TIGHT BINDING BOOK

UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204698
UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T81.1/R17M Accession No. T1103

Author రాయ ప్రగడ P76

Title ప్రబుద్ధ రామాయణము 1925

This book should be returned on or before the date last marked below.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్రామాయణాంతర్గత

యుద్ధకాండము

ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము.

చెన్నపురి:

వి. రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము.

1925

All Rights Reserved.

PRINTED
AT THE 'VANITY' PRESS,
CALCUTTA—1920

శ్రీరామాయణ యుద్ధకాండ్ఫలశ్రుతిః.

రామాఙ్గదసంవాదం శ్రుత్వా ముచ్యేత కిల్బిషాత్,
విభీషణపరీహాదిశ్రవణా న్మోక్ష మాప్నుయాత్. ౧
సకృ దేవే త్యముం శ్రుత్వా నరః ప్రాప్నోతి చాభయమ్,
సేతుబన్ధస్య కథనం శ్రుత్వా ముచ్యేత పాతకాత్. ౨
సంసారసాగరం తీర్త్వా పరం ప్రాప్నోతి మానవః,
హరి శ్శతవలి ర్వీర ఇతి శ్లోకాదిమాక్షరమ్. ౩
శ్రుత్వా దేవ్యా శ్లోకషట్క న్త దవన్ముత్యుజయో భవేత్,
భనీ్వ సంహననో నేత ఇతి శ్లోకస్థితం శుభమ్. ౪
భవర్ణమాదినుం శ్రుత్వా నాత్వర్తం పద మాప్నుయాత్,
యో వజ్రపాతాశనిసన్నిపాతా
నిత్యత్ర పూర్వాక్షర మాదరేణ,
శృణోతి చాష్టాదశమాక్షర న్తు
దేవ్యాః ప్రయాత్యేన పద న్తు పూరుషః. ౫
కుమ్భకర్ణస్య నిధనం శ్రుత్వా తద్గుణవ త్కీర్తిః. ౬
భావదోషేణ ముచ్యేత పునా న్నరో న సంశయః,
రావణే ర్నిధనం శ్రుత్వా కలిదోషా త్ప్రముచ్యతే. ౭
యమకర్ణోపనుం భీమ మిత్య త్రైకోనవింశతమ్,
గాయ త్రీబీజ మాకర్ణ్య యమలోకం న గచ్ఛతి. ౮
వధం రాక్షసరాజస్య రావణస్య మహాత్మనః
శ్రుత్వా నరః పాపబంధా న్ముచ్యతే జన్మకోటిజాత్. ౯
కుమ్భకర్ణస్య నిధనం శ్రుత్వా తద్గుణవ త్కీర్తిః
మిత్రసాకగతా నన్వా నుత్తారయతి పూర్వజాన్. ౧౦
రణే ర్నిధనం శ్రుత్వా లక్ష్మణా త్ప్రీతిపూర్వకమ్,
స్వాః పితర స్తస్య విష్ణుమందిరగామినః. ౧౧

భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య వవందే నియతో మునిమ్,
ఇత్యాది శ్రూయతాం నృణాం యాత్ర తత్పాభిషేచనమ్.౧౭
సర్వకార్యాణి సిధ్యంతి పాపరాశి శ్చ నశ్యతి.

స్థార్తాదీనాం సర్వేషాం శ్రీరామాయణపారాయణాదౌ
కర్తవ్యపూజావిధానమ్.

ఆచమ్య, ప్రాణానాయమ్య, మమోపాత్త....శుభేశో
భనే ముహూర్తే అస్యాం శుభతిథౌ శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రు
ఘ్నహనుమత్సమేత శ్రీరామచంద్ర దేవతా ప్రీత్యర్థం యాం
చ్ఛక్తిధ్యానావాహనాదిషోడశోపచారపూజాం కరిష్యే. ఆదౌ
నిర్విఘ్నేన పరిసమాప్త్యర్థం గణాధిపతిపూజాం కరిష్యే. తదం
గత్వేన కలశపూజాం కరిష్యే కలశపూజాం గణపతిపూజాం
కృత్వా, వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామం
డపే మధ్యేపుష్పక మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్
అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరం
వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్
తత్ర శ్లోకమాత్రోపరిశ్రీరామధ్యానావాహనాదినైవేద్యా
తపూజావిధేయా. శ్రీరామచంద్ర దేవతాభ్యాం నమః. ధ్యాన
వాహనాదిషోడశోపచారపూజాం చ కృత్వా.

శ్రీమద్రామాయణపారాయణారంభక్రమః.

సద్గురుసకాశా ల్లబ్ధోపదేశోవక్ష్యమాణరీత్యాశ్రీరామ
యణపారాయణం కుర్యాత్ - దేశకాలా సంకీర్త్యః—

అస్య శ్రీరామాయణమహామంత్రస్య వాల్మీకి ర్భగ
వాన్ ఋషిః - అనుష్టుప్ ఛందః-శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్న
హనుమత్సమేతశ్రీరామచంద్రో దేవతా - రాం బీజం - శ్రీం
శక్తిః-నుం కీలకం - మమ శ్రీసీతాలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నహను
మత్సమేతశ్రీరామచంద్రప్రసాదసిద్ధ్యర్థే పారాయణజపే వి
నియోగః-రాం అంగుష్ఠాభ్యాన్నమః - రీం తర్జనీభ్యాం స్వాహా-
రూం మధ్యమాభ్యాం వషట్-రైం అనామికాభ్యాం హుం-
రౌం కనిష్ఠికాభ్యాం వౌషట్-రః కరతలకరపృష్ఠాభ్యాంఫట్-
రాం హృదయాయ నమః-రీం శిరసే స్వాహా - రూం శిఖాయై
వషట్-రైం కవచాయ హుం-రౌం నేత్రత్రయాయ వౌషట్-
రః అస్త్రాయ ఫట్. ధ్యానం —
కాలాంభోధరకాంతికాంతమనిశం పీతాంబరాలంకృతం
ముద్రాపుస్తకశంఖచక్రవిలసద్దోర్దండయుగ్మాన్వితం
సీతాసౌమ్యసమేతమంజనగిరిప్రఖ్యం విభీషణాది
శ్లేష్యంతం మణిపీఠసంగతమహాదివ్యప్రభాకాంతిభాజే.

అథ మూలమంత్రపూజా.

అం హృదయాయ నమః శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే గంధం
సమర్పయామి-ఆం ఆత్మశక్త్యై శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మణే
పుష్పం సమర్పయామి - ఇం వాయ్వాత్మనే శ్రీరామచంద్ర
పరబ్రహ్మణే ధూపమాఘ్రాపయామి - ఈం అగ్న్యాత్మనే శ్రీ
రామచంద్రపరబ్రహ్మణే దీపం దర్శయామి-ఉం అమృతాత్మనే
శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణే అమృతోపహారం సమర్పయామి-
ఊం సర్వాత్మనే శ్రీరామచంద్రపరబ్రహ్మణేసర్వోపచారపూజా

స్సమర్పయామి-ఇతి మానసికపూజా.

మూలమంత్రః —ధర్మాత్మా సత్యసంధశ్చ రామో దాశరథి ర్యది,పౌరుషేచా ప్రతిద్వంద్వశ్శైలై ర్నందహిరావణమ్.

ఇతి యథాశక్తి జపిత్వా శ్రీరామాయణపారాయణం కుర్యాత్. అనంతరం పునః ధ్యానం మానసికపూజాం హృదయాదిన్యాసం చ కుర్యాత్-లోకత్రయేణ దిగ్విమోకః.

గుహ్యాతిగుహ్యగోప్తా త్వం గృహాణాస్మత్కృతం జపం,
సిద్ధిర్భవతు మే దేవ! త్వత్ప్రసాదా న్మయీశ్వరా!.

శ్రీవైష్ణవానాం

శ్రీమద్రామానుజీయానాం క్రమానుసంధేయక్రమః.

ప్రథమతః 'శ్రీశైలేశ' త్యాది స్వస్వసంప్రదాయసిద్ధాచార్యానుసంధానం తతః 'లక్ష్మీనాథే' త్యాదిభ్యా 'ప్రణతో స్మి నిత్య' మిత్యంతం, అనంతరం శ్రీశైలపూర్ణవిషయం,'పితామహ' శ్లోకత్రయాత్మక శ్రీభాష్యకారప్రభృతిస్వాచార్యపర్యంతవిషయం స్వసంప్రదాయశ్లోకానుసంధేయాః యదా స్వశ్రీధరాదిస్వాచార్యపర్యంతాః ప్రతిపద్యశ్లోకాః అనుసంధేయాః. తతః —

కూజంతం రామ రామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్
వాల్మీకే ర్ముని సింహస్య కవితావనచారిణః,
శృణ్వన్ రామకథానాదం కో న యాతి పరాం గతిమ్
యది పిబత సతతం రామచరితామృతసాగరమ్,
అత్యల్పస్తం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషమ్.

గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్,
రామాయణమహామాలారత్నం వందే ఽనిలాత్మజమ్.

అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్,
కపీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరమ్.

మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠమ్, వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి.

ఉల్లంఘ్యసింధోః సలిలం సలీలం యశోకవహ్నిం జనకాత్మజాయాః, ఆదాయ తేనైవ దదాహ లంకాం నమామి తం ప్రాంజలి రాంజనేయమ్.

ఆంజనేయ మతిపాటలాననం కాంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్,
పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమాననందనమ్.

యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్రతత్ర కృతమస్తకాంజలిమ్,
బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతిం నమత రాక్షసాంతకమ్.

వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా.

తదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురాపనతార్థవాక్యబద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం పఠశిరసశ్చ పఠం నిశామయధ్వమ్. శ్రీరాఘవం దశరథాత్మజ మప్రమేయం సీతాపతిం రఘుకులాన్వయరత్నదీపమ్, ఆజానుబాహు మరవిందదళాయతాక్షం రామం నిశాచరవినాశకరం నమామి

వైదేహీసహితం సురద్రుమతలే హైమే మహామంటపే
మధ్యేపుష్పక మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్,
అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరమ్

వాల్మీకీయాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామంభజేశ్యామలమ్.
తతో యథాశక్తి శ్రీకోశోపరి భగవదారాధనంకర్తవ్యమ్.

పారాయణసమాపనక్రమః.

ఏవం మేతత్పురావృత్తం మాఖ్యానం భద్రమస్తువః,
ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం విష్ణోః సవర్ధతామ్.
లాభస్తేషాం జయస్తేషాం కుతస్తేషాం పరాభవః,
యేషా మిందీవరశ్యామో హృదయే సుప్రతిష్ఠితః.
కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ,
దేశోయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా సన్తు నిర్భయాః.
కావేరీ వర్ధతాం కాలే కాలే వర్షతు వాసవః,
శ్రీరంగనాథో జయతు శ్రీరంగశ్రీశ్చ వర్ధతామ్.
సర్వేషిప్రజాభవ్యం పరిపాలయంతాం నరాధిపాస్సమార్గేణమహీం
మహీశాః, గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభ మస్తు నిత్యం లోకాస్సమస్తా
స్సుఖినో భవంతు.
మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయ గుణాబ్ధయే,
చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళమ్.
వేదవేదాంతవేద్యాయ మేఘశ్యామాయ మూర్తయే,
పుంసాం మోహనరూపాయ పుణ్యశ్లోకాయ మంగళమ్.
విశ్వామిత్రాంతరంగాయ మిథిలానగరీపతేః,
భాగ్యానాం పరిపాకాయ భవ్యరూపాయ మంగళమ్
పితృభక్తాయ సత్యేన భ్రాతృభిస్సహ సీతయా,
నందితాఖిలలోకాయ రామభద్రాయ మంగళమ్
త్యక్తసాకేతవాసాయ చిత్రకూటనివాసినే,
సేవ్యాయ సర్వయమినాం శ్రీరామాయ మంగళమ్.

సౌమిత్రిణా చ జానక్యా చాపబాణాసిధారిణే,
సంసేవ్యాయ సదా భక్త్యా స్వామినే మమ మంగళమ్.
దండకారణ్యవాసాయ ఖండితాశేషశత్రవే,
గృధ్రరాజాయ భక్తాయ ముక్తిదాయాస్తు మంగళమ్.
సాగరం శబరీదత్తఫలమూలాభిలాషిణే,
సాలభక్షనిపూర్ణాయ సంతోషదిక్తాయ మంగళమ్.
హనుమత్సమవేతాయ హరిదాష్టదాయినే,
వాలిప్రమథనాసక్తసుగ్రీవాయ మంగళమ్
క్రీమతే రఘువరాయ సేతూల్లంఘనశోభినే,
విశేరాశిపరాజాయ రణధీరాయ మంగళమ్.
ఆసాద్య నగరీం దివ్యాం సుధామిక్తాయ సీతయా,
రాజాధిరాజరాజాయ సుప్రసన్నాత్మనే మంగళమ్.
మంగళాశాసనపరైర్మదాచార్యపురోగమైః,
సర్వైశ్చ పూర్వైరాచార్యైస్సత్కృతాయాస్తుమంగళమ్
ఇతిః పితామహస్యేవ క్రియాపరిభృతస్సదా వాత్సల్యాదిగుణోపేతా అను
సంధేయాః.

శ్రీస్తోత్రరత్నావళీనాం శ్రీమద్రామాయణ
పరిసమాప్తిక్రమానుసంధేయక్రమః

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్,
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్ సర్వవిఘ్నోపశాంతయే
వాగీశాద్యాస్సుమనస స్సర్వార్థానా ముపక్రమే,
యం నత్వా కృతకృత్యాస్స్యు స్తన్నమామి గజాననమ్.
తతః శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యాది గురుపరంపరాం సంధేయా.

దోర్భిర్యుక్తాచతుర్భిస్స్ఫటికమణిమయీమక్షమూలాందధానా
హస్తైర్నైకేన పద్మం సిత మపి చ శుకం పుస్తకం చాపరేణ,
భాసాకుందేందుశంఖస్ఫటికమణినిభా భాసమానాసమానా,
సా మే వాగ్దేవతేయం నివసతు వదనే సర్వదా సుప్రసన్నా.
కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్.
వాల్మీకేర్మునిసింహస్య కవితావనచారిణః,
శృణ్వన్రామకథానాదం కో నయాతి పరాం గతిమ్.
యః పిబన్ సతతం రామచరితామృతసాగరమ్,
అతృప్తస్తం మునిం వందే ప్రాచేతస మకల్మషమ్.
గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్,
రామాయణమహామాలారత్నం వందేఽనిలాత్మజమ్.
అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్,
కపీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరమ్.
ఉల్లంఘ్య సింధోస్సలిలం సలీలం య శోశ్శోకవహ్నిం జనకాత్మజాయాః,
ఆదాయ తేనైవ దదాహ లంకాం నమామి తం ప్రాంజలిరాంజనేయమ్.
ఆంజనేయ మతిపాటలాననం కాంచనాద్రికమనీయవిగ్రహమ్,
పారిజాతతరుమూలవాసినం భావయామి పవమానసంభవమ్.
యత్రయత్ర రఘునాథకీర్తనం తత్రతత్ర కృతమస్తకాంజలిమ్,
బాష్పవారిపరిపూర్ణలోచనం మారుతింనమత రాక్షసాంతకమ్.
మనోజవం మారుతతుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠమ్,
వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి.

ఋః కర్ణాంజలిసంపుటైః రహరహ స్సమ్యక్పిబ త్యాదరా
ద్వాల్మీకే ర్వదనారవిందగళితం రామాయణాఖ్యం మధు,
జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిమరణై ర్భగ్నస్యోద్రవం
సంసారం స విహాయ గచ్ఛతి పుమా న్విష్ణోః పదం శాశ్వతమ్.
తదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతార్థవాక్య
బద్ధమ్, రఘువరచరితం మునిప్రణీతం దశసరసశ్చ సధం నిశామయధ్వమ్.
వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామసాగరగామినీ,
పునాతి భువనం పుణ్యా రామాయణమహానదీ.
శ్లోకసారసమాకీర్ణం సర్గకల్లోలసంకులమ్,
కాండగ్రాహమహామీనం వందే రామాయణార్ణవమ్.
మేవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
వేదః ప్రాచేతసా దాసీత్ సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా
వై దేహీసహితం సురద్రుమతలే హ్యైమే మహామంటపే
మధ్యేపుష్పక మాసనే మణిమయే వీరాసనే సుస్థితమ్,
అగ్రే వాచయతి ప్రభంజనసుతే తత్త్వం మునిభ్యః పరమ్
వ్యాఖ్యాంతం భరతాదిభిః పరివృతం రామం భజే శ్యామలమ్.
వామే భూమిసుతా పురశ్చ హనుమా న్పశ్చా త్సుమిత్రాసుత
శ్ఛత్రఛ్ఛాయో ధరతిశ్చ పార్శ్వదళయో ర్వాయ్వాదికోణేషుచ,
సుగ్రీవశ్చ విభీషణశ్చ యువరాట్ తారాసుతో జాంబవా
న్మధ్యే నీలసరోజకోమలరుచిం రామం భజే శ్యామలమ్.
నమోఽస్తు రామాయ సలక్ష్మణాయ దేవ్యైచ తస్యై జనకా
త్మజాయై, నమోఽస్తు రుద్రేంద్రయమానిలేభ్యో నమోఽస్తు
చంద్రార్కమరుద్గణేభ్యః.

తతః శ్రీగోశోపరి శ్రీరామపూర్వావాహనాది నైవేద్యాంతపూజా విధేయా. పారాయణావసానే చ పునఃపూజా కర్తవ్యా.

పారాయణసమాపనసమయానుసంధేయక్రమః.

సర్వేషి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం న్యాయేన మార్గేణ మహీం మహీశాః, గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభమస్తు నిత్యం లోకాస్సమస్తాస్సుఖినో భవంతు.
కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ, దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణాస్సంతు నిర్భయాః.
అపుత్రాః పుత్రిణస్సంతు పుత్రిణస్సంతు పౌత్రిణః, అధనా ధనినస్సంతు జీవంతు శరదాం శతమ్.
చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరమ్, ఏకైకమక్షరం పుంసాం మహాపాతకనాశనమ్.
శ్రీమన్నారాయణాదీనాం భక్తానాం యత్ర పూజనం భవేత్, తత్ర బ్రహ్మాణ స్థానం బ్రహ్మాదీనాం పూజ్యతే సదా.
రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే, రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాశ్పతయే నమః.
యన్మంగళం ఉమాస్వామ్నే నిత్యం దేవసుహృత్తమే, నిశ్శ్రేయసాశ్రయం పుంసాం తత్తే భవతు మంగళమ్.
యన్మంగళం సదా పుంసాం నిఃశ్రేయసవిధాయకమ్, అమృతాంశుస్వరూపం తత్తే భవతు మంగళమ్.
మంగళం కోసలేంద్రాయ మహనీయగుణాబ్ధయే, చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళమ్
అమ్మతోఽప్యాధికం నేహ త్రాణే స్మృతో వజ్రకవచస్య యత్, అనఘం మంగళం ప్రదా తత్తే భవతు మంగళమ్.

త్రి స్త్రివిక్రమాఁ ప్రక్రమతో విష్ణో రమిత తేజసః,
యు దాసీ న్మంగళం రామ! త త్తే భవతు మంగళమ్.
ఋతవ స్సాగరా ద్వీపా వేదా లోకా దిశ శ్చ తే,
మంగళాని మహాబాహో! దిశంతు తవ సర్వదా.
యేన వాచా మనసేంద్రి యైర్వా బుద్ధ్యాఽఽత్మనావా ప్ర
కృతే స్స్వభావాత్, కరోమి యద్య త్సకలం పరస్మై, నారాయ
ణాయేతి సమర్పయామి.

శ్రీగాయత్రీరామాయణమ్

తపస్స్వాధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్,
నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకి ర్మునిపుంగవమ్ ౧
కో న్వస్మిన్ సాంప్రతం లోకే గుణవాన్ కశ్చ వీర్యవాన్,
ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ సత్యవాక్యో దృఢవ్రతః. ౨
చారిత్రేణ చ కో యుక్త స్సర్వభూతేషు కో హితః,
విద్వాన్ కః కస్సమర్థశ్చ కశ్చైకప్రియదర్శనః. ౩
ఆత్మవాన్ కో జితక్రోధో జ్యుతిమాన్ కో నసూయకః,
కస్య బిభ్యతి దేవాశ్చ జాతరోషస్య సంయుగే. ౪
తమేవముక్తవాన్ వాల్మీకి ర్మునిపుంగవమ్,
మహర్షే త్వం సమర్థోసి జ్ఞాతుమేవంవిధం నరమ్. ౫
శ్రూయతాం నరశార్దూల జనోయం మునిపుంగవ,
కృత్యంతు సుమహత్ పరమ్. ౬
వనమధ్యం హి సంప్రాప్య బహుదానాది చర్యయా,
భార్యార్థమనుగచ్ఛంత్యా రాజ్ఞో దశరథస్యవై శ్రుతిరోగతా. ౭
రాజా సత్యం చ ధర్మం చ రాజా కులవతాం కులమ్,
రాజా మాతా పితా చైవ రాజా హితకరో నృణామ్. ౮
నిరీక్ష్య స ముహూర్తం తు కదర్థ భరతో గురుమ్,
ఉలజే రామ మాసీనం జటామండలధారిణమ్. ౯
యది బుద్ధిర్ కృతా ద్రష్టు మగస్త్యం తిగ మహామునిమ్,
అథైత్య గమనే బుద్ధిం రోచయస్వ మహాయశోః. ౧౦

భరత స్యార్యవృత్తస్య శ్వశ్రూణాం మను చ ప్రభో,
మృగరూప మిదం వ్యక్తం విస్మయం జనయిష్యతి. ౯
గచ్ఛ శీఘ్ర మితో రామ సుగ్రీవం తం మహాబలమ్,
వయస్యం తం కురు ప్రీత్యా మితో గత్వాఽస్య రాఘవ. ౧౦
దేశకాలౌ ప్రతీక్షస్వ క్షమమాణః ప్రియాప్రియే,
సుఖదుఃఖసహః కాలే సుగ్రీవవశగో భవ. ౧౧
వంద్యా స్తేషు తపస్సిద్ధా స్తపసా వీతకల్మషాః,
ప్రవృత్తవ్యా శ్చాపి సీతాయాః ప్రవృత్తిం నివయానిష్టైః. ౧౨
స నిర్జిత్య పురీం శ్రేష్ఠాం లంకాం తాం కామరూపిణీమ్,
విక్రమేణ మహాతేజా మానుషాక్ మాంసభాత్మజః. ౧౩
ధన్యా దేవా స్సగంధర్వా స్సిద్ధా శ్చ పరమర్షయః,
మను పశ్యంతి యే నాథం రామం రాజీవలోచనమ్. ౧౪
మంగళాభిముఖీ తస్య సా తదాసీన్మహాత్మనః,
ఉపపన్నో విశాలాక్షీ ప్రియతా మన్యవామనమ్. ౧౫
హితం మహార్థం మృదుపూర్వసంహితం వ్యతీతకాలాయతి
సంప్రతిక్షమమ్, నిశమ్య తద్వాక్య ముపస్థితద్వారః ప్రసంగవా
నుర త్న మేవ మబ్రవీత్. ౧౬
ధన్యస్త్వా గతుసాం శ్రేష్ఠ సంప్రాప్తోఽయం విశేషణాః,
లంకాశ్వర్యం ధ్రువం ప్రీయా నయం ప్రాప్స్యత్యకంటకమ్.
యో వజ్రపాణేశ్చ విసన్నిపాతా న్న చుకుంచే నాపి చచాల రాజా
న, స రామబాణాభిహతో భృశార్తః శేచాలు చాపరా చ
ముమోచ వీర్యం. ౧౭
యస్యా విక్రమ మూశాద్య గాఢనా నిధినం గితాః,
శం నుశ్యే రాక్షసం సేనం నారాయణ మనామయమ్ ౧౮

న తే చదృశిరే రామం దహంత మరివాహినీమ్,
మోహితాః పరమాస్త్రేణ గాంధర్వేణ మహాత్మనా. ౯౦
ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ,
బద్ధాంజలిపుటా చేద మువా చాగ్నిసమీపతః. ౯౧
చలనా త్పర్వతేంద్రస్య గణా దేవాశ్చ కంపితాః,
చచాల పార్వతీ చాపి తదాశ్లిష్టా మహేశ్వరమ్. ౯౨
దారాః పుతాః పురం రాష్ట్రం భోగాచ్ఛాదనభాజనమ్,
సర్వమే వావిభక్తం నో భవిష్యతి హరీశ్వర. ౯౩
యా మేవ రాత్రిం శత్రుఘ్నః పర్ణశాలాం సమావిశత్,
తా మేవ రాత్రిం సీతాఽపి ప్రసూతా దారకద్వయమ్. ౯౪
ఇదం రామాయణం కృత్స్నం గాయత్రీబీజసంయుతమ్,
త్రిసంధ్యం యః పఠే న్నిత్యం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౯౫

గాయత్రీరామాయణం సంపూర్ణమ్.

దేవతాప్రార్థనా.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్,
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయే త్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే.
రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే,
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాఃపతయే నమః.

వాల్మీకిప్రార్థనా.

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్,
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలం.
వాల్మీకే ర్మునసింహస్య కవితా సమోరు ఋ,
శృణ్వ న్రామకథానాం కో న యాతి పరాం గతిమ్.

ఆంజనేయప్రార్థనా.

అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్,
కపీశ మక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరం.

గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసం,
రామాయణ మహామాలారత్నం వందేఽనిలాత్మజమ్.

మనోజవం మారుతతుల్యవేగం
జితేంద్రియం బుద్ధిమతాం వరిష్ఠం,
వాతాత్మజం వానరయూథముఖ్యం
శ్రీరామదూతం శిరసా నమామి.

శ్రీరామాయణప్రశంసా.

శ్రీమద్బ్రహ్మ తదేవ బీజ మమలం యస్యాఙ్కుర శ్చిన్మయో
కాండైస్సప్తభి రన్వితోఽతివినతో ఋష్యాలవాలోదితః,

పత్రైశ్చత్వ్వసమాస్రకైశ్చ సువిలసచ్ఛాఖాశతైఃపఞ్చభి
ర్భక్తిశ్రద్ధిఫలప్రదో విజయతే రామాయణ స్సత్తరుః.

యః కర్ణాంజలిసంపుటైర్ధరాతలసుమ్మ క్పిబ త్యాదరా
ద్వాల్మీకే ర్ముదనారవిందగళితం రామాయణాఖ్యం మధు,

జన్మవ్యాధిజరావిపత్తిసురణ్డై రత్యన్తసోపద్రవం
సంసారం సనివాయు గచ్ఛతి పుమాన్ నిష్ణోః పదంశాశ్వతమ్.

వాల్మీకిగిరిసంభూతా రామాంభోనిధిసంగతా,
శ్రీమద్రామాయణీగంగా పునాతు భువనత్రయం. 3

యుద్ధ కాండము.

శ్రీః.

శ్రీమద్రామాయణే - యుద్ధకాణ్డే

ప్రథమస్సర్గః.

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావదభిభాషితమ్,
రామః పీతిసమాయుక్తో వాక్యముత్తరమబ్రవీత్. ౧

కృతం హనుమతా కార్యం సుమహద్భువి దుర్లభమ్,
మనసాఽపి యదన్యేన శక్యం ధరణీతలే. ౨

న హి తం పరిపశ్యామి యస్తరేత మహార్ణవమ్,
అన్యత్ర గరుడాద్వాయోరన్యత్ర చ హనూమతః. ౩

దేవదానవయక్షాణాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్,
అప్రధృష్యాం పురీం లఙ్కాం రావణేన సురక్షితామ్. ౪
ప్రవిష్టస్త్వత్ప్రభావేణ శ్వసతో నామ నిర్మథేత్,
సోఽవిషేహ్యదురాధర్షాం రాక్షసైశ్చ సురక్షితామ్. ౫
యో వీర్యబలసమ్పన్నో న సమస్తస్య కర్మణామతః,

భృత్యకార్యం హనుమతా సుగ్రీవస్య కృతం మహత్. ౬
స్వయం విధాయ స్వబలం సదృశం విక్రమస్య చ,

శ్రీ రస్తు.

యుద్ధకాండ తాత్పర్యము.

ప్రథమ సర్గము

రాముఁడు హనుమంతుఁడు విస్తరించిన వృత్తాంతము నంతయు విని
పరమసంతుష్టుఁడై సర్వమ్ప్రియవార్తను వినినప్పుడు చెప్పినవానికి ఏమాటం
జెప్పవలయునో అట్టిమాటలఁ జెప్పెను. ౧

హనుమంతుఁడు మిక్కిలియు గొప్పకార్యమును జేసినవాఁడు. ఇట్టికా
ర్యము మఱియొక్కనికిని జేయ నశక్యమనుటయేగాక రాఘవునకుం దలఁచుట
కు ని యలవిగాదు. ౨

గరుత్మంతుఁడును వాయుదేవుఁడును ఈహనుమంతుఁడును దక్క
మఱియొక్కని మహాసముద్రంబు దాఁటంగలవాని నే నెచ్చటను జూడ
లేదు. ౩

దేవతలకును దానవులకును యక్షులకును గంధర్వులకును నురగములకును
రాక్షసులకును దేఁటిచూడ నలవిగానిదియు రావణరక్షితంబుగను లంకాపురిం
బ్రవేశించియు నెవ్వఁడు బలంబు నవలంబించి ప్రాణంబుతో మరల రాఁ
గలఁడు? ౪

ప్రవేశించి మరలివచ్చుట యట్లుండుఁగాక! హనుమంతునంతటి బల
పరాక్రమశాలికాఁడే యొవ్వఁడును దురాధర్షంబును రాక్షసులచే సురక్షి
తంబనగు లంకాపురం బ్రవేశించుటకే శక్తుఁడుకాఁడు. ౫

హనుమంతుఁడు తనకు సుగ్రీవుఁ డాజ్ఞాపించిన మహాకార్యంబును
సాధించి యతఁడు తనకుఁ జెప్పకపోయినను దనవిక్రమంబున కనురూపంబు
గా నశోకవనభంగాదిపౌరుషకార్యంబులనుం గావించెను. ౬

యోహి భృత్యో నియుక్తస్సన్ భర్త్రా కర్మణి దుష్కరే. ౬
కుర్యా త్తదనురాగేణ తమాహుర్భృత్యముత్తమమ్,

నియుక్తో యది పరం కార్యం న కుర్యా న్నృపతేర్ప్రియమ్.
భృత్యో యుక్తస్సమర్థశ్చ తమాహు ర్మధ్యమం నరమ్,

(భృత్యస్తు యది పరం కార్యం నకుర్యా న్నృపతేఃప్రియమ్,
భృత్యోఽభృత్య స్సమర్థోపి తమాహు ర్మధ్యమం నరమ్.)౮

నియుక్తో నృపతేర్ కార్యం న కుర్యా ద్య స్సమాహితః. ౯
భృత్యో యుక్త స్సురర్థశ్చ తమాహుర్ పురుషాధమమ్,

తన్నియోగే నియుక్తేన కృతం కృత్యం హనూమతా. ౧౦
న చాత్మా లఘుతాం నీత స్సుగ్రీవ శ్చాపి తోషితః,

అహంచ రఘువంశశ్చ లక్ష్మణశ్చ మహాబలః. ౧౧
వైదేహ్యా దర్శనే నాద్య ధర్మతర్ పరిరక్షితాః,

ఇదంతు మమ దీనస్య మనో భూయర్ ప్రకర్షతి. ౧౨
యది హాస్య ప్రియాఖ్యాతు ర్న కుర్మ్ సదృశం ప్రియమ్,

ఏభృత్యుఁడు స్వామి తన కాజ్ఞాపించిన దుష్కరకార్యంబు గావించి స్వామిభక్తిచే ఆకార్యమున కనుకూలంబుగా నితరకార్యములనుగూడఁ జేయునో ఆతఁడు ఉత్తమభృత్యుఁడని చెప్పెదరు. ౪

ఎవ్వఁడు ఉత్సాహవంతుఁడును సమర్థుఁడు నై తనయేలిక యాజ్ఞాపించినకార్యమును మాత్రముచేసి యంగు కనుకూలంబును ఏలికకుఁ బ్రియకరంబుగు నితరకార్యమును "చెప్పినకార్యమును జేసితిని. ఇంక మనకేమి?" యని చేయకుండునో ఆతఁడు మధ్యమభృత్యుఁడంగురు. ౬

(ఏభృత్యుఁడు సమర్థుఁడైనను ఏలిక తన కాజ్ఞాపించిన కార్యమును మాత్రమేచేసి యాకార్యంబున కనుకూలంబును ఏలికకుఁ బ్రియకరంబునగు నితరకార్యంబును "చెప్పినకార్యమును జేసితిని. ఇంకమనకేమి?" యని చేయకుండునో, ఆతఁడు చెప్పినకార్యము చేయుటనెలన భృత్యుఁడునగును; స్వామి కధికసంతోషంబు గలుగునట్లు తనంతలేతెర కార్యంబు చేయకపోవుటవలన నభృత్యుఁడు నగును. కావున నితని మధ్యమభృత్యుఁడందురు.)

ఎవ్వఁడు ఎచ్చరికగలవాఁడు నుత్సాహవంతుఁడును సమర్థుఁడునై యుండియు తనకు జ్ఞాపించిన కార్యమునైనను చేయకుండినఁ బో ఆతఁడు అధమభృత్యుఁడందురు. ౯

ఆట్లుభూమింతుఁడు తనకాజ్ఞాపించినకార్యంబు సాధించుటయేగాక తదనుకూలంబులగు సత్కోకిలసంగమ వసంతాదిసంహారము లంకాదహనము మొదలగు నధికకార్యములు చేసినవాఁడు, గావుఁడ దనకును లాభంబు గలిగించుటలేదు. సుగ్రీవునకును మిక్కిలియు సంతోషంబు గలుగఁజేసినవాఁడు.౧౦

ఇప్పు డీహనుమంతుఁడు సీతింజూచివచ్చుటచేతి నేనును మహాబలుండగు లక్ష్మణుఁడును రఘువంశంబునఁ బుట్టినవారలందఱు ఆత్మహత్యాదోషంబునొందక ధర్మంబునొంది సుఖంబునను నుంటన్ శ్లోకడీనది. ౧౧

ఇప్పు డీట్టిప్రియవార్తం దెచ్చిన యీహనుమంతునకుం దనుటట్లు ప్రియంబు నేయకున్నా నే యనునదిమాత్రము నామనంబునకు మిక్కిలియు సుఖంబు గలిగించుచున్నది. ౧౨

ఏవ సర్వస్వభూతో మే పరివ్వఙ్గో హానూమతః. ౧౬
మయా కాల మిమం ప్రాప్య దత్త స్తస్య మహాత్మనః,

ఇ త్యుక్త్వా పీడితాహృష్టాఙ్గో రామ స్తం పరిషస్వజే. ౧౭
హానూమ న్తం మహాత్మానం కృతకార్య ముపాగతమ్,

థ్యాత్వా పున రువా చేదం వచనం రఘునన్దనః. ౧౮
హరీణా మీశ్వరస్యైన సుగ్రీవ స్యాపళ్ఙ్కితః,
సర్వథా సుకృతం తావ త్సీతాయాఽ పరిమార్గణమ్. ౧౯
సాగరంతు సమాసాద్య పున ర్మహాన్ మనో మమ,

కథం నామ సముద్రస్య దుష్పారస్య మహాత్మనః. ౨౦
హరయో దక్షిణం పారం గమిష్యన్తి సమాగతాః,
యస్య పేయ మిదం వృత్తాన్తో వై దేహ్యా గదితో మమ. ౨౧
సముద్ర పారగమనే హరీణాం కి మివో త్తరమ్,

ఇత్యుక్త్వా శోకసమ్భ్రాన్తో రామ శ్శత్రునిబర్హణః, ౨౨
హానూమ న్తం మహాబాహు స్తతో ధ్యాన ముపాగమత్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ప్రథమ స్సర్గః. ౧.

ద్వి తీ య స్స ర్గః.

తం తు శోకపరిద్యూనం రామం దశరథాత్మజమ్,
ఉవాచ వచనం శ్రీమాన్ సుగ్రీవ శ్శోకనాశనమ్. ౧
కిం త్వం సన్తప్యసే వీర! యథాన్యఽ ప్రాకృత స్తథా,

సీతను నన్నును మాయిద్దటినిం గాపాడి మహోపకారంబుఁ జేసినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతునకు ఏమియొసంగిన దీరును? సర్వస్వం బొసంగినఁగాని తీరదు; కావున నిట్టికాలంబున నిమ్మహత్తునకు నేనొసఁగునాలింగనంబె సర్వస్వప్రదానంబగుఁగాక. అని రాముఁడుచెప్పెను. ౧౩

రాముఁడిట్లు చెప్పి సంతోషంబుచేఁ బులకాంకితదేహుఁడై సీతాదేవిం జూచినిచ్చినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతుఁ గవ్వఁగిలించి కొనెను. ౧౪

రాముఁడు కొంచె మాలోచించి పరల వానరాధీశ్వరుఁడగు సుగ్రీవుఁడు వినుచుండఁగానే యీమాటం జెప్పెను. ౧౫

సీతకు వెదకువిషయము, లంగుమాత్రము అన్నివిధంబులను మంచిప్రయత్నమేచేసి కార్యసాధనము నొందితిమి; సముద్రంబు దలంచినంతనె నానందను నకు మిక్కిలియు భయంబు గలుగుచున్నది. ౧౬

వానరులందఱు కొక్కటిగాఁజేరి దాఁటఁగూడని మహాసముద్రంబు దాఁటి వానిదక్షిణపుగట్టు నెట్లు పొందఁగలరు? ౧౭

నాప్రియురాలగు సీతాదేవి కేవిధమయినం సమాధానము చెప్పఁబడియేయున్నది. అయినను వానరులు సముద్రముదాఁటుట నేమి యుపాయమున్నది? చెప్పుము. అని రాముఁడు చెప్పెను ౧౮

శత్రువులఁ జంపువాఁడును మహాబాహుండు నగు రాముఁడు హనుమంతుంజూచి యిట్లు చెప్పి పరమదుఃఖితుఁడై చింతింపుమండెను. ౧౯

ఇది మొదటిసర్గము.

రెండవసర్గము.

అంత శ్రీమంతుఁడగు సుగ్రీవుఁడు దుఃఖితుఁడైయున్న దశరథపుత్రుఁడయిన రాముంజూచి యతనిదుఃఖంబు పోవునట్లు ఈమాటం జెప్పెను.౧

పరాక్రమశాలివగు రామఁడా! ప్రాకృతునియట్లు నీవును బరితపించుము

మైవం భూ స్త్యజ సన్తాపం కృతఘ్న ఇవ సౌహృదమ్. ౨

సన్తాపస్య చ తే స్థానం నహి పశ్యామి రాఘవ!,
ప్రవృత్తా వుపలబ్ధాయాం జ్ఞాతే చ నిలయే రిపోః. 3
మతిమాన్ శాస్త్రవి త్తాపి జ్ఞ ఇ వ బుద్ధిం శ్చాసి రాఘవ!,
త్య జేమాం పాపికాం బుద్ధిం కృతా త్మే వార్థదూషణీమ్. ౪

సముద్రం లఙ్ఘయిత్వా తు మహానక్రసమాకులమ్,
లఙ్కా మాసాద్య మాయుష్యా మో హానిపాద్యసుశ్చ తే రిపుమ్. ౫
నిరుత్సాహస్య దీనస్య శోకపర్యాకులాత్మనః,
సర్వార్థా వ్యవసీదన్తి వ్యసనం చాధిగచ్ఛతి. ౬

ఇమే హరయ స్సమర్థాశ్చ సర్వే నో వారియూథపాః,
త్వత్ప్రి యార్థం కృతోత్సాహా ప్రవేష్టు మపి పావకమ్. ౭

ఏషాం హర్షేణ జానామి తర్క శ్చాస్మిన్ వృథో యమ,

విక్రమేణ సమానేష్యే సీతాం హత్వా యథా రిపుమ్. ౮
రావణం పాపకర్మాణం తథా త్వం కర్తు మర్హసి,

సేతు ర్బధ్యతా యత్ర బద్ధ్వా వ్యక్తా పశ్యేమ తాం పురీమ్. ౯
తస్య రాక్షసరాజస్య తథా త్వం కురు రాఘవ!,
దృష్ట్వా తాంతు పురీం లఙ్కాం త్రికూటశిఖరే స్థితామ్. ౧౦
హతంచ రావణం యుద్ధే దర్శనా దవధారయ,

న్నావేల? ఇట్లుండవలదు; కృతఘ్నుఁడు స్నేహంబును వదలునట్లు దుఃఖంబును విడువుము. ౨

సీతాదేవివృత్తాంతంబు శత్రువుం డస్తంబును దెలిసినపిదప నీకు దుఃఖముగలుగుట కెంతమాత్రము కారణము నాకుఁ దోఁచలేదు. ౩

నీవు భవిష్యత్సమాచారంబు నాలోచించునాఁడవు; నీతిశాస్త్రంబుఁ దెలిసినవాఁడవు; ఊహాపోహాలకుం గుశుఁడవు; పండితుఁడవు; యోగియగువాఁడవు మోక్షప్రాప్తిభాగ్యకంబగు బుద్ధి విడునట్లు నీ వీయుత్సాహభాగ్యకబుద్ధిని విడువవలయును. ౪

మేము మహాసుకరాగులచే నిండినసముద్రంబును దాఁటి లంకాపురికిఁ బల్లపై కొండ్రు వడ్రంగులను రావణుని జంపెదము. ౫

ఎల్లప్పుడును గుఃఖంబు నవలంబించి యుండునానికి దుఃఖంబుకలన ధైర్యంబుగల్గి చాలసుత్సాహనాశంబును, అందువలన సమస్తకార్యహానియుఁ గల్గును, ఆంతనతరికిదుఃఖంబుమాత్రమేగాక గొప్పయాపదయుసంభవించును.

ధీరులును ఉపాయంబులం బండితులునగు మనవానరశ్రేష్ఠులంద ఱును నీసంతోషంబునకై యాగ్నిహోత్రముఁ దెచ్చుటకైనను సిద్ధులైయున్నారు. ౭

ఈవానరుల సంతోషంబుజూడఁగా మీరల కిట్టియుత్సాహంబు గలదని నాకుఁ దెలిసియున్నది ; నువిన్నపముమనంగు నేను జెప్పినది యథార్థము

నేను బరాక్రమంబునఁ బాపిష్ఠుఁడగుశత్రువును రావణుంజంపి సీతాదేవిం దెచ్చునట్లు నీవును మిక్కిలియుత్సాహంబు నవలంబించి యుండవలయును. ౮

రాముఁడా! సముద్రంబుపంగు సేతువుగట్టునట్లును మనము రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుని లంకాపట్టణంబును జూచునట్లును నీ వాలోచింపుము.

త్రికూటపర్వతశిఖరంబునఁ బ్రతిష్ఠితమయియున్న యాలంకాపట్టణముఁ జూచినం జాలును. అంతి రావణుఁడు యుద్ధంబునం జంపఁబడినట్లే నిశ్చయింపవచ్చును. ౧౦

అబద్ధ్వా సాగరే సేతుం ఘోరే తు వరుణాలయే. ౧౧
లఙ్కా సమర్దితుం శక్యా సేనైర్హి రపి సురాసురైః,

సేతు ర్బద్ధ స్సముద్రే చ యాస్య ల్లఙ్కా సమీపతః. ౧౨
సర్వం తీర్ణం చ వై సైన్యం జిత మి త్యుపధారయ,
ఇమే హి సమరే శూరా హరయశ్చ కామరూపిణః. ౧౩
శక్తా లఙ్కాం సమానేతుం సముత్పాట్య సరాక్షసామ్,
త దలం విక్లబా బుద్ధీ రాజన్! సర్వార్థనాశినీ. ౧౪
పురుషస్య హి లోకేఽస్మిన్ శోక శ్చార్యాపకర్షణః,

యత్తు కార్యం మనుష్యేణ శౌణ్డీర్య మవలమ్బతా. ౧౫
అస్మి న్కాలే మహాప్రాజ్ఞ! స త్త్వ మాతిష్ఠ తేజసా,

శూరాణాం హి మనుష్యాణాం త్వద్విధానాం మహాత్మనామ్.
వినష్టే వా ప్రణష్టే వా శోక స్సార్వార్థనాశనః,

త్వం తు బుద్ధిమతాం శ్రేష్ఠ! సర్వశాస్త్రార్థకోవిదః, ౧౭
మద్విధై స్సచివై స్సార్ధ మరిం జేతు మి హార్హసి,

నహి పశ్యా మ్యహం కంచి ల్లోకేషు రాఘవ!. ౧౮
గృహీతధనుషో యస్తే తిష్ఠే దభిముఖో రణే,
వానరేషు సమాసక్తం న మే కార్యం విపత్స్యతే. ౧౯
అచిరా ద్దక్ష్యసే సీతాం తీర్త్వా సాగర మక్షయమ్,
తదలం శోక మాలమ్బ్య కోపక్షమ మవలమ్బ్య చ. ౨౦
నిశ్చేష్టాః క్షత్రియా మన్దా స్సర్వే చణ్డస్య బిభ్యతి,

భయంకరంబగు సముద్రంబునందు సేతువుగట్టక దేవేంద్రసహితులగు దేవానురులయినను లంకాపురిం జేతఁ జూడఁజాలరు. ౧౧

లంకపఱుపు సముద్రంబున సేతువుగట్టిన క్షణంబుననే యీవానరసైన్యంబంతయుఁ సముద్రంబుదాఁటి జయంబునుంబొందిరదని యెంచుకొనుము.

యుద్ధంబుఁగు వీరులును గామరూపులఁగు నీవానరులు లంకాపట్టణమును రాక్షసులతోఁగూడఁ బెల్లగించితెచ్చుటకును శక్తులయియున్నారు.

రాజా! అంగనాసమస్తకార్యంబులను సఫలంపఁ జేయునట్టి యీదుఃఖంబును వదలుము. లోకంబునం దంతటఁ బురుషుఁడుగు దుఃఖమునొందునేని ఆతని శౌర్యము శంకింపను. ౧౪

మహాపండితుఁడైనను గాముఁడా! శౌర్యమే ప్రధానముగాఁ గలపురుషుఁడు దేనిఁ బడలఁడొకవేళయునో ఆట్టిధైర్యంబును బరాక్రమంబును ఆవలంబించియుండుము. ౧౫

నీయట్టిశూరులునుమహోత్సులునగుపురుషుఁడు ఆగపడకుండుదాఁకనియమయిగాని సంచినదానివిషయమయిగాని ఏవిషయమునుగును ఎంతమాత్రము దుఃఖమునొందఁగూడదగు. ఆట్లుదుఃఖమునొందిరేఁ సమస్తకార్యంబులనుఁ జెడుదుము.

నీవు సమస్తబుద్ధిమంతులలోను నుత్తముఁడవు. సమస్తములయినశాస్త్రార్థమును దెలిసినవాఁడవు; మతీయుఁ నాయట్టి సహాయులంగూడి యిప్పుడు శత్రువును వధింపుము. ౧౭

రాముఁడా! యుద్ధంబున నీవు ధనువుధరించియుండఁగా నీయెగుటలుపంజాలినవాఁడు మల్లోకంబులం జొచ్చినను నా కగపడలేడు ౧౮

వానరులపైనుంచియుండు నీకార్యము ఎంతమాత్రము చెడదగు. ఇంకనంతంబగు సముద్రంబుదాటి శీఘ్రంబుననే సీతాదేవిం జూడఁగలవు ౧౯

రాముఁడా! అట్లు కావున ఇంతపాటికిఁ గుఃఖం బవలంబించినది చాలును. ఇంక దుఃఖంబు విడువుము. స్థైర్యంబు నవలంబింపుము. క్షత్రియులు

లఙ్ఘనార్థంచ ఘోరస్య సముద్రస్య నదీపతేః. ౨౧
స హాస్యాభి రి హోపేత సూనక్షత్రబుద్ధి ర్విచారయ,
లఙ్ఘితే తస్య తై స్సైన్యం జిత మి త్యుపధారయ. ౨౨

ఇమే హి హరయ శ్శూరా స్సమరే కామరూపిణః,
తా నరీ న్సోఢమిష్యన్తి శిలాపాదపవృష్టిభిః. ౨౩
కథంచి త్స న్తరిష్యామ స్తే ఽయం సరుణాలయమ్,
హత మి త్యేన మం మన్యే యుద్ధే సమితినన్దన'. ౨౪

కి ముక్త్వా బహుధా చాపి సర్వథా విజయో ధ్రువాన్,
నిమిత్తాని చ పశ్యామి మనో మే సమ్ప్రహృష్యతి. ౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వితీయ స్సర్గః. ౨.

తృ తీ య స్స ర్గ ః.

సుగ్రీవస్య వచ శ్శ్రుత్వా హేతుమ త్పరమార్థవ త్,
ప్రతిజగ్రాహ కాకు త్స్థో వానూమ న్త మ థాబ్రవీత్. ౧

తపసా సేతుబన్ధేన సాగరోచ్ఛోషణేన వా,
సర్వథా సుసమర్థో ఽస్మి సాగర స్సాధ్యస్య లఙ్ఘనే. ౨

నిరుద్యోగులగుదురేని మందభాగ్యులగుదురు. భయంకరుఁడగువాని కందఱును భయపడుదురు. ౨౦

భయంకరంబగు సముద్రంబుదాఁటు నుపాయంబును నూత్నబుద్ధిగల నీవు మమ్ముఁగూడి యిచ్చటనే యాలోచింపుము. ౨౧

నాసైన్యంబంతయు సముద్రంబు దాఁటి లంకంజేరునేని సిద్ధముగా జయమునొందినట్లే యెంచుకొనుము. ౨౨

యుద్ధంబున శూరులను గామరూపులునగు నీవాసరులు రాక్షసంబులను గురిపించి రక్తసుల నందఱను గీటణంగింతురు. ౨౩

యుద్ధోత్సుకుఁడవగు రాముఁడా! సేతువుచేతనే కాగు, మఱి యేయుపాయముచేనైనను సముద్రంబు దాఁటుగుము; రావణుఁడు హతుఁడయ్యెనని యే తలంచెదను. ౨౪

పెక్కుమాటలుచెప్పి యేమిప్రయోజనము? ఆన్నివిధంబులను నీకవశ్యము జయమే కలుగును. అట్లు నాకు శుభనిమిత్తంబులు దోఁచుచున్నవి. నామనంబును మిక్కిలియు సంతోషంబునొందియున్నది. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౫

ఇది రెండవసర్గము.

మూఁడవసర్గము.

పరమార్థవేత్తయగు రాముఁడు సుగ్రీవుఁడు చెప్పిన యుక్తియుక్తంబగుమాటనువిని దాని గొప్పగొని యంత హనుమంతుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧

తపంబుచేసినీకాని సేతుబంధంబు గావించిగాని సముద్రంబు నెండించుటచేతఁగాని యేవిధంబునవయినను ఈసముద్రంబు దాఁటుటకు మిక్కిలియు సమర్థుఁడవైయున్నాను. ఇంక నీవిషయమునందేమియుం చింతయక్కరలేదు. ౨

కతి దుర్గాణి దుర్గాయా లఙ్కాయా బ్రూహి తాని మే,
జ్ఞాతు మిచ్ఛామి తత్సర్వం దర్శనా దివ వానర!. 3
బలస్యపరిమాణం చ ద్వారదుర్గక్రియా మపి,
గుప్తికర్మ చ లఙ్కాయా రక్షసాం సదనాని చ. ౪

యథాసుఖం యథావచ్చ లఙ్కాయా మసి సృష్టవాన్,
సర్వ మాచక్ష్వ తత్త్వేన సర్వథా కుశలో హ్యసి. ౫

శ్రుత్వా రామస్య వచనం హనూమా న్మారుతాత్మజః,
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠో రామం పున రథాబ్రవీత్. ౬

శ్రూయతాం సర్వ మాఖ్యాస్యే దుర్గకర్మ విధానతః,
గుప్తా పురీ యథా లఙ్కా రక్షితా చ యథా బలైః. ౭
రాక్షసాశ్చ యథా స్నిగ్ధా రావణస్యచ తేజసా,
పరాం సమృద్ధిం లఙ్కాయా స్సాగరస్య చ భీమతామ్. ౮
విభాగం చ బలౌఘస్య నిర్దేశం వాహనస్యచ,
ఏవ ముక్త్వా హరిశ్రేష్ఠ కథయామాస తత్త్వతః. ౯

హృష్టప్రముదితా లఙ్కా మత్తద్విపసమాకులా,
మహతీ రథసమ్బాధా రక్షోగణసమాకులా. ౧౦
వాజిభిశ్చ సుసమ్బాధా నా వుకీ దుర్గమా పరైః,

పృష్ఠబద్ధకవాటానిమహాపరిఘవన్తిచ. ౧౧
ద్వారాణి విపులా న్యస్యా శ్చత్వారి సుమహాన్తిచ,

హనుమంతుఁడా! ప్రవేశింప నలవిగానట్టి లంకాపురి కెన్నిదుర్గంబులున్నవి? వాని నాకుం జెప్పుము; మఱియు సైన్యపరిమాణంబును, ద్వారంబున నెవ్వరును ప్రవేశింపకుండునట్లు గావించియున్న రక్షణంబును, భ్రాకారాట్టాలకాది సన్నివేశంబును రాక్షసులగృహంబులను వీనినంతయుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గంటంజూచినట్లు చక్కఁగాఁ దెలిసికొనఁగోరుమన్నాను. 3,౪

నీవు అనాయాసంబున లంకలో నంతయుఁ జూచియున్నావు; దాని నంతయు నిప్పుడు సవిస్తరముగా నాకుం జెప్పుము; అన్నిటికిని నీవు సమర్థుఁడవు. అని రాముండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను ౫

మాట్లాడం చోసినవారిలో నుత్తముఁడును వాయుదేవుని కుమారుఁడునగు హనుమంతుఁడు రాముండాజ్ఞాపించినమాటనువిని రామునింజూచి మరల నిట్లని చెప్పెను. ౬

లంకాపురియందు దుర్గవిధానంబునను సైన్యంబులచేతను రక్షింపఁబడియుండువిధంబునురాక్షసులను రావణునియంగలస్థైర్యంబును రావణునిప్రభావంబును లంకయందలి సర్వసమృద్ధిని సముద్రంబుభయంకరముగానుండుటను లంకయందు సైన్యసంఖ్యాసన్నివేశాదిక్రమంబును రథగజతురగాదివిభాగంబును ఆంతయుం జెప్పెదను వినుఁడు. ౭,౮

వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు ఈప్రకారముచెప్పి యథార్థముగా లంకాసన్నివేశక్రమం బంతయుఁ జెప్ప నారంభించెను. ౯

లంకాపురిలోని జనులందఱును మహాసంతోషముతో నున్నారు; ఆపట్టణము మిక్కిలియు విశాలమయినది; అందు రథంబులు నేఁగులు గుఱ్ఱంబులు నిండియున్నవి; రాక్షసులు లెక్కలేకయున్నారు; శత్రువులకు దానిం బ్రవేశింపనలవిగాదు. ౧౦

లంకాపట్టణమునకు దృఢముగా నాఱులు మొదలగువానిచే బంధింపఁబడినతెఱపులుగలవియుఁ బెద్దగడియప్రాసులుగలవియువిశాలంబులునుమిక్కిలియు నున్నతంబులునగు నాలుగుద్వారంబులు గలవు. ౧౧

తత్రైషూపలయన్త్రాణి బలవన్తి మహాన్తి చ. ౧౨
ఆగతం పరసైన్యం తు తత్ర త్రైవ ప్రతిహన్యతే,

ద్వారేషు సంస్కృతా భీమాఃకాలాయసమయాశ్శిలాః.
శతశో రచితా వీరైర్ శ్శతఘ్నోన్య రక్షసాం గణైః,

సాపర్ణశ్చ మహాం స్తస్యాఃప్రాకారో దుష్ప్రధర్షణః. ౧౩
మణివిద్రుమవైడూర్యముక్తావిరచితాన్తరః,

సర్వతశ్చ మహాభీమా శీతతోయనదా శ్శుభాః. ౧౪
అగాధా గ్రాహవత్యశ్చ పరిఖా మీనసేవితాః,

ద్వారేషు తాసాం చత్వారస్సజ్కాశాఃపరమాయతాః.
యన్త్రైరుపేతా బహుభి ర్మహాద్భి ర్బహుపజ్కిభిః,

త్రాయన్తే సజ్కాశాస్తత్ర వరసైన్యాగమే సతి. ౧౫
యన్త్రైస్తైరవకీర్యన్తే పరిఖాసు సమన్తతః,

ఏక స్తత్ర కపిర్వీర బలవాన్ సజ్కాశ స్సుమహా న్దృష్టః.౧౬
కాఞ్చనైర్బహుభిఃస్తమ్భై ర్వేదికాభిశ్చ శోభితః,
స్వయం ప్రకృతి మాపన్నో యయుత్సూ రామ! రావణః.

ఆద్వారబులందు బలిష్ఠంబులును విపులంబులునగు బాణమోచక యంత్రంబులును శిలామోచకయంత్రంబులును ఉన్నవి; శత్రుసైన్యం బచ్చటికి వచ్చినప్పుడు ఆయంత్రంబులు బాణంబులను శిలలను గురిపించి యాసైన్యంబు నంతయు నశింపఁజేయును. ౧౨

ఆద్వారంబులందుఁ బరాక్రమశాలురగు రాక్షసులు భయంకరంబులను నొక్కమాఱు ప్రయోగించిన నూగ్గురం జంపువియునగు నినుపగుదియలు సిద్ధంబుగా నుంచియున్నారు ౧౩

ఆలంకాపురిచుట్టును సుస్థిరమగు నుదకంబును అచ్చటచ్చట వలంకారార్థము పద్మరాగప్రవాళైమ్మ్యక్తఫలములచే నిర్మితంబులగు ప్రదేశములు గలదియు నత్యున్నతంబును దాఁటరానిదియునగు ప్రాకారము గలదు ౧౪

ఆప్రాకారమున్నుమ్మడి మహాభయంకరములును స్పృశింపనుంగూడ వల వికాకుండునంతటి చల్లనివియ్యలవియు మిక్కిలియుం లోఁతుగలవియు మొసళ్లను మహామీనంబులను గలవియు సుందరంబులునగు నగడ్తలున్నవి.

ద్వారంబులసమీపము లందు అయోగ్యులను వాలుగుప్రక్కలను వాలుగుదారులనిర్మితసంచారమార్గములున్నవి. అందఅపాకుల నెత్తివేయవలసినప్పుడెత్తివేయుటకును, జనులు సంచరించుటకై మరల నగడ్తలపైవేయవలసినప్పుడు వేయుటకును గొప్పయంత్రంబులును మఱియు సచ్చటఁ గావలియుండు భటులగృహంబులును ఉన్నవి. ౧౫

ఆచ్చట నాదారునిర్మితసంచారమార్గములు శత్రుసైన్యములు వచ్చినప్పుడుమాత్రము పట్టణమును రక్షించుచున్నవి. ఎట్లనఁగా నాయంత్రములు అగడ్తలయందంతటను ఈమార్గభూమితలయియుండు పలకలను ఎత్తివేయుచున్నవి. అంత శత్రువులు అగడ్తను దాఁటుటకు లేదు. ౧౭

అందు బకసంచారమార్గమాత్రము మిక్కిలి దృఢంబై బలిష్ఠంబై వెక్కుబంగారు స్తంభములతోను దిన్నెలతోనుం బ్రకాశించుచున్నది. ౧౮

రామఁడా! రావణుఁడునిశ్చలంబగుమనంబుగల్గి జాగరూకుఁడై యేమ

ఉత్థిత శ్చాప్రమత్తశ్చ బలానా మనుదర్శనే,

లఙ్కా వున ర్నిరాలమ్బా దేవదుర్గా భయావహా. ౧౦
నా దేయం పార్వతం వాన్యం కృత్రిమం చ చతుర్విధమ్,

స్థితా పారే సముద్రస్య దూరపారస్య రాఘవ!. ౧౧
నోపథోపిచ నా స్యత్ర నిరాదేశశ్చ సర్వతః,

శైలాగ్రే రచితా దుర్గా సా పూర్ణేనపురోపమా. ౧౨
వాజివారణసమ్పూర్ణా లఙ్కా పరమదుర్జయా,

పరిఘాశ్చ శతఘ్న్యశ్చ యన్త్రాణి వివిధానిచ. ౧౩
శోభయన్తి పురీం లఙ్కాం రావణస్య దురాత్మనః,

అయుతం రక్షసా మత్ర పూర్వద్వారం సమాశ్రితమ్. ౧౪
శూలహస్తా దురాధర్షా స్సర్వే ఖడ్గాస్త్రయోధినః,

నియుతం రక్షసా మత్ర దక్షిణం ద్వార మాశ్రితమ్. ౧౫
చతురఙ్గేణ సైన్యేన యోధా స్తత్రా ప్యనుత్తమాః,
ప్రయుతం రక్షసా మత్ర పశ్చిమద్వార మాశ్రితమ్. ౧౬
చర్మఖడ్గధరా స్సర్వే తథా సర్వాస్త్రకోవిదాః,

ఱక శత్రువులులేకున్నను శత్రువులుండునప్పుడుఁబలె యుద్ధముసేయుఁ నుత్సాహంబునఁ బ్రతిదినంబును సైన్యంబులఁ జక్కఁఁగాఁ జూచుకొనుచుండును.

మఱియుఁ లంకాపురి త్రికూటపర్వతంబుపైనుం టచేఁ బైకిఁబోవుట కాధారములేదు. ఆచ్చటికి వెళ్లుటకుఁ దేవతలకైనఁ గసలవిగాదు. మఱియుఁ నాలంక చూపరులకు భయంబు గల్గించుచున్నది. జలగుర్గంబును బర్వతిదుర్గంబును వన దుర్గంబును భ్రాఁ కారపరిఖాన్వితంబగు కృత్రిమగుర్గంబును అను నాలుగుదుర్గంబులును లంకాపురి కున్నవి. ౨౦

రాముఁడా! లంకాపట్టణము అతివిశాలంబగు సముద్రము నావలిగట్టున నున్నది; ఈసముద్రంబును దాఁటుటకు నోడమార్గంబును లేదు; మఱియుఁ నిచ్చటివారికి అచ్చటివారివార్త దెలియుఁ నుపాయంబును లేదు; కావున లంకకు జలదుర్గమున్నది. ౨౧

దేవపురీసమానమగు నాలంకాపట్టణము పర్వతాగ్రంబున నున్నదై సాయుగజంబులచే సంపూర్ణమయి యెవ్వరికిని జయింప నలవిగాకున్నది; పర్వతాగ్రంబుననుండుటచేఁ బర్వతిదుర్గంబును వనదుర్గంబునుం గలదు. ౨౨

ఆగడ్తలచేతను శతఘ్నులచేతను బొణశిలామోచకాది నానావిధయంత్రములచేతను దురాత్ముఁడగు రావణుని లంకాపట్టణము మిక్కిలియుఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౨౩

ఈలంకయందుఁ బూర్వద్వారంబున బదివేలరాక్షసులున్నారు; వారి లందఱు శూలపాణులు; యుద్ధంబున నెదిరింపసలవిగానివారలు; యుద్ధంబున ముందునిలిచి ఖడ్గంబులం బోరువారలు. ౨౪

లంకయందు దక్షిణద్వారంబునఁ జతురంగసైన్యముతోఁగూడ లక్ష మందిరాక్షసు లున్నారు; వారలును మిక్కిలియుఁ సమర్థులు. ౨౫

లంకాపశ్చిమద్వారంబునఁ బదిలక్షలరాక్షసు లున్నారు. వారలం దఱును జర్మకవచంబులను ఖడ్గంబులనుదాల్చి సమస్తాస్త్రంబులుండెలిసి వెలుఁగుచుందురు. ౨౬

న్యర్బుదం రక్షసాం మత్రా పుత్తరద్వార మాశ్రితమ్. 28
రథిన శ్చాశ్వవాహాశ్చ కులపుత్రా సుపూజితాః,

శతశోఽథ సహస్రాణి మధ్యమం స్కన్ధ మాశ్రితాః. 29
యాతుధానా దురాధర్షా స్సాస్రకోటిశ్చ రక్షసామ్,
తే మయా సఙ్క్షయా భగ్నాది పరిఘా శ్చానపూరితాః 30
దగ్ధాచ నగరీ రాజ్ఞా ప్రాకారా శ్చావసాదితాః,

బలైకదేశః క్షపితో రాక్షసానాం మహాత్మనామ్. 30

యేన కేనచ మార్గేణ తరామ వరుణాలయమ్,
హతేతి నగరీ లఙ్కా వానరై ర్ధర్షితా మ్. 31

అర్ధదో ద్వివిదో మైన్దో జామ్బవా న్నలసో నలః,
నీల స్సేనాపతి శ్చైవ బలకేషేణ కిం తవ. 32

ప్లవమానా హి గత్వా తాం రావణస్య మహాపురీమ్,
సపర్వతవనాం భిత్త్వా సఖాతాం సప్రతోరణామ్. 33
సప్రాకారాం సభవనా మానయిష్యా స్తి రాఘవ,
ఏవ మాజ్ఞాపయ క్షిప్రం బలానాం సర్వసఙ్గ్రహమ్. 34
ముహూర్తేన తు యుక్తేన ప్రస్థాన మభిరోచయ.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే తృతీయస్సర్గః 3.

లంకాపురియు త్తరద్వారంబున నూఱుకోటులరాక్షసు లున్నారు; అందుఁగొందఱు రథికులును గొందఱశ్వసాగులును గొందఱు గజసాదులును గానున్నారు; వారలు సత్కులంబునం బుట్టినవారును రావణునకు విశ్వాసనీయులై రామునిచే మిక్కిలియు గౌరవింపఁబడుచుందురు. 28

మఱియు గురాధిష్ఠులగు రాక్షసులు నూఱునూఱులుగాను వేనవేలు గాను గోటులుగాను పట్టణమ్యపశ్చిమద్వారంబున నున్నారు. 29

నే నాయుగడ్తెలమీఁది సంచారమార్గంబులను బరులఁగొట్టితిని; ఆయ గడ్తెలను బూడ్చివేసినాను; ఆంకానగరి నంతయు దహించితిని; ఆప్రాకారంబులను బగులఁగొట్టితిని, ఇప్పు డింతకన్నములేదు. 27

నేను మఱియు రాముని సైన్యములోఁ గొంతభాగమయిన మహాపరాక్రమశాలులగు రాక్షసులం జంపియున్నాను. 30

ఏయుపాయముచేనైనను సముద్రంబును దాఁటవచ్చును; ఇంక వానరులు లంకాపట్టణమును నాతెరు గావించిరఁటమే నిశ్చయింపుము. 31

మిగతసేనతో మనకుఁ గార్యములేదు; అంగదుఁడును ద్వివిదుఁడును మైందుఁడును జాంబవంతుఁడును బనసుఁడును నలుఁడును సేనానాయకుఁడగు నీలుఁడును ఉన్నారు; వీరలే చాలుదురు. 32

రాముఁడా! వీరులు ఆకాశమార్గంబునంబోయి పర్వతంబులతోను వనంబులతోను బహిర్ద్వారములతోను ప్రాకారములతోను గృహంబులతోను లంకాపట్టణంబుఁ బెల్లగించి యిచ్చటికిఁ దేఁగలరు. 33

సైన్యంబులలో నన్నింటికిని సాధభూతులను గంగదాదులకు శీఘ్రముగా నిట్లానతిమ్ము. యాత్రాయోగ్యంబగు ముహూర్తంబునఁ బయనంబగుసట్లు సంఘటింపుము. అని హనుమంతుఁడు రామునకుఁ బెప్పెను. 34

ఇది మూఁడవసర్గము.

చ తు ర్థ స్స ర్గః.

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం యథావ దనుపూర్వశః,
తతోఽబ్రవీ న్మహాతేజా రామ స్సత్యపరాక్రమః. ౧
యాం నివేదయసే లఙ్కాం పురీం భీమస్య రక్షసః,
క్షిప్ర మేనాం మథిష్యామి సత్య మేత ద్బ్రవీమి తే. ౨

అస్మి న్ముహూర్తే సుగ్రీవ! ప్రయాణ మభిరోచయే,
యుక్తో ముహూర్తో విజయశ్చ ప్రాప్తో మధ్యం దివాకరః. ౩

అస్మి న్ముహూర్తే విజయే ప్రాప్తే మధ్యం దివాకరే,
సీతాం హృత్వా తు మే జాతు క్వాసౌ యాస్యతి యాస్యతః. ౪

సీతా శ్రుత్వాఽభియానం మే ఆశా మేష్యతి జీవితే,
జీవితా న్తేఽమృతం స్పృష్ట్వా పీత్వా విష మి వాతురః. ౫

ఉత్తరా ఫల్గునీ హ్యద్య శ్వస్తు హస్తేన యోక్ష్యతే,
అభిప్రయామ సుగ్రీవ! సర్వానీకసమావృతాః. ౬

నిమిత్తాని చ ధన్యాని యాని ప్రాదుర్భవన్తి చ,
నిహత్య రావణం సీతా మానయిష్యామి జానకీమ్. ౭
ఉపరిష్టా ద్ధి నయనం స్ఫురమాణ మిదం మమ,
విజయం సమనుప్రాప్తం శంస తీవ మనోరథమ్. ౮

నాలుగవసర్గము.

మహాతేజుఁడును సత్యపరాక్రముఁడు నగురాముఁడు హనుమంతుఁడు చెప్పినమాటసంతయుఁ గ్రమముగా విని హనుమంతుంజూచి ఇట్లని చెప్పెను.

నీ విపుడు భయంకరుఁడగు రావణునిపట్టణమగు నే లంకం బెప్పుచున్నావో దాని శీఘ్రముగానే హతము గావించెదను; సత్యము నీకుం జెప్పుచున్నాను. అని రాముఁడు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౨

సుగ్రీవుఁడా! ఈముహూర్తమునందే ప్రయాణమునేయవలయునని తోరుచున్నాను; ఇప్పుడు సూర్యుఁడు దివామధ్యము నొందియున్నాఁడు; ఈయభిజిన్ముహూర్తము ప్రయాణమునకు యుక్తమయినది; జయంబు గల్గించునది. ౩

సూర్యుఁడు మధ్యంగతుఁడైయుండునప్పుడు విజయావహంబగు నీయభిజిన్ముహూర్తంబున నేను ప్రయాణముగుగునేని సీతనపహరించిన రావణుఁడు ఎచ్చటికిఁబోయి తప్పించుకొనఁగలఁడు? అతఁ డెచ్చటికిఁబోయినను విమువక వధింతును. ౪

విషంబుఁ ద్రాగినవాఁడు పీడితుఁడై చావంబోవుసంతటికాలంబున మృతస్పర్శంబునొంది లేచెను జీవనశక్తినొందునట్లు సీతాదేవి నాప్రయాణంబునువిని జీవితాశం బొందఁగలగు. ౫

సుగ్రీవుఁడా! నేఁడు త్రిదశఫల్గునినక్షత్రము; పునర్వసూనక్షత్రంబునఁ బుట్టిన నాకుఇది సాధనతారయగుచున్నది. రేపుహస్తనక్షత్రము ఆదినాకు సైధనతారయగును; కావున సమస్తసైన్యంబులంగూడి నేఁడే పయనమయ్యెదము. ౬

మఱియు శుభసూచకంబులగు నిమిత్తంబులును ప్రాదుర్భవించుచున్నవి; అవశ్యము రావణునివధించి జనకమహారాజకూఁతురయిన సీతనందెచ్చెదను.

నానేత్రము మీఁగుచూ స్ఫురించుటంజేసి యవశ్యము నామనోరథము సిద్ధించునని తెల్పునట్లున్నది. అని రాముఁడు చెప్పెను. ౮

తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః,
ఉవాచ రామో ధర్మాత్మా పునరప్యర్థకోవిదః. ౯

అగ్రే గచ్ఛతు బల స్యాస్య నీలో మార్గ మవేక్షితుమ్,
వృక్ష శైలసహస్రేణ వానరాణాం తరస్వినామ్. ౧౦
ఫలమూలవతా నీలా శీతలా నదనివారిణా,
పథా మధుమతా చాఽశు నేనాం నేనాసతే వయ. ౧౧

దూషయేయు స్సుదుష్టాస్తు ఫలి పుష్పాలఫలోదకమ్,
రాక్షసా వరితోత్సేధా స్సైన్య స్యాగ్రం సమన్వితాః. ౧౨

నిమేషు పనదుర్గేషు పనేషు చ ఉపోకసు,
అభిపు స్యాభిసన్నాయిన సరేషాం నిహితం బలమ్. ౧౩

యచ్చ ఫల్గు బలం కించి తత్ప్రతీక్ష్యో పయుజ్యతామ్,
పీతద్ధి కృత్యం ఘోరం నో విక్రమేణ ప్రయుజ్యతామ్. ౧౪

సాగరౌఘనిభం సైన్య మగ్రతీకం మహాబలాః,
కపిసింహాస్తి ప్రకర్షన్తు శతశోఽథ సహస్రశః. ౧౫
గజాశ్చ గిరిసఙ్కాశా గవయశ్చ మహాబలాః,
గవాక్షీ శ్చాగ్రతో యాన్తు గవాం దృప్తా ఇవర్షభాః. ౧౬

యాతు వానరవాహిన్యా వానరర్షి స్సవతాం వరః,
పాలయ న్దక్షిణం పార్శ్వ మృషభో వానరర్షభః. ౧౭

అంతట గాగ్యంబులబండితుడును స్వర్భాత్ముడు సుగ్రీవుడును లక్ష్మణుడును దాను జెప్పినమాటల నభినందింప మ
కల నిట్లని చెప్పెను. ౯

నీలుడు బలవంతులగు లక్ష్మవానరులంగూడి మార్గంబుజూచుటకై సేన
కముంగు నడమఁగాక. అం ఁ ముడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౧౦

సేనానాయకుడైనను నీలుఁడా! అధికముగా ఫలమూలంబులుగలది
యుఁ జల్ల ుడుపులు ని ళ్లును గలదియు మధుపూర్ణంబునగు మార్గంబున
శీఘ్రముగా సేనం దీసికొనిపోవుము. ౧౧

ము ంగుగుత్తులు సర్జంబున యూ స్థంబులను జలంబులను జె
బచి వీరు ు ; ు ఁ ము ు సాఁచుచుఁడైనే ారు ల్లు నేసుండును
ల్లు రక్షింపుచుం ము. ౧౨

ఒకవేళ శత్రుసైలు ల్లపు నేలలయందును జలగుర్జ్యాంబులంయను ఆ
ప ు యంగును సమయమూ ంచి మనలం బ్రహరింపుటకైనైన్యంబు లుంచి
యుండురు, వానియ లచ్చ ట్చట నాకాశంబు సిద్ధమించి యాటిస్థంబుల
శత్రుసైన్యంబు లున్నవో లేవో చూడవలయును. ౧౩

లొంచెము నిస్సారమయిన బలమున్నయెడల దాని ిచ్చటనే యుప
యోగాగ్నియుయుండు ; మనది గొప్పకార్యము ; వువ నందఱును బ
రాక్రమంబు నవలంబించియుండవలయును. ౧౪

మహాబలాఢ్యులగు వానరశ్రేష్ఠులనూఱుమూఁడులుగాను వేనవేలుగా
ను గుంపులుగూడి యగ్రసేతోఁ గూడి ముందునడతురుగాక. ౧౫

పర్వతాకారుఁడగు గజుఁడును మహాబలుఁడగుగవయుఁడునుగవాక్షుఁ
ఁడును గర్వితంబులగు నాఁబోతులు గోవులమందలం బోవునట్లు సేనకుముందు
వడతురుగాక. ౧౬

ఎఱుపువారిలో నుత్తముఁడును వానరశ్రేష్ఠుఁడైనగు ఋషభుఁడు వా
నరసేన దక్షిణపార్శ్వమును పాలించుచువచ్చుఁగాక. ౧౭

గన్ధహ స్తీవ దుర్ధర్ష స్తరస్వీ గన్ధమాదనః,
యాతు వానరవాహిన్యా స్సహ్యం పార్శ్వ మధిష్ఠితః. ౧౫
యూథాన్యామి బలమధ్యేఽహం బలౌఘ మభిహర్షయన్,
అధిరుహ్య హనూమన్త మైరావత మి వేశ్వరః. ౧౬
అఙ్గదే నైష సంయూతు లక్ష్మణ శ్చా స్తకోపమః,
సార్వభౌమేన భూతేశో ద్రవిణాధిపతి ర్యథా. ౧౭

జామ్బవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శీచ వానరః,
ఋక్షరాజో మహాసత్త్వ ఋక్షం రక్షన్తు తే త్రయః. ౧౮

రాఘవస్య వచః శ్రుత్వా సుగ్రీవో వాహినీపతిః,
వ్యాదిదేశ మహాపార్శ్వ న్వానరా న్వానరర్షభః. ౧౯

తే వానరగణా స్సర్వే సముత్పత్య యుయుత్సవః,
గుహాభ్య శ్శిఖరేభ్యశ్చ ఆశు పుప్లువిరే తదా ౨౦
తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః,
జగామ రామో ధర్మాత్మా సహసైన్యో దక్షిణాం దిశమ్. ౨౧
శతై శ్శతసహస్రైశ్చ కోటిభి రయుతై రపి,
వారణాభైశ్చ హరిభి ర్యయౌ పరివృత స్తదా. ౨౨

తం యాన్త మనుయాతి స్మ మహతీ హరివాహినీ,

దృప్తాగ్ర ప్రముదితా స్సర్వే సుగ్రీవే ణాభిపాలితాః. ౨౩
ఆప్లవన్తగ్ర ప్లవన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవఙ్గమాః,
ప్రోత్ప్లవన్తో ధావమానా స్తే జగ్ము ర్వైదక్షిణాం దిశమ్. ౨౪

మత్తగజముంబోలె దుర్ధర్షుఁడును బలవంతుఁడునగు గంధమాదనుఁడు వానరసేన యొడమప్రక్క—ను బాలించుచు వచ్చుచుండగా. ౧౮

నేను దేవేంద్రుఁ డైరావతము నారోహించునట్లు హనుమంతునిపై నారోహించి సైన్యంబులకుత్సాహంబు గల్గించుచు సైన్యమధ్యంబున వచ్చెదను. యక్షనాథుఁడగు కుబేరుఁడు సార్వభౌమంబను నుత్తరదిగ్గజంబు నెక్కి—పోవునట్లు అంతికతుల్యుఁడగు నీలక్షణుఁడును అంగదు నారోహించి వచ్చుచుండగా. ౧౯

ఋక్షరాజుఁడును మహాబలుఁడు నగుజాంబవంతుఁడునుషేణుఁడును వేగదర్శియు వీరమున్నగువారును సేనాపశ్చాద్భాగమును రక్షింతురుగాక. అని రాముఁడు చెప్పెను. ౨౦

వానరోత్తముఁ డగు వానరసేనాధీశ్వరుఁడునగు సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు చెప్పినమాటను విని మహాపరాక్రమశాలులగు వానరులకుఁ బయనముకండని యాజ్ఞాపించెను. ౨౨

అప్పుడు వానరులందఱును యుద్ధోత్సాహులయి గుహలనుండియుఁ బర్వతశిఖరంబులనుండియు వృక్షంబులనుండియు నెగిరి గంతులు వేసిరి. ౨౩

అంత ధర్మాత్ముఁడగురాముఁడు వానరరాజుండగు సుగ్రీవునిచేఁ బూజితుఁడై వానరసైన్యంబుఁగూడి దక్షిణపుదిక్కు—నుబట్టి పోయెను.

అప్పుడు రాముఁడునూఱునూఱులుగాను లక్షలలక్షలుగాను కోటులు కోటులుగాను బదివేలుపదివేలుగాను నుండువానరులచేఁ బరివేష్టితుఁడై పోయెను. ౨౫

అప్పుడు రాముఁడు పోవుచుండఁగా ఆయనను గొప్పవానరసేన వెంబడించి నడచినది.

ఆవానరులు గర్వితులయి సంతుష్టులయి సుగ్రీవపాలితులయి యొగరుచు గంతులువేయుచు నఱచుచు సింహనాదంబులుగావించుచుఁ బరుగులిడుచు సుగంధిపుష్పంబులఁ దినుచుఁ దేనియలం ద్రావుచు విలాసార్థము పుష్ప

భక్ష్యన్తే స్సుగన్ధీని మధూని చ ఫలాని చ,
ఉద్వహన్తో మహావృక్షా నృక్షరీపుపృష్ఠధారిణః. ౨౮
అన్యోన్యం సహసా దృష్ట్వా నిర్వహన్తి హీపన్తిచ,
పతన్తశ్చాపిపన్త్యన్యే హతయన్త్యపరే పరాన్. ౨౯

రాజ్ఞో వో నిహన్తవ్య స్సర్వే చ రజనీచరాః,
ఇతి గర్జన్తి హరయో రాఘవస్య సమీపతః. ౩౦
పురస్తా త్పృష్ఠతో పిశ్వో నీలశ్చముఖ ఏవచ,
పన్థానం శోధయన్తి స్మ వానరైర్బహుభి స్సహ. ౩౧

మధ్యే తు రాజా సుగ్రీవో రామో లక్ష్మణ ఏవచ,
బహుభి ర్బలిభి ర్భీమై ర్వృతా శ్శత్రునిబర్హణాః. ౩౨

హరి శ్శతసహస్రై ర్వీరై ర్కోటీభి ర్దశభి ర్వృతః,
సర్వా మేకో వ్యవష్టభ్య రరక్ష హరివాహినీమ్. ౩౩
కోటీశతపరీవారై కేసరీ పనసో గజః,
అర్క శ్చాతిబలశ్చార్క్ష పార్శ్వ మేకం త స్వాభిరక్షతి. ౩౪

సుషేణో జామ్బవాం శ్చైవ ఋక్షైశ్చ బహుభి ర్వృతౌ,
సుగ్రీవం పురతశ్చక్రు శ్చక్రౌ జఘనం సంరరక్షతుః. ౩౫

తేషాం సేనాపతి ర్వీరో నీలో వానరపుఙ్గవః,
సమ్పూర్ణ శ్శతసాం శ్రేష్ఠ స్తద్బలం పర్యపాలయత్. ౩౬

మంజరీశోభితంబులగు పెద్దవృక్షంబులఁ బట్టుకొనుచు దక్షిణదిక్కునకుం బోయిరి. 27

అప్పుడు వానరులు గర్వితులయి బలంబునఁ గొందఱు ఇతరులం బైకెక్కిరి; కొంద ఱితరులం బడఁద్రోసిరి; కొందఱు పడఁద్రోయఁబడి యశస్థలు కావునఁ బడఁద్రోసినవారల నాక్షేపించిరి, శత్రులగువారలు కొందఱు తెగ్గుఁ బడఁ ద్రోసినవారల మఱలఁ బడఁద్రోసిరి. 28

"సుగ్రీవుఁడు రావణుని రాక్షసుల నందఱను జంపివేయవలయు" ననియిట్లు వానరులు రామునిసమీపమున్నంను గర్జించుచుండిరి. 30

పరాక్రమశాలియగు ఋషభుఁడనువాఁడును నీలుఁడును గుముదుఁడును వానరులంగూడి సేనకు ముందు నడచి మార్గంబు శోధింపుచుండిరి. 31

శత్రువులఁ జంపునారలగు వానరరాజసుగ్రీవుఁడును రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును బలవంతులను భయంకరాకారులనగు పెక్కు వానరులచేఁ బరివేష్టింపఁబడిన వారల్లి సేనామధ్యంబునఁ బోయిరి. 32

వీరుఁడగు శతబలియను వానరుఁడు, పదికోట్లవానరవీరులచేఁ బరివేష్టితుఁడై యొక్కఁడే వానరసేన నంతయుం రక్షించుచుండెను. 33

కేసరియుఁ బనసుఁడును గజుఁడును మనోబలుఁడునగు పర్వఁడును ఒక్కొక్కరు నూఱుకోటులవానరులతోఁగూడి వానరసేన యొకపార్శ్వంబును రక్షింపుచుండిరి. 34

సుషేణుఁడును జాంబవంతుఁడును ఋక్షసైన్యంబుచేఁ బరివేష్టితులయి సుగ్రీవుని ముందట నుంచుకొని వానరసేన పశ్చిమభాగమును రక్షింపుచుండిరి. 35

వానరసేనానాయకుఁడగు బరాక్రమవంతుఁడును వానరోత్తముఁడును ఉత్పతనశక్తిగలవారిలో నుత్తముఁడునగు నీలుఁడు నాలుగుప్రక్కలం దిరుగుచు వానరసేనను రక్షింపుచుండెను. 36

చరీముఖగ ప్రజఙ్ఘశ్చ రమ్భోఽథ రభసగ శకపిః,
సర్వతశ్చ యయు ర్వీరా స్తవరయ న్తగప్లవఙ్గమాన్. 32

ఏవం తే హరిశార్దూలా గచ్ఛన్తో బలదర్పితాః,
అపశ్యం స్తే గిరిశ్రేష్ఠం సహ్యం ద్రుమలతాయుతమ్. 3౮
సరాంసిచ సుఫుల్లాని తటాకాని వనానిచ,

రామస్య శాసనం జ్ఞాత్వా శ్రీమతోసస్య శీఘ్రవత్. 3౯
వర్జయ న్నగరాభ్యాశాం స్తథా జనపదా నపి,
సాగరౌఘనిభం శ్రీమంశ్చద్వానరబలం మహత్. ౪౦
ఉత్ససర్ప మహాఘోషం భీమఘోషమివార్ణవః,
తస్య దాశరథేగ పార్శ్వే శూరా స్తే కపికుఞ్జరాః. ౪౧
తూర్ణ మాపుప్లువు స్సర్వే సదశ్వా ఇవ చోదితాః,

కపిభ్యా మూహ్యమానౌ తౌ శుశుభా తే నరోత్తమా. ౪౨
మహద్భ్యా మివ సంస్పృష్టౌ గ్రహాభ్యాం చన్ద్రభాస్కరౌ,

తతో వానరరాజేన లక్ష్మణేన చ పూజితః. ౪౩
జగాము రామో ధర్మాత్మా సస్సైన్యో దక్షిణాం దిశమ్,
త మబ్రవగతో రామం లక్ష్మణ శ్శుభయా గిరా. ౪౪
ఉవాచ పరిపూర్ణార్థః స్మృతిమాన్ ప్రతిభానవాన్,

మృతా మవాప్య నై దేహీం క్షిప్రం హత్వాచ రావణమ్.
సమృద్ధార్థ స్సమృద్ధార్థా మయోధ్యాం ప్రతియాస్యసి,

మఱియుఁ బరాక్రమవంతులగు దరీముఖుఁడును బ్రజంఘుఁడును రంభుఁడును రభసుండును నాలుగు ప్రక్కలఁ దిరుగుచు వానరుల నందఱను ప్రోత్సాహపఱచుచుఁ బోయిరి. ౩౭

ఆవానరోత్తములు ఇట్లు బలగర్వితులయి పోవుచు దూరంబుననుండి వృక్షంబులతోను లతలతోను ఒప్పుచున్న పర్వతశ్రేష్ఠంబగు సహ్యపర్వతంబును మఱియు ఫుల్లపద్మకల్హారంబులగు సరస్సులను దటాకంబులను వనంబులనుం జూచిరి. ౩౮

సముద్రంబుఁబోలె నపరిమితంబయియున్నదియు భయంకరంబునగు వానరసేన భయంకరకోపుఁడగు రామునాజ్ఞకు భయపడి నగరంబులపైఁగాని గ్రామంబులపైఁగాని పడక మహోధ్వనిగగుర మహాఘోషంబగు సముద్రంబుకరణిం బోయినది. ౩౯,౪౦

రాముని కుల్లాసంబుగల్గించుటకై యతనిసమీపంబున శూరులగువానరోత్తములు చోదితంబులగు నుత్తమాశ్వంబులపైఁబడి శీఘ్రంబునం బరుగెత్తిరి. ౪౧

పురుషశ్రేష్ఠులగు రామలక్ష్మణులు హనుమదంగదులపై నుండుటంజేసి బృహస్పతిశుక్రులతో సంబంధించిన చంద్రసూర్యులంబోలెఁ బ్రకాశించిరి. ౪౨

ఆట్లు ధర్మాత్ముఁడగు రాముఁడు వానరాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడును లక్ష్మణుఁడును బూజింప వానరసేనంగూడి దక్షిణపుదిక్కునకుం బోయెను. ౪౩

జ్ఞాపకశక్తిగలవాఁడును మిక్కిలియుఁ బ్రతిభగలవాఁడునగు ఆంగమునిపైఁ గూర్చుండియున్నలక్ష్మణుఁడు పరిపూర్ణమనోరథుఁడై హనుమంతునిపై నున్నరాముంజూచి మంగళవాక్యంబున నిట్లని చెప్పెను. ౪౪

నీవు శీఘ్రంబుగా రావణుంజంపి మరల సీతాదేవింబొంది సమృద్ధమనోరథుఁడవై యట్లు సమృద్ధార్థంబయియున్న యయోధ్యానగరంబునకుఁ బోఁగలవు. ౪౫

మహా న్తిచ నిమిత్తాని దివి భూమౌచ రాఘవ. ౪౬
శుభాని తవ వక్ష్యామి సర్వా ఞ్ఛ్రో ష్యసిద్ధయే,

అనువాతి శుభో వాయు స్సేనాం మృదుహిత శ్శుభఃస. ౪౭
పూర్ణవల్గుస్స్వరా శ్చేమే ప్రవద న్తి మృగద్విజాఃస,

ప్రసన్నాశ్చ దిశ స్సర్వా విమలశ్చ దివాకరఃస. ౪౮

ఉశనాశ్చ ప్రసన్నార్చి రను త్వాం భార్గవో గతఃస,
బ్రహ్మరాశి ర్విశుద్ధశ్చ శుద్ధాశ్చ పరమర్షయఃస. ౪౯
అర్చిష్మన్తఃస ప్రకాశ న్తే ధ్రువం సర్వే ప్రదక్షిణమ్,

త్రిశఙ్కు ర్విమలో భాతి రాజర్షి స్సపురోహితఃస. ౫౦
పితామహవరో ఽస్మాక మిక్ష్వాకూణాం మహాత్మనామ్,

విమలేచ ప్రకాశేతే విశాఖే నిరుపప్లవే. ౫౧
నక్షత్రవర మస్మాక మిక్ష్వాకూణాం మహాత్మనామ్,
నైర్ఋతం నైర్ఋతానాంచ నక్షత్ర మభిపీడ్యతే. ౫౨
మూలో మూలవతా స్పృష్టో ధూప్యతే ధూమకేతునా,

సర్వం చైత ద్వినాశాయ రాక్షసానా ముపస్థితమ్. ౫౩
కాలే కాలగృహీతానాం నక్షత్ర మ్గ్రహపీడితమ్,
ప్రసన్నా స్సురసా శ్చాపో వనాని ఫలవన్తిచ. ౫౪
ప్రవా న్త్యభ్యధికం గన్ధా న్యథర్తు కుసుమా ద్రుమాఃస,

రాముఁడా! ఆకాశంబునందును భూమియందును గొప్పకుభేసిమిత్తంబు లేవియఁవో అవియన్నియు నిప్పుడు ప్రాదుర్భూతంబులయి నీకార్యసిద్ధిని సూచించుచున్నవి. ౪౭

వాయువు హితకరంబయి సుఖకరంబయి భావిమంగళంబు సూచించుచు మెల్లమెల్లఁగా సేనవెంబడి వీచుచున్నది. భృంగంబులును ఒక్కులును మధురంబుగా ధ్వనించుచున్నవి. ౪౮

దిక్కులన్నియుఁ బ్రసన్నములయియున్నవి. సూర్యుఁడు విమలుఁడై యున్నాఁడు. ౪౯

సమస్తవేదవేత్తయుఁ బరిశుద్ధుఁడునగు భార్గవుఁడు శుక్రుఁడు ప్రసన్నతేజుఁడై నీకు వెనుకఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు; మఱియుఁ బరిశుద్ధులగు సప్తర్షులు కాంతిమంతులయి గ్రుమ్మునఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ దిరుగుచుఁ బ్రకాశించుచున్నారు. ౫౦

మహాత్ములు నిష్వాకువంశ్యులనగు మనకుఁ బ్రధానకూటస్థుఁడును రాజ్ఞియునగు త్రిశంకుమహారాజు విశ్వామిత్రసృష్టసకర్షంతిర్గతివసిష్ఠుని తోఁగూడి నిర్మలుఁడై ప్రకాశించుచున్నాఁడు. ౫౧

మహాత్ములగు మనయిక్ష్వాకువంశ్యుల నక్షత్రమయిన విశాఖానక్షత్రమును దుష్టగ్రహసంబంధములేక నిర్మలమయి ప్రకాశించుచున్నది. ౫౨

ఇదిగాక నిర్ఋతిదైవత్యంబగు రాక్షసులనక్షత్రమయిన మూలానక్షత్రమునసమీపంబుననున్న భూమకేతువుచే స్పృశింపఁబడి తపింపఁజేయఁబడినదై మిక్కిలియుఁ బీడితమగుచున్నది. ౫౩

ఇదంతయు రాక్షసుల వినాశంబునకే పుట్టినవి; వీలయునఁగా మృత్యుగ్రస్తులగువారినక్షత్రంబు ఆట్టి యంతకాలంబున దుష్టగ్రహపీడితంబగును

మఱియు నీళ్లు స్వచ్ఛములయి మంచిరుచిగలిగియున్నవి; వసంబులు ఫలపూర్ణంబులయియున్నవి; వృక్షములన్నియు ఋతుమర్యాద నతిక్రమింపక చక్కఁగాఁ బుష్పించి సుగంధంబుల గుబాళించుచున్నవి. ౫౪

వ్యూఢాని కపిసైన్యాని ప్రకాశన్తేఽధికం ప్రభో!. ౫౫
దేవానా మివ సైన్యాని సఙ్గ్రామే తారకామయే,

ఏవ మార్య! సమీ క్ష్యైతా న్ప్రీతో భవితు మర్హసి. ౫౬

ఇతి భ్రాతర మాశ్వాస్య హృష్ట స్సామిత్రి రబ్రవీత్,

అథావృత్య మహీం కృత్స్నాం జగామ మహతీ చమూః. ౫౭
ఋక్షవానరశార్దూలై ర్నఖదంష్ట్రాయుధై ర్వృతా,
కరాగ్రై శ్చరణాగ్రైశ్చ వానరై రుత్థితం రజః. ౫౮
భీమ మన్తర్దధే లోకం నిసార్య సవితుర్ప్రభామ్,
సపర్వతవనా కాశాం దక్షిణాం హరివాహినీ. ౫౯
ఛాదయ న్తీ యయౌ భీమా ద్యా మి వామ్బుదసన్తతిః,

ఉత్తరన్యాంచ సేనాయాం సతతం బహుయోజనమ్. ౬౦
నదీస్రోతాంసి సర్వాణి సస్యన్దు ర్విపరీతవత్,

సరాంసి విమలామ్భాంసి ద్రుమాకీర్ణాంశ్చ పర్వతాన్. ౬౧
సమా న్భూమిప్రదేశాంశ్చ వనాని ఫలవన్తిచ,
మధ్యేనచ సమన్తాచ్చ తిర్య క్చాధశ్చ సాఽవిశత్. ౬౨

సమావృత్య మహీం కృత్స్నాం జగామ మహతీ చమూః,

ప్రభుడవగు రాముఁడా! వ్యూహములుగా నేర్పఱుపఁబడియున్న యీవానరసైన్యంబులు మున్ను తారకాసురయుద్ధంబున (లేక చంద్రుఁడు బృహస్పతిభార్యను దారం గొనిపోయినప్పుడు తన్నిమిత్తకంబగు యుద్ధంబునందు) దేవసైన్యంబులుంబోలె మిక్కిలియుఁ బ్రకాశించుచున్నవి. ౪౫

పూజ్యుఁడవగు రాముఁడా! ఇట్లు ఈశుభనిమిత్తంబుల నన్నిటినిఁ జూచి సంతోషంబు నొందియుండుము అని లక్ష్మణుఁడు రామునికిఁ జెప్పెను. ౪౬

లక్ష్మణుఁడు సంతుష్టుఁడై యీప్రకారము ఆన్నయగు రాము నాశ్వాసించెను.

ఆట్లు వశుడంతొయొద్దులగు వాబుత్కవానరుల మహాసేన భూమినంతయు వ్యాపించి పోవుచుండెను. ౪౭

వానరులహస్తములచేతను పాదములచేతను రేఁగినదుమ్ముసూర్యునిప్రకాశము నావరించి యందఱను భయముగల్గునట్లు లోకమంతయు వ్యాపించినది.

భయంకరాకృతియగు వానరసేన మేఘసమూహము ఆకాశమునావరించునట్లు పర్వతములతోను వనంబులతోను ఆకాశంబులతోనుంగూడిన దక్షిణభూమినంతయు నావరించుచుఁ బోయెను. ౪౯

ఆప్పుడు ఆవానరసేన నదులను నిరంతరముగాఁ దాఁటుచుండఁ జేసి నీళ్లు పోవుటకు వీలులేక నిలిచియుండుటంజేసి దాఁటికాఁగానే విపరీతప్రవాహమువచ్చినట్లు బహుయోజనంబులవఱకుఁ బాఱెనవి. ౬౦

ఆవానరులు స్వచ్ఛములగు నీళ్లుగలసరస్సులను చల్లనినీళ్లుగలవి గావున వానిలోదిగి దాఁటిరి, వృక్షబహుళంబులగు పర్వతంబులు వచ్చినప్పుడు కొంచె మడ్డముగాఁబోయి దాఁటిరి; సమభూములలో నంతటను వ్యాపించి నడచిరి; ఫలవంతంబులగు వనంబులు వచ్చినప్పుడు ఫలంబు లందుకొని తినవచ్చునని చెట్లక్రిందుగాఁ బోయిరి. ౬౧,౬౨

గొప్పదగు వానరసేన యిట్లు భూమినంతయు వ్యాపించిపోవుచుండినది.

తే హృష్టమనస స్సర్వే జగ్ము ర్హారుతరంహసః. ౬౩
హరయో రాఘవ స్యార్థే సమారోపితవిక్రమాః,
హర్షవీర్యబలోద్రేకాన్ దర్శయ న్తశ్చ పరస్పరమ్. ౬౪
యూథపానో ల్లేకజాన్ చరా న్నివిధాం శ్చక్రు రధ్వని,

తత్ర కేచి ద్ధరిగం జగ్ము ర్వేతుశ్చ తథాఽపరే. ౬౫
కేచి త్కిలికిలాం చక్రు ర్వానరా వనగోచరాః,
ప్రాస్ఫోటయంశ్చ పుచ్ఛాని సన్నిజఘ్నుశ్చ పదా న్యపి. ౬౬
భుజా న్విక్షిప్య శైలాంశ్చ ద్రుమా నన్యే బభఞ్జిరే,

ఆరోహ న్తశ్చ శృఙ్గాణి గిరీణాం గిరిగోచరాః. ౬౭
మహానాదా న్విముఞ్చన్తి హ్వేళా మన్యే ప్రచక్రిరే,
ఊరువేగైశ్చ మమృదు ర్లతాజాలా న్యనేకశః. ౬౮
జృమ్భమాణశ్చ విక్రాన్తా విచిక్రీడు శ్శిలాద్రుమైః,
శతై శ్శతసహస్రై శ్చ కోటిభిశ్చ సహస్రశః. ౬౯
వానరాణాం సుఘోరాణాం శ్రీమ త్పరివృతా మహీ,
సా స్మ యాతి దివారాత్రం సమన్తా న్నరివాహినీ. ౭౦
హృష్టా ప్రముదితా సేనా సుగ్రీవే ణాభిరక్షితా,

వానరా స్త్వరితం యాన్తి సర్వే యుద్ధాభినన్దినః. ౭౧
ప్రమోక్ష్యామహ ఏనం హి ముహూర్తం కిల్వపి నాసత,

తతశ్చ పాదపసమ్బాధం నానామృగసమాయుతమ్. ౭౨
సహ్యపర్వత మాసేదు ర్మలయంచ మహీధరమ్,
కాననాని విచిత్రాణి నదీశ్చ ప్రస్రవణానిచ. ౭౩

వాయుదేవునకుంబోలె మహావేగంబుగలయావానరులు రామకార్యంబు నిమిత్తమయి పరాక్రమంబు నవలంబించి సంతుష్టాంతఃకరణులయి పోయిరి.

ఆవానరులు మార్గమునందు ఒండొరులకుఁ దమతమసంతోషపరాక్రమబలాతిశయములం జూపుకొనుచు యోజనబలంబునం గలుగునట్టి నానావిధచేష్టలం జేసిరి. ౬౪

అందుఁ గొందఱు వానరులు శీఘ్రముగాఁ బోయిరి; కొంద ఱెగిరిరి; కొందఱు కిలకిలయని యఱచిరి. ౬౫

మఱికొందఱు వానరులు తోఁకలను నేలంగొట్టిరి; కొందఱు పాదంబులను నేలంగొట్టిరి; కొందఱు చేతులుచాఁచి నృత్తంబులను వితతిచిరి పర్వతంబులఁ బగులఁగొట్టిరి. ౬౬

పర్వతవాసులగు వానరులు కొందఱు పర్వతశిఖరంబులపైనెక్కి పెద్దకేకలువేసిరి. కొందఱు సింహనాదంబులు గావించిరి. ౬౭

కొందఱు ఘోరవేగంబున లతాసమూహాంబులనుర్దించిరి; మఱికొందఱు విజృంభించి పరాక్రమించి వృక్షంబులను శాఖల్ను దీసికొని యాటలాడిరి.

భయంకరాకారులగు వానరులు నూఱులునూఱులుగాను వేనవేలుగాను లక్షలక్షలుగాను గోటులుకోటులుగాను భూమిని వ్యాపించియుండిరి.

గొప్పదగు నావానరసేన రామసహితమయి పరిమసంతోషంబునొంది పులకాంకితమయి సుగీర్తిపాలితమయి రేయుంబవలును బ్రయాణముచేయుచుండినది. ౭౦

వానరులందఱు యుద్ధంబునందలి యుత్సాహంబున మిక్కిలియుం శీఘ్రముగాఁ బోయిరి; సీతాదేవిని ఎప్పుడెప్పుడు విడిపింతుమో యని కొంచెమునేసైనను ఎచ్చటను నిలువరైరి. ౭౧

అంత నావానరులు వృక్షములచే నిండినదియు నానావిధమృగసంయుతంబునగు సహ్యపర్వతంబును అట్లు మలయపర్వతంబును బొందిరి. ౭౨

రాముఁడు సహ్యమలయపర్వతంబులందలి నానావిధవనంబులను ఏఱు

పశ్య న్నతియయౌ రామ స్సహ్యస్య మలయస్యచ,
వకుళాం స్తిలకాం శ్చూతా నశోకాన్ సిన్ధువారకాన్. ౭౪
కరవీరాంశ్చ తిసిశాన్ భఞ్జన్నిస్త్య వ్లవఙ్గమాః,

అర్జు నాంశ్చ కరఞ్జాంశ్చ స్లతాన్యగ్రోధతిన్దుకాన్. ౭౫
జమ్బూ చామలకా న్నీపా న్భఞ్జన్నిస్త్య వ్లవఙ్గమాః,

ప్రస్థ రేషు చ రమ్యేషు వివిధాని కాననద్రుమాః. ౭౬
వాయు వేగ ప్రచలితాని భున్వై రవకిగ న్ని తాన్,
మారుత స్సుఖసంస్పర్శో వాతి చన్దనశీతలః. ౭౭
షట్పదై రనుకూజద్భి ర్వనేషు మధుగన్ధిషు,

అధికం శైలరాజ స్తు ధాతుభి స్సువిభూషితః. ౭౮

ధాతుభ్యగి ప్రసృతో రేణు ర్వాయువేగవిఘట్టితః,
సుమహా న్వానరానీకం ఛాదయామాస సర్వతః. ౭౯
గిరిప్రస్థేషు రమ్యేషు సర్వత స్సమ్ప్రపుష్పితాః,
కేతక్య స్సిన్ధువారాశ్చ వాస న్త్యశ్చ మనోరమాః. ౮౦
మాధవ్యో గన్ధపూర్ణాశ్చ కున్దగుల్మాశ్చ పుష్పితాః,
చిరిబిల్వా మధూకాశ్చ పఞ్చపల్లవగి ప్రియకా స్తథా. ౮౧
సూర్ణకా స్తిలకా శ్చైవ నాగవృక్షాశ్చ పుష్పితాః,
చూతాగి పాటలయ శ్చైవకోవిదారాశ్చ పుష్పితాః. ౮౨
ముచులిన్దార్జునాశ్చైవ శింశుపాగి కుటజా స్తథా,
ధవా శ్శాల్మలయ శ్చైవ రక్తాగి కురవకా స్తథా. ౮౩
హిన్తాలా స్తినిశా శ్చైవ చూర్ణకా నీపకా స్తథా,

లను సెలయేఱులను జూచుచుఁ బోయిరి. ౭౩

వానరులు మార్గంబున చంపకవృక్షములను బొట్టుగుచెట్లను మామిడి చెట్లను అశోకవృక్షంబులను తెల్లవావిలిచెట్లను గన్నేరుచెట్లను నేమిచెట్లను అంత నంతఁ జూచుచుఁ బోయిరి. ౭౪

వానరులు మార్గంబున ఉడుముగుచెట్లను క్రొనుగుచెట్లను జువ్విచెట్లను మఱ్ఱిచెట్లను తుమ్మికిచెట్లను సేరెడుచెట్లను ఉసిరిగచెట్లను అంత నంతఁ జూచుచుఁ బోయిరి. ౭౫

రమణీయంబులగు శిలలయందున్న నానావిధవన్యవృక్షంబులు వాయువేగంబునఁబడఁ జలించి యూవానరులపై పూలు గురిపించినవి. ౭౬

ఆప్పుడు మగుపూర్ణంబులగు సుగంధివనంబులందు భృంగంబులు ఝుంకరించుచు వెంటఁబడుల చందమారుతింబు సుఖస్పర్శంబయి చందనశీతలంబయి వీచినది. ౭౭

పర్వతశ్రేష్ఠంబగు సహ్యాంబును మిక్కిలియు ధాతుభూషితం బయినది. ౭౮

ఆవానరుల క్రొక్కుదునలన ధాతువులందుఁ బుట్టినపరాగము గాలిచే బ్బహుళంగి యావానరసైన్యము నంతయుఁ గప్పినది. ౭౯

అచ్చటఁ గొండనక్షములందంతటను జక్కఁగాఁ బుష్పించియుండు మొగిలిపొదలను తెల్లవావిలిచెట్లును మనోహరంబులగు గురిచెందచెట్లును మాధవీలతలను దుంపరాశ్మచెట్లును మొల్లచెట్లును కానుగుచెట్లును ఇప్పచెట్లును పొగడచెట్లును వేఁగిసచెట్లును తుమ్మికిచెట్లును బొట్టుగచెట్లును నాగకేసరవృక్షములునుమామిడిమ్రాఁకులను కిలిగొట్టుమ్రాఁకులును కోవిదారంబులునుఖర్జూరంబులును నగ్గినంబులును శింశుపావృక్షంబులును అడవిమల్లెలును చంద్రమ్రాఁకులును శాల్మలివృక్షంబులునుఎట్టిగోరంటలును శీతాశోపుమ్రాఁకులును కేమివృక్షంబులును ఉసిరిగమ్రాఁకులును గదంబవృక్షంబులును నల్లపువ్వులయిరుగుడుమ్రాఁకులును ఉలిమిరిమ్రాఁకులును ఉడుముమ్రాఁకులును మెట్టతామ

నీలాశోకాశ్చ వరణా అజోకలాశి పద్మకా స్తథా. ౮౪
ప్లవమానైశి ప్లవజైస్తు సర్వే వర్ణాకులీకృతాః,
వాప్య స్తస్మి న్నిరాశీతాశి పల్వలాని తథైవ చ. ౮౫
చక్రవాకానుచరితాశి కారణ్డవనిషేవితాః,
ప్లవైశి క్రౌఞ్చైశ్చ సజీకర్ణా సరాహమృగసేవితాః. ౮౬
ఋష్టి స్తరక్షుభి స్సింహై శ్శార్దూలైశ్చ భయూపమైః,
వ్యాలైశ్చ బహుభి ర్భీమై స్సేవ్యమానా స్సుసన్తతః ౮౭
పద్మై స్సౌగన్ధికైశి ఫుల్లైశి కుముదై శ్చోత్పలై స్తథా,
వారిజై ర్వివిధైశి పుష్పై రమ్యా స్తత్ర జలాశయాః. ౮౮

తస్య సానుషు కూజన్తి నానాద్విజగణా స్తథా,

స్నాత్వా పీత్వోదకా న్యత్ర జలే క్రీడన్తి వానరాః. ౮౯
అన్యోన్యం ప్లావయన్తస్తే
శైల మూసుహ్య వానరాః,
ఫలా న్యమృతగన్ధీని మూలాని కుసుమాని చ. ౯౦
బుభుజు ర్వానరా స్తత్ర పాదపానాం మధోత్కటాః,
ద్రోణమాత్ర ప్రమాణాని లమ్బమానాని వానరాః ౯౧
యయుశి పిబన్తో హృష్టాస్తే మధూని మధుపిఙ్గళాః,

పాదప నవభఞ్జన్తో విక్షిపన్త స్తథా లతాః. ౯౨
విధమన్తో గిరినదా న్ప్రీయయుశి ప్లవగర్షభాః,
వృక్షేభ్యోన్యే తు కపయో నర్దన్తో మధుబర్హితాః. ౯౩
అన్యే వృక్షా న్ప్రపద్యన్తే ప్రపతన్త్యపి చాపరే,

శలును పుష్పితంబులగు నీవృక్షంబులన్నియు వానరుల కోలాహలంబువకుఁ బర్యాకులంబు లయినవి. ౮౦-౭౪

ఆసహ్యపర్వతమునందు శీతలంబగు జలముగలవియుఁ జక్రవాక కాండ మనోభితంబులును నీరుకాకులును గ్రౌంచంబులును ఇవి మొదలగుపక్షులచే సొంపుచెన్నవియు ఏరాహాదిజలగోచరమృగసేవితంబులనగు నడబాఁవులును ఋక్షంబులును సివంగులును సింహంబులును శార్దూలంబులును దుష్టగజం బులును మొదలగు భయంకరమృగంబులతోఁగూడినవనంబులును వికసించిన కమలంబులును చెంగలువలును తెల్లకలువలును నల్లకలువలును మొదలగు జల జాతపుష్పంబులతో సొంపుచున్న జలాశయంబులును ఇవన్నియు వానరు లచేఁ జొఱఁబడినవి. ౭౧

అప్పు డాసైన్యముంజూచి సహ్యపర్వతసానువులందలి వానావిధపక్షు లు కూయుచుండినవి.

వానరులు సహ్యపర్వతంబునందలి సరస్సులందు స్నానంబుగావించి నీళ్లుద్రావి యొక్కరిపై నొకరు నీళ్లుపోసుకొనుచుఁ గ్రీడించిరి. ౭౨

వానరు లంతఁ బర్వతంబు నారోహించి మదమోహితులయి అమృ తంబువంటిఫలంబులను గడ్డలను బుష్పంబులను భుజించిరి. ౭౩

తేనెకుంబోలె గోరోచనపున్నెగల యావానరులు అచ్చటచ్చటనే లుకాడుచున్న తూమెడుతేనియగల తేనెతెట్టెలను యథేచ్ఛముగాఁ ద్రాగుచుఁ బరమసంతోషంబునఁ బోయిరి. ౭౪

వానరోత్తములు వృక్షంబుల విఱుచుచు లతలను ఆకర్షించుచు గొప్ప పర్వతంబులమ బగులఁగొట్టుచుఁ బోయిరి. ౭౫

కొందఱు వానరులు తేనెద్రావుటచే మదించి యఱచుచు వృక్షంబు లు లేనిచోట నడచిరి; కొందఱు వృక్షంబు నారోహించిరి; కొందఱు వృ క్షంబులనుండి నేలకు గుమికిరి ౭౬

బభూవ వసుధా తైల స్తు సమూర్ణా హరియూథపైఃస. ౯౪
యథా కలమకేదారై ర్వప్తై రివ వసున్ధరా,
మహేన్ద్ర మథ సమ్ప్రాప్య రామో రాజీవలోచనఃస. ౯౫
అధ్యారోహ న్మహాభాహు శ్శిఖరం ద్రుమభూషితమ్,

తత శ్శిఖర మారుహ్య రామో దశరథాత్మజఃస. ౯౬
కూర్మ మీనసమాకీర్ణ మపశ్య త్సలిలాకరమ్,

తే సహ్యం సమతిక్రమ్య మలయంచ మహాగిరిమ్. ౯౭
ఆసేదు రానుపూర్వ్యేణ సముద్రం భీమనిస్వనమ్,
అవగుహ్య జగా మాశు వేలావన మనుత్తమమ్. ౯౮
రామో రమయతాం శ్రేష్ఠ స్సుగ్రీవ స్సలక్ష్మణఃస,

అథ ధౌతోపలతలాం తోయాన్తే స్సహసోత్థితైఃస. ౯౯
వేలా మాసాద్య విపులాం రామో వచన మబ్రవీత్,
ఏతే వయ మనుప్రాప్తా స్సుగ్రీవ వనుణాలయమ్. ౧౦౦
ఇహేదానీం విచిన్తా సా యా నది పూర్వం సముత్థితా,

అసౌ పర మతీరోఽయం సాగర స్సరితాంపతిఃస. ౧౦౧
నచాఽయ మనుపాయేన శక్య స్తరితు మర్ణవఃస,
తదిహైవ నివేశోఽస్తు మన్త్రయన్తా మితి. ౧౦౨
యుథేశం వానరబలం పరం పార మవాప్నుయాత్,

ఇతీవ స మహాబాహు స్సీతాహరణకర్శితఃస. ౧౦౩
రామ స్సాగర మాసాద్య వాస మాజ్ఞాపయ త్తదా,

వానరోత్తములచేత నిండియుండు భూమి పరిపైరులచే నిండినభూమి పలె నొప్పుచుండినది. ౯౪

అంత మహాబాహుడును గమలంబులపంటి కండ్లుగలవాడునగు రాముడు మహేంద్రపర్వతంబుకేరి నానావృక్షసమూహాలంకృతంబగు దాని శిఖరంబు నారోహించెను. ౯౫

అంత దశరథసుమారుడగు రాముడు మహేంద్రశిఖరంబు నారోహించి తాఁబోల్లతోను పత్నీంబులతోను నిండియున్న సముద్రంబుఁ జూచెను. ౯౬

ఆవానరులు అల్లి సహ్యపర్వతంబును మలయపర్వతంబును దాఁటి భయంకరాగారంబగు సముద్రంబు సమీపించిరి. ౯౭

ఇతరులకు సంతోషముగలిగించువారలలో నుత్తముఁడైనరాముడు సుగ్రీవలక్ష్మణాంగదాది పర్వతంబుడిగ్గి సముద్రంబుఁజూచుకొతుకంబున శీఘ్రముగా సముద్రతీరవనంబునకుఁ బోయెను. ౯౮

అంత రాముడు వేగవంతంబులగు తురంగంబులచే ఛాత్రంబులను తాల్లగల సముద్రతీరంబుకేరి సుగ్రీవునింజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౯౯

సుగ్రీవుడా! ఇదిగో! మనము సముద్రంబునొద్దకు వచ్చినాము. మనుపే మనము చేసియుంటిమే ఆయాలోచనము నిష్ఫలుడు చేయవలసినది.

ఇంక నదీపతియగు సముద్రంబుకాని తీరంబులేదు. ౧౦౧

ఉపాయంబులేక యీసముద్రంబు దాఁటఁ జలవిగాదు.

అల్లుకొనున చెచ్చటనే విడియుదము; ఈవానరసైన్యము సముద్రంబు నవ్వలిగట్టుచేరున ట్లాలోచనము సేయవలయును. అని రాముడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౧౦౨

సీతాహరణంబుఁజేసి బరువడఁ బడితుఁడైయున్న మహాబాహుడగు రాముడు సముద్రంబుఁ కేరినపిమ్మట నచ్చట విడియుటను గుఱించి యీప్ర

సర్వా స్సేనా నివేశ్యన్తాం వేలాయాం హరిపుఙ్గవ!. ౧౦౪

సమ్ప్రాప్తో మన్త్రకాలో నః సాగర స్యాస్య లఙ్ఘనే,

స్వాం స్వాం సేనా సముత్సృజ్యమాచ కక్ష్యా ముత్తో ప్రజేత్.
గచ్ఛన్తు వానరా శ్శూరా శ్శేయం ఛన్నం భయం చ నః,

రామస్య వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవ స్సహలక్ష్మణః. ౧౦౬
సేనాం న్యవేశయ త్తీరే సాగరస్య ద్రుమాయుతే,
విరరాజ సనిష్పన్దం సాగరస్య తు తద్బలమ్ ౧౦౭
మధుపాణ్డుజలః శ్రీమా న్ద్వితీయ ఇవ సాగరః,

వేలావన ముపాగమ్య తత స్తే హరిపుఙ్గవాః. ౧౦౮
వినివిష్టాశ పరం పారం కాఙ్క్షమాణా మహోదధేః,
తేషాం నివిశమానానాం సైన్యసన్నాహనిస్వనః. ౧౦౯
అన్తర్ధాయ మహానాద మర్ణవస్య ప్రశుశ్రువే,
సా వానరాణాం ధ్వజినీ సుగ్రీవే ణాభిపాలితా ౧౧౦
త్రేధా నివిష్టా మహతీ రామస్యార్థపరాఽభవత్,

సా మహార్ణవ మానాద్య హృష్టా వానరవాహినీ. ౧౧౧
వాయువేగసమాధూతం పశ్యమానా మహార్ణవమ్,

కార మాజ్ఞాపించెను. ౧౦౩

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు సుగ్రీవుఁడా! మనసేనల వన్నిఁటిని సముద్ర తీరంబున విడియ నియమింపుము. ౧౦౪

ఈసముద్రంబు దాఁటు నుపాయింబును గుఱించి యాలోచించుసవ సరంబు మనకుఁ గలిగినది.

ఎవ్వఁడును దనసేనను ఏదలి యొచ్చటికిని బోఁగూడదగు. ౧౦౫

శూరులగువానరులు అంతేటను దిరుగుచుండవలయును; చిద్రంబన్వేషించి మనలం బ్రహరించుటకై శత్రువు లెచ్చటనైనను దాఁచుకొనియుండుదురు. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను.

సుగ్రీవుఁడు రాముని మాటను విని లక్ష్మణునితోఁగూడ నానావృక్ష సంయుతంబగు సముద్ర తీరంబునంగు వానరసేనను విడియ నియమించెను.

సముద్రసమీపంబున విడిసియున్న మధుపర్ణులగు నావారులసేన కాంతిమంతంబగు మధుపూర్ణంబయిన రెండవసముద్రంబుకరణిఁ బ్రకాశించుచుండినది. ౧౦౭

ఆవానరశ్రేష్ఠులు సముద్ర తీరనివాసముఁబొంది యంత సముద్రంబు నవ్వలితీరంబుఁ జేరంగోరుచు నచ్చటచ్చట విడిసిరి. ౧౦౮

అచ్చట నావానరసేన విడియులవలనఁ గలిగినధ్వని సముద్రధ్వనిని గూడ నణఁచి చెలఁగినది. ౧౦౯

సుగ్రీవపాలితంబగు నాగొప్పవానరసేన వానరు లొక్కఁ తట్టును గోలాంగూలంబు లొక్కఁ తెట్టును భల్లూకంబు లొక్కఁ తట్టునుగా నిట్లు మూఁడుప్రకారంబులవిడిసి రామునికార్యంబుగావింపనుద్యుక్తయయి పరమోత్సాహంబున నుండినది. ౧౧౦

ఆవానరసేన మహాసముద్రంబుఁ బొంది వాయువేగంబునకుఁ బెల్లుబ్బి తరంగంబులం జెలంగుచున్న మహాసముద్రముం జూచుచుసంతోషంబు నొందినది. ౧౧౧

దూరపార మసమ్బాధం రక్షోగణనిషేవితమ్. ౧౧౨
పశ్యన్తో వరుణావాసం నిషేదుర్హరియూథపాః,
చణ్డనక్రగ్రహం ఘోరం ఋషిభిర్వా దివసక్షయే. ౧౧౩
హసన్త మివ ఫేనౌఘైర్నృత్యన్త మివ చోర్మిభిః,
చన్ద్రోదయసముద్భూతం ప్రతిచన్ద్రసమాకులమ్. ౧౧౪
చణ్డానిలమహాగ్రాహైః కీర్ణం తిమితిమిఙ్గిలైః,
దీప్తభోగైరివాకీర్ణం భుజఙ్గైర్వరుణాలయమ్. ౧౧౫
అవగాఢం మహాసత్త్వైర్నానాశైలసమాకులమ్,
సుదుర్గం దుర్గమార్గం తమగాధమసురాలయమ్. ౧౧౬

మకరైర్నాగభోగైశ్చ విగాఢా ఆతతోర్మిణీ,
ఉత్పేతుశ్చ నిపేతుశ్చ ప్రవృద్ధా జలరాశయః. ౧౧౭
అగ్నిచూర్ణ మివావిద్ధం భాస్వరాభ్రు మహోరగమ్,
సురారివిషయం ఘోరం పాతాళవిషమం సదా. ౧౧౮
సాగరం చామ్బరప్రఖ్య మమ్బరం సాగరోపమమ్,
సాగరం చామ్బరం చేతి నిర్విశేష మవృశ్యత. ౧౧౯

సమ్పృక్తం నభసా పృథ్వ్యా సుమ్పృక్తం చ నభోఽమ్భసా,
తాపృగ్రూపేన్ద్ర దృశ్యేతే తారారత్నసమాకులే. ౧౨౦

దురవస్థితంబగు నావలిగట్టుగలదియు నతిభ్యంబును రాక్షససమూహం బుచే సేవింపఁబడినదియు వరుణునియునికిపట్టును ఎట్టిమృగంబునైనఁ బట్టు కొనఁజాలిన మొసళ్లుగలదియు సంధ్యాకాలంబునందు భయంకరంబయి చూప ట్టునదియు తెల్లనితురుఁగులచే నన్నువనట్లు దోఁచునదియుఁ దరంగంబుల నర్త నంబు గావింపనట్లు గా నగుపడునదియుఁ జంద్రోదయకాలంబున మతీయుఁ దెల్లబ్బి ప్రతిబింబితంబులగు చంద్రబింబంబుల నొప్పుచున్నదియు మహావా తంబునకుంబోలె వేగంబుగల మొసళ్లతోను తిమితిమింగిలంబులతోను నిండి యుండుగదియు ఫణాస్థితమణులచే వెలుంగుచున్న సర్పంబుల నొప్పుచున్న దియు మఱియు శింశుమారాదిమహాజంతువులచేవ్యాపింపఁబడినదియు జలంబుల మునింగియున్న నానావిధపర్వతంబులుగలదియు జొరరానిదియు మార్గరహిం బును మిక్కిలియు లోఁతుగలదియు వసురాలయంబునునగు నాసముద్రంబును జూచి వానరోత్తములు దీని నెట్లు దాఁటఁగలమని దుఃఖంబునొందిరి.౧౧౬

గొప్పగొప్పతిరంగములు మకరంబులతోను స్వంబులతోను వాయువేగ చలితంబులయి తెల్లబ్బి యత్యున్నతంబులయి యెగిరిపడుచుండినవి. ౧౧౭

రాత్రికాలంబునందుఁ జంద్రకిరణసంపర్కంబునఁజేసి సముద్రంబు నందలి జలబిందువులు అగ్నికణంబులుఁబోలె ప్రకాశించుచుండును; ఆకాశం బునందును అట్లు నక్షత్రంబులం ప్రకాశించుచుండును. సముద్రంబు పూర్ణ నాగంబులుగలది, ఆకాశంబును నాగంబులుగలదే సముద్రంబున నసురులుం దురు, ఆకాశంబుననుఅసురులుందురు సముద్రంబు భయంకరంబైనది,ఆకా శంబును భయంకరంబైనది. సముద్రంబు పాతాళంబువలె గంభీరంబుగనుండి నది, ఆకాశంబునట్టిదే. కావున నిప్పుడు సముద్రం బాకాశంబువలె నుండినది, ఆకాశంబు సముద్రంబువలె నుండినది. ఇది సముద్రంబనియు నిది యాకా శంబనియు నెంతమాత్రము భేద మగపడలేదు. ౧౧౮,౧౧౯

సముద్రమునందలిజలము ఆకాశమువలె నుండినది, ఆకాశంబు జలం బువలెనుండినది. కావున నాయాకాశసముద్రంబులురెండును ఒక్కటివలె

సముత్పతితమేఘస్య వీచిమాలాకులస్య చ,
విశేషో న ద్వయోరాసీ త్తాగర స్యామ్బరస్యచ. ౧౨౧
అన్యోన్య మాహతా స్సక్తా స్సస్వను ర్భీమనిస్వనాఃం,
ఊర్మ్యయ స్సింధురాజస్య మహాభేర్య ఇవాహవే. ౧౨౨
రత్నౌఘజలసన్నాదం విముక్త మివ వాయునా,
ఉత్పత న్తమివ క్రుద్ధం యాదోగణసమాకులమ్. ౧౨౩
దదృశు స్తే మహోత్సాహా వాతాహతజలాశయమ్,
అనిలోద్ధత మాకాశే ప్రవల్గన్త మివోర్మిభిఃం. ౧౨౪

తతో విస్మయ మాపన్నా దదృశు ర్వానరయ స్తదా,
భ్రాన్తోర్మిజలసన్నాదం ప్రలోలమివ సాగరమ్. ౧౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుర్థ స్సర్గఃం. ౪.

పఞ్చమ స్సర్గఃం

సాతు నీలేన విధివ త్తాన్వరాన్ సుసమాహితాతా,
సాగర స్యోత్తరే తీరే సాధు సేనా నివేశితా. ౧

మైన్దశ్చ ద్వివిద శ్చోభౌ తత్ర వానరపుఙ్గవౌ,
విచేరతు శ్చ తాం సేనాం రక్షార్థం సర్వతో దిశమ్. ౨
నివిష్టాయాం తు సేనాయాం తీరే నదనదీపతేఃం,
పార్శ్వస్థం లక్ష్మణం దృష్ట్వా రామో వచన మబ్రవీత్. ౩
శోకశ్చ కిల కాలేన గచ్ఛతా వ్యపగచ్ఛతి,
మమ చాపశ్యతః కాన్తా మహా న్వ్యహని వర్ధతే. ౪

నొక్కటి భేదములేకుండ నుండినవి. ౧౨౦

మేఘసమూహంబుతో నొప్పుచున్న యాకాశమునకును తరంగసంఘాతములం బగు సముద్రంబునకును ఎంతమాత్రము భేద మగపడలేదు ౧౨౧

సముద్రంబునందలి యలలు ఒకటిచే నొకటి కొట్టఁబడినవై యుద్ధంబుసందు పెద్దభేరులుంబోలె భయంకరారావంబున ధ్వనించుండినవి.

రత్నంబులతోను జలంబులతోను మహాధ్వనిగల్గి వాయుహతంబయి యాకాశంబుగ ముద్గమించుకైవడి కోపంబునొందియుండుచాడ్పునం జూపట్టుచు జలజంతుగణసంకులంబై వాయువేగంబునకు లేచు తరంగంబులధ్వనిచే మాటలాడునట్లు గానించుచున్న సముద్రంబును మహోత్సాహశాలులగు వానరులు చూచిరి ౧౨౩,౧౨౪

అంత నప్పుడు వానరులు నానావిధంబులుగా తరంగంబు లుద్గమింప మహాధ్వనింబొల్చు నుద్భ్రాంతంబయినట్లు చూపట్టుచున్నసముద్రంబుఁజూచి యాశ్చర్యంబు నొందిరి ౧౨౫

ఇది నాలుగవసర్గము.

ఐదవసర్గము.

వానరసేనానాయకుండగు నీలుఁడు జక్కఁగా రక్షకులు నేర్పఱిచి నిర్భయంబుగా నించి సముద్రోత్తరతీరంబునందు నీతిశాస్త్రోక్తప్రకారంబునఁ జక్కఁగా సేనానివేశనంబు గావించెను. ౧

ఆప్పుడచ్చటి మైందుఁడును ద్వివిదుఁడును సీవానరోత్తము లిర్వురును రక్షణార్థమయి వానరసేన యన్నిప్రక్కలను దిరుగుచుఁ గాచియుండిరి.

ఆట్లు సైన్యమంతయు విడిసినపిమ్మట రాముఁడు లక్ష్మణపార్శ్వభాగంబునఁ గూలిచియున్న లక్ష్మణుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౩

దుఃఖము కొంతకాలము గడపగా నశించును, నాకుఁ బ్రియురాలుఁ జూడకుండుటచేఁ గలిగినదుఃఖము మాత్రము అంతకంతకు వృద్ధిఁబొందుచున్నది.

న మే దుఃఖం ప్రియా దూరే న మే దుఃఖం హృతేతి వా,
ఏతదే వానుశోచామి వయోఽస్యా వ్యతివర్తతే. ౫

వాహి వాత యతః కాన్తా తాం స్పృష్ట్వా మా మపి స్పృశ,
త్వయి మే గాత్రసంస్పర్శ శ్చన్దే దృష్టిసమాగమః. ౬

తన్మే సహతి గాత్రాణి విషం పీత మి వాళయే,
హానాథేతి ప్రియా సా యాం హ్రియామాణా యదబ్రవీత్. ౭

తద్వియోగేన్ధనవతా శ్చిన్తా విపులార్చిషా,
రాత్రిం దివం శరీరం మే దహ్యతే యదనాగ్నినా. ౮

అవగా హ్యార్ణవం స్వప్నే సౌమిత్రే! భవతా వినా,
కథంచి త్పారయా మ్యామ సుమాం సు ప్తం జలే దహేత్. ౯

బహ్వీత తాం మయానస్య శక్య మేతేన జీవితుమ్,
యదహం సాచ వామోరూ రేకాం ధరణి మాశ్రితౌ. ౧౦

ప్రియురాలు దూరంబున నున్నదని నాకు దుఃఖములేదు; రాక్షసుఁడు గొనిపోయెనని యయినను నాకు దుఃఖములేదు. ఏలయనఁగా నచ్చటికిఁబోయి యారాక్షసుని జంపి మరలఁ బ్రియురాలిం బడయవచ్చుగదా! అయితే ఇప్పుడు ఆబిడ యాపదము వ్యర్థముగాఁ బోవుచున్నదే! అనియే నాకు దుఃఖము గలుగుచున్నది. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ బెప్పెను ౫

వాయుదేవుఁడా! నాప్రియురాలుండుస్థలంబున సంచరింపుము. అచ్చట నాబిడను స్పృశింపుము. ఆబిడదేహము దాఁకివచ్చిన నిన్ను స్పృశించుటబలన నా కాబిడదేహముఁ దాఁకినట్లు సంతోషము గలుగును. కావున నాబిడ దేహస్పర్శము నాకుఁ గలుగుట నీయధీనముగా నున్నది. అట్లు ప్రియురాలి ముఖంబువలెనుండు చంద్రుఁజూచి ప్రియురాలిమొగంబుఁజూచినట్లు సంతోషంబు నొందవలసియున్నది కావున నాకుఁ బ్రియురాలిముఖంబుఁ జూచుట చంద్రుని యధీనముగా నున్నది ౬

సమస్తభోగంబులను బరిత్యజించి నానెంట నడవివికివచ్చినట్టి ప్రియురాలు రావణునిచేఁ గొనిపోఁబడునప్పుడు తాను భాతృత్యాగ్నిచే నతని నీఱుసేయ సమర్థురాలయినను నాయంగుండు భక్తిచే నన్నేగతిఁగా దలంచి "ఆయ్యో! నాభుఁడా" అని చెప్పినమాట నాహృదయంబుననుండి త్రోఁగఁబడిన విషంబుకైవడి దేహంబంతయు దహింపఁబడుచున్నది ౭

మున్నభుండను నగ్నిహోత్రము ఆప్రియావియోగంబే యింధనములుగా నాబిడను జింతించుటయే జ్వాలలుగా నాదేహంబంతయు దహింపుంబవలును దహించుచున్నది. ౮

లక్ష్మణుఁడా! నేను నిన్నువిడిచి సముద్రంబుపఁబడి పరుండెదను. నేను నీళ్లలోఁ బగుండియుండునేని ప్రజ్వలించుచున్న యీమన్మథుఁడు నన్ను దహింపఁజాలఁడు. ౯

నేనును సుందరములయిన తొడలుగల యాసీతయును ఒక్కభూమియందుండుటయే యిప్పటి కధికముగానున్నది. కావున భూమియందేపునతో

కేదార స్యేవ కేదార స్సోదకస్య నిరూదకః,
ఉపస్థే హేన జీవామి జీవ న్తీం యచ్ఛృణోమి తామ్ ౧౧

కదాను ఖలు సుశ్రోణీం శతపత్త్రాయతేక్షణామ్,
విజిత్య శత్రూ న్దృష్ట్యామి సీతాం స్నీతా మివ శ్రియమ్. ౧౨

కదాను చారుబిమ్బోష్ఠం తస్యాః పద్మమి వాననమ్,
ఈషదున్నమ్య పాస్యామి రసాయన మి వాతురః. ౧౩

తస్యా స్తు సంహతౌ పీనౌ స్తనౌ తాళఫలోపమౌ,
కదాను ఖలు సోత్కమ్పౌ శ్లిష్యన్త్యా మాం భజిష్యతః. ౧౪

సా నూన మసితాపాఙ్గీ రక్తోమధ్యగతా సతీ,
మన్నాథా నాథహీ నేవ త్రాతారం నాధిగచ్ఛతి. ౧౫

కథం జనకరాజస్య సుతా సా మను ప్రియా,
వాక్షుసీమధ్యగా శేతే స్థణ్డిలే వీరసేవితే చ. ౧౬
కదా ఽవిక్షోభ్య రక్షాంసి నా విధూ యోత్పతిష్యతి,
విధూయ జలదా న్నీలాన్ శశిరేఖా శర న్నివ. ౧౭

స్వభావతనుకా నూనం శోకే నానశనేన చ,
భూయ స్తనుతరా సీతా దేహకాలవిపర్యయాత్. ౧౮

కదాను వాక్షుసేన్ద్రస్య నిధా యోరసి సాయకాన్,
సీతాం ప్రత్యాహరిష్యామి శోక ముత్సృజ్య మానసమ్. ౧౯

పాటు బ్రతికియున్నదిగదా యని దీనిచేత మాత్రము జీవించియుండఁగలను.
సీత బ్రతికియున్నదని విభుమన్నానుకాపున దీనిచేత నీళ్లుగలచేసి
తేమతాఁకుడుచే నెండకుండునట్లు జీవించియుందును. ౧౧

నేను శత్రువులజయించి సుందరంబులయిన పిఱుఁదులుగలదియుఁ
గమలంబులంబోలె విశాలసుందరంబులయిన నేత్రంబులుగలదియైనను సీతను
లక్ష్మీనింబోలె నెప్పుడు చూడఁగలను? ౧౨

సుందరంబులగు దొండపండువంటి పెదవులుగలదియుఁ గమలంబు
వంటిదియైనను సీతముఖమును గొంచెము నైకొత్తిరోగి రసాయనంబు ద్రావు
నటుల వదరామృతంబు నెప్పుడు ద్రాగుదును? ౧౩

సీత నన్నుఁ గవుఁగిలించుకొనఁగా బరస్పరసంహర్షంబులును మాంస
లంబులును దాళిష్ఠంబువంటివియు గను నాబిస్థంబులు సకంపంబులయి
యెప్పుడు నామేను సోఁకఁగలవు? ౧౪

నల్లనికడకంన్నులదియుఁ బతివ్రతయుగను నాసీత రాక్షసులచేతఁ
జిక్కి నాథుఁడను నేనుండియుఁ గనాథవలె రక్షకుంగానక పరితపించుచున్నది.
నిశ్చయము. ౧౫

ఆసీతాదేవి జనకమహారాజుకూఁతురయ్యు నాప్రియురాలయ్యు దశ
రథమహారాజు కోడలునయ్యు రాక్షసస్త్రీలనడుమం జిక్కియున్నదేమి? ౧౬

శరదృతువునందుఁ జంద్రరేఖ నల్లనిమేఘంబులం బాసిపుచ్చి బయ
లువెడలునట్లు సీత యెప్పుడు ఆవిషోభ్యులగు రాక్షసులం బాఱఁదోలి నా
యొద్దకు వచ్చియుండఁగలదు? ౧౭

స్వభావంబుననే కృశదేహయయినసీత యిప్పుడు దేశకాల వైపరీ
త్యంబుసంజేసి దుఃఖంబునను ఉపవాసంబులచేతను మఱియు మిక్కిలి
కృశించియుండఁగలదు. ఇది నిశ్చయము. ౧౮

నేను రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునిఎక్కస్సలఁబుస బాణంబుల నాటి
మురల సీతంబొంది యెప్పుడు మనోదుఃఖంబు విడువఁగలను? ౧౯

కదాను ఖలు మాం సాధ్వీ సీతా సురసుతోపమా,
పశ్యేత్కాన్తా కరణ మాలమ్బ్య మోక్ష్యే త్యానన్దజం పయః. ౨౦

కదా శోక మిమం ఘూరం మైథిలీవిప్రయోగజమ్,
సహసా విప్రమోక్ష్యామి వాస ఘ్నుక్లేశరం యథా. ౨౧
ఏవం విలపత స్తస్య తత్ర రామస్య ధీమతః,
దినక్షయా న్నన్నగుచి రభస్కరో ఽస్త ముపాగమత్. ౨౨
ఆశ్వాసితో లక్ష్మణేన రామ స్సన్ధ్యా ముపాసత,
స్మర న్కమలపత్రాక్షీం సీతాం శోకాకులీకృతః. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే పఞ్చమ స్సర్గః. ౫.

షష్ఠ స్సర్గః

లజ్జాయాం తు కృశం కర్శ ఘూరం దృష్ట్వా భయావహమ్,
రాక్షసేన్ద్రో హనుమతా శక్రే ణేవ మహాత్మనా. ౧
అబ్రవీ ద్రాక్షసాన్ సర్వా న్సీయా కించి దవాఙ్ముఖః,

ధర్షితా చ ప్రనిష్టాచ లజ్జా దుష్కృసహా పురీ. ౨
తేన వానరమాత్రేణ దృష్టా సీతా చ జానకీ,

ప్రాసాదో ధర్షిత శ్చైత్యః ప్రవరా రాక్షసా హతాః. ౩
ఆవిలాచ పురీ లజ్జా సర్వా హనుమతా కృతా,

కిం కరిష్యామి భద్రం వ కిం వా యుక్త మనన్తరమ్. ౪
ఉచ్యతాం న స్సమర్థంచ యత్కృతం కృతమిత్యుత కృతం భవేత్,

పతివ్రతయు దేవకన్యాసమానురాలునగు సీతాదేవి పరమకాతుకంబున నన్నుఁ గంఠంబునం గవుఁగిలించుకొని ఆనందబాష్పంబుల నెప్పుడు విడువఁగలదు? ౨౦

భయంకరంబగు నీ సీతావిరహదుఃఖంబును మలినవస్త్రంబునుంబోలె శీఘ్రంబున నెప్పుడు విడువఁగలను? అని రాముఁడు విలపించెను. ౨౧

ఆచ్చట బుద్ధిమంతుఁడగు రాముఁడట్లు విలపించుచుండఁగానే సూర్యుఁడు మందకాంతియయి యస్తమించె నంత సంధ్యాకాలం బయ్యెను.

అంత లక్ష్మణునిచే నాశ్వాసితుఁడై కమలపత్రంబులుంబోలె విశాలంబులగుకండ్లుగల సీతం దలంచుచు దుఃఖితుఁడై సంధ్యావందనంబుఁ గావించెను. ౨౩

ఇది యైదవసర్గము.

ఆఱవసర్గము.

అంత నచ్చట రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు దేవేంద్రసదృశమహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతుఁడు లంకయందుఁ గావించిన మహాభయంకరకార్యంబుఁజూచి సిగ్గుచేఁ గొంచెము దలవాంచి రాక్షసుల నందఱంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧

ఒకకోతియంతవాఁడహనుమంతుఁడు శత్రువులకు దుష్ప్రవేశంబగు లంకాపట్టణమును నిర్లక్ష్యముగాఁ బ్రవేశించి జనకునికొమార్తను సీతం జూచియుఁ బోయినాఁడు. ౨

హనుమంతుఁడు చైత్యప్రాసాదంబును బగులఁగొట్టెను, ఉత్తములగు రాక్షసులఁ బెక్కండ్రం జంపెను, లంకాపట్టణంబునంతయుం దహించి వ్యాకులంబు గావించెను. ౩

ఇంక మనమేమిచేయఁబడెను, మనహితంబును జేసినచో కార్యసిద్ధిగలిగించునదియునగు నుపాయం బెద్ది? పలుకుఁడు, దానిఁజేసెదను, మీకు మంగళము గలుగుఁగాక. ౪

మన్త్రమూలం హి విజయం ప్రాహు రాచార్య మనస్వినః. ౫
తస్మా న్మన్త్రం రామం ప్రతి మహాబలాః,

త్రివిధాః పురుషా లోకే ఉత్తమాధమమధ్యమాః. ౬
తేషాం తు సమవేతానాం గుణదోషౌ వదా మ్యహమ్,

మ నిభి ర్మన్త్రితసంయుక్తై స్సమర్థై ర్మన్త్రనిర్ణయే. ౭
మిత్రై ర్వాఽపి సమానార్థై ర్బాన్ధవై రపి వా హితైః,
సహితో మన్త్రయిత్వా యః కర్తారం లభ తే స్వయ మేవ తత్. ౮
దైవే చ కురు తే యత్నం త మాహుః పురుషో త్తమమ్,
ఏకో ఽర్థం విమృశే చ్చేకో ధర్మే ప్రకురు తే మనః. ౯
ఏకః కార్యాణి కురు తే త మాహు ర్మధ్యమం నరమ్,

గుణదోషా వనిశ్చిత్య త్యక్త్వా దైవ్యపాశ్రయమ్. ౧౦
కరిష్యా మీతి యః కార్య ముపేక్షే త్స నరాధమః,

య థేమే పురుషా నిత్య ముత్తమాధమమధ్యమాః. ౧౧
ఏవం మన్త్రా హి విజ్ఞేయా ఉత్తమాధమమధ్యమాః,
ఏకమత్య ముపాగమ్య శాస్త్రదృష్టేన చక్షుషా. ౧౨
మన్త్రిణో యత్ర నిరతా స్త మాహు ర్మన్త్ర ముత్తమమ్,

బహ్వ్యోఽపి మతయో భూతా వ మన్త్రిణా మర్థనిర్ణయే. ౧౩
పున ర్య త్రైకతాం ప్రాప్తా సుమన్త్రో మధ్యమః స్మృతః,

మహాబలశాలులగు రాక్షసులారా! ధీరులగు పెద్దలు మంత్రముచేతనే జయముసిద్ధించునని చెప్పెదరు. కావున రామునివిషయమయి మంత్రము నేయఁగోరుచున్నాను. ౪

లోకంబున పురుషులు ఉత్తములు మధ్యములు నధములు నని మూఁడు విధములు, వారలభేదము తెలియుట కష్టము కాఁబట్టి నేను వారలగుణదోషంబులఁ జెప్పెదను. ౬

ఎవ్వఁడు ఆలోచించుటయుంగు సమర్థులగు తనహితైముగోరు మంత్రులతోఁగాని తనసుఖంబునకు దుఃఖించువారును దనసుఖంబునకు సంతోషించువారుసయిన యట్టి స్నేహితులతోఁగాని తనమేలుగోరునట్టి బంధువులతోఁగాని చక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించలేక కార్యంబుల నారంభించుచు దైవమునాశ్రయించు యొక్కఁడుగానే దైవమునాశ్రయించి యొక్కఁడుగానే కార్యంబులఁజేయునో, ఆతఁడు అధమపురుషుఁడని యందురు. ౯

ఎవ్వఁడు ఆలోచింపక మించిచెడులను నిశ్చయింపక దైవమును సరకు సేయక చేసెదనని కార్యము నారంభించి తుదముట్టం గావింపక యుపేక్ష సేయునో ఆతఁడధమపురుషుఁడు ౧౦

ఎట్లు పురుషులు ఉత్తమమధ్యాధమములను మూఁడువిధములగునట్లు మంత్రములును ఉత్తమ మధ్యమాధమము లని మూఁడు విధములు ౧౨

మంత్రులందఱు నైకమత్యంబునొంది శాస్త్రజ్ఞానయుక్తంబగు దృష్టితోఁ బరస్పరాసక్తులయి యేమంత్రంబు సేయుదురో అది యుత్తమమంత్రం బందురు. ౧౩

ఏమంత్రమునందు కార్యనిర్ణయవిషయమయి మంత్రులకుఁ బరస్పర మతభేదములుగలిగి యూపిస్తుఁ గుదరు ఏకమత్యముగలుగునో అది మధ్యమమంత్రం బందురు. ౧౪

అన్యోన్యం మతి మాస్థాయ యత్ర సమ్ప్రతిభాష్యతే. ౧౪
నానైకమత్యే శ్రేయోఽస్తి మన్త్ర స్సోఽధమ ఉచ్యతే,

తస్మా త్తుమన్త్రితం సాధు భవతో మతిమత్తమాః. ౧౫
కార్యం సమ్ప్రతిపద్యన్తా మేత త్కృత్యం మతం మమ,

వానరాణాం హి వీరాణాం సహస్రైర్ది పరివారితః. ౧౬
రామోఽభ్యేతి పురీం లఙ్కా మస్మాక ముపరోధకః,
తరిష్యతి చ సువ్యక్తం రాఘవ స్సాగరం సుఖమ్. ౧౭
తరసా యుక్తరూపేణ సానుజ స్సబలానుగః,
సముద్ర ముచ్ఛోషయతి వీర్యే ణాన్య త్కరోతివా. ౧౮

అస్మి న్నేవం గతే కార్యే విరుద్ధే వానరై స్సహ,
హితం పురేచ సైన్యేచ సర్వం సమ్మన్త్రయతాం మమ. ౧౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షష్ఠ స్సర్గః ౬.

సప్తమ స్సర్గః

ఇత్యుక్తా రాక్షసేన్ద్రేణ రాక్షసా స్తే మహాబలాః,
ఊచుర్ది ప్రాఞ్జలయ స్సర్వే రావణం రాక్షసేశ్వరమ్. ౧
ద్విషత్పక్షక్షయం విజ్ఞాయ నీతిశాస్త్ర మనుబుధ్యతుః,
రాజన్! పరిక్షిప్తా స్మ్యేకపట్టసనిబ్బలమ్. ౨
సుమహా న్మే బలం కస్మా ద్విషాదం భజతే భవాన్,

ఏమంత్రమునందు మంత్రులు భిన్నభిన్నాభిప్రాయంబులఁబొంది తమతమయభిప్రాయంబును పదలక వాదింపుచుందురో మఱియు నైకమత్యంబునొందఁజాలె ననుప్రీతియు లేకయుందురో అది యుద్ధమంత్రం బని చెప్పఁబడుచున్నది. ౧౪

అందువలన మిగుల బుద్ధిమంతులరగు మీరలు శాస్త్రప్రకారంబున నైకమత్యంబుతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి చేయఁదగినకార్యమును నిర్ణయింపుఁడు, ఇది నాకుఁ గావలసినది. ౧౫

రాముఁడు పరాక్రమశాలులగు వేలకొలఁది వానరులంగూడి మనల బాధించుటకై లంకాపురికి వచ్చుచున్నాఁడు. ౧౬

రాముఁడు తమ్ముని సైన్యమును సుగ్రీవాదులనుంగూడి తనశక్తిచే నుభంబుగా సముద్రంబు దాఁటఁగలఁడు. ఇది స్పష్టము. ౧౭

రాముఁడు పరాక్రమంబున సముద్రమును ఎండించినను ఎండించును, లేక సేతుబంధాదులు గావించి యయినను దాఁటివచ్చును. ౧౮

నేను జెప్పినట్లు రాముఁడు వానరులతోఁవచ్చి లంక నుపరోధించు పక్షమున మనకును వానరులకును విరోధముగలుగును అప్పటికి నాపట్టణం బునకును సైన్యంబునకును మేలుకలుగునుపాయం బంతయు నాలోచింపుఁడు. అని రావణుఁడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౧౯

ఇది యీ అవసర్గము.

వీడవసర్గము.

నీతిబాహ్యులును బుద్ధిహీనులును మహాబలశాలులునగు నారాక్షసులం దఱు రావణుఁడు చెప్పినదివిని శత్రుబలంబుజెలియక రాక్షసాధీశ్వరుఁడగు రావణుంజూచి చేమోడ్పుగీలించి యిట్లని చెప్పిరి. ౧

రాక్షసరాజాఁడవగు రావణుఁడా! గదలును ఈఁటెలును ఖడ్గంబులును శూలంబులును అడ్డకత్తులను మెండుగాఁగల యనంతంబగు మనసైన్యంబు

త్వయా భోగవతీం గత్వా నిర్జితాగి పన్నగా యుధి. 3

కైలాసశిఖరావాసీ యత్తై ర్భహుభి రావృతః,
సుమహా త్కదనం కృత్వా వశ్య స్తే ధనదగి కృతః. ౪
స మహేశ్వరసఖ్యేన శ్లాఘ్యమాన స్త్వయా విభో!,
నిర్జిత స్సమరే రోషా ల్లోకపాలో మహాబలః. ౫

వినిహత్యచ గజ్ఞౌఘా న్సింహో భ్యశ్చ వినిర్గత్యచ,
త్వయా కైలాసశిఖరా ద్వీసూన మిద మూహ్యతమ్. ౬

మయేన దానవేన్ద్రేణ త్వద్భయా త్ప్రఖ్య మిచ్ఛతా,
మహితా తవ భార్యార్థే దత్తా రాక్షిసపుఙ్గవ. ౭

దానవేన్ద్రో మధు ర్నామ సరోత్పన్నో దురాసదః,
విగృహ్య వశ మానీతగి కుమ్భీనస్యా స్సుఖావహః. ౮

నిర్జితా స్తే మహాబాహో నాగా గత్వా రసాతలమ్,
వాసుకి స్తక్షక శ్చైవ జటీచ వశ మాహృతాః. ౯

అక్షయా బలవ న్నిత్యం శూరా లబ్ధవరాగి పునః,
త్వయా సంవత్సరం యుద్ధ్వా సమరే దానవా విభో!. ౧౦
స్వబలం సముపాశ్రిత్య నీతా వశ మరిన్దమ!,

న్నదే; నీవేదుఃఖపడుచున్నావు? ౭

నీవు పాతాళంబున భోగవతికింజని యుద్ధంబునఁ బన్నగుల జయించి నావు. ౮

కైలాసపర్వతంబునన్న యక్షరాజుఁడగు కుబేరుఁడు అనేకయక్షులంగూడి మహాయుద్ధంబుచేసి తుదకు నీకు వశ్యుఁడయ్యె. ౯

ప్రభుఁడవగు రావణుఁడా! ఈశ్వరునకు స్నేహితుఁడని వినుతికెక్కిన వాఁడును మహాబలుఁడును లోకపాలుఁడునగు నాతండ్రినింగూడ నీవు యుద్ధంబునందు జయించినావు. ౧౦

నీవు పెక్కండ్రయక్షులఁజంపియు నానావిద్ధంబులం గలంచియు బద్ధులంగావించియుఁ గైలాసశిఖరంబుననుండి యీపుష్పకవిమానంబు దెచ్చి నావు. ౧౧

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడవగు రావణుఁడా! దానవనాథుఁడగు మయుఁడు నీకు భయపడి నీస్నేహంబుఁగోరి నీకు భార్యగాఁ దనకూఁతురు మందోదరి నొసంగెను. ౧౨

పరాక్రమముచే గర్వితుఁడును దురాధర్షుఁడు నీపితృవ్యుఁడైనకిం బ్రియుఁడునగు దానవనాథుఁడయిన మధువును యుద్ధంబుగావించి వశీకరించుకొంటివి ౧౩

మహాబాహుఁడవగు రావణుఁడా! నీవు పాతాళంబునకుఁబోయి వాసుకిని దక్షుని శంభుఁ జటిని ఈనాగేంద్రులను జయించి వశ్యులఁ జేసి కొయున్నావు. ౧౪

శత్రువుల నుగ్రశక్తిఁజాలి ప్రభుఁడవగు రావణుఁడా! చూచి ముగావించినను మరల లేచునట్టి నాశరహితులును బలవంతులును శూరులును బ్రహ్మనుగూర్చి తపస్సుగావించి వరంబులుపడసి యున్నవారలునుగల కాలకేయులు దానవులు తియుయావచ్ఛక్తిఁ నీతో నొక్కసంవత్సరంబు యుద్ధముచేసి తుదకు నీకు వశ్యులయిరి. ౧౫

మాయా శ్చాధిగతా స్తత్ర బహవో రాక్షసాధిప!. ౧౧

శూరాశ్చ బలస న్తశ్చ వరుణస్య సుతా రణే,
నిర్జితా స్తే సుహోబాహో! చతుర్విధబలానుగాః. ౧౨

మృత్యు నర్ణమహాగ్రాహం శాల్మలిద్రుమమణ్డితమ్,
కాలపాశమహావిచిం యమకీర్ణ్ణ మపన్నగమ్. ౧౩
అవగాహ్య త్వయా రాజ! న్యమస్య బలసాగరమ్,
జయశ్చ విపులశ్ర ప్రాప్తో మృత్యుశ్చ ప్రతిషేధితః. ౧౪

సుయుద్ధేన చ తే సర్వే లోకా స్తత్ర విలోళితాః,
తృప్తైర్వై రభసాభి ర్వీరై ర్నక్రతుల్యపరాక్రమైః ౧౫
ఆసీ ద్వసుమతీ పూర్ణా సుహద్భి రివ బాన్ధవైః,
తేషాం వీర్యగుణోత్సాహై ర్న సమో రాఘవో రణే. ౧౬

ప్రసహ్య తే త్వయా రాజ! న్నీతాశ్చ పరమదుర్జయాః,

తిష్ఠ వా కిం మహారాజ! శ్రమేణ తవ వానరాన్. ౧౭
అయ మేకో మహాబాహు రిన్ద్రజి త్థాపయిష్యతి,

అనేన హి మహారాజ! పురా హేశ్వర మనుత్తమమ్. ౧౮
ఇష్ట్వా యజ్ఞం వరో లబ్ధో లోకే పరమదుర్లభః,

శక్తితోమరమిశ్రంచ విసిక్తా న్నక్తశైవలమ్. ౧౯

రాక్షసేశ్వరుడవగు రావణుఁడా! మఱియు నాకాలకేయులన్నేనా
ముఖులను నానావిధమాయలనుంగూడ నేర్చియున్నాఁడవు. ౧౧

మహాబాహుఁడవగు రావణుఁడా! మఱియు నీవు శూరులును మహాబ
లశాలులును జతురంగసైన్యసమేతులు సగు వరుణపుత్రులను యుద్ధంబున
జయించియున్నావు. ౧౨

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! నీవు యమదండంబే భయంకరమక
రంబుగా శాల్మల్యాయుధంబులే వృక్షంబులుగా యమపాశంబే మహాతరంగం
బుగా యమకింకరులే పన్నగంబులుగా సము ద్రంబుపోల్కిం బొల్చునట్టి
యమసైన్యంబుఁజొచ్చి యుద్ధంబున యముం బాఱఁదోలి అధికంబగు విజ
యంబునొందినావు. ౧౩,౧౪

అచ్చట నీవుచేసిన యుద్ధంబునకు లోకంబులన్నియుఁ జలించినవి.
దేవేంద్రునకుంబోలె మహాపరాక్రమంబుగల క్షత్రియులు పెక్కండ్రు
మహావృక్షంబులుంబోలె భూమియంతయు నిండియుండిరి. ౧౫

రాముఁడు పరాక్రమసుగుణోత్సాహంబుల యుద్ధమునందు వారలకు
సమానుఁడెంతమాత్రముకాఁడు. ౧౬

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా ! అట్టిగుర్జియులగు నారాజులనే
నీవు వధించియున్నావే; ఇంక రాముఁడు నీకెంతమాత్రము?

మహారాజుఁడవగు రావణుఁడా! నీవు ఊతకయే యుండుము; నీవు శ్ర
మపడనేల? మహాబాహుఁడగు నీయింద్రజిత్తు ఒక్కఁడే వానరుల నందఱ
ను నశింపఁజేయఁగలఁడు. ౧౭

మహారాజుఁడవగు రావణుఁడా! ఈయింద్రజిత్తు సుశోశ్వరుండు జిం
చి యుత్తమంబగు యాగంబుగావించి లోకమునందు పరమదుర్లభంబగువరం
బునొందెను. ౧౮

ఈయింద్రజిత్తు శక్తితోమరాద్యాయుధంబులే మత్స్యంబులుగా బ్రే

గజకచ్ఛపసమ్బాధ మత్స్యమణ్డూకసఙ్కులమ్,
రుద్రాదిత్యమహాగ్రాహం మరుద్వసుమహోరగమ్. ౭౦
రథాశ్వగజతోయౌఘం పదాతివులినం మహత్,
అనేనహి సపూనాద్య దేవానాం బలసాగరమ్. ౭౧
గృహీతో దైవతపతి ర్నజ్ఞాం చాసి ప్రవేశితః,
పితామహనియోగా చ్చ ముక్తశ్శమ్బరమృత్యుహా ౭౨
గత స్త్రివిష్టపం రాజన్! సర్వదేవనమస్కృతః,

త మేవ త్వం మహారాజ! విస్మృ జేన్ద్రజితం సుతమ్. ౭౩
యూప దాన్వనసేనాం తాం సరామాం సమితి క్షయమ్,

రాజ! న్నాపతయు క్తేమ మాగతా ప్రాకృతా జ్జనాత్. ౭౪
హృది నైవ ర్వయా కార్యా స్వం వధిష్యసి రాఘవమ్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తమ సర్గః. ౭.

అష్టమ సర్గః.

తతో నీలామ్బుదనిభ ప్రహస్తో నామ రాక్షసః,
అబ్రవీ త్కాఞ్చిత్తలి రావ్యక్యం యూర సేనాపతి స్తదా. ౧

దేవదానవగన్ధర్వా పిశాచపతగోరగాః,
న త్వాం ధర్షయితుం శక్తాః కిం పున ర్మానవా రణే.

గులే శైలంబుగా నేనుఁగులే తాఁబేళ్లుగా నుల్లంబులే కప్పలుగా రుద్రాది త్యులే భయంకరమకరంబులుగా వసువాయువులే మహాగజంబులుగా రథాశ్వ గజంబులే జలసమూహంబుగాఁ బదాతిసైన్యంబే యిసుకదిబ్బలుగా మహా సముద్రంబుకరణి సతిభయంకరంబై క్రాలుదేవసైన్యంబుఁ జొచ్చి దేవేంద్రుం బట్టి బంధించి లంకకుం గొనివచ్చెఁగదా! ౧౯-౨౧

రాక్షసరాజుఁడవగురావణుఁడా! అంత బ్రహ్మదేవు వానతిఁజేసి దేవేం ద్రు విడిచిపుచ్చితివి; ఆంత నతఁడు సమస్తదేవతలుం గొలువ దేవాలయుం బున కేగెను. ౨౨

మహారాజుఁడవగు రావణుఁడా! అట్టి నీకొ ఁకు నింద్రజిత్తునే పంపు ము; రామునితోఁగూడిన నావానరసేననంతయుం నెంతలోపల వధించిపుచ్చు నో చూడుము. ౨౩

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! తుర్ముఁడగునీహామమంతసిబలస సంభావితంబుగా సంభవించిన యూపదకు భయపడకుండుము; దీని మనంబుననుం చకుము; నీవు తప్పక రాముని వధింపఁగలవు. అని రాక్షసులు రావణునితోఁ జెప్పిరి. ౨౪

ఇది యేడవసర్గము.

ఎనిమిదవసర్గము.

అంత నప్పుడు శూరుఁడును రాక్షససేనానాయకుఁడును నీలమేఘుం బువంటి మేనుగలవాఁడునగు ప్రహస్తుఁడను రాక్షసుఁడు రావణుంజూచి చే మోడ్పుగీలించి యిట్లని విన్నవించెను. ౧

దేవతలేమి దానవులేమి గంధర్వులేమి పిశాచంబులేమి పక్షులేమి నా గంబులేమి యుద్ధంబున నీ కెదురు నిలువఁజాలరు, ఇంక వానరులనఁగా నెంతమాత్రము? ౨

సర్వే ప్రమత్తా విశ్వస్తా వఞ్చితాః స్మ హనూమతా,
న హి మే జీవతో గచ్ఛే జ్జీవన్ స వనగోచరః. 3

సశైలవనకాననామ్, సాగరపర్యన్తాం
కరో మ్యవానరాం భూమి మాజ్ఞాపయతు మాం భవాన్. ౪

రక్షాం చైవ విధాస్యామి వానరా ద్రజనీచర!,
నాగమిష్యతి తే దుఃఖం కించి దాత్మాపరాధజమ్. ౫

అబ్రవీ చ్చ సుసఙ్క్రుద్ధో దుర్ముఖో నామ రాక్షసః,

ఇదం నక్షమణీయం హి సర్వేషాం నః ప్రధర్షణమ్. ౬

అయం పరిభవో భూయ ఏవ పుర స్యాన్తఃపురస్యచ,
శ్రీమతో రాక్షసేన్ద్రస్య నానరేణ ప్రధర్షణమ్. ౭

అస్మి న్హతహూతే హ తైర్వికో నివర్తిష్యామి వానరాన్,
ప్రవిష్టాన్ సాగరం భీమ మమ్బరంవా రసాతలమ్. ౮

తతో ఽబ్రవీ త్సుసఙ్క్రుద్ధో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః,
ప్రగృహ్య పరిఘం ఘోరం మాంసశోణితరూషితమ్. ౯

కిం వో హనుమతా కార్యం కృపణేన తపస్వినా,

దనమందఅమును మగల నెవ్వరు ఎదిరింపఁజాలరని పడించి విస్రబ్ధుల మయియుంటిని, కావున హనుమంతుఁడు తిట్టాలనవచ్చి యట్టహాసము చేసి పోవుట కవకాశము గల్గెను; లేనియెడల నేను జీవించియుండనపుడు ఆవానరుఁ డిచ్చటనుండి ప్రాణంబులతో నెట్లు పోఁగలఁడు? 3

న న్నాజ్ఞాపింపుము; మాలుగుసముద్రంబులలోపలనున్న యీభూమండలమునందంతయుఁ బర్వతంబులనేమి వనంబులనేమి మహారణ్యంబులనేమి యుండునట్టినానారుల నందఱింజంపి ఇంక భూమిలో వానరులే లేకుండు ట్లు గావించెదను. 4

రావణుఁడా! నేను నీపులంకాపురంబును ధ్వంసించుచునుండెదను; నీవు గావించిన సీతాహరణంబునకు ఈవానరు లెంతమాత్రము నీకు దుఃఖము గలుగఁజేయఁజాలుదు అని ప్రహస్తుఁడు రావణునకిఁ జెప్పెను 5

అంత దుర్ముఖుఁడను రాక్షసుఁడు మహాకోపంబునొంది యిట్లని చెప్పెను.

హనుమంతుఁడు మనకందఱకు దిట్టి యవమానంబు గావించినాఁడు; ఇదిమాత్రము క్షమింపఁదగినదికాదు 6

వానరమాత్రుఁడొకఁడువచ్చి మనపట్టణంబును మఱియు నంతఃపురంబును అవమానించుటయు శ్రీమంతుఁడగు రావణునిఁగూడ నవమానించుటయు ఎంతమాత్రము క్షమింపరాదు. 7

నేనొక్కఁడనె యిప్పుడేపోయి వానరులనందఱను ఏయంకరంబగుసముద్రంబుఁజొచ్చిసను ఆకాశంబున కుద్దమించినను భూతాళంబున దాఁగినను విడువక వధించి వచ్చెదను అని దుర్ముఖుఁడు రావణునికిఁ జెప్పెను. 8

అంత అధికబలవంతుఁడగు వజ్రదంష్ట్రుఁడుమికిలియుఁ గోపముగొంబిసవాఁడై భయంకరంబును భూసముచేతను నెత్తురుచేతను బూయఁబడినది యునగు నినుపగుదియును దీసికొని బల్లికను. 9

నుగ్రీవుఁ డక్షణసహితుఁడగు దుర్ధర్షుఁడయిన రాముఁడుండఁగా భయం

రామే తిష్ఠతి దుర్ధర్షే ససుగ్రీవే సలక్ష్మణే. ౧౦

అద్య రామం ససుగ్రీవం పరిఘేణ సలక్ష్మణమ్,
ఆగమిష్యామి హ త్వైకో విక్షోభ్య హరివాహినీమ్. ౧౧
ఇదం మ మాపరం వాక్యం శృణు రాజ! న్య దీచ్ఛసి,

ఉపాయకుశలో హ్యేష జయే చ్ఛత్రూ నతన్ద్రితః. ౧౨
కామరూపధరా ఘోరా స్సుభీమా భీమదర్శనాః,
రాక్షసా వై సహస్రాణి రాక్షసాధిపనిశ్చితాః. ౧౩
కామత్స్థ ముపసంగమ్య బిభ్రతో మానుషం వపుః,
సర్వే హ్యసమ్భ్రమా భూత్వా బ్రువన్తు రఘుసత్తమమ్. ౧౪
ప్రేషితా భరతేన స్మ భ్రాత్రా తవ యవీయసా,
స హి సేనాం సముత్థాప్య క్షిప్ర మే వోపయాస్యతి. ౧౫

తతో వయ మిత స్తూర్ణం శూలశక్తిగదాధరాః,
చాపబాణాసిహస్తాశ్చ త్వరితా స్తత్ర యామహ. ౧౬
ఆకాశే గణశః స్థిత్వా హత్వా తాం హరివాహినీమ్,
అక్షతా స్తృషమాపృష్ట్వా స్త్రపయామ యమక్షయమ్. ౧౭
ఏవం చేదుపసర్పేతా మనయం రామలక్ష్మణౌ,
అవశ్య మపనీతేన జహతా మేవ జీవితమ్. ౧౮

కామ్బకర్ణ స్తతో వీరో నికుమ్భో నామ వీర్యవాన్,
అబ్రవీ త్పరమక్రుద్ధో రావణం లోకరావణమ్

సర్వే భవన్త స్తిష్ఠన్తు మహారాజేన సఙ్గతాః,

బున రాత్రులందున రహస్యంబుగా వచ్చిపోయిన శోచనీయుఁడగు నీవాను మంతునితో మీకేమి కార్యమున్నది? ౧౦

నే నిప్పు డొక్కఁడనెపోయి రాముని సుగ్రీవునితోను లక్ష్మణుని తోనుంగూడ పరిఘంబుహస్తం జంపి వారినేననంతయుఁ గలంచి వచ్చెదను. ౧౧

రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడా! నేను మతియొక్క మాటం దెప్పెద ను; ఇష్టముకలదేని వినుము. ౧౨

ఏమఱక యీపాయంబునఁ నే శత్రువులను జయింపవలెను. ౧౩

రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడా! కామరూపులును శూరులును భయం కరాకారులు గు రాక్షసులు వేనవేలుగా నున్నదేమము ధరించి రాముకొద్ద నుఁబోయి తొల్లిపాలులేక రాముని ంజాని యిట్లని చెప్పవలెను. ౧౩,౧౪

మేము పితృమిత్రుఁడు ధీతునిచేఁ బంపఁబడి వచ్చినాము.

ఆధీతుఁడు నేనం బిలుమఱొ శీఘ్రమునఁ నే వచ్చుచున్నాఁడు. అని రామునితోఁ జెప్పవలెను. ౧౫

అంతే మేము శూలశక్తిగదలను ధనుర్బాణఖడ్గంబులను ధరించి యివ్వ టనుఁడి శీఘ్రంబుగా నచ్చటికిఁ బోయెదము. ౧౬

మేము గుంభులుగుంపులుగా నాకాశంబునుండి ప్రాస్లు ఆయుధంబు లును గురిపించి ఆవానరసేననంతయు యమలోకంబు నొందించెదము. ౧౭

ఈప్రకారంబు మనము నేయుగుమేని ఇట్టు సంకటంబునొంది రాము లక్ష్మణులు ఆనాశ్యము ప్రాణంబులను విడుతురు అని ఏజ్రదంష్ట్రుఁడు చెప్పెను. ౧౮

ఆంత మారుఁడను మహాపరాక్రమశాలియునగు కుంభకర్ణపుత్రుఁడు నికుంభుఁడనురక్షసుఁడు పరమకుపితుఁడై లోకంబుల నేడ్పించునట్టి రావ ణుంజాచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౯

మీరలందఱు మహారాజుఁడగు రావణుతోఁగూడ నిచ్చట నే యూరక

అహ మేకో వధిష్యామి రాఘవం సహలక్ష్మణమ్, ౬౦
సుగ్రీవం చ హనూమన్తం సర్వా నేవచ వానరాన్,
తతో వజ్రహనూ రాజా రాక్షసో రథినాం వరః. ౬౧
క్రుద్ధో పరిలిహ న్వక్త్రం జిహ్వయా వాక్య మబ్రవీత్,

సైవరం కుర్వన్తు కార్యాణి భవన్తో విగతజ్వరాః. ౬౨

ఏకోఽహం భక్షయిష్యామి తాన్ సర్వాన్ హరియూథపాన్,
స్వస్థాగ క్రీడన్తు నిశ్చిన్తా పిబన్తో మధు వారుణీమ్. ౬౩

అహ మేకో వధిష్యామి సుగ్రీవం సహలక్ష్మణమ్,
అబ్రవీదం చ హనూమన్తం రామంచ రణకుఞ్జరమ్. ౬౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టమ స్సర్గః. ౮.

న వ మ స్స ర్గః.

తతో నికుమ్భో రభస స్సూర్యశత్రు ర్మహాబలః,
సుప్తఘ్నో యజ్ఞహా చైవ మహాపార్శ్వ మహోదరౌ. ౧
అగ్నికేతు శ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః,
ఇన్ద్రజిచ్చ మహాతేజా బలవా న్రావణాత్మజః. ౨
ప్రహస్తోఽథ విరూపాక్షో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః,
ధూమ్రాక్ష శ్చాతికాయశ్చ దుర్ముఖ శ్చైవ రాక్షసః. 3
పరిఘా న్పట్టసా న్ఘోరా న్ శక్తిమూలసరశ్చధాన్,
చాపాని చ సబాణాని ఖడ్గాంశ్చ వివులాన్ శితాన్. ౪

యుండురుగాక.

నే నొక్కఁడనేపోయి రామలక్ష్మణులను సుగ్రీవుని హనుమంతుని వానరుల నందఱను వధించిపుచ్చెదను. అని నికుంభుఁడు చెప్పెను. ౨౦

అంతఁ బర్వతాకారుఁడవగు వజ్రహనుఁడను రాక్షసుఁడు కోపంబు నొంది, భక్షణాస్తరణంబుస నోరూరి నాలుకచే నోరంతయు నాకుకొనుచు నీమాటం జెప్పెను. ౨౧

మీరందఱు నిర్భయంబుగా యథేచ్ఛం దోఁచినకార్యంబు నేసికొనుఁడు. ౨౨

నే నొక్కఁడనే యీవానరోత్తముల సందఱను భక్షించి వేసెదను. మీర లేనింతేఱుం లేనివారలై మద్యంబుఁ ద్రాగుచు స్వస్థంబుగా క్రీడించుచుండురుగాక. ౨౩

నే నొక్కఁడనేపోయి సుగ్రీవుని లక్ష్మణుని అంగదుని హనుమంతుని రణపండితుఁడగురాముని అందఱను వధించివచ్చెదను. అని వజ్రహనుఁడు చెప్పెను. ౨౪

ఇది యొనిమిదవసర్గము.

తొమ్మిదవసర్గము.

అంత నికుంభుఁడును రభసుండును మహాబలశాలియగు సూర్యశత్రుఁడును సుప్తఘ్నుఁడును యజ్ఞహుఁడును మహాపార్శ్వుఁడును మహోదరుఁడును గుధ్రాక్షుఁడగు నగ్నికేతుఁడును రశ్మికేతుఁడును మహాతేజుఁడును మహాబలశాలియును రావణపుత్రుఁడగు నింద్రజిత్తును బ్రహస్తుఁడును విరూపాక్షుండును మహాబలుఁడగు వజ్రదంష్ట్రుఁడును ధూమ్రాక్షుఁడును నతికాయుఁడును దుర్ముఖుఁడును వీరులందఱు పరిఘంబులను బట్టిసంబులను బ్రాసంబులను శక్తులను హాలంబులను గండగొడ్డండ్లను ధనుర్బాణంబులను నిశితంబులగు మహాఖడ్గంబులను ధరించి లేచి పరమకుపితులయి తేజంబున వెలుఁగును రావణుఁజూచి యిట్లని చెప్పిరి. ౧-౫

ప్రగృహ్య పరమక్రుద్ధా స్సముత్పత్య చ రాక్షసాః,
అబ్రువన్రావణం సర్వే ప్రదీప్తా ఇవ తేజసా. ౫
అస్య రామం వధిష్యామ సుగ్రీవం చ సలక్ష్మణమ్,
కృపణం చ హనూమన్తం లఙ్కా యేన ప్రధర్షితా. ౬
తా న్నృహీతాయుధాన్ సర్వా న్వారయిత్వా విభీషణః,
అబ్రవీ త్తాన్నిశాచరాన్ వాక్యం పునరి ప్రత్యుపవేశ్య తాన్. ౭

అ వ్యవసాయై స్త్రిభి స్సాత! యోఽర్థ మ్ప్రాప్తు మ శక్నుయాత్,
తస్య విక్రమకాలాం స్తా న్యక్తా నావబు ర్మనీషిణః. ౮

ప్రసు ప్తే ష్వభియు క్తేషు దై వేన ప్రహృ తేషు చ,
విక్రమ స్సాధు! సిధ్య న్తి పరీక్ష్య విధినా కృతాః. ౯

అప్రమత్తం కథం శం తు విజిగీషుం బలే స్థితమ్,
జితకోపం దురాధర్షం ప్రధర్షయితు మిచ్ఛథ. ౧౦

సముద్రం లఙ్ఘయిత్వా తు ఘోరం నదనదీపతిమ్,
కృశం హనుమతా కర్మ దుష్కరం కర్మ యేత వా. ౧౧

బలా న్నపరిమేయాని వీర్యవన్తి చ నిశాచరాః,
పరేషాం సహసా వజ్ఞా న కర్తవ్యా కథంచన. ౧౨

మన మిప్పుడే పోయి రామలక్ష్మణులను సుగ్రీవుని లంకాపురిం జెఱచిన నీచుండగు హనుమంతుని వధించి యిచ్చెదము. అని నికుంభాదిరాక్షసులు చెప్పిరి.

అంత విభీషణుఁడు ఆయుధధారులై ప్రయాణసన్నద్ధులైయున్న నికుంభాదిరాక్షసులను నిలిపి మరలఁ గూర్చుండఁబెట్టి చేమోడ్పుగీలించి రావణుం జూచి. యిట్లని చెప్పెను. ౭

నాయనా! సామదానభేదంబుల మూఁడుపాయంబులచేత నేది యసాధ్యమో దానిమీయమయ్యె దండోపాయంబుఁ బ్రయోగింపవలయునని పండితులుచెప్పుచున్నారు కావఁబట్టి మన మిప్పుడు సామదానభేదంబులఁ బ్రయోగింపవలయుఁగాని దండంబునకుఁ గాలముగాదు. ౮

విషయాసక్తులయి యేమఱియుండువారలు శత్రువులచే నాక్రాంతులు దైవంబు ప్రతికూలంబు గాఁగలవానిని మొదలగు వారలయింగు నీతిశాస్త్రోక్తప్రకారమునఁ జక్కఁగాఁ బరీక్షించి ప్రయోగింపఁబడునేని దండంబు సఫలమగును, మఱియొక్కచోఁ బ్రయోగింపఁబడినపక్షములందు ఎంతమాత్రము సిద్ధింపదు. ౯

రాక్షసులారా! రాముఁడట్టివాఁడు కాఁడు. ఎంతమాత్రము నేరుపు పాటులేనివాఁడు విజిగీషుఁడు బలవంతుఁడు అకాలంబునఁ గోపంబుఁ దెచ్చుకొనువాఁడు కాఁడు. కావున నతని నెదిరింప నలవిగాదు. ఆట్టివానిం గూడ నెదిరింపఁ బ్రయత్నము కోరదగదు. ౧౦

హనుమంతుఁడు భీకరంబయిన యమ్మహాసముద్రంబును దాఁటి యెవ్వరికినిం జేయనలవిగాని కార్యంబులఁ జేసినవాఁడే! ఇట్లు ఎవ్వనికినిం దలంపునకైనను వచ్చునా? కావున రామునకు దైవంబును ప్రతికూలంబుగాదు.

రాక్షసులారా! శత్రువులబలంబులఁ బరాక్రమంబులుఁ గొలతలేవి; మీరాలోచింపక లేటాఁ డని దప్పఁబడుదురని చెప్పవలదు. ౧౨

కించ రాక్షసరాజస్య రామే ణాపకృతం పురా,
ఆజహార జనస్థానా ద్వ్యస్య భా ర్యాం యశస్వినః. ౧౩

ఖరో య ద్యతివృ త్తస్తు రామేణ నిహతో రణే,
అవశ్యం ప్రాణినాం ప్రాణా రక్షితవ్యా యథాబలమ్. ౧౪

అయశస్యమనాయుష్యం పరదారాభిమర్శనమ్,
అకీర్తికరం ఘోరం పాపస్య చ పునర్భవమ్. ౧౫
వీతన్మి త్తం వై దేహీ దయం న స్స్యమునా భవేత్,
ఆహృతా సా పరిత్యాజ్యా కిమహోర్థే కృ తేన కిమ్. ౧౬

న నః క్షమం పీర్యవతా సేవ ధర్మాసువర్తినా,
వైరం నిరర్థకం కర్తుం సీయతా మస్య మైథిలీ. ౧౭

యావన్న సగరాం సాభ్యాం బహిరన్తర్నమాకులామ్,
పురీం దారయతే భానై ర్సీయతా మస్య మైథిలీ. ౧౮

యావన్న క్షుభితా మహతీ దుర్ధర్షా సరివాహినీ,
నావస్కన్దతి నో లంకాం తా త్సీతా ప దీయతామ్. ౧౯
వినశ్యేద్ధి పురీ లఙ్కా సహరా స్సర్వే చ రాక్షసాః,
రామస్య దయితా పత్నీ స్వయంచ యది దీయతే. ౨౦

ప్రసాదయే త్వాం బన్ధుత్వా త్కు రుష్వ వచనం మమ,
హితం తథ్య మహం బ్రూమి దీయతా మస్య మైథిలీ. ౨౧

మతీయు రాముఁడు మున్ను రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునకు ఖరాదు లంజంపి యపకారము గావించినాఁడు. కావున రావణుఁడు యశస్వి యగు రామునిభార్యను జనస్థానంబుననుండి తెచ్చెను. అని యందురు. ౧౩

ఖరుని రాముఁడు యుద్ధంబునఁ జంపినాఁడెనుటయే కదా! ఖరుఁడే మొదట నూఁగకున్న రామునిం జంపఁబోయినాఁడు కాన సతిసం జంపుట రాముని యపరాధము! తప్పుకాదు. తమశక్తికొలఁది దమతమ ప్రాణంబులను రక్షించుకొనవలసినదేకదా! ౧౪

పరిచారగమనము ఆకీర్తిగల్గించును. ఆయుఃక్షయంబుఁజేయును. ధనాశంబు గావించును. మహాపాపంబులను గల్గించును. ౧౫

ఈకారణముచేతఁ మనకు సీతవలన మహాభయంబు సంభవించును

సీతం దెచ్చినాము. మరల నాబిడను రామున కీయవలసినది. కలహంబు గల్గించునది యొంతమంచిదైనను ఏమిప్రయోజనము? ౧౬

మహాపరాక్రమశాలియు ధర్మంబు దప్పక నడుమువాఁడునగు నారాయణమునితో నిష్ప్రయోజనమయిన వైరము పెట్టుకొనుట న్యాయయుక్తము కాదు; రామున్ను సీత నిచ్చివేయుము ౧౭

రాముఁడు వచ్చి ఏమఁగులతోను గుఱ్ఱంబులతోనుఁ గూడినదియు బహురత్నసమాకీర్ణంబునగు లంకాపురిని బాణంబుల విదారించుటకుమున్నే రామునకు సీత నొసంగుము. ౧౮

అతిథియంకిరంబుగ గురాధ్వంబునసువాసరసైన్యమువచ్చి మనలంకాపురిం జుట్టుముట్టి నిరోధించుటకుమున్నే రామునకు సీత నిచ్చివేయుము ౧౯

రాము ప్రియభార్య నాయనకు మనముగానే యిచ్చినేని మనలం కాహవ్యాణమంతయు నాశము నొందును; పతీయు పూర్ణపు రాక్షసు లందఱు నాశంబు నొందుగురు. ౨౦

నీవు నా కన్ననుఁజెలవని నిన్ను వేఁడుకొనుచున్నాను; నేను చెప్పినట్లు చేయుము; నేను హితకరంబును యథార్థంబు నగుదానిం జెప్పుదు

పురా శరత్సూర్యమరీచిసన్నిభా
న్నవాగ్రపుఙ్ఖాన్ సుదృఢా న్నృపాత్మజః,
సృజ త్యమోఘా న్నిశితా న్స్వథాయ తే
ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ. ౨౨

త్యజస్వ కోపం సుఖధర్మనాశనం
భజస్వ ధర్మం రతికీర్తివర్ధనమ్,
ప్రసీద జీవేమ సపుత్రబాన్ధవా
ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ. ౨౩

విభీషణవచ శ్శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః,
విసర్జయిత్వా తాన్ సర్వా న్స్వవివేశ స్వకం గృహమ్. ౨౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే నవమ స్సర్గః. ౯.

దశమ స్సర్గః.

తతస్తి ప్రత్యుషసి ప్రాప్తే ప్రాప్తధర్మార్థనిశ్చయః,
రాక్షసాధిపతే ర్వేశ్మ రామకర్మా విభీషణః. ౧
శైలాగ్రచయసఙ్కాశం శైలశృఙ్గమివోన్నతమ్,
సువిభక్తమహాకక్ష్యం మహాజనపరిగ్రహమ్. ౨
మతిమద్భిర్మహామాత్రై రనురక్తై రధిష్ఠితమ్,
రాక్షసై శ్చాప్తపర్యాప్తై స్సర్వతస్తి పరిక్షితమ్. ౩
మత్తసూతద్విపనిశ్వాసై రాకీర్ణకులీకృతమాకులమ్,
శఙ్ఖభేరీమృదఙ్గాఢ్యం తూర్యనాదానునాదితమ్. ౪
ప్రసుదాజనసమ్బాధం ప్రజల్పితమహాపథమ్,
తప్తకాఞ్చననిర్యూహం భూమణీత్తమభూషితమ్. ౫

న్నాను. రామునకు సీత నిచ్చివేయుము. ౨౧

రావణొమరుఁడగు రాముఁడు ఇంకమీఁద శరత్కాలసూర్యకిరణంబులుంబోలె నతితీక్ష్ణంబులును నూతినాగ్రపుంఖంబులును మిక్కిలియుం దృఢంబులును ఆమోఘంబులునగు బాణంబులను నీవధంబునకై విసువఁగలఁడు; కావున రామునకు సీత నొసంగుము. ౨౨

కోపంబు సుఖంబును ధర్మంబును నశింపఁజేయును. దానివిడువుము. సంతోషంబుచే గీర్తి వృద్ధిఁబొందించునట్టి ధర్మంబు నవలంబింపుము. అనుగ్రహించి నేనుజెప్పినట్లు గావింపుము. అట్లు నేయుదువేని మనము కొడుకులు బంధువర్గతోఁగూడి సుఖంబుగా బ్రతికియుండవచ్చును రామునకు సీత నొసంగుము, అని విభీషణుఁడు రావణునకుం జెప్పెను. ౨౩

రాక్షసనాథుఁడగు రావణుఁడు విభీషణుఁడు పల్కినమాట నాలకించి యాసభికుల కందఱకును సెలవిచ్చి తానును స్వగృహంబునకుం బోయెను. ౨౪

ఇది తొమ్మిదవసర్గము.

పదియవసర్గము.

అంతఁ బ్రాతఃకాలం బయినపిమ్మటఁ బరాక్రమవంతుఁడును గాంతిమంతుఁడగు విభీషణుఁడు ధర్మార్థంబుల నిశ్చయించుకొని రావణునికి హితంబుఁ జెప్పుట యనెడు భయంకరకార్యంబు సేయుండలంచి పర్వతశిఖరంబు పలెనున్న మెక్కి శిఖరంబులుగలదియుఁ బర్వతశిఖరంబునలె సత్యున్న తంబై యున్నదియుఁ జక్కఁగా విచిత్రంబులగు పెద్దతొట్టికట్లుగ లదియుఁ బండితజనాధిష్ఠితంబును బుద్ధిమంతులును స్వామిభక్తిగలవారలును గార్యంబుల నిర్వహించుటయందు సమర్థులవగు ప్రధానులచేవంతటను రక్షింపఁబడుచున్నదియు మదపుటేనుఁగులసిట్లూర్పులకుఁదియగుడునొందువాయువు గలదియుఁ బ్రాతఃకాలశంఖధ్వనులచేత మృదంగాది వాద్యధ్వనులచేతను నిబిడంబయియున్నదియు స్త్రీలచే నిండియున్నదియుఁ గలకలధ్వనిచే నాకులం

గన్ధర్వాణా మివాఽవాస మూలయం మరుతామివ,
రత్నసఞ్ఛాయసమ్బాధం భవనం భోగినా మివ. ౬
తం మహాభ్ర మివాఽదిత్య స్తేజోవి స్తృతరశ్మిమాన్,
అగ్రజ స్యాలయం వీరగ ప్రవివేశ మహాద్యుతిః. ౭

పుణ్యా న్పుణ్యాహఘోషాంశ్చ వేదవిద్భి రుదాహృతాన్,
శుశ్రావ సుమహాతేజా భ్రాతు ర్విజయసంశ్రితాన్. ౮

పూజితాన్ దధిపాత్రైశ్చ సర్పిర్భి స్సుసునోక్షతైః,
మన్త్రవేదవిదో విప్రా న్దదర్శ సుమహాబలః. ౯

స పూజ్యమానో రక్షోభి ర్దీప్యమాన స్స్వతేజసా,
ఆసనస్థం మహాబాహు ర్వినన్దే ధనదానుజమ్. ౧౦

స రాజదృష్టి సమ్పన్న మాసనం హేమభూషితమ్,
జగామ సముదాచారం ప్రయు జ్యాచారకోవిదః. ౧౧

స రావణం మహాత్మానం విజనే మన్త్రిసన్నిధౌ,
ఉవాచ హిత మత్యర్థం వచనం హేతునిశ్చితమ్. ౧౨

ప్రసాద్య భ్రాతరం జ్యేష్ఠం సా న్త్వే నోపస్థితక్రమః,
దేశకాలార్థసంవాదీ దృష్టలోకపరావరః. ౧౩

బగు రాజమార్గంబుగలదియు మంచిబంగారముచేఁ జేయఁబడిన మదపుటేనుఁగు గుగలదియు సుస్థిమభూషణంబులచేఁ నలంకృతంబైనదియు గంధర్వలోకంబువలె నృత్తగీతవాద్యాదిముఖరితంబైయొప్పుచున్నదియు దేవనగరంబుసగిది సర్వైశ్వర్యసంపన్నంబైయున్నదియు"భోగిభవనంబుభాతి నానావిధంబులం బ్రకాశించుచుండునదియు నన్నగరాగ్రమున రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణునకు నివాసస్థానంబగు రాజగృహంబును దేవకాంతియో కిరణంబులుగా సూర్యుఁడాకాశంబుఁ బ్రవేశించునట్లు ప్రవేశించెను. ౧-౭

మహాతేజుఁడగు విభీషణుఁడు ఆచ్చట రావణునకు విజయంబుగలుగుటకై వేదవేత్తలగు రాక్షసు లుచ్చరించుచుండిన పుణ్యంబులగు పుణ్యాహమంత్రంబులధ్వనిని వినెను. ౮

మహాబలుఁడగు నవ్విభీషణుఁడు పెరుఁగు నేయి పుష్పములు నక్షతలు మొదలగువానిచేత బూజింపఁబడిన మంత్రబ్రాహ్మణవేత్తలగు బ్రాహ్మణులం జూచెను. ౯

మహాబాహుఁడగు నవ్విభీషణుఁడు రాక్షసులు గొనియాడఁ దేజంబున వెలుంగుచు లోనికింబోయి సింహాసనగతుఁడైయున్న కుబేరానుజుఁడగు రావణునకు నమస్కారంబుజేసెను. ౧౦

విభీషణుఁడు సాంప్రదాయకాచారంబులం జక్కఁగాఁ దెలిసినవాఁడు కావున నప్పుడు తాను జేయునలసినట్లు జయశబ్దప్రయోగంబుగావించి రావణుఁడు నేత్రసంజ్ఞచేఁజూపిన కాంచనాలంకృతంబగు నాసనంబునం గూర్చుండెను ౧౧

అంత నవ్విభీషణుఁడు మంత్రులుతప్ప నుతియొవ్వరును లేనప్పుడు మహోపరాక్రమశాలియగు రావణుండాచిమిక్కిలియు హితకరంబును బెక్కుయుక్తులచే నునిశ్చితంబు సగుమాటం దెల్పెను. ౧౨

ఎప్పటి కెచ్చట నేమిచేయుట యుక్తమో దానింతయు నెఱిఁగిన వాఁడును లోకమునందలి మంచిచెడులు తెలిసినవాఁడునగు నవ్విభీషణుఁడు స్తోత్రములచేఁ గ్రమంబుగానన్నను బ్రసన్నుండైసీతనిన్నగానిట్లనిచెప్పెను.

యదా ప్రభృతి వై దేహీ సమ్భ్రాన్తా మామకీం పురీం తవ,
తదా ప్రభృతి దృశ్యన్తే నిమిత్తాన్యశుభాని నః. ౧౪
సన్ధుక్షిద్ధ స్సుధూమార్చి స్సుధూమాశ్రులుతోదయః,
మన్త్రసన్ధుక్షితో వ్యగ్నిర్న స్సమ్యగ్గభివర్ధతే. ౧౫

అగ్నిష్ఠే వ్యగ్నిశాలాసు తథా బ్రహ్మాస్థలీషు చ,
సరీసృపాణి దృశ్యన్తే హవ్యేషు చ పిపీలికాః. ౧౬

గవాం పయాంసి స్రవన్తీని విసుదా వీరకుఙ్జరాః;
దీన మశ్రూణి ప్రహేషన్తే న చ గ్రాసాభినన్దినః. ౧౭

ఖరోష్ట్రాశ్వతరా రాజ! స్నిగ్ధరోమాణ స్సవన్తి నః,
న స్వభావేఽవతిష్ఠన్తి విధానే రపి చిన్తితాః. ౧౮

వాయసాస్సఙ్ఘశఙ్ఘుర్రా వ్యాహరన్తి సమన్తతః,
సమవేతాశ్చ దృశ్యన్తే విమూనాగ్రేషు సఙ్ఘశః. ౧౯
గృధ్రాశ్చ పరిలీయన్తే పురీ ముపరి పిణ్డితాః,
ఉపపన్నాశ్చ సన్ధ్యేయే వ్యాహరన్త్యశివం శివాః. ౨౦

క్రవ్యాదానాం మృగాణాంచ పురద్వారేషు సఙ్ఘశః,
శ్రూయన్తే విపులా ఘోషా స్సనిస్వాధ్యనిస్వనాః. ౨౧
తదేవం ప్రస్తుతే కార్యే ప్రాయశ్చిత్త మిదం మమమ్,
రోచతే యది వై దేహీ రాఘవాయ ప్రదీయతామ్. ౨౨

సీత మనపట్టణంబునకు వచ్చినదిమొదలు మనకు అశుభసూచకంబులను పెక్కునిమిత్తంబులగుపడుచున్నవి. ౧౪

అగ్నిహోత్రము సమంత్రకంబుగా వేల్వఁబడియు నగ్నికణంబులతోఁగూడి పొగగల్గి కొంచెముగా లేచుచున్నదేకాని చక్కఁగాఁ బ్రజ్వరిల్లుటలేదు. ౧౫

పాయ్యాలయంబునను అగ్నిహోత్రగృహంబులందును వేదాధ్యయనస్థలంబులందును సన్నంబు లగుపడుచున్నవి. మఱియు హోమంబుసేయునుంచియుండు మావిస్సులకుఁ జీమలెక్కుచున్నవి. ౧౬

ఆవులపాలు ఎండిపోయినది; మదపుటేనుఁగులు మదహీనంబులయియున్నవి; గుఱ్ఱములు దీనముగానఱచుచున్నవి; ఆహారంబునుండుఁగొనుటలేదు. ౧౭

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! మనగాడిదలును ఒంటెలును కంచరగాడిదలును రోమంబులుపీడఁ గన్నీళ్లుగాఁ రోదనంబుసేయుచున్నవి; నానావిధచికిత్సలు గావించినను ఎప్పటియట్లు కాఁజాలకున్నవి. ౧౮

క్రూరంబులగుకాకులు గుంపులుగూడి ఎచ్చఁ జూచినను అఱచుచు విమానశిఖరంబులందు గుంపులుగుంపులుగా నగపడుచున్నవి. ౧౯

గద్దలు గుంపులుకట్టి పట్టణంబునకంటింటిపైననునిలుచున్నవి;నక్కలు సంధ్యాకాలంబుల రెంటియందును పట్టణసమీపంబునకువచ్చి యమంగళంబుగా నఱచుచున్నవి. ౨౦

మఱియు కుక్కలు మొదలగు క్రూరమృగంబులునుబట్టణద్వారంబులందు గుంపులుగట్టి పిడుగుమోగినట్లధ్వనితో నఱచుచున్నవి ౨౧

అట్లు కావున దానికిఁ దగినట్లు లంకాదహనాదులు సంభవించియేయున్నవి. దానికిఁదగిన ప్రాయశ్చిత్తము నాకుఁ దోచియున్నది. రామునకు సీత నొసంగుఁగాక. ౨౨

ఇదం చ యది వా మోహా ల్లోభా ద్వా వ్యాహృతం మయా,
తత్రాపి చ మహారాజ! న దోషం కర్తు మర్హసి ౩౩
అయంచ దోమ స్సర్వస్య జన స్యా స్యోపలక్ష్యతే,
రక్షసాం రాక్షసీనాం చ పుర స్యా న్తఃపురస్యచ. ౩౪
శ్రావణే చాస్య మన్త్రస్య నివృత్తా స్సర్వమన్త్రిణః,
అవశ్యంచ మయా వాచ్యం య ద్దృష్ట మపి వా శ్రుతమ్. ౩౫

సమ్ప్రధార్య యథాన్యాయం తద్భవాన్ కర్తు మర్హతి,

ఇతి స్మ మన్త్రిణాం మధ్యే భ్రాతా భ్రాతర మూచివాన్. ౩౬
రావణం రాక్షసశ్రేష్ఠం తథ్య మేత ద్విభీషణః.
హితం మహార్థం మృదు హేతుసంహితం
వ్యతీతకాలాయతిసమ్ప్రతిక్షమమ్,
నిశమ్య తద్వాక్య ముపస్థితజ్వరః
ప్రసజ్జవా నుత్తర మేత దబ్రవీత్!. ౩౭
భయం న పశ్యామి కుతశ్చి దప్యహం
న రాఘవా త్ప్రాప్స్యతి జాతు మైథిలీమ్,
సురై స్సుశీఘ్రై రపి సంగతః కథం
న మామగ్రతః స్థాస్యతి లక్ష్మణాగ్రజః. ౩౮
ఇతీవ ముక్త్వా సురసైన్యనాశనో
మహాబల స్సంయతి చణ్డవిక్రమః,
దశాననో భ్రాతర మాప్తవాదినం
విసర్జయామాస తదా విభీషణమ్. ౩౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే దశమ స్సర్గః. ౧౦.

మహారాజుడవగు రావణుఁడా! నేను దీనిని మోహంబువలననో లేక లోభంబువలననో చెప్పినాను. దీని దోషంబుగాఁ దలంపవలదు. 23

ఈదుర్భుద్ధినాదిదోషము సమస్తరాక్షసులకును రాక్షసస్త్రీలకును అంతఃపుర స్త్రీలకును బట్టణంబుననుండువారి కందఱికిని దెలిసియున్నది. 24

మంత్రులందఱు నీకు భయపడి దాక్షిణ్యమునకై యీసంగతిం జెప్పరు. నేను తమ్ముఁడ నగుటచేఁ జూచినది విన్నది యంతయు నవశ్యము చెప్పవలయును. 25

నీవు న్యాయప్రకారముగ నాలోచించి నిశ్చయించి యీప్రకారము సేయుము. అని విభీషణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను.

తమ్ముఁడగు విభీషణుఁడు అస్మదీయ రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడనగు రావణుం జూచి మంత్రులనడుమ నీప్రకారముగా హితకరంబగుమాటం జెప్పెను. 26

ఆరావణుఁడు హితకరంబును గొప్పప్రయోజనంబుగలదియు మృదులంబును యుక్తియుక్తంబును భూతకాలంబునందును భవిష్యత్కాలంబునందును వర్తమానకాలంబునందును మేలుగలిగించునదియునగు విభీషణుఁడు చెప్పినమాటనువిని మహాకోపంబునొంది తినపట్టుపదలక యిట్లను బదులు చెప్పెను. 27

నాకు ఎవ్వనివలనను భయంబులేదు. నాచేఁ జిక్కినసీతను రాముఁడెంతమాత్రమును బొందఁజాలఁడు. దేవేంద్రునితోఁగూడదేవతలు సహాయులయి తోడ్పడినను రాముఁడు యుద్ధంబున వాయెదుట నిలువఁజాలఁడు. అని రావణుఁడు విభీషణునకుం జెప్పెను. 28

దేవసైన్యమును సంహరఁజేయువాఁడును మహాబలుఁడును యుద్ధంబున భయంకరపరాక్రముఁడునగు రావణుఁడు ఈప్రకారముచెప్పి హితవాదియగు తమ్ముఁడైన విభీషణునకు సెలవొసంగెను. 29

ఇది పదియవసర్గము.

ఏ కా ద శ స్స ర్గః.

స బభూవ కృశో రాజా మైథిలీకామమోహితః,
అసంమానాచ్చ సుహృదాం పాపేన కర్మణా. ౧

అతీతసమయే కాలే తస్మి న్నేవ యుధి రావణః,
అమాత్యైశ్చ సుహృద్భిశ్చ ప్రాప్తకాల మమన్యత. ౨
సహేమజాలవితతం మణివిద్రుమభూషితమ్,
ఉపగమ్య వినీతాశ్వ మారురోహ మహారథమ్. ౩

త మాస్థాయ రథశ్రేష్ఠం మహామేఘసమస్వనమ్,
ప్రయయౌ రాక్షసశ్రేష్ఠో దశగ్రీవ స్సభాంప్రతి. ౪

అసిచర్మధరా మోఘా స్సన్నాహాయుధధరా స్తథా,
రాక్షసా రాక్షసేన్ద్రస్య పురస్తా త్సమ్పరిష్ఠితే. ౫
నానావికృతవేషాశ్చ నానాభూషణభూషితాః,
పార్శ్వతశ్చ పృష్ఠతశ్చైనం పరివార్య యయు స్తతః. ౬

రథైశ్చాతిరథా శ్శీఘ్రం మత్తైశ్చ వరవారణైః,
అనూత్పేతు ర్దశగ్రీవ మాక్రీడద్భిశ్చ వాజిభిః. ౭

గదాపరిఘహస్తాశ్చ శక్తితోమరపాణయః,
పరశ్వధధరా శ్చాన్యే తథాఽన్యే శూలపాణయః. ౮

పదునొకండవసర్గము.

పాపిష్ఠుడగు నారావణుడు సీతామోహంబునను విభీషణాదులు సీత నిమ్మని యనాదరణంబు సేయుటవలనను ప్రహస్తాదులు విభీషణునిమాటకు ఊరకుండుటవలన వారలయభిప్రాయంబును ఆదేయు డేర్పడుటవలనను తా నుజేసిన పాపకృత్యంబువలననును మఱియుఁ గృశుండయ్యెను. ౧

ఆ ట్లాదినము గడచినపిమ్మట రావణుఁడు యుద్ధంబువిషయమయి చుంత్రులతోను స్నేహితులతోను ఆలోచింపఁ దలంచెను. ౨

తిన్నను సారథిని గుఱ్ఱంబులను గాపాడుకొనుచుఁ బరునొకండువేల యంది విలుకాండ్రతోఁ బోరంజాలినట్టి యారావణుఁడు బంగారుకిటికీలుగల దియు రత్నంబులచేసి బగడంబులచేతను అలంకృతంబయిను జక్కఁగా వివి ధగతుల శిక్షింపఁబడిన గుఱ్ఱంబులుగలదియుపగు రథంబునొంది ప్రదక్షిణంబు గావించి యారోహించెను. ౩

రాక్షసోత్తముఁడగు రావణుఁడు మేఘగర్జంయివంటిధ్వనిగల యుత్తమంబగు నారథంబు నారోహించి యాలోచనంబుసేయుగృహంబునకుఁ బోయెను. ౪

కొందఱు డాలుయు గత్తియుం ధరించి కొందఱు నానాయుధపాణులయి రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునిముంగు నడచిరి. ౫

అంతఁ గొందఱు రాక్షసులు నానావిధంబులయిన వికృతవేషంబులుగలవారలై నానావిధభూషణాలంకృతులయి రావణునిపార్శ్వభాగంబులను వెనుకను బరివేష్టించి పోయిరి. ౬

అంత నతిరథులగురాక్షసులు కొందఱు రథంబుల నారోహించి కొందఱు మదపుటేనుఁగులనెక్కియుఁ గొందఱు నానావిధగతులం గీడించు గుఱ్ఱంబుల నధిరోహించియు రావణునివెంబడిఁ బోయిరి. ౭

కొందఱు గదలను బరిఘంబులను దాల్చియుఁ గొందఱు శక్తితోమ రంబులంగొనియుఁ గొందఱు గండగొడ్డల్ పట్టుకొనియుఁ గొందఱు శూలం బులు ధరించియుఁ బోయిరి. ౮

తత స్తూర్యసహస్రాణాం సఙ్ఘుష్టో నిస్వనో మహాన్,
తుములశ్శఙ్ఖభేర్యశ్చ సభాం గచ్ఛతి రావణే. ౯
స నేమిఘోషేణ మహాన్ సహసాఽభినినాదయన్,
రాజమార్గం శ్రియా జుష్టం ప్రతిపేదే మహారథః. ౧౦
విమలం చాతపత్రాణాం ప్రగృహీత మశోభత,
పాణ్డురం రాహుసఙ్ఘస్య పూర్ణ స్తారాధిపో యథా. ౧౧
హేమమఞ్జరిగర్భైశ్చ శుద్ధస్ఫటికవిగ్రహే,
చామరవ్యజనే చాస్య రేజతు స్సవ్యదక్షిణే. ౧౨

తే కృతాఞ్జలయ స్సర్వే రథస్థం పృథివీస్థితాః,
రాక్షసా రాక్షసశ్రేష్ఠం శిరోభి స్తం వవన్దిరే. ౧౩
రాక్షసైః స్తూయమాన స్స ప్రయాశీర్భి రనన్దమః,
ఆసనాద మహాతేజా స్సభాం సువిహితాం శుభామ్. ౧౪

సువర్ణరజతస్తూణాం విశుద్ధస్ఫటికాన్తరామ్,
విరాజమానో వపుషా రుక్మపట్టోత్తరచ్ఛదామ్. ౧౫
తాం పిశాచశతైష్షడ్భి రభిగుప్తాం సదా శుభామ్,
ప్రవివేశ మహాతేజా స్సుకృతాం విశ్వకర్మణా. ౧౬

తస్యాం తు వైడూర్యమయం ప్రియకాజినసంవృతమ్,
మహా త్సోపాశ్రయం భేజే రావణ పరమాసనమ్. ౧౭

తత శ్శశా సేశ్వరవ ద్దూతా న్లఘుపరాక్రమాన్,

అంత రావణుఁడు సభికులఁబోఁగానే నేలలోలఁది వాద్యములధ్వనులును శంఖంబులశబ్దంబును దుములంబై చెలంగినది. ౯

పూజ్యంబగు నామహారథంబు నేమిధ్వని దిక్కులం బ్రతిధ్వనులు పిక్కటిల్లఁ దటాలున గాంతిమంతంబగు రాజమార్గంబు బ్రవేశించెను. ౧౦

అప్పుడు ఆరాక్షసులచేఁ బట్టఁబడిన రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుని స్వచ్ఛంబగుశ్వేతచ్ఛత్రంబు నిండుచంద్రుఁడుంబోలె వెలుఁగుచుండినది ౧౧

బంగారుపూగుత్తి నఖమంగలవియు శుద్ధస్ఫటికంబులుంబోలె స్వచ్ఛంబులునగు వింజామరలు రావణుని సవ్యదక్షిణపార్శ్వంబులం బ్రకాశించుచుండినవి. ౧౨

ఆచ్చట రాక్షసులందఱు క్రిందఁ నిలుచుండి చేతులు మొగుడ్చుకొని రథంబునన్నున్న రాక్షసోత్తముఁడగు రావణునకు సమస్కారంబు గావించిరి.

శత్రువుల నడఁగఁద్రొక్కఁజాలిన మహాప్రభావుఁడగు రావణుఁడు రాక్షసులచే "జయ జయ" అను శబ్దంబులచేతను ఆశీర్వచనంబులచేతను గొనియాడంబడుచు చక్కఁగా నిర్మింపఁబడి నుందరంబయియుండు సభం జేరెను. ౧౪

మహాతేజుఁడగు నారావణుండు దేహకాంతిచే వెలుఁగుచు బంగారుతోను వెండితోను వజ్రములచేఁ జేయఁబడిన స్తంభంబులుకలదియు స్వచ్ఛస్ఫటికమయంబగు మధ్యప్రదేశంబుగలదియుఁ గాంచనమయంబగు నాస్తరణంబుగలదియు విశ్వకర్మచే బహునుందరంబుగా నిర్మింపఁబడినదియు నానువిందల పీఠాచంబులచే రచింపఁబడుచున్నదియు మిక్కిలియు నుందరంబునగు నాసభం బ్రవేశించెను. ౧౫,౧౬

రావణుఁడచ్చట వైఢూర్యమణితోఁ జేయఁబడినదియుఁ బ్రియకవర్ణాస్తీర్ణంబును దిండుతోఁ గూడినదియు గొప్పదియునగు నుత్తమసింహాసనంబుపైఁ గూర్చుండెను. ౧౭

అంత నారావణుఁడు శీఘ్రంబుగా నడవఁగల దూతలందూఁచి "మన

సమానయత మే శీఘ్ర మిహైతా స్రాక్షసా నితి. ౧౯
కృత్య మస్తి మహా జ్ఞాతం సామర్థ్య మిహ నో భవేత్,

రాక్షసా స్తవచ శ్రుత్వా లజ్జాయాం పరిచక్రముః. ౧౯
అనుగేహ ముపస్థాయ విహారశయనే షు చ,
ఉద్యానేషుచ రక్షాంసి చోదయన్తో హ్యభీతవత్. ౨౦

తే రథా స్సుచిరా నేకే దృప్తా నేకే పృథ గ్బలాన్,
నాగా నన్యే ధిరురువు ర్దృప్తా శ్చైకే పదాతయః. ౨౧

సా పురీ పరమాకీర్ణా రథకుఞ్జరవాజిభిః,
సమ్పతద్భి ర్విరురుచే గరుత్మద్భి రి వామ్బరమ్. ౨౨

తే వాహనా న్యవస్థాన్య యానాని వివిధానిచ,
సభాం పద్భిర్ప్రవివిశు స్సింహా గిరిగుహా మివ. ౨౩

రాజ్ఞశ్చ పాదా గృహీత్వాతు రాజ్ఞా తే ప్రతిపూజితాః,
పీఠే న్వన్యే బ్రుపీ ష్వన్యే భూమా కేచి దుపావిశన్. ౨౪

తే సమేత్య సభాయాం వై రాక్షసా రాజశాసనాత్,
యథార్హా ముపతస్థుస్తే రావణం రాక్షసాధిపమ్. ౨౫
మన్త్రిణశ్చ యథాముఖ్యా నిశ్చయార్థేషు పణ్డితాః,
అమాత్యాశ్చ గుణోపేతా స్సర్వజ్ఞా బుద్ధిదర్శనాః. ౨౬

శిష్యుడు గొప్పపని యొకటి వచ్చియున్నది; దాని నిర్వహించుకొనవలెను. కావున మీరలు నాయొద్ద కారాక్షసులను శీఘ్రముగా దోడ్కొనిరండు" అని యాజ్ఞాపించెను. ౧౮

ఆరాక్షసులు రావణునిమాటను విని నిర్భయంబుగా గృహంబులం బొచ్చి విహారశయనంబులందును ఉద్యానవసంబులందును బడికీడించుచున్న రాక్షసులనుగూడ లేపి రావణు నాజ్ఞ దెలుపుము నిట్లు లంకయుండు బ్రతిగృహంబునుం దిరిగిరి. ౧౯,౨౦

అంత నారాక్షసులు దూతలవలన రావణు నాజ్ఞనువిని కొందఱు సుందరంబులగురథంబులను గొందఱు గర్వించియున్న మహావేగంబులగు శుష్టంబులను మఱికొందఱు గజంబులను ఆరోహించిపోయిరి, కొందఱు కాల్నడతో నడచిపోయిరి. ౨౧

ఉత్తమంబగు నాలంకాపురి యిట్లు గుంపులుగుంపులుగానుండుకొనియున్న రథంబులు నేనుఁగులు గుఱ్ఱంబులుఁ గల్గియుండులవలనఁ బఱిసంఘంబులతోఁగూడిన యాకాశంబుపగిదిఁ బ్రకాశించుచుండినది. ౨౨

అంత నారాక్షసులు రథంబులు మొదలగువాహనంబులను ద్వారంబునకే నిలిపి సింహంబులు గిరిగుహం బ్రవేశించునట్లు పాదంబులతోనే సభం బ్రవేశించిరి. ౨౩

ఆరాక్షసులు రాక్షసరాజుఁడగు రావణునిపాదంబులకు నమస్కారంబు గావించి యతనిచే బూజితులయి కొందఱు కాంచనాసనంబులందును గొందఱు శ్రోత్రియరాక్షసులు దర్భాసనంబునందును గొందఱు నేలయందును గూర్చుండిరి. ౨౪

ఆరాక్షసులు అట్లు రాజాజ్ఞవలన సభకువచ్చి వారివారి యోగ్యతకుఁ దగినట్లు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుని సమీపంబునం గూర్చుండిరి. ౨౫

అచ్చటఁ గార్యంబులు నిశ్చయించుటయందుఁ బండితులగు ముఖ్యులయిన మంత్రులను గుణవంతులగు స్వజ్ఞులను బుద్ధిచే నెట్టిరహస్యమునైనిం

సమేయు స్తత్ర శతశ

శూరా శ్చ బహవ స్తదా,
సభాయాం హేమవర్ణాయాం సర్వార్థస్య సుఖాయ వై. ౨౫
రమ్యాయాం రాక్షసేన్ద్రస్య సమేయు స్తత్ర సఙ్ఘశః.
తతో మహాత్మా విపులం సుయుగ్యం
వరం రథం హేమవిచిత్రితాఙ్గమ్,
శుభం సమాస్థాయ యయౌ యశస్వీ
విభీషణ స్సంసద మగ్రజస్య. ౨౭
స పూర్వజా యావరజ శ్శశంస
నామాథ పశ్చా చ్చరణౌ ववన్దే,
శుకఞ్చ ప్రహ స్తశ్చ తథైవ తేభ్యో
దదౌ యథార్హం పృథగాసనాని. ౨౮
సువర్ణనానామణిభూషణానాం
సువాససాం సంసది రాక్షసానామ్,
తేషాం పరార్థ్యాగరుచన్దనానాం
స్రజశ్చ గన్ధాఞ్ప్రవవు స్సుమన్తాత్. ౩౦

న చుక్రుధుర్నానృత మాహ కశ్చి
త్సభాసదో నాపి జజల్పు రుచ్చైః,
సంసిద్ధార్థా స్సర్వ ఏవోగ్రవీర్యా
భర్తు స్సర్వే దదృశు శ్చాననం తే. ౩౧
స రావణ శ్శత్రుభృతాం మనస్వినాం
మహాబలానాం సమితౌ మనస్వీ,

కనుఁగొనువారునగు నమ్యాతులును గుంపులుగుంపులుగాఁ గ్రమంబునం గూర్చుండిరి. ౨౬

అప్పుడు భూరులును అనేకులు సమస్తకార్యంబులును జక్కఁగా నాలోచించుటకై కాంచనవర్ణంబును సుందరంబునగు రావణునిసభయందు గుంపులుగుంపులుగాఁ జేరిరి. ౨౭

అంత మహోత్సుఁడును మహాయశశ్శాలియునగు విభీషణుఁడు విశాలంబును మంచిగుఱ్ఱంబులుగట్టినదియు బంగారముచేసలంకరింపఁబడినదియు నుత్తమంబును సుందరంబునగు రథంబు నారోహించి అన్నయగు నారావణునిసభకుఁ బోయెను. ౨౮

అంతఁ దమ్ముఁడగు నవ్విభీషణుఁడు అన్నయగు రావణునకుఁ బ్రవరచెప్పి పాదంబులకు నమస్కరించెను. అట్లె శుకుఁడును బ్రహస్తుఁడును నమస్కరించిరి. అంత రావణుండు వారలమువ్వురకును వేర్వేఱ వారివారియోగ్యతఁ దగునట్లు ఆసనంబుల నొసంగెను. ౨౯

ఆసభయందు నానావిధసువర్ణభూషణంబులును మంచివస్త్రంబులును దాల్చినవారలును ఉత్తమంబులగు నగరుచందనంబులం బూసికొనియుండు వారలును నానావిధపుష్పమాలికలు ధరించియున్నవారలునగు నారాక్షసుల మేనిపుష్పమాలికలును జందనాదులును ఆంతటను సుగంధంబులు గుబాళించుచుండినవి. ౩౦

సభికులు ఎవ్వరు నఱవకుండిరి. ఎవ్వఁడు సబద్ధమాడలేదు. ఎవ్వరును గట్టిగా మాటలాడలేదు. అందఱును సిద్ధార్థులయి మహోపరాక్రమశాలులయియుండిరి. అప్పుడు ప్రభుఁడగు రావణునిముఖంబు అందఱకును జూడఁదగియుండెను. ౩౧

ధీరమయినమనస్సుగలవాఁడగు నారావణుఁడు ఆసభయందు ఆయుధధారులును ధీరహృదయులును బలవంతులగు నారాక్షసులనడుమనవసువులనడుమ

తస్యాం సభాయాం ప్రథయా చకాశే
మధ్యే వసూనామివ వజ్రహస్తః. 39

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకాదశ స్సర్గః. ౧౧.

ద్వాదశ స్సర్గః.

స తాం పరిషదం కృత్స్నాం సమీక్ష్య సమితింజయః,
ప్రచోదయానూస తదా ప్రహస్తం వాహినీపతిమ్. ౧
సేనావతే! యథా తే స్యుర్ధ కృతవిద్యా శ్చతుర్విధాః,
యోధా నధికరన్తౌయాం తథా వ్యాదెష్టు మర్హసి. ౨

సప్రహస్తస్తు ప్రణీతాత్మా చికీర్ష న్రాజశాసనమ్,
వినీషు స్సబలం సర్వం బహి రన్తశ్చ మున్దిరే. 3
తతో వినీష్య బలం పృథ జ్నగరగు ప్తయే,
ప్రహస్తస్తు ప్రుషే రాజ్ఞో నివసాద జగాదచ. ౪
నిహితం బహి రన్తశ్చ బలం బలవశ స్తవ,
కురు ష్వావిమనాః క్షిప్రం యదభిప్రేత మస్తు తే. ౫

ప్రహస్తస్యతు వచన శ్రుత్వా రాజా రాజ్యహితే రతః,
సుఖేష్వ స్సహృదాం మధ్యే వ్యాజహార స రావణః. ౬

ప్రియా ప్రియే సుఖం దుఃఖం లాభాలాభౌ హితాహితే,
ధర్మకామార్థకృచ్ఛ్రేషు యూయ మర్హథ వేదితుమ్. ౭

సర్వకృత్యాని యుష్మాభి స్సమారబ్ధాని సర్వథా,

దేవేంద్రుఁడుంబోలెఁ దనదేహకాంతిచేఁ బ్రకాశింపుచుండెను. 3

ఇది పదునొకండవసర్గము.

పండ్రెండవసర్గము.

అప్పుడు యుద్ధమునందు జయశాలియగు నారావణుఁడు అసహితయుఁడగు సేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁజూచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను.1

సేనానాయకుఁడవగు ప్రహస్తుఁడా! సమస్తాయుధవిద్యలను నేర్చిన వారలును రథికహస్తిపకపాదిపదాతిభేదంబులం జతుర్విధులునగు యోధులు పట్టణంబు నెప్పటికన్ననధికంబుగా రక్షించుటయందు జాగరూకులయియుండు నట్లాజ్ఞాపింపుము అని రావణుఁడు ప్రహస్తున కాజ్ఞాపించెను. 2

ఆప్రహస్తుఁడు వినయంబున రాజాజ్ఞ సేయుంగోరి సైన్యమంతయు నాగృహంబులోపలను వెలుపలను ఉంచెను. 3

అంతఁ బట్టణరక్షణంబునకై వేఱుగా సైన్యంబునిలిపి ప్రహస్తుఁడు రావణునిసమ్ముఖంబునకువచ్చి కూర్చుండి యిట్లని విన్నవించెను. 4

బలవంతుఁడవగు నీసైన్యంబును లోపలను వెలుపలను అంతటను గావలియుంచియున్నాను; ఇఁక నీకేమి సేయువలెనని యున్నదో దాని స్వస్థంబుగా శిక్షింపుమని జేసికొనుము. అని ప్రహస్తుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను.

రాజ్యంబునకు హితము చేయుటయుం దాసక్తుండయిన రాక్షసరాజాధిపసురావణుఁడు ప్రహస్తుఁడు చెప్పినమాటను విని సుఖంబుఁగోరి స్నేహితులనడుమ నిట్లనిచెప్పెను. 5

ధర్మకామార్థంబులలో సంకటంబు గల్గినప్పుడు ప్రియాప్రియంబులను సుఖదుఃఖంబులను లాభనష్టంబులను మంచిచెడులను దెలిసికొనుటకు మీరు సమర్థులరు. 6

అన్నివిధంబులను మీరలు చక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించి

మన్త్రకర్మనియుక్తాని న జాతు విఫలాని మే. ౬
ససోనుగ్రహనిగ్రహైర్మరుద్భి రివ వాసవః,
భవద్భి రహ మత్యర్థం వృతశ్శ్రీయ మవాప్నుయామ్. ౯

అహం తు ఖలు సరాష్ట్ర స్య సమర్థయితు ముద్యతః,
కుమ్భకర్ణస్య తు స్వప్నా న్నేమ మర్థ మచోదయమ్. ౧౦

అయం హి సుప్తస్సుష్ణాసా న్కుమ్భకర్ణో మహాబలః,
సర్వశస్త్రభృతాం ముఖ్య స్స ఇదానీం సముత్థితః. ౧౧

ఇయంచ రక్షఃకారణ్యా ద్రామస్య మహిషీ మయా,
రక్షోభి శ్చికితా ద్దేశా దానీతాజనకాత్మజా. ౧౨
సా మే న శయ్యా మారోఢు మిచ్ఛ త్యలసగామినీ,
త్రిషు లోకేషు చాన్యా మే న సీతాసదృశీ మతా. ౧౩
తనుమధ్యా పృథుశ్రోణీ శారదేన్దునిభాననా,
హేమనిమ్ననిభా రమ్యా మా యేవ మయనిర్మితా. ౧౪

సులోహితతలా శ్లక్ష్ణా శ్చరణా సుప్రతిష్ఠితౌ,
దృష్ట్వా తామ్రనఖౌ తస్యా దీప్యతే మే శిరోరుహః. ౧౫

మహాగ్నే రర్చిసజ్కాశా మేనాం సౌరీ మివ ప్రభామ్,

ఉన్నసం వదనం పల్గు విపులం చారులోచనమ్. ౧౬
పశ్యం స్తథాఽవశ స్తస్యాః కామస్య వశ మేయివాన్,
క్రోధహర్షసమావేశ దుర్వర్ణకరణేన చ. ౧౭

ఱూరంభించినకార్య మేదైనను నాకు సఫలంబు గాకుండినదిలేదు. ౭

దేవేంద్రుఁడు చంద్రసూర్యగ్రహంబులతోను నక్షత్రంబులతోను దేవతలతోనుంగూడి జయలక్ష్మినొందునట్లు నేనుమిమ్ముఁగూడి జయలక్ష్మినొందెదను. ౯

నేను మీకందఱకును ఇదివఱకే కొంతదూర మీసంగతిం దెలిపియున్నాను. కుంభకర్ణునకుమాత్రము అతఁడు నిద్రించుచుండుటవలన నీసంగతిం జెప్పలేదు. ౧౦

మహాబలుఁడును ఆయుధధారులయందఱిలోను శ్రేష్ఠుఁడునగు నీకుంభకర్ణుఁడు ఈయాజ్ఞాసంబుబు నిద్రురించియుండినాఁడుగదా! అతఁడిప్పుడు వచ్చినాఁడు. ౧౧

జనకమహారాజపుత్రియు రాముని ప్రియురాలునగు సీసీతను రాక్షసులు సంచరించునట్టి దండకారణ్యంబునుండి దెచ్చియున్నాను. ౧౨

మందగామియగు నాసీత నేనెంత ప్రార్థించినను నాపై వలపుగొనకున్నది. ముల్లోకంబులయందును సీతవంటి మఱియొక్కస్త్రీ యేదియులేదు.

ఆసీత సన్ననడుముబు చిద్దపిఱుఁదులును శరత్కాలచంద్రబింబంబువంటిమోమును బంగారుప్రతిమవంటి మేనునుంగల్గి సరిలేనిసౌందర్యంబున మిఱ్ఱియుచు సయసనిర్మితంబగు మాయపగిది సత్యాశ్చర్యంబు గల్గించుచున్నది.

మిక్కిలియగు నెఱ్ఱనియంగులుగలదియు మృదులంబులును సమంబులును ఎఱ్ఱనిగోళ్లుగలదియునగు నాసీతాదేవిపాదంబులం జూడఁజూడ నాకు మన్మథబాధ యెచ్చుచున్నది. ౧౪

హుతాగ్నిజ్వాలవలె సూర్యకాంతియుంబోలెనున్న యీసీతంజూడఁజూడ నాకు మన్మథబాధ మఱియు నెచ్చగుచున్నది.

ఉన్నతంబగు ముక్కుగలదియు సుందరంబును విశాలంబును రమణీయంబులగు నేత్రంబులతో నొప్పుచున్నదియునగు నాసీతాదేవిముఖంబును జూడఁజూడ నేను బరవశుఁడనై మన్మథునకు లోఁబడుచున్నాను. ౧౫

కోపంబువచ్చినను సంతోషంబుగల్గినను దుఃఖంబుసంభవించినను

శోకసన్తాపనిత్యేన కామేనకలుషీకృతః,

సా తు సంవత్సరం కాలం మా మయాచత భామినీ. ౧౭
ప్రతీక్షమాణా భర్తారం రామ మాయతలోచనా,
తన్మయా చారునేత్రాయాః ప్రతిజ్ఞాతం వచ స్శుభమ్. ౧౮
శాస్త్రోఽహం సతతం కామా ద్యాతో హాయ ఇ వాధ్వని,

కథం సాగర మక్షోభ్య ముత్తర న్తి వనౌకసః. ౧౯
బహునత్వసమాకీర్ణం తౌ నా దశరథాత్మజా,

అథవా కపి నైకేన కృతం నగి కదనం మహత్. ౨౦
దుర్జ్ఞేయాగి కార్యగతయో బ్రూత యస్య యథామతిః,

మానుషా న్మే భయం నా స్తి తథాపి తు విమృశ్యతామ్ ౨౧
తదా దేవాసురే యుద్ధే యుష్మాభి స్సహితో జయమ్,
తే మే భవన్తశ్చ తథా

సుగ్రీవప్రముఖా న్హరీన్. ౨౩
పరే పారే సముద్రస్య పురస్కృత్య నృపాత్మజా,
సీతాయాగి పదవీం ప్రాప్తా సమ్ప్రాప్తా వరుణాలయమ్. ౨౪
అదేయాచ యథా సీతా పథ్యా దశరథాత్మజా,
భవద్భి ర్మన్త్రయితాం మన్త్ర స్సునీతం చాభిధీయతామ్. ౨౫
నహి శక్తిం ప్రపశ్యామి జగ త్యన్యస్య కస్యచిత్,
సాగరం వానరై స్తీర్త్వా నిశ్చయేన జయో మమ. ౨౬

సంతాపంబువచ్చినను విడువక బోధించువాఁడును దేహము తెల్లఁబోయినట్లు సేయువాఁడునగు మన్మథుఁడు నన్నుఁ గలంచుచున్నాఁడు. ౧౩

దీర్ఘములయిన కండ్లుగల యాసీతాదేవి తనపెనిమిటి రాముఁడు వచ్చునో యేమోయని నన్నొకసంవత్సరంబు గాఁ బడిగియున్నది. ౧౪

సుందరాకీయగు నాసీత చెప్పిన యామాటకు నే నొప్పుకొంటిని ౧౫

మార్గంబు నడచినగుఱ్ఱంబువలె నేను ఈమన్మథునిచేఁ బడి పడి యలసియున్నాను.

ఆక్షోభ్యంబును తిమితిమింగిలాది మహాజంతువులతో నిండియుండిన దియునగు మహాసముద్రంబును వానరు లెట్లు దాఁటఁగలరు? ఆగాములక్ష్మణులుగాని యెట్లు దాఁటఁగలరు. ౧౦

ఒకవేళ దాఁటినురనియే తలంతము. ఒక్కవానరుఁ డంతటివాఁడే మనతో నింతదూరము యుద్ధముచేసి పోయెనే; కార్యగతుల నెఱుంగుట కష్టము; కావున మీరలు మీమీబుద్ధికిఁ దోచినట్లు చెప్పుఁడు. ౧౧

అప్పుడు మీసాహాయ్యంబున దేవాసురయుద్ధంబున నే జయంబు నొందినాను; అప్పుడు సహాయులయిన మీరలు నన్నే యున్నారలు; కావున నాకు మనుష్యునివలన నేమిభయము? అయినను వక్కఁగా నాలోచింపుఁడు. ౧౨

అచ్చట సముద్రోత్తరతీరంబున రామలక్ష్మణులు సీతయుండు స్థలంబు తెలిసికొని సుగ్రీవాదివానరులం గూడుకొని సముద్రంబునొద్దఁ జేరియున్నారు. ౧౩, ౧౪

సీతాదేవి నొసంగకయే దశరథుని కుమారులగు రామలక్ష్మణులం జంపునట్లుమీరలు చక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించియుపాయంబువచింపుఁడు.

వానరులను సహాయులుగా నుంచుకొని సముద్రంబుదాటి యిచ్చటికి వచ్చుటకుఁ బ్రపంచంబున నెవ్వండును సమర్థుఁడుగాఁడు; కావున నిశ్చయంబుగా నాకే జయంబుగల్గును. అని రావణుఁడు చెప్పెను. ౧౫

తస్య కామపరీతస్య నిశమ్య పరిదేవితమ్,
కుమ్భకర్ణో ప్రచుక్రోధ వచనం చేద మబ్రవీత్. ౨౭
యదా తు రామస్య సలక్ష్మణస్య
ప్రసహ్య సీతా ఖలు సా ఇహాఽహృతా,
సకృ త్తదైవా స్మ్యైవ సునిశ్చితం తదా
భ జేత చి త్తం యము నేవ యామునమ్. ౨౮
సర్వ మేత న్మహారాజ! కృత మప్రతిమం తవ,
విధీయేత సహాస్మాభి రాదా వే వాస్య కర్మణః. ౨౯

న్యాయేనరాజకార్యాణి యో కరోతి దశానన!,
న స సన్తప్యతే పశ్చా న్నిశ్చితార్థమతి ర్నృపః. ౩౦

అనుపాయేన కర్మాణి విపరీతాని యాని చ,
క్రియమాణాని దుష్యన్తి హవీంష్యప్రయతే ష్వివ. ౩౧

యో పశ్చా త్పూర్వకార్యాణి కర్మా ణ్యభిచికీర్షతి,
పూర్వంచాపరకార్యాణి న సవేద నయానయౌ. ౩౨

చపలస్య తు కృత్యేషు ప్రసమీ క్ష్యాధికం బలమ్,
శీఘ్ర మన్యే ప్రపద్యన్తే క్రోశ్చస్య ఖ మివ ద్విజాః. ౩౩

త్వ యేదంమహా దారబ్ధం కార్య మప్రతిచి న్తితమ్,

అట్లు మన్మథావిష్టుడగు రావణుఁడు చెప్పినమాటనువిని కుంభకర్ణుండు మహాకోపంబునొంది యీమాటం జెప్పెను. ౨౭

నీవు నీయంతనే యాలోచించి రాముని భార్యయగు సీతనుబలాత్కారముగా నిచ్చటికిఁ దేకమునుపే మాతో నాలోచించియుండువేని అప్పుడు యమునానది యాముసపర్వతంబు నొందునట్లు మనస్సు నిశ్చయంబునొంది యుండును. ఇప్పు డాలోచించుటంతయు గతజలసేతుబంధనమువంటిది ౨౮

మహారాజుడవగు రావణుఁడా! ఇప్పు డాలోచించుటంతయు సీతం దీసికొనివచ్చుటకు మొదటనే మాతో నాలోచించియుండువేని మిక్కిలియుం జక్కఁగా నుండును. ౨౯

రావణుఁడా! ఎవ్వఁడు కార్యంబు నారంభించుటకుమున్నే చక్కఁగా వ్యాయంబు నాలోచించి యటుపిమ్మట రాజకార్యంబుల నారంభించునోఅట్టి ప్రతికార్యంబునందును నిశ్చితబుద్ధిగల రాజు నీయుల్లు వెనుకఁ బరితాపంబు నొందఁడు. ౩౦

మంచికార్యములయినను ఉపాయముచేఁ జేయకున్నచో నిష్ఫలంబు లగుటయేగాక అపాత్రులకుఁ జెట్టినయన్నమువలె దోషంబునుం గలుగఁ జేయును. ౩౧

మతిగలవాఁడు వెనుకఁ జేయవలసినకార్యములను ముందుచేసి ముందు చేయవలసినవానిని వెనుకఁ జేయఁగోరునో అతఁడు మంచిచెడులు దెలిసినవాఁడు కాఁడు. ౩౨

చక్కఁగా నాలోచింపక చపలుఁడై కార్యములుచేయువాని కధికబలమున్నయెడల శత్రువులు రంధ్రాన్వేషణముసేయుచుండి వాఁడు చపలము నొందునప్పుడు ఇది సమయమని తటాలున హంసలు ఎగిరి దాఁటరాని క్రౌంచపర్వతమును దానియందు సుమారస్వామిశక్తిచేఁ గానించినరంధ్రమూలమున దూతి దాఁటిపోవునట్లు వానిం బరాజితుని జేయుదురు. ౩౩

నీ వెంతమాత్రంబు నాలోచింపక మిక్కిలియు నపాయకరంబగు నీ

దిష్ట్యా త్వాం నావధీ ద్రామో విషమిశ్రమి వాఽమిషమ్, 3౮

తస్మా త్త్వయా సమారబ్ధం కర్మ హ్యప్రతిమం పరైః,
అహం సమాకరిష్యామి హత్వా శత్రూం స్త వానఘ!. 3౯

అహ ముత్సాదయిష్యామి శత్రూం స్తవ విశాంపతే!,

యది శక్రవివస్వన్తౌ యది పావకమారుతౌ. 3౬
తావహం మోధయిష్యామి కుబేరవరుణా వపి,
గిరిమాత్రశరీరస్య మహాపరిఘమోధినః. 3౭
నర్దత స్తీక్ష్ణదంష్ట్రస్య బిభీయా ద్వై పురన్దరః,

పున ర్హ్యాం స ద్వితీయేన శరేణ నిహానిష్యతి. 3౮
తతోఽహం తస్య పాస్యామి రుధిరం కామ మాశ్వస,

వధేన వై దాశరథే స్సుఖావహం
జయం తవాఽహర్త్తు మహం యతిష్యే,
హత్వాచ రామం సహ లక్ష్మణేన
ఖాదామి సర్వా స్త్వరియూథముఖ్యాన్. 3౯
రమస్వ కామం పిబ చాగ్ర్యవారుణీం
కురుష్వ కార్యాణి హితాని విజ్వరః,
మయా తు రామే గమితే యమక్షయం
చిరాయ సీతా వశగా భవిష్యతి. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వాదశ స్సర్గః. ౧౨.

సీతాహరణకార్యంబు గావించివావు; మాభాగ్యవశంబున విషమిశ్రంబగు మాంసమువలె నెవ్వరికిని దెలియనట్లురాముఁడిదివఱకు నిన్నుఁజంపకున్నాఁడు.

పాపరహితుఁడవగు రావణుఁడా! ఆట్లగుటంజేసి నీవు గోరిచేసినట్టి యసదృశంబును నేనుదక్క మఱియొవ్వరికిని అసాధ్యంబునగు నీకార్యం బును నేను నీశత్రువులంజంపి నీకు సాధించియిచ్చెదను. ౩౫

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! నేను నీశత్రువుల నందఱం జంపె దను.

వారలు ఇంద్రసూర్యులయినను అగ్నివాయువులయినను కుబేరవరుణు లయినను వారలతో నేను యుద్ధముచేసెదను. ౩౬

నేను పర్వతం బంతటిదేహంబుతో గొప్పయినుపగుదియం దాల్చి భయంకరంబులగు కోఱలతో సింహనాదంబులుసేయుచు యుద్ధంబునకుఁ బోఁగా దేవేంద్రుడుగూడ భయపడి పాఱిపోవును. ౩౭

ఆరాముఁడు నాపై నొకబాణమువేసి రండవబాణంబు వేయునంత లోపలనే నేను ఆరామునిరక్తంబుఁ ద్రావెదను; నీ వూఱడిల్లి స్వస్థంబుగా నుండుము. ౩౮

నేను రాముంజంపి నీకు సుఖకరంబగు జయంబుగల్గునట్లు ప్రయ త్నంబుఁ జేసెదను; అట్లు రామలక్ష్మణులం జంపి వానరశ్రేష్ఠులనందఱను భక్షించెదను. ౩౯

నీవు యథేచ్ఛగాఁ గ్రీడింపుము. మంచిమద్యంబును ద్రాగుము. నీకి ష్టములయిన కార్యంబులం జేసికొనుచుండుము. నేను బోయి రాముఁ జంపెదను ఆంత సీత బహుకాలము నీయధీనయయి యుండఁగలదు అని కుంభకర్ణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౪౦

ఇది పండ్రెండవసర్గము.

త్రయోదశ స్సర్గః.

రావణం క్రుద్ధ మాజ్ఞాయ మహాపార్శ్వో మహాబలః,
ముహూర్త మనుసఞ్చిన్త్య ప్రాఞ్జలి ర్వాక్య మబ్రవీత్. ౧

యః ఖల్వపి వనం ప్రాప్య మృగవ్యాళసమాకులమ్,
నపిబే న్మధు సమ్భ్రాన్తం స నరో బాలిశో భవేత్. ౨

ఈశ్వర స్త్వేశ్వరః కోఽ స్మి తవ శత్రునిబర్హణ!,
రమస్వ సహ వైదేహ్యా శత్రూ నాక్రమ్య మూర్ధసు. 3
బలా త్తుక్కుటపృష్ఠేన వర్తస్వ సుమహాబల!,
అక్రమ్యాఽక్రమ్యసీతాం వై తాం భుఙ్క్ష్వ చ రమస్వ చ.౪

లబ్ధకామస్య తే పశ్చా దాగమిష్యతి యద్భయమ్,
ప్రాప్త మప్రాప్తకాలం వా సర్వం ప్రతిసహిష్యసి. ౫

కుమ్భకర్ణ స్సహస్రాభి రిన్ద్రజిచ్చ మహాబలః,
ప్రతిషేధయితుం శక్తౌ సవజ్ర, మపి వజ్రిణమ్. ౬
ఉపప్రదానం సాన్త్వం వా భేదం వా కుశలైర్ధ కృతమ్,
సమతిక్రమ్య దణ్డేన సిద్ధి మర్థేషు రోచయ. ౭

ఇహ ప్రాప్తా న్వయం సర్వాన్ శత్రూం స్తవ మహాబల!,
వశే శత్రుప్రతాపేన కరిష్యామో న సంశయః. ౮

ఏవ ముక్త స్తదా రాజా మహాపార్శ్వేన రావణః,

పదుమూడవసర్గము.

మహాబలశాలియగు మహాపార్శ్వుడు రావణుడు కుంభకర్ణనిమాట లకుఁ గోపంబునొందినాఁడని తెలిసికొని కొంచెముసేపు అతనిఁ బ్రసన్నుం జేయ నుపాయం బాలోచించి చేతులుమొగుడ్చుకొని యిట్లని చెప్పెను. ౧

ఎవ్వఁడు లేనియుత్సాహవంతుఁడని మృగంబులతోను సర్పంబులతోను నిండియుండు నడవికింబోయి యచ్చట నెట్టకేలకుఁ దేనియసంపాదించి దానిం ద్రాగకుండునో అతఁడు మూఢుఁడు; అట్లు నీవు సీతాసమాగమంబుఁ గోరి యతిప్రయాసంబుల సీతం దీసికొనివచ్చియు నూరకుండందగదు. ౨

శత్రువులం జంపువట్టి రావణుఁడా! నీవే యీశ్వరుఁడవే; నిన్నడుగువాఁ డెవ్వఁడు? శత్రువుల తలలు ద్రొక్కి సీతంగూడి క్రీడింపుము. ౩

మహాబలుఁడవగు రావణుఁడా! సీతి యెప్పటన్నను గుక్కుటంబు పగిది బలాత్కారంబున సీతనాక్రమించి పలుమాఱు క్రీడించి సంతోషంబు నొందుము. ౪

ఇట్లు నీవు కోరి సెగవేర్చుకొన్నపిమ్మట నీ కేదైనభయము సంభవించునేని యడిగివచ్చిన రానిమ్ము. లేక రాఁబోవునదిగానన్న నుండనిమ్ము. నీకే దియుఁ లక్ష్యములేదు. ౫

కుంభకర్ణుఁడును మహాబలుఁడగు నింద్రజిత్తును వీరలిరువురే మమ్ముం గూడి వజ్రాయుధంబుధరించి దేవేంద్రుండువచ్చినను బ్రహరింపఁజాలుదురు.

యుద్ధంబు సేయఁ జేతఁగానివార లేర్పఱిచిన దానంబునుగాని సామమునుగాని భేదంబునుగాని యీమూఁడుపాయంబులను విడిచి దండోపాయంబునసే కార్యసిద్ధినొందుము ౭

మహాబలుఁడవగు రావణుఁడా! మేము నీశత్రువులు ఇచ్చటికి రాఁగానే వారలసందడిని శీఘ్రబలంబున నీకుపకీకృతులం గావించెదము; సందేహ ములేదు. అని మహాపార్శ్వుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౮

రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడు ఆప్పుడు మహాపార్శ్వుఁడు చెప్పిన

తస్య సమ్భాజయ న్వాక్య మిదం వచన మబ్రవీత్. ౯
మహాపార్శ్వ! నిబోధ త్వం రహస్యం కించి దాత్మనః,
చిరవృత్తం తవాఖ్యాస్యే యదవాప్తం మయా పురా ౧౦

పితామహస్య భవనం గచ్ఛన్తీం పుష్పికస్థలామ్,
చఞ్చూర్యమాణా మద్రాక్షీ మాకాశేఽగ్నిశిఖా మివ. ౧౧

సాప్రసహ్య మయా భుక్తా కృతా వివసనా తతః,
స్వయమ్భువభవనం ప్రాప్త లోళితా నళినీ యథా. ౧౨

తస్య తచ్చ తదా మన్యే జ్ఞాత మాసీ న్మహాత్మనః,
అథ సఙ్కుపితో దేవో మా మిదం వాక్య మబ్రవీత్. ౧౩

అద్యప్రభృతి యా మన్యాం బలా న్నారీం గమిష్యసి,
తదా తే శతధా మూర్ధా ఫలిష్యతి న సంశయః. ౧౪

ఇత్యహం తస్య శాపస్య భీతశ్చ ప్రసభ మేవ తామ్,
నారోపయే బలా త్తీతాం నై దేహీం శయనే శుభే. ౧౫
సాగర స్యేవ మే వేగో మారుత స్యేవ మే గతిః,
నైత ద్రావణరథి ర్వేద హ్యసాదయతి తేన మామ్. ౧౬
యస్తు సింహ మి వాసీనం సుప్తం గిరిగుహాశయే,
క్రుద్ధం మృత్యు మివాఽసీనం ప్రబోధయితు మిచ్ఛతి. ౧౭

న మత్తో నిశితా న్బాణాన్ ద్విజిహ్వో నివ పన్నగాన్,

మాటనువిని సంతోషించి యతనిం బొగడుచు నీమాటం జెప్పెను. ౯

మహాపార్శ్వుఁడా! నాయం దొక్కరహస్యం బున్నది నీవెఱిఁగి యుండుము;మున్ను నేనొకటి చేసియున్నాను;బహుకాలమయినది; చెప్పెద ను వినుము. ౧౦

నే నొకప్పుడు నాభియంబున దాఁగిదాఁగి బ్రహ్మదేవునింటికిఁ బోవుచు నాకాశంబున నగ్నిజ్వాలవలె వెలుంగుచున్న పుంజికస్థలయను నప్స రసమిన్నుం గంటిని. ౧౧

అంత నే నాపుంజికస్థలను బలాత్కారంబున దిగంబరఁగాఁజేసి భోగిం చితిని. అంత నది వాడిసెతొమరతూఁటువలె దీసయయి బ్రహ్మదేవునొద్దకుఁ బోయినది. ౧౨

మహాత్ముఁడగు నాబ్రహ్మదేవునకు ఆసంగతి చెలిసినట్లు తోఁచుచున్నది. అంత బ్రహ్మదేవుఁడు మహాకోపంబునొంది నన్నుఁగూర్చి యీమా టంజెప్పెను. ౧౩

ఇదిమొదలు నీ విట్లు పరస్త్రీని బలాత్కారంబునం బొందుదువేని యప్పుడె నీతల నూఱువ్రయ్యలయి పగులంగలదు; సందేహంబులేదు. అని బ్రహ్మదేవుండు చెప్పెను. ౧౪

నేను బహుకష్టంబున నాశాపంబునకు భయపడియే సీతను బలాత్కా రంబునం బొందకున్నాను. ౧౫

సముద్రంబునకుంబోలె వేగంబును వాయువునకుంబోలె గమనంబును నాకున్నదని రామునకుఁ జెలియదు; కావునఁ నే నాపైకి వచ్చుచున్నాఁడు.౧౬

ఆరాముఁడు పర్వతగుహయందు నిదురించుచున్నసింహంబును నిద్రలే పునట్లు, నిద్రపోయియున్న మృత్యువును మేలుకొల్పునట్లు ఊరకున్నయతి కోపనుఁడగు నన్ను కావలెనని పురికొల్పుచున్నాఁడే ఆతఁడెట్టివాఁడు? ఏమియుఁ దెల్విలేనివాఁడు. ౧౭

ఇదివఱి కెన్నఁడును రాముఁడు యుద్ధంబున సర్పంబులుంబోలెఁ దీక్ష్ణం

రామగి పశ్యతి సజ్ఞామే తేన మా మభిగచ్ఛతి. ౧౪

క్షిప్రం వజ్రోపమై ర్బాణై శ్శతధా కార్ముకచ్యుతైః,
రామ మాదీపయిష్యామి ఉల్కాభి రివ కుఞ్జరమ్. ౧౫
తచ్చాస్య బల మాదాస్యే బలేన మహతా వృతః,
ఉదయన్ సవితా కాలే నక్షత్రాణా మివ ప్రభామ్. ౧౦

న వాసవేనాపి సహస్రచక్షుషా
యుధాఽస్మి శక్యో వరుణేన వా ధునః,
మయా త్వియం భావాబలేన నిర్జితా
పురీపురా వైశ్రవణేన పాలితా. ౧౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రయోదశ స్సర్గః. ౧౩.

చతుర్దశ స్సర్గః.

నిశాచరేన్ద్రస్య నిశమ్య వాక్యం
సకుమ్భకర్ణస్య చ గర్హితాని,
విభీషణో రాక్షసరాజముఖ్య
మువాచ వాక్యం హిత మర్థయుక్తమ్. ౧
వృతో హి బాహ్వన్తరభోగరాశి
శ్చిన్నావివ స్సుస్థితతీక్ష్ణదంష్ట్రః,
పఞ్చాఙ్గులీ పఞ్చశిరోతికాయ
స్సీతామహీ స్తవ కేన రాజన్!. ౨
యావన్న లఙ్కాం సమభిద్రవన్తి
వలీముఖాగి పర్వతకూటమాత్రాః,

బులయిన నాబాణంబులంగని యెఱుంగఁడు కాఁపునసే యిప్పుడు నామీఁ దికి వచ్చుచున్నాఁడు. ౧౪

ఇంక శీఘ్రంబుగానే యేమఁగులపైఁ గొఱివికక్కలులు వేయునట్లు రామునిపై వజ్రంబువంటి పెన్ను-బాణంబులం బ్రయోగించెదను. ౧౫

మఱియుఁ బ్రాతఃకాలంబున నుదితుండగు సూర్యుఁడు, నక్షత్రంబుల కాంతిఁ బోఁగొట్టునట్లు నేను గొప్పసైన్యంబుంగూడి రాముని యీవానరసైన్యంబునుగూడఁ జక్కాఁ డెదను. ౧౦

వేయికండ్లుగల దేవేంద్రుఁడుగాని వరుణుఁడుగానియుద్ధంబున నాయెదుట నిలువఁజాలరి.మఱియుఁ నేను గుబేరునింగూడ జయించి యతనిచేఁ బాలితంబగు నీలంకాపురిం గొంటిని. ఇంక మనుష్యుఁడగు రాముఁడు నాకెంత మాత్రము? అని రావణుఁడు మహాపార్శ్వునితోఁ జెప్పెను. ౧౧

ఇది పదుమూఁడవసర్గము.

పదునాలుగవసర్గము.

అంత విభీషణుఁడు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునిమాటను గుంభకర్ణుని గర్జనలను విని రావణుంజూచి హితంబును బరమార్థసంయుతంబునగు నీమాటం జెప్పెను. ౧

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! వక్షస్స్థలమును పడగగలదియుఁ జింతయను విషంబుగలదియుఁ జిఱుసగవనుకఱుసుతోఁ గలుగలదియుఁ గుఱుపుశరీరంబునఁ దలగడగాఁ జేయుఁబడినవాఁ స్తంబునందలి యయిగుబ్బేళ్లమ యయిగుతలలు గలిగినదియువగు సీత యను గొప్పసర్పము నీల కోరితివి? ౨

దంతంబులును నఖంబులునే యాయుధంబులుగాఁగల పర్వతశిఖరాకారులగు వానరులు లంకకు రాకమున్నే సీతాదేవిని రామున కొసఁగుము ౩

దంష్ట్రాయుధా శ్చైవ నఖాయుధా శ్చ
ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ. 3
యావ న్న గృహ్ణాన్తి శిరాంసి బాణా
రామేరితా రాక్షసపుఙ్గవానామ్,
వజ్రోపమా వాయుసమానవేగా
ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ. ౪
భిత్త్వా న తావ త్ప్రవిశన్తి కాయం
ప్రాణా న్తికా స్తేఽశనితుల్యవేగాః,
శితా శ్శరా రాఘవవిప్రయుక్తా
ప్రహ స్తతే నైవ వికత్థసే త్వమ్. ౫
న కుమ్భకర్ణేన్ద్రజితౌ న రాజా
తథా మహాపార్శ్వమహోదరౌ వా,
నికుమ్భకుమ్భౌ చ తథాఽతికాయః
స్థాతుం న శక్తా యుధి రాఘవస్య. ౬
జీవం స్తు రామస్య న మోక్ష్యసే త్వం
గుప్తస్సనిత్రా ప్యథవా మరుద్భిః,
న వాసవస్యాప్యగతో నమృత్యో
ర్నభో నపాతాళ మనుప్రవిష్టః. ౭
నిశమ్య వాక్యం తు విభీషణస్య
తతశ్చ ప్రహస్తో వచనం బభాషే,
న నో భయం విద్మ న దైవతేభ్యో
న దానవేభ్యో హ్యథవా కుతశ్చిత్. ౮
న యక్షగన్ధర్వమహోరగేభ్యో
భయం న సఙ్ఖ్యే పతగోత్తమేభ్యః,

రాముఁడు వజ్రసమానంబులును వాయువునకుంబోలెవేగంబుగలవియు నగు బాణంబులు ప్రయోగించి రాక్షసోత్తముల శిరస్సులం ద్రుంచుటకు మున్నే సీతాదేవిని రామునకొసంగుము. ౪

ప్రహస్తుఁడా! ప్రాణహారంబులును బిడుగులంటివేగంబుగలవియు ను దీక్షణంబులునగు రాముని బాణంబులు ఇంకను నీదేహంబు భేదింపకున్నవి; కావునసే నీ విట్లాత్మస్తుతి చేసికొనుచున్నావు. ౫

కుంభకర్ణుండుగాని యింద్రజిత్తుగాని రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడు గాని మహాపార్శ్వమహోదరులుగాని నికుంభుండుఁ గుంభుండుఁగాని యతికాయుండునుగాని యెవ్వరును యుద్ధంబున రామునెదుట నిలువఁజాలరు. ౬

నీకు సూర్యుఁడుతోడుపచ్చినను దేవతలందఱుఁ దోడ్పడినను నీవు దేవేంద్రునితోడపైఁగూర్చుండినను మృత్యువుతోడపైఁగూర్చుండినను ఆకాశంబుఁ బ్రవేశించినను పాతాళంబుఁ జొచ్చినను రాముఁడు నిన్నుఁ బ్రాణంబుతోవిడువఁడు; ఆవశ్యము చంపును. అని విభీషణుఁడు చెప్పెను. ౭

ప్రహస్తుఁడు విభీషణుఁడు చెప్పినమాటనువిని యంత నీమాటం జెప్పెను.

దేవతలవలనఁగాని దానవులవలనఁగాని యెవ్వరివలననుగాని మాకు భయంబులేదు. ౮

యక్షులవలనఁగానిగంధర్వులవలనఁగానియురగంబులవలనఁగాని పక్షిసంఘంబులవలనఁగాని మాకు యుద్ధంబున నెంతమాత్రము భయంబులేదు;

కథంను రామా ద్భవితా భయం నో
నరేన్ద్రపుత్రా త్తనురేకదాచిత్. ౯
ప్రహస్తవాక్యం తు హితం నిశమ్య
విభీషణో రాజహితానుకాఙ్క్షీ,
తతో మహాత్మా వచనం బభాషే
ధర్మార్థకామేషు నివిష్టబుద్ధిః. ౧౦
ప్రహస్త! రాజా చ మహోదరశ్చ
త్వం కుమ్భకర్ణశ్చ యథార్థజాతమ్,
బ్రవీథ రామం ప్రతి తన్నశక్యం
యథాగతిస్స్వర్గ ముధర్మబుద్ధేః. ౧౧
వధస్తు రామస్య మయా త్వయా వా
ప్రహస్త! సర్వైరపి రాక్షసైర్వా,
కథం భవే ద్రర్థవిశారదస్య
మహార్ణవం తర్తు మివా ప్లవస్య. ౧౨
ధర్మప్రధానస్య మహారథస్య
ఇక్ష్వాకువంశప్రభవస్య రాజ్ఞః,
ప్రహస్త! దేవాశ్చ తథావిధస్య
కృత్యేషు శక్తస్య భవన్తి మూఢాః. ౧౩

తీక్ష్ణా నతా యత్తవ కఙ్కపత్రా
దురాసదా రాఘవవిప్రముక్తాః,
భిత్త్వా శరీరం ప్రవిశన్తి బాణాః
ప్రహస్త! తేనైవ విశఙ్కసే త్వమ్. ౧౪

ఇంక మనుష్యుండగు రాచపిల్లకాయ రామునివలన మా కేమిభయము? అని ప్రహస్తుఁడు విభీషణునితోఁ బెప్పెను. ౯

మహోత్సుఁడును రావణుని మేలుకోరువాఁడునగు విభీషణుఁడు రాజసకుఁ గీడుగలిగించునట్టి ప్రహస్తుమాటను విని ధర్మార్థకామంబుల మూఁడింటినిం జక్కఁగా నాలోచించి యీమాటం బెప్పెను. ౧౦

ప్రహస్తుఁడా! నీవును రావణుఁడును మహోదరుఁడును శుంభకర్ణుఁడును జెప్పకార్యము ఆధర్మిష్ఠునకు స్వర్గగమనంబు సిద్ధింపనట్లు రామునివిషయమయి యెంతమాత్రము సఫలము కానేరదు. ౧౧

ప్రహస్తుఁడా! తెప్పకొయ్యయయినను లేనివానికి మహాసముద్రంబు దాఁటి నలవిగానట్లు నాకుఁగాని నీకుఁగాని రాక్షసులయందఱకుంగాని కార్యదక్షుండగు రాముని వధింప నలవిగాదు. ౧౨

ప్రహస్తుఁడా! పరమధార్మికుఁడును దన్నును సారథిని గుఱ్ఱంబులనుం గాపాడుకొనుచుఁ బదునొక్కండువేలమంది విలుకాండ్రతోఁ బోరంజాలిన వాఁడును బరాక్రమనిధానంబగు నిక్ష్వాకువంశంబునం బుట్టినవాఁడును అట్లు విరాధుఁడుఁ గబంధుఁడు వాలియు మొదలగు నసేకమహావీరులను వధించినట్టి మహాపరాక్రమశాలియును మహాసమర్థుఁడునుజనసంజనంబుసేయువాఁడు నగు రాముని యెదుట యుద్ధంబున దేవతలుంగూడ మోహితులగుదురు; ఇంక మన మెంతమాత్రము వారలము? ౧౩

ప్రహస్తుఁడా! తీక్ష్ణంబులును గంకపక్షీఱెక్కలు గట్టినవియు మహావేగంబులగుటచే దురాసదంబులునగు రామునిచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన బాణంబులు నిదేహంబును భేదించి ప్రవేశింపఁగలవు, కావున నీ విట్లార్తస్తుతి చేసికొనుచున్నావు. ౧౪

న రావణో నాతిబల స్త్రిశీర్షో
న కుమ్భకర్ణోఽస్య సుతో నికుమ్భః,
న చేన్ద్రజిద్రాక్షరథిం ప్రసోఢుం
త్వం వా రణే శక్రసమం సమర్థః. ౧౩

దేవాన్తకో వాపి నరాన్తకో వా
తథాతికాయోఽతిరథో మహాత్మా,
అకమ్పనశ్చాద్రిసమానసారః
స్థాతుం న శక్తా యుధి రాఘవస్య. ౧౪

అయం హి రాజా వ్యసనాభిభూతో
మిథైర్విమిత్రప్రతిమైర్భవద్భిః,
అనాస్యతే రాక్షసనాశనార్థం
తీక్ష్ణైః ప్రకృత్యా వ్యసమీక్ష్యకారీ. ౧౫

అనన్తభోగేన సహస్రమూర్ధ్నా
నాగేన భీమేన మహాబలేన,
బలాత్పరిక్షిప్త మిమం భవన్తో
రాజాన మున్మోచయన్తు. ౧౬

యూపద్ధ్వజైః కేశగ్రహణం సుహృద్భి
స్సమేత్య సర్వైర్విపరీతకామైః,
నిగృహ్య రాజా పరిరక్షితవ్యో
భూతైర్వృథా భీమబలైర్గృహీతః. ౧౭

సంహారిణా రాఘవసాగరేణ
ప్రచ్ఛాద్యమాన స్తరసా భవద్భిః,

రావణుఁడుగాని మహాబలుఁడగు త్రిశీర్షుఁడుగాని కుంభకర్ణుఁడుగాని యతనికొడుకు నికుంభుఁడుగాని యింద్రజిత్తుగాని నీవుగాని మీర లెవ్వరును శక్రసమానుఁడగు రాముని యుద్ధంబున నెదిరింప సమర్థులరుకారు.౧౫

దేవాంతకుఁడుగాని నరాంతకుఁడుగాని పెక్కులోకంబులకాంక్రమతో నేక కాలంబునఁ బోరఁజాలినవాఁడును మహాబలుఁడైనను నతికాయుఁడనుగాని పర్వతసమానబలుఁడగు నకంపనుఁడనుగాని యుద్ధంబున రాము నెగుట నిలువఁజాలరు. ౧౬

ఆలోచింపక చేయువాఁడుమ దీక్ష్ణస్వభావుఁడనగు నీరావణుఁడు "వాక్పారుష్యము, దండపారుష్యము, అర్థదూషణము, పానము, స్త్రీ, వేట, జూదము అను నీసప్తవ్యసనంబులకునులోఁబడి మంచిచెడులు దెలియక రాక్షసులకందఱకు నాశంబుగల్గించునట్టికార్యంబు సేయందలంపఁగామీరలందఱు స్నేహితులని పేరుపెట్టుకొని శత్రువులపగిది నతనియెగుట నిచ్చకము లాడుచున్నారలు. ౧౭

రాక్షసరాజుడగు రావణునిఁ గుదిలేనిదేహంబుగలదియు వేయితలలు గలదియు భయంకరంబును మహాబలంబునగు రామవైరంబను మహాసర్పంబు చుట్టుకొనియున్నది; మీరలు సర్పంబుఁబాఱఁదోలియితనివిడిపింపుఁడు ౧౮

రాజు దుర్వ్యాపారంబు నొందునేని రాజుచే సమస్తలాభంబులంబొంది పూర్ణకాములయినమిత్రులు అందఱు నైకమత్యంబునొంది యతని మహాబలంబులను భూతంబులచే నావిష్టుండగు పురుషుంబోలెతలవెండ్రుకలంబట్టియీడ్చి యయినను నిగ్రహించి మంచిమార్గంబునకుఁ దేవలయును. ౧౯

మీకు సమస్తసుఖంబులుఁ గలిగించినట్టి యీరావణుఁ డిప్పుడు వినాశంబునొందుటకై లక్ష్మణుఁడును సముద్రంబున మునిఁగి రాముఁడును బడబా

యుక్తస్స్వయం తారయితుం సమేత్య
కాకుత్స్థపాతాళముఖే సతన్ సః. ౧౦
ఇదం పురస్యాస్య సరాక్షసస్య
రాజ్ఞశ్చ పథ్యం ససుహృజ్జనస్య,
సమ్యగ్ధి వాక్యం స్వమతం బ్రవీమి
నరేన్ద్రపుత్రాయ దదాము పత్నీమ్. ౧౧
పరస్య వీర్యం స్వబలంచ బుద్ధ్వా
స్థానం క్షయం చైవ తథైవ వృద్ధిమ్,
తథా స్వపక్షే ప్యనుమృశ్య బుద్ధ్యా
పదేష్టమం స్వామిహితం చ మన్త్రీ. ౧౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుర్దశ స్సర్గః. ౧౪.

పఞ్చదశ స్సర్గః.

బృహస్పతేస్తుల్యమతేర్వచస్తం
నిశమ్య యత్నేన విభీషణస్య,
తతో మహాత్మా వచనం బభాషే
తత్రేన్ద్రజిన్నైర్ఋతయోధముఖ్యః. ౧
కిం నామ తే తాత! కనిష్ఠవాక్యం
మనర్థకం చైవ సుభీతవచ్చ,
అస్మిన్కులే ఽస్మిన్నపి భవేన్న జాత
స్సోఽపీదృశం నైవ వదేన్నకుర్యాత్. ౨
సత్త్వేన వీర్యేణ పరాక్రమేణ
శౌర్యేణ ధైర్యేణ చ తేజసాచ,
ఏకఃకులేఽస్మిన్పురుషో విముక్తో
విభీషణస్తాత! కనిష్ఠ ఏవః. ౩

వలాగ్నిముఖంబుచం బడనున్నాఁడు కావున మీరలండఱు నైకమత్యంబున నితనిం దరింపఁ జేయవలయును. ౨౦

నేను జెప్పునది యీ లంకాపురమునకును రాజునకును మీకందఱకును సీతంబు; నామతంబుఁ జెప్పెదను జక్కఁగావినుఁడు; రాజపుత్రుఁడగు రాము వకు అతనిభార్యయగు సీతాదేవి సొసంగెదము. ౨౧

మంత్రియగువాఁడు శత్రుబలంబును తనరాజుబలంబును తెలిసికొని శత్రుచ్ఛిద్రంబు గలిగినసామ్యంబును వృద్ధిక్షయంబులను ఎఱింగి యట్లు తన రాజు వృద్ధిక్షయంబులను విమర్శించి యుక్తంబుగాను రాజునకు మేలుగల్గున ట్లుగాను జెప్పవలయును. అని విభీషణుండు చెప్పెను. ౨౨

ఇది పదునాలుగవసర్గము.

పదునైదవసర్గము.

ఆంత నచ్చట శత్రుసంహ్లాదుఁడును మహాబలుఁ డగు నింద్రజిత్తు బృహస్పతివలె మహాబుద్ధిశాలియగు విభీషణుఁడు చెప్పినమాటను విని తాను నీమాటం జెప్పెను. ౧

చిన్నాయనా! నీవు మహాభయంబునొంది యిట్టినిష్ప్రయోజనంబగు మాటం జెప్పితివే! ఇది యెట్టిమాట? ఈపుల స్త్యవంశంబునం బుట్టినివాఁడు గూడ నిట్టి నీచపుమాటం జెప్పఁడు; చేయనుం జేయఁడు, నీవు చెప్ప వచ్చునా? ౨

ఈవంశమునందు మాచిన్నాయనయగు నొక్క విభీషణుఁడు మాత్రమే బలంబును బ్రభావంబును బరాక్రమంబును శౌర్యంబును ధైర్యమును దేజం బును లేనివాఁడై పిటికెయయినాఁడు. 3

కింనామ తే రాక్షసరాజపుత్ర్యా
వస్తూక మేకేన హి రాక్షసేన,
సుప్రాకృతే నాపి రణే నిహన్తుం
శక్యా కుతో భీషయసే స్మ భీరో!. ౨

త్రిలోకనాథో నను దేవరాజ
శ్శక్రో మయా భూమితలే నివిష్టః,
భయార్దితా శ్చాపి దిశశ్చ ప్రపన్నా
స్సర్వే తథా దేవగణా స్సమగ్రాః. ౩

ఐరావతో విస్వర మున్నదన్ స
న్నిపాతితో భూమితలే మయా తు,
వికృష్య దన్తౌ తు మయా ప్రసహ్య
విత్రాసితా దేవగణా స్సమగ్రాః. ౪

సోఽహం సురాణా మపి దర్పహన్తా
దైతోత్తమానా మపి శోకదాతా,
కథం నరేన్ద్రాత్మజయో ర్మనుష్యో
మనుష్యయోశ్చ ప్రకృతయో స్సలీలయ్యః. ౫

అథేన్ద్రకల్పస్య దురాసదస్య
మహాబలస్యాప్రవచనం నిశమ్య,
తతో మహార్థం వచనం బభాషే
విభీషణ శ్శస్త్రభృతాం వరిష్ఠః. ౬

న తాత! మన్యే తవ నిశ్చయోఽస్తి
బాలస్య మద్యా ప్యవిపక్వబుద్ధిః,
తస్మా త్త్వయా హ్యాత్మవినాశనాయ
వచోఽర్థహీనం బహు విప్రలప్తమ్. ౭

రాక్షసుడవగు విభీషణుడా! రాచకొమరులగు సీతారామలక్ష్మణులను మాలో నొక్క నీచరాక్షసుడైనను యుద్ధంబునం జంపివేయుదును; పిమ్మటికి వాడా! నీవేల యూరక భయపడుచెదవు? ౪

ఓయి! ముల్లోకంబులకును నాథుడగు దేవేంద్రుడునగు నింద్రుని నేను నేలంబడద్రోసితిని; మఱియు దేవతలందఱి గుంపులుగుంపులుగా భయంబున దిక్కులకుం బాఱునట్లు గావించినాను. ౫

నేను మహాధ్వనితో నఱచుచువచ్చిన యా యాతతాయిబట్టి నేలం బడద్రోసినాను; మఱియు నాయెదుగానాతతాయులందఱిని బలాత్కారంబుగా బెట్టికి వానిచే దేవతల నందఱను భయపఱచి యాఱడిపోలినాను. ౬

నావలన దేవేంద్రుడు మొదలగు సమస్తదేవతలును గర్వంబువీడిరి; నావలన ఋషులో త్తములుకూడ దుఃఖంబునొందిరి; ఆట్టిపరాక్రమశాలి నగు నేను మనుష్యులు నీచులునగు నిరాచపిల్లకాయల జయింప సమర్థుడఁగానా? ఇదియేమిమాట? అని యింద్రజిత్తు చెప్పెను. ౭

అంత నాయుధధారులలోఁ నుత్తముఁడగు విభీషణుఁడు దేవేంద్రతుల్యుండును జెనకరాని మహాపరాక్రమంబు గలవాఁడునగు నయ్యింద్రజిత్తు పచనంబువిని పరమార్థయుక్తంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౮

నాయనా! నీకు మంత్రము సేయుటయుంగు శక్తిలేదు. నీవు పిన్నవాఁడవు. ఇంకను నీబుద్ధి పరిపక్వముకాలేదు. కావునసే నీకేవినాళంబుగలుగునట్లు నిరర్థకంబులగు నీమాటల చెప్పుచాఁ బ్రేలినావు. ౯

పుత్రప్రవాదేన తు రావణస్య
త్వ మిన్ద్రజి! న్మిత్రముఖోఽసి శత్రుః,
య స్యేకృశం రాఘవతో వినాశం
నిశమ్య మోహా దనుమన్యసే త్వమ్. ౧౦
త్వ మేవ వధ్యశ్చ సుదుర్మతిశ్చ
సచాపి వధ్యో య ఇహాఽనయ త్వామ్,
భాలం దృఢం సాహసిం చ యోఽద్య
ప్రావేశయ న్మన్త్రిగణాం సమీపమ్. ౧౧
మూఢగ ప్రగల్భో విమోహసన్న
స్తీక్ష్ణస్వభావోఽల్పమతి ర్గురూత్మా,
మూర్ఖ స్త్వ మత్యర్థసుదుర్మతి శ్చ
త్వ మిన్ద్రజి! ద్బాలతయా బ్రవీషి. ౧౨
యో బ్రహ్మదణ్డప్రతిమప కాశా
నర్చిష్మతగ కాలనికాశరూపాన్,
సహేతబాణా న్మమచణ్డకల్పాన్
సమక్షముక్తా న్యుధి రాఘవేణ. ౧౩
ధనాని రత్నాని విభూషణాని
వాసాంసి దివ్యాని మణింశ్చ చిత్రాన్,
సీతాంచ రామాయ నివేదయ దేవీం
వసేమ రాజ! న్నిహ వీతశోకాః. ౧౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే పఞ్చదశ స్సర్గః. ౧౫.

షో డ శ స్స ర్గః.

సునివిష్టం హితం వాక్య ముక్తవన్తం విభీషణమ్,
అబ్రవీ త్పరుషం వాక్యం రావణగ కాలచోదితః. ౧

ఇంద్రజిత్తా! ఈరావణునకు రామునివలనఁ బుత్రమిత్రకళత్రాదిసహితం బుగావినాశంబుగల్గుటనువినియు నీవజ్ఞానంబున వందుకుసమ్మతింపుచున్నావు; కావున నీవు రావణునకుఁ బుత్రుఁడను పేరుపెట్టుకొని మిత్రుఁడువలె నభినయించు శత్రుఁడవైతివి. ౧౦

ఇట్లు పితృవినాశంబున కిష్టపడియున్నావు కావున నీవు వధ్యుండవు. దుర్బుద్ధివినైతివి. మతియు బాలుఁడవు, బలవంతుఁడవు, సాహసంబుసేయుటయందే ప్రియంబుగలవాఁడవు నగునిన్ను ఇచ్చటికిఁ గొనివచ్చి యాలోచన సభఁ బ్రవేశింపఁజేసినట్టివాఁడును వధ్యుఁడు. ౧౧

ఇంద్రజిత్తా! నీవు తెలివిలేనివాఁడవు; గర్వితుఁడవు; శిక్షితుఁడవు కావు; క్రూరంబయిన స్వభావముగలవాఁడవు; నీచబుద్ధివి; దుష్టస్వభావుఁడవు; ఆలోచనతెలియనివాఁడవు; మిక్కిలియు దుర్బుద్ధివి; నీవు పిన్నవాఁడవగుటచే నేమియుఁదెలియక ప్రేలెదవు. ౧౨

బ్రహ్మదండమువంటివియు, జ్వాలలుగలవియు, మృత్యువుంబోలెఁ జూపట్టునవియు, యమదండసమానంబులునగు రామునిచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన బాణంబుల యుద్ధంబున నెవ్వాఁడు సహింపఁగలఁడు? ౧౩

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! ధనంబులను అమూల్యపదార్థంబులను భూషణంబులను దివ్యనస్త్రంబులను నానావిధరత్నంబులను సీతాదేవితోఁ గూడ రాముఁడకు సమర్పించి మన మిచ్చట నిర్భయులమై సుఖంబుగా నుండుదము. అని విభీషణుఁడు చెప్పెను. ౧౪

ఇది పదునైదవసర్గము.

పదునాఱవసర్గము.

అట్లు చక్కఁగా మనస్సునకు నమ్మవట్లు హితవాక్యంబులు చెప్పినట్టి విభీషణునింజూచి రావణుఁడు అట్టిహితంబుఁ జెప్పినందుకు మిక్కిలియు

వసే తృహ సపత్నేన క్రుద్ధేనాఽశీవిషేణవా,
న తు మిత్రప్రవాదేన సంవసే చ్ఛత్రుసేవినా. ౨

జానామి శీలం జ్ఞాతీనాం సర్వలోకేషు రాక్షస!,
హృష్యన్తి వ్యసనే మ్హేతే జ్ఞాతీనాం జ్ఞాతయ స్సదా. 3

ప్రధానం సాధనం వైద్యం ధర్మశీలంచ రాక్షస!,
జ్ఞాతయోఽ హ్యనమన్యన్తే శూరం పరిభవన్తిచ. ౪
నిత్య మనోన్యసంహ్లాదా వ్యసనే ప్యాహితాయినః,
ప్రచ్ఛన్నహృదయా ఘోరా జ్ఞాతయ స్తు భయావహాః. ౫

త్రాయన్తే హ స్తిభి ర్గీతా శ్లోకాఽ పన్నసనే క్వచిత్,
పాశహస్తా న్నరా న్గృహ్యా శ్శకుణి తా న్గదతో మమ. ౬

నాస్తి జ్ఞానాన్యని శస్త్రాణి న నఠి పాశా భయావహాః,
ఘోరా స్సన్నిర్థప్రయుక్తా స్తు జ్ఞాతయో నో భయావహాః. ౭

ఉపాయ మేతే వక్ష్యన్తి గ్రహణే నాత్రసంశయః,

కృతాన్న స్మయా జ్ఞాతిభయం సుకష్టం విదితం వచః. ౮

గౌరవింపవలసినవాఁడయ్యు మృత్యుప్రేరితుఁడై పరుషవాక్యంబుల దూషింప నారంభించెను. ౧

సాత్మోచ్ఛత్రువుతోఁగాని కుపితంబగు సర్పముతోఁగాని సహవాసము సేయవచ్చును. స్నేహితవేషము ధరించియుండు శత్రుపక్షపాతితోమాత్రము నెప్పుడేని సహవాసము సేయరాదు. ౨

రాక్షసుఁడా! సమస్తజనులలోను ఈజ్ఞాతులస్వభావము నాకుఁ దెలియును. జ్ఞాతులు తమజ్ఞాతులకుఁ గష్టమువచ్చినప్పుడంతయు సంతోషంబు నొందుదురు. ౩

రాక్షసుఁడా! జ్ఞాతులు తమజాతిలోఁ బ్రధానుఁడగువానిని బండితుని ధార్మికుని శూరుని గుణవంతుని, మతియుఁ దిరస్కరింతురు. ౪

జ్ఞాతులు ఇతరికులమొల్లయుంగు ఒకరిపై నొకరు మహాస్నేహముగలిగి యున్నట్లభినయించుచు మనస్సులో నొకటి బయటనొకటిగా మాటలాడుచు నెప్పుడును గీడేతలంపుచు నాపత్సమయంబుల ద్రోహంబు గావింతురు. కావున జ్ఞాతులవలన భయం బనాశ్యము గల్గును వారల నమ్మరాదు. ౫

ఉద్ధవసంబంధ మొకయుపాఖ్యానంబునందు ఏడుగురు తమ్ముఁబట్టుటకై పాశంబులం గొనివచ్చిన పురుషులంజూచి కొన్నిశ్లోకంబులం జెప్పినవి. వానిం జెప్పెద వినుము. ౬

మనకు నిప్పనలన భయములేదు. ఇతరాయుధంబులవలనను భయంబు లేదు. ఈపాశంబులవలను మన కెంతమాత్రము భయంబులేదు. అయితే నిర్దయులును స్వకార్యపరులు నగుపురుషులయొద్ద నుండునట్టి మనజాతియే మనుఁగులే మనకు భయంబు గలిగించునవి. ౭

మనజ్ఞాతులే పరికి మనల బట్టుటకుపాయంబులు నేర్పునవి. ఇందు సందేహములేదు.

అన్నిభయంబులకన్నను జ్ఞాతులభయమే మిక్కిలియుఁ గష్టతరము. ఈసంగతి సుప్రసిద్ధమే. ౮

విద్యతే గోషు సమ్పన్నం విద్యతే బ్రాహ్మణే దమః,
విద్యతే స్త్రీషు చాపల్యం విద్యతే జ్ఞాతితో భయమ్. ౯

తతో నేష్ట మిదం సౌమ్య! యదహం లోకసత్కృతః,
ఐశ్వర్య మభిజాతశ్చ జ్ఞాతీనాం మూర్ధ్న్యవస్థితః. ౧౦

యథా పుష్కరపర్ణేషు పతితా స్తోయబిన్దవః,
నశ్లేష ముపగచ్ఛన్తి తథాఽనార్యేషు సఙ్గతమ్. ౧౧
యథా మధుకర స్తృప్తా ద్రసం విన్దన్న విర్వమే,
తథా త్వమపి తత్రైవ తదాఽనార్యేషు సౌహృదమ్. ౧౨

యథాపూర్వం గజ స్స్నాత్వా గృహీత్వా హస్తేన వై రజః,
దూషయ త్యాత్మనో దేహం తథాఽనార్యేషు సఙ్గతమ్.౧౩

యథా శరది మేఘానాం సిఞ్చతా మపి గర్జతామ్,
న భవ త్యమ్బుసంక్లేద స్తథాఽనార్యేషు సౌహృదమ్. ౧౪

అన్య స్త్వేవంవిధం బ్రూయా దన్యో మేత న్నిశాచర!,
అస్మిన్నహని తే న భవే త్త్వాంతు ధిక్కులపాంసనమ్. ౧౫

ఇత్యుక్తవ పరుషం వాక్యం న్యాయవాదీ విభీషణః,
ఉత్పపాత గదాపాణి శ్చతుర్భి స్సహ రాక్షసైః. ౧౬

ఆవులయందు సంపదయున్నది. బ్రాహ్మణులందు ఇంద్రియనిగ్రహము గలదు. స్త్రీలయందుఁ జాపలంబున్నది. అట్లు జ్ఞాతులవలన నవశ్యము భయంబుకలదు. ఇట్లు ఆయేనుఁగులు శ్లోకంబులం బఠించినవి. ౯

సౌమ్యుఁడవగు విభీషణుఁడా! అట్లు నీవు జ్ఞాతివి కావున నేను ఇట్లు లోకపూజితుఁడనై పరమైశ్వర్యంబునొంది జ్ఞాతులలో ముఖ్యుఁడనైయుండుట నీకు సమ్మతముకాదు. ౧౦

తామరాకులయందుఁబడిన జలబిందువులు ఒకటితో నొకటి చేరనట్లు దుష్టులతో నెన్నాళ్లు సహవాసముచేసినను స్నేహంబు గుగురదు ౧౧

తుమ్మెద పుష్పంబులనుండు తేనియం ద్రావి యంత నాపుష్పంబునఁ దేనియగనిచ్చినయుపకారంబు దలఁచి నిమిషమైనను నిలువఁగుఁగదా ! అట్లు నీవును నానిలను సమస్తసుఖంబుల ననుభవించి నాకీడుకోరుచున్నావు దుష్టులతో స్నేహముసేయుటయంతయుం దుదకు ఆక్లేనిష్ఫలమగును ౧౨

ఏనుఁగు మొదఁట జక్కఁగా స్నానముచేసి యంతఁ దనతొండము చేతనే దుమ్ముదీసి దేహంబంతయుఁ బోసికొనునట్లు గుప్తులు మొదట బహుస్నేహముగానుండి పిమ్మట దానికి విఘాతమునేయుదురు. ౧౩

శరద్ఋతువందు సేఘంబు వర్షంబు గురియువట్లు ఎంతగర్జించుచుండినను నేలయందుఁ జేయుయిచ్ఛను గలుగకుండునట్లు గుప్తులతో నెంతస్నేహముచేసినను వారి లుపకారము సేయుస ట్లభినయించుటయేకాని యెంతమాత్రము చేయరు. ౧౪

రాక్షసుఁడవగు విభీషణుఁడా! నీవు తమ్ముఁడవని మన్నించితిని; మఱి యొక్క డిట్టిపరుషవచనంబు లాడునేని యతఁ డీక్షణంబునఁ నినాశంబు నొందునట్లు గావింతు; నీవు వెంటనంబుఁ జెఱుపఁబుట్టినవాఁడవు; పో! ఆవతల! అని రావణుఁడు విభీషణునిగూర్చి పరుషంబు లాడెను. ౧౫

న్యాయవాదియగు విభీషణుఁడు ఇట్లుక్రమముగా రావణునిచేఁ బరుషవచనంబుల నవమానితుఁడై గద చేతంబూని నల్వురిరాక్షసులతో నాకాశంబున కుద్గమించెను. ౧౬

అబ్రవీచ్చ తదా వాక్యం జాతక్రోధో విభీషణః,
అన్తరిక్షగత శ్శ్రీమా న్భ్రాతరం రాక్షసాధిపమ్. ౧౬

న త్వం భ్రాతాఽసి మే రాజ! న్భ్రాహి మాం యద్య దిచ్ఛసి,

జ్యేష్ఠో మాన్యశ్చ పితృసమో న చ ధర్మపథే స్థితః. ౧౭
ఇదం తు పురుషం వాక్యం న తుమా మ్యనృతం తవ,

సునీతం హితకామేన వాక్య ముక్తం దశాననా!. ౧౮
న గృహ్ణా న్యకృతాత్మానగ కాలస్య వశ మాగతాః,

సులభాగ పురుషా రాజన్! సతతం ప్రియవాదినః. ౧౯
అప్రియస్య తు పథ్యస్య వక్తా శ్రోతాచ దుర్లభః,

బద్ధం కాలస్య పాశేన సర్వభూతాపహారిణా. ౨౦
న నశ్యే న్న ముపేక్షేయం ప్రదీప్తం శరణం యథా,

దీప్తపావకసజ్కాశై శ్శితైర్గ కాఞ్చనభూషణైః. ౨౧
న త్వా మిచ్ఛా మ్యహం ద్రష్టుం రామేణ నిహితం శరైః,

శూరాశ్చ బలవన్తశ్చ కృతాస్త్రాశ్చ రణాజిరే. ౨౨
కాలాభిపన్నా స్తిష్ఠన్తి యథా వాలుకసేతవః,

ఆట్లు విభీషణుఁడు ఆంతరిక్షమునొంది ప్రతికూలంబగు రావణసహవాసంబు వదలుటయు ననుకూలంబగు రామసమాశ్రయంబు గోరుటయునను నీ రెంటివలనం గలిగిన పరమకాంతిచే వెలుంగుచు అన్నయగు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునింజూచి కుపితుఁడై యీమాటంబెల్పెను. ౧౭

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! నీవు నాకు జ్యేష్ఠభ్రాతవు కావున నీ కేమేమిచెప్పవలెనని యున్నదో అనూటలన్నియుఁ జెప్పము. నేను బదులాడఁగూడఁగు.

నీవు నాకు జ్యేష్ఠభ్రాతవు. తండ్రివలెఁ బూజనీయుఁడవు అయితే ధర్మమార్గంబు వదలినావు. మత్రీయు నామీఁద ససత్యముగా దోషంబుమోపి పరుషవచనంబుల దూషించినావు. దీనినిమాత్రము సహింపను. ౧౮

రావణుఁడా! నేను నీమేలుగోరి చక్కఁగా నిశ్చయించి నీకు హితకరంబగుమాటలు చెప్పితిని. అయితే బుద్ధిహీనులు మృత్యువశంగతులయి హితోపదేశంబు వినరు. ౧౯

రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! ఎట్లయినను సంతోషంబు గల్గించుమాటలు చెప్పువారలును వినువారలును ఎల్లప్పుడును గావలసినంతమంది దొరకుదురు. అప్రియంబులగు హితవచనంబులు చెప్పువాఁడును జెప్పిన వినువాఁడును ఒక్కఁడైనను దొరకఁడు. ౨౦

సమస్తప్రాణిసంహారకారణంబగు మృత్యుపాశంబున బద్ధుఁడవై నాశంబు నొందుచున్న నిన్ను మండుచున్న గృహముంబోలెఁ జూచి యూరకుండఁజాలక యింతదూరము చెప్పితిని. ౨౧

రాముఁడు నిన్ను మండించున్ననిప్పువలె వెలుంగుచున్నవియుఁ దీక్ష్ణంబులును గాంచనాలంకృతంబులునగు బాణంబులం గొట్టుచుండఁగాఁ జూడ నా కిష్టములేదు. ౨౨

యుద్ధంబున శూరులును బలవంతులును అస్త్రవేత్తలు నగు వారలందఱు మృత్యుగ్రస్తులయినపుడు ఇసుకచేఁజేసిన నీటికట్టనువలె నిమిషంబున మడిసిపోవుదురు. ౨౩

తన్మర్షయతు యచ్చోక్తం గురుత్వాద్ధిత మిచ్ఛతా. ౨౪

ఆత్మానం సర్వథా రక్ష పురీం చేమాం సరాక్షసామ్,

స్వస్తి తేఽస్తు గమిష్యామి సుఖీ భవ మయా వినా. ౨౫

నివార్యమాణస్య మయా హితైషిణా
న రోచతే తే వచనం నిశాచర!,
పరీతకల్పాహి గతాయుషో నరా
హితం నగృహ్ణన్తి సుహృద్భి రీరితమ్. ౨౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షోడశ స్సర్గః. ౧౬.

సప్తదశ స్సర్గః.

ఇత్యుక్త్వా పరుషం వాక్యం రావణం రావణానుజః,
ఆజగామ ముహూర్తేన యత్ర రామ స్సలక్ష్మణః. ౧

తం మేరుశిఖరాకారం దీప్తమివ శతహ్రదామ్,
గగనస్థం మహీస్థా స్తే దదృశు స్సర్వవానరాః. ౨

అన్నవగుటవలన నీహితంబుఁగోరి నేనేమోచెప్పినాను. అందుకు నీవు క్షమింపవలయును. ౨౪

ఆన్నివిధంబులను నిన్ను నీవు రక్షించుకొనుము. ఈరాక్షసులను ఈలంకాపట్టణంబునుంగూడ రక్షించుకొనుము.

నీకు మంగళంబు గలుగుఁగాక, నేనుబోయెదను. నేనుబోయినపిమ్మట నేనులేనుగదా! ఇంక నీవు సుఖంబుగ నుండుము. ౨౫

రాక్షసుఁడవగు రావణుఁడా! నేను నీహితముఁగోరి యెంతచెప్పినను నామాటయందు నీకు రుచిపుట్టకున్నది; ఆయుస్సు గడచినవారలు చచ్చిన ట్లైగదా! స్నేహితులు చెప్పుహితోక్తులను వారలు వినరు. అని విభీషణుఁడు రావణునకుఁ జెప్పెను. ౨౬

ఇది పదునాఱవసర్గము.

పదునేడవసర్గము.

రావణునితమ్ముఁడగు విభీషణుఁడు రావణునిండ్రాచి యిట్లు పరుషవచనంబులాడి యంత ముహూర్తంబున లక్ష్మణసహితుండగు రాముఁడున్న ప్రదేశంబునకు వచ్చెను. ౧

అంత నట్లు ఆనలంబుననుండి చల్లనిసరస్సులోఁ బడుటకుంబోలె నతిత్వరతో వచ్చుచున్నవాఁడును, దొన్నత్యంబునను బలుపువలనను రత్నఖచితకాంచనాభరణంబులచేతను మేరుశిఖరంబుపగిది నున్నవాఁడును, బ్రతిపక్షులను బరిత్యజించి స్వపక్షంబునొందుటచే మేరుశిఖరంబునకుంబోలె స్థైర్యంబునొందినవాఁడును అతిప్రకాశంబుతో నాకాశంబునందు సంచరించుటవలనను "రామభక్తులగువానరులు నన్ను రాముసొద్దకుఁబోనిత్తురో పోనివ్వరో పోనివ్వకున్నచో నేనెటులజీవింతును" అనుభీయంబున పణఁకుటవలనను మొఱపుంబోలె నున్నవాఁడునగు నాకాశగతుఁడైన విభీషణుని నేలనున్న వానరులందఱుం జూచిరి. ౨

త మాత్మపఞ్చమం దృష్ట్వా సుగ్రీవో వాహినీపతిః,
వానరై స్సహ దుర్ధర్ష శ్చిన్తయామాస బుద్ధిమాన్. 3

చిన్తయిత్వా ముహూర్తం తు వానరాం స్తా నువాచ హ,
హనూమత్ప్రముఖాన్ సర్వా నిదం వచన ముత్తమమ్. ౪

ఏష సర్వాయుధోపేత శ్చతుర్భి స్సహ రాక్షసైః,
రాక్షసో ఽభ్యేతి పశ్యధ్వ మస్మా న్హన్తుం న సంశయః. ౫

సుగ్రీవస్య వచ శ్శ్రుత్వా సర్వే తే వానరోత్తమాః,
సాలా నుద్యమ్య శైలాంశ్చ ఇదం వచన మబ్రువన్. ౬
శిఖ్రం వ్యాదిశ నో రాజ! న్వధా యైషాం దురాత్మనామ్,
నివర్తన్తు పితౄణాం శ్చ తే ధరణ్యా మల్పతేజసః. ౭

తేషాం సమ్భ్రమమాణానా మన్యోన్యం స విభీషణః,
ఉత్తరం తీర మాసాద్య ఖస్థ ఏవ వ్యతిష్ఠత. ౮
ఉవాచ చ మహాప్రాజ్ఞ స్స్వరేణ మహతా మహాన్,
సుగ్రీవం తాంశ్చ సమ్ప్రేక్ష్య సర్వా న్వానరయూథపాన్. ౯

*

దుర్ధర్షుఁడను వానరేశ్వరుఁడు సుగ్రీవుఁడు అట్లు ఆనలశరభిసంపాతి ప్రభృతులను నల్వుర రాక్షసులంగూడి యతిత్వరతో నాకాశంబున వచ్చు చున్న విభీషణుండంజూచి బుద్ధిమంతుఁడు గావున ఇతఁడు మనరహస్యంబుల నెఱుంగుటకు వచ్చువాఁడో లేక మనలం బ్రహరింపవచ్చువాఁడో యని వానరులతోఁగూడ నాలోచించెను. 3

అట్లు సుగ్రీవుఁడు ఎచ్చుగా నాలోచించుట కవకాశము లేకుండు టవలనఁ గొంచెముసేపు ఆలోచించి హనుమంతుఁడు మున్నుగాఁగల వానరుల నందఱం జూచి యుత్తమంబగు నీమాటం జెప్పెను. ర

ఈరాక్షసుఁడు నల్వురురాక్షసులంగూడి సమస్తాయుధంబులుఁ ధరించి మనలం జంపుటకై వచ్చుచున్నాఁడు. చూడుఁడు. అని సుగ్రీవుఁడు వానరులతోఁ జెప్పెను. ఱ

ఆవానరశ్రేష్ఠులందఱు సుగ్రీవుఁడు చెప్పినమాటనువిని వృక్షంబులను బర్వతంబులను జేకొని యీమాటం జెప్పిరి. ఒ

వానరరాజుఁడవగు సుగ్రీవుఁడా! ఈరురాక్షులం జంపు మహాజ్ఞాపింపుము. వీరలల్పతేజస్కులు మా కెంతమాత్రము? మేము వీరలంజంపి వేలంబడవైచెదము. అని వానరోత్తములు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పిరి. ఓ

అట్లు ఆవానరులు పరస్పరము మాటలాడుచుండఁగానే యావిభీషణుఁడు సముద్రోత్తరతీరంబుఁజేరి యాకాశంబునసే నిలిచియుండెను. ఔ

అట్లు రామశరణాగతి నొందఁదగినట్టి మహాభాగ్యశాలియగు నావిభీషణుఁడు మహాపండితుఁడు కావున "రాజు దయాళుఁడైనను అతని కంతరంగభూతులగు పురుషుల ద్వారమనసే యతని శరణుపొందవలయును; మఱియు నీవానరులకు నన్నుఁ గొట్టవలెననుబుద్ధి నాయందలిద్వేషముచేఁ గల్గినది కాదు; వీరలు రామునందలిభక్తిచే నాయందు సంశయమునొంది యిట్లు చేయుఁదలంచెదరు; ఇదియు నొక్కగుణమే; మఱియు రామభక్తులగు వీరలు నన్నంగీకరింపరేని రాముఁడుమాత్రమంగీకరించుటచే నాకేమి గలగు? రామాం

*

రావణో నామ దుర్వృత్తో రాక్షసో రాక్షసేశ్వరః,
త స్యాహ మనుజో భ్రాతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః ౧౦
తేన సీతా జనస్థానా ద్ధృతా హ్యాత్వా జటాయుషమ్,
రుద్ధా చ వసతౌ దీనా రాక్షసీభి స్సురక్షితా. ౧౧

త మహం హేతుభి ర్వాక్యై ర్నీతివిద్భి శ్చ నయదర్శనమ్,
సాధు నిర్యాత్యతాం సీతా రామా యేతి పునఃపునః. ౧౨
సచ న ప్రతిజగ్రాహ రావణః కాలచోదితః,
ఉచ్యమానం హితం వాక్యం విపరీతఇ వౌషధమ్. ౧౩
సోఽహం పరుషిత స్తేన దాసవ చ్చావమానితః,
త్యక్త్వా పుత్రాం శ్చ దారాం శ్చ రాఘవం శరణం గతః. ౧౪

సర్వలోకశరణ్యాయ రాఘవాయ మహాత్మనే,
నివేదయత మాం క్షిప్రం విభీషణ ముపస్థితమ్. ౧౫

*

గీకారముగల్గినను రామధిక్కారంగీకారము ముఖ్యముగాఁ గానబడినది;"కాఁబట్టి వీరిలమూలమునసే రాముం బొందెదను." అని యిట్లు ధర్మనూత్రానుసారం బున నిశ్చయించి పరమప్రాప్యుఁడగు రామునకును బురుషకారభూతులగు వాసరులకును అందఱకును దనయూర్ధ్వకంబు వినునట్లు పేరెలుంగున నుగ్రీ వాదివానరోత్తములంజూచి చెప్పెను. ౯

దురాచారుఁడును రాక్షసాధీశ్వరుఁడునగు రావణుఁడను రాక్షసుఁడొక ఁడు కలఁడు; నే నతనితమ్ముఁడను; నాపేరు విభీషణుఁడ ను. ౧౦

సంపూర్ణుఁడు నారాయణుఁడు జటాగుంపును జంపి జగత్ప్రాణంబుననుండి సీతం గొనివచ్చెను; అంతఁబరమగుఁజిత్రకూటాద్రియందు నివసించియున్న యాసీ తను రాక్షసస్త్రీలం గానలియుంచి నిర్బంధంబున నుంచియున్నాఁడు; అట్లు ఆతఁడు రామునకుఁ జాలనపకారంబు గావించియున్నాఁడు; ఆతనిసంబం ధముచే నాకును ఆదోషము తగిలియున్నది. ౧౧

నే నారాయణునకు "సీతను రామున కొసంగు" మని యుక్తియుక్తం బులగు వాక్యంబులచేఁ జెప్పుమార్లు బోధించితిని. ౧౨

ముమూర్షుఁడు దొరుకొనునట్లు ఆరావణుఁడు మృత్యుపర వశుఁడై నేను జెప్పు హితవచనంబులను విన్నఁడయ్యె. ౧౩

అట్లు నేను జెప్పినహితవాక్యంబు వినకుండుటయేగాక యారావ ణుఁడు నన్నుఁ బరుషవచనంబులు దూషించి దాసునట్లు అవమానించెను; కావున నేను బ్రయోజనాంతరవిముఖుఁడనై పరమపురుషార్థంబగు రామాశ్ర యంబు నొందఁగోరి భార్యాపుత్రులంగూడఁ బరిత్యజించి రాముని శరణు చొచ్చితిని. ౧౪

సమస్తలోకశరణ్యుఁడును మహోత్సుఁడును రఘువంశంబున భక్తాను గ్రహార్థమయి యవతరించియున్నవాఁడునగు రామునకు విభీషణుఁడను నేను వచ్చియున్నానని శీఘ్రముగాఁ దెలుపుఁడు. అని విభీషణుఁడు సుగ్రీవాదు లతోఁ జెప్పెను. ౧౫

ఏత త్తు వచనం శ్రుత్వా సుగ్రీవో లఘువిక్రమః,
లక్ష్మణ స్యాగ్రతో రామం సంరబ్ధ మిదమబ్రవీత్. ౧౬

రావణ స్యానుజో భ్రాతా విభీషణ ఇతి శ్రుతః,
చతుర్భి స్సహ రక్షోభి ర్భవన్తం శరణం గతః. ౧౮
మన్త్రే వ్యూహే నయే చారే యుక్తో భవితు మర్హసి,
వానరాణాం చ భద్రం తే నరేషాం చ పరన్తప!. ౧౯

అన్ధ్రాన్ద్రమగతా హ్యేతే రాక్షసాధి కామరూపిణః,
శూరాశ్చ నికృతిజ్ఞాశ్చ నేహు జాతు న విశ్వసేత్. ౧౫

ప్రణిధీ రాక్షసేన్ద్రస్య రావణస్య భవే దయమ్,
అనుప్రవిశ్య సోఽస్మాసు భేదం కుర్యా న్న సంశయః. ౨౦

అథవా స్వయ మే వైష ఛిద్ర మాసాద్య బుద్ధిమాన్,
అనుప్రవిశ్య విశ్వస్తే కదాచి త్ప్రహరే దపి. ౨౧

మిత్రాటవీబలంచైవ మూలం భృత్యబలం తథా,
సర్వ మేత ద్బలం గ్రాహ్యం వర్ధయిత్వా ద్విషద్బలమ్. ౨౨

అంత నీమాటను విన్నంతనే సుగ్రీవుడు "రాముడు శరణాగతవత్సలుడు. విభీషణుడు శరణాగతుడయ్యె ననుమాటను విన్నంతనే యతనిరక్షించును. ఈవిభీషణుడు డేమో యపకారము సేయువచ్చినవాడు. పరమార్థముగా శరణాగతుడుకాడు. కావున ముందుగా విభీషణుని నిగ్రహింపవలయునని రామునకుఁ దెల్పవలయును" అనినిశ్చయించి "అతిస్నేహాపాపశంకీ" అనున్యాయంబున రామునిపై మహాస్నేహంబుగలవాడుకావున విభీషణుడు పరిశుద్ధుడైనను అతనియం దిల్లు సంశయించి శీఘ్రంబుగ రాముండ్రిద్దకుం బోయి లక్ష్మణుని ముందట రామునితో నిట్లని చెప్పెను. ౧౬

రావణుఁడు తమ్ముఁడు విభీషణుఁడనువాఁడు నాల్వురిరాక్షసులతోవచ్చి నిన్ను శరణుఁజొచ్చి వాఁడు. ౧౭

శత్రువులం దపింపఁజేయుచుట్టి రాముఁడా! వారలకు మేలును, రాక్షసుల కపాయంబును గల్గునట్లు ని విప్పుడు సార్థ్యకార్యములనాలోచించుట, సేనాసన్నివేశనము, ఈపాయప్రయోగము, గూఢపురుషప్రేషణము వీనియందు జాగ్రత్తితో నుండుము. నీకు మంగళంబు గలుగుగాక. ౧౮

ఈరాక్షసులు మాయరూపులు, అంతర్ధానం బొంది ప్రహరించువారలు, వీరులు, కపటోపాయంబులం బండితులు; కావున వారిల నెంతమాత్రము నమ్మరాదు. ౧౯

ఈవిభీషణుఁడు రాక్షసేశ్వరుడైన రావణుఁడు పంపిన చారుఁడైయుండెను; మనబలనం జక్కఁగా నవకాశంబునొంది మనలకు మిత్రభేదంబు గలిగించును. సందేహములేదు. ౨౦

అటుగాదేని బుద్ధిమంతుఁడగు నీవిభీషణుఁడు చక్కఁగా నవకాశమునొంది సమయంబు వెదకుచుండి కొంచెము ఛిద్రంబు దొరకినప్పుడు తానే ప్రహరించును. ౨౧

మిత్రసైన్యమును ఆటవియంగుంపు జనులబలంబును మూలబలంబును వేతనంబుదీసికొని జీవించుసైన్యమును ఈసైన్యంబుల నన్నింటిని గ్రహింపవచ్చును. శత్రుబలంబుమాత్రము గ్రహింపరాదు. ౨౨

ప్రకృత్యా రాక్షసేన్ద్రస్య భ్రాతాఽమిత్రస్య తే ప్రభో!,
ఆగత శ్చ రిపోర్ వేశ్మ కథ మస్మి న్హి విశ్వసేత్. 13

రావణేన ప్రణిహితం త మవేహి విభీషణమ్,
త స్యాహం నిగ్రహం మన్యే క్షమం క్షమవతాం వర!. 14

రాక్షసో జిహ్మయా బుద్ధ్యా సన్దిష్టోఽయ ముపాగతః,
ప్రహర్తుం మాయయా ఛన్నో విశ్వస్తే త్వయి రాఘవ!. 15

ప్రవిష్ట శ్శత్రుసైన్యం హి న్యాజ్ఞ శ్శత్రు రతిర్కితః,
నిహన్యా దనఘం లబ్ధ్వా ఉలూక ఇవ వాయసాన్. 16

వధ్యతా మేవ తీవ్రేణ దణ్డేన సచివై స్సహ,
రానణస్య నృశంసస్య భ్రాతా హ్యేష విభీషణః. 17

ఏవ ముక్త్వాతు రాం రామం సంరబ్ధో వాహినీపతిః,
వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం తతో మాన ముపాగమత్. 18

సుగ్రీవస్య తు తద్వాక్యం శ్రుత్వా రామో మహాయశాః,
సమీపస్థా నువా చేదం హనూమత్ప్రముఖా న్హరీన్. 19

యదు క్తం కపిరాజేన రావణావరజం ప్రతి,
వాక్యం హేతుమ దర్థ్యంచ భవద్భి రపి తచ్ఛ్రుతమ్. 30

రాముఁడా! ఈవిభీషణుఁడు స్వభావంబునఁజే నీశత్రుఁడయిన రాక్షస రాజుండగు రావణునితమ్ముండు; మఱియుఁ శత్రుపక్షంబుననుండి వచ్చినవాఁడు, ఈతని నెట్లునమ్మవచ్చును? 23

యుక్తవ్యాపారంబులు గలవారలలోఁ నుత్తముఁడవగు రాముఁడా! ఈవిభీషణుఁడు రావణుఁడుపంపఁగా వచ్చినచారుండని యెఱుంగుము, కావున నితని నిగ్రహింపఁబలయునని తలంచెదను. 24

రాముఁడా! ఈదాక్షుఁడు రావణునిచేఁగుటిలోపాయంబునఁబంపఁబడి నీపై గమ్మినపిమ్మట మాయఁజే ఁగంతర్ధానంబునొందిమనలం బ్రహరించుటకై వచ్చినవాఁడు. 25

బుద్ధిమంతుఁడగుశత్రువు ఎవ్వరికినితెలియకుండునట్లు శత్రుసైన్యంబుఁ బ్రవేశించి తంగ్రంబు వశ్యేషించి చెప్పుకొనుటలను ఒకకుడ్డలూఁబ చంపునట్లు తనశత్రువులనుగఱచి జంపును. 26

ఈవిభీషణుఁడు కూర్చుండఁగ రావణునితమ్ముఁడుగదా! కావున నితనిని ఈతనిమంత్రులనుఁ బరీక్షనుంగూడఁ దీర్ణంబుగా విధింపఁబలయును. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. 27

మాటలు చెప్పుటలోనుండుఁ బండితుఁడగునాసత్యేశ్వరుఁడు సుగ్రీవుండు ఆట్లు మాటలయందు సమర్థుండగు రామునితో వేగంబునఁజెప్పి యంత నూరకుండెను. 28

మహాకీర్తిశాలియగు రాముండు సుగ్రీవుండు చెప్పినమాటనువిని యప్పుడు సమీపంబుననున్న హనుమంతుఁడు మున్నగు వానరులంజూచి యీమాటం జెప్పెను. 29

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు రావణునితమ్ముండయిన విభీషణుని గుఱించి యుక్తియుక్తంబును సప్రయోజనంబునగుమాటం జెప్పినాఁడు, అది మీరును విన్నారు. 30

సుహృదా హ్యర్థకృచ్ఛ్రేషు యుక్తం బుద్ధిమతా సతా,
సమర్థేనాపి నిర్దేష్టుం శాశ్వతీం భూతి మిచ్ఛతా. 30

ఇత్యేవం పరిపృష్టాస్తే స్వంస్వం మత మతన్ద్రితాః,
సోపచారం తదా రామ మూచు ర్హితచికీర్షవః. 31

అజ్ఞాతం నాస్తి తే కించి త్త్రిషు లోకేషు రాఘవ,
ఆత్మానం సూచయన్ రామ పృచ్ఛ స్వస్మాన్ సుహృత్తమా. 32

త్వం హి సత్యవ్రత శ్శూరో ధార్మికో దృఢవిక్రమః,
పరీక్ష్యకారీ స్మృతిమా న్నిసృష్టాత్మా సుహృత్సుచ. 33

తస్మా జ్జేష్ఠా కళత్రాణా ద్భ్రువన్తు సచివా నవ,
హేతుతో మతిసమ్పన్నా స్సమర్థాశ్చ పునఃపునః. 34

ఇత్యుక్తే రాఘవా యాథ మతిమా నగ్రదో2గ్రతః,
విభీషణపరీప్సార్థ మువాచ వచనం హరిః. 35

శ్శ్రో స్సకాశా చ్ఛ్రుత్వాపి స్సర్వథా శఙ్క్యమే వహి,
విశ్వాసయోగ్య స్సహసా నకర్తవ్యో విభీషణః. 36
చారయిత్వా2త్మభావం హి చరస్తీక్ష్ణబుద్ధయః,
ప్రహరన్తిచ రన్ధ్రేషు సో2నర్థ స్సుమహా న్భవేత్. 37

ఒకమిత్రుఁడుపదేశించినపిమ్మట మఱియొకఁడుపదేశింపఁగూడదని లేదు. కార్యసంకటంబు వచ్చినప్పుడుబుద్ధిమంతుండును సమర్థుండును శ్రేయస్కాముండుసగు మిత్రుండెవ్వఁడైనను ఉపదేశించుట యుక్తము; కావున మీరలును మీకుఁదోఁచినది చెప్పుఁడు. అని రాముఁడు హనుమదాదివానరులతోఁ జెప్పెను. 30

ఆవానరులు రాముండుచెప్పినమాటనువిని యాలస్యంబుసేయక రామహితంబు సేయఁగోరినవారయి రామునంజూచి యుపచారపూర్వకంబుగాఁ దమతమమతంబులం జెప్పిరి. 31

రాముఁడా! ముల్లోకంబులయందును నీకుఁ దెలియరు దేదియులేదు, "రామునకు వానరులు స్నేహితులుగాఁజేసిరి" అని నాకందఱును గీర్తిగలుగుటకును పుష్టిందఱకుఁ గొరవింపరాదనియు మమ్మడుగుచున్నాఁడవు. 32

నీవు సత్యవ్రతుఁడవు. ధీరుండవు ధార్మికుండవు. మహాపరాక్రమశాలివి. ధైర్యముసేని పరీక్షించి చేయువాఁడవు పుణుపులేనివాఁడవు. మిత్రులయందు భారములేని బుద్ధిమంతుండవై యుండువాఁడవు 33

అంగుపలని బుద్ధినుంతులును సమర్థులనగు నీమంత్రులు క్రమంబున నొక్కొక్కరుగా యుక్తియుక్తంబుగా నారినారియభిప్రాయంబుఁ జెప్పుదురుగాక అని వానరులు రామునితోఁ జెప్పిరి. 34

ఆవానరు లిట్లుచెప్పి ముగించినమెనుక వారలలో మొదట బుద్ధిమంతుండగు సంగగండు విభీషణునిం బరీక్షించుటనుగుఱించి రామునితో నిట్లని చెప్పెను. 35

శత్రుపయొద్దనుండివచ్చినవానిని వీవిశ్వంబునఁ నేని నమ్మరాదు, కావున మనము విభీషణునిపై నాలోచింపక నమ్మకం బుంచరాదు. 36

కుటిలబుద్ధులగునారలు తమయభిప్రాయమునుదాఁచుకొని పైకి మంచివారలువలె నటింతురు. తుదకు ఛిద్రంబుదొరికినప్పుడు ప్రహరింతురు. అట్టి గొప్పయపాయము సంభవించును. 37

అర్థానర్థౌ వినిశ్చిత్య వ్యవసాయం భజేత హ,
గుణత స్సజ్గ్రిహం కుర్యా ద్దోషతస్తు వివర్జయేత్. 3౯

యది దోషో మహాం స్తస్మిం స్త్యజ్యతా మవిశఙ్కితమ్,
గుణాన్వాపి బహూన్ జ్ఞాత్వా సజ్గ్రిహ క్రియతాం నృప!. ౪౦

శరభ స్స్వథ నిశ్చిత్య సార్థం వచన మబ్రవీత్,

ఖీప్ర మస్మి న్నరవ్యాఘ్ర! చారఞ ప్రతివిధీయతామ్. ౪౧

ప్రణిధాయహి చారేణ యథావ త్తూత్క్షబుద్ధినా,
పరీక్ష్య చ తతఞ కార్యో యథాన్యాయం పరిగ్రహః. ౪౨

జామ్బవాం స్స్వథ సమ్పృచ్ఛ్య శాస్త్రబుద్ధ్యా విచక్షణః,
వాక్యం విజ్ఞాపయామాస గుణవ ద్దోషవర్జితమ్. ౪3
బద్ధవైరాచ్చ పాపాచ్చ రాక్షసేన్ద్రాద్ విభీషణః,
అదేశకాలే సమ్ప్రాప్త స్సస్వథా శఙ్కయా మయమ్. ౪౪

ఏవిషయంబునందేని గుణదోషంబుల విచారించి గుణంబులుండెనేని యంగీకరింపవలయును. దోషంబులుండెనేని విడువవలయును. అట్లు ఈవిభీషణునియందలి గుణదోషంబుల నాలోచించి యతనియందు గుణంబె యుండినచో గ్రహింతము, దోషంబె యుండినచో విడుతము. 37

సకలైశ్వర్యవిహీనుడా! అయితే ఎంతమాత్రమయిన గుణంబుగాని దోషంబుగాని లేనివాడు ఎవ్వడు లేడే యని యందురేమో, ఈవిభీషణునియందు గుణంబులకన్న దోషంబులే యెచ్చుగానుండినచో నితని నిస్సందేహముగా విడువనవలసినది. అట్లులేక దోషంబులకన్న గుణంబులే యెచ్చుగానుండినచో నంగీకరింపవలయును. అని యంగదుడు రామునితో జెప్పెను.

అంత శరభుడు చక్కగా నాలోచించి నిశ్చయించి పార్థకంబగు నీమాటం జెప్పెను.

పురుషశ్రేష్ఠుడవగు రామచంద్రుడా! శీఘ్రముగా నీవిభీషణునియొద్దకు ఒక గూఢపురుషుని బంపుము. 40

(గుణదోషంబులు పరీక్షించి గుణంబు లెచ్చుగానున్న నంగీకరించుట, దోషంబు లెచ్చుగానున్నం బరిత్యజించుట ఇదినీతిసమ్మతము కాదు. ఏలయన? వానిని మనలోఁ జేర్చుకొనికదా గుణదోషంబులు పరీక్షింపవలెను. చేర్చుకొన్నచో మన కపకారము చేయడని నిశ్చయమేమి? కావున ఆదిసరికాదు.) మనము విభీషణునొద్దకు నూత్నబుద్ధియగుచారు నొక్కనింబంపి యతనిమాటను జక్కగాఁ బరీక్షించి యటుపిమ్మట నీతిశాస్త్రోక్తప్రకారంబునఁ బరిగ్రహపరిగ్రహంబులు సేయవలయును. అని శరభుండు చెప్పెను. 41

అంత బండితుండగు జాంబవంతుఁడు శాస్త్రప్రకారము నాలోచించి గుణయుక్తంబును నిర్దోషంబగునీమాటను విన్నవించుచోనెను 42

ఈవిభీషణుఁడు "నీయందు బద్ధవైరంబు గలవాఁడును భాపిష్ఠుండగు రావణునియొద్దనుండి వచ్చినాఁడు, అతఁడిప్పు డిచ్చటికి వచ్చుటకుఁ దగిన కారణంబులు లేవు. కావున నేవిధంబునఁ జూచినను ఆతనిపై సందేహమే తోఁచుచున్నది. అని జాంబవంతుఁడు చెప్పెను. 43

తతో మైన్దస్తు సంప్రేక్ష్య నయోపనయకోవిదః,
వాక్యం వచనసమ్పన్నో బభాషే హేతుమత్తరమ్. ౫౫

వచనం నామ తస్యైష రావణస్య విభీషణః,
పృచ్ఛ్యతాం మధురే ణాయం శేనై ర్నరపతేశ్వర!. ౫౬

భావ మస్యతు విజ్ఞాయ తత్త్వేన స్వం కరిష్యసి,
యది దుష్టో నదుష్టో వా బుద్ధిపూర్వం నరర్షభ!. ౫౭

అథసంస్కారసమ్పన్నో హనూమాన్ మారుతాత్మజః,
ఉవాచ వచనం శ్లక్ష్ణ మర్థవ న్మధురం లఘు. ౫౮

న గ్రహ్యం మతిశ్రేష్ఠ సమర్థం వదతాం వరమ్,
అతిశేతే యమిన్ద్రస్య బృహస్పతి రపి బ్రువన్. ౫౯

నవాదా న్నా సజ్ఞా న్నాధిక్యా న్నచ కాముతేః,
వక్ష్యామి వచనం రాజన్! యథార్థం రామ గౌరవాత్. ౬౦

అర్థానర్థనిమి త్తం హి యదు క్తం సచివై స్తవ,
తత్ర దోషం ప్రపశ్యామి క్రియా నహ్యుపపద్యతే. ౬౧

ఋతే నియోగా త్సామర్థ్య మవబోద్ధుం నశక్యతే,
సహాగా వినియోగోహి దోషవా న్ప్రతిభాతి మామ్. ౬౨

అంత న్యాయాన్యాయంబులఁ బండితుఁడును జక్కఁగా మాటలాడంజాలినవాఁడనును మైంగుండును జక్కఁగానాలోచించి యున్నిటికన్న ను యుక్తియుక్తంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౪౫

నరేంద్రోత్తముఁడ వగురాముఁడా! గూఢపురుషుఁడొక్కఁడు పోయి రావణునిసమాచారమేమి? యని మధురవచనంబునం దిన్నఁగా నీవిభీషణుని నడుగవలయును. ౪౬

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగురాముఁడా! అట్లు ఈవిభీషణుని యథార్థాభిప్రాయంబు దెలిసికొని యతండు దుష్టుఁడోపరిశుద్ధుఁడో అందుకుఁదగినట్లుగాఁ జేయగలవు. అని మైంగుండు చెప్పెను. ౪౭

అంత సనుస్తభ్రాభ్యాసజన్యసంస్కారసంపన్నుఁడునుమంత్రులలో శ్రేష్ఠుండునగు హనుమంతుఁడు కోమలంబును అధికార్థంబును మధురంబును అల్పంబునగుమాటం జెప్పెను. ౪౮

బృహస్పతిమాటలాడినను బుద్ధిమంతులలోను త్తముండవు సమర్థుండవు మిక్కిలియుఁ జక్కఁగా మాటలాడంజాలినవాఁడవగుట నీకు అధికుండు కాఁజాలఁడు. ౪౯

రాముఁడా! నేను దర్భకాళంబునంగాని జయింపవలెనను స్పర్ధచేఁగాని నాకతిశయంబు గలుగవలెననిగాని లేక నాయిచ్ఛవలనఁగాని చెప్పుట లేదు; అయితే రాముండు నాయంగుంను గొనవంబుచే నాకుఁ దోచినట్లు యథార్థంబుగాఁ జెప్పెదను. ౫౦

గుణదోషంబుల నిర్ణయించి యాపైని స్వీకారపరిత్యాగంబులు సేయవలెనని నీమంత్రులుచెప్పిరే, దానియందు నాకు దోషంబు గనుపడుచున్నది, వీలయిన అట్టికార్యము ఉపపన్నముగాదు. ౫౧

రాచకార్యములందుఁ బ్రవేశపెట్టకున్న గుణదోషంబులు తెలియవు. గుణదోషంబులు తెలియకయె రాచకార్యంబులందుఁ బ్రవేశపెట్టుట సరికాదు. అట్లు ప్రవేశపెట్టినచో దుష్టుండయ్యెనేని చెఱచును. కావున వినియో

చారప్రణిహితం యుక్తం యదుక్తం సచివైస్తవ,
అర్థనాశసముత్థా తత్ర కారణం నోపయుజ్యతే. ౪౩

అదేశకాలే సమ్ప్రాప్త ఇత్యయం యద్విభీషణః,
విశ్వాసం తత్ర మే స్థేయం కాం నిబోధ యథామతి. ౪౪
సదేశ దేశగ కాలశ్చ భవతీతి యథాతథా,

పురుషాత్పురుషం ప్రాప్య తథా దోషగుణా వపి. ౪౫
దారాత్మ్యం రావణే దృష్ట్వా విక్రమం చ తథా త్వయి,
యుక్త సూగమనం తస్య సదృశం తస్య బుద్ధితః. ౪౬

అజ్ఞాతరూపైర్ధరుషై స్సరాజ న్పృచ్ఛ్యతా మితి,
యదుక్త మత్ర మే ప్రేక్షా కాచి దస్తి సమీక్షితా. ౪౭

పృచ్ఛ్యమానో విశఙ్కేత సహసా బుద్ధిమా న్వచః,
తత్ర మిత్రం ప్రదుష్యేత మిథ్యా పృష్టం సుభాగతమ్. ౪౮

గముచే గుణదోషవిచారమును నంగదమతం బన్యోన్యాశ్రయదోషగ్రస్తము గానున్నది. ౪౨

చారునింబంపి రహస్యముగా వతనియభిప్రాయము దెలిసికోవలయునని శరభుండు చెప్పినాఁడే, ఆదియు ససంగతము. ఏలయన దూరంబున నున్న వాతలయొద్దకుఁగదా రహస్యపురుషులం బంపి వారలకుఁ దెలియకుండ వారిహృదయాభిప్రాయంబుఁ గనుంగొనవచ్చును. అతిసమీపగతుండై మనల నందఱను గండ్లతోఁ జూచుచున్న విభీషణునొద్దకుఁ జారుని బంపుటెట్లు? ౪౩

ఈవిభీషణుఁడు ఆనుచితదేశంబునుఆకాలంబునను వచ్చినాఁడని జాంబవంతుఁడు చెప్పినాఁడే, ఆవిషయమందును నాకుఁ గొంచెము చెప్పవలెనని యున్నది. వినుము. ఆదేశంబును ఈకాలంబును విభీషణుండు వచ్చుటకుఁ దగినదే. సంశయములేదు. ౪౪

విభీషణుండు ఆధర్ముఁడగురావణుని ఉత్తముఁడవగునిన్నును విమర్శించి రావణునియందలిదోషంబునను నీయందలిగుణంబులను విచారించి రావణునియందలిసీతనపహరించుటయు మరల నాబిడ నొసంగుమని యెంతచెప్పినను సమ్మతింపకుండుటయు మొదలగుదుర్గుణంబులను నీయందు ఖరదూషణాదివధారాక్షససంహారము వాలిని వధించి సుగ్రీవునకురాజ్యంబు నొసంగుట మొదలగు మహాపరాక్రమంబులనుంజూచి బుద్ధితో నాలోచించి రావణునివిడిచి నీయొద్దకువచ్చుట మిక్కిలియుయుక్తముగానేయున్నది. కావున దేశకాలంబులు యోగ్యంబులుగనేయున్నవి. ౪౫,౪౬

రాముఁడా! తెలియనిపురుషులు కొందఱు పోయి విభీషణునడుగవలయునని మైందుఁడు చెప్పినాఁడే, ఆవిషయమందును నాకుఁ గొంచెము సంశయమున్నది. ౪౭

తాతాలస నడిగినచో బుద్ధిమంతుండగువాఁడు "మనసయందేమోసందేహించి వీరలడుగుచున్నారు. ఏమిచెప్పిన నేమిసంభవించునో" అని మాటచెప్పుటకే సంశయించును. అట్లు సంశయించి యడుగుటచే సుఖాగతుండగు

అశక్యస్సహసా రాజ! న్బాధో బోద్ధుం పరస్య వై,
అన్తస్సభావో ర్గితె స్తై ర్నపుణ్యం పశ్యతా భృశమ్. ౫౯

నత్వస్య బ్రువతో జాతు లక్ష్యతే దుష్టభావతా,
ప్రసన్నం వదనం చాపి తస్మా న్నాస్తి సంశయః. ౬౦

అశఙ్కితమతి స్సర్వస్థో నశరణ పరిసర్పతి,
న చాస్యదుష్టవా క్చాపి తస్మా న్నాస్తీహ సంశయః. ౬౧

ఆకార శ్చాద్యమానోఽపి న శక్యో వినిగూహితుమ్,
బలాద్ధి వివృణో త్యేవ భావ మన్తర్గతం నృణామ్. ౬౨
దేశకాలోపపన్నంచ కార్యం కార్యవిదాం వర!,
సుఫలం కురుతే శీఘ్రం ప్రయోగే ణాభిసంహితమ్. ౬౩

ఉదీర్ణం తవ సంత్రాస్య మిథ్యావృత్తం చ రావణమ్,
వాలినశ్చ వధం శ్రుత్వా సుగ్రీవం చాభిషేచితమ్. ౬౪
రాజ్యం ప్రార్థయమాన శ్చ బుద్ధిపూర్వ మిహాగతః,
ఏతావ త్తు పురస్కృత్య యుజ్యతే త్వస్య సఙ్గ్రహః. ౬౫
యథాశక్తి మయోక్తం తు రాక్షస స్వార్జవం ప్రతి,

త్వం ప్రమాణం తు శేషస్య శ్రుత్వా బుద్ధిమతాం వర!. ౬౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తదశ స్సర్గః. ౧౭.

మంచిమిత్రుఁడునుగూడ గుప్తుండుగాఁ దోఁచును. ౪౪

రాముఁడా! అడుగఁగానే ఒకకేళి మాటలాడినను అతఁడు తనయభిప్రాయంబును దాఁచుకొనియె మాటలాడును అందువలన ఎంతసమర్థుఁడైనను అట్టివానిహృదయాభిప్రాయం బెఱుంగ నలవిగాదు. ౪౫

ఈవిభీషణుఁడు మాటలాడుచున్నాఁడుగదా! ఆతనిమాటలవలన ఆతనికి గుప్తాభిప్రాయంబుండునట్లు నాకుఁదోఁచలేదు. మఱియు నతనిముఖము ప్రసన్నముగా నున్నది. కావున నతనియం దెంతమాత్రము సందేహములేదు. ౪౬

దుష్టాభిప్రాయముగలవాఁడు నిస్సందేహముగా నిర్భయముగా రాఁజాలఁడు. ఈవిభీషణుఁడు ఎంతమాత్రము సందేహములేక నిర్భయముగా నున్నాఁడు. మఱియు నతనిమాటలును నిర్దోషంబుగా నున్నవి. కావున వీనియందు నాకు సందేహములేదు. ౪౭

ముఖవికారము ఎంతదాఁచినను దాఁగియుండఁగ; బలాత్కారంబున హృదయగతంబగుభావంబును దప్పక బయలుపఱచును. ౪౮

కార్యవేత్తలలో నుత్తముఁడవగు రాముఁడా! కార్యంబు దేశకాలంబులనుసరించి సరియయిపురుషప్రయత్నంబుచే ప్రయోగింపఁబడునేని శీఘ్రంబుగా ఫలించును. ౪౯

ఈవిభీషణుఁడు నీపై రావణుని నధిక్షేపఁజేయుప్రయత్నంబును విని రావణునిగురుత్వానుబంధంబుఁజూచి నీవు వాలిం జంపి సుగ్రీవునకు వానరరాజ్యంబు నొసంగుటయు విని రాజ్యంబుఁగోరి నీయొద్దకు వచ్చినాఁడు గాని వేఱుగాదు. ౫౨

ఇదంతయు నిట్లున్నది కావున విభీషణుని గ్రహింపవచ్చును. ౫౪

నేను నాశక్తికొలఁది నాకుఁ దోఁచినయట్లుకు విభీషణునియోగ్యతను గుఱించి చెప్పినాను.

బుద్ధిమంతులలో నుత్తముఁడవగు రాముఁడా! నేను జెప్పినది విన్నావుగదా! ఇంక మిగతకార్యమును నీయిచ్ఛ. అని హనుమంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౫౬

ఇది పదునేడవసర్గము.

అష్టాదశ స్సర్గః.

అథ రామప్రసన్నాత్మా శ్రుత్వా వాయుసుతస్య హ,
ప్రత్యభాషత దుర్ధర్షః శ్రుత్వా నాత్మని స్థితిమ్. ౧

మమాపి తు విశేషోఽస్తి కాచి త్ప్రీతి విభీషణమ్,
శ్రోతు మిచ్ఛామి తత్సర్వం భవద్భి స్సహితైః. ౨
మిత్రభావేన సమ్ప్రాప్తం న శక్యమవజానతా,
దోషో యస్యపి తస్యస్యా త్సతా మేత దగర్హితమ్. ౩

సుగ్రీవ స్త్వథ తద్వాక్య మాభాష్యచ విమృశ్యచ,
తత శ్శుభతరం వాక్య మువాచ హరిపుఙ్గవః. ౪

సుదుష్టో వా స్యదుష్టో వా కి మేష రజనీచరః,

ఈదృశం వ్యసనం ప్రాప్తం భ్రాతరం యః పరిత్యజేత్. ౫
కో నామ సభవే త్తస్య య మేష న పరిత్యజేత్,

వానరాధిపతే ర్వాక్యం శ్రుత్వా సర్వా నువీక్ష్యచ. ౬
ఈష దుత్స్మయమానస్తు లక్ష్మణం పుణ్యలక్షణమ్,
ఇతి హోవాచ కాకుత్స్థో వాక్యం సత్యపరాక్రమః. ౭
అనధీత్య చ శాస్త్రాణి వృద్ధా ననుపసేవ్యచ,
నశక్య మీదృశం వక్తుం యదువాచ హరీశ్వరః. ౮

అస్తి నూత్తరం కించి ద్యదత్ర ప్రతిభాతి మే,
ప్రత్యక్షం లౌకికం వాపి విద్యతే సర్వరాజసు. ౯

పదునెనిమిదవసర్గము.

ఆంత మహాపండితుఁడును బూర్వపక్షంబులచేఁ గలఁతపెట్ట నలవిగాని వాఁడునగురాముండు హనుమంతుఁడు చెప్పినమాటనువిని ప్రసన్నుండయి తన మనంబునన్న యభిప్రాయంబుఁ జెప్ప నారంభించెను. ౧

నాకును విభీషణునిగుఱించి కొన్నిమాటలను జెప్పవలెననియున్నది. వాశ్రేయస్సును గోరునట్టి మిత్రులందఱుఁజక్కఁగా వినవలయునని కోరెదను.

ఆతనియందుఁ దెంతదోషంబుండిన ను శరణాగతుఁడని వచ్చినవాని నెట్లయిన ను విడువఁజాలను. ఈధర్మము సత్పురుషులకుఁ బూజనీయంబగునది. అని రాముండు చెప్పెను. ౩

ఆంత వానరశ్రేష్ఠుండగు సుగ్రీవుండు రాముఁడుచెప్పినమాట మనువఁ చించియాలోచించి తనపై రామునందుంగల యధికపక్షపాతంబును దెలుపునట్టి యీమాటం జెప్పెను. ౪

ఈరాక్షసుండు దుష్టుండుగాని యదుష్టుండుగాని యతనితో మనకేమి ప్రయోజనము? ఇతని మన మవశ్యము విడువవలసినదే!

ఇతఁడు ఇట్టి మహాకష్టంబునొందియున్న యున్ననుంగూడ విడిచి వచ్చినాఁడే, ఇంక నిట్టికృతఘ్నుండు ఎవ్వనివిడువఁడు? కాఁబట్టి యితనిఁ బరిగ్రహింపఁగూడదు. అని సుగ్రీవుఁడు రాముని తోఁ జెప్పెను. ౫

సత్యపరాక్రముఁడగురాముండు వానరేశ్వరుఁడయినసుగ్రీవుండుచెప్పి నమాటలువిని వానరుల నందఱంజూచి పుణ్యలక్షణుండగు లక్ష్మణుని పైఁ జిఱు నవ్వోలయం గటాక్షంబుఁ బఱపి యీమాటం జెప్పెను. ౬,౭

శాస్త్రార్థయుక్తంబును వృద్ధసేవయుఁ జెప్పుచుఁగా వించినవానికిఁ దక్క మఱియొవ్వనికిని యిప్పుడు వానరేశ్వరుఁడగు సుగ్రీవుండుచెప్పినట్టిమా టంజెప్ప నలవిగాదు. ౮

ఈవిషయమునంగుఁ బ్రత్యక్షంబును లౌకికంబునగు నొక్క సూక్ష్మార్థ మును, సమస్తరాజులకును గల్గియున్నది. అది నాకు స్ఫురించుచున్నది. చెప్పెద వినుండు. ౯

అమిత్రా స్తత్కులీనాశ్చ ప్రాతిదేశ్యాశ్చ కీర్తితాః,
వ్యసనేషు ప్రహర్తార స్తస్మా దయ మిహాగతః. ౧౦

అపాపా స్తత్కులీనాశ్చ మానయ న్తి స్వకా న్హితాన్,
ఏష ప్రాయో నరేన్ద్రాణాం శత్రు-నీయ స్తు శోభనః. ౧౧

యస్తు దోష స్స్వయా ప్రోక్తో వ్యాదానేఽరిబలస్యచ,
తత్ర నే కీర్త్యయిష్యామి యథాశాస్త్ర మిదం శృణు. ౧౨

న వయం శత్రుకులీనాశ్చ రాజ్యకాఙ్క్షీ చ రాక్షసః,

పణ్డితా హి భవిష్యన్తి సర్వా న్హ్యేవ విభీషణః. ౧౩

అస్మాన్హి ప్రహృష్టా స్తే న భవిష్యన్తి సఙ్గతాః,
ప్రణామాచ్చ మహా నేష తతోఽస్య భయ మాగతమ్. ౧౪
ఇతి శేషం గమిష్యన్తి తస్మా ద్ధ్యేవ విభీషణః,

జ్ఞాతులును ఇరుగుపొరుగురాజులునుగస్తంబువచ్చినప్పుడు ప్రహరింపఁ జూతురు కావున శత్రువులని చెప్పఁబడినారు. అట్లు ఈవిభీషణుఁడు రావణు నకు జ్ఞాతి కావునఁ గస్తంబు వచ్చినప్పుడు అతనిం బరిత్యజించి యిచ్చటికి వచ్చినాఁడు. ౧౦

యోగ్యులగురాజులు, తమకిష్టులయిజ్ఞాతులనుం గౌరవింతురు. అట్టి యోగ్యులగురాజులుకూడ శౌర్యాదిసంపన్నుండగుజ్ఞాతిని ఎంతమాత్రము నమ్మరు. ఇంకఁ బాపిష్ఠుండగురావణుండు జ్ఞాతిని నమ్మునా? అట్లు ఈవిభీష ణుండు రావణునిచే శంకింపఁబడినవాఁడై యతనితో విరోధించి యిచ్చటికి వచ్చినాఁడుగాని వేఱుగాదు. ౧౧

శత్రుబలంబు సంగ్రహించుకొను విషయమయి నీ వేదోషంబు చెప్పి యున్నావో, ఆవిషయమునందును నీకు యథాశాస్త్రంబుగాఁ జెప్పెదను. వినుము. ౧౨

మనము రాక్షసులముకాము. కావున రాక్షసరాజ్యంబు గోరము. కాఁబట్టి మనయం దతనికి ద్వేషంబు గలుగదు. మఱియుం మనసాహాయ్యంబుగ అతఁడు రాజ్యంబు పొందవలయునని యున్నాఁడు కావున మనల నతండు విడువఁడు.

అయితే రాక్షసుల కింతవిమర్శయున్నదా? అని యాక్షేపింతురుకాఁ బోలు, అట్లుకాదు. రాక్షసులలోనుం గొందఱు పండితులుందురు. కావున విభీషణుఁ డట్టియభిప్రాయముతోవచ్చినవాఁడు కాఁబట్టి యతనిం బరిగ్ర హింపవచ్చును. ౧౩

జ్ఞాతులు ఎప్పటికిని పరస్పరము గలఁతలేక సంతుష్టులయి యొకరితో నొకరు కలసియుండరు. ఎల్లప్పుడును పరస్పరము విరోధము గలిగియుండురు. అట్లు విభీషణుండు విరోధించి బలిష్ఠుండగు రావణునకు భయపడి మనయొ ద్దకు వచ్చినట్లున్నదిగాని వేఱుగాదు. అందుకుఁదగినట్లు ఇతనికంతధ్వనిం జూచినను భయంబునొందినట్లే కనుపడుచున్నది. లోకవార్తయు జ్ఞాతులు ఒకరితోనొకరు కలహింపుచుందురనుటను ప్రసిద్ధమయియున్నదిగదా! కావున

న సర్వే భ్రాతరస్తాత! భవన్తి భరతోపమాః. ౧౫
మద్విధా వా పితుర్ధ పుత్రాస్సుహృదో వా భవద్విధాః,

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ సుగ్రీవ స్సహలక్ష్మణః. ౧౬
ఉత్థా యేదం మహాప్రాజ్ఞ ప్రణతో వాక్య మబ్రవీత్,
రావణేన ప్రణిహితం నగమేహి విభీషణమ్. ౧౭
తస్యాహం నిగ్రహం మన్యే తీవ్రం తీవ్రపరాక్రమ!,

రాక్షసో జిహ్మయా బుద్ధ్యా సన్దిష్టోఽయ మిహాగతః ౧౮
ప్రహర్తుం త్వయి నిశ్శఙ్కో నిక్షేపో మయి వానఘ!,
లక్ష్మణే వా మహాభాగ! న హ్యధర్మ స్సచివై స్సహ. ౧౯

రావణస్య నృశంసస్య భ్రాతా హ్యేష విభీషణః,

ఏవ ముక్తో రఘుశ్రేష్ఠం సుగ్రీవో వాహినీపతిః. ౨౦
వాక్యజ్ఞో వాక్యకుశలం తతో మూన ముపాగమత్,

సుగ్రీవస్య తు తద్వాక్యం రామ శ్శ్రుత్వా విమృశ్య చ. ౨౧
తత శ్శుభతరం వాక్య మువాచ హరిసత్తమమ్,
సుదుష్టో వా ప్యదుష్టో వా కిమేష రజనీచరః. ౨౨
నూత్స మవ్యహితం కర్తుం మ మాశ్ర కథంచన,

నితఁడు భయపడి మనయొద్దకు వచ్చినాఁడు. కాఁబట్టి యితనిం బరిగ్రహింప వలెను. ౧౪

నాయనా! తోఁబుట్టువులందఱు భరతునివంటివారలు కాఁజాలరు. తండ్రికిఁ గొడుకులును నాయట్టివారలు పుట్టరు. నీవంటిస్నేహితులును కలుగఁజాలరు. కాఁబట్టి యందఱును మనయట్లె పరమధార్మికులయియుండురని తలంపకుము. అని రాముఁడు సుగ్రీవాదులతోఁ జెప్పెను. ౧౫

మహాపండితుఁడగు సుగ్రీవుండు రాముఁడుతన్నును లక్ష్మణునింజూచి చెప్పినమాటనువిని లేచి రామునకు నమస్కరించి యిట్లని చెప్పెను. ౧౬

యుక్తవ్యాపారములు గలవారలలో నుత్తముఁడవగురాముఁడా! ఈవిభీషణుని రావణుండె యిచ్చటికిరహస్యముగా బంపియున్నాఁడని యెఱుఁగుము. కావున నతని నిగ్రహింపుట యుక్తమని తలంచెదను ౧౭

పాపరహితుఁడవు మహాబాహుండవగు రాముఁడా! ఈరాత్రి నుఁడుకుటిలోపాయంబున రావణుఁచేఁబంపఁబడినవాఁడై మనసునమ్మియుండఁగాఁ బ్రచ్ఛన్నరూపంబున నిన్నుఁగాని నన్నుఁగాని లక్ష్మణుఁగాని ప్రహరింపటకై యిచ్చటికి వచ్చినాఁడు. అట్లు మనమందఱము వధింపఁబడవలసి వచ్చును. ౧౭,౧౮

విభీషణుఁడు గుప్తుఁడగు రావణునితమ్ముండుగదా! ఇతని నెట్లునమ్మ వచ్చును? అని సుగ్రీవుండు రామునితోఁ జెప్పెను.

వానరాధీశ్వరుండిట్లు మాటలయందుఁ బండితుండగుసుగ్రీవుండు మాటలయందుఁ బండితుండగురామునితో నీప్రకారముచెప్పి యంత నూరకుండెను. ౧౯

రాముండు సుగ్రీవుఁడుచెప్పినమాటను విని యాలోచించి యంత వానరోత్తముఁడగు సుగ్రీవుంజూచి మంగళకరంబగు నీమాటం జెప్పెను.

ఈవిభీషణుఁడు గుప్తుండగుఁగాక లేక యాగుప్తుండగుఁగాక నన్నీ తం డేమిచేయఁగలఁడు? ఇతఁ డేవిధంబున నైనను గొంచెమయినను నాకుఁ గీడుఁచేయఁజాలఁడు. ౨౦

పిశాచా న్దానవా న్యక్షా న్పృథివ్యాం చైవ రాక్షసాన్. 13
అప్యుపాయ్రేణ తా న్హన్యా మిచ్ఛ న్హరిగణేశ్వర!,

త్రాయతే హి కపో తేన శత్రు శ్శరణ మాగతః. 14
అర్చితశ్చ యథా న్యాయం సై ఏవేశ్చ సూంసై ర్నిమన్త్రితః,

సహి తం ప్రతిజగ్రాహ భార్యా హార్తా మాగతమ్. 15
కపోతో వానరశ్రేష్ఠ! కింవున ర్మద్విధో జనః,

ఋషేః కణ్వస్య పుత్రేణ కణ్వనా పరమర్షిణా. 16
శృణు గాథాం పురా గీతాం ధర్మిష్ఠాం సత్యవాదినా,

బద్ధాఞ్జలిపుటం దీనం యాచ మానం శరణాగతమ్. 17
న హన్యా దానృశంస్యార్థ మపి శత్రుం పరన్తప!,

ఆరోపా యతినా వృక్షగ సరేషాం శరణాగతః. 18
అరిః ప్రాణా స్పరిత్యజ్య రక్షితవ్యః కృతాత్మనా,

న చేచ్ఛ యాద్వా మోహా ద్వా కామా ద్వా పి నరక్షతి. 19
స్వయా శక్త్యా యథా సత్త్వం తత్తాపం లోకగర్హితమ్,

విసృష్టః పూర్వశ స్తస్మా ద్రక్షిణ శ్శరణాగతః. 20
ఆదాయ సుకృతం తస్య సర్వం గచ్ఛే ద్వరక్షితః,

వానరేశ్వరుఁడవగుసుగ్రీవుఁడా! ఈలంకలోని రాక్షసులను మాత్ర మెకాదు నే నిచ్చింతునేని ఈలోకంబుననుండు రాక్షసులనందఱను బిశాచంబులను దానవులను యాతుధులను వీరలసందఱంగూడ నాపెదవ్రేలిచివరచే వధించిపుత్తును. ఈవిభీషణుండు న న్నేమిచేయుఁగలఁడు? 23

ఒకపావురము తనశత్రు వొకఁడు తన్నుశరణుపొందఁగానే యతనిం జక్కఁగాఁ బూజించి యతనికిఁ దనదేహమాంసము నొసంగి భుజింపుమనెను. గనుగతి యందఱనును దెలిసినదేకదా! 24

వానగోత్రమునఁడవగుసుగ్రీవుఁడా! ఆపాపాత్ముఁడు తనభార్య నపహరించినట్టి యాబోయవాఁడు రాఁగానే యతనిం బరిగ్రహించి రక్షించెనే! ఇంక నాయట్టివాఁడు రక్షింపవలయునని చెప్పవలయునాయేమి? 25

కణ్వమహాముని పుత్త్రుండును బరమర్షియును సత్యవాదియు నగు కండుమహామునిమున్నుఁ బుణ్యకర్మబోధకంబగు నొకగాథం జెప్పియున్నాఁడు; దానిం జెప్పెదను వినుము. 26

శత్రువులఁ బరిపంథఁజేయుసుగ్రీవుఁడా! చేతులుమొగుడ్చికొని దీనుండై శరణువేఁడుచున్నశరణాగతుని ఆకార్కశ్యధర్మపరిపాలనంబునకై యెంతమాత్రము వధింపఁగూడదగు. 27

శత్రుపక్షంలో నెవ్వఁడైన శరణాగతుండయ్యెనేని అతఁడు భీతుండుగాని గర్వితుండుగాని పండితుండనుగాఁ డతని తనప్రాణంబులం బోఁగొట్టుకొనియుయినను రక్షింపవలయును. 28

భయంబుచేఁగాని యజ్ఞానంబుచేఁగాని కాపంబుసంగాని యట్లు తన శక్తిం చనలేక రక్షింపకున్నచో నతఁడు గొప్పపాపంబునొందును; లోకంబునందును నిందితుండగును. 29

మఱియు శరణాగతుని రక్షింపకున్నచో నట్లతండు నష్టకాముండై రక్షించుటలేదని చెప్పినవాఁడు చూచుచుండఁగానే యతఁడిచ్చినతనుఁగూర్చి పెట్టుకొన్నపుణ్యంబునంతయుఁ దీసికొనిపోవును. అట్లు సమస్తసంచితపుణ్యవాశంబు వాటిల్లును. 30

ఏవం దోషో మహాన త్ర ప్రసన్నానా మరఙ్జే. 30
అస్వర్గ్యం చాయశస్యంచ బలవీర్యవినాశనమ్,

కరిష్యామి యథార్థం తు కణ్డో ర్వచన ముత్తమమ్. 31

ధర్మిష్ఠం చ యశస్యం చ స్వర్గ్యం న్యాత్తు ఫలోదయే,

సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీతిచ యాచతే. 32
అభయం సర్వభూతేభ్యో దదా మ్యేత ద్వ్రతం మమ,

ఆనయైనంహరిశ్రేష్ఠ! దత్త మస్యాభయం మయా. 33
విభీషణో వా సుగ్రీవ! యదివా రావణస్స్వయమ్,

రామస్య తు వచ శ్శ్రుత్వా సుగ్రీవ: ప్లవగేశ్వర:. 34
ప్రత్యభాషత కాకుత్స్థం సాహార్దేన ప్రచోదిత:,

కిమత్ర చిత్రం ధర్మజ్ఞ! లోకనాథ! సుఖావహ'. 35
యత్త్వ మార్యం ప్రభాషేథా స్సత్త్వవాఁ స్సత్పథే స్థిత:,

మమ చాప్యన్తరాత్మాఽయం శుద్ధం వేత్తి విభీషణమ్. 36
అనుమానాచ్చ భావాచ్చ సర్వతశ్చ సుపరీక్షిత:,

శరణాగతుల రక్షింపకున్నచో నిట్లు శుభాదోషంబుగలుగును. ఇందు వలన నరకంబు గలుగుటయేకాక అపకీర్తియు బలపరాక్రమ నాశంబును సంభవించును. 30

ఈ కృత్యఫలప్రదంబును సమస్తశిష్టజనాదృతంబునగు కండుమహామునివచనంబు నవశ్యము చేసెదను. 31

అట్లాచరించుటచే బ్రత్యవాయపరిహారముమాత్రమె కాదు. అధికధర్మంబును మహాకీర్తియు స్వర్గప్రాప్తియు నిట్లు మహాభ్యుదయంబు గల్గును.

ఒక్కమాఱు "శరణాగతుఁడను నీవాఁడను" అని చెప్పి యాచించునేని యతనికి ఎవ్వరివలనను నేమి భయంబున్నను యాభయంబులన్నియుం దీర్చెదను. ఇది నావ్రతము 33

వానరోత్తమఁడా! ఇతఁడు యథార్థముగా విభీషణుండో మఱియెవ్వఁడో విభీషణుఁడేనుమాతో వచ్చినవాఁడో యేమో యని సంశయింపవలదు. ఇతఁడు విభీషణుఁడుకాని లేక మహాశత్రుఁడగురావణుఁడేకాని మరల నితఁడు విభీషణుఁడుగాఁడే యని యిచ్చటఁ జెప్పరావలదు. ఇతనికి నే నభయం బొసంగితిని. తక్షణమే తోడ్కొనిరమ్ము. ఆ సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. 32

వానరేశ్వరుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రాముఁడు చెప్పినమాటనువిని యతని కింగల శరణాగతులయందలి ప్రేమ కచ్చెరువొంది రాముండిట్లాచి యిట్లని చెప్పెను. 34

ధర్మజ్ఞుఁడవు లోకనాథుఁడవు సర్వభూతంబులకును సుఖంబుగలిగించువాఁడవు దృఢవ్రతుఁడవు సన్మార్గప్రవర్తకుఁడవు నగునీవు ఇట్లు ధర్మ్యంబగు మాటం జెప్పువిషయమయి యేమి యాశ్చర్యము? 35

విభీషణుని బధింపవలసినదన్న నామనస్సునకుంగూడ విభీషణుఁడు పరిశుద్ధుఁడని తెలిసినది నీవును హనుమంతుండును జెప్పినయుక్తులవలనను ఆతని యాకారాదులవలనను అన్నిటను నిస్సందేహముగాఁ బరీక్షించి తెలిసికొంటిని. 38

తస్మా త్త్వి ప్రం స హాస్మాభి స్తులో్యో భవతు రాఘవ!. 3౮
విభీషణో మహాప్రాజ్ఞ స్సఖిత్వం చాభ్యుపైతు నః.

తతస్తు సుగ్రీవవచో నిశమ్య త
ద్దశరీశ్వరే ణాభిహితం నరేశ్వరః,
విభీషణే నాశు జగామ సజ్గమం
సుహృద్వరాజేవ యథా పురన్దరః. 3౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టాదశ స్సర్గః.

ఏకోనవింశ స్సర్గః.

రాఘవే ణాభయే దత్తే సన్నతో రావణానుజః,
విభీషణో మహాప్రాజ్ఞో భూమిం సమవలోకయన్. ౧
ఖా త్పపా తావసీం హృష్టో భిక్షా రనుచరై స్సహా,

సతు ంమస్సధర్మాత్మా నిపపాత విభీషణః. ౨
పాకయో శ్శరణాన్వేషీ చతుర్భి స్సహ రాక్షసైః,
అబ్రవీచ్ఛనై రాత్మానం వాక్యం తత్ర విభీషణః. 3
ధర్మయు క్తంచ యు క్తంచ సామ్ప్రతం సమ్ప్రహర్షణమ్,

అనుజో రావణ స్యాహం మైథి చా ప్యవమానితః. ౪
భవన్తం సర్వభూతానాం శరణ్యం శరణాగతః,
పరిత్యక్తా మయా లఙ్కా మిత్రాణిచ ధనానిచ. ౫
భవద్గతం మే రాజ్యం చ జీవితంచ సుఖానిచ,

రాముఁడా! అఁగణ్యమైన మహాపండితుఁడగు విభీషణుఁడు శీఘ్రంబున నిచ్చటికివచ్చి మాలో నొకఁడై యుండుఁగాక. మాకు స్నేహితుఁ డగుఁగాక. 3౮

అంతి నరాధీశ్వరుఁడగు రాముఁడు సుగ్రీవుఁడు చెప్పినమాటనువిని యంత సుగ్రీవుఁ డపోయి విభీషణుఁ బిలుచుకొనరాగా నరుగుదెంచుతనితో దేవేంద్రుఁడు చేరుట్లు రాముఁడు శీఘ్రంబున విభీషణునితోఁ జేరెను. 3౯

ఇది పదునెనిమిదవసర్గము.

పందొమ్మిదవసర్గము.

రాముఁడు జయంబు నొసంగఁగానే మహాపండితుఁడగు రావణునితమ్ముఁడు విభీషణుఁడు అభిమతసిద్ధికై సంతుష్టుఁడై స్వామిసత్కులను జనచరులతోఁగూడఁ గాళ్ళు ముందుగా దిగుట యనుచితమని మిక్కిలియోచనచేత పూర్వకాయుఁడై నేలంజూచుచు నిట్లు ఆకాశంబుననుండి నేలకు డిగ్గెను. ౧

ధర్మాత్ముఁడగు నావిభీషణుఁడు రక్షణంబుఁగోరి నల్వురి రాక్షసులతోఁగూడ రాముపాదంబులం బడెను. ౨

అంత సుగ్రీవుఁడు విభీషణుఁడు రాముని నంజూచి ధర్మసంయుతంబును మహోదయోగ్యంబునగు నీమాటం జెప్పెను. మున్నతండు సుగ్రీవునాగులతోఁ జెప్పినప్పుడు ఆమాట యందఱుసను శ్రుతి కలుపుగానుండినదిగదా! ఇప్పుడు ఆజేమాట అందఱునును శ్రవణాసందకరంబుగా నుండినది. ౩

నేను రావణుని తిమ్ముఁడను; అతఁడు నన్నవమానించెను కావున సమస్తభూతంబులకును బితృతుల్యుఁడగు నిన్ను శరణుపొందితిని. ౪

నేను వాసస్థానంబయిన లంకాపట్టణంబును నాస్నేహితులను నాధనంబులనుఁ బరిత్యజించి నీపాదయుగళి యందు నిదియొద్దకు వచ్చినాను. ఇఁక నారాజ్యంబును నాజీవితంబును నాసుఖంబులను నీయధీనములు. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౫

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామో వచన మబ్రవీత్. ౬
వచనా సాన్త్వయిత్వైనం లోచనాభ్యాం పిబన్నివ,

ఆఖ్యాహి మమ తత్త్వేన రాక్షసానాం బలాబలమ్. ౭

ఏవ ముక్త స్తదా రక్షో రామే ణాక్లిష్టకర్మణా,
రావణస్య బలం సర్వ మాఖ్యాతు ముపచక్రమే. ౮
అవధ్య స్సర్వభూతానాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్,
రాజపుత్ర! దశగ్రీవో వరదానా త్స్వయంభువః. ౯

రావణాన న్తరో భ్రాతా మమ జ్యేష్ఠశ్చ వీర్యవాన్,
కుమ్భకర్ణో మహాతేజా స్శక్ర ప్రతిబలో యుధి. ౧౦

రామ! సేనావతి స్తస్య ప్రహస్తో యది వా శ్రుతః,
క్షిలాసే యేన సఙ్గ్రామే మాణిభద్రః పరాజితః. ౧౧

బద్ధగోధాఙ్గులిత్రాణ అవధ్యకవచో యుధి,
ధను రాదాయ తీక్ష్ణ మదృశ్యో భవ తేన్ద్రజిత్. ౧౨

సఙ్గ్రామసమయవ్యూహే తర్పయిత్వా హుతాశనమ్,
అ న్తర్ధానగత శ్శత్రూ నిన్ద్రజిద్ధన్తి రాఘవ!. ౧౩

మహోదరమహాపార్శ్వ రాక్షస శ్చాప్యకమ్పనః,
అనీకస్థాస్తు తస్యైతే లోకపాలసమాయుధి. ౧౪

రాముఁడు విభీషణునిమాటలు వినియతఁడు మధురవచనంబుల నాశ్వాసించి యత్యాదరంబునఁ గరుణారసార్ద్రంబగు కటాక్షంబునం జూచుచు నీమాటం బిట్లనియె. ౬

రాక్షసుల బలాబలంబులను యథార్థముగా నాకుఁ జెప్పుము. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ బలికెను. ౭

అంత విభీషణుఁడు ఆక్షిప్తకర్ముఁడగు రాముఁడు చెప్పినమాటను విని రావణుని బలంబుసంతయుం జెప్ప నారంభించెను. ౮

రాచెలికాఁడవగు రామచంద్రా! రావణుఁడు బ్రహ్మదేవుని వరంబునఁజేసి గంధర్వులకుఁగాని యసురులకుఁగాని రాక్షసులకుఁగాని యట్లు సమస్తభూతంబులకును అవధ్యుఁడై యొప్పుచున్నాఁడు. ౯

రావణునకుఁ దమ్ముఁడును నాకు జ్యేష్ఠుఁడునగు కుంభకర్ణుఁడు మహారాక్షసుఁడు. మహాతేజోఁడు. యుద్ధంబున దేవేంద్రునకు సరివచ్చు బలముగలవాఁడు. ౧౦

కైలాసపర్వతంబుననున్న కుబేరసేనానాయకుఁడగు మణిభద్రుని బయించినట్టి మహారాక్షసుఁడు రావణుని సేనాపతి బ్రహస్తుని మనుమఁడు చెప్పఁగా వినియుందురుగదా! ౧౧

రావణునికుమారుఁడగు నింద్రజిత్తు యుద్ధంబున గోధాంగుళిత్రాణంబులు ధరించి యభేద్యంబగు కవచంబు దొడిగికొని ధనుర్బాణాల్చి నిలుచుండఁగానే యదృశ్యుఁడగుచున్నాఁడు. ౧౨

రామచంద్రా! యుద్ధకాలంబులందు ఇరువాఁగునను బద్ధవ్యూహంబులయియుండినప్పుడు ఇంద్రజిత్తు హోమంబులచే నగ్నిహోత్రుఁడు దృప్తిఁజెందించి తత్ప్రభావంబున అదృశ్యుఁడై శత్రువులను వధించును. ౧౩

మహోదరుఁడును మహాపార్శ్వుఁడును అకంపనుఁడును వీరలు పెద్దలగు రావణునిసేనాపతులసేకులున్నారు. వారలందఱు యుద్ధంబున లోకపాలురకు సరిపత్తురు. ౧౪

దశకోటిసహస్రాణి రక్షసాం కామరూపిణామ్,
మాంసశోణితభక్షాణాం లఙ్కాపురనివాసినామ్. ౧౫
స తైస్తు సహితో రాజా లోకపాలా నయోధయత్,

సహ జేవై స్తు తే భగ్నా రావణేన మహాత్మనా. ౧౬

విభీషణవచః శ్రుత్వా రామో దృఢపరాక్రమః,
అస్వీఙ్క్య మనసా సర్వ మిదం వచన మబ్రవీత్. ౧౭

యాని కర్మాపదానాని రావణస్య విభీషణ!,
ఆఖ్యాతానిచ తత్త్వేన మయా నిచ్ఛామి తా న్యహమ్. ౧౮
అహం హత్వా సకోశీరం సపుత్రం సబాన్ధవమ్,
రాజానం త్వాం కరిష్యామి సహ్య మేవ సబ్రహ్మచారిణమ్. ౧౯

రసాతలంవా స్వనిశే ఛ్ఛాన్తాళం వాపి రావణః,
పితామహసకాశం వా సమీ జీవన్నిష్యతీహ్యుత్ [illegible] ౨౦
అహత్వా రావణం సఙ్ఖ్యే సపుత్రబలబాన్ధవమ్,
అయోధ్యాం న ప్రవేక్ష్యామి త్రిభి స్సైన్యాభృశమ్ భృశమ్ పే. ౨౧

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రామ స్సాఞ్జలిప్రకర్మణః,
శిరసా వన్ద్య ధర్మాత్మా పున ర్వాక్యమ్ ఉపచక్రమే. ౨౨

రాక్షసానాం వధే సాహ్యం లఙ్కాయాశ్చ వదస్వ నో.

ఆట్లు మాంసశోణితాహారులును కావలసినరూపంబులు దాల్పంజాలిన వారలునగు ప్రధానరాక్షసులు లంకయందుఁ బదివేలకోటు లున్నారు. ౧౫

రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడు ఆరాక్షసులంగూడియే దిక్పాలకుల తోఁగూడ యుద్ధంబు గావించెను.

ఆదిక్పాలకులందఱు సమస్తదేవతలతోఁగూడ మహాపరాక్రమశాలి యగు రావణునిచేఁ బరాజితులయిరి. అని విభీషణుఁడు రాముతోఁ జెప్పెను. ౧౬

దృఢపరాక్రమశాలియగు రాముఁడు విభీషణుండు చెప్పినమాటను విని మనస్సున నంతయు నాలోచించి, మరల విభీషణుండుఁజూచి యీమాటం జెప్పెను. ౧౭

విభీషణుఁడా! నీ విప్పుడుచెప్పిన రావణుని మునుపటి శౌర్యకార్యం బులన్నియు నామనస్సునకు వచ్చినవి. ౧౮

నేను బ్రహస్తునితో సమస్తబంధువులతోనుంగూడ రావణుని వధించి నిన్ను లంకారాజ్యంబునకు రాజుం గావించెదను. ఇది సత్యము. నీకుఁ జెప్పు చున్నాను. ౧౯

రావణుఁడు రసాతలలోకంబుఁ బ్రవేశించినను భూతాళంబుఁ బొచ్చి నను బ్రహ్మలోకంబునకుఁ బోయినను నే నతనిం బ్రాణంబులతో విడువను.

యుద్ధంబునఁ గొడుకులతోను సైన్యంబులతోను బంధువులతోనుం గూడ రావణుని వధింపక నయోధ్యకుఁబోను. ఇది నిశ్చయము. నామున్గురి తమ్ములమీఁద శపథము సేయుచున్నాను. అని రాముండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

ధర్మాత్ముఁడగు విభీషణుఁడు అందఱికిను సంతోషకరంబులయిన కార్యంబులుగల రాముఁడు చెప్పినమాటలు విన్నంతనే యాయనకు సాష్టాంగ ముగ నమస్కరించి యిట్లని చెప్పెను. ౨౧

నేనును నాశక్తికొలఁది రాక్షసులం జంపుటయందును లంకాపురధ్వర్

కరిష్యామి యథాప్రాణం ప్రవేశ్యామి చ వాహినీమ్. 23

ఇతి బ్రువాణం రామస్తు పరిష్వజ్య విభీషణమ్,
అబ్రవీల్లక్ష్మణం ప్రీత
స్సముద్రా జ్జల మానయ. 24
తేన చేయం మహాప్రాజ్ఞ మభిషిఞ్చ విభీషణమ్,
రాజానం రక్షసాం క్షిప్రం ప్రసన్నే మయి మానద!. 25

ఏవ ముక్తస్తు సౌమిత్రిరభ్యషిఞ్చ ద్విభీషణమ్,
మధ్యే వానరయూథ్యానాం రాజానం రామశాసనాత్. 26
తం ప్రనామం తు రామస్య దృష్ట్వా సద్యశ్చ ప్లవఙ్గమాః,
ప్రచుక్రుశు ర్మహాత్మానస్సాధు సాధ్వితి చాబ్రువన్. 27

అథాబ్రవీ ద్ధనూమాంశ్చ సుగ్రీవశ్చ విభీషణమ్,

కథం సాగర మక్షోభ్యం తరామ వరుణాలయమ్. 28
సైన్యైశ్చ పరివృతా స్సర్వే వానరాణాం మహౌజసామ్,
ఉపాయం నాధిగచ్ఛామో యథా నదనదీపతిమ్. 29
తరామ తరసా సర్వే ససైన్యా వరుణాలయమ్,

ఏవ ముక్తస్తు ధర్మజ్ఞశ్చ ప్రత్యువాచ విభీషణః. 30

సముద్రం రాఘవో రాజా శరణం గన్తు మర్హతి,
పూనితి స్సగరే ణాయ మవ్రమేయో మహోదధిః. 31
కర్తు మర్హతి రామస్య జ్ఞాతేశ్చ కార్యం మహాయశాః,

ణంబునందును సాహాయ్యంబు గావించెదను. శత్రుసైన్యంబుఁజొచ్చి యుద్ధ
మునుం జేసెదను. అని విభీషణుఁడు రాముతోఁ జెప్పెను. 23

రాముఁడు ఈప్రకారము చెప్పుచున్న విభీషణునిం గవుఁగిలించికొని
పరమప్రీతుఁడై లక్ష్మణుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

కులమునకు గౌరవముగల్గించునట్టి లక్ష్మణుఁడా! నేను బ్రసన్నుఁడ న
యితిని. నీవు సముద్రంబుననుండి జలముందెచ్చి యాసముద్రజలముచే శీఘ్రం
బున బండితుఁడగు నివిభీషణుని రాక్షసరాజుఁగా నభిషేకింపుము. అని
రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. 24, 25

అంత లక్ష్మణుఁడు రామునిమాటను విని రాజాజ్ఞఁబలన వానరముఖ్యు
లనడుమ విభీషణుని రాక్షసరాజుగా నభిషేకించెను. 26

వానరులందఱు రాముఁ డంతశీఘ్రంబుగా విభీషణునియందుఁ గావిం
చిన యనుగ్రహంబుఁజూచి పరమసంతోషంబున సింహనాదంబులు సేయుచు
మహోత్సుఁడగురాముని సాధువాదంబులం బ్రశంసించిరి. 27

అంతఁ నేకాంతంబున హనుమంతుఁడును సుగ్రీవుఁడును విభీషణుని
యొద్దకుంబోయి యిట్లని యడిగిరి.

మనమందఱము మహాపరాక్రమశాలులగు నివానరులసేనతోఁగూడ
నత్యంబగు నీసముద్రము నెట్లు దాఁటఁగలము? 28

మనమందఱము సైన్యములతోఁగూడ నీమహాసముద్రము నెట్లు దా
టఁగలమో యాయుపాయంబు మాకుఁ దెలియలేదు. నీవే చెప్పవలయును. అని
హనుమంతుఁడును సుగ్రీవుఁడును విభీషణు నడిగిరి. 29

ధర్మజ్ఞుఁడగు విభీషణుఁడు హనుమత్సుగ్రీవులు చెప్పినమాటను విని
వారల కిట్లని చెప్పెను. 30

మహారాజుఁడగు రాముఁడు సముద్రుని శరణుపొందవలెను.

అప్రమేయుఁడగు నీసముద్రుఁడు రామునికూటస్థుఁడయిన సగరచక్ర
వర్తిచే వృద్ధిగొందింపఁబడినాఁడు. రాముఁడు సగరవంశంబునం బుట్టినవాఁ

ఏవం విభీషణే సోక్తో రాక్షసేన విపశ్చితా. 32
ఆజగా మాథ సుగ్రీవో యత్ర రామ స్సలక్ష్మణఃన,
తత శ్చాఖ్యాతు మారేభే విభీషణవచ శ్శుభమ్. 33
సుగ్రీవో విపులగ్రీవో స్సాగర స్యోపవేశనమ్,
ప్రకృత్యా ధర్మశీలస్య రాఘవ స్యా ప్యరోచత. 34

స లక్ష్మణం మహాతేజా స్సుగ్రీవం చ హరీశ్వరమ్,
సత్క్రియార్థం క్రియాదక్షఃన స్థితపూర్వ మువాచ హ. 35

విభీషణస్య మన్త్రోఽయం మమ లక్ష్మణ! రోచతే,
బ్రూహి త్వం సహసుగ్రీవ స్తవా పియది రోచతే. 36
సుగ్రీవఃన పణ్డితో నిత్యం భవా న్నక్తన్దివచక్షణఃన,
ఉభాభ్యాం సమ్పరిధా ర్యార్థం రోచతే యత్త దుచ్యతామ్.

ఏవ ముక్తా తు తౌ వీరా వుభౌ సుగ్రీవలక్ష్మణౌ,
సముదాచారసంయుక్త మిదం వచన మూచతుఃన. 37
కిమర్థం నౌ నరవ్యాఘ్ర! న రోచిష్యతి రాఘవ!,
విభీషణేన యచ్ఛ్రేష్ఠ మస్మి న్కాలే సుఖావహమ్. 38

ఆబద్ధ్వా సాగరే సేతుం ఘోరేఽస్మి న్వరుణాలయే,
లఙ్కా నాసాదితుం శక్యా స్సైన్యై రపి సురాసురైఃన. 39
విభీషణస్య శూరస్య యథార్థం క్రియతాం వచఃన,

డగుటవలనఁ గృతజ్ఞుఁడగు నీసముద్రుఁడు రామకార్యమనఁగాఁదప్పక కావిం చును. అని విభీషణుఁడు హనుమత్సుగ్రీవులకుఁ జెప్పెను. 30

సుగ్రీవుఁడు పండితుఁడగు విభీషణుఁడు చెప్పినమాటను విని యంత రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును ఉన్నస్థలంబునకు వచ్చెను. 31

అంత విశాలకంఠుఁడగు సుగ్రీవుఁడు రామునకు విభీషణుఁడు చెప్పిన సముద్రోపాసనంబును గుఱించి చెప్ప నారంభించెను. 33

అట్లు సముద్రంబు నుపాసించుటకు స్వభావంబునఁ బరమధార్మికుఁ డగు రాముఁడును సమ్మతించెను. 34

మహాతేజుఁడును గార్యంబులం బండితుఁడునగు రాముఁడు లక్ష్మణుని వానరనాథుఁడగు సుగ్రీవునింజూచి వారల సమ్మానించుటకొఱకు మొగంబు వఁ జిఱునగవుదోఁప నిట్లని చెప్పెను. 35

లక్ష్మణుఁడా! విభీషణుఁడు చెప్పినయాలోచనము నాకు సమ్మతముగా నున్నది. నీకును సమ్మతంబగునేని సుగ్రీవునితో నాలోచించి నాకుం జెప్పుము.

సుగ్రీవుఁడు మిక్కిలియుఁ బండితుఁడు. నీవును ఆలోచనంబునంగు మిక్కిలియుఁ సమర్థుఁడవు. మీరిద్దఱు నాలోచించి నిశ్చయించి యేది మాకు సమ్మతమో దానిం జెప్పుఁడు అని రాముఁడు లక్ష్మణసుగ్రీవులతోఁ జెప్పెను.

పరాక్రమశాలులగు నాసుగ్రీవలక్ష్మణులిద్దఱును రాముఁడానతిచ్చిన మాటను విని చేతులు మొగిడ్చి వినయపూర్వకంబుగా నిమాటం జెప్పిరి. 37

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా! ఏయుపాయంబును దోఁచనికాలం బున సుఖంబుగాఁ గార్యసాధకంబగు విభీషణుని యాలోచన మాకెందుకు సమ్మతము గాకుండును? 38

భయంకరంబగు నిమ్మహాసముద్రంబున సేతువు నిర్మింపక దేవేంద్ర సహితులగు దేవాసురులకైనను లంకాపురికిం బోవుట కలవిగాదు. 40

పండితుఁడగు విభీషణుఁడు చెప్పినమాట యథార్థము; ఆప్రకారము చేయుఁడు.

అలం కాలాత్యయం కృత్వా సముద్రోఽయం నియుజ్యతామ్.
యథా సైన్యేన గచ్ఛామ పురీం రావణపాలితామ్,

ఏవ ముక్త్వా కుశా స్తీర్ణే తీరే నదనదీపతేః. ౪౨
సంవివేశ తదా రామో వేద్యా మివ హుతాశనః.

ఇతి శ్రీయుద్ధకాణ్డ ఏకోనవింశ స్సర్గః. ౧౯.

వింశ స్సర్గః.

తతో నివిష్టాం ధ్వజినీం సుగ్రీవే ణాభిపాలితామ్,
దదర్శ రాక్షసోఽభ్యేత్య శార్దూలో నామ వీర్యవాన్. ౧

చారో రాక్షసరాజస్య రావణస్య దురాత్మనః,
తాం దృష్ట్వా సర్వతో వ్యగ్రం ప్రతిగమ్య స రాక్షసః. ౨
ప్రవిశ్య లఙ్కాం వేగేన రావణం వాక్య మబ్రవీత్,
ఏష వానరయుద్ధౌఘో లఙ్కాం సమభివర్తతే. 3
అగాధ శ్చాప్రమేయశ్చ ద్వితీయ ఇవ సాగరః,
పుత్రౌ దశరథ స్యేమౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ. ౪
ఉత్తమాయుధసంపన్నౌ సీతాయాశ్చ పద మార్గతౌ,
ఏతౌ నాగర మాసాద్య సన్నివిష్టౌ మహాద్యుతీ. ౫

బల మాకాశ మావృత్య సర్వతో దశయోజనమ్,

తత్త్వభూతం మహారాజ! శీఘ్రం వేదితు మర్హసి. ౬

కాలక్షేపము నేయవలదు. మనమందఱము సైన్యముతోఁగూడ రావణ బాహుపాలితంబగు లంకాపురిం జేయనట్లు సముద్రుఁ బ్రార్థింపుఁడు. అని సుగ్రీవలక్ష్మణులు రామునకుం జెప్పిరి. ౪౧

లక్ష్మణసుగ్రీవులు చెప్పినమాటను విని యంత రాముఁడు సముద్రతీరంబున దర్భలుపఱచి యందుపై వేదియం దగ్నిహోత్రుఁడువలె శయనించెను. ౪౨

ఇది పందొమ్మిదనసర్గము.

ఇరువదవసర్గము.

అంతఁ బరాక్రమసంతుఁడగుశార్దూలుఁడను నొకరాక్షసుఁడు వచ్చి సుగ్రీవబాహుపాలితంబై సముద్రతీరంబునవిడిసియున్న వానరసేననంతయుం జూచెను. ౧

దురాత్ముఁడగు రాక్షసరాజుఁడయిన రావణుని చారుఁడగు నాశార్దూలుఁడు అట్లు జాగ్రత్తతోనావానరసేనసంతయుఁగలయ నవలోకించి మరలి వేగంబున లంకకుఁబోయి రావణుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

అగాధంబు నప్రమేయంబునగు వానరభిల్లూకసేన రెండవసముద్రంబు కరణి లంకమీఁదికి వచ్చుచున్నది. ౩

దశరథమహారాజపుత్రులయిన యన్నదమ్ములు రామలక్ష్మణు లిద్దఱును ఉత్తమాయుధంబులు ధరించి సీతయుండు స్థలంబునకునచ్చుల కున్నారు. ౪

మహాతేజులగు నీరామలక్ష్మణులు ఇప్పుడు సముద్రంబునొద్ద విడిసియున్నారు. ౫

వానరసేన యెటుచూచినను బదియామడలదూరముఖకు భూమి నావరించి యున్నది.

మహారాజుఁడవగు రావణుఁడా! నేను సామాన్యముగాఁ జూచి వచ్చినాను. శీఘ్రముగా యథార్థసంగతిం దెలిసికొనుము. ౬

తవ దూతా మహారాజ! క్షిప్ర మర్హా స్త్యవేక్షితుమ్,

ఉపప్రదానం సాన్త్వం వా భేదో వాఽత్ర ప్రయుజ్యతామ్. ౭

శార్దూలస్య వచః శ్రుత్వా రావణో రాక్షసాధిపః,
ఉవాచ సహసా వ్యగ్ర స్సన్దిగ్ధా ర్థాత్మనః ౮
శుకం నామ తదాకాశో వాక్య మర్థవిదాం వరమ్,
సుగ్రీవం బ్రూహి గత్వా త్వం రాజానం వచనా న్మమ. ౯
యథా సన్దేశ మక్లీబం శ్లక్ష్ణయా పరయా గిరా,
త్వం వై మహారాజకులే ప్రసూతో
మహాబల శ్చర్షభ సున్నతశ్చ ౧౦
న కశ్చి దర్థ స్తవ నా స్త్యనర్థ
స్తథాహి మే భ్రాతృసమో హరీశ',

అహం యు ద్యహరం భార్యాం రాజపుత్త్రస్య ధీమతః. ౧౧
కిం తత్ర తవ సుగ్రీవ! కిష్కిన్ధాం ప్రతి గమ్యతామ్,

న హీయం హరిభి ర్లఙ్కా శక్యా ప్రాప్తుం కథంచన. ౧౨
దేవైరపి సగన్ధర్వైర్వృ కింపున ర్నరవానరైః,

స తథా రాక్షసేన్ద్రేణ సన్దిష్టో రజనీచరః. ౧౩
శుకో విహఙ్గమో భూత్వా తూర్ణ మూర్ధ్వమథ చామ్బరమ్,

మహారాజుడవగు రావణుడా! నీవు శీఘ్రముగా దూతలం బంపి చక్కఁగాఁ జూచిరమ్మని యాజ్ఞాపించుము.

ఈవిషయమునంగు దానముగాని మంచిమాటగానిభేదోపాయముగాని ప్రయోగింపఁబడుఁగాక. అని శార్దూలుఁడు రావణునకుం జెప్పెను. ౭

రాక్షసనాథుఁడగు రావణుఁడు శార్దూలుఁడుచెప్పినమాటనువినియంత నాలస్యంబు సేయక యెచ్చరికతోఁ జేయవలసినకార్యంబు నిశ్చయించికొని కార్యవేత్తలలో నుత్తముఁడగు శుకుఁడనురాక్షసుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నీవు పోయి వానరరాజుఁడగు సుగ్రీవుంజూచి నేను జెప్పింపిన మాటలను వివేకధైర్యంబున న్యూనంబును శ్రావ్యంబు నగునీతిం జెప్పుము.

వానరమహారాజుండవగు సుగ్రీవుఁడా! నీవు సత్కులంబునఁ బుట్టిన వాఁడవు. విపక్షరణంబుఁగ వైరంబు గొనకుము. సుబలుఁడవు. అల్పబలుఁడగురామునితో నీకేమికార్యము? మఱియు బ్రహ్మపుత్రుఁడగుఋక్షరజసుని పుత్రుఁడవు? కావున నాను బంధుఁడవైతివి. ఇదిగాక నీకింగు లాభంబు లేదు. నష్టంబునులేదు. నాకునీవియన్న వాలికినిమిక్కిలియున్నేహము. కావున నీవు నాతోఁబుట్టినవాఁడవైతివి. నాతో వైరంబు సేయకుము. ౧౦

సుగ్రీవుఁడా! నేను రాజపుత్రుఁడగు రామునిభార్యను గొనిపోచ్చితి నేని, వానకిశ్వరుఁడవగునీకెమిసంబంధము? నీవుబుద్ధిమంతుఁడ వాలోచించు కొనుము. నీకెమియు నక్కఱలేదు. ఊరక కిష్కింధకుఁ బొమ్ము. ౧౧

లంకాపురిం బ్రవేశింప వానరులకెంతమాత్రములవికాదు. దేవతలును గంధర్వులునుంగూడ ప్రవేశింపఁజాలరు. ఇంక మనుష్యులును వానరులును బ్రవేశింపఁజాలరని చెప్పవలసినదేమియున్నది? అనిసుగ్రీవునితోఁ జెప్పుము అని రావణుఁడు శుకునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

శుకుఁడట్లు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడుచెప్పినమాటలు విని పక్షీ రూపంబుదాల్చి శీఘ్రంబున నాకాశంబునఁ గెగిరి రామునున్న సముద్రో త్తరతీరంబునకు నచ్చెను. ౧౩

సగత్వా దూర మధ్వాన ముపగమ్యపరి సాగరమ్. ౧౪
సంస్థితో హ్యమ్బరే వాక్యం సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్,
సర్వ ముక్తం యథాదిష్టం రావణేన దురాత్మనా. ౧౫

తం ప్రాపయ న్తం వచనం తూర్ణ మాప్లుత్య వానరాః,
ప్రాపద్యన్త దివం శీఘ్రం లోప్తుం హన్తుం చ ముష్టిభిః. ౧౬
సహైవ ప్లవఙ్గైర ప్రసభం నిగృహీతో నిశాచరః,
గగనా దూభతలే చాశు పరిగృహ్య నిపాతితః. ౧౭
వానరైర పీడ్యమానస్తు శుకో వచన మబ్రవీత్,

న దూతా ఘ్నన్తి కాకుత్స్థ! వార్యన్తాం సాధు వానరాః.

య స్తు హిత్వా మతం భర్తు స్స్వమతం సమ్ప్రభాషతే,
అనుక్తవాదీ దూత స్సన్ స దూతో వధ మర్హతి. ౧౯

శుకస్య వచనం శ్రుత్వా రామ స్సపరిదేవితమ్,
ఉవాచ మావధిష్టేతి ఘ్నత శ్శాఖామృగర్షభాన్. ౨౦

స చ పత్రలఘు ర్భూత్వా హరిభి ర్ధర్షితే భయే,
అన్తరిక్షస్థితో భూత్వా పున ర్వచన మబ్రవీత్. ౨౧

సుగ్రీవ! స త్యోసమ్పన్న! మహాబలపరాక్రమ!,
కిం మయా ఖలు వక్తవ్యో రావణో లోకరావణః. ౨౨

అట్లు శుకుఁడు పోంచెము సముద్రంబునకుమీఁదుగా నాకాశమార్గం బున బహుదూరంబుపోయి సుగ్రీవాదు లున్నస్థలంబుఁజేరి యాకాశంబు నసేయుండి సుగ్రీవుంజూచి గుశాత్ముఁడగు రావణుఁడు తనతోఁ జెప్పిపం పిన మాటలన్నియు నొక్కటియుయినను విడువక క్రమంబుగాఁ జెప్పెను.

అంత నట్టిమాటలు పలుకుచున్న శుకుంజూచి వానరులు ఆతనిఁ బిడి కిళ్లంగొట్టి యొక్కలఁవిఱుచుటకై శీఘ్రంబున నాకాశంబున కుద్యమించిరి

ఆవానరులు బలాత్కారమున నాకాశమును నొడిసిపట్టుకొని యాకా శంబుననుండి నేలం బడఁద్రోసిరి. ౧౭

ఆట్లు వానరులు తన్నుఁ బీడింపఁగా శుకుఁడు రాముంగోరొక్కని యిట్లని విలపించెను.

రాముఁడా! ధార్తికులు దూతలం జంపరు. నన్నివానరులు చంపవలె నని పట్టియున్నారు. కావున వీరలకు బలదని యాజ్ఞాపింపుము. ౧౮

ఎవ్వఁడు స్వామిచెప్పిపంపినమాటలను జెప్పక స్వామిమతంబును విడిచి స్వమతంబుఁ జెప్పునో ఆట్టిదూతనుమాత్రము వధింపవలయును అని శుకుఁడు రామునితోఁ జెప్పుకొనెను. ౧౯

అంతరాముఁడు శుకుఁడు రోదనపూర్వకముగాఁ జెప్పుకొన్నమాటను విని కరుణించి శుకుఁ గొట్టుచున్నవానతో త్తములంజూచి 'వీని వధింపవలదు' అని యాజ్ఞాపించెను. ౨౦

ఆట్లు వానరులు పీడించి పదలినపిమ్మట ఆశుకుఁడు కొంతభాగము విఱుఁబడిపోఁజేసి తేలికగానున్న యొక్కలతో నాకాశంబునొంది సుగ్రీ వుంజూచి మరల నిట్లని చెప్పెను. ౨౧

మహాబలపరాక్రమశాలివి. శక్తిసంపన్నుఁడవు నగుసుగ్రీవుఁడా! లోకంబుల నేడ్పించునట్టి రావణునకు నీనేమిచెప్పవలయును? చెప్పుము. అని శుకుఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

స ఏవ ముక్తో హరి ప్లవగాధిప స్తదా
ప్లవఙ్గమానా మృషభో మహాబలః,
ఉవాచ వాక్యం రజనీచరస్య
చారం శుకం తూర్ణ మదీనస త్త్వః. 13
న మేఽసి మిత్రం న తథానుకమ్ప్యో
న చోపకర్తాసి న మే ప్రియోఽసి,
అరిశ్చ రాఘవస్య సహానుబన్ధ
స్సమేఽసి వాలీవ యథార్హ్యా వధ్యః 14

నిహ న్మ్యహం చ్ఛ్వాం సనుతం సబన్ధుం
సజ్ఞాతిసర్గం రజనీచరేశ,
లఙ్కాంచ సర్వాం మహతా బలేన
భీస్మం కరిష్యామి సమేత్య భస్మ. 15
న మోక్ష్యసే రాఘవ రాఘవస్య
సురైర్ సహేన్ద్రై రపి గూఢ గుప్తః,
అ నన్తరైతత్ సూర్యపథం గతో మా
తత్థైవ పాతాళ మనుప్రవిష్టః. 16
తస్య త్రే త్రిషు లోకేషు న పిశాచం న రాక్షసమ్,
త్రాతార మనుపశ్యామి న గన్ధర్వం న చాసురమ్. 17
అవధీ స్త్వ జ్జరావృద్ధ మతిమం కిం జటాయుషమ్,

కిను తే రామపాన్నిధ్యే సకాశే లక్ష్మణస్య వా. 18
హృతా సీతా విశాలాక్షీ యాం త్వం గృహ్య న బుధ్యసే,

ఆట్లువానరో త్తముఁడును మహాబలుఁడును వానరరాజుండునగు శ్రీవుఁడురావణుని చారుఁడయిన శుకుఁడు చెప్పినమాటను విని యతనింజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౩

నీవు నాకు స్నేహితుడవుకావు. కావున నీవు నాకుఁ గరుణింపఁదగిన వాఁడవుకావు. నాకు నీవేయుపకారంబును జేసినవాఁడవుఁ గావు ప్రియుఁడవు గావు. మఱియునాస్నేహితుఁడగు రామునకుశత్రుఁడవు. కావున నాశత్రువగు వానికి మిత్రుఁడవు. కావున నీవు నాకుశత్రుఁడవు. వాలియుంబోలె వధ్యుఁడవు. ౨౪

రాక్షసాధీశ్వరుఁడగు రావణుఁడా! నేను నిన్ను నీకొడుకులను నీబంధువులను నీదాయాదులను అందఱను వధించెదను. శీఘ్రంబున మహాసేనతో వచ్చి లంకాపురియంతయు నీఱుగావించెదను. ౨౫

మూఢుఁడవగు రావణుఁడా! నీకుదేవేంద్రాదులు తోఁ వచ్చినను నీవంతర్ధానంబు నొందిపోయినను సూర్యద్వారంబునొందినను పాతాళలోకంబునకుఁబోయినను రాముఁడు నిన్నువిడువఁడు. ఆవశ్యము వధించును. ౨౬

రాముని బారిం బడిననిన్ను ముల్లోకంబులందును పిశాచములుగాని గంధర్వులుగాని యసురులుగాని రక్షింపంజాలరు. ౨౭

నీవు జటాయువును వధించితివని నిన్ను నీవే మెచ్చుకొనుచున్నావు కాఁబోలు! అతఁడు ముసలివాఁడు. అసమర్థుఁడు. అట్టివాని వధించుట యేమి యధికము?

నీవు సీతం దెచ్చితివనిగదా విఱ్ఱవీఁగుచున్నావు. విశాలాక్షీయగు సీతను రాముఁడైనను లక్ష్మణుఁడైననుండునప్పుడు అపహరించితివా యేమి వారలకు భయముపడి వారు లెవ్వరును లేనప్పుడు దొంగతనముగాఁ దీసికొని

మహాబలం మహోత్సాహం దుర్ధర్షమమరైరపి. 29
నబుభ్యసే రఘుశ్రేష్ఠం యస్త్వే ప్రాణాన్పరిత్యక్ష్యతి,

తతోఽబ్రవీద్వాలిసుతస్త్వష్టృవో హరిసత్తమః. 30

నాయం దూతో మహారాజచారికః ప్రతిభాతి మే,
తులితం హి బలం సర్వమనేనాత్రైవ తిష్ఠతా. 31

గృహ్యతాం మాగమల్లజ్జా మేతద్ధి మమ రోచతే,

తతో రాజ్ఞా సమాదిష్టాస్సముత్పుత్యోల్కాముఖాః. 32
జగృహుశ్చ బబన్ధుశ్చ విలపన్తమనాథవత్,
శుకస్తు వానరైశ్చణ్డైస్సత్రసైస్సమ్పరిక్షితః. 33

వ్యాక్రోశత మహోత్సాహం రామం దశరథాత్మజమ్,
లుప్యేతే మే బలాత్ప్రాణా భిద్యేత చ తథాఽక్షిణీ. 34

యాంచ రాత్రిం మరిష్యామి జాయే రాత్రిం చ యామహమ్,
ఏతస్మిన్నన్తరే కాలే యన్మయా హ్యశుభం కృతమ్. 35
సర్వం త్వముపదేష్యామి జహ్యాం చేద్యది జీవితమ్,

నాఘాతయత్తదా రామః శ్రుత్వా తత్పరిదేవనమ్. 36
వానరానబ్రవీద్రామో ముచ్యతాం దూత ఆగతః,
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే వింశ స్సర్గః.

వచ్చితివే. 27

నీప్రాణంబులం గొనునట్టి మహాబలుఁడును మహోత్సాహుడును దేవతలకెని చెనకరానివాఁడునగు రాము నెఱుంగవు. అని సుగ్రీవుఁడు రావణునితోఁ జెప్పమని శుకునితోఁ జెప్పెను. 28

అంత వానరశ్రేష్ఠుఁడును వాలికుమారుఁడునగు నంగదుఁడు సుగ్రీవునితో నిట్లని చెప్పెను. 30

మహారాజుఁడవగు సుగ్రీవుఁడా! ఈశుకుఁడు దూతకాఁడు ఈతఁడు రావణునిచారుఁడని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. ఇతండు మఱియొకటి నున్నట్లు యుండి నేనాసన్నివేశవిధమంతయుఁ గనిపించినాఁడు. 31

ఇతనిం బట్టి బంధింపుఁడు. ఇతనిలంకకుఁ బోనియ్యరాదు. ఇది నాకుఁ దోఁచుచున్నది. అని యంగదుఁడు సుగ్రీవునకుఁ జెప్పెను.

అంత సుగ్రీవునియాజ్ఞచే వానరులు ఆకాశంబున కెగరి యనాథయుం బోలె రోదనంబుసేయుచున్న యాశుకుంబట్టి బంధించిరి. 32

అంత శుకుఁడు అట్లచ్చట భీకరాకారులగు నావానరులచేఁ బీడితుఁడై మహోత్సాహునుం దశరథసుమారుఁడునగు రాముంజేరొక్కని విలపించెను.

నాయొక్కలను బలాత్కారంబున విఱిచివేయుచున్నారు! నాకండ్లం బెటికివేయుచున్నారు. 36

అనపరాధిని దూతనగు నేను అన్యాయంబున నిచ్చట వధింపఁబడు దునేని బుట్టినదిమొదలు ఇదివఱకు ఏయేపాపములం జేసియుందునో అట్టి ఘోరములైన నాపాపములన్నియుం నిన్నుఁ బొందును. అని శుకుఁడు రాము నిం జేరొక్కని విలపించెను. 34

అప్పుడు రాముఁడు శుకుని రోదనంబు మానికించి "దూతను విడువుఁడు" అని వానరుల కాజ్ఞాపించి శుకుని విడిపించెను. 35

ఇది యిరువదవసర్గము.

ఏ క వి ం శ స్స ర్గః.

తత స్సాగరవేలాయాం దర్భా నా స్తీర్య రాఘవః,
అఙ్గలిం ప్రాఙ్ముఖ కృత్వా ప్రతిశిశ్యే మహోదధేః. ౧
భావం భుజగభోగాభ ముపధా యారినూదనః,

జాతరూపమయై శ్చైవ భూషణై ర్భూషితం పరా. ౨
వరకాఞ్చనకేయూరముక్తా ప్రవరభూషణైః,
భుజైర్ వపమనారీణా మభిమృష్ట మనేకధా. ౩
చన్దనాగరుభిశ్చైవ పురస్తా దధివాసితమ్,
బాలసూర్యప్రతీకాశై శ్చన్దనై రుపశోభితమ్. ౪
శయనే చో త్తమాస్తీర్ణే సీతాయా శ్శోభితం పురా,
తత్ర కస్మా త్పరామృష్టం గఙ్గాజలనిషేచితమ్. ౫
సంయుగే యుగసఙ్కాశం శత్రూణాం శోకవర్ధనమ్,
సుహృదానన్దనం దీర్ఘం నాగరా న్తస్య బాహ్రయమ్. ౬
అస్యతా చ పున స్సవ్యం జ్యాహతవిగతత్వచమ్,
దక్షిణో దక్షిణం బాహుం మహాపరిఘసన్నిభమ్. ౭
గోసహస్రప్రదాతారం సుపధాయ మహాద్భుజమ్,
అద్య మే మరణం వాథ తరణం సాగరస్యవా. ౮
ఇతి రామో మతిం కృత్వా మహాబాహు ర్మహోదధిమ్,
అధిశిశ్యే స విధివ త్ప్రీయతో నియతో మునిః. ౯

తస్య రామస్య సుప్తస్య కుశా స్తీర్ణే మహీతలే,
నియమా దనపక్రమ్య నిశా స్తిస్రోఽతిచక్రముః. ౧౦
స త్రిరాత్రోషిత స్తత్ర నయజ్ఞో ధర్మవత్సలః,

ఇరువదియొకటవసర్గము.

ఆంత శత్రుసంహర్తయగు రాముండు సముద్రతీరంబున దర్భలు పఱిచికొని తూర్పుమొగంబుగా సముద్రంబునకుఁ జేమోడ్పుగీలించి నమస్కరించి సర్పశరీరముంబోలె గతిమ్మగులంబగు బాహువుం దలగడగాఁ జేసికొని సముద్రమున కెదుటఁ బరుండెను. ౧

దాక్షిణ్యవంతుఁడును, మహాబాహుఁడునగు రాముఁడు మున్ను బంగారు భూషణంబులచే నలంకరింపఁబడియుండినదియు, బంగారుబాహుపురులను ముక్తామయభూషణంబులను ధరించియున్న యుత్తమయువతుల భుజంబులచేఁ బెక్కుపిఱంబులం బరామృష్టంబును జందనాగరుప్రముఖసుగంధిగంధంబులచేతను రక్తచందనంబులచేతను గుబాళించుచుండినదియు హంసతూలికామయశయనంబున సీతాదేవిశిరముచే నధిష్ఠితంబయి యెంతయుఁ బ్రకాశించు చుండినదియు, గంగాజలంబుననుండు తత్కకాయంబునకు సరిఁబచ్చుచుండినదియు యుద్ధరంగంబునఁ బగవారికి గోపురార్గళంబుంబోలె నడ్డపడి గుర్విఁ బై మహోదుఃఖంబు గలిగించుసదియు మిత్రులకు సంతోషంబుగలిగించుసదియు ఆజానులంబమానంబును భూమండలంబున కంతయు నాలంబనభూతంబును శత్రువులపైన నవరతబాణప్రయోగంబు సేయుటచే జ్యాఘాతంబునంగలిగిన కిణంబులతో నొప్పుచున్నదియు గొప్పయినుపగుదియునై నున్నదియుఁ బెక్కుమాఱులు గోసహస్రంబుల నొసంగినదియునగు దక్షిణబాహువుం దలగడఁగాఁజేసికొని "ఇంక నాకు మరణంబేని సముద్రతరణంబేని గలుగుఁగాక" యని దృఢంబుగా సంకల్పించి స్నానాదులచేఁబరిశుద్ధుఁడయి మనోనియమంబును వాఙ్నియమంబునుఁ గలవాఁడై సముద్రంబున కెదురుగా శయనించెను. ౨-౯

అట్లు నియమంబుదప్పక రాముఁడు దర్భలుపఱిచిన నేలపై శయనించియుండఁగా మూఁడురాత్రులు గడచినవి. ౧౦

నయజ్ఞుఁడు నతిధార్మికుఁడునగు నారాముఁడు ఆచ్చట సముద్రతీరం

ఉపాసత తదా రామ స్సాగరం సరితాం పతిమ్. ౧౧

న చ దర్శయతే మన్ద స్తదా రామస్య సాగరః,
ప్రయతే నాపి రామేణ యదార్హా మభిపూజనామ్. ౧౨
సముద్రస్య తతశ్చక్రుర్ధో రామో రక్తా న్తలోచనః,
సమీపస్థ మువా చేదం లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్. ౧౩

అవలేప స్సముద్రస్య న దర్శయతి యత్స్వయమ్,

ప్రశమశ్చ క్షమా చైవ ఆర్జవం ప్రియవాదితా. ౧౪
అసామర్థ్యం ఫల న్త్యేతే నిర్గుణేషు సతాం గుణాః,

ఆత్మప్రశంసినం దుష్టం ధృష్టం విపరిధావకమ్. ౧౫
సర్వ శ్చోత్సహతే భక్షయితుం నరమ్,

న నామ్నా శక్యతే కీర్తి ర్న సామ్నా శక్యతే యశః. ౧౬
ప్రాప్తుం లక్ష్మణ! లోకేఽస్మి న్జయో వా రణమూర్ధని,

అద్య మద్బాణనిర్భిన్నై ర్మకరై ర్మకరాలయమ్. ౧౭
నిరుద్ధతోయం సౌమిత్రే ప్లవద్భిశ్చ పళ్య సర్వతః,
మహాభోగాని మత్స్యానాం కరిణాంచ కరా నిహ. ౧౮
భోగినాం పళ్య నాగానాం మమ చిన్నాని లక్ష్మణ!,

సశఙ్ఖ శుక్తికాజాలం సమీనమకరం శరైః. ౧౯

బున ఆట్లు మూఁడురాత్రులు శయనించియుండి ఆమూఁడురాత్రులును ఎడ తెగక సదీక్షతుఁడగు సముద్ర వారాధింపుచుండెను. ౧౧

సముద్రుఁడును మూఢుఁ డగుటవలన రాముఁడు నియమంబున నెంత యారాధించినను సాహాయ్యంబు సేయఁడయ్యె. ౧౨

అంత రాముఁడు సముద్రంబుపైఁ గోపించి కనుఁగొనల నెఱ్ఱఁదనం బుగడుర సమీపంబుననున్న శుభలక్షణలక్షితుండగు లక్ష్మణుండఁ జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౩

సముద్రుఁ డింకను రాకున్నాఁడు గదా! ఇతనిగర్వం బిట్లు సేయు చున్నది.

కోపములేకుండుట అపరాధంబునోర్చుట సహింపలేకుండుట ప్రియం బుగఁబలుకుట ఇవి మొదలగు సత్పురుషులగుణములు నిర్గుణులను అసామర్థ్య కృతంబులుగాఁ దోఁచును. ౧౪

లోకమునందు జనులు, ఆత్మస్తుతిపరుఁడును నిర్దయుఁడును దుష్టుఁ డును గర్వంబున నతిప్రసంగియు మంచివారని చెడువారని వివేచనంబులేక యందఱను దండించువాఁ డగు పురుషుని గౌరవింతురుగాని శమాదులుగల సత్పురుషుని గౌరవింపరు. ౧౫

లక్ష్మణుఁడా! ఈలోకంబున బలవంతుఁడను కీర్తినిగాను పరాక్రమ వంతుఁడను యశస్సునుగాని యుద్ధరంగంబున జయంబునుగాని మంచితన ముచేఁ బొంద నలవిగాదు. ౧౬

లక్ష్మణుఁడా! ఇప్పుడు నాబాణబలచేఁ దెగి యంతటఁ దేలుచుండు మకరంబులచే నీసముద్రం బావరింపఁబడియుండఁగలదు. చూడుము. ౧౭

లక్ష్మణుఁడా! ఇంక శీఘ్రంబునఁ బెనుకాయంబులగు సర్పంబులశరీ రంబులను, గజాకారమత్స్యంబులను వాచే ఛేదింపఁబడి సముద్రజలంబులం బడియుండఁగాఁ జూడఁగలవు. ౧౮

ఇప్పుడు నానావిధంబులగు బాణంబులు ప్రయోగించి శంఖశుక్తికా

అస్య యుద్ధేన మహతా సముద్రం పరిశోషయే,

క్షమయాహి సమాయుక్తం మా మయం మకరాలయః. ౨౦
అసమర్థం విజానాతి ధిక్క్షమా మీదృశే జనే,

న వర్ధయతి నామ్నా మే సాగరో రూప మాత్మనః. ౨౧

చాప మానయ సౌమిత్రే! శరాం శ్చాశీవిషోపమాన్,
సాగరం శోషయిష్యామి పద్భ్యాం యాన్తు ప్లవఙ్గమాః. ౨౨
అ దాభ్యక్షోభ్య మపి క్రుద్ధః క్షోభయిష్యామి సాగరమ్,

వేలాసు కృతమర్యాదం సహ సోర్మిసమాకులమ్. ౨౩
నిర్మర్యాదం కరిష్యామి సాయకై ర్వరుణాలయమ్,

మహార్ణవం క్షోభయిష్యే మహాదానవసఙ్కులమ్. ౨౪

ఏవ ముక్త్వా ధనుష్పాణిర్ క్షోభయిష్యన్ రఘూత్తమః,
బభూవ రామో దుర్ధర్షో యుగాన్తాగ్ని రివ జ్వలన్. ౨౫

సమ్పీడ్య చ ధనుర్ ఘోరం కమ్పయిత్వా శరై ర్జగత్,
ముమోచ విశిఖా నుగ్రా న్వజ్రా నివ శతక్రతుః. ౨౬

తే జ్వలన్తో మహావేగా స్తేజసా సాయకోత్తమాః,
ప్రవిశన్తి సముద్రస్య సలిలం త్రస్తపన్నగమ్. ౨౭

సహితంబును మత్స్యమకరసంకులంబునగు సముద్రంబు నంతయు శోషిల్లం జేసెదను. ౧౯

నేను ఓర్చియుండుటచేతఁగదా యీసముద్రుఁడు నన్నసమర్థునిఁగాఁ దలఁచి యవమానించినాఁడు. ఇట్టి దుష్టునివిషయమయి ఓర్వదగదు. ఇంకఁ గోష్పదంబునే బహింపవలయును. ౨౦

సామోపాయం బెంతిచేసినను సముద్రుఁడు నాకు సాహాయ్యంబరింపకున్నాఁడు. ౨౧

లక్ష్మణుఁడా! ధనుస్సును దీక్ష్ణబాణంబులనుం దెమ్ము సముద్రంబుసంతయు శోషిల్లంజేసెదను. వానరులు కాలినడకనే లంకకుఁ బోవుదురుగాక.

ఇట్లుపము ఆత్మోత్సాహంబగు సముద్రంబును గ్రుద్ధుఁడనై తూణితంబు గావించెదను.

చెలిమలికట్ట నతిక్రమింపకుండునటులుఁ దరంగసంకులంబునగు సముద్రంబు నంక శిక్షింపుచు నిర్మర్యాదంబుగా భూమి యుండంతయుఁ బ్రవహించునట్లు గావించెదను. ౨౩

సముద్రంబునందలి దానవులతోఁగూడ సముద్రంబునంతయు తూణితంబు గావించెదను. అని రాముఁడు లక్ష్మణునకుఁ జెప్పెను. ౨౪

ఇట్లు లక్ష్మణునకుఁజెప్పి రాముఁడు ధనుర్బాణంబులు ధరించి పరమకోపితుఁడై కండ్లు గిఱగిఱం ద్రిప్పుచుఁ బ్రళయకాలానలంబుకైవడి వెలుంగుచు దుర్ధర్షుఁడై యుండెను. ౨౫

అంతి రాముఁడు నెమ్మివు సజ్యంబుగావించి దృఢముష్టింబట్టి లోకంబులు భీతంబులయి గడగడవడంక దేవేంద్రుఁడు వెక్కుబజ్రాయుధంబులు ప్రయోగించునట్లు తీక్ష్ణంబులగు బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౨౬

అంత నాబాణంబులు మహావేగంబులయి తేజంబుచే జ్వలించుచు భయపీడితంబులగు సర్పంబులతో నొప్పుచున్న సముద్రజలంబులం బ్రవేశించినవి. ౨౭

తోయవేగ స్సముద్రస్య సనక్రమకరో మహాన్,
సమ్భూత మహాఘోర స్సమారుతరవ స్తదా. ౨౮
మహోర్మిమాలావితత శ్శఙ్ఖుక్తిసమావృతః,
సధూమపరిపృష్ఠోర్మి స్సహసా ఽసీన్మహోదధిః. ౨౯

వ్యథితాశ్చ పన్నగాశ్చాస న్దీప్తాస్యా దీప్తలోచనాః,
దానవాశ్చ మహోత్సాశ్చ పాతాళతలవాసినః. ౩౦

ఊర్మయ స్సన్తరాజస్య సనక్రమకరా స్తదా,
విన్ధ్యమన్దరసఙ్కాశా స్సముత్పేతు స్సహస్రశః. ౩౧

ఆఘూర్ణితతరఙ్గౌఘ స్సముద్భ్రాన్తోరగరాక్షసః,
ఉద్ధర్తితమహాగ్రాహ స్సంవృత్త స్సలిలాశయః. ౩౨

తతస్తు తం రాఘవ ముగ్రవేగం
ప్రకర్షమాణం ధనురప్రమేయమ్,
సౌమిత్రి రుత్పాత్య సముచ్ఛ్వసన్తం
మా మేతిచోక్త్వా ధనురాలలమ్బే. ౩౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ఏకవింశ స్సర్గః. ౨౧.

---

*

అప్పుడు సముద్రంబునందు తరంగవేగంబు వాయువేగసంఘట్టితంబయి మొసళ్లు మొదలగువానితోఁగూడి మహాభయంకరంబయి చూపట్టినది.

అంత శీఘ్రంబున సముద్రం బంతయు గొప్పగొప్పతరంగంబులతోఁ గూడినదై తరంగంబులచేఁ బైకిఁ దేఁబడిన శంఖశుక్తులచే సమావృతంబై జ్వాలాభీలంబులగు బాణంబుల సంబంధంబునంజేసి భోగయుముఁ జూపరులకు భయంకరంబుగాఁ జూపట్టినది. 27

సముద్రంబుననుండు సర్పములు దీప్తలోచనంబులయి ముఖంబుల విషంబు గ్రక్కుచు రామబాణపీడితంబులయి భయవివ్వలంబులయినవి. అట్లు పాతాళంబుననుండు మహాపరాక్రమశాలులగు దానవులును రామబాణపీడితులయిరి. 30

అప్పుడు సముద్రంబున మొసళ్లు మొదలగుజలజంతువులతోఁ గూడిన ఘనమహాతరంగంబులు వింధ్యమందరంబులంబోలె నత్యున్నతంబులయి వేనవేలుగాఁ బొడమినవి. 31

అంతఁ దరంగంబులు తిరుగుడునొంద సర్పంబులును రాక్షసులును సంభ్రాంతులుగా మొసళ్లుమొదలగు జలజంతువులు భీతంబులయి సంక్షోభంబునొంద నమ్మహాసముద్రంబంతయుఁ గాంతిహీనం బయియుండినది. 32

అంత లక్ష్మణుఁడు కోపం బినుమడింప నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు మతియును నుగ్రంబగు వేగంబు వహించి యతిభయంకరంబగు శరసంధానంబు సేయుండొడంగిన రాముండూఁచి "యింక నుపేక్షింపరాదు; లోకంబులన్నియు దగ్ధంబులగును" అనితెలంచి రాముఁ డడ్డగి "ఇలగు! వలదు! ఇంక విరమింపుము!" అని ప్రార్థించియు విరమింపకుండుటం జేసి రామునిచేతి ధనువుం బట్టుకొనెను. 33

ఇది యిరువదియొకటవసర్గము.

ద్వా వి ం శ స్స ర్గఃసర్గము.

అ థోవాచ రఘుశ్రేష్ఠ స్సాగరం దారుణం వచఃసర్గము,

అద్య త్వాం శోషయిష్యామి సపాతాళం మహార్ణవ!. ౧

శరనిర్దగ్ధతోయస్య పరిశుష్కస్య సాగర!,
మయా శోషితసత్త్వస్య పాంసు రుత్పత్స్యతే మహాన్. ౨

మత్కార్ముకవిసృష్టేన శరవర్షేణ సాగర!,
పారం శైఘ్ర్యం గమిష్యన్తి పద్భి రేవ ప్లవఙ్గమాఃసర్గము. ౩
విచిన్వ న్నభిజానాసి పౌరుషం నాపి విక్రమమ్,
దానవాలయసన్తాపం మత్తో నాధిగమిష్యసి. ౪

బ్రాహ్మేణ నాస్త్రేణ సంయోజ్య బ్రహ్మసణ్డనిభం శరమ్,
సంయోజ్య ధనుషి శ్రేష్ఠే విచకర్ష మహాబలఃసర్గము. ౫

తస్మి న్నిష్కృష్టే సహసా రాఘవేణ శరాసనే,
రోదసీ సమ్పుఫాలేవ పర్వతా శ్చ చకమ్పిరే. ౬
తమశ్చ లోక మావ్రే దిశశ్చ న చకాశిరే,
పరిచుక్షుభిరే చాశు సరాంసి సరితస్తథా. ౭
తిర్యక్చ సహసావాతై స్సుభృతౌ చన్ద్రభాస్కరౌ,

భాస్కరాంశుభి రాదీప్తం తమసా చ సమావృతమ్. ౮

ఇరువదిరెండవసర్గము.

అంత రాముఁడు అప్పటికిని సాహిత్యపరిపకుండునట్టి సముద్రుఁ జూచి భయంకరంబుగా నీమాటం జెప్పెను.

సముద్రుఁడా! ఇప్పుడు నిన్ను పాతాళముతోఁగూడ శోషిల్లుసట్లు గాంచెదను. ౧

సముద్రుఁడా! నాబాణంబులచే జలంబంతయుఁ నెండిపోయి జలజంతువులన్నియుఁ దగ్ధంబు లయినపిమ్మట నీవున్నస్థలం బంతయు నినుకతోనిండియుండఁగలదు ౨

సముద్రుఁడా! నేను బాణవ్రిం బున నిన్ను శోషిల్లఁజేసినపిమ్మట నిప్పుడు వానరులు కాల్బడకనే నిన్ను దాఁటిపోఁగలరు. 3

దానవులకు నిలయస్థానమయిన సముద్రుఁడా! నీవు నాబలంబునుగాని పరాక్రమంబునుగాని యాలోచించి కనుఁగొనఁజాలవు; మఱియుఁ నాబలనం గలుగు బాధనుంగూడఁ దెలిసికొనకున్నావు; ఈయజ్ఞానము దానవసహవాసదోషంబునఁ గలిగినదేమో తెలియదు. అని రాముఁడు సముద్రునకుం జెప్పెను. ౪

మహాబలుఁడగురాముఁడు బ్రహ్మదండసమానంబగు భయంకరశరంబు దీసి దానిబ్రహ్మాస్త్రంబుతో నభిమంత్రించి వింటంగూర్చియాకర్ణాంతమునాకర్షించెను. ౫

అట్లు రాముఁడు ధనువు నాకర్షింపఁగానే ఆకాశంబును భూమియుఁ బగిలిపట్లుండినవి. పర్వతంబులన్నియుఁ భయంబున గడగడ వడంకినవి. ౬

లోకంబునం దంతయుఁ జీఁకటిక్రమ్మినది. దిక్కులు కాంతిహీనంబులయినవి. సరస్సులును నదులును గలంగియుండినవి. ౭

చంద్రసూర్యులును నక్షత్రంబులును భయంబున వక్రంబుగా నడచినవి.

అప్పుడు ఆకాశంబున అధికముగాఁ జీఁకటి క్రమ్ముకొనియుండుటం

ప్రచకాశే తదాకాశ ముల్కాశతవిదీపితమ్,

అన్తరిక్షాచ్చ నిష్పతా నిర్జగ్ము రతులస్వనాః. ౯
పుష్పురు శ్చ ఘనా దివ్యా దివి మారుతపఙ్క్తయః,

బభఞ్జుచ తదా వృక్షా న్బలదా నుద్వహ న్నపి. ౧౦
ఆరుజం శ్చైవ శైలాగ్రా న్శిఖరాణి ప్రభఞ్జనః,

దివిస్పృశో మహా మేఘా స్సఞ్జతా స్సనుహాస్వనాః. ౧౧
ముముచు ర్వైద్యుతా నగ్నీం స్తే సుహాశనయు స్తదా,

యాని భూతాని దృశ్యాని చుక్రుశు ర్భాశనే స్సమమ్. ౧౨
అదృశ్యాని చ భూతాని ముముచు ర్భనవస్వనమ్,

శిశ్యే చాపి భూతాని సన్త్రస్తా న్యదివ్రజ న్దిచ. ౧౩
సంప్రవివ్యధిరే చాపి నచ పస్పన్దిరే భయాత్,

సహ భూతైస్తతో యోధా స్సనాగ స్సహరాక్షసః. ౧౪
సహాశ్వభూ త్తతో వేగా ద్భీమసేనో మహోదధిః,

యోజనం వ్యతిచక్రామ వేలా మన్యత్ర సంస్థితాత్. ౧౫

తం తదా సమతిక్రాన్తం నాతిచక్రామ రాఘవః,
సముద్రత మమిత్రఘ్నో రామో నదనదీపతిమ్. ౧౬
తతో మధ్యా త్సముద్రస్య సాగర స్స్వయ ముత్థితః,

జేసి సూర్యుని కిరణంబులు గొఱవులంబోలెఁ గాంతిహీనంబులయి చూపట్టుచుండినవి. ౮

అంతరిక్షంబునుండి మహోల్కని గదుం బిడుగులు పడినవి. ౯

మఱియు నాకాశంబునఁ జండమారుతంబులు భయంకరంబుగా వీచినవి.

వాయువేగంబున ఆకాశంబునంగు మేఘంబులు వ్యాపించినవి. గొప్ప వృక్షంబులు విఱిగినవి. పర్వతశిఖరంబులును ఖండపర్వతంబులును భీడితంబులయినవి. ౧౦

ఆప్పుడు మహామేఘంబులు ఆకాశంబున సంగతంబులయి మహోల్కని చెలంగ వైద్యుతంబులగు నగ్నులం గ్రక్కినవి ఆవి పిడుగులయి నేలంబడినవి. ౧౧

దృశ్యంబులగు మనుష్యాదిభూతంబులుపిడుగుమ్రోఁతకు సరిగా మహోల్కనిగదుర నాక్రోశించినవి; ఆదృశ్యంబులగు పిశాచాదిభూతంబులును భయంకరధ్వనిం గావించినవి. ౧౨

అంత సమస్తభూతంబులును భయావిహ్వలంబులయి నేలంబడి సదభ్రాంతంబులయి పరమదుఃఖితంబులయి భయంబునంజేసి నిశ్చలంబులయి యుండినవి ౧౩

అంత శరసంధానమాత్రంబున రామవేగంబునంజేసి యాసముద్రంబు భూతంబులతోను సర్పంబులతోను రాక్షసులతోను గొప్పగొప్పతిరంగంబులతోఁ గూడినదై భయంకరంబగు వేగంబు గొండినది. ౧౪

అంత సముద్రము చెలియలికట్టనుండి యామడదూరంబు వెనుకకుఁ బోయెను. ౧౫

ఆప్పుడు శత్రుసంహర్తయగురామునిఁడు ఆట్లు వెనుకకుఁ బాఱిపోయిన సముద్రముపై బాణప్రయోగంబు సేయఁడయ్యె. ౧౬

అంత మేరుపర్వతంబుననుండి సూర్యుఁ డుదయించునట్లు సముద్రమ

ఉదయా హి మహాశైలా న్తేజో రివ దివాకరః. ౧౭

పన్నగై స్సహ దీప్తాస్యై స్సముద్రగ ప్రత్యదృశ్యత,
స్నిగ్ధవైడూర్యసజ్కాశో జామ్బూనదవిభూషితః. ౧౮

రక్తమాల్యామ్బరధరగ పద్మపత్రనీథేక్షణః,
సర్వపుష్పమయీం దివ్యాం శిరసా ధారయా స్రజమ్. ౧౯

జాతరూపమయై శ్చైవ తపనీయవిభూషితై ఃై,
ఆత్మజానాంచ రత్నానాం భూషితో భూషణో త్తమైః. ౨౦

ధాతుభి ర్మణ్డిత శ్శైలో నివిధై ర్హిమవా నివ,
ఏకావళీమధ్యగతం తారహారం సాటల్యప్రభమ్. ౨౧

విపులే నోరసా బిభ్ర త్కౌస్తుభస్యసహోదరమ్,
ఆఘూర్ణితతరజ్గౌఘగ కాలికానిలసఙ్కులః. ౨౨

ఉదగ్ర్తితమహాగ్రాహ స్సంభార్తోరగ రాక్షసః,
(దేవతానాం సురూపాభి ర్నానారూపాభి రీశ్వరః,
గంగాసింధు ప్రధానాభి రాపగాభి స్సమావృతః.)
నాగర స్సముపక్రమ్య పూర్వ మామన్త్ర్య వీర్యవాన్. ౨౩
అబ్రవీ త్ప్రాఞ్జలి ర్వాక్యం రాఘవం శరపాణినమ్,

పృథివీ వాయు రాకాశ మాపో జ్యోతి శ్చ రాఘవ!. ౨౪
స్వభావే సౌమ్య! తిష్ఠన్తి శాశ్వతం మార్గ మాశ్రితాః,

త త్స్వభావో మ మా పేయ మ యదగాధోఽహ మప్లవః. ౨౫
వికారస్తు భవే ద్దాశ్ఞ ఏత స్తే ప్రవదా మ్యహమ్,

ధ్యంబుననుండి సముద్రాభిమానిదేవతయయినసముద్రుఁ డావిర్భవించెను. ౧౭

వైడూర్యవర్ణ దేహుఁడును రక్తమాల్యాంబరధరుఁడును దామరపూఁదే
కులుఁబోలె నయనంబులుకలవాఁడును నానావిధపుష్పములు గూర్చిన దివ్య
పుష్పమాలికను శిరంబునఁ దాల్చినవాఁడును జంబూనదియందుఁ బుట్టిన
బంగారుసొమ్ములచేనేమి గనులందు జన్మించిన బంగారుసొమ్ములచేనేమి నానా
విధామూల్యరత్నఖచితంబులగుబంగారుసొమ్ములచేనేమియలంకృతుఁడును నా
నావిధధాతువులచే నలంకృతుఁడగు హిమవంతుఁడుంబోలెఁ దేజరిల్లుచున్నవాఁ
డును గౌస్తుభంబు తోఁబుట్టువైన ముక్తాహారమధ్యగతంబగు దివ్యరత్నంబును
విశాలవక్షస్థలంబునఁ దాల్చినవాఁడునగు సముద్రుఁడు మహాతరంగంబు
లాకాశంబు నంట మేఘవాతంబు లినుమడింప దీప్తముఖంబులగు పన్నగం
బులతోఁగూడఁ జూపట్టెను. ౧౮-౨౨

దేవతాశ్రేష్ఠుఁడగు నాసముద్రుఁడు పెద్దపెద్దమొసళ్లు సంభ్రాంతం
బులయి తిరుగ సర్పంబులను రాక్షసులను గలఁతనొంద నానావిధరూపధర
లగు గంగాసింధుస్రముఖనదులచే సేవింపఁబడినవాఁడై సాక్షాత్కరించెను.

పరాక్రమవంతుండగు సముద్రుఁడు రామునొద్దకుఁబోయి తానే
ముందుగా రాముఁ బిలిచి చేమోడ్పుగీలించి బాణపాణియగు రాముంజూచి
యిట్లని చెప్పెను. ౨౩

ప్రసన్నుఁడవగురాముఁడా! భూమియు వాయువును ఆకాశమును
జలంబును అగ్నియును ఈపంచభూతంబులును శాశ్వతంబగు మర్యాద నవ
లంబించి కాఠిన్యము తిర్యగ్గమనము అవకాశరూపత అగాధత్వము ఊర్ధ్వ
జ్వలనము ఈస్వస్వభావంబులను వదలకుండును. ౨౪

అందువలన మిక్కిలియయి లోఁతుగలిగి దాఁటనలవి గాకుండుట
నాస్వభావము; నేను దీనివదల నలవిగాదు; లోఁతులేకుండుట నిష్పునకుఁ
జల్లఁదనంబుపోలె నాకు విరుద్ధధర్మము; ఈతత్త్వంబు నీకుఁ జెప్పితిని. ౨౫

న కామా న్నచలో భాద్వా న భయా త్పార్థివాత్మజ!. 3౬
గ్రాహనక్రాకులజలం స్తమ్భయేయం కథంచన,

విధాస్యే రామ! యేనాపి విషహిష్యే హ్యహం తథా. 3౭
గ్రాహా నప్రహరిష్యన్తి యావ న్తేనా తరిష్యతి,

హరీణాం తరణే రామ! కరిష్యామి యథాస్థలమ్. 3౮

తమబ్రవీ త్తదా రామ ఉర్వ్యతో హి సదీపతే,
అమోఘోఽయం మహాబాణ కస్మి న్దేశే నిపాత్యతామ్. 3౯

రామస్య వచనం శ్రుత్వా తంచ దృష్ట్వా మహాశరమ్,
మహోదధి ర్మహాతేజా రాఘవం వాక్య మబ్రవీత్. 4౦
ఉత్తరే ద్రుమకాశోఽ స్తి కశ్చి త్పుణ్యతమో మమ,
ద్రుమకుల్య ఇతి ఖ్యాతో లోకే ఖ్యాతోయథా భవాన్. 4౧

ఉగ్రకర్మనకర్తాణో బహవ స్తత్ర దస్యవః,
అభీర ప్రముఖాది పాపాది పిబ న్తి సలిలం మమ. 4౨
తై స్తు సంస్పర్శనం పాపై ర్న సహే పాపకర్మభిః,
అమోఘది క్రియతాం రామ! తత్ర తేమ శరో త్తమః. 43

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సాగరస్య స రాఘవః,
ముమోచ తం శరం దీప్తం పీర స్సాగరదర్శనాత్. 4౪
తేన తన్మరుకాన్తారం పృథివ్యాం ఖలు విశ్రుతమ్,

రాచకొమరుఁడవగు రాముఁడా! నేను గామమునంగాని లోభంబునం గాని భయంబునంగాని మొసళ్లు మొదలగు జంతువులచే నిండియున్న జలంబు లను ఎంతమాత్రము స్తంభింపఁజాలను. 21

రాముఁడా! ఆయితే నాచేత నైనకార్యమును మాత్రము గావించెదను; మీసేన సముద్రంబు దాఁటువాఱకు గ్రాహాదిజలజంతువులనేసేను బాధింపకుండునట్లు గావించెదను. 22

రాముఁడా! వానరులు సముద్రంబు దాఁటుటవిషయమయి నేతుబంధము సేయుటకుఁదగిన సాహాయ్యంబుఁ గావించెదను. అని సముద్రుఁడు రామునితోఁ బెప్పెను. 23

అప్పుడు రాముఁడు సముద్రుంజూచి "సముద్రుఁడా! అట్లగునేని అమోఘంబగు నీమహాబాణంబును శరాసనంబున సంధించినాఁడ! దీని నెచ్చట విడుతును? చెప్పుము" అని పలికెను. 24

మహాతేజుఁడగు సముద్రుఁడు రాముఁడు చెప్పినమాటనువిని కృతసంధానంబగు మహాబాణంబునుంజూచి రామునకు ఇట్లనుమాటం బెప్పెను. 30

ఇచ్చటికి సమీపముగా ను త్తరదిక్కున లోకంబునందు నీవలె వినుతికెక్కినదియు మిక్కియు సుందరంబునగు ద్రుమకుల్యంబను నొక్కప్రదేశమున్నది. 31

ఆప్రదేశంబునఁ బెంబడివాండ్రు మున్నగువార లనేకులు దొంగలు నాజలంబు ద్రావుచు మహోద్దుష్టకార్యంబులం గావించుచున్నారు. 32

రాముఁడా! అట్టి పాపకర్ములను దుష్టులస్పర్శనమును నేను సహింపఁజాలను; కావున ఈయమోఘబాణంబును వారలపైఁ బ్రయోగింపుము. అని సముద్రుఁడు రామునితోఁ బెప్పెను. 33

పరాక్రమవంతుఁడగు రాముఁడు ఆసముద్రుఁడు చెప్పినమాటను విని సముద్రుని యిష్టప్రకారము ఆమహాబాణమును ద్రుమకుల్యంబుపై విడిచెను. రాముఁడు ఏష్టలంబుపైఁ బిడుగుంబోలె వెలుంగుచున్న బాణము

నిపాతిత శ్శరోయత్ర దీప్తాశనిసమప్రభః. 3౫
ననాద చ తదా తత్ర వసుధా శల్యపీడితా,
తస్మా ద్వ్రణముఖా త్తోయ ముత్పపాత రసాతలాత్. 3౬
స బభూవ తదాకూపో వ్రణ ఇత్యభివిశ్రుతః,
సతతం చోత్థితం తోయం సముద్రస్యేవ దృశ్యతే. 3౭

అవదారణశబ్దశ్చ దారుణ స్సమపద్యత,

తస్మా నిద్బాణపాతేన త్వగ్గ కుక్షీ ష్వశోషయత్. 3౮

విఖ్యాతం త్రిషు లోకేషు మరుకాన్తార మేవ తత్,

మోక్షయిత్వా తతగ్గ కుక్షిం రామో దశరధాత్మజః. 3౯
వరం తస్మై దదా విద్వా న్మరవేఽమరవిక్రమః,

పశవ్య శ్చాల్పరోగశ్చ ఫలమూలరసాయుతః. ౪౦
బహుస్నేహో బహుక్షీర స్సుగన్ధిర్విధోషధః,

ఏవ మేతై ర్గుణై ర్యుక్తో బహుభి స్సతతం మరుః. ౪౧
రామస్య వరదానాచ్చ శివగ్గ పన్థా బభూవ హ,

తస్మిన్ దగ్ధే తదా కుక్షౌ సముద్ర స్సరితాంపతిః. ౪౨
రాఘవం సర్వశాస్త్రజ్ఞ మిదం వచన మబ్రవీత్,

ప్రయోగించెనో ఆస్థానంబు మరుకాంతారమని ప్రసిద్ధినొందినది. 3౫

ఆప్పుడు బాణపాతంబునంజేసి భూమి మహానాదంబు గావించినది. ఆచెబ్బదగిలినస్థలంబునఁ బాతాళంబుననుండి దివ్యజలం బుద్గమించినది. 3౬

ఆకూపము వ్రణకూపమని ప్రసిద్ధినొందినది, అందుఁ బాతాళంబుననుండి యుద్గతంబయిన జలము రుచ్యంబై సముద్రజలంబువలె నెల్లప్పుడును నాశంబులేక చూడఁబడుచుండును. 3౭

ఆట్లు బాణవేగంబున భూమి పగులునప్పుడు భయంకరంబగు ధ్వని గలిగినది.

ఆట్లు రాముఁడు బాణప్రయోగంబుచే గ్రుమకుల్యంబులందుఁ బల్లపుప్రదేశంబులనుండు నాభీరాదిపాపిష్ఠులచే స్పృశింపఁబడుమన్న గుహ్యజలంబుల వశింపఁజేసెను. 3౮

జలంబులంతయు నెండిపోవుటంజేసి యాప్రదేశంబు మరుకాంతారమని ముల్లోకంబులం బేరుఁ బడసినది.

దేవతుల్యుఁడును బండితుఁడును దశరథపుత్రుండునగు రాముఁడు ఆట్లు సముద్రకుక్షీప్రదేశముననుండి ఆభీరాదిపాపిష్ఠుల నశింపఁజేసి యంత నమ్మరుకాంతారమునకు వరం బొసంగెను. 3౯

ఈమరుకాంతారము పశువులకుఁ గావలసిన బాలతృణాదులుగలదై యరోగమయి ఫలమూలమధువులతోఁగూడినదై శ్రీరసమృద్ధమయి సుగంధి నానావిధమాలికలుగలదై యుండఁగలదు. అని రాముఁడు మరుకాంతారమునకు వరం బొసంగెను. ౪౦

రాముని వరదానప్రభావంబున నమ్మరుకాంతారము ఇట్లు పెక్కుగుణంబులతోఁ గూడినదై యెల్లప్పుడును మనోహారప్రదేశంబై యొప్పుచుండినది. ౪౧

ఆట్లు ఆగ్రుమకుల్యంబంతయు దగ్ధంబయిన పిమ్మట నదీపతియగు సముద్రుఁడు సమస్తాస్త్రవేత్తయగు రాముండడిగి యిట్లని చెప్పెను. ౪౨

అయం సౌమ్య! నలో నామ తనుజో విశ్వకర్మణః 83
పిత్రా దత్తవర శ్శ్రీమా స్ప్రీతిమో విశ్వకర్మణా,
ఏష సేతుం మహోత్సాహ కరోతు మయి వానరాః. 84
త మహం ధారయిష్యామి తథా హ్యేష యథా పితా,

ఏవ ముక్త్వా వధి ర్నష్ట స్సముత్థాయ నళ స్తదా. 85
అబ్రవీ ద్వానరశ్రేష్ఠో వాక్యం కామం మహాబలః,

అహం సేతుం కరిష్యామి విస్తీర్ణే వరుణాలయే. 86
పితు స్సామర్థ్య మాస్థాయ తత్త్వమాహా మహోదధిః,
దణ్డ ఏ వరో లోకే పురుష స్యేతి మే మతః. 87
ధిక్తీమా పుకృతిక్షేమ సా స్తవం దాన మథాపి వా,

అయం హి సాగరో ధీమ స్సేతుకర్మదిదృక్షయా. 88
దదౌ దణ్డభయా ద్దాధం రాఘవాయ మహోదధిః,

మమ మాతు ర్వరో నత్తో ముద్దరే విశ్వకర్మణా. 89
ఔరస స్తస్య పుత్రో ఽహం సదృశో విశ్వకర్మణా,

న చా శ్యహ మనుత్తో వై ప్రబ్రూయా మాత్మనో గుణాన్.

సమర్థ శ్చా శ్యహం సేతుం కర్తుం వై వరుణాలయే,
స్మారితో ఽస్మ్యహ మేతేన తత్త్వ మాహా మహోదధిః. 90
కామ మద్యైవ బధ్నన్తు సేతుం వానరపుఙ్గవాః,

సౌమ్యుడవగు రాముఁడా! ఈనలుఁడు విశ్వకర్మకొడుకు విశ్వకర్మ వలన గుణంబు నొందియున్నాఁడు. శిల్పవిద్యాలం దండ్రికి సమానుఁడు. ౪౩

మహోత్సాహుఁడగు నీనలుఁడు సముద్రంబునంగు సేతువు నిర్మించుఁగాక. ఆసేతువును మునుఁగకుండ నేను ధరించెదను. ఇతఁడు తండ్రి యంతటివాఁడు. అని సముగ్రుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౪౪

సముగ్రుఁడీప్రకారముచెప్పి యంతర్ధానముఁజెయ్యగా అప్పుడు వానరోత్తముఁడును మహాబలుఁడు నగు నలుఁడు లేచి రాముఁజూచి యీమాటం జెప్పెను. ౪౫

నేను నాతండ్రియొసంగిన సామర్థ్యంబు నవలంబించి విశాలంబగు సముద్రమునంగు సేతువుంగట్టెదను; సముగ్రుఁడు యథార్థముం జెప్పినాఁడు.

లోకమునంగుఁ బురుషుఁ డుదండోపాయము నే ప్రయోగింపనుయుక్తమని నాయభిప్రాయము; కృత్తిజ్ఞులు గానివారివిషయమయి క్షమయుఁ సామదానోపాయంబులను బనికిరావు. ౪౭

భయంకరాకారుఁడగు నీసముగ్రుఁడు సగరునిచే నర్థితుం డయ్యుఁ గృతజ్ఞతలేక రాముఁడు దండింపఁడనుభయంబున సేతునిర్మాణంబునకై రామునకు స్థలం బొసంగెను. ౪౮

మందరపర్వతంబున విశ్వకర్మ నాతల్లికి వరం బొసంగెను. ౪౯

నే నా విశ్వకర్మ కొడుకపుత్రుఁడను; శిల్పవిద్యలంగు విశ్వకర్మకు సమానుఁడను.

మతియొవ్వరును జెప్పువారు లేకుండునప్పుడు నేనుమాత్రము నాగుణంబులం జెప్పుకొనువాఁడనుగాను. ౫౦

నేను సముద్రంబున సేతువును నిర్మింపఁగలను.

సముగ్రుఁడుయథార్థంబుఁ జెప్పినాఁడు. నాకునుజ్ఞాపకమయినది.

ఇచ్ఛయుండునేని యిప్పుడే వానరులు సేతునిర్మాణసన్నాహంబు సేయుఁడురుగాక. అని నలుఁడు చెప్పెను.

తతో విసృష్టా రామేణ సర్వతో హరియూథపాః. ౪౨
అభిపేతుర్దశగ్రీవం హృష్టా శ్శతసహస్రశః,
తే నగాగ్నిగసఙ్కాశా శ్శాఖామృగగణర్షభాః. ౪౩
బభఞ్జుర్వానరా స్తత్ర ప్రచకర్షుశ్చ సాగరమ్,
తే సాలై శ్చాశ్వకర్ణైశ్చ ధవై ర్వఞ్జులైశ్చ వానరాః. ౪౪
కుటజై ర్భఞ్జనై స్తాలై స్తిలకై స్తినిశై రపి,
బిల్వైశ్చ సప్తపర్ణైశ్చ కర్ణికారై స్సుపుష్పితైః. ౪౫
చూతై శ్చాశోకవృక్షైశ్చ సాగరం సమపూరయన్,

సమూలాంశ్చ విమూలాంశ్చ పాదపా న్హరిసత్తమాః. ౪౬
ఇన్ద్రకేతూని వోద్యమ్య ప్రజహ్రు ర్హరయ స్తదా,

తాలాన్ దాడిమగుల్మాంశ్చ నారికేళా న్సుపుష్పితకాన్. ౪౭
వకుళా న్ఖదిరా న్సిమ్బాన్ సమాజహ్రు స్సమన్తతః,

హస్తిమాత్రా న్మహాకాయాః పాషాణాంశ్చ మహాబలాః. ౪౮
పర్వతాంశ్చ సముత్పాట్య యన్త్రైశ్చ పరివహన్తిచ,
ప్రక్షిప్యమాణై రచలై స్సహసా జల ముద్ధతమ్. ౪౯
సముత్పతితమాకాశ మపసర్ప త్తత స్తతః,
సముద్రం క్షోభయామాసు ర్వానరాశ్చ సమన్తతః. ౫౦
మాత్రా ణ్యన్యే ప్రగృహ్ణన్తి వ్యాయతం శతయోజనమ్,

దణ్డా నన్యే ప్రగృహ్ణన్తి విచిన్వన్తి తథా పరే. ౫౧

దశయోజనవిస్తారం శతయోజన మాయతమ్,

ఆంత వానరోత్తములు రామనియోగంబునఁ బరమసంతుష్టులయి లక్ష లక్షలుగా గుంపుచేరి యడవులకుం బోయిరి. ౧౨

ఆంతఁ బర్వతాకారులగు వానరోత్తములు అడవులందు నానావిధ వృక్షంబులం బెఱికి సముద్రంబునం జేర్చిరి. ౧౩

ఆవానరులు అమ్లు మద్దిచెట్లను ఇరుమద్ది చెట్లను వీఁయుమద్ది చెట్లను చండ్రచెట్లను వెరుళ్లను గొండమల్లెచెట్లను తాటిచెట్లను బొట్టుగుచెట్లను దిమి శవృక్షంబులను బిల్వవృక్షంబులను వీడాకుల కుఱాటి చెట్లను పుష్పితంబులగు కొండగోఁగుచెట్లను మామిడిచెట్లను ఆశోకవృక్షంబులను దీసికొనివచ్చి సము ద్రంబు నిండించిరి. ౧౪,౧౫

ఆవానరోత్తములు వృక్షంబులం గొన్నిటిని సమూలంబులుగాను గొన్నిటిని విమూలంబులుగాను బెఱికి యింద్రధ్వజంబులంబోలెఁ బైకెత్తి సముద్రంబునం బడవైచిరి. ౧౬

ఆవానరులు తాఁటిచెట్లను దాడిమవృక్షంబులను బెంకాయచెట్లను తొండ్రచెట్లను బొగడచెట్లను తుమ్మచెట్లను నింబవృక్షంబులను దీసికొనివచ్చి సముద్రముఖం బడవైచిరి. ౧౭

మహాకాయులును మహాబలులునగు వానరులు ఏనుఁగంతటిప్రమాణ ములగలతాళ్లను బర్వతంబులనుంబెఱికి యంత్రంబులచేఁ గొనిపోయిరి. ౧౮

సముద్రంబుఁ బర్వతంబులం బడవేయుటచే జలంబు పైకెగిరి యాకా శంబున నచ్చటచ్చట వ్యాపించినది. ౧౯

ఆప్పుడు వానరులు సముద్రంబునంతయుఁ జ్ఞుభితంబుగావించిరి ౨౦

కొందఱు ఎచ్చుతక్కువలు గలుగకుండుటకై నూఱుయోజనంబులు పడుపయిన సూత్రంబులం బట్టుకొనిరి.

కొందఱు కొలతకొయ్యలంబట్టుకొనియుండిరి. మఱికొందఱు ఎచ్చు తక్కువలు పరీక్షించుచుండిరి. ౨౧

ఆట్లు నలుఁబది సముద్రంబుపడుమ పదియోజనంబులవెడల్పుగలదియు

నల శ్చక్రే మహాసేతుం మధ్యే నదనదీపతేః. ౬౨
వానరా శ్చతథా స్తత్ర రామ స్యాక్లిష్టపురస్కారాః,
మేఘూ ఘైఃపర్వతాగ్రైశ్చ తృణైః కాష్ఠైశ్చ బబన్ధిరే. ౬౩

పుష్పితాగ్రై శ్చ తరుభి స్సేతుం బధ్నన్తి వానరాః,

పాషాణాంశ్చ గిరిప్రస్థా న్నిరీక్షాం శేఖరాణిచ. ౬౪
దృశ్యన్తే పరిధావన్తో గృహ్యా వారణసన్నిభాః,
శిలానాం క్షిప్యమాణానాం శైలానాంచ నిపాత్యతామ్ ౬౫
బభూవ తుములా శ్శబ్ద స్తదా వసి, న్మహోదధౌ,
కృతాని ప్రథమే నాహ్నా యోజనాని చతుర్దశ. ౬౬
ప్రహృష్టై ర్దసభిర్లక్షై స్తృతీయమాహ్నై స్సవర్జయద్భిః,

ద్వితీయేన తథా చాహ్నా యోజనాని తు వింశతిః. ౬౭
కృతాని ప్లవగై స్తూర్ణం ప్రమథ్యాయై ర్మహాబలైః,
అహ్నా తృతీయేన తథా యోజనాని కృతానిచ. ౬౮
త్వరమాణై ర్మహాకాయై రేకవింశతి రేవ చ,
చతుర్థేన తథా చాహ్నా ద్వావింశతిరథాపిచ. ౬౯
యోజనాని మహావేగై ర్వృక్షాన్ శ్వసద్భి స్తు వైః,
పఞ్చమేన తథా చాహ్నా ప్లవగైః క్షిప్రకారిభిః. ౭౦
యోజనాని త్రయోవింశ త్సువేల మధికృత్య వై,

స వానరవరః శ్రీమా న్సువేలకర్మాణమో బలీ. ౭౧
బబన్ధ సాగరే సేతుం యథా చాస్య పితా తథా,

నూఱుయోజనంబుల నిడుపుగలదియునను మహాసేతువును నిర్మించెను. ౬౨

అంగ సలఁపసహాయులయి పెక్కువాఁడులు రాముని యాజ్ఞను శిరసావహించి మేఘసమానంబులను పర్వతశిఖరంబులచేతను వృక్షకాష్ఠంబులచేతను సేతుబంధంబు గావించిరి. ౬౩

వానరులు పుష్పితాగ్రంబులను వృక్షంబులనుం గూడఁజేసి సేతువును నిర్మించిరి.

ఏనుఁగు లంతటివానరులు కొండలంతటితోళ్లను బర్వతశిఖరంబుల నుంగొని పరుగెత్తుచు, జూపరుల కచ్చెరువు గలిగింపుచుండిరి. ౬౪

ఆప్పుడు సముద్రంబునఁ బెద్దపెద్దతోళ్లను వేయింటఁజేతను బర్వతంబులం బడవేయింటఁజేతను మహాధ్వనిగలిగినది. ౬౫

ఏనుఁగుబోలె మహాకాయులగు నానావానరులు పరమసంతుష్టులయి మహావేగంబున నొక్కదినంబునఁ బదునాలుగుయోజనంబులదూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౬౬

ధీయుతకిష్కిరులును మహాబలులు నగువానరులు రెండవదినంబున నిరువదియోజనంబులదూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౬౭

మహోత్సాహులగు నానావానరులు అతివేగంబున మూఁడవదినంబునంగు ఇరువదియొక్కయోజనంబుల దూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౬౮

అంత నాలవదినంబున మహావేగులగు నవ్వానరులు మహావేగంబువహించి యిరువదిరెండుయోజనంబులదూరము సేతువును నిర్మించిరి. ౬౯

శీఘ్రకారులగు నావానరులు ఐదవదినంబున సువేలపర్వతంబువఱకు ఇరువదిమూఁడుయోజనంబులదూరము సేతువునిర్మించి సేతుబంధనకార్యమును సమాప్తి గొండించిరి. ౭౦

తండ్రియంబోలె శిల్పవిద్యలందు మహాసమర్థుఁడును శ్రీమంతుఁడును బలవంతుఁడును విశ్వకర్మపుత్రుఁడును నానారూపోత్తముఁడునగు నలుఁడు ఆట్లు సముద్రమధ్యంబున మహాసేతువును నిర్మించెను. ౭౧

స నళేన కృత స్సేతు స్సాగరే మకరాలయే. 21
శుశుభే సుభగః శ్రీమాన్ స్వాతిపథ ఇ వామ్బరే,

తతో దేవా స్సగన్ధర్వా స్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః. 23
ఆగమ్యాగగనే తస్థు ర్ద్రష్టుకామా స్తదద్భుతమ్,
దశయోజనవి స్తీర్ణం శతయోజన మాయతమ్. 24
దదృశు ర్దేవగన్ధర్వా నళ సేతుం సుదుష్కరమ్,

ఆప్లవన్తః ప్లవన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవఙ్గమాః. 25

త మచిన్త్య మసహ్యంచ అద్భుతం రోమహర్షణమ్,
దదృశు స్సర్వభూతాని సాగరే సేతుబన్ధనమ్. 26

తాని కోటిసహస్రాణి వానరాణాం మహౌజసామ్,
బధ్నన్త స్సాగరే సేతుం జగ్ముషి పారం మహోదధేః. 22
విశాల స్సుకృతః శ్రీమాన్ సుభూమి స్సుసమాహితః,
అశోభత మహాసేతు స్సీమన్త ఇవ సాగరే. 28

తతఃి పారే సముద్రస్య గదాపాణి ర్విభీషణః,
పరేషా మభిఘాతార్థ మతిష్ఠ త్సచివై స్సహ 29
సుగ్రీవన్తు తతఃి ప్రాహ రామం సత్యపరాక్రమమ్,
హనూమన్తం త్వి మారోహ అఙ్గదం చాపి లక్ష్మణః. 30

అయం హి విపులో ఘోర స్సాగరో మకరాలయః,

మకరాలయంబగు సముద్రంబున నల నిర్మితంబయిన సుందరంబును శ్రీమంతంబగు నమ్మహాసేతువు ఆకాశంబున సూర్యాదుల మధ్యమమార్గంబు నందలి మధ్యమపీథియగు స్వాతీపీథియుంబోలెఁ బ్రకాశించుచుండినది. ౭౨

అప్పుడు దేవతలును గంధర్వులును సిద్ధులును మహర్షులును యయ్యాశ్చర్యముం జూచుటకై యచ్చటికివచ్చి యాకాశంబున నుండిరి. ౭౩

దేవతలును గంధర్వులును మున్నగువారలు పదియోజనంబుల వెడల్పును నూఱుయోజనంబుల నిడుపునుంగల యతి గుప్కరంబయిన నలనిర్మితంబగు సేతువుం జూచిరి. ౭౪

వానరులు ఇటుఅటు ఎగిరిపోవుచు గర్జించుచుఁ బరమసంతోషంబున నుండిరి. ౭౫

మసంబుస్పైనను జింతింప నలవిగానిదియు దుస్సహంబును వాళ్ళ్యకరంబును గనుర్వాటునొందించునదియునగు సముద్రసేతుబంధంబును సమస్తభూతంబులును సందర్శించినవి. ౭౬

సేతుబంధంబునందు వ్యాపృతులయియుండిన మహాపరాక్రమశాలులగు వానరులు కోటులుకోటులుగా ముంగు సముద్రదక్షిణపార్శ్వము జేరిరి. ౭౭

విశాలంబును దృఢబద్ధంబును శ్రీమంతంబును మిట్టపల్లములులేనిదియు రంధ్రంబులులేనిదియు నగుసమ్మహాసేతువు సముద్రంబునఁ బూపట్టవలెఁ బ్రకాశించుచుండినది. ౭౮

అంత విభీషణుఁడు గదాపాణియయి సచివులంగూడి శత్రువులు పైకొనిన వారల సంహరించుటకై సముద్రదక్షిణతీరంబునం గాచియుండెను. ౭౯

అంత సుగ్రీవుఁడు సత్యపరాక్రముఁడగురామునిఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నీవు హనుమంతు నాలోహింపుము; లక్ష్మణుఁడు అంగదు నాలోహించుఁగాక. ౮౦

పరాక్రమవంతుఁడవగు రాముఁడా! మకరాలయంబగు నీసముద్రము మిక్కిలియు విశాలమయినది కావున మీరలు వసిచివచ్చుట సరిగాదు.

వైహాయసో యువా మేతౌ వానరౌ తారయిష్యతః. ౮౧

అగ్రతస్తస్య సైన్యస్య శ్రీమాన్ రామస్సలక్ష్మణః,
జగామ ధన్వీ ధర్మాత్మా సుగ్రీవేణ సమన్వితః. ౮౨
అన్యే సుధ్యేన గచ్ఛన్తి హర్షన్హోఽన్యే ప్లవఙ్గమాఃు,
సలిలే ప్రపతన్త్యన్యే పూర్ణ సున్యే న లేభిరే. ౮౩

కేచి ద్వైహాయసగతాఃు సుపర్ణా ఇవ వుప్లువుఃు,

ఘోషేణ మహతా తస్య సిన్ధో స్తోయం సముచ్ఛ్రితమ్. ౮౪
శీమ సున్తర్దధౌ సేనా తర సీ హారివాహినీ,
వాన ణాం హి నా తీర్ణా వాహినీ నళసేతునా. ౮౫
తీరే నవివిశే రాజ్ఞా బహుమూలఫలోదకే,

తి రదృశ్యతం రాఘవస్యార్ణ దుష్కరం
సమీక్ష్య దేవా స్సమాసిద్ధచారణైఃు. ౮౬
ఉపేత్య రామం సహసా మహర్షిభి
స్సమగ్రమిశ్చాన్ సుతుభైర్ణలైర పృథక్,
జయ స్వశత్రూ న్నర దేవ మేదినీం
స సాగరాం పాలయ లోకవత్సలేతి స్తువన్ఃు. ౮౭
ఇతీవ రామం నరదేవసత్కృతం
తుభైర్ణ్వచోభి ర్వివిధైర పూజయన్.
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వావింశ స్సర్గఃు. ౨౨.

ఈహనుమదంగగలు మిమ్ము నాకాశగమనంబునం దీసికొనిపోయి దాటింపఁగలరు. అని సుగ్రీవుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౧

భరతార్ధకుఁడైనను భర్తృత్వుఁడును శ్రీమంతుఁడునగు రాముఁడు లక్ష్మణుని సుగ్రీవునింగూడి యాసైన్యంబున కగ్రభాగంబున నడచెను. ౨౨

ఆప్పుడు కొందఱు వానరులు నభమంబోయిరి; కొందఱు పార్శ్వ భాగంబుల నడచిరి; కొందఱు నడమట కపకాశములేక జలంబులం బడిలేచిరి; మఱికొందఱు వాగరులు మార్గంబుచాలక తీరంబునఁ నిలిచియుండి యటు పిమ్మటం బోయిరి. ౨౩

కొందఱు వానరులు గరుత్మంతులుంబోలె నాకాశగమనంబునం బోయిరి

భయంకరంబగు నావానరసేన దాఁటుచుఁజేఁ గల్గినమహాధ్వని సముద్ర ఘోషంబును అణఁగఁద్రొక్కెను ౨౪

ఆవానరసేన వానరరాజుండగు సుగ్రీవునితోఁగూడ నలనిర్మితంబగు సేతువుచే సముద్రంబు దాఁటి ఆధికముగా ఫలమూలములుగల సముద్రదక్షిణతీరంబుఁ విడిసినది ౨౫

దేవతలును సిద్ధులును చారణులును మహర్షులును రామునికిం దక్కినవియెవ్వరికినిం జేతనవిగాని యాశ్చర్యకరంబగు నారామునకార్యంబుఁ జూచి శీఘ్రంబున రామునొద్దకువచ్చి ఆందఱును వేఱువేఱుగా సుగంధజలంబుల రామున కభిషేకము గావించిరి. ౨౬

నరదేవుఁడవగురామఁడా శత్రువులనందఱఁజయింపుము పెద్దకాలము సముద్రాంతంబగు భూమండలము నంతయుఁ బాలింపుము అని యిట్లు యాదేవతలు మున్నగువారలు సుహృష్టులచేతను దేవతలచేతను బూజితుఁడైనరాముని మంగళవచనంబులం బూజించిరి ౨౭

ఇది యిరువదిరెండవసర్గము

*

త్రయోవింశ స్సర్గః.

నిమిత్తాని నిమిత్తజ్ఞో దృష్ట్వా లక్ష్మణపూర్వజః,
సౌమిత్రిం సమ్పరిష్వజ్య ఇదం వచన మబ్రవీత్. ౧

పరిగృహ్యోదకం శీతం వనాని ఫలవన్తిచ,
బలౌఘం సంవిధ ధ్యేమం వ్యూహ్యా తిష్ఠేహ లక్ష్మణ!. ౨

లోకక్షయకరం భీమం భయం పశ్యా ముపస్థితమ్,
నిబర్హణం ప్రపీడాణా మృక్షవానరరక్షసామ్. 3

వాతాశ్చ కలుషా వాన్తి కమ్పతేచ వసున్ధరా,
పర్వతాగ్రాణి వేపన్తే పతన్తిచ మహీరుహాః. ౪

మేఘాశ్చ క్రవ్యాదసజ్ఘాశ్చ పరుషాశ్చ పరుషస్వనాః,
క్రూరాః క్రూరం ప్రవర్షన్తి మిశ్రం శోణితబిన్దుభిః. ౫
రక్తచన్దనసజ్ఘాశా సన్ధ్యా పరమదారుణా,
జ్వలితైర ప్రపతత్యేషా దాదిత్యా పగ్నిమణ్డలమ్. ౬
దీనా దీనస్వరాశ్చ క్రూరా స్సర్వతో మృగపక్షిణః,
ప్రత్యాదిత్యం విసర్దన్తి జనయన్తో మహా భయమ్. ౭

రజన్యా మప్రకాశన్తు సన్తాపయతి చన్ద్రమాః,

కృష్ణరక్తాంశుపర్యన్తో లోకక్షయ ఇ వోదితః. ౮
వ్యాహ్వోకూతో ఒప్రశస్తశ్చ పరివేష స్సులోహితః,

ఇరువదిమూఁడవసర్గము.

శుభాశుభనిమిత్తంబులఁ చక్కఁగాఁ దెలిసిన లక్ష్మణాగ్రజుఁడగు రాఘవుఁడు కొన్ననిమిత్తంబులఁజూచి సంతోషంబున లక్ష్మణుం గవుఁగిలించుకొని యిట్లని చెప్పెను. ౧

లక్ష్మణుఁడా! మనము శీతోదకమును మంచిఫలంబులతోఁగూడిన వనంబులుంగల ప్రదేశంబులను వాసస్థానంబుగా నేర్పఱచుకొని సేనల నంతయు విభజించి గరుడవ్యూహంబుగాఁ దీర్చి స్వస్థంబుగా నుందము. ౨

మహాపరాక్రమశాలులగు భల్లూకవానరులును రాక్షసులు ఆనేకులు వధింపఁబడుగురు; అట్లు జననాశకరంబగు మహాభయంబు వాటిల్లునని తోఁచుచున్నది. ౩

వాయువు భయంకరముగా వీచుచున్నది; భూమియు వడఁకుచున్నది; పర్వతశిఖరంబులును గంపించుచున్నవి; వృక్షంబు లాకస్మికముగా విశీర్ణపడుచున్నవి. ౪

మేఘంబులు గృధ్రశ్యేనాదివర్ణంబులయి పరుషంబులయి భయంకరధ్వనులయి భయంకరంబులయి రక్తబిందుమిశ్రంబుగా వర్షించుచున్నవి. ౫

సంధ్యారక్తచందనవర్ణంబయి యతిభయంకరముగా నున్నది, సూర్యుఁడు జ్వలించుచు నిష్ప్రభను గురిపించుచున్నాఁడు. ౬

మృగంబులును బక్షులును దీనంబులయి భయంకరంబులయి సూర్యునకెదురు నిలుచుండి దీనస్వరంబున నఱచుచు మహాభయంబును సూచించుచున్నవి. ౭

రాత్రియందుఁ జంద్రుఁడు కాంతిహీనుఁడై సంతాపంబు గలిగించుచున్నాఁడు.

సూర్యునిచుట్టును అంతంబునందు నల్లనికిరణంబులుగలదియు దానికి వెనుకఁ గొంచె మెఱ్ఱనికిరణములుగలదియు నడుమ మిక్కిలియు నెఱ్ఱఁగా నుండునదియు హ్రస్వంబును భయంకరంబును ఛిద్రవలె కన్నఁడును జూడఁబడ

ఆదిత్యే విమలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ! దృశ్యతే. ౯

రజసా మహతా చాపి నక్షత్రాణి హతానిచ,
యుగాన్తమివ లోకానాం పశ్య శంసన్తి లక్ష్మణ. ౧౦

కాకాః శ్యేనా స్తథా గృధ్రా నీచైర్ధరణిమాస్థితాశ్చ,
శివా శ్చాపి ప్రశివా న్నాదా న్నదన్తి సుభయాన్. ౧౧

శైలై శ్చాలై శ్చ ఖడ్గైశ్చ విసృష్టైర్ధరణీతలే,
భవిష్యత్యావృతా భూమి ర్మాంసశోణితకర్దమా. ౧౨

తీక్ష్ణ మద్యైవ దుర్ధర్షాం పురీం రావణపాలితామ్,
అభియాను జవే నైవ సర్వతో వానరైర్వృతాః. ౧౩

ఇత్యేవ ముక్త్వా ధర్మాత్మా ధనుష్పాణి స్సహర్షణః,
ప్రతస్థే పురతో రామో లజ్జా మభిముఖో విభుః. ౧౪

స విభీషణసుగ్రీవా స్తథ స్తే వానరర్షభాః,
ప్రతస్థిరే వినర్దన్తో నిశ్చితా ద్విషతాం వధే. ౧౫

రాఘవస్య ప్రియార్థంతు ధృతానాం వీర్యశాలినామ్,
హరీణాం కర్మచేష్టాభి స్తుతోమ రఘుపుఙ్గవః. ౧౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రయోవింశ స్సర్గః. ౭౩.

నిదియుఁ బ్రలయకాలంబునంగుఁ గల్గుపరిపేషముపలె నున్నదియునకు పరిపేష ము చూపట్టుచున్నది. ౫

లక్ష్మణుఁడా! ఖుతీయు నిర్మలంబగు సూర్యమండలంబునడుమ నల్లనికళంకంబు గాన్పించుచున్నది. ౬

లక్ష్మణుఁడా! నక్షత్రంబులును మిక్కిలియు మలినంబులయి కాంతి హీనంబులయి లోకంబులకుఁ బ్రళయముగల్గునట్లు సూచించుచున్నవి చూడుము. ౧౦

కాకులును డేగలును గద్దలును మున్నగు బలవంతంబులగు పక్షులు చుర్రులపక్షులచేఁ గూలుచున్నవి; నక్కలు ఘోరంకరంబులగు సమంగళధ్వ నులం గావింపుచున్నవి. ౧౧

భూమియంతయు వానరరాక్షసు లొండొరులపయిం బ్రయోగించు లోనుపర్వతంబులచేతను శూలఖడ్గాద్యాయుధంబులచేతనుం గప్పఁబడి రక్త మాంసపూర్ణంబు గాఁగలదు. ౧౨

మన మింక జాగుసేయకుంటను. ఇప్పుడే శీఘ్రంబున వానరుల నందఱఁగూడి నేగంబుగ గుర్వ్యంబగు రావణుని లంకాపురికిం బోవుదము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౧౩

ధర్మాత్ముఁడును యుద్ధప్రియుఁడును సమర్థుఁడునగు రాముఁడు లక్ష్మ ణుతో నీప్రకారమునంజెప్పి ధనుర్ధరుఁడై లంకాభిముఖుఁడై వానరసైన్యం బులకు ముందటఁ బోయెను. ౧౪

అంత విభీషణుఁడును సుగ్రీవుఁడును మున్నుగా వానరోత్తములం దఱు శత్రువధంబువిషయమయి నిశ్చితహృదయులయి సింహనాదంబులు సేయుచుం బోయిరి. ౧౫

రాముఁడుసంతోషంబుగలుగవలయునని ధైర్యవంతులును పరాక్రమవం తులునగు వానరులుచేయునట్టి తోఁకలువిసరుట మొదలగు నుత్సాహచేష్టలం జూచి రాముఁడు సంతోషించెను.

ఇది యిరువదిమూఁడవసర్గము.

చ తు ర్వి ం శ స్స ర్గః.

సా వీరసమితీ రాజ్ఞా విరరాజ వ్యవస్థితా,
శశినా శుభనక్షత్రా పౌర్ణమాసీవ శారదీ. ౧
ప్రచచాల చ వేగేన త్రస్తా సైన్య వసున్ధరా,
వీర్యవతా బలౌఘేన తేన సాగరవర్చసా. ౨
తత శ్శుశ్రువు రాక్రుష్టం లఙ్కాయాం కాననౌకసః,
భేరీమృదఙ్గసఙ్ఘుష్టం తుములం రోమహర్షణమ్. ౩

బభూవు స్తేన ఘోషేణ సంహృష్టా హరియూథపాః,
అమృష్యమాణా స్తం ఘోషం వినేదు ర్భీమవత్తరమ్. ౪

రాక్షసా స్తు ప్లవఙ్గానాం శుశ్రువు శ్చాపి గర్జితమ్,
నర్దతా మివ దృప్తానాం మేఘానా మమ్బుదే స్వనమ్. ౫
దృష్ట్వా చాశరథి ర్లఙ్కాం చిత్రధ్వజపతాకినీమ్,
జగామ మనసా సీతాం దూయమానేన చేతసా. ౬
అత్ర సా మృగశాబాక్షీ రావణే నోపగుహ్యతే,
అభిభూతా గ్రహే ణేవ లోహితాఙ్గేన రోహిణీ. ౭

దీర్ఘ ముష్ణం చ నిశ్శ్వస్య సముదీక్ష్య చ లక్ష్మణమ్,
ఉవాచ వచనం వీర స్తత్కాలహిత మాత్మనః. ౮

ఆలిఖ న్తీ మి వా కాశ ముత్థితాం పశ్య లక్ష్మణ!,
మన సేవ కృతాం లఙ్కాం నగాగ్రే విశ్వకర్మణా. ౯

ఇరువదినాలుగవసర్గము.

రామాధిష్ఠితంబయిన యూవానరవీరసేన చంద్రునితో సొప్పుచున్న శుభన క్షత్రసహితంబగు శారదపౌర్ణమాసియంబోలె నెంతయుఁ బ్రకాశించినది.

సముద్రముంబోలె నపరిచ్ఛిన్నమయిన యూవానరసైన్యముచేఁ బీడిం పఁబడి భూమి గడగడవడంకినది. 1

ఆంత నేనానివోంబయిసపిమ్మట వానరులకు లంకలోనుండి గర్వా టు నొందించునది యుఁ గుములంబుసగు భేరీమృదంగంబులధ్వనియు సైనికుల యాక్రోశంబును వినవచ్చినవి. 3

వానరశ్రేష్ఠులు లంకయందలి ధ్వనినివిని సంతుష్టులయిరి. మఱియు నాధ్వనిని సహింపఁజాలక యంతకన్న నెక్కుధ్వని గలుగునటుగా సింహనా దంబులు గావించిరి. 2

రాక్షసులు గర్వంబున మేఘంబులుంబోలె గర్జించుచున్న యూవానర వీరుల సింహనాదంబులను వినిరి. 4

రాముఁడు వానావిహంగంబులగు ధ్వజపతాకలచే సొప్పుచున్న లంకాపురిం జూచి మనంబున మిక్కిలియుఁ గణఖితుఁడై సీతాదేవిం దలఁచుకొనెను. 5

ఈలంకాపట్టణమునందే జింకపిల్లకుంబోలె సుందరచపలనయనంబులు గల యాసీతాదేవి దుష్టగ్రహంబగు నంగారకునిచేరోహిణియుంబోలె రావణు నిచే నిరోధింపఁబడుచున్నది. అని రాముఁడు మనంబునఁ దలఁచుకొనెను. 8

పరాక్రమవంతుఁడగురాముఁడు యుద్ధయాత్రసమయంబునఁ బ్రియు రాలిం దలంచుకొని గణఖించుట యనుచితంబని యాతలంపును విడిచి వేఁడి నిట్టూర్పులు నిగుడించి లక్ష్మణునిం జూచి తత్కాలహితంబగు వాక్యంబున నిట్లని చెప్పెను. 9

లక్ష్మణుఁడా! ఆకాశంబును స్పృశించుచున్న ట్లత్యున్నతంబగు విశ్వ కర్మచే రచితమగుతాత్కారంబునఁ ద్రికూటపర్వతశిఖరంబునందు నిర్మింపఁబడిన దియు నగు లంకాపురిం జూడుము. 7

విమానై ర్బహుభి ర్లజ్జా సజీకర్ణా భువి రాజతే,
విష్ణోగ పద మి వాకాశం ఛాదితం పాణ్డురై ర్ఘనైః. ౧౦
పుష్పితై శ్శోభితా లజ్జా వనై శ్చైత్రరథోపమైః,
నానాపతగసఙ్ఘుష్టైగ ఫలపుష్పోపగై ర్ద్రుమైః. ౧౧

పశ్య మత్తవిహఙ్గాని ప్రలీనభ్రమరాణి చ,
కోకిలాకులషణ్డాని దోధవీతి శివో ఽనిలః. ౧౨

ఇతి దాశరథీ రామో లక్ష్మణం సమభాషత,

బలంచ తద్వై విభజన్ శాస్త్రదృష్టేనకర్మణా. ౧౩
శశాస

కపిసేనాయాం బల మాదాయ వీర్యవాన్,
అఙ్గద స్సహనీలేన తిష్ఠే దురసి దుర్జయః. ౧౪
తిష్ఠే ద్వానరవాహిన్యా వానరౌఘసమావృతః,
ఆశ్రిత్య నఋషీణం పార్శ్వ మృషభో వానరర్షభః. ౧౫
గన్ధహ స్తీవ దుర్ధర్ష స్తరస్వీ గన్ధమాదనః,
తిష్ఠే ద్వానరవాహిన్యా స్సవ్యం పార్శ్వం సమాశ్రితః. ౧౬
మూర్ధ్ని స్థాస్యా మ్యహం యుక్తో లక్ష్మణేన సమన్వితః,
జామ్బవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శీ చ వానరః. ౧౭
ఋక్షముఖ్యా మహాత్మానగ కుక్షిం రక్షన్తు తే త్రయః,
బభూవం కపిసేనాయాగ కపిరాజో ఽభిరక్షితు. ౧౮
పశ్చార్ధమివ లోకస్య ప్రచేతా స్తేజసా వృతః,

ఈలంకాపురి పెక్కు విమానంబులచే నావృతయయి తెల్లని మేఘంబులతోఁ గూడిన యాకాశంబుపగిదిఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౧౦

ఈలంకాపురి, మధురంబుగాఁగూయు నానావిధపక్షులతోఁ గూడినదియు, ఫలపుష్పసంపూర్ణంబునగు చైత్రరథంబువంటి సుందరవనంబులచే సంతయు నొప్పుచున్నది. ౧౧

ఫలరిసాస్వాదనంబున మదించినపక్షులుగలదియు మధుపానంబున మత్తంబులయి నిశ్చలంబులయిన తుమ్మెదలుకలదియుఁ బల్లవచర్వణాసక్తంబులగు కోకిలంబులతోఁ గూడినదియు సగుననంబులు చూడుము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

ఉపకారంబున దశరథకుమారుఁడగు రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను.

రాముఁడు నీతిశాస్త్రప్రసిద్ధతిని సైన్యంబుసంతియు వ్యూహముగాఁ దీర్చుటకై వానరపీరుల కిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౧౩

శత్రువులకు దుర్జయుఁడును మహాపరాక్రమశాలియునగు నంగదుఁడు సేలంగూడి తనసేనం దీసికొని వానరసేన వెక్కస్సులమున నుండునుగాక.

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు ఋషభుఁడు తనవానరసమూహముంగూడి వానరసేనాదక్షిణపార్శ్వంబునం గాచియుండుగాక. ౧౫

మదపుటేనుఁగుంబోలె దుర్ధర్షుండు బలవంతుఁడునగు గంధమాదనుఁడు తనసేనంగూడి వానరసేనాసవ్యపార్శ్వంబున నుండుఁగాక. ౧౬

నేనును లక్ష్మణుఁడును సావధానులమయి శిరస్సున నుండెదము.

జాంబవంతుఁడును సుషేణుఁడును వేగదర్శియు మహాబలశాలులగు భల్లూకశ్రేష్ఠులీమువ్వురును వానరసేనా కుక్షిస్థానమును రక్షింతురుగాక. ౧౭

తేజోజాలంబుచే నావృతుఁడగు వరుణుఁడు పశ్చిమదిక్కును బోలించునట్లు వానరరాజుఁడగు సుగ్రీవుఁడు వానరసేనాపుచ్ఛభాగంబు రక్షించుఁగాక. అని రాముఁడు వానరపీరుల కాజ్ఞాపించెను. ౧౮

సువిభక్తమహావ్యూహా మహావానరరక్షితా. ౯౯
అనీకినీ సా విబభౌ యథా ద్యౌ స్సాభ్రసంప్లవా,

ప్రగృహ్య గిరిశృఙ్గాణి మహతశ్చ మహీరుహాన్. ౧౦
ఆనేదు స్తానరా లఙ్కాం విమర్దయిషవో రణే,

శిఖరై ర్వికిరా మైనాం లఙ్కాం ముష్టిభి రేవవా. ౧౧
ఇతి స్మ దధిరే సర్వే మనాంసి హరిసత్తమాః,

తతో రామో మహాతేజాః సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్. ౧౨

సువిభక్తాని సైన్యాని శుక ఏవ విముచ్యతామ్,

రామస్య వచనం శ్రుత్వా వానరేన్ద్రో మహాబలః. ౧౩
మోచయామాస తం దూతం శుకం రామస్య శాసనాత్,
మోచితో రామవాక్యేన వానరై శ్చాభిపీడితః. ౧౪
శుకశ్చ పరమసన్త్రస్తో రక్షోధిప ముపాగమత్,

రావణ ప్రహస న్నేవ శుకం వాక్య మథాబ్రవీత. ౧౫
కి మిమా నే సితా పక్షా లూనపక్షాశ్చ దృశ్యన్తే,
కచ్చి న్నానేకచిత్తానాం తేషాం త్వం వశ మాగతః. ౧౬

తత స్సుభయ సంవిగ్న స్తథా రాజ్ఞాఽభిచోదితః,
వచనం ప్రత్యువా చేదం రాక్షసాధిప ముత్తమమ్. ౧౭

ఆవానరసేన చక్రాకారంగా గారుడవ్యూహంబున విభక్తంబయి వానర వీరాభిరక్షితంబయి మేఘసంబులతోఁగూడిన యాకాశంబుపగిదిఁ బ్రకాశించుచుండినది. ౧౯

వానరులు పర్వతశిఖరంబులను గొప్పగొప్పవృక్షంబులనుం దీసికొని యుద్ధంబున రాక్షసుల నందఱ మర్దింపఁగోరి లంకాపురికిం బోవుటకుఁ బ్రయత్నపడిరి. ౨౦

"పర్వతశిఖరంబులచేఁగాని పిడికిళ్లచేఁగాని లంకాపురి నంతియుఁ జూర్ణంబు గావింతము" ఇట్లు ఆవానరోత్తములందఱు మనంబుల నిశ్చయించుకొనిరి. ౨౧

ఆయుపిస్తులు మహాతేజుఁడగు రాముఁడు సుగ్రీవుఁజూచి యీమాటం జెప్పెను. ౨౨

సైన్యంబుల నంతయు వ్యూహాకారంబునఁ దీర్చియినదిగదా! ఇంక నీశుకుని విడిపింపుము. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను.

మహాబలశాలియు వానరరాజుఁ డగు సుగ్రీవుఁడు రాముని మాటను విని రాము నాజ్ఞఁజేసి రావణదూతయగు శుకుని విడిపించెను. ౨౩

ఆట్లు వానరులచే నానావిధంబులఁదీడింపఁబడి పరమభీయంబునొంది యున్న శుకుఁడు రామవాక్యంబు విడువఁబడినంతనే నిమిషంబైన నచ్చట నిలువక రాక్షసరాజుఁడగు రావణునొద్దకుఁ బోయెను. ౨౪

రావణుఁడు శుకుఁజూచి వృత్తము నిట్లని చెప్పెను. ౨౫

నీకొక్కరుఁ బంధింపఁబడినచాయేమి? ఛేదింపఁబడినట్లు గాన్పించుచున్నవి. నీవు చారులచిత్తులను వానరసురక్షితంబున కిక్కడికిఁ బోగుగదా? అని రావణుఁడు శుకునితోఁ జెప్పెను. ౨౬

అంత నాశుకుఁడు ఆట్లు రాక్షసరాజుఁడగు రావణునిచే నడుగఁబడిన వాఁడై భయంబుచేఁ దొట్రుపడుచు రావణుంజూచి యుత్తమంబగు నీమాటం జెప్పెను. ౨౭

సాగర స్యోత్తరే తీరే ఽబ్రువం తే వచనం తథా,
యథా సన్దేశ మక్లిష్టం సా స్వయన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా. 27

క్రుద్ధైస్తై రహ ముత్ప్లుత్య దృష్టమాత్రైర్ ప్లవఙ్గమైః,
గృహీతో ఽస్మ్యపి చారబ్ధో హన్తుం లోప్తుం చ ముష్టిభిః. 28

నైవ సమ్భాషితుం శక్యా స్సమ్భ్రమో ఽత్ర న లభ్యతే,
ప్రకృత్యా లోపనా స్త్రీత్వా వానరా రాక్షసాధిప!. 29

స చ హన్తా విరాధస్య కబన్ధస్య ఖరస్యచ,
సుగ్రీవసహితో రామ స్సీతాయా గతి మాగతః. 30

స కృత్వా సాగరే సేతుం తీర్త్వా చ లవణోదధిమ్,
ఏష రక్షాంసి నిర్ధూయ ధనుష్పాణి స్తిష్ఠతి రాఘవః. 31
ఋక్షవానరముఖ్యానా మనీకాని సహస్రశః,
గిరిమేఘనికాశానాం ఛాదయన్తి వసున్ధరామ్. 32
రాక్షసానాం బలౌఘస్య వానరేన్ద్రబలస్యచ,
నైశతో ర్విద్యతే సఙ్ఖ్యే సఙ్ఖ్యా దానవయో రివ. 33
పురా ప్రాకార మాయాన్తి తీవ్ర మేకతరం కురు,
సీతాం వాస్మై ప్రయ చ్ఛాశు సుయుద్ధం వా ప్రదీయతామ్.

తుకస్య వచనం శ్రుత్వా రావణో వాక్య మబ్రవీత్,
లోపసంర క్తనయనో నిర్దహ న్నివ చక్షుషా. 34

నేను ఇచ్చటనుండి సముద్రోత్తరతీరంబునకుఁబోయి యచ్చట సుగ్రీవునిఁజూచి మృగుమధుపవచనంబుల ననునయింపుచు నీవు చెప్పినమాటలనంతయు నించుమించులేక స్పష్టముగాఁ జెప్పితిని. 29

ఆవానరులు నన్నుఁజూచినంతనే పరమకుపితులై ఆకాశంబున ఉగ్గడించి నన్నుఁబట్టుకొని పిడికిళ్లంగొట్టి వధింప నారంభించిరి. 29

రాక్షసేశ్వరుఁడవగు రావణుఁడా! ఆవానరులతో మాటలాడుటకవకాశమేలేదు. అసుగుటకుఁగూడ నలవిగాదు. ఇంక వారలవలనఁ బ్రత్యుత్తరమునొందుఁ బెట్లు? వానరులు స్వభావంబునఁ బరమకోపనులు; అతికూరులు. 30

విరాధునిఁ గబంధుని ఖరుని వధించినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు రాముఁడు సుగ్రీవసహితుఁడై సీతాదేవియునికిపట్టయిన లంకాద్వీపంబునకు వచ్చినాఁడు. 31

అట్టిధనుర్ధరుఁడగు రాముఁడు సముద్రంబున సేతువునిర్మించి, సముద్రంబుదాఁటి రాక్షసులం దృణీకరించి లంకాద్వారంబున నున్నాఁడు.

పర్వతాకారులును మేఘాకారులునగు ఋక్షవానరులసేనలు వేవేలుగా భూమినంతయు నావరించియున్నవి. 33

రాక్షససైనికులకును వానరసైనికులకును పీడల యిర్వురకును, దేవదానవులకుంబోలె సెంతమాత్రము సంధికుదరదు. 34

ఇదిగో వానరులు లంకాప్రాకారంబులపైకి రాఁబోవుచున్నారు శీఘ్రంబున సీతనైనను రామున కొసంగుము. లేక చక్కఁగా యుద్ధంబునైనం జేయుము. ఈరెంటిలో నేదేని శీఘ్రంబునఁ గావింపుము. అని శుకుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. 35

రావణుఁడు శుకుఁడు చెప్పినమాటను విని కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱఁ దనంబుగదుర నిప్పులుగ్రక్కుచు నీమాటం జెప్పెను. 36

యది మాం ప్రతియుద్ధ్యేరన్ దేవగన్ధర్వదానవాః,
నైవ సీతాం ప్రయచ్ఛామి సర్వలోకభయాదపి. 32

కదా నా మాభిధాస్యన్తి రాఘవం మామకా శ్శరాః,
పసన్నే ప్రప్తితం మత్తా భ్రమరా ఇవ పాదపమ్. ౩౪
కదా తూణీశయైర్బాణైర్ హరణశరీ కాస్యుచ్యుత్తైః,
శర్తై రాదీప్తమా మేన ముల్కాభి రన కుఞ్జరమ్. 3౫

తత్ చ్ఛాస్త్ర బల మాదాస్యే బలేన మహతా వృతః,
జ్యోతిషా మి నర్పిషాం ప్రభా మివ్య స్నివాకరః. ౪౦

సాగర స్యేవ మే వేగో మారుతస్య స్యేన మే గతిః,
న హి మార్గ ర్వేదతేన మాం యోద్ధు మిచ్ఛతి. ౪౧

న మే తూణీశయా న్బాణాన్ సవిషా నివ పన్నగాన్,
రామః పశ్యతి సఙ్గ్రామే తేన మాం యోద్ధు మిచ్ఛతి. ౪౨

న జానాతి పురా వీర్యం మమ యుద్ధే స రాఘవః,

మమ చాపమయం ఘోరం నారాచం రక్తభోజనమ్ ప్రవాదితామ్. ౪౩
జ్యాశబ్దమిశ్రమలాం ఘోరాం మార్గ ణమహాస్వనామ్,
నారాచతలసన్నాదాం తాం మమాహితవాహినీమ్. ౪౪
అవగాహ్య మహాం భ్గం వానయిష్యా మ్యహం రణే.
నవాసవే నాపి సహస్రచక్షుషా
యథాస్మి శక్యో వరుణేన వా స్వయమ్,

దేవగంధర్వులును దానవులును వీరలందఱు నాపైకి యుద్ధము గావింప నెచ్చినను సమస్తలోకంబులును నన్ను భయపఱచినను నే నెంతమాత్రము సీత నివ్వను. 32

ఏసంతర్తువునంగుఁ బుష్పితంబగు వృక్షంబును మదించినయేనుఁగులు మునుకొనునట్లు నాబాణంబులు రామునిదేహంబు నెప్పుడు పొందఁగలవు? 33

బహుకాలముగా యుద్ధము లేకుండుటచే నమ్ములపొదులలంగున్న కఱకు బాణంబులను వేనవేలుగాఁ బ్రయోగించి తొలివికృష్టలచే నేనుఁగును బాధించునట్లు రాము నెప్పుడు బాధింపఁగలను? 34

నేను రాత్రిసనేనాపరిపృతుఁడనై యుదితుఁడగు సూర్యుఁడు చంద్రనక్షత్రాగులకాంతిఁ బోఁగొట్టునట్లు రామునివానినేనంతియు సంహరించెదను. 35

నాకు సమ్ముఖమునసంభోలె వేగంబును వాయువుసంభోలె గమనంబుఁ గలదని రాముఁడుఁ దెలియుఁగాఁబోలు; ఎందువలననే నాతోఁ యుద్ధము సేయుఁగోరుచున్నాఁడు. 36

రాముఁడు తీక్ష్ణవిషంబులగు సర్పంబులవంటి నాతూణీరంబుల నున్న బాణంబులను యుద్ధంబున నెన్నఁడుఁ జూచి దిలేఁగు. కావునను నాతోఁ యుద్ధంబుసేయఁవలదని తోరుచున్నాఁడు. 37

రాముఁడు యుద్ధంబున నాపరాక్రమంబుసంగతి నిదివఱ కెఱుఁగఁడు.

నేను యుద్ధంబున శత్రుసేనంబొచ్చి బాణతోణంబుల వాయింపఁదగి నదియు ఆక్షణత్రాటిస్థాయియు దుఃఖితులగు భీతులను గావింపరోదనంబును బాణతలంబుల్వనియు మంద్రసుస్వరంబులయి చెలంగ భయంకరంబయి యొప్పునున్నదియుఁగాఁ గనుర్వీణం గైకొని వాయించెదను. 38

సహస్రాక్షుఁడగు దేవేంద్రుఁడుగాని సాక్షాద్వరుణుఁడుగాని యముఁడుగాని కుబేరుఁడుగాని వీరప్పులవంటిబాణంబులం బ్రయోగించియు మహా

యమేన వా ధర్షయితుం శరాగ్నినా
మహాహవే వైశ్రవణేన వా పునః. ౪౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుర్వింశ స్సర్గః. ౨౪.

పంచ వింశ స్సర్గః.

సబలే సాగరం తీర్ణే రామే దశరథాత్మజే,
అమాత్యో రావణ శ్శ్రీమా నబ్రవీ చ్ఛుకసారణౌ. ౧

సమగ్రం సాగరం తీర్ణం దుస్తరం వానరం బలమ్,
అభూతపూర్వం రామేణ సాగరే సేతుబన్ధనమ్. ౨

సాగరే సేతుబన్ధం తు నశ్రద్దధ్యాం కథంచన,
అవశ్యం చాపి సఙ్క్షోభ్యం తన్మయా వానరం బలమ్. ౩
భవన్తౌ వానరం సైన్యం ప్రవిశ్యానుపలక్షితౌ,
పరిమాణం చ వీర్యం చ యేచ ముఖ్యాధి ష్ఠసఙ్గమాః. ౪
మన్త్రిణో యేచ రామస్య సుగ్రీవస్య చ సమ్మతాః,
యే పూర్వ మభివర్తన్తే యే చ శూరాధి ష్ఠసఙ్గమాః. ౫
న చ సేతు ర్వృథా బద్ధ స్సాగరే సలిలార్ణవే,
నివేశం యదయం తేషాం వానరాణాం ఉపాగమత్. ౬
రామస్య వ్యవసాయం చ వీర్యం ప్రహరణాని చ,
లక్ష్మణస్య చ వీర్యం చ తత్త్వతో జ్ఞాతు మర్హథః. ౭
కశ్చ సేనాపతి స్తేషాం వానరాణాం మహౌజసామ్,
ఏతద్ జ్ఞాత్వా యథాతత్త్వం శీఘ్ర మాగన్తు మర్హథః. ౮

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టౌ రాక్షసౌ శుకసారణౌ,

యుద్ధంబున నాముందఁ నిలువంజాలరైరిగదా! అని రావణుఁడు శుకునితోఁ జెప్పెను. ౪౫

ఇది యిరువదినాలుగవసర్గము.

ఇరువదియైదవసర్గము.

దశరథకుమారుఁడగు రాముఁడు వానరసేనతోఁగూడ సముద్రంబు దాఁటివచ్చుటను విని శ్రీమంతుఁడగు రావణుఁడు తనమంత్రుల శుకసారణులఁ బిలిచి యిట్లని చెప్పెను. ౧

వానరసైన్యమంతయుఁ దుస్తరంబగు సముద్రమును దాఁటివచ్చినది; రాముఁడు సముద్రమునం దింతకుముఁ బ్రొప్పుడును జూచియుఁ వినియుఁ నెఱుంగనిసేతువును నిర్మించినాఁడఁ. ౨

సముద్రంబున సేతుబంధంబు గావించినారనుసది నాకు నమ్మకము లేదు. మతియుఁ నాకు నావానరసైన్యముప్రకారమంతయుఁ దెలియవలయును.

మీరలు వానరులకుఁ దెలియకుండ నట్లు రహస్యముగా వానరసైన్యంబుఁ జొచ్చి వానరసేనాపరిమాణమును వానరులపరాక్రమంబును ముఖ్యులగు వానరు లెవ్వరైనదియుఁ రామునిమంత్రులను సుగ్రీవునిమంత్రులు నెవ్వరైనదియుఁ వానరసేనయందు యుద్ధంబున ముందు నిలుచు శూరు లెవ్వరైనదియుఁ అట్టిమహాసముద్రంబున సేతువు నెటు నిర్మించినదియుఁ మహాబలులగు నవ్వానరుల నివేశస్థానములను రామునివ్యవసాయంబును బరాక్రమంబును ఆయుధంబులును లక్ష్మణునిపరాక్రమంబును సంగతులంతయుఁ యథార్థంబుగాఁ దెలిసికొనిరండు. ౩-౪

మహాపరాక్రమశాలులగు వానరులసేనాపతి యెవ్వఁడు? మీరలు ఈసంగతులన్నియుఁ యథార్థముగాఁ దెలిసికొని శీఘ్రంబున నిచ్చటికి రావలయును. అని రావణుఁడు శుకసారణులకుఁ జెప్పెను. ౫

పరాక్రమవంతులగు నాశుకసారణులు ఇట్లు రావణునిచే నాజ్ఞాపింపఁ

హరిరూపధరౌ వీరౌ ప్రవిష్టౌ వానరం బలమ్. ౯
తత స్తదా వానరం సైన్య మచిన్త్యం రోమహర్షణమ్,
సఙ్క్షోభయితుం నాధ్యగచ్ఛతాం తదా తౌ శుకసారణౌ. ౧౦

సంస్థితం పర్వతాగ్రేషు నిర్దరేషు గుహాసుచ,
సముద్రస్య చ తీరేషు వనే షూపవనేషు చ. ౧౧
తరమాణం చ పూర్ణం చ తర్పకామం చ సర్వశః,
నివిష్టంనివిశచ్చైన భీమనాదం మహాబలమ్. ౧౨
తస్యబలాన్నవ క్షోభ్యం దదృశాతే నిశాచరౌ,

తౌ దదర్శ మహాతేజాః ప్రచ్ఛన్నౌచ విభీషణః. ౧౩

ఆచచక్షేఽథ రామాయ గృహీత్వా శుకసారణౌ,

తత స్తేవహా రాక్షసేన్ద్రస్య మన్త్రిణౌ శుకసారణౌ. ౧౪
లఙ్కా మహా సుమనుప్రాప్తౌ చారౌ పరపురఞ్జయ!,

తౌ గృహ్యాస్వవ్యథితౌ రామం నిరాశౌ జీవితే తదా. ౧౫
కృతాఞ్జలిపుటౌ తౌ వచనం చేద మూచతుః,
ఆవా మిహాగతౌ సౌమ్య! రావణప్రహితా వుభౌ. ౧౬
పరిజ్ఞాతుం బలం స్మాకం తవేదం రఘునన్దన!,

తయో స్తద్వచనం శ్రుత్వా రామో దశరథాత్మజః. ౧౭
అబ్రవీత్ప్రహసన్ వాక్యం సర్వభూతహితే రతః,

బడి వానరరూపంబుధరించి వానరసేనం జొచ్చిరి. ౯

అంత నప్పుడు ఆశుకసారణులు అచింత్యంబును జూపరులకు గను ర్వాటు గలిగించునదియునను నవ్వానరసేనంజూచి యచ్చెరువునొంది దాని లెక్క పెట్టంజాలరైరి. ౧౦

శుకసారణులు పర్వతశిఖరంబులందును భిన్నపర్వతప్రదేశంబులందును గుహాలయంబులందును సముద్రతీరంబుసంగును వనంబులందును ఉద్యానవనంబు లందును విడిసియున్నదియుఁ గొంతభాగము సముద్రంబుదాఁటియుఁ గొం తదాఁటుచును గొంతవిడిసియుఁ గొంతవిడియుచును ఇట్లు నానాప్రకారంబు ల నున్నదియు భయంకరధ్వనిగలదియు మహాబలంబును ఆక్షోభ్యంబునగు సముద్రంబువంటివానరసేనం జూచిరి. ౧౧,౧౨

ఆశుకసారణులు వానరవేషంబుదాల్చి యెంతప్రచ్ఛన్నులై యుండి నను మహాతేజుఁడగు విభీషణుఁడు వారలం గనుఁగొనెను. ౧౩

అంత నవ్విభీషణుఁడు ఆశుకసారణుల నిద్దఱంబట్టి రామునకుఁ దెలి యఁజేసెను.

శత్రుపట్టణంబులు జయించుసట్టి రాముఁడా! వీరలు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునిమంత్రులు శుకసారణులనంబరఁగుదురు;లంకాపురినుండి మహదవస్థం బులఁ దెలిసికొనిపోవనుకై వచ్చినవారలు. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౪

అప్పుడు ఆశుకసారణులు రాముంజూచి పరమదుఃఖితులయి బ్రతుకు విషయమయి యూళనువిడిచి చేమోడ్పుగీలించి భయంబున నిట్లని చెప్పిరి.

సౌమ్యుండవనఘరాముఁడా! మే మిర్వురమును రావణునినియోగంబున మీసైన్యంబులసంతయుం జూచుటకై యిచ్చటికి వచ్చినాము. అని శుకసా రణులు రామునితోఁ జెప్పిరి. ౧౫

సమస్తభూతంబులకు హితంబుఁగోరునట్టి దశరథకుమారుఁడగు రాముఁ డు ఆశుకసారణులు చెప్పినమాటను విని నవ్వుచు నీమాటం జెప్పెను. ౧౭

యది దృష్టం బలం కృత్స్నం వయం వా సుపరీక్షితాః. ౧౪
యథోక్తం వా కృతం కార్యం భద్రమస్తు ప్రతిగమ్యతామ్,

అథ కించి దదృష్టం వా భూయ స్తద్దృష్టి మర్హతి. ౧౫
విభీషణోవా కార్ష్ణ్యేన భూయ స్సన్దర్శయిష్యతి,
న చేదం గ్రహణం ప్రాప్య భేత్తవ్యం జీవితం ప్రతి. ౧౬
న్యస్తశస్త్రౌ గృహీతౌ వా న దూతౌ వధ మర్హతః,

పృచ్ఛమానౌ విము ఞ్చేతాం చారౌ రాత్రించరా వుభౌ. ౧౭
శత్రుపక్షస్య సతతం విభీషణ! వికర్షణౌ,

ప్రవిశ్య నగరీం లఙ్కాం భవద్భ్యాం ధనదానుజః. ౧౮
వక్తవ్యో రక్షసాం రాజా యథోక్తం వచనం మమ,

యద్బలం చ సమాశ్రిత్య సీతాం మే హృతవా నసి. ౧౯
తత్ దర్శయ యథాకామ స్సైన్యైస్సహ బాన్ధవః,
శ్వశ్చ కాల్యే నగరీం లఙ్కాం సప్రాకారాం సతోరణామ్. ౨౦
రాక్షసం చ బలం పశ్య శరైర్విధ్వంసితం మయా,
క్రోధం భీమ మహం మోక్ష్యే ససైన్యే త్వయి రావణ!. ౨౧
శ్వశ్చ కాల్యే వజ్రవా న్వజ్రం దానవే ష్వివ వాసవః,

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టౌ రాక్షసౌ శుకసారణౌ. ౨౨
జగ్మతు ర్వ్రతిన స్తైతౌ రాఘవం ధర్మవత్సలమ్,
ఆగమ్య నగరీం లఙ్కా మబూ ద్విత్రాం రాక్షసాధిపమ్. ౨౩

మాసైన్యమునంతయుఁ జూచి మమ్ముఁగాఁ జక్కఁగా బరీక్షించి రావణుఁడు చెప్పినట్లు పనియంతయు నైనపిమ్మట స్వేచ్ఛగా మరల మీలంకకుం బొండు. ౧౪

మీ కింకఁ గొంచెము చూడవలసియుండునేని దానినిం జూచుకొనుఁడు; లేక విభీషణుఁడే మీకు సైన్యమునంతయుఁ జూపును. ౧౫

మీర లిప్పుడు మాచేఁ బట్టుపడినారని జీవితవిషయమయి యెంతమాత్రము భయపడవలఁగు; ఆయుధములేనివారలంగాని దూతలంగాని వధింపఁగూడదు; మీరలు నిరాయుధులు కావున వధ్యులరు కారు. ౧౦

విభీషణుఁడా! వీరలు సామాన్యోపాయంబుల శత్రుపక్షంబు నాకర్షించుచారులు అయినను ఆడుగుకొనుచున్నారు; కావున నీరాక్షసుల నిద్దఱను విడిచిపెట్టుము. ౧౧

శుకసారణులారా! మీరలు లంకాపురికిఁబోయి కుబేరునితమ్ముఁడును రాక్షసరాజుఁడునగు రావణునింజూచి నే నిప్పుడు చెప్పింపుమాటలన్నియుం నించుమించులేక చెప్పవలయును. ౧౨

నీ బేబలంబు నవలంబించి నాభార్యను సీత నపహరించితివో ఇప్పుడు నీ సైన్యములను నీబంధువులనుం గూడి యాబలంబునంతయుఁ జూపుము.

రేపు ప్రాతఃకాలంబున లంకాప్రాకారంబులను బహిర్ద్వారంబులను రాక్షససైన్యంబులను బాణంబులచే నుగ్గుచేసెదం జూడుము. ౧౪

రావణుఁడా! రేపుప్రాతఃకాలమునందు వజ్రాయుధధారియగు నింద్రుండు దానవులపై వజ్రాయుధము ప్రయోగించునట్లు మీపై భయంకరంబగు నాకోపంబును సార్థకము చేయఁబోవుచున్నాను; జాగ్రత్తతో నుండుము; అని రావణునితోఁ జెప్పుఁడు. అని శుకసారణులతోఁ జెప్పెను. ౧౫

అశుకసారణులు రాముఁడు చెప్పినమాటలను విని ధర్మవత్సలుఁడగు రాముని జయశబ్దంబులఁ బొగడి లంకాపురికింబోయి రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునింజూచి యిట్లని చెప్పిరి. ౧౬,౧౭

విభీషణగృహీతౌ తు వధార్హౌ రాక్షసేశ్వర!,
దృష్ట్వా ధర్మాత్మనా ముక్తౌ రామేణామితతేజసా. 29

ఏకస్థానగతా యత్ర చత్వారశ్చ పురుషర్షభాః,
లోకపాలోపమా శూరాశ్చ కృతాస్త్రా దృఢవిక్రమాః. 29
రామో దాశరథిః శ్రీమాన్లక్ష్మణశ్చ విభీషణః,
సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా మహేన్ద్రసమవిక్రమః. 30

ఏతే శక్తాశ్చ పురీం లఙ్కాం సప్రాకారాం సతోరణామ్,
ఉత్పాట్య సఙ్కాశ్రయితుం సర్వే తిష్ఠన్తు వానరాః. 31

యాన్యశస్త్రం తస్య రామస్య రూపం ప్రహరణాని చ,
వధిష్యతి పురీం లఙ్కాం మేక స్తిష్ఠన్తు తే త్రయః. 32

రామలక్ష్మణగుప్తా సా సుగ్రీవేణచ వాహినీ,
బభూవ దుర్ధర్షతరా సేన్ద్రైరపి సురాసురైః. 33

వ్యక్తస్సేతు స్తథా బద్ధః దశయోజనవిస్తృతః,
శతయోజన మాయామ స్తీర్ణా సేనా చ సాగరమ్.

నివిష్టో దక్షిణే తీరే రామస్య చ నదీపతేః,
తీర్ణస్య తరమాణస్య బలస్యాన్తో న విద్యతే.
ప్రహృష్టరూపా ధ్వజినీ వనౌకసాం
మహాత్మనాం సమ్ప్రతి యోద్ధు మిచ్ఛతామ్,

రాక్షసనాథుఁడవగు రావణుఁడా! మేము వానరసేనం బ్రవేశించిన వెనుక మమ్ము విభీషణుఁడు పట్టుకొని రామునియొద్దకుఁ దీసికొనిపోయెను; ధర్మాత్ముఁడును మహానుభావుఁడునగు రాముఁడు మమ్ముఁజూచి దయచే విడిచిపెట్టెను. ౨౯

శ్రీమంతుఁడగు రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును విభీషణుఁడును మహాతేజుఁడును దేవేంద్రసకుంభోలెఁ బరాక్రమముగలవాఁడునగు సుగ్రీవుఁడును లోకపాలురవంటివారలును శూరులును అస్త్రవేత్తలును మహాపరాక్రమశాలులునగు పురుషశ్రేష్ఠులు ఈవల్వరును ఒక్కచోఁ గూడియున్నారే! ఇంక నవ్వానరసేన కేమి తక్కువ? ౨౯, ౩౦

వానరులందఱు నట్లుందురుగాక. ఈరామలక్ష్మణవిభీషణసుగ్రీవులు నల్వురుమాత్రమె ప్రాకారతోరణంబులతోఁగూడ నీలంకాపురినంతయుఁ బెల్లగించి కొనిపోఁగలరు. ౩౧

రామునిపూపంబును ఆయుధంబులనుం జూడఁగా నాలక్ష్మణవిభీషణసుగ్రీవులుగూడ ఎందుకు? రాముఁ డొక్కఁడే లంకాపురినంతయుం నశింపఁ జేయుఁగలఁడని తోఁచుచున్నది. ౩౨

రామలక్ష్మణులును సుగ్రీవుఁడును రక్షింపఁగా నావానరసేన ఇంద్రునితోఁగూడిన దేవానురులకైనను ఎంతమాత్రము నెదిరింప సలవిగాకున్నది.

(ఆట్లుపదియోజనంబులవెడల్పును నూఱుయోజనంబుల నిడుపునుంగల సేతువు సముద్రంబునందు స్పష్టముగాఁ గట్టఁబడినది; వానరసేనయుఁ సముద్రంబు దాఁటినది.

రాముఁడు సముద్రదక్షిణతీరంబున విడిసియున్నాఁడు. సైన్యములు లెక్కదాఁటియుఁ గొంతదాఁటుచు నున్నవి. దాని కంతమేలేదు.)

మహాబలశాలులగు వానరవీరులందఱు ఇప్పుడే యుద్ధంబు సేయంగోరుచుఁ బరమోత్సాహంబున నున్నవారలు. కావున వారలతో విరోధంబు

అలం విరోధేన శమో విధీయతాం
ప్రదీయతాం దాశరథాయ మైథిలీ. 38

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే పఞ్చవింశ స్సర్గః. ౨౫.

షడ్వింశ స్సర్గః.

తద్వచో పథ్య మక్లీబం నారణే నాభిభాషితమ్,
నిశమ్య రావణో రాజా ప్రత్యభాషత సారణమ్. ౧
యది మా మభియుఞ్జీర న్దేవగన్ధర్వదానవాః,
నైవ సీతాం ప్రదాస్యామి సర్వలోకభయా దపి. ౨

త్వం తు సామ్య! పరిత్రస్తో హారిభి ర్భిర్జితో భృశమ్,
ప్రతిప్రదాన మాదైవ సీతాయా స్సాధు మన్యసే. 3

కోహి నామ సపత్నో మాం సమరే జేతు మర్హతి,

ఇత్యుక్త్వా పరుషం వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః. ౪
ఆరురోహ తతః శ్రీమాన్ ప్రాసాదం హిమపాణ్డరమ్,
బహుతాలసముత్సేధం రావణో2థ దిదృక్షయా. ౫

తాభ్యాం చ రాభ్యాం సహితో రావణ శ్క్రోధమూర్ఛితః,
వీక్ష్యమాన స్సముద్రం చ పర్వతాంశ్చ వనాని చ. ౬
దదర్శ పృథివీదేశం సుసమ్పూర్ణం ప్లవఙ్గమైః,
తదపార మసహ్యం వానరాణాం మహద్బలమ్. ౭
ఆలోక్య రావణో రాజా పరిపప్రచ్ఛ సారణమ్,
ఏషాం వానరముఖ్యానాం కే శూరాశ్చ కే మహాబలాః. ౮

వలదు. కోపంబువిడిచి రామునకు సీతాదేవి నొసంగుము. అని శుకసారణులు రావణునితోఁ జెప్పిరి. ౧౪

ఇది యిరువదిరెండవసర్గము.

ఇరువదియారవసర్గము.

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు శుకసారణులు నిర్భయంబుగాఁ జెప్పిన హితంబగు నామాటనువిని సారణుంజూచి యిట్లని బదులుచెప్పెను. ౧

దేవతలును గంధర్వులును దానవులును అందఱు నొక్కఁబెట్టి నాపైకి యుద్ధమునకు వచ్చినను సమస్తలోకంబులును నన్ను భీతుఁజేసినను నేనెంత మాత్రము సీత నొసంగను. ౨

సారణుఁడా! నీవు సామ్యుఁడవుభీరుఁడవు కావు; వానరులచే దెబ్బలుదిని మిక్కిలియు భీతుంబుఁ జెందియున్నావు కావున నీవు ఇప్పుడే సీతనిచ్చివేయుమట మంచిదని చెప్పుచున్నావు. ౩

నన్ను యుద్ధంబున శత్రుఁడెవ్వఁడు జయింపఁగలఁడు? అని రావణుఁడు సారణునితోఁ జెప్పెను.

రాక్షసేశ్వరుఁడు శ్రీమంతుఁడుసగు రావణుఁడు ఈప్రకారంబునఁ బరుషంబుగాఁజెప్పి వానరసైన్యంబులసంతయుం జూడఁగోరి మంచువలెఁ దెల్లగా నున్న వెక్కుతొటిచెట్లయున్నత్యముగల ప్రాసాదంబుపైకి నారోహించెను. ౪,౫

రావణుఁడు మిక్కిలియుఁ గుపితుఁడై యాశుకసారణులంగూడి ప్రాసాదంబుపైనుండి సముద్రంబును పర్వతంబులను వనంబులనుం జూచుచు భూమియంతయు వానరులచే నిండియుండుటం జూచెను. ౬

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు అపారంబును లెక్కఁబెట్టఁ జాలనియసంఖ్యమగు నావానరసేనంజూచి సారణుని ఇట్లని యడిగెను. ౭

ఈవానరోత్తములలో నెవ్వరు శూరులు? ఎవ్వరు బలవంతులు? ఎ

కే పూర్వ మభివర్తన్తే మహోత్సాహా స్సమన్తతః,

కేషాం శృణోతి సుగ్రీవః కేవా యూథపయూథపాః. ౯

సారణాచష్ట్వ తత్తేన కే ప్రధానాశ్చ ప్లవఙ్గమాః,

సారణో రాక్షసేన్ద్రస్య వచనం పరిపృచ్ఛతః ౧౦
ఆచచక్షేఽథ ముఖ్యన్తు ముఖ్యాం స్తాం స్తు వనౌకసః,

ఏష యోఽభిముఖో లఙ్కాం నర్దం స్తిష్ఠతి వానరః. ౧౧
యూథపానాం సహస్రాణాం శతేన పరివారితః,
యస్య ఘోషేణ మహతా సప్రాకారా సతోరణా. ౧౨
లఙ్కా ప్రవేపతే సర్వా సశైలవనకాననా,
సర్వశాఖామృగేన్ద్రస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః. ౧౩
బలాగ్రే తిష్ఠతే వీరో నీలో నామైష యూథపః,
భావఞ్చ ప్రగృహ్య యది పద్భ్యాంయహీం గచ్ఛతివీర్యవాన్.
లఙ్కా మభిముఖీ క్రోధా దభీక్ష్ణం చ విజృమ్భతే,
గిరిశృఙ్గప్రతీకాశైః వజ్రకీర్ణైశ్చ సన్నిభైః ౧౫
స్ఫోటయ త్యభిసంరబ్ధో లాఙ్గూలం చ పునఃపునః,
యస్య లాఙ్గూలశబ్దేన స్వనన్తి ప్రదిశో దశ. ౧౬
ఏష వానరరాజేన సుగ్రీవే ణాభిషేచితః,
యూథపరాజ్యేఽఙ్గదో నామ త్వా మాహ్వాయతి సంయుగే.
వాలిన స్సదృశీ పుత్ర స్సుగ్రీవస్య సదాప్రియః,
రామవార్థే పరాక్రాన్త శ్శక్రార్థే వరుణో యథా. ౧౯
ఏతస్య సా మతి స్సర్వా యద్దృష్టా జనకాత్మజా,

వీరలలో ఆధికోత్సాహంబున యుద్ధంబున ముందు నిలుచువాఁ
డెవ్వరు?

సుగ్రీవుఁడిం దెవ్వరిమాటలను వినును? మఱియు వీరిలో నగ్రసేనా
నాయకు లెవ్వరు? ౯

సారణుఁడా! వీరిలో ముఖ్యులగువానరు లెవ్వరు? ఈసంగతులన్నియు
యథార్థంబుగా నాకుఁ జెప్పుము. అని రావణుఁడు సారణునితోఁ జెప్పెను.

వానరులలో ముఖ్యులగువానరులం దెలిసికొనివచ్చినట్టి సారణుఁడు
రావణుని ప్రశ్నమువిని యాంతి నవ్వానరులలో ముఖ్యులగువానరులను రావణు
నకుఁ జెప్ప నారంభించెను. ౧౦

ఎవ్వఁడు వేనవేలయూథపులంగూడి లంకాపురాధిముఖుఁడై సింహ
నాదంబు సేయుచున్నాఁడో, ఎవ్వనిసింహనాదంబునకు లంకాపురియంతయుఁ
బ్రాకారతోరణంబులతోను బర్వతవనంబులతోనుంగూడ గడగడవడంకుచు
న్నదో, ఎవ్వఁడు సముద్రతనయాసహాయుఁడును మహాబలుఁడునగు సుగ్రీవుని
సేనయగ్రభాగంబున నున్నాఁడో ఆట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు నీ వాన
రోత్తముఁడు నీలుఁడు; ఇతఁడు వానరసేనానాయకుఁడు. ౧౧-౧౩½

ఎవ్వఁడు చేతులుపైకెత్తి నిలుచుండియున్నాఁడో మఱియుఁ గుద్ధుఁ
డై లంకాపురింజూచుచు విజృంభించుచు దరిదిశలం బ్రతిధ్వనులు పిక్కటిల్ల
లాంగూలంబున నేలగొట్టుచున్నాఁడో ఆట్టి పర్వతశిఖరాకారుఁడును గవ
లకేసరియన్నఁబరఁగు నీవానరవీరుఁడు ఆంగదుఁడు. వానరరాజాండగు సుగ్రీవు
నిచే వానరయూథరాజ్యంబున నభిషిక్తుఁడయినవాఁడు. వీతోయుద్ధంబు సేయ
వలెననియున్నాఁడు. ఇతఁడు వాలికుమారుఁడు. వాలియంతటివాఁడు. దేవేం
ద్రునినిమిత్తమయి ఐరణుఁడుంబోలె రామునినిమిత్తమయి పరాక్రమంబుఁ
జూప నిశ్చయించియున్నాఁడు. ౧౪-౧౭½

రామహితంబును గోరువాఁడును వేగవంతుండునగు హనుమంతుఁడు

హనూమతా వేగవతా రాఘవస్య హితైషిణా. ౧౯
బహూని వానరేన్ద్రాణా మేష యూథాని వీర్యవాన్,
పరిగృహ్యాభియాతి త్వాం స్వేనానీకేన దుర్జయః. ౨౦
అను వాలిసుత స్యాపి బలేన మహతా ఽఽవృతః,
వీర స్థితి సఙ్గ్రామే సేతుహేతు రయం నలః. ౨౧

యే తు విష్టభ్య గాత్రాణి హ్లాదయన్తి నదన్తి చ,
ఉత్థాయ చ విజృమ్భన్తే క్రోధేన హరియుజ్గవాః. ౨౨
ఏతే దుష్ప్రసహా ఘోరా శ్చణ్డా శ్చణ్డపరాక్రమాః,
అష్టౌ శతసహస్రాణి దశకోటిశతాని చ. ౨౩
యు ఏన మనుగచ్ఛన్తి వీరా శ్చన్దనవాసినః,
ఏషై వాశంసతే లఙ్కాం స్వేనానీకేన మర్దితుమ్. ౨౪

శ్వేతో గజతసఙ్కాశ శ్చపలో భీమవిక్రమః,
బుద్ధిమా న్వానరో వీర స్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః. ౨౫

తూర్ణం సుగ్రీవ మాగమ్య వున ర్గచ్ఛతి సత్వరః,
విసృజ న్వానరీం సేనా మసీకాని ప్రహర్షయన్. ౨౬

యది పురా గోమతీతీరే రమ్యం పర్వేతి సర్వశమ్,
నామ్నా సఙ్కోచనో నామ నానానగయుతో గిరిః. ౨౭
తత్ర రాజ్యం ప్రశా స్యైష కుముదో నామ యూథపః,
యో ఽసౌ శతసహస్రాణాం సహస్రం పరికర్షతి. ౨౮
యస్య వాలా బలవన్తా మీష్టా లాఙ్గూల మాశ్రితాః,
తామ్రాః పీతా సితా శ్చైవ తాదృ ప్రకీర్ణా ఘోరకర్మణః. ౨౯

లంకకువచ్చిసీతంజూచినాఁడే! అందుకంతయు నితనిబుద్ధియే కారణము.౧౯

పరాక్రమువంతుఁడగు నీయంగదుఁడు వానరోత్తముల సైన్యముల నన్నే కంబులం దీసికొనితనసైన్యంబునుంగూడిదుర్జయుఁడై నీపైకివచ్చుచున్నాఁడు.

వాలికుమారుఁడగు నంగదునకు వెనుక మహాబలపరివృతుఁడై నలుఁడున్నవాఁడు. ఇతఁడే సముద్రమునందు సేతువును నిర్మించినవాఁడు. మహోపరాక్రమశాలి. ౨౧

ఎవ్వరు ఈనలుని వెంబడించియున్నారో, మతీయు సేవానరోత్తములు దేహములు నిగుడజేసి సింహనాదంబులుసేయుచు లేచి క్రోధంబున లంకాభిముఖులయి విజృంభించుచున్నారో, ఈపదినూఱుకోట్లుల యోనిమిది లక్షలవానరులు చందనవనంబున నుండువారు. మిక్కిలియుఁ బరాక్రమవంతులు. భయంకరాకారులు.అతిక్రూరులు. వీరల జయింప నలవిగాదు.౨౨,౨౩

ఈనలుఁడు తానొక్కఁడే తనసేనంగూడి లంకాపురిని మర్దింపఁగోరుచున్నాఁడు. ౨౪

వెండిపర్వతమువెల్లనైన దేహముగలయీవానరుఁడు శ్వేతుఁడు. ఇతఁడు మిక్కిలియు యుద్ధచపలుఁడు. భయంకరంబయిన పరాక్రమంబుగలవాఁడు. బుద్ధిమంతుఁడని ముల్లోకంబులఁ బ్రసిద్ధిగాంచినవాఁడు. ౨౫

శ్వేతుఁడు శీఘ్రంబున సుగ్రీవునొద్దకువచ్చి మరల వానరసేనల విభజించుచు సైనికులం బ్రోత్సాహపఱచుచు సత్వరుఁడై పోవుచున్నాఁడు. చూడుము. ౨౬

గవయుఁడు శత్రుగుఁడనువాఁడు. ఇతఁడు మున్ను గోమతీతీరంబున రమ్యంబును నానావిధశిఖరసమన్వితంబునగు సంశోచనంబను పర్వతంబుపయిండి వానరరాజ్యంబుఁ బాలింపుచుండినవాఁడు. ౨౭

ఎవ్వనికిఁ దోకయందలి వెండ్రుకలు మిక్కిలియుఁ బొడవులయి కొన్నియొట్టై కొన్నిపసుపువన్నెగలిగి కొన్నితెల్లనివై యిట్లునానావిధవర్ణంబులతో నొప్పుచుండునో అట్టి యీకుముదుఁడు వేయిలక్షలవానరులం దో

ఆదీనో రోషణ శ్చణ్డ స్సంగ్రామ మభికాఙ్క్షతి,

ఏషో ప్యాశంసతే లఙ్కాం స్వే నానీకేనమర్దితుమ్. 30

య స్త్వేష సింహసఙ్కాశ: కపిలో దీర్ఘలోచన:,
నిసృత: ప్రేక్షతే లఙ్కాం దిధక్షు న్నివ చక్షుషా. 31
విన్ధ్యం కృష్ణగిరిం సహ్యం పర్వతం చ సుదర్శనమ్,
రాజన్! సతత మధ్యాస్తే రమ్భో నా మైష యూథప:. 32
శతం శతసహస్రాణాం త్రింశచ్చ హరిపుఙ్గవా:,
య మేతే వానరా స్యూరా శ్చణ్డా శ్చణ్డపరాక్రమా:. 33
పరివా ర్యానుగచ్ఛన్తి లఙ్కాం మర్దితు మోజసా,
యస్తు కర్ణా వివృణుతే జృమ్భ మాణ చ పున:పున:. 34
న చ సంవిజతే మృత్యో ర్న చ యుద్ధా ద్విధావతి,
ప్రకమ్పతే చ రోషేణ తిర్యక్కృ పున రీక్షతే. 35
పశ్యన్ లాఙ్గూల మపి చ క్ష్వేళతే చ ముహు ర్బలీ,
మహాజవో పీతధటో రమ్యం సాల్వేయపర్వతమ్. 36
రాజన్! సతత మధ్యాస్తే శరభో నామ యూథప:,
ఏతస్య బలిన స్సర్వే విహారా నామ యూథపా:. 37
రాజన్ శతసహస్రాణి చత్వారింశ త్తథైవ చ,
యస్తు మేఘ ఇ వాకాశం మహా నావృత్య తిష్ఠతి. 38
మధ్యే వానరకోటీనాం సురాణా మివ వాసవ:,
భేరీణా మివ సన్నాదో యస్యైష శ్రూయతే మహాన్. 39
ఘూపక్ష్వేళామృగేన్ద్రాణాం సంగ్రామ మభికాఙ్క్షతామ్,
ఏష పర్వత మధ్యాస్తే పారియాత్ర మనుత్తమమ్. 40

డొక్కనివచ్చుచున్నాఁడు. ఇతఁడు భయంకరంబులగు కార్యంబులం జేయు వాఁడు. ఎంతమాత్రము దైన్యములేనివాఁడు. మిక్కిలియుఁ గోపంబుగల వాఁడు. భయంకరుఁడు. ఇతఁడు యుద్ధంబునకుఁ గాలుద్రవ్వుచున్నాఁడు.

ఈకుముదుఁడును తనసైన్యంబులతో లంకాపురి మర్దింపవలెనని పరమోత్సాహంబున నున్నాఁడు. 30

రావణుఁడా! ఎవ్వఁడు సింహములంబోలెఁ గపిలవర్ణుఁడై దీక్షునే త్రుఁడై లంకాపురిని దహించువాఁడువలె నిశ్చలదృష్టిం జూచుచున్నాఁడో, నుతియుఁ శూరులును భయంకరాకారులును భయంకరపరాక్రములునగు నీ నూటముప్పదిలక్షలమందివానరోత్తములు లంకాపురిని మర్దింపఁగోరి యెవ్వని నెంబడించివచ్చుచున్నారో, అట్టి ఈవానరుఁడు దంభుఁడనువాఁడు. ఈతఁడు వింధ్యపర్వతంబును కృష్ణగిరిని సహ్యాంబును సుదర్శనంబును పర్వతంబులను అధిష్ఠించి వానరరాజ్యంబు సేయఁచుం. ను. 30-33

రాక్షసరాజాండినను రావణుఁడా! ఎవ్వఁడు చెవుల నిగుడఁజేయుచు మాటిమాటి కావలించుచున్నాఁడో, మఱియుఁ గోపంబున ఱెప్పలుచుఁ దివ్య దృష్టింజూచుచుఁ దనలాంగూలంబుఁజూచి సింహనాదంబులు సేయుచున్నాఁడో, ఇతఁడు శరభుఁడు. ఇతఁడు మరణంబునుంగూడ సరకుసేయుఁడు. యుద్ధంబునుండి వెనుదీయఁడు. మహాబలుఁడు భయములేనివాఁడు. ఇతఁడు ఎల్లప్పుడును రమ్యంబగు సాల్వేయపర్వతంబుననుండి వానరరాజ్యంబేలును.

రాక్షసరాజాండినను రావణుఁడా! నశరభునిచేతిక్రింద నలువదిలక్షల మంది వానరవీరులున్నవారలు. వారిలందఱు మిక్కిలియుఁ బలవంతులు. 32

ఎవ్వఁడు పర్వతాకారుఁడై మేఘములంబోలె నాకాశము నావరించి భేరులంబోలె భయంకరముగా సింహనాదంబు సేయుచున్నాఁడో, మఱియుఁ యుద్ధంబు విషయమై యత్యుత్సాహంబుతో నున్నవానరోత్తములనందఱ దేవతలనడుమదేవేంద్రుంబోలె శూర్చుండియున్నాఁడో, ఈతఁడు పనసుఁడను వాఁడు. యుద్ధంబున మిక్కిలియుఁ శూరుఁడు ఇతఁడు పారియాత్రపర్వతం

యుద్ధే దుష్ప్రసహో నిత్యం పనసో నామ యూథపః,
ఏనం శతసహస్రాణాం శతార్ధం పర్యుపాసతే. ౪౧
యూథపా యూథపశ్రేష్ఠ మేషాం యూథాని భాగశః,
యస్తు భీమాం ప్రవల్గన్తీం చమూం తిష్ఠతి శోభయన్. ౪౨
స్థితాం తీరే సముద్రస్య ద్వితీయ ఇవ సాగరః,
వీర దర్దరసజ్ఞాశో వినతో నామ యూథపః. ౪౩
పిబం శ్చరతి పర్ణాసాం నదీనా ముత్తమాం నదీమ్,
షష్టి శ్శతసహస్రాణి బల మస్య ప్లవఙ్గమాః. ౪౪
త్వాం మహావ్యయతి యుద్ధాయ క్రోధనో నామ యూథపః,
విక్రాన్తా బలవన్తశ్చ యథా యూథాని భాగశః. ౪౫

యస్తు గైరికవర్ణాభం వపుః పుష్యతి వానరః,
అవసుష్మిన్ సదా సర్వా న్నానరా న్పల్లవర్షిణాన్. ౪౬
గవయో నామ తేజస్వీ త్వాం క్రోధా దభియాస్యతే,

ఏనం శతసహస్రాణి సప్తతిః పర్యుపాసతే. ౪౭
వీమై వాశంసతే లఙ్కాం స్వేన నానీకేన మర్దితుమ్,

ఏతే దుష్ప్రసహా ఘోరా బలినః కామరూపిణః. ౪౮
యూథపా యూథపశ్రేష్ఠా యేషాం యూథాని భాగశః.
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షడ్వింశ స్సర్గః. ౨౬.

సప్తవింశ స్సర్గః.

తాంస్తు లేఽహం ప్రవక్ష్యామి శ్రేష్ఠమాణస్య యూథపాన్,
కాఙ్క్షవార్థే పరాక్రాన్తా యేన రక్షన్తి జీవితమ్. ౧

బున నుండువాఁడు. ౩౮-౪౦

ఈతనిక్రింద ఏఁబదిలక్షలమంది వానరోత్తములున్నారు. వారలు వేఱు వేఱుగా నధికసేనలం గలవారిలు. ౪౧

ఎవ్వఁడు సముద్రతీరంబున రెండవసముద్రముంబోలె నతిభయంకరం బైయున్న వానరసేనం బ్రకాశింపఁజేయుచున్నాఁడో, ఈతఁడు వినతుఁడను వాఁడు. ఉత్తమనదియయిన పర్ణాశానదీజలంబులం ద్రావుచుఁ దత్తీరంబునం దుండువాఁడు. ౪౨,౪౩

ఈవినతుని సేన ఆఱువదిలక్షలమంది వానరులున్నారు. ౪౪

ఇతండు క్రోధనుండనువాఁడు. ఎన్నియుద్ధంబులనుఁ బిలుచుచున్నాఁడు. ఇతనియొద్దను వేఱువేఱ బరాక్రమవంతులును బలవంతులునగు వానరులున్నారు. ౪౫

ఎవ్వఁడు బలగర్వితులగు వానరులవందఱను ధ్వనీకరింపుచు యుద్ధోత్సాహంబు గైరికసువలె నెఱ్ఱనయిన తనదేహమును బెంచుచున్నాఁడో ఇతఁడు గవయుఁడనువాఁడు. మిక్కిలియుఁ దేజంబుగలవాఁడు. కోపంబున నీపైకి వచ్చుచున్నాఁడు. ౪౬

ఈగవయునిచేతక్రింద డెబ్బదిలక్షలమంది వానరులున్నారు. ౪౭

ఈగవయుఁడే తనసేనతోవచ్చి లంకాపురిసంతయు మర్దింపం గోరుచున్నాఁడు.

వీరలు యుద్ధంబున జయింపఁ బలవిగానివారిలు. బలవంతులు. కామరూపులు. వీరిలకు ఒకొక్కరికిని గొప్పసైన్యంబులున్నవి ౪౮

ఇది యిరువదియాఱవ సర్గము.

ఇరువదియేడవసర్గము.

మత్రియుఁ డెవ్వరు రామునిమిత్తమయి యుద్ధంబుచేయుట విషయమై ప్రాణంబులఁబాసినను సరసుసేయరో, అట్టి మహాపరాక్రమశాలులగు వానరయూథనాయకులం జూడుము? చెప్పెదను. ౧

స్నిగ్ధా యస్య బహుర్వ్యామా వాలా లాఙ్గూల మాశ్రితాః,
తామ్రాశ్చ పీతా సితా శ్చైవ ప్రకీర్ణా ఘోరకర్మణః. 1
ప్రగృహీతాశ్చ ప్రకాశన్తే సూర్య స్యేవ మరీచయః,
పృథివ్యా చానుకృష్యన్తే హరో నా మైష యూథపః. 2
యం పృష్ఠతో ఽనుగచ్ఛన్తి శతశో ఽథ సహస్రశః,
ద్రుమా నుద్యమ్య సహసా లఙ్గూరో హాణతత్పరాః. 3
యూథప హరిరాజస్య కింకరా స్సముపస్థితాః,
ఏష కోటిసహస్రేణ వానరాణాం మహాబలమ్. 4
ఆకాఙ్క్షతే త్వాం సంగ్రామే జేతుం పరపురం జయ,

సీలా నివ మహామేఘాం స్తిష్ఠతో యాంస్తు పశ్యసి. 5
అసితాఞ్జనసఙ్కాశా న్యుద్ధే సత్యపరాక్రమాన్,
అస్మజ్జేయా ననిర్దేశ్యా స్సరం సారమి వోదధేః. 6
పర్వతేషు చ యే కేచి ద్విషమేషు నదీషు చ,
ఏతే త్వా మభిహర్తారో రాజ! న్మృత్యో స్సునాకురణాః. 7

ఏషాం మధ్యే స్థితో రాజ స్ఫీమాయో భీమవర్మనః,
పర్జన్య ఇవ జీమూతై స్సమన్తా త్పరివారితః. 8
ఋషభ స్తం గవిశ్రేష్ఠ మధ్యాస్తే నర్మదాం పిబన్,
సర్వేషాణా మధిపతి స్ఫూమ్రో నా మైష యూథపః. 9
యవీయా నస్య తు భ్రాతా పశ్చైకం పర్వతోపమమ్,
భ్రాత్రా సమానో రూపేణ విశిష్ట స్తు పరాక్రమైః. 10

స ఏష జాన్బవా న్నామ మహాయూథపయూథపః,
ప్రకాన్తో గురుణా ర్థీ చ సమ్మితో రే మ్యమర్షణః. 11

ఎవ్వని తోఁకవెండ్రుకలు మిక్కిలియుఁ బొడవులయి ఎట్టినివియుఁ బసుపువన్నెగలవియు దెల్లనివియు నిట్లు నానావిధవర్ణంబులయి విరిసి పైకెత్తఁబడి నేలం జీరాడుచు సూర్యునికిరణంబులంబోలెఁ బ్రకాశించుచున్నవో యీతఁడు వారుఁడనువాఁడు; భయంకర కర్తృఁడు. ౨, 3

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుని కింకరులగు వానరోత్తములు వేనవేలుగా గుంపులుగూడి వృక్షంబులంబట్టుకొని శీఘ్రంబున లంకాపురి నారోహింపఁగోరినవారలయి యీహరుని వెంబడించుచున్నారు. మూడుము. ౪

శత్రుపురంబులం జయించునట్టిరావణుఁడా! ఈహరుఁడు వేయికోట్ల పరిమితిగల తనసైన్యముతోవచ్చి యుద్ధంబున నిన్ను జయింపవలెనని కోరుచున్నాఁడు. ౫

రావణుఁడా! నీలమేఘంబులుంబోలె నల్లనికాటుకయుంబోలె నల్లనివియు యుద్ధంబున సత్యపరాక్రమంబులును అసంఖ్యేయంబులును అనిర్దేశ్యంబులును మహాసముద్రంబువలె ననంతంబులై యున్నవియునగు నీభల్లూకంబులం జూచుచున్నావే, ఇవి పర్వతంబులందును, విషమప్రదేశంబులందును నదీతీరంబులందును ఉండునవి; ఇవి మిక్కిలియు భయంకరంబులు. నీపైకి వచ్చుచున్నవి. ౬-౮

రాక్షసరాజుండవగు రావణుఁడా! ఎవ్వఁడు మేఘంబులనడుమఁ బర్జన్యుఁడుండునట్లు ఈభల్లూకంబులనడుమ నున్నాఁడో, ఈతఁడు ధూమ్రుఁడు. ఇతఁడు సమస్తభల్లూకంబులకును నాథుఁడు. నర్మదానదీజలంబులం ద్రావుచు ఋక్షవంతంబను పర్వతంబున నుండును. ౯,౧౦

పర్వతాకారుఁడొక్కఁడున్నాఁడు. ఇతనిఁజూడుము. ఇతఁడు ధూమ్రునితమ్ముఁడు. అన్నవలెఁ రూపంబుగలవాఁడు. పరాక్రమంబులందు మాత్రము అన్నకంటె మిగుల నధికుఁడు. ౧౧

ఇతఁడు జాంబవంతుఁడనువాఁడు. మేటియాధపులలో ముఖ్యుఁడు. మహాపరాక్రమశాలి. గురుశుశ్రూషకుఁడు. యుద్ధంబులందు మిక్కిలియుఁ శూరుఁడు. ౧౨

ఏతేన సాహ్యం సుమహా త్కృతం శక్రస్య ధీమతా,
వైవాసురే జామ్బవతా లబ్ధాశ్చ బహవో వరాః. ౧౩

ఆరుహ్య పర్వతాగ్రేభ్యో మహాభ్రవిపులా శ్శిలాః,
ముఞ్చన్తి విపులాకారా నమ్బుతోయగుద్విజన్తి చ. ౧౪
రాక్షసానాం చ సదృశాగ్ం పిశాచానాం చ రోమశాః,
ఏతస్య సైన్యా బహవో విచర న్త్యగ్నితేజసః. ౧౫

యం త్వేన మభిసంరబ్ధం ప్లవమాన మిహ స్థితమ్,
ప్రేక్షన్తే వానరా స్సర్వే స్థితాయూథపయూథపమ్. ౧౬
ఏష రాజన్! సహస్రాక్షం పర్యుపాస్తే హరీశ్వరః,
బలేన బలసమ్పన్నో దమ్భా నామైష యూథపః. ౧౭
యః స్థితం యోజనే శైలం గచ్ఛన్నా ర్యేవ సేవతే,
ఊర్ధ్వం తథైవ కాయేన గతగ్ం ప్రాప్నోతి యోజనమ్. ౧౮
యస్తా న్న పరమం రూపం చతుష్పాదేషు విద్యతే,
శ్రుత స్సన్నాదనో నామ వానరాణాం పితామహః. ౧౯
యేన యుద్ధం పురా దత్తం రణే శక్రస్య ధీమతా,
పరాజయశ్చ నప్రాప్త స్సోఽయం యూథపయూథపః. ౨౦

యస్య విక్రమమాణస్యశక్ర స్యేవ పరాక్రమః,
ఏష గన్ధర్వకన్యాయా ముత్పన్నో కృష్ణవర్త్మనః. ౨౧
తదా దైవాసురే యుద్ధే సాహ్యార్థం త్రిదివౌకసామ్,

యస్య వైశ్రవణో రాజా జమ్బూ ముపనిషేవతే. ౨౨
యో రాజా పర్వతేన్ద్రాణాం బహుకిన్నరసేవినామ్,

బుద్ధిమంతుఁడగు నిజాంబవంతుఁడు మున్ను దేవానురులయుద్ధంబున దేవేంద్రునకు మిక్కిలియు సాహాయ్యంబుఁగావించి పెక్కువరంబులం బడసియున్నాఁడు. ౧౩

ఈజాంబవంతునిసైనికులు లెక్కలేక మహారోమంబులు గలవారై అగ్నికంబోలెఁ దేజంబుగలిగి రాక్షసులుంబోలెఁ బిశాచంబులుంబోలె నతిక్రూరులై పర్వతశిఖరంబులపైకి నారోహించి యుచ్చోటనుండి మహామేఘంబులవంటి పెద్దకొర్లను బడఁద్రోయుచున్నారు. వీరలు మృత్యువునకుంగూడ భయపడరు. ౧౪,౧౫

ఎవ్వఁడు ఆకికోసంబునొంది యెగురుసట్లు చూపట్టుచున్నాఁడో కుటీయుఁ డెవ్వని నాసరులందఱు నాశ్చర్యంబునఁ జూచుచున్నారో ఇతఁడు వంభుఁడనువాఁడు. మిక్కిలియు బలవంతుఁడు ఇతఁడు యుద్ధంబున దేవేంద్రునకు మిక్కిలి సాహాయ్యంబు గావించియున్నాఁడు. ౧౬,౧౭

ఎవ్వఁడు వడచువప్పుడు ఒకయడుగునకే యోజనదూరంబునుండు పర్వతంబుఁ జేరునో మటీయుఁడు జక్కఁగా లేచినిలిచినచో నొకయోజనదూరము పాడవుగలిగియుండునో, ఈతఁడు సన్నాదనుఁ డనువాఁడు. ఈతఁడు వానరులకుఁ బితామహుఁడు. ఇతనికన్నను బెద్దశరీరముగల మృగము చతుష్పాజ్జంతువులలో నేదియులేదు. ఇఁతఁడు మున్ను దేవేంద్రునితో యుద్ధంబుచేసినవాఁడు. అప్పు డెంతమాత్రమును బరాజయము నొందలేదు. ౧౮-౨౦

ఈతఁడు దేవేంద్రునకు సరియైనపరాక్రమంబుగలవాఁడు. ఇతఁడు గంధర్వకన్యయందు అగ్నిదేవునికిఁ బుట్టినవాఁడు. ౨౧

దేవాసురయుద్ధము జరగినప్పుడు దేవతలకు సాహాయ్యార్థమయి ఇతనినిఁ బుట్టించినారు.

రాక్షసరాజాండవగు రావణుఁడా! ఈవానరోత్తముఁడు నీయన్నకుఁజేరునిచేఁ బాలింపఁబడునదియు జంబూవృక్షంబుతోఁగూడినదియుఁ బర్వతం

విహారసుఖదో నిత్యం భ్రాతు స్తే రాక్షసాధిప!. ౨౩
తత్రైష వసతి శ్రీమా న్బలవాన్ వానరర్షభః,
యుద్ధే ష్వకత్థనో నిత్యం క్రోధనో నామ యూథపః. ౨౪
వృతస్తు కోటిసహస్రేణ హరీణాం సముపస్థితః,
ఏ షై వాళంసతే లఙ్కాం స్వో నానీకేన మర్దితుమ్. ౨౫

యో గఙ్గా మనుపర్యేతి త్రాసయ న్గ్ర స్తి యూథపాన్,
హ స్తినాం వానరాణాం చ పూర్వవైర మనుస్మరన్ ౨౬
ఏష యూథపతి శ్శైలా గచ్ఛన్ గిరిగుహాశయః,
గజా నోద్ధయతే వన్యా న్గిరిం శ్చైవ మహీరుహాన్. ౨౭

హరీణాం వాహినీముఖ్యో నదీం హైమవతీ మను,
ఉశీరబీజ మాశ్రిత్య పర్వతం మన్దరోపమమ్. ౨౮
రమతే వానరశ్రేష్ఠో దివి శక్ర ఇవ స్వయమ్,
ఏవం శతసహస్రాణాం సహస్ర మనువర్తతే. ౨౯
వీర్యవిక్ర మదృప్తానాం నర్దతాం బలశాలినామ్,
స ఏష నేతా చైతేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్. ౩౦

స ఏష దుర్గో రాజ! న్గ్రీమాథీ నామ యూథపః,
వాతే నేవోద్ధతం మేఘుం య మేన మనుపశ్యసి. ౩౧
అసీక మభిసంరబ్ధం వానరాణాం తరస్వినామ్,
ఉద్ధూత మరుణాభాసం పవనేన సమన్తతః. ౩౨

బుల కన్నింటిని రాజును నాకుచేరున కెల్ల ప్పుడును విహారస్థానంబై యొప్పు నదియునగు హిమవత్పర్వతంబుపై నుండువాఁడు; ఇతఁడు క్రోధనుఁడు; బలవంతుఁడు; ఆత్మస్తుతిచేసికొనఁడు; యుద్ధంబుల నతిశూరుఁడు; ఇతఁడు వేయికోట్లవానరవీరులతో వచ్చియున్నాఁడు. ౨౨-౨౪

ఈక్రోధనుఁడు తనసైన్యముచే లంకాపురినంతయు మర్దింపఁగోరుచున్నాఁడు. ౨౫

ఇదిగో ఇచ్చట నొక వానరోత్తముఁ డున్నాఁడు చూడుము; ఈతఁడు మున్ను హనుమంతునితండ్రి కేసరి, మునిజనబోధకుఁడగు గజాకారుఁడైన శంబసాదనుఁడనురాక్షసుని మునినియోగంబునం జంపినవాఁటనుండి వానరులకును గజంబులకునుఁ గల్గినవైరంబుదలఁచి గజంబుల కంతధ్వంసంబు గలుగఁజేయుచు గజంబులంబట్టి పర్వతంబులపైఁగొట్టుచుఁ బర్వతంబులచే గజంబులఁ బ్రహరించుచు నట్లు వృక్షంబులపై గజంబులఁగొట్టుచు వృక్షంబులచే గజంబులఁ బ్రహరించుచు నిట్లు నానావిధంబుల గజసంహారంబుగావించుచు గంగానదీసమీపంబున సంచరించుచుండును. ౨౬-౨౭

ఈవానరోత్తముఁడు గంగానదీసమీపంబున నుశీరబీజంబును పర్వతంబున స్వర్ణంబున దేహంబుగ్రుడువోలె వివరించుచుండును; ఇతఁడు సేనాముఖ్యుఁడు; ఇతనిక్రింద వేయిలక్షలవానరు లున్నారు. ౨౮, ౨౯

ఇతఁడు ఆట్టిమహాపరాక్రమశాలులు నుత్సాహవంతులును సింహనాదంబులు సేయుచున్నవారలును బలవంతులును వేగవంతులునగు నీవేయిలక్షలవానరులకును నాయకుఁడు. ౩౦

రాక్షసరాజుండవగు రావణుఁడా! ఎచ్చట వాయువుచే నేగిన యొట్టిదియు నానావిధంబుల వివర్తమానంబు నగుగుమ్ము ఆధికముగాఁ జూపట్టుచున్నదో; అట్టి బలవంతులగు వానరులసేనం జూచుము; ఇది యెంతయు సంరంభంబుతో నున్నది; ఆసేనామధ్యంబున వాయువుచే నెగురఁగొట్టఁబడిన

వివర్తమానం బహుధా యత్రైత ద్బహుళం రజః,
ఏతే సితముఖా ఘోరా గోలాఙ్గూలా మహాబలాః. 33
శతం శతసహస్రాణి దృష్ట్వా వై సేతుబన్ధనమ్,
గోలాఙ్గూలం మహావేగం గవాక్షం నామ యూథపమ్. 34
పరివార్యాభివర్తన్తే లఙ్కాం మర్దితు మోజసా,
భ్రమరా చరితా యత్ర సర్వకామఫలద్రుమాః. 35
యం సూర్య స్తుల్యవర్ణాభ మనుపర్యేతి పర్వతమ్,
యస్య భాసా సదా భాన్తి తస్వర్ణామృగపక్షిణః. 36
యస్య ప్రస్థం మహాత్మానో నత్యజన్తి మహర్షయః,
సర్వకామఫలా వృక్షా స్సదా ఫలసమన్వితాః. 37
మధూనిచ మహార్హాణి యస్మి న్పర్వతసత్తమే,
తత్రైవ రమతే రాజ! న్రమ్యే కాఞ్చనపర్వతే. 38
ముఖ్యో వానరముఖ్యానాం కేసరీనామ యూథపః,

షష్టి ర్ఋిసహస్రాణాం సమ్యగ్ఘి కాఞ్చనపర్వతాః. 39
తేషాం మధ్యే గిరివర స్త్వ మి వానఘ! రక్షసామ్,

తత్రైక ఇలా శ్వేతా స్తామ్రాస్యా మధుపిఙ్గళాః. 40
నివస న్త్యు త్తమగిరా తీక్ష్ణదంష్ట్రా నఖాయుధాః,
సింహా ఇవ చతుర్దంష్ట్రా వ్యాఘ్రా ఇవ దురాసదాః. 41
సర్వే వై శ్వానరసమా జ్వలితాశీవిషోపమాః,
సుదీర్ఘాశ్చితలాఙ్గూలా మత్తమాతఙ్గసన్నిభాః. 42
మహాపర్వతసఙ్కాశా మహాజీమూతనిస్వనాః,
వృత్తపిఙ్గళరక్తాక్షా భీమభీమాగతిస్వరాః. 43

మేఘంబువలెనున్న యీవానరోత్తముఁడు ప్రమాథి యనువాఁడు. 30,31

తెల్లనిముఖంబులుగలవియు భయంకరంబులునగు గోలాంగూలంబులు నూఱులలక్షలసంఖ్యగలవి సేతుబంధము ముగియుటనుజూచి మహావేగుఁడును గోలాంగూలాధీశ్వరుఁడునగు గవాక్షుఁడు బలిష్ఠించి పరాక్రమంబున లంకాపురిని మర్దించుటకై వచ్చుచున్నవి చూడుము. 32,33

ఏపర్వతంబునఁ గోరినవానినన్నిటి నొసంగునవియు, నెల్లప్పుడును సుగంధిపుష్పంబులు గలిగియుండుటచేఁ దుమ్మెదలతోఁ గూడినవియునగు వృక్షంబులున్నవో, ఏపర్వతసమీపంబున సూర్యుఁడు ఆపర్వతముంబోలె స్వర్ణవర్ణుఁడై యొప్పునో, ఎచ్చట బక్షులును మృగంబులును సమస్తజంతువులును బంగారువన్నెగలిగియుండునో, ఏపర్వతంబునందు సుహృదులు విడువక ఎల్లప్పుడును నివసింపుచుందురో, ఎచ్చట నతిరుచ్యంబులగు ఫలంబులనొసంగునవియు నెల్లప్పుడును ఫలంబులతోఁ గూడినవియునగు వృక్షంబులును మంచితేనియలును గలిగియుండునో, అట్టిరమణీయమయిన మేరుపర్వతంబునందు వానరవీరులలో మొదటివాఁడైన యీకేసరి నివాసము నేయుచుండును. 34

పాపరహితుఁడవగు రావణుఁడా! బంగారుకొండలు అయిదువేలున్నవి; వానినడుమ రాక్షసులలో నీవు సరోత్తముఁడవై యుండునట్లు ముఖ్యపర్వతం బున్నది. 35

భీకపిలముఖులును భీషణముఖులును ఎఱ్ఱనిముఖముగలవారలును, బింగళవర్ణములయిన ముఖములుకలవారలును, కఱుకుకోఱలుగలవారలును, నఖంబులే యాయుధంబులుగాఁగలవారలును వాలుగుహాలనివాసంబులుంబోలె బెద్దపులులుంబోలె నతిభయంకరంబుగాఁ జూపట్టుచుండువారలును, నిష్పావంటివారలును, తీక్ష్ణవిషంబులగు సర్పంబులవంటివారలును, దీర్ఘములును సుందరములునగు తోఁకలుగలవారలును, మదపుటేనుఁగులుంబోలె నున్నవారలును, బభ్రుతాకారులును, మేఘగర్జనంబువంటి పింహనాదంబుగలవారలును, సుంద్రములును బింగళవర్ణంబులునగు నేత్రంబులుగలవారలును, భయంకరాకారులును,

మర్దయ స్తీవ తే సర్వే తస్య సర్వాం సమీక్ష్యతే,
ఏష చైషా మధిపతి ర్మధ్యే తిష్ఠతి వీర్యవాన్. ౨౨
జయార్థీ నిత్య మాదిష్యా ముపతిష్ఠతి బుద్ధిమాన్,
నామ్నా పృథివ్యాం విఖ్యాతో రాజన్! శతవ లీతి యః. ౨౩

ఏ షైవాళంసతే లఙ్కాం స్వే నానీకేన మర్దితుమ్,
విక్రాన్తో బలవాన్ శూరశ్చ పౌరుషే స్వే వ్యవస్థితః. ౨౪

రామప్రియార్థం ప్రాణానాం దయాం నకురుతే హరిః,

గజో గవాక్షో గవయో నళో నీలశ్చ వానరః. ౨౫
ఏకైక ఏవ యూథానాం కోటీభి ర్దశభి ర్వృతః,
తథాఽన్యే వానరశ్రేష్ఠా విన్ధ్యపర్వతవాసినః. ౨౬
నశక్యన్తే బహుత్వాత్తు సంఖ్యాతుం లఘువిక్రమాః.
సర్వే మహారాజ! మహాప్రభావా
స్సర్వే మహాశైలనికాశకాయాః,
సర్వే సమర్థాశ్చ పృథివీం క్షణేన
కర్తుం ప్రవిధ్వస్త వికీర్ణశైలామ్. ౨౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తవింశ స్సర్గః. ౨౭.

అష్టావింశ స్సర్గః.

సారణస్య వచః శ్రుత్వా రావణం రాక్షసాధిపమ్,

భయంకరంబులగు గమనంబును గంభధ్వనియుం గలవారలునగు వీవానరులు ఆయయునదివేలబంగారుకొండలలో నుత్తమంబగుపర్వతమునందు నివసించి యుందురు. ౪౦-౪౩

వారలందఱు నీలంకాపురింజొచ్చి యిప్పుడే మర్దించున ట్లున్నారు.

రాక్షసరాజుండగను రావణుఁడా! ఈవానరులనాయకుఁడు, వీరలనడుమ నున్నాఁడు చూడుము; ఈతఁడు మిక్కిలియుఁ బరాక్రమంబుగల వాఁడు, ఇతనిపేరు శతబలియని భూమండలంబున వినుతికెక్కియున్నది; ఇతఁడు జయంబుఁగోరి సూర్యుని కెప్పుడును బూజగావించుచుండును. ౪౪

ఇతఁడొక్కఁడే తనసేనంగొని లంకాపురినంతయు మర్దింపఁగోరు చున్నాఁడు. ఇతఁడు పరాక్రమవంతుఁడు. బలవంతుఁడు. శూరుఁడు. తన పౌరుషంబు వదలనివాఁడు. ౪౫

ఈశతబలి రామసంతోషార్థమయి తనప్రాణంబులనుఁగూడ నెంతయుఁ ద్రెవ్వు సలపనేయఁడు.

గజుఁడును, గవాక్షుఁడును, గవయుఁడును, నలుఁడును, నీలుఁడును వీరలు ఒక్కొకరును పదియొల్లసైన్యముతోఁ గూడియున్నారు. ౪౬

అట్లు వింధ్యపర్వతవాసులు మహావేగులగు వానరోత్తము లనేకులున్నారు. వారల లెక్కపెట్ట నలవిగాదు. ౪౭

మహారాజుండవగు రావణుఁడా! ఈవానరులందఱును సుప్రభావులు. పర్వతంబులవంటి దేహములుగలవారలు. క్షణమాత్రమున భూమియందలిపర్వతంబులనన్నిటిని జూర్ణంబుగావించి తూర్పాఁబెట్టఁగలరు. అని సారణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౪౮

ఇది యిరువదియేనవసర్గము.

ఇరువదియొనిమిదవసర్గము.

అంత శుకుఁడు సారణుఁడుచెప్పినమాటల నంతయు విని యతఁడు

బల మాదిశ్య తత్సర్వం శుకో వాక్య మథాబ్రవీత్. ౧

స్థితా స్పశ్యసి యా నేతా స్మత్తా నిహ మహాద్విపాన్,
న్యగ్రోధా నివ గాఙ్గేయాన్ సాలాన్ హైమవతా నివ. ౨
ఏతే దుష్ప్రసహా రాజ! న్బలినశ్చ కామరూపిణః,
దైత్యదానవసఙ్ఘాశ్చ యుద్ధే దేవపరాక్రమాః. ౩

ఏషాం కోటిసహస్రాణి నవ పఞ్చచ సప్తచ,
తథా షట్చసహస్రాణి తథా బృన్దశతానిచ. ౪

ఏతే సుగ్రీవసచివాశ్చ కిష్కిన్ధానిలయాశ్చ సదా,
హరయో దేవగన్ధర్వైర్వ రుత్పన్నాశ్చ కామరూపిణః. ౫

యౌ తౌ పశ్యసి తిష్ఠన్తౌ కుమారౌ దేవరూపిణౌ,
మైన్దశ్చ ద్వివిదశ్చోభౌ తాభ్యాం నాస్తి సమో యుధి. ౬

బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతావమృతప్రాశినా వుభౌ,
ఆశంసేతే యుధా లఙ్కా మేతౌ మర్దితు మోజసా. ౭

యౌ వేతా వేతయోశ్చ పార్శ్వే స్థితౌ పర్వతసన్నిభౌ,
సుముఖోఽసుముఖశ్చైవ మృత్యుపుత్రౌ పితు స్సఖా. ౮
ప్రేషితా నగరీం లఙ్కాం కోటీభి ర్దశభి ర్వృతౌ,
యం తు పశ్యసి తిష్ఠన్తం ప్రభిన్న మివ కుఞ్జరమ్. ౯
యో బలా త్క్షోభయే త్కుర్యా ద్ధ స్సముద్ర మపి వానరః,
ఏషోభిగన్తా లఙ్కాయా వై దేహ్యో స్తవ చ ప్రభో!. ౧౦

సాకల్యంబునఁ జెప్పకుండుటంజేసి తాను రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునకు వానరసైన్యము నంతయుఁ జూపి యిట్లని చెప్ప నారంభించెను. ౧

రాక్షసరాజుండవగు రావణుఁడా! మదపుటేనుఁగులుంబోలె గంగాతీరంబునంబుట్టిన పటుపృక్షంబులుంబోలె హిమవత్పర్వతంబునంబుట్టిన పాలపృక్షంబులుంబోలె మహాకాయులయియున్న యీవానరులుంజూచుచున్నావే వీరలు దుర్జయులు బలవంతులు. కామరూపులు. దైత్యదానవులకు సరిపెచ్చువారలు. యుద్ధంబున దేవతలనుంబోలెఁ బరాక్రమంబుగలవారలు ౨, ౩

ఈవానరులు తొమ్మిదివేలకోట్లును ఆయిదువేలకోట్లును ఏడువేలకోట్లును పెక్కువేలశంఖంబులును పెక్కునూఱులబృందంబులును ఇట్లు అనంతంబుగ నున్నారు. ౪

ఈవానరులు సుగ్రీవునిసచివులు. ఎల్లప్పుడును సుగ్రీవునితోఁగూడఁ గిష్కింధాపురి నుండువారలు. దేవగంధర్వులకుఁబుట్టినవారలు. పుట్టిననాఁటనుండి యిచ్ఛకువచ్చిన రూపంబునొంద శక్తిగలవారలు. ౫

రావణుఁడా! నుందనరూపును యౌవనవంతులునగు వీరలిద్దఱును మైందద్వివిగు లనఁబడుగురు. యుద్ధంబున వీరలకు సరిపెచ్చువాఁడెవ్వఁడును లేఁడు. ౬

ఈ మైందద్వివిగులు బ్రహ్మదేవు ననుజ్ఞంజేసి యమృతంబు ద్రావియున్నారు. వీరలు తమపరాక్రమంబున యుద్ధంబున లంకాపురిని మర్దింపఁగోరుచున్నారు. ౭

ఈమైందద్వివిగులకుఁ బ్రక్కను గొండలువలె నిద్దఱు పదికోట్ల సైన్యముంగూడి లంకాపురిం జూచుచున్నారు. చూడుము. వీరలు సుముఖుఁడును గుర్తుఖుఁడునన బ్రసిద్ధులు. మృత్యువుకొడుకులు. తండ్రివంటి పరాక్రమవంతులు. ౮

రావణుఁడా! మదపుటేనుఁగువలెనున్న యీవానరవీరుం జూచుచున్నావుగదా! ఈతఁడు గోపంబునొందినచో సముద్రంబునేఁ క్షోభంబునొందించును. ఇతఁడే లంకకువచ్చి నీతంజూచి నీతో మాటలాడిపోయినవాఁడు.

ఏనం పశ్య పురా దృష్టం వానరం పున రాగతమ్,
జ్యేష్ఠస్య కేసరిణః పుత్రో వాతాత్మజ ఇతి శ్రుతః. ౧౧

హనూమా నితి విఖ్యాతో లఙ్ఘితో యేన సాగరః,
కామరూపీ హరిశ్రేష్ఠో బలరూపసమన్వితః. ౧౨
అనివార్యగతి శ్చైవ యథా సతతగస్సి ప్రభుః,
ఉదయన్తం భాస్కరం పృష్ఠ్వా బాలస్సి కిల పిపాసితః. ౧౩
త్రియోజనసహస్రన్తు అధ్వానమవతీర్య హి,
ఆదిత్య మాహరిష్యామి న మేత్రుత్పత్తియాస్యతి. ౧౪
ఇతి సఞ్చిన్త్య మనసా పుర్హేష బలదర్పితః,
అనాధృష్యతమం దేవమపి దేవర్షి దానవైః. ౧౫
అనాసాద్యైవ పతితో భాస్కరోదయనే గిరౌ,
పతితస్య కపే రస్య హను రేకా శిలాతలే. ౧౬
కించి ద్భిన్నా పృష్ఠహనో ర్హనూమా నేవ తేన వై,

సత్య మాగమయోగేన మహేన్ద్ర విదితో హరిః. ౧౭

నాస్య శక్యం బలం రూపం ప్రభావోవాఽపి భాషితుమ్,

ఏష ఆకంసతే లఙ్కా మేకో మర్దితు మోజసా. ౧౮

య శ్చైషోఽనన్తర శ్శూర శ్శాస్త్రమగి పవ్రనిభేక్షణః,
ఇక్ష్వాకూణా మతిరథో లోకే విఖ్యాతపౌరుషః. ౧౯
యస్మి న్నచలతే ధర్మో యో ధర్మం నాతివర్తతే,

మున్ను నీ వితనిం జూచియున్నావు ఇప్పుడు మరల వచ్చియున్నాఁడు చూపుము. ఇతఁడు కేసరికి క్షేత్రజపుత్రుఁడు. వాయుదేవునకుఁ బుట్టిన వాఁడు. ౧౧

ఇతనిపేరు హనుమంతుఁడని యందురు. ఇతఁడె సముద్రంబుదాఁటి లంకకువచ్చిసమస్తప్రభావుఁడు. కామరూపి. మహాబలుఁడు. పర్వతాకారుఁడు. సర్వవ్యాపకుఁడగు వాయువువలె అనివార్యంబగు గమనముగలవాఁడు.

మున్ను ఇతఁడు బాల్యంబున నొకవాఁడాకలిగొని యప్పుడే యుదయించుచున్న సూర్యుంజూచి బలగర్వంబున "నా కాకలిదీఱుకున్నది సూర్యునింబట్టితినెదను." అని తలఁచి పెక్కు వేలయోజనంబులు ఆకాశంబునంబోయి దేవర్షి దానవులకైనను జెనకరాని సూర్యునిసమీపంబునకుఁ బోవం జాలక యుదయాహ్వతంబునంబడెను. ౧౩-౧౫

దృఢంబులయిన చెక్కిలి మీఁదిభాగములుగల యీవానరుఁడు అట్లు ఉదయాచలంబున శిలాతలంబుపైఁబడఁగానే యతనిచెక్కిలి మీఁదిభాగ మొకటి కొంచెము భిన్నమయినది. కావుననే యతనికి హనుమంతుఁడని పేరు వచ్చినది. ౧౬

సమర్థములగువానరుఁ డొక్కఁడుచెప్పఁగా నీహనుమంతుని సంగతి యంతయుం నాకుఁ దెలిసినది. ఇది సత్యము. ౧౭

హనుమంతుని బలముగాని యాకారముగాని ప్రభావముగాని చెప్పనలవిగాదు.

ఇతఁ డొక్కఁడే పరాక్రమంబున లంకాపురినంతయుం మర్దింపవలెనని యున్నాఁడు. ౧౮

రామభద్రుఁడా! నీహనుమంతునకు సమీపంబున శూరుఁడును, శ్యామలవర్ణుఁడును, బుండరీకనయనుండునగు దివ్యపురుషుఁ డొక్కఁడున్నాఁడు. చూపుము. ఈతఁడు ఇక్ష్వాకులంబునఁ బుట్టినవారిలో నుత్తముఁడు నీవు

యోఽబ్రహ్మ మస్త్రం వేదాంశ్చ వేద వేదవిదాం వరః. ౨౦
యో భిన్ద్యా ద్గగనం బాణైర్గి పర్వతాం శ్చాపి దారయేత్,
యస్య మృత్యో రివ క్రోధ శ్శక్ర స్యేవ పరాక్రమః. ౨౧
యస్య భార్యా జనస్థానా త్సీతా చాపహృతా త్వయా,
స ఏష రామ స్త్వాం యోద్ధుం రాజ! న్నుపభివ ర్తతే. ౨౨

య స్సైన్యస దక్షిణే పార్శ్వే క్షుద్రజామ్బూనదప్రభః,
విశాలనేత్రో స్తామ్రాస్యో నీలకుఞ్చితమూర్ధజః. ౨౩
ఏషోఽస్య లక్ష్మణో నామ భ్రాత్రా ప్రాణసమశ్చ ప్రియః,

నయే యుద్ధే చ కుశల స్సర్వశాస్త్రవిశారదః ౨౪
అమర్షీ దుర్జయో జేతా విక్రాన్తో బుద్ధిమా న్బలీ,
రామస్య దక్షిణో బాహు ర్నిత్యం ప్రాణో బహిశ్చరః. ౨౫

న హ్యేష రాఘవ స్స్వార్థే జీవితం పరిరక్షతి,
ఏషై వాళంసతే యుద్ధే సిహన్తుం సర్వరాక్షసాన్. ౨౬
య స్తు సవ్య మసా పక్షం రామ స్యాశ్రిత్య తిష్ఠతి,
రక్షోగణపరిక్షిప్తో రాజా హ్యేష విభీషణః. ౨౭
శ్రీమతా రాజరాజేన లఙ్కాయా మభిషేచితః,
త్వా మేవ ప్రతిసంరబ్ధో యుద్ధాయైషోఽభివ ర్తతే. ౨౮

యం తు పశ్యసి తిష్ఠన్తం మధ్యే గిరి మి వాచలమ్,
సర్వశాఖామృగేన్ద్రాణాం భర్తార మపరాజితమ్. ౨౯

జనస్థానంబుననుండి యపహరించిన సీతాదేవి యితనిభార్యయే. ఇతనిధర్మంబు వదలదు. ఇతఁడెట్టిను ధర్మంబును వదలఁడు. వేదవేత్తలలో నుత్తముఁడు. బ్రహ్మాస్త్రంబు మొదలుగా సమస్తాస్త్రంబులను దెలిసినవాఁడు. ఆకాశంబునైన భూతంబుల భేదింపఁగలఁడు. పర్వతంబులనుంగూడఁ బగులఁజేయఁగలఁడు మృత్యువునకుంబోలె మహాకోపంబును దేవేంద్రునకుంబోలె బలాక్రమంబును గలవాఁడు. ఇతఁడే రాముఁడు. నీతోఁ యుద్ధంబుసేయుటకు వచ్చుచున్నాఁడు. ౧౯-౨౨

ఈరాముని దక్షిణపార్శ్వంబున బంగారువంటిమేనుగలవాఁడును విశాలవక్షుఁడును కోపంబుగలవాఁడోనీ యొత్తినికండ్లుగలవాఁడును సల్లలితమయిన వక్రములునగు వెండ్రుకలుగలవాఁడునను నొక్కరాజపుత్రుఁడున్నాఁడు చూడుము. ఇతఁడు లక్ష్మణుఁడు. రామునితమ్ముఁడు. రామునకుఁ బ్రాణమువంటి ప్రియుఁడు. ౨౩

ఈలక్ష్మణుఁడు నీతిశాస్త్రమునంగును యుద్ధంబునందును మిక్కిలియును సహర్థుఁడు. సమస్తాస్త్రంబులను దెలిసినవాఁడు మహాకోపుఁడు. దుర్జయుఁడు. జయశీలుఁడు. పరాక్రమవంతుఁడు. బుద్ధిమంతుఁడు బలవంతుఁడు. రామునికుడిభుజము మఱియుఁ రామునకుఁ బ్రాణంబువంటివాఁడు. ౨౪

ఈలక్ష్మణుఁడు రామునినిమిత్తమయి ప్రాణంబులనేని విడుచును. ఈతఁడొక్కఁడే యుద్ధంబున సమస్తరాక్షసులను బధింపఁబలెనసమర్థుఁడున్నాఁడు.

ఎవ్వఁడు నలుగురురాక్షసులంగూడి రామునిసవ్యపార్శ్వంబున నున్నాఁడో ఇతఁడు రాక్షసరాజుండగు విభీషణుఁడు ౨౫

శ్రీమంతుఁడును రాజరాజుండునగు రాముఁడు ఈవిభీషణుని లంకారాజ్యంబునకు రాజుగా నభిషేకించినాఁడు. ఇతఁడు అతిసంరంభంబున నీపైకి యుద్ధంబునకు వచ్చుచున్నాఁడు. ౨౬

ఈరామవిభీషణులనడుమ బర్వతంబులె నిశ్చలుఁడైయున్న సర్వవానరముఖ్యుం జూచుచున్నావుగదా! ఇతఁడు సర్వవానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడ

తేజసా యశసా బుద్ధ్యా జ్ఞానేనాభిజనేన చ,
యుక్తో కపీ నతిబభ్రాజ హిమవా నివ పర్వతాన్. 30
కిష్కిన్ధాం యస్సమధ్యాస్తే గుహాం సగహనద్రుమామ్,
దుర్గాం పర్వతదుర్గస్థాం ప్రధానై స్సహయూథపైః. 31
యస్సైన్యసా కాఞ్చనీ మాలా శోభతే శతపుష్కరా,
కాన్తా దేవనుమ్యాణాం యస్యాం లక్ష్మీ ప్రతిష్ఠితా. 32
పితాం చ మాలాం తాలాం చ కపిరాజ్యం చ శాశ్వతమ్,
సుగ్రీవో వాలినం హత్వా రామేణ ప్రతిపాదితః. 33

శతం శతసహస్రాణాం కోటి మాహు ర్మనీషిణః,
శతం కోటిసహస్రాణాం శఙ్ఖ ఇత్యభిధీయతే. 34
శతం శఙ్ఖసహస్రాణాం మహాశఙ్ఖ ఇతి స్మృతః,
మహాశఙ్ఖసహస్రాణాం శతం బృన్ద మిహోచ్యతే. 35
శతం బృన్దసహస్రాణాం మహాబృన్ద మితి స్మృతమ్,
మహాబృన్దసహస్రాణాం శతం పద్మ మిహోచ్యతే. 36
శతం పద్మసహస్రాణాం మహాపద్మ మితి స్మృతమ్,
మహాపద్మసహస్రాణాం శతం ఖర్వ మిహోచ్యతే. 37
శతం ఖర్వసహస్రాణాం మహాఖర్వ మిహోచ్యతే,
మహాఖర్వసహస్రాణాం సముద్ర మభిధీయతే. 38
శతం సముద్రసాహస్ర మోఘ ఇత్యభిధీయతే,
శత మోఘసహస్రాణాం మహౌఘ ఇతి విశ్రుతః. 39
ఏవం కోటిసహస్రేణ శఙ్ఖానాం చ శతేన చ,
మహాశఙ్ఖసహస్రేణ తథా బృన్దశతేన చ. 40
మహాబృన్దసహస్రేణ తథా పద్మశతేన చ,

డు. హిమవత్పర్వతము సమస్తపర్వతముల నతిశయించియుండునట్లు ఈతఁడు తేజంబునను యశస్సునను బుద్ధిచేతను జ్ఞానంబుచేతను గులంబుచేతను సమస్తవానరుల నతిశయించి యున్నాఁడు. దుర్గంబును పర్వతదుర్గ పరిపేష్టితంబును జుట్టును వనంబులుగలదియుసగు గుహారూపకిష్కింధయందు ముఖ్యులగుయూథపులంగూడి వాసముసేయుచుండును. ఈతని పత్నిస్థలంబు నూఱు కమలములుగల కాంచనమాలిక వెలుఁగుచున్నది చూడుము. ఇది దేవతలకును గూడ దుర్లభమయినది. దీని ధరించినవాఁడు ఎప్పుడును యుద్ధంబునఁ బరాజయంబునొందఁడు. రాముఁడు యుద్ధంబున వాలిని వధించి సుగ్రీవునకు ఈ కాంచనమాలయుఁ దారయు శాశ్వతంబగు వానరరాజ్యంబును సిద్ధించునట్లు గావించెను. 32-33

నూఱులక్షలు కోటియని చెప్పుచున్నారు. నూఱువేలకోట్లు శంఖమనఁబడుచున్నది. 34

నూఱువేలశంఖంబులు మహాశంఖంబగుచున్నది నూఱువేలమహాశంఖంబులు బృందమని చెప్పఁబడుచున్నది. 35

నూఱువేలబృందములు మహాబృందమని చెప్పఁబడినది. మహాబృందంబులు నూఱువేలు పద్మంబగుచున్నది. 36

నూఱువేలపద్మంబులు మహాపద్మంబనఁబడును, మహాపద్మంబులు నూఱువేలు ఖర్వం బనఁబడును. 37

నూఱువేలఖర్వంబులు మహాఖర్వం బనఁబడుచున్నది. మహాఖర్వంబులు నూఱువేలు సముద్రం బనఁబడును. 38

నూఱువేలసముద్రములు ఓఘమని చెప్పఁబడును. నూఱువేల ఓఘములు మహౌఘమనఁబడును. 39

వేయికోటులును నూఱుశంఖంబులును వేయిమహాశంఖంబులును నూఱుబృందంబులును వేయిమహాబృందంబులును నూఱుపద్మంబులును వేయిమహాపద్మంబులగు నూఱుఖర్వంబులును నూఱుసముద్రంబులును మ

మహాపద్మసహస్రేణ తథా ఖర్వశతేనచ. ౪౧
సముద్రేణ శతేనైవ మహౌఘేన తథైవ చ,
ఏష కోటిమహౌఘేన సముద్రసదృశేన చ. ౪౨
విగ్రహేణ సచివైః రాక్షసైః పరివారితః,
సుగ్రీవో వానరేన్ద్రో స్వాం యుద్ధార్థ మభివర్తతే. ౪౩
మహాబలవృతో నిత్యం మహాబలపరాక్రమః.
ఇమాం మహారాజ! సమీక్ష్య వాహినీ
ముపస్థితాం ప్రజ్వలితగ్రహోపమామ్,
తతః ప్రయత్నః పరమో విధీయతాం
యథా జయ స్సాన్త్వ మ్న పరైః పరాజయః. ౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టావింశ స్సర్గః. ౨౮

ఏకోనత్రింశ స్సర్గః.

శుకేన తు సమాఖ్యాతాం స్తాన్దృష్ట్వా హరియూథపాన్,
సమీక్షమ్ చ రామస్య భ్రాతరం స్వం విభీషణమ్. ౧
లక్ష్మణం చ మహావీర్యం భుజం రామస్య దక్షిణమ్,
సర్వవానరరాజం చ సుగ్రీవం భీమవిక్రమమ్. ౨
కించి దావిగ్నహృదయో జాతక్రోధశ్చ రావణః,
భర్త్సయామాస తౌ వీరౌ కథాం తే శుకసారణౌ. ౩
అధోముఖౌ తౌ ప్రణతౌ వవ్రపే చుక్షుకసారణౌ,
రోషగద్గదయా వాచా సంరబ్ధః పరుషం వచః. ౪

నతావ త్తుదృశం నామ సచివౌ రుపజీవిభిః,
విప్రియం నృపతేర్వక్తుం నిగ్రహే ప్రగ్రహే ప్రభోః. ౫

హాహాఘంబులును గోటిసహాహాఘంబులును ఇట్లు సముద్రంబువలె నవనతంబయిన మహాసేనంగూడి విభీషణుఁడును అతనిమంత్రులగు రాక్షసులును వెంటనడవ మహాబలపరాక్రమశాలియు వానరరాజుండునగు సుగ్రీవుఁడు నీతో యుద్ధమునేయుటకుచ్చుచున్నాఁడు. ౪౦-౪౩

మహారాజుండవగు రావణుఁడా! క్రూరగ్రహమువోలె వెలుఁగుచున్న యిమ్మహాసేనంబాచి యింక మనకు జయముగలుగునట్లును శత్రుపులచేనపజయము రాకుండునట్లును జక్కఁగాఁ బ్రయత్నింబుగావింపుము. అని శుకుఁడు రావణునకుఁ జెప్పెను. ౪౪

ఇది యిరువదియొనిమిదవసర్గము.

ఇరువదితొమ్మిదవసర్గము

అంత రావణుఁడు శుకుఁడు చెప్పినవానరయూథపుల నందఱను రాముసమీపంబుననున్న తనతమ్ముఁడగు విభీషణుని మహాపరాక్రమశాలియు రాముసికుడిభుజమునయిన లక్ష్మణుని భయంకరవీర్యుఁడును సమస్తవానరరాజుండునగు సుగ్రీవుని మంత్రియు హనుమంతుఁడు మొదలగు మేటివానరవీరులనుంజూచి మనంబునఁ గొంచెము భయమునొంది యంతఁ బరమకుపితుఁడై పరాక్రమవంతులగు నాశుకసారణులం జూచి పరుషవచనంబుల బెదరించెను.

ఆరావణుఁడు తనకు నమస్కరించి మొగంబువంచుకొనియున్న శుకసారణులంజూచి సంరంభంబునఁ గోపముచే డగ్గత్తికగదురఁ బరుషవాక్యంబున నిట్లని చెప్పెను. ౪

నిగ్రహానుగ్రహంబులుసేయుటకు సమర్థుఁడగు రాజునకు ఆతనియొద్ద బ్రదుకుచుండుమంత్రులు ఇట్లు అప్రియవార్తలం జెప్పుట యెంతమాత్రము సరిగాదు. ౫

రిపూణాం ప్రతికూలానాం యుద్ధార్థ మభివర్తతామ్,
ఉభాభ్యాం సదృశం నామ వక్తు మ్ప్రస్తవే స్తవమ్. ౬

ఆచార్యా గురవో వృద్ధా వృథా వాం పర్యుపాసితాః,
సారం యద్రాజశాస్త్రాణా మనుజీవ్యం న గృహ్యతే. ౭

గృహీతో వా నవిజ్ఞాతో భావో జ్ఞానస్య మోహ్యతే,

ఈదృశై స్సచివై ర్యుక్తో మూఢై ర్దిష్ట్యా ధరా మ్యహమ్. ౮

కిం ను మృత్యో ర్భయం నా స్తి వక్తుం మాం పరుషం వచః,
యస్య మే శాసతో జిహ్వా ప్రయచ్ఛతి శుభాశుభమ్. ౯

అప్యేవ దహనం స్పృష్ట్వా వనే తిష్ఠన్తి పాదపాః,
రాజదోషపరామృష్టా స్తిష్ఠ న్తే నాపరాధినః. ౧౦

హన్యా మహం త్వివా పాపా శ్చత్రుపక్ష ప్రణంసకా,
యది వూర్వోపకారై స్తు నక్రోధో మృదుతాం వ్రజేత్. ౧౧

అపధ్వంసత గచ్ఛధ్వం సన్నికర్షాదితో మమ,
నహి వాం హన్తు మిచ్ఛామి న్మరా మ్యుపకృతానివామ్. ౧౨

హతావేవ కృతఘ్నౌ తౌ మయి స్నేహపరాఙ్ముఖౌ,

ఇట్టి యుద్ధారంభసమయంబున మనకుఁ బ్రతికూలురును మనపైకి యుద్ధమునకు వచ్చినవారలనగు శత్రువులను మీ రిద్దఱు నిట్లు స్తోత్రము సేయుటయుక్తమా? ౬

మీరలు రాజనీతిలో సారభూతమయిన భృత్యకార్యము దెలియకున్నారు. కావున మీరలు ఆచార్యులను గురువులను వృద్ధులను సేవించినదంతయు వ్యర్థము. ౭

ఒకవేళ మీరలు నీతిశాస్త్రము గట్టిచేసినను దానియర్థము తెలిసికొనలేదు లేక అర్థముదెలిసియు దానియనుష్ఠానము లేకుండుటవలన జ్ఞానభారమును మోయుచున్నారు కాఁబోలు. ౮

ఇట్టి మూర్ఖులను మంత్రులం గూడియుండుటవలన నే నెప్పుడో శత్రువులచే హతుఁడైయుండవలసినవాఁడను. దైవయోగంబున బ్రతికియున్నాను. ౯

నే నాజ్ఞాపించిన నామాటమాత్రమువలన నే శుభముగాని యశుభముగాని గలుగునుగదా! ఆట్లుండఁగా మీరు మరణంబునకుఁగూడ భయపడరాయెమి? నాయెదుట నిట్టి పరుషవచనంబు లాడితిరే? ౯

ఆడవియందు దావానలంబుతగిలిన వృక్షంబులుగూడ క్షేమంబుననుండును. రాజకోపంబునకుఁ బాత్రులయిన యపరాధులుమాత్రము క్షేమంబునొందఁజాలరు. ౧౦

వీరలు మున్ను నాకుఁ గావించిన యుపకారములు జ్ఞప్తికివచ్చుటవలన నాకోపము తగ్గకుండుచేని ఇప్పుడే శత్రుపక్షంబును బ్రశంసించిన పాపిష్ఠులను నీశుకసారణులను వధించి పుత్తును. ౧౧

మిమ్ము స్తానభ్రష్టులఁ గావించుట మంచిది. నాదగ్గిఱనుండవలదు. పొండు. మీరు మున్ను నాకుపకారములఁ గావించినవారలు కావున మిమ్మువధింపనొల్లను. ౧౨

మీరలు కృతఘ్నులనియు నాయందు స్నేహములేనివారలనియు

ఏవ ముక్తా తు సప్రీతౌ తా వుభౌ శుకసారణౌ. ౧౩
రావణం జయశబ్దేన ప్రతిన న్ద్యాభినిస్సృతౌ,
అబ్రవీత్తు దశగ్రీవ స్సమీపస్థం మహోదరమ్. ౧౪

ఉపస్థాపయ మే శీఘ్రం చారా న్నీతివిశారదాన్,

మహోదర స్తథోక్తస్తు శీఘ్ర మాజ్ఞాపయ చ్చరాన్. ౧౫

తత శ్చారా స్సన్త్వరితాగ్ర ప్రాప్తగ్ర పార్థివశాసనాత్,
ఉపస్థితాగ్ర ప్రాఞ్జలయో వర్ధయిత్వా జయాశిషా. ౧౬
తా నబ్రవీ త్తతో వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః,
చారా న్సమ్యగ్విధాయిత్వాన్ శూరా న్బహూ న్నివేగతసాధ్వసాన్.

ఇతో గచ్ఛత రామస్య వ్యవసాయం పరీక్షథ,
మన్త్రి ష్వభ్యన్తరా యేఽస్య ప్రీత్యా తేన సమాగతాః. ౧౮

కథం స్వపితి జాగర్తి కిమద్య చ కరిష్యతి,
విజ్ఞాయ నిపుణం సర్వ మాగన్తవ్య మశేషతః. ౧౯

చారేణ విదిత శ్శత్రుగ్ర పణ్డితే ర్వసుధాధిపైః,
యుద్ధే స్వల్పేన యత్నేన సమాసాద్య నిరస్యతే. ౨౦

చారాస్తు తే తథే త్యుక్త్వా ప్రహృష్టా రాక్షసేశ్వరమ్,

విడిచిపెట్టుటయే మిమ్ము వధించుట యగుచున్నది. అని రావణుఁడు శుక సారణులతోఁ జెప్పెను.

ఆశుకసారణు లిర్వురును రావణునిమాటనువిని లజ్జనొందినవారలయి రావణుని జయశబ్దంబునంబొగడి యంతంబోయిరి. ౧౩

అంత రావణుఁడు తనసమీపంబుననున్న మహోదరుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౪

రాజనీతియంగు మిక్కిలియుఁ బండితులయినచారులను నాయొద్దకుఁ దీసికొనిరమ్ము. అని రావణుఁడు మహోదరునకుం జెప్పెను.

మహోదరుఁడు రావణుని యాజ్ఞచొప్పున వేగులవాండ్రను రావణు నియొద్దకు రమ్మని యాజ్ఞాపించెను. ౧౫

అంతఁ జారపురుషులు రాజాజ్ఞచొప్పున వేగంబునవచ్చి చేమోడ్పుగీ లించి జయజయ యని యాశీర్వదముఁగావించి కొలిచియుండిరి. ౧౬

అంత రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు విశ్వసనీయులును శూరులును శత్రుభయములేనివారలు రాజభక్తికల వారునగు నాచారులంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౭

మీర లిచ్చటనుండి రామునొద్దకుఁ బోయి యతనివ్యవసాయం బెట్టిదైనదియు సతని కంతరంగభూతులును బ్రియులునగు మంత్రు లెవ్వరైన దియుఁ బరీక్షించి రండు. ౧౮

రాముఁడు ఎట్లు నిద్దురించును? ఎట్లు మేలుకొనును? మతి యేమేమి కార్యము సేయుఁదలఁచి యున్నాఁడు? ఈసంగతుల నన్నిటిని సామర్థ్యం బునఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొని రావలయును. ౧౯

బుద్ధిమంతులగురాజులు చారునివలన శత్రువులెఱింగంతయు నెఱింగి యుద్ధంబున నవాతూసంబుగా శత్రువును జయింతురు. అని రావణుఁడు చారులతోఁ జెప్పెను. ౨౦

అంత నాచారులు రావణునిమాటనువిని యట్లేయని యియ్యకొనిపరము

శార్దూల మగ్రతశ్చ కృత్వా తత శ్చక్రుశ్చ ప్రదక్షిణమ్. ౧౧

తత స్తే తం మహాత్మానం చారా రాక్షసస త్తమమ్,
కృత్వా ప్రదక్షిణం జగ్ము ర్యత్ర రామ స్సలక్ష్మణః. ౧౨
తే సువేలస్య శైలస్య సమీపే రామలక్ష్మణౌ,
ప్రచ్ఛన్నా దదృశు ర్ధీరౌ ససుగ్రీవవిభీషణౌ. ౧౩
ప్రేక్షమాణా శ్చమూం తాం తు బభూవు ర్భయవిక్లబాః,

తే తు ధర్మాత్మనా దృష్టా రాక్షసేన్ద్రేణ రాక్షసాః. ౧౪
విభీషణేన తత్రస్థా స్సగృహీతా యదృచ్ఛయా,

శార్దూలో గ్రాహిత స్తైకః పాపోఽయ మితి రాక్షసాః. ౧౫

మోచిత స్సోఽపి రామేణ వధ్యమానగ ప్లవఙ్గమైః,
ఆనృశంస్యేన రామస్య మోచితా రాక్షసాగ పరే. ౧౬
వానరై ర్ధర్షితా స్తేతు విక్రాన్తై ర్లఘువిక్రమైః,
పున ర్లఙ్కా మనుప్రాప్తాః శ్వసన్తో నష్టచేతసః. ౧౭

తతో దశగ్రీవ ముపస్థితా స్తు తే
చారా బహి ర్నిత్యచరా నిశాచరాః,
గిరేస్సువేలస్య సమీపవాసినం
న్యవేదయన్ భీమబలం మహాబలాః. ౧౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకోనత్రింశ స్సర్గః. ౨౯.

---

*

సంతుష్టులయి శార్దూలుని బురస్కరించుకొని రాక్షసేశ్వరుడగు రావణునకు ప్రదక్షిణంబు గావించిరి. ౨౧

ఆట్లు ఆచారులు మహాపరాక్రమశాలియగు నారావణునికిం ప్రదక్షిణించి తత్క్షణంబ రామలక్ష్మణు లుండుస్థలంబునకుఁ బోయిరి. ౨౨

ఆచారులు పోయి మటియొకరూపముధరించి సువేలపర్వతసమీపంబున సుగ్రీవవిభీషణసహితులయియున్న రామలక్ష్మణులం జూచిరి ౨౩

ఆచారులు రామలక్ష్మణులను ఆన్వాసరసేనను జూచినంతనే మిక్కిలియు భయంబునొందిరి.

ధర్మాత్ముడగు విభీషణుఁడు ఆచారులం గనుఁగొనెను. ౨౪

ఆచారులు ఆసేన చుంచుఁ దిరుగుచుండి ఆకస్మికముగా విభీషణునిచేఁ బట్టుకొనఁబడిరి.

ఆందు శార్దూలుఁడు మిక్కిలియు గుప్తుఁడని విభీషణుఁడతని వానరులచేతికిం బట్టియిచ్చెను. ౨౫

వానరు లాశార్దూలుని బధింపఁబూన రాముఁడు వాని విడిపించెను.

మటి రాముఁడు దయచే నితర చారులనుంగూడ విడిపించెను. ౨౬

ఆచారులు ఆట్లు పరాక్రమవంతులును శీఘ్రవిక్రములు నగువానరులచేఁ దెబ్బలుదిని కట్టూర్పులుపుచ్చుచు విమనస్కులయి మరల నెట్టకేలకు లంకంజేరిరి. ౨౭

ఆంతఁ బరరాష్ట్రవృత్తాంతముల నెఱుంగుటకై యొల్లప్పుడును నితర దేశముల సంచారముసేయువారలును మహాబలశాలులునగు వానరులు రావణునియొద్దకుఁబోయి భయంకరబలుఁడగు రాముఁడు సువేలాద్రిసమీపంబున నున్నాఁడని విన్నవించిరి. ౨౮

ఇది యిరువదితొమ్మిదవసర్గము.

త్రింశ స్సర్గః.

తత స్తస్య మహోభ్యబలం లఙ్కాధిపతయే చరాః,
సువేలే రాఘవం శైలే నివిష్టం ప్రత్యవేదయన్. ౧
చారాణాం రావణ శ్రుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలమ్,
జగామోద్విగ్నోఽభవ త్తీవ్రం చాప్యర్థూలం వాక్య మబ్రవీత్,
అయథావ చ్చ తే వర్ణో దీనశ్చాసి నిశాచర!,
నాసి కచ్చి దమిత్రాణాం క్రుద్ధానాం వశ మాగతః. ౩

ఇతి తే నానుశిష్టస్తు వాచం మధ్య ముదీరయన్,
తదా రాక్షసశార్దూలం శార్దూలో భయవిహ్వలః. ౪
న తే చారయితుం శక్యా రాజ! న్వానరవుజ్గవాః,

విక్రాన్తా బలవ న్తశ్చ రాఘవేణ చ రక్షితాః. ౫
నాపి సమ్భాషితుం శక్యా స్సమ్భోగోఽత్ర న లభ్యతే,

సర్వతో రక్ష్యతే పన్థా వానరైర్గిరి పర్వతోపమైః. ౬
ప్రవిష్టమాత్రే జ్ఞాతోఽహం బలే తస్మి న్నచారితే,

బలాద్గృహీతో రక్షోభి ర్బహుధాఽస్మి విచాలితః. ౭

జానుభి ర్ముష్టిభి ర్దన్తై స్తలై శ్చాభిహతో భృశమ్,
పరిణీతోఽస్మి హరిభి ర్బలవద్భి రమర్షణైః. ౮

పరిణీయ చ సర్వత్ర నీతోఽహం రామసంసదమ్,
రుధిరాదిగ్ధసర్వాఙ్గో విహ్వల శ్చలితేన్ద్రియః. ౯

ముప్పదవసర్గము.

ఆంత నాశార్దూలాదిచారులు రాముఁడు లెక్కలేనివానరసేనతో సువేలపర్వతప్రాంతంబున విడిసియున్నాఁడని రావణునకుం జెప్పిరి. ౧

రావణుఁడు చారులమాటలవలన మహాబలుఁడగు రాముఁడు వచ్చినాఁడని విని కొంచెము భయముగొంది శార్దూలుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

శార్దూలుఁడా! నీముఖకాంతి యెప్పటివలెలేదు; మిక్కిలియు దీనుఁడవైయున్నావు; శత్రువులు క్రుద్ధులయి నిన్నేమియుఁ జేయలేదుగదా! అని రావణుఁడు శార్దూలునితోఁ జెప్పెను. ౩

ఆంత శార్దూలుఁడు రావణునిమాటనువిని పరమభీతుఁడై రాక్షసోత్తముఁడగు రావణునింజూచి పుండరచనంబున నిట్లని చెప్పెను. ౪

రాక్షసరాజాండనగు రావణుఁడా! ఆవానరోత్తములు వేగులనాఁడ్రకు సాధ్యులుకారు.

వారును మహాపరాక్రమశాలులు మహాబలశాలులు రామరక్షితులుంగావున వారితో మాటలాడుటయు సశక్యముగానున్నది వారలఁ బరీక్షించుట యెంతమాత్రము సాధ్యముగాదు. ౫

ఎటుచూచినను బర్వతాకారులగు వానరులు మార్గంబులం గావలియున్నారు. నేనాసైన్యంబుఁ జొచ్చితిని. ఇంక నెచ్చటను జూడంగూడలేదు. ఇంతలోపలనే నన్నుఁ గనుంగొనిరి. ౬

విభీషణసచివులగు రాక్షసులు నన్ను బలాత్కారంబునంబట్టి బహువిధంబుల నేలం బొరలించిరి. ౭

ఆంత బలవంతులగు నవ్వానరులు కుపితులయి నన్ను నానావిధంబులఁ బిడికిళ్లంబొడిచియు నఱచేతులం గఱచి నఱచేతులం జఱచియుఁ బీడించియు సైన్యంబంతయు నన్నుఁ దీసికొని చుట్టించిరి. ౮

అట్లు అవ్వానరులు నన్నుఁదటద్రిప్పి నెత్తుటందడిసిన దేహముగలవాఁడనై మూర్ఛితుఁడనై ఇంద్రియంబుల స్వాధీనతదప్పి యవ్వానరులచే

హరిభి ర్వధ్యమానశ్చ యాచమానగి కృతాఞ్జలిఃi,

రాఘవేణ పరిత్రాతో జీవా మీతి యదృచ్ఛయా ౧౦

ఏష శైలై శ్శిలాభిశ్చ పూరయిత్వా మహార్ణవమ్,
ద్వార మాశ్రిత్య లఙ్కాయా రామ స్తిష్ఠతి సాయుధఃi. ౧౧

గరుడవ్యూహ మాస్థాయ సర్వతో హరిభి ర్వృతఃi,
మాం విసృజ్య మహాతేజా లఙ్కా మే వాభినర్దతే. ౧౨

పురా ప్రాకార మాయాతి క్షిప్ర మేకతరం కురు,
సీతాం వాస్మై ప్రయచ్ఛాశు సుయుద్ధం వా ప్రదీయతామ్.౧౩

మనసా తం తదా ప్రేక్ష్య తిచ్ఛ్రిత్వా రాక్షసాధిపఃi,
శార్దూలం సుమహా ద్వాక్య మథోవాచ స రావణఃi. ౧౪
యది మాం ప్రతియుధ్యేరన్ దేవగన్ధర్వదానవాఃi,
నైవ సీతాం ప్రదాస్యామి సర్వలోకభయా దపి. ౧౫

ఏవముక్త్వా మహాతేజా రావణగి పున రబ్రవీత్,

చారితా భవతా సేనా కేత్ర శూరాగి ప్లవఙ్గమాఃi. ౧౬

కీదృశాగి కిం ప్రభా స్సామ్య! వానరా యే దురాసదాఃi,
కస్య పుత్రాశ్చ పౌత్రాశ్చ తత్త్వ మాఖ్యాహి రాక్షస!. ౧౭

వధింపఁబడుచు శరణంబువేఁడుచుఁ జేతులుమొగుడ్చుకొనియున్న నన్ను రామునియొద్దకుం గొనిపోయిరి. ౯

అంత రాముఁడు నన్నుఁ గాపాడెను; ఇట్లు ఆదృష్టవశంబున బ్రతికి వచ్చినాను. ౧౦

ఇదిగో రాముఁడు తూర్పుచేఁ మహాసముద్రంబునకుఁ గట్టంగట్టి దాఁటి వచ్చి సువేలపర్వతంబున సాయుధుఁడై యున్నాఁడు; ఇంక. శీఘ్రంబున లంకాద్వారంబుఁ జేరంగలఁడు. ౧౧

మహాతేజుఁడగు రాముఁడు నన్ను విడిచిపెట్టినపిమ్మట గరుడవ్యూహ ముబన్ని సమస్తవానరసమేతుఁడై యీలంకాపురికి వచ్చు ప్రయత్నంబున నుండెను. ౧౨

రాముఁడు ఇంక స్వల్పకాలంబునఁ బ్రాకారంబు నావరించును, నీవు శీఘ్రమున నీరెంట నొకటి నేదేనిం జేయుము; రామునకు సీతాదేవి నేని యొసంగుము; లేక చక్కఁగా యుద్ధమైనను గావింపుము. అని శార్దూలుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౧౩

అంత నారావణుఁడు శార్దూలునిమాటనువిని మనసున నాలోచించి యాశార్దూలుంజూచి గొప్పమాటం జెప్పెను. ౧౪

దేవతలును గంధర్వులును దానవులును ఒక్కమొగి నాపైకి యుద్ధము నకువచ్చినను నాకు సమస్తలోకంబువలనను భయంబునాటిల్లినను నేను రాము నకు సీత నివ్వను. అని రావణుఁడు శార్దూలునితోఁ జెప్పెను. ౧౫

మహాతేజుఁడగు రావణుఁడు ఈప్రకారమున శార్దూలునితోఁజెప్పి మరల నిట్లని చెప్పెను.

నీవు వానరసేనయంతయుఁ జూచినాఁవుగదా! అందు శూరులగువానరు లెవ్వరు? చెప్పుము. ౧౬

సామ్యుఁడవగు శార్దూలుఁడా! అందు మహాపరాక్రమశాలులగు వాన రులు ఎట్టివారలు? వారిప్రభావమెట్టిది? వార లెవ్వరి కొడుకులు? ఎవ్వరిమను

తథాఽత్ర ప్రతిపత్తాస్మి జ్ఞాత్వా తేషాం బలాబలమ్,
అవశ్యం బలసంఖ్యానం కర్తవ్యం యుద్ధ మిచ్ఛతామ్. ౧౪

అథైవ ముక్త శ్శార్దూలో రావణో నో త్తను శ్చరః,
ఇదం వచన మారేభే వక్తుం రావణసన్నిధౌ. ౧౫
అథర్క్షరజసశ్చ పుత్రో యుధి రాజా సుదుర్జయః,
గన్ధర్వ స్యాథ పుత్రోఽసౌ జామ్బవా నితి విశ్రుతః. ౧౬
గన్ధర్వస్యైవ పుత్రోఽన్యో గురుపుత్ర శ్శతక్రతోః,
కదనం యస్య పుత్రేణ కృత మేకేన రక్షసామ్ ౧౭

సుషేణ శ్చాపి ధర్మాత్మా పుత్రో ధర్మస్య వీర్యవాన్,
సౌమ్య స్సోమాత్మజ శ్చాత్ర రాజ వన్ధిముఖశ్చ కపిః. ౧౮

సుముఖో దుర్ముఖ శ్చాత్ర వేగదర్శీ చ వానరః,
మృత్యు ర్వానరరూపేణ నూనం సృష్ట స్స్వయమ్భువా. ౧౯

పుత్రోఽ హంతవహ స్యాథ నీల స్సేనాపతి స్స్వయమ్,
అనిలస్య తు పుత్రోఽత్ర హనూమా నితివిశ్రుతః. ౨౦

నప్తా శ్శక్రస్య దుర్ధర్షో బలవా నభిదో యువా,
మైన్దశ్చ ద్వివిద శ్చోభౌ బలినా వశ్వినోసమ్భవౌ. ౨౧
పుత్రా నైవస్వత స్యాత్ర పఞ్చాలా న్తకోపమాః,
గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః. ౨౨

మలు? ఈసంగతియంతయుఁ జక్కఁగాఁ జెప్పుము. ౧౭

అట్లు నీవిలన నవ్వానరులబలాబలంబు లెఱిఁగి వారలవిషయమయి చేయవలసినదానిం దెలిసికొనెదను. యుద్ధముసేయువారలు ఆవశ్యము శత్రు బలంబుఁ దెలుసుకొనవలయును. అని రావణుఁడు శార్దూలునితోఁ జెప్పెను.

అంత నుత్తమచారుఁడగు శార్దూలుఁడు ఇట్లు రావణుఁడు చెప్పిన మాటనువిని రావణునకిట్లని చెప్పెను. ౧౯

ఋక్షరజానికొడుకు వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున మిక్కిలియుఁ దుర్జయుఁడు జాంబవంతుఁడనువాఁడు గర్గుఁడనికొడుకు. ౨౦

గర్గుఁడనికొకఁడుమటేయొకఁడు ధూమ్రుఁడనువాఁడున్నాఁడు; ఎవ్వఁడుఁడిక్కఁడే యుద్ధంబున నక్షౌహిణీశతములఁ బెక్కండ్రం జంపెనో అట్టివానుమంతుని తండ్రి కేసరియనువాఁడు బృహస్పతిపుత్రుఁడు. ౨౧

రాక్షసరాజుండవగు రావణుఁడా! మహాపరాక్రమశాలియు ధర్మాత్ముఁడునగు సుషేణుఁడనువాఁడు వరుణునిపుత్రుఁడు, సౌమ్యుఁడగు దధిముఖుఁడు చంద్రునిపుత్రుఁడు. ౨౨

నుముఖుఁడును గుర్ముఖుఁడును వేగదర్శియును వీర లొకొక్కరును మృత్యువె యీవానరరూపంబున బ్రహ్మదేవునిచే సృజింపఁబడియుఁ గాఁబోలునని యనందగి యొప్పుగుదు. ౨౩

మఱియు వానరసేనానాయకుఁడగు నీలుఁడు అగ్నిహోత్రునికొడుకు; మున్ను కేసరిపుత్రుఁడని చెప్పఁబడిన హనుమంతుఁడు వాయుదేవుని బీజంబునకుఁ బుట్టినవాఁడు. ౨౪

దుర్ధర్షుఁడగు సంగదుఁడు దేవేంద్రుని మనుమఁడు; బలవంతులగు మైందద్వివిదులు అశ్వినీదేవతలకొడుకులు. ౨౫

గజుఁడును గవాక్షుఁడును గవయుఁడును శరభుఁడును గంధమాదనుఁడును యియ్యిరువురు బ్రలయకాలాంతకునకు పాటిచ్చువారలు; వీరలు యమునికొడుకులు. ౨౬

దశ వానరకోట్యశ్చ శూరాణాం యుద్ధకాఙ్క్షిణామ్,
శ్రీమతాం దేవపుత్రాణాం శేషం నాఖ్యాతు ముత్సహే. 29

పుత్రో దశరథస్యైష సింహసంహననో యువా,
దూషణో నిహతో యేన ఖరశ్చ త్రిశిరాస్తథా. 30
నాస్తి రామస్య సదృశో విక్రమే భువి కశ్చన,
విరాధో నిహతో యేన కబన్ధశ్చాస్తకోపమః. 31

వక్తుం నశక్తో రామస్య నరః కశ్చిద్గుణాన్హితాన్,
జనస్థానగతా యేన యావన్తో రాక్షసా హతాః. 30
లక్ష్మణశ్చాస్త్ర ధర్మాత్మా మూర్తిజ్ఞానా మివర్షభః,
యస్య బాణపథం ప్రాప్య నజీవే దపి వాసవః. 30
శ్వేతో జ్యోతిర్ముఖశ్చాత్ర భాస్కరస్యోత్తమప్రభౌ,
పనసస్యచ పుత్రోఽన్యో హేమకూటనిభ ప్లవఙ్గమః. 31
విశ్వకర్మసుతో వీరో నలో ప్లవగసత్తమః,
విక్రాన్తో బలవా నత్ర పనసపుత్ర స్సుదుర్ధరః. 33
రాక్షసానాం పరిఘశ్చ తవ భ్రాతా విభీషణః,
పరిగృహ్య పురీం లఙ్కాం రాఘవస్య హితే రతః. 32
ఇతి సర్వం సమాఖ్యాతం తవ వేదం వానరం బలమ్,
సువేలేఽధిష్ఠితం శైలే శేషకార్యే భవా న్గతిః. 31

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రింశ స్సర్గః. 30.

ఏకత్రింశ స్సర్గః.

తత స్తమథో భ్యబలం లఙ్కాధిపతయే చరాః,

ఇట్లు శ్రీమంతులును దేవతలకుఁబుట్టినవారలును యుద్ధంబునందు భయ
ములేనివారలును యుద్ధంబు గోరుచుండువారలునగు వానరులు పదికోటు లు
న్నారు; వీరలపేర్లు మొదలగువానిం జెప్ప నా కలవిగాదు. ౨౮

ఎవ్వఁడు ఖరుని దూషణుని త్రిశిరునిం జంపినాఁడో అట్టిదశరథపు
త్రుఁడురాముఁడు మిక్కిలియసుందరవిగ్రహుఁడు; యౌవనవంతుఁడు. ౨౯

విరాధుని యమునింబోలు కబంధునింగూడ వధించినట్టి మహాపరాక్ర
మశాలియగు రామునకుఁ బరాక్రమంబున సాటివచ్చువాఁడు భూలోకంబున
నెవ్వఁడును లేఁడు. ౩౯

జనస్థానంబుననున్న రాక్షసుల నందఱను నొక్కఁడే వధించినట్టి
మహావీరుఁడగు రామునిగుణంబులవర్ణింప భూమియం దేరికిని శక్యంబుగాదు.

ధర్మాత్ముఁడగు లక్ష్మణుఁడును మదపుటేనుఁగువంటివాఁడు; ఇతనిబాణం
బుసోఁకిన దేవేంద్రుఁడేని జీవింపఁజాలఁడు. ౩౧

శ్వేతుఁడును జ్యోతిర్ముఖుఁడునను నీయిర్వురును సూర్యపుత్రులు.
వరుణునకు హేమకూటుఁడను మఱియొక్కపుత్రుఁడున్నాఁడు. ౩౨

పరాక్రమవంతుఁడగు నలుఁడు విశ్వకర్మకుఁ బుట్టినవాఁడు; మహాప
రాక్రమశాలియు బలవంతుఁడునగు గవ్యుఁడు వసుపుత్రుఁడు. ౩౩

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడు నీతిమ్ముఁడు విభీషణుఁడు రామునివలన లంకారా
జ్యాధిపత్యంబునొంది రామునకు హితంబుసేయం బూనియున్నాఁడు. ౩౪

సువేలపర్వతప్రాంతంబున విడిసియున్న వానరసైన్యంబుతెఱఁగం
తయు నీ కెఱింగించితిఁగదా! ఇంకఁ జేయవలసిన కార్యములవిషయమయి
నీయిష్టము. అనిశార్దూలుండు రావణునకుఁ జెప్పెను. ౩౫

ఇది ముప్పదవసర్గము.

ముప్పదియొకటవసర్గము.

అట్లు కార్యూలాదిచారులు రాముఁడనంతవానరసేనతో సువేలశైల

సువేలే రాఘవం శైలే నివిష్టం ప్రత్యవేదయన్. ౧
చారాణాం రావణః శ్రుత్వా ప్రాప్తం రామం మహాబలమ్,
జాతో ద్వేగోఽభవ త్తీవ్ర శ్చ త్సచివా నిద మబ్రవీత్. ౨
మన్త్రిణ శ్శీఘ్ర మాయాన్తు సర్వేవై సుసమాహితాఃా,
అయం నో మన్త్రకాలో హి సమ్ప్రాప్తశ్చతిరాత్రసాఃా. ౩
తస్య త ద్వచనం శ్రుత్వా మన్త్రిణోఽభ్యాగమన్ ద్రుతమ్,

తత స్సమన్త్రయామాస సచివై రాక్షసై స్సహ. ౪

మన్త్రయిత్వా స దుర్ధర్షః క్షమం యత్స్యమనన్తరమ్,
విసర్జయిత్వా సచివా న్స్వవేశ్మ స్వ మాలయమ్. ౫
తతో రాక్షస మాహూయ విద్యుజ్జిహ్వం మహాబలమ్,
మాయావిదం మహామాయగ ప్రావిశ న్మత్ర మైథిలీ. ౬

విద్యుజ్జిహ్వం చ మాయాజ్ఞ మబ్రవీ ద్రాక్షసాధిపఃా,

మోహయిష్యావహే సీతాం మాయయా జనకాత్మజామ్. ౭
శిరో మాయామయం గృహ్యా ఽఽగచ్ఛ రామస్య నిశాచర!,
త్వం మాం సముపతిష్ఠస్వ మహా చ్చ సశరం ధనుఃా. ౮

ఏవము క్త స్తథే త్యాహ విద్యుజ్జిహ్వో నిశాచరఃా,
తస్య తుష్టోఽభవ ద్రాజా ప్రదదౌ చ విభూషణమ్. ౯

అశోకవనికాయాం తు సీతాదర్శనలాలసఃా,
నైర్ఋతానా మధిపతి స్సంవివేశ మహాబలఃా. ౧౦

ప్రాంతంబున విడిసియున్నాఁడని లంకారాజుఁడగు రావణునకుం జెప్పిరి.

రావణుఁడు మహాబలుఁడగు రాముఁడువచ్చియున్నాఁడని చారులవల నవిని కొంచెము భయమునొంది మంత్రులనుజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

మన మాలోచింపవలసిన సమయమువచ్చినది. కావున మంత్రులందఱు శీఘ్రంబున నెచ్చరికతో నిచ్చటికివత్తురుగాక. అని రావణుఁడాజ్ఞాపించెను.

ఆరావణు నాజ్ఞనువిని మంత్రులందఱు శీఘ్రమున వతనిసన్నిధికి వచ్చిరి.

అంత నారావణుఁడు మంత్రులతోఁగూడఁ జక్కఁగా నాలోచించెను. ౪

దుర్ధర్షుఁడగు నారావణుఁడు ఆవలం జేయవలసినదానిఁగుఱించి చక్కఁగా నాలోచించి మంత్రులం బొండని తనగృహంబుననకుఁ బోయెను.

అంత మహామాయుఁడగు నారావణుఁడు మాయలం బండితుఁడును మహాబలుఁడునగు విద్యుజ్జిహ్వుఁడను రాక్షసుం బిలిచి యతఁడు వెంటరా సీతాదేవియుండు స్థలంబునకుఁ బోయెను. ౬

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు మాయలుచెలిసిన విద్యుజ్జిహ్వుం జూచి యిట్లని చెప్పెను.

మనము మాయచేసి సీతాదేవిని మోసపుత్తము. ౭

విద్యుజ్జిహ్వుఁడా! నీవు మాయచే రామునితల నొకటికల్పించి దానిని బాణసహితంబగు మహాధనుస్సునుం దీసికొని రావెంటరమ్ము. అని రావణుఁడు విద్యుజ్జిహ్వునితోఁ జెప్పెను. ౮

అంత విద్యుజ్జిహ్వుఁడు రావణునిమాటనువిని, యట్లే యని యియ్యకొనెను; అందుకు రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు సంతుష్టుఁడై యతనికిఁ గొప్పవిలువగల భూషణం బొకటి యొసంగెను. ౯

మహాబలశాలియగు రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు సీతం జూడఁగోరి యయ్యశోకవనంబునకే పోయెను. ౧౦

తతో దీనా మదైన్యార్తాం దదర్శ ధనదానుజః,
అధోముఖీం శోకపరా మువిష్టాం మహీతలే. ౧౧
భర్తార మేవ ధ్యాయన్తీ మశోకవనికాం గతామ్,
ఉపాస్యమానాం ఘోరాభీ రాక్షసీభి రితస్తతః. ౧౨

ఉపసృత్య తత స్సీతాం ప్రహర్షం నామ కీర్తయన్,
ఇదం చ వచనం ధృష్ట మువాచ జనకాత్మజామ్. ౧౩

నా న్వ్యమానా మయా భద్రే! య ముపాశ్రిత్య వల్గసే,
ఖరహన్తా స తే భర్తా రాఘవ స్సమరే హతః. ౧౪

ఛిన్నం తే సర్వతో మూలం దర్పస్తే నిహతో మయా,
వ్యసనే నాత్మ న స్సీతే! మమ భార్యా భవిష్యసి. ౧౫

విసృజే మాం మతిం మూఢే! కిం మృతేన కరిష్యసి,
భవస్వ భదే్రి! భార్యాణాం సర్వాసా మీశ్వరీ మమ. ౧౬

అల్పపుణ్యే! నివృత్తార్థే! మూఢే! పణ్డితమానిని!,
శృణు భర్తృవధం సీతే! ఘోరం వృత్రవధం యథా. ౧౭

సమాయాత స్సముద్రాన్తం మాం హన్తుం కిల రాఘవః,
వానరేన్ద్రప్రణీతేన బలేన మహతా వృతః. ౧౮
సన్నివిష్ట స్సముద్రస్య పీడ్య తీర మథో త్తరమ్,
బలేన మహతా రామో వ్రజ త్యస్తం దివాకరే. ౧౯
అ థాధ్వని పరిశ్రాన్త మర్ధరాత్రే స్థితం బలమ్,

అంతఁ గుబేరునితమ్ముఁడగు రావణుఁడు దుఃఖమునొందినదియుఁ బట్లు దుఃఖమునొందఁదగనిదియుఁ నేఁగూర్చుండి ముఖంబువాంచి పరమదుఃఖిత యయి మనంబున భర్తయగు రాముఁనే ధ్యానించుచున్నదియుఁ భయంకరాకారలగు రాక్షసస్త్రీలచేత రక్షింపఁబడుచున్నదియుఁ నగుదాని నశోకవనికయందున్నదాని సీతాదేవిం జూచెను. ౧౧,౧౨

అంత రావణుఁడు సీతాదేవి సమీపంబునకుఁబోయి మహాసంతోష వార్తను జెప్పువాఁడువలె నభినయించుచు నాబిడంజూచి దుష్టుఁడగు నీమాటం జెప్పెను. ౧౩

మంగళరూపిణివగుసీతా! నీ వెంతవేఁడినను నీ వెవ్వనియందలి మక్కువచే నొప్పుకొనకుంటివో అట్టి భృగునిం జంపినవాఁడు నీవెవ్వనిమీఁదఁ గోపించిన రాముఁడు యుద్ధంబున హతుఁడయ్యె. ౧౪

సీతా! నీగర్వమునకుఁదగిన యాధారమునంతయుఁ ఛేదించితిని; నీగర్వంబునంతయుఁ బోఁగొట్టితిని; ఇంక నాప్రార్థనయుఁగూడ నెంతమాత్రమునకు నలేదు; నీదుఃఖంబునఁ నీవు నాభార్యవు కాఁగలవు. ౧౫

మూఢురాలవగుసీతా! నీవింక నీబుద్ధిని విడువుము; చనిపోయినవానితో నీకేమికార్యము? మంగళరూపిణివగుసీతా! నాభార్యలకందఱకును నీ వీశ్వరివై యుండుము. ౧౬

అల్పపుణ్యురాలవు పురుషాశ్రయహీనురాలవు బుద్ధిహీనురాలవు ఏమియుఁ దెలియకపోయినప్పటికిని సమస్తమునుఁ దెలిసినట్లు గర్వించియున్నదానవు నగు సీతా! పృత్రాసురుఁడుచచ్చినట్లు నీభర్త రాముఁడు చచ్చెను; వినుము. ౧౭

రాముఁడు నన్ను వధించుటకై వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు గొప్ప సేనతో వెంబడింప సముద్రతీరంబునొద్దకు వచ్చినాఁడు. ౧౮

అంత రాముఁడు సూర్యాస్తమయసమయంబునందు సముద్రోత్తర తీరంబున మహాసైన్యంబుతోఁగూడ విడిసియుండెను. ౧౯

అంత వాసైన్యమంతయుఁ దారినడచుటచే నలసి యర్ధరాత్రంబున

సుఖసుప్తం సమాసాద్య చారితం ప్రథమం చరైః. ౨౦

తత్ప్రీహస్తప్రణీతేన బలేన మహతా మమ,
బల మస్య హతం రాత్రౌ యత్ర రామ స్సలక్ష్మణః. ౨౧
పట్టసా న్పరిఘాం శ్చక్రాన్ దణ్డా న్ఖడ్గా న్హయాసాన్,
బాణజాలాని శూలాని భాస్వరా న్కూటముద్గరాన్. ౨౨
యష్టీశ్చ తోమరాన్ శక్తీ శ్చక్రాణి ముసలానిచ,
ఉద్యమ్యోద్యమ్య రక్షోభి ర్వానరేషు నిపాతితాః. ౨౩
అథ సుప్తస్య రామస్య ప్రహస్తేన ప్రమాథినా,
అసక్తం కృతహస్తేన శిర శ్ఛిన్నం మహాసినా. ౨౪

విభీషణ స్సముత్పత్య నిగృహీతో యదృచ్ఛయా,
దిశశ్చ ప్రవ్రాజిత స్సర్వై ర్లక్ష్మణశ్చ ప్లవగై స్సహ. ౨౫
సుగ్రీవో గ్రీవయా గృహీతే భగ్నయా ప్లవగాధిపః,
నిశ్చేష్టహనుక శ్శేతే హనూమా న్వాక్షసై ర్హతైః. ౨౬

జామ్బవా నథ జానుభ్యా ముత్పత న్నిహతో యుధి,
పట్టసై ర్బహుభి శ్ఛిన్నో నికృత్తశ్చ పాదపో యథా. ౨౭

మైన్దశ్చ ద్వివిద శ్చోభౌ నిహతౌ వానరర్షభౌ,
నిశ్చేష్టస్తా రుదన్తా చ రుధిరేణ సముక్షితౌ. ౨౮
అసినా వ్యాయతౌ ఛిన్నౌ మధ్యే వ్యారినిషూదనౌ,

అనుతిష్ఠతి మేదిన్యాం పనసశ్చ వనసో యథా. ౨౯

సుఖనిద్రం బొందియుండుసప్పుడు మొదలఁ జారులంబంపి యందలిజాడలన్నియుఁ గనుఁగొంటిమి. ౨౦

ఎందు రామలక్ష్మణులున్నారో అట్టి యీవానరసేననంతయుఁ బ్రహస్తుఁడు గొప్పదగు నారాక్షససేనం దీసికొని వధించిపుచ్చెను. ౨౧

రాక్షసులు ఆడ్డకత్తులను గదలనుజిన్న చక్రంబులను బెద్దచక్రంబులను బెద్దయినుపదండములను ఖడ్గంబులను బెక్కు బాణంబులను శూలంబులను సమ్మెటలను ఇనుపగునియములను కణ్ణలను స్థూలాగ్రంబులగుగదలను ఈటెలను ముసలంబులను వానరులపై వేవేలం బ్రయోగించిరి. ౨౨,౨౩

అంత యుద్ధంబుఁ బ్రహరించువాఁడును నేర్పరియునగు ప్రహస్తుఁడు ఎంతమాత్రమును జాగుసేయక మహాఖడ్గంబున నిదురించుచున్న రాముని శిరంబును నఱికెను ౨౪

విభీషణుఁ డాకాశంబున కుద్గమించిపో నుద్యమింప నదృష్టవశంబున నొడిసిపట్టుకొనిరి; లక్ష్మణుఁడును ఇతరవానరులందఱును దిక్కు లకుం బాఱిరి.

సీతా! ఇప్పుడు వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు కంఠము విత్తిగిపడియున్నాఁడు; హనుమంతుఁడు హనువుపగిలి రాక్షసులచే హతుఁడై పడియున్నాఁడు. ౨౫

మైత్రేయు జాంబవంతుఁడు మ్రోఁకాళ్లనుద్దమింపుఁడు రాక్షసు లతనిం బట్టి పెక్కుపట్టిసంబులచే ఖండించి వధించిరి; అతఁడిప్పుడు నఱికఁబడి నేలంగూలిన వృక్షంబుపగిది నున్నాఁడు. ౨౬

దీర్ఘజేహులును శత్రువులం జంపువారలునగు మైందద్వివిదులను వానరోత్తముల నిద్దఱను రాక్షసులు కటిప్రదేశంబున ఖడ్గంబుచే ఖండింప వారలు నెత్తుటందోఁగుచు నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు రోదనంబుసేయుచుఁ బ్రాణంబులు విడిచిరి. ౨౭

పనసుఁడు పనసపండువలెఁ జిత్రవిధంబుగా ఖండింపఁబడి నేలంబడియున్నాఁడు. ౨౮

నారాచైర్బహుభి శ్ఛిన్న శ్చేతే దర్యాం దరీముఖః,
కుముద స్తు మహా తేజా నిష్కూజ స్సాయకైర్ హతః. 30

అఙ్గదో బహుభి శ్ఛిన్న శ్శరైర్ రాసాద్య రాక్షసైః,
పతితో రుధిరోద్గారీ క్షితౌ నిపతితాఙ్గదః. 31
హరయో మథితా నాగై రథ జాతై స్తథా పరే,
శాయితా మృదితా శ్చాన్యే ర్వాయు వేగై రివామ్బుదాః.

ప్రహృతా శ్చాపరే తస్మా హన్యమానా జఘుస్తతః,
అభిద్రుతా స్తు రక్షోభి స్సింహై రవ మహాద్విపాః. 33
నాగరే పతితాగ్రే కేచి త్తేచి ద్గగన మాశ్రితాః,
ఋక్షా వృక్షా నుపారూఢా వానరీం వృత్తి మాశ్రితాః. 34

సాగరస్య చ తీరేషు శైలేషు చ సనేషు చ,
విద్ధా స్తే విహగా స్తైర్ బహుభి ర్బహవో హతాః. 35
ఏవం తవ హతో భర్తా ససైన్యో మమ సేనయా,
ఋతజార్ద్రం రజోధ్వస్త మిదం చాస్యాహృతం శిరః. 36
తతగ్ర పరమదుర్ధర్షో రావణో రాక్షసేశ్వరః,
సీతాయా ముపశృణ్వన్త్యాం రాక్షసీ మిద మబ్రవీత్. 37
రాక్షసం కూరకర్మాణం విద్యుజ్జిహ్వం త్వ మానయ,
యేన తద్రాఘవశిర స్సఙ్గ్రామా త్పునర్ మాహృతమ్. 38

విద్యుజ్జిహ్వ స్తతో గృహ్య శిర స్తత్ఖరాసనమ్,
ప్రణామం శిరసా కృత్వా రావణ స్యాగ్రతస్థితః. 39
త మబ్రవీ త్తతో రాజా రావణో రాక్షసం స్థితమ్,
విద్యుజ్జిహ్వం మహాజిహ్వం సమీపపరివర్తినమ్. 40

దశీముఖుఁడను వానరుఁడు పెక్కు బాణంబులచే వధింపఁబడి యొక
సుహం బడియున్నాఁడు. మహాపరాక్రమశాలియగు కుముదుఁడు బాణంబులచే
గతప్రాణుఁడై నిశ్శబ్దంబుగా నున్నాఁడు. 30

అంగదుఁడు రాక్షసులచేఁ బెక్కు బాణంబులం బ్రహరింపఁబడి నెత్తు
టందోఁగి భూమిపురులు వీడిపడ మృతుఁడై నేలంబడెను. 31

పరుండి సుఖంబుగానిద్రింపుచున్నవానరులు కొందఱు ఏనుఁగులచేఁ
ద్రొక్కఁబడి మృతులయిరి; కొందఱు కపటంబున వధింపఁబడిరి; కొందఱు
వాయువేగంబుఁ బేఘంబులవలెగుట్టంబులచేఁ ద్రొక్కఁబడి మృతిఁబొందిరి.

మఱికొందఱు భయంబునఁ బరుగెత్తుదు రాక్షసులు, సింహంబులు
మహాగజంబులంబోలె వారినెంటం దగిలి ప్రహరించి వధించిరి 32

కొందఱు వానరులు సముద్రంబునంబడిరి; కొంద ఱాకాశంబున
కెగసి తప్పించుకొనిరి; భల్లూకంబులు కొన్ని నిజంబగు వానరస్వభావంబు వల
లంబించి వృక్షంబుల నారోహించిరి. 33

మఱియుఁ బెక్కండ్రు రాక్షసులు సముద్రతీరప్రదేశంబునను బర్వతం
బులయందును వనంబులయందును వెదకివెదకి పెక్కండ్రవానరులం జంపిరి.

ఇటు వాసైన్యకులు సీతవ్రతిని ఆతనిసైన్యమునుం జంపిరి, నెత్తుటందడిసి
దుమ్ముచేఁ గప్పఁబడియున్న రామునిశిరస్సునుఁగూడఁ దెచ్చియున్నారు. 34

అంతఁ బరమగుర్వర్థుఁడగు రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు సీతాదేవి వి
చుండ సమీపంబునఁనున్న నొకరాక్షసునిఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. 35

యుద్ధరంగంబుననుండి రామునిశిరస్సినిచ్చటికిఁ దెచ్చిన క్రూరకర్ముఁ
డగు రాక్షసుని విద్యుజ్జిహ్వుఁ దోడ్కొనిరమ్ము అని రావణుఁడు రాక్షసి
తోఁ జెప్పెను. 36

అంత విద్యుజ్జిహ్వుఁడు రామశిరస్సును ధనుస్సునుం దీసికొనివచ్చి
సాష్టాంగముగ నమస్కరించి రావణుని యెదుట నిలుచుండెను. 37

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు పెద్దనాలుకగల దనసమీపంబు
ననున్న విద్యుజ్జిహ్వుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. 40

అగ్రతశ్చ కురు సీతాయా శీఘ్రం దాశరథే శ్శిరః,
అవష్టాం పశ్చిమాం భర్తుశ్చ కృపణా సాధు పశ్యతు. ౨౧

ఏవ ముక్తం తు తద్రక్షశ్శిర స్తత్ప్రియదర్శనమ్,
ఉపనిక్షిప్య సీతాయాః శీఘ్ర మన్తరధీయత. ౨౨

రావణశ్చాపి చిక్షేప భాస్వరం కార్ముకం మహత్,
త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతం సీతా మిద మువాచ హ. ౨౩

ఇదం తు తవ రామస్య కార్ముకం జ్యాసమాయుతమ్,
ఇహ ప్రహస్తే నానీతం హత్వా తం నిశి మానుషమ్. ౨౪

స విద్యుజ్జిహ్వేన సహ్తో తచ్ఛిరో
ధనుశ్చ భూమౌ విసృజ్య రావణః,
విదేహరాజస్య సుతాం యశస్వినీం
తతోఽబ్రవీ త్తాం భవ మే వశానుగా. ౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ఏకత్రింశ స్సర్గః. 31

ద్వా త్రిం శ స్స ర్గః.

సా సీతా తచ్ఛిరో దృష్ట్వా తచ్చ కార్ముక ముత్తమమ్,
సుగ్రీవప్రీతిసంసర్గ మాఖ్యాతం చ హనూమతా. ౧
వయసే ముఖవర్ణం చ భర్తు స్తస్యదృశం ముఖమ్,
కేశా నేకా స్తదేశం చ తంచ చూడామణిం శుభమ్. ౨
ఏతై స్సర్వై రభిజ్ఞానై రభిజ్ఞాయ సుదుఃఖితా,

శీఘ్రంబున నారామశిరస్సును సీతముందఱ నుంచుము; ఈదరిద్రు రాలు తనపెనిమిటికిఁ గడపట నెట్టియవస్థ వచ్చినదో చక్కఁగాఁ జూడుఁగాక. అని రావణుఁడు విద్యుజ్జిహ్వునితోఁ జెప్పెను. ౪౧

ఆవిద్యుజ్జిహ్వుండురావణునిమాటనువిని చూపరులకుఁ బ్రియంబుగ ల్గించునట్టి యారామశిరంబును సీతాదేవిముందఱనుంచి శీఘ్రంబున నావలికిం బోయెను. ౪౨

అంత రావణుఁడు ముల్లోకంబులం బ్రసిద్ధంబునుం దేజోవంతంబునను నామహాధనుస్సును విద్యుజ్జిహ్వునిచేతనుండి తీసికొని సీతాదేవిఁజూచి యి ట్లని చెప్పెను. ౪౩

మఱియుఁ బ్రసూస్తుఁడు రాత్రికాలంబున మనుష్యుఁడగు నీరామునివ ధించి యల్లెత్రాటితోఁగూడినయతనిధనుస్సునుగూడ నిచ్చటికిఁదెచ్చినాఁడు; ఇదిగోచూడుము. అని రావణుఁడు సీతాదేవితోఁ జెప్పెను. ౪౪

ఆరావణుఁడు విద్యుజ్జిహ్వుఁ డనుందానును ఆరామునిశిరస్సును ధను స్సును నేలంబడవైచి యాశస్వినియగు సీతాదేవిఁజూచి "ఇంక నీవు నా యధీనురాలవగు" మని చెప్పెను. ౪౫

ఇది ముప్పదియొకటవసర్గము.

ముప్పదిరెండవసర్గము.

అంత నాసీతాదేవి ఆశిరస్సును ఉత్తమంబగు నాధనుస్సునుంజూచి హనుమంతుఁడుచెప్పిన రామసుగ్రీవుల సఖ్యంబునుఁ దలఁచుకొని ఆకండ్లను ఆముఖవర్ణంబును ఆవెండ్రుకలను ఆనెత్తిని ఆచూడామణినింజూచి యాయు ఱుతులచే నది రామునితలవలెనే యున్నదని తెలిసికొని పరమదుఃఖితయయి లేడియుంబోలె నుచ్చైస్స్వరంబున రోదనంబుసేయుచుఁ గైకేయినినిందించెను.

విజగర్హే చ కైకేయీం క్రోశ నీ కురరీ యథా. 3
సకామా భవ కైకేయి! హతోఽయం కులనన్దనః,
కుల ముత్పాదితం సర్వం త్వయా కలహశీలయా. ర

ఆర్యేణ కిం తే కైకేయి! కృతం రామేణ విప్రియమ్,
య న్మయా చీరవసన స్త్వయా ప్రస్థాపితో వనమ్. ౫

ఏవ ముక్త్వాతు వై దేహీ వేపమానా తపస్వినీ,
జగామ జగతీం బాలా ఛిన్నా తు కదలీ యథా. ౬
సా ముహూర్తా త్సమాశ్వాస్య ప్రతిలభ్యచ చేతనామ్,
తచ్ఛిర స్సముపాఘ్రాయ విలలా పాయ తేక్షణా. ౭
హా హతాఽస్మి మహాబాహో! వీర వ్రత మనువ్రతా,
ఇమాం తే పశ్చిమా మ్మాం గతాఽస్మి విధవా కృతా. ౮
ప్రథమం మరణంనార్యా భర్తు ర్నైగుణ్య ముచ్యతే,
సువృత్త! సాధువృత్తాయా స్సంవృత్త స్త్వం మ మాగ్రతః. ౯

దుఃఖా ద్దుఃఖం ప్రపన్నాయా మగ్నాయా శ్శోకసాగరే,
యోహి మా ముద్యత స్త్రాతుం సోఽపి త్వం వినిపాతితః ౧౦
సా శ్వశ్రూ ర్మమ కౌసల్యా శ్వేయా పుత్రేణ రాఘవ!,
వత్సే నేవ యథా ధేను ర్విపత్సా వసులాకృతా. ౧౧

ఆదిష్టం దీర్ఘ మాయు స్తే యైర చి న్త్యపరాక్రమ!,
అనృతం వచనం తేషా మల్పాయు రసి రాఘవ!. ౧౨

అథవా నశ్యతి వ్రజ్ఞా ప్రాజ్ఞ సాపి సత స్తవ,

కైకేయీ ! నీకొరకై యీడేతినది; కులనందనుఁడగురాముఁడు హతుఁడయ్యె ; కలలోకాంతినివగు నీవు రఘువంశమునంతయు నాశము నొందించితివి ; ఇంక భరతాదులు సవత్నీకము మృతులగుదురు. ౪

కైకేయీ! నీవు రాముని నారచీరలు కట్టుకొన నొడఁగి వాతోఁగూడ నడవికిఁ బంపితివే; సర్వలోకప్రియకారియగు రాముఁడు నీకట్టి యపకారము నేమిగావించెను? అని సీతాదేవి విలపించెను. ౫

శోచనీయయగు బాలయగు సీతాదేవి యిట్లు విలపించి దుఃఖభయంబులవలన గడగడవడంగుచు భేదింపఁబడిన యరటిచెట్టువలె నేలంబడెను. ౬

విశాలంబులగు కండ్లుగల యాసీతాదేవి యంతఁగొంతవడికిఁ దేఱి సంజ్ఞంబొంది యారామశిరస్సును మారొడ్డని యిట్లని విలపించెను. ౭

ఆర్యా! మహాభాహుఁడా! వీరవ్రతము నవలంబించియున్నవాఁడా ! హతసైతిని ; నీమరణావస్థఁజూడ బ్రతికియుంటినే; విధవనైతిని. ౮

సదాచారసంపన్నుఁడవగు రాముఁడా! స్త్రీదోషంబున భర్తయందు మరణంబునొందునని చెప్పఁబడియున్నది; అట్లుగూడ లేదే, సదాచారసంపన్నుడగు నాయందట నీవు మృతిఁబొందితివే; వీనికేమి కారణము? ౯

నేను దుఃఖమునొంది దుఃఖసముద్రంబున మునిఁగియుండఁగా నిట్టి సమయంబున నన్నుఁ గాపాడవచ్చినట్టి నీవుగూడ హతుఁడవైతివే! ౧౦

రాముఁడా! నాయత్తకౌసల్య, దూడయందతిప్రేమగల యావు దూడ మృతిఁబొందుటవలన మహాదుఃఖంబునొందునట్లు పుత్రుఁడవు నీవు మృతిఁబొందుటవలనఁ బరమదుఃఖంబు నొందునట్లు గావింపఁబడినది. ౧౧

అపరిమేయంబగు పరాక్రమముగలరాముఁడా! మున్ను నీవు బహుకాలము జీవింతువనిచెప్పిన జ్యోతిషికులమాట యిప్పు డసత్యమయినది ; నీవల్పాయుష్కుఁడవయితివి. ౧౨

అట్లుగాదేని కాలము నీకు విరుద్ధముగా నుండుటఁజేసి అదియే జ్యోతి

పచత్యేనం యథా కాలో భూతానాం ప్రభవోఽవ్యయమ్.

అదృష్టం మృత్యు మాపన్న ఙ కస్త్వా త్వాం నయశాస్త్రవిత్,
వ్యసనానా ముపాయజ్ఞ ఙ కుశలో హ్యసి వర్జనే. ౧౪

తథా త్వం సంపరిష్వజ్య రౌద్రయాఽతినృశంసయా,
కాళరాత్ర్యా మయాచ్ఛిద్య హృతఙ కమలలోచన!. ౧౫

ఉపశేషే మహాబాహో! మాం విహాయ తపస్వినీమ్,
ప్రియా మివ సమాశ్లిష్య పృథివీం పురుషర్షభ!. ౧౬

అర్చితం సతతం యత్త ద్దగ్ధమాల్యై ర్మయా తవ,
ఇదం తే మత్ప్రియం వీర! ధనుఙ కాఞ్చనభూషణమ్. ౧౭

పిత్రా దశరథేన త్వం శ్వశురేణ మ మానఘ!,
సర్వై శ్చ పితృభి స్సార్ధం నూనం స్వర్గే సమాగతః. ౧౮

దివి నక్షత్రభూత స్త్వం మహా త్కర్మకృతాం ప్రియమ్,
పుణ్యం రాజర్షివంశం త్వ మాత్మన స్సముపేక్షసే. ౧౯

కిం మాం న ప్రేక్షసే రాజన్! కిం మాం న ప్రతిభాషసే,
బాలాం బాల్యేన సంప్రాప్తాం భార్యాం మాం సహచారిణీమ్.

*

శ్మశ్రమునందుఁ బండితులయినవారును నీవిషయమయి బుద్ధిభ్రంశము నొందునట్లు గావించియుండును, కాలము సమస్తభూతంబులకును గారణంబుగదా! అదియేమిచేసినను జేయవచ్చును. ౧౩

నీవు సమస్తోపాయంబులు దెలిసినవాఁడవు; నీతిశాస్త్రజ్ఞుఁడవు; ఎట్టియుపాయంబులనేని తొలఁగించుకొన సమర్థుఁడవే; ఈవిధంబున నేమఱుపాటున నెట్లు హతుఁడవైతివి? ౧౪

తామరపూలవంటికన్నులగల రాముఁడా! నేను విధవనుగావలసినదానను గావున నానిమిత్తమయి భయంకరాకారయు సతిక్రూరయునగు కాళరాత్రి నిన్ను హరించియుండును. ౧౫

మహాబాహుఁడవు పురుషశ్రేష్ఠుఁడవు వసురాముఁడా! దిక్కులేనిదానను నన్నువిడిచి భూమినిం బ్రియురాలం బోలెఁ గవుఁగిలించుకొని పరుండియున్నావు. ౧౬

పరాక్రమశాలివసురాముఁడా! నీచేతను నాచేతనుంగూడ గంధమాల్యంబుల భక్తిమెయిం బూజింపఁబడుచుండిన నాకుఁ బ్రియంబును గాంచనాలంకృతంబునగు ధనుస్సు ఇప్పుడిట్లయినదే! ౧౭

పాపగహితుఁడవగు రాముఁడా! నీవు స్వర్గంబున నామామయు నీతండ్రియునగు దశరథమహారాజుతోను ఇంకను నీతాతలు మొదలగు నందఱుపితరులతోనుం జేరియున్నావు. ఇది నిశ్చయము. ౧౮

నీవు స్వర్గంబున విమానగతుఁడవై ఇంతకుమున్నే స్వర్గమునొందినవారలను గొప్పకార్యములు సేయువారికిఁ బ్రియులునగు నీవింశంబునఁ బుట్టినయిక్ష్వాకువు మున్నగుపుణ్యపురుషులం జూచుచుందువు. ౧౯

రాముఁడా! చిన్నదానను జిన్నతనంబుననుండియే నీయొద్దకువచ్చిన దాననుభార్యను నిన్ను విడువక నీతోఁగూడ నున్నదానను; అట్టి నేను ఇట్లు పెనువగలం బొండియుండఁగా నన్నేల కన్నెత్తిచూడవు? నాతో నేలమాటలాడవు? ౨౦

సంశ్రుతం గృహ్ణతా పాణిం చరిష్యా మీతి యత్త్వయా,
స్మర తన్మమ కాకుత్స్థ! నయ మా మపి దుఃఖితామ్. 21

కస్తా న్నా మవహాయ త్వం గతో గతిమతాం వర!,
అస్తా ల్లోకా దముం లోకం త్యక్త్వా మామపి దుఃఖితామ్.

కల్యాణై రుచితం యత్త త్పరిష్వ క్తం మ యైన తు,
క్రవ్యాదై స్తచ్ఛరీరం తే నూనం విపరికృష్యతే. 23

అగ్నిష్టోమాదిభి ర్యజ్ఞై రిష్ట్వా నా స్తరణీ ర్గతః,
అగ్నిహోత్రేణ సంస్కారం కేన త్వం తు న లప్స్యసే. 24

ప్రవ్రజ్యా ముపపన్నా నాం త్రయాణా మేక మాగతమ్,
పరిప్రక్ష్యతి కౌసల్యా లక్ష్మణం శోకలాలసా. 25

న తస్యాశ్చ పరిపృచ్ఛన్త్యా వధం మిత్రబన్ధ్వ తే,
తవ చాఖ్యాస్య తే నూనం నిశాయాం రాక్షసై ర్వధమ్ 26
సా త్వాం సుప్తం హతంశ్రుత్వామాంచరక్షోగృహంగతామ్,
హృదయేన విదీర్ణేన న భవిష్యతి రాఘవ!. 27

మమ హేతో రనార్యేణ హ్యనర్హా పార్థివాత్మజ!,
రామస్సాగర ముత్తీర్య సత్త్వవాన్ గోష్పదే హతః. 28

అహం దాశరథే ర్మోఘా మోహా త్స్నాకులపాంసనీ,
ఆర్యపుత్రస్య రామస్య భార్యా మృత్యు రజాయత. 29

రాముఁడా! నీవు వివాహంబున నాహస్తంబు గ్రహించునపుడు నాతోఁగూడ నుండెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసితివే; దాని నిప్పుడు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము; దుఃఖితనగు నన్నును దీసికొనిపొమ్ము. ౨౧

ఈ త్తమగతికలవారలలో ను త్తముఁడవగు రాముఁడా! నిన్ను విడిచి యుండుటచేఁ బరమదుఃఖితనైయున్న పరమప్రియునగు నన్నును ఎటు విడిచి యీలోకంబుననుండి పరలోకంబునకుఁ బోతివి. ౨౨

నేను మున్నుసంగళద్రవ్యంబులగుచందనాగులతో నలంకరించి యేశరీరమును గవుఁగిలించుకొనుచుంటినో ఆట్టి నీశరీరమిప్పుడు నక్కలు మొదలగు వానిచే నాకర్షింపఁబడుచున్నది. ౨౩

పూర్ణదక్షిణలతో నగ్నిష్టోమాదియాగంబులు గావించి యూఁయంబగు నగ్నిహోత్రంబుచే సంపాదింపఁబడినదగు నీవు ఇట్లు ఏయాగంబును జేయకమున్నే వ్యర్థముగా మృతినొందుట కేమికారణము? ౨౪

ప్రవాసమునొందిన మువ్వురిలోను లక్ష్మణుఁడొక్కఁడే వచ్చుటం జూచి కౌసల్యాదేవి పరమదుఃఖిత యయి లక్ష్మణుని "సీతారాము లెక్కడ?" అని యడుగఁగలదు. ౨౫

ఆలక్ష్మణుఁడు ఆట్లడుగుచున్న కౌసల్యాదేవికి రాత్రికాలంబున రాక్షసులువచ్చి నిన్నును నీమిత్రసైన్యంబును వధించిపోయిరని చెప్పఁగలఁడు. ౨౬

రాముఁడా! ఆకౌసల్యాదేవి నీవునిదురించియుండునప్పుడు వాతుఁడవగుటను నేను రాక్షసగృహంబునం జిక్కియుండుటనువిని హృదయంబుపగిలి మృతిఁబొందును. ఎంతమాత్రము జీవింపఁజాలదు. ౨౭

దుష్టరాక్షసుని నానిమిత్తమయియిట్టిదుష్టవధంబునకుఁ దగనివాఁడు నుమహాబలశాలియు రాజపుత్రుఁడునగురాముఁడు ఖరాదిభయంకరరాక్షసుల నందఱంజంపి ఆల్పుఁడును దుర్బలుఁడునగు ప్రహస్తునిచేఁ జచ్చినాఁడు.

రాముఁడు తనకులమునకు నాశంబుగల్గించుదానసని యెఱుంగక యజ్ఞానంబున నన్ను వివాహమాడెను. అట్లు రామునకు భార్యయై మృత్యువయ్యెను. ౨౮

నూన మన్యాం మయా జాతిం హారితం దాన ముత్తమమ్,
యా ఽహ మద్యేహ శోచామి భార్యా సఙ్గాతిథే రపి. 30

సాధు పాతయ మాం క్షిప్రం రామ స్యోపరి రావణ!,
సమానయ పతిం పత్న్యా కురు కల్యాణ ముత్తమమ్. 31
శిరసా మే శిర శ్చాస్య కాయం కాయేన యోజయ,
రామ! ణానుగమ్యామి గతిం భర్తు ర్మహాత్మనః. 32

ఇతి సా దుఃఖసన్తప్తా విలలా పాయతేక్షణా,
భర్తు శ్శిరో ధను న్తత్ర సమీక్ష్య చ పునఃపునః. 33
ఏవం లాలప్యమానాయాం సీతాయాం తత్ర రాక్షసః,
అభిచక్రామ భర్తార మనీకస్థగ కృతాఞ్జలిః. 34
విజయ స్వార్యపుత్రేతి సోఽభివాద్య ప్రసాద్య చ,
న్యవేదయ దనుప్రాప్తం ప్రహ స్తం వాహినీపతిమ్ 35
అమాత్యై స్సహిత స్సన్నై ర్వగ ప్రహ స్తస్సముపస్థితః,
తేన దర్శనకామేన వయం ప్రస్థాపితాగ ప్రభో!. 36
నూన మస్తి మహారాజ! రాజభావా త్క్షమాన్వితమ్,
కించి దాత్యయికం కార్యం తేషాం త్వం దర్శనం కురు. 37

ఏత చ్ఛ్రుత్వా దశగ్రీవో రాక్షసప్రతివేదితమ్,
అశోకవనికాం త్యక్త్వా మన్త్రిణాం దర్శనం యయౌ. 38
స తు సర్వం సమర్థ్యైవ మన్త్రిభిగ కృత్య మాత్మనః,
సభాం ప్రవిశ్య విదధే విదిత్వా రామవిక్రమమ్. 39

నేను బూర్వజన్మంబున నెవ్వరో కన్యాదానము సేయఁదలఁచిన ప్పుడు దానికి విఘ్నము గావించియుందును; కావునఁ నే ఇట్టి పరమధర్మాత్ముఁడగు రామునకు భార్యనయ్యు నీభోగకాలంబున నిట్లు రామవిరహంబునొంది దుఃఖించుచున్నాను.

రావణుఁడా! ఇంక శీఘ్రంబున నన్నును రాముని పైఁ బడవేయుము. ఇట్లు దంపతుల నొక్కటిగాఁజేర్చి యుత్తమంబగు మంగళముగావింపుము.

రావణుఁడా! రాముని శిరస్సుతో నాశిరస్సును ఆతనిదేహముతో నా దేహమును జేర్పుము. మహాత్ముఁడగు పెనిమిటితో ననుగమనంబు గావించెదము. అని సీతాదేవి విలపించెను. 31

ఇట్లు విశాలంబగుకండ్లుగల యాసీతాదేవి పెనిమిటిశిరస్సును ధనుస్సునుంజూచి పరమదుఃఖితయయి విలపించినది. 33

అప్పు[illegible] సీతాదేవి యిట్లు విలపించుచుండఁగా ద్వారపాలకుఁడగు రాక్షసుండు చేమో[illegible]ప్పగిలించి రావణునొద్దకు వచ్చెను. 34

అంత నారాక్షసుఁ[illegible] "జయజయ" యని నమస్కరించి సవినయంబుగా సేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁడు వచ్చియున్నాఁడని చెప్పెను. 35

రాక్షసరాజాండవగు రావణుఁడా! ప్రహస్తుఁడుమంత్రులసందఱం గూడివచ్చియున్నాఁడు; అతఁడు మీదర్శనంబుఁగోరి నన్నుఁ బంపినాఁడు. 36

మహారాజాండవగు రావణుఁడా! గొప్పకార్య మొకటియున్నది. అది యప్పుడే చేయఁదగినదైనను మీయాజ్ఞకొఱకుఁ గనిపెట్టియున్నారు; నీవు వారలకు దర్శనం బొసంగుము. అని యారాక్షసుఁడు రావణునకుం జెప్పెను.

రావణుఁడు ఆరాక్షసుఁడు చెప్పినమాటనువిని యశోకవనంబును విడిచి మంత్రులం జూడఁబోయెను. 37

ఆరావణుఁడు రామపరాక్రమంబుఁ దెలిసికొని సభం ప్రవేశించి మంత్రులతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించి కార్యమునంతయుఁ గావించెను. 38

అన్తర్ధానం తు తచ్ఛీర్షం తచ్చ కార్ముక ముత్తమమ్,
జగామ రావణ స్సైవ నిర్యాణసమన న్తరమ్. ౪౦
రాక్షసేన్ద్ర స్తు తై స్సార్ధం మన్త్రిభి ర్భీమవిక్రమైః,
సమర్థయామాస తదా రామకార్యవినిశ్చయమ్. ౪౧

అవిదూరస్థితాన్ సర్వా న్బలాధ్యక్షా న్నిశాచరాన్,
అబ్రవీ త్తా న్బలసదృశో రావణో రాక్షసాధిపః. ౪౨
శీఘ్రం భేరీనినాదేన స్ఫుటకోణాహతేన మే,
సమానయధ్వం సైన్యాని వక్తవ్యం చ న కారణమ్. ౪౩

తత స్తథేతి ప్రతిగృహ్య తద్వచో
బలాధిపా స్తే మహదాత్మనో బలమ్,
సమానయం శ్చైన సమాగమం చ తే
న్యవేదయ న్బలర్షభాయ యుద్ధకాఙ్క్షిణి. ౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వాత్రింశ స్సర్గః. ౩౨.

త్రయస్త్రింశ స్సర్గః.

సీతాం తు మోహితాం దృష్ట్వా సరమా నామ రాక్షసీ,
ఆసనా దాథ వై దేహీం ప్రియాం ప్రణయినీం సఖీమ్. ౧

మోహితాం రాక్షసేన్ద్రేణ సీతాం పరమదుఃఖితామ్,
ఆశ్వాసయామాస తదా సరమా మృదుభాషిణీ. ౨
సాహి తత్ర కృతా మిత్రం సీతయా రక్ష్యమాణయా,
రక్షసీ రావణాదిష్టా సానుక్రోశా దృఢవ్రతా. ౩

రావణుఁడు పోయినంతనే ఆరామునితలయును ఆధనుస్సును అంతర్ధానంబునొందినవి. ౪౦

ఆప్పుడు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు భీయంకరపరాక్రములగు మంత్రులతోఁగూడ నాలోచించి రామునింగుఱించి చేయవలసినకార్యమును నిశ్చయించెను. ౪౧

మృత్యుసమానుఁడును రాక్షసేశ్వరుఁడు నగు రావణుఁడు తనసమీపంబుననున్న తనమేలుగోరునట్టి సేనాధ్యక్షులంజూచి యిట్లని చెప్పెను ౪౨

దృఢమయినదండముచే భేరివాయించి నాసైన్యముల నన్నింటిని రావింపుఁడు; కారణమేమియుఁ జెప్పవలదు. అని రావణుఁడు సేనాధ్యక్షులతోఁ జెప్పెను. ౪౩

అంత నాసేనానాయకులు ఆక్షోభ్యుని రావణునిమాట శిరస్కరించి తమ పళంబుననుండిన మహాసైన్యంబుల రావించిరి; అట్లు సైన్యంబులన్నియు సన్నద్ధములయివచ్చి యుండుటను యుద్ధకాముఁడగు రావణునకుం జెప్పిరి ౪౪

ఇది ముప్పదిరెండవ సర్గము.

ముప్పదిమూఁడవసర్గము.

ఆంత విభీషణభార్యయగు సరమయనురాక్షసీ సీతాదేవిమోహితయగుటంజూచి తనప్రియురాలను స్నేహితయును జెలికత్తెయునగు సీతాదేవియొద్దకుఁ బోయెను. ౧

సరమ రాక్షసేశ్వరుఁడగురావణునిచే మోసపుచ్చఁబడి పరమదుఃఖితయయియున్న సీతాదేవిని మెత్తనిమాటల నిట్లని యూఱడించెను. ౨

ఆసరమ దయాగలయు దృఢవ్రతయుఁ గావున రావణాజ్ఞచే సీతాదేవిని రక్షించుచు నాసీతాదేవి గుణంబులవలన నాబిడయందు మిక్కిలియు స్నేహము గలదయ్యెను. ౩

సా దదర్శ తతస్తీక్ష్ణాం సరమా నష్టచేతనామ్,
ఉపాగమ్య తతస్తిష్ఠన్తీం ధ్వస్తాం బహ్వీం మహీం పాంసులామ్. ౪
తాం సమాశ్వాసయామాస సఖీ స్నేహేన సువ్రతా,

నసూశ్వసిహి వైదేహి! నూఘ్రూ త్తే మనసో వ్యథామ్. ౫

ఉక్తా యద్రాక్షసేన త్వం ప్రత్యుక్తశ్చ స్వయం త్వయా,
సఖీస్నేహేన తద్భీరు! మయా సర్వం ప్రతిశ్రుతమ్. ౬
లీనయాగహనే కూన్యే భయ ముత్సృజ్య రాక్షసాత్,
తవ హేతోర్విశాలాక్షీ! నహి మే జీవితం ప్రియమ్ ౭

స సంభ్రాన్తశ్చ నిష్క్రాన్తో యత్కృతే రాక్షసాధిపః,
తచ్చ మే విదితం సర్వ మభినిష్క్రమ్య మైథిలి. ౮
న శక్యం సా ప్తికం కర్తుం రామస్య విదితాత్మనః,
వధశ్చ పురుషవ్యాఘ్రే తస్మిన్నా యోషపద్యతే. ౯

న చైవ వానరా హన్తుం శక్తాశ్చ సాదపయోధినః,
సురా దేసర్షభే ణేన రామేణ హి సురక్షితాః. ౧౦

దీర్ఘబాహుర్మహాసత్త్వో నాతిహ్రస్వో నరర్షభః,
ధనుష్మాన్ సంహననవాంస్తేజసా ధర్షణాత్తమః భువి విశ్రుతః. ౧౧
విక్రాన్తో రక్షితా నిత్య మాత్మనశ్చ పరస్యచ,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా కుశలీ నయశాస్త్రవిత్. ౧౨
హన్తా పరబలౌఘానా మచిన్త్యబలపౌరుషః,

అంతే నాసరము శ్రమనివారణార్థమయి నేలంబొరలిదుమ్ముచేఁ గప్పఁబడియున్న యాఁడుగుజ్జుమునలె నున్నదియు నష్టసంజ్ఞయునగు సీతించినాఁడు.

మంచిప్రతములుగల యాసరము సభీస్నేహంబున నాసీతాదేవి నూఁదించెను.

సీతాదేవీ! ఊఁఅటనొందుము. మనంబునకు గుఁఖంబు దెచ్చుకొన నిలదు.

విశాలంబులగుకండ్లుగలదానవు భయపరిస్థితిమగలదానవునగు సీతాదేవీ! నీతో రాఘవుఁడేమిచెప్పినాఁడో అంగుళి బంధులు రాఘవునితో నీవేమి చెప్పితివో అదంతయుఁ నీపై స్నేహంబుఁ గానబారియుండుటనుంగూడ విడిసి నేనొకరహస్య ప్రదేశంబున డాఁగియుండివింటిని, నీనిమిత్తమై నేను ప్రాణంబులనైనను సడలుసేయుదు.

సీతాదేవీ! సుతీక్ష్ణుఁ డేనినిమిత్తమయి రాక్షసులఁ జండుఁడగు నారాయణుఁ డవేగిరపాటునంబోయెనో ఆకారణమునుఁగూడ నేను దెలిసికొనివచ్చితిని.

రాముఁడు సముద్రంబుదెలిసినవాఁడు ఆతని నిద్రాసమయంబున మోసముచేఁ జంపఁ దలవికాదు. మఱియుఁ బురుషశ్రేష్ఠుండగు నతని వధించుటయే యసంభావితము.

దేవేంద్రునిచేత నేనులంకలోనె రాముని చే జక్కఁగా రక్షింపఁబడుచున్నవాఁడనను స్పృహయుఁ గోరనట్టి మహాబలశాలులునగు వానరులు జంప నెంతమాత్రము శక్యముకారు.

సీతాదేవీ! దీర్ఘంబులయు సుంద్రములునగు భుజములుగలవాఁడును, శ్రీమంతుఁడును, విశాలవక్షుఁడును, మహాపరాక్రమశాలియు, ధనుర్ధరుఁడును, శోభనావయవసన్నివేశుఁడును, ధర్మాత్ముఁడును, కీర్తిమంతుఁడును, బరాక్రమవంతుఁడును, సమ్మతుఁడగు లక్ష్మణునిగూడి సర్వకాల సర్వావస్థలయందును దన్ను రక్షించుకొని యితరులనుంగూడ రక్షించువాఁడును, క్షేమవంతుఁడును సీతాస్తంబుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసినవాఁడును, శత్రుసైన్యంబు లెంతయయినను

న హతో రాఘవ శ్శ్రీమాన్ సీతే! శత్రునిబర్హణః. ౧౩

అయు క్తబుద్ధికృత్యేన సర్వభూతవిరోధినా,
ఇయం ప్రముక్తా కౌద్రేణ మాయా మాయావిదా త్వయి.౧౪

శోక స్తే విగత స్సర్వః కల్యాణం త్వా ముపస్థితమ్,
ధ్రువం త్వాం భజతే లక్ష్మీ ప్రియం ప్రీతికరం శృణు. ౧౫

ఉత్తీర్య సాగరం రామ స్సహ వానరసేనయా,
సన్నివిష్ట స్సముద్రస్య తీర మాసాద్య దక్షిణమ్. ౧౬
దృష్టో మే పరిపూర్ణార్థః కాకుత్స్థ స్సహలక్ష్మణః,
స హి తైస్సాగరాన్తస్థై ర్బలై స్సిష్ఠతి రక్షితః. ౧౭
అనేన ప్రేషితా యే చ రాక్షసా లఘువిక్రమాః,
రాఘవ స్తీర్ణ ఇత్యేవ ప్రవృత్తి స్తైరి హాహృతా. ౧౮
స తాం శ్రుత్వా విశాలాక్షీ! ప్రవృ త్తిం రాక్షసాధిపః,
ఏవ మన్వయతే సర్వై స్సచివై స్సహ రావణః. ౧౯

ఇతి బ్రువాణా సరమా రాక్షసీ సీతయా సహ,
సరోద్యోగేన సైన్యానాం శబ్దం శుశ్రావ భైరవమ్. ౨౦
దణ్డనిర్ఘాతవాదిన్యా శ్రుత్వా భేర్యా మహాస్వనమ్,
ఉవాచ సరమా సీతా మిదం మధురభాషిణీ. ౨౧
సన్నాహజననీ హ్యేషా భైరవా భీరు! భేరికా,
భేరీనాదం చ గమ్భీరం శృణు తోయదనిస్వనమ్. ౨౨

సరసనేయక వధించువాఁడను, అమేయంబులగు బలపౌరుషంబులు గలవాఁడను, శత్రుసంహర్తయు జయలక్ష్మీవిరాజమానుఁడునగు రాముఁడు వాఁడు కాలేదు. ఆతని నెవ్వరును వధింపఁజాలరు. ౧౧-౧౩

దుష్టబుద్ధియు సమస్తభూతవిరోధియు మాయలం బండితుఁడును రౌద్రుఁడునగు రావణుఁడు నిన్ను భయపఱచుటకై యీమాయం గావించి నాఁడు. ౧౪

నీదుఃఖంబంతయుఁ బోయినది. మంగళము నిన్నుఁ బొందఁబోవు చున్నది. నీవింక లక్ష్మిం బొందఁగలవు. ఇది నిశ్చయము. సంతోషకరంబగు నా ప్రియవార్త నాలకింపుము. ౧౫

రాముఁడు వానరసేనతోఁగూడసముద్రంబుదాఁటివచ్చి సముద్రదక్షిణతీరంబున నున్నాఁడు. ౧౬

పూర్ణకాముఁడగు రాముని లక్ష్మణునితోఁగూడ నేను జూచినాను. ఆతఁడు సముద్రతీరంబున వానరసైన్యంబులచే సురక్షితుఁడై యున్నాఁడు.

ఈరావణుఁడు పంపినశీఘ్రగాములగు వారాత్మసులును రాముఁడు సముద్రంబు దాఁటివచ్చినాఁడనియే యిచ్చటికి సమాచారము దెచ్చినారు.

విశాలంబులగు కన్నులుగలసీతాదేవీ! రాక్షసేశ్వరుఁడగు నీరావణుఁడు అసమాచారంబువినియే యిప్పుడు మంత్రులయందతితోను నాలోచించుచున్నాఁడు. అని సరమ సీతతోఁ జెప్పెను. ౧౯

సరమ యాప్రకారంబునఁ జెప్పుచుండఁగనప్పుడె సీతతోఁగూడ సైనికులు సేయుప్రయత్నంబులఁగలిగిన భయంకరధ్వనిని వినెను. ౨౦

అంత సరమ దండధూతంబున మ్రోఁగుచున్నభేరీమహాధ్వనిని విని సీతాదేవింజూచి మధురవచనంబుల నిట్లని చెప్పెను. ౨౧

భయపడుస్వభావముగల సీతాదేవీ! భయంకరముగా భేరిని వాయించుట సైనికుల సన్నద్ధులఁ గావించుటకుఁగదా! అట్లు గంభీరంబుగా మేఘగర్జనంబువలె ధ్వనిగలుగునట్లు భేరివాయింపఁబడుచున్నది. వినుము. ౨౨

కల్ప్యన్తే మ ఇమాతఙ్గా యుజ్యన్తే రథవాజినః,
హృష్యన్తే తుములా గూఢాశ్చ ప్రసహన్తా స్సహప్రశ్నః. 23

తత్ర తత్ర చ సన్నద్ధా స్సన్నుతన్తి పదాతయః,

ఆపూర్యన్తే రాజమార్గా స్సైన్యైర్వ్యాకులితధ్వజైః. 24
వేగవద్భి ర్మహద్భిశ్చ తోయౌఘైరివ సాగరః,

శస్త్రాణాంచ ప్రసన్నానాం చర్మణాం నర్మణాం తథా. 25
రథవాజిగజానాం చ భూషితానాం చ రక్షసామ్,
ప్రభాం విసృజతాం సఖ్యే నానావర్ణాం సముత్థితామ్. 26
వనం నిర్దహతో ఘోరే యదారూపం విభావసోః,
ఘుష్టానాం శృణు నిర్ఘోషం రథానాం శృణు నిస్వనమ్. 27
హయానాం హేషమాణానాం శృణు తూర్యధ్వనిం యథా,
ఉద్యతాయుధహస్తానాం రాక్షసేన్ద్రానుయాయినామ్. 28
సమృద్ధిమో రక్షసా మేష తుములో రోమహర్షణః,

శ్రీ స్త్వాం భజతి శోకఘ్నీ రక్షసాం భయ మూగతమ్. 29

రామస్య కమలపత్రాక్షో ద్వైతీయానామివ వాసవః,
వినిర్జిత్య జితక్రోధ స్త్వాం మచిన్త్య పరాక్రమః. 30
రావణం సమరే హత్వా భర్తా త్వాఽధిగమిష్యతి,

విక్రమిష్యతి రక్షస్సు భర్తా తే సహలక్ష్మణః 31
యథా శత్రుఘ్న శత్రుఘ్నో విష్ణునా సహ వాసవః,

మదపుటేనుఁగుల నలంకరించుచున్నారు. రథంబులకు గుఱ్ఱంబులఁ గూర్చుచున్నారు. గుఱ్ఱపువారలు ప్రాసహస్తులయి వేనవేలుగా సంతోషంబున విజృంభించుచున్నారు. ౨౩

అచ్చటచ్చటఁ బదాతిసైన్యంబులును సన్నద్ధంబులయి గుంపులు చేరుచున్నవి చూడుము.

వేగవంతంబులును సింహనాదంబులు సేయుచున్నవియుఁ జూపరుల కాశ్చర్యంబు గలిగించునవియునగు సైన్యంబులచే జలసమూహంబుల సముద్రంబువలె రాజమార్గంబులు నిండియున్నవి. ౨౪

నిర్మలంబులగు నాయుధంబులు డాలువాఁడులుఁ గవచంబులు రథంబులు గుఱ్ఱంబులు నేనుఁగులు రాక్షసులభూషణంబులు ఇవి యెంతయుఁ గాంతితో నెలుఁగునున్నవి; వీనికాంతి నానావర్ణమయి యొండకాలంబున నడవిని దహించు కార్చిచ్చుకాంతియుఁబోలె నున్నది ౨౫ ౨౬

ఏనుఁగులకుఁగట్టిన ఘంటలు మ్రోఁగుచున్నవి; రథంబులుపోవుటచేఁ గలుగుశబ్దమును వినుము; వాద్యధ్వనివలెనున్న గుఱ్ఱములయఱుపును వినుము.

రాక్షసరాజుడగు రావణునిభటు లీరాక్షసులు ఆయుధంబులఁ బైకెత్తి పట్టుకొని తుములంబుగను జూపరులకుఁగనుర్వాలుగర్జించినట్లును సన్నాహంబు గావించుచున్నారు చూడుము. ౨౭

ఇంక నీదుఃఖంబుపోయి నీకు జయలక్ష్మిగలుగును.రాక్షసులకు భయంబు పుట్టినది ౨౮

తామరపూఁతేఁగులంబోలె విశాలసుందరంబులగు కన్నులుగలవాఁడును జితక్రోధుఁడును ఆపింత్యపరాక్రముఁడునగు రాముఁడు దైత్యులదేవేంద్రుఁడంబోలె యుద్ధంబున రావణుఁజంపి సన్నుఁ బొందఁగలఁడు. సందేహము లేదు. ౩౦

దేవేంద్రుఁడు విష్ణువుంగూడి శత్రువులయందుఁ బరాక్రమించునట్లు నీవెనిమిటి రాముఁడు లక్ష్మణుంగూడి రాక్షసులయందుఁ బరాక్రమింపఁగలఁడు. ౩౧

ఆగతస్య హి రామస్య శ్రీ ప్రమజ్జ్ఞగతాం సతీమ్. 31
అహం ద్రక్ష్యామి సిద్ధార్థాం త్వాం శత్రో వినిపాతితే,
అశ్రూణ్యానన్దజాని త్వం వర్తయిష్యసి శోభనే 33
సమాగమ్య పరిష్వజ్య త స్యోరసి మహోరసః,

అచిరా న్మోక్ష్యతే సీతే! దేవి తే జఘనం గతామ్. 3౪
ధృతా మేతా న్బహూ న్మాసా న్వేణీం రామో మహాబలః,

తస్య దృష్ట్వా ముఖం దేవి! పూర్ణచన్ద్రమి వోదితమ్. 3౫
మోక్ష్యసే శోకజం వారి నిర్మోక మివ పన్నగీ,
రావణం సానుజే హత్వా న చిరా ద్దేవి! మైథిలి! 3౬
త్వయా సమగ్రః ప్రియయా సుఖార్హో లప్స్యతే సుఖమ్,

సమాగతా త్వం వీర్యేణ మోచయిష్యసి మత్ప్రభు నా. 3౭
సువర్షేణ సమాయుక్తా యథా సస్యేన మేదినీ.

గిరివర మభితో ఽనువర్తమానో
హయ ఇవ మణ్డల మాశు యః కరోతి,
త మిహ శరణ మభ్యుపైహి దేవం
దివసకరం ప్రభవో హ్యయం ప్రజానామ్. 3౮
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రయస్త్రింశ స్సర్గః 33.

చతుస్త్రింశ స్సర్గః.

అథ తాం జాతసన్తాపాం తేన వాక్యేన మోహితామ్,
సరమా ఽభ్యుదయామాస పృథివీం ద్యౌ రివామ్భసా. ౧

శత్రువు వధింపఁబడినవెనుక నీవు సిద్ధార్థురాలవై రామునియంకంబు నొందియున్న నిన్ను నే నింక శీఘ్రంబునఁ జూడఁగలను. 30

మంగళరూపిణివగు సీతాదేవీ! నీవింక శీఘ్రంబున నే నీతోఁజేరి నిన్నుఁ గవుఁగిలించుకొనియుండు విశాలవక్షుఁడగురామునివక్షస్థలంబున నానంద బాష్పంబుల విడువఁగలవు. 33

సీతాదేవీ! మహాబలుఁడగు రాముఁడు వెక్కుమాసంబులనుండి నీవు ధరించియున్న నీవెనుక వ్రేలాడుచుండు నీలజడను ఇంక శీఘ్రంబునఁ నే విడిపించును. 32

సీతాదేవీ! ఉదితంబగు పూర్ణచంద్రుంబోలినట్టి యీరామునిముఖంబుఁ జూచినంతనే నీవు సర్వము మఱచినమనుష్యులమాట్లు గుఁ ఖమును విడువఁగలవు.

సీతాదేవీ! సుఖార్హుఁడగురాముఁడు ఇంక శీఘ్రంబునఁ నే యుద్ధంబున రావణునివధించి సంపూర్ణమనోరథుఁడై ప్రియురాలవగునిన్నుఁగూడి సుఖంబు నొందఁగలఁడు. 34

సస్యముతోఁగూడినభూమి పంచివర్షముచే నుల్లసిల్లినట్లు నీవు మహాత్ముఁడగు రాముఁగూడి యతనిపరాక్రమంబుచే నెంతియుఁ సంతోషింపఁగలవు. 38

ఎవ్వఁడు ఏర్వతోత్తుంగసుమేరువర్వతమెచుట్టును దిరుగుచు గుజ్జుముంబోలె మండలగతిం జేయుచున్నాఁడో ఆట్టినూర్యు నిప్పుడు శీఘ్రముగా శరణుపొందుము. ఈదేవుఁడు సమస్తప్రజలకును గారణభూతుఁడు కావున సమస్తశుభంబుల నొసంగును. అని సుమనసీతాదేవితోఁ బెప్పెను. 3౮

ఇది ముప్పదిమూఁడవసర్గము.

ముప్పదినాలుగవసర్గము.

అట్లు సంతాపంబునొందినదియుఁ మోహితయుఁగను సీతాదేవిని సరమ మధురవచనంబులచే నాకాశము భూమిని జలంబుచేతఁ జల్లఁజేయునట్లు సంతోషపఱచెను. ౧

తత స్తస్యా హితం సఖ్యా శ్చికీర్షన్తీ సఖీవచః,
ఉవాచ కాలే కాలజ్ఞా స్మితపూర్వాభిభాషిణీ. ౨

ఉత్సాహాయ మహాం గత్వా త్వద్వాక్యమసితేక్షణే!,
నివేద్య కుశలం రామే ప్రతిచ్ఛన్నా నివర్తితుమ్. ౩

న హి మే క్రమమాణాయా నిరాలమ్బే విహాయసి,
సమర్థో గతి మన్వేతుం పవనో గరుడో ఽపి వా. ౪

ఏవం బ్రువాణాం తాం సీతా సరమాం పున రబ్రవీత్,
మధురం శ్లక్ష్ణయా వాచా పూర్వం శోకాభిపన్నయా. ౫

సమర్థా గగనం గన్తు మపి నా త్వం రసాతలమ్,
అవగచ్ఛా మ్యకర్తవ్యం కర్తవ్యం తే మదన్తరే. ౬

మత్ప్రియం యది కర్తవ్యం యది బుద్ధిః స్థిరా తవ,
జ్ఞాతు మిచ్ఛామి తం గత్వా కింకరో తీతి రావణః. ౭
స హి మాయాబలః క్రూరో రావణ శ్శత్రురావణః,
మాం మోహాయతి దుష్టాత్మా పీతమా త్రేవ వారుణీ. ౮

తర్జాపయతి మాం నిత్యం భర్త్సాపయతి చాసకృత్,
రాక్షసీభి స్సుఘోరాభి ర్యా మాం రక్షన్తి నిత్యశః. ౯

అంతి నేకాలంబున నేదిచేయవలయునో ఆదంతయుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసినదగు వాసరమ సీతాదేవికి మిక్కిలియు సంతోషము గల్గునట్లుచేసి తనస్నేహంబుఁ జూపంగోరి చిఱునగవు మొగంబునఁ దోఁప సీతాదేవితో నిట్లనిచెప్పెను 2

నల్లకలువకండ్లుగల్ల సీతాదేవీ! నేను ఎవ్వరికిని దెలియకుండునట్లు రాముని యొద్దకుఁబోయి నీవు క్షేమంబుఁ జెప్పుమన్నచొన రామునకుఁజెప్పి రావలెనఁ గోరెదను. 3

నిరాధారంబను నాకాశంబునందు నేను బోవుచుండఁగా నాలో నతిగాఁ జేయుటను వాయుగరుత్మంతులేనియుఁ సమర్థులుకారు అ నగను సీతతోఁ దెల్పెను. 4

సీతాదేవి ఇట్లు చెప్పుచున్న యాసమయంబుఁ జూచి మున్ను ముఖంబునఁ దొట్రుపు చూడియిప్పుడు మనోహరంబయి యొప్పుచు నున్నవనంబున నిట్లని చెప్పెను. 5

నీవు ఆకాశంబునఁబడఁగాని పాతాళంబుపడకుండఁగాని పోఁగలవు. సందియములేదు. నావిషయమయి సుతీక్ష్ణుఁడొక్కరికినిఁ జేయ నలవిగానిదానినింగూడ నీవు చేయఁగలవని నాకుఁ దెలియును 6

నీకు నాతోడ్కి నెఱవేర్పవలెనని తలంపు స్థిరముగాఁగలదేని నీవు రామునియొద్దకుఁబోయి యితి డేమిసేయుచున్నాఁడో తెలిసికొరమ్ము. 7

మాయాబలంబుగలవాఁడును నిర్దయుఁడును శత్రుల నేడ్పించువాఁడును గుప్తాత్ముఁడునగు నారాయణుఁడు త్రాగఁబడిన మద్యంబువలె నాకు మాటిమాటికి మోహంబు గల్పించుచున్నాఁడు. 8

ఆరాక్షసుఁడు నాకుఁ గావలియుండురాక్షసస్త్రీలు నన్ను భయంకరంబులగు నానావిధచేష్టలచేతను మాటలచేతను భయపఱుచునట్లు చేయుచున్నాఁడు. 9

ఉద్విగ్నశఙ్కితా చాస్మి న స్వస్థం చ మనో మమ,
తద్భయా చ్చాహ ముద్విగ్న అశోకవనికాం గతా. ౧౦

యది నామ కథా తస్య నిశ్చితం వాఽపి యద్భవేత్,
నివేదయేథా స్సర్వం త త్పరో మే స్యా దనుగ్రహః. ౧౧

సా త్వేవం బ్రువతీం సీతాం సరమా వల్గుభాషిణీ,
ఉవాచ వదనం తస్యా స్సమ్ప్రేక్ష్యే స్తీ బాష్పవిక్లబమ్. ౧౨
ఏవ మేతద్యథాభిప్రాయ స్తదా గచ్ఛామి జానకి!,
గృహ్యా శేషం యథాభిప్రాయ ముపావృత్తాం చ పశ్య మామ్. ౧౩

ఏవ ముక్త్వా తతో గత్వా సమీపం తస్య రక్షసః,
శుశ్రావ కథితం తస్య రావణస్య సమున్త్రిణః. ౧౪

సా శ్రుత్వా నిశ్చయం తస్య నిశ్చయజ్ఞా దురాత్మనః,
పున రేవాగమ త్తత్ర ప్రమోకవనికాం తదా. ౧౫

సా ప్రవిష్టా పున స్తత్ర దదర్శ జనకాత్మజామ్,
ప్రతీక్షమాణాం సా మేవ భ్రష్టపద్మా మివ శ్రియమ్. ౧౬

తాశీతు సీతా పునః ప్రాప్తాం సరమాం వల్గుభాషిణీమ్,
పరిష్వజ్య చ సుస్నిగ్ధం దదౌ చ స్వయ మాసనమ్. ౧౭

ఇ హాసీనా సుఖం సర్వ మాఖ్యాహి మమ తత్త్వతః,
కూరస్య నిశ్చయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః. ౧౮

నేను మిక్కిలియు భయంబునొంది ప్రాణసంశయముపం బొందియున్నాను. నానుపనున్నను నెమ్మదిలేదు. ఈయశోకవనంబున నారావణునివల నన పరమభీతయయి యున్నాను. ౧౦

ఆరావణుఁ డేమిసేయ నిశ్చయించునో ఆవృత్తాంతమంతయు నాకు వచ్చి చెప్పుదువేని నీయందు నాకు మిక్కిలియుఁ గృతజ్ఞతగలుగును అని సీతాదేవి సరమతోఁ జెప్పెను. ౧౧

మధురభాషిణియగు నాసరమ ఇట్లు చెప్పుచున్న సీతాదేవింజూచి కన్నీళ్లుకాలుచున్న యాబిడియెగమును దడవుచు నిట్లనిచెప్పెను. ౧౨

సీతాదేవీ! ఇది నీ శుభిప్రాయమగునేని నేనిప్పుడేపోయెదను; శత్రువుని యభిప్రాయంబుదెలిసికొని శీఘ్రంబున వచ్చెదం జూడుము. అని సరమ సీతాదేవితోఁ జెప్పెను. ౧౩

ఆసరమ సీతాదేవితో నాప్రకారమునంజెప్పి యారావణు సమీపంబు నకుఁబోయి యతఁడును మంత్రులను మాటలాడుకొనిన మాటల వన్నిఁటిని వినెను. ౧౪

నిశ్చయంబు నెఱుఁగుటకుంగు సమర్థురాలగు నాసరమ దురాత్ముఁడగు నారావణుఁడు గావించుకొన్న నిశ్చయంబుఁ దెలిసికొని మరల శీఘ్రంబున నశోకవనంబునకు వచ్చెను. ౧౫

ఆసరమ యిట్లశోకవనంబుఁ బ్రవేశించి తనరాకకే యెదురుచూచున్న దియుఁ బద్మరూపమయిన యాసనమును విడిచిన మహాలక్ష్మివలెనున్నదియునగు జనకమహారాజపుత్రి సీతాదేవిం జూచెను. ౧౬

సీతాదేవి, మధురభాషిణియగు నాసరమ వచ్చుటంజూచి పరమసంతోషంబునొంది సస్నేహంబుగా నాబిడఁ గవుఁగిలించుకొని తానె సాదరంబుగా నాసనం బొసఁగెను. ౧౭

నీ విచ్చట సుఖంబుగాఁ గూర్చుండి నిర్దయుఁడను దురాత్ముఁడునగు రావణుని నిశ్చయంబంతయు నాకు యథార్థంబుగాఁ జెప్పుము. అని సీతాదేవి సరమతోఁ జెప్పెను. ౧౮

ఏవ ముక్తాతు సరమా సీతయా వేపమానయా,
కథితం సర్వ మాచష్టే రావణస్య సమన్త్రిణః. ౯౯
జనన్యా రాక్షసేన్ద్రో ని శ్చన్ద్రోద్ధార్థం బృహా వ్రతః,
అవిద్ధేన చ వై దేహీ మన్త్రివృద్ధేన బోధితః. ౧౦
దీయతా మభిసత్కృత్య మనుజేన్ద్రాయ మైథిలీ,
నిసర్గనం తే పర్యాప్తం జనన్యానే యదద్భుతమ్. ౧౧

లబ్ధనం చ సముద్రస్య దర్శనం చ హనూమతః,
వధం చ రక్షసాం యుద్ధే కుర్యా న్నాసు భో భువి. ౧౨

వీరం స మన్త్రివృద్ధే జ్ఞాచవిద్ధేన బహుభాషితః,
న త్వా ముత్సహతే మోక్తు మర్థ మర్థపరో యథా ౧౩

సోత్సహ స్సత్వసమ్పన్నో మోక్తుం యుద్ధే త్వా మిహ మైథిలీ,
సామాన్యస్య నృశంసస్య నళ్చయో ర్వ్యాప నర్తనే. ౧౪
ఇ దేవా నిశ్చితా బుద్ధి ర్మృత్యుపాశావృతా దుస్థితా,
భయా న్నశ క్త స్త్వాం మోక్తు మసుర స్తు సంయుగే. ౧౫
రాక్షసానాం చ సర్వేషా మాత్మనశ్చ వధేన హి,
నిహత్య రావణం సఙ్ఖ్యే సర్వథా నిళితై శ్శరైః ౧౬
ప్రతినేష్యతి రామ స్త్వా మయోధ్యా మసి తేజసా,

ఏతస్మి న్నన్తరే శబ్దో భేరీశఙ్ఖసమాకులః. ౧౭
శ్రుతో వానరసైన్యానాం కమ్పయన్ ధరణీతలమ్,

సరమ యిట్లు భీకరముగు సీతాదేవి చెప్పిన మాటను విని రావణుడు ఆ తనిమంత్రులును మాలాడుకొనినమాటల సంతయుఁ జెప్పెను. ౧౯

సీతాదేవీ ! రావణుని తల్లి కైకసియు విభీషుడనుపృద్ధమంత్రియు నిన్నుఁ జూచుటకై రాక్షసేశ్వరుడగురావణునికిఁ జాలదూరము బోధించినారు.

నీవు రామునకు సతోషపూర్వకముగ సీతాదేవి నొసంగుము. లేకున్నచో నీకును నాశముగలుగునని యిట్లు జనస్థానమునందు రాముఁడు ఖరాదిసమస్త రాక్షసులం జంపులాగే నివర్తించెను. ౨౦

సముద్రంబు దాటుటకు రాముఁడు లంకయందుగు సీతాదేవినిఁ బూజించుటయు యుద్ధంబున నొక్కఁడే పెక్కుగాతసులం జంపులాగుటయు నీకార్యములను హనుమంతుఁడొక్కఁడు గావించినాఁడుగదా! భూమండలంబున మతిలేనిపురుషుఁడు చేయుఁగలఁడు? అని తల్లియు విభీషుఁడును రావణునకు బోధించిరి ౨౨

ఇట్లు తల్లియును మంత్రివృద్ధుఁడగు విభీషుఁడును బెక్కుభంగుల బోధించినను ఆరావణుఁడు ధనలుబ్ధుఁడగుటచేతను విధివశంబున నిన్ను విడువ నొల్లఁడయ్యెను. ౨౩

సీతాదేవీ! యుద్ధంబున మృతిఁబొందినఁగాని రావణుఁడు నిన్ను విడువఁడు; ఆది రావణుఁడును అతనిమంత్రులును జేసికొన్న నిశ్చయము. ౨౪

ఆరావణునకు బుద్ధి మరణముగలుగుటకే కలిగినదిగాని వేఱుగాదు.

ఈరావణుఁడు తానును రాక్షులందఱును మరణంబు నొందకమునుపు కేవలధైర్యంబున నిన్ను విడువనొల్లకున్నాఁడు. ౨౫

నల్ల నికండ్లుగల సీతాదేవీ! రాముఁడు తప్పక యుద్ధంబున తీక్ష్ణబాణంబుల రావణు వధించి నిన్నయోధ్యకుఁ దోడ్కొనిపోవును. అని సరమ సీతాదేవికిఁ దెల్పెను. ౨౬

ఇట్లు సరమ సీతాదేవితోఁ జెప్పుచుండఁగానే భేరీశంఖధ్వని సమన్వితంబగు వానరసైన్యంబుల సింహనాదము భూమిం జలసంబునొందించుచు శ్రవణభీకరంబయి వినఁబడినది. ౨౭

శ్రుత్వా తు తద్వానరసైన్యశబ్దం
లఙ్కాగతా రాక్షసరాజభార్యాః,
నష్టౌజసో దైన్యపరీతచేష్టాః
శ్రేయో న పశ్యన్తి నృపస్య దోషైః. ౩౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుస్త్రింశ స్సర్గః. 34.

పఞ్చత్రింశ స్సర్గః.

తేన శఙ్ఖవిమిశ్రేణ భేరీశబ్దేన రాఘవః,
ఉపయాతి మహాబాహూ రామగి పరవురఞ్జయః. ౧

తం నినాదం నిశమ్యాథ రావణో రాక్షసేశ్వరః,
ముహూర్తం ధ్యానమాస్థాయ సచివా నభ్యదైక్షత. ౨
అథ తాన్ సచివాం స్తత్ర సర్వా నాభాష్య రావణః,
సభాం సన్నాదయన్ సర్వా మిత్యువాచ మహాబలః. 3
జగత్సన్తాపనగి కూరో గర్వాయ న్రాక్షసేశ్వరః,
తరణం సాగరస్యాపి విక్రమం బలసంచయమ్. ౪
యదుక్తవన్తో రామస్య భవన్త స్తన్మయా శ్రుతమ్,

భవతా ఞ్చ స్వభావం వేద్మి యుద్ధే సత్యపరాక్రమాన్. ౫
తూష్ణీకా నీక్షతోఽన్యోన్యం విదిత్వా రాయవిక్రమమ్,

తతస్తు సుమహాప్రాజ్ఞో మాల్యవా న్నామ రాక్షసః. ౬
రావణస్య వచః శ్రుత్వా మాతుగి పైతామహోఽబ్రవీత్,
విద్యా స్వభివినీతో యో రాజా రాజ! న్నయానుగః. ౭
స శాస్తి చిర మైశ్వర్య మరీంశ్చ కురుతే వశే,

లంకయందుండు రావణుని సైనికులు వానరసైన్య సింహనాదంబులు విని రావణనిర్ఘోషంబులచే మరణంబుగలుగునుగాని మేలుగలుగదని నిశ్చయించి భయంబున నష్టతేజులయి దీనులయియుండిరి. 32

ఇది ముప్పదినాలుగవసర్గము.

ముప్పదియైదవసర్గము.

అప్పుడు మహాబాహుడును శత్రుపట్టణంబుల జయించువాడును రఘువంశమున నుద్భవించినవాడును గు రాముడు ఆట్లు శంఖధ్వనులతోను భేరీభాంకారములతోను లంకాపురికితెంచెను. 1

అంత రాక్షసనాథుడగు రావణుడు రామసైన్యధ్వనిని విని కొంచెమునేపు ఆలోచించి మంత్రులంజూచెను. 2

అంత మహాబలశాలియు లోకంబులఁ దపింపఁజేయువాఁడను నిర్దయుఁడును రాక్షసనాథుఁడు నగు రావణుఁడు మంత్రులనందఱం బిలిచి నానావిధంబుల నిందించుచు సభయంతయుఁ బ్రతిధ్వనిచెలంగ నిట్లనిచెప్పెను. 3

మీరలు రామునిదూత హనుమంతుఁడు గావించిన సముద్రతరణంబును బరాక్రమంబునురాముసైన్యంబును చక్కఁగా నుగ్గడించి చెప్పివారు; ఆదంతయు విన్నాను. 4

యుద్ధంబున సత్యపరాక్రములయ్యు రామునిపరాక్రమంబువిని యొండొరులఁజూచుకొనుచు నిరుత్సాహులయియున్న మిమ్ముఁగూడ నెఱుఁగుదును అని రావణుఁడు చెప్పెను. 5

అంత రావణునితల్లికిఁ బినతండ్రియును మహాపండితుఁడునగు మాల్యవంతుఁడను రాక్షసుఁడు రావణునిమాటలువిని యిట్లని చెప్పెను. 6

రాక్షసరాజుండవగు రావణుఁడా! ఏరాజు ఆన్వీక్షికీత్రయీవార్తా దండనీతు లనువిద్యలను జేర్చి నీతిశాస్త్రము ననుసరించి నడచునో అతఁడే

సన్నద్ధానో హి కాలేన విగృహ్ణాం శ్చారిభి స్సహ. ౯
స్వపక్షవర్ధనం కుర్వ న్మహా ద్వైశ్వర్య మశ్నుతే,

హీయమానేన కర్తవ్యో రాజ్ఞా సన్ధి స్సమేన చ. ౯
సశత్రు ర్బలవా న్యేత జ్యాయా న్కుర్వీత విగ్రహమ్,

త న్మహ్యం రోచతే సన్ధి స్సహ రామేణ రావణ!. ౧౦
యదర్థ మభియుక్తాః న్మ సీతా తస్మై ప్రదీయతామ్,

యస్య దేవర్షయ స్సర్వే గన్ధర్వా శ్చ జయైషిణః. ౧౧
విరోధం మాగమ స్తేన సన్ధి స్తేన రోచతామ్,

అసృజ ద్భగవా న్పద్మో దా వేవ హి పితామహః. ౧౨
సురాణా మసురాణాంచ ధర్మాధర్మా తదాశ్రయౌ,

ధర్మోహి శ్రూయతే పక్షో వ్యామరాణాం మహాత్మనామ్. ౧౩
అధర్మో రక్షసాం పక్షో హ్యసురాణాం చ రావణ!,
ధర్మో వై గ్రసతేఽధర్మం తతశ్చ కృత మభూ ద్యుగమ్. ౧౪
అధర్మో గ్రసతే ధర్మం తత స్తిష్యశ్చ ప్రవర్తతే,

తత్త్వయా చరతా లోకా న్ధర్మో వినిహతో మహాన్. ౧౫

బహుకాలము రాజ్యముఁ బాలించును; అతఁడే శత్రువుల నందఱను జయించును. 8

అట్టి నీతిశాస్త్రానువర్తియగు రాజు కాలము ననుసరించి తనకు దౌర్బల్యముగలుగు కాలంబున శత్రువులతో సంధి చేయుటయుఁ దనకుఁ బ్రాబల్యంబును శత్రునకుఁ దౌర్బల్యంబునుఁ గలుగు కాలంబున యుద్ధంబు సేయుటయు ఇట్లు స్వపక్షంబు వృద్ధిఁబొందించుచు బహుకాలము అపరిమితంబగు సైశ్వర్యంబు ననుభవించును. ర

తనబలము క్షీణించుచుండునప్పుడు తనకు సుబలుఁడగు శత్రువుతో సంధిసేయుటయును; తాను శత్రువుకన్న నధికబలుఁడగునేని శత్రువుఁ దిరస్కరించి యతనితో యుద్ధముసేయుటయును. ౯

రావణుఁడా! అట్లు నీతిశాస్త్రము ను వృబంజేసి బలవంతుఁడగు రాముతో సంధిగావించుట నాయిష్టము; రామునకు మఱియుంగు విరోధముగలుగుటకుఁ గారణభూతయయిన సీతను రాముని కిచ్చివేయుదము. ౧౦

దేవర్షులు గంధర్వులు ముస్కరులందఱును రామునకు జయంబుగలుగవలెనని కోరుచున్నారు; కావున ని వతనితో విరోధంబు పెట్టుకొనకుము; సంధిగావింప నియ్యకొనుము. ౧౧

భగవంతుఁడగు బ్రహ్మదేవుఁడు సురలకును అసురులకును రెండుపక్షములఁ గల్పించెను అట్లు ధర్మమును అధర్మమును సురలను అసురులను ఆశ్రయించియుండును. ౧౨

రావణుఁడా! అంగు మహోత్సులగు దేవతలపక్షము ధర్మము; అసురరాక్షసులపక్షము అధర్మము. ౧౩

ఎప్పుడు ధర్మమువలన నధర్మమునకుఁ బరాజయముగలుగునో అప్పుడు కృతయుగమగునుగదు; ఎప్పుడు అధర్మమువలన ధర్మమునకుఁ బరాజయము గల్గునో అప్పుడు కలియుగమని చెప్పుదురు. ౧౪

నీవు దిగ్విజయార్థమయి లోకంబులన్నియుఁ దిరుగునప్పుడు ధర్మం

అధర్మ్యం ప్రగృహీత శ్చ తే నాస్మ ద్బలినం పరే,

స ప్రమాదా ద్విపృద్ధ స్తే అధర్మో గ్రసతే హి నః. ౧౬
వివర్ధయతి పఞ్చం సురాణాం సురభావనః,

విషయేషు ప్రసక్తేన యత్కిఞ్చి త్కారణా న్త్వయా. ౧౭
ఋషీణా మగ్నికల్పానా ముద్వేగో జనితో మహాన్,
తేషాం ప్రభావోదుర్ధర్షం ప్రదీ ప్తమివ పావకం. ౧౮
తపసా భావితా త్మానో ధర్మ స్యానుగ్రహే రతాః,
ముఖైర్వ క్త్రైర్వ్యజా యన్త్యే తే నిత్యం వై స్తై ర్ద్విజాతయః. ౧౯

జహ్వ ర్త్యగ్నీంశ్చ విధివ ద్వేదాం శ్చోపనిషత్సు చ రధీయతే,
అభిభూయ చ రక్షాంసి బ్రహ్మఘోషా నుదీరయన్. ౨౦

దిశోఽపి విద్రుతా స్సర్వా స్తపయిత్వా రి వోష్ణగే,

ఋషీణా మగ్నికల్పానా మగ్నిహోత్ర సముత్థితః. ౨౧
ఆదత్తే రక్షసాం తేజో ధూమో వాయస్య దిశో దశ,
తేషు తేషు చ దేశేషు పుణ్యే ష్వేవ దృఢవ్రతైః. ౨౨
చర్యమాణం తప స్తీవ్రం సన్తాపయతి రాక్షసాన్,
దేవదానవయజ్ఞేభ్యో గృహీతశ్చ వర స్త్వయా. ౨౩

మానుషా వానరా ఋక్షా గోలాఙ్గూలా మహాబలాః,
బలవన్త ఇహాగమ్య గర్జన్తి దృఢవిక్రమాః. ౨౪

బును విడిచి యధర్మంబును బరిగ్రహించితివి; అంగుబలన ధార్మికుఁడగు రాముఁడు మనకన్నబలవంతుఁడు. ౧౫

ఆయధర్మమును నీవు ప్రమాదంబున వృద్ధిఁబొందించుకొంటివి; కావున ధర్మము మనల వశింపఁజేయుచున్నది. మతియు నాధర్మము దేవతల కను కూలమయినది కావున వారలపక్షమునకు బలమును గలిగించుచున్నది. ౧౬

నీవు దేనివలననో విషయాసక్తుఁడవై నిష్ప్రయోజనులగు మార్షులకు మిక్కిలి భయము మనస్తాపంబు గావించితివి; అదంతయు దేవతలకు బలమయినది. ౧౭

ఆమునీశ్వరుల ప్రభావము మండుచున్ననిప్పువంటిది; దాని కెదురులేదు.

ఈఋషులు ఎల్లప్పుడును దపస్సుగావించుచుఁ బరమాత్మను ధ్యానించుచు ధర్మవృద్ధియం దాసక్తులయి నానావిధోత్తమయాగంబులచే దేవతలం బూజింపుచుండెదరు. ౧౮

మతియు నీఋషులు యథావిధి నగ్నులహోమము నేయుచుండెదరు; వేదంబులఁ బఠింపుచుండెదరు; రాక్షసులందఱుఁ బాటిపోవునట్లు గట్టిగా వేదపారాయణము నేయుచుండెదరు. ౧౯

రాక్షసులందఱు గ్రీష్మకాలంబునందు మేఘంబులుంబోలె భీయంబున దిక్కులకుఁ బాఱుచున్నారు.

మహాతపశ్శాలురగు ఋషుల యగ్నిహోత్రములనుండి వెడలినధూమము దశదిశలు వ్యాపించి రాక్షసులతేజస్సును వశింపఁ జేయుచున్నది. ౨౧

ఆర్యోపుణ్యస్థలములయందు ఋషులు దృఢనియమంబునం గావింప బట్టి తీవ్రతపస్సులవలన రాక్షసులు మిక్కిలియుఁ దపింపుచున్నారు. ౨౨

నీవు దేవదానవయక్షులు ముస్సగువారలవలన మరణములేదని వరముఁ బొందినావు. ౨౩

అప్పుడు బలవంతులును మహాపరాక్రమశాలులునగు మనుష్యులను వానరులను ఎలుఁగుగొడ్డులను గొండముచ్చులను లంకకుఁదెచ్చి గర్జించుచున్నారు? నీకు వీరివలనఁ జావులేనట్లు వరంబులేదు. ౨౪

ఉత్పాతా స్త్రివిధా స్సృష్టా స్త్వయా ఘోరా స్సుదారుణాం స్తథా,
వినాశ మనుపశ్యామి సర్వేషాం రక్షసా మహమ్. ౧౫

ఖరాభి స్సనితా ఘోరా మేఘాభి ప్రతిభయంకరాః,
శోణితే నావినద్ధా స్త్వి లజ్జా ముష్ణేన సర్వతః. ౧౬

రుదతాం వాహనానాంచ ప్రవత న్త్యాస్రబిన్దవః,
ధ్వజా ధ్వస్తా విసర్ణాశ్చ న ప్రభా న్తి యథాపురమ్. ౧౭

వ్యాళా శ్శోణితపఙ్కే గృధ్రా వాశ్యన్తి చ సుస్థిరమ్,
ప్రవిశ్య లఙ్కా మనిశం సమవాయాం శ్చ కుర్వతే. ౧౮

కాళికాభి పాణ్డురై ర్వర్ణైభి ప్రవాస న్త్యగ్రతః స్థితాః;
స్త్రియ స్సమ్పీడ్యమా ముష్ణన్త్యో గృహాణి ప్రతిభావ్య చ. ౧౯

గృహాణాం బలికర్తాణి శ్వానశ్శ పర్యుపభుఞ్జతే,
ఖరా శ్శోష్ణ ప్రజాయన్తే మూషికా నకులై స్సహ. ౨౦

మార్జారా దీప్తిభి స్సార్ధం సూకరా శ్శునకై స్సహ,
కిన్నరా రాక్షసై శ్శాపి సమీయు ర్హ్యనుషై స్సహ. ౨౧

పాణ్డురా రక్తపాదాశ్చ విహఙ్గాభి కాలచోదితాః,
రాక్షసానాం వినాశాయ కపోతా విచరన్తి చ. ౨౨

వీచీకూచీతి వాశ్యన్త స్తత్ర శారికా వేశ్మసు స్థితాః,

వత న్తి గ్రథితా శ్చాపి నిర్జితాభి కలహైషిణః. ౨౩
పక్షిణ శ్చ మృగా స్సర్వే ప్రత్యాదిత్యం రుదన్తి చ,

నానావిధంబులగుదివ్యాంతరిక్షభౌమోత్పాతంబులు పొడముటంజూడ రాక్షసులకందఱకు నాశంబుగలుగునని తోఁచుచున్నది. 32

వికృతరూపములును భయంకరములునగు మేఘములుఅత్యుగ్రంబుగా గర్జించుచు లంకయంతయు నెత్తురును గురియుచున్నవి. 33

గుఱ్ఱములు నేనుఁగులును రోదనంబుసేయుచుఁ గన్నీళ్లు విడుచుచున్నవి;ధ్వజంబులన్నియుఁ దుమ్ముదగిలి విసర్ణంబులయి మునుపటివలెఁ బ్రకాశింపకున్నవి. 34

దుష్టములగు నక్కలును గద్దలును లంకాపురిఁ బ్రవేశించి యొల్లప్పుడును గుంపులుగుంపులుగాఁజేరి భయంకరముగా నఱచుచున్నవి. 35

నల్లని స్త్రీలు పెనరింపుమూటలు పెప్పుము నిండ్లనుండు పదార్థంబులదొంగిలించువట్లును మటియు నెదుటనిలిచి తెల్లనిపండ్లు తేటపడఁ బకపకనవ్వువట్లును స్వప్నములు గలుగుచున్నవి. 36

పూజార్హమయి యింద్రుఁడుండు హవిస్సును గుక్కలువచ్చి తినిపోవుచున్నవి, ఆవులయంగు గాడిదలు పుట్టుచున్నవి, పందికొక్కులు ముంగిసలతోఁగూడఁ దిరుగుచున్నవి. 37

మార్జారములు ఫులులతోఁ జేయుచున్నవి. ఊరఁబందులు కుక్కలతోఁ జేరుచున్నవి. కిన్నరులును రాక్షసులునుమనుష్యులును ఒక్కటిగా నున్నారుం

తెలుపు నెఱుపునగం సికరంగులగలపాదములతోఁగూడిన పావురములు దైన్యప్రేరితములయి రాక్షసుల వినాశంబు గలుగునని సూచింపుచుఁ దిరుగుచున్నవి. 38

ఇంద్రయంగు మధురసల్లాపాఢ్యమయి పెంపఁబడినగోరువంకలు మధురముగాఁ గూయుటనువిడిచి యిప్పుడుఁవీచీ కూచి యని క్రూరధ్వనులంజేయుచున్నవి.

పశువులును మృగంబులును ఒండొంటితోఁబోరుచు సోలియుఁ మఱలఁ గలహంబుఁగోరి యొండొంటిపైకిఁ బరుగెత్తుచున్నవి. మఱియు సూర్యునిం

కరాళో వికటో ముణ్డీ పురుషీ కృష్ణపిఙ్గళః. 3౮
కాలో గృహాణి సర్వేషాం కాలేకాలేఽన్వవేక్షతే,

ఏతా న్యన్యాని దుష్టాని నిమిత్తా న్యుత్పతన్తి చ. 3౯
జ్ఞాత్వా ప్రధార్య కర్మాణి క్రియతా మాయతిక్షమమ్.

ఇదం వచ స్తత్ర నిశమ్య మాల్యవా
న్సవీర్య రక్షోధిపతే ర్మనఃప్రియమ్,
అనుత్తమే మూత్తమపౌరుషో బలీ
బభూవ తూష్ణీం సమవేక్ష్య రావణమ్. 3౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షట్త్రింశ స్సర్గః 3౯.

షట్త్రింశ స్సర్గః.

తత్తు మాల్యవతో వాక్యం హితము క్తం దశాననః,
న మర్షయతి దుష్టాత్మా కాలస్య వశ మాగతః. ౧
స బద్ధ్వా భ్రుకుటీం వక్త్రే క్రోధస్య వశ మాగతః,
అమర్షా త్పరిపృచ్ఛన్తో మాల్యవ న్తమ థాబ్రవీత్. ౨
హితబుద్ధ్యా యదహితం వచగి పరుష ముచ్యతే,
పరపక్షం ప్రవి శ్యేవ నైశ చొ ఽస్మిత్రం గతం మమ. 3

మానుషం కృపణం రామ మేకం శాఖామృగాశ్రయమ్,
సమర్థం మన్యసే కేన త్యక్తం పిత్రా వనాలయమ్. ౪

జూచి రోదనంబుఁ జేయుచున్నవి. 33

భయంకరాకారుఁడును ముండితశిరస్కుఁడును గృష్ణపింగళుఁడునగు పురుషునిరూపము ధరించి మృత్యువు రాత్రుసుల గృహములన్నియుఁ బ్రాత స్సాయంకాలములయందుఁ జూచుచున్నాఁడు. 34

ఇవియు నింకను దుష్టనిమిత్తము లనేకంబులునుబుట్టుచున్నవికాఁబట్టి చక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించి ముందుకు బాధగలుగకుండునట్లు చేయుము. అని మాల్యవంతుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను 35

ఈ త్రిములలో నుత్తమపురుషుఁడును బలవంతుఁడునగు నామాల్యవంతుఁడు ఇట్లు రావణునకుఁజెప్పి యతనియెడగంబుఁజూచి యతనిమనంబుఁ జక్కఁగాఁ బరీక్షించి యతనికిఁ దనమాట యనిష్టముగాఁ దోచుటం దెలిసికొని యంతనూరకుండెను. 36

ఇది ముప్పదియైదవసర్గము.

ముప్పదియాఱవసర్గము.

దుష్టాత్ముఁడగురావణుఁడు మృత్యువశంగతుఁడై మాల్యవంతుఁడు చెప్పిన హితవాక్యంబును సహింపఁడయ్యె. 1

అంత నారావణుఁడు పరుసుపడితుఁడై కోపంబుచేముఖంబున బొమముడివడ గ్రుడ్లు గిఱగిఱందిరుగ నామాల్యవంతుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. 2

శత్రువులపైఁ స్నేహంబుచేత నితఁడు నిష్ఫలహితంబుఁ జెప్పినట్లుచెప్పి మోసపుచ్చఁబలయునని యహితంబును బరుషంబునుగుమాటం జెప్పినావు. అయినను నేను దానిని వినను. 3

మనుష్యుఁడును నీచుఁడును ఏకాకియును గోతులు సహాయులుగాఁ గలవాఁడును దండ్రిచే విసువఁబడినవాఁడును వనచరుఁడునగు రాముఁడు సమర్థుఁడని చెప్పినావే; అందు కేమికారణము? 4

రక్షసా మీశ్వరం మాం చ దేవతానాం భయంకరమ్,
హీనం మాం మన్యసే కేన హ్యహీనం సర్వవిక్రమైః. ౫
వీరద్వేషేణ వా కిం తే పక్షపాతేన వా రిపోః,
త్వయాఽహం పరుషా ణ్యుక్తః పరద్రోహానుసేన వా. ౬

ప్రభవన్తం పదస్థం హి పరుషం కోఽభిభాషతే,
పణ్డిత శ్శాస్త్రతత్త్వజ్ఞో వినా ద్రోహానుసేన వా. ౭

ఆనీయ చ వనా త్సీతాం పద్మహీనా మివ శ్రియమ్,
కిమర్థం ప్రతిదాస్యామి రాఘవస్య భయా దహమ్. ౮
మృతం వానరకోటీభి స్సుగ్రీవం సలక్ష్మణమ్,
పశ్య త్తైశ్చి దహోభి స్వం రాఘవం నిహతం మయా. ౯
ద్వన్ద్వేఽ యస్య న పిష్ఠ నిర్దైవతా న్యపి సంయుగే,
స కస్తా ద్రావణో యుద్ధే నియ మూపాలయిష్యతి. ౧౦
ద్విధా భజ్యేయ మప్యేవం న నమేయం తు కస్యచిత్,
ఏష మే సహజో దోష స్స్వభావో దురతిక్రమః ౧౧

యది తావ త్సముద్రో తు సేతు బద్ధో యదృచ్ఛయా,
రామేణ విస్మయ కోఽత్ర యేన తే భయ మాగతమ్. ౧౨

న తు తీర్త్వార్ణవం రామ స్సహ వానరసేనయా,
ప్రతిజానామి తే సత్యం న జీవ న్ప్రతియాస్యతి. ౧౩

ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం గుప్తం విజ్ఞాయ రావణమ్,
ప్రీతిమాల్యవా న్వాక్యం నో త్తరం ప్రత్యపద్యత ౧౪

సమస్తశాత్రువులకుఁ బ్రభుఁడను సమస్తదేవతలనును భయంబుగల్గించు వాఁడను మహాపరాక్రమశాలిసగు నేను దశరథసుతుఁడని చెప్పినాఁడే దేనిచేత?

సజాతీయయుఁలో వీరుఁడుండుటను సహింపఁజాలమిచేతనో శత్రుపక్షపాతముచేతనో లేక శత్రువులు స్తోత్సాహపఱచుటచేతనో నీవు నన్నట్లు పరుషవచనంబు లాడితివిగాని దానికి వేఱొకకారణములేదు. ఒ

శత్రుస్తోత్సాహము లేకున్నచోఁ బండితుఁడును శాస్త్రంబులుదెలిసిన వాఁడు నగునాఁ డైశ్వర్యరాజ్యాధికారంబున నున్నవాఁడును నిగ్రహానుగ్రహసమర్థుఁడును గు రాజునుగూర్చి పరుషవచనంబులాడును? ఒ

నేను బద్ధాసనంబులేని లక్ష్మీదేవివలెనున్న సీతాదేవిని వనంబుననుండి తెచ్చి మరల రామునకు భయపడి నే నేలయిచ్చెదను. ౪

ఇంకఁ గొన్నిదినంబులలోనే సమస్తవానరసేనాసమేతుఁడగు రాముని సుగ్రీవలక్ష్మణులతోఁగూడ నేను వధించుటఁ జూడఁగలవు. ౯

ఎవ్వనితో నేపతిలుగూడ ద్వంద్వయుద్ధము సేయుఁజాలరో అట్టిరావణుఁడు రామయుద్ధంబున నేల భయపడును? ౧౦

రాముఁడు బలవంతుఁడే యయినను ఆతనిచే శరశ్ఛేదమయినను బొందుగునుగాని నే నెట్టినానికిని పంగనఁ; ఇది స్వభావమునఁ గల్గినదోషము; స్వభావమును విడువ నలవిగాదు. ౧౧

రాముఁడు సముద్రునందు సేతువుకట్టినాఁడనఁగదా నీవు భయముఁ బొందినావు! ఒకకేళి నీస్వల్పసముద్రమునందు డబ్బాటున రాముఁడు సేతువు గట్టినను ఆదియేమి యాశ్చర్యము? ౧౨

రాముఁడుమాత్రము వానరసేనతో సముద్రంబు దాటివచ్చి మరలఁ ప్రాణంబుతోఁ బోఁబోవుటలేదు. ఇదివాస్తవము. సత్యముచే శపథముచేసెదను. అని రావణుఁడు మాల్యవంతునితోఁ జెప్పెను. ౧౩

మాల్యవంతుఁడు ఇట్లతిసంరంభంబునఁ జెప్పుచున్నరావణుంజూచి యితఁడు కుపితుఁడయినాఁడని తెలిసికొని లజ్జితుఁడై బదులుచెప్పఁడయ్యె.

జయాశిషా చ రాజానం వర్ధయిత్వా యథోచితమ్,
మాల్యవా నభ్యనుజ్ఞాతో జగామ స్వం నివేశనమ్. ౧౫
రావణస్తు సహామాత్యో మన్త్రయిత్వా విమృశ్య చ,
లజ్జాయా మతులాం గుప్తిం కారయామాస రాక్షసః. ౧౬
స వ్యాదిదేశ పూర్వస్యాం ప్రహస్తం ద్వారి రాక్షసమ్,
దక్షిణస్యాం మహావీర్యౌ మహాపార్శ్వమహోదరౌ. ౧౭

పశ్చిమాయాం సుతో ద్వారి పుత్రమిన్ద్రజితం తథా,
వ్యాదిదేశ మహాసైన్యం బహుభీ రాక్షసై ర్వృతమ్. ౧౮
ఉత్తరస్యాం పురద్వారి వ్యాదిశ్య శుకసారణౌ,
స్వయం చాత్ర భవిష్యామి మన్త్రిణ స్తా నువాచ హ. ౧౯
రాక్షసంతు విసూపాక్షం మహావీర్యపరాక్రమమ్,
మధ్యమేఽష్టాపయ ద్గుల్మే బహుభి స్సహ రాక్షసైః. ౨౦
ఏవంవిధానం లజ్జాయాగి కృత్వా రాక్షసపుఙ్గవః,
కృతకృత్య మి వాత్మానం మన్యతే కాలచోదితః. ౨౧

విసర్జయామాస తత స్సచివాగో
విధాన మాజ్ఞాప్య పురస్య పుష్కలమ్,
జయాశిషా మన్త్రిగణేన పూజితో
వివేశ చాన్తఃపుర మృద్ధిమ న్మహత్. ౨౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తత్రింశ స్సర్గః 37.

సప్తత్రింశ స్సర్గః.

నరవానరరాజౌ తౌ స చ వాయుసుతగి కపిః,
జామ్బవా నృక్షరాజశ్చ రాక్షసశ్చ విభీషణః. ౧

మాల్యవంతుఁడు యథాయోగ్యంబుగా రావణునకు జయంబుగలుగు నని యాశీర్వదించి తనయింటికిఁబోయెను. ౧౫

అంత రావణుఁడు మంత్రులతోఁగూడవిమర్శపూర్వకంబుగా నాలోచించి లంకాపురికి అసమానంబగు పుష్పికార్యంబు గావించెను. ౧౬

ఆరావణుఁడు తూర్పువాకిలియందుఁ బ్రహస్తుం గాచియుండ నాజ్ఞాపించెను. దక్షిణపువాకిలియందు మహాపరాక్రమశాలులగు మహోదర మహాపార్శ్వులనుండ నానతిచ్చెను. ౧౭

పశ్చిమద్వారంబున మహామాయుఁడును అనేకగాత్రసపరివేష్టితుఁడు నగు తనకొడుకు నింద్రజిత్తును గావలియుండ నాజ్ఞాపించెను. ౧౮

ఆరావణుఁడు ఉత్తరదిక్కు నందలిద్వారంబునందు శుకసారణులనుండుఁడని యాజ్ఞాపించి తానును అచ్చటనుండెదనని మంత్రులతోఁ జెప్పెను.

ఆట్లు పట్టణమధ్యంబున మహాబలపరాక్రమశాలియగు విరూపాక్షుఁడనురాక్షసుని బహురాక్షససమేతంబుగా నుంచెను. ౨౦

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు రావణుఁడు ఇట్లు లంకాపురికిని పుష్పికర్తసంవిధానంబుగావించి మృత్యుచోదితుఁడై తా నంతఃపురంబున గృతార్థుఁడైనట్లు తలఁచుకొనియుండెను. ౨౧

అంత నారావణుఁడు లంకానగరంబునకు సమగ్రంబుగా రక్షణసంవిధానంబుసేయు నాజ్ఞాపించి మంత్రులకు సెలవీయ వారలు "జయజయ" యనిరావణున కాశీర్వాదంబు నొసఁగి తమయిండ్లకుంబోయిరి. రావణుఁడును నానావిధలక్ష్మీవిరాజమానంబగు నంతఃపురంబునకుఁబోయెను. ౨౨

ఇది ముప్పదియాఱవసర్గము

ముప్పదియేడవసర్గము.

రామలక్ష్మణులును వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడును వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడును ఋక్షరాజుండగు జాంబవంతుఁడును విభీషణుఁడును

అబ్రవీ ద్వాలిపుత్రశ్చ సౌమిత్రి ర్ఋక్షభర్తృ కపిః,
సుషేణ స్సహదాయాదో మైన్ద ో ద్వివిద ఏవచ. ౨
గజో గవాక్షో గవయో నలో ఽథ పనస స్తథా,
అభిత్వరిష్యం ప్రాస్థా స్సను వేలా స్సముర్థయన్ ౩
ఇయం సా లఙ్కా తే లఙ్కా పురీ రావణపాలితా,
సానుగోరగగన్ధర్వై ర్మరుద్భి రపి దుర్జయా. ౪
కార్యసిద్ధిం పురస్కృత్య మన్త్రయధ్వం వినిర్ణయే,
నిశ్చయం సన్నిహితో హ్యత్ర రావణో రాక్షసాధిపః. ౫
తథా తేషు బ్రువాణేషు రావణావరజో ఽబ్రవీత్,
వాక్య మగ్రాన్యపదవ త్సుమ్మలార్థం విభీషణః. ౬

అనల ర్ఋక్షభ శ్చైవ సంపాతిర్ ప్రఘస స్తథా,
గత్వా లఙ్కాం సు మాయుక్తా స్తిష్ఠన్తు పురీం పున రిహాగతాః. ౭
భూత్వా శకునయ స్సర్వే ప్రవిష్టా శ్చ రిపో ర్బలమ్,
విధానం విహితం యచ్చ తద్దృష్ట్వా సముపస్థితాః. ౮

సంవిధానం యథా ఽహ మ్తే రావణస్య దురాత్మనః,
రాను! తద్బుధ్యత స్సర్వం యథా తత్తే ఽవిన మే శృణు. ౯
పూర్వం ప్రహ స్త స్సబలో ద్వార మాసాద్య తిష్ఠతి,
దక్షిణంచ మహాపిర్వా మహాపార్శ్వమహోదరా. ౧౦

ఇన్ద్రజి త్పశ్చిమద్వారం రాక్షసై ర్బహుభి ర్వృతః,
పట్టసాసిధనుష్మద్భి శ్శూలముద్గరపాణిభిః. ౧౧
నానా ప్రహరణై శ్శూరై ర్వృతో రావణాత్మజః,

వాలికుమారుఁడగు నంగదుఁడును శరభుఁడును బంధుసహితుఁడగు సుషేణుఁడును మైందుఁడును ద్వివిదుఁడును గజుఁడును గవాక్షుఁడును గుముదుఁడును నలుఁడును బనసుఁడును వీరలు మున్నగువానరవీరులు లంకాద్వీపంబుఁ జేరిన పిమ్మట నందఱుంగూడి యిట్లని యాలోచించిరి. ౧-౩

ఇదిగో రావణబాహుపాలితంబగు లంకాపురి యగపడుచున్నది; ఆపట్టణము సురాసురోరగగంధర్వులకైనను జయింప నలవిగానిది. ౪

ఇంగు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు విభీషణుఁడనక సన్నిహితుఁడై యున్నాఁడు. కాఁబట్టి మనకుఁ గార్యసిద్ధి యగునట్లు చక్కఁగా నాలోచింపుఁడు. అట్లు వారలందఱు మాఁటలాడుచుండఁగా రావణునితమ్ముఁడగు విభీషణుఁడు వానిలంజాచి యగ్రామ్యంబులగు పదంబులుగలదియు సధికార్థంబు నగు నీమాటం బెప్పెను. ౫

నాముంత్రులయిన యనల శరభ సంపాతి ప్రభులు నల్వురును ఇప్పుడు లంకాపురికింబోయి చూచివచ్చినారు. ౭

ఆ యనలశరభసంపాతిప్రభులు అందఱు పక్షిరూపంబు దాల్చి శత్రుసైన్యంబులు చొచ్చి యందుఁ జేయఁబడియుండు సేన్యాటులన్నియుఁ జూచి వచ్చినారు. ౮

రాముఁడా! వారలు దురాత్ముఁడగు రావణుని రక్షణసంవిధానం బంతయుఁ జెప్పినారు. ఆసంగతియంతయుఁ జెప్పెదను వినుము. ౯

ప్రహస్తుఁడు సైన్యసమేతుఁడై తూర్పుద్వారంబున నున్నాఁడు; మహాపరాక్రమశాలులగు మహోదర మహాపార్శ్వులు దక్షిణద్వారంబునం గాచియున్నారు. ౧౦

రావణపుత్రుఁడగు నింద్రజిత్తు ఆడ్డకత్తి ఖడ్గము ధనుస్సు శూలము ముద్గరము మొదలగు నాయుధములం దాల్చిన ప్రధానరాక్షసుల మెక్కండ్రతోను నానావిధాయుధపాణులును శూరులునగు రాక్షసభటులతోనుంగూడి పశ్చిమద్వారంబున నున్నాఁడు. ౧౧

రాక్షసానాం సహస్రైస్తు బహుభి శ్శస్త్రపాణిభిః. ౧౨
యుక్తో పరమసంవిగ్నో రాక్షసై ర్బహుభిర్వృతః,
ఉత్తరం నగరద్వారం రావణ స్సమయా మాస్థితః. ౧౩
విరూపాక్ష స్తు మహతా శూలఖడ్గధనుష్మతా,
బలేన రాక్షసై స్సార్ధం మధ్యమం గుల్మ మాస్థితః. ౧౪

ఏతా నేవం విధా న్ముల్గా లఙ్కా-యాం సముదీక్ష్య తే,
మామకా స్సచివా స్సర్వే పున శ్శీఘ్ర మిహాగతాః. ౧౫

గజానాం చ సహస్రం చ రథా నా మయుతం పురే,
హయానా మయుతే ద్వే చ సాగ్రకోటి చ రక్షసామ్. ౧౬
విక్రాన్తా బలవన్తశ్చ సంయుగే ష్వాతతాయినః,
ఇష్టా రాక్షసరాజస్య నిత్య మేతే నిశాచరాః. ౧౭
ఏకైక స్యాత్ర యుద్ధార్థే రాక్షసస్య విశాంపతే!,
పరివార స్సహస్రాణాం సహస్ర ముపతిష్ఠతే. ౧౮
ఏతాం ప్రవృత్తిం లఙ్కా-యాం మన్త్రిప్రోక్తాం విభీషణః,
ఏవ ముక్త్వా మహాబాహూ రాక్షసాం స్తా నదర్శయత్. ౧౯
లఙ్కా-యాం సచివై స్సర్వం రామాయ ప్రత్యవేదయత్,

రామం కమలపత్రాక్ష మిద ముత్తర మబ్రవీత్. ౨౦
రావణావరజః శ్రీమాన్ రామప్రియచికీర్షయా,

కుబేరం తు యదా రామ! రావణ ప్రత్యయుధ్యత. ౨౧
షష్టి శ్శతసహస్రాణి తదా నిర్యాన్తి రాక్షసాః,
పరాక్రమేణ వీర్యేణ తేజసా స త్త్వగారవాత్. ౨౨

రావణుఁడు నిర్భయుఁడై యాయుధపాణులగు పెక్కువేల రాక్షసభటులను పెక్కండ్రుప్రధానరాక్షసులనుంగొలువఁ దానే లంకయుత్తరద్వారంబున నున్నాఁడు. ౧౨,౧౩

విరూపాక్షుఁడు హాలంబులను ఖడ్గంబులను ధనుస్సులను ధరించి యుండు గొప్పసైన్యంబుతోఁగూడి పెక్కురాక్షసులుగొలువ మధ్యమగుల్మంబున నున్నాఁడు ౧౪

నామంత్రులు అనలశిరఃసంపాతిప్రఘసులు లంకయంగు ఇట్లు సంవిధానంబు నొందియున్న సేనలఁజూచి పురల శీఘ్రంబున నిచ్చటికి వచ్చిరి సారు ౧౫

గజయోధులు వేవురును రథికులు పదివేపురును గుఱ్ఱపువార లిరువదివేవురును గాల్వురు కోటిమందియు బరాక్రమవంతులును బలవంతులును యుద్ధంబుం గ్రూరులునగు నిరాక్షసులు రాక్షసరాజుండగు రావణునకెల్లప్పుడును సమీపంబుననుండి సేవసేయుచుఁ బ్రియంబులై యుండువారలు. ౧౭

నరేంద్రుఁడవగురాముఁడా! ఈరాక్షసులలో నొక్కొక్కరాక్షసునకు యుద్ధములో అయుతబలాధికులరాక్షసులు పరిజనులున్నారు. అని విభీషణుఁడు రామునకుఁ జెప్పెను ౧౮

మహాబాహుఁడగు విభీషణుఁడు తనకు మంత్రులుచెప్పిన లంకావృత్తాంతమంతయు రామునకుఁ జెప్పి యంత నామంత్రులం జూచెను. ౧౯

అంత నవ్విభీషణుఁడు తనమంత్రులచేతనుండఁగ నాలంకావృత్తాంతమంతయు రామునియెదుటఁ జెప్పించెను.

మరల శ్రీమంతుఁడగు రావణానుజుఁడు విభీషణుఁడు తామరపూఁదీఁకలుంబోలె విశాలసుందరంబులగు నేత్రంబులుగల రామునిఁజూచి యీపైఁ జెప్పవలసినమాట నిట్లని చెప్పెను ౨౦

రాముఁడా! మున్ను రావణుఁడు కుబేరునితో యుద్ధము సేయఁబోయినప్పుడు పరాక్రమంబునను బలంబునను దేజంబునను ధైర్యంబునను దర్పంబునఁ బొదురాత్ముఁడగురావణునకుసమానులయినరాక్షసులలోఁబదిలక్షలమందిపోయిరి.

సదృశా యేఽత్ర దర్పేణ రావణస్య దురాత్మనః,
అత్ర మన్యు ర్మహర్షీణాం రోషయే త్వాం న భీషయే. 33
సమర్థో హ్యసి వీర్యేణ సురాణా మపి నిగ్రహే,

తద్భవాం శ్చతురఙ్గేణ బలేన మహతా వృతః. 34
వ్యూ హ్యేదం వానరానీకం నిర్మథిష్యసి రావణమ్,

రావణావరజే వాక్య మేవం బ్రువతి రాఘవః. 35
శత్రూణాం ప్రతిఘాతార్థ మిదం వచన మబ్రవీత్,
పూర్వేద్యు ర్వా రే తులఙ్కా యూ నీలో వానరపుఙ్గవః 36
ప్రహ స్తప్రతియోద్ధా స్యా ద్వానరై ర్బహుభి ర్వృతః,
అఙ్గదో వాలిపుత్ర స్తు బలేన మహతా వృతః. 37
దక్షిణే భాగతాం ద్వారే మహాపార్శ్వమహోదరౌ,
హనూమా న్పశ్చిమద్వారం నిపీడ్య పవనాత్మజః. 38
ప్రవిశ త్వప్రమేయాత్మా బహుభిర్ కపిభి ర్వృతః,
దైత్యదానవసఙ్ఘానా మృషీణాం చ మహాత్మనామ్. 39
విప్రకారప్రియః క్రూరో వరదానబలాన్వితః,
పరిక్రామతి యస్మా న్లోకాన్ సన్తాపయ న్ప్రజాః. 30
తస్యాహం రాక్షసేన్ద్రస్య స్వయ మేవ వధే ధృతః,
ఉత్తరం నగరద్వార మహం సౌమిత్రిణా సహ. 31
నిపీడ్యాభిప్రవేక్ష్యామి సబలో యత్ర రావణః,
వానరేన్ద్రశ్చ బలవా న్ఋక్షరాజ శ్చ వీర్యవాన్. 32
రాక్షసేన్ద్రానుజ శ్చైవ గుల్మో భవతు మధ్యమః,

ఈవిషయమువంగు నామీఁదఁ గోపముసేయవలదు. నీకు రోషముగలుగుటకుఁ జెప్పుచున్నాను గాని భయముగలుగుటకుఁ గాదు. నీవు పరాక్రమంబున దేవతలకైనను నిగ్రహింపఁజాలినవాఁడవు. ౨౩

నీవును ఆలంతంబగు చతురంగబలంబుతోఁ గూడియున్నావు. కావున నీవానరసైన్యమును ఈచితవ్యూహంబులంబన్ని రావణుం బరిమార్పుము. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨౪

రామచంద్రుడిట్లనియె విభీషణుఁడు ఈప్రకారంబునం జెప్పుచుండఁగానే రాముఁడు శత్రుసంహంబుపొంపెసట్లని చెప్పెను. ౨౫

వానరశ్రేష్ఠుడగునీలుఁడు చెక్కుండ్ర వానరులంగూడి లంకతూర్పు వాకిలియందుండి ప్రహస్తునకు యుద్ధం బొసంగును. ౨౬

నాలికమారుఁడగు నంగదుఁడు గొప్పసైన్యంబుఁగూడి దక్షిణద్వారం బునందుండి మహాపార్శ్వమహోదరులతో యుద్ధంబు సేయుఁగాక. ౨౭

అప్రమేయబలసమన్వితుఁడగు నాయుఃపుత్రుఁడైన హనుమంతుఁడు పశ్చిమద్వారంబునందుండి యుద్ధము చేయుఁగాక. ౨౮

ఎవ్వఁడు దైత్యులకు దానవులకును మహాస్థులగుఋషులకును ఆపకారముసేయుచు క్షుద్రవృత్తి నవలంబించి వరబలగర్వితుఁడై జనులం బీడింపుచు సమస్తలోకంబులం దిరుగుచున్నాఁడో అట్టిరాక్షసరాజుండగు రావణుని వేసి వధింప నిశ్చయించినాను ౨౯, ౩౦

అట్టిరావణుఁడు సైన్యసమేతుఁడై యెచ్చటనున్నాఁడో ఆయుత్తర ద్వారంబున నేనును లక్ష్మణుఁడును ఉండి యుద్ధముగావించెదము ౩౧

బలవంతుఁడగుసుగ్రీవుఁడును మహాపరాక్రమశాలియగు జాంబవంతుఁడును రావణానుజాఁడగు విభీషణుఁడును మధ్యమగుల్మంబు నలంకరింతురు గాక. ౩౨

న చైవం మానుషం యుద్ధం కార్యం హరిభి రాహవే. 33

ఏషా భవతు సంజ్ఞా నో యుద్ధేఽస్మి న్వానరే బలే,
వానరా ఏవ న శ్చిహ్నాం స్త్యజనేఽస్మి న్భవిష్యతి. 34
వయం తు మానుషే ణైవ సప్త దోత్సాద్యమహే పరాన్,
అహ మేవ సహ భ్రాత్రా లక్ష్మణేన మహాబలా 35
ఆత్మనా సప్తమ శ్చాయం సఖా నూను విభీషణః,

స రామగి కృత్యసిద్ధ్యర్థ మేవ ముక్తా విభీషణమ్. 36
సువేలారోహణే బుద్ధి శ్చకార మతిమా న్మతిమ్,
రమణీయతరం దృష్ట్వా సువేలస్య గిరే స్తటమ్. 37
తతస్తు రామో మహతా బలేన
ప్రచ్ఛాద్య సర్వాం పృథివీం మహాత్మా,
ప్రహృష్టరూపో ఽభిజగామ లఙ్కాం
కృత్వా మతిం సో ఽరివధే మహాత్మా. 38

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తత్రింశ స్సర్గః. 37.

అష్టత్రింశ స్సర్గః.

స తు కృత్వా సువేలస్థమతి మారోహణం ప్రతి,
లక్ష్మణానుగతో - మస్సుగ్రీవ మిద మబ్రవీత్. 1
విభీషణం చ ధర్మజ్ఞ మనురక్తం నిశాచరమ్,
మన్త్రజ్ఞం చ విధిజ్ఞం చ శ్లక్ష్ణయా పరయా గిరా. 2
సువేలం సాధు శైలేన్ద్ర మిమం ధాతుశతై శ్చితమ్,
అధ్యారోహామహే సర్వే వత్స్యామో ఽత్ర నిశా మిమామ్.

వానరులు ఇప్పుడుండునట్లు యుద్ధంబునందు మనుష్యరూపంబు ధరించియుండరాదు. 33

యుద్ధమునందు మనవానరసైన్యంబునం దీపండిత మండవలయును; మనజనము అని తెలియుటకు మనకు వానరులే గుఱుతుగ నుందురుగాక. 34

మహాపరాక్రమశాలియగు నాతమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁడును నేనును నీలాంగదహనుమత్ప్రముఖులను నాస్నేహితుఁడు విభీషణుఁడును మే మేడ్వురము మాత్రము మనుష్యదేహంబునఁ బెక్కు శత్రువులతో యుద్ధము చేసెదము. అనిరాముఁడు చెప్పెను. 35

బుద్ధిమంతుఁడగు రాముఁడిట్లు కార్యసిద్ధియగునట్లు విభీషణునితోఁ జెప్పి సువేలపర్వతతటంబు మిక్కిలియు సుందరంబుగా నుండుటంజూచి యప్పర్వతంబుపై నారోహింపఁదలంచెను. 36, 37

అంత మహాబుద్ధిశాలియు మహాధైర్యశాలియునగు రాముఁడు పరమసంతోషంబునొంది అనంతంబగు వానరసైన్యంబు సువేలప్రాంతభూమియంతయు వ్యాపించి వెంబడింప లంకమీఁదికిం బోయెను. 38

ఇది ముప్పదియేడవసర్గము.

ముప్పదియెనిమిదవసర్గము.

లక్ష్మణసహితుఁడగు రాముఁడు అట్లు సువేలపర్వతంబు నారోహింపందలఁచి సుగ్రీవుని ధర్మవేత్తయు దనయందు దనురాగముగలవాఁడును ఆలోచన తెలిసినవాఁడును శౌర్యంబుల సమర్థుఁడును రాత్రిసుఁడిగుటచే సచ్ఛిద్రంబులఁ దెలిసినవాఁడునగు విభీషణునింజూచి మధురవచనంబుల నిట్లనిచెప్పెను.

మనమండలమును నానావిధధాతువులచే నలంకృతమయి పర్వతోత్తమమయియున్న యీసువేలపర్వతము నారోహించి యీరాత్రియంతయు నిందు నివసింతము. 3

లఙ్కాం చాలోక్యయస్యామో నిలయం తస్య రక్షసః,
యేన మే మరణాన్తాయ హృతా భార్యా దురాత్మనా. ౪
యేన ధర్మో న నిష్టాతో న తద్వృత్తం కులం తథా,
రాక్షస్యా నీచయా బుద్ధ్యా యేన తద్ధర్షితం కృతమ్. ౫

తస్మి న్హతే వర్తతేరోసగ కీర్తిలే రాక్షసాధమే,
య స్యాపగాథా స్నీచస్య భయం ద్రక్ష్యాసి రక్షసామ్. ౬

ఏతో హి కురుషే పాపం కాలపాశవశం గతః,
నీచే నాత్మాపచారేణ కులం చేన వినశ్యతి. ౭

ఏవం సమ్భాషయన్నేవ సక్రోధో రావణం ప్రతి,
రామ స్సువేలం వాసాయ చిత్రసానుముపారుహత్. ౯
పృష్ఠతో లక్ష్మణ శ్చైన మన్వగచ్ఛ త్సుమాహితః,
సశరం చాప ముద్యమ్య సుమహా ద్విక్రమే రతః. ౯
అన్వారురోహ సుగ్రీవ స్సామాత్య స్సవిభీషణః,

హనూమాం సజ్గదో నీలో మైన్దో ద్వివిద ఏవచ. ౧౦
గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః,
వనసగి కుముదశ్చైవ మారో రమ్భశ్చ యూథపః. ౧౧
జామ్బవాంశ్చ సుషేణశ్చ ఋషభశ్చ మహామతిః,
దుర్ముఖశ్చ మహాతేజా స్తథా శతబలిగి కపిః ౧౨
ఏతే చాన్యేచ బహవో వానరా శ్శీఘ్రగామినః,
యే వాయువేగప్రవణా స్తం గిరిం గిరిచారిణః. ౧౩
అధ్యారోహ న్త శతత స్సువేలం యత్ర రాఘవః,

ఏమురాత్ముఁడు మరణంబునొందుటకై నాభార్య నపహరించెనో ఎవ్వఁడు ధర్మంబుదెలియుక సదాచారంబు విచారింపక కులంబు గణింపక రాక్షస సాధారణమయిన నీచబుద్ధిచే నిందితం బగు పరభార్యాపహరణంబు గావించెనో ఆట్టిరావణుని నివాసస్థానమయిన లంకాపురింగూడఁ జా తము. ౪౫

రాక్షసాధముఁడగు నారావణుఁడేరుచెప్పిన నాకు మిక్కిలియు రోసముపుట్టుచున్న ది. ఆతఁడొక్క నియపరాధమువలన నిప్పుడు రాక్షసుల నందఱం జంపవలసియున్నది. ఒ

ఒక్కఁడుమాత్రమే మృత్యువశంగతుఁడై యకార్యంబుగావించును. నీచుండగు నతఁ డపరాధంబుచే నతనికులంబునం బుట్టినవారెలందఱు నాశం బునొందుదురు అని రాముఁడుచెప్పెను. ౭

రాముఁడట్లు చెప్పుచునే రావణునిపై గలిగిన కోపముతోఁ గూడి నవాఁడై చిత్రసానువను వేలపర్వతంబు నారోహించెను. ౮

లక్ష్మణుఁడును బాణాక్షపంబునవలంబించి బాణంబును మహాధనుస్సుం బట్టుకొని యెచ్చరికలగలవాఁడై రాముని వెంబడిం బోయెను. ౯

అంత సుగ్రీవుఁడును దనమంత్రులను విభీషణునింగూడి లక్ష్మణుని వెంబడించి యారోహించెను.

హనుమంతుఁడు నంగదుఁడు నీలుఁడు మైందుఁడు ద్వివిదుఁడు గజుఁడు గవాక్షుఁడు గవయుఁడు శరభుఁడు గంధమాదనుఁడుఁ బనసుఁడుఁ గుము దుఁడు హరుఁడు రంభుఁడు జాంబవంతుఁడు సుషేణుఁడు బుద్ధిమంతుఁడను ఋషభుఁడు మహాతేజుఁడగు దుర్ముఖుఁడు శతబలియు వీరులను ఇంకనితరులు వెక్కుండ్రును వాయువేగులగు నావానరులందఱు రామునివెంట నాసువేల పర్వతంబు నారోహించిరి. ౧౦-౧౩

*

తే త్వదీయైశ్చ కాలేన గిరి మారుహ్య సర్వతః. ౧౪
దదృశు శ్శిఖరే తస్య విమక్తా మివ భే పురీమ్,

తాం శుభాం ప్రవరద్వారాం ప్రాకారపరిశోభితామ్. ౧౫
లఙ్కాం రాక్షససంపూర్ణాం దదృశు ర్వానరయూథపాః,
ప్రాకారచయసంస్థైశ్చ తదా సీతే ర్నిశాచరైః. ౧౬

దదృశు స్తే హరిశ్రేష్ఠాః ప్రాకార మపరం కృతమ్,
తే దృష్ట్వా వానరా స్సర్వే రాక్షసా న్యుద్ధకాఙ్క్షిణః. ౧౭
ముముచు ర్నినదా న్నాదాం స్తత్ర రామస్య పశ్యతః,

తతో ఽస్త మగమ త్సూర్య స్సన్ధ్యాయా ప్రతిరఞ్జితః. ౧౮
పూర్ణచన్ద్రప్రదీపా చ రక్షసా మభిరక్షితే.
తత స్స రామో హరివాహినీపతి
ర్విభీషణేన ప్రతినన్ద్య సత్కృతః,
సలక్ష్మణో యూథపయూథసంవృత
స్సువేలపృష్ఠే న్యవస ద్యథాసుఖమ్. ౧౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ఽష్టత్రింశ స్సర్గః. ౩౮.

ఏ కో న చ త్వా రిం శ స్స ర్గః.

తాం రాత్రి ముషితా స్తత్ర సువేలే హరియుఙ్గవాః,
లఙ్కాయాం దదృశు ర్ఘోరా ఉనా న్యుపవనాని చ. ౧

సుసామ్యాని రమ్యాణి విశాలా న్యాయతాని చ,
పృష్టిరమ్యాణి తే దృష్ట్వా బభూవు ర్హృతవిస్మయాః. ౨

అంత నారామాదులు శిఖరింబున నే యాసువేలపర్వతశిఖరంబు నారో హించి త్రికూటశిఖరాగ్రంబున నాకాశంబున చర్రిలాడున ట్లున్న లంకా పురిం జూచిరి. ౧౪

వానరవీరులందఱు సుందరకాండమును సుందరద్వారంబును ప్రాకారాలం కృతంబును రాక్షసులచే నిండినదియు నగు లంకాపురిం జూచిరి ౧౫

అప్పుడు నల్లనిరాక్షసులు కోటలోఁ బడులనుండుటవలన రెండవప్రాకా రమువలెనున్న యారాక్షసపత్ర్యనీకంబుఁ జూచిరి. ౧౬

అచ్చట నావానరులందఱు నారాక్షసులంజూచి యుద్ధంబునేయ నుత్సుకులయి రాముఁడు చూచుచుండఁగానే నానావిధంబుల సింహనాదం బులు గావించిరి. ౧౭

అంత సూర్యుఁడు సంధ్యారాగంబునం బల్లవితుఁడై యస్తమించెను; రాత్రియుఁ బూర్ణచంద్రాలంకృతయయి పొడసూపినది. ౧౮

అంత వానరసేనానాయకత్వంబునొందిన యారాముఁడు విభీషణుఁడు నానావిధంబులంబూజింప లక్ష్మణసంగూడి వానరవీరసమూహపరివేష్టితుఁడై యారాత్రి సువేలపర్వతాగ్రంబున సుఖంబుగా నివసించియుండెను ౧౯

ఇది ముప్పదియొనిమిదవ సర్గము.

ముప్పదితొమ్మిదవసర్గము.

పరాక్రమవంతులగు నావానరశ్రేష్ఠులట్లు రాత్రియంతయు నాసువేలాగ్రంబుననుండి తెల్లవాఱివచ్చుక లంకయందలివనంబుల నుద్యానవనం బులం జూచిరి. ౧

ఆవానరులు మిట్టపల్లములు లేనియుఁ గ్రూరమృగంబులులేనియు విశాలంబులు నాయతంబులును గన్నులకుఁ బండువుగలిగించుననియు రమణీ

చమ్పకాశోకపున్నాగసాలతాలసమాకులా,
తమాలవనసంఛన్నా నాగమాలాసమావృతా. 3
హింస్రాభై ర్వనజైర్నీపై స్సువ్యక్తైర్జ్ఞాతిభి స్తథా,
తిలకైరర్జునైశ్చాపి పాటలైశ్చ సుపుష్పితైః. ౪
శుశుభే పుష్పితాగ్రైశ్చ లతాపరిగతై ర్ద్రుమైః,
లజ్జాంబహువిధై ర్నిత్యం వధూభి రివ భారత. ౫
విచిత్రకుసుమోపేతై రకకోమలపల్లవైః,
శాస్త్రీలైశ్చ తథా నీపై శ్చిత్రాభి ర్వనరాజిభిః. ౬
గన్ధాఢ్యై స్సుఖిరమ్యాణి పుష్పాణి చ ఫలానిచ,
ధారయ న్త్యగమ స్తత్ర భూషణా నీవ మానవాః. ౭

తచ్చైత్రరథసజ్ఞాకం మనోజ్ఞం నన్దనోపమమ్,
వనం సర్వ ర్తుకం రమ్యం శుశుభే మత్సదాయుతమ్. ౮

నతూష్ణాహోయుష్టిమకై ర్న శ్యామాన్తై శ్చ బర్హిభిః,
రుతం పరభృతానాం చశుశ్రువు ర్వనినర్షయే. ౯

నిష్కూజత్వవిహఙ్గాని భ్రమరాచరితానిచ,
కోకిలాకులమన్తాని విహగాభిరుతానిచ. ౧౦
భృఙ్గరాజాభిగీతాని భ్రమరై స్సేవితానిచ,
కోణాలకవిధుష్టాని సారసాభిరుతానిచ. ౧౧
వివిక్తా న్తే తతస్తాని వనా న్యుపవనానిచ,

యుంబులునను వాలంకయందలి వనంబుల నుపవనంబులనుం జూచి యాశ్చర్యంబునొందిరి. ౨

ఆలంకాపురి సంపెఁగచెట్లును ఆశోకవృక్షములును బున్నాగవృక్షములను మద్దిచెట్లును దాటిచెట్లును దమాలవృక్షములును ఏఱుమద్దిచెట్లును బుష్పితంబులగు నేడానపులరఁటిచెట్లును బొట్లుగుచెట్లును గొండగోఁగుచెట్లును ఱేగొట్టుచెట్లును విచిత్రంబులగుపుష్పంబులుగలశిఖరంబులతోఁగూడినవియుం లతావేష్టితంబులును దివ్యంబులును ఎట్టనితోమలంబులగు ఫల్లవంబులు గలవియునగు నానావిధవృక్షంబులును బచ్చికభూములును జలప్రాయప్రదేశంబులును జిత్రంబులగు వసరాజులనుంగల్గి దేవేంద్రుని యుమరావతీపురంబుంబోలెఁ బ్రకాశించుచుండినది. ౩-౬

ఆవనంబునందలివృక్షములు పుష్పఫలంబులు ధరించునట్లు మంచివాసనగలవియుం రమణీయంబులు నగుపుష్పంబులయు ఫలంబులను ధరించియుండినవి. ౭

సమస్తఋతుపర్వంబులతోనుఁగూడినదియుం రమణీయంబును గుమ్మెదలతో నొప్పుచున్నదియుం గను వాలంకయందలివసుము కుబేరుని చైత్రరథవనంబుమాడ్కిఁ దేవేంద్రుఁడు నందనవనంబుకైవడిఁ బ్రకాశించెను. ౮

ఆవానరులు వనస్థింబులందు నీరుతోడులను జీకుఁగొక్కెఱలును స్నానముసేయుచుండు నెమిట్లును గోయిలలును మధురముగాఁ గూయుచుండ వాద్యనుల వినిరి ౯

ఆంతఁ బరాక్రమవంతులును గామరూపులునగు వానరులు పరమసంతుష్టులయి మేనం బులకలునొడమ నెల్లప్పుడును మదించియుండుపత్నులతోఁగూడినవియుఁ గోయిలలచే నిండివృక్షములుగలవియుం మధురంబుగాఁ గూయుచుండుపట్టి భృంగములును మందపిచ్చికలును బెగ్గురుపత్నులును మొదలగుపక్షులతో నొప్పుచుండ నవియునగు వాలంకాపురిసమీపమునందుఁ వనంబుల నుపవనంబులఁ బ్రవేశించిరి. ౧౦-౧౨

హృష్టాశ్చ ప్రముదితా వీరా హరయశ్చ కామరూపిణః. ౧౨
తేషాం ప్రవిశతాం తత్ర వానరాణాం మహౌజసామ్,
పుష్పసంసర్గసురభి ర్వవౌ పూర్ణసుఖోఽనిలః. ౧౩

అన్యే తు హరిసేనానాం యూథా న్యన్యే యూథపాః,
సుగ్రీవే ణాభ్యనుజ్ఞాతా లఙ్కాం జగ్ముశ్చ పతాకినీమ్. ౧౪
విత్రాసయన్తో విహగాం స్త్రాసయన్తో మృగద్విపాన్,
కమ్పయన్తశ్చ తాం లఙ్కాం నాదై స్తే నదతాం వరాః. ౧౫

కుర్వన్త స్తే మహావేగా మహీం చరణపీడితామ్,

రజశ్చ సహసై వోర్ధ్వం జగామ చరణోత్థితమ్. ౧౬

ఋక్షా స్సింహా వరాహాశ్చ మహిషా వారణా మృగాః,
తేన శబ్దేన విత్రస్తా జగ్ము ర్భీతా దిశో దశ. ౧౭

శిఖరం తత్త్రికూటస్య ప్రాంశు శ్చైకం దివిస్పృశమ్,
సమన్తా త్పుష్పసంఛన్నం మహారజతసన్నిభమ్. ౧౮
శతయోజనవి స్తీర్ణం వినతం చారుదర్శనమ్,
శ్లక్ష్ణం శ్లక్ష్ణేన సంహత్యా చైవ దుష్ప్రాపం శకునై రపి. ౧౯
మనసాఽపి దురారోహం కింపునర్గి కర్మణా జనైః,
నివిష్టా తత్ర శిఖరే లఙ్కా రావణపాలితా. ౨౦
శతయోజనవి స్తీర్ణా త్రింశద్యోజన మాయతా,

అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలురును వానరులు లావనంబులం బ్రవేశించునప్పుడు పుష్పసంబంధంబుసంజేసి సురభిలంబగువాయువు వారలపై వీచెను. ౧౩

మఱికొంద ఱావానరవీరులు మాత్రము సుగ్రీవుని యనుమతినొంది వానరసేననుండి బయలుదేఱి పతాకాశోభితంబగు లంకకుఁ బోయిరి. ౧౪

గట్టిగా నఱచుచుగలవానరులలోని నుత్తములగు వానరులు సింహనాదంబులుచేఁ బక్షులను మృగంబుల వేనుఁగులను భయపఱుచుచు లంకాపురి నంతటికిఁ జలింపంజేయుచుఁ బోయిరి. ౧౫

మహాకేసరులగు వానరులు తమపాదాఘాతవేగంబున భూమిం బీడించుచుఁ బోయిరి.

అంత నవ్వానరులచరణాఘాతంబునంజేసి నిమేషమాత్రంబున నాకాశంబంతయుఁ బరాగావృతంబయ్యె. ౧౬

లంకావనంబునుండునట్టి యొలుఁగుపంటులును సింహాబులును పరాహంబులును మహిషంబులును గజంబులును జింకలును అవ్వానరుల భీకరాకారంబులఁజూచుచుఁ భీతిపడియున్నవి గావున వారల సింహనాదంబులు విన్నంతనే మతియు భీతిపడి దశదిశలకుం బాఱినవి ౧౭

ఊర్ధ్వంబును మధ్యమంబును నాకాశంబు స్పృశించుచున్నట్లున్నది యు సంతటను బుష్పావృతమయి యుండునదియు బంగారమువన్నెగలదియు నూఱుయోజనంబుల వైశాల్యముగలదియు నిర్మలంబును సుందరంబును శ్రీమంతంబును బక్షులకైనఁ బొందరానివిగానిదియునగు నా త్రికూటశిఖరమును జనులకు మనస్సుచేసైనఁ బొందరానివిగాదు; ఇంక నడచిపోలేరని చెప్పనేల? ౧౮

రావణపాలితంబును నూఱుయోజనంబులనిడుపును ముప్పదియోజనంబులవెడలుపును గలదియునగు లంకాపురి యా త్రికూటశిఖరంబున నున్నది. ౧౯

సా పురీ గోపురై ర్ముచ్చైర్ పాణ్డురామ్బుదసన్నిభైః. ౧౧
కాఞ్చనేనచ నాలేన ఁ జతేన చ శోభితా,

ప్రాసాదై శ్చ విమానైశ్చ లజ్కా పరమభూషితా. ౧౨
ఘుష్టై ర్ వాఽతపాపాయే మధ్యమం వైష్ణవం పదమ్,

యస్యాం స్తమ్భసహస్రేణ ప్రాసాద స్సుమహాజ్కృతః. ౧౩
కైలాసశిఖరాకారో నృత్యతే ఖ మివోల్లిఖన్,

చైత్య స్సరాక్షసేన్ద్రస్య బభూవ పురభూషణమ్. ౧౪
శతేన రక్షసాం నిత్యం యః సమగ్రేణ రక్ష్యతే,

మనోజ్ఞాం కాననవతీం పర్వతై ర్ముపశోభితామ్ ౧౫
నానాధాతువిచిత్రైశ్చ ఉద్యానై ర్ముపశోభితామ్,
నానావిహగసంఘుష్టాం నానామృగనిషేవితామ్ ౧౬
నానాకాననసన్తానాం నానాపుష్పసమావృతామ్,
తాం సమృద్ధాం సమృద్ధార్థాం లక్ష్మీవా న్లక్ష్మణాగ్రజః. ౧౭
రావణస్య పురీం రామో రదస్థ స్సహ వానరైః,
తాం మహాగృహసమ్బాధాం దృష్ట్వా లక్ష్మణపూర్వజః ౧౮
నగరీ మమరప్రఖ్యో విస్మయం ప్రాప్య వీర్యవాన్.

తాం రత్నపూర్ణాం బహుసంవిధానాం
ప్రాసాదమాలాభి రలంకృతాంచ,

ఆలంకాపురి తెల్ల నిమేఘంబులవంటి యతుత్యున్నతంబులగు పురద్వా రంబులును గాంచెనమయుఁబగు ప్రాకారంబును రాజతంబగు ప్రాకారంబునుఁ గల్గి యొంతయుఁ నొప్పుచుండినది. ౨౧

వర్షాకాలంబున మేఘంబులచే నాకాశంబువలె రాజగృహంబులచేత నవిమానాకారగృహంబులచేతను ఆలంకాపురి యొంతయుఁ బ్రకాశించు చుండినది. ౨౨

ఆలంకాపురిచుట్టును వేయిస్తంభములచే నలంకరింపఁబడినదియుఁ గై లాసశిఖరంబువలె నత్యున్నతంబునగు చైత్యప్రాసాద మొకటి యాకాశంబు నొరయుచున్నట్లు చూపట్టుచుండినది. ౨౩

దీని నెల్లప్పుడును నూటురుయురాక్షసులు గావలియుండి రక్షించు చుందురో యట్టి రాక్షసరాజుండగు రావణుని చైత్యప్రాసాదము లంకాపురం బునకంతయు భూషణమయి పెలుఁగుచుండినది. ౨౪

శ్రీమంతుఁడును లక్ష్మణుని యన్నయు నగురాముఁడు వానరులతోఁ గూడ మనోహరంబునునానావిధాతుమండితంబులగుపర్వతంబులుగలదియు నుద్యానవనాలంకృతంబును మధురంబుగాఁ గూయుచుండునానావిధపక్షులు గలదియు నానావిధమృగసేవితంబును నానావిధములయినయడవులుగలదియు నానావిధాకారులగు రాక్షసులచే నిండినదియు నత్యున్నతంబునుసమృద్ధార్థం బునను నారావణుని లంకాపురిం జూచెను. ౨౫-౨౬

ఇరాక్రమనంతుఁడును దేవసదృశుఁడును లక్ష్మణాగ్రజుఁడునగు రా ముఁడు ఉత్తమంబులగుగృహంబులచే నిండియున్న యాలంకాపురింజూచి యాశ్చర్యంబుపొందెను. ౨౭

రాముఁడు అనంతవానరసేనాపరివృతుఁడై శ్రేష్ఠవస్తుపూర్ణంబును నా నావిధమయిన రక్షణంబు గలదియుఁ బెక్కుప్రాసాదములచే నలంకృతమును

పురీం మహాయన్త్రకవాటముఖ్యాం
దదర్శ రామో మహతా బలేన. ౨౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకోనచత్వారింశ స్సర్గఃసర్గము. 3౯.

చత్వారింశ స్సర్గఃసర్గము.

తతో గానుస్సువేలాగ్రం యోజనన్వ్యాయమణ్డలమ్,
ఆరురోహ ససుగ్రీవో హరియూథపసంవృతఃసర్గము. ౧
స్థిత్వా ముహూర్తం తత్రైవ దిశో దశ విలోకయన్,
త్రికూటశిఖరే రమ్యే నిర్మితాం విశ్వకర్మణాసర్గము. ౨
దదర్శ లఙ్కాం సున్యస్తాం రమ్యకాననశోభితామ్,

తస్యాం గోపురశృఙ్గస్థం రాక్షసేన్ద్రం దురాసదమ్. ౩
శ్వేతచామరపర్యన్తం విజయచ్ఛత్రశోభితమ్,
రక్తచన్దనసంలిప్తం రత్నాభరణభూషితమ్. ౪
నీలజీమూతసఙ్కాశం హేమసంచాదితామ్బరమ్,
ఐరావతవిషాణాగ్రైరుత్కృష్టకిణవక్షసమ్. ౫
శశిలోహితరాగేణ సంవీతం రక్తవాససా,
సన్ధ్యాతపేన సంవీతం మేఘరాశిమి వామ్బరే. ౬

పశ్యతాం వానరేన్ద్రాణాం రాఘవస్యాపి పశ్యతఃసర్గము.
దర్శనా ద్రాక్షసేన్ద్రస్య సుగ్రీవ స్సహసోత్థితఃసర్గము. ౭
క్రోధవేగేన సంయుక్త స్సత్త్వేన చ బలేన చ,
అచలాగ్ర దథోత్తాయ పుష్పితే గోపురస్థలే. ౮
స్థిత్వా ముహూర్తం సమ్ప్రేక్ష్య నిర్భయో నాన్తరాత్మనా,

గొప్ప యంత్రకవాటంబులతోఁ గూడినదియుఁ గను లంకానగరముం
జూచెను. ౨౯

ఇది సుప్పదితోమ్మిదవసర్గము.

నలువదవసర్గము.

అంత రాముఁడు సుగ్రీవుని, వానరయూథపులనుంగూడి రెండుయోజనములవైశాల్యముగల సువేలపర్వతశిఖరంబు నారోహించెను. ౧

రాముఁడు సువేలశిఖరంబునవే కొంచెముసేపుండి దశదిశలం జూచుచు సుందరమయిన త్రికూటపర్వతశిఖరంబున విశ్వకర్మచే దృఢంబుగా నిర్మితంబును రమణీయంబులగు వనంబులతోఁ గూడినదియునగు లంకాపురముం జూచెను. ౨

అంత రాముఁడు లంకాపురి గోపురశిఖరంబుననుండిన గురాసగుఁడును దెల్లనివింజామరలచే నిరుగెలంకుల వీఁబడుచున్నవాఁడును జయసూచకంబగు శ్వేతచ్ఛత్రముతోఁ గూడినవాఁడును దివ్యచందనాలంకృతుఁడును రత్నమయంబులగు సొమ్ములం దొడుగుకొన్నవాఁడును నూతనమేఘంబువలె నల్లనిమేనివాఁడును బలయుతుఁ డిగాతతగజంబుతో యుద్ధముచేసియుండుటవలన దానిదంతంబులపోటులచేఁ గలిగిన కాయములతో నొప్పుచున్నవక్షస్థలంబుగలవాఁడును సుందరోష్ణీషంబువలె మిక్కిలియు నెఱ్ఱనైన బంగారుజరీవలువలం గట్టుకొన్నవాఁడగుటచే సంధ్యారాగావృతంబగు మేఘసమూహముంబోలెఁ జూపట్టుచున్నవాఁడునగు రాక్షసనాథునిరావణుం గనెను. ౩-౫

అంత వానరశ్రేష్ఠులును రాముఁడును జూచుచుండఁగానే సుగ్రీవుఁడు రాక్షసరాజుండగు రావణుఁజూచుటవలనఁ బరమకోపంబునొంది బలధైర్యసమన్వితుఁడై సువేలపర్వతశిఖరంబుననుండి తత్క్షణంబున యారావణుఁడున్నగోపురంబుపై కెగిరెను. ౭,౮

ఆసుగ్రీవుఁడు కొంచెముసేపు రావణుంజూచుచుండి నిశ్చయంబు

తృణీకృత్య చ తద్రక్షః సోఽబ్రవీ త్పురుషం వచః. ౯
లోకనాథస్య రామస్య సఖా దాసోఽసి రాక్షస!,
నమయా మోక్ష్యసేఽద్య త్వం పార్థివేన్ద్రస్య తేజసా. ౧౦

ఇత్యుక్త్వా సహ సోత్పత్య వుల్లువే తస్య చోపరి,
ఆకృష్య ముకుటం చిత్రం పాతయిత్వాఽపత ద్భువి. ౧౧
సమాక్ష్య తూర్ణ మాయాన్త మాబభాషే నిశాచరః,

సుగ్రీవ స్త్వం పరోక్షం మే హీనగ్రీవో భవిష్యసి. ౧౨

ఇత్యు క్త్వోత్పతితాయ తం క్షిప్రం బాహుభ్యా మాక్షిప త్తదా,
కన్తువ త్తం సముత్థాయ బాహుభ్యా మాక్షిప ద్ధరిః. ౧౩

పరస్పరం స్వేదవిదగ్ధగాత్రౌ
పరస్పరం శోణితదిగ్ధదేహౌ,
పరస్పరం శ్లిష్టనిరుద్ధచేష్టౌ
పరస్పరం శాల్మలికింశుకౌ యథా. ౧౪
ముష్టిప్రహారైశ్చ తలప్రహారై
రరత్నిఘాతైశ్చ కరాగ్రఘాతైః,
తౌ చక్రతు ర్యుద్ధ మసహ్యరూపం
మహాబలౌ వానరరాక్షసేన్ద్రౌ. ౧౫
కృత్వా నియుద్ధం భృశ ముగ్రవేగౌ
కాలం చిరం గోపురవేదిమధ్యే,
ఉత్థాప్య చాక్షిప్య వినమ్య దేహౌ

గా నారావణుండధ్వనీకరించి పరుషవచనమున నిట్లని చెప్పెను. ౯

రావణుఁడా! నేను లోకనాథుఁడగు రాముని స్నేహితుఁడను; దాసుఁడను; రాజశ్రేష్ఠుఁడగు రాముని తేజోబలంబున నిన్నిప్పుడు నేను విడువను. అని సుగ్రీవుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౧౦

ఆసుగ్రీవుఁడిట్లు రావణునితోఁ జెప్పి తటాలునఁ బైకెగిరి యతని కిరీటంబు నేలం బడఁద్రోసి క్రిందికి వ్రాలెను. ౧౧

రావణుఁడు నతివేగంబునఁ దనమీఁటి కడరుచున్న సుగ్రీవుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నీవు నాపరోక్షంబున సుందరసుగ్రీవుండవు కంశముగలిగియుంటివి; ఇప్పుడు నాసమక్షమునకు వచ్చినాఁడవు. కావున నింకఁ గంఠములేనివాఁడవగుదువు. అని రావణుఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౧౨

ఆరావణుఁడు చెప్పుచెప్పఁ శీఘ్రంబునలేచి యాసుగ్రీవుఁడు చేతులతో నేలంబడఁద్రోసెను; అంత నాసుగ్రీవుఁడు చెండుకొలఁది దటాలున నెగిరి రెండుచేతులచేతను రావణుఁ బడఁద్రోసెను. ౧౩

ఆరావణసుగ్రీవులు దేహమంతయుఁ జేమటగాఁ దేహమంతయు నెత్తురు వెల్లనలుగా యుద్ధమునేఁ గొంతెగడవు పరస్పరదృఢాలింగనంబున నిశ్చేష్టలయి యంత విడివడుచుఁ బుష్పితంబులగు శాల్మలికింశుకవృక్షంబులుంబోలెఁ బ్రకాశించుచుండిరి. ౧౪

మహాబలశాలురగు నాసుగ్రీవరావణులు ఒండొరులఁ బిడికిళ్లగ్రుద్దుకొనియు నఱచేతులం జఱచుకొనియు మోచేతులం బొడుచుకొనియు గోళ్లగీఱుకొనియు నిట్లు నానావిధంబును భయంకరప్రకారంబునను యుద్ధంబు గావించిరి. ౧౫

భయంకరవేగులగు నాసుగ్రీవరావణులు గోపురవేదిమధ్యంబున బహుకాలము భీకరయుద్ధముగావించి యొకరినొకరు ద్రోసికొనుచును ఈడ్చుకొనుచు ఏచుకొనుచు గోపురవేదికలయందుండి యొక్కరిపై నొకరు పడి కొట్టు

పాదక్రమా ద్దోపురవేదిలగ్నా.
అన్యోన్య మావిధ్య విలగ్నదేహా
తౌ పేతతు స్సాలనిఖాతమధ్యే,
ఉత్పేతతు ర్భూతల మస్పృశన్తౌ
స్థిత్వా ముహూ ర్తం త్వభినిశ్వసన్తౌ. ౧౩
ఆలిఙ్గ్య చావల్గ్యచ బాహుయోగై
స్సంయోజ యామాసతు రాహవే తౌ,
సంగమ్యశిక్షాబలసంప్రయుక్తా
సంచేరతు స్సమ్ప్రతి యుద్ధమార్గైః. ౧౪

శార్దూలసింహా వివ జాతదర్పా
గజేన్ద్రపోతా వివ సమ్ప్రయుక్తా,
సంహత్య చాపీడ్యచ తా పురోభ్యాం
నిపేతతు ర్వై యుగపద్ధరణ్యామ్. ౧౫
ఉద్యమ్య చాన్యోన్య మధిక్షిపన్తౌ
సంచుక్రమా తే బహుయుద్ధమార్గైః,
వ్యాయామశిక్షాబలసమ్ప్రయుక్తా
క్లమం న తౌ జగ్మతు రాశు వీరౌ. ౧౬
బాహూ త్తమై ర్వారణవారణాభౌ
ర్నివారయన్తౌ పరవారణాభౌ,
చిరేణ కాలేనతు సంప్రయుక్తా
సంచేరతు ర్మణ్డలమార్గ మాశు. ౧౭

తౌ పరస్పర మాసాద్య యత్తా వన్యోన్యనూదనే,
మార్జారా వివ్భక్ష్యార్థే విక్షిప్తా తే ముహుర్ముహుః. ౧౮

కొనుచును ఒక్కరినొక్కరు దృఢంబుగాఁగవుఁగిలించుకొని ప్రాకారపరిధుల నడుమనుండిరి. ౧౬

యుద్ధంబున నానుగ్రీవరావణులు నేలనుండి యాకాశంబున కుద్గమించి యందుఁ గొంతదడవుండి నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు, నొకరినొకరు కవుఁగిలించుకొని యొసరుచు బాహుపాశంబులఁ బరస్పరము బంధించుకొనిరి. ౧౭

అప్పుడు ఆనుగ్రీవరావణులు ఆభిచిత్వేశంబునను అభ్యాసంబునను బలంబునను బెద్దపులులువలె నీనుఁగుపిల్లలంబోలె నానావిధ యుద్ధమార్గంబులం బెనంగిరి. ౧౮

ఆనుగ్రీవరావణులు ఒకరినొకరు కవుఁగిలించుకొనిలోమ్ములచేఁ గొట్టుకొని యిద్దఱు నేకకాలంబున నేలంబడిరి; అంత నొకరినొకరు పట్టుకొని యాకేపించికొనుదు నిట్లు నానావిధంబులుగ యుద్ధంబుగావించిరి. ౧౯

చక్కఁగా సాముచేసి యుమ్మనవారలు కాపున బరాక్రమవంతులును మదపుటేనుఁగులవంటివారలునగు నానుగ్రీవరావణులు నీనుఁగులంగట్టుస్తంభంబులవంటి బాహువుల నొండొరులం గొట్టుకొనుచున్నను అలసటనొందరైరి.

ఆనుగ్రీవరావణులు ఇట్లు బహుకాలము యుద్ధమునేయుచుండి యంతమండలాదినానావిధమార్గంబులఁ దమతమయుద్ధక్రమసాధన చమత్కారంబు తేటపడ యుద్ధంబుగావించిరి. ౨౧

ఆనుగ్రీవరావణులు ఒకరినొకరు వధింప నాసక్తులయి యూహారమునకై సొంచియుండుపిల్లులువలె నప్పుడప్పుడు ఒకరినిద్రంబు నొకరు వెడలు

మణ్డలాని విచిత్రాణి స్థానాని వివిధానిచ,
గోమూత్రికాణి చిత్రాణి గతప్రత్యాగతానిచ. ౩౩
తిరశ్చీనగతా న్యేన తథా వక్రగతానిచ,
పరిమోక్షం ప్రహారాణాం వర్జనం పరిధావనమ్. ౩౪
అభిద్రవణ మాప్లావ మాస్థానంచసవిగ్రహమ్,
వరావృత్తమపావృత్త మవద్రుత మవప్లుతమ్. ౩౫
ఉపన్యస్త మపన్యస్త ముద్యతాగ్రవిశారదా,
తౌ సఞ్చేరతు రన్యోన్యం వానరేన్ద్రశ్చ రావణః. ౩౬

ఏతస్మి న్న న్తరే రక్షో మాయాబల మథాఽస్థనః,
ఆగచ్ఛ ముపసమ్పేదే
జ్ఞాత్వా తం వానరాధిపః. ౩౭
ఉత్పపాత తదాఽఽకాశం జితకాశీ జితక్లమః,
రావణః స్థిత ఏవాస్త్ర హరిరాజేన వఞ్చితః. ౩౮

అథ హరినరనాథః స్వాప్య సద్ధార్మికీ ర్తిం
నిశిచరపతి మాజౌ యోజయిత్వా శ్రమేణ,
గగన మతివిశాలం లఙ్ఘయిత్వాఽర్కసూను
ర్హరివరగణమధ్యే రామపార్శ్వం జగామ. ౩౯
ఇతి స సవితృసూను స్తత్ర తత్కర్మ కృత్వా
వదనగతి రనీకం ప్రావిశ త్తమ్యహృష్టః,

చుండిరి. ౨౨

యుద్ధమార్గంబులం బండితులగు నాసుగ్రీవరావణులు చక్రాకారగమనంబులను వైష్ణవవైశాఖమండలప్రత్యాలీఢాలీఢములను స్థానములను గోమూత్రములంటి కుటిలగమనములను ఊపసర్పణాపసర్పణములను దిర్యగ్గమనములను సవ్యాపసవ్యనక్రగమనములను ఎదిరి దెబ్బలదప్పించుకొనుట తనదెబ్బను దప్పించుకొన నెదిరికిఁ దెలిసినప్పుడు దెబ్బ నుపసంహరించుట ఎదిరి నిలుచుండఁగా నతనిచుట్టుఁ దిరుగుట అభిముఖగమనము ఈసడమనము ధైర్యమున నెదిరిని గ్రహించి స్థిరంబుగా నుండుట పరాఙ్ముఖగమనంబు నిలుచున్నప్లే యుండి వెనుకకుఁబోవుట శరీరసంకోచంబున నెదిరిపట్టుననుండి తప్పించుకొనుట ఎదిరిని గాలందన్నుటకై యధోముఖంబుగా నెగురుట ఎదిరి చేయిబట్టుకొనుటకై తనచేయి చాఁచుట ఎదిరి తనచేయిఁబట్టుకొన యత్నించినప్పుడు తనచేయిని ముడుచుకొనుట ఈమార్గములన్నియుఁ బ్రయోగించుచు యుద్ధంబుగావించిరి. ౨౩-౩౬

అంత నట్లు పోరుచుండ నప్పు డా రావణుఁడు సోలి తనమాయాబలంబుఁజూప నారంభించెను. ౩౭

జయశాలియు శ్రమములేనివాఁడు నగు సుగ్రీవుఁడు ఆరావణునితలం పెత్తింగి తట్టాలున నాకాశంబున కెగసెను. ౩౮

రావణుఁడు సుగ్రీవుఁడు మరల వచ్చునని మోసపోయి యచ్చటనే యుండెను. ౩౯

అంత సూర్యపుత్రుఁడగు సుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున రాక్షసేశ్వరుఁడగురావణునిసోలించి కీర్తినొంది యతివిశాలంబగు నాకాశంబునకు లంఘించి వానరమధ్యంబున రాముసిపార్శ్వభాగంబుఁ జేరెను. ౪౯

సూర్యకుమారుఁడగు నా సుగ్రీవుఁడు అట్లు రావణునితో యుద్ధంబు గావించి పరమసంతుష్టుఁడై శ్రీరామునకు యుద్ధోత్సాహంబు వృద్ధిఁబొందిం

రఘువరనృపసూనో ర్వర్ధయ న్యుద్ధహర్షం
తరుమృగగణముఖ్యైః పూజ్యమానో హరీన్ద్రైః. 30
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చత్వారింశ స్సర్గః. ౪౦.

ఏ క చ త్వా రిం శ స్స ర్గః.

అథ తస్మి న్నిమిత్తాని దృష్ట్వా లక్ష్మణపూర్వజః,
సుగ్రీవం సమ్పరిష్వజ్య తిదా వచన మబ్రవీత్. ౧
అసమ్మన్త్ర్య మయా సార్ధం తదిదం సాహసం కృతమ్,
ఏవం సాహసకర్మాణి న కుర్వ న్తి జనేశ్వరాః. ౨
సంశయే స్థాప్య మాం చేదం బలంచ సవిభీషణమ్,
కష్టం కృత మిదం వీర! సాహసం సాహసప్రియ!. 3

ఇదానీం మాకృథా వీర! ఏవంవిధ మచి న్తితమ్,

త్వయి కించి త్సమాపన్నే కిం కార్యం సీతయా మమ. ౪
భరతేన మహాబాహో! లక్ష్మణేన యవీయసా!,
శత్రుఘ్నేన చ శత్రుఘ్న! స్వశరీరేణ వా పునః. ౫
త్వయి చానాగతే పూర్వ మితి మే నిశ్చితా మతిః,
జానతశ్చాపి తే వీర్యం మహేన్ద్రవరుణోపమ!. ౬

హత్వాఽహం రావణం యుద్ధే సపుత్రబలవాహనమ్,
అభిషిచ్య చ లఙ్కాయాం విభీషణ మథాపి చ. ౭
భరతే రాజ్య మావేశ్య త్యక్ష్యే దేహం మహాబల!,

చుచు వానరవీరులచేఁ బూజ్యమానుఁడై వాయువేగంబున వానరసేనం బ్రవే శించెను. 30

ఇది నలువదియవసర్గము.

నలువదియొకటవసర్గము.

అంత నప్పుడు లక్ష్మణాగ్రజుండగు రాముఁడు సుగ్రీవునియందు యుద్ధచిహ్నంబులంజూచి యతనిఁ గవుఁగిలించుకొని యిట్లని చెప్పెను. 1

నీవు నాతో నాలోచింపక గొప్పసాహసము గావించినావు; రాజులు ని శ్లైంతమాత్రము సాహసకార్యములం జేయుదురు. 2

సాహసప్రియుఁడవు వీరుఁడవు నగుసుగ్రీవుఁడా! నీవు నాకును విభీషణునకును ఈవానరసైన్యమున కంతయుఁ గొప్పసందేహము గల్గునట్లు యపాయకరమయిన యీసాహసకార్యము గావించినావు. 3

వీరుఁడవగుసుగ్రీవుఁడా! ఇంక నైన నిట్టికార్యమును ఆలోచింపక గావింపకుము.

మహాబాహుఁడవు శత్రువుల వధించువాఁడవు నగు సుగ్రీవుఁడా! నీకు వీమైన హానిగలుగునేడ సీతతోఁగాని శత్రుఘ్నునితోఁగాని లక్ష్మణునితోఁ గాని శత్రుఘ్నునితోఁగాని నాదేహముతోఁగాని నాకేమికార్యము? 4,5

దేవేంద్రవరుణుల పరాక్రమముపంటి పరాక్రమముగల సుగ్రీవుఁడా! నీవు రాకమునుపు నాపు నీపరాక్రమము దెలిసియున్నను ఈప్రకారము నిశ్చ యించియుంటిని. 6

మహాబలుఁడవగు సుగ్రీవుఁడా! నేను యుద్ధంబున రావణుని పుత్ర బంధు సైన్యసమేతంబుగా వధించి లంకయందు విభీషణుఁ బట్టాభిషిక్తుం గావించి యయోధ్యకుఁ బోయి రాజ్యమును భరతుని యధీనముఁజేసి దేవాం బువిడిచెదను; అని యిట్లు నిశ్చయించుకొని యుంటిని. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. 8

త మేవంవాదినం రామం సుగ్రీవః ప్రత్యభాషత. ౮
తవ భార్యాపహర్తారం దృష్ట్వా రాఘవ! రావణమ్,
మర్షయామి కథం వీర! జాన న్పౌరుష మాత్మనః. ౯

ఇత్యేవంవాదినం వీర మభినన్ద్య సరాఘవః!,
లక్ష్మణం లక్ష్మి సమ్పన్న మిదం వచన మబ్రవీత్. ౧౦
పరిగృహ్యోదకం శీతం వనాని ఫలవ న్తి చ,
బలౌఘం సంవిభ జ్యేమం వ్యూహ్య తిష్ఠేమ లక్ష్మణ!. ౧౧

లోకక్షయకరం ఘోరం భయం ఒళ్య ముపస్థితమ్,
సిబర్హ్ణం ప్రసీరాణా మృక్షవానరరక్షసామ్. ౧౨
వా తాశ్చ పరుషా వా న్తి కమ్పతే చ వసున్ధరా,
పర్వతాగ్రాణి వేపన్తే పతన్తి ధరణీరుహాః. ౧౩
మేఘాః క్రవ్యాదసంకాశా ఒరుషాః పరుషస్వనాః,
క్రూరాః క్రూరం ప్రవర్షన్తి మిశ్రం శోణితబిన్దుభిః. ౧౪

ర క్తిచన్దనసంకాశా సన్ధ్యా పరమదారుణా,
జ్వలన్తి నిపతత్యేత దాదిత్యా దగ్నిమణ్డలమ్. ౧౫

ఆదిత్య మభివాశ్య న్తి జనయన్త్యో మహద్భయమ్,
దీనా దీనస్వరా ఘోరా నప్రశస్తా మృగద్విజాః. ౧౬

రజన్యా మప్రకాశశ్చ సన్తాపయతి చన్ద్రమాః,
కృష్ణరక్తాంశుపర్యన్తో యథా లోకస్య సంక్షయే. ౧౭

సుగ్రీవుడు రాముడట్లు చెప్పినమాటనువిని ఇట్లని బదులుచెప్పెను. పరాక్రమపరాక్రమవంతుడవగు రాముడా! నీభార్య నపహరించినట్టి దుష్టుడగు రావణునిజూచి నేనుబోరుసలుగలవాడనైయుండి యెట్లు సహింతును? అని సుగ్రీవుడు రాముతోడ నిట్లనెను. ౯

అంత రాముడు సుగ్రీవునిమాటనువిని కాంతిమంతుడగు లక్ష్మణుం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౦

లక్ష్మణుడా! నుసుము చల్లనిజలంబును మంచిఫలంబులతోడగూడిన వసంబులంగల ప్రదేశంబుజేరి సైన్యంబులఁ జక్కఁగా విభజించి వ్యూహంబులుగాఁ దీర్చుకొనియుండము. ౧౧

లోకనాశకరంబును భయంకరంబునునగు మేఘంబొకటి వాటిల్లియుక్ష వానరవీరులను రాక్షసవీరులను బెక్కండ్రుహతులుగుదురని తోఁచుచున్నది.

వాయువులు పరుషముగా వీచుచున్నవి; పర్వతశిఖరంబులఁ బడఁగమన్నవి; నృత్యంబులు విత్రోగిపడుచున్నవి. ౧౩

మేఘములు నూరిపాత్రులుంబోలెఁ జూపట్టుచు భయంకరంబుగాగర్జించుచు భయంకరంబులయి మహాభయమునూచకంబగునట్లుగా నెత్తురు బింగువులతో వానగురియించుచున్నవి.

సంధ్య ఎఱ్ఱనిచందనంబుంబోలెఁ గ్రాఁచు మిక్కిలియుఁ భయంకరంబయియున్నది; ఇదిగో సూర్యమండలంబుననుండి మండుచున్న యగ్నిఖండంబులు పడుచున్నవి. ౧౫

ఆమంగళకరంబులును భయంకరంబులునగు మృగపక్షులఁ దీనంబులయి మహాభయంబు గలుగఁజేయుచు దీనస్వరంబున సూర్యున కెదురునిలుచుండి యఱచుచున్నవి. ౧౬

ప్రళయకాలమునందుంబోలె రాత్రికాలంబునఁ జంద్రుఁడు కాంతిహీనుఁడై గలుపు నెత్తుఁదనంబును గొనియుండుఁగలవాఁడై సంతాపంబు గలిగించుచున్నాఁడు ౧౭

హ్రాస్వో గూఢోఽప్రశస్తశ్చ పరివేష స్సలోహితః,

ఆదిత్యమణ్డలే నీలం లక్ష్మ లక్ష్మణ! దృశ్యతే. ౧౫
దృశ్యన్తేన యథావచ్చ నక్షత్రాణ్యభివర్తతే,
యుగాన్త నివ లోకస్య పశ్య లక్ష్మణ! శంసతి. ౧౬
కాకాశ్శ్యేనా స్తథా గృధ్రా నీచైః పరిపతన్తి చ,
శివా శ్చాప్యశివా వాచగి ప్రవదన్తి మహాస్వనాః. ౧౭
తీవ్ర మద్య దురాధర్షాం లఙ్కాం రావణపాలితామ్,
అభియాను జవే నైవ సర్వతో హరిభి స్వృతాం. ౧౮

ఇత్యేవం సంవద న్వీరో లక్ష్మణం లక్ష్మణాగ్రజః,
తస్థౌ దవాతగ చ్ఛిఖ్రం పర్వతాగ్రా న్మహాబలః. ౧౯
అవతీర్యచ ధర్మాత్మా తస్థౌ వైభేలా త్స రాఘవః,
సగరిగ పరమదుర్ధర్షం దదర్శ బల మాత్మనః. ౨౦
సన్నహ్య తు ససుగ్రీవగి కపిరాజబలం మహత్,
కాలజ్ఞో రాఘవగి కాలే సంయుగా యాభ్యచోదయత్. ౨౧

తతగి కాలే మహాభాహు ర్బలేన మహతా వృతః,
ప్రస్థితగి పురతో ధన్వీ లఙ్కా మభిముఖగి పురీమ్. ౨౨
తం విభీషణసుగ్రీవౌ హనూమాన్జామ్బవా న్నళః,
ఋషభ స్తథా నీలో లక్ష్మణ శ్చాన్వయు స్తదా. ౨౩

తతగి పశ్చా త్సుగ్రీవ స్తృతనర్వనాకసామ్,
ప్రచ్ఛాద్య మహతీం భూమి మనుయాతి స్మ రాఘవమ్. ౨౪
శైలశృఙ్గాణి శతశగి ప్రసృద్ధాంశ్చ మహీరుహాన్,

చంద్రునిపరివేషము హ్రస్వముగాను భయంకరముగాను రక్తవర్ణముగాను జూపట్టుచున్నది.

లక్ష్మణుఁడా! సూర్యమండలంబున నల్లనికలంకంబు కనుపట్టుచున్నది.

లక్ష్మణుఁడా! నక్షత్రంబులును మలినంబు లయియున్నవి; ఈగుర్మి మిత్తంబులన్నియు లోకవినాశంబుఁ దెల్పుచున్నవి. ౧౯

కాకులును డేగలును గద్దలును నీచపక్షులతోఁ జేరియున్నవి; నక్కలును పేరెలుంగున నమంగళధ్వనులు సేయుచున్నవి. ౨౦

ఇంక మనము సమస్తవానరులంగూడి యిప్పుడే గురాధర్షంబును రావణబాహురక్షితంబు నగు లంకాపురికి శీఘ్రంబునఁ బోవుదము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౧

అట్లు మహాబలుఁడును లక్ష్మణునియన్నయయినను రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పుచు శీఘ్రంబున నాపర్వతశిఖరంబుననుండి దిగెను. ౨౨

ధర్మాత్ముఁడగు నారాముఁడు ఆపర్వతశిఖరంబుననుండి దిగి శత్రువులకు దుర్ధర్షంబయి వెలయుచున్న తనవానరసైన్యముం జూచెను. ౨౩

ఏది యేకాలంబునం కేయుపలయమో యా వినతంబునంతయుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసినట్టిరాముఁడు సుగ్రీవునితోఁగూడ నవ్వానరసేన నంతయుఁ బ్రోత్సాహపఱచి యుక్తకాలంబున యుద్ధంబున కాజ్ఞాపించెను. ౨౪

అంతఁ బ్రాతఃకాలంబున మహాబాహుఁడగురాముఁడు ధనుర్ధరుఁడై యసంఖ్యవైన్యంబు వెంబడింప లంకానగరాభిముఖుఁడై పోయెను. ౨౫

అప్పుడు విభీషణుఁడును సుగ్రీవుఁడును హనుమంతుఁడును జాంబవంతుఁడును నలుఁడును నుషేణుఁడును నీలుండును లక్ష్మణుఁడును రాముని వెంబడించిపోయిరి. ౨౬

అంత ననంతంబగు భుత్వవానరసేన యతివిస్తీర్ణంబుగా భూమి నాచ్ఛాదించి రాముని వెంబడించిపోయినది. ౨౭

ఏనుఁగులంతటిదేహంబుగలవారలును శత్రువులవారింపఁజాలినవారలు

జగృహుర్గిరి కూటాగ్ర ప్రఖ్యా వానరాగి పరనారణాః. 27
తౌ త్వదీ ఘ్నేణ కాలేన భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
రావణస్య పురీం లఙ్కా మాసేదతు రరిన్దమౌ. 28
పతాకమాలినీం రమ్యా ముద్యానవరశోభితామ్,
చిత్రప్రసాదాం సుదుష్పాధ్యా మున్నతైర్గిరి ప్రాకారతోరణామ్. 30
తాం సుర్గే రపి దుర్ధర్షాం రామవాక్యప్రచోదితాః,
యథాసన్నివేశం సమ్పాద్య న్యవిశన్త వనౌకసః 31

లఙ్కా యూ న్తూ త్తర ద్వారం శైలశృఙ్గ మి వోన్నతమ్,
రామ స్సహానుజో ధనీ్వ జుగోప చ రురోధ చ. 32
లఙ్కా ముపనివిష్టశ్చ రామో దశరథాత్మజః,
లక్ష్మణానుచరో వీరః పురీం రావణపాలితామ్ 33
ఉత్తరద్వారి మూనాద్య యత్ర తిష్ఠతి రాక్షసః,
నానో్య వానుం ధి తద్ద్వారం సమర్థో పరిరక్షితుమ్. 34
రావణాధిష్ఠితం క్రమం సుగుణేనేవ సాగరమ్,
సాయుధై రాక్షసై ర్భీమై రభిగుప్తం సమన్తతః. 35
లఘూనాం త్రాసజననం పాతాళ మివ దానవైః,

వినన్తాస చ యోధానాం బహూని వివిధాని చ. 36
దదర్శాఽయుధజాలాని తత్రైవ కవచాని చ,
పూర్వం తు ద్వార మాసాద్య నీలో వానరయూథపః. 37
అతిష్ఠత్సుహా మైన్దేన ద్వివిదేన చ వీర్యవాన్,
అబ్దదో దక్షిణద్వారం దగ్రాహ సుమహాబలః. 38
ఋషభేణ గవాక్షేణ గజేన గవయేన చ,
హనూమా న్పశ్చిమద్వారం రరక్ష బలవా న్కపిః. 39

నగు వానరులు వేలకొలఁదిపర్వతశిఖరంబులను గొప్పవృక్షంబులను ధరించిరి.

శత్రువుల నడఁగఁ ద్రొక్కఁజాలినట్టి యారామలక్ష్మణులు ఆట్లు సేనాసహితులయిపోవుచు శీఘ్రకాలంబునఁ గావణునిలంకాపురిం జేరిరి తర్వాత

అంత వానరులు రాముని యాజ్ఞఁజేసి ధ్వజసమూహాలంకృతంబును రమణీయంబును ఉద్యానవనంబుల నొప్పుచున్నదియు నానావిధమయిన కోట గలదియు శత్రువులకుఁ బొందఁగూడనిదియు ఉన్నతప్రాకారతోరణంబులఁగలదియు దేవతలకైనఁ దెగిదరింప నసాధ్యమునగు నాలంకాపురిని దమతమస్థానంబుల నిరోధించి విడిసిరి. 30,31

రాముఁడును లక్ష్మణసహితుఁడై పర్వతశిఖరమువోలె నత్యున్నతంబయిన లంకాపురి యుత్తరద్వారంబును నిరోధించెను. 32

పరాక్రమవంతుఁడు సుదర్శరథమహారాజపుత్రుఁడునగు రాముఁ డిలక్ష్మణసహితుఁడై రావణుఁ డెచ్చటనున్నాఁడో ఆట్టి లంకాపురి యుత్తరద్వారంబునఁ జనినిరోధించియుండెను. 33

సాక్షాద్వరుణాధిష్ఠితంబును వరుణాధిష్ఠితంబగు సముద్రంబువలెనున్నదియు భయంకరాకారంబును భయంకరాకారులును ఆయుధధారులునగు రాక్షసులచేఁ బరిక్షితంబును దానవపరిక్షితంబగు పాతాళంబువలెనున్నదియు నల్వులగు భయంకరంబునగు నాయుత్తరద్వారంబు నిరోధించుటకు రాముఁడుదిక్కు మతియెవ్వఁడును సమర్థుఁడుగాఁడు. 34,35

రాముఁడాయుత్తరద్వారంబున రాక్షసయోధులుంచుకొనిన నానావిధంబులగు పెక్కాయుధసమూహములను కవచంబులనుఁ జూచెను. 36

పరాక్రమవంతుఁడగు వానరసేనానాయకుఁడు నీలుఁడు పూర్వద్వారంబున మైందద్వివిదసహితుఁడై నిలిచియుండెను. 38

మహాబలుఁడగు వంగదుఁడు ఋషభగవాక్షులను గజగవయులనుం గూడి దక్షిణద్వారంబునఁ గావలియుండెను. 37

బలవంతుఁడగు వానరుఁడు ప్రమాథిప్రభసులు మున్నగువానర

ప్రమాథిప్రభుసాభ్యంచవీరై రన్యైశ్చ సంగతః,
మధ్యమేచ స్వయం గుల్మే సుగ్రీవ స్సుమతిష్ఠత. ౪౦
సహసారైర్వ్యరిశ్రేష్ఠై స్సుపర్ణ శ్వసనోపమైః,

వానరాణాంతు షట్త్రింశత్కోట్యగ్ర ప్రఖ్యాతయూథపాః. ౪౧
నిధీ డోయసనివిష్టాశ్చ సుగ్రీవో యత్ర వానరః,
శాసనేనతు రామస్య లక్ష్మణ స్సవిభీషణః. ౪౨
ద్వారేద్వారే హరీణాంతు కోటిం కోటిం న్యవేశయత్,
పశ్చిమేన తు రామస్య సుగ్రీవ స్సహజామ్బవాన్. ౪౩
అదూరా న్మధ్యమే గుల్మే తస్థౌ బహుబలానుగః,
తే తు వానరశార్దూలా శ్శార్దూలా ఇవ దంష్ట్రిణః, ౪౪
గృహీత్వా ద్రుమశైలాగ్రా న్సృప్తా యుద్ధాయ తస్థిరే,
సర్వేవికృతలాఙ్గూలా స్సర్వే దంష్ట్రాయుధాయుధాః. ౪౫
సర్వే వికృతచిత్రాఙ్గా స్సర్వే చ వికృతాననాః,

దశనాగబలాశ్చ కేచి త్తేచి ద్దశగుణో త్తరాః. ౪౬
కేచి న్నాగసహస్రస్య బభూవు స్తుల్యవిక్రమా,

సప్త చౌఘబలాశ్చ కేచి త్తేచి చ్ఛతగుణో త్తరాః. ౪౭
అప్రమేయబలా శ్చాన్యే తత్రాస న్హరియూథపాః,

అద్భుతశ్చ విచిత్రశ్చ తేషా మాసీ త్సమాగమః. ౪౮
తత్ర వానరసైన్యానాం శలభానా మివోద్యమః,

వీరులతోఁగూడి పడసుటివాకిలిని రక్షింపుచుండెను. 3౯

సుగ్రీవుఁడు గుడానిలసమానులగు వానరశ్రేష్ఠులంగూడి బలవంతుల గురాఘవేంద్రజిత్తు తోఁబోరు రామానుమంతుల కిష్కింధకును గాకాక్షీన్యాయంబున సాహాయ్యంబు గావించుటకై యుత్తరపశ్చిమద్వారంబుల నడుమనుండెను. ౪౦

సుప్రసిద్ధులగు యూథపతులతోఁగూడి ముప్పదియూథంబులకోటులు వానరులు లంకాపురిని నిరోధించి సుగ్రీవుఁడున్న స్థలంబున నుండిరి. ౪౧

రాముని యానతిందేవి లక్ష్మణుఁడును విభీషణుఁడును బ్రతిద్వారంబున గోటికోటివానరులవెంటను నిలిపిరి. ౪౨

రామునకుఁ బశ్చిమపార్శ్వంబున సమీపంబునఁ సుగ్రీవుఁడు జాంబవంతుంగూడి బహుసైన్యసహితుఁడై మధ్యగుల్మంబున నుండెను. ౪౩

ఆవానరశ్రేష్ఠులు పెద్దపులులుంబోలె వృక్షంబులను బర్వతశిఖరంబులనుంబట్టుకొని పరమసంతోషంబున యుద్ధంబునకుఁ గాచియుండిరి. ౪౪

ఆవానరులు ఆందఱును దోఁకలం బైకిఁబెత్తుకొని యుండువారలును ఆందఱును డంతనఖంబులే యాయుధంబులుగాఁ గలవారలుగాను ఆందఱును గోపవికారంబున నానావర్ణములయిన యవయవములుగలవారలుగాను ఆందఱును విక్రమంబుగల ముఖములుగలవారలుగాను ఉండిరి ౪౫

ఆవానరులలోఁ గొందఱు పదియేనుఁగుల బలముగలవారలును గొందఱు నూఱేనుఁగుల బలముగలవారలును, గొందఱు వేయేనుఁగులబలముగల వారలునుగా నుండిరి. ౪౬

ఆవ్వానరసేనయందు గొందఱు వానరవీరులు ఓఘసంఖ్యాకములగు నేనుఁగులబలముగలవారలుగాను గొందఱుకు నూతింతలు బలముగలవారలును గొందఱు అప్రమేయంబగు బలముగలవారలుగాను ఉండిరి. ౪౭

అచ్చట నవ్వానరసైనికులు ఒకగుంపుగానుండుట మిడుతలు గుంపుగట్టినట్లు ఆశ్చర్యకరముగాను విచిత్రముగాను ఉండినది. ౪౮

పరిపూర్ణమివాకాశం సంఛన్నేవ చ మేదినీ. ౪౯
లఙ్కా ముపనివిష్టైశ్చ సంపతద్భిశ్చ వానరైః,
శతం శతసహస్రాణాం పృథగ్గుల్మనివేశినామ్. ౫౦
లఙ్కాద్వారాణ్యుపాజగ్ముర్నర్తయన్తో ముదం సమన్తతః,

ఆవృతా స్సగిరి స్సర్వై స్సైన్యై స్సమన్తాత్ ప్లవఙ్గమైః. ౫౧
అయుతానాం సహస్రం చ పురీం తాం సుధ్యవర్తత,
వానరైర్బలసమ్పన్నైశ్చ బభూవ ద్రుమపాణిభిః, ౫౨
సంవృతా సర్వతో లఙ్కా దుష్ప్రవేశాఽపి వాయునా,
రాక్షసా విస్మయం జగ్ము స్సహసాఽభినిపీడితాః. ౫౩
వానరైర్భీమసంకాశై ర్భక్షయద్భిస్సరాక్రమైః,

మహాన్ శబ్దోఽభవత్తత్ర బలౌఘ స్యాభివర్తతః. ౫౪
సాగరస్యేవ భిన్నస్య యథా స్యాత్స్తనితస్వనః,
తేన శబ్దేన మహతా సప్రకారా సతోరణా.
లఙ్కా ప్రచలితా సర్వా సశైలవనకాననా,
రామలక్ష్మణగుప్తా సా సుగ్రీవేణ చ వాహినీ. ౫౬
బభూవ దుర్ధర్షతరా సర్వైరపి సురాసురైః,
రాక్షసా స్సన్నివేశైవ సైన్యం స్వం రక్షసాం వధే. ౫౭
సమ్మన్త్ర్య మన్త్రిభి స్సార్ధం నిశ్చిత్యై చ పునఃపునః,
ఆనన్తర్య మభిప్రేప్సుర్విక్రమయోగార్థత త్త్వవిత్. ౫౮
విభీషణ స్యానుమతే రాజధర్మ మనుస్మరన్,
అబ్రవీ న్మన్త్రిణ స్సర్వా న్రావణో మన్త్రకోవిదాన్. ౫౯
కిం వా సామ్య! దశగ్రీవం బూయాహి మద్వచనా త్తవే!,

లంకచుట్టును విడిసియున్నవారలును విడియు నేతెంచుచున్న వారలు
గను వానరులచేత భూమ్యాకాశంబులు రెండును నిండిన ట్లుండినవి ౪౯

మునుపుంచిన సైన్యముగాక కోటిముఖ్యవానరులు ప్రతిలంకాద్వారం
బునందునుఁ జేరియుండిరి; మతియు నితరులు అచ్చటచ్చటివారల సాహాయ్య
మునకై యంతటనుఁ గాచియుండిరి. ౫౦

ఆవానరులచేనా త్రికూటపర్వతమంతయు నాచ్ఛాదితమయియుండినది.

మఱియు గోటివానరులు లంకాపురిమట్టునుం బరివేష్టించియుండిరి.

ఆట్లు బలవంతులగు వానరులువృక్షహస్తులయి లంకాపురిమట్టునుముట్ట
డించుటవలన వాయు ప్రవేశమును నాలంకాపురిం బ్రవేశింప నలవిగాకుండినది.

ఆట్లు మేఘంబులంతటి దేహములుగలవారలును దేవేంద్రునంతటి పరా
క్రమంబుగలవారలునగు వానరులు ఆతిశీఘ్రంబున వచ్చి ముట్టడించినందును
రాక్షసు లాశ్చర్యంబునొందిరి ౫౩

ఆప్పు డచ్చట ఆవ్వానరసేన పెచ్చుపెరుఁగఁగా సముద్రంబు దెంచు
కొని ప్రవహించు ప్రళయాంబోలె మహాధ్వనిగలిగినది. ౫౪

ఆమహాధ్వనికి లంకాపురి యంతయుఁ బ్రాకారతోరణసర్వతకాన
సహితంబుగాఁ జలించినది. ౫౫

రామలక్ష్మణులచేతను సుగ్రీవుచేతను రక్షింపఁబడుచున్న యీవాన
రసేన సమస్తదేవానుజులకైనఁ దేఱిచూడ నలవిగాకుండినది. ౫౬

ఆయ్యేకాలంబునఁ జేయవలసినసామాన్యోపాయంబుల క్రమంబు దెలి
సినట్టి రాముఁడు రాక్షసవధనిమిత్తమయి వానరసైన్యమంతయు యుక్తక్ర
మంబున విడియు నియమించి యంత నవంతరక కర్త్యంబుఁ జేయఁగోరి మం
త్రులతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి నిశ్చయించి రాజధర్మంబు దలఁచి విభీష
ణానుమతంబున వాలిపుత్రుఁడగు నంగదుం బిలిచి యిట్లని చెప్పెను. ౫౭ ౫౮

శాంతుఁడవగు నంగదుఁడా! నీవు గతశ్రముఁడవై భయంబువిడిచి

లఙ్కాయిత్వా పురీం లఙ్కాం భయం త్యక్త్వా గతవ్యథః. ౬౦

భగిన్యశ్శ్రీక! గత్తైశ్వర్య! ముమూర్షో! నష్టచేతన!,
ఋషీణాం దేవతానాం చ గన్ధర్వాప్సరసాం తథా. ౬౧
నాగానా మథ యక్షాణాం రాజ్ఞాం చ రజనీచర!,
యచ్చ పాపం కృతం మోహా దవలిప్తేన రాక్షస!. ౬౨
నూన మద్య గతో దర్ప స్సవియమ్భువరదానజః,
యస్య దణ్డధర స్త్వేహం దారాహరణకర్శితః. ౬౩
దణ్డం ధారయమాణస్తు లఙ్కాద్వారే వ్యవస్థితః,
పదవీం దేవతానాం చ మహర్షీణాం చ రాక్షస!. ౬౪
రాజర్షీణాం చ సర్వేషాం గమిష్యసి మయా హతః,
బలేన యేన వై సీతాం మాయయా రాక్షాధమ!. ౬౫
యా మతిక్రాన్తయిత్వా త్వం హృతవాం స్తద్విదర్శయ,
అరాక్షస మిమం లోకం కర్తాస్మి నిశితై శ్శరైః. ౬౬
నచే చ్ఛరణ మభ్యేషి మా ముపాదాయ మైథిలీమ్,
ధర్తాత్తా రక్షసాం శ్రేష్ఠ స్సుగ్రీవోయం విభీషణః. ౬౭
లఙ్కైశ్వర్యం ధ్రువం శ్రీమా నయం ప్రాప్తో త్యకణ్టకమ్,

న హి రాజ్య మధర్మేణ భోక్తుం తృణ మపి త్వయా. ౬౮
శక్యం మూర్ఖ సహాయేన పాపే నావిదితాత్మనా,

యుద్ధ్యస్వ వా ధృతిం కృత్వా శౌర్య మాలమ్బ్య రాక్షస!.
మచ్ఛరై స్త్వం రణే శాన్త స్తతశ్చ పూతో భవిష్యసి,

యద్వా విశసి లోకాం స్త్రీ న్పక్షీభూతో మనోజవః. ౭౦

లం శో ప్రాకారంబు దాఁటి రావణు నొద్దకుఁబోయి నేను జెప్పిన ట్లీప్రకారం బునఁ జెప్పుము. ౭౦

నశించినసంపదగలవాఁడవు న ప్తైశ్వర్యుఁడవు మరణంబు నొందఁ బోవువాఁడవు వశిష్ఠానుఁడవునగు రావణుఁడా! నీవు గర్వంబున ఋషులకును దేవతలకును గంధర్వులకును అచ్చరలకును నాగంబులకును యక్షులకును రాజు లకును ఏమి యపకారంబు గావించినావో దానికంతియుఁ గారణమయిన బ్రహ్మవరగర్వమంతయు నిప్పుడు నశించినది. నా స్తవము. ఏలయన దండిధరుఁ డనగు నేను భార్యాపహరణాపరాధుఁడవై నన్ను శిక్షించుటకు లంకాద్వారం బునం గనిపెట్టియున్నాఁడ! ౭౧-౭౩

రావణుఁడా! నీవు నాచే హతుఁడవై గతపాపుఁడవై దేవతలును మహా ర్షులును రాజర్షులనుఁ బొంగులోకము బొందఁగలవు. ౭౪

రాక్షసాధముఁడవగు రావణుఁడా! నీవు బలంబుర మాయచే నన్ను మోసపుచ్చి సీతను హరించినావో ఆబలమంతయు నిప్పుడు జూపుము. ౭౫

నీవు సీతను దీసికొనివచ్చి సమర్పించి నన్ను శరణుపొందవేని కఱకు బాణంబుల నీలోకంబునంతయు నరాక్షసంబు గావించెదను. ౭౬

ధర్మస్వభావుఁడను రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడునగు నీవిభీషణుఁడు నన్ను శర ణుచొచ్చినాఁడు; శ్రీమంతుఁడగు నీవిభీషణుఁ డకంటకంబగు లంకాధిప త్యంబు నొందఁగలఁడు. సందేహములేదు. ౭౭

మూర్ఖులను సహాయులుగా నమ్మికొన్నవాఁడవు బాపిష్ఠుఁడవు స్వా ధీనముగాని మనస్సుగలవాఁడవు ధర్మరహితుఁడవు నగు నీకు క్షణమయినను రాజ్యంబు ననుభవింపఁ బలవిగాదు. ౭౮

రావణుఁడా! ధైర్యశౌర్యముల నవలంబించివచ్చి యుద్ధముచేసినను జేయుము. నీవు యుద్ధంబున నాబాణంబుల మృతుఁడవై గతపాపుఁడవై పరి శుద్ధుఁడవు కాఁగలవు. ౭౯

అట్లుగాక నీవు పక్షీవై మనోవేగంబున ముల్లోకంబులకుఁ బోయినను

మమ చతుష్పథం ప్రాప్య న జీవ న్ప్రతియాస్యసి,
బ్రవీమి త్వాం హితం వాక్యం క్రియతా మార్ద్రవైహికమ్.
సుదృష్టా క్రియతాం లఙ్కా జీవితం తే మయి స్థితమ్,

ఇత్యుక్త స్సతు తారేయో రామే ణాక్లిష్టకర్మణా. ౭౦
జగా మాకాశ మాపిళ్య మూర్తిమా నివ హవ్యవాట్,

సోఽతిపమ్య ముహూర్తేన శ్రీమా న్రాక్షసమన్దిరమ్. ౭౩
దద ర్శాసీన మవ్యగ్రం రావణం సచివై స్సహ,

తత స్స స్యావిదూరే స నిపత్య వారిపుఙ్గవః. ౭౪
దీప్తాగ్నిసదృశ స్తస్థా వఙ్గదగ కనకాఙ్గదీ,

తద్రామవచనం వీర్య మనూన్యానాధిక ము శ్తమమ్. ౭౫
సామాత్యం శ్రోతు మానూస నివే ద్యాత్తాస మాత్మనా,

దూతోఽహం సమ్ప్రేషితస్యస్య రామ స్యాక్లిష్టకర్మణః. ౭౬
వాలివుత్రోఽఙ్గదో నామ యది తే శ్రోత్ర మాగతః,

అహ త్వాం రాఘవో రామగ కౌసల్యానన్దవర్ధనః. ౭౭

నిపత్య ప్రతియుధ్యస్వ నృశంస! వురుషో భవ,

నాయెదుటం బడినపిమ్మట బ్రతికిపోఁజాలవు. ౭౦

నీకు హితంబుఁ జెప్పెదను వినుము. ఇంక లోకం బరాక్షసంబు కాఁ గలదు. కావున నిప్పుడే నీకు నీవే యపకీర్తియుఁ గావించుకొనుము. నీ వింకఁ జూడఁబోవునదిలేదు కావున నిప్పుడే లంకనంతయుఁ జక్కఁబెట్టఁ జూచుకొ నుము. నీప్రాణంబులు నాచేతి నున్నది. ఇట్లు రావణునితోఁ జెప్పుము. అని రాముఁడు ఆంగదునితోఁ బంపెను. ౭౧

తారాపుత్రుఁడగు సంగదుఁడు రాముఁడు చెప్పినమాటలువిని యా కాళంబునకెగసి కనకచరణాద్యవయవవిశిష్టంబగు శరీరంబునొందిన యగ్నిహోత్రుఁడుంబోలెఁ బోయెను. ౭౨

శ్రీమంతుఁడగు నాయంగదుఁడు ముహూర్తకాలంబున రావణుగృహంబునొంది యచ్చట జాగరూకుఁడును మంత్రులతోఁ గూర్చుండియున్న వాఁడువగు రావణుం జూచెను. ౭౩

అంత బంగారుభూషణప్రభలు గరించి యుండు వానరోత్తముఁడగునం గదుఁడు ఆరావణునకు సమీపంబునవ్రాలి మండుచున్న యగ్నికైవడి నిలు చుండెను. ౭౪

ఆయంగదుఁడు మొదలఁ దనపేరు నూరుంచెల్లి యంత మంత్రిహి తుఁడగు రావణునకు రాముఁడు చెప్పినమాటల సన్నియు నెచ్చరిక్కఁ బలెంత మాత్రము లేకుండునట్లు చెప్పెను. ౭౫

నీను గోసలేశాధిపతియును బరులకు దుఃఖకరములు కానికార్యము లు గలవాఁడునగు రాముని దూతను; వాలికుమారుఁడను; అంగదుఁడని నాపే రు; నీవును వినియుందువు. ౭౬

కోసల్యాపుత్రుఁడును శత్రుసంతాపంబునఁ బుట్టినవాఁడునగు రాముఁడు నీతోఁ జెప్పు మన్నాఁడు. ౭౭

క్రూరుఁడవగు రావణుఁడా! పట్టణంబుననుండి వెడలించి యెదుర నిలిచి యుద్ధము సేయుము; పౌరుషంబు వహింపుము

హన్తాస్మి త్వాం సహామాత్యం సపుత్రజ్ఞాతిబాన్ధవమ్. ౭౮

నిరుద్విగ్నా స్త్రయో లోకా భవిష్యన్తి హతే త్వయి,

దేవదానవయక్షాణాం గన్ధర్వోరగరక్షసామ్. ౭౯
శత్రు ను ద్ధర్షిష్యామి త్వా మృషీణాం చ కణ్టకమ్,
విభీషణస్య చైశ్వర్యం భవిష్యతి హతే త్వయి. ౮౦
న చే త్సతకృత్యో వై దేహీం ప్రణిపత్య ప్రదాస్యసి,

ఇత్యేవం పరుషం వాక్యం బ్రువాణే హరియుజ్గవే. ౮౧
అమర్షవశ మాపన్నో నిశాచరగణేశ్వరః,
తత స్సంరమ్భతామ్రాక్ష శ్శ్వాస సచివాం స్తదా. ౮౨
గృహ్యతా మేష దుర్బుద్ధా వధ్యతా మితి చాసకృత్,

రావణస్య వచ శ్శ్రుత్వా దీప్తాగ్నిసమతేజసః. ౮౩
జగృహు స్తం తతో ఘోరా శ్చత్వారో రజనీచరాః,
గ్రాహయామాస తా రేతు స్సవ్యమాత్మానమాత్మవాన్. ౮౪
బలం దర్శయితుం వీరో యాతుధానగణే తదా,

సతా న్బాహుద్వయే సక్తా నాదాయ పతగా నివ. ౮౫
ప్రాసాదం శైలసఙ్కాశ ముత్పపా తాశ్వద స్తదా,
తేఽ స్తరిక్షం ద్వినిర్ధూతా స్సస్య వేగేన రాక్షసాః. ౮౬
భూమా నిపతితా స్సర్వే రాక్షసేన్ద్రస్య పశ్యతః,
తతగ ప్రాసాదశిఖరం శైలశృఙ్గ మివోన్నతమ్ ౮౭
దదర్శ రాక్షసేన్ద్రస్య వాలిపుత్రగ ప్రతాపవాన్,

నిన్ను నీకొడుకులను దాయాదులను బంధువులను నీమంత్రులను అంద
ను వధించెదను. 8౮

నిన్ను వధించినపిదప ముల్లోకంబులును నిర్భయంబులయి సుఖంబు
నొందును.

దేవతలకును దానవులకును యక్షులకును గంధర్వులకును ఉరగములకు
ను రాక్షసులకును శస్త్రాస్త్రవేత్తయు ఋషిశ్రేష్ఠుడవునగు నిన్నిప్పుడొ వధించెదను.

నిన్ను పూజించి సీతను సమర్పించి నాపాదంబులంబడవేసి నిన్ను వధిం
చి విధ్వంసమును లంకాధిపత్యంబు నొసంగెదను. అని రాముడు చెప్పమ
న్నాడు. అని యంగదుడు రావణునితోడ చెప్పెను 9౦

వానరశ్రేష్ఠుడును నంగదుడు ఇట్లు పరుషవాక్యంబులాడ రావణుడు
కోపవివశుడయ్యెను. 9౧

అంతి నారావణుడు కోపంబుచే గన్నుల నెఱ్ఱదనంబుగదుర మం
త్రులంజూచి ''గుర్బుద్ధియగు నీయంగదుంబట్టి వధింపుడు'' అని పలుమా
ఱు ఆజ్ఞాపించెను 9౨

ఆరావణునాజ్ఞను విని మండుచున్న యగ్నిహోత్రమువంటి భీయం
కరాకారులగు నలువురురాక్షసులు అయంగదుం బట్టుకొనిరి 9౩

అప్పుడు ధైర్యవంతుడును బరాక్రమవంతుడునగు నంగదుడు రా
క్షసులకుఁ దనబలంబుఁ జూపుటకై తొనే యారాక్షసులం తన్నుఁబట్టుకొనుట
కియ్యకొనెను. 9౪

అప్పుడు అయంగదుఁడు ఆరాక్షసులను బక్షులంబోలె రెండుచేతుల
నితికించుకొని పర్వతాకారంబగు ప్రాసాదంబుపై కెగసెను 9౫

ఆరాక్షసులందఱు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు చూచుచుండఁగా
నే అయంగదుఁడువేగంబునకు ఆకాశంబునకుండి నేలంబడిరి 9౬

అంతి మహాపరాక్రమశాలియగు వాలిపుత్రుఁడయిన యంగదుఁడు ప
ర్వతశిఖరంబోలె నత్యున్నతంబయిన రావణునిప్రాసాదశిఖరంబుం జూచెను.

త తప్తకాల పదాక్రాన్తం దశగ్రీవస్య పశ్యతః. ౮౪
పురా హిమవత శ్శృఙ్గం వజ్రిణేవ విదారితమ్,

భక్త్వా ప్రాసాదశిఖరం నామ విశ్రాన్య చాత్మనః. ౮౫
వినద్య సుమహానాద ముత్పపాత విహాయసమ్,

వ్యథయన్రాక్షసాన్ సర్వాన్ హర్షయం శ్చాపి వానరాన్. ౮౦
స వానరాణాం మధ్యే తు రామపార్శ్వ ముపాగతః,

రాఘవస్తు పరం చక్రే హర్షం ప్రాసాదధర్షణాత్. ౮౧
వినాశం చాత్మనగ పశ్య న్రావణసహాయకాంక్షిణామ్,

రామస్తు బహుభి స్సాకమ్ హరిభి ర్వనచారిభి స్సహ. ౮౨
వృతో రిపువధా కాఙ్క్షీ యుద్ధా యైవాభ్యవర్తత,

సుషేణ స్తు మహాపార్శ్వ్ గిరికూటోపమో హరిః. ౮౩
బహుభి స్సంవృతో సత్ర వానరైర్ భీమవిక్రమైః,
చతుర్ద్వారాణి సంప్రేక్ష్య సుగ్రీవవచనా త్తదా. ౮౪
పర్యక్రామత దుర్ధర్షో నక్షత్రాణీవ చన్ద్రమాః,

తేషా మక్షౌహిణీశతం సమవేక్ష్య వనౌకసామ్. ౮౫
లఙ్కా ముపనివి ష్టానాం సాగరంచాతివర్తతామ్,
రాక్షసా నిస్సృతాం జగ్ము స్త్రాసం జగ్ము స్తథాపరే. ౮౬
అపరే సమరోద్ధర్షా ధర్ష మేవ ప్రపేదిరే,
కృత్స్నం హి కపిభి ర్వ్యాప్తం ప్రాకారపరిఖా న్తరమ్. ౮౭

రావణుఁడు చూచుచుండఁగానే మున్నింద్రునిచేఁగొట్టఁబడిన హిమవచ్ఛిఖరమువోలె నాయంగదునిపాదాహతంబున నాప్రాసాదశిఖరంబు పగిలెను. ౨౨

ఆయంగదుఁడు అట్లు ప్రాసాదశిఖరమును బగులఁగొట్టి తనపేరందఱికిఁ దెలియునట్లుచేసి మహాధ్వనిగలుగునట్లు సింహనాదంబుగావించి యాకాశంబున కెగిరెను. ౨౩

ఆయంగదుఁడు అట్లు రాక్షసులకందఱకును దుఃఖంబు గలుగఁజేయుచు వానరులను సంతోషింపఁజేయుచును వాసతమధ్యంబున రామపార్శ్వంబుఁ జేరెను. ౨౦

రావణుఁడును దనప్రాసాదంబును బగులఁగొట్టినందుకుఁ బరమకోపంబునొంది అంగదవధన దనకుఁ జేటుగలుగునని సూచించుటఁ బట్టఁగని వేఁడిన ట్టూర్పులు విడుచుచుండెను. ౨౧

రాముఁడును సంతుష్టులయి సింహనాదంబులు సేయుచుండుట్టి పెక్కండ్రవానరవీరులచేఁ బరివేష్టితుఁడై శత్రుసైన్యంబుగోరుచు యుద్ధంబుకొఱకుఁ గాచియుండెను. ౨౨

అప్పుడుచ్చైర్మహాపరాక్రమశాలియుఁ బ్రతాపోపేతుఁడునగు సుషేణుఁడు కామరూపులగు పెక్కండ్రవానరులచేఁ బరివేష్టితుఁడై యుండెను. గుప్తుఁడుసుషేణుఁడు సుగ్రీవు నాసతించేసి చంద్రుఁడు నక్షత్రంబులఁ దిరుగుచుండట్లు లంకాద్వారంబుల నాలుగింటను విడువక తిరుగుచుండెను. ౨౪

అట్లు లంకాపురిసమీపంబున విడిసి సముద్రంబునుంగూడ నతిక్రమించియుండు నూఱుహిణులవానరసేనంజూచి రాక్షసులు కొందఱు ఆశ్చర్యంబునొందిరి; కొందఱు భయపడిరి; శూరులగు మఱికొందఱు యుద్ధోత్సాహంబునందేసి సంతోషంబునొందిరి. ౨౫,౨౬

రాక్షసులందఱు దీనులయి ప్రాకారపరిఖలమధ్యప్రదేశంబునవంతయు

దదృశుశ్చ రాక్షసా దీనాగి ప్రాకారం వానరీకృతమ్,

హాహాకారం ప్రకుర్వన్తి రాక్షసా భయమోహితాః. ౯౪

తస్మిన్నహాభీషణకే ప్రవృత్తే
కోలాహలే రాక్షసరాజధాన్యామ్,
ప్రగృహ్య రక్షాంసి మహాయుధాని
యుగాన్తవాతా ఇవ సంవిచేరుః. ౯౫

ఇతి శ్రీయుద్ధకాణ్డ ఏకచత్వారింశ స్సర్గః. ౪౧.

ద్విచత్వారింశ స్సర్గః.

తత స్తే రాక్షసా స్తత్ర గత్వా రావణమన్దిరమ్,
న్యవేదయన్పురీం రుద్ధాం రామేణ సహ వానరైః. ౧
రుద్ధాం తు నగరీం శ్రుత్వా జాతక్రోధో నిశాచరః,
విధానం ద్విగుణం కృత్వా ప్రాసాదం సోఽధ్యరోహత. ౨

స దదర్శావృతాం లఙ్కాం సశైలవనకాననామ్,
అసఙ్ఖ్యేయైర్హరిగణై స్సర్వతో యుద్ధకాఙ్క్షిభిః. ౩
స దృష్ట్వా వానరై స్సర్వాం వసుధాం కబళీకృతామ్,
కథం శక్షయితవ్యా స్స్యు రితి చిన్తాపరోఽభవత్. ౪
స చిన్తయిత్వా సుచిరం ధైర్యమాలమ్బ్య రావణః,
రాఘవం హరియూథాంశ్చ దదర్శాయతలోచనః. ౫

రాఘవ స్సహ సైన్యేన ముదితో నామ వుప్లువే,
లఙ్కాం దదర్శ గుప్తాం వై సర్వతో రాక్షసై ర్వృతామ్. ౬

వానరులు వ్యాపించియుండుటంజేసి వానరమయప్రాకారంబుగాఁ జూపట్టుచున్న యాప్రాకారపరిఖమధ్యప్రదేశముం జూచిరి.

రాక్షసులందఱు భయంబున నోడలుదెలియక హాహాకారంబులు గావింపుచుండిరి. ౯౪

రాక్షసులరాజధానియగు లంకాపురియందు ఆట్టి మిక్కిలి భయంకరమయిన కోలాహలంబున ఘోరులగు రాక్షసులు మహాయుధంబులుధరించి ప్రళయకాలవాయువులుంబోలె సంచరించుచుండిరి. ౯౫

ఇది నలుబదియొకటవసర్గము.

నలుబది రెండవసర్గము.

అంత నప్పుడారాక్షసులు రావణునిగృహంబునకుఁబోయి రాముఁడు వానరులతోఁ లంకాపురినంతయుఁ ముట్టడించియున్నాఁడని రావణునకుఁ దెల్పిరి.

ఆరావణుఁడు లంకానగరమును వానరులు ముట్టడించుటను విని పరమకోపముగొంది రెండింతలుగా నగరరక్షణసంవిధానంబు గావించి ప్రాసాదంబుపైకెక్కెను. ౨

అంతరావణుఁడు ప్రాసాదంబుపైనుండి యుద్ధకాంక్షులగు లెక్కలేని వానరులచేఁ నంతటను బరివేష్టితంబయియున్న లంకాపురిం జూచెను. ౩

ఆరావణుఁడు వానరులు భూమినంతయుఁ బాచ్ఛాదించియుండుటం జూచి వీరల నెట్లు వధింతునని చింతనొందెను. ౪

ఆరావణుఁడట్లు బహుకాలము చింతించి ధైర్యం బవలంబించి యాశ్చర్యంబున దీక్షులయినకండ్లతో రాముని వానరసమూహములను జూచెను. ౫

రాముఁడు సంతుష్టుఁడై సైన్యంబుతోఁగూడ వేగంబునఁ బ్రాకారసమీపంబునకుఁబోయి సమస్తభాగంబులరాక్షసులచేఁ బరివృతంబయి సురక్ష

దృష్ట్వా దాశరథి ర్లజ్జాం చిత్రధ్వజపతాకినీమ్,
జగామ సహసా సీతాం మాయామానేన చేతసా. ౭
అత్ర సా మృగశాబాక్షీ మత్కృతే జనకాత్మజా,
వీక్ష్యతే శోకసంతప్తా కృశా స్థణ్డిలశాయినీ. ౮

పీడ్యమానాం స ధర్మాత్మా వైదేహీం మనుచిన్తయన్,
క్షిప్ర మాజ్ఞాపయామాస వానరా న్ద్రిపతాం ఎధే. ౯

ఏవ ముక్తే తు వచనే రామే ణాక్లిష్టకర్మణా,
సఙ్ఘర్షమాణాగి ప్లవగా స్సింహనాదై రనాదయన్. ౧౦

శిఖరై ర్వికిరా మైనాం లజ్జాం ముష్టిభి రేవచా,
ఆతి స్థ ధిరే సర్వే మనాంసి హరియూథపాః. ౧౧
ఉద్యమ్య గిరిశృఙ్గాణి శిఖరాణి మహా న్తి చ,
తరూం శ్చోత్పాట్య వివిధాం స్తిష్ఠన్తి హరియూథపాః. ౧౨
ప్రేషితో రాఘవేణాస్మి తా న్యనీకాని భాగశః,
రాఘవప్రియకామార్థం లజ్జా మారురుహు స్తదా. ౧౩

తే తామ్రవక్త్రా హేమాభా రామార్థే త్యక్తజీవితాః,
లజ్జా మే వాభ్యవర్తన్త సాలతాలశిలాయుధాః. ౧౪

తే ద్రుమైగి పర్వతాగ్రైశ్చ ముష్టిభి శ్చ ప్లవఙ్గమాః,
ప్రాకారాగ్రా ణ్యరణ్యాని మమన్థు స్తోరణాని చ. ౧౫

తంబైయున్న లంకాపురిం బూచెను. ఒ

రాముఁడు చిత్రధ్వజంబులతో నొప్పుచున్న యాలంకానగరముం జూచి మనంబున సీతాదేవిం దలఁచి మిక్కిలియు దుఃఖితుఁడయ్యెను. ఒ

లంకానగరలంబున వేకదా ! జింకపిల్లలకంట్లనంటి కండ్లుగలదియు జనకమహారాజకూఁతురునైన యాసీతాదేవి రాక్షసపీడితయయి నానిమిత్తము పరమదుఃఖితయై యుపవాసంబులచేఁ గృశించి నానావిధంబుగాఁ గష్టపడుచున్నది. అని రాముఁడు దుఃఖించెను. ఎ

ధర్మాత్ముఁడగు నారాముఁడు ఆట్లు రాక్షసులచేఁ బీడింపఁబడుచున్న సీతాదేవిం దలఁచుకొని రోషం బినుమడింపఁగా వానరుల శిక్షింపుమని శత్రుపక్షంబు గావింపుఁడని యూహ్లాపించెను. ఈ

పరులకు దుఃఖకరంబులు కాని కార్యములుగల రాముఁడట్లాజ్ఞాపింపఁగానే వానరులు లంకరిముం దొకరు పోటితో యుద్ధసన్నద్ధులయి సింహనాదంబులు గావించిరి. ౧౦

వానరశ్రేష్ఠులు "ఈలంకను బర్వతశిఖరంబులచేఁగాని పిడికిళ్ళచేఁగాని చూర్ణముగావింతము" అని తలంపుగొనిరి. ౧౧

వానరశ్రేష్ఠులు పర్వతశిఖరంబులను బర్వతఖండములను నానావిధ వృక్షంబులనుఁ బట్టుకొని యుద్ధసన్నద్ధులయియుండిరి ౧౨

అప్పు డారాక్షసాధిపతియగురావణుఁడు చూచుచుండఁగానే యీవానరసైన్యంబులంతయు రామునకు సంతోషంబగులుఁగాక భాగంబులు భాగంబులుగా లంకాప్రాకారంబు నారోహించిరి. ౧౩

ఎట్టిని మొగంబులుగలవారలును రామునిమిత్తమయి ప్రాణంబులనైనను విడువ నిశ్చయించినవారలునగు వానరులు సాలవృక్షంబులను దాలవృక్షంబులను శిలలను ఆయుధంబులుగాఁగొని లంకాపురిపైకిఁ బోయిరి. ౧౪

ఆవానరులు పర్వతశిఖరములతో గొట్టియుఁ బిడికిళ్లం బొడిచియు శాలంకాప్రాకారంబులను అరణ్యంబులను బురద్వారంబులను జూర్ణంబు

పరిఖాగ వూరయ న్తి స్మ ప్రసన్నసలిలాయుతాః,
పాంసుభిగ పర్వతాగ్రైశ్చ శృఙ్గైగ కాష్ఠైశ్చ వానరాః. ౧౬

తత స్సహస్రయూథాశ్చ కోటియూథాశ్చ వానరాః,
కోటీశతయుతా శ్చాన్యే లఙ్కా మారురుహు స్తదా. ౧౭

కాఞ్చనాని ప్రమృద్న న్త స్తోరణాని ప్లవఙ్గమాః,
కైలాసశిఖరాభాణి గోపురాణి ప్రమథ్య చ. ౧౮

ఆప్లవన్తగ ప్లవన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవఙ్గమాః,
లఙ్కాం తా మభిధావన్తి మహావారణసన్నిభాః. ౧౯

జయ త్యితిబలో రామో లక్ష్మణ శ్చ మహాబలః,
రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవే ణాభిపాలితః. ౨౦

ఇ త్యేవం ఘోషయ న్తశ్చ గర్జన్తశ్చప్లవఙ్గమాః,
అభ్యధావన్త లఙ్కా మాగగ ప్రాకారం కామరూపిణః. ౨౧

వీరబాహు స్సుబాహుశ్చ నలశ్చ వనగోచరః,
సేవీ ద్యోపనివిష్టాస్తే ప్రాకారం హరియూథపాః. ౨౨

వీక్షన్త స్సన్తరే చక్రుః స్కన్ధావారనివేశనమ్,
పూర్వద్వారంతు కుముదగ కోటిభి ర్దశభి ర్వృతః. ౨౩

ఆవృత్యా బలవాం స్తస్థౌ హరిభి ర్ఋక్షకాశిభిగ,
సాహాయ్యార్థంతు తస్యైవ నివిష్టగ ప్రభుసో హరిగ. ౨౪

పనసశ్చ మహాభాగ రావినరై ర్బహుభి ర్వృతగ,
దక్షిణద్వార మాగమ్య వీర శ్శతబలిగ కపిగ. ౨౫

ఆవృత్య బలవాం స్తస్థౌ వింశత్యా కోటిభి ర్వృతగ,

గావింపసాగిరి. ౧౫

వానరులు పట్టిపోసియుఁ బర్వతశిఖరంబులను వృక్షకాష్ఠంబులను వైచియు నిర్మలజలంబులతోఁగూడిన యగడ్తలను బూడ్చిరి. ౧౬

అంత వానరులు కొందఱు వేయిమంది వానరులతోను గొందఱు గోటివానరులతోను మఱికొందఱు నూఱుకోట్లవానరులతోనుం గూడి లంకాప్రాకారము నారోహించిరి ౧౭

మత్తగజంబులంతటివాసరులు బంగారుపుర్ద్వారబులం బగులఁగొట్టుచు కైలాసశిఖరంబులంటి గోపురంబులఁ జూర్ణంబుసేయుచు నిటునటు గంతులువేయుచు సింహనాదంబులుసేయుచు లంకపైకిఁ బోయిరి. ౧౮,౧౯

మహాబలుఁడగు రాముఁడును బలవంతుఁడగు లక్ష్మణుఁడును సర్వోత్కృష్టంబగు సున్నారు! వాసరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు రామునిచే సురక్షితుఁడై సగ్వోత్కర్షంబుగ నున్నాఁడు! ౨౦

కామరూపులగు వానరులు ఇట్లుద్ఘోషించుచు సింహనాదంబుసేయుచు లంకాప్రాకారంబుమీఁదికిఁ బోయిరి. ౨౧

అందు వీరబాహువును సుబాహువును నలుఁడును నీవాసరోత్తములు లంకాప్రాకారంబును బీడింపుచు విడిసిరి. ౨౨

ఈమధ్యంబున దండును దగినస్థలంబున విడియుఁజేసికొనిరి.

బలవంతుఁడగు కుముదుఁడు జయశాలులగు పదికోటులవానరులచేఁ బరివృతుఁడై యూస్కంధావారమునందలి తూర్పుద్వారంబున నుండెను ౨౩

ప్రఘసుఁడును మహాబాహుఁడగు పనసుఁడును బెక్కువానరులం గూడి యాకుముదునికి సహాయులయి పూర్వద్వారంబుననే యుండిరి ౨౪

మహాబలపరాక్రమశాలియగు శతబలి ఇరువదికోటులవానరులతోఁ గూడినవాఁడై యూస్కంధావారదక్షిణద్వారంబు నావరించి నిలిచెను. ౨౫

సుషేణశ్చ పశ్చిమద్వారం గత స్తారాపితా మారిః. 23
ఆపృత్యై బలవాం స్తస్థౌ షష్టికోటిభి రావృతః,
ఉత్తరద్వారి మాసాద్య రామ స్సామిత్రిణా సహా. 24
ఆనృశ్యశ్చ బలానాం స్తస్థౌ సుగ్రీవశ్చ హరీశ్వరః,
గోలాఙ్గూలో మహాకాయో గవాక్షో భీమదర్శనః. 25
వృతశ్చ కోట్యా మహావీర్య స్తస్థౌ రామస్య పార్శ్వతః,

ఋక్షాణాం భీమవేగానాం ధూమ్ర శ్శత్రునిబర్హణః. 26
వృతశ్చ కోట్యా మహావీర్య స్తస్థౌ రామస్య పార్శ్వతః,
సన్న ద్ధస్తు మహావీర్యో గదాపాణి ర్విభీషణః. 30
వృతో యత్తైస్తు సచివై స్తస్థౌ తత్ర మహాబలః,

గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః. 31
సమన్తా త్పరిధావన్తో రరక్షు ర్వాహినీమ్,

తతశ్చ కోపపరీతాత్మా రావణో రాక్షసేశ్వరః. 32
నిర్యాణం సర్వసైన్యానాం ద్రుత మాజ్ఞాపయ త్తదా,

ఏత చ్ఛ్రుత్వా తతో వాక్యం రావణస్య ముఖోద్గతమ్. 33
సహసా భీమనిర్ఘోష ముద్ఘుష్టం రజనీచరైః,
తతశ్చ ప్రచోదితా భేర్య శ్చన్ద్రపాణ్డురవుమ్మరాః. 34
హేమకోణాహతా భీమా రాక్షసానాం సమన్తతః,
వినేదుశ్చ మహాఘోషా శ్శఙ్ఖా శ్శతసహస్రశః. 35
రాక్షసానాం సుఘోరాణాం ముఖమారుతపూరితాః,
తే బభు శ్శుభనీలాభ్రా స్సశఙ్ఖా రజనీచరాః. 36

బలవంతుఁడగు తారాజనకుఁడయిన సుషేణుఁడు ఆఱువదికోటులవా
నరులతోఁగూడి సహ్యంధావారపశ్చిమద్వారంబు నావరించి నిలిచెను. ౨౬

బలవంతుఁడగు రాముఁడు లక్ష్మణసహితుఁడై సహ్యంధావారోత్తరద్వా
రంబుననుండెను; వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు నందే యుండెను. ౨౭

మహాకాయుఁడును జూపరులకు భయంబుగలిగింపువాఁడును మహాప
రాక్రమశాలియుఁగను గవాక్షుఁడు కోటిగోలాంగూలంబులచేఁ బరివృతుఁడై
రామునిపార్శ్వభాగంబున నిలిచెను. ౨౮

మహాపరాక్రమశాలియు శత్రుధ్వంసకుఁడనగను భూమ్యుఁడు కోటిభ
ల్లూకంబులంగూడి రామునిపార్శ్వభాగంబున నుండెను. ౨౯

మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడనగను విభీషణుఁడు కవచంబు
దొడిగి గదాపాణియయి యున్నద్ధసస్త్రుధులయిన మంత్రులంగూడి రాము
తోఁగూడ నుండెను. ౩౦

గజుఁడును గవయుఁడును గవాక్షుఁడును శరభుఁడును గంధమాద
నుండును సమస్తప్రదేశంబులం దిరుగుచు వానరసేనయంతయు రక్షింపు
చుండిరి. ౩౧

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు వానరసేనాసన్నివేశక్రమంబంత
యుంజూచి పరమకుపితుఁడై తనసేవలనన్నియు యుద్ధంబునకు వెడల నాజ్ఞా
పించెను. ౩౨

రావణునిముఖంబుననుండి వెడలినయాజ్ఞను విన్నంతనే రాక్షసులంద
ఱు భయంకరధ్వని గలుగునట్లు సింహనాదంబు గావించిరి. ౩౩

అంతిఁ జంద్రబింబమువలె శుభ్రములయిన ముఖములుగల భయంకర
ధ్వనులగుభేరులను బంగారుదండములచే వాయించిరి. ౩౪

భయంకరాకారులగు రాక్షసులు లక్షలులక్షలుగా మహాధ్వనులగు
శంఖంబులఁ బూరించిరి. ౩౫

ఆభరణభూషితులై నల్లనిదేహముతో శంఖంబులుధరించియున్న యా

విద్యున్మణ్డలసన్నద్ధా స్సబలాకా ఇవామ్బుదాః,
నిష్పతన్తి తతస్తస్మిన్యా హృష్టా రావణచోదితాః. 32
సమయే పూర్యమాణస్య వేగా ఇవ మహోదధేః,
తతో వానరసైన్యేన ముక్తో నాద స్సమన్తతః. 33
మలయగిరిపూరితో యేన ససానుప్రస్థకన్దరః,
శబ్దదున్దుభిసఙ్ఘుష్ట స్సింహనాద స్తరస్వినామ్. 34
పృథివీం చాన్తరిక్షం చ నాదయన్, నాదయన్,
గజానాం బృంహితైర్ఘోరం హయానాం హేషితైరపి. 80
రథానాం నేమిఘోషైశ్చ రక్షసాం పవనస్యనైః,
తతస్తస్మిన్నన్తరే ఘోర స్సఙ్గ్రామ స్సమవర్తత. 81
రక్షసాం వానరాణాం చ యుద్ధా దేవాసురే పురా,
తే గదాభిః ప్రదీప్తాభిశ్చ క్రిరూపరిశ్వధైః. 82
నిజఘ్నుర్వానరాఘోరా రథయున్తస్సవిక్రమాన్,

రాజా జయతి సుగ్రీవ ఇతి శబ్దో మహానభూత్. 83

రాజన్! జయజయే త్యుక్త్వా స్వస్వనామకథాం తతః,
తథా వృక్షైర్మహాకాయాగిరిపర్వతాగ్రైశ్చ వానరాః. 84
నిజఘ్నుస్తాని రక్షాంసి నఖైర్దన్తైశ్చ వేగితాః,

రాక్షసాస్తస్యపరే భీమాగి ప్రాకారస్థా మహీగతాన్. 85
భిణ్డివాలైశ్చ ఖడ్గైశ్చ శూలైశ్చైవ వ్యదారయన్,
వానరాశ్చాపి సంక్రుద్ధాగి ప్రాకారస్థా న్మహీగతాః. 86
రాక్షసాన్వాతయామాసు స్సమాప్లుత్య ప్లవఙ్గమాః,

రాక్షసులు మెఱుపులతోఁగూడిన మేఘంబులకైవడిఁ బ్రకాశించిరి. 3౬

అంత రావణుని పనుపున సైనికులు సంతుష్టులయి ప్రళయకాలంబున మహాసముద్రప్రవాహంబులుంబోలె బయలుదేఱిరి. 3౭

అంత వానరులు త్రికూటపర్వతమునంతయు వ్యాపించునట్లు భయంకరమయిన సింహనాదంబు గావించిరి. 3౮

బలవంతులగు వానరరాక్షసులసింహనాదంబు శంఖగుందుభిధ్వనుల తోఁగూడి భూమ్యాకాశంబుల నంతయు వ్యాపించినది. 3౯

రాక్షసులసింహనాదములును గజబృంహితంబులును గుఱ్ఱంబుల హేషాధ్వనులును రథంబుల నేమిధ్వనులును ఒండొంటిఁగలసి కెలంగుచుండినవి.

ఇంతలో మున్ను దేవాసురులకుంబోలె రాక్షసులకును వానరులకును భయంకరంబగు యుద్ధంబు ఆరబ్ధమయినది. ౪౧

భయంకరాకారులగు రాక్షసులు తనుపరాక్రమంబుల నుగ్గడించుకొనుచు గదలచేతను శక్తులచేతను శూలంబులచేతను గొడ్డళ్లచేతను వానరులం బ్రహరించిరి. ౪౨

"వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు సర్వోత్కృష్టుఁడయ్యెనన్నాఁడు" అని మహాధ్వని వానరసేనలోఁ కెలంగుచుండినది. ౪౩

సుహోత్రాయులగువానరులు "వానరరాజా! సర్వోత్కర్షంబునందుము" అని యుద్ఘోషింపుచు తెమతనువృత్తాంతంబుల నుగ్గడింపుచు వృక్షంబుల చేతను బర్వతశిఖరంబులచేతను దంతంబులచేతను సఖంబులచేతను రాక్షసులం బ్రహరించిరి. ౪౪

భీకరులగు మఱికొందఱు రాక్షసులు ప్రాకారంబుపైనుండి భిండివాలంబులచేతను ఖడ్గంబులచేతను వేలనున్న వానరులం బ్రహరించిరి. ౪౫

క్రిందనున్నవానరులు క్రుద్ధులయి పైకెగిరి ప్రాకారంబుపైనున్న రాక్షసులం బడఁద్రోసిరి. ౪౬

స సమ్ప్రహార స్తుములో మాంసశోణితకర్దమః. ౪౭
రక్షసాం వానరాణాం చ సమ్బభూ వాద్భుతోపమః.
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్విచత్వారింశ స్సర్గః. ౪౨.

త్రిచత్వారింశ స్సర్గః.

యుధ్యతాం తు తత స్తేషాం వానరాణాం మహాత్మనామ్,
రక్షసాం సంబభూ వాథ బలకోప స్సుదారుణః. ౧
తేహయైర్ధకాఞ్చనాపీడై ర్ధ్వజైశ్చాగ్నిశిఖోపమైః,
రథై శ్చాదిత్యసఙ్కాశై ర్ధవచై శ్చ మనోరమైః. ౨
నిర్యయూ రాక్షసవ్యూహా నాదయన్తో దిశో దశ,
రాక్షసా భీమకర్మాణో రావణస్య జయైషిణః. ౩

వానరాణా మపి చమూ ర్బృహతీ జయ మిచ్ఛతామ్,
అభ్యధావత తాం సేనాం రక్షసాం కామరూపిణామ్. ౪
ఏతస్మి న్నన్తరే తేషా మన్యోన్య మభిధావతామ్,
రక్షసాం వానరాణాం చ ద్వన్ద్వయుద్ధ మవర్తత. ౫
అఙ్గదే నేన్ద్రజి త్సార్ధం వాలిపుత్త్రేణ రాక్షసః,
అయుధ్యత మహాతేజా స్త్ర్యమ్బకేన యథా ఽన్తకః. ౬
ప్రజఙ్ఘేన చ సమ్పాతి ర్నిత్యం దుర్ధర్షణో రణే,
జమ్బుమాలిన మారబ్ధో హనూమా నపి వానరః. ౭

సఙ్గత స్సుమహాక్రోధో రాక్షసో రావణానుజః,
సమరే తీక్ష్ణవేగేన మిత్రఘ్నేన విభీషణః. ౮
తపనేన గజ స్సార్ధం రాక్షసేన మహాబలః,
నికుమ్భేన మహాతేజా నీలో ఽపి సమయుధ్యత. ౯

ఆప్పుడు రాక్షసవానరులకుం గలిగిన దొమ్మియుద్ధము నెత్తురును మాంస మును బురదగా నెంతయు నాశ్చర్యకరం బయియుండిసది. ౪౭

ఇది నలువదిరెండవసర్గము.

నలువదిమూఁడవసర్గము

ఆంత మహాబలశాలులగు వానరు లల్లెగురులేక యుద్ధంబుసేయుచుం డుటంజూచి రాక్షసులు సహింపఁజాలక మిక్కిలియుఁ గోపంబునొందిరి. ౧

రావణునికి జయంబుఁ గోరువారలును భయంకరకర్ములగు రాక్షసో త్తములు బంగారుశేఖరంబులతో నొప్పుచున్నగుట్టంబును అగ్నిజ్వాలుం బోలె వెలుఁగునుండు ధ్వజంబులతోను సూర్యబింబమునలెఁ దేజరిల్లుచుండు రథంబులతోను సుందరంబులగు కవచంబులతోనుంగూడి దశదిశలను నిండు నట్లు సింహనాదంబులుసేయుచు యుద్ధంబునకు వెడలిరి. ౨, ౩

ఆంత వానరులు జయంబుఁగోరి వచ్చినకామరూపులగు రాక్షసుల పైకి యుద్ధోత్సాహంబున నడిరి. ౪

ఇంతలో నట్లు రాక్షసులును వానరులును ఒఁడొరుఁ బొఁదికిం గవి యుఁడు నప్పు డిరుగెలంకులవారికిని ద్వంద్వయుద్ధంబు గలిగినది ౫

మహాతేజుఁడగు నింద్రజిత్తు వాలికుమారుఁడగు నంగదునితో ముష్టం టితో మృత్యువుపోరునట్లు యుద్ధముగావించెను. ౬

యుద్ధంబున శత్రువులకు సహింప నలవిగానట్టి విభీషణసచివుండగు సంపాతి ప్రజంఘునితోఁ బోరెను; హనుమంతుఁడు జంబుమాలితో యుద్ధంబు గావించెను. ౭

మహోదరుఁడగు రావణునితమ్ముఁడు విభీషణుఁడు మహాబేగుఁడయిన మిత్రఘ్నుఁడవు రాక్షసునితో యుద్ధముచేసెను. ౮

మహాబలుఁడగు గజుఁడు తపనుఁడవు రాక్షసునితోఁ బోరెను; మహా తేజుఁడగు నీలుఁడు నికుంభునితోఁగూడ యుద్ధముగావించెను. ౯

వానరేన్ద్రస్తు సుగ్రీవ ప్రముసేన సమాగతః,
సఙ్గత స్సమరే శ్రీమా న్విరూపాక్షేణ లక్ష్మణః. ౧౦
అగ్ని కేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మి కేతుశ్చ రాక్షసః,
సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ రామేణ సమసజ్జతాః. ౧౧
వజ్రముష్టి స్తు మైన్దేన ద్వివిదే నాశనిప్రభః,
రాక్షసాభ్యాం సుఘోరాభ్యాం కపిముఖ్యౌ సమాగతౌ. ౧౨

పీరణ్ణ నతనో ఘోరో రాక్షసో రణదుర్ధరః,
సనురే తీక్ష్ణనేమేన కలేన సముయుధ్యత. ౧౩

ధర్మస్య పుత్రో బలవా న్సుషేణ ఇతి విశ్రుతః,
స విద్యున్మాలినా ర్థి మాయుధ్యత మహాకపిః ౧౪
వానరా శ్చాపురే భీమా రాక్షసై ర్బలవద్భి స్సహా,
ద్వన్ద్వయుద్ధం సమీయుధ్ర బహుధా యుద్ధాయ బహుభి స్సహా. ౧౫
తత్రాపి తుములం యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్,
రక్షిసాం వానరాణాంచ ఏకానాం జయ మిచ్ఛతామ్. ౧౬
వారిరాక్షసదేహేభ్యః ప్రభూతాభ్యో రుధిరాప్లవాః,
శరీరసంఘాత మహో ప్రస్రవన్త్యో శోణితాపగాః ౧౭

ఆజఘాన సమరే శ్రీమా న్వజ్రేణేన శతక్రతుః,
అజ్ఞరం గదయా వీరం శత్రుసైన్యవిదారణమ్ ౧౮

తస్య కాఞ్చనచిత్రాఙ్గం రథం సాశ్వం ససారథిమ్,
జఘాన సమరే శ్రీమా నఞ్జనో వేగవా న్కపిః. ౧౯

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుడు ప్రఘసుడను రాక్షసునిపై కడరెను; శ్రీమంతుడగు లక్ష్మణుడు విరూపాక్షునితో యుద్ధము గావించెను. ౧౦

దుర్ధర్షుడగు నగ్నికేతుడును రశ్మికేతుండును సుహృన్ముఖుడును యజ్ఞకోపుడును రామునితో యుద్ధంబు గావించిరి. ౧౧

వజ్రముష్టియను రాక్షసుడు మైందునితోను అశనిప్రభుడయువాడు ద్వివిదునితోను ఇట్లు మైందద్వివిదులు భయంకరాకారులను నిర్దతిరాక్షసులతో బోరిరి. ౧౨

పరాక్రమవంతుడును భయంకరాకారుడైనను యుద్ధంబున వెదిరింపనలవిగానివాడునగు ప్రఘసుడనువాడు యుద్ధమునకు దీక్షిస్రుతాపుడగునలునితో యుద్ధముగావించెను. ౧౩

బలవంతుడగు ధూమ్రపుస్రుడైన సుషేణుడను వానరశ్రేష్ఠుడు విద్యుజ్జిహ్వాలితో యుద్ధము గావించెను. ౧౪

ఇంక భయంకరాకారులగు వానరులు పెక్కండ్రు రాక్షసుల పెక్కండ్రతో నానావిధంబుల ద్వంద్వయుద్ధంబు గావించిరి ౧౫

అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలులను జయంబుగోరుచారులనగు వారాక్షసులకును రోమహర్షణంబగు తుములయుద్ధము కలిగినది ౧౬

ఆయుద్ధంబున వానరరాక్షసదేహంబులనుండి వెండ్రుకలె పన్నికలుగాగలవియు దేహావయవములె కాష్ఠములుగాగల వియునగు విస్తీర్ణంబులయిన రక్తసరులు ప్రవహించినవి. ౧౭

ఇంద్రజిత్తు ప్రసిద్ధుడై దేవేంద్రునివజ్రాయుధంబుతో సమానంబయిన గదచేబరాక్రమవంతుడును శత్రుసైన్యంబుల సంహరించువాడునను సంగదుబ్రహరించెను. ౧౮

అంత శ్రీమంతుడును మహావేగుడునగు సంగదుడు కాంచనాలంకృతంబగు నాయింద్రజిత్తురథంబును సారథితోను గుఱ్ఱంబులతోనుంగూడ మొగ్గకావించెను. ౧౯

సమ్పాతి స్తు త్రిభి ర్బాణై ర్ధ్వజ మ్ఛిత్త్వా సమాహితః,
నిజఘా నాశ్వకర్ణేన ప్రజఙ్ఘం రణమూర్ధని. ౨౦
జమ్బుమాలీ రథస్థస్తు రథశక్త్యా మహాబలః,
బిభేద సమరే క్రుద్ధో హనూమన్తం స్తనా న్తరే. ౨౧
తస్యాతిరథ మాస్థాయ హనూమా న్మారుతాత్మజః,
ప్రమమాథ తలే నాశు సహా తేనై వ రక్షసా. ౨౨
నదన్ ప్రతపనో ఘోరో నళం ధ్వజ మ్ఛిత్త్వా ధ్వజావతి,

నళశ్చ ప్రతపన స్యాశు పాతయా మాస చక్షుషీ. ౨౩
భిన్నగాత్రశ్శరై స్తీక్ష్ణైః క్షీ ప్రహస్తేన రక్షసా,

గ్రసన్న మివ సై న్యాని ప్రఘసం వానరాధిపః. ౨౪
సుగ్రీవ స్స ప్తపర్ణేన నిర్బిభేద జఘాన చ,

అగ్నికేతు శ్చ దుర్ధర్షో రశ్మికేతుశ్చ రాక్షసః. ౨౫
సు ప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ త్రయం నిర్బిభిదు శ్శరైః,
తేషాం చతుర్ణాం రామస్తు శిరాంసి నిశితై శ్శరైః. ౨౬
క్రుద్ధ శ్చతుర్భి శ్చిచ్ఛేద ఘోరై రగ్నిశిఖోపమైః,
వజ్రముష్టి స్తు మైన్దేన ముష్టినా నిహతో రణే. ౨౭
పపాత సరథ స్సాశ్వో ధరాట్ట ఇవ భూతలే,
నికుమ్భస్తు రణే నీలం నీలాఞ్జనచయప్రభమ్. ౨౮
నిర్బిభేద శరై స్తీక్ష్ణైః కరై ర్రేఖ మివాంశుమాన్,
పున శ్శరశతై ర్నాథ క్షీ ప్రహస్తో నిశాచరః. ౨౯
బిభేద సమరే నీలం నికుమ్భః ప్రజహాస చ,

ప్రజంఘుఁడు సంపాతిని మూఁడమ్ములనొప్పింప నాతఁడు యుద్ధమధ్యంబున నశ్వకర్ణపృక్తంబుచేఁ బ్రజంఘుని వధించెను. ౨౦

మహాబలుఁడగు జంబుమాలి రథగతుఁడై యుద్ధంబునఁ గోపించి రథశక్తింగొని హనుమంతుని వక్షస్థ్సలంబునఁ బ్రహారించెను. ౨౧

వాయుసుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు శీఘ్రంబున నాజంబుమాలి రథంబుమీఁదికుతికి యతని నఱచేతం జఱచెను. ౨౨

భయంకరాకారుఁడగు నాప్రతపనుఁడు గర్జించుచు నళునిపైకిఁ గవిసెను.

అతిశీఘ్రంబుగా బాణంబులు ప్రయోగించునట్టి ప్రతపనుఁడు నలునిఁ దీక్ష్ణబాణంబుల నొంప నవ్వానరవీరుఁడు ప్రతపనుని కన్నులం బెట్టికి వైచెను. ౨౩

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు సైన్యంబునంతయు మ్రింగునట్లునోరు దెఱచుకొనివచ్చున్న ప్రఘసుని సప్తపర్ణవృక్షంబునం బ్రహారించి వధించెను. ౨౪

దుర్ధర్షుఁడగు నగ్నికేతుఁడును రశ్మికేతుఁడును సుప్తఘ్నుఁడును యజ్ఞకోపుఁడును రామునిపై నానావిధబాణంబులం బ్రయోగించిరి ౨౫

రాముఁడు అగ్నిజ్వాలలవంటి నాలుగు కఱకుబాణంబుల ననల్పవీరాత్మజుల శిరస్సులఁ ద్రుంచెను. ౨౬

వజ్రముష్టి యుద్ధంబున మైందునిచేఁ బిడికిటం బొడువఁబడినవాఁడై రథాశ్వంబులతోఁగూడఁ గోటబురుజుకైవడి నేలంగూలెను. ౨౭

సూర్యుఁడు కిరణంబులమేఘంబును భేదించునట్లు నికుంభుఁడు కాటుకపలె నల్లనైనీలుని కఱకుబాణంబుల నొంచెను. ౨౮

శీఘ్రముగా బాణంబులు ప్రయోగించునట్టి నికుంభుఁడు మరల నూఱుబాణంబుల నీలుం బ్రహారించి నవ్వెను. ౨౯

త సైన్యవరథచక్రేణ నీలో విష్ణు రి వాహవే. 30
శిర శ్చిచ్ఛేద సమరే నికుమ్భస్య చ సారథేః,
వజ్రాశనిసమస్పర్శో ద్వివిదోఽస్యశనిప్రభమ్. 31
జఘాన గిరిశృఙ్గేణ మిషతాం సర్వరక్షసామ్,

ద్వివిదం వానరేన్ద్రంతు నగయోధిన మాహవే. 32
శరైర్ రథనిసజ్జాస్థై స్సవిద్యా ధాశనిప్రభైః,
సశరైర్ రథినిద్దాభ్యో ద్వివిదశ్ శోధమూర్ఛితః. 33
సాలేన సరథం సాశ్వం నిజఘా నాశనిప్రభమ్,
విద్యున్మాలీ రథస్థస్తు శరైర్ వి కాఙ్క్షన్భూషణైః. 34
సుషేణం తాడయామాస నానాదచ ముపయుర్గనాః,
తం రథస్థ మథో దృష్ట్వా సుషేణో వానరో త్తమః. 35
గిరిశృఙ్గేణ మహతా రథ మాశు న్యపాతయత్,

లాఘవేన తు సంయుక్తో విద్యున్మాలీ నిశాచరః. 36
అక్రమ్య రథా తూర్ణం గదా పాణిః క్షితౌ స్థితః,
తతః క్రోధసమావిష్ట స్సుషేణో హరిపుఙ్గవః. 37
శిలాం సుమహతీం గృహ్య నిశాచర మభిదవత్,
త మాపత న్తం గదయా విద్యున్మాలీ నిశాచరః. 38
వక్షో వ్యభిజఘా నాశు సుషేణం హరిసత్తమమ్,
గదా ప్రహారం తం ఘోర మచిన్త్య స్సగో త్తమః. 39
తాం శిలాం పాతయామాస తస్యోరసి మహామృధే,
శిలా ప్రహారాభిహతో విద్యున్మాలీ నిశాచరః. 40
నిష్పిష్టహృదయో భూమౌ గతాసు ర్నిపపాత హ,
ఏవం తై ర్వానరై ర్భీమై ర్భీమా స్తే రజనీచరాః. 41

నీలుఁడు యుద్ధంబున విష్ణుకల్పుఁ డంబోలె ఆనిమిషంభుని రథచక్రముం గొని సారథిశిరంబు వెగవేసెను 30

ఏజ్ఞాశనులతోఁ సమానమైన దేహములగలద్వివిదుఁడును రాక్షసులం దఱుం చూచుచుండఁగా యుద్ధంబున నశనిప్రభునఁ బర్వతశిఖరంబునం బ్రహరించెను 31

ఆశనిప్రభుఁడు సర్వతింబులచే బోరుచున్న వానరోత్తముఁడగు ద్వివిదుని బిడుగులంబోని కఱకుబాణంబుల నొంచెను 32

ఆద్వివిదుఁడు బాణంబులచే మిక్కిలియు నొచ్చి పరమకుపితుఁడై సాలవృక్షంబున నాయశనిప్రభుని రథాశ్వంబులతోఁగూడ వధించెను. 33

విద్యున్మాలి రథగతుఁడై నానాలంకృతంబులగు బాణంబుల సుషేణుం బ్రహరించి పలుమాఱు సింహనాదంబులు గావించెను. 34

అంత వానరశ్రేష్ఠుఁడగు సుషేణుఁడు తొమ్మిందనుండుటయు జంబుమాలి రథంబుపై నుండుటయుంజూచి పెద్దపర్వతంబువేసి శిఖరంబున రథంబును నుగ్గు గావించెను. 35

ఆవిద్యున్మాలి మిక్కిలియు లాఘవంబుగలవాఁడు కావున గద చేతం గొని రణంబుననుండి శిఖరంబున నేలకు లంఘించెను. 36

అంత వానరశ్రేష్ఠుండగు సుషేణుఁడు కుపితుఁడై, పెద్దతాయియొక టిగ్రహించి విద్యున్మాలిం దతిమెను. 37

అంత విద్యున్మాలి వానరశ్రేష్ఠుఁడగు సుషేణుఁడు పెనుతాయి చేతం గొనివచ్చుటంజూచి యతనిమీఁదికి వైఁ గదచేఁ గొట్టెను. 38

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు సుషేణుఁడు ఆగదాప్రహారమును సరకుసేయక విద్యున్మాలిమస్తకస్థలంబుపై నాశిలం బడవేసెను. 39

విద్యున్మాలి యాశిలాప్రహారంబున మస్తకస్థలమంతయుఁ జూర్ణము గా గతప్రాణుఁడై నేలంబడెను. 40

ఇట్లు శూరులగు వానరులు శూరులగు నారాక్షసులను దేవత లనురు

ద్వన్ద్వైర్వే విమృదితా స్తత్ర దైత్యా ఇవ దివౌకసైః,
భగ్నైశ్చ ఖడ్గైర్గదాభిశ్చ శక్తితోమరపట్టసైః. ౪౨

అపవిద్ధైశ్చ భిన్నైశ్చ రథై స్సాజ్గ్రామికైర్హయైః,
నిహతైశ్చ కుఞ్జరైర్మత్తై స్తథా వానరరాక్షసైః. ౪౩

చక్రాక్షయుగదణ్డైశ్చ భగ్నైశ్చ ధ్వజరణిసంశ్రితైః,
బభూ వాయోధనం ఘోరం గోమాయుగణసంకులమ్. ౪౪

కబన్ధాని సముత్పేతు ర్దిక్షు వానరరక్షసామ్,
విమర్దే తుములే తస్మి న్దేవాసురరణోపమే. ౪౫

విదార్యమాణా హరిపుఙ్గవై స్తదా
నిశాచరా శ్శోణితదిగ్ధగాత్రాః,
పున స్సుయుద్ధం తరసా సమాస్థితా
దివాకర స్యాస్తమయాభికాఙ్క్షిణః. ౪౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రిచత్వారింశ స్సర్గః. ౪౩.

చతుశ్చత్వారింశ స్సర్గః.

యుధ్యతా మేవ తేషాం తు తదా వానరరక్షసామ్,
రవి రస్తం గతో రాత్రిశ్చ ప్రవృత్తా ప్రాణహారిణీ. ౧

అన్యోన్యం బద్ధవైరాణాం ఘోరాణాం జయమిచ్ఛతామ్,
సంప్రవృత్తం నిశాయుద్ధం తదా వానరరక్షసామ్. ౨

రాక్షసోఽసీతి హరయో హరి శ్చాసీతి రాక్షసాః,
అన్యోన్యం సమరే జఘ్ను స్తస్మి న్తమసి దారుణే. ౩

జహి దారయ చైహీతి కథం విద్రవసీతి చ,
ఏవం సుతుములే శ్శబ్ద స్తస్మి న్తమసి తుత్రువే. ౪

లంబోలె వాద్వంద్వయుద్ధంబున వధించిరి. ౪౧

అప్పుడు యుద్ధభూమి తునిసిపడిన ఖడ్గంబులచేతను గదలచేతను శక్తులచేతను దోమరంబులచేతను పట్టిసంబులచేతను వితతిగిపడిన గధంబులచేతను యుద్ధయోగ్యంబులగు నుల్లంబులచేతను నివాతంబులగు మత్తగజంబులచేతను హయంబులచేతను నాగరరాక్షసులచేతను వితతిగి నేలంబడిన బండిచక్రంబులచేతను గన్నులచేతను గాడ్పులచేతను భయంకరంబై భక్షణార్థమయి సంచరించు నక్కలతోడగూడినదై యుండినది. ౪౨-౪౪

దేవాసుర యుద్ధంబుతో సమానమయిన యా దొమ్మియుద్ధమునందు వానరరాక్షసులమొండెములు దిక్కులం బెదరించుచుండినవి ౪౫

అప్పుడు రాక్షసులు వానరవీరులచే వధింపఁబడి నెత్తురు వెల్లువలయిన దేహములగలవారలయ్యు తమకు బలకరంబగు సూర్యాస్తమయంబు రాఁగోరి బలంబు నవలంబించి యుద్ధంబు సేయుచుండిరి. ౪౬

ఇది నలువదిమూఁడవసర్గము.

నలువదినాలుగవసర్గము.

అప్పుడు ఆవానరరాక్షసులు అట్లు యుద్ధముసేయుచుండఁగానే సూర్యుఁడస్తంగతుఁడయ్యెను; అంత వానరప్రాణహారిణియగు రాత్రియు వచ్చినది.

అప్పుడు పరస్పరము బద్ధవైరులును భయంకరాకారులును జయాభిలాషులునగు నావానరరాక్షసులకు రాత్రియుద్ధంబు గలిగినది. ౨

భయంకరంబగు నాయంధకారంబునందు వానరులు రాక్షసుఁడని వానరుని రాక్షసులు వానరుఁడని రాక్షసుని ఇట్లు గన్నుఁ దెలియక ఒండొరులం గొట్టుకొనిరి. ౩

వధింపుము; చీల్చివేయుము; పోవలదురమ్ము; ఏల పరుగెత్తెదవు? ఇట్లు ఆయంధకారమునందుఁ దుములంబుగా మహోధ్వని వినఁబడినది. ౪

కాళాగ్ని కాఞ్చనసన్నాహా స్తస్మిం స్తమసి రాక్షసాః,
సంప్రాదృశ్య న్త శైలేన్ద్రా దీప్తౌషధివనా ఇవ. ౫

తస్మిం స్తమసి దుష్పారే రాక్షసాగ్ర క్రోధమూర్ఛితాః,
పరిసేతు ర్మహావేగా భక్షయ న్తగ్ర ప్లవఙ్గమాన్. ౬
తే హయా న్కాఞ్చనాపీడాన్ ధ్వజాం శ్చాగ్నిశిఖోపమాన్,
ఆప్లుత్య రథై స్తీక్ష్ణై ర్భీమరూపా వ్యదారయన్. ౭

వానరా బలినో యుద్ధే తేభయ న్రాక్షసీం చమూమ్,

పుష్కరా న్కూబరారోహా న్పతాకాధ్వజినో రథాన్. ౮
చకర్షుశ్చ దదంశుశ్చ దశనైగ్ర క్రోధమూర్ఛితాః,

లక్ష్మణ శ్చాపి రామశ్చ శరై ర్ఘోరవిషోపమైః. ౯
దృశ్యాదృశ్యాని రక్షాంసి ప్రవరాణి నిజఘ్నతుః,
తురఙ్గఖురవిధ్వ స్తం రథనేమిసముత్థితమ్. ౧౦
రురోధ కర్ణనేత్రాణి యుధ్యతాం ధరణీరజః,
వర్తమానే మహాఘోరే సఙ్గ్రామే రోమహర్షణే. ౧౧
రుధిరోదా మహాఘోరా నద్య స్తత్ర ప్రసుస్రువుః,

తతో భేరీమృదఙ్గానాం పణవానాం చ నిస్వనః. ౧౨
శఙ్ఖవేణుస్వనోన్మిశ్ర స్సంబభూ వాద్భుతోపమః,
హతానాం స్తనమానానాం రాక్షసానాం చ నిస్వనః. ౧౩
శస్తానాం వానరాణాంచ సంబభూ వాతిదారుణః,

ఆయంధకారంబున నల్లనిమేనుగలవారలును బంగారుకవచంబుఁ దొడుగుకొని యున్నవారలునగు రాక్షసులు రాత్రికాలంబున జ్వలించినట్లు ప్రకాశించుచుండు నోషధుల వనముగల మహాపర్వతంబులమాడ్కిఁ జూపట్టుచుండిరి. ౪

ఆసంతంబగు నాయంధకారంబున రాక్షసులు పరమకుపితులయి మహావేగంబున వానరుల భక్షించుచు యుద్ధభూమిని విహరింపుచుండిరి. ౫

ఆవానరులు మహోత్సాంబునొంది యాకాశంబున కుర్మిమించి తీక్ష్ణదంతంబుల బంగారుశిరోభూషణంబులు గలయుష్ట్రంబులను ఆగ్నిజ్వాలువలేఁ ప్రకాశించుచున్నధ్వజంబులను జీలిచివేసిరి. ౬

బలవంతులగు వానరులు యుద్ధంబున రాక్షససేనను నానావిధంబులం గలంచిరి.

వానరులు క్రోధమూర్ఛితులయి యేనుఁగులను ఏనుఁగులపైఁ గూర్చుండినవారలను ధ్వజములు గట్టియున్నరథంబులను ఁడ్చివేసి దంతంబులఁ గొనికి నాశంబు నొందించిరి. ౭

రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును అప్పుడు దృశ్యులయియున్న వారలను అదృశ్యులయినవారలునగు రాక్షసులఁ బెక్కండ్రఁ దీక్ష్ణబాణంబులఁ బధించిరి.

అప్పుడు యుష్ట్రంబులతోక్కుచేఁ జీర్ణితంబయి రథచక్రంబులచేఁ బైకిలేచినపరాగము యుద్ధమునేయువారలచెవులను గన్నులను వారించినది.

అట్లు చూపరులకు రోమహర్షణంబుగా మహాభయంకరంబుగా యుద్ధము జరుగుచుండఁగా నాయుద్ధభూమియందు మహాభయంకరములగు శబ్దములు ప్రవహించినవి. ౧౧

అంత భేరీమృదంగపణవధ్వనులును శంఖవేణురావంబులును ఒక్కటిగాఁగలసి యాశ్చర్యకరంబుగా వినవచ్చినవి. ౧౨

ఒండొరులం జక్కఁగాఁ బ్రహరించుకొని గర్జించుచున్న వానరరాక్షసుల గర్జాధ్వనులు అతిభయంకరంబుగా వినవచ్చుచుండినవి. ౧౩

హన్తే రాక్షనరవీరైశ్చ శక్తిశూలపరశ్వధైః. ౧౪
నిహన్తే ఽపర్వతాగ్రైశ్చ రాక్షసైః కామరూపిభిః,
శస్త్రపుష్పోపహారా చ తత్రాసీ ద్యుద్ధమేదినీ. ౧౫
దుర్జ్ఞేయా దుర్నివేశా చ శోణితాస్రావకర్దమా,
సా బభూవ నిశా ఘోరా హరిరాక్షసహారిణీ. ౧౬
కాళరాత్రీవ భూతానాం సర్వేషాం దురతిక్రమా,

తత స్తే రాక్షసా స్తత్ర తస్మిం స్తమసి దారుణే. ౧౭
రామమే వాభ్యవర్తన్త సంసృష్టా శ్శరవృష్టిభిః,
తేషా మాపతతాం శబ్దం క్రుద్ధానా మపి గర్జతామ్. ౧౮
ఉష్ణార్త ఇవ సప్తానాం సముద్రాణాం ప్రనుస్రువే,

తేషాం రామ శ్శరైః షష్ఠి ష్షష్ఠూన నిశాచరాన్. ౧౯
నిమేషా న్తరమా త్రేణ శిత్తే రగ్నిశిఖోపమైః,
యుగశత్రుశ్చ దుర్ధర్షో మహాపార్శ్వ మహోదరౌ. ౨౦
వజ్రదంష్ట్రో మహాకాయ స్తా చోభా వకసారణౌ,
తేతు రామేణ బాణాస్తై స్సర్వే మర్మసు తాడితాః. ౨౧
యుద్ధా దపసృతా స్తత్ర సావశేషాయుషో ఽభవన్,

తత్రకాఞ్చనచిత్రాఙ్గై శ్శరైరగ్నిశిఖోపమైః. ౨౨
దిశ శ్చకార విమలాః ప్రదిశశ్చ మహాబలః,
యే త్వన్యే రాక్షసా భీమా రామస్యాభిముఖే స్థితాః. ౨౩
తేఽపి నష్టా స్సమాసాద్య పతఙ్గా ఇవ పావకమ్,

ఆచ్చట నప్పుడు వానరవీరులు శక్తిశూలపరశ్వధాద్యాయుధంబుల మాతులగుటవలనను రాక్షసులు ప్రాసతోమరశిఖరంబుల మాతులగుటవలనను ఆయుద్ధభూమి యాయాయుధంబులచేతను బద్ధతోమరశిఖరంబులనుండి రాలిన పుష్పంబుల చేతను ఆచ్ఛాదితమయి పెక్కురుచేఁ దడుపఁబడి బురదగా నుండుటచేత దుష్ప్రవేశమయియుండినది. ౧౪,౧౫

భీయంకరమును వానరరాక్షసుల ప్రాణంబులు హరించునదియునగు నారాత్రి కాళరాత్రియుంబోలె సమస్తభూతంబులకును ఇంక నెట్లు తెల్ల వాఁ గునునట్లు భయంబుగల్గించినది. ౧౬

అంత నప్పుడు భయంకరంబగు నాయుంగకాండంబున నామేటిరాక్షసులు బాణవర్షంబులు గురిపింపుచు రామునిపై కడరిరి. ౧౭

ఆరాక్షసులు క్రుద్ధులయి గర్జింపుచు రామునిపై కడరఁగా నాధ్వని మహాప్రళయంబున నుప్పొంగు సప్తసముద్రంబుల శబ్దముంబోలె, భయంకరంబై వినవచ్చినది. ౧౮

రాముఁడు ఒక్కఁ డెప్పపాటున ఆరాక్షసులలో వాఁడుగురను తీక్ష్ణములగు నగ్నిజ్వాలలవంటి యాఱు బాణంబుల నొప్పించెను ౧౯

దుర్ధర్షుఁడగు యమశత్రుఁడును మహాపార్శ్వుఁడను మహోదరుండును మహాకాయుండగు వజ్రదంష్ట్రుండును ఆరావణునిచే యుత్తరద్వార రక్షణార్థమయి నియుక్తులగు నాశుకసారసులఁ బిల్చిరి, ఈరాక్షసులాఱ్గురును, రామునిచేత జీవసానంబులంగుఁ దీక్ష్ణబాణంబులఁ దాడిసులయి యంత యుద్ధంబుననుండి దొలఁగి కొంత యాయాస్సును దక్కించుకొనిరి. ౨౦,౨౧

మహాబలుఁడగు రాముండు అంధకారంబునఁ గాంచనాలంకృతంబులగు నగ్నిజ్వాలలవంటి బాణంబులచే దిక్కులందును విదిక్కులందును వెలుతురు గలుగఁజేసెను. ౨౨

మఱియు నింకను భయంకరాకారులగు రాక్షసు లెవ్వరెవ్వరు రాముని కభిముఖంబుగా నిలిచిరో వారలందఱు నగ్నిహోత్రంబునంబడిన మిడుతలమాడ్కి నాశంబునొందిరి. ౨౩

సువర్ణపుఙ్ఖైర్విశిఖైస్సంపతద్భిస్సహస్రశః. ౨౪
బభూవ రజనీ చిత్రా ఖద్యోతైరివ శారదీ,

రాక్షసానాంచ నినదైర్హరీణాం చాపి నిస్స్వనైః. ౨౫
సా బభూవ నిశా ఘోరా భూయో ఘోరతరా తదా,
తేన శబ్దేన మహతా ప్రనృద్ధేన సమన్ తతః ౨౬
త్రికూటగ కన్దరాకీర్ణగ ప్రవ్యాహరి దివాచలః,

సోలాఙ్గూలా మహాకాయా స్తమసా తుల్యవర్చసః. ౨౭
సమ్పరిష్వజ్య బాహుభ్యాం భక్షయ న్రజనీచరాన్,
అభ్యద స్యన్తగ రణే శత్రుం నిహన్తుం సముపస్థితః. ౨౮
రావణిం నిజఘా నాశు సారథిగ చ హయానపి,
వర్మాణే తదా ఘోరే సఙ్గ్రామే భృశదారుణే. ౨౯
ఇన్ద్రజిత్తు రథం త్యక్త్వా హతాశ్వో హతసారథిః,
అబ్రవీన మహాకాయ స్తతై హా నరధీయత. ౩౦
తత్కర్మ వాలివుత్రస్య సర్వే దేవా స్సహర్షిభిః,
తుష్టువుగ పూజనార్హస్య తౌ చోభౌ రామలక్ష్మణౌ. ౩౧
ప్రభావం సర్వభూతాని విదు రిన్ద్రజితో యుధి,
తేన తే తం మహాత్మానం తుష్టా దృష్ట్వా ప్రధర్షితమ్. ౩౨

తతగ ప్రహృష్టాగ కపయ స్సుగ్రీవవిక్షణాః,
సాధు సా ధ్వితి నేదుశ్చ దృష్ట్వా శత్రుం ప్రధర్షితమ్. ౩౩

ఇన్ద్రజిత్తు తదా తేన నిర్జితో భీమకర్మణా,
సంయుగే వాలివుత్రేణ క్రోధం చక్రే సుదారుణమ్. ౩౪

వేవేలుగా బంగారు పీఁజలుగలబాణములు ప్రయోగింపఁబడు చుండుటఁజేసి మిఱుఁగురుఱుఁబురువులతోఁగూడిన శరద్రాత్రికాలపు నారాత్రి యెంతయు నొప్పుమండినది. 27

మొదలే భయంకరమయియుండు నారాత్రి వానరరాక్షసులు సేయు చుండు సింహనాదంబులచే మఱియు భయంకరముగానుండినది. 28

ఆంతటను వ్యాపించి వృద్ధిఁబొందినయూధ్వనిచేఁ దెక్కుగుహలతోఁ గూడిన త్రికూటపర్వతము ప్రతిధ్వనులుసేయుచు మాటలాడినట్లు చూపట్టి నది. 29

మహాకాయులును అంధకారంబువలె నల్లనివేనుగలవారలునగు గో లాంగూలంబులు రాక్షసులఁ జీకుఱుఁ గవు గిలించికొని భక్షింపసాగిరి. 30

అంగదుఁడు యుద్ధంబునుఁ దన ప్రతినీరుఁడగు నింద్రజిత్తును ఖడ్గి పఁ దలంపుగొని సారథిని గుఱ్ఱంబులనుంగూడి ఖండించెను. 31

అప్పుడట్లు మహాభయంకరంబగ యుద్ధంబు జరుగుచుండఁగానే మహా కాయుఁడగు నింద్రజిత్తుమాత్రము అంగదుఁడు గుఱ్ఱంబులను సారథినిఁజంపి నందున రథంబును విడిచి యచ్చటనె యంతర్ధానంబు నొందెను. 32, 33

దేవతలుసు ఋషులును రామలక్ష్మణు లిద్దఱును బూజార్హుఁడగు నంగ దుఁడు గావించిన యాకార్యమునకు మెచ్చుకొని ప్రస్తుతించిరి. 34

సమస్తభూతంబులకును యుద్ధంబున నింద్రజిత్తుప్రభావంబు దెలియు ను; కావున వారలు ఆట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు నింద్రజిత్తు యుద్ధంబునఁ బరాజయంబు నొందుటంజూచి సంతోషమునొందిరి. 35

అంత సుగ్రీవుఁడును విభీషణుఁడును వానరులును ఇంద్రజిత్తుపరాజ యంబు నొందుటంజూచి పరమసంతోషంబునొంది యంగదుని సాధువాదం బులఁ బ్రశంసించిరి. 36

అంత నింద్రజిత్తు అట్లు భయంకర పరాక్రముఁడగు నంగదునిచే యు ద్ధంబునఁ బరాజయంబునొంది దారుణంబగుకోపంబు నవలంబించెను. 37

ఏతస్మి న్నన్తరే రామో వానరా న్వాక్య మబ్రవీత్,
సర్వే భవన్త స్తిష్ఠన్తు కపిరాజేన సంగతాఃసర్గము. 34

స బ్రహ్మణా దత్తవర స్సైరిలోక్యం బాధతే భృశమ్,
భవతా మర్థసిద్ధ్యర్థం కాలేన స సమాగతఃసర్గము. 35

అద్యైవ హతమితవ్యం మే భవద్భో విగతజ్వరాఃసర్గము,
సో ఽనర్థానగతఢి పాపో రాక్షసీ రణకర్కశఃసర్గము. 32
అదృశ్యో నిశితా న్బాణా న్ముమో చాశనినర్చసఃసర్గము,
సరామం లక్ష్మణం చైవ ఘోరై ర్నాగమయై శ్శరైఃసర్గము. 33
బిభేద సమరే క్రుద్ధ స్సర్వగాత్రేషు రాఘవఃసర్గము,
మాయయా సంవృత స్తత్ర మోహయ న్రాఘవౌ యుధిసర్గము. 34
అదృశ్య స్సర్వభూతానాం కూటయోధీ నిశాచరఃసర్గము,
బబన్ధ శరబన్ధేన భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌసర్గము. 40
తౌ తేన పురుషవ్యాఘ్రౌ క్రుద్ధే నాశీవిషై శ్శరైఃసర్గము,
సహసా నివృతౌ నీరౌ తదా సైన్య వానరాఃసర్గము 41

ప్రకాశరూపస్తు యథా నశక్త
స్తా బాధితుం రాఘవరాజపుత్రౌ,
మాయాం ప్రయోక్తుం సముపాజగామ
బబన్ధ తౌ రాజసుతౌ దురాత్మాసర్గము. 42
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుశ్చత్వారింశ స్సర్గఃసర్గము. 44

పఞ్చచత్వారింశ స్సర్గఃసర్గము.

స తస్య గతి మన్విచ్ఛ న్రాజపుత్రౌ ప్రతాపవాన్,

ఈమధ్యమున రాముఁడు వానరులఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

మీరలందఱు వానరరాజుండగు సుగ్రీవునితోఁగూడ జాగ్రత్తతో నుండుఁడు. 3౫

ఆయింద్రజిత్తు బ్రహ్మవలన వరంబునొంది ముల్లోకంబులను మిక్కిలి యు బాధింపుచుండు. ఇప్పుడతనికి మృత్యువన్నిహితమగుటవలన నతనివధించుట యను మీకార్యము సిద్ధించుటకై వచ్చినాఁడు. 3౬

ఇప్పుడుమాత్రము మీరు నాకుఁగానోర్చి యుండవలసినది.

పాపాత్ముఁడును యుద్ధమునందు సమర్థుఁడగు నాయింద్రజిత్తు ఆంతర్ధానవిద్యచే నదృశ్యుఁడై పిడుగులవంటితీక్ష్ణబాణంబులఁ బ్రయోగించెను.

ఆయింద్రజిత్తు యుద్ధంబునఁ గోపించి రామలక్ష్మణులపై నాపాదమస్తకంబు భయంకరంబులగు నాగమయబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. 3౭

అప్పుడు కపటమున యుద్ధమునేయునట్టి యాయింద్రజిత్తు మాయనవలంబించి సమస్తభూతంబులకు నదృశ్యుఁడై వానరులానందమోహంబు నొందించుచు రామలక్ష్మణుల నిద్దఱను నాబాణంబులచే బంధించెను 3౮,౪౦

ఆంతట నట్లు క్రుద్ధుఁడగు నింద్రజిత్తుచే నాగబాణంబుల బంధింపఁబడి పరవశులయియున్న పురుషశ్రేష్ఠులను వీరులునగు రామలక్ష్మణులను వానరులు చూచిరి. ౪౧

మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసేశ్వరసుతుఁడింద్రజిత్తు స్పష్టముగా నొడుటనిలిచి రామలక్ష్మణుల బాధింప నశక్తుఁడయ్యెఁ గావున మాయనవలంబించి యదృశ్యరూపుఁడైయుండియారామలక్ష్మణుల నాగబాణంబుల బంధించెను. ౪౨

ఇది నలువదినాలుగవసర్గము.

నలువదియైదవసర్గము.

రాఘవోత్తముఁడును మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడునగు

దిదే శాతిబలో రామో దళ వానరయూథపాన్. ౧

దృష్వా సుషేణస్య దాయాదా నీలంచ ప్లవగర్షభమ్,
అఙ్గదం వాలిపుత్త్రంచ శరభం చ తరస్వినమ్. ౨
వినతం జామ్బవన్తం చ సానుప్రస్థం మహాబలమ్,
ఋషభం చర్షభస్కన్ధమాదిదేశ పరన్తపః. ౩

తే సమ్ప్రహృష్టా హరయో భీమా నుద్యమ్య పాదపాన్,
ఆకాశం వివిశు స్సర్వే మార్గమాణా దిశో దశ. ౪
తేషాం వేగవతాం వేగ మిషుభి ర్వేగవత్తరైః,
అస్తవి త్పరమాస్త్రైస్తు వారయామాస రాఘవిః. ౫
తం భీమవేగా హరయో నానాప్రహరణోద్యతాః,
అన్ధకారే న దదృశు ర్నేషుం సూర్యమి వావృతమ్. ౬
రామలక్ష్మణయో రేవ సర్వే దేవాభిర క్షరాన్,
భృశం మార్గేషుమాస రావణి స్సమితిఞ్జయః. ౭
నిర్వ్రణశరీరౌ తౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
క్రుద్ధే నేన్ద్రజితా మీక్ష్య పన్నగై శ్శరతాం గతైః. ౮

తయోః క్షతజమార్గేణ సుస్రావ రుధిరం బహు,
తౌ వృథౌ చ ప్రకాశేతే పుష్పితౌ వివ కింశుకౌ. ౯

తతస్తు పర్యన్తరక్తాక్షో భిన్నాఞ్జనచయోపమః,
రావణి ర్భ్రాతరౌ వాక్య మన్తర్ధానగతో ఽబ్రవీత్. ౧౦

యుధ్యమాన మనాలక్ష్యం శత్రోరపి త్రిదశేశ్వరః,

రాముఁడు ఆయింద్రజి త్తెందున్నాఁడో తెలియఁగోరి పదుగురవానరయూథపుల కాజ్ఞాపించెను. ౧

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి రాముఁడు సుషేణునికొడుకు లిద్దఱును వాసరోత్తముఁడగు నీలుఁడు నంగదుఁడును బలవంతుఁడగు శరభుఁడును వినతుఁడును జాంబవంతుఁడును మహాబలశాలియగు సానుప్రస్థుఁడును ఋషభుఁడును ఋషభస్కంధుఁడును నీపదిమందిని ఇంద్రజిత్తుస్థానం బారసిరండని యాజ్ఞాపించెను. ౨, ౩

ఆవానరులందఱును బరమసంతోషంబునొందినమహావృక్షంబులం గొని దశదిశలందు నింద్రజిత్తును వెదకుచు నాకాశంబున కుద్గమించిరి. ౪

పరమాస్త్రవేత్తయగు నింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రాభిమంత్రితంబులగు బాణంబుల వేగవంతులగు నావానరులవేగంబు నివారించెను. ౫

భయంకరవేగులగు నానానామలుబాణంబుల భిన్నగాత్రులయి మేఘావృతుఁడగుసూర్యుఁడుంబోలె నంధకారంబునన్నయింద్రజిత్తుం గానరైరి. ౬

జయశాలియగు నాయింద్రజిత్తు సమస్తావయవంబులను భేదించునట్టి కఱకుబాణంబులమీఁద నారామలక్ష్మణులనే యెక్కుచుగాఁ బ్రయోగించెను. ౭

ఆట్లింద్రజిత్తు క్రుద్ధుఁడై పరాక్రమవంతులగు వారామలక్ష్మణులపై బాణాకాశములనుసర్పములను దేహాములంగు నూదిమోపునైన నవకాశము లేనట్లు ప్రయోగించెను. ౮

ఆరామలక్ష్మణుల దేహంబులంగుండి యధికముగా నెత్తురుగాఁబోనది; అప్పుడు వార లిరువురు పుష్పితంబులగు పలాశవృక్షములమాడ్కిఁ బ్రకాశించిరి. ౯

అంతఁ గాటుకరాశియుంబోలె నీలవర్ణుఁడగు నాయింద్రజిత్తు అంతర్ధానగతుఁడైయే కోపంబునఁ గనుంగొనల నెఱ్ఱఁదనంబుగదుర రామలక్ష్మణులఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౦

నే నంతర్ధానమునొంది యుద్ధముసేయుచుండఁగా దేవనాథుఁడగు

ద్రష్టు మాసాదితుం వాపి న శక్తస్త్రి కింపున ర్యువామ్. ౧౧

ప్రావృతా విషజాలేన రాఘవౌ కబ్జపత్రిణా,
వీరశోణపరీతాత్మా నయామి యమసాదనమ్. ౧౨

వీర ముక్త్వా తు ధర్మజ్ఞా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
నిర్బిభేద శిలై ర్బాణైర్ ప్రజహర్ష ననాద చ. ౧౩

భిన్నాఞ్జనచయశ్యామో విష్ఫార్య్య వివులం ధనుః,
భూయోభూయ శ్శరా స్ఘోరా స్ససర్జ మహామృధే. ౧౪

తతో మర్మసు మర్మజ్ఞో మజ్జయ న్నిశితాన్ శరాన్,
రామలక్ష్మణయో ర్వీరో ననాద చ ముహుర్ముహుః. ౧౫

బద్ధౌ తు శరబన్ధేన తౌ వుభౌ రణమూర్ధని,
నిమేషా న్నరమాత్రేణ న శేకతు రుదీక్షితుమ్. ౧౬
తతో విభిన్నసర్వాఙ్గౌ శరశల్యాచితౌ వుభౌ,
ధ్వజా వివ మహేన్ద్రస్య రజ్జుముక్తౌ ప్రకమ్పితౌ. ౧౭
తౌ సమ్పరిచలితౌ ప్రేక్ష్య మర్మభేదేన కర్శితౌ,
నిపేతతు ర్మహేష్వాసౌ జగత్యాం జగతీపతీ. ౧౮
తౌ వీరశయనే వీరౌ శయానౌ గుధికోత్థితౌ,
శరవేష్టితసర్వాఙ్గౌ వార్తా పరమపీడితౌ. ౧౯

న హ్యవిద్ధం తయో ర్గాత్రే బభూ వాఙ్గుళ మన్తరమ్,

నింద్రుఁడుగూడ నన్నుఁ జూచుటకుఁగాని సమీపించుటకుఁగాని శక్తుఁడు గాఁడు; ఇంక మీసంగతి చెప్పనేల? ౧౧

రామలక్ష్మణులారా! ఇప్పుడు మీరలు కంకపత్రపర్యంతములగు బాణంబులనాపాదమస్తకము నావృతులై యున్నారుగదా! ఇంక నిప్పుడే మిమ్ముల యమపురికిం బంపెదను; నాకోపము వ్యర్థముగాదు. అని యింద్రజిత్తు రామలక్ష్మణులతోఁ జెప్పెను. ౧౨

అయింద్రజిత్తు ఈప్రకారమునఁజెప్పి ధర్మజ్ఞులగు నారామలక్ష్మణులను దీక్షాబాణంబుల నొప్పించి సంతోషంబున సింహనాదంబు గావించెను. ౧౩

పగిలిన కాటుకరాశివలె నల్లనైయింద్రజిత్తు ఆమహాయుద్ధంబున విశాలంబగు ధనువును సారించి మాటిమాటికి తీక్ష్ణంబులగు బాణంబులఁ బ్రయోగించెను. ౧౪

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడును జీవనిస్పృహంబులు చక్కఁగాఁ దెలిసిన వాఁడునగు నింద్రజిత్తు రామలక్ష్మణులనుద్దిస్థానములఁ దీక్ష్ణబాణంబులు చొప్పించి మాటిమాటికి సింహనాదంబులు గావించెను. ౧౫

ఆరామలక్ష్మణులు అట్లు శరబంధంబున బద్ధులయి తృణమాత్రంబునఁ జూచుటకుఁగూడ నశక్తులయిరి. ౧౬

అంత మహాధనుర్ధరులును మహావీరులును భూపతులునగు నారామలక్ష్మణులిర్వ్వురును భిన్నసర్వాంగావయవులై బాణపూర్ణదేహులయి మర్మస్థానంబుల భిన్నులగుటంజేసి మిక్కిలియు నొచ్చి చలనంబునొంది రజ్జుముక్తంబులగు నింద్రధ్వజంబులకైవడి నేలంబడిరి ౧౭,౧౮

పరాక్రమవంతులగు నారామలక్ష్మణులు నెత్తుటందోఁగుచు సమస్తావయవంబులందును బాణంబుల బద్ధులయి పరమపీడితులయి యార్తులయి యుద్ధభూమియందు శయనించియుండిరి ౧౯

ఆరామలక్ష్మణులదేహమునందు ఆపాదమస్తకము బాణంబుల విద్ధంబు

నానిర్భిన్నం నచా స్తభ్ధ మూకరాగ్రా దజిహ్మగైః. ౧౦

తౌ తు క్రూరేణ నిహతౌ రక్షసా కామరూపిణా,
అస్రు క్షున్స్రావతు స్తీవ్రం జలం ప్రస్రవణా వివ. ౧౧

పపాతప్రథమం రామో విదీర్ణ మర్మసు మార్గణైః,
క్రోధా దిన్ద్రజితా యేన పురా శక్రో వినిర్జితః. ౧౨

రుక్మపుఙ్ఖైశ్చ ప్రసన్నాగ్రై ర్ధోరణస్థాభి రాశుగైః,
నారాచైర్వర్ధనా ర్థాచై ర్భల్లైర్భల్లిభిరే రపి. ౧౩
వివ్యాధ వత్సదన్తైశ్చ సింహదంష్ట్రైశ్చ తూర్ణై స్తథా,

స వీరశయనే శిశ్యే విధ్య మాదాయ కార్ముకమ్. ౧౪
భిన్నముష్టిపరీణాహం త్రిణతం గుర్వ్భూమితమ్,

బాణపాతా న్నరే రామం పతితం పురుషర్షభమ్ ౧౫
స తత్ర లక్ష్మణో దృష్ట్వా నిరాశో జీవి తేభవత్,
రామం కమలపత్రాక్షం శరబన్ధపరిక్షతమ్. ౧౬
శుశోచ భ్రాతరం దృష్ట్వా పతితం ధరణీతలే,
హరయ శ్చాపి తం దృష్ట్వా సన్తాపం పరమం గతాః. ౧౭

బద్ధా తు సీతా పతితౌ శయానౌ
తౌ వానరా స్సమ్పరివార్య తస్థుః,

గానిదియు భిన్నంబుగానిదియు నిశ్చలముగానిదియు నంగుళప్రమాణప్రదే
శంబునులేదు. ౨౦

అట్లు కామరూపియుఁ గ్రూరుఁడునగు నింద్రజిత్తుచేఁ గొట్టఁబడిన
రామలక్ష్మణుల దేహంబులనుండి సెలయేఱులనుండి జలముగాఱునట్లు ఎచ్చుగా
నెత్తురుగాఱినది. ౨౧

ముందు దేవేంద్రునింగూడ జయించినట్టి మహాపరాక్రమశాలియగు
నింద్రజిత్తుచేఁ గోపంబున బాణంబులచే జీవస్థానంబులందు విద్ధుఁడై మొద
ట రాముఁడు నేలంబడెను. ౨౨

అయింద్రజిత్తు బంగారుపింజలుగలవియు స్వచ్ఛములునుగొనలుగలవి
యు వాయువేగోద్ధూతంబగు దుమ్ముకైవడి సాంద్రముగాఁ బఱతెంచునవియు
నగు నారాచంబులను అర్ధనారాచంబులను భల్లంబులను అంజలికంబులు
ను వత్సదంతములను సింహదంష్ట్రంబులను అర్ధచంద్రాకారబాణంబులను
మొదలగు నానావిధబాణంబుల రాముని నొప్పించెను. ౨౩

ఆరాముఁడు శిథిలముష్టిబంధంబులును మధ్యంబునను బార్శ్వంబులను
వంగినదియుఁ గాంచనాలంకృతంబునగు ధనువు నవలంబించి యుద్ధభూమిం
బరుండెను. ౨౪

అంత నగ్యుద్ధభూమియందు బాణమయతల్పంబునఁ బరుండినపురు
షోత్తముఁడగు రాముంజూచి లక్ష్మణుఁడు బ్రతుకుపై నాసవిడిచెను. ౨౫

లక్ష్మణుఁడు అట్లు తనయన్న కమలపత్రాక్షుఁడగురాముఁడు బాణబం
ధంబుననొచ్చి భూమింబడుటను జూచి మిక్కిలియు దుఃఖమునొందెను. ౨౬

వానరులును అట్లు రాముఁడు నేలంబడియుండుటనుజూచి పరమదుఃఖితులయిరి ౨౭

హనుమంతుఁడు మొదలుగాఁగల యావానరులందఱుంజేరి అట్లు నా
గపాశబద్ధులయి నేలంబడి పరుండియున్నరాములక్ష్మణులం బరివేష్టించి నిలు

సమాగతా వాయుసుతప్రముఖ్యా
విషాద మార్తాశ్చ పరమం చ జగ్ముః. ౨౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షట్చత్వారింశ స్సర్గః. ౪౬.

షట్చత్వారింశ స్సర్గః.

తతో ద్యాం పృథివీం చైవ వీక్షమాణా ఽనౌకసః,
దదృశుస్సంవృతౌ బాణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ. ౧
వృష్ట్వేవోపరతే దేవే కృతకర్మణి రాక్షసే,
ఆదిగమ్యాథ తం దేశం ససుగ్రీవో విభీషణః. ౨

నీలద్వివిదమైన్దాశ్చ సుషేణకుముదాఙ్గదాః,
తూర్ణం హనుమతా సార్ధ మన్వశోచన్త రాఘవౌ. ౩

అచేష్టౌ మన్దనిశ్వాసౌ శోణితౌఘపరిప్లుతౌ,
శరజాలాచితౌ స్తబ్ధౌ శయానౌ శరతల్పయోః. ౪
నిశ్వసన్తౌ యథా సర్పౌ నిశ్చేష్టౌ మన్దవిక్రమౌ,
రుధిరస్రావదిగ్ధాఙ్గౌ తాపసీయౌ వివ ధ్వజౌ. ౫

తౌ వీరశయనే వీరౌ శయానౌ మన్దచేష్టితౌ,
యూథపౌ సైన్యపరివృతౌ బాష్పవ్యాకులలోచనైః. ౬
రాఘవౌ పతితౌ దృష్ట్వా శరజాలసమావృతౌ,
బభూవుర్వ్యథితా స్సర్వే వానరా స్సవిభీషణాః. ౭

అన్తరిక్షం నిరీక్షన్తో దిశ స్సర్వాశ్చ వానరాః,
నైనం మాయయా చ్ఛన్నం దదృశుర్రావణిం రణే. ౮

చుండి యార్తులయి మిక్కిలియు గుఃఖంబునొందిరి. ౨౮

ఇది నలువదియైదవసర్గము.

నలువదియాఱవసర్గము.

అంత వానరులు ఆకాశంబును భూమినింజూచుచు నట్లు బాణంబుల విద్ధులయి నేలంబరుండియున్న రామలక్ష్మణులం గనిరి. ౧

వర్షించి నిలుచుమేఘంబుకైవడి నాయింద్రజిత్తు కార్యంబుగావించి యుపరమించినవెనుక రాముఁడున్నస్థలంబుసకు విభీషణుఁడు సుగ్రీవునితోఁ గూడవచ్చెను. ౨

హనుమంతుఁడును నీలుఁడును ద్వివిదుఁడును మైందుఁడును సుషేణుఁడును గుముదుఁడును సంగదుఁడును రామలక్ష్మణులంజూచి మిక్కిలియు దుఃఖించిరి. ౩

ఆరామలక్ష్మణులు నిశ్చేష్టులయి కొంతసేపు మెల్లఁగా నిట్టూర్పు వుచ్చుచు నెత్తురుచేఁ దడుపఁబడి బాణసమూహావృతదేహులయి నిశ్చలులయి బాణతల్పంబులం బరుండి కొంతసేపు సర్పములుంబోలె వేఁడినట్టూర్పులు పుచ్చుచుఁ బరాక్రమహీనులయి బంగారుధ్వజంబుల కైవడిఁ జూపట్టుచుండిరి. ౪,౫

యుద్ధభూమియందు శయనించియున్న వారలును బరాక్రమశాలులును స్వల్పముగాఁ గాళ్లుఁజేతు లాడించువారలును గన్నులనిండఁ గన్నీళ్లతోనున్న వానరయూథపులచేఁ బరివేష్టితులును బాణసమూహముచేఁ గప్పఁబడియున్న వారలనును నారామలక్ష్మణునినింజూచి విభీషణుఁడును వానరులు నందఱును దుఃఖితులయిరి. ౬,౭

యుద్ధంబున నానావానరులు ఆకాశంబును సమస్తదిక్కులను వెదకినను మాయాసహితుఁడగు నింద్రజిత్తుంజూడఁజాలరైరి. ౮

తంతు మాయాప్రతిచ్ఛన్నం మాయయైవ విభీషణః,
వీక్షమాణో దదర్శాథ భ్రాతుః పుత్రమవస్థితమ్. ౯
త మప్రతిమకర్మాణ మప్రతిద్వన్ద్వ మాహవే,
దదర్శ నర్షితం వీరం వరదానా ద్విభీషణః. ౧౦
తేజసా యశసా చైవ విక్రమేణ చ సంయుతమ్,

ఇన్ద్రజి త్త్వాత్మనః కర్మ తౌ శయానౌ సమీక్ష్య చ. ౧౧
ఉవాచ పరమప్రీతో హర్షయన్ సర్వనైర్ఋతాన్,

దూషణస్య చ హన్తారౌ ఖరస్య చ మహాబలౌ. ౧౨
సాదితౌ మామకై ర్బాణై ర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
నేమౌ మోక్షయితుం శక్యౌ వేతస్తౌ దివుబన్ధనాత్. ౧౩
సర్వైరపి సమాగమ్య సర్షిసఙ్ఘై స్సురాసురైః,
యత్కృతే చిన్తయానస్య శోకార్తస్య పితుర్మమ. ౧౪
అస్పృష్ట్వా శయనం గాత్రై స్త్రియామా యాతి శర్వరీ,

కృచ్ఛ్రేణాయం యత్కృతే లఙ్కా నదీ వర్షా స్వివాకులా.౧౫
సోఽయం మూలహరోఽనర్థ స్సర్వేషాం నిహతో మయా,

రామస్య లక్ష్మణస్యాపి సర్వేషాం చ వనౌకసామ్. ౧౬
విక్రమా నిష్ఫలా స్సర్వే యథా శరది తోయదాః,

అంత విభీషణుఁడు మాయాతిరోహితులం గనుఁగొనుటకై మాయ నవలంబించిచూచి మాయాచ్ఛాదితుఁడైనను వయ్యింద్రజిత్తుం జూచెను. ౯

విభీషణుఁడు ఆప్రతిమకర్తుఁడును యుద్ధంబున వెడుకులేనివాఁడును వరదానసుహేమవలన వంతిగ్రీతుఁడును బరాక్రమవంతుఁడును దేజంబుతోను గీర్తితోను బరాక్రమంబుతోనుం గూడినవాఁడునగు నాయింద్రజిత్తుం జూచెను. ౧౦

ఇంద్రజిత్తు తనప్రభావంబున నారామలక్ష్మణు లట్లు పరుండియుండుటంజూచి పరమసంతుష్టుఁడై సమస్తరాక్షసుల సంతోషింపఁజేయుచు నిట్లనఁ జెప్పెను. ౧౧

దూషణుని ఖరుని వధించినవారిలను మహాబలశాలులునగు రామలక్ష్మణులు నాబాణంబుల నాశంబునొందినారు చూడుఁడు. ౧౨

ఋషులను దేవతలను నసురులు నందఱు నొక్కటిగావచ్చినను ఈరామలక్ష్మణులను నాగపాశబంధమునందు విడిపింపఁ జాలరుగాఁ. ౧౩

వీరామునినిమిత్తమయి నాతండ్రి రావణుఁడు చింతించుచు గుఃఖపీడితుఁడై ప్రతిరాత్రియందును నిత్యకృత్యంబుల నొకజాము గడచిపోఁగాఁ దక్కినయమూఁడుజాముల నొకప్పుడైను శయ్యంబు దాఁకకయే చింతాక్రాంతుఁడై పొద్దుగడపునో. ౧౪

మతీయు నెవ్వనినిమిత్తమయి యీలంకాపురిలోనందలి జనంబు లన్నియు వసర్తువునందు సదీర్ఘలంబులుఁబోలె నాకులంబులయ్యెనో అట్టి మనకందఱికిను మూలముతో నాశంబుగలిగించు ననర్థమునకుఁ గారణంబగు రాముని నే నిప్పుడు వధించినాను. ౧౫

ఇప్పుడు రాముని పరాక్రమంబును లక్ష్మణుని విక్రమంబును సమస్తవానరులవీర్యంబులును శరత్కాలంబున మేఘంబులుఁబోలె వ్యర్థములయినవి. అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౧౬

ఏవ ముక్త్వా తు తాన్ సర్వాన్ రాక్షసా న్పరిపార్శ్వతః. ౧౬
యూథపా నపితాన్ సర్వాం స్తాడయామాస రావణిః,
నీలం నవభి రాహత్య మైన్దం చ ద్వివిదం తథా. ౧౭
త్రిభి స్త్రిభి రమిత్రఘ్న స్తతాప ప్రవరేషుభిః,
జామ్బవన్తం మహేష్వాసో విద్ధ్వా బాణేన వక్షసి. ౧౮
హానూమతో వేగవతో విససర్జ శరా న్దశ,
గవాక్షం శరభం చైవ ద్వావ ప్యమిత తేజసా ౧౯
ద్వాభ్యాం ద్వాభ్యాం మహావేగో వివ్యాధ యుధి రావణిః,
గోలాఙ్గూ లేశ్వరం చైవం వాలిపుత్ర మథాఙ్గదమ్. ౨౦
వివ్యాధ బహుభి ర్బాణై స్తవ్వరమాణో2థ రావణిః,
తా న్వానరవరా న్భిత్త్వా శరై రగ్నిశిఖోపమైః. ౨౧
ననాద బలవాం స్తత్ర మహాసత్త్వ స్స రావణిః,

తా నర్దయిత్వా బాణౌఘై స్తాన్నిసయిత్వా చ వానరాన్. ౨౩
ప్రజహాస మహాబాహు ర్వచనం చేద మబ్రవీత్,

శరబన్ధేన ఘోరేణ మయా బద్ధౌ చముముఖే. ౨౪
సహితౌ భ్రాతరా వేతౌ నిశామయత రాక్షసాః',

ఏవ ముక్తా స్తు తే సర్వే రాక్షసాః కూటయోధినః. ౨౫
వరం విస్మయ మాజగ్ముర్గ కర్మణా తేన హర్షితాః,

వినేదుశ్చ మహానాదాన్ సర్వతో జలదోపమాః. ౨౬
హతౌ రామ ఇతి జ్ఞాత్వా రావణిం సమపూజయన్,

ఇంద్రజిత్తు ఇట్లు తనసమీపంబునన్నున్న రాక్షసులతోఁ జెప్పి యంత నావానరయోధుల నందఱ నొప్పించెను. ౧౪

శత్రుసంహర్తయగు నింద్రజిత్తు నీలుని మొమ్మిదిబాణంబుల నొప్పించి మైందద్వివిదుల వేర్వేఱ మూఁడుమూఁడుకఱకుబాణంబుల నొప్పించెను.

మహోగ్రసంహారుఁడగు నింద్రజిత్తు జాంబవంతుని నొక్కబాణంబున నేసి వేగవంతుఁడగు హనుమంతునిపైఁ బదిబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. ౧౬

యుద్ధంబున మహావేగుఁడగు నింద్రజిత్తు అమితపరాక్రమశాలురగు గవాక్షశరభుల నిద్దఱను రెండేసిబాణంబుల నొప్పించెను. ౧౭

అంత నింద్రజిత్తు వేగంబున ముల నాగోలాంగూలేశ్వరుఁడగు గవాక్షుని నాలిపుత్రుఁడగు నంగదునిఁ బెక్కుబాణంబుల నొప్పించెను. ౧౮

మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడునగు నాయింద్రజిత్తు అట్లా యుద్ధంబున నవ్వానరవీరులఁ జెల్ల నగ్నిజ్వాలలవంటి కఱకుబాణంబుల నొప్పించి సింహనాదంబు గావించెను. ౧౯

మహాభాహుఁడగు నింద్రజిత్తు ఇట్లు వానరవీరుల బాణంబుల నొప్పించి యందఱును భయపడునట్లు గావించి సంతోషాతిశయంబునం బరాక్రమవ్యూఢుఁడై రాక్షసులఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౦

రాక్షసులారా! సైనికులందఱుఁ జూచుచుండ భయంకరంబగుబాణపాశంబున నాచేబంధింపఁబడి యీరామలక్ష్మణులు నేలంబడియున్నారు చూడుఁడు. అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౨౧

కపటయోధులగు నారాక్షసులందఱును ఇంద్రజిత్తుమాటనువిని యింద్రజిత్తు గావించినకార్యమునకుఁ బరమసంతుష్టులయి మిక్కిలియు నాశ్చర్యంబునొందిరి. ౨౨

మేఘాకారులగు నారాక్షసులు రాముఁడు హతుఁడయ్యెనని తలఁచుకొనియంతటను మహాధ్వనిగలుగునట్లు సింహనాదంబులు సేయుచు నింద్రజిత్తు బూజించిరి. ౨౩

నిమ్నన్తౌ తు తదా దృష్ట్వా తౌ వుభౌ రామలక్ష్మణౌ. 27
వసుధాయాం నిపుచ్ఛాసౌ హతా విత్యన్వమన్యత,
వాశ్రేణతు సమావిష్ట ఇన్ద్రజి త్సమితింజయః. 28
ప్రవివేశ పురీం లఙ్కాం హర్షయన్ సర్వరాక్షసాన్,
రామలక్ష్మణయో ర్దృష్ట్వా శరీరే సాయకై శ్చితే. 29
సర్వాణి చాఙ్గోపాఙ్గాని సుగ్రీవం భయ మావిశత్,
తమువాచ పరిత్రస్తం వానరేన్ద్రం విభీషణః. 30
స బాష్పవదనం దీనం శోకవ్యాకులలోచనమ్,
అలం త్రాసేన సుగ్రీవ! బాష్పవేగో నిగృహ్యతామ్. 31
ఏవంప్రాయాణి యుద్ధాని విజయో నా స్తి నైష్కృతిః,
సశేషభాగ్యతా ఽస్మాసు యది వీర! భవిష్యతి. 32
మోహ మేతౌ ప్రహాస్యేతే మహాత్మానౌ మహాబలౌ,
పర్యవస్థాప యాత్మాన మనాథం మాం చ వానర!. 33
సత్యధర్మాభిరక్తానాం నాస్తి మృత్యుకృతం భయమ్,

ఏవ ముక్త్వా తత స్సస్య జలక్లిన్నేన పాణినా. 34
సుగ్రీవస్య శుభే నేత్రే ప్రసుమార్జ విభీషణః,
తత స్సలిల మాదాయ విద్యయా పరిజప్య చ. 35
సుగ్రీవనేత్రే ధర్మాత్మా స మసూర్జ విభీషణః,

ప్రమృజ్య వదనం తస్య కపిరాజస్య ధీమతః. 36
అబ్రవీ త్కాలసంప్రాప్త మసంభ్రమ మిదం వచః,

న కాలశ్చ కపిరాజేన్ద్ర! వైక్లబ్య మనువర్తితుమ్. 37
అతిస్నేహో ఽప్యకాలే ఽస్మి న్మరణా యోపకల్పతే,

అప్పు డాయింద్రజిత్తు నిశ్చలులయి నిట్టూర్పులు విడుచుక భూమింబడియున్న రామలక్ష్మణుల నిద్దఱంజూచి మృతిఁబొందిరని తలఁచుకొనెను. 29

యుద్ధంబున బలశాలియగు నింద్రజిత్తును సకలసంతోషంబునొంది రాక్షసులకందఱకును సంతోషంబుగలిగింపుచు లంకాపురిం బ్రవేశించెను.

రామలక్ష్మణుల దేహములు అపాదమస్తకమును బాణముఖములుగా నుండుటంజూచి సుగ్రీవుఁడు భయమునొందెను. 27

భీతుఁడైదుఃఖితుఁడై గన్నుల నిండ్లుగాఁ జెలువెఱంబోవుచున్న వానరరాజుండగు సుగ్రీవుంజూచి విభీషణుఁ డిట్లనుచెప్పెను. 30

సుగ్రీవుఁడా! భయంబువదలుము; కన్నీళ్లు విడువకుము; యుద్ధంబులన్నియు నిట్టివే; సర్వకాలంబులందును జయమే గలుగదు. 31

వీరుఁడవగు సుగ్రీవుఁడా! మనకు భాగ్యశేషంబుగలదేని మహాత్ములును మహాబలశాలులునగు నీరామలక్ష్మణులు మూర్ఛ దేఱఁగలరు. 32

సుగ్రీవుఁడా! నీవు ధైర్యంబువహించి నాకునుధైర్యంబుగలిగింపుము; సత్యంబును ధర్మంబును నవలంబించియున్న మహాత్ములకు మృత్యుభయంబు గలుగదు. అని విభీషణుఁడు సుగ్రీవునకుఁ జెప్పెను. 33

విభీషణుఁడిట్లుసుగ్రీవునకుఁజెప్పి యంతఁ జేత నిశ్చలుదీసికొని యాసుగ్రీవుని కిన్నులం దుడిచెను. 34

అంత భర్తృవత్సలుఁడగు విభీషణుండు మఱి జలంబుదీసికొని మాయామోహనవారకరంబగు విద్యచే సభిమంత్రించి దానిచే సుగ్రీవుని కన్నులందుడిచెను. 35

ఆవిభీషణుఁడు ఇట్లు బుద్ధిమంతుఁడగు వానరరాజుఁడైన సుగ్రీవుని ముఖంబునుదుడిచి యక్కాలంబునకుఁ దగినట్లుగాఁ దోఁచువడక దృఢంబులగు వాక్యంబుల నిట్లనిచెప్పెను. 36

వానరరాజుండవగు సుగ్రీవుఁడా! అధైర్యపడుట కిది కాలముకాదు; ఇట్టికాలంబుల నధికస్నేహంబును నుంచుకొనరాదు; అదిగూడ మరణము

తస్మా దుత్సృజ్య సైక్ష్ణ్యం సర్వకార్యవినాశనమ్. 3౮
హితం రామపురోగాణాం సైన్యానా మనుచిన్త్యతామ్,
అథవా రక్ష్యతాం రామో యావత్సంజ్ఞావిపర్యయః. 3౯
లబ్ధసంజ్ఞో హి కాకుత్స్థో భయం నో వ్యపనేష్యతః,
నైవ తిక్ష్ణేన రామస్య నచ రామో ముమూర్షతి. ౪౦
న హ్యేనం హ్రీస్త్రపా లక్ష్మీ ర్ముఞ్చతి భా యావతాయుషామ్,

తస్మా దాశ్వాసయా ఽత్మానం బలం చాశ్వాసయ స్వకమ్. ౪౧
యావత్కార్యాణి సర్వాణి పున స్సంస్థాపయా మ్యహమ్,
ఏషేహి పుష్పసయనా స్తృనా బాగతసాధ్వసాః. ౪౨
కర్ణే కర్ణే ప్రకథితా హరయో హరిసత్తమ!,

మాం తు గృహ్యాశ్వ సన్తప్తా మనీకం సమ్ప్రహర్షితుమ్. ౪౩
త్యజన్తుహరయ స్త్రాసం భుక్తపూర్వా మివ స్రజమ్,

సమాశ్వాస్యతు సుగ్రీ ం రాక్షసేన్ద్రోవిభీషణః. ౪౪
విద్రుతం వానరానీకం తత్సమాశ్వాసయ త్పునః,
ఆవర్జితస్తు మహామాయ స్సర్వస్సైన్యసమావృతః. ౪౫
వివేశ నగరీం లఙ్కాం పితరం చాభ్యుపాగమత్,
తత్ర రావణ మాసీన మభివాద్య కృతాఞ్జలిః. ౪౬
ఆచచక్షే ప్రియం పిత్రే నిహతౌ రామలక్ష్మణౌ,

ఉత్పపాత తతో హృష్టః పుత్త్రం చ పరిషస్వజే. ౪౭
రావణో రక్షసాం మధ్యే శ్రుత్వా తత్రు నిపాతితౌ,

నకుఁ గారణమగును. ౩౭

అందువలన సమస్తకార్యములకు జెఱచునట్టి యధైర్యంబునువిడిచి రాముని వెంబడివచ్చిన వానరసైన్యంబులకు మేలుగలుగు నాలోచనం బేయుము.

అటుగాదేని రాముఁడు మూర్ఛదేఱువఱకు నతనిరక్షింపుఁడు; రాము లక్ష్మణులు మూర్ఛదేఱినంతనే మనభయముం బోఁగొట్టఁగలరు. ౩౮

దీనివలన రామున కేమియపాయములేదు; రామునకుఁ బ్రాణభయము నెంతమాత్రములేదు; ఏది చావఁబోవువారల కుండెడో అట్టిభ్రాంతి రామున కిడువఁబడుకున్నది; చూడుము. ౪౦

అందువలన నేను జేయువలసినదాని నెల్ల మనలఁ బక్షపాతంచునంత లోపల నీవు ధైర్యంబుదెచ్చుకొని నీసైన్యంబును నాశ్వాసింపుము. ౪౧

ఈవానరులు భయంబున వెడల్పులయినకన్నులతో వికృతాంగులయి పాతిపోదమని యొకరిచెవిలో నొకరు గుసగుసలాడుకొనుచున్నారు; చూడుము. ౪౨

నేను నలుప్రక్కలం దిరుగుచు సైన్యమును సంతోషపఱుప వానరులందఱు తొలినాఁడుధరించిన పుష్పమాలికను బోఁజైచునట్లు భయమును విడుతురుగాక. అని విభీషణుండు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను ౪౩

రాక్షసరాజుండగు విభీషణుఁడు ఆట్లు సుగ్రీవు నాశ్వాసించి యుంత భయంబున నఱచుచున్న వానరసైన్యము నాశ్వాసించెను. ౪౪

మహామాయుఁడగు నింద్రజిత్తు సమస్తసైన్యంబులంగూడి లంకాపురిం బ్రవేశించి తండ్రిసమ్ముఖమునకుఁ బోయెను. ౪౫

అంత నయ్యింద్రజిత్తు సభయందుఁ గూర్చుండియున్న తండ్రికి నమస్కరించి చేతులు మొగుడ్చుకొని "రామలక్ష్మణుల వధించితిని" అను నీప్రియవార్తం జెప్పెను. ౪౬

రావణుఁడు రాక్షసమధ్యంబునఁ దనశత్రువులయిన రామలక్ష్మణులు హతులయి రనువార్తను విని పరమసంతుష్టుఁడై యాసనంబుననుండిలేచి

ఉపాఘ్రాయ చ మూర్ధ్నేనం పప్రచ్ఛ ప్రీతమానసః. ౪౪

పృచ్ఛతేచ యథావృత్తం పిత్రే సర్వం న్యవేదయత్,
యథా తౌ శరబన్ధేన నిష్చేష్టౌ నిష్ప్రభౌ కృతౌ. ౪౫

నవార్ష వేగానుగతా న్తరాత్మా
శ్రుత్వా వచ స్తస్య మహారథస్య,
జహౌ జ్వరం దాశరథే స్సముత్థితం
ప్రహృష్య వాచాఽభినన్ద్య పుత్రమ్. ౫౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షట్చత్వారింశ స్సర్గః. ౪౬.

సప్తచత్వారింశ స్సర్గః.

ప్రతిప్రవిష్టే లఙ్కాంతు కృతార్థే రాఘవాత్మజే,
రాఘవం పరివార్యార్ధం రిపుం రాక్షసర్షభాః. ౧
హనూమాన్ నఙ్గదో నీల స్సుషేణ ఋషభో నలః,
గజో గవాక్షో గవయ శ్శరభో గన్ధమాదనః. ౨
జామ్బవాన్ వృషభస్కన్ధో రమ్భ శ్శతబలిః పృథుః,

వ్యూఢానీకా శ్చ యత్తా శ్చ ద్రుమా నాదాయ సర్వతః. ౩
పీఠమూనాదిత స్సర్వా స్తిర్య గూర్ధ్వం చ వానరాః,
తృణేష్వపిచ చేష్టత్సు రాఘవా ఇతి మేనిరే. ౪

రావణ శ్చాపి సంహృష్టో విసృ జ్యేన్ద్రజితం సుతమ్,
అబ్రవీ త్తత స్సారథీనీ రాక్షసీ స్తదా. ౫

కొడుకును గవుఁగిలించుకొనెను. ౪౩

అంత రావణుఁడు సంతుష్టుఁడై యింద్రజిత్తునుశిరంబున మూర్కొని రామలక్ష్మణులు హతులయినవిధంబునంతయుఁ నడిగెను. ౪౪

ఆ యింద్రజిత్తు తాను రామలక్ష్మణుల బాణపాశంబుల బంధించి నిశ్చేష్టులుగాను నిష్ప్రభులుగాను జేసినది మొదలుగా జరగినసమాచారమునంతయుఁ దండ్రికిఁ జెప్పెను. ౪౫

ఆరావణుఁడు తమ్మునుఁ సారథిని గుఱ్ఱంబులను గాపాడుకొనుచుఁ బదునొకండువేలమంది విలుకాండ్రతోఁ బోరంజాలిన యింద్రజిత్తు చెప్పిన మాటనువిని సంతుష్టుఁడై రామభయంబువలనం గలిగినసంతాపమును విడిచి కొడుకుఁ ఎంతయుఁ మెచ్చుకొనెను. ౪౬

ఇది నలువదియాఱవసర్గము.

నలువదియేడవసర్గము.

ఆ యింద్రజిత్తు కృతార్థుఁడయి మఱల లంకాపురిం బ్రవేశించినవెనుక హనుమంతుఁడును సంగదుఁడును నీలుఁడును సుషేణుఁడును గుముదుఁడును నలుఁడును గజుఁడును గవాక్షుఁడును గవయుఁడును శరభుఁడును గంధమాదనుఁడు జాంబవంతుఁడును బుషభస్కంధుఁడును రంభుఁడును శతబలియుఁ బృథువును నీవానరోత్తములు దుఃఖితులయి రామునిం బరివేష్టించికాచియుండిరి. ౧,౩

ఆవానరులు వృక్షములు చేతంబూని సేనలను వ్యూహంబుగాఁదీర్చి సిద్ధులయి నాలుగుప్రక్కలను నిలుచుండి సమస్తదిక్కులను దిర్యగూర్ధ్వప్రదేశములనుం జూచుచుఁ బ్రణంబు గదలినను రాక్షసులువచ్చిరని తలఁచుచు జాగ్రత్తితోనుండిరి. ౩,౪

అంత సప్తుఁడు రావణుఁడు సంతోషంబున ఇంద్రజిత్తునుబంపి సీతకుఁ గావలియున్నరాక్షసులం బిలిపించెను. ౫

రాక్షస్య స్త్రిజటాచైవ శాసనా త్సముపస్థితాః,

తా ఊచుః తతోహృష్టో రాక్షసీ రాక్షసాధమమ్. ౬

హతా విన్దజితా ఽఽఖ్యాత వై దేహ్యా రామలక్ష్మణౌ,
పుష్పకం చ సమారోహ్య దర్శయధ్వం హతౌ రణే. ౭

యదాశ్రయా దర్పితభా నేయం మా ముపతిష్ఠతి,
సో ఽస్యా భర్తా సహ భ్రాత్రా నిరస్తో రణమూర్ధని. ౮
నిర్విశఙ్కా నిరుద్విగ్నా నిరపేక్షా చ మైథిలీ,
మా ముపస్థాస్యతే సీతా సర్వాభరణభూషితా. ౯
అద్య కాలనిశం ప్రాప్తం రణే రామం సలక్ష్మణమ్,
అవేక్ష్య వినివృత్తాశా నాన్యాం గతి మవాప్స్యతి. ౧౦
నిరపేక్షా విశాలాక్షీ మా ముపస్థాస్యతే స్వయమ్,

తస్యా స్తద్వచనం శ్రుత్వా రావణస్య దురాత్మనః. ౧౧
రాక్షస్య స్తా స్తథే త్యుక్త్వా జగ్ము ర్వై యత్ర పుష్పకమ్,
తతస్తే పుష్పక మాదాయ రాక్షస్యో రావణాజ్ఞయా. ౧౨
అశోకవనికా స్థాం తాం మైథిలీం సముపానయన్,
తా మాదాయ తు రాక్షస్యో హర్షశోకపరాజితామ్. ౧౩
సీతా మారోపయామాసు ర్విమానం పుష్పకం తదా,
తతస్తే పుష్పక మారోప్య సీతాం త్రిజటయా సహ. ౧౪
జగ్ము ర్దర్శయితుం తస్యై రాక్షస్యో రామలక్ష్మణౌ,
రావణో ఽకారయ ల్లఙ్కాం పతాకాధ్వజమాలినీమ్. ౧౫

అంతఁ ద్రిజట మొదలుగా నారాక్షసస్త్రీలందఱు రావణు నాజ్ఞమే
రకు వచ్చిరి.

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు సంతోషంబున నారాక్షస
స్త్రీలఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. ఒ

ఇంద్రజిత్తుచే రామలక్ష్మణులు హతులయిరని సీతాదేవికిం జెప్పుఁడు;
అవిడను బుష్పకంబుపై నెక్కించుకొనిపోయి యుద్ధంబున హతులయిపడి
యున్న రామలక్ష్మణులం జూపుఁడు. ౭

ఎవ్వనియాశ్రయంబున నీసీత గర్వితయయి నామ వశ్యగానుండినదో
అట్టి యాబిడవెనిమిటియగు రాముఁడు యుద్ధంబున నిహతుఁడయ్యెఁ. ౮

ఇంక సీత నిర్విచారయయి దుఃఖమునువిడిచి రాముఁడు వచ్చునను
నాశనుంగూడనదలి సమస్తాభరణంబులును దాల్చి మమ్ముఁ బొందఁగలదు. ౯

మమ్ముఁ గన్నెత్తిచూడక రామునే యాశ్రయించియుండు విశాలాక్షి
యగుసీత యిప్పుడు యుద్ధంబున లక్ష్మణునితోఁగూడ నిహతుఁడైన రామునిం
జూచి యాశవదలి ఇతరాపేక్షవిడిచి తనకుఁదానే మమ్ముఁ బొందఁగలదు.
అని రావణుఁడు రాక్షసస్త్రీలతోఁ జెప్పెను. ౧౦

ఆరాక్షసస్త్రీలు దురాత్ముఁడగు రావణు నాజ్ఞనువిని ఆట్లే యనిచెప్పి
పుష్పకవిమానం బున్నచోటికిం బోయిరి. ౧౧

అంత రాక్షసస్త్రీలు రావణుని నియోగంబున బుష్పకవిమానంబు దీసి
కొని యశోకవనంబుననున్న సీతయొద్దకుంబోయిరి ౧౨

అప్పుడు రాక్షసస్త్రీలు భర్తృదుఃఖంబునఁ గృశించియున్నసీతను
బట్టి యాపుష్పకవిమానంబుపై నెక్కించిరి ౧౩

అంత నారాక్షసాంగన లట్లు సీతను త్రిజటతోఁగూడఁ బుష్పకం
బుపై నెక్కించి యాబిడకు రామలక్ష్మణులం జూపుటకై తీసికొనిపోయిరి.

రావణుఁడు సంతోషంబున లంకయంతయు ధ్వజంబునెత్తించి యుత్సవ
శారము గావించెను. ౧౪

ప్రాబోధయత హృష్టశ్చ లక్ష్మ్యాయాం రాక్షసేశ్వరః,

రాఘవో లక్ష్మణశ్చైవ హతా విన్దేజితా రణే. ౧౬
విమానే నాపి సీతా తు గత్వా త్రిజటయా సహ,
దదర్శ వానరాణాం తు సర్వం సైన్యం నిపాతితమ్. ౧౭
ప్రహృష్టమనసశ్చాపి దదర్శ పిశితాశనాన్,
వానరాంశ్చాపి దుఃఖార్తా న్రామలక్ష్మణపార్శ్వతః. ౧౮
తత స్సీతాగదద్రోభాశయానౌ శరతల్పయోః,
లక్ష్మణం చాపి రామంచ విసంజ్ఞౌ శరపీడితౌ. ౧౯
విధ్వస్తకవచౌ వీరౌ విప్రవిద్ధశరాసనౌ,
సాయకై శ్చిన్నసర్వాఙ్గౌ శరస్తమ్బయుతౌ తతౌ. ౨౦

తౌ దృష్ట్వా భ్రాతరౌ తత్ర పతితౌ సా పురుషర్షభౌ,
శయానౌ పుణ్డరీకాక్షౌ సుమారా విప పాంసుకీ ౨౧
శరతల్పగతౌ పితౌ తథాభూతౌ నరర్షభౌ,
దుఃఖార్తా సుభృశం సీతా సుచిరం విలలాప హ. ౨౨

భర్తార మనసద్యాఙ్గీ లక్ష్మణం చాసి తేక్షణా,
ప్రేక్ష్య పాంసుషు వేష్టన్తౌ రురోద జనకాత్మజా. ౨౩

సా బాష్పశోకాభిహతా సమీక్ష్య
తౌ భ్రాతరౌ దేవసమప్రభావౌ,
విత్తర్కయన్తీ నిధనం తయోస్తౌ
దుఃఖాన్వితా వాక్య మిదం జగాద. ౨౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తచత్వారింశ స్సర్గః. ౪౭.

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు సంతోషాతిశయంబున లంకయంతయు నిట్లని చాటించెను.

ఇంద్రజిత్తు రామలక్ష్మణుల నిద్దఱను యుద్ధంబున వధించెను ౧౬

సీత త్రిజటతోఁగూడ నప్పుష్పకవిమానంబు నారోహించిపోయి నేలంబడియున్న వానరసైన్యమునంతయుఁ జూచెను. ౧౭

ఆసీత రాక్షసులు పరమసంతోషంబునొందియుండుటయు వానరులు రామలక్ష్మణులసమీపంబున దుఃఖాక్రాంతులయియుండుటయుఁ గనెను. ౧౮

అంత సీతాదేవి భూమియందు బాణతల్పంబులఁ బరుండియున్న వారలును మూర్ఛనొందియున్నవారలను బాణపీడితులును జిన్నిగిపోయినకవచములుగలవారలను ధనుస్సుజాఱనిడిచియున్న వారలను బాణంబుచే సర్వావయవములందును గాయములుగలిగియున్న వారలను బాణభయదేహులయి చూపట్టుచున్నవారలను బరాక్రమవంతులనగు రామలక్ష్మణుల నిద్దఱసుం జూచెను. ౧౯,౨౦

ఆసీతాదేవి అచ్చటఁ నేలం బరుండియున్నవారలను పరాక్రమశాలులను పురుషోత్తములను బుండరీకంబులంబోలె విశాలసుందరంబులగు కన్నులుగలవారలను అగ్నిపుత్రులగు స్కందవిశాఖులంబోలె నున్నవారలను బాణతల్పగతులను ఆట్టి గుణసంపన్నం బొందియున్నవారలనగు నారామలక్ష్మణులంజూచి పరమదుఃఖితయయి మిక్కిలియుఁ బెద్దకేలము విపించెను ౨౨

నిందింపనలవిగాని యుత్తమపురుషలక్షణవిశిష్టములగు నవయవములుగలది యు నల్లనికన్నులుగలదియునగు సీతాదేవి తనపెనిమిటి రాముఁడును లక్ష్మణుఁడు నేలం బరాగంబులం బొరలుచుండుటంజూచి పరమదుఃఖితయయి రోదనంబుగావించెను. ౨౩

ఆసీత కన్నులనీళ్లుగాఁ దేవతలుంబోలె మహాప్రభావులగు నారామలక్ష్మణులంజూచి మృతిఁ బొందిరనితలంచి పరమదుఃఖితయయి యిట్లని చెప్పెను. ౨౪

ఇది నలువదియేడవసర్గము.

అష్టచత్వారింశ స్సర్గః.

భర్తారం నిహతం దృష్ట్వా లక్ష్మణం చ మహాబలమ్,
విలలాప భృశం సీతా కరుణం శోకకర్శితా. ౧

ఊచు ర్గ్లహణినో యే మాం పుత్రిణ్యవిధవేతి చ,
తేఽద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽనృతవాదినః. ౨

యజ్వనో మహిషీం యే మా మూచుర్గ పత్నీం చ సత్రిణః,
తేఽద్య సర్వే హతే రామేజ్ఞానినోఽనృతవాదినః. ౩

ఊచు స్సంశ్రవణే యే మాం ద్విజాగ్ర్యా కార్ష్ణికా శ్శుభామ్,
తేఽద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽనృతవాదినః. ౪

వీరపార్థివపత్నీ త్వం యే ధన్యేతి చ మాం విదుః,
తేఽద్య సర్వే హతే రామే జ్ఞానినోఽనృతవాదినః. ౫

ఇమాని ఖలు పద్మాని పూర్ణచన్ద్రోపమైర్ముఖైః కీల స్త్రియః,
అధిరాజ్యేఽభిషిచ్యన్తే నరేన్ద్రైర్గ పతిభి స్సహ. ౬

వైధవ్యంయా స్థి యై ర్నారో లక్షణైర్భాగ్యదుర్లభాః,
నాత్మన స్తాని పశ్యామి పశ్యన్తి హతలక్షణా. ౭

సత్యనామాని పద్మాని స్త్రీణా ముక్తాని లక్షణైః,
తా న్యద్య నిహతే రామే వితథాని భవన్తి మే. ౮

నలువదియెనిమిదవసర్గము.

సీత తనపెనిమిటియుమహాబలుఁడగులక్ష్మణుఁడును నిహతులయియుం బుట్టంజూచి పరమదుఃఖితయయి శోకావేశంబున నిట్లని విలపించెను. ౧

సాముద్రికలక్షణము దెలిసినవార లెవ్వరు మున్ను నన్నుఁ బుత్రవతి యనియుఁ విధవగానిదనియుఁ జెప్పిరో వారలంద ఱీప్పుడు రాముఁడు నిహతుఁడుగాఁగా నబద్ధముఁ జెప్పువారలయిరి. ౨

మున్నెవ్వరు నాభర్తయశ్వమేధయాగంబులు నేయును; సత్రంబులు గావించునఁటయుఁ జెప్పిరో ఆట్టిమహోత్సులందఱు నిప్పుడు రాముఁడు నిహతుఁడుగాఁగా నబద్ధముఁ జెప్పువారలయిరి. ౩

మున్ను జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలగు బ్రాహ్మణులెవ్వరు నాయెదుట నన్ను మంగళకరియని చెప్పిరో ఇప్పుడు రాముఁడు హతుఁడయినపిమ్మట వారలందఱు నబద్ధముఁ జెప్పువారలు. ౪

ఎవ్వరు నన్నుఁజూచి నీవు మహాపరాక్రమశాలియగు రాజునకు భార్యవుగాఁగలవనియుఁ ధన్యురాలవనియుఁ జెప్పిరో ఆజ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలంద ఱు నిప్పుడు రాముఁడు హతుఁడగుటవలన నబద్ధములు జెప్పువారలయిరి.

ఏవియున్నచో స్త్రీలు మహారాజులను వెనిమిటులతోఁ గూడ సామ్రాజ్యపట్టాభిషిక్తులగుగురో ఆట్టిపద్మరేఖలు నాపాదంబుల స్పష్టముగాఁ జూపట్టుచున్నవి. ౬

ఏలక్షణంబులున్న స్త్రీలు నిశ్చాగ్యలయి వైధవ్యంబునొందుగురో ఆట్టి దుష్టలక్షణంబు లెంత వెదకినను నాకులేవు; అయితే నాకుంగల శుభలక్షణములన్నియుఁ వ్యర్థములయినవి. ౭

పద్మాకారరేఖలు స్త్రీలకుఁ దప్పక మహాఫలంబులు గల్గించునని శాస్త్రంబులం జెప్పఁబడియున్నది; ఇప్పుడు రాముఁడు హతుఁడగుటవలన నాకుమాత్ర మవి నిష్ఫలములయినవి. ౮

కేశా స్సూక్ష్మా స్సమా నీలా భ్రువౌ చాసంగతే మమ,
వృత్తే చారోమశే జఙ్ఘే సన్తా శ్చావిరళా మమ. ౯

శఙ్ఖౌ నేత్రైకరా పాదా గుల్ఫా వూరూచ మే చితౌ,
అనుపృత్తనఖా స్నిగ్ధా స్సమా శ్చాఙ్గుళయో మమ. ౧౦

స్తనా చావిరళౌ పీనా ను మేమా మగ్నచూచుకౌ,
మగ్నా చోత్సఙ్గినీ నాభి ర్వలిభ్యా మనపోద్గతా చ మే చితా. ౧౧

మమ వర్ణో మణిసిభో మృదూ న్యఙ్గరుహాణిచ,
ప్రతిష్ఠితాం చ్వనళఙ్కా మిమాం శ్మశానకుణ్డామ్. ౧౨

సమగ్రయువ మచ్ఛిద్రం పాణిపాదం చ వర్ణవత్,
మన్దస్మితే త్యేవ చ మాం కన్యాలక్షణినో ద్విజాః. ౧౩

ఆధిరాజ్యే ఽభిషేకో మే భ్రాహ్మణైర్ వసతినా సహ,
కృతా స్తకుశలై ర్మన్త్రైస్తస్యాం వితిథీకృతమ్. ౧౪

శోధయిత్వా జనస్థానం ప్రవృత్తి ముపలభ్య చ,
తీర్త్వా సాగర మక్షోభ్యం భ్రాతరా సోప్యదే హతౌ. ౧౫

నాతలవెండ్రుకలు మూర్త్ములయి సముములయి నల్లఁగానున్నవి; నా కనుబొమలు ఒండొంటితో సంబంధింపకున్నవి; నాపిక్కలును గుండ్రములయి వెండ్రుకలులేకున్నవి; నాపండ్లు విరళములుగాక దట్టముగా నొండొంటిం గలసియున్నవి. ౯

నాకన్నులకుఁ బాగ్భ్వంబునసుండు అలాటప్రదేశంబులును నేత్రంబులును హస్తములును పాదములును జీలమండలును దొడలును బలిసియున్నవి; నాయంగుళులును గుండ్రములయిన నఖములతో నొప్పుచు స్నిగ్ధంబులయి సముంబులయియున్నవి. ౧౦

నాస్తనంబులు ఒండొంటి నొరసికొని కొంచెము పల్లముగాను నగ్రములుగలిగి చక్కఁగా బలిసియున్నవి; నా నాభియు మిక్కిలియు లోతుగలిగి యున్నతములగు పార్శ్వములతో నొప్పుచున్నది; నాపార్శ్వములును త్రొమ్మను మాంసలములుగా నున్నవి. ౧౧

నామేనిరంగు రత్నసుంబోలె స్నిగ్ధముగానున్నది; నామేనివెండ్రుకలు మృదులములుగానున్నవి; ఈప్రశ్నలు నీపాదంబుల పదివ్రేళ్లు రెండుపాదతలంబులును నేల నానియుండుటవలన నన్ను శుభిలక్షణములు గలదానిఁగాఁ జెప్పిరి. ౧౨

నాహస్తంబులును బాదంబులును బూర్ణమయిన యవాకారరేఖతో నొప్పుచు వ్రేళ్లు నెంతమాత్రము సంగులేనివై కాంతిమంతంబులయి యున్నవి; కన్యాలక్షణము దెలిసినబ్రాహ్మణులు నన్ను ఎల్లప్పుడును జీఱునవ్వుగల దానవని చెప్పిరి. ౧౩

జ్యోతిశ్శాస్త్రమునందు సమర్థులగుబ్రాహ్మణులు నాకుఁ బెనిమిటితోఁ గూడ సామ్రాజ్యపట్టాభిషేకంబు గలుగుననిచెప్పిరి; ఇప్పు డదంతయు వ్యర్థమయినది. ౧౪

అన్నదమ్ములగు రామలక్ష్మణులు జనస్థానమునంతయు వెదకి తుదకు నాసమాచారమునుం దెలిసికొని యత్యోభ్యంబగు మహాసముద్రమునుంగూడ

నను వారుణ మాగ్నేయ మైన్ద్రం వాయవ్య మేవ చ,
అస్త్రం బ్రహ్మశిర శ్చైన రాఘవౌ ప్రత్యపద్యతామ్. ౧౬

అదృశ్యమానేన రణే మాయయా వాసమోహనా,
మమ నాథావనాథాయా నిహతౌ రామలక్ష్మణౌ. ౧౭
న హి మృష్టిపథం ప్రాప్య రాఘవస్య రణే రిపుః,
జీవన్ప్రతినివర్తేత యద్యపి స్యా న్మనోజవః. ౧౮
న కాల స్యాతిభారోఽ స్తి కృతా న్తశ్చ సుదుర్జయః,
యత్ర రామ స్సహ భ్రాత్రా శేతే యుధి నిపాతితః. ౧౯

నశోచామి తథా రామం లక్ష్మణం చ మహాబలమ్,
నాత్మానం జననీం వాపి యథా శ్వశ్రూం తపస్వినీమ్. ౨౦

సాఽనుచి న్తయతే నిత్యం సమూ ప్తవ్రత మాగతమ్,
కదా ద్రక్ష్యామి సీతాం చ లక్ష్మణం చ సరాఘవమ్. ౨౧

పరిదేవయమానాం తాం రాక్షసీ త్రిజటాఽబ్రవీత్,

మావిషాదం కృథా దేవి! భర్తాఽయం తవ జీవతి. ౨౨
కారణాని చ పశ్యామి మహా న్తి సదృశాని చ,
యథేమౌ జీవతో దేవి! భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ. ౨౩
న హి గోపపరీతాని హర్షపర్యుత్సుకానిచ,
భవన్తి యుధి యోధానాం ముఖాని నిహతే పతౌ. ౨౪

దాఁటివచ్చి యొద్దుకాలియంతటఁ త్రమయిన యాయింద్రజిన్మాయచే హతులయిరి. ౧౫

రామలక్ష్మణులు వారుణాస్త్రము నాగ్నేయాస్త్రము సైంద్రాస్త్రమును వాయవ్యాస్త్రముగు బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రమునుం బొందియుండిరే! ఆయస్త్రంబులన్నియు నిప్పు డెచ్చటికిఁ బోయినవి? ౧౬

ఇంద్రజిత్తు యుద్ధంబున మాయచే నదృశ్యుఁడై కపటంబున దేవేంద్రసమములగు రామలక్ష్మణులఁ బాధించినాఁడు; వీఁడవాఁడనైతిని. ౧౭

మనోవేగముఁగలవాఁడైనను శత్రువు యుద్ధంబున రామునికంటంబడి మఱలఁ బ్రాణముతో నావలికిఁ బోఁజాలఁడు. ౧౮

మహాపరాక్రమశాలియగు రాముఁడుగూడఁ దమ్మునితోఁగూడ యుద్ధంబున హతుఁడై నేలంబరుండియున్నాఁడు రావునఁ గాలమున కశక్యమేదియులేదు; ధైర్యమున కొరులేరు ౧౯

శోచనీయమగు నాయత్తిను గౌసల్యను దలఁచుకొన్న నాకు దుఃఖముగలుగునట్లు రామునిఁగాని మహాబలుఁడగు లక్ష్మణునిఁగాని పున్నఁగాని నాతల్లినిగాని తలఁచుకొన్నను అంత దుఃఖముగలుగదు. ౨౦

ఆకౌసల్య ''పగురాలుగుసంవత్సరంబులను వనంబునంగడపి సీతాలక్ష్మణసహితుఁడయి వచ్చినరాముని ఎప్పుడు చూచెదను?'' అని యొల్లప్పుడును గోరుచుండును. అని సీత విలపించినది. ౨౧

అట్లు దుఃఖించుచున్న సీతంజూచి త్రిజట యనురాక్షసి యిట్లని చెప్పెను.

అమ్మా! నీవు దుఃఖింపవలదు; నీభర్త బ్రతికియున్నాఁడు. ౨౨

అమ్మా! ఈరామలక్ష్మణులు లిద్దఱును బ్రతికియున్నారనుటకుఁ దగిన కారణంబులుగూడ నా కగపడుచున్నవి. ౨౩

నాథుఁడు హతుఁడగునేని యుద్ధంబున యోధులముఖములు ఇట్లు కోపంబుతోఁ గూడినవిగాఁగాని సంతుష్టములుగాఁగాని కాఁజాలవు. ౨౪

ఇదం విమానం వైదేహి! పుష్పకం నామ నామతః,
దివ్యం త్వాం ధారయే న్నైవం యద్యేతౌ గతజీవితౌ. 27
హతవీరప్రధానా హి హతోత్సాహా నిరుద్యమా,
సేనా భ్రమతి సఙ్ఖ్యేషు హతకర్ణేవ నౌ ర్జలే. 28

ఇయం పున రసమ్భ్రాన్తా నిరుద్విగ్నా తరస్వినీ,
సేనా రక్షతి కాకుత్స్థా మయా ప్రీత్యా నివేదితౌ. 29

నా త్వం భవ సువిస్రబ్ధా అనుమానై స్సుఖోదయైఃఅహతౌ పశ్య కాకుత్స్థౌ స్నేహా దేతి బ్రవీమి తే. 30

అనృతం నో క్తపూర్వం మే న చ వక్ష్యే కదాచన,
చారిత్రసుఖశీలత్వా త్సువిష్టబ్ధోఽసి మనో మమ. 31

నేమౌ శక్యౌ రణే జేతుం సేన్ద్రైర్హి సురాసురైఃతాదృశం దర్శనం దృష్ట్వా మయా చావేదితం తవ. 32

ఇదంచ సుమహచ్చిహ్నం శనైఃపశ్యస్వ మైథిలి!,
నిస్సఞ్జ్ఞా న వ్యభా వేతౌ నైవ లక్ష్మీ ర్విహాయతే. 33

ప్రాయేణ గతసత్త్వానాం పురుషాణాం కతాయుషామ్,
దృశ్యమానేషు వక్త్రేషు పరం భవతి వైకృతమ్. 34

సీతాదేవీ! మతీయుం నీరామలక్ష్మణులు మృతిఁబొందియున్నచో స్వర్గం
బునఁ బుట్టిన యీపుష్పకవిమానము నిన్నిట్లు వహింపదు. ౨౫

సేనానాథుఁడు చంపఁబడుసేని యట్టిసైన్యము విరుత్సాహమును
బ్రయత్నంబులేనిదియుఁ జలంబుల కర్ణధారుఁడులేని యోడపగిది యుద్ధం
బుల దిక్కులేక తిరుగుడునొందియుండును. ౨౬

ఈవానరసేన యట్లులేదు; ఇది తొట్రుపడక భీయమునొందక నేను
బ్రతికియున్నానని చెప్పిన యీరామలక్ష్మణులను సంతోషంబున జాగ్రత్తతో
రక్షింపుచున్నది ౨౭

అట్లు అనాయాసముగాఁ దెలియఁదగిన యీచిహ్నములచేత నీవు
రామలక్ష్మణులు జీవించియున్నారని స్వస్థముగా నుండుము; రామలక్ష్మణులు
బ్రతికియున్నారు చూడుము; నీయందలిస్నేహంబున నీకింతదూరము చెప్పి
చున్నాను. ౨౮

నే నిదివఱకు నీతో నబద్ధముఁ జెప్పినదిలేదు; ఇంకనుఁ జెప్పను; నీవు
పాతివ్రత్యంబుతో నొప్పుచున్న స్వభావంబుగలదానవగుటచేత నీయందు
నాకు మిక్కిలియు మక్కువగలిగినది. ౨౯

యుద్ధంబున దేవేంద్రునితోఁ గూడిన సురాసురులకైవను రామలక్ష్మ
ణుల జయింప నలవిగాదు.

బ్రతికియుండుటకు సూచకంబు లగులక్షణంబులంజూచి నీకుఁ జెప్పి
తిని. ౩౦

సీతాదేవీ! గొప్పది యిదియొక్కటియున్నది; ఈచిహ్నముం జూడుము.

ఈరామలక్ష్మణులు మూర్ఛనొందియున్నను వీరలముఖకాంతి యెంత
మాత్రము తఱుగకున్నది. ౩౧

తఱుచుగా మృతిఁబొందినవారలముఖములం జూడఁగానవి మిక్కి
లియుం వికారముగలిగియుండును. ౩౨

త్యజ శోకంచ మోహంచ దుఃఖంచ జనకాత్మజే!,
రామలక్ష్మణయో రర్థే నాద్య శక్య మజీవితుమ్. 33

శ్రుత్వా తు వచనంతస్యా స్సీతా సురసుతోపమా,
కృతాఞ్జలి రువా చేద మేప మస్త్వితి మైథిలీ. 34

విమానం పుష్పకం తత్తు సన్నిపత్య మనోజవమ్,
దీనా త్రిజటయా సీతా లఙ్కా మేవ ప్రవేశితా 35
తత స్త్రిజటయా సార్ధం పుష్పకా దవగుహ్య సా,
అశోకవనికా మేవ మవతీర్ణా ప్రవేశితా. 36
ప్రవిశ్య సీతా బహుపృష్ఠమణ్డాం
తాం రాక్షసేన్ద్రస్య విహారభూమిమ్,
సంప్రేక్ష్య సర్వాన్న్య చ రాజపుత్త్రా
పరం విషాదం సముపాజగామ. 37

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ఽష్టచత్వారింశ స్సర్గఃసర్గము.

ఏకోనపఞ్చాశ స్సర్గఃసర్గము.

భూమౌ శరబన్ధేన బద్ధా గతసుఖాత్మజా,
నిశ్వసన్తా యథా నాగా శ్చేష్టన్తా రుధిరోక్షితా. 1
సర్వే తే వానరశ్రేష్ఠా స్సుగ్రీవా మహాబలాఃసర్గము
పరివార్య మహాత్మాన మస్థు శ్శోకపరిప్లుతాఃసర్గము 2
ఏతస్మి న్నన్తరే చ మారి ప్రత్యబుధ్యత వీర్యవాన్,
స్థిరత్వా త్సత్త్వయోగాచ్చ శరై స్సన్దానితో ఽపి సన్. 3
తతో దృష్ట్వా సుధిరం విషణ్ణం గాఢ మర్పితమ్,

సీతాదేవీ! నీవు రామలక్ష్మణులనిమిత్తమయి యిట్లు మూర్ఛనొందరుదు దుఃఖింపకుము, రామలక్ష్మణులు బ్రకియున్నారనుటకు సందియములేదు. అని త్రిజట సీతతో నిట్లనెను. 33

దేవకన్యాసమానురాలగు సీతాదేవి యా త్రిజట చెప్పినమాటను విని చేమోడ్పుగీలించి నీవు చెప్పినట్లే రామలక్ష్మణులు జీవించియే యుండుగాక యనిచెప్పెను. 34

ఆంతట త్రిజట మనోవేగంబుతో నూడియున్న యాపుష్పకవిమానంబును మరలించి దీనురాలగు సీతాదేవిని లంకాపురికిం దీసికొనిపోయెను.

అంత రాక్షసస్త్రీలు సీతను త్రిజటతో నూడి పుష్పకవిమానంబునుండి దింపి యశోకవనముం జేర్చిరి. 35

సీతాదేవి వెనుక వ్యాకులతతో నూడినదియు రాక్షసరాజుండగు రావణుని విహారస్థానముగు నశోకవనికిని బ్రవేశించి రానలోమగులను రామలక్ష్మణుల దల్చుచుతోను పరిమగుదుఃఖంబునొందినది. 36

ఇది సలుపదియొనిమిదవసర్గము.

నలుపదితొమ్మిదవసర్గము

సుగ్రీవుడు మొదలుగాగల మహాబలశాలులగు వానరులతో త్తములందరును భయంకరంబగు నాగపాశంబుచే బద్ధులగు సర్పములంబోలె నిట్టూర్పులువుచ్చుచున్న వారలను వెస్తుట కోగి భూమిం బరుండియున్న రామలక్ష్మణమహాత్ములు నారాచములక్ష్మణులం బరిశీలించి దుఃఖితులయిరండిరి. 1

ఇంతలో వీర్యవంతుడగు రాముడు బాణపాశంబుల బద్ధుడైయున్నను ధీరుడగుటవలనను బలవంతుడగుటవలనను మూర్ఛనొందెను. 2

అంత నారాముడు నెత్తురుగాఁ దుఃఖితుడై గాఢంబుగా బాణము

భ్రాతరం దీనవదనం సర్వ దేవయ దాతురః. ౪

కిన్ను మే సీతయా కార్యం కిం కార్యం జీవితేన వా,
శయానం యోఽద్య పశ్యామి భ్రాతరం యుధి నిర్జితమ్. ౫

కథా సీతాసమా నారీ మర్త్యలోకే విచిన్వతా,
న లక్ష్మణసమో భ్రాతా సచివ స్సాంపరాయికః. ౬

పరిత్యక్ష్యామ్యహం ప్రాణా న్వానరాణాం తు పశ్యతామ్,
యది పఞ్చత్వ మాపన్న స్సుమిత్రా నన్దవర్ధనః ౭
కిన్ను వక్ష్యామి కౌసల్యాం సుంతరం కిన్ను కైకయీమ్,

కథ సుగ్రీవ సుషుత్రాం చ వృత్తశ్మశ్రునలాలసామ్. ౮
విసఞ్జ్ఞాం వేపమానాం చ క్రోశ స్త్రీం కురరీ మివ,
కథ మాశ్వాసయిష్యామి యది యాస్యామి తం వినా. ౯
కథం హ్యాయామి శత్రుఘ్నం భరతంచ యశస్వినమ్,
మయా సహ వనం యాతో వినా నేనాఽగతర్షి పునః. ౧౦
ఉపాలమ్భం న శక్ష్యామి సోఢుం బత సుమిత్రయా,
ఇహైవ యేహం త్యక్ష్యామి న హి జీవితు ముత్సహే. ౧౧
ధి క్మాం దుష్కృతకర్మాణం సునార్యం యత్కృతే హ్యాహం,
లక్ష్మణం పతితం శ్లేష్మే శరతల్పే గతాసువత్. ౧౨

త్వంనిత్యం సవిమర్ణం మా మాశ్వాసయసి లక్ష్మణ!,
గతాసు ర్నాద్య శక్నోమి మా మార్త మభిభాషితుమ్. ౧౩

లచే బాధితుఁడై దీనవదనుఁడై యున్న తమ్మునిలక్ష్మణుంజూచి దుఃఖంబున నిట్లని విలపించెను ౪

నాతమ్ముఁడు యుద్ధంబున నిర్జితుఁడై నేలంబడి పొరలుచుండుటం జూడఁగంటినే యిఁక నాకు సీతతో నేమికార్యము? నాప్రాణముతోఁగాని నా కింకేమిప్రయోజనము? ౫

భూలోకంబున వెదకినచో సీతకు సరియయిన వనితను సంపాదింపవచ్చును; యుద్ధంబున సమర్థుఁడును సహాయుఁడునగు లక్ష్మణునితో సమానుఁడగు తమ్మునిమాత్రము పొంద నలవిగాదు. ౬

సుమిత్ర కూరిమికొమరుఁడగు లక్ష్మణుఁడు మరణమునొందుచునే నేను జీవాసరులు చూచుచుండఁగానే ప్రాణంబులు విడిచెదను ౭

నేను ఆయోధ్యకుఁబోయి నాతల్లి కౌసల్య కేమి చెప్పుదును? కైకేయి కేమిచెప్పుదును?

లక్ష్మణుఁడు లేక నేనుమాత్రమయోధ్యకుఁబోగునేని పుత్రదర్శనలాలసయుదూడను విడిచినలేడివలె విలపించుచున్నదియునగు తల్లియయిన సుమిత్ర నెట్లు లాక్ష్వాసింపఁగలను? ౮,౯

శత్రుఘ్ను నితో మహాయశుఁడగు భరతునితోను ఏమిచెప్పుదును?

"నీతోఁగూడ వనంబునకు వచ్చినవాని లక్ష్మణుని విడిచివచ్చినావే" అని సుమిత్ర నన్నుఁదప్పుచెప్పును, ఆయ్యో! దాని నే సహింపఁజాలను.

నే నింక జీవింపఁజాలను, ఇచ్చటనే ప్రాణంబులు విడిచెదను. ౧౧

ఎన్నాళ్ళనిమి త్తమయి యీలక్ష్మణుఁడు బాణతల్పంబున చచ్చినట్లు పడియున్నాఁడో ఆట్టి పాపకర్తుఁడను గుష్టుఁడ నగు నేను దహింపఁబడుదును గాక. ౧౨

లక్ష్మణుఁడా! నేను దుఃఖితుఁడనగునేని నీవు నన్నాశ్వాసింపుచుందువు; ఇంక నీవు మరణంబునొందినపిదప నే నెంత దుఃఖితుఁడనైనను నన్నాశ్వాసింపఁజాలవుగదా! ౧౩

యే నాద్య నిహతా యుద్ధే రాక్షసా వినిపాతితాః,
తస్యా మేవ క్షితౌ వీర స్సర్వే నిహతరక్షసః. ౧౪

శయానం శరతల్పేఽస్మిన్ స్వశోణితపరిప్లుతం,
శరజాలై శ్చితో భాతి భాస్కరోఽస్తమివ వ్రజన్. ౧౫

బాణాభిహతమూర్తత్వా న్న శక్నోమ్యభిభాషితుమ్,
రుజా చాబ్రువతోఽప్యస్య దృష్టిరాగేణ సూచ్యతే. ౧౬

యథైవ మాం వనం యాన్త మనుయాతో మహాద్యుతిః,
అహ మప్యనుయాస్యామి తథైవ వైనం యశస్వినమ్. ౧౭

ఇష్టబన్ధుజనో నిత్యం మాంచ నిత్య మనువ్రతః,
ఇమా మవస్థాం గతోఽవస్థాం మమానార్యస్య దుర్నయైః. ౧౮

సుదుష్టై నాపి వీరేణ లక్ష్మణేన న సంస్మరే,
పరుషం విప్రియం వాపి శ్రావితం న కదాచన. ౧౯

విసస ర్జాకవేగేన షష్ఠ్చబాణశతాని యః,
ఇష్వస్త్రే ప్రధిక న్తస్తా కార్తవీర్యా చ్చ లక్ష్మణః. ౨౦

అస్త్రై రస్త్రాణి యో హన్యా చ్ఛక్రస్యాపి మహాత్మనః,
సోఽయ ముర్వ్యాం హత శ్శేతే మహాగ్ని శయనోచితః. ౨౧

ఎవ్వడు ఇప్పుడు యుద్ధంబున రాక్షసులవధించి పడద్రోసెనో అట్టివీరుఁడగు లక్ష్మణుఁడు అచ్చటనే శత్రుపులచే నిహతుఁడై పరుండియున్నాఁడు. ౧౪

ఈలక్ష్మణుఁడిట్లు బాణములపాన్పునం బరుండి నెత్తురు వెల్లువలుగాఁ గాఁ బాణములు దేహమంతయుఁ గ్రుచ్చుకొనియుండ విసంజ్ఞుఁడైయుండుటఁ జేసి అస్తమయమునొందు సూర్యునిపగిదిఁ గాంతుఁడైయున్నాఁడు. ౧౫

జీవసానంబులం దంతటను బాణంబులఁ బ్రహారింపఁబడియుండుటవలన నీలక్ష్మణుఁడు మటలాడఁజాల కున్నాఁడు; ఇతఁడు చెప్పకపోయినను ఇతనిచూపులనసనే యితనిబాధ దెలియఁబడుచున్నది. ౧౬

మహాతేజుఁడగు లక్ష్మణుఁడు నేను బంబునఁ బిలుచుచున్నప్పుడు నన్నెట్లు వెంబడించివచ్చినాఁడో అట్లే నేనును యమునియొద్దకుఁబోవు నీలక్ష్మణుని వెంబడించిపోయెదను. ౧౭

ఎల్లప్పుడు బంధుజనులయందుఁ బ్రీతిగలవాఁడును ఎల్లప్పుడు నన్నుననుసరించియుండువాఁడు నగు నీలక్ష్మణుఁడు నష్టుఁడైనఁగ నాయుక్రమములచేత నిప్పుడీగుణసంపద బొందినవాఁడు. ౧౮

వీరుఁడగు నీలక్ష్మణుఁ డెంతకోపమునొందినను నాయెఱుఁగుటఁ బరుషముగాఁగాని యప్రియముగాఁగాని పలికినదిలేదు; అట్లు పలికినట్లు నాకు జ్ఞప్తియులేదు. ౧౯

ఎవ్వఁడు వేయిచేతులుగలవాఁడగుటచే నేకప్రయత్నంబున నయిదువందలబాణంబులఁ బ్రయోగించునో అట్టికార్తవీర్యునికన్నను బాణములు విడుచుటయందు లక్ష్మణుఁడధికుఁడు; లక్ష్మణుఁడు రెండుచేతులుగలవాఁడైనను వేయిచేతులుగలకార్తవీర్యుఁడయిదువందలబాణంబులు విడుచునంతకాలములో నంతకన్న నెన్నిబాణంబులు విడుచును. ౨౦

ఎవ్వఁడు బాణంబుల మహాసంగ్రామశాలియగు నింద్రునిబాణంబులనుగూడ వ్యర్థములు సేయఁజాలునో అట్టియుత్తమశక్తియనంబునం బరుండఁదగిన యీలక్ష్మణుఁడు హతుఁడై నేలం బరుండియున్నాఁడు. ౨౧

య స్మయా న కృతో రాజా రాక్షసానాం విభీషణః,
తచ్చ మిథ్యావ్రల ప్తం మాం ప్రధక్ష్యతి న సంశయః. ౨౨

అస్మి న్ముహూర్తే సుగ్రీవ! ప్రతియాతు మితో ఽర్ణసి,
మత్తా ప్తీనం మయా రాజ! న్రావణో ఽభిద్రవే ద్బలీ. ౨౩

అబ్ధిం తు పురస్కృత్య ససైన్య స్ససుహృజ్జనః,
సాగరం తర సుగ్రీవ! నీలేన చ నళేన చ. ౨౪

కృతం హనుమతా కార్యం య దన్యై ర్దుష్కరం రణే,
ఋక్షరాజేన తుష్యామి గోలాఙ్గూలాధిపేన చ. ౨౫

అబ్ధిజేన కృతం కర్మ మైన్దేన ద్వివిదేన చ,
యుద్ధం కేసరిణా సఖ్యే ఘోరం సమ్యాతినా కృతమ్. ౨౬

గవయేన గవాక్షేణ శరభేణ గజేన చ,
అన్యైశ్చ హరిభి ర్యుద్ధం మదర్థే త్యక్తజీవితైః. ౨౭

నచాతిక్రమితుం శక్యం దైవం సుగ్రీవ! మానుషైః,

యత్తు శక్యం వయస్యేన సుహృదా చ పరన్తప!. ౨౮
కృతం సుగ్రీవ! తత్సర్వం భవతా ధర్మభీరుణా,

మిత్రకార్యం కృత మిదం భవద్భి ర్వానరర్షభాః!. ౨౯
అనుజ్ఞాతా మయా సర్వే యథేష్టం గన్తు మర్హథ,

నేను విభీషణుని రాక్షసరాజుగా జేయనై తినగదా! మున్ను నే నతనికి నిన్ను రాక్షసరాజుగా నొనరించెదనని చెప్పిన యసత్యవచనమునుగూడ నమ్ము దహింపఁగలదు. ఇంగుకు సందియములేదు. ౨౨

వానరరాజుండవగు సుగ్రీవుఁడా! నీ విప్పుడే యిచ్చటనుండి కిష్కింధకుఁ బొమ్ము; నేను లేకుండుటనుజూచి బలవంతుఁడగు రావణుఁడు నిన్నుఁ దత్తిమికొట్టను. ౨౩

సుగ్రీవుఁడా! నీ ఎంగదుని దోడ్కొని సైన్యంబులతోను స్నేహితులతోనుంగూడి నీలుఁడు నలుఁడు మున్నగువానరవీరులు గొలువ సముద్రంబు దాఁటుము. ౨౪

హనుమంతుఁడు యుద్ధంబున నితరులకుఁ జేయనలవిగాని కార్యముఁ గావించినాఁడు, ఋక్షరాజుండగు జాంబవంతుఁడును గోలాంగూలనాథుఁడగు గవాక్షుఁడును జక్కఁగా యుద్ధంబుగావించినందుకు సంతోషించినాను.

అంగదుఁడును మైందుఁడునుద్వివిదుఁడును యుద్ధంబున మిక్కిలియుఁ గష్టపడిరి; కేసరియు సంపాతియు సనువానరవీరులును భయంకరముగా యుద్ధము గావించిరి. ౨౫

గవయుఁడును గవాక్షుఁడును శరభుఁడును గజుఁడును మఱియు నితరులగు వానరవీరులును నానిమిత్తమయి ప్రాణములయం దాసవిడిచి చక్కఁగా యుద్ధంబుగావించిరి. ౨౬

సుగ్రీవుఁడా! ఎంతప్రయత్నముచేసిన నేమి? మనుష్యులకు దైవము నతిక్రమింప నలవిగాదుగదా!

శత్రుఫలం దపింపఁజేయనట్టి సుగ్రీవుఁడా! స్నేహితుఁడునుసహృదుఁడు సగువానిచే నెంతమాత్రము చేయ శక్యమవునో నీవు ధార్మికుఁడవు కావున సధర్మమునకు భయపడి యిదంతయు శక్తివంచనలేక గావించినావు.

వానరశ్రేష్ఠులారా! మీరు శక్తివంచనలేక మీస్నేహితునికార్యము గావించినారు. ఇంక మీకుఁ బోనానుజ్ఞ నొసఁగితిని. యథేష్టముగాఁ

శుశ్రువు స్తస్య తే సర్వే వానరాది పరిదేవనమ్. ౩౦
పర్యాయాంచక్రురత్యర్థం నేత్రైశ్చ పృష్ఠతో రేక్షణాః,
తత స్సుర్యా న్యసీకాని స్థాపయిత్వా విభీషణః. ౩౧
ఆజగామ గదాపాణి స్త్వరితో యత్ర రాఘవః,
తం దృష్ట్వా త్వరితం యూ న్తం నీలాఞ్జనచయోపమమ్. ౩౨
వానరా దుద్రువు స్సర్వే మన్యమానా స్తు రావణిమ్.
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకోనపఞ్చాశ స్సర్గః. ౫౯.

పఞ్చాశ స్సర్గః.

అథోవాచ మహాతేజా హరిరాజో మహాబలః,
కిమియం వ్యథితా సేనామూఢవా లేవ నో ర్జతే. ౧

సుగ్రీవస్య నచ శ్రుత్వా వాలివృత్రోఽబ్రదోఽబ్రవీత్,
న త్వం పశ్యసి రామంచ లక్ష్మణంచ మహాబలమ్. ౨
శరజాలాచితౌ వీరా వుభౌ నశరధాత్మజౌ,
శరతల్పే మహాత్మానౌ శయానౌ సుధిరోషితౌ. ౩
అథాబ్రవీ ద్వానరేన్ద్రి స్సుగ్రీవఢి వుత్త్ర మబ్రదమ్,

నానిమిత్త మిదం మన్యే భవితవ్యం భయేన తు. ౪

విషణ్ణవదనా హ్యేతే త్యక్తప్రహరణా దిశః,
ప్రపలాయన్తి హరయ స్త్రాసా దుత్ఫుల్లలోచనాః. ౫
అన్యోన్యస్య న లజ్జన్తే న నిరీక్షన్తి పృష్ఠతః,
విప్రకర్షన్తి చాన్యోన్యం పతితం లక్ష్యయన్తి చ. ౬

బొండు అని రాముఁడు చెప్పెను. 27

ఆవానరులందఱును రాముని విలాపంబువిని దుఃఖంబునఁ గన్నుల నెల్లదనంబుగదురఁ గన్నీళ్లు గార్చిరి. 30

అంత విభీషణుఁడు గదాపాణియై వానరసైన్యంబుల నన్నిఁటిని నిలువరించి వేగంబున్న రాముఁ డున్నచోటికి వచ్చెను. 31

వానరులందఱు నట్లు గదాపాణియయివచ్చుచున్న కాటుకవలె నల్ల నిదేహములగల విభీషణుఁ జూచి యింద్రజిత్తులఁచి భయంబునం బాఱిరి.

ఇది నలువదితొమ్మిదవసర్గము.

ఏఁబదవసర్గము.

అంత మహాతేజుఁడును మహాబలశాలియునగు వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు వానరులఁజూచి "జలంబుల నెదురుగాలిచేఁ గొట్టఁబడిన యోడవగిది నీసేన వ్యాకులమయి యున్నదేల?" నిని యడిగెను. 1

సుగ్రీవుఁడు చెప్పినదివిని వాలికుమారుఁడగు నంగదుఁ డిట్లనిచెప్పెను. దశరథపుత్రులగు మహాత్ములు రామలక్ష్మణు లిద్దఱును దేహమంతయు బాణంబులు గ్రుచ్చుకొని బాణతల్పంబునంబరుండి నెత్తుటఁదోఁగుచున్నారే నీవు చూడకున్నావా యేమి? 2, 3

అంత వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు తనపుత్రుఁడయిన యంగదుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

ఇట్లు రామలక్ష్మణులు పడియుండుటయుఁ గారణమే; ఇప్పుడుగలిగిన భయమునకు మఱియొక కారణముగూడ నుండవలయును. 8

ఈవానరులు పరమదుఃఖితులయి భయంబునఁ గన్నులు వికసింప నాయుధంబులు పాఱవైచి దిక్కులకుఁ బరుగెత్తుచున్నారు. 11

ఈవానరులు ఒకరినిజూచి యొకరైనను విస్తుపడక వెనుకకుఁ దిరిగి చూడక శీఘ్రముగాఁ బోవుటకై యొండొరుల లాగికొనుచు వేలంబడినవాని

ఏతస్మిన్నన్తరే వీరో గదాపాణిర్విభీషణః,
సుగ్రీవం వర్ధయామాస రాఘవం చ నిరైక్షత. ౭
విభీషణం తం సుగ్రీవో దృష్ట్వా వానరభీషణమ్,
ఋక్షరాజం స మిపస్థం జామ్బవన్తమువాచ హ. ౮

విభీషణోఽయం సంప్రాప్తో యం దృష్ట్వా వానరర్షభాః,
విద్రవన్తి పరిత్రస్తా రావణాత్మజశఙ్కయా. ౯
శీఘ్రమేతాన్ సుసన్త్రస్తా న్బహుధా విప్రధావితాన్,
పర్యవస్థాప యాఖ్యాహి విభీషణ ముపస్థితమ్. ౧౦

సుగ్రీవేణైవ ముక్తస్తు జామ్బవా నృక్షపార్థివః,
వానరాన్ సాన్త్వయామాస సన్ని రుధ్యప్రధావతః.. ౧౧
తే నివృత్తాశ్చ పున స్సర్వే వానరా స్త్యక్త సమ్భ్రమాః,
ఋక్షరాజవచ శ్చక్రుస్తా వం చ దృష్ట్వా విభీషణమ్. ౧౨
విభీషణస్తు రామస్య దృష్ట్వా గాత్రం శరైశ్చితమ్,
లక్ష్మణస్య చ ధర్మాత్మా బభూవ వ్యథితేన్ద్రియః. ౧౩
జలక్లిన్నేన పాణినా తయో శ్చక్షూ ప్రమృజ్యచ,
శోకసమ్పీడితమనా రురోద విలలాప చ. ౧౪
ఇమౌ తౌ సత్త్వసమ్పన్నౌ విక్రాన్తౌ ప్రియసంయుగౌ,
ఇమౌ మవస్థాం గమితౌ రాక్షసైర్గూఢయోధిభిః. ౧౫

భ్రాతుర్గుప్తేన మే సేన దుష్పుత్రేణదురాత్మనా,
రాక్షస్యా జిహ్మయా బుద్ధ్యా చాలితా వృజువిక్రమౌ. ౧౬

లంఘించుచుఁ బాఱుచున్నారు; చూడుము. అని సుగ్రీవుఁ డంగదునితోఁ జెప్పెను. ఒ

ఇంతలోపల మహాపరాక్రమశాలియగువిభీషణుఁడు గదాపాణియయి వచ్చి సుగ్రీవు నాశీర్వదించి రాముంజూచెను. ౭

సుగ్రీవుఁడు విభీషణుం జూచియే వానరు లట్లుభయపడుచున్నారని తెలిసికొని తనచెంగటనున్న భల్లూకరాజుండగు జాంబవంతుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౮

ఇదిగో విభీషణుఁడు వచ్చినాఁడు; వానరవీరులఁ బితనింజూచియే యింద్రజిత్తని సందేహించి భయముపడి పరుగెత్తుచున్నారు. ౯

నీవు పరమభీతులయి నానావిధములఁ బరుగెత్తుచున్న యీవానరవీరుల నందఱను శీఘ్రముగా నిలువరించి "విభీషణుఁడు వచ్చినాఁడు. ఇంద్రజిత్తుగాఁ"డనివీరలకుఁ జెప్పుము. అనిసుగ్రీవుఁడు జాంబవంతునితోఁ జెప్పెను. ౧౦

భల్లూకరాజుండగు జాంబవంతుఁడు సుగ్రీవునిమాటను విని పరుగెత్తుచున్నవానరులను మరలించి వారలనందఱ నాశ్వాసించెను. ౧౧

ఆవానరులందఱును భల్లూకరాజగు జాంబవంతునిమాటను విని విభీషణునింజూచి మరల భయంబువిడిచి మరలివచ్చిరి. ౧౨

ధర్మాత్ముఁడగు విభీషణుఁడు రామలక్ష్మణుల దేహములంతయుఁ బాణంబులు గ్రుచ్చుకొనియుండుటనుజూచి పరమదుఃఖితుఁడయ్యెను. ౧౩

అంత విభీషణుఁడుచేత నీళ్లుదీసికొని యారామలక్ష్మణులకన్నులం దుడిచి పరమదుఃఖితుఁడై రోదనంబుసేయుచు నిట్లని విలపించెను. ౧౪

ఈరామలక్ష్మణులు బలవంతులును బరాక్రమవంతులును యుద్ధప్రియులును అయినను ఈరాక్షసులు కపటముతో యుద్ధముసేయువారలు కావున నిట్టిదురవస్థం బొందిరి. ౧౫

నిష్కపటముగా యుద్ధముసేయునట్టి యీరామలక్ష్మణులను దుర్మార్గుఁడును దల్లికడుపు చెఱుపఁబుట్టినవాఁడును నాయన్నకొడుకునగు నింద్రజిత్తు రాక్షససాధారణమయిన కుటిలబుద్ధిచే మోసపుచ్చెను. ౧౬

శరై రిమా వలం విద్ధా రుధిరేణ సముక్షితౌ,
వసుధాయా మిమౌ సుప్తౌ దృశ్యేతే శల్యకా వివ. ౧౬

యదౌ ర్వీర్య ముపాశ్రిత్య ప్రతిజ్ఞా కాఙ్క్షితా మయా,
తా వుభౌ దేవనాశాయ ప్రసుప్తౌ పురుషర్షభౌ. ౧౭

జీవ న్నద్య విపన్నోఽసి, నష్ట రాజ్యసనోరథః,
ప్రాప్త ప్రతిజ్ఞశ్చ రిపు స్సకామో రావణస్తి కృతః. ౧౮

ఏవం విలపమానం తం పరిష్వజ్య విభీషణమ్,
సుగ్రీవ స్సత్త్వసమ్పన్నో హరిరాజోఽబ్రవీ దిదమ్. ౧౯
రాజ్యం ప్రాప్నుహి ధర్మజ్ఞ! లఙ్కాయాం నాత్ర సంశయః,
రావణ స్సహపుత్రేణ సకామం నేహ లప్స్యతే. ౨౦

నరుజాపీడితా వేతా వుభౌ రాఘవలక్ష్మణౌ,
త్యక్త్వా మోహం వధిష్యేతే సగణం రావణం రణే, ౨౧

తతో మేవం బ్రువాణం తు సమాశ్వాస్యచ రాక్షసమ్,
సుషేణం శ్వశురం పార్శ్వే సుగ్రీవ స్తమువాచ హ. ౨౨
సహ శూరై ర్హరిగణై ర్లబ్ధసంజ్ఞా వరిన్దమా,
గచ్ఛ త్వం భ్రాతరా గృహ్య కిష్కిన్ధాం రామలక్ష్మణౌ. ౨౩

అహం తు రావణం హత్వా సపుత్రం సహబాన్ధవమ్,
మైథిలీ మానయిష్యామి శక్రో నష్టామివ శ్రియమ్. ౨౪

వెత్తుటందోఁగుచు భూమింబరుండియున్న ఈరామలక్ష్మణులు దేహమంతయు బాణములు గ్రుచ్చుకొని నిండియుండుటంజేసి నేలపై నిదురించుమండు ముండ్లపందులంబోలెఁ జూపట్టుచున్నారు. ౧౭

నే వెవ్వరిపరాక్రమంబు నాశ్రయించి ప్రతిష్ఠఁబొంద వలయునని యుంటినో ఆట్టిపురుషోత్తములగు రామలక్ష్మణు లిద్దఱు నేలంబరుండి మృతిఁ బొందుగన ట్లున్నారు. ౧౮

నాకు రాజ్యంబునొందవలెనను కోర్కియుఁబోయినది; ఇంక బ్రతికియున్న మికిఁ జీరుఁ నాపదగలుగును; నాశత్రువు రావణుండు తనప్రతినను నోర్చి నిన్ను వేఱుచేసెను. అని విభీషణుఁడు విలపించెను. ౧౯

ధైర్యశాలియగు వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు ఇట్లు విలపించుచున్న విభీషణుఁ గవుఁగిలించుకొని యిట్లని చెప్పెను. ౨౦

ధర్మవేత్తవగు విభీషణుఁడా! నీవు లంకారాజ్యంబు నొందఁగలవు; ఈవిషయమునంగు సందేహములేదు; రావణుఁడును అతనికొడుకును గృతకృత్యులు కాఁజాలరు. ౨౧

ఈరామలక్ష్మణులకు దీనివలనఁ బ్రాణహాని గలుగదు; వీరలు మ్ఱొగిఁదేతి యుద్ధంబున రాక్షససమేతంబుగా రావణుని వధింపఁగలరు. అని సుగ్రీవుఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

సుగ్రీవుఁడు ఇట్లు విభీషణుని మృగువచనంబుల నాశ్వాసించి తన సమీపంబునన్న మామను సుషేణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౩

నీవు శత్రువుల వడంకఁద్రొక్కఁజాలిన యీరామలక్ష్మణులు మూర్ఛ దేతినపిదప వీరలం దీనికొని పోయలసు వానరవీరుల కొందఱితోఁగూడఁ గిష్కింధకుఁ బొమ్ము. ౨౪

నేను బుత్రబంధుసమేతంబుగా రావణునివధించి దేవేంద్రుఁడు నశించినరాజ్యలక్ష్మింబోలె సీతాదేవిని దెచ్చెదను. ౨౫

శ్రుత్వైత ద్వానరేన్ద్రస్య సుషేణో వాక్య మబ్రవీత్,

దైవాసురం మహ ద్యుద్ధ మనుభూతం సుదారుణమ్. ౨౬

తదా స్మ దానవా దేవాన్ శరసంస్పర్శగోవిదాః,
నిజఘ్ను శ్శస్త్రవిదుష శ్చాదయన్తో ముహుర్ముహుః. ౨౭
తా నార్తా న్నష్టసంజ్ఞాం శ్చ పరాసూం శ్చ బృహస్పతిః,
విద్యాభి ర్మన్త్రయుక్తాభి రోషధీభి శ్చికిత్సతి. ౨౮

తా న్యౌషధా న్యానయితుం క్షీరోదం యాన్తు సాగరమ్,
జవేన వానరా శ్శీఘ్రం సంపాతిపనసాదయుః. ౨౯
హరయ స్తు విజానన్తి పార్వతీస్తా మహౌషధీః,

సంజీవకరణీం దివ్యాం విశల్యాం దేవనిర్మితామ్. 30

చన్ద్రశ్చ నామ ద్రోణశ్చ క్షీరోదే సాగరోత్తమే,
అమృతం యత్ర మథితం తత్ర తే పరమౌషధీ. 31

తే తత్ర నిహితే దేవైర్ పర్వతే పరమౌషధీ,

అయం వాయునుతో రాజ! న్తానూమాం స్తత్ర గచ్ఛతు.

ఏతస్మి న్నన్తరే వాయు ర్మేఘాంశ్చాపి సవిద్యుతః,
వరుణస్య సాగరే తోయం కమ్పయ న్నివ మేదినీమ్. 33

సుషేణుఁడు వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడు చెప్పినమాటనువిని యిట్లని చెప్పెను.

నిన్ను మహాభయంకరమగు దేవాసురయుద్ధంబున నేను జూచియున్నాను. 29

ఆప్పుడు బాణములు ప్రయోగించుటయందుఁ బండితులును ఆయుధ విద్యాకుశలులునగు నసురులు మాయచేసి దేవతలను జక్కఁగాఁ బ్రహారించిరి.

ఆట్లు దేవతలు కొందఱు బాణపీడితులును గొందఱు మూర్ఛితులును గొందఱు మృతులునై యుండ బృహస్పతి మృతసంజీవని మున్నగువిద్యలచేతను మూలికలచేతను వారిలకుఁ జికిత్సచేసెను. 30

ఆయౌషధంబులఁ దెచ్చుటకై సంపాతియుఁ బనసుండును మున్నగు వానరులు వేగంబున క్షీరసముద్రంబునకుఁ బోవుచుండఁగాఁ. 31

వానరులకుమాత్రము పర్వతంబుల నుండినట్టి యౌషధులు దెలియును.

దేవతలచే నిర్మింపఁబడినవగు సంజీవకరణి విశల్యకరణి యను నీరెండు మూలికలం దేవలయిను. 32

సముద్రశ్రేష్ఠమగు క్షీరసముద్రమునందు మున్ను దేవత లమృతము మథించినస్థలంబున నుద్రపర్వతమనియుఁ ద్రోణపర్వతమనియుఁ రెండుపర్వతంబు లున్నవి; ఆపర్వతములందు సంజీవకరణియుఁ విశల్యకరణియుఁ ననునామమహౌషధు లున్నవి. 33

ఈ రెత్తమములయిన మూలికలగు సంజీవకరణియుఁ విశల్యకరణియుఁ వాచంద్రద్రోణపర్వతములయందు దేవతలచే నుంచఁబడినవి.

వానరరాజగు సుగ్రీవుఁడా! వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుని నాచంద్రద్రోణపర్వతంబులయొద్దకుఁ బంపుము. అని సుషేణుఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. 34

ఇంతలో మెఱుపులతోఁగూడ మేఘంబుల నెగురఁగొట్టుచు సముద్ర జలంబులం గలంచుచు భూమిం గదలించునట్లు వెనుఁగాలి యొకటివీచెను. 35

మహతా పతతా వేగేన సర్వద్వీపమహాద్రుమాః,
నిపేతు ర్భగ్నవిటపాః సమూలా లవణామ్భసి. 32

అభవ న్పన్నగా స్త్రస్తా భోగిన స్తత్ర వాసినః,
శీఘ్రం సర్వాణి యాదాంసి జగ్ముశ్చ లవణార్ణవమ్. 33

తతో ముహూర్తా ద్గరుడం వైనతేయం మహాబలమ్,
వానరా దదృశు స్సర్వే జ్వలన్త మివ పావకమ్. 34

త మూగత మభిప్రేక్ష్య నాగా స్తే విప్రదుద్రువుః,
ద్వై స్తా సహుసహా బద్ధా శరభూతై ర్మహాబలా. 35

తత స్సుపర్ణ శ్శకునిస్తా వృష్ట్వా ప్రత్యభినన్దితః,
విమమర్శ చ పాణిభ్యాం ముఖే చన్ద్రసమప్రభే. 36

వైనతేయేన సంస్పృష్టా స్తదా స్సంరురుహూ ర్వృణాః,
సుపర్ణే చ తనూ స్నిగ్ధే తదా రాజు బభూవతుః. 37

తేజో వీర్యం బలం చౌజ ఉత్సాహశ్చ మహాగుణః,
ప్రదర్శనం చ బుద్ధిశ్చ స్మృతిశ్చ ద్విగుణం తదా. 38

తా వుత్థాప్య మహావీర్యా గరుడో వాసవోపమా,
ఉభా తా సస్వజే హృష్టో రామశ్చైన మువాచహ. 39

భవత్ప్రసాదా ద్వ్యసనం రావణిప్రభవం మహత్,
ఆవా మిహ వ్యతిక్రాన్తా వూర్ధ్వవ ధ్వలినా కృతౌ. 40
యథా తాతం దశరథం యథాఽజం చ పితామహమ్,

లంకాద్వీపమునందలి మహావృక్షములన్నియుఁ బక్షవాతంబునఁ గొన్ని లుఖితిగి వేళ్లతోఁగూడ సముద్రంబునఁ బడినవి. 3౪

ఆసముద్రంబున నుండునట్టి సర్పములన్నియు భయంబునొందినవి; జలజంతుప్రభన్నియు భయంబునొంది సముద్రములోనికిం జొచ్చినవి. 3౫

ఆంత మటికొంతసేపునకు వానరులందఱు మహాబలుఁడైనను జ్వలించుచున్నయగ్నికైవడిఁ దేజరిల్లుచున్న వాఁడైనను గరుత్మంతుఁడు బొడగనిరి. 3౬

ఇంద్రజిత్తు బాణరూపములయిన యేసర్పములచే మహాబలశాలులగు రామలక్ష్మణులను బంధించెనో ఆసర్పములన్నియు గరుత్మంతుఁడు వచ్చుటం జూచి భయంబునం బాతివి. 3౭

ఆంత గరుత్మంతుఁడు రామలక్ష్మణులంజూచి వారలచేఁ బూజితుఁడై తనరెండుచేతులతోను జంద్రబింబసమానంబులగు వారల ముఖంబులం దడవెను. 3౮

గరుత్మంతుఁడు హస్తంబులందడవుటచే నారామలక్ష్మణుల దేహమునందలి గాయములన్నియు మాసినవి; వారలదేహములును శీఘ్రంబున మంచిరంగులవియుఁ స్నిగ్ధంబులుగనయినవి. 3౯

ఆంత నారామలక్ష్మణులకు దేజస్సును బరాక్రమంబును బలంబును గాంతియు నుత్సాహంబును సూత్రోత్థపరిజ్ఞానంబును బుద్ధియు స్మృతియు మున్నున్నదానికన్న రెండింతలయినవి. ౪౦

గరుత్మంతుఁడు మహాపరాక్రమశాలులును దేవేంద్రసమానులుసగు నారామలక్ష్మణులను లేవనెత్తి పరమసంతుష్టులయియున్న వారలం గవుఁగిలించుకొనెను; ఆంత రాముఁడు గరుత్మంతుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౪౧

మీయనుగ్రహంబున మాకీప్సిడింద్రజిత్తులసంగలిగిన మహావ్యసనంబుగడచినది, మఱియుం మునుపటివలె బలవంతులము నైతిమి. ౪౨

నాతండ్రియగు దశరథమహారాజును నాతల్లియగు నజమహారాజును

తథా భవన్త మాసాద్య హృదయం మే ప్రసీదతి. ౪౩
కో భవాన్ రూపసమ్పన్నో దివ్యస్రగను లేపనః,
వసానో విరజే వస్త్రే దివ్యాభరణభూషితః. ౪౪

త మువాచ మహాతేజా వైనతేయో మహాబలః,
పతత్త్రిరాడగ ప్రీతాత్మా హర్షపర్యాకులేక్షణః. ౪౫

అహం సఖా తే కాకుత్స్థ! ప్రియగ ప్రాణో బహిశ్చరః,
గరుత్మా నిహ సంప్రాప్తో యువాభ్యాం నామ్యకారణాత్ ౪౬

అసురా నా మహావీర్యా దానవా వా మహాబలాః,
సురాశ్చాపి సగన్ధర్వాగ పురస్కృత్య శతక్రతుమ్. ౪౭
నేమం మోక్షయితుం శక్తా శ్శరబన్ధం సుదారుణమ్,
మాయాబలా దిన్ద్రజితా నిర్మితం క్రూరకర్మణా. ౪౮
ఏతే నాగాగ కాద్రవేయా స్తీక్ష్ణదంష్ట్రా విషోల్బణాః,
రక్షోమాయా ప్రభావేన శేతా భూత్వా త్వదాశ్రితాః. ౪౯

సభాగ్య మ్చాసి ధర్మజ్ఞ! రామ! సత్యపరాక్రమ!,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సమరే రివుభూతినా. ౫౦

ఇమం శ్రుత్వా తు వృత్తాన్తం త్వరమాణోఽహ మాగతః,
సహసా యుష్మదో స్నేహా త్సఖిత్వ మనుపాలయన్. ౫౧

మోక్షితౌ చ మహాఘోరా దస్మా త్పాశకబన్ధనాత్,

జూచినట్లు నిన్నుఁజూడఁగా నామనస్సుమిక్కి లియుఁ బ్రసన్నమగుచున్న ది.

రూపవంతుఁడవై దివ్యంబులగు పుష్పమాలికలుదాల్చి సుగంధానులేప నంబుఁ బూసికొని నిర్మలంబులగు వస్త్రంబులఁ గట్టుకొని దివ్యాభరణంబులు ధరించి చూపరుల కింతయుఁ నాశ్చర్యంబు గలిగించుచున్నావు, నీవెవ్వఁడవు? అని రాముఁడు గరుత్మంతునితోఁ జెప్పెను. ౪౪

మహాతేజోఁడును మహాబలుఁడునగు పక్షీరాజైనగరుత్మంతుఁడు రా ముండుఁజూచి పరమసంతుష్టుఁడై కన్నుల కానందబాష్పంబులుగాఁ నిట్లని చెప్పెను. ౪౫

రాముఁడా! నేను నీకు స్నేహితుఁడను భ్రియుఁడను, బహిశ్చరంబగు ప్రాణంబువంటివాఁడను; నాపేరు గరుత్మంతుఁడంగురు; మీకు సాహాయ్యంబు సేయుటకై యిచ్చటికి వచ్చినాను. ౪౬

క్రూరకర్ముఁడగు నింద్రజిత్తుచే నిర్మింపఁబడిన మహాభయంకరంబయి న యీబాణపాశంబుల విడిపించుటకు మహోపరాక్రమశాలులగు నసురులచేఁ గాని మహాబలశాలులగు దానవులచేఁగాఁ మహేంద్రసహితులగు దేవగంధ ర్వులచేఁగాని యలవిగాదు. ౪౭,౪౮

ఇవి తీక్ష్ణదంష్ట్రములును మహావిషములునగు కద్రువకుఁబుట్టిన సర్ప ములు; ఇంద్రజిత్తు మాయా ప్రభావంబునఁజేసి బాణరూపంబునొంది నిన్నుఁ బొందినవి ౪౯

దివ్యజ్ఞుఁడవు సత్యపరాక్రముఁడవు నగురాముఁడా! యుద్ధంబున శత్రు వును జయించునట్టి నీతమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁడును నీవును భాగ్యవంతులరు కావున మీకేమియుఁ భయములేదు. ౫౦

నేను ఇట్లు మీరు ఇంద్రజిత్తుచే నాగపాశంబుల బంధింపఁబడియుండు టను విన్నంతనె మీయందలిస్నేహంబున మిత్రధర్మం బేర్పడ వేగంబున నిచ్చటికి వచ్చితిని. ౫౧

అట్లు మహాభయంకరంబగు నాగపాశబంధంబుననుండి మిమ్ము విడిపిం

అప్రమాదశ్చ కర్తవ్యో యువాభ్యాం నిత్య మేవ హి. ౫౨

ప్రకృత్యా రాక్షసా సర్వే సఙ్కల్పాత్ కూటయోధినః,
శూరాణాం శుద్ధభావానాం భవతా మార్జవం బలమ్. ౫౩

తస్మ విశ్వసితవ్యం వో రాక్షసానాం రణాజిరే,
ఏతే హ్యవోపమానేన నిత్యం జిహ్మా హి రాక్షసాః. ౫౪

ఏవ ముక్త్వా తతో రామం సుపర్ణ స్సుమహాబలః,
పరిష్వజ్య సుహృ త్స్నిగ్ధ మాప్రష్టు ముపచక్రమే. ౫౫

సఖే! రాఘవ! ధర్మజ్ఞ! రిపూణా మపి వత్సల!,
అభ్యనుజ్ఞాతు మిచ్ఛామి గమిష్యామి యథాగతమ్. ౫౬

నచ కౌతూహలం కార్యం సఖిత్వం ప్రతి రాఘవ!,
కృతకర్మా రణే వీర! సఖిత్వ మనువేత్స్యసి. ౫౭

బాలసృద్ధావశేషాం తు లఙ్కా కృత్వా శరోర్మిభిః,
రావణం చ రిపుం హత్వా సీతాం సముపలప్స్యసే. ౫౮
ఇత్యేవ ముక్త్వా వచనం సుపర్ణ శ్శీఘ్రవిక్రమః,
రామంచ విరుజం కృత్వా సర్వేషాంవనౌకసామ్. ౫౯
ప్రదక్షిణం తతగ కృత్వా పరిష్వజ్య చ వీర్యవాన్,
జగామాకాశ మావిశ్య సుపర్ణగ పవనో యథా. ౬౦
విరుజౌ రాఘవౌ దృష్ట్వా తతోవానరయూథపాః,
సింహనాదాం స్తదా నేదు ర్లాఙ్గూలా న్ధుధువు స్తదా. ౬౧

చితిని, మీర లీయుద్ధంబున నెంత మాత్రమేని యేమఱుపాటు నొందఁ గూడదు. ౪౨

రాక్షసులందఱు యుద్ధంబునఁ గపటముగాఁ బోరువారలు; వారలస్వభావమే యది; మీరుఁబరును నిర్మలమయిన మనస్సుగలవారలునగు మీరు యెంతమాత్రము కపటములేనివారలు; ఆదియె మీకు బలము. ౪౩

అంగువలన మీరలు యుద్ధంబున రాక్షసులనెంతమాత్రము నమ్మవలదు; ఈనిదగ్ధముచేతనె రాక్షసుల నమ్మరాదని తెలియఁబచ్చినదిగదా! అని గరుత్మంతుఁడు రామునితోఁ బెప్పెను. ౪౪

మహాబలశాలియగు గరుత్మంతుఁడు రామునితో నీప్రకారముచెప్పి, రాముని సస్నేహంబుగాఁ గవుఁగిలించుకొని యింతఁ బోయిబచ్చిద నని చెప్పనారంభించెను. ౪౫

నాచెలికాఁడవు ధర్మంబుఁ దెలిసినవాఁడవు. శత్రువులయందుఁగూడన ధికముగాఁ బ్రేమగలనాఁడవుగదు రాముఁడా! నా కనుమతియొసంగుము; నేను బోవలయును ౪౬

పరాక్రమశాలివగురాముఁడా! నేను నీకిట్లు స్నేహితుఁడ నైతి నని యిప్పు డడుగవలదు. యుద్ధంబునఁ గృతకృత్యుఁడవై తెలిమిగలిగినసంగతిం దెలిసికొనఁగలవు. ౪౭

బాణపరంపరలచే లంకయంగు బాలవృద్ధులుమాత్రము మిగులునట్లు చేసి శత్రుఁడగు రావణునివధించి సీతం బొందఁగలవు. ౪౮

మహాపరాక్రమశాలియగు శీఘ్రుఁడు వడయువాఁడునగు గరుత్మంతుఁడు ఈప్రకారమునం జెప్పి రామలక్ష్మణుల నీరోగులుగాఁ జేసి ఆవానరులనడుమ నారామలక్ష్మణులకుఁ బ్రదక్షిణంబు గావించి వారలం గవుఁగిలించుకొని వాయువువుంబోలె నాకాశమార్గంబునఁ బోయెను. ౪౯-౫౦

అంత నప్పుడు వానరవీరులు రామలక్ష్మణులేమియు శ్రమంబులేక సుఖశరీరులుగా నుండుటంజూచి పరమసంతోషంబున సింహనాదంబులు నేయుచు లాంగూలంబులు విదిలించిరి. ౫౧

తతో భేరీ స్సమాజఘ్ను ర్మృదఙ్గాం శ్చాప్యనాదయన్,
దధ్మ శ్శఙ్ఖాన్ సమ్ప్రహృష్టాః ఖ్వేళ న్త్యపి యథాపురమ్.

ఆస్ఫోట్యాస్ఫోట్య విక్రాన్తా వానరా నగమోధినః,
ద్రుమా నుత్పాట్య వివిధాం స్తస్థు శ్శతసహస్రశః. ౬౩

విసృజన్తో మహానాదాం స్త్రాసయన్తో నిశాచరాన్,
లఙ్కాద్వారా ణ్యుపాజగ్ము ర్యోద్ధుకామాఽతి ప్లవఙ్గమాః. ౬౪

తతస్తు భీమ స్తుములో నినాదో
బభూవ శాఖామృగయూథపానామ్,
ఘోయే నిదాఘస్య యథా ఘనానాం
నాద స్సుభీమో నదతాం నిశీథే ౬౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే పఞ్చాశ స్సర్గః. ౫౦.

ఏ క ప ఞ్చా శ స్స ర్గః.

తేషాం సుతుములం శబ్దం వానరాణాం తరస్వినామ్,
నర్దతాం రాక్షసై స్సార్ధం తదా శుశ్రావ రావణః. ౧
స్నిగ్ధగమ్భీరనిర్ఘోషం శ్రుత్వా స నినదం భృశమ్,
సచివానాం తతో మధ్యే వచన మబ్రవీత్. ౨
యథాఽ సౌ సమ్ప్రహృష్టానాం వానరాణాం సముత్థితః,
బహూనాం సుమహానాదో మేఘానా మివ గర్జతామ్. 3
వ్యక్తం సుమహతీ ప్రీతి రేతేషాం నాత్ర సంశయః,
తథాహి వివిధై ర్నాదై శ్చుక్రుధే వరుణాలయః. ౪

అంత వానరు లెప్పటియట్లు సంతుష్టులయి భేరులు వాయించిరి, మృదంగంబులను వాయించిరి; శంఖంబులఁ బూరించిరి, సింహనాదంబులు గావించిరి. ౬౨

వృక్షములం బోరునట్టివానరులు పరాక్రమగర్వితులయి మాటిమాటికి భుజంబుల నాస్ఫాలించుచు నానావిధంబులవృక్షంబులం బెకలించి వానిం జేతనిడుకొని యుద్ధంబునకు సన్నద్ధులయి నిలిచిరి. ౬౩

వానరులు మహోగ్రధ్వనిగలనట్లుసింహనాదంబులు సేయుచు రాక్షసులకు భయంబుగలిగించుచు యుద్ధంబుసేయు నుత్సాహంబుపెలంగ లంకాద్వారంబుల నరికట్టిరి. ౬౪

అంత నర్ధరాత్రంబున సింహనాదంబులుసేయుచుండు నావానరవీరులగ్రధ్వని విని ర్మర్తువునంగు గర్జించునట్టి మేఘంబుల మహోగ్రధ్వనివలె నతిభయంకరంబుగా వినవచ్చుచుండినది. ౬౫

ఇది యేఁబదవసర్గము.

ఏఁబదియొకటవసర్గము.

అప్పుడు బలవంతులగు నావానరులట్లు సింహనాదంబులుసేయుచుండ నాధ్వని రావణుఁడును రాక్షసులును వినిరి. ౧

అరావణుఁడు స్నిగ్ధంబును గంభీరంబునగు నాధ్వనివిని మంత్రులనడిగి వారలంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

ఈవానరులు పెక్కండ్రుచేరి మహామేఘంబులు గర్జించునట్లు సింహనాదంబులు సేయుచున్నారు, కావున వీరలకుఁ బరమసంతోషంబుగలిగినట్లున్నది, ఇది స్పష్టము; ఇందుకు సందేహములేదు. ౩

ఆదియుక్తమే, అమృతాధ్వనులచేతనే సముద్రంబును క్షోభంబు నొందినది, చూడుఁడు.

తౌ తు బద్ధౌ శరైస్తీక్ష్ణైర్భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
అయంచ సుమహాన్నాదశ్శఙ్ఖాంశ్చ జనయతీవ మే ౫
ఏతస్మిన్తు వచనం చోక్త్వా మన్త్రిణో రాక్షసేశ్వరః,
ఉవాచ నైర్ఋతాన్ సర్వాన్ సమీపపరివర్తినః. ౬

జ్ఞాయతాం తూర్ణ మేతేషాం సర్వేషాం వనచారిణామ్,
శోకకాలే సముత్పన్నే హర్షకారణ ముత్థితమ్. ౭

తతోఽన్యైస్తేన సమ్భ్రాన్తైర్ద్వారప్రాకార మధిరుహ్యతే,
దదృశుర్వి పులాంతాం సేనాం సుగ్రీవేణ మహాత్మనా. ౮
తాంచ ముక్తాం సుఘోరేణ శరబన్ధేన రాఘవౌ,
సముత్థితౌ మహాభాగౌ నిమేషాదివ ప్రేక్ష్య రాక్షసాః. ౯
సర్వే స్తస్మిన్భయాన్ సర్వే ప్రాకారా దవరుహ్య తే,
విషణ్ణవదనా ఘోరా రాక్షసేన్ద్రీ ముపస్థితాః. ౧౦

తదప్రియం దీనముఖా రావణస్య నిశాచరాః,
కృచ్ఛ్రాం నివేదయామాసు ర్వ్యథావద్వాక్యకోవిదాః. ౧౧
యథా తా విన్దజితా యుద్ధే భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
నిబద్ధౌ శరబన్ధేన నిష్ప్రతీకార్యభూతౌ కృతౌ. ౧౨
విముక్తౌ శరబన్ధేన తౌ దృశ్యేతే రణాజిరే,
పాశా నివ గజౌ చిత్త్వా గజేన్ద్రసమవిక్రమౌ. ౧౩

తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తేషాం రాక్షసేన్ద్రో మహాబలః,
చిన్తాశోకసమాక్రాన్తో విషణ్ణవదనోఽబ్రవీత్. ౧౪
ఘోరైర్దత్తవరైర్బద్ధౌ శరైర్ రాశీవిషోపమైః,

అచ్చట నారామలక్ష్మణులును దీక్షణబాణంబుల బద్ధులయియున్నారు. మహాధ్వనియు వినవచ్చుచున్నది. కావున నాకు సందేహముగా నున్నది.

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁ డీప్రకారమున మంత్రులతోఁ జెప్పి యచ్చట సమీపంబునఁ గాచియుండు రాక్షసులంజూచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౬

ఇప్పుడు దుఃఖంబునకుఁ గాలముగానుండఁగా నీవానరులందఱు సంతోషంబుతో నుండుటకుఁ గారణమేమో శీఘ్రంబున నారసిరండు. అని రావణుఁడు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను. ౭

ఆరాక్షసులు రావణు నాజ్ఞనువిని సంభ్రాంతులయి ప్రాకారంబు నారోహించి మహోత్సుఁడగు సుగ్రీవునిచేఁ బరిపాలితంబగు వానరసేనంజూచిరి. ౮

రాక్షసులు మహాభీకరంబగు బాణపాశబంధంబువలన సుఖంబున నున్నమహాభాగులగు రామలక్ష్మణులనుంజూచి దుఃఖంబునొందిరి. ౯

భీకరాకారులగు నారాక్షసులు భీకరంబునొంది ప్రాకారంబునండి దిగి ముఖంబులు వెలవెలంబోఁ రాక్షసరాజుండగు రావణునొద్దకుఁ బోయిరి. ౧౦

మాటలయందుఁ బండితులగు నారాక్షసులు అన్నులు రామలక్ష్మణులు నాగపాశబంధము లయియుండు సమాచారమునంతయు రావణునకుఁ దెల్పిరి.

ఇంద్రజిత్తు ఎవ్వరిని యుద్ధంబుసనాగపాశంబులబంధించి ఇటుసటుఁ జేతులఁ గదలింపఁజాలనట్లు గావించినాఁడో యారామలక్ష్మణు లిప్పుడు ఆ నాగపాశబంధంబుల వదలించుకొని కట్టుతాళ్లం ద్రెంచుకొన్న మదపుటేనుఁగులపగిది యుద్ధభూమియందు వెలుఁగుచున్నారు. అని రాక్షసులు రావణునితోఁ జెప్పిరి. ౧౨,౧౩

మహాబలశాలియగు రాక్షసరాజుఁడైన రావణుఁడు రాక్షసులమాటను విని పరమదుఃఖితుఁడై ముఖంబు వెలవెలంబోఁ నిట్లని చెప్పెను. ౧౪

ఇంద్రజిత్తు యుద్ధంబున భీకరంబులును బలబలంబున సంపాదిం

అమోఘైః సూర్యసఙ్కాశైః ప్రసు ప్తోన్వ్యజితా యుధి. ౧౫

తదస్త్రబన్ధ మాసాద్య యది ముక్తో రిపూ మమ,
సంశయస్థ మిదం సర్వ మనుపశ్యా మ్యహం బలమ్ ౧౬

నిష్ఫలాః ఖలు సంవృత్తా శ్శరా వాసుకితేజసః,
ఆదత్తం యైస్తు సఙ్గ్రామే రిపూణాం మమ జీవితమ్. ౧౭

ఏవ ముక్త్వాతు సఙ్క్రుద్ధో నిశ్వస న్నురగో యథా,
అబ్రవీ ద్రక్షసాం మధ్యే ధూమ్రాక్షం నామ రాక్షసమ్. ౧౮

బలేన మహతా యుక్తో రక్షసాం భీమవిక్రమ!,
త్వం వధా యాభినిర్యాహి రామస్య సహ వానరైః. ౧౯

ఏవ ముక్తస్తు ధూమ్రాక్షో రాక్షసేన్ద్రేణ ధీమతా,
కృత్వా ప్రణామం సంహృష్టో నిర్జగామ నృపాలయాత్. ౨౦

అభినిష్క్రమ్య తద్ద్వారం బలాధ్యక్ష మువాచ హ,
త్వరయస్వ బలం తూర్ణం కిం చిరేణ యుయుత్సతః. ౨౧

ధూమ్రాక్షవచనం శ్రుత్వా బలాధ్యక్షో బలానుగః,
బల ముద్యోజయామాస రావణ స్యాజ్ఞయా ద్రుతమ్. ౨౨

తే బద్ధఘణ్టా బలినో ఘోరరూపా నిశాచరాః,
విగర్జమానా స్సంహృష్టా ధూమ్రాక్షం పర్యవారయన్. ౨౩

పఁబడినవియుఁ తీక్ష్ణవిషంబులగు సర్పములవంటివియుఁ నమోఘంబులును సూ
ర్యసమానములునగు బాణంబుల నారామలక్ష్మణుల బంధించినాఁడఁదు. ౧౫

నాశత్రువులయిన యీరామలక్ష్మణులు, అట్టిబాణబంధమును బొం
దియుఁ విముక్తులయినయెడ నీరాక్షసేనకంతయుఁ బ్రాణసంశయము గలిగినట్లు
నాకుఁ దోఁచుచున్నది. ౧౬

మున్ను వెక్కుమార్లు యుద్ధంబున నాశత్రువుల ప్రాణంబులు గొన్న
ట్టివానుఁ సమానతేజంబులగు బాణంబులు నిష్ఫలంబులయినవిగదా! అని
రావణుఁడు చెప్పెను. ౧౭

రావణుఁడు ఈప్రకారమునం జెప్పి పరమకుపితుఁడై సర్పముంబో
లె నేఁడినట్టూర్పులఁబుచ్చుచు రాక్షసమధ్యంబున ధూమ్రాక్షుఁడను రాక్ష
సుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౮

భయంకరపరాక్రముఁడవగు ధూమ్రాక్షుఁడా! నీవు గొప్పరాక్షససే
నంగూడి వానరులతోఁగూడ రామునివధింపంబొమ్ము. అని రావణుఁడు ధూ
మ్రాక్షున కాజ్ఞాపించెను. ౧౯

ధూమ్రాక్షుఁడు బుద్ధిమంతుఁడగు రాక్షసరాజుండైన రావణునియాజ్ఞా
ను విని పరమసంతుష్టుఁడై రావణునకు నమస్కరించి రాజసదసంబుననుండి
వెడలెను. ౨౦

"నేను యుద్ధంబు సేయఁగోరియున్నాను; నాసైన్యమునంతయుఁ
శీఘ్రంబున నాయత్తంబు గావింపుము. ఆలస్యంబు సేయవలదు" అని
చెప్పెను. ౨౧

సైన్యమువెంబడి నుండునట్టి సేనాధ్యక్షుఁడు ధూమ్రాక్షుఁడు రావ
ణునియాజ్ఞ చొప్పునం జెప్పినమాటనువిని శీఘ్రంబున సైన్యంబు నంతయుఁ
నాయత్తంబు గావించెను. ౨౨

కార్యాతిశయజ్ఞాపనార్థమయి నడుమున గంటలుకట్టుకొని యుండు
వారలును భయంకరాకారులునగు నారాక్షసులు శూలంబు ముద్గరంబులు

వివిధాయుధహస్తాశ్చ శూలముద్గరపాణయః,

గదాభిః పట్టసైర్ఘోరైః ప్రాసైర్ఋష్టిభిరాయసైర్ముసలైర్భుశుణ్డీభిః 17
పరిఘైః భిణ్డివాలైశ్చ భల్లైః ప్రాసైః పరశ్వధైః,
నిర్యయూ రాక్షసా దిగ్భ్యో నర్దన్తో జలదా యథా. 18
రథైః కవచిన స్త్వన్యే ధ్వజైశ్చ సమలంకృతైః,
సువర్ణజాలవిహితైః ఖరైశ్చ వివిధాననైః. 19

హయైః పరమశీఘ్రైశ్చ గజైర్దైత్యైశ్చ మదోత్కటైః,
నిర్యయూ రాక్షసవ్యూహా వ్యూహా ఇవ దురాసదాః. 20

వృకసింహముఖైర్యుక్తం ఖరైః కనకభూషణైః,
ఆరురోహ రథం దివ్యం ధూమ్రాక్షః ఖరనిస్వనః. 21

స నిర్యాతో మహావీర్యో ధూమ్రాక్షో రాక్షసైర్వృతః,
ప్రవివేశ స్వశిబిరం హనూమా న్యత్ర యూథపః. 22
రథప్రవర మాస్థాయ ఖరయుక్తం ఖరస్వనమ్,

ప్రయాన్తం తు మహాఘోరం రాక్షసం భీమవిక్రమమ్. 30
అన్తరిక్షగతా ఘోరా శ్శకునాః ప్రత్యవారయన్,

రథశీర్షే మహా గ్రీవో గృధ్రశ్చ నిపపాత హ. 31
ధ్వజాగ్రే గ్రథితా శ్చైవ నిపేతుః కుణపాశనాః,

రుధిరార్ద్రా మహాన్ శ్వేతః కబన్ధః పతితో భువి. 32

మున్నగు నానావిధాయుధంబులు దాల్చి పరమసంతోషంబున గర్జించుచు ధూమ్రాక్షుం బరివేష్టించిరి. 23

రాక్షసులు గదలుఁ బట్టిసంబులు నాయసదండములు ముసలంబులుఁ బరిఘంబులు భిండివాలంబులు బల్లెములు నీటెలు గొడ్డండ్లు మున్నగునాయుధంబుల ధరించి మేఘంబులుంబోలె గర్జించుచు నలుదిక్కులనుండియుం వెడలిరి.

మఱికొందఱురాక్షసులు కవచధారులయి ధ్వజాలంకృతంబులును నానావిధముఖంబులుగల గాడిదలతోఁగూడినవియుం బంగారుకిటికీలతో నొప్పుచున్న వియనగు రథంబులపై వెడలిరి. 24

పెద్దపులులంబోలెఁ జెనకరానిరాక్షసోత్తములు మహావేగంబులగు గుఱ్ఱంబుల నారోహించి గొందఱును, గొందఱు మదపుటేనుఁగుల నారోహించియుం వెడలిరి. 25

భయంకరమయిన ధ్వనిగలధూమ్రాక్షుఁడు బంగారుతో నలంకరింపఁబడిన తోఁడ్కొన్నవంటిముఖంబులును సింహములవంటిముఖంబులును గలగాడిదలుగట్టిన దివ్యంబగురథము నారోహించెను. 26

మహాపరాక్రమశాలియగు ధూమ్రాక్షుఁడు భయంకరంబగు ధ్వని గలదియుం గాడిదలు గట్టినదియునగు దివ్యరథంబు నారోహించి రాక్షసపరివృతుఁడై పకపకనవ్వుచు హనుమంతుఁడుండునట్టి లంకాపశ్చిమద్వారంబునకుఁ బోయెను. 27

ఆట్లు బయలుదేరి పోవుచున్న మహాభయంకరుఁడును భయంకరపరాక్రముఁడునగు ధూమ్రాక్షుని రథంబున కడ్డముగా దుర్నిమిత్తసూచకంబులగు భయంకరపక్షులు నిలిచినవి. 30

రథశిరస్సునందు మహాభయంకరంబగు గృధ్రం బొకటివ్రాలినది. ఖడ్గములం దినునట్టి భయంకరపక్షులు ధ్వజంబుపై వ్రాలి యచ్చోనుండి శీఘ్రమై బడినవి. 31

వెత్తుటం దడినివదియుఁ దెల్లనిదియుఁ నగు గొప్పయెండె యొకటి

విస్వరం చోత్సృజ న్నాదం ధూమ్రాక్షస్య సమీపతః,

వవర్ష రుధిరం దేవ స్సంచచాల చ మేదినీ. 33
ప్రతిలోమం వవౌ వాయు ర్నిర్ఘాతసమనిస్స్వనః,
తిమిరౌఘావృతా స్తత్ర దిశశ్చ న చకాశిరే. 34

స తూత్పాతాం స్తదా దృష్ట్వా రాక్షసానాం భయావహాన్,
ప్రాదుర్భూతాన్ సుఘోరాంశ్చ ధూమ్రాక్షో వ్యథితో2 భవత్.
ముముహూ రాక్షసా స్సర్వే ధూమ్రాక్షస్య పురస్సరాః,

తత స్సుభీమో బహుభి ర్నిశాచరై
ర్వృతో2 భినిష్క్రమ్య రణోత్సుకో బలీ,
దదర్శ తాం రాఘవపాలితాం
మహాఘకల్పాం. బహువానరీం చమూమ్. 36.
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకపఞ్చాశ స్సర్గఃసర్గము.

ద్విపఞ్చాశ స్సర్గఃసర్గము.

ధూమ్రాక్షం ప్రేక్ష్య నిర్యాన్తం రాక్షసం భీమవిక్రమమ్,
వినేదు ర్వానరా స్సర్వే ప్రహృష్టా యుద్ధకాఙ్క్షిణః. 1

తేషాం సుతుములం యుద్ధం సఞ్జజ్ఞే హరిరక్షసామ్,

అన్యోన్యం పాదపై ర్ఘోరం నిఘ్నతాం శూలముద్గరైః. 2
ఘోరైశ్చ పరిఘై శ్చిత్రై స్త్రిశూలై శ్చాపి సంహతైః,

వికృతధ్వనిగా రోదనంబు సేయుచు ధూమ్రాక్షునకు సమీపంబుగా నే లంబడినది. 30

మేఘము వెత్తురువానగురిసినది. భూమి చలవంబునొందినది. పిడుగు పడినట్లు మహాధ్వనిగదుర మహావేగంబున నెగురుగాలిపీచెను. 33

మతియు నప్పుడు దిక్కులన్నియుఁ జీకట్లుక్రమ్ముటంజేసి యెంతమాత్రము లేకుండినవి. 34

ఆధూమ్రాక్షుఁడు రాక్షసభయంకరంబులును మహాఘోరంబులునగు వాయుత్వాతంబులు గనుపట్టుటంజూచి దుఃఖితుం డయ్యెను. 35

ధూమ్రాక్షునితోఁగూడ నచ్చిన రాక్షసులందఱును దుఃఖంబున మూర్ఛితులయిరి.

అంత భయంకరాకారుఁడును బలవంతుఁడు నగు ధూమ్రాక్షుఁడు ఆయుత్వాతంబులు సహకసేయక పెక్కురాక్షసులంగూడి యుద్ధోత్సాహంబునఁ బురంబువెడలి రామభాహుపాలితంబయి మహాసముద్రంబుపగిది నలరుచున్న యవ్వానరసేనం జూచెను. 36

ఇది యేఁబదియొకటవసర్గము.

ఏఁబదిరెండవసర్గము.

యుద్ధంబుఁగోరుచున్న యవ్వానరులందఱు భయంకరపరాక్రముఁడగు ధూమ్రాక్షుఁడు వచ్చుటంజూచి పరమసంతుష్టులయి సింహనాదంబులు గావించిరి. 1

అప్పుడు వానరులకును రాక్షసులకును ద్రుములంబుగా మహాయుద్ధం బయినది.

వానరులును రాక్షసులును వృక్షంబులచేతను శూలముద్గరపరిఘ త్రిశూలాద్యాయుధములచేతను ఒండొరులఁ బ్రహరింపసాగిరి. భయంకరంబుగాఁ బోరిరి. 2

రాక్షసైర్ వానరా ఘోరైర్ విసృతా స్సమన్తతః. 3
వానరైర్ రాక్షసా శ్చాపి ద్రుమైర్ భూమౌ నిపాతితాః,
రాక్షసాశ్చాపి సఙ్క్రుద్ధా వానరా న్నిశితైర్ నఖైః. 4
విపృథు ర్ఘోరసంకాశైః కజ్జలప్రతిమైర్ రణే,
తే గదాభి శ్చ భీమాభిః పట్టసైః కూటముద్గరైః. 5
విదార్యమాణా రక్షోభి ర్వానరం స్తే మహాబలాః,
అమర్షా జ్జనితోద్ధర్షా శ్చక్రుః కర్మాణ్యభీతవత్. 6
శరనిర్భిన్నగాత్రా స్తే శూలనిర్భిన్నదేహినః,
జగృహు స్తే ద్రుమాం స్తత్ర శిలాశ్చ హరియూథపాః. 7
తే భీమవేగా హరయో నర్దమానా స్తత స్తతః,
మమన్థు రాక్షసా స్సేనా న్నామాని చ బభాషిరే. 8

తత్ర బభూ వాద్భుతం ఘోరం యుద్ధం వానరరక్షసామ్,
శిలాభి ర్విపిధాభిశ్చ బహుభి శ్చైన పాదపైః. 9
రాక్షసా మథితాః కేచి ద్వానరై ర్జితకాశిభిః,
వవమూ రుధిరం కేచి న్ముఖై రుధిరభోజనాః. 10
పార్శ్వేషు దారితాశ్చ కేచి ల్కే చి ద్ద్రుశీకృతా ద్రుమైః,
శిలాభి శ్చూర్ణితాః కేచి ల్కే చి ద్దన్తై ర్విదారితాః. 11

ధ్వజై ర్విమథితై ర్భగ్నై ఃశరై శ్చ వినిపాతితైః,
రథై ర్విధ్వంసితై శ్చాపి పతితై రజనీచరైః. 12
గజై స్తైః పర్వతాకారైః పర్వతాగ్రై ర్వనౌకసామ్,
మథితై ర్వాజిభిశ్చ కీర్ణం సారోహై ర్వసుధాతలమ్. 13

వానరై ర్భీమవిక్రాన్తై రాప్లుత్యాప్లుత్య వేగితైః,

భయంకరాకారులగు రాక్షసులు పెక్కండ్ర వానరులను వధించిరి. వానరులు రాక్షసులఁ బెక్కండ్ర వృక్షములచేఁ జూర్ణముగావించిరి. 3

రాక్షసులును పరమకుపితులయి భయంకరంబులును గంకపక్షీ యొక్కలుగట్టినవియు నగు కఱకుబాణంబుల వానరులం బ్రహరించిరి. ౪

మహాబలశాలులగు నవ్వానరులును రాక్షసులచే భయంకరంబులగు గదాపట్టిసకూటముద్గరాద్యాయుధంబుల విదారితులయ్యు రోషంబున మహోత్సాహులయి యెంతమాత్రము వెనుదీయక పోరుచుండిరి. ౫,౬

ఆ ట్లప్పు డావానరవీరులు బాణంబులచేతను శూలంబులచేతను భిన్నదేహులయి మహారోషంబున వృక్షంబులను బెరుతొల్లనుం జేకొనిరి ౭

ఆవ్వానరవీరులు ఆంతకంతకు భయంకరవేగంబున సింహనాదంబులు సేయుచుఁ దమతమపే రుగ్గడించుకొనుచు భయంకరాకారులగు రాక్షసులం బ్రహరించిరి. ౮

అప్పుడు వానరరాక్షసులు నానావిధశిలావృక్షంబులచేతను నొండొరులపై కడరు వాయుద్ధం బాశ్చర్యకరంబును భయంకరంబునై చూపట్టసది ౯

జయశీలురగువానరులు కొందఱు రాక్షసులంగొట్టి ముద్దగావించిరి. కొందఱురాక్షసులు వానరులప్రహారంబున నోట నెత్తురుగ్రక్కుకొనిరి ౧౦

వానరులు రాక్షసులం గొందఱఁ బ్రక్కలంబట్టి రెండుగాఁ జీల్చిరి. కొందఱవృక్షంబుల నలియఁగొట్టి కుప్పగా వేసిరి, కొందఱశిలలచే జూర్ణంబుగావించిరి. కొందఱ దంతంబులం గొఱికిరి. ౧౧

వానరులు ప్రయోగింప పర్వతశిఖరంబులచే విఱిగినధ్వజంబులును హతములయిన గాడిదలును విధ్వంసితములైన రథంబులును బతితంబులగు రాక్షసకళేబరంబులును బర్వతాకారంబులగు నేనుఁగులును సాదిసమూహంబుగా నలియఁగొట్టఁబడిన గుఱ్ఱంబులును, ఆయుద్ధభూమియంతయు నిండియుండినవి. ౧౨,౧౩

భయంకరపరాక్రములగు వానరులు మహావేగంబున నెగసి యెగసి

రాక్షసాః కరజై స్తీక్ష్ణై ర్ముఖేషు వినికర్తితాః. ౧౪

వివర్ణవదనా భూమౌ విప్రకీర్ణశిరోరుహాః,
మూఢా శ్శోణితగన్ధేన నిపేతు ర్ధరణీతలే. ౧౫

అన్యే పరమసఙ్క్రుద్ధా రాక్షసా భీమనిస్స్వనాః,
తలై రే వాభిధావన్తి వజ్రస్పర్శసమై ర్హరీన్. ౧౬

వానరై రాపతన్త స్తే వేగితా వేగవత్తరైః,
ముష్టిభి శ్చరణై ర్దన్తై ర్నఖై శ్చావపోథితాః. ౧౭

వానరై ర్హన్యమానా స్తే రాక్షసా విప్రదుద్రువుః,

సైన్యం తు విద్రుతం దృష్ట్వా ధూమ్రాక్షో రాక్షసర్షభః. ౧౮
క్రోధేన కదనం చక్రే వానరాణాం యుయుత్సతామ్,

ప్రాసైశ్చ ప్రమథితాశ్చ కేచి ద్వానరా శ్శోణితస్రవాః. ౧౯
ముద్గరై రాహతాః కేచి త్పతితా ధరణీతలే,
పరిఘై ర్మథితాః కేచి ద్భిణ్డివాలై ర్విదారితాః. ౨౦
పట్టసై రాహతాశ్చ కేచి ద్విహ్వలన్తో గతాసవః,

కేచి ద్విసిహతా శ్శూలై ర్రుధిరార్ద్రా వనౌకసః. ౨౧
కేచి ద్విద్రావితా నష్టా స్సుబలై రాక్షసై ర్యుధి,

విభిన్నహృదయాః కేచి దేకపార్శ్వేన దారితాః. ౨౨
విదారితా స్త్రిశూలైశ్చ కేచి దాక్షై ర్విసిస్మృతాః,

తీక్ష్ణంబులగునఖంబులచే రాక్షసులముఖంబుల విదారింప నారాక్షసులు తల వెండ్రుకలు విరిసియాడ నెత్తుటం దోఁగుచు మూర్ఛిల్లి భూతలంబునంబడిరి.

మఱికొందఱురాక్షసులు పరమకుపితులయి భయంకరంబుగా గర్జించుచు వజ్రసమంబులగు నఱిచేతులతో వానరులం దఱిమిరి. ౧౬

అట్లు మహావేగులగు నారాక్షసులు పైఁబడ వానరులు అంతకన్నను వేగముగలవారలగుటచే నారాక్షసులను బిడికిళ్లం బొడిచియు పాదంబులం దన్నియు దంతంబులంగొఱికియు పృష్ఠంబులం బ్రహరించియు హింసించిరి.

అట్లు వానరులచేఁ బ్రహరింపఁబడినవారలయి నిలువఁజాలక యూరాక్షసులు పరుగెత్తిరి.

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు ధూమ్రాక్షుఁడు అట్లు రాక్షససైన్యంబంతయుఁ బాఱుటంజూచి కుపితుఁడై యుద్ధంబుసేయ నుత్సుకులయియున్న వానరుల హింసింప నారంభించెను. ౧౭

వానరులు కొందఱు రాక్షసులచేఁ బ్రాసంబులం బ్రహరింపఁబడి నెత్తురుగాఱుచుఁ గొందఱు ముద్గరంబులం దాడితులయి నేలంబడిరి. ౧౮

కొందఱు వానరులు రాక్షసులచేఁ బరిఘంబులం దాడితులయిరి;కొందఱు భిండివాలంబుల వధింపఁబడిరి; కొంద ఱుడ్డకత్తుల నఱకంబడి మృతిఁ బొందిరి. ౧౯

కొందఱువానరులు రాక్షసులచే శూలంబులం దాడితులయి నెత్తుటం దోఁగియుండిరి; కొందఱు యుద్ధంబున బలవంతులగు రాక్షసుల నోర్వంజాలక పాఱిపోయిరి. ౨౧

కొందఱికిఁ బక్కవాటునం గొట్టుటచే గుండెకాయలు పగిలినవి; కొందఱు త్రిశూలంబులం బొడువఁబడి ప్రేగులు వెలికివచ్చునట్లు పీచీల్వఁబడిరి. ౨౨

త తుస్సుభీమం మహాయుద్ధం హరిరాక్షససంకులమ్. 23
ప్రబభౌ శబ్దబహుళం శిలాపాదపసంకులమ్,
ధనుర్జ్యాతన్త్రిమధురం హిక్కాతాళసమన్వితమ్. 24
మన్దస్తనితసఙ్గీతం యుద్ధగాన్ధర్వ మాబభౌ,

ధూమ్రాక్షస్తు ధనుష్పాణి ర్వానరా న్రణమూర్ధని. 25
హస న్విద్రావయామాస దిశస్తు శరవృష్టిభిః,

ధూమ్రాక్షే ణార్దితం సైన్యం వ్యథితం దృశ్య మారుతిః.
అభ్యవ ర్తత సఙ్క్రుద్ధః ప్రగృహ్య విపులాం శిలామ్,

క్రోధా ద్విగుణతామ్రాక్షః పితృతుల్యపరా క్రమః. 27
శిలాం తాం పాతయామాస ధూమ్రాక్షస్య రథం ప్రతి,

ఆపత న్తీం శిలాం దృష్ట్వా గదా ముద్యమ్య సమ్భ్రమాత్. 28
రథా దావప్లుత్య వేగేన వసుధాయాం వ్యతిష్ఠత,
సా ప్రముక్త్య రథం తస్య నిపపాత శిలా భువి. 29
సచక్రకూబరం సాశ్వం సధ్వజం సశరాసనమ్,
స భఙ్క్త్వా తు రథం తస్య హనుమా న్మారుతాత్మజః. 30
రక్షసాం కదనం చక్రే సస్కన్ధవిటపై ర్ద్రుమైః,

విభిన్నశిరసో భూత్వా రాక్షసా శ్శోణితోక్షితాః. 31
ద్రుమైః ప్రవ్యథితా శ్చాన్యే నిపేతు ర్ధరణీతలే,
విద్రావ్య రాక్షసం సైన్యం హనూమా న్మారుతాత్మజః. 32
గిరే శ్శిఖర మాదాయ ధూమ్రాక్ష మభిదుద్రువే,

అట్లు వానరరాక్షసులు మహారోషంబున శిలాపాదపాయుధంబులచేఁ బెనఁగుడు నమ్మహాయుద్ధం బతిభయంకరంబయి యొప్పినది. 23

ఆల్లెత్రాళ్లధ్వనులె వీణాధ్వనులుగా నాయాసంబునంగలుగు నెక్కి—ళ్లె తాళంబులుగా మందపవనంబులె గానంబుగా నాయుద్ధగాంధర్వం బెంత యుఁ బ్రకాశించినది. 24

ఆప్పుడు ధూమ్రాక్షుఁడు యుద్ధాగ్రంబున ధనుర్ధరుఁడై వీరోత్సేక్ కంబునఁ బకపకనవ్వుచు బాణవర్షంబులుగురిపించి వానరులను దిక్కు—లకుం దటిమెను. 25

వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు ధూమ్రాక్షునిచేఁ దఱు మఁబడి విహ్వలంబయి పాఱుచున్న వానరసేనంజూచి పరమకుపితుఁడై విశా లంబగు శిలం జేకొని ధూమ్రాక్షునిపైకిఁ బోయెను. 26

తండ్రియగు వాయుదేవునితో సమానమయిన పరాక్రమముగల యా హనుమంతుఁడు కోపంబునఁ గనుఁగొనల రెండింతె లెట్టఁదనంబుగఁగుర నా శిలను ధూమ్రాక్షునిరథంబుపైఁ బడవేసెను. 27

ఆధూమ్రాక్షుఁడు తనపైకి నమ్మహాశిలవచ్చుటంజూచి తత్క్షణంబున గదచేతంగొని వెగంబున రథమునండి నేలకులంఘించి నిలుచుండెను 28

ఆపెనఁ బాయి ధూమ్రాక్షురథంబును జక్రకూబరంబులతోను గుఱ్ఱం బులతోను ధ్వజంబుతోను విల్లుతోనుంగూడ నుగ్గు గావించినది. 29

వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు ఆట్లు ధూమ్రాక్షునిర థంబును నుగ్గుగావించి యంత బోదెలతోను గొమ్మలతోనుంగూడిన మహా వృక్షంబులచే రాక్షసుల వధింపసాగెను. 30

మఱికొందఱు రాక్షసులు వృక్షంబులచేఁ గొట్టఁబడి తలలుపగిలి నె త్తురుగాఁ విహ్వలులయి నేలంబడిరి. 31

వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు ఆట్లు రాక్షససైన్యంబుల నన్నిటినిం జాఁదోలి పర్వతశిఖరంబు నొకటిం జేఁబూని ధూమ్రాక్షుని మీఁది కుఱికెను. 32

త మాపత న్తం ధూమ్రాక్షో గదా ముద్యమ్య వీర్యవాన్.
వినర్దమాన స్సహసా హనూమ న్త మభిద్రవత్,

తతశ్చ క్రుద్ధ స్తు వేగేన గదాం తాం బహుకణ్టకామ్. 3౪
పాతయామాస ధూమ్రాక్షో మ స్తకే తు హనూమతః,
తాడిత స్తయా తత్ర గదయా భీమరూపయా. 3౫
స కపి ర్వారుతబల స్తం ప్రహార మచి న్తయన్,
ధూమ్రాక్షస్య శిరోమధ్యే గిరిశృఙ్గ మపాతయత్. 3౬
స విహ్వలితసర్వాఙ్గో గిరిశృఙ్గేణ తాడితః,
పపాత సహసా భూమౌ వికీర్ణ ఇవ పర్వతః. 3౭
ధూమ్రాక్షం నిహతం దృష్ట్వా హతశేషా నిశాచరాః,
త్రస్తాశ్చ ప్రవివిశు ర్లఙ్కా ం వధ్యమానాః ప్లవఙ్గమైః. 3౮

సతు పవనసుతో నిహత్య శత్రుం
ఋతజవహా స్సురిత శ్చ సంనికీర్య,
రిపువధజనిత శ్రమో మహాత్మా
ముద ముగమ త్కపిభిశ్చ పూజ్యమానః. 3౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్విపఞ్చాశ స్సర్గః ౫౨.

త్రి ప ఞ్చా శ స్స ర్గః.

ధూమ్రాక్షం నిహతం శ్రుత్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః,
క్రోధేన మహతా ఽఽవిష్టో నిశ్వస న్నురగో యథా. ౧
దీర్ఘ ముష్ణంచ నిశ్శ్వస్య క్రోధేన కలుషీకృతః,
అబ్రవీ ద్రాక్షసం శూరం వజ్రదంష్ట్రం మహాబలమ్. ౨

మహాపరాక్రమశాలియగు ధూమ్రాక్షుఁడు అట్లు హనుమంతుఁడు తనమీఁదికిఁ గవియుటంజూచి గదచేతంగొని సింహనాదంబు గావించుచు వేగంబున హనుమంతునిమీఁది కడరెను. 33

అంత ధూమ్రాక్షుఁడు కోపించి పెక్కుమేకులతోఁగూడిన యాగదను వేగంబున హనుమంతునితలపైఁ బడవైచెను. 34

భయంకరంబగు నాగద యప్పుడు హనుమంతునితలపైఁ బడినది. 35

వాయుసమానబలుఁడగు హనుమంతుఁడు ఆదెబ్బను సరకుసేయక ధూమ్రాక్షునిశిరంబుపై నాపర్వతశిఖరంబు పడవైచెను. 36

ఆధూమ్రాక్షుఁడు పర్వతశిఖరంబుచేఁ దాడితుఁడై సమస్తాయుధంబులను విశేంబులుగా ఛిన్నభిన్నంబగు పర్వతంబుకరణి నేలంగూలెను. 37

అంత వానరశేషులగురాక్షసులు ధూమ్రాక్షుఁడు నిహతుఁడగుటంజూచి వానరులు మఱియు నుక్కుమిగిలి పైఁబడ నోర్వఁజాలక భయంబున లంకకుంబాఱిరి. 38

మహాత్ముఁడును వాయుసేవకుమారుఁడునగు హనుమంతుఁడు అట్లు ధూమ్రాక్షునివధించి యుద్ధభూమియందుర క్షసులు ప్రవహింపఁజేసి వానరులచేఁ బూజితుఁడై సంతోషంబునొందెను. 39

ఇది యేఁబదిరెండవసర్గము.

ఏఁబదిమూఁడవసర్గము.

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు ధూమ్రాక్షుఁడు వధింపఁబడుటను వినసర్వముఁబలె నిట్టూర్పులుపుచ్చుచుఁ బరమకోపంబునొందెను. 1

అరావణుఁడు కోపంబున నోడలుచెలియక వేఁడినిట్టూర్పులుపుచ్చుచు శూరుఁడును మహాబలుఁడునగు వజ్రదంష్ట్రుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. 2

గచ్ఛ త్వం వీర! నిర్యాహి రాక్షసైర్బ పరివారితః,
జహి దాశరథిం రామం సుగ్రీవం వానరైస్సహ. 3

తథే త్యుక్త్వా ద్రుతతరం మాయావీ రాక్షసేశ్వరమ్,
నిర్జగామ బలై స్సాస్థం బహుభిః పరివారితః. ౪

నాగై రశ్వైర్బ ఖరైరుష్ట్రై స్సంయు క్త సుసమాహితః,
పతాకాధ్వజచిత్రైశ్చ రథైశ్చ సమలంకృతః. ౫
తతో విచిత్ర కేయూరముకుటైశ్చ విభూషితః,
తనుత్రాణి చ సంగుధ్య సధనుర్నిర్యయౌ ద్రుతమ్. ౬
పతాకాలఙ్కృతం దీప్తం తప్తకాఞ్చనభూషణమ్,
రథం ప్రదక్షిణం కృత్వా సమారోహ చ్చమూపతిః. ౭

యష్టిభి స్తోమరై శ్చిత్రై శ్శూలై శ్చ ముసలై రపి,
భిణ్డివాలై శ్చ పాశైశ్చ శక్తిభిర్బ పట్టసై రపి. ౮
ఖడ్గైశ్చక్రై ర్గదాభిశ్చ నిశితైశ్చ పరశ్వధైః,
పదాతయశ్చ నిర్యాన్తి వివిధా శ్శస్త్ర పాణయః. ౯
విచిత్ర వాసస స్సర్వే దీప్తా రాక్షసపుఙ్గవాః,

గజా మదోత్కటా శ్శూరా శ్చలన్త ఇవ పర్వతాః. ౧౦
తే యుద్ధకుశలై రూఢా స్తోమరాఙ్కుశపాణిభిః,

అన్యే లక్షణసంయుక్తా శ్శూరా రూఢా మహాబలాః. ౧౧

పరాక్రమశాలివగు వజ్రదంష్ట్రుఁడా! నీవిప్పుడు రాక్షససేనంగూడి పోయి దశరథపుత్రుఁడగురాముని సుగ్రీవుని వానరులనందఱను వధించిరమ్ము. అని రావణుఁడు వజ్రదంష్ట్రునితోఁ జెప్పెను. 3

మాయావియగు నావజ్రదంష్ట్రుఁడురాక్షసరాజుండగు రావణునింజూచి యట్లే యనిచెప్పి పెక్కురాక్షసులంగూడి సైన్యములతోఁగూడ బయలుదేఱెను. ४

అంత నావజ్రదంష్ట్రుఁడు ఏనుఁగులను గుఱ్ఱంబులను గాడిదలను నొంటెలను నానావిధధ్వజాలంకృతంబులగురథంబులనుంగూడి భాసురపురులు కిరీటంబు మున్నగుభూషణంబులుదాల్చి కవచంబులు దొడుగుకొని ధనుర్ధరుండై యెచ్చరికతో శీఘ్రంబునంబోయెను. ४,५

సేనాపతియగు వజ్రదంష్ట్రుఁడు ధ్వజంబులచే నలంకృతంబును బంగారముతో నలంకరింపఁబడినదియునగు రథంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగావించి దాని నారోహించెను. ६

అంతఁ గాల్వురును యష్టులుఁ దోమరంబులుఁ జిత్రంబులగుశూలంబులు ముసలంబులు భిండిపాలంబులుఁ బాశంబులు శక్తులుఁ బట్టిసంబులు ఖడ్గంబులుఁ జక్రంబులు గదలుఁ దీక్ష్ణంబులగు పరశ్వధంబులు మున్నగు నాయుధంబులం జేకొని వెడలిరి. ७,८

ఆరాక్షసవీరులందఱు మంచిమంచివస్త్రంబులందాల్చి యెంతయుఁ బ్రకాశించుచుండిరి.

యుద్ధంబున సమర్థులగు రాక్షసవీరులు తోమరంబులు నంకుశంబులుఁ జేతులంబూని మదోత్కటంబులను ఎట్టి యుద్ధంబునందును భయములేని వియు సంచరించుపర్వతంబులకరణి నొప్పుచున్నవియుసగు సేనుఁగుల నారోహించి పోయిరి. ७०

మఱికొందఱు మేటిరాక్షసులు, శుభలక్షణయుక్తంబులును మహా

తత స్తద్రాక్షసబలం ఘోరం విప్రస్థిత మశోభత,
ప్రావృట్కాలే యథా మేఘా నర్దమానా స్సవిద్యుతః. ౧౩

నిస్సృతా దక్షిణద్వారా దక్షిదో యత్ర యూథపః,
తేషాంనిమ్నగమానా నా మభవద్భం సమజాయత. ౧౩
ఆకాశా ద్విఘనా త్తీవ్రా ఉల్కాశ్చాభ్యపతం స్తదా,
పమన్త్యగ్ని పావకజ్వాలా శ్శివా ఘోరం వవాశిరే. ౧౪

వ్యాహరన్తి మృగా ఘోరా రక్షసాం నిధనం తదా,
సమాపతన్తో యోధాస్తు ప్రాస్ఖలన్ భయమోహితాః. ౧౫

ఏతా నాత్పాతికా న్దృష్ట్వా వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః,
ధైర్య మాలమ్బ్య తేజస్వీ నిర్జగామ రణోత్సుకః. ౧౬

తాంస్తు నిమ్నగమతో దృష్ట్వా వానరా జితకాశినః,
ప్రణేదు స్సుమహానాదా న్పూరయంశ్చ దిశో దశ. ౧౭
తతగ్ం ప్రవృత్తం తుములం హరీణాం రాక్షసైస్సహ,
ఘోరాణాం భీమరూపాణా మన్యోన్యవధకాఙ్క్షిణామ్. ౧౮
నిమ్నతస్తో మహోత్సాహా భిన్న దేహశిరోధరాః,
రుధిరోక్షితసర్వాఙ్గా న్యపత న్నగతీతలే. ౧౯

కేచి దన్యోన్య మాసాద్య భూరాగ పరిఘపాణయః,
చిక్షిపు ర్వివిధం శస్త్రం సమరే వ్యవినర్తినః. ౨౦

బలంబులును యుద్ధంబుల భయంబులేనివియునగు మహాగజంబుల నారో
హించిపోయిరి. ౧౧

అప్పు డిట్లు యుద్ధంబుసకై వెడలిన నీలదేహులును గాంచనాంకృతు
లును సింహనాదంబులు సేయుచుండువానరులుసగు నారాక్షసవీరులు సగ్గాకా
లంబున మెఱపులతోఁగూడి గర్జించుచున్న మేఘంబులంబోలె నొప్పుచుండిరి.

ఆరాక్షసులు అంగగుఁడుండునట్టి లంకాదక్షిణద్వారంబున వెడలిరి;
వారలు వెడలుచుండఁగానే యశుభనిమిత్తంబులు పొడమూపినవి ౧౩

అప్పుడొ మేఘశూన్యంబగు నాకాశంబునుండి తీవ్రంబులగుకొఱ
వులు పడిసవి; నక్కలు అగ్నిజ్వాలలు గ్రక్కుచు భయంకరంబుగా
నఱచెను. ౧౪

అప్పుడొ భయంకరంబులగు క్రూరమృగంబులు రాక్షసుల మరణంబు
ను సూచించెను. రాక్షసవీరులును పోవునప్పుడు భయమోహితులయి నేలం
బడిరి. ౧౫

మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడునగు వజ్రదంష్ట్రుడు ఈయు
త్పాతంబులన్నియుఁజూచి యెట్టకేలకు ధైర్యంబు నవలంబించి యుద్ధోత్సా
కుఁడై వెడలెను. ౧౬

జయశీలురగు నావానరులు ఆరాక్షసులు వచ్చుటఁజూచి దశదిశలును
నిండునట్లు సింహనాదంబులు గావించిరి. ౧౭

అంత భయంకరాకారులును ఒండొరుల వధింపఁ దలంపుగొనియుండు
వారలునగు వానరరాక్షసులకు దొమ్మియుద్ధంబు జరిగినది. ౧౮

ఆవానరరాక్షసులు మహోత్సాహంబున నొండొరులం గలసి పోరి
దేహములందు గాయములుగలిగి మెడికాయలువిటిగి నెత్తుటం దోఁగుచు
నేలంబడిరి. ౧౯

యుద్ధంబులంగు వెనుదీయక పోరునట్టిశూరులగు కొందఱు వానరరా
క్షసులు ఒండొరులుంగలసి నానావిధంబులుగాఁ బోరిరి. ౨౦

ప్రాసానాం చ శిలానాం చ శస్త్రాణాం చాపి నిస్వనః,
శ్రూయతే సుమహాంస్తత్ర ఘోరో హ్యద్భుతభైరవః. ౧౧
రథనేమిస్వనశ్చాపి తత్ర ధూమాయతే భృశం,
శబ్దభేరీమృదఙ్గానాం బభూవ తుములస్వనః. ౧౨
కేచిద్బాణాన్ సంసృజన్తి బాహుయుద్ధమకుర్వత,

తలైశ్చ చరణైశ్చాన్యే ముష్టిభిశ్చ ద్రుమైరపి. ౧౩
జానుభిశ్చ హతాశ్చ కేచిద్భిన్నదేహాశ్చ రాక్షసాః,

శిలాభిశ్చూర్ణితాశ్చ కేచిద్వానరైర్యుద్ధదుర్మదైః. ౧౪

వజ్రదంష్ట్రో భృశం బాణైర్ణదే విత్రాసయన్హరీన్,
చచార లోకసంహారే పాశహస్త ఇవాన్తకః. ౧౫

బలాన్యోర్లక్ష్మణశ్చాపి నానాప్రహరణో రణే,
జఘ్నుర్వానరసైన్యాని రాక్షసాశ్చ క్రోధమూర్ఛితాః. ౧౬
నిఘ్నతో రాక్షసాన్దృష్ట్వా సర్వాన్వాలిసుతో రణే,
క్రోధేన ద్విగుణావిష్ట స్సంవర్తక ఇవానలః. ౧౭

తాన్ రాక్షసగణాన్ సర్వాన్ వృక్ష ముద్యమ్య వీర్యవాన్,
అభ్యవర్తత క్రోధతామ్రక్షః సింహ ఇవ క్షుద్రమృగాన్ నివ. ౧౮

చకార కదనం ఘోరం శక్రతుల్యపరాక్రమః,

అభ్యధావన్ముఖాస్తత్ర రాక్షసా భీమవిక్రమాః. ౧౯

ఆప్పుడు వృక్షశిలాయుధంబులు ప్రయోగించునప్పుడు గలిగినధ్వని భయంకరముగాను వినువారలహృదయంబు భేదించునరిగాను వినంబడిసది. 21

ఆప్పుడు రథనేమిధ్వనియు ధనుర్ధ్వనియు శంఖభేరీమృదంగాదిధ్వనులును దుములంబుగా వినఁబడియెను. 22

ఆయుధంబుల నన్నిఁటిని ప్రయోగించి యయినపిదపఁ గొందఱు కాహాయుద్ధంబుఁ గావించిరి.

వానరులు కొందఱు రాక్షసులను ఆఱచేఁతులం జఱచియుఁ బాదంబులం దన్నియుఁ బిడికిళ్లంబొడిచియు నృత్తంబులం బ్రవారించియు మ్రోకాళ్లం గ్రుమ్మియు వధింప వారలు భిన్నదేహులయి నేలంబడిరి. 23

యుద్ధోన్మత్తులగువానరులు కొందఱు కొందఱ రాక్షసులమ శిలలచేఁ జూర్ణముగావించిరి. 24

వజ్రగంప్తుఁడు యుద్ధంబున బాణంబులచే వానరుల నొప్పించుచుఁ బ్రళయకాలంబునం బాశహస్తుఁడగు యమునికైవడి నెంతయు భయంకరాకారుఁడై విహరించుచుండెను. 25

బలవంతులు నాయుధవిద్యయంగుఁ బండితులునగురాక్షసులు యుద్ధంబునఁ బరమకుపితులయి నానావిధాయుధంబుల వానరసైన్యంబుల వధించిరి

వాలిపుత్రుఁడగు నంగదుఁడు ఆట్లు యుద్ధంబున నారాక్షసులందఱు వానరులను వధించుటంజూచి ప్రళయకాలంబున నగ్నిహోత్రుఁడుంబోలె మహాకోపంబునొందెను. 26

మహాపరాక్రమశాలియగు నంగదుఁడు కోపంబునఁ గనుఁగొనల నెఱ్ఱఁ జేసంబుమెఱయ వృక్షంబుచే నారాక్షసులనందఱను సింహంబు స్వల్పమృగంబులంబోలెఁ జక్కాడెను. 27

దేవేంద్రునితో సాటియయిన పరాక్రమంబుగల యాయంగదుఁడప్పుడు భయంకరంబుగా యుద్ధంబుగావించెను.

ఆప్పు డంగదుని యెదుటనున్న భయంకరపరాక్రములగు రాక్షసులు

విభిన్నశిరసశ్చ పేతు ర్విగతా ఇవ పాదపాః,
రథాశ్చ రథినో ధ్వజైశ్చిత్రైశ్చ శరీరైర్వ్యవరిరక్షుసామ్. 30
రుధిరేణ చ సంఛన్నా భూమి శ్చక్రుకరీ తదా,

హారకేయూరవస్త్రైశ్చ శస్త్రైశ్చ సమలంకృతా. 31
భూమి ర్భాతి రణే మిత్ర శారదీవ యథానిశా,

అజ్ఞవస్య చ వేగేన త ద్రాక్షసబలం మహత్. 32
ప్రాకమ్పత తదా తత్ర పవనే నామ్బుదో యథా.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రిషష్ట్యధికశతతమ సర్గః. ౧౬౩.

చతుర్నవతితమ సర్గః.

బలస్య చ నిఘూతేన అజ్ఞవస్య జయేన చ,
రాక్షసశ్చ క్రోధ మూర్ఛితో వజ్రదంష్ట్రో మహాబలః 1
స విపార్శ్వ ధను ర్ఘోరం శత్రూణా మసీకాని ప్రాకిర చ్ఛరవృష్టిభిః. 2

రాక్షసా శ్చాపి ముఖ్యా స్తే రథేషు సమవస్థితాః,
నానాప్రహరణా శ్శూరాగ స్తాయుధ్యన్త తదా రణే. 3
వానరాణాం తు యూథా యే సర్వే తే ప్లవగర్షభాః,
అయుధ్యన్త శిలాహస్తా స్సమవేతా స్సమన్తతః. 4
తత్రాయుధసహస్రాణి తస్మి న్నాయోధనే భృశమ్,
రాక్షసాశ్చ కపిముఖ్యేషు పాతయాంచక్రిరే తదా. 5
వానరా శ్చాపి రక్షస్సు గిరీ న్వృక్షా న్మహాశిలాః,
ప్రవీరాశ్చ పాతయామాసు ర్మత్తమాతఙ్గసన్నిభాః. 6

ఒకచేటునం దలలుపగిలి ఛిన్నమూలంబులను వృక్షంబులపగిది నేలంగూలిరి.

అప్పుడు ఆయుద్ధభూమి విఱిగినరథములచేతను ధ్వజంబులచేతనుజచ్చి పడినగుఱ్ఱంబులచేతను వానరరాక్షసులకళేబరములచేతను రక్తప్రవాహముల చేతను నాచ్ఛాదితమయి భయంకరంబై యుండినది 30

అప్పుడు యుద్ధంబున హారకేయూరాదినానావిధభూషణంబులచేతను వస్త్రంబులచేతను శస్త్రంబులచేతను అలంకరింపఁబడినయుద్ధభూమి నక్షత్రచంద్రాలంకృతంబగు శరద్రాత్రికైవడిఁ బ్రకాశించినది. 31

అప్పు డచ్చటి ఆరాక్షససేన అంగదుని వేగంబునకు సహింపంజాలక వాయువేగంబున మేఘసుంబోలెఁ బఱవంబునొందినది. 32

ఇది యేఁబదిమూఁడవసర్గము.

ఏఁబదినాలుగవసర్గము.

అంతి దనసైన్యము పరాజయముఁ బొందుటయు వంగదుఁడు జయించుటయుంజూచి మహాబలశాలియగు ఎజ్రదంష్ట్రుఁడు కోపంబునొందెను 1

ఆవజ్రదంష్ట్రుఁడు భయంకరంబును వజ్రాయుధసమానంబునగు ధనుస్సును మహాధ్వనిగఁగుర సారించుచు వానరసైన్యంబులపై బాణవృష్టింబులు గురిపించెను. 2

అప్పు డాయూథములను నాముఖ్యరాక్షసులును రథారూఢులయి నానావిధాయుధంబులం జక్కఁగా యుద్ధముగావించిరి 3

వానరులలో యూథములను వారలందఱును గొప్పగొప్పశిలలను చేతులం బూని సలుప్రక్కలంజేరి చక్కఁగా యుద్ధముగావించిరి. 4

అప్పు డమ్మహాయుద్ధంబునంగు రాక్షసులు వానరవీరులపైఁ బెక్కువేల యాయుధంబుల నేసిరి 5

మహాపరాక్రమశాలులును మదపుటేనుఁగులబోలివవారలునగు వానరులు పర్వతంబులను వృక్షంబులను మహాశిలలను రాక్షసులపై నేసిరి 6

శూరాణాం యుధ్యమానానాం సమరే వ్యవవర్తినామ్,
తద్రాక్షసగణానాం చ సుయుద్ధం సమవర్తత. ౬

ప్రభిన్నశిరసశ్చ కేచి చ్ఛిన్నైశ్చ పాదైశ్చ బాహుభిః,
శస్త్రైర్విధ్వస్తదేహాశ్చ రుధిరేణ సముక్షితాః. ౭

హరయో రాక్షసాశ్చైవ శేరతే గాం సమాశ్రితాః,
కబన్ధాగృధ్రవత్సై రాధ్యా శోమాయుగణసంకులాః. ౮

కబన్ధాని సముత్పేతు ర్భీషణాని సమన్తతః,
భుజపాణిశిరశ్ఛిన్నా శ్ఛిన్నకాయాశ్చ భూతలే. ౯

వానరా రాక్షసాశ్చాపి నిపేతు స్తత్ర వై రణే,
తతో వానరసైన్యేన హన్యమానం నిశాచరమ్. ౧౦

ప్రాభజ్యత బలం సర్వం వజ్రదంష్ట్రస్య పశ్యతః,
రాక్షసాన్ శయవిత్రస్తాన్ హన్యమానాన్ ప్లవంగమైః. ౧౧

దృష్ట్వా స రోషతామ్రాక్షో వజ్రదంష్ట్రో ప్రతాపవాన్,
ప్రవివేశ ధనుష్పాణి స్త్రాసయ న్హరివాహినీమ్. ౧౨

శరైర్విదారయామాస కబన్ధపతైర్ రజిన్మగైః,

బిభేద వానరాన్ తత్ర స సప్తాష్టౌ నవ పఞ్చ చ. ౧౩

వివ్యాధ పరమక్రుద్ధో వజ్రదంష్ట్రో ప్రతాపవాన్,

త్రస్తా స్సర్వే హరిగణా శ్శరైస్సంకృత్తకన్ధరాః. ౧౪

అభ్యద్రవం సంప్రధావన్తి ప్రజాపతి మివ ప్రజాః,

శూరులును యుద్ధంబులందు వెనుదీయక పోరువారలనను వానరులకును రాక్షసులకును మహాయుద్ధంబు జరిగినది. ౭

కొందఱు వానరులును రాక్షసులును దలలుపగిలి చేతులుఁగాళ్లువిఱిగి దేహములందుఁ గ్రుచ్చుకొనియున్న బాయుధములతోఁ గూడినవారలయి నెత్తుటిందోఁగుచు గంకపక్షులు గద్దలుఁ గాకులును మూఁగొన నక్కలు గుంపులుగుంపులుగాఁ జుట్టుకొనఁ భూమిం బడిరుండిరి ౮,౯

పిటికివారల శిరస్సులు ఖండింపఁబడి వారిమొండెములు ఆకాశంబున కెగసి నేలంబడినవి.

అప్పుడు యుద్ధంబుఁందు వానరులును రాక్షసులును చేతులను ఆయుధచేతులును తలలును దెగియుఁ దేహము నలదంతిట గాయములఁ బొంది బడిరి. ౧౦

ఆంత నారాక్షససేనయంతయు వానరసేనచే నానావిధంబులు విధింపఁబడి వజ్రదంష్ట్రుఁడు చూచుచుండఁగానే భగ్నమయి పరుగెత్తినది. ౧౧

మహాపరాక్రమశాలియగు నావజ్రదంష్ట్రుఁడు రాక్షసులందఱు వానరులచే విధింపఁబడుచు భయపడిరుండుటనుఁజూచి కోపంబునఁ గనుఁగొనల నెఱ్ఱఁదనంబుగడుగ నసూర్ధరుఁడై వానరులందఱు భీతులుపడ వానరసేనం బ్రవేశించెను. ౧౨,౧౩

ఆవజ్రదంష్ట్రుఁడు కంకపక్షీ ఏకాక్షి గరుడాక్షియు లక్ష్యంబుగఁ బ్రయోగించిన బాణములచే వానరుల భేదించెను.

పరాక్రమవంతుఁడగు నావజ్రదంష్ట్రుఁడు ఆప్పుడొక్కొక్కబాణంబున వానరుల నేడ్వుర నెనిమిదిమందిని దొమ్మిదిమందిని నైదుగురను గూలనేయుచు నిట్లు విచిత్రప్రకారంబున వానరుల సంహరించెను. ౧౪

అట్లు వానరులు పెక్కండ్రు ఛిన్నకంఠులయి నేలంబడుటఁ గనుఁగొని దక్కినవానరులందఱు భయపడి ప్రజలు ప్రజాపతి నాశ్రయించునట్లు అంగదు నాశ్రయించిరి. ౧౫

తతో హరిగణా సర్వే దృష్ట్వా వాలిసుతం సదా. ౧౬
క్రోధేన వజ్రదంష్ట్రం తముదీక్ష్య ముదైక్షత,

వజ్రదంష్ట్రోఽపి శుశుభే సఙ్గతో హరిరాట్సుతః. ౧౭
చేరతుర్గిరిమాక్రుద్ధౌ హరిమత్తగజావివ,

తత శ్శరసమాసేన వాలిపుత్త్రం మహాబలః. ౧౮
జఘాన మర్మదేశేషు మాతఙ్గమివ తోమరైః,

రుధిరోక్షితసర్వాఙ్గో వాలిసూనుర్మహాబలః. ౧౯
చిక్షేప వజ్రదంష్ట్రాయ వృక్షం గిరిపదాకమః,
దృష్ట్వా పతన్తం శిరసి సంభ్రాన్తస్తస్థివాన్కపిః. ౨౦
చిచ్ఛేదబహుధా సోఽపి నిశితైర్నిశితో భువి,

తం దృష్ట్వా వజ్రదంష్ట్రస్య విక్రమం ప్లవగర్షభాః. ౨౧
ప్రగృహ్యా విపులం శైలం చిక్షేప చ ననాద చ,

సముత్పతన్తం శిరసి దృష్ట్వా రథమివాస్థితమ్. ౨౨
గదాపాణిం సంభ్రాన్తం పృథివ్యాం సమువేష్టయత,
సాఽస్థిదేహం గదా తీక్ష్ణా గత్వా తు వరణమూర్ధని. ౨౩

స చక్రకూబరం వీరం ప్రసుప్తమివ రథం తదా,

తమాసాద్యాథ సంక్రీడ్య విపులం ద్రుమభూషితమ్. ౨౪
వజ్రదంష్ట్రస్య శిరసి పాతయామాస సోఽఙ్గదః,

అంత నప్పుడు వాలికుమారుఁడగునంగదుఁడు వానరసేనలు భయం బునం బాఱుటనుఁజూచి కోపంబునొంది తనపైకి వచ్చుచున్న వజ్రదంష్ట్రి నెదుర్కొనెను. ౧౬

అంగదుఁడును వజ్రదంష్ట్రిఁడును ఒండొరులంగలసి పరమక్రుద్ధులయి సింహంబును మదపుటేనుఁగునుంబోలె యుద్ధంబుసేయఁజొ విహరించిరి. ౧౭

అంత మహాబలశాలియగువజ్రదంష్ట్రిఁడుఏనుఁగునుఁ జిల్లకోలలతోఁ బొడుచునట్లు వాలికుమారుఁడగు నంగదుని జీమూతసంబులందు వేయిబాణంబులనొప్పించెను. ౧౮

మహాబలశాలియు భయంకరపరాక్రముఁడునగునంగదుఁడు దేహమంతయు నెత్తురుగాఁగోపించి వజ్రదంష్ట్రినిపై నొక్కమహాస్త్రము వేసెను.

ఆవజ్రదంష్ట్రిఁడు తనపైకి నస్త్రమువచ్చుటంజూచి కంభసుంబునొందక యాస్త్రమును బెక్కు వజ్రాస్త్రంబులచే ఖండించెను. అంత నాస్త్రము తునియలయి నేలంబడెను. ౧౯

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు నంగదుఁడు వజ్రదంష్ట్రిని పరాక్రమంబుఁజూచి యొక్కవిశాలప్రాంశుఁడొని యారాక్షసునిపైకిఁ సింహనాదంబు గావించెను. ౨౧

మహాపరాక్రమశాలియగు వానవజ్రదంష్ట్రిఁడు సర్వతోముఖచ్ఛటంజూచి గదచేతంబొని విర్భయంబుగా రథంబుననుండి నేలకు లంఘించెను. ౨౨

అంగదుఁడు యుద్ధాగ్రంబునవజ్రదంష్ట్రినియొద్దకుఁబోయి యాగదనపహరించెను. ౨౩

అంత నాయంగదుఁడు ప్రయోగించినహస్తము చక్రములతోను నాగతోను గుట్టంబులతోనుంగూడి వాజ్రదంష్ట్రిరథము నగ్గుగావించెను.

అంత నాయంగదుఁడు విశాలంబును వృక్షంబులతో నొప్పుచున్నది యైనను మతియొకపర్వతంబెత్తి వజ్రదంష్ట్రినితలపై వైచెను. ౨౪

అథవ చోల్కాముఖోద్ధారీ వజ్రదంష్ట్రో స్సు మూర్ఛిత:. ౩౫
ముహూర్త మథవ స్తూష్ణీం గదా మాలిఙ్గ్య నిశ్వసన్,
స లబ్ధసంజ్ఞో గదయా మాలిపుత్ర మవస్థితమ్. ౩౬
జఘాన పరమక్రుద్ధో వజ్రో దేశే నిశాచర:,
గదాం త్యక్త్వా తత స్తత్ర ముష్టియుద్ధ మవర్తత. ౩౭

అన్యోన్యం జఘ్నతు స్తత్ర తౌ వుభౌ హరిరాక్షసౌ,

రుధిరోద్ధారిణౌ తౌతు ప్రహారై ర్జ్ఞనితశ్రమౌ. ౩౮
బభూవతు స్సునిక్రాన్తౌ వజ్రారకబుధౌ వివ,

తతస్తు పరమతేజస్వీ అఙ్గదస్తు కపికుఞ్జర:. ౩౯
ఉత్పాట్య వృక్షం స్థితవాన్ బహుపుష్పఫలాఞ్చితమ్,

జగ్రాహ చార్ష్టిం చర్మ ఖడ్గంచ విపులం శుభమ్. ౪౦
కిఙ్కిణీజాలసంఛన్నం చర్మణా చ పరిష్కృతమ్,

విచిత్రాం శ్చేరతు ర్మార్గా న్రుషితౌ కపిరాక్షసౌ. ౪౧
జఘ్నతు శ్చ తదాఽన్యోన్యం నిర్దయం జయకాఙ్క్షిణౌ,

వ్రణై స్తైస్తై రశోభేతాం పుష్పితౌ వివ కింశుకౌ. ౪౨

యుధ్యమానౌ పరిశ్రాన్తౌ జానుభ్యా మవసీం గతౌ,

ఆవజ్రదంష్ట్రుఁడు నెత్తురుగ్రక్కుచు మూర్ఛితుఁడై నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు గద చేతంగపుఁగిలించుకొని కొంతసేపుసంజ్ఞలేక పడియుండెను. ౨౫

ఆవజ్రదంష్ట్రుఁడు మూర్ఛదేఁతి పరిమకుపితుండై యచ్చట నిలిచియున్న వాలికుమారుఁడగు నంగదుని బొమ్మన గదచేఁ బ్రహరించెను. ౨౬

అంత నప్పుడు వజ్రదంష్ట్రుఁడు గదపాఁవై చి యంగదునితో ముష్టియుద్ధంబు గావించెను. ౨౭

ఆయంగదవజ్రదంష్ట్రులిద్దఱును బండొరులం జక్కఁగాఁ బ్రహరించుకొనిరి.

ఆయంగదుఁడును వజ్రదంష్ట్రుఁడును ఒకరినొకరు గొట్టుకొనుమదెబ్బలచే నెత్తురుగార్చుచు నాయాసంబునొంది యంగారకిబుధులుంబోలె బద్ధవైరంబునం బోరుచుండిరి. ౨౮

అంతఁ బరమపరాక్రమశాలియు వానరశ్రేష్ఠుఁడనగు నంగదుఁడు పెక్కుపూలతోను ఫలములతోనుం గూడినవృక్షము నొకటిఁ బెఱికి యుద్ధంబునకు నిలిచెను. అట్లు వజ్రదంష్ట్రుఁడును వృక్షంబుఁబెఱికి నిలిచెను. ౨౯

ఆయంగదుఁడంతి వృక్షవిదర్మముగప్పిన డాలును విశాలంబును జిలుగంటలతో నొప్పుచున్నదియు మంచియొరగలదియునగు ఖడ్గంబును గ్రహింప నావజ్రదంష్ట్రుఁడును డాలును వాలును గ్రహించెను. ౩౦

ఆయంగదవజ్రదంష్ట్రులు పరపరకుపితులయి పరస్పరనాశంబుఁగోరి నానావిధశస్త్రంబులయుద్ధరంబుగావింపుచుఁ గతినంబుగా నొండొరులం బ్రహరించుకొనిరి. ౩౧

ఆయంగదవజ్రదంష్ట్రులు నెత్తురుగాయుచుండఁ గాయంబులతోఁగూడినవారలసుటచే జక్కఁగాఁ బుష్పించినమోదుగువృక్షంబులుంబోలెఁ బ్రకాశింపుచుండిరి. ౩౨

ఆయంగదవజ్రదంష్ట్రులు ఆట్లు యుద్ధముసేయుచు నలసి ముట్టికాలు వేసికొని కూర్చుండిరి.

నిమేషా న్తరమాత్రేణ అబ్ధిదగ్ధ కపికుఞ్జరః. 33
ఉపతిష్ఠత దీప్తాస్యో దణ్డాహత ఇ వోరగః,
నిర్మలేన సుధౌతేన ఖడ్గే నాస్య మహా చ్ఛిరః. 34
జహార వజ్రదంష్ట్రస్య వాలిసూను ర్మహాబలః,
రుధిరోక్షితగాత్రస్య బభూవ పతితం ద్విధా.
సరోషపరివృత్తాక్షం శుభం ఖడ్గహతం శిరః,

వజ్రదంష్ట్రం హతం దృష్ట్వా రాక్షసా భయమోహితాః. 36
త్రస్తాగ్ర ప్రక్ష్యపత స్సజ్జాం సధ్వమానాగ్ర స్సవజ్రిమోః,
విమ్లానవదనా దీనా హ్రీయూ కించి దవాఙ్ముఖాః. 37
నిహత్య తం వజ్రధరప్రభావ
స్సు వాలిసూనుర్గ కపిసైన్యమధ్యే,
జగాను హర్షం మహితో మహాబల
స్సహ సనేతృ, స్త్రిదశై రివాహృతః. 38
ఇతి శ్రీమదుత్తరకాణ్డే చతుర్ధపఞ్చాశ స్సర్గః ౫౪.

పఞ్చపఞ్చాశ స్సర్గః.

వజ్రదంష్ట్రం హతం శ్రుత్వా వాలిపుత్రేణ రావణః,
బలాధ్యక్షా న్సువా చేదం కృతాఞ్జలి మవస్థితమ్. ౧

శీఘ్రం నిర్యాత దుర్ధర్షా రాక్షసా భీమవిక్రమాః,
అకమ్పనం పురస్కృత్య సర్వశస్త్ర ప్రకోవిదమ్. ౨

ఏష శాస్త్రచ గోప్తాచ నేతాచ యుధిసమ్మతః,
భూతికామ శ్చ మే నిత్యం నిత్యంచ సమరప్రియః. 3

వానరశ్రేష్ఠుడగు నంగదుడు కోపంబునఁ గన్నులవెలుఁగ కొయ్యతో గొట్టఁబడిన సర్పమువలె నొప్పారుతంతలో లేచెను. 33

మహాబలుఁడగు వాలిపుత్రుఁడంగదుఁడు చక్కఁగా సానఁబెట్టఁబడిన దియు స్వచ్ఛంబునగు ఖడ్గంబున నాయజ్రదంష్ట్రశిరస్సును ఖండించెను 34

దేహమంతయు నెత్తురుగాఁ బ్రవహించున్న యాయజ్రదంష్ట్రనిశిరస్సు కోపంబునఁ గన్నులతిరుగుడుపడి నంగదునిఖడ్గంబుచే ఛిన్నంబై రెండుగా నేలఁ బడినది. 35

ఆట్లు వజ్రదంష్ట్రుఁడు హతుఁడగుటనుజూచి రాక్షసులు భయమోహితులయి గుఃఖితులయి దీనులయి సిగ్గుచే మొగంబువంచుకొని వానరులంతకంతకుం దటిమికొట్ట భయపడి మరల లంకకుం బరుగెత్తిరి. 36, 37

దేవేంద్రునిప్రభావమువంటిప్రభావముగల మహాబలుఁడగు నాయంగదుఁడు ఆవజ్రదంష్ట్రుని వధించి వానరులచేఁ బూజితుఁడై వానరసైన్యమధ్యంబున దివతలనడుమ దేవేంద్రుఁడుంబోలెఁ బరమసంతోషంబు నొందియుండెను. 38

ఇది యేఁబదినాలుగవసర్గము.

ఏఁబదియైదవసర్గము.

రావణుఁడు అంగదునిచే వజ్రదంష్ట్రుఁడు వధింపఁబడుటను విని తనమ్రోలఁ జేతులుమొగుడ్చుకొని నిలిచియున్న సేనాధ్యక్షులఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. 1

ఎదిరింపఁ దలవిగానివారలును భయంకరపరాక్రమశాలులునగు రాక్షసులు సమస్తాస్త్రంబులందును బండితుఁడగు సేయకంపనుని మున్నిడుకొని శీఘ్రంబుగా యుద్ధంబునకుఁ బోవునట్లు గావింపుము. 2

ఈసేయకంపనుఁడు యుద్ధంబున శత్రువుల వధించువాఁడు. తననేనను రక్షించువాఁడు. గట్టిసేనానాయకుఁడు. మఱియుం జెప్పవలెనా నామేలుగోరు

వీక్ష్య జేష్యతి కాకుత్స్థో సుగ్రీవం చ మహాబలమ్,
వానరాం శ్చాపరా న్ఘోరా న్హనిష్యతి పరన్తపః. ౪

పరిగృహ్య స తా మూర్ఛాం రావణస్య మహాబలః,
బలం స న్హర్షయామాస తదా లఘుపరాక్రమః. ౫
తతో నానాప్రహరణా భీమరూపా భీమదర్శనాః,
నిష్పేతూ రక్షసాం ముఖ్యా బలాధ్యక్షప్రచోదితాః. ౬

రథ మాస్థాయ విపులం తప్తకాఞ్చనకుణ్డలః,
మేఘాభో మేఘనిర్ఘోష్ శ్చ మేఘస్వనమహాస్వనః. ౭
రాక్షసై స్సంవృతో భీమై స్తదా నిర్యా త్యకమ్పనః,

నహి కమ్పయితుం శక్య స్సురై రపి మహామృధే. ౮
అకమ్పన స్తథ స్తేషా మాదిత్య ఇవ తేజసా,

తస్య నిర్ధావమానస్య సంరబ్ధస్య యుయుత్సయా. ౯
అకస్మా ద్దైన్య మాగచ్ఛ ద్ధయానాం రథవాహినామ్,
వ్యస్ఫుర న్నయనం చాస్య సవ్యం యుద్ధాభినన్దినః. ౧౦
వివర్ణో ముఖవర్ణశ్చ గద్గద శ్చాభవ త్స్వనః,
అథవ తున్దినే చాపి దుర్దినం రూక్షమారుతమ్. ౧౧

ఊచుశ్చ ఖగా మృగా స్సర్వే వాచశ్చ క్రూరా భయావహాః,
స సింహోపచితస్కన్ధః శార్దూలసమవిక్రమః. ౧౨

చుండును యుద్ధప్రియుఁడు. 3

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి యీయకంపనుఁడు రామలక్ష్మణులను మహాబలశాలియగు సుగ్రీవుని జయించి భయంకరాకారులగు నితరవానరుల నుంగూడ నధిపఁడగలఁడు. అని రావణుఁడు సేనాధ్యక్షునకుఁ జెప్పెను. ౪

మహాబలశాలియగు శిఖర్షిపరాక్రముఁడునగు నాసేనాధ్యక్షుఁడు గావఱునియాజ్ఞను శిరసావహించి యాప్రకారంబున సేనను సిద్ధము గావించెను.

అంతి నానావిధాయుధధారులును భయంకరంబు గు కన్నులుగలవారలును భూపరులకు భయంబుగలిగించువారలునగు రాక్షసోత్తములు సేనాధ్యక్షప్రేరితులయి యుద్ధంబునకు వెడలిరి. ౬

అంత మంచిబంగారుపోఁగులు ధరించినవాఁడును మేఘాకారుఁడును మేఘగర్జనమునంటి మహాధ్వనిగలవాఁడునగు నకంపనుఁడు విశాలంబగు రథంబు నారోహించి భయంకరాకారులగు రాక్షసులచేఁ బరివేష్టింపఁబడినవాఁడై యుద్ధంబునకు వెడలెను. ౭

మహాయుద్ధంబున దేవతలకుఁగూడఁ గదలింపరానివాఁడు కావున నకంపనుఁడని యతనికిఁ బేరువచ్చినది. ఆతఁడు రాక్షసులనుమ నూర్యుఁడు వలె వెలుఁగుచుండెను. ౮

ఆకంపనుఁ డట్లు యుద్ధంబునేయఁగోరి వేగంబునఁ బోవుచుండఁగా వతనిరథంబునకుఁ గట్టినగుఱ్ఱంబులకు ఆకస్మికంబుగా వైన్యముగలిగినది. ౯

యుద్ధోత్సాహంబుగల యాయకంపనుని యెడమక న్నదరినది. ముఖము తెల్లఁబాఱినది. కంఠధ్వనియు డగ్గుత్తికగొనినది. ౧౦

అంతకుమున్ను స్వచ్ఛముగానున్నపగ లప్పుడు పెద్దగాలిగలిగి మేఘావృతమయినది. ౧౧

మృగపక్షులన్నియుఁ గ్రూరముగాను భయంకరంబుగాను గూసినవి. సింహమునకుంబోలె నున్నతములను మూపులుగలవాఁడును బెద్దపులి

తా నుత్పాతా నచిన్వ్యేన నిర్జగామ రణాజిరమ్,

తదా నిర్గచ్ఛత స్తస్య రక్షస స్సహరాక్షసైః. ౧౩
బభూవ నుముహో న్నాదః క్షోభయ న్నివ సాగరమ్,

తేన శబ్దేన విత్రస్తా వానరాణాం మహాచమూః. ౧౪
ద్రుమశైలప్రహరణా యోద్ధుం సముపతిష్ఠత,
తేషాం యుద్ధం మహారౌద్రం సంజజ్ఞే హరిరక్షసామ్. ౧౫
రామరావణయో రర్థే సమభిత్యక్తజీవినామ్,

సర్వే హ్యతిబలా శూరా స్సర్వే పర్వతసన్నిభాః ౧౬
హరయో రాక్షసా శ్చైవ పరస్పరజిఘాంసవః,
తేషాం విన్దతాం శబ్ద స్సంయుగేఽతిరవిర్నామ్. ౧౭
శుశ్రువే సుముహా నోగ్రో దానవ్యస్య మభిగర్జతామ్,

రజ శ్చారుణవర్ణాభం సుభీమ మభవ ద్భృశమ్. ౧౮
ఉద్ధూతం హరిరక్షోభి స్సంరురోధ దివో దశ,
అన్యోన్యం రజసా తేన కాశేయోద్ధూతపాణ్డునా. ౧౯
సంవృతాని చ భూతాని దదృశు ర్న రణాజిరే,

న ధ్వజా న పతాకా వా వర్మ వా తురగోఽపి వా. ౨౦
ఆయుధం స్యన్దనం వాపి దదృశే తేన రేణునా,

శబ్దశ్చ సుమహాం స్తేషాం నర్దతా మభిధావతామ్. ౨౧
శూయతే తుములే యుద్ధే నదూపాణి చకాశిరే,

వంటిపరాక్రమంబుగలవాఁడైనను నాయకంపనుఁడు ఆమహోత్పాతంబుల సరకుసేయక యుద్ధభూమికిఁబోయెను. ౧౨

ఆయకంపనుఁడు రాక్షసులతోఁగూడ నట్లు యుద్ధంబునకు వెడలుచుండఁగా వారలధ్వని సముద్రంబంతయుఁ గలంగునట్లు దిక్కులనిండి చెలంగినది. ౧౩

వానరసేన ఆమహోధ్వనికి భయపడి పృత్కంబులను బర్వతంబులను ఆయుధంబులుగాఁ గొని యుద్ధముసేయ నిలిచియుండినది. ౧౪

రామునినిమిత్తమయి ప్రాణంబులనైనను విడువనిశ్చయించుకొన్నవానరులకును రావణునినిమిత్తమయి ప్రాణంబులనైనను విడువనిశ్చయించుకొన్న రాక్షసులకును మహాభయంకరంబగు యుద్ధముజరిగినది. ౧౫

మహాబలశాలురును బర్వతాకారులుగను వానరరాక్షసు లిరుగెలంకులవారును ఒండొరుల వధింపఁగోరి చక్కఁగా యుద్ధంబుగావించిరి ౧౬

మహాబలశాలులగు వానరరాక్షసులు యుద్ధంబున సింహనాదంబులు సేయుచు నొండొరులపైఁ గోపంబున గర్జించుచుండఁగా నమ్మహోధ్వని దిక్కులనిండి చెలఁగినది ౧౭

పరాగము భూస్వభావంబున రక్తవర్ణమయి మహాభయంకరముగాఁ గనుపట్టుచు నవ్వానరరాక్షసుల శ్రోత్రేంద్రియవిలన రేఁగి దశదిశలనుం గప్పినది.

చక్కగా విదిలింపఁబడిన తెల్లపట్టువలెఁ దెల్లనైనపరాగముచేఁ గప్పఁబడియుండుటంజేసి యాయుద్ధభూమియందు ఆయ్యోపదార్థంబులంగాని యొండొరులంగాని వానరరాక్షసులు కనుంగొనఁజాలరైరి. ౧౯

ఆయుద్ధంబున నట్లు దుమ్ముకప్పుటచే పట్టిధ్వజంబులుగాని చిహ్నంబులు వ్రాసినధ్వజంబులుగాని కవచములుగాని యుష్ణీషములుగాని యాయుధములుగాని రథములుగాని యొంతమాత్రము గానఁబడవయ్యెఁ. ౨౦

అతుములయుద్ధంబున సింహనాదంబులు సేయుచు నొండొరులపైఁ గడరుచున్న యావానరరాక్షసుల ధ్వనిమాత్రము వినఁబడుచుండినది; వారి

హరీ నేవ సుసంక్రుద్ధా హరయో జఘ్ను రాహవే. 29
రాక్షసాశ్చాపి రథాంసి నిజఘ్ను స్తిమిరే తదా,

పరాం శ్చ విసృజ్ఞన్త స్సాయకాంశ్చ వానర రాక్షసాః. 30
రుధిరార్ద్రాస్తదా చక్రు ర్మహీం పఙ్కానులేపనామ్,

తతస్తు గుధిరాపేణ సిక్తం వ్యపగతం రజః. 31
శరీరశరసఙ్ఘైశ్చ నిష్ప్రభా చ వసున్ధరా,
ద్రుమశక్తిశిలాస్రాసై ర్గదాపరిఘతోమరైః. 32
హరయో రాక్షసా శ్చైవ జఘ్ను రన్యోన్య మోజసా,

బాహుభిశ్చ పరిఘాకారై ర్యుధ్యన్త స్తత్ర పర్వతోపమాః. 33
హరయో భీమకర్మాణో రాక్షసా జ్జఘ్ను రాహవే,

రాక్షసా స్త్వపి సంక్రుద్ధా స్తీక్ష్ణతోమరపాణయః. 34
కపీ న్నిజఘ్ని రే తత్ర శస్త్రైశ్చ పరమదారుణైః,
అథ మన్యు స్సుసంక్రుద్ధో రాక్షసానాం చమూపతిః. 35
సంహర్షయతి తాన్ సర్వా న్రాక్షసా న్భీమవిక్రమాన్,
హరయ స్త్వపి రథాంసి మహాద్రుమమహాశ్మభిః. 36
విదారయ న్త్యభిక్రమ్య శస్త్రై ర్న్యాచ్ఛిద్య వీర్యతః,

ఏతస్మి న్నన్తరే వీరా హరయో కుముదో నలః. 37
మైన్దశ్చ ద్వివిదశ్చ క్రుద్ధా శ్చక్రు ర్వేగ మనుత్తమమ్,
తే తు పృక్షై ర్మహావేగా రాక్షసానాం చమూముఖే. 38

రూపములు మాత్రము గనుపడవయ్యెను. 27

అప్పుడు చీకటియందు వానరులు తెసువారలు నెదిరివారలం దెలియక పరమకుపితులయి వానరులనే ప్రహరించిరి. అట్లు రాక్షసులు రాక్షసులచే కొట్టుకొనిరి. 28

అప్పుడు ఆవానరరాక్షసులు చీకటియగుటచే నొకరినొకరు దెలియక శత్రువులను దమవారినింగూడ వధించుకొనుచు యుద్ధమునందు భూమినంతయు నెత్తురుచే బురదగలదానిఁ గావించిరి. 29

అంత గుమ్మంతియు నెత్తుటం దడియుటచే నణఁగిపోయినది. 30

యుద్ధభూమియంతయుఁ బీనుఁగులచే నిండినది.

వానరులును రాక్షసులును పృక్షంబులను శక్తులను ఖడ్గాలను బ్రాసంబులను గదలను బరిఘంబులను దోమరంబులనుఁ బట్టుకొని పరాక్రమంబున నొండొరులంగలసి యుద్ధంబు గావించిరి. 31

అమ్మహాయుద్ధంబునఁ బర్వతాకారులును భయంకరకర్ములు నగువానరులు పరిఘంబులవంటిబాహువులతో యుద్ధంబుఁ గావింపుచు రాక్షసుల వధించిరి. 32

అప్పుడు రాక్షసులును బరమకుపితులై ప్రాసంబులుఁ దోమరంబులుఁ జేకొని భయంకరంబులగు నయ్యాయుధంబులచే వానరుల వధించిరి. 33

రాక్షససేనానాయకుఁడగు నకంపనుఁడు పరమకుపితుఁడై భయంకర పరాక్రములగు నారాక్షసుల నందఱం బురికొలుపుచుండెను. 34

వానరులును రాక్షసుల నెదిరించి పరాక్రమబలంబున వారల చేతియాయుధంబుల నొడిసిపెట్టికొని గొప్పవృక్షంబులచేతను గొప్పశిలలచేతను వధించిపుచ్చిరి. 35

ఇంతలోఁ గుముదుఁడును వలుఁడును మైందుఁడును ద్వివిదుఁడును వనుసీవాసవీరులు కుపితులై మహావేగంబు గావించిరి. 30

మహావేగులగు నాకుముదనలమైందద్వివిదులు రాక్షససేనాముఖంబునం

కదనం సుమహా శ్చక్రు ర్లీలయా హరియూథపాః,
మమన్థూ రాక్షసాన్ సర్వే వానరా గణశో భృశమ్. 30

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షఞ్చాషఞ్చాశ స్సర్గః. ౫౬.

షట్పఞ్చాశ స్సర్గః.

తద్దృష్ట్వా సుమహా త్కర్మ కృతం వానరసత్తమైః,
క్రోధ మాహారయామాస యుధి తీవ్ర మకమ్పనః. ౧
క్రోధమూర్ఛితరూపస్తు ధూన్వ న్ధనురకార్ముకమ్,
దృష్ట్వా ను కర్మ శత్రూణాం సారథిం వాక్య మబ్రవీత్. ౨
తత్రైవ తావ త్త్వరితం రథం ప్రాపయ సారథే!,
యత్రైతే బహవో ఘ్నన్తి సుబహూ న్రాక్షసా న్రణే. ౩
ఏతేఽత్ర బలవన్తో హి భీమకాయాశ్చ వానరాః,
ద్రుమశైలప్రహరణా స్తిష్ఠన్తి ప్రముఖే మమ. ౪

ఏతా న్నిహన్తు మిచ్ఛామి సమరశ్లాఘినో హ్యహమ్,
ఏతైర్హి ప్రమథితం సర్వం దృశ్యతే రాక్షసం బలమ్. ౫

తతర్ష ప్రజవనా శ్వేన రథేన రథినాం వరః,
హరీ నభ్యహన త్తోయధా చ్ఛరజాలై రకమ్పనః. ౬
న స్థాతుం వానరా శ్శేకుః కింపున ర్యోద్ధు మాహవే,
అకమ్పనశరై ర్భగ్నా స్సర్వ ఏవ విదుద్రువుః ౭

తా న్దృష్ట్వా వినివృత్తా న్వై శరనిపతనభయం గతాన్,
సమీక్ష్య హనుమాన్ జ్ఞాతీ నుపతస్థే మహాబలః. ౮
తం మహాప్లవగం దృష్ట్వా సర్వే ప్లవగయూథపాః,

జేరి విలాసంబు మెయి పృథ్వీధరులయి మహాయుద్ధంబు గావించిరి. 30
అవానరవీరులు నల్వురను రాక్షసులను గుంపులుగుంపులుగా వధించిరి.
ఇది యేబదియైదవసర్గము.

ఏబదియాఱవసర్గము.

ఆక్రంపనుఁడు వానరోత్తములను నాకుముదనలమైందద్వివిదులు యుద్ధంబునఁ జెక్కురాక్షసుల వధించుటనుజూచి మహాకోపంబు నొందెను.
ఆయకంపనుఁడు శత్రువులు గావించినకార్యమును జూచినంతనే పరమకుపితుఁడై ధనుస్సారించుము సారథిఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. 1
సారథీ! పెక్కండ్రు వానరులు చేరి మురాక్షసుల నానేకుల రూపుమాపుచున్నారే ఆస్థలంబునకు శీఘ్రంబుగా రథము దోలుము 3
ఇదిగో నాయెఱుఁగుట మహాబలశాలులును భీకరాకారులునగు వానరులు వృక్షంబులను బర్వతంబులనుఁ జేకొని యుద్ధంబు గావించుచున్నారు కదా! 8
యుద్ధంబున మహాసమర్థులని పొగడ్తగాంచిన యవ్వానరుల వధింపఁగోరియున్నాను; వారలచేతనే యీరాక్షససైన్యమంత యుఁడిగికాకునొందింపఁబడియున్నది. అని యాకంపనుఁడు సారథికిఁ జెప్పెను. 14
అంత రథికశ్రేష్ఠుఁడగు నకంపనుఁడు కుపితుఁడై వేగవంతంబులగు నశ్వంబులుపూన్చిన రథంబుఁదోలించి బాణవర్షములచేవానరుల నొప్పించెను.
వానరులు యుద్ధంబున నాయకంపనుని యెదుటనిలుచుటకే యశక్తులైరి ఇంకఁ బోరఁజాలరైరని చెప్పనేల? వానరులు అతనిబాణములచే భంగమునొంది యందఱునుఁ బరుగెత్తిరి. 2
మహాబలశాలియగు వానుమంతుఁడు ఆట్లకంపనునిచేతఁజిక్కి మృత్యువునోటఁ బడినట్లున్న యావానరులఁజూచి యకంపనునిమీఁదికడరెను.
పరాక్రమవంతులగు వావానరయూథపులందఱును యుద్ధంబున హను

సమేత్య సమరే వీరా స్సంహృష్టాస్తి పర్యవారయన్. ౯

అవస్థితం హనూమన్తం తే దృష్ట్వా హరియూథపాః,
బభూవు ర్బలవన్తో హి బలవన్తం సమాశ్రితాః. ౧౦
అకమ్పనస్తు శైలాభం హనూమన్త మవస్థితమ్,
మహేన్ద్ర ఇవ ధారాభి శ్శతై రభివవర్ష హ. ౧౧
అచిన్తయిత్వా బాణౌఘాన్ శరీరే పతితాన్ శితాన్,
అకమ్పనం తథా తస్థౌ మనోదధ్రే మహాబలః. ౧౨
స ప్రసహ్య మహాతేజా హనూమా న్మారుతాత్మజః,
అభిదుద్రావ తద్రక్షో రకమ్పయ న్నివ మేదినీమ్. ౧౩
తత స్తస్యాభినర్దమానస్య దీప్యమానస్య తేజసా,
బభూవ రూపం దుర్ధర్షం దీప్తస్యేవ విభావసోః. ౧౪
ఆత్మానం మప్రహరణం జ్ఞాత్వా క్రోధసమన్వితః,
శైలం ముత్పాటయా మాస వేగేన హరిపుఙ్గవః. ౧౫
తం గృహీత్వా మహాశైలం పాణినైకేన మారుతిః,
స వినద్య మహానాదం భ్రామయా మాస వీర్యవాన్. ౧౬

తత స్తం సుభిదుద్రావ రాక్షసేన్ద్ర మకమ్పనమ్,
వృత్రం హి సముచిం సఖ్యే వజ్రీ జేవ పురన్దరః ౧౭

అకమ్పన స్తు తద్దృష్ట్వా గిరిశృఙ్గం సముద్యతమ్,
దూరా దేవ మహాబాణై ర్ధర్షయన్నివ వ్యదారయత్. ౧౮

తత్పర్వతాగ్ర మాకాశే రక్షో బాణవిదారితమ్,
విశీర్ణం పతితం దృష్ట్వా హనూమా న్క్రోధమూర్ఛితః. ౧౯

మంతుఁడు తమకుఁ దోడ్పడుటఁజూచి పరమసంతుష్టులయి యందఱుంజేరి యతనిఁ బరివేష్టించిరి. ౯

బలవంతుఁడగు నావానరవీరులు హనుమంతుఁడువచ్చి నిలుచుటఁజూచి బలవంతుఁడగు నాహనుమంతునిప్రాపున నిలిచిరి. ౧౦

ఆకంపనుఁడు పర్వతాకారుఁడగు హనుమంతునిపై ఇంద్రుఁడు వర్షంబు గురిపించునట్లు బాణంబులఁ గురిపించెను. ౧౧

మహాబలుఁడగు హనుమంతుఁడు తనదేహంబుపైఁబడిన కఱకుబాణంబుల సరకుసేయక యాయాకంపనుని వధింపవలెనని మనంబుఁ దలఁచెను.

మహాతేజుఁడును వాయుదేవుని కుమారుఁడు నగు నాహనుమంతుఁడు పాదాఘాతంబున భూమిఁ బ్రదర నాయకంపనునిమీఁదికి నడరను. ౧౩

క్రోధావేశంబున సింహనాదంబు సేయుచుఁ దేజంబున వెలుఁగుచున్న యాహనుమంతుఁడు పట్టపగటినూర్యునిక్రైదువిధి గుర్తుఁ దెచ్చుకొండెను.

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు హనుమంతుఁడు తనచేత నాయుధము లేకుండుటం దెలిసి పరమకుపితుఁడై వేగంబున నొకమహాపర్వతంబుఁ బెకలించెను ౧౪

మహాపరాక్రమశాలియు వాయుపుత్రుఁడునగు నాహనుమంతుఁడు అస్తమాశైలము నొక్కచేతంబట్టుకొని మహాధ్వనిగర్జించి సింహనాదంబు సేయుచు గిరగిరఁ ద్రిప్పెను. ౧౫

అంత నాహనుమంతుఁడు మున్నుదేవేంద్రుండు నిద్రపరుఁడై నముచిమీఁదికిఁ బోయినట్లు అస్తమాపర్వతంబు చేతందాల్చి రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు నాయకంపనునిమీఁదికిఁ బోయెను ౧౬

ఆకంపనుఁడు తనమీఁదికిఁ బర్వతశిఖరము నెత్తుకొని వచ్చుటంజూచి దూరంబుననుండియే యర్ధచంద్రాకారబాణంబులచే నాసన్నిధిని మునులు గావించెను. ౧౭

హనుమంతుఁడు ఆప్పర్వతశిఖరంబు ఆకాశంబునసే యాకంపనునిబాణంబులచే ఖండింపఁబడి తునియలయి నేలంబడుటనుజూచి పరమకుపితుఁడయ్యెను. ౧౮

సోఽశ్వకర్ణం సమాసాద్య రోషదర్పాన్వితో హరిః,
తూర్ణ ముత్పాటయామాస మహాగిరి మివోచ్ఛ్రితమ్. ౧౦

తం గృహీత్వా మహాస్కన్ధం సోఽశ్వకర్ణం మహాద్యుతిః,
ప్రహస్య పరయా ప్రీత్యా భ్రామయామాస సంయుగే. ౧౧

ప్రధావ న్భూరువేగేన ప్రభఞ్జం స్తరసా ద్రుమాన్,
హనూమా న్పరమక్రుద్ధ శ్చరణై ర్దారయ న్క్షితిమ్. ౧౨
గజాంశ్చ సగజారోహాన్ సరథాన్రథిన స్తథా,
జఘాన హనుమాన్ ధీమా న్రాక్షసాంశ్చ పదాతిగాన్. ౧౩

త మ నక మిన క్రుద్ధం సమరే ప్రాణహారిణమ్,
హనూమ న్త మభిప్రేక్ష్య రాక్షసా విప్రదుద్రువుః. ౧౪
త మాపత న్తం సంక్రుద్ధం రాక్షసానాం భయావహమ్,
దద ర్శాకమ్పనో వీర శ్చుక్రోధ చ ననాద చ. ౧౫

స చతుర్దశభి ర్బాణై శ్శితై ర్దేహవిదారణై ఃి,
నిర్బిభేద హనూమ న్తం మహావీర్య మకమ్పనః. ౧౬
స తదా ప్రతివిద్ధనుబహ్వీభి శ్శరవృష్టిభిః,
హనూమా న్దదృశే వీరక ప్రరూఢ ఇవ సానుమాన్. ౧౭

విరరాజ మహాకాయో మహావీర్యో మహాయశాః,
పుష్పితాశోకసఙ్కాశో విధూమఇవ పావకః. ౧౮

తతోఽన్యం వృక్ష ముత్పాట్య కృత్వా వేగ మనుత్తమమ్,

ఆహనుమంతుఁడు కోపగర్వంబులు పెనంగొన మహాపర్వతమువలె నత్యున్నతమయిన యొక్కమద్దిచెట్టుంజూచి దాని శీఘ్రంబుగాఁ బెకలించెను. ౨౦

యుద్ధంబున మహాతేజుఁడగు హనుమంతుఁడు పెద్దబోదెగల యాయశ్వకర్ణవృక్షమునుదీసికొని పరమసంతోషంబున నవ్వుచు దాని గిఱగిఱం ద్రిప్పెను. ౨౧

హనుమంతుఁడు ఱొమ్మువేగంబున వృక్షంబులు విఱిగిపడఁ బరమకుపితుఁడై పాదఘాతంబున భూమి పగుల వేగంబుసంబోయెను. ౨౨

అప్పుడు బుద్ధిమంతుఁడగు హనుమంతుఁడు ఆయాశ్వకర్ణవృక్షంబుచే సేనుఁగును మావటీలను రథంబులను రథికులను గాలిబంటులను ఇట్లు పెక్కురాక్షసులఁ జూర్ణముగావించెను. ౨౩

క్రుద్ధుఁడగు యమునికైవడి నత్యుగ్రుఁడై రాక్షసుల ప్రాణంబులు హరించుచున్న యాహనుమంతుంజూచి రాక్షసులు భయంబునం బాఱిరి. ౨౪

పరాక్రమంతుఁడగు నకంపనుఁడు హనుమంతుఁడు కుపితుఁడై వచ్చుటయుఁ రాక్షసులందఱు భయంబునం బాఱుటయుంజూచి కోపంబు మొంది సింహనాదము గావించెను ౨౫

ఆయకంపనుఁడు తీక్ష్ణంబులగునమర్మభేదకంబులగు పగువాలుగుబాణంబులచేత మహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతుని నొప్పించెను ౨౬

మహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతుఁడు అప్పుడు పెక్కుమార్లు బాణవర్షములచే నొప్పింపఁబడినవాఁడయ్యు వృక్షంబులతోఁగూడిన పర్వతంబుకరణి నిశ్చలుఁడై యుండెను ౨౭

మహాకాయుఁడును మహాపరాక్రమశాలియు మహాధైర్యుఁడునగు హనుమంతుఁడు పుష్పించిన యశోకవృక్షమువలె రక్తవర్ణుఁడై పాఱలేక మండుచుండినగ్నిహోత్రముభంగిఁ దేజరిల్లుచుండెను. ౨౮

అంత హనుమంతుఁడు మఱియొకవృక్షముఁ బెకలించి మహావేగం

శిర స్యభిజఘా నాశు రాక్షసేన్ద్రి మకమ్పనమ్. 29
స వృక్షేణ హత స్తేన సక్రోధేన మహాత్మనా,
రాక్షసో వానరేన్ద్రేణ పపాత చ మమార చ. 30
తం దృష్ట్వా నిహతం భూమా రాక్షసేన్ద్రి మకమ్పనమ్,
వ్యథితా రాక్షసా స్సర్వే శీతికమ్పు ఇవ ద్రుమాః. 31

త్యక్త్వా ప్రహరణా స్సర్వే రాక్షసా స్తే పరాజితాః,
లఙ్కా మభియయు స్త్రస్తా వానరై స్తై రభిద్రుతాః 32
తే ముక్తకేశా స్సమ్భ్రాన్తా భగ్నమానా పరాజితాః,
స్రవచ్ఛోణితసర్వాఙ్గా శ్శ్వసన్తో విప్రదుద్రువుః. 33

అన్యోన్యస్య ప్రమథ్నన్తో నిర్విశన్తో నగరం భయాత్,
పృష్ఠతస్తే సుసమ్మూఢా ప్రేక్షమాణా ముహుర్ముహుః. 34

తేషు లఙ్కాం ప్రవిష్టేషు రాక్షసేషు మహాబలాః,
స మేత్య హనుమాన్ సర్వే హనూమాన్ స్తం పూజయన్ 35
సోఽపి ప్రహృష్ట స్తాన్ సర్వా న్హరీన్ ప్రత్యభిపూజయత్,
హనూమాన్ సత్త్వసమ్పన్నో యథార్హా మనుకూలతః. 36

వినేదుశ్చ యథాప్రాణం హరయో జితకాశినః,
చకర్షుశ్చ పున స్తత్ర సప్రాణా నపి రాక్షసాన్. 37

స వీరశోభా మధిజన్మహాకపి
స్సమేత్య రక్షాంసి నిహత్య మారుతిః,

బుఁబూని శీఘ్రంబున రాక్షసోత్తముఁడగు నాయకంపనునిశిరస్సునంగొట్టెను.

ఆయకంపనుఁడు మహాపరాక్రమశాలియగు నాహానుమంతునిచేఁ బరమభీషణంబగు వృక్షంబుచే హతుఁడై నేలంబడి మృతినొందెను. ౩౦

రాక్షసులందఱు అట్లు రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు నకంపనుఁడు నిహతుఁడై నేలంబడుటనుఁజూచి భూకంపముగలిగినప్పుడు వృక్షములు చలించునట్లు మిక్కిలియు దుఃఖితులయిరి. ౩౧

ఆరాక్షసులందఱు నట్లు పరాజయముఁజెంది యావానరులు వెంబడించిచితఱుమఁ బరమభీతులయి యాయుధంబులు పాఱవైచిలంకకుఁ బరుగెత్తిరి.

ఆరాక్షసులు తలవిరియఁబోసికొని సంభ్రాంతులయి మానంబువిడిచి పరాజితులయి దేహమంతయుఁ జెమటగాఁ నూర్పులువుచ్చుచు నతివేగంబునఁ బరుగెత్తిరి. ౩౩

ఆరాక్షసులు పరాజయంబుగలుగుటంజేసి మూఢులయి యొండొరులంగొట్టుకొనుచు భయంబున మాటిమాటికి వెనుకకుఁ దిరిగిచూచుచు లంకాపురిం బ్రవేశించిరి. ౩౪

ఆరాక్షసులందఱులంకకుఁబోయినపిమ్మట మహాబలశాలురగు వానరులందఱుంజేరి హనుమంతునిఁ బూజించిరి. ౩౫

బలసంపన్నుఁడగు హనుమంతుఁడు సంతుష్టుఁడై "మీసాహాయ్యంబునఁ నాకు జయంబుగలిగినదిగాని వేఱుగాదు" అను మొదలగుమాటలచే వానరుల నందఱను యథాయోగ్యంబుగా బహుమానపూజించెను. ౩౬

జయలక్ష్మీవిరాజమానులగువానరులు హనుమంతుఁడకంపనుని వధించినసంగతి యెల్లరకుం జేటపడఁ దమబలంబుకొలఁది సింహనాదంబులుగావించిరి. ఆసింహనాదములకు బలవంతులగురాక్షసులదరిపడిరి. ౩౭

వాయుదేవుని కుమారుఁడగు నాహానుమంతుఁడు అట్లు రాక్షససంహారంబుగావించి భయంకరుఁడును శత్రుసంహారకుఁడును మహాబలుఁడునగు

మహాసురం భీమ మమిత్ర నాశనం
యథైవ విష్ణుర్బలినం చమూముఖే. 3౮
అవూజయ న్దేవగణా స్తదా కపిం
స్వయంచ రామోఽతిబలశ్చ లక్ష్మణః,
తథైవ సుగ్రీవముఖాగ ప్లవఙ్గమా
విభీషణశ్చైవ మహాబల స్తథా. 3౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే మట్పఞ్చాశ స్సర్గః. ౫౬.

సప్తపఞ్చాశ స్సర్గః.

అకమ్పనవధం శ్రుత్వా క్రుద్ధో వై రాక్షసేశ్వరః,
కించి ద్దీనముఖ శ్చాపి సచివాం స్తా నువాచ హ. ౧

స తు ధ్యాత్వా ముహూర్తం తు మన్త్రిభి స్సంవిచార్య చ,
తతస్తు రావణగ పూర్వదివసే రాక్షసాధిపః. ౨
పురీం పరియయౌ లఙ్కాం సర్వ న్దుర్గా నవేక్షితుమ్,
తాం రాక్షసగణై ర్గుప్తాం గుల్మై ర్బహుభి రావృతామ్. ౩
దదర్శ నగరీం లఙ్కాం పతాకాధ్వజమూలినీమ్,

రుద్ధాం తు నగరీం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసేశ్వరః. ౪
ఉవా చామర్షితగ కాలే ప్రహస్తం యుద్ధకోవిదమ్,

పుర స్యోపనివిష్టస్య సహసా పీడితస్య వా. ౫
నాన్యం యుద్ధా త్పరిపశ్యామి మోక్షం యుద్ధవిశారద!,

కైటభాసురునివధించిన మహావిష్ణువుంబోలె సేనాముఖంబున వీరలక్ష్మీవిరాజమానుఁడై యొంతయుం వెలుఁగుచుండెను. 36

అప్పుడు ఆహనుమంతుని ఆకాశంబునంబన్నియున్న దేవతలందఱుఁ బూజించిరి. అట్లు రాముఁడును మహాబలశాలియగులక్ష్మణుఁడును సుగ్రీవ ప్రభృతులగు వానరవీరులును మహాబలుఁడగు విభీషణుఁడును హనుమంతు నెంతయుం గౌరవించిరి. 37

ఇది యేఁబదియాఱవసర్గము.

ఏఁబదియేడవసర్గము.

రాక్షసనాథుఁడగు రావణుఁడు ఆకంపనుఁడు వధింపఁబడిన సంగతిని విని కుపితుఁడై కొంచెము దైన్యంబునుంబొంది తనయొద్దనున్న మంత్రులం జూచెను. 1

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడుకొంచెముసేపు విచారమగ్నుఁడైయుండి యంత మంత్రులతో నాలోచించి పిమ్మటఁ బూర్వాహ్ణంబునలేచి సేనావ్యూహంబులఁ జూచుటకై లంకయుంతయుఁ దిరిగెను. 2

ఆరావణుఁడు రాక్షసమూహంబులచే రక్షింపఁబడుచున్నదియుఁ బెక్కు సేనావ్యూహములతోఁ గూడినదియు రాజచిహ్నంబులువ్రాసిన పెక్కుములతోను పట్టిపెక్కులతోను ఒప్పుచున్నదియునగు లంకాపురి సంతయుఁ జూచెను. 3

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు లంకచుట్టును వానరులు ముట్టడించి యుండుటనుజూచి కుపితుఁడై సభామంటపమునకువచ్చి యుద్ధంబునఁ బండితుఁడగు ప్రహస్తుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. 4

యుద్ధపండితుఁడవగు ప్రహస్తుఁడా! శత్రుసైన్యంబులు తటాలున వచ్చి ముట్టడించి పీడింపుచుఁ బట్టణమునువిడిపించుటకు ఇతరు లెంతయుద్ధముచేసినను అగునని నాకుఁ దోఁచదు. 5

అహం వా కుమ్భకర్ణో వా త్వం వా సేనాపతిర్మమ. ౬
ఇన్ద్రజిద్వా నికుమ్భో వా వహేయు ర్భార మీదృశమ్,

సత్వం బల మతశ్శీఘ్ర మాదాయ పరిగృహ్యాచ. ౭
విజయీ యాభినిర్యాహి యత్ర సర్వే వనౌకసః,
నిర్యాణా దేవతే నూనం చపలా హరివాహినీ. ౮
నర్దతాం రాక్షసేన్ద్రాణాం శ్రుత్వా నాదం ద్రవిష్యతి,
చపలా హ్యవినీతాశ్చ చలచిత్తాశ్చ వానరాః. ౯
న సహిష్యన్తి తే నాదం సింహనాద మివ ద్విపాః,

విద్రుతేచ బలే తస్మి న్రామ స్సౌమిత్రిణా సహ. ౧౦
అవశ స్తే నిరాలమ్బో ప్రహస్త! వశ మేష్యతి,

ఆపత్సంశయితా శ్రేయో నతు నిస్సంశయీ కృతా. ౧౧

ప్రతిలోమానులోమం వా యదా వో మన్యసే హితమ్,

రావణో నైవ ముక్తస్తు ప్రహస్తో వాహినీపతిః. ౧౨
రాక్షసేన్ద్రా మువా చేద మసురేన్ద్రా మి వోత్తమా,

ఇట్టికార్యమును నేనుగాని కుంభకర్ణుఁడుగాని నానేనానాయకుఁడ వగు నీవుగాని యింద్రజిత్తుగాని నికుంభుఁడుగాని సాధింపవలెనుగాని యితరులచేతఁగాదు. ఒ

ఇంగువలస నట్టినుహాబలసంపన్నుఁడవనగునీవు శీఘ్రంబున సేనను వెంటఁ బెట్టుకొని యావానరు లుండుస్థలంబునకుఁబోయి విజయంబునొందుము ౭

నీవు యుద్ధంబునకు వెడలినంతనే చపలులగు నావానరులందఱు రాక్షసోత్తములుగావించు సింహనాదధ్వనులనువిని భయంబునఁ బొఱుగలరు ౮

ఏనుఁగులు సింహగర్జనమును విని సహింపంజాలనట్లు చంచలులును యుద్ధశిక్షలనొందనివారలును జిత్తస్థైర్యములేనివారలునగు వానరులఁ నీ కంత ధ్వనిని సహింపఁజాలరు. ౯

ప్రహస్తుఁడా! ఆట్లు వానరసేనయంతయుఁ బాతిపోయినపిమ్మట రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును దమమాటవినువార లెవ్వరును లేమిఁబోనీ నిరాలంబులయి నీచేతం జిక్కుదురు. ౧౦

అయితే "యుద్ధముగావించిన జయమేవచ్చునని నియమములేదే; మరణంబునుఁ గలుగును; కావున దానిం గావింపకుండుటయే మేలు" అనిచెప్పగువు; మనమిప్పుడు యుద్ధముగావింపకున్నను శత్రువులు మనల వధింపకవిడువరు; కావున యుద్ధంబుగావింపకున్న మరణంబుగలుగుట నిశ్చితము, యుద్ధంబుగావించినచో మరణమే గలుగునని నిశ్చయములేదు; కావున యుద్ధముచేయకుండుటకన్న యుద్ధముసేయుట మంచిది. ౧౧

నే నిప్పుడు చెప్పినదానికి విరుద్ధముగఁగాని యనుకూలముగఁగాని నీ వేమని యభిప్రాయపడుచున్నావో, అది మాకుసమ్మతము, దానిఁజెప్పుము. అని రావణుఁడు ప్రహస్తునితోఁ జెప్పెను.

సేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁడు రావణుఁడు చెప్పినమాటను విని శుక్రాచార్యుఁడు అసురరాజుతోఁ జెప్పినట్లు రాక్షసరాజాండగు రావణునితో నిట్లని చెప్పెను. ౧౨

రాజ! న్మన్త్రితపూర్వం నగ కుళైల స్సహ మన్త్రిభిః. ౧౩
వివాద శ్చాపి నో పుత్త స్సముపేక్ష్య పరస్పరమ్,

ప్రదానేన తు సీతాయాః శ్రేయో వ్యవసితం మయా. ౧౪
అప్రదానే పున ర్యుద్ధం దృష్ట మేత త్తథైవ నః,
సోఽహం దానైశ్చ మానైశ్చ సతతం పూజిత స్త్వయా.౧౫
సాన్త్వైశ్చ వివిధై గ కాలే కిం నకుర్యాం ప్రియం తవ,

న హి మే జీవితం రక్ష్యం పుత్త్రిదారధనాని వా. ౧౬
త్వం పశ్య మాం జుహూమ స్తం త్వదర్థం జీవితం యుధి,

ఏవముక్త్వా తు భర్తారం రావణం వాహినీపతిః. ౧౭
ఉవా చేదం బలాధ్యక్షో స్పృహ స్తగ పురతః స్థితాన్,

ససూనయత మే శీఘ్రం రాక్షసానాం మహాబలమ్. ౧౮
మద్బాణాశనివేగేన హతానాం చ రణాజిరే,
అద్య తృప్యన్తు మాంసాదాగ పక్షిణగ కాననౌకసామ్. ౧౯

ఇత్యుక్తా స్తే ప్రహస్తేన బలాధ్యక్షోగ కృతత్వరాః,
బల ముద్యోజయా మాసు స్తస్మి న్రాక్షసమన్దిరే. ౨౦
సా బభూవ ముహూ ర్తేన తిగ్మనానావిధాయుధైః,
లఙ్కా రాక్షసపీరై స్తై ర్గజై రివ సమాకులా. ౨౧

రాక్షసరాజాండవను రావణుండా! ఈసంగతి మున్ను సమర్థులగుమం త్రులతోఁగూడ నాలోచించినవిషయమేకదా! దీనిగుఱించియే మాకు మత భేదముగలిగి జగడముగూడ నైనది. ౧౩

సీత నిచ్చినచో మేలుగలుగునని నేను నిశ్చయించియేయుంటిని; సీత నివ్వనిచో యుద్ధంబుగలుగునను నీసంగతి మున్ను మాకుఁ దెలిసినదే. ౧౪

నీచేత దానంబులను సమ్మానంబులను సాంత్వనవచనంబులను నానా విధంబుల నెల్లప్పుడును బూజితుఁడగు నట్టినేను గాలమువచ్చినప్పుఁడు నీకుఁ బ్రియంబగుకార్యంబును దేనిఁజేయను? ఏదిగాని గావించెదను. ౧౫

నాకు బ్రాణమును గొడుకులను భార్యలను ధనములను రక్షించుకొన వలసినదిలేదు. నీకార్యము గావించుట యొకటియే నాకుఁ గావలసినది ఇదిగో నీకొఱకు యుద్ధమునందుఁ బ్రాణమును గూడ విడువఁగోరెదను జూడుము. అని ప్రహస్తుఁడు రావణునితోఁ బెప్పెను. ౧౬

సేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁడు రాక్షసరాజుడగు రావణునితో నీప్రకారంబునంబెప్పి తనముందటనున్న సేనాధ్యక్షులంజూచి యీమాటం బెప్పెను. ౧౭

ఆనంతంబగు నారాక్షససేనను శీఘ్రముగాఁ దీసికొనిరండు. ౧౮

ఇప్పుడు మాంసభక్షకంబులగు పక్షులు యుద్ధభూమియందు వజ్రము లవంటి నాబాణములచే బధింపఁబడినవానరులమాంసములను దనివిదీరం దిని తృప్తిఁబొందఁగలవు. అని ప్రహస్తుఁడు సేనాధ్యక్షులతోఁ బెప్పెను. ౧౯

ఆసేనాధ్యక్షులు ప్రహస్తుఁడు చెప్పినమాటనువిని అతిత్వరగా నాలం కావనగరంబున రాక్షససేనలం గూర్చిరి. ౨౦

అంత ముహూర్తమాత్రంబున నాలంకాపురియంతయు మత్తగజాకా రులను దీక్ష్ణములగు నానావిధాయుధంబులు ధరించినవారలునగు రాక్షసవీరు లచే నిండినదయ్యె. ౨౧

హుతాశనం తర్పయతాం బ్రాహ్మణాంశ్చ నమస్యతామ్,
ఆజ్యగన్ధప్రతివహ స్సురభి ర్వాతి సమ్పతన్. ౨౨

స్రజశ్చ వివిధాకారా జగృహు స్తస్య రక్షసు స్థితాః,
సజ్జీభూతసజ్జా స్సంహృష్టా ధారయ న్రాక్షసా స్తదా. ౨౩

సధనుష్కాః కవచినో వేగా దాస్ఫోట్య రాక్షసాః,
రావణం పర్యవారయన్ రాజానం ప్రహస్తం పర్యవారయన్. ౨౪
అథామన్త్ర్య చ రాజానం భేరీ మాహత్యై ర్భైరవామ్,
ఆనినాద మహం దివ్యం ప్రహస్త స్సజ్జకల్పితమ్. ౨౫
హయై ర్మహాజవై ర్యుక్తం సమ్యక్కూబరం సుసంయుతమ్,
మహాబలసనిర్ఘోషం సాక్షా చ్చన్ద్రార్కభాస్వరమ్. ౨౬
ఉరగధ్వజదుర్ధర్షం సువర్ణం స్వవస్కరమ్,
సువర్ణజాలసంయుక్తం ప్రహస్త మివ శ్రియా. ౨౭

తత స్తం రథ మాస్థాయ రావణార్పితశాసనః,
లఙ్కాయా నిర్యయౌ తూర్ణం బలేన మహతా వృతః. ౨౮

తతో దున్దుభినిర్ఘోషః పర్జన్యనినదోపమః,
వాదిత్రాణాం చ నినదః పూరయ న్నివ సాగరమ్. ౨౯
తుష్రువే శఙ్ఖశబ్దశ్చ ప్రయాతే వాహినీపతౌ,
నినదన్త స్స్వరా స్ఘోరా న్రాక్షసా జగ్ము రగ్రతః. ౩౦
భీమరూపా మహాకాయాశ్చ ప్రహస్తస్య పురస్సరాః,

ఆప్పుడు రాక్షసవీరులు అగ్నిహోత్రంబున జయావహంబులగు హోమంబులు సేయుచుబలను బ్రాహ్మణుల గంధపుష్పాక్షతాదులఁ బూజించుటవలన అచ్చట వాయువు ఆజ్యగంధముతోను పుష్పాదిగంధముతోనుంగూడి మనోహరంబుగా వీచినది. ౨౨

ఆప్పు డా యుద్ధసన్నద్ధులగు రాక్షసులు సంతుష్టులయి విజయప్రదంబగునటుల నభిసంస్తుతంబుగను నానావిధములయిన పుష్పమాలికలం దీసి ధరించిరి. ౨౩

రాక్షసవీరులఁ గనుగ్గులను గవచంబులను ధరియించి రాక్షసరాజుఁడగు రావణుని కభివందనంబుగావించి ప్రహస్తుని బరివేష్టించి నిలిచిరి. ౨౪

అంతఁ బ్రహస్తుఁడు రాక్షసరాజుఁడగు రావణునివీడ్కొని భయంకరాకారంబగు భేరిని వాయింపఁజేసి దివ్యంబును యుద్ధసన్నద్ధంబుగావింపఁబడినదియు మహావేగంబులగు గుఱ్ఱములు పూన్చినదియు సమర్థుఁడగు సారథిగలదియు సుబద్ధసంధిబంధమును మహామేఘగర్జనమువంటి ధ్వనిగలదియుఁ జంద్రసూర్యులంబోలె వెలుఁగుచుండునదియు సర్వధ్వజశోభితంబును గుర్ధర్షంబును నుంచికప్పగలదియుఁ జక్కనిచక్రములుగలదియు బంగారుకిటికీలతోఁ గూడినదియుఁగాంతిచే నితరపదార్థంబులంజూచి పరిహసించునట్లు చూపట్టుచున్నదియు నగు మహారథము నారోహించెను. ౨౫-౨౭

అంత నా ప్రహస్తుఁడు రావణునిచే నాజ్ఞాపింపఁబడినవాఁడై యూరథంబు నారోహించి శుసంతంబగు సైన్యముంగూడి శీఘ్రంబున లంకాపట్టణంబుననుండి వెడలెను. ౨౮

అంతఁ బ్రహస్తుఁడు వెడలునప్పుడు మేఘగర్జనంబుఁబోలు భేరీధ్వనియు నానావిధవాద్యంబులశబ్దమును శంఖధ్వనియుసముద్రంబు నుప్పొంగఁజేయునట్లు దిక్కులనిండి చెలంగినవి. ౨౯

ప్రహస్తపురస్సరులగు భయంకరాకారులును మహాకాయులునైన రాక్షసులు భయంకరధ్వనిగలుగునట్లు సింహనాదంబులు సేయుచుఁ బ్రహస్తుని ముందటం బోయిరి. ౩౦

నరాన్తక: కుమ్భహనుర్మహానాద స్సమున్నత:. 30
ప్రహస్తసచివా హ్యేతే నిర్యయు: పరివార్యతమ్,
వ్యూఢే నైవ సుఘోరేణ పూర్వద్వారా త్తు నిర్యయౌ. 31
గజయూథనికాశేన బలేన మహతా వృత:,

సాగరప్రతిమౌఘేన వృత స్తేన బలేన స:. 33
ప్రహస్తో నిర్యయౌ తూర్ణం కాలా న్తకయమోపమ:,

తస్య నిర్యాణఘోషేణ రాక్షసానాంచ నర్దతామ్. 34
లఙ్కా యాం సర్వభూతాని వినేదు ర్వికృతై స్స్వరై:,

వ్యక్తం మాంకాశ మావిశ్య మాంసశోణితభోజనా:. 35
మణ్డలా వ్యపసవ్యాని ఖగా శ్చక్రు ర్రథంప్రతి,
యమ న్యగ్ధ పావకజ్వాలా శ్శివా ఘోరా వవాశిరే. 36

అన్తరిక్షా త్పపా తోల్కా వాయు శ్చ పరుషో వవౌ,

అన్యోన్య మభిసంరబ్ధా గ్రహాశ్చ న చకాశిరే. 37

మేఘాశ్చ ఖరనిర్ఘోషా రథ స్యోపరి రక్షస:,
వవృషు ర్రుధిరం చాస్య సిషిచుశ్చ పురస్సరాన్. 38
కేతుమూర్ధని గృధ్రోఽస్య నిలీనో దక్షిణాముఖ:,
తు ష్టుమ్లుళయతశ్చ పార్శ్వం సమగ్రా మహర త్ప్రభామ్. 39

సారథే ర్బాహుశీర్షాచ్చ సజ్గ్రామ మవగాహత:,

నకాంతకుఁడును గుంభిహనుఁడును మహోదరుఁడును సమున్నతుఁడు మొ నను నీప్రహస్తునిమంత్రులు నలువురును బ్రహస్తునిం బరిష్వంచి నడచిరి.

ఆప్రహస్తుఁడు వ్యూహములుగాఁ దీర్పఁబడినదియు గజసమూహము తో సమానమయినదియు మహాభయంకరమునగు వస్మహాసేనం గూడి యుద్ధం బునకు వెడలెను. 30

ప్రళయకాలమునందు సమస్తప్రపంచమును గశింపఁజేసెడు యమునింబోలునట్టి యాప్రహస్తుఁడు సముద్రప్రవాహంబువంటి యమ్మహాసేనం గూడి శిక్షుంబుసంబోయెను. 33

ఆప్రహస్తుఁడును రాక్షసులును బ్రయాణకాలంబునఁగావించినసింహనాదంబులధ్వనికి లంకయందలి సమస్తజంతుఫలును భయపడి వికృతస్వరం బుగా నఱచినవి. 3౪

మాంసరక్తాహారంబులగు పక్షులు మేఘరహితంబగు నాకాశంబునం దిరి రథంబుసకుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ బొట్టినవి. 3౫

నక్కలు భయంకరాకారంబులయి నోట నగ్నిజ్వాలలు గ్రక్కుచు నఱచినవి. 3౬

ఆకాశంబుననుండి కొఱవిగట్టియవంటి తేజస్సుపడినది; వాయువును బరుషంబుగా వీచెను.

చంద్రసూర్యాదిగ్రహములును బరస్పరము యుద్ధముసేయుచు నెంత మాత్రము ప్రకాశింపనుండినవి. 3౭

మేఘములు పరుషముగా గర్జించుచు నాప్రహస్తునిరథంబుమీఁద నతనిముందు నడచువాఁడలు తడియునట్లు నెత్తురువాన గురిసినవి. 3౮

గద్దయొకటి ప్రహస్తునిధ్వజాగ్రంబు దక్షిణాభిముఖంబై వ్రాలి రెండు మొక్కలును ముక్కుతో గీకుకొనుచు నిలిచెను; దానింజూచి ప్రహస్తుఁడు ముఖకాంతియంతయుఁబోఁడి వివర్ణముఖుఁడయ్యె. 3౯

మొక్కమార్తయుద్ధంబునందు సారథ్యము గావించి తేటివాఁడును

ప్రతోదో న్యపత ద్ధస్తా త్సూతస్య హయసాదినః. ౪౦

నిర్యాణశీర్ష్ణ్చ యాఽస్యసీ ద్భాస్వరా వసుదుర్లభా,
సా ననాశ ముహూర్తేన సమేచ స్ఫలితా హయాః. ౪౧

ప్రహస్తం శ్వేతనిర్ముక్తం ప్రభ్వాస్తబలపౌరుషమ్,
యుధి నానాప్రహరణా కపిసేనాఽభ్యవర్తత ౪౨
అథ ఘోష స్సుతుములో హరీణాం సమజాయత,
పృథ్వీ నారుజతాం చైవ గుర్వీ రాగృహ్ణతాం శిలాః. ౪౩
సచతాం రక్షసాం చ వానరాణాం చ గర్జతామ్,
ఉభే ప్రముదితే సైన్యే
రక్షోగణవనౌకసామ్. ౪౪

జేగితానాం సమర్థానా మన్యోన్యవధకాఙ్క్షిణామ్,
పరస్పరం చాహ్వయతాం నినాద స్సుమహాన్ ౪౫
తతస్తే ప్రహస్తే కపిరాజవాహినీ
మభిప్రపన్నే విజయాయ దుర్మతిః,
విసృష్టవేగాం చ వివేశ తాం చమూం
యథా ముమూర్ష్ణ్వలభో విభావసుమ్. ౪౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తపఞ్చాశ స్సర్గః. ౫౭.

అష్టపఞ్చాశ స్సర్గః.

తతః ప్రహస్తం నిర్యాన్తం దృష్ట్వా భీమపరాక్రమమ్,

తండ్రితాతలనాఁటనుండి సారథ్యముసేయుటయె జీవనముగాఁగల కులంబు నఁబుట్టుటచే సారథ్యంబున నతిసమర్థుఁడని చెప్పఁదగినవాఁడును ఆశ్వగతి శిక్షయంగుఁ బండితుఁడునగు నా ప్రహస్తుని సారథిచేతనుండి మునిగోల తటాలున నేలంబడినది. ౪౦

బయలువెడలినప్పుడు ప్రహస్తునికి అష్టవసులకునుంగూడ గుర్వ్లభంబయి వెలుఁగునట్టి యేకాంతిగలిగియుండినదో ఆకాంతి ముహూర్తమాత్రంబున నశించి ప్రహస్తుఁడు వివర్ణుఁడై నిరుత్సాహుఁడయ్యె. సమభూమియందే యతనినిగుఱ్ఱంబులు జాతి పడినవి. ౪౧

ప్రఖ్యాతిఁబొలుపు బలపౌరుషంబులుగల ప్రహస్తుఁడువచ్చుటఁజూచి వానరసైనికులు నానావిధాయుధంబులు ధరించి యుద్ధంబున కెదురునిలిచిరి.

అంత వానరులు ఆయుధార్థమయి వృక్షంబులం బెకలించుటచేతను బెద్దపెద్దకొలం దీయుటచేతను దుములంబగు మహాధ్వని గలిగినది. ౪౩

రాక్షసులును వానరులును బరమకోలాహలంబున సింహనాదంబులు సేయుచు నట్లిరువాఁగులసైన్యములును సంతుష్టంబులయియుండినవి.

వేగవంతులును సమరులును ఒండొరుల నధిపఁగోరువారిలును ఒండొరుల యుద్ధంబునకుఁ జీరువారలునగు వానరరాక్షసుల మహాధ్వని సంగిమ్మట్టి చెలంగినది. ౪౪,౪౫

అంత దుష్టబుద్ధియగు ప్రహస్తుఁడు విజయంబుపొందుటకై వానరరాజుండగు సుగ్రీవునిసేనయొద్దకుఁబోయి శలభిం బగ్నిహోత్రమును బ్రవేశించునట్లుఅంతికంతకు వృద్ధిఁబొందుచుండు వేగంబుగల యమ్మహాసేనం బ్రవేశించెను. ౪౬

ఇది యేఁబదియేడవసర్గము.

ఏఁబదియెనిమిదవసర్గము

అంత శత్రువులనడంగఁద్రొక్కినట్టి రాముఁడు భయంకరపరాక్రముఁ

ఉవాచ సస్మితం రామో విభీషణ మరిన్దమః. ౧

కథమేష స్సుమహాకాయో బలేన మహతా వృతః,
ఆచక్ష్వ మే మహాబాహో! వీర్యవన్తం నిశాచరమ్. ౨

రాఘవస్య వచ శ్శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ విభీషణః,
ఏష సేనాపతి స్తస్య ప్రహస్తో నామ రాక్షసః. 3

లఙ్కాయాం రాక్షసేన్ద్రస్య త్రిభాగబలసంవృతః,
వీర్యవా న్రణవి చ్ఛూరః ప్రఖ్యాతశ్చపరాక్రమే. ౪

తతిథి ప్రహస్తం నిర్యన్తం భీకుం భీకుపరాక్రమమ్,
గర్జన్త సుమహాకాయం రాక్షసై రభిసంవృతమ్. ౫
దదర్శ మహతీ సేనా వానరాణాం బలీయసామ్,
అతిసంజాతరోషాణాం ప్రహస్త మభిగర్జతామ్. ౬

ఖడ్గశక్త్యృష్టిబాణాశ్చ శూలాని ముసలాని చ,
గదాశ్చ పరిఘాశ్చ ప్రాసా వివిధాశ్చ పరశ్వధాః. ౭
ధనూంషిచ విచిత్రాణి రాక్షసానాం జయైషిణామ్,
ప్రగృహీతా న్యశోభన్త వానరా నభిధావతామ్. ౮

జగృహుశ్చ పరశవాం శ్చాపి పుష్పితా న్వానరర్షభాః,
శిలాశ్చ విపులా దీర్ఘా దోద్భుకామాణి ప్లవఙ్గమాః. ౯

డగు ప్రహస్తుఁడు వచ్చుటంగని చిఱునగవు మోమునందనర విభీషణుండిట్లని యిట్లని చెప్పెను. ౧

మహాబాహుఁడవగు విభీషణుఁడా! మహాకాయుఁడగు నీరాక్షసుఁడు గొప్పసేనంగూడి వచ్చుచున్నాఁడు. ఈతఁడెవ్వఁడు? ఇతఁడు మిక్కిలియుఁ బరాక్రమంబుగలవాఁడని తోఁచుచున్నది. ఇతనిం జెప్పుము. అని రాముఁడు విభీషణు నడిగెను. ౨

విభీషణుఁడు రామునిమాటను విని యిట్లని బదులుచెప్పెను.

ఈరాక్షసుఁడు రావణుని సేనానాయకుఁడు. ఇతనిపేరు ప్రహస్తుఁడు. ౩

లంకయందు రాక్షసరాజుండగు రావణునిసైన్యంబుసందు మూఁడవ భాగ మీప్రహస్తుని యధీనముగా నుండును ఇతఁడు బలవంతుఁడు అస్త్రంబులం దెలిసినవాఁడు. శూరుఁడు. పరాక్రమంబునను బేరుపొందినవాఁడు అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౪.

అంతఁ దమపైకివచ్చుచున్న భీకరాకారుఁడును భీకరపరాక్రముఁడును సింహనాదంబులు సేయుచున్నవాఁడును మహాకాయుఁడును బెక్కురాక్షసవీరులతోఁగూడినవాఁడునగు ప్రహస్తునిం జూచి బలవంతులగు వానరవీరులు పరమహర్షితులయి ప్రహస్తుం బేరొక్కని సింహనాదంబులు గావించిరి. ౫,౬

అప్పుడు వానరులమీఁదికిఁ బరుగెత్తుచు జయంబుగోరి యుద్ధంబున కుపక్రమించినరాక్షసవీరులుధరించిన ఖడ్గంబులు శక్తులు నష్టులు బాణంబులు శూలంబులు ముసలంబులు గదలుఁ బరిఘంబులుఁ బ్రాసంబులు నానావిధములయిన పరశ్వధంబులు మొదలగునాయుధంబులు ఎంతయుఁ బ్రకాశించుచుండినవి. ౭,౮

వానరోత్తములు యుద్ధంబుసేయుటకై పుష్పితంబులగు వృక్షములను విశాలంబులును దీర్ఘంబులు నగు తొళ్లను బట్టుకొని నిలిచిరి ౯

తేషా మన్యోన్య మాసాద్య సఙ్గ్రామ స్తుములో నభూత్,
బహూనా మశ్మవృష్టిం చ శరవృష్టిం చ వర్షతామ్ ౧౦
బహవో రాక్షసా యుద్ధే బహూ న్వానరయూథపాన్,
వానరా రాక్షసాం శ్చాపి నిజఘ్ను ర్బహవో బహూన్. ౧౧
తూర్ణై ర్ప్రమథితాగ్ర కేచి త్తే చిచ్ఛ పరమాయుధైః,
పరిఘై రాహతాగ్ర కేచి త్తే చి చ్ఛిన్నాగ్ర పరశ్వధైః ౧౨

నిగుచ్ఛ్వాసాగ్ర కృతాగ్ర కేచి త్పతితా ధరణీతలే,
విభిన్నహృదయాగ్ర కేచి దిషుసంధానసందితాః. ౧౩
కేచి ద్ద్విధాకృతాః ఖడ్గైగ్ర స్ఫురన్తగ్ర పతితా భువి,
వానరా రాక్షసై ర్భూమౌ పాతృవిశ్చాపదారితాః. ౧౪

వానరై శ్చాపి సంక్రుద్ధై రాక్షసాభూ స్సమన్తతః,
పాదవై ర్గిరిశృఙ్గైశ్చ సంపిష్టా వసుధాతలే. ౧౫
సప్రాస స్సాగ్నికై ర్బాహుపై ర్ముష్టిభిశ్చ హతా భృశమ్,
వేము ర్భోగిత మాస్యేభ్యో విశీర్ణదశనేక్షణాః. ౧౬

ఆర్తస్వనంచ స్వనతాం సింహనాదం చ నర్దతామ్,
బభూవ తుములశ్శబ్దో హరీణాం రక్షసాం యుధి. ౧౭

వానరా రాక్షసాగ్ర క్రుద్ధా వీరమార్గ మనువ్రతాః,
వివృత్తనయనాగ్ర కూర్మరా శ్చక్రుః కర్మా ణ్యభీతవత్. ౧౮

నరాన్తకగ్ర కుమ్భహను ర్మహోదర స్సమున్నతః,

ఆట్లు ఆవానరరాక్షసులు ఒండొరులం గలసి శిలావర్షంబుసు గురియుచుఁ బెనంగ నారంభింపుడుఁ బోరు ఘోరంబయ్యె. ౧౦

ఆప్పుడు యుద్ధమునందుఁ రాక్షసులఁ బెక్కండ్రువానరుల నసేకులవధించిరి; ఆట్లు వానరు లసేసులు ఆసేకులరాక్షసుల వధించిరి. ౧౧

వానరులు కొందఱు రాక్షసులచే శూలంబుల వధింపఁబడిరి. కొందఱుచక్రములచేఁ జంపఁబడిరి. కొందఱు పరిఘంబులవధింపఁబడిరి. కొందఱు గొడ్డళ్లచే ఛేదింపఁబడిరి. ౧౨

కొందఱు గతిప్రాణులుగాఁ జేయఁబడి నేలంబడిరి. కొందఱు బాణంబులచేఁ గొట్టఁబడి వాగలయి గుండెలుపగిలి ప్రాణంబులఁ విడిచిరి ౧౩

కొందఱు వానరులు రాక్షసులచే ఖడ్గంబుల రెండుతునుకలుగ ఖండింపంబడిన వారలయి యొగురుచు నేలంబడిరి. కొందఱు వానరులు పార్శ్వభాగంబుల శూలంబులచే విదారింపఁబడినవారలయి మ్రుచ్చిలిపొంగిరి ౧౪

ఆప్పుడు వానరులును బరమకోపులయి రాక్షసులను గుంపుగుంపుగా వృక్షములచేతను బర్వతశిఖరంబులచేతను జూర్ణముగావించి యీపు నూపిరి

కొందఱు రాక్షసులు వానరులచే వజ్రస్పర్శంబులగు పిడికిళ్లఁ బొడిపింబడి దంతములును గన్నులును రాలి నోట నెత్తురుగ్రక్కుచు నేలంబడిరి. ౧౫

యుద్ధంబున వానరరాక్షసులు కొందఱు దెబ్బదిన్నప్పుడు రోదనము నేయుచుఁ గొందఱు జయమునొంది సింహనాదంబు నేయుచునుండిరి. ఆశబ్దంబు తుములంబై నింగిముట్టి చెలంగినది. ౧౭

వానరులు రాక్షసులు సందఱును క్రుద్ధులయి భీమాస్ఫంబు ననుసరించి కన్నులు గిఱగిఱ ండిరుగ భయంకరాకారులయి నిర్భయంబుగా యుద్ధంబు గావించిరి. ౧౮

వరాంతికుఁడును గుంభహనుఁడును మహానాదుఁడును సమున్నతుఁ

ఏతే ప్రహస్తసచివా స్సర్వే జఘ్నుర్వనౌకసః. ౯౯

తేషా మాపతతాం శీఘ్రంనిఘ్నతాం చాపి వానరాన్,
ద్వివిదో గిరిశృఙ్గేణ జఘా నైకం నరాన్తకమ్. ౧౦

మర్తుళఙి పున రుత్థాయ కపి స్స వివులద్రుమమ్,
రాక్షసం ఛీ ప్రహస్తస్తు సమున్నత మపోథయత్. ౧౧
జామ్బవాం స్తు సుసంక్రుద్ధః ప్రగృహ్య మహతీం శిలామ్,
పాతయామాస తేజస్వీ మహానాదస్య వక్షసి. ౧౨
అథ ఋక్షబిలస్తత్ర తారేణాసాద్య వీర్యవాన్,
పృష్ఠే నాభిహతో మూర్ధ్ని ప్రాణాన్ సంత్యాజయ ద్రణే ౧౩
అమృష్యమాణ స్తత్కర్మ ప్రహస్తో రథ మాస్థితః,
చకార కదనం ఘోరం ధనుష్పాణి ర్వనౌకసామ్. ౧౪

ఆసన్న ఇవ సంజజ్ఞే ఉభయో స్సేనయో స్తదా,
క్షుభిత స్యాప్రమేయస్య సాగరస్యేవ నిస్వనః. ౧౫

మహతా హి శరౌఘేణ ప్రహస్తో యుద్ధకోవిదః,
అర్దయామాస సంక్రుద్ధో వానరా న్వర మోహవే. ౧౬

వానరాణాం శరీరైశ్చ రాక్షసానాంచ మేదినీ,
బభూవ నిచితా ఘోరా పతితైరివ పర్వతైః ౧౭
సా మహీ రుధిరౌఘేణ ప్రచ్ఛన్నా సంప్రకాశతే,
సంఛన్నా మాధవే మాసి పలాశైరివ పుష్పితైః. ౧౮

డును ఈప్రహస్తమంత్రులు నల్వురును బెలరేగి వానరుల నానావిధంబుల వధించిరి. ౧౯

అనరాంతకకుంభహనుమహానాదసమున్నతు లట్లు చెలరేగి వానరుల వధింపుచుండుటం జూచి ద్వివిదుఁడు పర్వతశిఖరముచే వారలలో నరాంతకు నొక్కని వధించిపుచ్చెను. ౨౦

శీఘ్రముగాఁ గార్యములు చేయునట్టి గుర్తుఖుఁడు పెద్దవృక్షము నొకటిఁ బెకలించి సమున్నతుఁడను రాక్షసుని వధించెను. ౨౧

మహాపరాక్రమశాలియగు జాంబవంతుఁడు పరమకుపితుఁడై పెద్ద తాయి నొకటి దీసి మహానాగునిమొమ్ము పై వైవ నతఁడు నేలం గూలెను.

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడగు కుంభహనుఁడు తారునిచే వృక్షంబున శిరస్సునందుఁ బ్రహరింపఁబడినవాఁడై నేలఁబడి ప్రాణంబులు విడిచెను.

ప్రహస్తుఁడును రథంబుననుండి యిట్లు తనమంత్రులు నల్వురును హతులగుటంజూచి దాని నోర్వఁజాలక ధనుర్ధరుఁడై వానరులతో భయంకరంబుగా యుద్ధముగావించెను. ౨౪

ప్రళయకాలమునం దప్రమేయంబగు సముద్రం బుప్పొంగునప్పుడు గలుగుమహాధ్వనివలె ఆరెండుసేనలయందును ఆయుద్ధంబునంబుట్టిన మహాధ్వనియు భయంకరంబై యొప్పినది. ౨౫

యుద్ధంబుసందుఁ బండితుఁడగు ప్రహస్తుఁడు పరమకుపితుఁడై యమ్మహాయుద్ధంబుసందు అసంఖ్యంబుగా బాణంబులు ప్రయోగించి వానరుల నొప్పించెను. ౨౬

పర్వతాకారంబులగు వానరరాక్షసుల శరీరంబులు పడియుండుటచే నాయుద్ధభూమియంతయు భయంకరాకారంబయి యుండినది. ౨౭

ఆయుద్ధభూమియంతయు నెత్తురుచే నిండియుండుటవలన నది ఏసంతఱియుతువునందుఁ బుష్పించిన పలాశవృక్షంబులచే నిండినట్లు ప్రకాశింపుచుండినది. ౨౮

హతవీరౌఘవప్రాం తు భగ్నాయుధమహాద్రుమామ్,
శోణితౌఘమహాతోయాం యమసాగరగామినీమ్. 29
యకృత్ప్లీహమహాపజ్కాం విశీర్ణాన్త్రశైవలామ్,
భిన్నకాయశిరోవీనా మజ్జావయుపశాన్వలామ్. 30
గృధ్రహంసగణాకీర్ణాం కఙ్కసారససేవితామ్,
మేదశ్ఛేదసమాకీర్ణా మార్తస్వనినినిస్వనామ్. 31
తాం కాపురుషదుస్తారాం యుద్ధభూమిమయీం నదీమ్,

నదీమివ ఘనాపాయే హంససారససేవితామ్. 32
రాక్షసాశ్చ కపిముఖ్యాశ్చ తేరుస్తాం దుస్తరాం నదీమ్,

యథా పద్మరజోధ్వస్తాం నళినీం గజయూథపాః. 33

తత స్స్వజనం బాణౌఘా స్పృహనం స్వన్దనే స్థితమ్,
దదర్శ తరసా సీలో వినిఘ్నన్తం ప్లవఙ్గమాన్. 34
ఉద్ధూత ఇవ వాయుశ్ఛే నుహాదభ్రబలం బలాత్,
సమీక్ష్యాభిద్రుతం యుద్ధే ప్రహస్తో వాహినీపతిః. 35
రథే నాదిత్యవర్ణేన నీలమే వాభిదుద్రువే,
స ధనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠో విక్రమ్య పర మాహవే. 36
నీలాయ వ్యసృజ ద్బాణా న్స్పృహస్తో వాహినీపతిః,

తే ప్రాప్య విశిఖా నీలం వినిర్భిద్య సమాహితాః. 37

హతులయిన యిరువాఁగుపీఁతలసమూహములే తీరములుగాఁగలదియు విఱిగిన యూరుధములె తిరవృక్షములు గాఁగలదియు నెత్తురే జలముగాఁగలదియు యకృత్ప్లీహములను మాంసములే యడుసుగాఁగలదియుఁ బ్రేగులేపాఁచి తీఁగెలుగాఁగలదియు తెగిపడిన దేహాఖండములు శిరస్సులునే మత్స్యములు గాఁగలదియు వ్రేళ్లు మొదలగు నవయవంబులే పుచ్చికగాఁగలదియు గద్దలే హంసలుగాఁగలదియు పులుఁగులే సారసంబులుగాఁగలదియు మేదస్సే నీరుగాఁగలదియు దెబ్బలు దిన్నవారలయేప్పులే ధ్వనిగాఁగలదియు యముఁడను సముద్రమునంగలయునది యు బితికినాండ్రకు దాఁటనలవిగానిది యునగు యుద్ధభూమియను మహానదిని అవ్వానరరాక్షసులు ప్రవహింపఁజేసిరి. 30

రాక్షసులను వానరపీనులనుశరద్ధృతువునందు హంససారసపక్షు తో నొప్పుచుండునదిని సులభంబుగా దాఁటునట్లు దుస్తరంబగు నయ్యుద్ధభూమి నదిని దాఁటిరి. 31

మదపుటేనుఁగులు కమలములపరాగము పడియుండుటచే నిర్లాంతరము నొందిన తామరకొలంకుల దాఁటి యెట్టినిదేహము గలవగునట్లు అవ్వానర రాక్షసులు అయ్యుద్ధభూమిం దిగినట్టి రక్తవర్ణములయిన దేహములుగలవార లయిరి. 33

అంత నల్లు రథగతుఁడై బాణంబులనేకంబులు ప్రయోగించుచు వా నరులవధించుచున్న ప్రహస్తుని నీలుఁడు చూచెను. 34

సేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁడు ఆకాశంబున నుద్ధూతంబగు వా యువు మేఘసమూహంబుపై కడరునట్లు తనపైకడరిన నీలుంజూచి సూర్యప్ర భం బగురథంబుతో నానీలునిమీఁదికిఁ బోయెను. 35

ధనుర్ధరులలో నుత్తముఁడగు రాక్షససేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁ డు త్తమంబగు ధనుస్సు నాకర్ణాంతము నాకర్షించి నీలునిపై బాణంబులు ప్రయోగించెను. 36

మహావేగంబులును కుపితంబులగు సర్పంబులువలె నతితీక్ష్ణంబులగు

మహీం జగ్ముర్మహావేగా రుషితా ఇవ పన్నగాః,

నీల శ్శరై రభిహతో నిశితై ర్జ్వలనోపమైః. 3౮
స తం సగమదుర్ధర్ష మాపతన్తం మహాకపిః,
ప్రహస్తం తాడయామాస వృక్ష ముత్పాట్య వీర్యవాన్. 3౯
స తే నాభిహతగ క్రుద్ధో నవ నాక్షసపుఙ్గవః,
వవర్ష శరవర్షాణి ప్లవఙ్గానాం చమూపతౌ. ౪౦

తస్య బాణగణా స్తీక్ష్ణా స్తారా నాక్షసస్య మహాబలః,
అవారయ న్వారయితుం ప్రత్యగృహ్ణా న్నివారితః. ౪౧

య థైవ గోవృషో వర్షం శారదం శీఘ్ర మాగతమ్,
ఏవ మేవ ప్రహస్తస్య శరవర్షం దురాసదమ్. ౪౨
నివారితాక్ష స్సహసా నీల స్సైన్య సుదారుణమ్,

రోషిత శ్శరవర్షేణ సాలేన మహతా మహాన్. ౪౩
ప్రజఘాన హయా న్నీలగ ప్రహస్తస్య మనోజవాన్,
తత స్స చాప ముద్గృహ్య ప్రహస్తస్య మహాబలః. ౪౪
బభఞ్జ తరసా నీలో ననాద చ పునగపునః,

విధను స్తు కృత స్తేన ప్రహస్తో వాహినీపతిః. ౪౫
ప్రగృహ్య ముసలం ఘోరం స్యన్దనా దవపుప్లువే,

తా వుభౌ వాహినీముఖ్యౌ జాతవైరౌ తరస్వినౌ. ౪౬
స్థితౌ ఋతజదిగ్దాఙ్గౌ ప్రభిన్నా వివ కుఞ్జరౌ,

నాబాణంబులు లక్ష్యంబుదప్పక నీలునిదేహంబు ప్రవేశించి యావలికిఁ బోయి భూమిం ప్రవేశించినవి. 32

మహాపరాక్రమశాలియగు నాస్త్రుఁడు అట్లు తీక్ష్ణంబులయిన నిప్పు లంటిబాణంబులఁ గొట్టబడినవాఁడై కోపించి వృక్షము నొకటిఁ బెరికించి తనపైకి వచ్చుచున్న దుర్ధర్షుఁడగు ప్రహస్తుం బ్రహరించెను. 33, 34

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు నాప్రహస్తుఁడు అట్లు వృక్షంబునఁ గొట్టఁబడి కోపించి సింహనాదంబుసేయుచు వానరసేనానాయకుఁడగు నీలునిపై బాణవర్షంబులు గురిపించెను. 40

మహాబలశాలియగు నీలుఁడు భయంకరాకారంబులగు నాప్రహస్తుని బాణసమూహంబుల నివారింప నశక్తుఁడై కన్నులు మూసికొని యన్నిటిని సహించుచుండెను. 41

ఆఁబోతు శరదృతువునందలి వర్షంబును ఎంతమాత్రము సరకుసేయుక సహించునట్లు నీలుఁడు ప్రహస్తుఁడుప్రయోగించిన భయంకరంబగు బాణవర్షంబును ఎంతమాత్రము సరకుసేయుక కన్నులుమూసికొని సహించియుండెను. 42

మహాబలుఁడగు నీలుఁడు ఆబాణవర్షంబునకుఁ గోపించి యొక్క మహావృక్షంబుగొని మనోవేగంబులగు ప్రహస్తుసైన్యంబులను వధించెను. 43

అంత మహాబలశాలియగు నీలుఁడు వేగంబున నాప్రహస్తునిచేతి ధనుస్సు నొడిసిపట్టుకొని విఱిచివైచి పెక్కుమాఱులు సింహనాదంబుగావించెను. 44

రాక్షససేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁడు అట్లు నీలునిచే విరథుఁడును విధనుష్కుఁడును గావింపఁబడి భయంకరంబగు ముసలంబు చేతంగొని రథంబుననుండి నేల కుఱికెను. 45

పరస్పరబద్ధవైరులును బలవంతులును నెత్తుటం దడిసిన దేహములుగల వారలునగు నావానరరాక్షససేనానాయకులునీలప్రహస్తు లిద్దఱు మదపుటేనుఁగులుంబోలె నొండొరులం దాఁకి నిలిచిరి. 46

ఉల్లిఖన్తౌ సుతీక్ష్ణాభి ర్దంష్ట్రాభి రితరేతరమ్. ౪౭
సింహశార్దూలసదృశౌ సింహశార్దూలచేష్టితౌ,
విక్రాన్తవిజయౌ వీరౌ సమరే ష్వనివర్తినౌ. ౪౮
కాఙ్క్షమాణౌ యశశ్శ్రీవృత్రవాసవయోరివ స్సమౌ,

ఆజఘాన తదా నీలం లలాటే ముసలేన సః. ౪౯
ప్రహస్తస్య వరమాయత్త స్తస్య సుస్రావ శోణితమ్,
తత శ్శోణితదిగ్ధాఙ్గ స్ప్రగృహ్య సుమహాతరుమ్. ౫౦
ప్రహస్త స్యోరసి క్రుద్ధో విససర్జ మహాకపిః,
త మచిన్త్య ప్రహారం స ప్రగృహ్య ముసలం మహత్. ౫౧
అభిదుద్రావ బలినం బలా న్నీలం ప్లవఙ్గమమ్,
త ముగ్ర వేగం సంర్ధ మాపతన్తం మహాకపిః. ౫౨
తత స్సంపీడ్య జగ్రాహ మహావేగో మహాశిలామ్,
తస్య యుద్ధాభికామస్య మృధే ముసలయోధినః. ౫౩
ప్రహస్తస్య శిలాం నీలో మూర్ధ్ని తూర్ణ మపాతయత్,
సా తేన కపిముఖ్యేన విముక్తా మహతీ శిలా. ౫౪
బిభేద బహుధా ఘోరా ప్రహస్తస్య శిర స్తదా,
సగతాసు ర్గతశ్రీకో గతసత్త్వో గతేన్ద్రియః. ౫౫
పపాత సహసా భూమౌ ఛిన్నమూల ఇవ ద్రుమః,
విభిన్నశిరస స్తస్య బహు సుస్రావ శోణితమ్. ౫౬
శరీరా దభిసుస్రావ గిరేర్ధా ప్రస్రవణం యథా,
హతే ప్రహస్తే నీలేన తదకమ్ప్యం మహద్బలమ్. ౫౭
రక్షసా మప్రధృష్యాణాం లఙ్కా మభిజగామ హ,
న శేకు స్సమరే స్థాతుం నిహతే వాహినీపతౌ. ౫౮
నేతుబన్ధం సమాసాద్య విశీర్ణం సలిలంయథా,

సింహార్దూలంబులతో సమానులును సింహార్దూలచేష్టితులును పెక్కు యుద్ధంబుల నిదివఱకు జయంబు గొంది యుండువారలును వీరులును యుద్ధంబు నవెనుదీయని వారలును వృత్రాసురదేవేంద్రులకు సరియైన వారలునగు నా ప్రహస్తుడును నీలుడును తీక్ష్ణంబులగు బాణంబులచే నొండొరుల దేహంబున గాయంబులువడఁ బరస్పరజయంబుఁ గోరి పోరుచుండిరి. ౫౯

అప్పుడు ప్రహస్తుడు పరమవేగంబున ముసలంబు దీసి నీలుని లలాటప్రదేశంబునఁ బ్రహరింప వానుండి రక్తంబు కాఱినది. ౬౯

అంత దేహంబంతయు నెత్తుటందడియ నీలుఁడు కోపించి యొకమహావృక్షంబుగొని ప్రహస్తునిమస్తకస్థలంబుపై వేసెను. ౬౦

ఆప్రహస్తుఁడు ఆచెట్టును సరకుసేయక ఆమ్రహాముసలంబుగొని బలవంతుఁడగు నీలునిపైకిఁ బరుగెత్తెను. ౬౧

అంత మహావేగుఁడగు నీలుఁడు ఆప్రహస్తుఁడు భయంకరవేగంబునఁ దనపైకి వచ్చుటంజూచి యొక్కగొప్పశిలను గ్రహించెను. ౬౨

నీలుఁడు ముసలంబుతో యుద్ధంబు సేయుచుఁ దనపైకిఁ బఱతెంచుచున్నయా ప్రహస్తునితలమీఁద శీఘ్రంబున శిలం బడవేసెను. ౬౩

అప్పుడు వానరశ్రేష్ఠుఁడగు నీలుఁడు వైచిన భయంకరాకారంబగు వమ్మహాశిలచేఁ బ్రహస్తునితల పెక్కుప్రక్కలయి రూపఱిపోయెను. ౬౪

ఆప్రహస్తుఁడు కాంతియు బలంబును నింద్రియంబులును నశించి గతప్రాణుఁడై నఱికఁబడిన వేఱుగలవృక్షంబువైవడి తటాలున నేలంగూలెను.

ఆప్రహస్తునిభిన్నంబగు శిరస్సుననుండియు దేహంబుననుండియు పళ్వతంబుననుండి వెలువడు ప్రవహించునట్లు అధికముగా నెత్తురుగాతివది.

నీలుఁడు ప్రహస్తుని వధించినపిమ్మట వంతవఱకు నప్రధృష్యులుగానుండిన వానరసైనికులందఱు పరమదుఃఖితులయి లంకకుం బోయిరి. ౬౭

యుద్ధంబున నేనానాయకుఁడు నిహతుఁడైన పిదప జ్వలం బనకట్టను వాటి యావలికిఁ బ్రవహింపఁజాలవట్లు రాక్షసులు నిలువఁజాలరైరి. ౬౮

హతే తస్మిం శ్చమూముఖ్యే రాక్షసా స్తే నిరుద్యమాః. ౫౯

రక్షధిపతిగృహం గత్వా ధ్యానమూకత్వ మాస్థితాః,
ప్రాప్త శ్శోకార్ణవం తీవ్రం నిస్సంజ్ఞా ఇవ తేఽభవన్. ౬౦

తతస్తు నీలో విజయీ మహాబలో
ప్రశస్యమాన స్సువ్యకృతేన కర్మణా,
సమేత్య రామేణ సలక్ష్మణేనచ
ప్రహృష్టరూప స్తు బభూవ యూథపః. ౬౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టసప్తాశ స్సర్గః. ౫౮.

ఏకోనషష్టితమ స్సర్గః.

తస్మి న్హతే రాక్షససైన్యపాలే
ప్లవఙ్గమానా మృషభేణ యుద్ధే,
భీమాయుధం సాగరతుల్యవేగం
విదుద్రువే రాక్షసరాజసైన్యమ్. ౧

గత్వాఽథ రక్షోధిపతే శ్శశంసు
స్సేనాపతిం పావకసూనుశస్తమ్,
తచ్చాపి తేషాం వచనం నిశమ్య
రక్షోధిపశ్చ క్రోధవశం జగామ. ౨

సంభ్రాన్త ప్రహస్తం నిహతం నిశమ్య
శోకార్దితశ్చ క్రోధపరీతచేతాః,
ఉవాచ తా న్రాక్షసమోఘముఖ్యా
నిర్దోషయథా చామరమోఘముఖ్యాన్. ౩

రాక్షససేనానాయకుఁడగు ప్రహస్తుఁడు వధింపఁబడినవెనుక రాక్షస సైనికులు ఏమియుఁ జేయఁజాలక యూరకుండిరి. ౫౯

ఆరాక్షసులు రావణునియొద్దకుఁబోయి చింతాపరంబున మూఁగలువలె నేమియుమాటలాడఁజాలక దుఃఖసముద్రమున్నలయి మూర్ఛితులుంబోలె నుండిరి. ౬౦

అంత మహాబలుఁడును జయశాలియుఁగు వానరవాహినీనాయకుఁడు నీలుఁడు రామలక్ష్మణులంజేరి తానుగావించిన ప్రహస్తవధంబునకు యందఱి చేతను బ్రశంసింపఁబడుచుఁ బరమసంతోషంబున నుండెను. ౬౧

ఇది యేఁబదియొకమిదనసర్గము.

ఏఁబదితొమ్మిదవ సర్గము.

వానరవరిష్ఠుఁడగు నీలునిచే రాక్షససేనాపాలకుఁడయిన ప్రహస్తుఁడు నిహతుఁడయినపిదప భయంకరములయిసయూపశృంగములఁగలదియు సముద్రమునకుంబోలె మహావేగంబుగలదియునగు నారాక్షససేన లంకకుఁ బరుగెత్తినది. ౧

అంత నారాక్షసులుపోయి రావణునకు "సేనానాయకుఁడగుప్రహస్తుఁడు నీలునిచే నిహతుఁడయ్యె" నని విన్నవింప నారాక్షసరాజు వారల మాటను విని కోపంబునొందెను. ౨

ఆరావణుఁడు ప్రహస్తుఁడు యుద్ధంబున నిహతుఁడగుటను విని శోకక్రోధంబులు మనంబునఁ బెనంగొన సమీపంబుననుండు రాక్షసోత్తములం జూచి దేవోత్తముల కింద్రుఁడు చెప్పినట్లు ఇట్లని చెప్పెను. ౩

నావజ్ఞా రిపవే కార్యా యై రిన్ద్రీబలసూదనః,
నూదిత సైన్యపాలో మే సానుయాత్ర స్సకుఞ్జరః. ౪

సోఽహం రిపువినాశాయ విజయా యావిచారయన్,
స్వయ మేవ గమిష్యామి రణశీర్షం త దద్భుతమ్. ౫

అద్య త ద్వానరానీకం రామం చ సహలక్ష్మణమ్,
నిర్దహిష్యామి బాణౌఘైః ర్వనం దీప్తై రి వాగ్నిభిః. ౬
స ఏవ ముక్తా జ్వలనప్రకాశం
రథం తురఙ్గో త్తమరాజయుక్తమ్,
ప్రకాశమానం వపుషా జ్వలన్తం
సమారురో హామరరాజశత్రుః. ౭
న శక్ష్యథేరీపణవప్రణాదై
రాస్ఫోటితహ్వేళితసింహనాదైః,
వృన్దైస్తవై శ్చా ప్యభివూజ్యమాన
స్తదా యయౌ రాక్షసరాజముఖ్యః. ౮
స శైలజీమూతనికాశరూపై
ర్హాంసాదనైః పావకదీప్తనేత్రైః,
బభౌ వృతో రాక్షసరాజముఖ్యో
భూతై ర్వృతో రుద్ర ఇ వాసురేశ్వరః. ౯
తతో నగర్యా స్సహసా మహాబాహా
నిష్క్రమ్య త ద్వానరసైన్య ముగ్రమ్,
మహార్ణవాభ్ర స్తనితం దదర్శ
నముద్యతం పాదపశైలహస్తమ్. ౧౦
తద్రాక్షసానీక మతిప్రచణ్డ

దేవేంద్రుని బలంబును వధించునట్టి నా సేనానాయకుని సపరివారంబుగాఁ బొరిగొన్నట్టిమనశత్రువులు వానరు లనుబుద్ధిచే స్వల్పముగాఁ దలంపఁదగిన వారలుకారు. ౪

నే నింక నాలోచింపను; నేనే శత్రువులను వధించి విజయంబుఁ జేకొనుటకై యల్పులచేఁ బ్రబలులు వధింపఁబడుటచే నాశ్చర్యకరముగానుండు పట్టి యాయుద్ధంబునకుఁ బోయెదను. ౫

ఇప్పుడు కార్చిచ్చు వనంబును దహించునట్లు బాణంబులచే నారామలక్ష్మణులను వానరసేన నంతయు దహించెదను. ౬

దేవేంద్రశత్రుఁడగు రావణుఁడు ఈప్రకారమునంజెప్పి అగ్నికింబోలెఁ దేజస్సుకలదియు సుత్తమాశ్వంబులు పూన్చినదియు నలంకారంబులచేతను స్వరూపముచేతను బ్రకాశించుచున్నదియు నగు రథము నారోహించెను. ౭

అప్పుడు రాక్షసరాజోత్తముఁడగు నారావణుఁడు శంఖభేరీపణవాదివాద్యధ్వనులచేతను భుజాస్ఫాలనసింహనాదధ్వనులచేతను నానావిధశస్త్రములచేతను గొనియాడఁబడుచు యుద్ధంబునకుఁ బోయెను. ౮

రాక్షసరాజోత్తముఁడగు నారావణుఁడు పర్వతమేఘంబులతో సమానములయిన యాకారములుగలవారలునగు రాక్షసులచేఁ బరివృతుఁడై భూతంబులచేఁ బరివేష్టితుఁడగు రుద్రునికైవడిఁ బ్రకాశించెను. ౯

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు రావణుఁడు శీఘ్రంబునఁ బట్టణంబువెలువడి భయంకరంబును మహాసముద్రంబునకును మేఘంబుననునుంబోలె మహాధ్వనిగలదియు వృక్షంబులు శైలంబులు చేతులందాల్చి యుద్ధసన్నద్ధంబై యున్నదియగు నవ్వానరసైన్యముం జూచెను. ౧౦

సర్వరాజావంటిభావమువుగల రాముఁడు యుద్ధోత్సాహంబున నిను

మాలోక్య రామో భుజగేన్ద్రభోగం,
విభీషణం శస్త్రభృతాం వరిష్ఠం
మువాచ సేనానుగతః పృథుశ్రీః. ౧౧
నానాపతాకాధ్వజశస్త్రజుష్టం
ప్రాసాసిశూలాయుధవజ్రజుష్టమ్,
సైన్యం నగేన్ద్రోపమనాగజుష్టం
కస్యేద మక్షోభ్య మభీరుజుష్టమ్. ౧౨
తతస్తు రామస్య నిశమ్య వాక్యం
విభీషణ శ్శక్రసమానవీర్యః,
శశంస రామస్య బలప్రవేగం
మహాత్మనాం రాక్షసపుఙ్గవానామ్. ౧౩
యోఽసౌ గజస్కన్ధగతో మహాత్మా
నవోదితారోకపటుతామ్రనక్షః,
ప్రకమ్పయ న్నాగశిరోఽభ్యుపైతి
వ్యాకమ్పనం జ్ఞేన మవేహి రాజన్!. ౧౪
యోఽసౌ రథస్థో మృగరాజకేతు
ర్భూమ్యా ధనుశ్శక్రధనుఃప్రకాశమ్,
కరీష భాస్యగవివృత్తపంక్తి
స్సు ఇన్ద్రజి న్నామ వరప్రధానః. ౧౫
యశ్చైష విస్ఫార్య సమహేన్ద్రకల్పో
ధనుస్స్థ రథస్థోఽతిరథోఽతివీరః,
విస్ఫారయ న్చాప మతులమానం
నామ్నాతికాయోఽతివివృద్ధకాయః. ౧౬
యోఽసౌ నవారోదితతామ్రనేత్రు
రారుహ్య భుజ్ఞానినదప్రణాదమ్,

మడించినకాంతి గలవాడై వానరసేనాపరివృతుడై మహాభయంకరంబై పచ్చుచున్నయారాక్షససేనం గని యాయుధధారులలోను త్తముడగు విభీషణుండొచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౧

నానావిధములయిన ధ్వజములతోఁ గూడినదియుఁ బ్రాసములు ఖడ్గములుశూలములు ధనుస్సులు మొదలగునాయుధములతోఁగూడినదియు నైరావతసమూహంబులను త్తమగజంబులతోఁగూడినదియు నక్షోభ్యంబును భూరమయంబునగు నీసేన యెవ్వనిది? అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ఆంత దేవేంద్రసమానపరాక్రముఁడగు విభీషణుఁడు రామునిమాటను విని రామునకు మహాపరాక్రమశాలులగు నారాక్షసోత్తముల బలాతిశయంబులం జెప్పెను. ౧౨

రాముఁడా! ఇదిగో నూతనముగా నుదయించినసూర్యునివగిది నెఱ్ఱనై నముఖముగలిగి యేనుఁగుమీఁదఁ గూర్చుండి తనదేహభారంబున నేనుఁగు శిరస్సుదరఁ బరమాటోపంబున నేతెంచుచున్నాఁడే. ఇతఁడు రావణపుత్రుఁడగు నకంపనుఁడు. ౧౩

ఎవ్వఁడు రథము వారోహించినవాఁడై సింహధ్వజంబులఁ బ్రదీప్తమగు ధనుస్సును జ్యాకర్షణంబున ధ్వనింపఁజేయుచు భయంకరములయి నశోఁభలు బయలుపడి నోరుదెఱచుకొనియుండు నేనుఁగుపైఁ గడిఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడో యతఁడు బ్రహ్మదత్తవరుఁడగు నింద్రజిత్తు. ౧౪

వింధ్యాస్తమహేంద్రపర్వతాకారుఁడును అతిరథుఁడు నతిపరాక్రమశాలియునగు నీకఁడు రథగతుఁడై యతిప్రమాణాకారంబగు ధనుస్సును ధ్వనింపఁజేయుచు వచ్చుచున్నాఁడే ఈతఁడు మహాదేహుఁడైన యతికాయుఁడు. ౧౫

ఏమహాబలుఁడు నవోదితంబగు సూర్యబింబంబునకుంబోలెఁ గన్నుల నెఱ్ఱదనంబుగదుర ఘంటాధ్వనిశోభితంబగు నేనుఁగునెక్కి గర్జించుచు వచ్చు

గజం ఖరం గర్జతి వై మహాత్మా
మహోదరో నామ సవీర్య వీరః. ౧౬
యోఽసౌ హయం కాఞ్చనచిత్రభాణ్డ
మారుహ్య సంధ్యాభ్ర గిరిప్రకాశమ్,
ప్రాసం సముద్యమ్య మరీచినద్ధం
పిశాచ వీరోఽశనితుల్యవేగః. ౧౭
యశ్చైష శూలం నిశితం ప్రగృహ్య
విద్యుత్ప్రభం కింకరవజ్రవేగమ్,
వృషేన్ద్ర మూర్ధ్నాయ గిరిప్రకాశ
మాయాతి సోఽసౌ త్రిశిరా యశస్వీ. ౧౮
అసౌ చ జీమూతనికాశరూపః
కుక్షౌ పృథువ్యూఢసుజాతవక్షాః,
సమూహితః పన్నగరాజకేతు
ర్విష్ఫారయన్ భాతి ధనుర్విధూన్వన్. ౧౯
యశ్చైష జామ్బూనదవజ్రజుష్టం
దీప్తం సధూమం పరిఘం ప్రగృహ్య,
ఆయాతి రక్షోబలకేతుభూత
స్త్వసౌ నికుమ్భోఽద్భుతఘోరకర్మా. ౨౦
యశ్చైష చాపాసికరౌఘజుష్టం
పతాకినం పావకదీప్తరూపమ్,
రథం సమాస్థాయ విభాత్యదూరా
దరాన్తకోఽసౌ నగశృఙ్గయోధీ. ౨౧
యశ్చైష నానావిధఘోరరూపై
రాస్యైఘోష్ట్రనాగేన్ద్రమృగాశ్వవక్త్రైః,
భూతైర్వృతో భాతి వివృత్తనేత్రై

చున్నాఁడో ఆతఁడు మహోదరుఁడు. ౧౩

ఎవ్వఁడు బంగారుసొమ్ములచే నలంకరింపఁబడి సంధ్యామేఘయుక్తంబగుపర్వతంబుకరణిం బోల్చుచున్న గుణ్ణంబు నారోహించి తళతళాయమానంబగు ప్రాసంబు చేఁబూని యెచ్చుచున్నాఁడో యీతఁడు విశాఖుఁడు. పిడుగుపంటివాఁడు. ౧౪

ఎవ్వఁడు తీక్ష్ణంబును మెఱపువలె మెఱయుచున్నదియు వజ్రాయుధముకన్న నధికమయిన వేగముగలదియు నగు శూలంబుఁబట్టుకొని పర్వతాకారంబగువృషభంబు నారోహించి యెచ్చుచున్నాఁడో యీతఁడు యళశ్శాలియగు త్రిశిరుఁడు. ౧౫

మేఘాకారుఁడు విశాలంబును మాంసలంబును సుందరంబునగు మొగ్మగలవాఁడనగు నీరాట్కనుఁడు సన్నద్ధుఁడై పన్నగరాజధ్వజంబుగ్రాల ధనుర్విస్ఫారణంబు గావింపుచున్నాఁడే; ఈతఁడు కుంభుఁడు. ౧౦

ఎవ్వఁడు బంగారముతోను వజ్రమణులతోను నలంకరింపఁబడినదియుఁ బ్రకాశమానంబును ధూమసహితంబునగు పరిఘంబుగొని యెచ్చుచున్నాఁడో ఆతఁడు నికుంభుఁడు; ఈతఁడు రాక్షససైన్యమునకంతయు ముఖ్యుఁడు; గొప్పకార్యములు గావించినవాఁడు. ౧౧

ఎవ్వఁడు ధమర్ణాణఖడ్గంబులతోఁ గూడినదియు ధ్వజాలంకృతంబును అగ్నిహోత్రంబువలెఁ బ్రకాశించుచున్నదియు నగుపథంబు నారోహించి భయంకరాకారుఁడై ప్రకాశించుచున్నాఁడో ఈతఁడు వరాంతకుఁడు; పర్వతశిఖరంబులచే యుద్ధముసేయువాఁడు. ౧౨

ఎవ్వఁడు నానావిధభయంకరాకారంబులును వ్యాఘ్రముఖంబులును నుష్ట్రముఖంబులును గజముఖంబులును మృగముఖంబులును అశ్వముఖంబులు నగుభూతంబులచేఁ బరివేష్టితుఁడై యొప్పుచున్నాఁడో ఆతఁడే దేవతలగర్వ

స్సోఽసౌ సురాణా మపి దర్పహన్తా. ౨౩
యత్రైత దిన్దుప్రతిమం విభాతి
ఛత్త్రం సితం మూర్ధ్నశశాలాక మగ్ర్యమ్,
అత్రైష రక్షోధిపతి ర్మహాత్మా
భూతై ర్వృతో రుద్ర ఇ వావభాతి. ౨౪
అసౌ కిరీటీ చలకుణ్డలాస్యో
నగేన్ద్రవిన్ధ్యోపమభీమకాయః,
మహేన్ద్రవై వస్వతదర్పహన్తా
రక్షోధిప స్సూర్య ఇ వావభాతి ౨౫
ప్రత్యువాచ తతో రామో విభీషణ మరిన్దమమ్,

అహో దీప్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః. ౨౬

ఆదిత్య ఇవ దుష్ప్రేక్ష్యో రశ్మిభి ర్భాతి రావణః,

సువ్యక్తం లక్ష్యతే హ్యస్య రూపం తేజ స్సమావృతమ్. ౨౭
దేవదానవవీరాణాం వపు ర్హ్యేవంవిధం భవేత్,
యాదృశం రాక్షసేన్ద్రస్య వపు రేత ద్ధ్రువీకాశతే. ౨౮
సర్వే పర్వతసజ్కాశా స్సర్వే పర్వతయోధినః,
సర్వే దీప్తాయుధధరా యోధాస్తస్య మహౌజసః ౨౯
భాతి రాక్షసరాజోఽసౌ ప్రదీప్తై ర్భీమవిక్రమైః,
భూతైశ్చ పరివృత స్తీక్ష్ణై ర్దేహవద్భి రి వాన్తకః. ౩౦

దిష్ట్యాఽయ మద్య పాపాత్మా మమ దృష్టిపథం గతః,
అద్య క్రోధం విమోక్ష్యామి సీతాహరణసమ్భవమ్. ౩౧

ము నడంచినమహాత్ముఁడు. 13

చంద్రతుల్యంబును మూర్ఖశలాకంబును నుత్తమంబునగు శ్వేతచ్ఛత్రము ప్రకాశించుచున్నదే; ఈరథమునందే మహాత్ముఁడగు రాక్షసరాజు రాక్షసపరివృతుఁడై భూతసేవితుఁడగు రుద్రునికై వెడఁ దేజరిల్లుచున్నాఁడు. 14

కిరీటధరుఁడును గుండలాలంకృతిపుగుముఖుఁగలవాఁడును హిమవత్పర్వతాకారుఁడు నగు నీతఁడు రాక్షసరాజుండగురావణుఁడు; ఇంద్రియముల గర్వం బడఁచినవాఁడు; సూర్యుఁడుంబోలె వెలుఁగుచున్నాఁడు చూడుము. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. 15

అంత రాముఁడు శత్రువుల నడంగఁద్రొక్కఁజాలిన విభీషణుఁజూచి యిట్లని బదులుచెప్పెను.

రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడు దివ్యతేజంబున వెలుంగుచున్నాఁడు; మహాప్రతాపుఁడుగా నున్నాఁడు. ఆశ్చర్యము. 16

రావణుఁడు తేజంబున సూర్యునివగిదిఁ దేటిచూడ నలవిగాక వెలుఁగుచున్నాఁడు.

తేజస్సమూహావృతంబగు నీతనిరూపము స్పష్టముగా నగపడుచున్నది.

రాక్షసరాజుండగు నీరావణునిదేహంబుతేజస్సు దేవదానవులలో నెవ్వరికిని లేదు. 17

ఈతనిభటులందఱు మహాతేజులు; పర్వతాకారులు; కొండలచేయుద్ధంబుగావించువారలు; దీప్యమానంబుఁగు నాయుధంబులం దాల్చియున్నారు.

రాక్షసరాజుండగు నీరావణుఁడు దేదీప్యమానులగు భయంకర పరాక్రములచేఁ బరివేష్టితుఁడై మహాకాయంబులగు భూతములచేఁ బరివృతుఁడగు యమునికై వెడఁ దేజరిల్లుచున్నాఁడు. 18

డైవఖండంబున నీపాపాత్ముఁడు నాయెదుటంబడెను.

ఇప్పుడు సీతాపహారమునం గలిగినకోపంబుఁ దీర్చుకొనెదము. అని

ఏవ ముక్త్వా తతో రామో ధను రాదాయ వీర్యవాన్,
లక్ష్మణానుచర స్తస్థౌ సముద్ధృత్య శరో త్తమమ్. 31
తత స్స రక్షోధిపతి ర్మహాత్మా
రక్షాంసి తా న్యాహ మహాబలాని,
ద్వారేషు చర్యా గృహగోపురేషు
సునిర్వృతా స్తిష్ఠత నిర్విశఙ్కాః. 33
ఇహాగతం మాం సహితం భవద్భి
ర్వనౌకస శ్చిత్ర మిదం విదిత్వా,
శూన్యాం పురీం దుష్ప్రసహాం ప్రమథ్య
ప్రధర్షయేయు స్సహసా సమేతాః. 38
విసర్జయిత్వా సహితాన్ తత స్తా
న్సతేషు రక్షస్సు యథానియోగమ్,
వ్యదారయ ద్వానరసాగరౌఘం
మహోర్ముమ్ పూర్ణమి వార్ణవౌఘమ్. 3౫
త మాపత న్తం సహసా సమీక్ష్య
దీప్తేషుచాపం యుధి రాక్షసేన్ద్రమ్,
మహా త్సముత్పాట్య మహీధరాగ్రం
దుద్రావ రక్షోధిపతిం హరీశః. 3౬
త మైన్ద్రలక్ష్మాణ్డిం బహువృక్షసానుం
ప్రగృహ్య చిక్షేప నిశాచరాయ,
త మాపత న్తం సహసా సమీక్ష్య
చిచ్ఛేద బాణై స్తపనీయపుఙ్ఖైః. 3౭

తస్మి న్ప్రవృద్ధో త్తమసానువృక్షే

రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. 30

అంత మహాపరాక్రమశాలియగురాముఁడు ఈప్రకారముంజెప్పి లక్ష్మణసహితుఁడై ధనుర్బాణంబులుధరియించి సన్నద్ధుఁడై నిలిచియుండెను. 31

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు నారాక్షసరాజు రావణుఁడు బలవంతులగురాక్షసులంజూచి "మీరలు నిర్భయముగాఁ జతుష్పథగృహములయందును బురద్వారంబులయందును సుఖంబుగాఁ గాచియుండుఁడు" అని యాజ్ఞాపించెను. 33

వానరులు మీరలందఱు నాతోఁగూడ వచ్చియుండుటంజూచి పట్టణంబున నెవ్వరును పైనికులులేరనుచిద్రంబుఁ దెలిసికొని యంత శీఘ్రంబున సుంపుగూడి సుఖంబుగాఁ బురంబుఁ బ్రవేశించి నాశంబునొందింతురు. అని రావణుఁడు రాక్షసవీరులతోఁ జెప్పెను. 37

అంత నారావణుఁడు రాక్షసవీరులంబంపి వారలు రాజాజ్ఞచొప్పవఁ బోయినతరువాత మహామత్స్యము సముద్రజలంబులం గలంచునట్లు వానరసైన్యంబులం గలంచెను. 34

వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడు దీప్తంబులగు ధనుర్బాణంబులుదాల్చి వేగంబున వానరసేనమీఁదికి వచ్చుటంజూచి గొప్పపర్వతశిఖరము నొకటిఁ బెకలించి రావణునిమీఁది కడరెను. 38

ఆసుగ్రీవుఁడు పెక్కువృక్షంబులతోఁగూడిన తటముగల యాపర్వతశిఖరంబును రావణునిపైఁ జేయి సతఁడది తనమీఁదికి వచ్చుటంజూచి శీఘ్రంబున బంగారుపింజలుగలబాణంబులచే దానిం దునియలుగావించెను. 32

మహావృక్షములతోఁగూడిన సెత్తముగల యాపర్వతశిఖరము తునియ

శ్లక్ష్ణే వికీర్ణే పతితే పృథివ్యామ్,
మహాహికల్పం శర మస్తకాథం
సమాదధే రాక్షసలోకనాథః. 36
స తం గృహీత్వాఽనిలతుల్యవేగం
సవిస్ఫులిఙ్గజ్వలనప్రకాశమ్,
బాణం మహేన్ద్రాశనితుల్యవేగం
చిక్షేప సుగ్రీవవధాయ రుష్టః 37
స సాయకో రావణబాహుముక్త
శ్శక్రాశనిప్రఖ్యవపు శ్శిలాగ్రః,
సుగ్రీవ మాసాద్య విభేద వేగా
ద్దుహేరితా క్రాఞ్చ మివోగ్రశక్తిః. 80
స సాయకార్తో విపరీతచేతా
కూజ న్పృథివ్యాం నిపపాత వీరః,
తం ప్రేక్ష్య భూమా పతితం విసంజ్ఞం
నేదుర్గ ప్రహృష్టా యుధి యాతుధానాః. 81
తతో గవాక్షో గవయ స్సుషంఘ
స్తథర్షభో జ్యోతిముఖో నళశ్చ,
శైలాన్ సముద్యమ్య వివృద్ధకాయాగ్ని
ప్రదుద్రువు స్తం ప్రతి రాక్షసేన్ద్రమ్. 82
తేషాం ప్రహారాన్ స చచార మోఘా
న్క్రోధిపో బాణగణై శ్శిలాగ్రైః,
తా న్వానరేన్ద్రానపి బాణజాలై
ర్బిభేద జామ్బూనదచిత్రపుఙ్ఖైః. 83
తే వానరేన్ద్రా స్త్రిదశారిబాణై

లంబు సేలంబడినతరువాత రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు మృత్యువుంబోలిన దియు మహోసర్పంబువంటిదియుఁగు నొక్క దివ్య బాణంబును ధనుస్సున సం ధించెను. 36

ఆరావణుఁడు కుపితుఁడై వాయువునకుంబోలె వేగంబుగలదియుఁ గణంబులతోఁగూడిన నిప్పునలెముండుచున్నదియు దేవేంద్రుని వజ్రాయుధం బువంటిదియునగు నాబాణంబును గ్రహించి సుగ్రీవవధార్థమయి ప్రయో గించెను. 37

ఇంద్రునివజ్రాయుధమువోలె నతికఠినంబును తీక్ష్ణమయిన యగ్రము గలదియునగు నాబాణము రావణబాహుముక్తంబై వేగంబునఁ గుమారస్వా మిప్రయుక్తంబగుశక్తిక్రించపర్వతమును భేదించినట్లు సుగ్రీవుని భేదించెను.

వీరుఁడగు నాసుగ్రీవుఁడు బాణపీడితుఁడై తెలివిదప్పి వెఱవెలంగూ యుము సేలంబడెను. రాక్షసులందఱు ఆట్లు సుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున మూ ర్ఛితుఁడై సేలంబడుటనుజూచి సంతోషంబున సింహనాదంబులు గావిం చిరి. 40

అంత గవాక్షుఁడును గవయుఁడును బుషభుఁడును జ్యోతిర్ముఖుఁ డును నభుఁడును మేనులఁ బెంచికొని పర్వతంబులందీసికొని యారాక్షసరా జుమీఁదికడరిరి. 41

ఆరావణుఁడు అవ్వానరవీరులు వేసినపర్వతములను దీక్ష్ణబాణంబులఁ దునియలుగావించి యవ్వానరోత్తములను గాంచనపుంఖములగు బాణంబుల నొప్పించెను. 43

భయంకరాకారులగు వానరోత్తములు రావణునిబాణంబులచే భిన్న

ర్భిన్నా నిపేతు ర్భువి భీమకాయాః,
తతస్తు తద్వానరసైన్య ముగ్రం
ప్రచ్ఛాదయామాస స బాణజాలైః. ౪౪
తే వధ్యమానాగి పతితాగి స్రవీరా
నానద్యమానా భయశల్యవిద్ధాః,
శాఖామృగా రావణసాయకార్తా
జగ్ముర్గిరిణ్యం శరణం స్మగాయమ్. ౪౫
తతో మహాత్మా స ధనుర్ధనుష్మా
నాదాయ రామ స్సహసా జగామ,
తం లక్ష్మణగి ప్రాఞ్జలి రభ్యుపేత్య
ఉవాచ వాక్యం పరమార్థయుక్తమ్. ౪౬
కామ మార్య స్సురరాజ్యహేతో ర్వధా యాస్య దురాత్మనః,
విధమిష్యా మ్యహం నీచ మనుజానీహి మాం ప్రభో!. ౪౭

త మబ్రవీ న్మహాతేజా రామ స్సత్యపరాక్రమః,

గచ్ఛ! యత్నపర శ్చాపి భవ లక్ష్మణ! సంయుగే. ౪౮
రావణో హి మహావీర్యో రణేఽద్భుతపరాక్రమః,

త్రైలోక్యే నాపి సంక్రుద్ధో దుష్ప్రసహ్యో నసంశయః. ౪౯

తస్య చ్ఛిద్రాణి మార్గస్వ స్వచ్ఛిద్రాణి చ లక్షయ,

చతుషా ధనుషా యత్నా ద్రక్షేఽత్తానం సమాహితః.౫౦

దేహులయి నేలంబడిరి. అంత నారావణుఁడు నవ్వానరసేననంతయుఁ దీక్ష్ణం
బులగు బాణసమూహంబుల నుంచెను. ౪౪

మహాపరాక్రమశాలులగు నవ్వానరవీరులు రావణునిబాణంబులచేఁ బీడి
తులయి పరమభీతులయి యాత్మమున నేలంబడి శరణ్యుఁడగు రాముని శరణు
చొచ్చిరి. ౪౫

అంత మహోగ్రుఁడు మహాధనుర్ధరుఁడు నగురాముఁడు ధనుస్సుదీసికొని
శీఘ్రంబున వానరరక్షణార్థంబయి పోయెను; అప్పుడు లక్ష్మణుఁడు అన్నయుని
యొద్దకుఁబోయి చేమోడ్పుగీలించి పరమార్థయుక్తంబగు నీమాటం దెప్పెను.

పూజ్యుఁడవగు నీవు ఈగురాక్షసునివధింప నెంతమాత్రము; అయినను
ఈతఁడు నీతో యుద్ధంబునేయ యోగ్యుఁడుగాఁడు; కావున నీతని నేను
వధించెదను; నా కనుజ్ఞయొసంగుము. అని లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁ దెప్పెను.

మహాతేజుఁడును సత్యపరాక్రముఁడు నగురాముఁడు లక్ష్మణుంజూచి
యిట్లని చెప్పెను.

లక్ష్మణుఁడా! పొమ్ము; యుద్ధంబున జాగ్రత్తగా నుండుము. ౪౬

రావణుఁడు మహాపరాక్రమశాలి, యుద్ధంబున నతనిపరాక్రమంబు
ఆశ్చర్యకరంబుగా నుండును.

ఈతఁడు కుపితుఁడగునేని ముల్లోకంబులుంగూడ నీతనియెదుట నిలు
వఁజాలవు. ౪౭

ఆతని ఛిద్రంబులనుజూచి ప్రహరింపుము; నీఛిద్రంబులను గనుఁగొని
సవరించుకొనుము.

ఆ శ్లేచ్ఛరీతితోఁ బ్రయత్నంబునఁ జక్కఁజేసి గంటంజూచుము
ధనుస్సుచే నిన్ను రక్షించుకొనుచు యుద్ధంబు గావింపుము. అని రాముఁడు

రాఘవస్య వచ శ్రుత్వా పరిష్వ జ్యాభివూజ్య చ,
ఆభివాద్య తతో రామం యయౌ సౌమిత్రి రాహవమ్. ౫౧
స రావణం వారణహా స్వభావ
ర్దదర్శ దీప్తోద్యతభీమచాపమ్,
శ్రచ్ఛాదయ న్తం శరవృష్టిజాలై
ష్తా న్వానరా న్నిన్నవికీర్ణ దేహాన్. ౫౨
త మాలోక్య మహా తేజా హనూమా న్మారుతాత్మజః,
నివార్య శరజాలాని ప్రదుద్రావ స రావణమ్. ౫౩

రథం తస్య సమాసాద్య భుజ ముద్యమ్య దక్షిణమ్,
క్రాసయ న్రావణం భీమా న్హనూమా న్వాక్య మబ్రవీత్. ౫౪
దేవదానవగన్ధర్వా యక్షా శ్చ సహ రాక్షసైః,
ఆవశ్యం తు త్వయా భగ్నా వానరేభ్య స్తు తే భయమ్. ౫౫
ఈమ మే దక్షిణో బాహుగి వజ్ఞశాఖ స్సముద్యతః,
విధమిష్యతి తే దేహా ద్భూతాత్మానం చిరోషితమ్. ౫౬

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం రావణో భీమవిక్రమః,
నంర క్తనయనగ క్రోధా దిదం వచన మబ్రవీత్. ౫౭
క్షిప్రం ప్రహర నిశ్శఙ్కం స్థిరాం కీర్తి మవాప్నుహి,
తత స్త్వాం జ్ఞాతవిక్రాన్తం నాశయిష్యామి వానర!. ౫౮

రావణస్య వచః శ్రుత్వా వాయునూను ర్వచోఽబ్రవీత్,

లక్ష్మణునకుఁ జెప్పెను. ౪౦

లక్ష్మణుఁడు రామునిమాటనువిని రాముంగవుఁగలించికొనిప్రశంసించినమ
స్కరించి యంత యుద్ధంబునకుఁ బోయెను. ౪౧

ఏనుఁగుతొండములవంటి బాహువులుగల యాలక్ష్మణుఁడు భీష్మ
మానంబగు భయంకరధనుస్సుఁ బట్టుకొని ఖిన్నులయి సేలంబడియుండు
వానరులపై బాణవర్షంబులు గురిపించుచున్న రావణుం జూచెను. ౪౨

మహాతేజుఁడును వాయుదేవునికుమారుఁడు సకలహనుమంతుఁడు లక్ష్మ
ణుఁడు యుద్ధంబుగకు వచ్చుటంజూచి భృత్యుఁడు తానుండఁగా నాయన్న
కేలకష్టమని భీషణసమూహములను సరకునేయక రావణునిపై కడరెను. ౪౩

బుద్ధిమంతుఁడగు హనుమంతుఁడు రావణునిసంధంబుఁజేరి కుడిభుజం
బెత్తి రావణుని భీయపఱచుచు నిట్లని చెప్పెను. ౪౪

నీవు దేవతలను దానవులను గంధర్వులను యక్షులను రాక్షసులను జ
యించియున్నావు. వాస్తవము; నీకు వానరులనెనవమాత్రము భీయముగలదు.

ఆయిరువేర్పిళ్లగలదియు సముద్యతంబుసయిన యీనాదక్షీణబాహువు
ఇప్పుడు నిన్ను సంధించి నీదేహంబున బహుకాంబుగా నున్నజీవుని వెలువ
రింపఁగలదు. అని హనుమంతుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౪౫

భీషణకరపరాక్రముఁడగు రావణుఁడు హనుమంతునిమాటను విని
కోపంబునఁ గన్నులనెఱ్ఱఁదనంబుగదురహనుమంతుండంజాచి యిట్లని చెప్పెను.

హనుమంతుఁడా! శీఘ్రంబున నిగ్భయంబుగాఁ బ్రహరింపుము. ఓక
కోతి రావణుని యుద్ధంబునం గొట్టెనని స్థిరమయినకీర్తిం బొందుము అంతే
నేను నీపరాక్రమంబుఁదెలిసి నిన్ను వధించిపుచ్చెదను. అని రావణుఁడు
హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౪౬

వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు రావణునిమాటనువిని యి
ట్లని చెప్పెను

ప్రహృతం హి మయా పూర్వ మక్షం స్మర సుతం తవ. ౫౯

ఏవ ముక్తో మహాతేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః,
ఆజఘా నానిలసుతం శరే నోరసి వీర్యవాన్. ౬౦
స తలాభిహత స్తేన చచాల చ ముహుర్ముహుః,

స్థిత్వా ముహూ ర్తం లేజస్వీ స్థైర్యం కృత్వా మహామతిః. ౬౧
ఆజఘా నాభిసంక్రుద్ధ స్తలే నై వామరద్విషమ్,

తత స్తలే నాభిహతో వానరేణ మహాత్మనా. ౬౨
దశ గ్రీవ స్సుసంక్రుద్ధో యథా భూమిచలే ఽచలః,
సర్జ్జాస్మై తం సితా ధృష్టా స్తా రావణం తలతాడితమ్. ౬౩
ఋషయో వానరా స్సిద్ధా నేదు ర్దేవా స్సహానుగైః,

అథా ఽబ్రవీ ద్వాక్యమ మహాతేజా రావణో వాక్య మబ్రవీత్ ౬౪

సాధు వానర! వీర్యేణ శ్లాఘనీయో ఽసి మే రిపుః,

రావణో నై వ ము క్తస్తు మారుతి ర్వాక్య మబ్రవీత్. ౬౫

ధిగస్తు మమ వీర్యేణ యు న్వం జీవసి రావణ!,

సకృత్తు ప్రహ రేదానీం దుర్బుద్ధే! కిం వికత్థసే ౬౬

మున్ను నాచే దెబ్బదిని చచ్చిన నీకొడుకు వధునిం దలఁచుకొనుము. అని హనుమంతుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౪౯

మహాతేజుఁడు మహాపరాక్రమశాలియు నగురాక్షసరాజు రావణుఁడు హనుమంతునిమాటను విని తొమ్మిస నఱచేతిం జఱచెను. ౫౦

హనుమంతుఁడు రావణుని యఱచేతిదెబ్బకు మిక్కిలియుఁ జలనంబు నొందెను.

మహాపరాక్రమశాలియు బుద్ధిమంతుఁడు నగుహనుమంతుఁడు తొంచె మునేపుండి స్థైర్యంబుదెచ్చుకొని పరమక్రుద్ధుఁడై యారావణుని నఱచేతం బ్రహరించెను. ౫౧

అంతి రావణుఁడు మహాబలుఁడగు హనుమంతుని యఱచేతిదెబ్బకు భూకంపమునఁ బర్వతము చలించినట్లు మిక్కిలియుఁ జలించెను. ౫౨

అట్లు రావణుఁడు యుద్ధంబున హనుమంతునిహస్తతలంబునందాడితుఁడై చలించుటంజూచి వానరులును ఋషులును దేవతలు ననురులును బరమసంతోషంబునఁ గోలాహలంబు గావించిరి. ౫౩

అంత మహాతేజుఁడగు రావణుఁడు డొఱటనొంది హనుమంతుఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౫౪

హనుమంతుఁడా! లెస్సలెస్స నీవు నాకు శత్రుఁడవైనను నీపరాక్రమంబునకు మెచ్చుకొన్నాను. అని రావణుఁడుహనుమంతునితోఁ జెప్పెను.

అంత హనుమంతుఁడిట్లనుచెప్పెను; నాపరాక్రమమేల? సహింపఁబడుఁగాక. ౫౫

రావణుఁడా! నాచేఁ గొట్టఁబడినవాఁడనయ్యు నీవు చావక బ్రతికియున్నావే, అట్టి నాపరాక్రమము సహింపఁబడుఁగాక.

దురాత్ముఁడవగు రావణుఁడా! ఇంకను ఒకమాఱుమాత్రము ప్రహరింపుము; ఱోక నిన్ను నీవే పొగడుకొనఁగ నేల? ౫౬

తత స్త్వాం మామికా ముష్టి ర్న యిష్యతి యమక్షయమ్,

తతో మారుతివాక్యేన క్రోధ స్తస్య తదాఽజ్వలత్. ౬౭
సంర క్తనయనో యత్నా న్ముష్టి ముద్యమ్య దక్షిణమ్,
పాతయామాస వేగేన వానరోరసి వీర్యవాన్. ౬౮

హనూమా న్వక్షసి వ్యూఢే సంచచాల హతగ పునః,

విహ్వలం తు తదా దృష్ట్వా హనూమ న్తం మహాబలమ్. ౬౯
రథే నాతిరథ శ్శీఘ్రం నీలం ప్రతిసమభ్యగాత్,

రాక్షసానా మధిపతి ర్ధళగ్రీవగ ప్రతాపవాన్. ౭౦
పన్నగప్రతిమై ర్బీమైగ పరమర్మాతిభేదిభిః,
శరై రాదీపయామాస నీలం హరిచమూపతిమ్. ౭౧
సశిరాఘుసమాయస్తో నీలగ కపిచమూపతిః,
కరేణై కేన శైలాగం రక్షోధిపతయేఽసృజత్ ౭౨
హనుమా నపి తేజస్వీ సమాశ్వస్తో మహామనాః,
విప్రేక్షమాణో యుద్ధేషు స్సరోష మిద మబ్రవీత్. ౭౩
నీలేన సహ సంయుక్తం రావణం రాక్షసేశ్వరమ్,

అన్యేన యుధ్యమానస్య నయుక్త మభిధావనమ్. ౭౪

రావణోఽపి మహాతేజా స్సచ్ఛృఙ్గం సప్తభి శ్శరైః,
అదహూన సుతీక్ష్ణాగ్రై స్తద్విక్షీర్ణం పపాతహ. ౭౫

అంత నేనొకపిడికిటిపోటుతో నిన్ను యమపురికిం బంపెదను. అని హనుమంతుండు రావణునితోఁ బెప్పెను.

అంత హనుమంతునిమాటకు రావణునకు మహాకోపంబువచ్చినది ౬౭

మహాపరాక్రమశాలియగు రావణుఁడు కోపంబునం గన్నుల నెఱ్ఱఁజేసి యంబుదోఁప దక్షిణహస్తంబున దృఢంబుగాఁ బిడికిలి యలవరించి వేగంబున హనుమంతుని వక్షస్థలంబునం బొడిచెను. ౬౮

హనుమంతుఁడు అట్లు విశాలంబగు వక్షస్థలంబునఁ గొట్టఁబడినవాఁడై మరలఁ జలనంబునొందెను.

అతిరభసుండగురావణుండు మహాబలశాలియయినహనుమంతుండు సోలుటంజూచి యాతెండువెప్పటిలినఁ గట్టమసి శీఘ్రంబున నీలునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౬౯

మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణుఁడు పన్నగతుల్యంబులును భయంకరంబులును శత్రుశరీరముల మర్మస్థానంబుల భేదించునవి యగు బాణంబులు వానరసేనానాయకుఁడగు నీలునిపైఁ బఱపెను. ౭౦,౭౧

వానరసేనానాయకుఁడగునీలుఁడు అట్లు బాణపరంపరాంబులచేఁ బీడితుఁడై ఒక్కచేత నొకప్రస్ఫుటశిఖరంబుఁగొని రాక్షసరాజుపై వేసెను ౭౨

మహాపరాక్రమశాలియు మహోత్కటుడునగు హనుమంతుఁడంతఁ బెప్పితి యుద్ధకాంక్షచే నలుప్రక్కలంజూచి నీలునితో యుద్ధంబుఁ గావించుచున్నరావణునంగని తిప్పించుకొనిపోయినాఁడను కోపంబున నతనితో నిట్లని చెప్పెను. ౭౩

మఱియొకనితోడి యుద్ధముసేయుచున్నవానిం దఱుముకొనిపోవుట యుక్తముకాదు; కావున నిన్ను విడిచినాను. అని హనుమంతుఁడు రావణునితోఁ బెప్పెను. ౭౪

మహాతేజుఁడగు రావణుఁడును ఆపర్వతశిఖరంబును వీడ్చితీక్ష్ణబాణంబులచే ఖండింప నది తునియలయి నేలంబడెను. ౭౫

తద్విక్షిప్తం గిరే శ్శృఙ్గం దృష్ట్వా హరిచమూపతిః,
కాలాగ్ని రివ జజ్వాల క్రోధేన పరవీరహా. ౭౬

సోఽశ్వకర్ణాన్ధవాన్ సాలాం శ్చూతాం శ్చాపి సుపుష్పితాన్,
అన్యాంశ్చ వివిధా న్వృక్షా న్శీల శ్చిక్షేప సంయుగే ౭౭

స తా న్వృక్షాన్ సమాసాద్య ప్రతిచిచ్ఛేద రావణః,
అభ్యవర్ష త్తుషారో రేణ శరవర్షేణ పావకిమ్. ౭౮
అభిసృష్ట శ్శరౌఘేణ మేఘే నేవ మహాచలః,
ప్రాస్యం కృత్వా తదా రూపం ధ్వజాగ్రే నిపపాత హ. ౭౯

పాణికాన్మృజ మాలోక్య ధ్వజాగ్రే, సముపస్థితమ్,
జజ్వాల రావణ శ్క్రోధా త్తతో నీలో ననాద చ. ౮౦

ధ్వజాగ్రే ధనుష శ్చాగ్రే కిరీటాగ్రే చ తం హరిమ్,
లక్ష్మణోఽథ హనూమాంశ్చ దృష్ట్వా రామశ్చ విస్మితాః. ౮౧

రావణోఽపి మహాతేజా రక్తపిఙ్గలలోచనః,
అస్త్ర మాహోగ్ర మాసీ దీప్త మాగ్నేయ మద్భుతమ్. ౮౨
తత స్తే చుక్రుధు ర్హృష్టా లబ్ధలక్ష్యా ప్లవఙ్గమాః,
నీలలాఘవసంభ్రా న్తం దృష్ట్వాగ్ని రావణ మాహవే. ౮౩
వానరాణాం చనాదేన సంభ్రా న్తో రావణ స్తదా,
సమ్భ్రమా విష్టహృదయో నకించి త్ప్రత్యపద్యత. ౮౪

ఆగ్నేయే నాథ సంయుక్తం గృహీత్వా రావణ శ్శరమ్,

శత్రువీరులవధించునట్టి వానరసేనానాయకుఁడు నీలుఁడు తాను బ్రయోగించినపర్వతశిఖరంబు దునియలగుటంజూచి కోపంబునఁ బ్రలయకాలాగ్నికైవడి మండిపడెను. ౭౬

ఆనీలుఁడప్పుడు యుద్ధంబున ఇనుమద్దిచెట్లను చక్కఁగాఁ బూచిన మామిడిచెట్లను మఱియు నితరములయిన నానావిధవృక్షములను రావణునిపై వేసెను. ౭౭

అంత రావణుఁడు ఆవృక్షముల నన్నిఁటిని గఱకుబాణంబుల ఖండించి నీలునిమీఁద మిక్కిలిరయ భయంకరంబగు బాణవర్షంబుఁ గురిపించెను.

ఆనీలుఁడు ఆట్లు మేఘంబుచే మహాపర్వతంబుకరణి రావణునిచే బాణవర్షంబున సఛిన్నుఁడై తనయాకారమును హ్రస్వమును గావించికొని రావణునిధ్వజాగ్రంబుమీఁదికి వ్రాలెను. ౭౯

రావణుఁ డిట్లు నీలుఁడు తనధ్వజాగ్రంబుమీఁదికి వ్రాలుటంజూచి పరమక్రుద్ధుఁడై మండిపడెను; నీలుఁడు ధ్వజాగ్రంబునుండి నీహారాదంబు గావించెను. ౮౦

అంత రావణునికి బాణంబువిడువ గుఱి నియ్యకొనకుండునట్లు ధ్వజాగ్రంబునను గిరీటాగ్రంబునను సంచరించుచున్న నీలుఁజూచి లక్ష్మణుఁ డు వానుమంతుఁడ ను రాముఁడును ఆశ్చర్యము నొందిరి ౮౧

మహాతేజుఁడగు రావణుఁడును నీలునిలాఘవమున కాశ్చర్యము నొంది దివ్యంబగు నాగ్నేయాస్త్రంబు గ్రహించెను. ౮౨

అంత వానరులందఱు రావణుఁడు యుద్ధంబున నీలునిలాఘవంబుచే సంభ్రాంతుఁడగుట నెఱిఁగి సంతోషంబునొందిసింహనాదంబులు గావించిరి.

అప్పుడు నీలునిలాఘవంబుచే సంభ్రాంతుఁడై యాగ్నేయాస్త్రసంధాన సంరంభంబున మున్న రావణుఁడు వానరులుచేయు కోలాహలంబుచేఁ గొంతనే మేమియుఁ దోఁచకుండెను. ౮౩

అంత రావణుఁడు ఆగ్నేయాస్త్రముతో నభిమంత్రింపఁబడిన శరం

ధ్వజశీర్ష స్థితం నీల ముదైక్షత నిశాచరః. ౫౫
తతో ఽబ్రవీ న్మహా తేజా రావణో రాక్షసేశ్వరః,

కపే! లాఘవయుక్తో ఽసి మాయయా పరయా ఽనయా. ౫౬

జీవితం ఖలు రక్షస్వ యది శక్నోషి వానర!,
తాని తా న్యాశ్మ రూపాణి సృజసి త్వ మనేకశః. ౫౭

తథాపి త్వాం మయా యుక్త స్సాయకో ఽస్త్ర ప్రయోజితః,
జీవితం పరిరక్ష న్తం జీవితా ద్భ్రంశయిష్యతి. ౫౮

ఏవ ముక్త్వా మహా బాహూ రావణో రాక్షసేశ్వరః,
సంధాయ బాణ మస్త్రేణ చమూపతి మతాడయత్. ౫౯

సో ఽస్త్ర యుక్తేన బాణేన నీలో వక్షసి తాడితః,
సిర్దిహ్యా నూన స్సహసా నిపపాత మహీతలే. ౬౦

పితృ మూలాశ్మ్య సంయోగా దాత్మన శ్చాపి తేజసా,
జానుభ్యా మపత ద్భూమా నచ ప్రాణై ర్వ్యయుజ్యత. ౬౧

విసంజ్ఞం వానరం దృష్ట్వా దశగ్రీవో రణోత్సుకః,
రథే నామ్బుదనాదేన సౌమిత్రి మభిదుద్రువే. ౬౨
ఆసాద్య రణయుధ్యే తు వారయిత్వా స్థితో ఽభవత్,
ధను ర్విస్ఫారయా మాస కమ్పయన్నివ మేదినీమ్. ౬౩

ఱుదీసి ధ్వజాగ్రంబునమున్న నీలుం గాంచెను. ౫౫

అంతి మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసరాజు రావణుఁడు నీలునితోఁ నిట్లని చెప్పెను.

నీలుఁడా! నీవు చాలమాయలు నేర్చినవాఁడవు; మహాలాఘవము గలిగియున్నావు. ౫౬

నీలుఁడా! ఇప్పుడు నీకు శక్తిగలదేని నీ ప్రాణము రక్షించుకొనుము.

నీవు నానావిధములగు నయ్యెరూపంబులం దాల్చెదవు; దానింజూడ నాశ్చర్యమగుచున్నది. ౫౭

అట్లు నీవు ప్రాణసంరక్షణార్థమయి మాయచే నానావిధరూపంబులు దాల్చుచున్నను నే నిప్పుడు ప్రయోగించుదివ్యాస్త్రము క్షణములోనిన్ను మృత్యుంజేయఁగలదు. అని రావణుఁడు నీలునితోఁ జెప్పెను ౫౮

మహాబాహుఁడగు రాక్షసేశ్వరుండగు రావణుఁడు ఈప్రకారమునం జెప్పి యాగ్నేయాస్త్రంబుచే బాణంబు సంధించి వానరసేనానాయకుఁడగు నీలుపై విడిచెను. ౫౯

ఆనీలుఁడు ఆగ్నేయాస్త్రముచే వక్షస్థలంబునం దాడితుఁడై యాది వ్యాస్త్రజ్వాలలచే దహింపఁబడుచు తటాలున ధ్వజాగ్రంబుననుండి భూమిం బడెను. ౬౦

ఆనీలుఁడు తండ్రి యగు అగ్నిహోత్రుని యనుగ్రహమువలనను తనతేజోమహిమవలనను అయ్యాగ్నేయాస్త్రంబుచే విసంజ్ఞుఁడై మ్రోఁకాళ్లను దాని సేలంబడెనుగాని మృతుఁడుకాఁడయ్యె. ౬౧

రావణుఁడు నీలుఁడు మూర్ఛితుఁడగుటనుజూచి యుద్ధోత్సుకుఁడై మేఘగర్జవంబువంటి ధ్వనిగలరథంబుచే లక్ష్మణునిమీఁది కడరెను. ౬౨

ఆరావణుఁడు లక్ష్మణుంబోంది యడ్డమువచ్చిన సుగ్రీవాదులవారింది యుద్ధమధ్యంబునఁ దేజరిల్లుచున్నవాఁడై; భూమియదరునట్లు ధనుష్టంకార్యాకర్షణంబున ధ్వనింపఁజేసెను. ౬౩

తమాహ సౌమిత్రి రదీనసత్త్వో
విస్ఫారయన్తం ధనురప్రమేయమ్,
అభ్యేహి మామేవ నిశాచరేన్ద్ర!
న వానరాం స్త్వం ప్రతియోద్ధు మర్హసి. ౯౪

స తస్య వాక్యం ప్రతిపూర్ణఘోషం
జ్యాశబ్ద ముగ్రంచ నిశమ్య రాజా,
ఆసాద్య సౌమిత్రి మవస్థితం తం
కోపాన్వితో వాక్య మువాచ రక్షః. ౯౫

దిష్ట్యాఽసి మే రాఘవ! దృష్టిమార్గం
ప్రాప్తోఽన్తకామో విపరీతబుద్ధిః,
అస్మిన్క్షణే యాస్యసి మృత్యుదేశం
సంసాధ్యమానో మమ బాణజాలైః. ౯౬

తమాహ సౌమిత్రి రవిస్మయానో
గర్జన్త ముద్వృత్తసితాగ్రదంష్ట్రమ్,
రాజన్నగర్జన్తి మహాప్రభావా
వికత్థసే పాపకృతాం వరిష్ఠ!. ౯౭

జానామి వీర్యం తవ రాక్షసేన్ద్ర!
బలం ప్రతాపం చ పరాక్రమం చ,
అవస్థితోఽహం శరచాపపాణి
రాగచ్ఛ కిం మోఘవికత్థనేన. ౯౮

స ఏవ ముక్త్వా కుపితస్సరక్ష
రథోపిపస్థే శరాన్ సుపుఙ్ఖాన్,
తా న్లక్ష్మణః కాఞ్చనచిత్రపుఙ్ఖై
శ్చిచ్ఛేద బాణై ర్నిశితాగ్రధారైః. ౯౯

మహాబలశాలియగు లక్ష్మణుడు అట్లు మహాప్రమాణంబగు ధనుస్సును ధ్వనింపఁజేయుచున్న రావణుండు వాఁడి యిట్లని చెప్పెను.

రాక్షసరాజుండవగు రావణుఁడా! ఈవానరులతో యుద్ధము సేయుచున్నావేమి? నాయొద్దకురమ్ము. అని లక్ష్మణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను ౯౪

రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు ఆలక్ష్మణుని యతిగంభీరధ్వనిగలమాటలు భయంకరంబగు జ్యానాదంబునువిని క్రుద్ధుఁడై లక్ష్మణునిడగ్గఱి యిట్లని చెప్పెను. ౯౫

లక్ష్మణుఁడా! నీకు నాశముసమీపించినది కావున విపరీతబుద్ధితో నాభాగ్యవశంబున నాదృష్టింబడినావు.

ఈక్షణంబునందే నీవు నాబాణంబుల పాత్రుఁడవయి యమపురికిం బోఁగలవు. అని రావణుఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౯౬

లక్ష్మణుఁడు అట్లు గర్జించుచున్నవాఁడును తెల్లనివియు నున్నతంబులు నగు దంష్ట్రాగ్రంబులుగలవాఁడు నగురావణునిం దృణీకరించి యిట్లనిచెప్పెను.

పాపిష్ఠులలో నుత్తముఁడవయిన రావణుఁడా! మహాప్రభావులగువారలు నీయట్లు గర్జింపరు; నిన్ను నీవే పొగడుకొనుచున్నావు. ౯౭

రాక్షసనాథుఁడవగు రావణుఁడా!నీశక్తియు నీబలంబును నీప్రతాపంబును నీపరాక్రమంబును నాకుఁ జక్కగాఁ దెలియును.

నేను ధనుర్బాణంబులుదాల్చి నిల్చియున్నాను; యుద్ధంబునకురమ్ము; యిట్లు వ్యర్థముగా నాత్మస్తుతిచేసికొనుటచే నేమి ప్రయోజనము? అని లక్ష్మణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౯౮

రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు లక్ష్మణునిమాటలువిని కుపితుఁడై లక్ష్మణునిపై ఏడుబాణంబులఁ ప్రయోగించెను.

లక్ష్మణుఁడు కాంచనపుంఖంబులును తీక్ష్ణాగ్రంబులునగు బాణంబులచే నారావణుఁడు ప్రయోగించినబాణంబుల నేడింటిని ఖండించెను. ౯౯

తా స్పృశమాణ స్సహసా నికృత్తా
స్నిగ్ధ ష్ఠభోగా నివ పన్న గేన్ద్రాన్,
లక్ష్మీశ్వరః క్రోధవశం జగామ
ససర్జ చాన్యా న్నిశితా న్పృషత్కాన్. ౧౦౦
స బాణవర్షం తు వవర్ష తీవ్రం
రామానుజః కార్ముకసమ్ప్రయుక్తమ్,
తమురార్ధచన్ద్రై స్తమకర్ణిభల్లై
శ్చిచ్ఛేద చాస్యా న్ధనుషశ్చ సంఖ్యే. ౧౦౧
స బాణజాలా న్యథ తాని తాని
మోఘాని పశ్యం స్త్రిసహారి రాజః,
విసిస్మియే లక్ష్మణ లాఘవేన
పున శ్చ బాణా న్నిశితా న్ముమోచ ౧౦౨
స లక్ష్మణ శ్చాశు శరాన్ శితాగ్రా
న్మహేన్ద్ర వజ్రానిలతుల్యవేగాన్,
సంధాయ చాపే జ్వలనప్రకాశా
ననర్స రక్షోధిపతే ర్వధాయ. ౧౦౩
స తా న్పృషత్కా శ్చిచ్ఛేద హి రాక్షసేన్ద్ర
శ్చిక్షేప చ తా న్లక్ష్మణ మాజఘాన,
శరేణ కాలాగ్ని సమప్రభేణ
స్వయమ్భువ దత్తేన లలాటదేశే. ౧౦౪
స లక్ష్మణో రావణసాయకార్త
శ్చచాల చాపం శిథిలం ప్రగృహ్య,
పునశ్చ సంజ్ఞాం ప్రతిలభ్య కృచ్ఛ్రా
చ్చిచ్ఛేద చాపం త్రిదశేన్ద్రశత్రోః. ౧౦౫

లంకారాజుండగు రావణుఁడు దానుప్రయోగించిన బాణంబులు ఛేదింపఁబడి ఛిన్నశరీరంబులగు మహాసర్పంబులకైవడి నేలంబడుటంజూచి కుపితుఁడై మఱియుఁ దీక్ష్ణబాణంబులం బ్రయోగించెను. ౧౦౦

ఆలక్ష్మణుఁడు తనధనుస్సు మండలాకారంబుగావించి రావణునిపై దీప్రంబగుబాణవర్షంబు గురిపించి కత్తినాతియమ్ములచేతను నర్ధచంద్రాకార బాణంబులచేతను గర్ణికారబాణములచేతను భల్లంబులచేతను రావణుఁడేయు బాణంబుల ఖండించుచు నెంతమాత్రముఁ గలఁతనొందకుండెను. ౧౦౧

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు తానేయుబాణంబులన్నింటిని లక్ష్మణుఁడు ఖండించుచు మఱియుఁ దన్ను బాణంబులనొప్పించుటంజూచి లక్ష్మణుని శరసంధానలాఘవంబున కచ్చెరువొందుచు మఱల దీక్ష్ణములగు బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౧౦౨

ఆలక్ష్మణుఁడు రావణవధార్థమయి శీఘ్రంబునఁ దీక్ష్ణాగ్రంబులును దేవేంద్రునివజ్రాయుధంబునకునుబింకసనకును సమానమయిన వేగముగలవియు వహ్నిహోత్రితుల్యంబునగు బాణంబులు వింటంగూర్చి విడిచెను. ౧౦౩

రాక్షసనాథుఁడగు రావణుఁడు లక్ష్మణుఁ డేసినబాణంబులను ఖండించి తనకు బ్రహ్మదేవుఁ డొసంగినప్రలయకాలాగ్నితుల్యంబగు దివ్యశరంబుసంధించి లక్ష్మణునిలలాటంబు నాటనేసెను. ౧౦౪

ఆలక్ష్మణుఁడు రావణబాణపీడితుఁడై శిథిలంబుగా ధనుస్సుఁబట్టుకొని చలవంబునొంది మూర్ఛిల్లెను. అంతఁ గొంతదడవునకు మూర్ఛదేఱి రావణుని చేతిధనుస్సును ఖండించెను. ౧౦౫

నికృత్తచాపం త్రిభి రాజఘాన
బాణై స్తదా దాశరథి శ్శితాగ్రైః,
స సాయకార్తో వివచాల రాజా
కృచ్ఛ్రేచ్ఛ సంజ్ఞాం పున రాససాద. ౧౦౬
స కృత్తచాప శ్శరతాడితశ్చ
మేదార్ద్రగాత్రో రుధిరావసి క్తః,
జగ్రాహ శక్తిం సముదగ్రశక్తి
స్సమ్యమ్భునత్తాం యుధి దేవశత్రుః. ౧౦౭
స తాం విధూమానలసన్నికాశాం
విత్రాసినీం వానరవాహినీనామ్,
చిక్షేప శక్తిం తరసా జ్వలన్తీం
సౌమిత్రయే రాక్షసరాట్పతాథః. ౧౦౮
తా మాపతన్తీం భరతానుజోఽన్యై
ర్బహుభూన బాణై శ్చ హుతాగ్నికల్పైః,
తథాపి సా తస్య వివేశ శక్తి
ర్భుజా న్తరం దాశరథే ర్విశాలమ్. ౧౦౯
స శక్తిమాన్ శక్తిసమాహతస్సన్
ముహుశ్చి ప్రజజ్వాల రఘుప్రవీరః,
తం విహ్వలన్తం సహసాఽభ్యుపేత్య
జగ్రాహ రాజా తరసా భుజాభ్యామ్. ౧౧౦
హిమవా న్మన్దరో మేరు స్త్రైలోక్యం వా సహామరైః,
శక్యం భుజాభ్యా ముద్ధర్తుం న సక్ష్యే భరతానుజః. ౧౧౧

శక్త్యా భ్రాత్రాహి సౌమిత్రి స్తాడితస్తు స్తనా న్తరే,
విష్ణో రచి న్త్యం స్వం భాగ మాత్మానం ప్రత్యనుస్మరత్. ౧౧౨

అప్పుడు లక్ష్మణుఁడు అంతనూరకుండక తీక్ష్ణాగ్రంబులగు మూఁడుబాణంబుల రావణుని నొప్పించెను; ఆరావణుఁడు లక్ష్మణబాణపీడితుఁడై చలనమునొంది మూర్ఛిల్లి యెట్టకేలకు మఱలఁ దెలివొందెను. ౧౦౬

మహాసామర్థ్యుఁడును దేవశత్రుఁడునగు నారావణుఁడు ఛేదింపఁబడిన దేహముగలవాఁడునై యున్న బ్రహ్మదేవునిచేఁ దన కియ్యఁబడిన శక్తిని గ్రహించెను. ౧౦౭

రాక్షసలోకనాథుఁడగు నారావణుఁడు పొగలేనియగ్నితో సమానమయినదియు నవ్యానరసేనకంతయు భయముగలిగించుచున్నదియు నిప్పులుగ్రక్కుచున్నదియునగు నాశక్తిని శీఘ్రంబున లక్ష్మణునిపై నేసెను. ౧౦౮

లక్ష్మణుఁడు ఆశక్తి తనపైకివచ్చుటఁజూచి దానిభయంకరాకారంబులను వేతిచే వృద్ధిఁబొందిన యగ్నితోసమానంబులునగు బాణంబులం గొట్టెను; అట్లయినను ఆశక్తి విశాలంబగు లక్ష్మణునివక్షస్థలంబుఁ బొచ్చినది. ౧౦౯

మహాసామర్థ్యుఁడగు నాలక్ష్మణుఁడు ఆశక్తిచేఁ బీడితుఁడై పలుమాఱు మండిపడెను. అంత నాలక్ష్మణుఁడు మూర్ఛనొందుటఁజూచి రావణుఁడు శీఘ్రంబునవచ్చి బాహువులచే నతనిం బట్టుకొనెను. ౧౧౦

హిమవత్పర్వతమునుగాని మందరపర్వతమునుగాని మేరుపర్వతమునుగాని దేవతలతోఁగూడ ముల్లోకంబులనుంగాని చేతులతోనెత్తవచ్చునుగాని యుద్ధంబున లక్ష్మణునిమాత్రము ఎత్తవలవికాదు. ౧౧౧

లక్ష్మణుఁడు ఆబ్రహ్మదేవునిశక్తిచేనవక్షస్థలమును బొచ్చినంతనె తన్ను విష్ణుదేవుని యచింత్యంబగు సంకల్పంబునుగా స్మరించెను. ౧౧౨

తతో దానవదర్పఘ్నం సౌమిత్రిం దేవకణ్టకః,
తం పీడయిత్వా బాహుభ్యాం నప్రభు ర్భుజ్జనేఽభవత్.
ఆస్థానం వైష్ణవం భాగం మానుషం దేహ మాస్థితమ్,
అథ వాయుసుతగ్ం క్రుద్ధో రావణం సమభిద్రవత్. ౧౧౪

ఆజఘా నోరసి క్రుద్ధో వజ్రకల్పేన ముష్టినా,

తేన ముష్టిప్రహారేణ రావణో రాక్షసేశ్వరః. ౧౧౫
జానుభ్యా మపత ద్భూమౌ చచాల చ పపాత చ,
ఆస్యే స్స నేత్రశ్రవణై ర్వ్యావామ రుధిరం బహు. ౧౧౬

విఘూర్ణమానో నిశ్చేష్టో రథోపస్థ ఉపావిశత్,

విసంజ్ఞో మూర్ఛిత శ్చాసీ న్నచ స్థానం సమాలభత్. ౧౧౭

విసంజ్ఞం రావణం దృష్ట్వా సమరే భీమవిక్రమమ్,
ఋషయో వానరా స్సర్వే నేదు ర్దేవా స్సవాసవాః. ౧౧౮

హనూమా నపి తేజస్వీ లక్ష్మణం రాఘవార్దితమ్,
అనయద్రామవాభ్యాశం బాహుభ్యాం పరిగృహ్య తమ్. ౧౧౯
వాయుసూనో స్సుహృత్త్వేన భక్త్యా పరమయా చ సః,
శత్రూణా మప్రకమ్ప్యోఽపి లఘుత్వ మగమ త్కపేః. ౧౨౦

తం సముత్సృజ్య సా శక్తి స్సామిత్రిం యుధి దుర్జయమ్,
రావణస్య రథే తస్థౌ స్థానం పున రుపాగతా. ౧౨౧

లక్ష్మణుఁడు మానుషాకారంబునొలిచిన సాక్షాద్విష్ణుదేవునియంశమే కావున నప్పుడు దేవశత్రువు రావణుఁడు లక్ష్మణునిలేవ నెత్తుటకు సమర్థుఁడు కాఁడయ్యె. ౧౧౩

అంత వాయుసుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు గుపితుఁడై రావణునిమీఁది కడరెను. ౧౧౪

ఆహనుమంతుఁడు క్రుద్ధుఁడై వజ్రంబునంబోలి పిడికిలిచే రావణునితో మ్లుసం బొడిచెను.

రాక్షసనాథుఁడగు రావణుఁడు ఆహనుమంతుని పిడికిటిదెబ్బకు భూమియందు మ్రోకాళ్లాన బోరగిలంబడి మిక్కిలియుఁ జలనంబునొందెను. ౧౧౫

ఆరావణుఁడు నోళ్లనుండియుఁ గన్నులనుండియుఁ జెవులనుండియు నధికముగా నెత్తురు క్రక్కెను. ౧౧౬

అప్పుడు రావణుఁడు ఇట్టట్టు పొరలాడుచుండి యంతఁ జేష్టలందక్కి రథమధ్యంబునం బడియుండెను.

ఆ ట్లతఁడు సంజ్ఞదప్పియు మూర్ఛితుఁడునై నిలుకడనొందక పరితపించుచుండెను. ౧౧౮

భయంకరపరాక్రముఁడగు రావణుఁడు యుద్ధంబున మూర్ఛితుఁడగుటంజూచి వానరులును ఋక్షులను దేవగంధర్వప్రముఖులగు దేవతలును సంతోషంబునఁ గోలాహలంబుఁ గావించిరి. ౧౧౯

మహాపరాక్రమశాలియగు హనుమంతుఁడు రావణప్రహారంబున మూర్ఛితుఁడయినలక్ష్మణునిఁ జేతులనెత్తుకొని రామునిసమీపంబునకుఁ దెచ్చెను.

ఆలక్ష్మణుఁడు శత్రువులకుఁ గదలింపనుంగూడ నలవిగానివాఁడైనను హనుమంతుఁడు మిత్రుఁడును బరమభక్తుఁడును గావున వానికిఁ జేలికయయ్యెను. ౧౨౦

ఆశక్తి యంత యుద్ధంబున దుర్జయుఁడగు లక్ష్మణునివదలి మరల రాముని రథంబునఁ జేరను. ౧౨౧

ఆర్యే స్త ళ్చ విశల్య ళ్చ లక్ష్మణ శ్శత్రు నూదనఃన,
విష్ణో ర్భాగ మమిమాంస్య మాత్మానం ప్రత్యనుస్మరన్.
రావణోఽపి మహాతేజాఃన్ ప్రాప్య సంజ్ఞాం మహావే,
ఆదదే నిశితా న్బాణా న్ధనుశ్చ మహా ద్ధనుఃన. ౧౨౩
నిపాతితమహావీరాం దనస్తీం వానరీం చమూమ్,
రాఘవస్తు రణే దృష్ట్వా రావణం సమభిద్రవత్. ౧౨౪
అథైన ముపసర్జన్మ్య హనూమా న్వాక్య మబ్రవీత్,
మమ పృష్ఠం సమారుహ్య రాక్షసం శాస్తు మర్హసి. ౧౨౫
విష్ణు ర్యథా గరుత్మ న్తం బలవ న్తం సమాహితఃన,

ఉ చ్ఛ్రిత్వా రాఘవో వాక్యం వాయుపుత్రేణ భాషితమ్.
ఆరురోహ మహాకాయో బలవ న్తం మహాకపిమ్,
రథస్థం రావణం సఙ్ఖ్యే దదర్శ మనుజాధిపఃన. ౧౨౭

త మాలోక్య మహాతేజాగ్ర ప్రదుద్రావ సరాఘవఃన,
హైరోచని మివ క్రుద్ధో విష్ణు రభ్యుద్యతాయుధఃన ౧౨౮
జ్వాళాబ్ధ మకరో త్తీవ్రం వజ్రనిష్పేషనిస్వనమ్,

గిరా గమ్భీరయా రామో రాక్షసేన్ద్ర మువాచ హ. ౧౨౯
తిష్ఠ తిష్ఠ మమ త్వం హి కృతాన్తో విప్రియ మీదృశమ్,
క్వను రాక్షసశార్దూల! గతో మోక్ష మవాప్స్య సి. ౧౩౦
యదీన్ద్రో వైనతేయస్తభాస్కరా న్వా
స్వయంభువై శ్శానరశంకరా న్వా,
గమిష్యసి త్వం దశవా దిశో వా
తథాపి మే నాద్య గతో విమోక్ష్యసే. ౧౩౧

శత్రువులవధించునట్టిలక్ష్మణుఁడు మూర్ఖదేతి యాతీక్ష్ణాయములంగల వాఁడై తన్ను అచింత్యమయిన విష్ణుదేవునియంశమునుగా స్మరించెను.౧౨౨

మహాతేజుఁడగు రావణుఁడును అంత యుద్ధంబున మూర్ఖదేతి తీక్ష్ణంబులగు బాణంబులను గొప్పధనుస్సును గ్రహించెను. ౧౨౩

రాముఁడు యుద్ధంబున గొప్పనీరులు పడిపోవుటంజేసి పరుగెత్తుచున్న వానరసేనంజూచి తాను రావణునిమీఁది కడరెను. ౧౨౪

అంత హనుమంతుఁడు రామునియొద్దకువచ్చి యిట్లని చెప్పెను.

విష్ణుఁడు బలవంతుఁడగు గరుత్మంతు నెక్కినట్లు నీవు నన్నారోహించి రొచ్చరికగలవాఁడవై రావణునితో యుద్ధంబుగావింపుము. అని హనుమంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౨౫

మహాశూరుఁడగు రాముఁడు వాయుదేవునికుమారుఁడగు హనుమంతుఁడుచెప్పిన మాటనువిని బలవంతుఁడగు నయ్యాంజనేయు నారోహించెను.

మనుజలోకేంద్రుఁడగు రాముఁడు అట్లు హనుమంతు నారోహించి రథగతుఁడగు రావణుఁజూచెను. ౧౨౬

విష్ణువుబలినిఁజూచి యతనిమీఁదికిఁబోవునట్లు మహాతేజుఁడగు నారాముఁడు ఆరావణుఁజూచి క్రుద్ధుఁడై ధనుర్ధరుఁడై యతనిమీఁది కడరెను.

ఆరాముఁడు వజ్రధ్వనివంటిమహాధ్వనిగలుగునట్లు జ్యాశబ్దంబు గావించెను.

రాముఁడంత రాక్షసేశ్వరుఁడగురావణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడవగు రావణుఁడా! నిలనిలు నీవు నా కింతటియాపకారముగావించి యొచ్చటికిఁబోయి విముక్తుఁడవుకాఁగలవు? ౧౨౭

నీవు దేవేంద్రునియొద్దకుఁగాని యమునియొద్దకుఁగాని సూర్యునియొద్దకుఁగాని బ్రహ్మదేవునొద్దకుఁగాని యగ్నిహోత్రునొద్దకుఁగాని శంకరునియొద్దకుఁగాని పోయినను దశదిశలకుం బరుగెత్తినను అట్లైదు వాయొడుటంబడిన వెనుక ఇంకఁ దప్పించుకొనఁజాలవు. ౧౨౮

య స్తైశ్చైవ శక్త్యాఽభిహత స్తస్యాఽద్య
ఛిత్త్వా స్వపాదం సహసాఽభ్యపేతః,
స ఏష రక్షోగణరాజమృత్యుః
సపుత్రదారస్య తవాద్య యుద్ధే. ౧౩౨
ఏతేన చాత్యద్భుతదర్శనాని
శరైర్జ్వలద్భానకృతాలయాని,
చతుర్దిశా న్యాత్తపరాయుధాని
రక్షస్సహస్రాణి నిషూదితాని. ౧౩౩
రాఘవస్య వచ శ్శ్రుత్వా రాక్షసేన్ద్రో మహాబలమ్,
వాయుపుత్రం మహావీర్యం పున స్తం రాఘవం రణే. ౧౩౪
ఆజఘాన శరైస్తీక్ష్ణైర్ కాలానలశిఖోపమైః,
రాక్షసే నాహవే తస్య తాడిత స్యాపి సాయకైః. ౧౩౫
స్వభావతేజోయుక్తస్య భూయ స్తేజో వ్యవర్ధత,
తతో రామో మహాతేజా రావణేన కృతవ్రణమ్. ౧౩౬
దృష్ట్వా స్థవగశార్దూలం కోపస్య వశ మేయివాన్.
త స్యాభిచఙ్క్ష్యా రథం సచక్రం
సాశ్వధ్వజచ్ఛత్రమహాపతాకమ్,
ససారథిం సాశనిశూలఖడ్గం
రామః ప్రచిచ్ఛేద శరైస్సుపుఙ్ఖైః. ౧౩౭
అథేన్ద్రశత్రుం తరసా జఘాన
బాణేన వజ్రాశనిసన్నిభేన,
భుజాన్తరే వ్యూఢసుజాతరూపే
వజ్రేణ మేరుం భగవా నివేన్ద్రః. ౧౩౮
యో వజ్రపాతాశనిసన్నిపాతా

రాక్షసరాజుండవగు రావణుఁడా! నీ విప్పు డెవ్వని శక్తిచేఁగొట్టితివో ఆతఁడే యిప్పుడువచ్చి నీతో యుద్ధంబుగావించి నిన్ను నీవారలనందఱను వధింపఁగలఁడు, ఇంతలోఁ దొందరపడకుము ౧౩౨

ఇప్పుడు నీయెదుటనున్న, నేనును భయంకరాకారులగు నుత్తమాయుధధారులగుజనస్థానమున నుండువారలఁబదునాలుగువేలమందిరాక్షసుల నొక్కండనే తీక్ష్ణబాణంబుల వధించినవాఁడను. అని రాముఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౧౩౩

రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడు రాముని మాటలువిని యుద్ధంబున రాముసకు వాహనములయిన్న, మహాపరాక్రమశాలియగు వాయుపుత్రుఁడైన హనుమంతునిపైఁ బ్రళయకాలాగ్నితుల్యంబులగు తీక్ష్ణబాణంబుల నేసెను.

యుద్ధంబున రావణునిచే బాణంబులఁ గొట్టఁబడినను స్వభావంబున నే తేజశ్శాలియగు నాహనుమంతుని తేజస్సు మతియు నధికమయినది. ౧౩౪

అంత మహాతేజుఁడగు రాముఁడు రావణునిచే గాయములగునట్లు కొట్టఁబడినవానిరోత్తుమని హనుమంతుఁజూచి కుపితుఁడయ్యెను. ౧౩౫

అంత రాముఁడు ఆరావణునిరథంబు సహోపంబునకుంబోయి వానిచక్రములను గుఱ్ఱంబులను ధ్వజంబును ఛత్రంబును సారథిని శూలాద్యాయుధంబులను తీక్ష్ణబాణంబుల ఖండించెను. ౧౩౬

అంత భగవంతుఁడగు దేవేంద్రుఁడు వజ్రాయుధంబున మేరుపర్వతముం గొట్టునట్లు రాముఁడు వజ్రంబునకును విడుగునకును సరివచ్చునట్టిబాణంబుచే రావణునివిశాలంబగు వక్షస్థలంబునఁ బ్రహరించెను. ౧౩౭

ఎవ్వఁడు తనపైఁ విసుగుపడినను ఇంద్రుఁడు వజ్రాయుధంబునఁ

న్న చుటుభే నాపి చచాల రాజా,
స రామబాణాభిహతో భృశార్త
శ్చచాల చాపం చ ముమోచ వీరః. ౧౩౯
తం విహ్వలన్తం ప్రసమీక్ష్య రామ
స్సుమాచదే దీప్త మథార్ధచన్ద్రమ్,
తే నార్కవర్ణం సహసా కిరీటం
చిచ్ఛేద రక్షోధిపతే ర్మహాత్మా. ౧౪౦
తం నిర్విషాశీవిషసన్నికాశం
శాన్తార్చిషం సూర్యమి వాప్రకాశమ్,
గతశ్రియం కృత్తకిరీటకూట
మువాచ రామో యుధి రాక్షసేన్ద్రమ్. ౧౪౧
కృతం త్వయా కర్మ మహా న్సుగీతం
హతప్రవీర శ్చ కృత స్త్వయాఽహమ్,
తస్తా త్పరిశ్రాన్త ఇతి వ్యవస్య
న త్వాం శరై ర్మృత్యువశం నయామి ౧౪౨
గచ్ఛానుజానామి రణార్దిత స్త్వం
ప్రవిశ్య రాత్రించరరాజ! లఙ్కామ్,
ఆశ్వాస్య నిర్యాహి రథీ చ ధన్వీ
తదా బలం ప్రక్ష్యసి మే రథస్థః. ౧౪౩
స ఏవముక్తో హతదర్పహర్షో
నికృత్తచాప శ్చ హతాశ్వసూతః,
శరార్దితర్ద కృత్తమహాకిరీటో
వివేశ లఙ్కాం సహసా స రాజా. ౧౪౪
తస్మి న్ప్రవిష్టే రజనీచరేన్ద్రే
మహాబలే దానవదేవయోత్రా,

గొట్టినను గలఁతనొందక చలింపకుండెనో ఆట్టిపీరుఁడు రావణుఁడు రాముని బాణంబుచేఁ గొట్టఁబడి బాధం దాళఁజాలక చలనంబునొంది చేతిధనుస్సును గూడ విడిచెను. ౧౩౯

మహోత్సుఁడగురాముఁడు ఆరావణుఁడు మూర్ఛనొందుటంజూచి యొకయర్ధచంద్రబాణంబుదీసి దానిచే శిఘ్రంబున సూర్యసన్నిభంబగు రాక్షసరాజకిరీటమును ఖండించెను. ౧౪౦

రాముఁడు యుద్ధంబున ఛేదింపఁబడిన కిరీటశిఖరముగలవాఁడై నిర్విషంబగు స్వాంబుకైవడి మంటలులేని యగ్నిభంగిఁ గాంతిలేనిసూర్యునిచాడ్పున నిస్తేజస్కుఁడయియున్న రాక్షసరాజును రావణునింజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నీవు మహాభయంకరంబగు కార్యము గావించినావు; మతిహీనుఁ బెక్కుమేటిపీరులఁ గొట్టినావు; కావున మిక్కిలియు నలసినట్లున్నావని యిప్పుడు నిన్ను బాణంబులచే యమపురికిం బంపకవిడిచితిని. ౧౪౨

రాక్షసరాజుడవగు రావణుఁడా! నీవు మిక్కిలియు యుద్ధపరిశ్రాంతుఁడవై యున్నావు; నేనునుజ్జయొసంగెదను. పొమ్ము; లంకకుఁబోయి కొంతవిశ్రమించి రథంబు నారోహించి ధనుర్ధరుఁడవైరమ్ము; అప్పుడు నీవు మరలరథగతుఁడవై యుండునప్పుడు నాబలంబుఁ జూపెదను. ౧౪౩

అట్లు తనధనుస్సు ఖండింపఁబడి సారథియు గుఱ్ఱంబులును వధింపఁబడి తానును బాణపీడితుఁడై భిన్నకిరీటుఁడైనపిమ్మట రావణుఁడు గర్వంబువిడిచి సంతోషంబుపీడి రామునిమాటనువిని లజ్జితుఁడై శిఘ్రంబున లంకాపురిం బ్రవేశించెను. ౧౪౪

మహాబలశాలియు దేవదానవభక్షకుఁడునగు రావణుండు లంకకుఁబోయినవెనుక రాముఁడు తానునులక్ష్మణుఁడునుంజేరి వానరులదేహమునందలి బాణం

హరీ న్విశల్యాన్ సహలక్ష్మణేన
చకార రామస్య పరమూహవాగ్రే. ౧౮౫
తస్మి న్ప్రభిన్నే త్రిదశేన్ద్రశత్రౌ
సురాసురా భూతగణా దిశ శ్చ,
ససాగరా స్సర్షిమహోరగా శ్చ
తత్రైవ భూ మ్యుచ్చరా శ్చ హృష్టాః. ౧౮౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకోనషష్టితమ స్సర్గః. ౫౯.

షష్టితమ స్సర్గః

స ప్రవిశ్య పురీం లఙ్కాం రామబాణభయార్దితః,
భగ్నదర్ప స్తదా రాజా బభూవ వ్యథితేన్ద్రియః. ౧
మాతఙ్గ ఇవ సింహేన గరుడే నేవ పన్నగః,
అభిభూతో ఽభవ ద్రాజా రాఘవేణ మహాత్మనా. ౨

బ్రహ్మదణ్డప్రకాశానాం విద్యుత్సన్నిభవర్చసామ్,
స్మరన్రాఘవబాణానాం వివ్యథే రాక్షసేశ్వరః. 3

స కాఞ్చనమయం దివ్య మాశ్రిత్య పరమాసనమ్,
విప్రేక్షమాణో రక్షాంసి రావణో వాక్య మబ్రవీత్. ౪
సర్వం తత్ఫలు మే మోఘం యత్తప్తం పరమం తపః,
యస్మినూనో మహేన్ద్రేణ మానుషే ణాస్మి నిర్జితః. ౫
ఇదం తస్యబ్రువాణో ఘోరం వాక్యం మా మభ్యుపస్థితమ్,
మానుషేభ్యో విజానీహి భయం త్వ మితి తత్తథా. ౬

దేవదానవగన్ధర్వై ర్యక్షరాక్షసపన్నగైః,

బులఁ బెట్టికించి వాశలబాధలఁ దీఱునట్లు గావించిరి. ౧౪౫

దేవేంద్రశత్రువగు వారావణుఁడు పరాజితుఁడగుటకు సురలు నసురులును దిక్పాలురును సమస్తభూతంబులును సముద్రవాసిప్రాణులును ఋషులును మహాసర్పంబులును అట్లు జలచరప్రాణులును భూమిచరప్రాణులును అందఱును సంతోషంబునొందిరి. ౧౪౬

ఇది యేఁబదితొమ్మిదవపర్గము.

అఱువదవసర్గము.

అప్పుడు రావణుఁడు లంకాపురంబుఁ బ్రవేశించి రామబాణభీతుఁడై గర్వంబువిడిచి పరమదుఃఖితుఁడయ్యెను. ౧

వీనుఁగు సింహమునుజూచి భయపడునట్లు సర్పంబు గరుత్మంతునిఁ జూచి భయపడునట్లు మహాబలుఁడగు రాముండుఁజూచి రావణుఁడు పరమభీతుఁడయ్యెను. ౨

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు బ్రహ్మాస్త్రసమానములును మెఱుపులుం బోలె మెఱయుచున్నవి యగుసగు రాముని బాణంబులం దలఁచి తలఁచి భయపీడితుఁడయ్యెను. ౩

ఆరావణుఁడు కాంచనమయంబగు దివ్యసింహాసనంబున వాసీనుఁడై రాక్షసులఁజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౪

మహేంద్రసమానుఁడనగు నేను మనుష్యమాత్రునివలనఁ బరాజయము నొందితినే! నేను గావించినమహాతపస్సంతయు వ్యర్థమేకదా! ౫

"నీకు మనుష్యులవలన భయముగలుగును" అని మున్ను బ్రహ్మదేవుఁడు చెప్పినభియంకరవాక్యము ఇప్పటికి నాకు సఫలంబయ్యె; అది యెన్నటికి నబద్ధముకాదు. ౬

దేవతలవలనఁగాని దానవులవలనఁగాని గంధర్వులవలనఁగాని యక్షుల

అవధ్యత్వం మయా ప్రాప్తం మానుషేభ్యో న యాచితమ్. ౬

విదితం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజమ్,
ఇక్ష్వాకుకులనాథేన అనరణ్యేన యత్పురా. ౭
ఉత్పత్స్యతే హి మద్వంశే పురుషో రాక్షసాధమ!,
య స్త్వాం సపుత్రం సామాత్యం సబలం సాశ్వసారథిమ్. ౮
నిహనిష్యతి సఙ్గ్రామే తవాం కులాధమ! దుర్మతే!,
శప్తోఽహం వేదవత్యాశ్చ యదా సాధ్వ్యా తపోధనా పురా. ౯
సేయం సీతా మహాభాగా జాతా జనకనన్దినీ,
ఉమా నన్దీశ్వర శ్చాపి రమ్భా వరుణకన్యకా. ౧౦
యథోక్తా స్తపసా ప్రాప్తం న మిథ్యా ఋషిభాషితమ్,

ఏతదే వాభ్యుపాగమ్య యత్నం కర్తుమి హార్హథ. ౧౧
రాక్షసా శ్చాపి తిష్ఠన్తు చర్యాగోపురమూర్ధసు,

స చాప్రతిమగమ్భీరో దేవదానవదర్పహా. ౧౨
బ్రహ్మణాపాభిభూత స్తు కుమ్భకర్ణో విబోధ్యతామ్,

స పరాజిత మాత్మానం వ్రహ స్తం చ నిహూదితమ్. ౧౩
జ్ఞాత్వా రక్షో బలం భీమ మాదిదేశ మహాబలః,

ద్వారేషు యత్నగ క్రియతాం ప్రాకార శ్చాధిరుహ్యతామ్.
నిద్రావశసమావిష్టగ కుమ్భకర్ణో విబోధ్యతామ్,

వలనఁగాని రాక్షసులవలనఁగాని సర్పములవలనఁగాని చావులేకుండునట్లు బ్రహ్మదేవు నడిగి వరమునొందితిని; మనుష్యులవలనఁ జావులేకుండునట్లుమాత్రము అడుగనైతిని. ౭

మున్ను ఇక్ష్వాకువంశజాతుఁడగు సనరణ్యుఁడు నాచే వధింపఁబడునప్పుడు "రాక్షసాధముఁడవు కులాధముఁడవై దుర్బుద్ధివగు రావణుఁడా! నిన్ను యుద్ధంబునఁ బుత్రమంత్రిబలాశ్వ సారథిసహితంబుగా వధించునట్టిమహాపురుషుఁడొకఁడు నావంశంబున జన్మింపఁగలఁడు" అని ప్రతిజ్ఞచేసెనే; దశరథపుత్రుఁడగు నీరాముఁడు ఆమహాపురుషుఁడే యని తలఁచెదను. ౮,౯

మున్ను నేను వేదవతిని బలాత్కరించినప్పుడు ఆబిడ నన్ను శపించినది. మహాభాగురాలగు నావేదవతియే జనకపుత్రియగు సీతగాఁ బుట్టినది.

పార్వతి నందీశ్వరుఁడు రంభిపుంజికస్థల వీరలు మున్ను ఎట్లుచెప్పిరో అట్లేయయినది; తపఃప్రభావంబునం జెప్పఁబడిన ఋషివచనం బెన్నటికి నబద్ధము కానేరదు. ౧౧

రాక్షసులారా! మీరలు దీనినంతయుఁ దెలిసి శత్రుసంహారవిషయమునందుఁ జక్కఁగాఁ బ్రయత్నమునేయవలయును; మఱియుఁ బురద్వారంబులయందలి భటసంచారప్రదేశములందును గోపురశిఖరములందును రాక్షసులం జక్కఁగాఁ గావలియుంచుఁడు. ౧౨

సరిలేనిగాంభీర్యముగలవాఁడును దేవదానవులక్రోధ్వడంచువాఁడును బ్రహ్మశాపంబునంజేసి యెల్లప్పుడు నిద్రించుచుండువాఁడునగు కుంభకర్ణునిం గూడ నిద్రలేపుఁడు. అని రావణుఁడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౧౩

మహాబలుఁడగు నారావణుఁడు ఆట్లు ప్రవాస్తుఁడు నిహతుఁడగుటయుఁ దాను బరాజితుఁడగుటయుఁ దలపోసి కుంభకర్ణుఁడు భయంకరబలుఁడగుటను దలఁచి యీప్రకారంబున నాజ్ఞాపించెను. ౧౪

పురద్వారములయందు జాగ్రత్తతోఁ గావలియుండుఁడు; ప్రాకారంబుల నధిరోహింపుఁడు; నిద్రాపరవశుఁడైయున్న కుంభకర్ణుని లేపుఁడు. ౧౫

సుఖం స్వపితి నిశ్చిన్తం కాలోపహతచేతనః. ౧౬
నవ మ ట్ను ప్త చాష్టోచ మాసాన్ స్వపితి రాక్షసః,

మన్త్రయిత్వా ప్రసుప్తోఽయ మిత స్తు నవమేఽహని. ౧౭
తం తు బోధయత క్షిప్రం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,

స తు సఞ్జ్ఞో మహాబాహుః కకుద స్సర్వరక్షసామ్. ౧౮
వానరా న్రాజపుత్రౌ చ క్షిప్ర మేవ వధిష్యతి,

ఏష కేతుర్ మ పర స్సఞ్జ్ఞో ముఖ్యో వై సర్వరక్షసామ్. ౧౯
కుమ్భకర్ణ స్సదా శేతే మూఢో గ్రామ్యసుఖే రతః,

రామేణ హి నిర స్తస్య సఙ్గ్రామేఽసిన్ సుదారుణే. ౨౦
భవిష్యతి న మే శోకర్ కుమ్భకర్ణే విబోధితే,
కిం కరిష్యా మ్యహం తేన శక్రతుల్యబలేన హి. ౨౧
ఈదృశే వ్యసనే ప్రాప్తే యో న సాహ్యాయ కల్పతే,

తే తు తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసేన్ద్రస్య రాక్షసాః. ౨౨
జగ్ముర్ వరమసంభ్రాన్తాః కుమ్భకర్ణనివేశనమ్,
తే రావణసమాదిష్టా మాంసశోణితభోజనాః. ౨౩
గన్ధమాల్యాం స్తథా భక్ష్యా న్ాదాయ సహసా యయుః,
తాం ప్రవిశ్య మహాద్వారాం సర్వతో యోజనాయతామ్.
కుమకర్ణగుహాం రమ్యాం సర్వగన్ధప్రవాహినీమ్,
కుమ్భకర్ణస్య నిశ్వాస దవధూతా మహాబలాః. ౨౪

కుంభకర్ణుఁడు దైవవశంబున బుద్ధిహీనుఁడై యేచింతయులేనివాఁడై నేనిట్లు కష్టపడుచుండఁగా సుఖంబుగ నిద్రపోవుచున్నాఁడు. ఇట్లు ఆతఁడొకనిమిదితొమ్మిదిమాసములు పిదుపక నిద్రపోవుచుండును. ౧౬

ఆతఁడు యుద్ధాలోచనసభకు వచ్చియుండి యుద్ధారంభమునకు ముందు తొమ్మిదనదివంబున నిద్రపోయెను; ఆతఁడుమహాబలుండు; ఆతని శిక్షింబుగా నిద్రలేపుఁడు. ౧౭

మహాబాహుఁడును సమస్తరాక్షసులలోను ముఖ్యుఁడునగు నాకుంభకర్ణుఁడుమాత్రము నా కుట్లు లాపగ్రస్తుఁడుకాఁడు. కావున యుద్ధంబునందు శిక్షింపుఁగనే వానరులను రామ లక్ష్మణులను వధింపఁగలఁడు. ౧౮

యుద్ధముసందు మహోధ్వజంబువంటివాఁడును సమస్తరాక్షసముఖ్యుండు నగు నీకుంభకర్ణుఁడు మూఢుఁడై గ్రామ్యసుఖంబునందగిలి యెల్లప్పుడు నిద్రపోవుచున్నాఁడు. ౧౯

భీయంకరమయిన యీయుద్ధంబున రామునివలనఁ బరాజయంబునొందియున్న నాకు కుంభకర్ణుని లేపుటవలన నెంతమాత్రము గుణముకలుగదు.

ఇట్టి కష్టంబువచ్చినను సాహాయ్యముసేయ నుపయోగింపఁడేని యట్టి దేవేంద్రసమపరాక్రముఁడగు కుంభకర్ణుఁడుండి నాకేమి ప్రయోజనము? అని రావణుఁడు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను. ౨౧

ఆరాక్షసులు రాక్షసరాజుండగు రావణునిమాటనువిని పరమసంభ్రాంతులయి కుంభకర్ణునిగృహమునకుం బోయిరి. ౨౨

మాంసరక్తాహారులగు నారాక్షసులు రావణాజ్ఞను శిరసావహించి గంధంబును బుష్పమాలికలను భక్ష్యంబులనుం దీసికొని శిక్షింబునం బోయిరి.

మహాబలాఢ్యులగు నారాక్షసులు పెద్దవాకిలిగలదియు నెటుచూచిన ను ఒకటిస్నఱ్ఱాయడవై శాల్యముగలదియు రమణీయంబును నానావిధసుగంధములచే గుబాళించుచున్నదియునగు గుహాకారమయిన యాకుంభకర్ణునిగృహమునకుఁబోయి యాకుంభకర్ణుని బలవంతములగు నిట్టూర్పులచే వెనుకకుం ద్రో

ప్రతిష్ఠమానాగి శ్చక్రుర్గిణ యత్నా త్పరివివిశు స్తగుహామ్,

తాం ప్రవిశ్య గుహాం రమ్యాం శుభాం కాఞ్చనకుట్టిమామ్.
దదృశు ర్నైఋతవ్యాఘ్రం శయానం భీమదర్శనమ్,

తే తు తం వికృతం సుప్తం వికీర్ణమివ పర్వతమ్. ౨౭
కుమ్భకర్ణం మహానిద్రం సహితాగి ప్రత్యబోధయన్,

ఊర్ధ్వరోమాఞ్చితతనుం శ్వసన్త మివ పన్నగమ్. ౨౮
త్రాసయన్తం మహాశ్వాసై ర్శయానం భీమదర్శనమ్,
భీమనాసాపుటం తం తు పాతాళవిపులాననమ్. ౨౯
శయ్యాయాం న్య స్తసర్వాఙ్గం మేదోరుధిరగన్ధినమ్,
కాఞ్చనాఙ్గదనద్ధాఙ్గం కిరీటిన మరిన్దమమ్. ౩౦
దదృశు ర్నైఋతవ్యాఘ్రం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,

తత శ్చక్రు ర్మహాత్మానగి కుమ్భకర్ణాగ్రత స్తదా. ౩౧
మాంసానాం మేరుసంకాశం రాశిం పరమతర్పణమ్,
మృగాణాంమహిషాణాం చ వరాహాణాం చ సఞ్చయాన్. ౩౨
చక్రు ర్నైఋతశార్దూలా రాశి మన్నస్య చాద్భుతమ్,

తత శ్శోణితకుమ్భాంశ్చ మద్యాని వివిధాని చ. ౩౩
పురస్తా త్కుమ్భకర్ణస్య చక్రు స్త్రిదశశత్రవః,
బలిం చ పరమోపేత్య నానాపణ్యాన్నసంచయమ్. ౩౪

యఁబడుచు నెట్టకేలకు బహుకష్టంబున లోనికింబోవుచు మహాప్రయత్నం బునఁ బ్రవేశించిరి. 27, 28

ఆరాక్షసులు అట్లు రమణీయంబును మంగళద్రవ్యసమాకీర్ణంబును బం గారుతోఁబూయఁబడిన నేలగలదియుసగు నాగుహం బ్రవేశించి యచ్చటం బరుండియున్న భయంకరాకారుఁడగు రాక్షసశ్రేష్ఠుఁ గుంభకర్ణుం జూచిరి.

ఆరాక్షసులందఱు నొక్కటిగాఁజేరి వికృతాకారుఁడును నిద్రించు చున్నవాఁడును నేలంబడిసపర్వతంబుకరణిం జూపట్టుచున్నవాఁడును మేలు కొలుప నలవిగాని నిద్రగలవాఁడునగు నాకుంభకర్ణుని మేలుకొలుపసాగిరి.

ఆరాక్షసులు దేహమంతకుఁ బొడవులయిన వెండ్రుకలుగలవాఁడును నిట్టూర్పులువిడుచుచున్న మహాసర్పంబుకరణి నున్నవాఁడును భయంకరంబు లగునూర్పులచేఁ జూపరులకు భయంబుగలిగించుచున్నవాఁడును భయంకరా కారుఁడును భయంకరములగు నాసారంధ్రములుగలవాఁడును బాతాళము బోలె విశాలంబగునోరుగలవాఁడును శయనంబున సమస్తాశయువంబులుఁ దాఁ కునట్లు పరుండియున్నవాఁడును ముంగుత్రాఁగిన మేదోరుధిరంబుల వాసన తోఁగూడినవాఁడును బంగారుబాహుపురులు దాల్చియున్నవాఁడును గిరీటి యగు శత్రుసంహర్తయునగు రాక్షసశ్రేష్ఠుని మహాబలశాలిని కుంభకర్ణుని ఆశ్చ ర్యంబునఁ గొంతదడవు చూచుచుండిరి. 29-30

అంత నప్పుడు మహాబలశాలులగు నారాక్షసులు కుంభకర్ణుని ముంద ట నతనికిఁ దృప్తియగుటకై మేరుపర్వతమువంటి మాంసరాశి నుంచిరి. 31

ఆరాక్షసశ్రేష్ఠులు కుంభకర్ణునిముందట జింకలమాంసములును మహిష మాంసములును వరాహమాంసములును నానావిధములయిన యన్నములును రా శులురాసులుగా నునిచిరి. 32

అంత దేవశత్రువులగు నారాక్షసులు కుంభకర్ణునిముందట నెత్తురుధా వలను నానావిధమద్యభాండములను నునిచిరి. 33

అంత నారాక్షసులు శ్రేష్ఠంబగుచందనమును శత్రుసంహర్తయగుకుం

దివ్యై రాచ్ఛాదయామాసు ర్హాల్యగన్ధై స్సుగన్ధిభిః,
ధూపం సుగన్ధం ససృజు స్తుష్టువు శ్చ పరన్తపమ్. 31

జలదా ఇవ చోన్నేదు ర్వ్యాతుధానా స్తత స్తతః,
శఙ్ఖా నాపూరయామాసు శ్శోణాఙ్గ సదృశ ప్రభాన్. 32
తూమలం యుగప చ్చాపి వినేదు శ్చా ప్యమర్షితాః,

నేదు రాస్ఫోటయామాసు శ్చిఛీపు స్తే నిశాచరాః. 33

కుమ్భకర్ణవిబోధార్థం చక్రు స్తే విపులం స్వనమ్,

సశబ్ద భేరీపణవ ప్రణాద
మాస్ఫోటితక్ష్వేళితసింహనాదమ్. 34
దిశో ద్రవన్త స్త్రిదివం కిరన్త
శ్శ్రుత్వా విహఙ్గా స్సహసా నిపేతుః,
యదా భృశార్తై ర్నదద్భి ర్మహాత్మా
నకుమ్భకర్ణో బుబుధే ప్రసుప్తః. 35
తతో ముసుణ్డీ ర్ముసలాని సర్వే
భుశుణ్డిగదా స్తే జగృహు ర్గదా శ్చ,
తం శైలశృఙ్గై ర్ముసలై ర్గదాభి
ర్వృక్షై స్తలై ర్ముద్గరముష్టిభి శ్చ. 36
ముఖ్యప్రసుప్తం భువి కుమ్భకర్ణం
రక్షాం స్యనేకాని తదా నిజఘ్నుః,

భకర్ణునిదేహమంతయుఁ బూసిరి. 37

శ్రేష్ఠములును మంచివాసనగలవిధమునను పుష్పమాలికలచేతను నానా విధగంధములచేతను కుంభకర్ణునిదేహమంతయుఁ గప్పిరి.

అంత నారాక్షసులు సుగంధమగుధూపముచేసి శత్రువులను దపింపఁ జేయువాఁడగు కుంభకర్ణునిఁ బొగడిరి. 38

ఆరాక్షసు లంత అప్పుడప్పుడు మేమంబులుంబోలె గర్జించిరి. చంద్ర బింబమువలెఁ దెల్లనై శంఖములఁ బూరించిరి. 39

ఆరాక్షసులు అంతకుఁ గుంభకర్ణుఁడు లేపుండుటంజేసి కుపితులయి యందఱు నేకకాలంబున దొమ్మిగా నఱచిరి.

ఆరాక్షసులు ఱఱచిరి; కుంభకర్ణునిఁ గొట్టిరి; ఆతని నిట్టట్టు కదలించిరి. 40

ఆరాక్షసులు గంభీరప్రకారంబునఁ గుంభకర్ణునిలేపుటకై మహాధ్వనిఁ గావించిరి.

పటహంలు ఆశంఖధ్వనులను భేరీధ్వనులను పణవధ్వనులను భుజాస్ఫాలనధ్వనులను గర్జనధ్వనులను సింహనాదంబులను విని భయంబున దిక్కులకుం బాఱి యచ్చట భయంబు దీఱకుండుటచే నంత స్వర్గంబునకుఁబోయి యచ్చటను భయాంతి కలుగమిం జేసి నేలంబడినవి. 41

మిక్కిలియుఁ గష్టముతోఁ గావించినధ్వనులచే సుప్తుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు మేలుకొనకుండుటంజూచి అంత నారాక్షసులందఱు గుదియలను ముసలంబులను గదలను జేకొనిరి. 42

అప్పుడు గర్వితులగు నారాక్షసులు సర్వతశిఖరములచేతను ముసలంబులచేతను గదలచేతను వృక్షంబులచేతను అయిచేతులచేతను గుదియలచేతను బిడికిళ్లచేతను సుఖసుప్తుఁడగు కుంభకర్ణుం బ్రహరించిరి. 43

తస్య నిశ్వాసవాతేన కుమ్భకర్ణస్య రక్షసః. ౪౧
రాక్షసా బలవన్తోఽపి స్థాతుం నాశక్నువన్పురః,
తతగి పరిహితా గాఢం రాక్షసా భీమవిక్రమాః. ౪౨

మృగపక్షిగణవ్రాత భేరీ శ్శఙ్ఖకుమ్భగణాం స్తదా,
దశ రాక్షససాహస్రా యుగప త్పర్యవాదయన్. ౪౩
సీలాఞ్జనచయాకారా స్తే తు తం ప్రత్యబోధయన్,
అభిఘ్నన్తో నదన్తశ్చ నైవ సంవివిదే తు సః. ౪౪

యదా నైనం న శేకు స్తే ప్రతిబోధయితుం తదా,
తతో గురుతరం యత్నం దారుణం సముపాక్రమన్. ౪౫

అశ్వా నుష్ట్రా శ్ఖరా న్నాగా జఘ్ను ర్దణ్డకశాఙ్కుశైః,
భేరీశఙ్ఖమృదఙ్గాంశ్చ సర్వప్రాణై రవాదయన్. ౪౬

నిజఘ్ను శ్చాస్యగాత్రాణి మహాకాష్ఠకటఙ్కరైః,
ముద్గరై ర్ముసలై శ్చైవ సర్వప్రాణసముద్యతైః. ౪౭
తేన శబ్దేన మహతా లఙ్కా సమభిపూరితా,
సపర్వతవనా సర్వా సోఽపి నైవ ప్రబుధ్యతే. ౪౮
తత స్సహస్రం భేరీణాం యుగప త్పమహాన్యత,
మృష్టకాఞ్చనకోణానా మాసక్తానాం సమన్తతః. ౪౯
ఏవ మప్యతినిద్రస్తు యదానైవ ప్రబుధ్యతే,
శాపస్య వశ మాపన్న స్తతగి క్రుద్ధా నిశాచరాః. ౫౦
మహాక్రోధసమావిష్టా స్సర్వే భీమపరాక్రమాః,
తద్రక్షో బోధయిష్యన్త శ్చక్రురన్యే పరాక్రమమ్. ౫౧

ఆరాక్షసులు బలవంతులయినను ఆకుంభకర్ణుని నిట్టూర్పుగాలిచేత నతనిముందట నిలువంజాలరైరి. ౪౧

అంత భయంకరపరాక్రములగు నారాక్షసులు అప్పటికిని కుంభకర్ణుడు మేలుకొనకుండుటనుజూచి మతియు నధికముగా బ్రయత్నించిరి ౪౨

ఆప్పుడు పదివేవురురాక్షసులు ఆకుంభకర్ణునిచుట్టును మృదంగములను బణవంబులను భేరులను శంఖములను కుంభములను ఏకకాలంబున వాయించిరి.

నల్లనికాటుకరాశినంటి యాకారముగల యారాక్షసులు ఆట్లు కుంభకర్ణునిం గొట్టుచు గర్జించుచు నెంతమేలుకొలిపినను ఆకుంభకర్ణుడు మేలుకొనడయ్యె. ౪౪

ఆరాక్షసులు ఆదివఆకుడ దాముసేయు ప్రయత్నములచేఁ కుంభకర్ణుడు లేవకుండ టంజూచి యంత మతియు భయంకరబలు ప్రయత్నంబుసేయ నారంభించిరి. ౪౫

అంత నారాక్షసులు గుట్టంబులను ఒంటెలను గాడిదలను ఏనుగులను గొయ్యలతోను గొఱడాలతోను అంకుశములతోనుం గొట్టి కుంభకర్ణునిపైకిఁ దోలిరి; భేరులను శంఖములను మృదంగంబులనుదమబలముకొలఁది వాయించిరి.

పెద్దకట్టలచేతను ఎనిమిదిచేతులప్రమాణముగలకొయ్యలచేతను గుదియలచేతను ముసలంబులచేతను దమబలముకొలఁది కుంభకర్ణుం బ్రహరించిరి ౪౭

ఆమహాత్ముని పర్వతవనసమేతంబగు లంకానగరమంతయు నిండి చెఁదిరినది; ఆప్పటికిని కుంభకర్ణుడు మేలుకొనడయ్యె. ౪౮

అంతఁ గుంభకర్ణునిచుట్టును వేయిభేరులను మంచిబంగారుదండంబులచే నేకకాలంబున వాయించిరి. ౪౯

ఇంతదూరముచేసినను మహానిద్రుఁడు బ్రహ్మశాపవశంబగతుఁ డగు కుంభకర్ణుఁడు మేలుకొనకుండుటంజూచి రాక్షసులందఱు సుపితులయిరి

భయంకరపరాక్రములగు నారాక్షసులందఱు మహాకోపమునొందిరి.

కొందఱు కుంభకర్ణుని మేలుకొలుపుటకై తమబలముకొలఁది పిడికిళ్లఁ

అన్యో భేరీ స్సమాజఘ్ను రన్యో చక్రు ర్మహాస్వనమ్,
కేచా నన్యో ప్రలులువుః కర్ణా వన్యో దళ న్తిచ. ౫౯

ఉగకుమ్భకర్ణా న్యన్యో సమమిష్ట్వా న్త కర్ణయోాః,
న కుమ్భకర్ణ పస్సన్తో మహానిద్రావశం గతః. ౬౩

అన్యోచ బలిన స్తస్య కూటముద్గరపాణయః,
మూర్ధ్ని వక్షసి గాత్రేషు పాతయ న్కూటముద్గరాన్. ౬౨

రజ్జుబన్ధనబద్ధాభి శ్శతశ్శీఘ్రాభిశ్చ సర్వతః,
వధ్యమానో నుహా యోాన ప్రబుధ్యాశ రాక్షసః. ౬౫
వారణానాం సహస్రం చ శరీరేఽస్య ప్రధావితమ్,
కుమ్భకర్ణ స్తతో బుద్ధః స్వర్గం పర మబుధ్యాశ. ౬౬

స పాత్యమానై ర్గిరిశృఙ్గవృక్షై
రచిన్తయం స్తా న్వివిధాన్ ప్రహారాన్,
నిద్రాక్షయా త్తుల్య ముపేక్షితశ్చ
విజృమ్భమాణ స్సహ సోత్పపాత. ౬౭
స తాన్మహాగాచలశృఙ్గకల్పా
విక్షిప్య బాహూ గిరిశృఙ్గసారా,
విదృత్య వక్త్రం బడబాముఖాభం
విళాచరోఽసా విక్రతం జజృమ్భే. ౬౮

బొడిచిరి. ౪౧

మతిలొందఱు భేరులను వాయించిరి; మతిలొందఱు గొప్పధ్వనిగలు గునట్లు సింహనాదములుగావించిరి.

లొందఱు కుంభకర్ణుని తలపెండ్రుకలం బెతికిరి; మతిలొందఱు అత నిచెవులంబట్టి లాగిరి. ౪౨

మతిలొంద అతని చెవులలోఁ బెక్కు—నూర్ల బాణములనిళ్లను బోసిరి.

ఆప్పటికిని మహానిద్రంజెందియున్నకుంభకర్ణుఁడు డెంతమాత్రము కదలఁడయ్యె. ౪౩

బలవంతులగులొందఱురాక్షసులు కూటముద్గరంబులు దీసి వానిచేఁ గుంభకర్ణునితలయందును బొమ్మునంగాను నితరములయిన యాయవయవములందును గొట్టిరి. ౪౪

మహాకాయుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు త్రాళ్లచేతను ఇనుపకట్లచేతను బిష్ణుచున్నశతఘ్నులచే నెంతకొట్టఁబడినను జేలకొనఁడయ్యె. ౪౫

ఆంత వేయియేనుఁగులను నాకుంభకర్ణునశరీరముపైదోలి త్రొక్కించిరి.

ఆతఁడు గుంభకర్ణుఁడు మేలుకొనె; నతనికా వేయియేనుఁగులుత్రొక్కుటయుఁ జిన్నపుఱుఁగు మేనుం బ్రాఁకులాడిన ట్లుండెను ౪౬

ఆకుంభకర్ణుఁడు మేలొన్నపిమ్మట లేమటకై వేయుఁబడుచున్న పర్వతశిఖరమునఁ జేతను వృక్షముఁ జేతను దగిలినదెబ్బలను సహనసేయుక ఆకలిచేఁ బీడింపఁబడినవాఁడై పెద్దగూపలింతలువిడుచుచు శీఘ్రంబున లేచెను.

ఆకుంభకర్ణుఁడు మహాసర్పములుంబోలె నతిదీర్ఘంబులును బర్వతశిఖరంబులఁబోలె నతికఠినంబులును బర్వతంబులకుంబోలె సారమునగలవియునగు బాహువులనుజాఁచి బడబాముఖసదృశంబగు నోరుదెఱచి భీయంకరంబుగా నావలించెను. ౪౭

తస్య జాజ్వల్యమానస్య వక్త్రం పాతాళసన్నిభమ్,
దదృశే మేరుశృఙ్గాగ్రే దివాకర ఇవోదితః. ౫౯

స జ్వలన్నివ తేజస్వీ ప్రతిబుద్ధో నిశాచరః,
నిశ్వస్య శ్వాచస్య సంజజ్ఞే తర్వతా దివ మాగుతః. ౬౦
రూప ముత్తిష్ఠత స్తస్య కుమ్భకర్ణస్య తన్మహత్,
తప స్తే సబలాకస్య మేఘ స్యేవ విపర్వతః. ౬౧

తస్య దీప్తాగ్నిసదృశే విద్యుత్సదృశవర్చసీ,
దదృశా తే మహానేత్రే దీప్తా విన మహాగ్రహా. ౬౨
తత స్తవగ్నిమున్ సర్వా న్భక్ష్యాంశ్చ విధా న్బహూన్,
వరాహా న్మహిషాం శ్చైవ స బభక్ష మహాబలః. ౬౩

అదన్ బుభుక్షితో మాంసం శోణితం తృషితగ పిబన్,
మేదగ కుమ్భాంశ్చ మద్యంచ పపౌ శక్రరిపు స్తదా. ౬౪

తత స్తృప్త ఇతి జ్ఞాత్వా సముత్పేతు ర్నిశాచరాః,
శిరోభిశ్చ ప్రణామైర్యం సర్వతగ పర్యవారయన్. ౬౫
నిద్రానిశ్వసనేత్ర స్తు కలుషీకృతలోచనః,
చారయన్ సర్వతో దృష్టిం తాన్ దదర్శ నిశాచరాన్. ౬౬
స సంధ్యాన్ సా న్వయామాస నైరృతా న్నైరృతర్షభః,
బోధనా ద్విస్మిత శ్చాపి రాక్షసా నిద మబ్రవీత్. ౬౭
కిమర్థ మహ మాదృత్య భవద్భిగ ప్రతిబోధితః,
కచ్చి త్సుకుశలం రాజ్ఞో భయ వా నేహ వాన కిమ్. ౬౮
అథవా ద్రున మన్యేభ్యో భయం పర ముపస్థితమ్,

ఆ ట్లావలించునప్పుడు పాతాళమువంటిదైన యాకుంభకర్ణునినోరు మేరుపర్వతశిఖరాగ్రంబున నుదయించిన సూర్యబింబముకైవడిఁ బ్రకాశించినది. ౪౯

మహాబలశాలియగు నాకుంభకర్ణుఁ డట్లు ఆవలింతవిడుచుచు లేచెను. కొండపైనుండి గాలిగొట్టువట్లు అతనినిట్టూర్పు మహావేగంబయి యుడిరినది.

ఆకుంభకర్ణుఁడు లేచునప్పుడు ఆధిరణాలంకృతంబగు నతనినోరింబు వర్షర్తువునందు కొక్కిరలతోఁగూడి వర్షించుచున్న మేఘముపలెఁ బ్రకాశించినది. ౫౧

మండుచున్ననిప్పుకైవడి మెఱుపులమాడ్కిఁ గ్రాలుచున్న యాకుంభకర్ణుని పెద్దనేత్రంబులు రెండు మహాగ్రహంబులంబోలెఁ జూడనొప్పినవి.

అంత నారాక్షసులు నానావిధములగు సమస్తభక్ష్యంబులను పరాహంబులను మహిషంబులను నివేదింప మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు వాని నెల్ల భక్షించెను. ౫౩

దేవేంద్రశత్రుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు మాంసముదిని యాఁకలిదీర్చుకొనుచు నెత్తురుద్రావి దప్పిదీర్చుకొనుచు బొనలనుండు మేదస్సును మద్యంబునుం ద్రావెను. ౫౪

అంత రాక్షసులు కుంభకర్ణుండు లేచి బొంగుటంజూచి యతనియొద్దకువచ్చి సాష్టాంగముగ నమస్కరించి యతనిం బరిసేవించి నిలిచిరి. ౫౫

ఆకుంభకర్ణుఁడు నిగుఱచేఁ గలషములయినకన్నులతో నాలుగుప్రక్కలంజూచి యారాక్షసుల నందఱం జూచెను. ౫౬

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు రాక్షసులనందఱ నాశ్వాసించి తన్ను మేలుకొలుపుట కార్చర్యపడి రాక్షసులంజూచి యిట్లని చెప్పెను.

మీర లెందుకొఱ కింత యాక్రమతతో నన్ను లేపినారు? రాక్షసరాజుండగురావణునకు క్షేమమేగదా? భయమేమియుఁ గలుగలేదుగదా? ౫౭

ఆటుకాదేని ఇతరులవలన మహాభయంబు గలిగియున్నది. ఇది నిశ్చ

యదర్థ మేవం త్వరితై ర్భవద్భి ర్ప్రతిబోధితః. ౯౯
అద్య రాత్రిసరాజస్య భయ ముత్పాటయా మ్యహమ్,
పాతయిష్యే మహేన్ద్రం వా శాతయిష్యే తథానలమ్. ౧౦
న హ్యల్పకారణే సుప్తం బోధయిష్యతి మాం గురుః,
త దాఖ్యా తార్థత స్త్వేన మత్ప్రబోధనకారణమ్. ౧౧

ఏవం బ్రువాణం సంరబ్ధం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
యూపాక్ష స్సచివో రాజ్ఞ ఃకృతాఞ్జలి రువాచ హ. ౧౨

న నో దైవకృతం కించి ద్భయ మస్తి కదాచన,
మానుషా న్నో భయం రాజం! స్తుములం నస్సమాధతే. ౧౩
నదైత్యదాన వేభ్యో వా భయ మస్తి హి తాదృశమ్,
యాదృశం మానుషం రాజ! న్భయ మస్మా నుపస్థితమ్. ౧౪
వానరై ర్బల సంఘాతై ర్లఙ్కా యం పరివారితా,
సీతాహరణసంతప్తా త్రాసా న్నః స్తుములం భయమ్. ౧౫
ఏకేన వానరే ణేయం పూర్వం దగ్ధా మహాపురీ,
కుమారో నిహత శ్చాక్ష స్సానుయాత్ర స్సరక్షసః. ౧౬
స్వయం గతోధిప శ్చాపి బాలస్తో దేనకర్మకృత్,
మృ తేతి సంయుగే ముక్తో రామే ణాదిత్య తేజసా. ౧౭

యస్మ ద్దేవై ర్బల కృతో రాజా నాపి దైత్యై ర్న దానవైః,
కృత స్స ఇహ రామేణ విము క్తర్ప్రాణసంశయాత్. ౧౮

యము. అందఱొఱకే మీర లింతవేగముతో నన్ను లేపినారు. ౬౯

నే నిప్పుడు రాక్షసరాజుండగు రావణుని భయంబు నశింపఁజేసెదను. దేవేంద్రుసేని పడవేసెదను. అగ్నిహోత్రుసేని ఛేదించెదను. ౭౦

అన్నతఁగురావణుఁడు స్వల్పకారణమునకై నిద్రితుఁడగు నన్ను మేలుకొలుపఁడు. కావున నన్ను లేపుటకుఁ గారణమును యథార్థముగాఁ జెప్పుఁడు అని కుంభకర్ణుఁడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౭౧

రాక్షసరాజుండగు రావణునిమంత్రియగు యూపాక్షుఁడనువాఁడు ఈప్రకారంబున సంరంభించుచు నీ చెప్పినన్న మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుం జూచి చేమోడ్పుగీలించి యిట్లని చెప్పెను. ౭౨

కుంభకర్ణుఁడా! మాకెప్పుడును దేవతలవలనఁ గొంచెమేని భయము లేదు. మనుష్యునివలన నే మా కిప్పుడు మహాభయము గలిగియున్నది ౭౩

కుంభకర్ణుఁడా! మాకిప్పుడు మనుష్యునివలనఁ గలిగినంతటిభయము దైత్యదానవులవలనమంగూడ నెప్పుడును గలుగలేదు. ౭౪

పర్వతాకారులగువానరులు లంకచుట్టును ముట్టడించియున్నారు; రాముఁడు సీతాహరణముచేఁ గోపమునొంది మా కింతభయము గలిగించినాఁడు.

మునుపు ఒక్కవానరుఁడు ఇమ్మహాపట్టణమంతయు దహించెను; చతురంగబలసమేతుఁడగు నతనికుమారుని వధించెను. ౭౫

రాక్షసరాజుండు దివతలనెల్ల జయించినవాఁడునగు రావణుఁడునుం గూడ యుద్ధంబున సూర్యతేజుఁడగు రాముని చే మృతప్రాయుఁడను బుద్ధితో విడువఁబడియె. ౭౬

రాక్షసరాజుఁడగు రావణుని దేవతలుగాని దైత్యులుగాని దానవులు గాని యేమిచేయఁజాలకపోయినారో ఆకార్య మిప్పుడు రాముఁడు గావించినాఁడు. రావణుఁడు బ్రతికియున్నాఁడో లేఁడో యనుసంశయంబున యుద్ధంబున నతని రాముఁడు విడిచిపెట్టినాఁడు. అని యూపాక్షుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౭౭

స యూపాక్షవచ శ్రుత్వా భ్రాతు ర్వ్యధి పరాజయమ్,
కుమ్భకర్ణో వివృత్తాక్షో యూపాక్ష మిద మబ్రవీత్. ౬౯

సర్వ మద్యైవ యూపాక్ష! హరిసైన్యం సలక్ష్మణమ్,
రాఘవం చరణే హత్వా పశ్చాద్ధిక్ష్యామి రావణమ్. ౭౦
రాక్షసాం స్తర్పయిష్యామి హరీణాం మాంసశోణితైః,
రామలక్ష్మణయో శ్చాపి స్వయం పాస్యామి శోణితమ్. ౭౧

త త్తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య
సగర్వితం రోషవివృద్ధదోషమ్,
మహోదరో నైర్ఋతయోధముఖ్యః
కృతాఞ్జలి ర్వాక్య మిదం బభాషే. ౭౨
రావణస్య వచః శ్రుత్వా గుణదోషౌ విమృశ్య చ,
పశ్చాదపి మహాబాహో! శత్రూ న్వ్యధి విజేష్యసి. ౭౩

మహోదరవచ శ్రుత్వా రాక్షసైః పరివారితః,
కుమ్భకర్ణో మహాతేజా స్సమ్ప్రతస్థే మహాబలః. ౭౪

తం సముత్థాప్య భీమాక్షం భీమరూపపరాక్రమమ్,
రాక్షసా స్త్వరితా జగ్ము ర్దశగ్రీవనివేశనమ్. ౭౫

తతో గత్వా దశగ్రీవ మాసీనం పరమాసనే,
ఊచు ర్బద్ధాఞ్జలిపుటాః సర్వ ఏవ నిశాచరాః. ౭౬
ప్రబుద్ధః కుమ్భకర్ణోఽయం భ్రాతా తే రాక్షసర్షభ!,
కథం తత్రైవ నిర్యాతు ర్వధ్య స్యేన మిహాగతమ్. ౭౭

ఆకుంభకర్ణుఁడు తనయున్న రావణుఁడు యుద్ధంబునఁ బ్రాణములొందెనని చెప్పిన యూపాక్షుని మాటనువిని కోపంబునఁ గండ్లు గిఱగిఱంద్రిప్పుచు యూపాక్షుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౬౯

యూపాక్షుఁడా! నే నిస్పృడే వానరసేవనంతయు రామలక్ష్మణులను యుద్ధంబున వధించిపుచ్చి యటుపిమ్మట రావణుం జూచెదను. ౭౦

వానరుల మాంసరుధిరంబులచేతి రాక్షసులఁ ద్పిపొందించెదను. నే నేరామలక్ష్మణుల నిస్తరుద్రావెదను. అని కుంభకర్ణుఁడు యూపాక్షునితోఁ జెప్పెను. ౭౧

అట్లు గర్వితుఁడై కోపంబు మొగములఁదెలియుక మాటలాడుచున్న యాకుంభకర్ణునిమాటనువిని రాక్షసమోధముఖ్యుఁడగు సుహోదరుఁడు చేమోడ్పుగీలించి యిమాటం జెప్పెను. ౭౨

మహాబాహుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! నీవు రావణునొద్దకువచ్చి అతఁడు చెప్పినదివిని గుణదోషంబులు విమర్శించి యటుపిమ్మట యుద్ధంబున శత్రువుల జయింపఁగలవు అని మహోదరుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను.

మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడునగు కుంభకర్ణుఁడు మహోదరునిమాటనువిని రాక్షసులు పరివేష్టించి వెంబడింప రావణునిగృహంబునకుఁ బోఁగోరెను. ౭౪

అంత రాక్షసులు అట్లు భయంకరనేత్రుఁడును భయంకరాకారుఁడును భయంకరపరాక్రముఁడునగు కుంభకర్ణు నిద్రలేపి వేగంబున రావణునిగృహంబునకుఁ బోయిరి. ౭౫

అంత నారాక్షసులందఱుఁబోయి సింహాసనాసీనుఁడగు రావణుంగని చేమోడ్పుగీలించి యీ ప్రకారంబునం జెప్పిరి. ౭౬

రాక్షసోత్తముఁడవగు రావణుఁడా!నీశత్రుఁడు కుంభకర్ణుఁడు నిద్రమేలుకొనియున్నాఁడు! అతని కేమియాజ్ఞ యొసఁగెదవు? యుద్ధమున శత్రుల పా

రావణ స్తవబ్రవీద్దృష్ట్వా రాక్షసాం స్తా నుపస్థితాన్,

ద్రష్టుమేన మి హేచ్ఛామి యథా న్యాయం చ పూజ్యతామ్.

తథేత్యుక్త్వా తు తే సర్వే పున రాగమ్య రాక్షసాః,
కుమ్భకర్ణ మిదం వాక్య మూచూ రావణచోదితాః. ౮౯
ద్రష్టుం త్వాం కాఙ్క్షతే రాజా సర్వరాక్షసవుఙ్గవః,
గమనే క్రియతాం బుద్ధి ర్భ్రాతరం సంప్రహర్షయ. ౯౦

కుమ్భకర్ణస్తు దుర్బుద్ధి ర్భ్రాతు రాజ్ఞాయ శాసనమ్,
తథే త్యుక్త్వా మహాబాహు శ్శయనా దుత్పపాతహ. ౯౧
ప్రక్షాళ్య వదనం హృష్ట స్సాన్నిధి పరమభూషితః,
పిపాసు స్తవరయామాస పానం బలసమీరణమ్. ౯౨

తత స్తే త్వరితా స్తస్య రాక్షసా రావణాజ్ఞయా,
మద్యకుమ్భాంశ్చ వివిధా న్మృప మే వోపహారయన్. ౯౩
పీత్వా ఘటసహస్రే ద్వే గమనా యోపచక్రమే,

ఈషత్సముత్కటో మత్త స్తేజోబలసమన్వితః. ౯౪
కుమ్భకర్ణో బభౌ హృష్టది కాలా న్తకయమోపమః,

భ్రాతు స్సభవనం గచ్ఛ న్ప్రకోగణసమన్వితః. ౯౫
కుమ్భకర్ణది పదన్యాసై రకమ్పయత మేదినీమ్,

మ్మనెదవా? లేక నిన్నుఁజూడ నిచ్చటికి రమ్మనెదవా? అని రాక్షసులు రావ
ణునితోఁ జెప్పిరి. ౪౫

రావణుఁడును కుంభకర్ణుఁడు మేలుకొనియుండుటనువిని సంతుష్టుఁడై
యారాక్షసులఁజూచి యిట్లని చెప్పెను.

నేను కుంభకర్ణ నిచ్చటఁ జూడఁగోరెదను కావున నతని యథాన్యా
యంబుగఁ బూజించి యిచ్చటికిఁ దోడ్కొనిరండు. అని రావణుఁడు రా
క్షసులతోఁ జెప్పెను. ౪౬

ఆరాక్షసులు అట్లే యనిచెప్పి మరలవచ్చి కుంభకర్ణునిఁజూచి రావ
ణుసాజ్ఞచొప్పున నిట్లని చెప్పిరి. ౪౭

సమస్తరాక్షసముఖ్యుఁడగు రావణుఁడు నిన్నుఁ జూడఁగోరియున్నాఁ
డు. కావున నతని యొద్దకుఁగమ్ము. అన్నగారికి సంతోషంబు గలిగింపుము అని
రాక్షసులు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పిరి. ౪౮

మహాబాహుఁడును గుర్ధర్షుఁడునగు కుంభకర్ణుఁడు అన్నగారియాజ్ఞను
విని యట్లే యనిచెప్పి శయనంబునుండి లేచెను. ౪౯

ఆకుంభకర్ణుఁడు సంతుష్టుఁడై ముఖంబుగడిగికొని స్నానంబుచేసిన
వాఁడై యలంకరించుకొని దప్పిగొని బలవృద్ధిగలిగింపనట్టిమద్యమును శీఘ్రి
ముగఁ దెండని యాజ్ఞాపించెను. ౫౦

అంత నారాక్షసులు రావణు నాజ్ఞంజేసి యతివేగంబున నానావిధం
బులగు మద్యభాండంబులందెచ్చి యాకుంభకర్ణునకు సమర్పించిరి. ౫౧

ఆకుంభకర్ణుఁడు రెండువేలకుండలమద్యంబుద్రావి రావణసమీపంబు
నకుఁ బోనారంభించెను.

కుంభకర్ణుఁ డెప్పుడు లోఁచెము కైపుగలిగి మత్తుఁడై బలపరాక్రమ
సంయుతుఁడై సంతుష్టుఁడై ప్రళయకాలంబునందలి యమునికైవడిఁ బ్రకా
శించెను. ౫౨

ఆకుంభకర్ణుండు రాక్షససమూహములచే వెంబడింపఁబడినవాఁడై పాద
న్యాసంబులభూమిని ఏడంకునట్లునేయుచురావణుని గృహంబునకుఁబోయెను.

స రాజమార్గం సపుషా ప్రకాశయన్
సహస్రరశ్మి ర్ధరణీ మి వాంశుభిః,
జగాము తత్రాఞ్జలిమాలయా వృత
శ్శతక్రతు ర్దేహ మివ స్వయమ్భువః. ౬౬
తం రాజమార్గస్థ మమిత్రభీతినం
వనౌకస స్తే సహసా బహిః స్థితాః,
దృష్ట్వాఽప్రమేయం గిరిశృఙ్గకల్పం
విత తసు స్తే హరియూథపాలాః. ౬౭
కేచి చ్ఛరణ్యం శరణం స్మ రామం
ప్రజ స్తి కేచి ద్వ్యథితాగి పత స్తి,
కేచి ద్దిశః స్మ వ్యథితాగి ప్రయా స్తి
కేచి ద్భయార్తా భువి శేరతే స్మ. ౬౮
త మద్రిశృఙ్గప్రతిమం కిరీటినం
స్పృశ న్త మాదిత్య మి వాఽత్మతేజసా,
వనౌకసగి ప్రేక్ష్య వివృద్ధ మద్భుతం
భయార్దితా దుద్రువి రే తత స్తతః. ౬౯

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షష్టితమ స్సర్గః. ౬౦.

ఏ క ష ష్టి త మ స్స ర్గ ః.

తతో రామో మహాతేజా ధను రాదాయ వీర్యవాన్,
కిరీటినం మహాకాయం కుమ్భకర్ణం దదర్శహ. ౧
తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం పర్వతాకారదర్శనమ్,
క్రమమాణ మి వాఽకాశం పురా నారాయణం ప్రభుమ్. ౨
సతోయామ్బుదసంకాశం కాఞ్చనాఙ్గదభూషణమ్,
దృష్ట్వా పునగి ప్రదుద్రావ వానరాణాం మహాచమూః. ౩

ఆకుంభకర్ణుడు సూర్యుడు కిరణంబుల భూమిం బ్రకాశింపఁజేయు నట్లు తనదేహకాంతిచే రాజమార్గమును వెలుఁగఁజేయుచు ఆరాజమార్గంబున నఁ బౌరజనులచేఁ జేమోడ్పుగీలించి నమస్కరింపఁబడుచు దేవేంద్రుడు బ్రహ్మదేవునిగృహంబునకుంబోవుచట్లు రావణునిగృహంబునకుంబోయెను. ౯౬

లంకకు వెలుపలనుండునట్టి వానరులు రాజమార్గంబునఁ బోవుచున్నకుంభకర్ణుసంహార్తియు నప్రమేయాకారుఁడును బర్వతశిఖరసమానుఁడునగు నాకుంభకర్ణుఁజూచి మిక్కిలియు భయపడిరి. ౯౭

వానరులుకొందఱు భయపీడితులయి శరణ్యుఁడగు రాముని శరణుచొచ్చిరి. కొందఱు నేలఁబడిరి. కొందఱు దిక్కులకుం బరుగెత్తిరి. కొందఱు నేలఁబరుండిరి. ౯౮

వానరులు పర్వతశిఖరాకారుఁడును కిరీటధరుఁడును దేహకాంతిచే సూర్యుంబోలియున్నవాఁడును ఆశ్చర్యముగలిగించు నాకారముగలవాఁడునగు నాకుంభకర్ణుఁజూచి భయపీడితులయి దిక్కులకుం బరుగెత్తిరి. ౯౯

ఇది యఱువదవసర్గము.

అఱువదియొకటవసర్గము.

అంత మహాతేజుఁడును మహాపరాక్రమశాలియు నగురామునిధనుర్ధరుఁడై కిరీటియు మహాకాయుఁడు నగుకుంభకర్ణునిం జూచెను. ౧

పర్వతాకారుఁడును మున్ను త్రివిక్రమావతారంబు దాల్చిననారాయణునికై వడిఁ జూపట్టుచున్నవాఁడును నూతనమేఘసమానవర్ణుఁడును బంగారు నాభరణపురుషులు దాల్చినవాఁడును రాక్షసోత్తముఁడు నగు నాకుంభకర్ణుఁజూచి మురల నవ్వానరసేనయంతయు భయపడి పరుగెత్తినది. ౨,౩

విద్రుతాం వాహినీం దృష్ట్వా వర్ధమానం చ రాక్షసమ్,
సవిస్మయ మిదం రామో విభీషణ మువాచ హ. ౪
కోఽసౌ పర్వతసఙ్కాశో కిరీటీ హరిలోచనః,
లఙ్కాయాం దృశ్యతే వీర సవిద్యు దివ తోయదః. ౫

పృథివ్యాగ్ం కేతుభూతోఽసౌ మహా నేకోఽత్ర దృశ్యతే,
యం దృష్ట్వా వానరా స్సర్వే విద్రవన్తి తత స్తతః ౬
ఆచక్ష్వ మే మహాన్ కోఽసౌ రక్షో వా యది వా సురః,
న మ యైవంవిధం భూతం దృష్టపూర్వం కదాచన. ౭

స పృష్టో రాజపుత్రేణ రామే ణాక్లిష్టకర్మణా,
విభీషణో మహాప్రాజ్ఞ శ్చాకుత్ స్థ మిద మబ్రవీత్. ౮

యేన వైవస్వతో యుద్ధే వాసవ శ్చ పరాజితః,
సైష విశ్రవసగ్ం పుత్రగ్ం కుమ్భకర్ణగ్ం ప్రతాపవాన్. ౯
అస్య ప్రమాణా త్పురుషో రాక్షసోఽన్యో న విద్యతే,

ఏతేన దేవా యుధి దానవా శ్చయుష్మాభుజఙ్గాగ్ం పిశితాశనాశ్చ.
గన్ధర్వవిద్యాధరకిన్నరాశ్చ సహస్రశో రాఘవ! సంప్రభగ్నాః,

శూలపాణిం విరూపాక్షం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్. ౧౧
హన్తుం నశేకు స్త్రిదశాగ్ం కాలోఽయ మితి మోహితాః,

ప్రకృత్యా హ్యేష తేజస్వీ కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౧౨
అన్యేషాం రాక్షసేన్ద్రాణాం వరదానకృతం బలమ్,

రాముఁడు పర్వతాకారుఁడగు వాకుంభకర్ణునింజూచి వానరసేన పరు గెత్తుటంగని యూశ్చర్యంబున విభీషణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౪

లంకయందుఁ బర్వతాకారుఁడును గిరీటధరుఁడును గపిలకేశుఁడు నగు వీరుఁడొకఁడు మెఱుపులతోఁగూడిన మేఘముకైవడిఁ జూపట్టుచున్నాఁడే యితఁడెవ్వఁడు?

ఈతఁడు భూమికంతయు ధ్వజంబువలె నత్యున్నతాకారుఁడైయున్నాఁడు, ఈతనింజూచి వానరులందఱు భయంబునఁబరుగెత్తుచున్నారు ౬

ఈతఁ డెవ్వఁడు? రాక్షసుఁడా? అసురుఁడా? నాకుఁ జెప్పుము; వేనిదివ్య కీర్తి మహాభూతలము నెప్పుడును జూచినదినేగు. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౭

మహాపండితుఁడగు విభీషణుఁడు రాజపుత్రునకును ఒరుల కెంతమాత్రము దుఃఖముగలిగింపనివాఁడునగు రాముని చేఁ బ్రియముగఁబడినవాఁడై రాముంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౮

ఈతఁడు విశ్రవసునిపుత్రుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున యముని జేవేఁగ్రునింపూడ జయించినట్టి మహాపరాక్రమశాలి. ౯

ప్రమాణంబున నీకుంభకర్ణు నంతటివాఁడు మఱియొకరాక్షసుఁ డెవ్వఁడునులేఁడు.

రాముఁడా! యీకుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున దేవతలును దానవులును బన్నగులును రాక్షసులును గంధర్వులును విద్యాధరులును గిన్నరులును వేనవేలుగా నొక్కుమ్మడిఁబచ్చినను వారలనందఱఁ బెక్కుమార్లు జయించినాఁడు.

మహాబలుఁడగుకుంభకర్ణుఁడుశూలపాణియుయిధియంకరంబులగుకన్నులతోయుద్ధభూమియందునిలువఁగా దేవతలందఱు ఆతనిఁ గొట్టఁజాలక యీతఁడుత్రైలోక్యసంహారక ర్తయగు కాలుఁడేయని భ్రమించి భయంబునఁబాఱిరి.

మహాబలుఁడగు నీకుంభకర్ణుఁడుమాత్రము స్వభావంబునఁ బ్రమాపరాక్రమశాలి; ఇతరరాక్షసులకంటెయు వరదానంబునఁ గలిగినబలము ౧౩

ఏతేన జాతమాత్రేణ క్షుధార్తేన మహాత్మనా. ౧౩
భక్షితాని సహస్రాణి సత్త్వానాం సుబహూన్యపి,
తేషు సమ్భక్ష్యమాణేషు ప్రజా భయసమన్వితాః. ౧౪
యాన్తి స్మ శరణం శక్రం తి మర్థం న్యవేదయన్,
స కుమ్భకర్ణం కుపితో మహేన్ద్రో
జఘాన వజ్రేణ శితేన వజ్రీ. ౧౫
స శక్రవజ్రాభిహతో మహాత్మా
చుచాల కోపా చ్చభృశం ననాద,

తస్య నానద్యమానస్య కుమ్భకర్ణస్య ధీమతః. ౧౬
శ్రుత్వా నినాదం నిత్రస్తా భూతా భూమి ర్విచకమ్పే,
తత్ర కోపా న్మహేన్ద్రస్తు కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౧౭
విక్రమైర్వివిధై ర్భక్షన్ జఘాన సురసైన్యమ్,
కుమ్భకర్ణప్రహారార్తో విజజ్వాల స వాసవః. ౧౮
తతో విషేదు స్సహసా దేవబ్రహ్మర్షిదానవాః,
ప్రజాభిస్సహ శక్రశ్చ యయౌ స్థానం స్వయంభువః. ౧౯
కుమ్భకర్ణస్య దౌరాత్మ్యం శశంసు స్తే ప్రజాపతేః,
ప్రజానాం భక్షణం చాపి దేవానాం చాపి ధర్షణమ్. ౨౦
ఆశ్రమధ్వంసనం చాపి పరస్త్రీహరణం భృశమ్,

ఏవం ప్రజా యది హ్యేష భక్షయిష్యతి నిత్యశః. ౨౧
అచిరే నైవ కాలేన శూన్యో లోకో భవిష్యతి,

వాసవస్య వచ శ్శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః. ౨౨
రక్షోం స్యావాహయామాస కుమ్భకర్ణందదర్శహ,

ఈతఁడు పుట్టినంతనే మహాబలుఁడై యాఁకలిగొని పెక్కువేలప్రాణులను భక్షించెను. ౧౩

అట్లు కుంభకర్ణుఁడు అందఱను భక్షించుచుండఁగాఁ బ్రజలందఱుఁ బరమభీతులయి దేవేంద్రుని శరణుచొచ్చి యావృత్తాంత మతనికిఁ జెప్పిరి. ౧౪

ఆదేవేంద్రుఁడు కుపితుఁడై కుంభకర్ణునిఁ దీక్ష్ణంబగువజ్రాయుధముచేఁ బ్రహరించెను. ౧౫

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు అట్లు దేవేంద్రునిచే వజ్రాయుధంబు నఁగొట్టఁబడి కొంతెదడవు చలనముఁ బొంది యంత కోపంబున సింహనాదంబు గావించెను. ౧౬

ముందే భయపడియున్న ప్రజలందఱు కుంభకర్ణుని మహాసింహనాదమునువిని మతిరుు భయముఁ బొందిరి. ౧౭

మహాబలుఁడైన కుంభకర్ణుఁడు కోపంబున ప్రళయాంతకునిఁబోలుచుండెఁ గి ఇంద్రునివక్షస్థలంబునఁ బ్రహరించెను. ౧౮

ఇంద్రుఁడు కుంభకర్ణుని వేటునకుఁజాలి కోపంబుపడండిపడెను;అంత దేవతలుఁ బ్రహ్మర్షులును దానవులును బరమభీతిఁబొందియిరి. ౧౯

దేవేంద్రుఁడు ప్రజలతోఁగూడ బ్రహ్మదేవునియొద్దకుఁబోయి ప్రజలుం దానును కుంభకర్ణుని చేష్టితములను బ్రహ్మదేవునకిఁ దెలుపుకొనిరి. ౨౦

ప్రజలభక్షించుటయుఁ దేవతల నవమానించుటయుఁ బుష్పశ్రమంబులనశింపఁజేయుటయుఁ బరస్త్రీల నపహరించుటయిు మొదలుగాఁగుంభకర్ణుఁడు గావించుచుండు కార్యములు నన్నిటిని జెప్పిరి. ౨౧

ఈకుంభకర్ణుఁడిప్రకారంబున నెల్లవారును బ్రజలను భక్షింపుచుండుచుండఁగా నిఁక శిక్షింపుటనెలోకంబంతయుఁ బ్రజాశూన్యంబు గాఁగలదు. అని ఇంద్రుఁడు బ్రహ్మదేవునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

బ్రహ్మదేవుఁడు ఇంద్రుఁడు చెప్పినమాటలు విని రాక్షసుల నందఱను రప్పించి వారలలోఁ గుంభకర్ణుఁ బొడగనెను. ౨౩

కుమ్భకర్ణం సమీహైవ వితత్రాస ప్రజాపతిః. ౨౩

దృష్ట్వా విశ్వాన్య చైవైనం స్వయంభూ రిద మబ్రవీత్,

ధ్రువం లోకవినాశాయ పౌలస్త్యో నాసి నిర్మితః. ౨౪

తస్మా త్త్వ మద్య ప్రభృతి మృతకల్ప శ్శయిష్యసే,

బ్రహ్మశాపాభిభూతో ఽథ నివపా తాగ్రతః ప్రభోః. ౨౫

తతః పరమసమ్భ్రాన్తో రావణో వాక్య మబ్రవీత్,
విస్మృతః కాఞ్చనో నూనం మృత్యుః ఫలకాలే నికృన్తతి మే. ౨౬
న మన్తవ్యం స్వకం నాశ్యం కుర్యం శత్రు మేవం ప్రజాపతే!,

న మిథ్యాప్రచన శ్చ శ్వం స్వప్స్య ఏష న సంశయః. ౨౭
కాలస్తు క్రియతా మస్య శయనే జాగరే తథా,

రావణస్య వచ శ్శ్రుత్వా స్వయంభూ రిద మబ్రవీత్. ౨౮

శయితా హ్యేష షణ్మాసా నేకాహం జాగరిష్యతి,

ఏకే నాహ్నా త్వసౌ వీర శ్చర న్భూమిం బుభుక్షితః. ౨౯
వ్యాత్తాస్యో భక్షయే ల్లోకాన్ సంక్రుద్ధ ఇవ పావకః,

బ్రహ్మదేవుఁడునుగూడ కుంభకర్ణుం జూచినంతనే భయమునొందెను.

బ్రహ్మదేవుఁడు కుంభకర్ణుంజూచి భయంబుదీర్చుకొని యాకుంభకర్ణునితో నీమాటఁ జెప్పెను.

విశ్రవసుఁడు లోకనాశంబగలుగుటకై నిన్నుఁ బుట్టించినాఁడు; ఇది వాస్తవము. 30

అందువలన నీ విదివెందలు ఎల్లప్పుడును జచ్చినట్లు పడి నిద్రించుచుండఁగలవు. అని బ్రహ్మ కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను.

అంత నాకుంభకర్ణుఁడు బ్రహ్మదేవునిశాపముచే నిద్రగొంది యాయవముండటఁబడెను. 31

అంత రావణుఁడు పరమభీతుఁడై బ్రహ్మదేవునిఁజూచి యిట్లనిచెప్పెను. బ్రహ్మదేవుఁడా! చక్కఁగా సిద్ధింబొందిన బంగారుసింహాసనమును ఫలించుకాలమున నటికిపోసెదవేమి? నీమనిమనుమఁడేయయిన యాకుంభకర్ణునిట్లు శపించుట యుక్తముగాదు. 32

నీమాట యబద్ధముకాఁజాలదు; కావున నీకుంభకర్ణుఁడు నిద్రించుచుండుచేయుండును; సందియములేదు, అయితే ఈతఁడు నిద్రించుటను మేలుకొనియుండుటకును గాలనియమము చేయువలయును. అని రావణుఁడు బ్రహ్మదేవునితోఁ జెప్పెను. 33

బ్రహ్మదేవుండు రావణుఁడు చెప్పినమాటను విని యతనితో నిట్లని చెప్పెను. 34

ఈకుంభకర్ణుఁడు ఆఱుమాసములు నిద్రపోవుట నొకదినము మేలుకొనుచు నుండును.

వీరుఁడగు నీకుంభకర్ణుఁడు ఆఱుమాసముల కొకదినమునిద్రలేచి యాఁకలిగొని నోరుదెఱచుకొని భూమియందు సంచరించుచుఁ గ్రుద్ధుఁడగు నగ్ని హోత్రుఁడు దహించునట్లు లోకంబుల భక్షింపఁగలఁడు అని బ్రహ్మదేవుఁడు

సోఽసా వ్యసన మాపన్నో కుమ్భకర్ణ మబోధయత్. 30
తస్యశ్వా క్రమభీతశ్చ రాజా సంప్రతి రావణః,
స వేమ నిర్గతో వీర శ్శిబిరా ద్దీనునిక్రమః. 31
వానరా స్సృశతో ఘోరా న్భక్షయ న్పరిధావతి,
కుమ్భకర్ణం సమాక్రోశ్య హరయోఽస్య ప్రవిద్రుతాః. 32
కథ మేనం రణే క్రుద్ధం వారయిష్యన్తి వానరాః,

ఉచ్యన్తాం వానరా స్సర్వే యన్న మేత త్సముచ్ఛ్రితమ్. 33
ఇతి కిఞ్చాయు హరయో భవిష్య న్తీహ సంభయాః,

విభీషణవచ శ్శ్రుత్వా హేతుమ త్సముపోరితమ్. 34
ఉవాచ రాఘవో వాక్యం నీలం సేనాపతిం తదా,
గచ్ఛ సైన్యాని సర్వాణి వ్యూహ్యా తిష్ఠస్వ పావకే. 35
ద్వారా ణ్యాదాయ లఙ్కాయాశ్చరాశ్చాప్యథ సంక్రమాన్,

శైలశృఙ్గాణి వృక్షాం శ్చ శిలా శ్చా ప్యుపసంహర. 36
తిష్ఠన్తు వానరా స్సర్వే సాయుధా శ్శైలపాణయః,

రాఘవేణ సమాదిష్టో నీలో హరిచమూపతిః. 37
శశాస వానరానీకం యథావ త్తే పిసుజ్జరాః,
తతో గవాక్షో శ్శరభో హనూమా నఙ్గద స్తథా. 38
శైలశృఙ్గాణి శైలాభా గృహీత్వా ద్వార మభ్యయుః,
రామవాక్య ముపశ్రుత్య హరయో జితకాశినః. 39
పాదపై ర్వర్దయ న్వీరా వానరాణి పరవాహినీమ్,

రావణునితోఁ జెప్పెను. 27

రాక్షసరాజాండగు రావణుఁడు నీపరాక్రమంబునకు భయపడి దుఃఖితుఁడై నిద్రపోవుచున్న యీకుంభకర్ణుని మేలుకొలిపెను. 30

శూరుఁడను భయంకరపరాక్రముఁడుగను నీకుంభకర్ణుఁడు గృహంబు నమండి వెడలి పరమక్రుద్ధుఁడై వానరులను భక్షింపుటకై వచ్చును. 31

వానరు లిప్పుడు కుంభకర్ణునిఁ జూచినంతనే భయంబునం బరుగెత్తుచున్నారే; ఇంక వీరలు యుద్ధంబునఁ గుపితుఁడైయున్న యీకుంభకర్ణు నెట్లువారింపఁగలరు? 32

"ఇది యొకయంత్రము వైకెత్తఁబడినది" అని వానరులకుఁ జెప్పవలయును, వారట్లు చెలికొని నిశ్చయులైయుండరు అని విభీషణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. 33

రాముఁడు విభీషణుఁడు సుముఖంబుగోయు క్తియుక్తంబుగాఁ జెప్పిన సమాటను విని వానరసేనానాయకుఁడగు నీలుఁ జూచి యిట్లని చెప్పెను 34

అగ్నిహోత్రిపుత్రుఁడగు నీలుఁడా! నీవు సమస్తసైన్యంబులను వ్యూహములుగాఁ దీర్చుకొని లంకయందలి పురద్వారంబులను జాగ్రత్తగా ములను ఆనకట్టలను ఆక్రమించియుండుము 35

పర్వతశిఖరంబులను వృక్షంబులను శస్త్రాస్త్రంబులను సేకరింపుము వానరులందఱు పర్వతంబులు మొదలగు నాయుధంబులను ధరియించియుండుటకాక. అని రాముఁడు నీలునితోఁ జెప్పెను. 36

వానరోత్తముఁడును వానరసేనానాయకుఁడు నగు నీలుఁడు రాముని యాజ్ఞను శిరసావహించి ఆప్రకారముగ వానరసేనాజ్ఞాపించెను. 37

అంతఁ బర్వతాకారులగు గవాక్షుఁడను శరభుఁడును హనుమంతుఁడును అంగదుఁడునుబర్వతశిఖరములను గ్రహించిలంకాద్వారంబులనిరోధించిరి.

జయశీలురై తేజరిల్లుచుండ వీరులగు వానరులు రామునిమాటనువిని వృక్షములుగొని శత్రుసైన్యంబుల మర్దించిరి. 38

తతో హరీణాం తదనీక ముగ్రం
రరాజ శైలోద్యతదీప్తహస్తమ్,
గిరే స్సమీపానుగతం యథైవ
మహా న్మహామ్భోధరజాల ముగ్రమ్. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకషష్టితమ స్సర్గః ౬౧.

ద్విషష్టితమ స్సర్గః.

స తు రాక్షసశార్దూలో నిద్రామదసమాకులః,
రాజమార్గం శ్రియా జుష్టం యయౌ విపులవిక్రమః. ౧

రాక్షసానాం సహస్రైశ్చ వృతో పరమదుర్జయైః,
గృహీతాస్త్రై ర్ముఖ్యవర్షైః కీర్యమాణ స్తదా యయౌ. ౨

స హేమజాలవితతం భానుభాస్వరవర్మనమ్,
దదర్శ విపులం రమ్యం రాక్షసేన్ద్రనివేశనమ్. ౩

స తత్తదా సూర్య ఇవాభ్రజాలం
ప్రవిశ్య రశ్మీధ్వజతోరణాఢ్యమ్,
దదర్శ దూరేఽగ్రజమాసనస్థం
స్వయంభువం శక్ర ఇవాసనస్థమ్. ౪

భ్రాతు స్స భవనం గచ్ఛన్ నక్రోగణసమన్వితమ్,
కుమ్భకర్ణో పదన్యాసై రకమ్పయత మేదినీమ్. ౫

సోఽభిగమ్య గృహం భ్రాతుః కక్ష్యా మభివిగాహ్యచ,
దదర్శోద్విగ్న మాసీనం విమానే పుష్పకే గురుమ్. ౬

అంత లంకాప్రాకారసమీపంబున నానావిధపర్వతంబులు చేతులందాల్చియున్న భయంకరంబగు సవ్యసాచిసేన పర్వతసమీపంబుసనుండు భయంకరంబగు మహామేఘసమూహంబుకైవడిఁ బ్రకాశించెను. ౪౦

ఇది యుద్ధపదియొకటవసర్గము.

అఱువదిరెండవసర్గము

మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసోత్తముఁడైన యాకుంభకర్ణుఁడుమ్రొంచెము నిదురకైపుచెలంగ నానావిధకాంతులం దేజరిల్లుచున్నరాజమార్గంబు నొందెను. ౧

యుద్ధంబున నెట్టివారికిని జయింపనలవిగానట్టి కుంభకర్ణుఁడు వెక్కువేలరాక్షసులచేఁ బరివృతుఁడై పౌరులు మేడలపైనుండి పుష్పవర్షంబు గురియింపఁ బేరోలగంబునం బోయెను. ౨

ఆకుంభకర్ణుఁడు బంగారుకిటికీలతో నొప్పుచున్నదియు సూర్యమండలంబుభంగిఁ బ్రకాశించుచున్నదియు విశాలంబును రమణీయంబునగు రాక్షసరాజు రావణునిగృహంబును జూచెను. ౩

ఆకుంభకర్ణుఁడప్పుడు సూర్యుఁడు మేఘసమూహముం బ్రవేశించునట్లు రాక్షసరాజుఁడగు రావణుని గృహంబుఁ బ్రవేశించి దేవేంద్రుఁడు ఆసనగతుఁడగు బ్రహ్మదేవుంజూచునట్లు దూరంబున సింహాసనగతుఁడగు రావణుం గాంచెను. ౪

ఆకుంభకర్ణుఁడు రాక్షససమూహసంయుతంబగు రావణునిగృహంబుఁ బ్రవేశించుసప్పుడు అతనిపాదన్యాసంబులచే భూమి ఏడంకినది. ౫

ఆ కుంభకర్ణుఁడు రావణునిగృహంబుఁ బ్రవేశించి ద్వారమునుదాఁటి లోపలఁ బుష్పకవిమానంబున నాసీనుఁడైనను దుఃఖితుఁడునైయున్న యన్నం గాంచెను. ౬

అథ దృష్ట్వా నగాగ్రీయగి కుమ్భకర్ణ ముపస్థితమ్,
తూర్ణ ముత్థాయ సంహృష్టః సన్నికర్ష ముపానయత్. ౨

అ థాసీనస్య చర్యజ్ఞో కుమ్భకర్ణో మహాబలః,
భ్రాతు ర్వివ్దే చరణౌకింకృత్య మితి చాబ్రవీత్. ౩

ఉత్పత్య్య చైనం ముదితో రావణగి పరిమస్వజే,
స భ్రాత్రా సంపరిష్వక్తో యథాన చ్చాభినన్దితః. ౪
కుమ్భకర్ణ మ్ముభం దివ్యం ప్రతిపేదే వరాసనమ్,
స తదాసన మాశ్రిత్య కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౧౦
సంరక్తనయనగి కోపా ద్రావణం వాక్య మబ్రవీత్,
కిమర్థ మహ మాహృత్య త్వయా రాజ! న్విబోధితః. ౧౧

కంస కస్తా ద్భయం తేఽస్తి కోఽద్య ప్రేతో భవిష్యతి,

భ్రాతరం రావణగి క్రుద్ధం కుమ్భకర్ణ మవస్థితమ్. ౧౨
ఈషత్తు పరివృత్తాభ్యాం నేత్రాభ్యాం వాక్య మబ్రవీత్,

అద్య తే సుమహా న్కాల శ్శయానస్య మహాబల!. ౧౩
సుఖిత స్త్వం న జానీషే మమ రామకృతం భయమ్,

ఏష దాశరథీ రామ స్సుగ్రీవసహితో బలీ. ౧౪
సముద్రం సబల స్తీర్త్వా మూలం నగి పరిక్ర న్తతి,

హా స్త పశ్యస్వ లఙ్కాయాం వనా న్యుపవనాని చ. ౧౫

అంత రావణుఁడు కుంభకర్ణుడు వచ్చుటఁజూచి పరమసంతుష్టుఁడై శీఘ్రంబున నాసనంబునకుండిలేచి యతనిం గవుఁగిలించుకొని యాసనమున మాపంబునకుఁ దీసికొనివచ్చెను. ౭

అంత రావణుఁడు మగలఁ బర్యంకంబుపం గూర్చుండఁబెట్టి మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు అన్నచరణంబులకు నమస్కరించి "ఏమికార్యము?" అని యడిగెను ౮

రావణుఁడు సంతుష్టుఁడైలేచి యాకుంభకర్ణునిం గవుఁగిలించుకొనెను. ఆకుంభకర్ణుఁడురావణునిచేఁగవుఁగిలింపఁబడి ప్రశంసింపఁబడినవాఁడై సుందరంబును దివ్యంబునగు సింహాసనంబు నారోహించెను. ౯

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు ఆసనగతుఁడై కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱఁదనంబుగదుర రావణుంజూచి యీమాటం జెప్పెను ౧౦

రాక్షసరాజాండవగు రావణుఁడా! నీవు నిద్రపోవుచున్న నన్ను ఇంత యక్కఱతో నేల లేపినావు? ౧౧

నీ కిప్పు డెవ్వఁడవల్ల భయముగలిగినది? ఎవ్వఁ డిప్పుడు మరణంబు నొందనున్నాఁడు? చెప్పుము. అని కుంభకర్ణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను

రావణుఁడు క్రుద్ధుఁడునునిశ్చింతంబుగా మాటలాడుచున్నవాఁడునగు తమ్మునిం గుంభకర్ణునింజూచి కొంచెముకోపంబునఁ గన్నులుదిరుగ నిట్లని చెప్పెను. ౧౨

మహాబలుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! నీవు పరుండి యిప్పటికి బహుకాలమయినది, ఇట్లు సుఖంబుగానిద్రించుచుండువాఁడవు కావున నాకు రాము నివలనం గలిగినభయము నీకుఁ దెలియఁబడలేదు. ౧౩

బలవంతుఁడగు దశరథకుమారుఁడు రాముఁడు సుగ్రీవునితోను వానరసేనతోనుంగూడి సముద్రంబుదాఁటివచ్చి మనలను సమూలంబుగా ఖండించుచున్నాఁడు. ౧౪

లంకయందలివనంబులు సుపవనంబులంజొచ్చుము, రాముఁడు సముద్రం

సేతునా సుఖ మాగమ్య వానరై ర్వానరీకృతమ్,

యే రక్షసాం ముఖ్యతమా మాతా స్తే వానరై ర్హతా: ౧౬
వానరాణాం హితం యుద్ధే న పశ్యామి కదాచన,

నచాపి వానరా యుద్ధే జితపూర్వాశ్చ కదాచన. ౧౭
త దేన మృయ ముత్పన్నం త్రాయ స్వేమాం మహాబల!,
నాశయ త్వ మిమా నదీ త దర్థం బోధితో భవాన్. ౧౮

సర్వర్తు పితకోశంచ స త్వ మభ్యవపద్య మామ్,
త్రాయ స్వేమాం పురీం లఙ్కాం బాలవృద్ధావశేషితామ్. ౧౯

భ్రాతు రర్థే మహాబాహో! కురు కర్మ సుదుష్కరమ్,

మయైవం నో క్తపూర్వో హి కశ్చి ద్భ్రాతరి! పరన్తప!. ౨౦

త్వ య్యస్తి తు మమస్నేహ: పరా సమ్భావనా చ మే,

దైవాసురేషు యుద్ధేషు బహుశో రాక్షసర్షభ!. ౨౧
త్వయా దేవాశ్చ ప్రతివ్యూహ్య నిర్జితా శ్చాసురా యుధి,
త దేత త్సర్వ మాతిష్ఠ వీర్యం భీమపరాక్రమ!. ౨౨
న హి తే సర్వభూతేషు దృశ్యతే సదృశో బలీ.

కురుష్వ మే ప్రియహిత మేత దుత్తమం
యథాప్రియం ప్రియరణ! బాన్ధవప్రియ!,

బునకు సేతువుఁ గట్టుకొనివచ్చి లంకయంతయు వానరమయము గావించి
యున్నాఁడు. ౧౫

మనరాక్షసులలో నత్తములు గానుండువారలు వానరులచే యుద్ధంబున
నిహతులయిరి. నేను యుద్ధంబున ఒకప్పుడును వానరవీరులలో నొక్కఁడేని
చచ్చుటం జూడలేదు. ౧౬

యుద్ధంబున నొకప్పుడైనను వానరు లపజయము నొందినదిలేదు.౧౭

మహాబలుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! ఇట్టిభయంబు గలిగినది. నీ విప్పుడు
వానరులనందఱను వధించి యీలంకాపట్టణమును గాపాడుము. అందుకొఱకే
నిన్ను నిద్రలేపినాము. ౧౮

నాబొక్కసమంతయు నెలవయినది. లంకయందలి మేటిరాక్షసులం
దఱు మాతులయి ఇప్పుడు బాలవృద్ధులుమాత్రము శేషించియున్నారు.
ఈసంగతిదెలిసి నీవు ఇప్పుడు లంకను రక్షింపుము. ౧౯

మహాబాహుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! నీయన్నకుఁగా ఇతరునకుఁ జేయ
నలవిగాని యీకార్యమును నీవు చేయుము.

శత్రువుం వధించువాఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! ఇదివఱ కెప్పుడైన నేను
నీతో నీప్రకారంబునం జెప్పియున్నానా? ౨౦

నీయందుమాత్రము నాకెప్పుడును మిక్కిలియు స్నేహమును గౌరవం
బునుం గలదు.

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! దేవాసురయుద్ధంబులందు నీవు
మున్ను దేవతల ననురులను ఎదిరించి యుండఅనుఁగూడ జయించినావు.౨౧

భయంకరపరాక్రముఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! నీవా పరాక్రమమంతయు
నిప్పు డవలంబింపుము. సమస్తప్రాణులయందును నీకు సరియయినబలవంతుఁ
డెవ్వఁడునులేఁడు. ౨౨

యుద్ధప్రియుఁడవు బంధువులయం దధికప్రీతిగలవాఁడవునగు కుంభక
ర్ణుఁడా! నాకుఁ బ్రియంబును హితంబునగు నీయుత్తమకార్యంబు గావిం

స్వతేజసా విధమ సపత్నవాహినీం
తిరస్కృనం పవన ఇవోద్యతో మహాన్. ౨౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్విషష్టితమ స్సర్గః. ౬౨.

త్రిషష్టితమ స్సర్గః.

తస్య రాక్షసరాజస్య నిశమ్య పరిదేవితమ్,
కుమ్భకర్ణో బభాషేఽథ వచనం ప్రజహాస చ. ౧
దృష్టో దోషోహి మోఽస్మాభిః పురా మన్త్రవినిర్ణయే,
హితే మ్వనభిరక్తేన సోఽయ మాసాదిత స్త్వయా. ౨

శీఘ్రం ఖల్వభ్యుపేతం త్వాం ఫలం పాపస్య కర్మణః,
నిరయే శ్వేన పతనం యథా దుష్కృతకర్మణః. ౩
ప్రథమం వై మహారాజ! కృత్య మేత దచిన్తితమ్,
కేవలం వీర్యదర్పేణ నానుబన్ధో విచారితః. ౪

యగ పశ్చా త్తూర్వకార్యాణి కుర్యా ద్వైశ్వర్య మాస్థితః,
పూర్వం చాపగకార్యాణి న స వేద నయానయౌ. ౫

దేశకాలవిహీనాని కర్మాణి విపరీతవత్,
క్రియమాణాని దుష్యన్తి హవీం మ్వప్రయతే శ్వివ. ౬
త్రయాణాం పచ్చథా యోగం కర్మణాం యగ ప్రపశ్యతి,
సచివై స్సమయం కృత్వా స సభ్యే వర్తతే పథి. ౭

*

పుము. మహావాయువులేచి శరవ్రేళ్ళుంబులం బాఱఁదోలునట్లు నీవు పరాక్రమంబుచే శత్రుసైన్యంబులం బాఱఁదోలుము. అని రావణుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. 93

ఇది యఱువదిరెండవసర్గము

అఱువదిమూఁడవసర్గము

కుంభకర్ణుఁడు రాక్షసరాజుండగు నారావణుఁడు చెప్పినమాటలను విని నవ్వి యీమాటం జెప్పెను. 1

మున్ను మన యాలోచనము నేయుసప్పుడు ఏదోషము గలుగునని నిశ్చయించుకొంటిమో నీవు హితులమాటను వినకపోవుటవలన ఇప్పు డాదోషమునే పొందినావు. 2

పాపకర్తలు నరకపాతముఁబొందునట్లు నీవు గావించినసీతాహరణరూపపాపకార్యముయొక్క ఫలమును శీఘ్రంబుగనే పొందినావు 3

మహారాజాడవగు రావణుఁడా! నీవు పరాక్రమగర్వంబున సీత నపహరించుటకు మున్ను చక్కఁగా నాలోచింపకయే గావించినావు. గుణదోషంబులనుగూడ విచారింపవైతివి 4

ఏరాజు ముంగు చేయవలసినకార్యములను వెనుకను వెనుకఁ జేయవలసినకార్యమును ముందును జేయునో అతఁడు న్యాయాన్యాయంబులు తెలియనివాఁడు. 5

దేశకాలవిరుద్ధంబుగఁ జేయఁబడినకార్యములు విపరీతంబులయి అపరిశుద్ధులచే ప్రేల్వఁబడిన వానిన్నులువలె వ్యర్థములగును. 6

ఎవ్వఁడు మంత్రులతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి తాను బలిష్ఠుఁడై శత్రువు, దుర్బలుఁడైయుండునప్పుడు గావింపవలసినయుద్ధంబను నుత్తమకర్మంబును, తానును శత్రువును సమానులయి యుండునప్పుడు చేయునట్టిసంధియను మధ్యమకర్మంబును, తాను దుర్బలుఁడై శత్రువు బలిష్ఠుఁడై యుండునప్పుడు గావింపదగినదానంబను నధమకర్మంబును, కర్మములయందుశంభోపాయము, పురుష

యథాగమం చ యో రాజా సమయం విచికీర్షతి,
బుధ్యతే సచివా న్బుద్ధ్యా సుహృద శ్చానుపశ్యతి. ౯

ధర్మమర్థం చ కామం చ సకామా న్వా రక్షసాం పతే,
భజతే పురుషర్షభ కాలే త్రీణి దదా న్దదాని వా పునః. ౮

త్రిషు చైవేహ యచ్ఛ్రేష్ఠం శ్రుత్వా తన్నా నబుధ్యతే,
రాజా వా రాజమాత్రో వా వ్యర్థం తస్య బహుశ్రుతమ్. ౧౦

ఉపప్రదానం నా స్తవం వా భేదం కాలే చ విక్రమమ్,
యోగం చ రక్షసాం శ్రేష్ఠ తావుభౌ చ నయానయౌ. ౧౧
కాలే ధర్మార్థకామా న్య స్సంమన్త్రయ సచివై స్సహ,
నిషేవే తాత్మవా న్లోకే న స వ్యసన మాప్నుయాత్. ౧౨

హితానుబన్ధ మాలోచ్య కార్యాకార్య మి హాత్మనః,
రాజాసహార్థత త్త్వజ్ఞై స్సచివై స్సహి జీవతి. ౧౩

ద్రవ్యసంపత్తు, దేశకాలవిభాగము, విఘ్ననివారణము, కార్యసిద్ధి అనునీయు యిందింటితోఁ బొసఁగించి కార్యము సాధించునో ఆరాజు సమర్థుఁడు; సన్నార్థం బుననుండువాఁడు. ౭

ఎవ్వఁడు మంత్రుల యభిప్రాయంబుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొని స్నేహితులతో నాలోచించి నీతిశాస్త్రప్రకారమున నిశ్చయముఁజేయునో ఆరాజు సమర్థుఁడు. ౮

రాక్షసనేశ్వరుఁడవగు రావణుఁడా! పురుషుఁడు శాస్త్రంబున విధింపఁబడియుండునట్లు ప్రాతఃకాలంబున ధర్మమును మధ్యాహ్నంబున నర్థంబును సాయంకాలంబునఁ గామంబును సేవింపవలయును, లేక ప్రాతఃకాలంబునధర్మార్థంబులను మధ్యాహ్నంబున నర్థధర్మంబులను సాయంకాలంబునఁ గామార్థంబులను ఇట్లొక్కొక్కకాలంబున రెండురెండుగాఁ గాని సేవింపవలయును; లేక సాయంకాలంబునసైనను ధర్మార్థకామంబులను మూఁడింటినిఁ జేవించునది; కామంబును మాత్రము సర్వకాలంబు సేవించువాఁడు వివేకుండు. ౯

ఎవ్వఁడు రాజుగాని రాజంతటివాఁడుగాని ఈమూఁడుపక్షములందును ఉత్తమమగుదానివినియు నను ష్ఠింపఁబో ఆతనిశాస్త్రజ్ఞానమంతయు వ్యర్థము. ౧౦

రాక్షసోత్తముఁడవగు రావణుఁడా! ధీరుఁడు కాలంబున మంత్రులతోఁ జక్కఁగా నాలోచించి కార్యైకాంబుల ధర్మార్థకామంబుల విడువక యాచరించుచు శత్రుస్థితినిబట్టి యతనియొద్దసుఁబోయి ధనము సమర్పించుటనుగాని మంచిమాటలు చెప్పుకొనుటనుగాని వారలలో వారలను విరోధంబు పుట్టించుటనుగాని యుద్ధంబుసేయుటనుగాని ఈనాలుగుపాయంబులలో రెంటిని మూటినిగాని ఆయ్యైకాలంబులకుఁ దగినట్లు గావించునో ఆతనికిఁ దుఃఖముగలుగదు. ౧౧,౧౨

ఏరాజు కార్యతత్త్వంబు దెలిసినట్టిమంత్రులతో నేదిదనకు మేలుగలిగించునదో ఏది కార్యమో ఏది యకార్యమో దీనినంతయుఁ జక్కఁగా నాలోచించి యుక్తమయినదానిని మాత్రమే చేయునో ఆతఁడుమాత్రము

అనభిజ్ఞాయ శాస్త్రార్థా న్పురుషాణి పశుబుద్ధయః,
ప్రగల్భన్తే వ్యక్తు మిచ్ఛన్తి మన్త్రే ష్వభ్యన్తరీకృతాః. ౧౪

అశాస్త్రవిదుషాం తేషాం న కార్య మహితం వచః,
అశాస్త్రానభిజ్ఞానాం విపులాం శ్రియ మిచ్ఛతామ్ ౧౫

అహితం చ హితాకారంధార్ష్ట్యా జ్జల్పన్తి యే నరాః,
అపేక్ష్య మన్త్రిభావ్యాస్తే కర్తవ్యాణి కృత్యదూషణాః. ౧౬

వినాశయన్తో భర్తారం సహితా శ్శత్రుభి ర్బుద్ధైః,
విపరీతాని కృత్యాని కారయ న్తీహ మన్త్రిణః. ౧౭
తా న్భర్తా మిత్రసంకాశా నమిత్రా న్మన్త్రనిర్ణయే,
వ్యవహారేణ జానీయా త్సచివా నుపసంహితాన్. ౧౮

చపల స్యేహ కృత్యాని సహసా ఽనుప్రధావతః,
ఛిద్ర మన్యే ప్రపద్యన్తే క్రోష్టుశ్చస్య ఖ మివ ద్విజాః. ౧౯

యోహి శత్రు మవిజ్ఞాయ నాత్మాన మభిరక్షతి,
అవాప్నోతి హి సో ఽనర్థాన్ స్థానాచ్చ వ్యవరోహ్యతే. ౨౦

యదుక్త మిహ తే పూర్వం క్రియతా మనుజేన చ,
తదేవ నోహితం కార్యం యదిచ్ఛసి చ తత్కురు. ౨౧

లోకంబున సుఖంబుగా జీవించును. ౧౩

పశువులవంటిపురుషులు నీతిశాస్త్రార్థము కొంచెమేని దెలియనివారల యినను రాజు మూఢుఁడగుటచే, నాలోచనసభయందుఁ బ్రవేశమునొందిన వారలయి తమప్రగల్భతఁ జూపుచుఁ శ్రేలెదరు. ౧౪

కొంచెమేని శాస్త్రాభ్యాసము సేయనివారలును నీతిశాస్త్రము బొత్తి గాఁ దెలియనివారలు సకునాగాలమాట కీకుగలిగించును. గావున సంపదగోరు వారలు దాని నెంతమాత్రము చేయఁగూడఁగు. ౧౫

ఎవ్వరు స్వాగల్భ్యమునే సహితమనుదాని హితమునలెనే ప్రేలుగురో వారలు కార్యముఁ జెఱుతురుగావున రాజు వారలను మున్నే పరీక్షించి మంత్ర సభనుండి గెంటింపవలయును. ౧౬

మంత్రులు ఉపాయజ్ఞులగు శత్రువుతోఁజేరి తమరాజును జెఱుచుట కై యత్నించే విపరీతంబుగు కార్యంబులం జేయించెదరు. ౧౭

రాజు ఆప్తులు శత్రువులయొద్ద లంచము దీసికొనుట చెందలగువానిచేవా రలకు వశవర్తులయి తనకు మిత్రులంబోలె నటించును యథార్థంబున శత్రు వులయియున్న యానుంత్రులను మంత్రకాలంబున వారలవ్యవహారముచేఁ దెలిసికొనవలయును. ౧౮

పతులు కుమారస్వామిచేఁ జేయఁబడినక్రౌంచపర్వతేరంధ్రమును బొం దునట్లు రాజు చపలుఁడై శత్రువులయొద్ద లంచము దీసికొన్నగుప్తులు బోధించుకార్యములను ఆలోచింపకి శీఘ్రంబునఁ జేయుసప్పుడు శత్రువులు చిద్రంబు గనుంగొని సాధింతురు. ౧౯

ఏరాజు శత్రుకార్యంబుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొని తన్నురక్షించుకొన కుండునో అతఁడు అనర్థంబులఁ బొందుటయేగాక రాజ్యంబునుగూడఁ బోఁ గొట్టుకొనును. ౨౦

ఈవిషయమునంగు మనతమ్ముఁడు విభీషణుఁడేమిచెప్పినాఁడో దానిం గావింపుము అదేమన కిప్పుడు హితము. ఇంక నీకును ఏది దోఁచుచున్నదో

తత్తు శ్రుత్వా దశగ్రీవగ కుమ్భకర్ణస్య భాషితమ్,
భ్రుకుటీం చె వ సంచక్రే క్రుద్ధశ్చె న మభాషత. ౩౨
మాన్యో గురు రి వాచార్యగ కిం మాం త్వ మనుశాససి,
కి మేవం వాక్ష్యమం కృత్వా కాలే యు క్తం విధీయతామ్.

విభ్రమా చ్చి త్తమోహాద్వా బలవీర్యాశ్రయేణ వా,
నాభిపన్న మిదానీం యు క్వ్యర్థా స్తస్య పునగ కథాః. ౩౩

అస్మి న్కా లే తు యు ద్యు క్తం త దిదానీం విధీయతామ్,
గతంతు నానుశోచ న్తి గతంతు గతి మివ హి. ౩౪

మమాపనయజం దోషం విక్ర మేణ సమీకురు,
యది ఖల్వ స్తి మే స్నేహో విక్రమం వా ఽవగచ్ఛసి ౩౫
యదినా కార్య మేత ద్తే హృది కార్యతమం మమ,
స సుహృ ద్యో విపన్నార్థం దీన మభ్యుపపద్యతే. ౩౬
స బన్ధు ర్యోపనీతేషు సాహాయ్యా యోపకల్పతే,

త ముత్థా నం బ్రువాణం తు వచనం ధీరదారుణమ్. ౩౭
రుష్టోఽయ మితి విజ్ఞాయ శనై ర్లక్ష్మ ణువాచ హ,

అతీవ హి సమాలక్ష్య భ్రాతరం రుషితేన్ద్రియమ్. ౩౮
కుమ్భకర్ణ శ్శనై ర్వాక్యం బభాషే పరిసా న్త్వయన్,

దానింజేయుము. అని కుంభకర్ణుడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౨౧

కుంభకర్ణుఁడు చెప్పినమాటను విని రావణుఁడు కోపంబునొంది మొ
గంబున బొమముడిపాటుగఁగుర నతనింజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨౨

కుంభకర్ణుఁడా! నాకన్నఁ జిన్నవాఁడవగు నీవు పూజనీయుఁడను
ఆచార్యప్రవర్తకుండనగు గురువుపగిది నన్ను శిక్షించుచున్నావేమి? ఈమా
టలు చెప్పుటకుఁ గేవలప్రయాసమేఫలముగాని వేఱేమియుఁ బ్రయోజన
ములేదు. ఇది నీతి నాలోచించుటకుఁ గాలముగాదు. ఇప్పుడు చేయవలసిన
పరాక్రమంబు సవిలంబింపుము. ౨౩

భ్రాంతివలనఁగాని యజ్ఞానంబువలనఁగాని బలపరాక్రమంబులచేఁ
గలిగినగర్వంబువలనఁగాని యేదో చేసినాము చేసినది యిప్పుడుగాఁగు. దాని
మాటిమాటికిఁ జెప్పుట వ్యర్థము ౨౪

సంకాలమునందు ఏమి చేయుఁదగినదో దానిమాత్రమే యిప్పుడు
చేయుము. కడిచినదానినిగుఱించి బుద్ధిసుంతుఁ గళఖింపఁగ పోయిది పోయి
నదేకాని మఱలరాదు. ౨౫

నీకు నాయందు నాస్నేహముగా స్నేహంగలదేని పరాక్రమము నీకు
దెలిసియుండుటేని ఇప్పుడు యుద్ధముచేయక తప్పదని నీకును దోఁచుటేని నా
యాక్రమమువలనఁ గలిగినదోషమును నీవు పరాక్రమంబున బోఁగొట్టుము

కార్యనాశము నొంది దీర్ఘడై యుండుటానికి సాహాయ్యము గావిం
పవచ్చునే హితుఁడే స్నేహితుఁడు నీతిదప్పి బాధపడుచుండువాఁడకు సాహా
య్యముగావించుబంధువేబంధువు. అని రావణుఁడుకుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను.

అంతేఁ కుంభకర్ణుఁడు ఇట్లు ధీరముగాను భయంకరముగాను వాదులా
డుచున్నరావణుంజూచి యీతఁడు కోపమునొందెనని తెలిసికొని మెల్లఁగా
మృదువచనంబున నిట్లనియె. ౨౭

కుంభకర్ణుఁడు తనయన్నరావణుఁడు మిక్కిలియుఁ గుపితుఁడైయుం
డుటంజూచి మెల్లగా నతని నూరడించుచు నిట్లని చెప్పెను. ౨౮

అలం రాక్షసరాజేన్ద్ర! సన్తాప ముపపద్య తే. 30
రోమఞ్చ స్సమ్పరిత్యజ్య స్వస్థో భవితు మర్హసి,
నైత న్మనసి కర్తవ్యం మయి జీవతి పార్థివ!. 31
త మహం నాశయిష్యామి యత్కృతే పరితప్యసే,

అనార్యం తు హితం వాచ్యం సర్వా స్థం మయా తవ. 32
బన్ధుభావా దభిహితం భ్రాతృస్నేహాచ్చ పార్థివ!,

సదృశం యాత్తు కాలేఽస్మి న్కర్తుం స్నిగ్ధేన బన్ధునా 33
శత్రూణాం కదనం పశ్య క్రియమా ణం మయా రణే,

అనార్యపశ్య మహాబాహో! మయా సమరమూర్ధని 34
హతే రామే సహభ్రాత్రా స్వ స్తీం పరివాహినీమ్,

అస్య గాత్రస్య తద్దృష్ట్వా మయి నీతం రణా ద్భరమ్. 35
సుఖ భవ మహాబాహో. సీతా భవతు దుర్గతా,

అస్య రామస్య పశ్యన్తు నిధనం సుమహా త్మియమ్. 36
లఙ్కాయాం రాక్షసా స్సర్వే యే లే నిహతబాన్ధవాః,

అద్య శోకపరీతానాం స్వబన్ధువధకారణాత్. 37
శత్రో ర్వ్యధి వినాశేన కరో మ్యస్రప్రమార్జనమ్,

అద్య పర్వతసంకాశం ససూర్య మివ తోయదమ్. 38
విక్షిప్తం పశ్య సమరే సుగ్రీవం ప్లవగోత్తమమ్,

రాక్షసరాజో త్తముఁడవగు రావణుఁడా! ఈపరితాపము వదలుము. కోపమునుంగూడఁ బరిత్యజించి స్వస్థుఁడవై యుండుము. 30

రాక్షసరాజాండవగు రావణుఁడా! నేను బ్రతికియుండఁగా నీవు ఈగుఃఖమును మనసులో నుంచవలదు. ఎవ్వనినిమి త్త మయి నీవు పరితపించుచున్నావో ఆరాముని నేను వధించెదను. 31

రాక్షసరాజాండవగు రావణుఁడా ! నేను నీకుఁ దమ్ముఁడను బంధువుఁడను; సర్వావస్థలయందును నీ కవశ్యము హితముచెప్పవలసినది విధి. కావున ఈమాటం దెప్పితిని. 32

స్నేహముగలబంధువు ఇట్టికాలములంగు ఏమిచేయుట యుక్తమో ఆకార్యమును యథాశక్తి గావించెదను యుద్ధమునందు శత్రువుల వందలుం జంపెదఁ జూడుము. 33

మహాబాహుఁడవగు రావణుఁడా! ఇప్పుడు నేను యుద్ధంబున రాముని లక్ష్మణుని వధించి వానరసేన యంతయుఁ బాఱిపోవునట్లు గావించెదను. చూడుము. 34

మహాబాహుఁడవగు రావణుఁడా! ఇప్పుడు నేను యుద్ధంబునకుండి రామునిశిరస్సుదెచ్చి నీకుఁ జూపెదను. నీవు దానింజూచి సుఖితుఁడవగుము. సీతాదేవి దుఃఖంబు నొందుఁగాక. 35

లంకయుంగు ఇదివఱకు యుద్ధంబున బంధువులం బోఁగొట్టుకొనియుండు రాక్షసులు తమకుఁ బరమసంతోషకరమయిన రామమరణంబు నిప్పుడు చూతురు. 36

ఇప్పుడు యుద్ధంబునఁ దమబంధువులు చచ్చుటవలన దుఃఖితులయి యుండురాక్షసులకు యుద్ధంబున శత్రువును వధించుటచేఁ గన్నితృప్తుఁడించి సంతోషంబు గలిగించెదను. 37

ఇప్పుడు పర్వతాకారుఁడును వానరోత్తముఁడు వగుసుగ్రీవుఁడు వెత్తుటందోఁగుచు సూర్యకాంతిసహితంబగు మేఘంబువలెఁ జూపట్టుచు

కథం త్వం రాక్షసై ర్భీ రైభీ ర్భయాచ పరిరక్షితః. 3౯
జిఘాంసుభి ర్దాశరథిం వధ్యసే త్వ మి హానఘ!,
అథ పూర్వం హతే తేన మయి త్వాం హ న్తి రాఘవః. ౪౦
నాహ మాత్మని సన్తాపం గచ్ఛేయం రాక్షసాధిప!,

కామం త్విదానీ మపి మాం వ్యాదిశ త్వం పర న్తప!. ౪౧
న పరగి ప్రేషణీయ స్తే యుద్ధా యాతులవిక్రమ!,

అహ ముత్సాదయిష్యామి శత్రూం స్తవ మహాబలః. ౪౨

యది శక్రో యది యమో యది పావకమారుతౌ,
తా నహం యోధయిష్యామి కుబేరవరుణా వపి. ౪౩
గిరిమాత్రశరీరస్య శితశూలధరస్య మే,
నర్దత స్తీక్ష్ణసంష్ట్రస్య బిభీయా చ్చ పురన్దరః. ౪౪

అథవా త్వ్యక్తశ స్త్రస్య మృగ్నత స్తవసా రిపూన్,
న మే ప్రతిముఖే స్థాతుం కశ్చి చ్ఛక్తో జిజీవిషుః ౪౫

నైవ శక్యా న గదయా నాసినా నిశితై ర్శరైః,
హస్తాభ్యా మేవ సంరబ్ధో హనిష్యా మ్యపి వజ్రిణమ్. ౪౬
యది మే ముష్టివేగం స రాఘవోఽద్య సహిష్యతే,
తతగి పాస్యన్తి బాణౌఘా రుధిరం రాఘవస్య తు. ౪౭
చిన్తయా బాధ్యసే రాజ! నిష్క్రమార్థం మయి త్వితి,
సోఽహం శత్రువినాశాయ తవ నిర్యాతు ముద్యతః. ౪౮

నేలం బడియుండఁగలఁడు చూడుము. 3ర

పాపరహితుఁడవగు రావణుఁడా! రామునివధింపఁగోరుచుండు నీరాక్ష
సులును నేనును రక్షించుచుండఁగానిన్నొప్పురాముఁ డెట్లువధింపఁగలఁడు?
రాక్షసరాజుఁడవగు రావణుఁడా! రాముఁడు నన్ను వధించి యటుపి
మ్మట నిన్నువధింపవలెను. నేను బ్రతియుండఁగా నిన్నెంతమాత్రము వధింప
జాలఁడు. వావిషయుఁడై నాకెంతిమాత్రము పరితాపములేదు. ర ం

సరిలేనిపరాక్రమముగల వాఁడనుశత్రువుల దపింపజేయువాఁడవునగు
రావణుఁడా! ఇప్పుడే నాకాజ్ఞయొసంగుము, యుద్ధమునకు బంపఁదగినవాఁడు
నాకన్న నితరుఁ డెవ్వఁడును నీకు దొరకఁడు ర ం

మహాబలశాలివగు రావణుఁడా! నీశత్రువుల నందఱను నేను వధించె
దను. ర ఒ

ఇంద్రుఁడుగాని యముఁడుగాని అగ్నివాయువులుగాని కుబేరవరుణు
లుగాని వచ్చినను వారలతోనుంగూడ నేను యుద్ధముగావించెదను. ర ఓ

పర్వతాకారశరీరుఁడను తీక్ష్ణంబులగుశూలములఁగలవాఁడనగు నేను తీక్ష్ణ
మగుశూలముదాల్చి సింహనాదంబులసేయుచుఁబోఁగా దేవేంద్రుఁడుగూడ
భయపడి పాఱిపోవును. ర ౙ

అటుగాక నేను ఆయుధంబువిడిచి పట్టిబాహుబలంబుచే శత్రువులం
జంపుచు హరించుచునెడ బ్రతుకవలెనని యుండువాఁ డెవ్వఁడు నాయెదుట
నిలుపంగలఁడు? ర ఌ

నాకు శక్తిగద ఖడ్గము బాణములు ఈయాయుధములేదియు వక్కఁ అ
లేదు. కోపంబుగల్గునేని దేవేంద్రుసైనము చేతులచేతనే వధించిపుత్తును. ర ఎ

ఆరాముఁడు నాపిడికిటిపోటునకు తాళునేని యటుపిమ్మట రామునిబా
ణములు నాసెత్తురు త్రాగఁగలవు. ర ఏ

రావణుఁడా! నేనుండఁగా నీవేల యిట్లు దుఃఖపడుచున్నావు? నేను
నీశత్రువును వధించుటకై పోవుటకు సిద్ధుఁడనైయున్నాను. ర ఐ

ముఞ్చ రామా దభయం రాజ! న్హనిష్యా మిహా సంయుగే,
రాఘవం లక్ష్మణంచైవ సుగ్రీవంచ మహాబలమ్ ౪౯
హనూమన్తం చ రక్షోఘ్నం లఙ్కా యేన ప్రదీపితా,
హరీంశ్చాపి హనిష్యామి సంయుగే సమవస్థితాన్. ౫౦
అసాధారణ మిచ్ఛామి తవ దాతుం మహా ద్యశః,

యది చేన్దా ర్దభయం రాజ! న్యదివాఽపి స్వయమ్భువః. ౫౧

అపి దేవా శ్శయిష్యన్తే క్రుద్ధే మయి మహీతలే,
యమం చ శమయిష్యామి భక్షయిష్యామి పావకమ్. ౫౨
ఆదిత్యం పాతయిష్యామి సనక్షత్రం మహీతలే,
శతక్రతుం వధిష్యామి పాస్యామి వరుణాలయమ్. ౫౩
పర్వతాం శ్చూర్ణయిష్యామి దారయిష్యామి మేదినీమ్,

దీర్ఘకాలం ప్రసుప్తస్య కుమ్భకర్ణస్య విక్రమమ్. ౫౪
అద్య పశ్యన్తు భూతాని భక్ష్యమాణాని సర్వశః,
న నిన్దం త్రిదివం సర్వ మాహారస్య సపూర్యతే. ౫౫

వధేన తే దాశరథే స్సుఖార్హం
సుఖం సమాహార్తు మహం వ్రజామి,
నిహత్య రామం సహ లక్ష్మణేన
ఖాదామి సర్వా న్హరియూథముఖ్యాన్. ౫౬
రమస్వ కామం పిబ చాగ్ర్యవారుణీం
కురుష్వ కృత్యాని విసీయతాం జ్వరః,
మయాఽద్య రామే గమితే యమక్షయం

రావణుఁడా! రామునివలనిభయంబు విడువుము. నే నిప్పుడు యుద్ధంబునంగు రామలక్ష్మణులను మహాబలశాలులగు నుగ్రులని వధించిపుచ్చెదను.

మనలంకను దహించి రాక్షసులనేకులంజంపిన హనుమంతుఁడు మొదలుగా యుద్ధమునకు వచ్చియున్నవానరుల నందఱను వధించెదను. ×౦

మఱియొక్కరికిఁ బొందరానివిధాని మహాభయమును నీకు గలుగునట్లు గావించెదను.

రాక్షసరాజుడవగు రావణుఁడా! ఇంద్రునివలన భయంబుగలిగినను బ్రహ్మదేవునివలన భయముగలిగినను అన్నిటిని బోఁగొట్టెదను. ×౧

నేను గోపమునొందినయెడల గేవలులఁగూడ నేలంబడిపోదురు; యముని సంగూడ వధింతును; అగ్నిహోత్రుంగూడ భక్షింతును. ×౨

సూర్యుని సక్తిత్రములతోఁగూడఆకాశంబుననుండిపేలంబడవేసెదను; దేవేంద్రునివధించెదను; సముద్రమునంతయుఁ బ్రాఁగివేసెదను. ×౩

పర్వతంబులను జూర్ణంబుగావించెదను; భూమినంతయుఁ బగులఁగొట్టెదను.

ఇప్పుడు భూతములన్నియు నాచేతఁబీఁడింపఁబడుచున్నవియి బహుకాలముగా నిద్రవోవుచుండిన నాపరాక్రమమును జూచుగాక. ×౪

ఈమూఁడులోకములును నాతొక్కపూట యాహారమునకే చాలవు; ఇంక నాతో నెట్లు యుద్ధముచేయును? ×౫

సుఖం బనుభవింపఁదగిన రావణుఁడా! నేను నీకు సుఖంబుగలిగించుటకై రాముని వధింపంబోవుచున్నాను; రామలక్ష్మణులనువధించి వానరోత్తముల నందఱను యథేచ్ఛం భక్షించెదను. ×౬

యథేచ్ఛగా సంతోషంబునఁ గ్రీడింపుము; ఉత్తమమయిన మద్యమును గ్రోలుము; పనులంజేసికొనుము; సంతోషమునువిడువుము; నే నిప్పుడు రామునివధించెదఁ గావున సీతాదేవి యింక బహుకాలము నీవళములో నుండఁ

చిరాయ సీతా పతగా భవిష్యతి. ౫౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రిషష్టితమ స్సర్గః. ౬౩.

చ తు ష్ష ష్టి త మ స్స ర్గః.

తదు క్త మతికాయస్య బలినో బాహుశాలినః,
కుమ్భకర్ణస్య వచనం శ్రుత్వోవాచ మహోదరః. ౧

కుమ్భకర్ణ కులే జాతో ధృష్టః స్వాకృతిదర్శనః,
అవలిప్త ఇవ కోఽపి కృతం సర్వత్ర వేదితుమ్. ౨

నహి రాజా న జానీతే కుమ్భకర్ణ! నయానయౌ,
త్వం తు కైశోరకా ద్ధృష్టః కేవలం వక్తు మిచ్ఛసి. ౩

స్థానం వృద్ధిం చ హానిం చ దేశకాలవిభాగవిత్,
ఆత్మన శ్చ పరేషాం చ బుధ్యతే రాక్షసర్షభః. ౪

యత్తు కార్యం బలవతా కర్తుం స్వాకృతబుద్ధినా,
అనుపాసితవృద్ధేన కథ కుర్యా త్తదవిదం బుధః. ౫

యాం స్తు ధర్మార్థకామాం స్త్వం బ్రవీషి పృథగాశ్రయాన్,
అనుబోద్ధుం స్వభావే తా న్నహి లక్షణ మస్తి తే. ౬

కర్మ చైవహి సర్వేషాం కారణానాం ప్రయోజకమ్,
శ్రేయశ్చ పాపీయసాం చాత్ర ఫలం భవతి కర్మణామ్. ౭

గలదు. అని కుంభకర్ణుడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౫౪

ఇది యఱువదిమూఁడవసర్గము.

అఱువదినాలుగవసర్గము.

మహోదరుఁడు, మహాపార్శ్వుఁడును మహాబలుఁడును మహాభాగుఁడు నగు కుంభకర్ణుఁడుచెప్పిన మాటనువిని యిట్లని బగలు చెప్పెను. ౧

కుంభకర్ణుఁడా! నీవు ఉత్తమకులంబునఁ బుట్టినవాఁడవైనను మోటు గాఁడవు అల్పబుద్ధిని గర్వితుఁడవు. కావున ఏవిషయమునందును నీకుఁ గార్యాకార్యము తెలియదు. ౨

కుంభకర్ణుఁడా! రాక్షసరాజుఁడగు రావణునకు న్యాయాన్యాయము లు తెలియకుండలేదు; నీవు బాలుఁడవుగావున మోటుతనమున నిట్లు వ్యర్థ పుమాటలం బ్రేలెదవు. ౩

రావణుఁడు దేశకాలవిభాగములం దెలిసినవాఁడు కావున తనయొక్క యుశత్రువులయొక్కయు వృద్ధిక్షయములను సముగా నుండుటను జక్కఁగా నెలిసినవాఁడు. ౪

కేవలబలముమాత్రముగలిగి అల్పబుద్ధియయి వృద్ధసేవచేయని నీయట్టి వానికింగూడఁ జేయరానిదని తోఁచునట్టికార్యమును బండితుఁడగు రావణుఁ డెట్లుచేయును? ౫

నీవు స్వార్థకామములకు వేఱువేఱుగా ఫలములనియతముగాఁగలవు; అధర్మముగావించుటచే నట్టి యాపదగలిగినదని చెప్పినాఁడే; అట్లుధర్మార్థకామ ములకు నియతమున్నవి యనుటకు నీకుఁ బ్రమాణ మేమియున్నది? ౬

సమస్తప్రాణులును కర్మమేకారణము; మంచికర్మచేసిన మంచిఫల మును జెడుకర్మమునకుఁ జెడుఫలమును గలుగుననికదా చెప్పవలెను; అందు చెడ్డకర్మములవలన మంచిఫలములుగలుగుచున్నవి, మంచికర్మములవలన చెడు గలుగుచున్నది; కావున నట్లుచెప్పుటతగదు. ౭

నిశ్శేయసఫలా వేవ ధర్మార్థా వితరా వపి,
అధర్మానర్థయోగ ప్రాప్తిగ ఫలం చ ప్రత్యవాయికమ్. ౯

ఐహలౌకికపారత్రం కర్మ వుంభి ర్నిషేవ్యతే,
కర్తా ణ్యసితు కల్యాణి లభతే కామ మాస్థితః. ౯

తత్తస్మిన్ప్ర మిదం రాజ్ఞా హృది కార్యం మతంచ నః,
శత్రోహి నాహసం యత్తా స్మా త్కిమి వాత్రాపసీయతే. ౧౦

ఏతస్మై వాభియానేతు హేతు ర్యః కథిత స్త్వయా,
తత్రా ప్యనుపపన్నం తే వక్ష్యామి యదసాధుచ. ౧౧

యేన పూర్వం జనస్థానే బహవోఽతిబలా హతాః,
రాక్షసా రాఘవం తం త్వం కథ మేకో జయిష్యసి. ౧౨
యే పురా నిర్జితా స్తేన జనస్థానే మహాజసః,
రాక్షసాం స్తా న్పురే సర్వా న్వీక్షితా నద్యాపి పశ్యసి. ౧౩

తం సింహ మివ సంక్రుద్ధం రామం దశరథాత్మజమ్,
సర్పం సుప్త మివా బుద్ధ్య ప్రబోధయితు మిచ్ఛసి. ౧౪
జ్వలన్తం తేజసా నిత్యం క్రోధేన చ దురాసదమ్,
కస్తం మృత్యు మివాసహ్య మాసాదయితు మర్హతి. ౧౫

సంశయస్థ మిదం సర్వం శత్రోఃప్రతిసమాసనే,

ధర్మార్థములును అధర్మానర్థములును అన్నియు శ్రేయస్సునే గలిగించునవి. అయితే అందు అధర్మానర్థములు మాత్రము ఒకప్పుడు సుఖమునుగూడ గలిగించుటకలదు; ఇంతియకాని వానికి సుఖమేఘ్రమని చెప్పుట సరిగాదు.

పురుషులు ఈలోకమున కుపయోగించుకర్మములును బరలోకమున కుపయోగించుకర్మములును చేయుచున్నారు; కేవల కామము నవలంబించియుండువానికి కర్మములన్నియు నతని కీలోకంబున మిక్కిలియు సుఖం బొసగును. ౯

అప్పుడు రాక్షసరాజుండగు రావణుడు సీత నపహరింపవలెనని తలంపుగొనెను; మేమును ఆదిచేయుదగినదేయని సమ్మతించినాము, ఇట్లు జరగియుండగా ఇందు శత్రువిషయమయి రావణుడాలోచింపక చేసినయక్రమ మేమియున్నది? ౧౦

నీ వొక్కడవే యుద్ధమునకుబోయెదవనిచెప్పి యందుకుగారణంబులుగా నీపరాక్రమాదుల నుగ్గడించితివే; ఆమాటయూడ అయుక్తముగాను అసాధువుగానున్నది; చెప్పెదను వినుము. ౧౧

ఎవ్వడు మున్ను జనస్థానంబుసంగు మహాబలశాలులగు రాక్షసులఁ బెక్కండ్రనధించెనో అట్టిరాముని నీవొక్కడవె వెల్లు జయింపఁగలవు? ౧౨

మున్నురామునిచే జనస్థానంబున జయింపఁబడిన మహాపరాక్రమశాలులగు రాక్షసులందఱు నిప్పటికిని రాముని పేరు చెప్పినను భయపడుచున్నారు చూడుము. ౧౩

కుపితంబగుసింహంబువలె దుర్ధర్షుడైన దశరథపుత్రుడగు రామునిసంగతిదెలియక నిదురించినసర్పమును లేపునట్లు ఆతనిపైకిఁ బోఁజూచుచున్నావు.

ఎల్లప్పుడును దివ్యతేజంబున వెలుఁగుచున్నవాఁడును గోపంబున దుర్ధర్షుఁడును మృత్యువుంబోలె దేటీచూడ నలవిగానివాఁడునగు నారాముని సమీపంబునకు ఎవ్వఁడు పోఁగలఁగును. ౧౫

రామునియెదుట నిలిచినవో ఈమనరాక్షససైన్య మంతయుఁ బ్రాణ

ఏకస్య గమనం తత్ర, న హి మే రోచతే భృశమ్. ౧౬

హీనార్థస్తు సమృద్ధార్థం కో రిపుం ప్రాకృతం యథా,
నిశ్చిత్య జీవితత్యాగే నర మానేతు మిచ్ఛతి. ౧౭

యస్య నాస్తి మనుష్యేషు సదృశో రాఘవాద్భుతః,
కథ మాశంససే యోద్ధుం తుల్యే నేన్ద్రత్వమాస్థితః. ౧౮

ఏవ ముక్త్వా తు సంరబ్ధ స్సుకర్ణం మహోదరః,
ఉవాచ నిశితాం బుద్ధిం రావణం లోకరావణమ్. ౧౯
లబ్ధ్వాపుత్ర స్త్వం నైర్బీహీం కిమర్థం సమ్ప్రజల్పసి,
యదీచ్ఛసి తదా సీతా వశగా తే భవిష్యతి. ౨౦
దృష్టశ్చ నిశి దుష్పాయో మయా సీతాసకాశకే,
రుచిరే వైత్తరయా బుద్ధ్యా రాఘవేణోపలక్షణమ్. ౨౧
అహం ద్విజిహ్వ స్సంహ్లాదీ ఖమ్బకర్ణో పితర్దనః,
పఞ్చ రామవధా యైతే నిర్యాతా నిర్వ్యథా ఘోమయ. ౨౨
తతో గత్వా వయం యుద్ధం దాస్యామ సస్య యత్నతః,
జేష్యామో యది వా శత్రూ న్మోపాయైర్గ కృత్య మస్తినః.

అథ జీవతి సశ్మత్రు ర్వయంచ కృతసంయుగాః,
తత స్తదభిసత్యాస్యామో మనసా యత్సమీక్షితమ్. ౨౪
వయం యుద్ధా ది హేపాస్యామో గుధిరేణ సముక్షితాః,
విదార్య స్వతనుం బాణై ర్రామనామాఙ్కితై శ్శితైః. ౨౫

సంశయముగొనుము; అట్లుండగా ఒక్కడు యుద్ధమునకుఁబోవుట నా కెంతమాత్రము సమ్మతముగాదు. ౧౬

ఎవ్వఁడు తా నుర్బలుఁడైయుండుసప్పుడు మహాబలుఁడగుశత్రువును అల్పునిఁగా నెంచి సరకుసేయుక యతనిపైకిఁబోయి ప్రాణములు పోఁగొట్టు కొనును? ౧౭

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! ఎవ్వఁడు సమస్తమనుష్యులకన్ను ఆధిపుఁడో అట్టి నీవేఁ చ్చునికిని సూర్యునకును సమానుఁడైన రాముని తో నీవొక్కఁడె వెళ్లి యుద్ధముసేయుఁగోరెదవు? అని మహోదరుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౧౮

మహోదరుఁడు ఈప్రకారంబుపఁ గుపితుఁడై కుంభకర్ణునితోఁజెప్పి యంత రాక్షసమధ్యంబున లోకరావణుఁడగు రావణుఁజూచి యిట్లనిచెప్పెను.

నీవు నీతాదేవినిబొందినయు సుఖ మెందుమ్ము చొక్కమాటలాడుచున్నావు? నీవెప్పుడు గోరుచుంటో అప్పుడే నీకు సీత వశ్యయగును. ౨౦

రాక్షసరాజాగ్రణివగు రావణుఁడా! సీత వశ్యయగుచున్నట్లు నాకొకయుపాయము దోఁచుచున్నది, నీ కిది రుచించునేని వినుము చెప్పెదను. ౨౧

నేనును ద్విజిహ్వుఁడును సంహ్లాదియుఁ కుంభకర్ణుఁడును విద్యుజ్జిహ్వుఁడును మే మయిదుగురమును రాముపథంబుపైకిఁ బోవలయునని చాటింపుము.

అంత మేముపోయి యస్త్రశస్త్రశక్తి రాముఁడితో యుద్ధముగావించెదము; మేము రామలక్ష్మణులను జయింతుమేని యప్పటికి మనకీయుపాయములతోను కార్యములేదు. ౨౩

ఒకవేళ మేము యుద్ధముచేసినను రాముఁడు దుర్జయుఁడై జీవించి యుండునేని మనమిప్పుడు ఆలోచించువిధంబుపఁ గావింతము. ౨౪

మేము బాణములచే మాదేహమునంతయు గాయముచేసికొని దేహమంతయు నెత్తురుగాఁ రామునామములు చెక్కిన బాణములతోఁగూడ యుద్ధంబునుండి యిచ్చటికి వచ్చెదము. ౨౫

భక్తితో రాఘవోఽస్మభి ర్లక్ష్మణ శ్చేతి వాదినః,
తవ పాదా గ్రహీష్యామ స్త్వం నగి కామం ప్రపూరయ.

తతోఽవఘోషయ పురే గజస్కన్ధేన పార్థివ!,
హతో రామ స్సహ భ్రాత్రా ససైన్య ఇతి సర్వతః. ౨౭

ప్రీతో నామ తతో భూత్వా భృత్యానాం త్వ మరిన్దమ!,
భోగాంశ్చ పరివారాంశ్చ కామాంశ్చ వసు దాపయ. ౨౮

తతో మాల్యాని వాసాంసి వీరాణా మనులేపనమ్,
పేయం చ బహు యోధేభ్య స్స్వయం చ ముదితగి పిబ. ౨౯

తతోఽస్మి న్నవగూఢే క్షీనే సర్వతో గతే,
భక్తిత స్సుహృద్రామో రాక్షసై రితి విశ్రుతే. 30
ప్రవి శ్యాశ్వాస్య చాపి త్వం సీతాం రహసి సాన్త్వయ,
ధనధాన్యైశ్చ కామైశ్చ రత్నై శ్చైనాం ప్రలోభయ. 3౧

అన యోపధయా రాజన్ భయయోగానుబన్ధయా,
అకామా త్వద్వశం సీతా నష్టనాథా భవిష్యతి. 3౨

రక్షసీయం హి భర్తారం వినష్ట మవగమ్య సా,
నైరాశ్యాత్ స్త్రీలఘుత్వాచ్చ త్వద్వశం ప్రతిపత్స్యతే. 33

సా పురా సుఖసంవృద్ధా సుఖార్హా దుగిఖకర్శితా,
త్వ య్యధీనం సుఖం జ్ఞాత్వా సర్వథోపగమిష్యతి. 3౪

మేము "రాముని లక్ష్మణుని భక్షించివేసినాము" అని చెప్పుచు నీపాదములకు నమస్కరించెదము. అప్పుడు నీవు సంతోషించి మాకపరిమితబహుమానంబు లొసంగుము. 32

రాక్షసరాజాండవగు రావణుఁడా! అంత నీవు ఒకరాక్షసుని వీనుఁగుపై నెక్కించి "రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును వానరులును వధింపఁబడిరి" అని పట్టణంబంతయు చాటింపుము. 32

శత్రువులు నడంగఁద్రొక్కినట్టి రావణుఁడా! నీవంత సంతోషించినట్లు భృత్యులను యథేష్టముగా భోగ్యపదార్థములను దాసదాసీపరిజనంబులకును బహుతియు సనేకములయిన యమూల్యపదార్థములను ధనంబులును ఒసంగుము.

అంత నీవు భటులకు బుష్పమాలికలను వస్త్రములను వీరానులేపనంబులును మద్యంబును అధికముగా నొసఁగుము; నీవును సంతోషంబునం ద్రాగుము 34

అంత "రాక్షసులు రామలక్ష్మణులను భక్షించిరి" అనెడు నీలోకవార్త పట్టణమంతయు వ్యాపించి ప్రసిద్ధినొందినపిమ్మట నీవు సీతయొద్దకుఁబోయి ఆబిడకుఁ బతివియోగంబువలన గలిగిన దుఃఖంబుదీర్చి మంచిమాటలఁజేర్చి ధనధాన్యంబులను ఉత్తమపదార్థములను రత్నంబులను ఆబిడమనస్సును వశ్యముజేసికొనుము. 30,37

రాక్షసరాజాండవగు రావణుఁడా! ఈకపటోపాయంబున సీతకు భయదుఃఖములు గలిగింతువేని ఆబిడకుఁ గోర్కిలేకున్నను వేఱు నాథుఁడు లేమించేసి భీతిచే నీకు వశ్యయగునం. 38

ఆసీత రమణీయాకారుఁడగు తనభర్త రాముఁడు మృతిఁబొందినాఁడని తలఁచి యింక వేరేయాశ లేకపోవుటవలనను స్త్రీలు స్వభావంబున చాపలముగలవారగుటవలనను నీయధీనయగునం. 33

ఆసీత మున్ను సుఖముగాఁ బెరిఁగినదియు సుఖార్హయు బహుదుఃఖములచే గాసినొందినదియుఁ గావున ఇంకఁ దనకు సుఖముగలుగుట నీయధీన

ఏత త్తు నీతం మమ దర్శనేన
రామం హి దృష్ట్వైవ భవే దనర్థః,
ఇహైవ తే నేష్యతి మోత్సుకో భూ
ర్హతా నయుద్ధేన సుఖస్య లాభః. 3౫
అనష్టసైన్యో హ్యనవాప్తసంశయో
రిపూ న యుద్ధేన జయం నరాధిపః,
యశశ్చ పుణ్యంచ మహా న్మహీపతే
శ్రియంచ కీర్తించ చిరం సమశ్నుతే. 3౬

ఇతి శ్రీయుద్ధకాండే చతుష్షష్టితమ స్సర్గః. ౬౪.

పఞ్చషష్టితమ స్సర్గః.

సతథో క్తస్తు నిర్భత్స్య కుమ్భకర్ణో మహోదరమ్,
అబ్రవీ ద్రాక్షసశ్రేష్ఠం భ్రాతరం రావణం తతః. ౧

హేహాం తవ భయం ఘోరం వధా త్తస్యదురాత్మనః,
రామ స్యాహం ప్రమార్జామి నిర్వైరో హి సుఖీ భవ. ౨

గర్జన్తి న వృథా శూరా నిర్జలా ఇవ తోయదాః,
వక్ష్యే సమ్పూజ్యమానం తు గర్జితం యుధి కర్మణా. 3

నమర్షయతి చాత్మానం సంభావయతి నాత్మనా,
అదర్శయిత్వా శూరాస్తు కర్మ కుర్వన్తి దుష్కరమ్. ౪

మని తెలిసి యున్నివిధంబులను నిన్నాశ్రయించును. 3౪

ఈయుపాయము నేను జక్కఁగా బుద్ధితో నాలోచించి నిర్ణయించితిని; నీవు రాముసెదుటం బడుదువేని నీకపాయముగలుగును; నీకోర్కి యిచ్చటనే యీడేఱును; యుద్ధంబునకుఁబోవలదు; యుద్ధమునేయుకనే యేయుండుటచేఁ గలుగునుభ మెచ్చుగానున్నది చూచితిము. 3౫

రావణుఁడా! రాజానేను జెప్పినప్రకారంబున సైన్యనాశము చేసికొనక తానును బ్రాణసందేహమునొందక యుద్ధమునేయుకనే శత్రువులజయించునేని బహుకాలము కీర్తియు మహాపుణ్యమును లక్ష్మీయు మనఃప్రసాదంబునుం బొందియుండును. అని మహోదరుఁ డు రావణునితోఁ జెప్పెను. 3౬

ఇది యుత్తరవాల్మీకిసర్గము.

అఱువదియొకవసర్గము.

ఆసుంభకుఁడు మహోదరుఁడుచెప్పినమాటలను విని ఇట్లనియె లింక జెప్పవలఁగు భద్రమని యతిని జేరించి రాక్షసోత్తముఁడును తనయుద్ధ్యయు నగురావణుంజూచి యిట్లనియె. ౧

నాపరాక్రమము నీకుఁ దలిసి యున్నదిగదా! నే నిప్పు డు గురాత్ముఁడగు నారామునివధించి నీభయంబుఁ బోఁగొట్టెదను; నీవు వైరంబువిడిచి సుఖముగా నుండుము ౨

శూరులగువారలు జలములేని మేఘములవలె వ్యర్థముగా నిట్లుగర్జింపరు. నేను యుద్ధంబున అసదృశంబుగాఁ గార్యముగావించి నాగర్జనంబుం జూపెదఁ జూడుము. ౩

శూరులు ఇతరులు తమ్ముఁ బొగడుకొనరు అయితే ఎవ్వరికిం దెలియఁజేయక తమంతనే యితరులకుఁ జేయనలవిగాని కార్యములం జేయుదురు ౪

విక్లబానా మబుద్ధీనాం రాక్షా పణ్డితమానినామ్,
శృణ్వతా సాదిత మిదం త్వద్విధానాం మహోదర!. ౫

యుద్ధే కాపురుషై ర్నిత్యం భవద్భిగ ప్రియవాదిభిః,
రాజాన మనుగచ్ఛద్భిగ కృత్య మేతద్ధి సాదితమ్. ౬

రాజశేషా కృతా లఙ్కా క్షీణగ కోశో బలం హతమ్,
రాజాన మిమ మాసాద్య సుహృచ్ఛిహ్న మమిత్రకమ్. ౭

ఏవ నిర్వ్యవసాయం యుద్ధ ముద్యత శ్శత్రు నిర్జయే,
దుర్నయం భవతా మద్య సమీక ర్తు మి హావే ౮

ఏవ ముక్తవతో వాక్యం కుమ్భకర్ణస్య ధీమతః,
ప్రత్యువాచ తతో వాక్యం ప్రహస న్రాక్షసాధిపః. ౯
మహోదరో2యం రామా త్తు పరిత్రస్తో న సంశయః,
నహి రోచయతే తాత! యుద్ధం యుద్ధవిశారద! ౧౦
కథ్చి న్నే త్వత్సమో నా స్తి సోహ్యాదేన బలేన చ,
గచ్ఛ శత్రునధాయ త్వం కుమ్భకర్ణ! జయాయచ. ౧౧

తస్మా త్తు భయనాశార్థం భవాన్ సంబోధితో మయా,

అయంహి కాల స్సుహృదాం రాక్షసానా మరిన్దమ. ౧౨

తద్గచ్ఛ శూలమాదాయ పాశహ స్తఖివా స్తకః,
వానరా న్రాజపుత్రౌచ భక్ష యాదిత్య తేజసా. ౧౩

మహోదరుఁడా! భీరువులును బుద్ధిహీనులు ఏమియుఁ దెలియకున్నవు బండితులమని దురహంకారముగల వారలునగు నీయట్టి వారలమాటను వినుటచే రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁ డీయాపదం బొందినవాఁడు. ౫౫

యుద్ధమనుపేరుచెప్పినను భయపడువట్టి మీరలు రాజానకెల్లప్పుడును ఇచ్ఛకములాడుచు అతఁడు పోయినదారినెల్లం బోవుచుండి యింతదూర మునకుఁ దెచ్చినారు. ౫౬

లంకాపురిని రాజామాత్రము శేషించునట్లు గావించినారు. బొక్కసమంతయుఁ నశింపఁజేసినారు సైన్యమునంతయుఁ హతముజేసినారు. మీరలు ఈరాజును శత్రువుగా దెంచినట్లున్నది. ౫౭

మీతప్పువలనఁ గలిగినదోషమునంతయు నివారించుటకై నే నిప్పుడు శత్రువులజయింప నుద్యుక్తుఁడనై యుద్ధభూమికిఁ బోయెదను. అని కుంభకర్ణుఁడు చెప్పెను. ౫౮

బుద్ధిమంతుఁడగు కుంభకర్ణుఁడుచెప్పినమాటనువిని రావణుఁడు పకపక నవ్వుచుఁ గుంభకర్ణుంజూచి యిట్లని బదులుచెప్పెను ౫౯

యుద్ధపండితుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! ఈమహోదరుఁడు రామునకు భయపడియున్నాఁడు కావున యుద్ధ మక్కఱలే దనుచున్నాఁడు ౬౦

కుంభకర్ణుఁడా! నీయట్టిబలవంతుఁడును న్యాయంగు స్నేహముగలవాఁడును నా కెవ్వఁడును లేఁడు నీవుపోయి శత్రువులవధించి జయంబు నొందుము. ౬౧

అట్లు నీ వసమానుఁడవు కావునఁ నే సాహయంబుఁ బోఁగొట్టుగువని నిన్ను నిద్రలేపినాను.

శత్రువులరూపురూపునట్టి కుంభకర్ణుఁడా! మనరాక్షసులుపోయి యుద్ధమునేయుట కిదికాలము కావున శీఘ్రముగా యుద్ధమునకుఁ బొమ్ము. ౬౨

అందువలన నీవు శూలంబుఁజేఁబూని పాళవాహ్యుఁడవు సంతసనిభంగి భయంకరాకారుఁడవై పొమ్ము. సూర్యుఁడుంబోలె దుర్ధర్షుఁడవై రామలక్ష్మణు

సమాలోక్య తు తే రూపం విద్రవిష్యన్తి వానరాః,
రామలక్ష్మణయో శ్చాపి హృదయే ప్రస్ఫుటిష్యతః. ౧౪

ఏవ ముక్త్వా మహారాజ కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
పునర్జాత మి వాత్మానం మేనే రాక్షసపుఙ్గవః ౧౫

కుమ్భకర్ణబలాభిజ్ఞో జానం స్తస్య పరాక్రమమ్,
బభూవ ముదితో రాజా శశాఙ్క ఇవ నిర్మలః. ౧౬
ఇత్యేవము క్త స్సంహృష్టో నిర్జగామ మహాబలః,

రాజ్ఞ స్తు వచనం శ్రుత్వా కుమ్భకర్ణ స్సముద్యతః. ౧౭
ఆదదే నిశితం శూలం వేగా చ్ఛత్రునిబర్హణమ్,
సర్వకాలాయసం దీప్తం తప్తకాఞ్చనభూషణమ్. ౧౮
ఇనాగ్నినిసమం భీమం ద్రప్తతిమిగారవమ్,
దేవదానవగన్ధర్వయక్షకిన్నరసూదనమ్. ౧౯
రక్తమాల్యం మహాధామ స్వశ్రీ శోద్గతపావకమ్,
ఆదాయ నిశితం శూలం శత్రుశోకశరఙ్గమమ్ ౨౦
కుమ్భకర్ణో మహాతేజా రావణం వాక్య మబ్రవీత్,

గమిష్యా స్యహ మేకాకీ తిష్ఠ స్వీహ బలం మమ. ౨౧
అద్య తాన్ తుభితాన్ క్రుద్ధో భక్షయిష్యామి వానరాన్,

కుమ్భకర్ణ స్తు శ్రుత్వా రాజ్ఞో వాక్య మబ్రవీత్. ౨౨
సైన్యైర్మహా పరివృతో గచ్ఛ శూలముద్గరపాణిభిః,

లను వానరులను భక్షింపుము. ౧౩

నీరూపమును జూచినంతనే వానరులందఱు భయపడి పాఱిపోదురు. రామలక్ష్మణుల గుండెకాయలు పగులును. అని రావణుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౧౪

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు రావణుఁడు ఈప్రకారంబున మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పి యితఁడు జయించునను నమ్మకంబునఁజేసి తాను మఱలఁ గ్రొత్తఁగాఁబుట్టినట్లు తలంచెను ౧౫

రావణుఁడు కుంభకర్ణునిబలంబును బరాక్రమంబును జక్కఁగాఁ దెలిసినవాఁడు కావున సంతుష్టుఁడై కిలంకములేనిచంద్రునిచందంబున నుండెను.

మహాబలశాలియగు కుంభకర్ణుఁడు రావణుఁడు చెప్పినమాటను విని పరమసంతుష్టుఁడై యుద్ధంబునకుఁ బోయెను.

కుంభకర్ణుఁడు రావణుఁడు చెప్పినది విని యుద్ధంబునకుఁ బోనుద్యుక్తుఁడై శత్రుసంహారంబగు తీక్ష్ణమయినశూలంబు గ్రహించెను. ౧౭

మహాతేజుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు ఆమరిమితమయిన యినుముతో జేయఁబడినదియుఁ బ్రదీప్తంబును బంగారముచే నలంకరింపఁబడినదియు దేవేంద్రునివజ్రాయుధంబునకు సాటివచ్చునదియు భీమంకరాకారంబును వజ్రంబువలె సతికఠినంబును దేవతలను దానవులను గంధర్వులను యక్షులను గిన్నరులను వధించిపుచ్చునదియు నెట్టిపుష్పమాలికలచే నలంకరింపఁబడినదియు మహాతేజంబునఁ గాంత్యతిశయంబున నిప్పులు గ్రక్కుచున్నట్లున్నదియు శత్రురక్తదిగ్ధంబును దీక్ష్ణమును శూలంబు గ్రహించి రావణుఁజూచి యిట్లనియె.

నేను ఒక్కఁడనేపోయెదను; నాసైన్య మిచ్చటనే యుండుఁగాక, ఇప్పుడుపోయి నన్నుఁజూచి భయపడి కలతినొందుసట్టివానరులనందఱను భక్షించెదను. అని కుంభకర్ణుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౧౯

రావణుఁడు కుంభకర్ణుఁడు చెప్పినమాటను విని యిట్లని చెప్పెను. ౨౦

శూలములు ముద్గరములు ధరించినసైన్యములను దీసికొనిపొమ్ము.

వానరా హి మహాత్మాన శ్శీఘ్రా స్సువ్యవసాయినః. 23
ఏకాకినం ప్రమత్తం వా నయేయు ర్దశనై ర్హయమ్,

తస్మా త్సరమదుద్ధర్షై స్సైన్యై ర్గత పరిసృప్తో వ్రజ. 24
రక్షసా మహితం సర్వం శత్రుపక్షం నిసూదయ,

అ థాసనా త్సముత్పత్య స్రజం మణికృతా న్తరామ్. 25
అబబన్ధ మహాతేజా కుమ్భకర్ణస్య రావణః,
అఙ్గదా న్యఙ్గులీవేష్టా న్కేయూ రాణ్యాభరణానిచ. 26
హారంచ శశిసంకాశ మాబబన్ధ మహాత్మనః,

దివ్యాని చసుగన్ధీని మాల్యదామాని రావణః. 27

శ్రోత్రే చాసఞ్జయామాస శ్రీమతీ చాస్య కుణ్డలే,
కాఞ్చనాఙ్గదకేయూరో నిష్కాభరణభూషితః. 28
కుమ్భకర్ణో బృహత్కర్ణ స్సుహుతో ఽగ్ని రివాబభౌ,

శ్రోణీసూత్రేణ మహతా మేచకేన వ్యరాజత. 29
అమృతో త్పాదనే సక్తో భుజఙ్గే నేవ మన్దరః,

సకాఞ్చనం భారసహం నివాతం
విద్యుత్ప్రభం దీప్త మి వాత్మభాసా. 30
ఆబధ్యమానగ్ం కవచం రరాజ
సన్ధ్యాభ్రసంవీత ఇ వాద్రిరాజః,
సర్వాభరణసర్వాఙ్గ శ్శూలపాణి స్సురాసురః. 31

వానరులు మహాపరాక్రమశాలులు. వేగవంతులు విజయేచ్ఛ ప్రయత్నము సేయువారలు కావున ఒంటరిగా నున్న వానిఁగాని యేమఱుపాటునన్న వానిఁగాని దంతములచే వధించిపుత్తురు. 63

అంగుదుని మహాబలశాలురగు సైనికులంగూడిపోయ్తు. రాక్షసులకు శత్రువులయినవారినంటఱాను మాపుమాపుము. అని రావణుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. 64

అంతి మహాతేజుఁడగు రావణుఁడు సింహాసనంబునసుండిలేచి రత్నములను గూర్చిన బంగారుమాలికచేఁ గుంభకర్ణునలంకరించెను. 65

రావణుఁడు బాహుపురులును ఉంగరంబులు ఉత్తుంబులును నాభిఁ ణంబులును చంద్రబింబమువోని ముక్తాహారంబును కుంభకర్ణున కొసరెను. 66

రావణుఁడు మంచివాసనగలదివ్యములగు పుష్పమాలికలను కుంభకర్ణున కిచ్చెను. 67

మఱియు నుత్తమములయిసపోఁగులు కుంభకర్ణునిచెవులకుఁ బెట్టెను.

పెద్దచెవులుగల కుంభకర్ణుఁడు బంగారుబాహుపురులును మంచిపతకమును నాభరణములును ధరించియుండుటవలన జక్కఁగా వేల్వఁబడినయగ్నిహోత్రునిభంగిఁ దేజరిల్లెను. 68

ఆకుంభకర్ణుఁడు నీలమణులతోఁ జేయఁబడినగొప్పమొలత్రాడుఁ దాల్చియుండుటఁజేసి అమృతమథనమునకై వాసుకిచే జుట్టఁబడిన మందరపర్వతముకైవడిఁ బ్రకాశించెను. 69

ఆకుంభకర్ణుఁడు పెక్కుబారువలభారముగలదియు ఏయాయుధమునకును భేదింపనలవిగానిదియు మెఱుపువలె మెఱయుచున్నదియుఁ గాంతిచే వెలుంగుచున్నదియునగు బంగారుకవచమును ధరించుటవలన సంధ్యాకాలమేఘముచేఁ గప్పఁబడిన హిమవత్పర్వతంబుకరణి నెంతయుఁ బ్రకాశించెను.

సమస్తాయుధంబులందును ఆయ్యోయాభరణములు ధరించియున్న

త్రివిక్రమకృతోత్సాహో నారాయణ ఇవాబభౌ,

భ్రాతరం సమ్పరిష్వజ్య కృత్వా చాభిప్రదక్షిణమ్. 32
ప్రణమ్య శిరసా తస్మై సంప్రతస్థే మహాబలః,

నిమ్నశస్త్రం మహాకాయం మహానాదం మహాబలమ్. 33
త మూర్ధ్నిభ్రు స్ప్రశన్తాభిగ ప్రేమయామాస రావణః,
శఙ్ఖదున్దుభిఘోషైస్సైన్యా శ్చాపి పరాయుధైః. 34
తంగజై శ్చ తురఙ్గై శ్చ సన్నద్ధై శ్చామ్బుదస్వనైః,
అనుజగ్ము ర్మహాత్మానం రథినో రథినాం వరమ్. 35
సర్వై ర్మిశ్రైః ఖరై శ్చైవ సింహద్విపమృగద్విజైః,
అనుజగ్ము శ్చ తం ఘోరం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్. 36
స పుమ్భిర్వై రవక్రీర్యమాణో
ధృతాతపత్ర శ్శితశూలపాణిః,
మదోత్కటో నిర్జగరాక్షమత్తో
వినిర్యయౌ దానవదేవశత్రుః. 37
పదాతయశ్చ బహవో మహానాదా మహాబలాః,
అన్వయుః రాక్షసా భీమా శ్శూలాశ్చ ప్రాణయుః. 38
(రక్తాక్షా స్సుమహాకాయా నీలాఞ్జనచయోపమాః,
శూలా నుద్యమ్య ఖడ్గాంశ్చ నిశితాంశ్చ పరశ్వథాన్)
బహువ్యామాంశ్చ పరిఘా న్గదాశ్చ ముసలానిచ,
తాలస్కన్ధాంశ్చ విపులా న్తోమరాం స్తురాసదాన్. 39
అథాస్య స్వేపు తాదాయ దారుణం రోమహర్షణమ్,
నిమ్నపాత మహా తేజాగి కుమ్భకర్ణో మహాబలః. 40

వాఁడును త్రిశూలంబు చేతిం బూనియున్నవాఁడు నగు నాకుంభకర్ణుఁడు త్రివిక్రమావతారంబుదాల్చిన నారాయణునిభంగిఁ దేజరిల్లెను. 30

మహాబలశాలియగు కుంభకర్ణుఁడు అన్నయగు రావణుం గవ్వఁగిలించుకొని యాతనిమ్మటును బ్రదక్షిణంబు చేసి సాష్టాంగముగ నమస్కరించి యుద్ధంబునకుఁ దరలెను. 31

రావణుఁడు మహోత్సాహుఁడును మహాధ్వనిగలవాఁడును మహాబలశాలియు నగు నాకుంభకర్ణుఁడుగా నాశీర్వదించి పంపెను. 33

రాక్షసుభటులు పెక్కండ్రు శంఖభేరీధ్వనులు చెలంగ నుత్తమాయుధంబులు ధరించిన సైన్యంబులతోఁ గొంగూడి మహోత్సాహుఁడును రథికశ్రేష్ఠుఁడు నగు నాకుంభకర్ణుని వెంబడించి వడచిరి. 34,35

రాక్షసులు సర్పములను ఒంటెలను గాడిదలను గుఱ్ఱములను సింహములను ఏనుఁగులను మృగంబులను బక్షులను ఆరోహించి భయంకరాకారుఁడును మహాబలశాలియునగు నాకుంభకర్ణుని వెంబడించిరి. 36

దేవదానవులకు శత్రువైన యాకుంభకర్ణుఁడు రాక్షసాంగనలు పుష్పవృష్టిం బురియ గర్వంబున నొడలుదెలియక నెత్తురుద్రావులచేతఁ గైపు నొందినవాఁడై వెడలెను. 38

మహాధ్వనిగలవారలును మహాబలశాలులును భయంకరాకారులును భయంకరముగా నెఱ్ఱనైయుండు కన్నులుగలవారలును ఆయుధధారులును మహాకాయులును నల్లనికాటుకరాశివంటి మేనులుగలవారలునగు కాల్వురు పెక్కండ్రు రాక్షసులు శూలంబులను ఖడ్గంబులను బరశ్వధంబులను దెక్కుబారలు నిడివిగల పరిఘంబులను గదలను ముసలంబులను తోళ్వృత్తంబులను క్షేపణీయంబులను ధరించి కుంభకర్ణునెంట నడచిరి 39,3౯

మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడు నగుకుంభకర్ణుఁడు అంత మహాభయంకరమగు మఱియొకరూపంబు దాల్చి యుద్ధంబునకుఁ బోయెను. 40

ధనుశ్శతపరీణాహ స్సమట్ఛతసముచ్ఛ్రితః,
రౌద్ర శ్శకటచక్రాక్షో మహాపర్వతసన్నిభః. ౮౧

సన్నిపత్య చ రక్షాంసి దదృశైలోపమో మహాన్,
కుమ్భకర్ణో మహాకాయ స్ప్రహస న్నిదమబ్రవీత్. ౮౨

అద్య వానరముఖ్యానాం తాని యూథాని భాగశః,
నిర్దహిష్యామి సంక్రుద్ధ శ్శలభా నివ పావకః. ౮౩
నాపరాధ్యన్తి మే కామం వానరా వనచారిణః,
జాతి రస్మద్విధానాం సా పురోద్యానవిభూషణమ్. ౮౪

పురరోధస్య మూలంతు రాఘవ స్సహలక్ష్మణః,
హతే తస్మి న్హతం సర్వం తం వధిష్యామి సంయుగే. ౮౫

ఏవం తస్య బ్రువాణస్య కుమ్భకర్ణస్య రాక్షసాః,
నాదం చక్రు ర్మహాఘోరం కమ్పయన్తి వార్ణవమ్. ౮౬
తస్య నిష్పతత స్తూర్ణం కుమ్భకర్ణస్య ధీమతః,
బభూవు ర్ఘోరరూపాణి నిమిత్తాని సమన్తతః. ౮౭

ఉల్కాశనియుతా మేఘా బభూవు ర్ధర్ణభారుణాః,
స సాగరవనా చైవ వసుధా సమకమ్పత. ౮౮
ఘోరరూపా శ్శివా నేదు స్సజ్వాలకబళై ర్ముఖైః,
మణ్డలా న్యపసవ్యాని బబన్ధుశ్చ విహఙ్గమాః. ౮౯
నిష్పపాత చ మాలేవ గృధ్రో ఽస్య పథి గచ్ఛతః,

ఆకుంభకర్ణుఁడు అప్పుఁడును నూఱుఘనుస్సులవెడల్పును ఆఱుపందల ఘనుస్సులపాడవును బండిచక్రంబులంతటి కన్నులునుంగలిగిన మేనుతో మహా భయంకరాకారుఁడై మహాపర్వతంబుకరణి నొప్పెను ౪౧

దహింపఁబడినపర్వతంబుకరణి నల్లని నొప్పశరీరముగల కుంభకర్ణుఁడు తనవెంబడినచ్చు రాక్షసులసమీపించి పాతాళకుహరాకారంబగు నోరు విప్ప తంబుగా నవ్వి యిట్లని చెప్పెను. ౪౨

అగ్ని శలభంబుల దహించునట్లు నే నిప్పుడు ఈకోపంబున వానరో త్తముల నందఱ భక్షించిపుచ్చెదను. ౪౩

ఆడపులుం దిరుగుచుండు నీవారలు నా కేవిధమయిన యపరాధము నుంజేయలేదు; మఱియు నావానరజాతి మాఁవంటివిలాసపురుషులకు ఉద్యాన వనభూషణముగాను నున్నది. ౪౪

ఇప్పుడు లంకమెట్టును ముట్టడింపుటకు రామలక్ష్మణులె కారణము; వా రలంజంపిన సర్వంబును హతంబగును; కావున రామలక్ష్మణులను యుద్ధమునం చు వధించిపుచ్చెదను. అని కుంభకర్ణుఁడు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౪౫

కుంభకర్ణుఁ డట్లుచెప్పఁగానే రాక్షసులందఱు సముద్రం బుప్పొంగు నట్లు సంతోషంబున మహాధ్వనిఁ గావించిరి. ౪౬

బుద్ధిమంతుఁడగు నాకుంభకర్ణుండు వేగంబున నట్లు యుద్ధంబునకుఁ బోవుచుండఁగా నప్పుడు మహాభయంకరంబులయిన యశుభనిమిత్తంబు లత నికిఁ బొడసూపినవి. ౪౭

మేఘములు జ్వాలలతోను బిడుగులతోనుంగూడిగర్దభవర్ణంబులై యుం డినవి; భూమియుంసముద్రంబులతోను వసంబులతోనుంగూడగడగడవడంకినది. నక్కలు మహాభయంకరాకారంబున నోట మంటలుగ్రక్కుచు నఱచినవి; పక్షులు అపసవ్యమండలాకారంబునఁ దిరిగి కట్టినవి. ౪౮

ఈకుంభకర్ణుఁడు పోవుచుండునప్పుడు మార్గంబున గద్దలు మాలిక వలె బారుగట్టి వ్రాలినవి.

ప్రాస్ఫుర న్నయనం చాస్య సవ్యో బాహుశ్చ కమ్పతే. ౫౦
నివపాత తదా చోల్కా జ్వలన్తీ భీమనిస్వనా,
ఆదిత్యో నిష్ప్రభ శ్చాసి న్నప్రవాతి సుఖోఽనిలః. ౫౧

అచిన్తయ న్మహోత్సాహ స్తత్థితా న్రోమహర్షణాన్,
నిర్వ్యయా కుమ్భకర్ణ స్తు కృతా న్తబలచోదితః. ౫౨
స ఉత్థాయాత్థ ప్రాకారం పద్భ్యాం పర్వతసన్నిభః,
దదర్శాభ్రఘనప్రఖ్యం వానరానీక మద్భుతమ్. ౫౩

తే దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం వానరాణి పర్వతోపమమ్,
వాయునున్నా ఇవ ఘనా ఆయు స్సర్వా దిశ స్తదా. ౫౪
తదా వానరసైనీక మతిప్రచణ్డం
దిశోద్రవ ద్భిన్న మి వాభ్రజాలమ్,
స కుమ్భకర్ణ స్సమవేక్ష్య హర్షా
న్ననాద భూమౌ ఘనవ ద్ఘనాభః. ౫౫
తే తస్యఘోరం నినదం నిశమ్య
యథా నినాదం దివి మారిదస్య,
వేతు ర్ధరణ్యాం బహవ శ్చ భగ్నా
నిశాచరమూలా ఇ వ సాలవృక్షాః. ౫౬
విపులపరిఘబాహు స్సకుమ్భకర్ణో
రిపుసదనాయ వినిస్సృతో మహాత్మా,
కపిగణభయమాదదత్సభీమం
త్రిభువ రివ కిఞ్జరదర్ణవా న్యుగాన్తే. ౫౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే పఞ్చషష్టితమ స్సర్గః. ౬౫.

కుంభకర్ణుని ఎడమకన్నును ఎడమబాహువును జలించినది. ౪౦

ఆప్పుడు భయంకరధ్వనియయి ప్రజ్వలించుచు తొలివియొకటి యాకాశంబుననుండిపడినది; సూర్యుడు కాంతిహీనుడయ్యె; వాయువు సుఖంబుగా వీవదయ్యె. ౪౧

కుంభకర్ణుడు కాలచోదితుడై మహాభయంకరంబులగు నాయుధాత్మతంబుల సరకునేయక యుద్ధంబునకుఁ బోయెను. ౪౨

పర్వతాకారుఁడగు నా కుంభకర్ణుడు పాదంబులచేతనే ప్రాకారంబు లంఘించి మేఘసమూహంబువలెనున్న యాత్యాశ్చర్యకరంబగు వానరసేనం జూచెను. ౪౩

ఆప్పు డావానరులు పర్వతాకారుఁడగు నాకుంభకర్ణుంజూచి భయంబున గాలిచేఁ గొట్టఁబడిన మేఘంబులకైవడి దశదిశలకుం బాఱిరి. ౪౪

మేఘసమూహుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు ఆప్పు భయంకరంబగు నవ్వానరసేన భిన్నమేఘసమూహంబుకైవడి దశదిశలకుఁ బాఱుటంజూచి సంతోషంబున మేఘంబువలె గర్జనంబు గావించెను ౪౫

ఆకాశంబునందు మేఘగర్జనముంబోలె నతిభయంకరమయిన యాకుంభకర్ణుని ధ్వనిని విని వానరులు పెక్కండ్రు చిన్నమూలంబులగు పాలవృక్షములకైవడి నేలంబడిరి. ౪౬

మహాబలశాలియగుకుంభకర్ణుఁడు విశాలంబగుపరిఘంబుచేఁబూని వానరులుచూచి భయంబునం బాఱ ప్రళయకాలంబునఁ గింకరులతోఁగూడిన దండధరుఁడగు యమునికైవడి భయంకరాకారుఁడై శత్రువధంబునకుఁ బోయెను. ౪౭

ఇది యయిదవదివ్యసర్గము.

షట్షష్టితమ స్సర్గః.

స లఙ్ఘయిత్వా ప్రాకారం గిరికూటోపమో మహాన్,
నిర్యయౌ వానరా త్తూర్ణం కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౧

సనినాద మహానాదం సముద్ర మభినాదయన్,
జనయ న్నివ నిర్ఘాతా న్వీధమ న్నివ పర్వతాన్. ౨
త మవధ్యం మఘవతా యుమేన వరుణేన వా,
ప్రేక్ష్య భీమాక్ష మాయాన్తం వానరా విప్రదుద్రువుః. ౩

తాంస్తు విప్రద్రుతా న్దృష్ట్వా వాలిపుత్రో ఽఙ్గదో ఽబ్రవీత్,
నలం నీలం గవాక్షంచ కుముదంచ మహాబలమ్. ౪

ఆత్మాన మత్ర విస్మృత్య వీర్యా ణ్యభిజనానిచ,
కస్మగచ్ఛత భయత్రస్తాగ్ర ప్రాకృతా హరయో యథా. ౫
సాధు సౌమ్యా! నివర్తధ్వం కిం ప్రాణా న్పరిరక్షత,
నాలం యుద్ధాయ వై గన్తో మహా తీయం బిభీషికా. ౬

మహతీ ముత్థితా మేనాం రాక్షసానాం బిభీషికామ్,
విక్రమా ద్విధమిష్యామో నివర్తధ్వం ప్లవఙ్గమాః. ౭

కృచ్ఛ్రేణ తు సమాశ్వస్య సంగమ్యచ తత స్తతః,
వృక్షాద్రిహస్తా హరయ స్తుస్థుర్గిరిగుహాస్థూ రణాజిరమ్. ౮
తే నివృత్య తు సంక్రుద్ధాగ కుమ్భకర్ణం వనౌకసః,
నిజఘ్నుగ పరమక్రుద్ధా స్సమదా ఇవ కుఞ్జరాః. ౯

అఱువదియాఱవసర్గము.

పర్వతశిఖరాకారుఁడును మహాకాయుఁడును మహాబలుఁడునగు వా కుంభకర్ణుఁడు ఆట్లు ప్రాకారమును లంఘించి శీఘ్రమునఁ బట్టణమునకుండియుఁ ద్ధభూమికిం బోయెను. ౧

ఆకుంభకర్ణుఁడు సముద్రం బుప్పొంగునట్లు పిడుగుపడునట్లు పర్వ తంబులు పగులునట్లు సింహనాదంబు గావించెను. ౨

ఇంద్రునకు గాని యమునకుఁగాని వరుణునకుఁగాని వధింపవలవి గాని వాఁడును భయంకరములను కన్నులుగలవాఁడునగు వాకుంభికర్ణుఁడు వచ్చు టంజూచి వానరులు భయంబునం బాఱిరి. ౩

వాలిసుతుఁడగు నంగదుఁడు వానరవీరులట్లు భయంబునఁ బాఱు టంజూచి నలుని నీలుని గవాక్షుని మహాబలుఁడగు కుముదునిఁజూచి యి ట్లనియె. ౪

ఇప్పుడు మీరలు మీస్వరూపమును పరాక్రమములను గులంబులను మఱచి భ్రష్టానవుఁక్షవడి భయపడి యెచ్చటికిఁబోయెదరు? ౫

సౌమ్యులగువానరులారా! చక్కఁగానున్నది! మఱియుఁడు; స్త్రీ ముల రక్షించుకొ నిరలేమి? ఈతఁడు యుద్ధముసేయువాఁడు కాఁడు; ఇది మనకు భయముగలుగుటకై సృష్టింపఁబడిన యంత్రము. ౬

వానరులారా! ఈరాక్షసులభయంకరకుహాయంత్రమును మనము పరా క్రమంబున నశింపఁజేయుదము; మరలిరండు. అని యంగదుఁడు నవ్వానర ులతోఁ జెప్పెను. ౭

వానరులు అంత కష్టంబున పోటినొంది కుందఱుంజేరి వృక్షంబుల ను బర్వతంబులనుం జేకొని యుద్ధభూమికిం బోయిరి. ౮

ఆవానరులు ఆట్లు మఱలి యుద్ధభూమికివచ్చి పరమక్రుద్ధులయి మ త్త గజంబులచందంబున నుక్కు_మిగిలి కుంభకర్ణుం బ్రహరించిరి. ౯

ప్రాంశుభి ర్గిరిశృఙ్గైశ్చ శిలాభిశ్చ మహాబలః,
పాదపైశ్చ పుష్పితాగ్రైశ్చ హన్యమానో న కమ్పతే. ౧౦

తస్య గాత్రేషు పతితా భిద్యన్తే శతశ శ్శిలాః,
పాదపాశ్చ పుష్పితాగ్రాశ్చ భగ్నాశ్చ పేతు ర్మహీతలే. ౧౧
సోఽపి సైన్యాని సంక్రుద్ధో వానరాణాం మహాబలమ్,
మమన్థ పరమాయత్తో మనా న్యగ్నిరి వోత్థితః. ౧౨

లోహితాక్షాశ్చ స్రుబవ శ్చేరతే వానరర్షభాః,
నిరస్తాశ్చ పతితా భూమౌ తామ్రపుష్పా ఇవ ద్రుమాః. ౧౩

లఙ్ఘయన్తశ్చ ప్రధానాస్తో వానరా నావలోకయన్,

కేచి చ్ఛస్త్రైర్హతాశ్చ కేచి ద్గగన మాశ్రితాః. ౧౪
వధ్యమానాస్తు తే పీరా రాక్షసేన బలీయసా,

సాగరం మేనిరే తీర్ణాశ్చ ప్లవా తేన ప్రహృష్టవః. ౧౫

తే స్థలాని తథా నిమ్నం విషణ్ణవదనా భయాత్,

ముక్తా న్బృక్షాన్ సమూహాశ్చ కేచి త్పుష్పిత మాశ్రితాః.

మనుష్య ర్షభవే కేచి ద్గుహాశ్చ కేచి త్గుహాశ్రితాః,
నిషేదు ర్వానరాశ్చ కేచి త్తే ర్చి న్నై వావతిష్ఠిరే. ౧౬
కేచి ద్భూమౌ నిపతితాశ్చ కేచి త్పుష్పా మృతా ఇవ,

మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు ఉన్నతంబులగు పర్వతశిఖరంబులచేతను తాళ్ళచేతను బుష్పితంబులగు వృక్షంబులచేతను సెంతకొట్టఁబడినను జలనం ఐనొందఁడయ్యె. ౧౦

తాళ్లును పుష్పితంబులగు వృక్షంబులును ఆకుంభకర్ణుని మేనందగిలి నూఱు ప్రక్కలయి నేలంబడినవి. ౧౧

ప్రజ్వలించుచున్న కార్చిచ్చువనసంబుల దహించునట్లు ఆకుంభకర్ణుఁడు వానరులను బరమకుపితుఁడై మహాపరాక్రమశాలులగు సవ్వానరుల వధింప నారంభించెను. ౧౨

వానరోత్తములు పెక్కండ్రు కుంభకర్ణునిచే నిహతులయి నేహమంతియు సెత్తురు వెల్లువలుగా నేలంబడి యొండొరనిపుష్పములుగల వృక్షములఁబగిది నొప్పుచుండిరి. ౧౩

వానరులు వెనకకుఁ దిరిగిచూడక యొకరినొకరు లంఘించి యతివేగంబునం బరుగెత్తిరి.

ఆట్లు బలవంతుఁడగు కుంభకర్ణునిచే వధింపఁబడుచు నావానరవీరులోర్వంజాలక కొందఱు సముద్రమునంబడిరి కొంద ఱాకాశంబున కుర్దమించిరి. ౧౪

ఆవానరులు కొందఱు మున్ను తామేర్పఱంచిన సముద్రంబు దాఁటి వచ్చినారో ఆసేతుమార్గముంబట్టి పరుగెత్తిరి ౧౫

ఆవానరులు భీతుంబున వే వెలంబోవుముఖంబుతోఁ గొందఱు మిట్ట భూములకును గొందఱు పల్లములకును బరుగెత్తిరి.

భల్లూకంబులు కొన్ని వృక్షంబుల నారోహించినవి. కొన్ని పర్వతంబుల కుఱికినవి. ౧౬

కొందఱు సముద్రంబునంబడి మునిఁగిరి. కొందఱు వానరులు గుహాలంబ్రవేశించిరి. కొందఱు భీతుంబున నేమియుఁదెలియక కూర్చుండిరి. కొందఱు నిలువక పాఱిరి. కొందఱు నేలంబడిరి. కొందఱు మూర్ఛకొంది

తాన్ సమీ క్ష్యాబ్రవీద్ భగ్నా న్వానరా నిద మబ్రవీత్. ౧౪

అవతిష్ఠత యుధ్యా మోనివ ర్తధ్వం ప్లవఙ్గమాః,

భగ్నానాం వో న వశ్యామి పరిగమ్య మహీ మిమామ్. ౧౫
స్థానం సర్వే నివ ర్తధ్వం కింప్రాణా న్పరిరక్షిథ,

నిరాయుధానాం ద్రవతా మసంగగతిపౌరుషాః. ౧౬
దారా హ్యపహసిష్యన్తి సర్వే భూతస్తు జీవతామ్,

కులేషు జాతా స్సర్వే స్మ విస్తీర్ణేషు మహత్సు చ ౧౭
క్వ గచ్ఛథ భయత్రస్తా హరయగి ప్రాకృతా యథా,

అనార్యగి ఖలు యద్భీతా స్త్యక్త్వా వీర్యం ప్రధావత. ౧౮

విక్థనాని వో యూని తథా వై జనసంసది,
తాని వగి క్వను యాతాని సోపగ్రాణి మహా న్తిచ. ౧౯

భీరుప్రవాదా శ్శ్లాఘ్యన్తే యస్తు జీవతి ధిక్కృతః,
మార్గ స్సత్పురుషై ర్జుష్ట స్సేనస్యతాం త్యజ్యతాం భయమ్.

శయామహేఽథ నిహతాగిస్పృథివ్యా మల్పజీవితాః,
దుష్ప్రాపం బ్రహ్మలోకం వా ప్రాప్నుమో యుధి సూదితాః.

చచ్చినట్లు పడియుండిరి. ౧౭

అంగదుఁడు అట్లు పరాజితులయి పరుగెత్తుచున్న వానరులంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౮

వానరులారా! నిలువుఁడు; పరుగెత్తివలదు; యుద్ధము గావింతము; మరలిరండు.

మీరిప్పు డిచ్చటనుండి భయపడి పరుగెత్తి యీభూమియంతయుఁ దిరిగినను మీకుండుటకు చోటుదొరకగు; కావున అందఱును మరలరండు; ప్రాణంబుల రక్షించుకొని యేమిప్రయోజనము? ౧౯

ఎదురులేనిపరాక్రమముగల వానరులారా! మీర లాయుధంబువిడిచి పరుగెత్తుదురేని మీభార్యలే మిమ్ము ఎగతాళిసేయుదురు; పౌరుషముగలవారలకు ఆది మరణముకన్న హెచ్చుగదా! ౨౦

మనమందఱమును బహుబంధుసహితంబును బూజనీయంబునగు కులంబులం బుట్టినాము. అట్లుండఁగా క్షుద్రవానరులంబోలె మీరలు భయపడి యెందుఁబోవుచున్నారు. ౨౧

మీరలఁ భయంబునంబరాక్రమంబువిడిచి పరుగెత్తుచున్నారు గావున అల్పులని చెప్పఁబడుదురు. ౨౨

మున్ను మీరలు జనులయెదుట మే మట్టివార మిట్టివారమని పెక్కువిధంబుల నాత్మస్తుతులు చేసికొంటిరే; అవియన్నియు నిప్పు డెచ్చటికిఁ బోయినవి. ౨౩

పరాజయముగొంది జీవించియుండునేని జనులందఱు ఆతనిఁ బిరికియని చెప్పుదురు; సత్పురుషులచే నేవింపఁబడు శూరమార్గమును ఆవలంబింపుఁడు, భయంబు వదలుఁడు. ౨౪

ఇంక మనకాయుస్సు స్వల్పమయి యుద్ధమునందు నిహతులమయి నేలంబడుదుమేని యుద్ధమున నిహతులమగుటంజేసి ఎట్టివారికిని బొందనలవిగాని బ్రహ్మలోకము మనకు ఘటిల్లును. ౨౫

సమ్ప్రాప్తుయామగి కీర్తింవా నిహత్వా శత్రు మాహవే,
జీవితం వీరలోకస్య మోక్ష్యామో వసు వానరాః. 29
న కుమ్భకర్ణగి కాఖుత్స్థం దృష్ట్వా జీవ న్నమిష్యతి,
దీప్యమాన మి వాసాద్య పతఙ్గో జ్వలనం యథా. 28
పలాయనేన చోద్దిష్టాగి ప్రాణా స్రక్ష్యామహే వయమ్,
ఏకేన బహవో భగ్నా యశో నాశం గమిష్యతి. 27

ఏవం బ్రువాణం తం వీర మఙ్గదం కనకాఙ్గదమ్,
ద్రవమాణా స్తతో వాక్య మూచు ర్హ్యారవిగర్హితమ్. 26

కృతం నగి కదనం ఘోరం కుమ్భకర్ణేన రక్షసా,
న స్థానకాలో గచ్ఛామో దయితం జీవితం హి నః. 30

ఏతా దుక్త్వా వచనం సర్వే తే భేజిరే దిశః,
భీమం భీమాక్ష మాయాన్తం దృష్ట్వా వానరయూథపాః.31
ద్రవమూనా స్తు తే వీరా అఙ్గదేన వలీముఖాః,
సాన్త్వై శ్చై వానుమానై శ్చ శత సర్వే నివర్తితాః. 32

సహర్ష ముపనీతాశ్చ వాలిపుత్త్రేణ ధీమతా,
ఆజ్ఞాప్తిం తాం తు శ్చ సర్వే వానరయూథపాః. 33

ఋషభశరభ మైన్ద్రధూమ్రనీలా
కుముదసుషేణగవాక్షరమ్భతారాః,
ద్వివిదపనస వాయుపుత్త్రముఖ్యా

వానరులారా! యుద్ధంబున శత్రువును వధించి కీర్తియేనిఁ బొందుదము; లేక యుద్ధంబున ప్రాణమువిడిచి బ్రహ్మలోకమునేనిఁ బొందుదము.

మండుచున్ననిప్పునఁజూచి మిడుత ప్రాణముతోఁ బోఁజాలనట్లు కుంభకర్ణుఁడు రాముఁజూచి ప్రాణముతో మరలఁ బోఁజాలఁడు. 32

మనము వెళ్ళఁడ్రము ఒక్కఁడుకుంభకర్ణునకు భయపడి పరుగెత్తి ప్రాణంబులు రక్షించుకొందుమేని మన మిన్నాళ్లసంపాదించిన కీర్తియంతయు నాశమునొందును. అని యంగగుఁడువానరులతోఁ జెప్పెను 33

అంత నీప్రకారంబునఁ జెప్పుచున్న బంగారుబాహుపురులు దాల్చి యున్న యంగగుంజూచి భయంబునఁ బరుగెత్తువానరులు తమపిరికితనంబు తేటపడ నిట్లని చెప్పిరి. 34

కుంభకర్ణుఁడు మమ్ము భయంకరముగా మర్దించుచున్నాఁడు; కాఁబట్టి పోయెదము; మాకు ప్రాణమేకావలసినది. అని యావానరులు అంగదునితోఁ జెప్పిరి. 35

ఆవానరోత్తములందఱు ఇంతమాత్రముచెప్పి భయంకరాకారుఁడును భయంకరశస్త్రుఁడునగు కుంభకర్ణుఁడు వచ్చుటఁజూచి దశదిశలకుఁ బాఱిరి.

అంత సంగదుఁడు భయంబునం బరుగెత్తుచున్న యవ్వానరవీరులను మంచిమాటలచేతను దానుగావించు దృష్టాంతములచేతను మరల యుద్ధంబునకు మరలించెను. 36

అంత బుద్ధిమంతుఁడగు హనుమంతుఁడుఁ దోడ్పడుటయు నవ్వానరవీరులందఱుఁ బరమసంతుష్టులయి కుగ్రీవాజ్ఞకు ఎదురుచూచుచు యుద్ధసన్నద్ధులయియుండిరి. 37

అంత ఋషభుఁడును శరభుఁడును మైందుఁడను ధూమ్రుఁడును నీలుఁడును గుముదుఁడును నుషేణుఁడును గవాక్షుఁడును రంభుఁడును తారుఁడును ద్వివిదుఁడును బనసుఁడును హనుమంతుని మున్నిడుకొని యతిపే

స్త్వరితతరాభిముఖం రణం ప్రయాతాః. 3౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షట్షష్టితమ స్సర్గః. ౬౬.

సప్తషష్టితమ స్సర్గః.

తే నిసృత్తా మహాకాయా ఋక్షరాజాఽబ్రవచ్ఛదా,
నైష్కిష్కిం బుద్ధిమాసాద్య సర్వే సఙ్గ్రామకాఙ్క్షిణః. ౧

సముదీరితవీర్యాస్తే సమారోపితవిక్రమాః,
ప్రత్యవస్థాపితా వాక్యైర్ రజ్జదేన బలీముఖాః. ౨

ప్రయాతాశ్చ గతా హర్షం మరణే కృతనిశ్చయాః,
చక్రు స్సుతుములం యుద్ధం వానరా స్త్యక్తజీవితాః. 3

అథవృక్షో వ్యవహాయా స్సానూని సుమహాన్తిచ,
వానరా స్తూర్ణ ముత్పత్య కుమ్భకర్ణ మభిద్రుతాః. ౪
స కుమ్భకర్ణ స్సంక్రుద్ధో గదా ముత్పత్య వీర్యవాన్,
అర్దయన్ సుమహాకాయ స్సమన్తా ద్వానరర్షభాన్. ౫
శతాని స ప్త చాష్టౌ చ సహస్రాణి చ వానరాః,
ప్రకీర్ణా ధరణీ భూమౌ కుమ్భకర్ణేన బోధితాః. ౬
షోడశాష్టౌ చ దశచ వింశ త్రింశ త్తథైవచ,
పరిక్షిప్య చ బాహుభ్యాం భూమౌ నిష్పరిధావతి. ౭
భక్షయన్ భృశసంక్రుద్ధో గరుడశ్చ సన్నగా నివ,

కృష్ణాఞ్జిన చ సమూహ్యస్తా స్సంగమ్యచ తతస్తతః. ౮
వృక్షాద్రిహస్తా హరయ స్తస్థు స్సంగ్రామమూర్ధని,

గంబున యుద్ధాభిముఖులయి చనిరి. ౩౪

ఇది యఱువదియేడవసర్గము.

అఱువదియేడవసర్గము.

మహోకాయులగు వానరవీరులు అంగదుని మాటనువిని మరణంబు గల్గినం గల్గుఁగాక యని నిశ్చయించి యుద్ధంబు సేయుఁగోరినవారలయి మరలిచ్చిరి. ౧

వానరులు అంగదునిచే మంచిమాటల నిలువరింపఁబడి తమపరాక్రమంబుల నుగ్గడించుకొనుచు శౌర్యంబు నవలంబించి యుద్ధోత్సాహంబుతో నుండిరి. ౨

వానరులు పరమసంతుష్టులయి ప్రాణంబులయుం దాశయించక మరణంబునొందినం బొందుగదుగాక యని నిశ్చయించి తుములంబగు యుద్ధంబు గావించిరి. ౩

అంత మహోకాయులగు వానరవీరులు వృక్షంబులను గొప్పపర్వతంబులనుం బట్టుకొని శీఘ్రంబునఁ గుంభకర్ణుం దటిమిరి. ౪

మహోకాయుఁడును మహాబలుఁడు నగుకుంభకర్ణుఁడు పరమకుపితుఁడై గదగొని శత్రులు నానావిధంబులఁ బ్రహరించి పాఱిందోలెను. ౫

వానరులు అల్లి కుంభకర్ణునిచే హింసింపఁబడి పెక్కునూఱులు బెక్కువేలునుగా నేలఁబడిరి. ౬

ఆకుంభకర్ణుఁడు పరమకుపితుఁడై గరుత్మంతుఁడు సర్పంబులం దినునట్లు పదునాఱుమందిని ఎనిమిదిమందిని పదిమందిని ఇరువదిమందిని ముప్పదిమందిని గా వానరులను జీతులంజుట్టి నోటవేసికొనిభక్షించుచు యుద్ధరంగంబున విహరించెను. ౭

అంత బలవంతులగువానరులు ఎట్టకేల కూఁటనొంది యందఱు నొకటిగాఁజేరి వృక్షములును పర్వతంబులునుంబట్టుకొని యుద్ధసన్నద్ధులయి నిలిచిరి. ౮

తతగ పర్వత ముత్పాట్య ద్విపిపగ ప్లవగర్షభః. ౯
దుద్రావ గిరిశృఙ్గాగం విలమ్బ్యఖిపతోయదః,
తం సముత్పత్య చిక్షేప కుమ్భకర్ణస్య వానరః. ౧౦
త మప్రాప్తో మహాకాయం తస్య శైన్యోఽపత త్తదా,
మమ ర్దాశ్వ స్సజాం శ్చాపి రథాంశ్చైవ సనగోత్తమః. ౧౧
తాని చాన్యాని రక్షాంసి పున శ్చాన్య న్గిరేశ్శిరః,
తచ్ఛైలవేగాభిహతం హతాశ్వం పాతసారథి. ౧౨
రక్షసాం రుధిరక్లిన్నం బభూ వాయోధనం మహత్,
రథినో వాన ఽన్దాగిణాం శరైగ కాలా న్తకోపమైః. ౧౩
శిరాంస నదతాం జహ్రు స్సహసా భీమనిస్వనాః,
వానరాశ్చ మహాత్మాన స్సముత్పాట్య మహాద్రుమాన్. ౧౪
రథా నుష్ట్రా న్గజా నశ్వా న్రక్షసా మభ్యసూదయన్,

హనూమాన్ శైలశృఙ్గాణి వృక్షాంశ్చ వివిధా న్బహూన్.
ఎవర్ష కుమ్భకర్ణస్య శిర స్యమ్బర మాస్థితః,
తాని పర్వతశృఙ్గాణి శూలేన స విభేదహ. ౧౬
బభఞ్జ వృక్షవర్షం చ కుమ్భకర్ణో మహాబలః,
తతో హరీణాం తవనీక ముగ్రం
దుద్రావ శూలం నిశితం ప్రగృహ్య. ౧౭
తస్థౌ తతోఽస్యాపతతగ పురస్తా
న్మహీధరాగ్రం హనుమా న్ప్రగృహ్య,
స కుమ్భకర్ణం కుపితో జఘాన
వేగేన శైలో త్తమభీమకాయమ్. ౧౮
స చుక్షుభే తేన తదాఽభిభూతో
మేదార్ద్రగాత్రో రుధిరావసిక్తః,

అంత వానరశ్రేష్ఠుఁడగు ద్వివిదుఁడు ఒకపర్వతోత్తుంబు చెకలించి పంగినమేఘుంబువలె నొప్పుచుఁ గుంభకర్ణునిపై కడరెను. ౯

ద్వివిదుఁడు కుంభకర్ణు సమీపంబునకుంబోయి యాపర్వతంబు నతనిపై వేసెను. అది గుతిలప్పియతనిపైఁబడక యతినిసేనపయిం బడెను ౧౦

ఆపర్వతము గుఱ్ఱంబుల నేనుఁగులను రథంబులను రాక్షసులను జూర్ణంబు గావించెను; అంత నాద్వివిదుఁడు మఱియొకపర్వతశిఖరంబు వేసెను.౧౧

రాక్షసుల యుద్ధభూమియంతయు ఆపర్వతశిఖరముచే గుఱ్ఱంబులును సారథులును నిహతులయి నెత్తురు వెల్లువలయినది. ౧౨

రాక్షసరథికులు భయంకరంబుగా సింహనాదంబులుచేయుచు కాలతుల్యంబు లగుబాణంబులచే గర్జించుచున్న వానరోత్తములశిరస్సులు ఖండించిరి.

మహాబలశాలులగు వానరులు నప్పుడు గొప్పగొప్పవృక్షంబులం బెకలించి వానిచే రథంబులఁ జూర్ణంబుగావించి గుఱ్ఱంబులను ఏనుఁగులను ఒంటెలను రాక్షసులను బాధించిరి. ౧౩

హనుమంతుఁడు ఆకాశగతుఁడై పర్వతశిఖరములను నానావిధానేకవృక్షంబులను కుంభకర్ణునితలపై నిక్షేపించెను. ౧౪

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు ఖండించిన నాపర్వతశిఖరంబుల భేదించి యావృక్షంబుల నన్నిటిని తిట్టివేసెను. ౧౫

అంత నాకుంభకర్ణుఁడు నిశితంబగుశూలంబుగొని భయంకరం బగునవ్వానరసేనం దఱుమ నప్పుడు హనుమంతుఁడు పర్వతశిఖరం బొకటి పెకలించి యాతని కడ్డపడెను. ౧౬

ఆహనుమంతుఁడు ఆపర్వతంబుచే మహాపర్వతాకారుఁడైన యాకుంభకర్ణుం బ్రహరించెను. ఆకుంభకర్ణుఁడు ఆదెబ్బకు దేహముసనుండి మేదస్సు నెత్తురుగాఁ గొంచెము క్షోభంబు నొందెను. ౧౭

స శూల మావిధ్య తటిత్ప్రకాశం
గిరి యథా ప్రజ్వలితాగ్రశృఙ్గమ్. ౯౯
బాహ్యే నదే మూగుతి మాజఘాన
గుహోఽచలం క్రౌఞ్చ మి వో గ్రశక్త్యా,
స శూలనిర్భిన్నమహాభుజా న్తరో
వి నిష్పతన్ శోణిత ముగ్వమ న్ముఖాత్. ౧౦
ననాద భీమం హనుమా న్మహాహవే
యుగా న్తమేఘ స్తనితస్వనోపమమ్,
తతో వినేదు స్సహసా ప్రహృష్టా
రక్షోగణా స్తం వ్యథితం సమీక్ష్య. ౧౧
స సంజ్ఞమా స్తు వ్యథితా భయార్ది
ప్రదుద్రువు స్సంయతి కుమ్భకర్ణమ్,
తత స్తు నీలో బలవా న్మహాత్మా
ప్రవిచిక్షే పశైలాగ్రం కుమ్భకర్ణాయ ధీమతే,
త మాపత న్తం సంప్రేక్ష్య ముష్టినా ఽభిజఘాన హ. ౧౩

ముష్టిప్రహారాభిహతం తచ్ఛైలాగ్రం వ్యశీర్యత,
సవిష్ఫులిఙ్గం సజ్వాలం నిపపాత మహీతలే. ౧౪
ఋషభ స్తరభో నీలో గవాక్షో గన్ధమాదనః,
సుష్ఠు వానరశార్దూలా స్తుమ్భకర్ణ ముపాద్రవన్. ౧౫
శైలై ర్వృక్షై స్తలైర్ధ పాదై ర్ముష్టిభిశ్చ మహాబలాః,
కుమ్భకర్ణం మహాకాయం సర్వతోఽభిప్రదుద్రువుః. ౧౬

స్వర్గా నివ ప్రహారాం స్తా న్వేదయానో నవివ్యథే,

ఆకుంభకర్ణుడు మెఱపువలె మెఱయుచు మంచుచున్న యగ్రశిఖర ముతో నొప్పుచుండు పర్వతముకరణిం దేజరిల్లుచున్న శూలమును గిఱగిఱం ద్రిప్పి కుమారస్వామి శక్తిచే క్రౌంచపర్వతంబు భేదించునట్లు హనుమంతుని వక్షస్థలంబునం బొడిచెను. ౧౯

అట్లు హనుమంతుని విశాలంబగు వక్షస్థలంబునం బొడుచుటయు నాతఁడు మూర్ఛితుఁడై నోట నెత్తురు గ్రక్కుచుఁ బ్రలయకాలమేఘగర్జార వభీకరంబుగా నఱచెను. ౨౦

ఆంత రాక్షసులు హనుమంతుఁడు మూర్ఛిల్లుటఁజూచి పరమసం తుష్టులయి సింహనాదంబులుగావించిరి, వానరులు కుంభకర్ణునివలన మఱియు భయమునొంది దిక్కులకుం బఱచిరి. ౨౧

ఆంత బలవంతుఁడగు నీలుఁడు చెదరినసేనల నిలువరించి కుంభకర్ణునిపై నొకపర్వతశిఖరంబు వేసెను. ౨౨

ఆకుంభకర్ణుఁడు ఆపర్వతశిఖరంబు తనపైకి వచ్చుటంజూచి దానిఁ బిడికిటం బొడిచెను. ౨౩

అట్లు పిడికిటంబొడువఁగానే యాపర్వతశిఖరము పగిలినదై యగ్నిక ణంబులు రాలం బ్రజ్వలించుచు నేలంబడినది. ౨౪

ఋషభుఁడు శరభుఁడు నీలుఁడు గవాక్షుఁడు గంధమాదనుఁడు నీయ యిగురురు వానరోత్తములును కుంభకర్ణునిపై కడరిరి. ౨౫

మహాబలశాలులగు నవ్వానరోత్తములుమహాకాయుఁడగు కుంభకర్ణుం జుట్టుముట్టి పర్వతంబులచేతను వృక్షంబులచేతను ఆఁచేతులను పాదంబులచే తను బిడికిళ్లచేతను బ్రహరించిరి. ౨౬

ఆదెబ్బలన్నియు నతనికి సుఖస్పర్శముగాఁ దోఁచినవిగాని యెంతమా త్రము కష్టము గలిగింపవయ్యె.

ఋషభంతు మహావేగం బాహుభ్యాం పరిషస్వజే. ౩౨

కుమ్భకర్ణ భుజాభ్యాం తు పీడితో వానరర్షభః,
నిపపాత ర్షభో భీమగి ప్రముఖా ద్వా స్రశోణితః. ౩౩
ముష్టినా శరభం హత్వా జానునా నీల మాహవే,
ఆజఘాన గవాక్షం తు తలే నేన్ద్రరిపు స్తదా. ౩౪
పాదే నాభ్యహన తుగ్ధ స్తరసా గన్ధమాదనమ్,

దన్తప్రహారవ్యథితా ముముచు శ్శోణితోక్షితాః. ౩౦
నివేతు స్తేతు మేదిన్యాం నికృత్తా ఇన కింశుకాః,
తేషు వానరముఖ్యేషు పతితేషు మహాత్మసు. ౩౧
వానరాణాం సహస్రాణి కుమ్భకర్ణం ప్రదుద్రువుః,
తం శైల మివ శైలా భాస్సర్వే తే ప్లవగర్షభాః. ౩౨
సమారుహ్య సముత్పత్య దదంతు శ్చ మహాబలాః,

తం నఖై ర్దశనై శ్చాపి ముష్టిభి ర్జానుభి స్తదా. ౩౩
కుమ్భకర్ణం మహాకాయం తేజస్వినగి ప్లవగర్షభాః,
స వానరసహస్రై స్తై రాచితగి ఫర్వతోపమైః. ౩౪
రరాజ రాక్షసవ్యాఘ్రో గిరి రాత్మరుహై రివ,
బాహుభ్యాం వానరాన్ సర్వా న్పరిగృహ్య సుమహాబలః.
భక్షయామాస సంక్రుద్ధో గరుడగి పన్నగానివ,

ప్రక్షీప్తగి కుమ్భకర్ణేన వక్త్రే పాతాళసన్నిభే. ౩౫
నాసాపుటాభ్యాం నిర్జగ్ముః కర్ణాభ్యంచైవ వానరాః,

ఆకుంభకర్ణుఁడప్పుడు మహావేగుఁడగు ఋషభుని రెండుచేతులఁ గవుఁ గిలించికొని పట్టిగ నదిమెను. ౨౭

వానరోత్తముఁడును భయంకరబలుఁడు నగుఋషభుఁడుకుంభకర్ణుఁ జపీడితుఁడై నోట నెత్తురు గ్రక్కుచు నేలంబడెను. ౨౮

అప్పుడు యుద్ధంబునం గుంభకర్ణుఁడు పిడికిలిపోటున శరభుని బధించి మొగిఁకాల నీలుం గ్రమ్మి గవాక్షు నఱచేతం బ్రహరించెను. ౨౯

కుంభకర్ణుఁడు కుపితుఁడై తనబలంబుకొలఁది గంధమాదనునిఁ బాదాఘాతంబునఁ బ్రహరించెను.

ఆవానరోత్తములు ఆదెబ్బలకు నెత్తురుగాఁ మూర్ఛనొంది ఛేదింపఁబడిన మోదుగుచెట్లపగిది నేలంగూలిరి. ౩౦

మహాబలశాలులగు నవ్వానరోత్తములు గూలుటంజూచి పెక్కువేల వానరవీరులు కుంభకర్ణునిపై కడరిరి. ౩౧

పర్వతాకారులును మహాబలశాలులునగు నావానరోత్తులందఱు మహాపర్వతాకారుఁడగు నాకుంభకర్ణునిపైకెగిరి యారోహించి దంతంబులం గొఱికిరి. ౩౨

ఆవానరోత్తములు మహాకాయుఁడగు నాకుంభకర్ణు నప్పుడు నఖంబులం గీఱిరి; దంతంబులం గొఱికిరి; పిడికిళ్లం బొడిచిరి; మొగిఁకాళ్లంగ్రమ్మిరి. పర్వతాకారుఁడగు నారాక్షసోత్తముఁడు కుంభకర్ణుఁడు ఆట్లువేనవేల వానరవీరులచే వ్యాపింపఁబడి నెత్తుఱంబులచే నిండినపర్వతంబుకరణినొప్పెను.

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడంతఁ బరమకుపితుఁడై గరుత్మంతుఁడు సర్పంబుల భక్షించునట్లు వానరుల నందఱం జేతులంబట్టుకొని భక్షింప నారంభించెను. ౩౪

ఆట్లు కుంభకర్ణుఁడు వానరులను భీతాశకుమారాకారంబగు తననోట వేసికొనఁగానే వారలు ముక్కు-రంధ్రంబులనుండియుఁ జెవులనుండియు నెత్తి లివచ్చుచుండిరి. ౩౫

భక్షయన్ పృశసఙ్కాశో హరీన్ పర్వతసన్నిభః. 32
బభఞ్జ వానరాన్ సర్వాన్ సఙ్క్రుద్ధో రాక్షసోత్తమః,
మాంసశోణితసంక్లేదాం భూమిం కుర్వన్ సరాక్షసః. 33
చచార హరిసైన్యేషు కాలాగ్ని రివ మూర్ఛితః,

వజ్రహస్తో యథా శక్ర పాశహస్త ఇవాన్తకః. 34
శూలహస్తో బభౌ సఙ్ఖ్యే కుమ్భకర్ణో మహాబలః,

యథా శుష్కాణ్యరణ్యాని గ్రీష్మే దహతి పావకః. 80
తథా వానరసైన్యాని కుమ్భకర్ణో వినిర్దహత్,
తత స్తే వధ్యమానా స్తు హతయూథా వినాయకాః. 81
వానరా భయసంవిగ్నా వినేదు ర్భిన్నస్వరం భృశమ్,
అనేకశో వధ్యమానాః కుమ్భకర్ణేన వానరాః. 82
రాఘవం శరణం జగ్ము ర్వ్యథితాః ఖిన్నచేతసః,
ప్రభగ్నా న్వానరాన్ దృష్ట్వా వజ్రహస్తాత్మజాత్మజః. 83
అభ్యధావత వేగేన కుమ్భకర్ణం మహాహవే,
శైలశృఙ్గం మహద్గృహ్య వినదంశ్చ ముహుర్ముహుః. 84
త్రాసయన్రాక్షసాన్ సర్వాన్ కుమ్భకర్ణవదానగాన్,
చిక్షేప శైలశిఖరం కుమ్భకర్ణస్య మూర్ధని. 85
స తేన రాభిహతో ఽత్యర్థం గిరిశృఙ్గేణ మూర్ధని,
కుమ్భకర్ణః ప్రజజ్వాల కోపేన మహతా తదా. 86
సో ఽభ్యధావత వేగేన వాలిపుత్ర మమర్షణః,
కుమ్భకర్ణో మహానాద స్త్రాసయన్ సర్వవానరాన్. 87
శూలం ససర్జ వై రోషా దభ్గదే స మహాబలః,

పర్వతాకారుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు అట్లు వెడలివచ్చుటంజూచి పర మకుపితుఁడై వానరుల నందఱ వితేచి భక్షింపసాగెను. ౩౭

ఆకుంభకర్ణుఁడు ప్రలయకాలాగ్నిహోత్రునిమాడ్కి రౌద్రాకారుఁడై భూమియంత రక్తమాంసముల నిండినదిగాఁజేయుచు వానరసైన్యంబుల విహరించుచుండెను. ౩౮

వజ్రాయుధంబుదాల్చిన దేవేంద్రునిభంగిఁ బాశంబుధరించియుండు యమునికైనడి శూలపాలనీయగు కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున నెంతయుఁ బ్రకాశించుచుండెను. ౩౯

అగ్నిహోత్రుఁడు వేసఁగికాలమున ఎండియున్నయడఫులను దహించునట్లు కుంభకర్ణుఁడు వానరసేవలను దహించెను. ౪౦

ఆంత వానరులు అట్లు వధింపఁబడుచు గుంపులువీడి నాయకుఁడు లేకుండుటచేఁ బరమభీతులయి మహాధ్వనిగా రోదనంబుగావించిరి. ౪౧

అట్లు కుంభకర్ణుఁడు అనేకవిధంబుల వధింప నవ్వానరులు భీతులయి దుఃఖితులయి రాముని శరణుచొచ్చిరి. ౪౨

అంత నంగదుఁడు యుద్ధంబున వానరులందఱు పరాజయంబుగొంది పాఱుటంజూచి యొకగొప్పపర్వతశిఖరంబుగొని మాటిమాటికి కుంభకర్ణుని వెంబడివచ్చు రాక్షసులందఱు భయపడ సింహనాదంబులుసేయుచు వేగంబున కుంభకర్ణునిపై కడరెను. ౪౩,౪౪

ఆయంగదుఁడాపర్వతశిఖరమును కుంభకర్ణునితలపైఁ బడ్డవైచెను. ౪౫

అట్లు తలపై గొప్పవైబ్బతగులుటంజేసి యాకుంభకర్ణుఁడప్పుడు మహాకోపంబున మండిపడెను. ౪౬

ఆకుంభకర్ణుఁడట్లు కుపితుఁడై సమస్తవానరులను భక్షింపనట్లు మహాధ్వనిగా నఱచుచు వేగంబున నంగదునినిమిత్తమిఁ బోయెను. ౪౭

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు కోపంబున నంగదునిపై శూలంబు వైచెను.

తమాపతన్తం బుద్ధ్వాతు యుద్ధమార్గవిశారదః. ౪౮
లాఘవా న్నోచయామాసబలవా న్వానరర్షభః,

ఉత్పత్య చైనం సహసా తలేనోర స్యతాడయత్. ౪౯

సతే నాభిహతశ్శోపా త్పృథుమో హాచలోపమః,

సలబ్ధసంజ్ఞో బలవా న్మహిష మావర్త్య రాక్షసః. ౫౦
అపహస్తేన చిక్షేప సవిసంజ్ఞశ్శపాత హ,

తస్మిన్ పన్నగశాస్త్రూలే విసంజ్ఞే పతితే భువి. ౫౧
తచ్ఛూలం సముపాదాయ సుగ్రీవ మభిదుద్రువే,
తమాపతన్తం సమ్ప్రేక్ష్య కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్. ౫౨
ఉత్పపాత తదా వీర స్సుగ్రీవో వానరాధిపః,
సపర్వతాగ్ర ముత్క్షిప్య సమావిధ్య మహాకపిః. ౫౩
అభిదుద్రావ వేగేన కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
తమాపతన్తం సమ్ప్రేక్ష్య కుమ్భకర్ణశ్శ ప్లవఙ్గమమ్. ౫౪
తస్థౌ విగతసర్వాఙ్గో వానరేన్ద్రసముత్సుకః,
కపిశోణితదిగ్ధాఙ్గం భక్షయన్తం ప్లవఙ్గమాన్. ౫౫
కుమ్భకర్ణం స్థితం దృష్ట్వా సుగ్రీవో వాక్య మబ్రవీత్,
పాతితా శ్చ త్వయా వీరాశ్శ కృతం కర్మ సుదుష్కరమ్. ౫౬
భక్షితాని చ సైన్యాని ప్రాప్తం తే పరమం యశః,

త్యజ తదా్వసరానీకం ప్రాకృతైశ్శ కిం కరిష్యసి. ౫౭
సహ సైన్యైకనిపాతం మే పర్వత స్యాస్య రాక్షస!,

యుద్ధోపాయములఁ జక్కఁగా దెలిసినవాఁడును బలవంతుఁడు నగు నంగదుఁడు ఆహూలంబు తనపైకివచ్చుటంజూచి లాఘవంబునఁ దప్పించు కొనెను. ౪౨

ఆయంగదుఁడు తటాలున సమీపంబునకు రుమికి కుంభకర్ణుని బొమ్ము పైనఱచేతఁ జఱచెను. ౪౩

పర్వతాకారుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు అంగదుని దెబ్బకుఁ బరమకోపంబునొంది యేమియుఁ దెలియక మూర్ఛిల్లెను.

బలవంతుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు కొంతవడికిఁ దెలివొంది యెడమ చేతఁ బిడికిలి సలపరించి యంగదుఁ బొడిచెను; అంత నంగదుఁడు మూర్ఛిలి నేలంబడెను. ౪౪

వానరోత్తముఁడగు నాయంగదుఁడట్లు మూర్ఛిలి నేలఁబడఁగానే కుంభకర్ణుఁ డాహూలంబునొంది సుగ్రీవునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౪౫

ఆప్పుడు వీరుఁడగు వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు తనమీఁదికి వచ్చుటంజూచి యుద్ధోత్సాహంబున గంతువేసెను.

సుగ్రీవుఁడు పర్వతశిఖరంబు చేకొని గిఱగిఱఁ ద్రిప్పుచు వేగమున మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణునిమీఁదికిం బోయెను. ౪౬

కుంభకర్ణుఁడు తనపైకి సుగ్రీవుఁడు వచ్చుటంజూచి సుస్థానాయుధంబులను వికృతంబుగా విదుర్చుకొని సుగ్రీవున కభిముఖంబుగా నిలిచెను

సుగ్రీవుఁడు వానరులను భక్షింపుము వానరులకు భక్ష్యముఁజేఁ దడిసినదేహముతో నిలుచున్న కుంభకర్ణుండంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౪౭

నీవు యుద్ధంబున గొప్పగొప్పవీరులఁ బడవేసినావు; ఇతరుల కెవ్వరికిని జేయనలవిగానికార్యము గావించినావు; వానరసైన్యములను భక్షించినావు; గొప్పకీర్తిని బొందితివి. ౪౮

కుంభకర్ణుఁడా! ఆవానరులనందఱను వదలుము. అల్పులతో నీకేమికార్యము? వాయొద్దకు రమ్ము. నేనిప్పుడు వేయు నీపర్వతము నొకటిమాత్రము సహింపుము చాలును. అని సుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౪౯

తవాక్యం వారిరాజస్య సత్త్వధైర్యసమన్వితమ్. ౫౮
శ్రుత్వా రాక్షసశార్దూలగ కుమ్భకర్ణోఽబ్రవీ ద్వచః,
ప్రజాపతే స్తు పౌత్ర స్త్వం తత్తై వర్ణ రజస్తతః. ౫౯
శ్రుతపారుషసమ్పన్నగ కస్మా ద్గర్జసి వానర!,

స కుమ్భకర్ణస్య వచో నిశమ్య
వ్యావిధ్య శైలం సహసా ముమోచ. ౬౦
తే నాజఘా నోరసి కుమ్భకర్ణం
శైలేన వజ్రాశనిసన్నిభేన,
తచ్ఛైలశృఙ్గం సహసావికీర్ణం
భుజా న్తరే తస్య తదా విశాలే. ౬౧
తతో విషేదు స్సహసా ప్లవఙ్గా
రక్షోగణాశ్చాపి ముదా వినేదుః,
స శైలశృఙ్గాభిహత శ్చుకోప
ననాద కోపా చ్చ విమృశ్య వక్త్రమ్. ౬౨
వ్యావిధ్య శూలం చ తటిత్ప్రకాశం
చిక్షేప హర్యృక్షపతే ర్వధాయ,
తత్కుమ్భకర్ణస్య భుజప్రవిద్ధం
శూలం శితం కాఞ్చనదామజుష్టమ్. ౬౩
క్షిప్రం సముత్పత్య నిగృహ్య దోర్భ్యాం
బభఞ్జ వేగేన సుతోఽనిలస్య,
కృతం భారసహస్రస్య శూలం కాలాయసం మహత్. ౬౪
బభఞ్జ జాను న్యారోప్య ప్రహృష్టగ ప్లవగర్షభః,

శూలం భగ్నం హనుమతా దృష్ట్వా వానరవాహినీ. ౬౫

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు బలధైర్యంబులు లేఁటపడఁ బొగిడినమాటను విని యిట్లని బదులుచెప్పెను. ౪౪

నీవు బ్రహ్మదేవుని మనుమఁడవు, బ్రహ్మపుత్రుఁడగు బుక్షరజునికుమారుఁడవు; అధికమయినపరాక్రమముగలవాఁడవు; ఇదంతయుఁ మాకుఁ దెలిసినదే; నీవేల గర్జించెదవు? అని కుంభకర్ణుఁడు సుగ్రీవునితోఁ బొగిడెను. ౪౫

అంత సుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణునిమాటను విని వజ్రాశనిసమానంబగు నప్పర్వతమును వేగంబున గిఱగిఱంద్రిప్పి వక్షస్థ్సలంబుపైఁ బడవైచెను. ౪౦

అప్పుడు ఆపర్వతశిఖరము కుంభకర్ణుని విశాలవక్షస్థ్సలముపైఁబడి చూర్ణమయినది, దానింజూచి వానరులందఱు సుఖముఁ బొందిరి; రాక్షసులు సంతోషంబున సింహనాదంబులు గావించిరి. ౪౧

ఆకుంభకర్ణుఁడు తన్నుఁ బర్వతశిఖరముతోఁ గొట్టుటకుఁ గోపించి నోరుదెఱచి భయంకరంబుగా నఱచుచు మెఱుపువలె మెఱయుచున్న శూలమును గిఱగిఱంద్రిప్పి సుగ్రీవుని వధించుటకై చానివైచెను. ౪౨

హనుమంతుఁడు తక్షణంబు నచ్చోటి కుద్గమించి కుంభకర్ణుఁడు ప్రయోగించిన కాంచనాలంకృతంబును దీక్ష్ణంబునగు శూలంబుఁబట్టుకొని వేగంబున రెండుచేతులంబట్టి విఱిచెను. ౪౩

వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు పరమసంతోషంబున వేయిబారువలయినముతోఁ జేయఁబడిన యమ్మహాశూలమును మ్రోఁకాలి కానించి విఱిచివేసెను. ౪౪

హనుమంతుఁడు శూలమును విఱుచుటనుజూచి వానరులు పరమసం

హృష్టా ననాద బహుళ స్సర్వత శ్చాపి దుద్రువే,

సింహనాదం చ తే చక్రు ర్ప్రహృష్టా వనగోచరాః. ౬౬
మారుతిం పూజయాం చక్రు ర్దృష్ట్వా శూలం తథా గతమ్,

స తత్తదా భగ్న మవేక్ష్య శూలం
చుకోప రక్షోధిపతి ర్మహాత్మా. ౬౭
ఉత్పాట్య లఙ్కా మలయా త్సశృఙ్గం
బభూన సుగ్రీవ ముపేత్య తేన,
స శైలశృఙ్గాభిహతో విసంజ్ఞ
పపాత భూమౌ యుధి వానరేన్ద్రః. ౬౮
తం ప్రేక్ష్య భూమౌ పతితం విసంజ్ఞం
నేదుర్మహా ప్రహృష్టా స్త్వథ యాతుధానాః,
త మభ్యుపే త్యాద్భుతఘోరవీర్యం
స కుమ్భకర్ణో యుధి వానరేన్ద్రమ్. ౬౯
జహార సుగ్రీవ మభిప్రగృహ్య
యథా నిలో మేఘ మతిప్రచణ్డః,
స తం మహామేఘనికాశరూప
ముత్పాట్య గచ్ఛ న్వ్యధి కుమ్భకర్ణః. ౭౦
రరాజ మేరు ప్రతిమానరూపో
మేరు ర్య థాభ్యున్నతఘోరశృఙ్గః,
తత స్తముత్పాట్య జగామ వీర
స్సంస్తూయమానో యుధి రాక్షసేన్ద్రైః. ౭౧

శ్రుత్వా నినాదం త్రిదివాలయానాం
ప్లవఙ్గరాజ గ్రహవిస్మితానామ్,

తోషంబునొంది సింహనాదములు సేయుచు గంతులువేయుచు నాలుగుప్ర
క్కలకుఁ బరుగెత్తిరి. ౬౫

ఆవానరులందఱు కుంభకర్ణుని భయంకరశూలం బవ్విధం బగుటంజూచి
పరమసంతుష్టులయి సింహనాదంబులుచేయుచు వాయుదేవునికుమారుఁడగు
హనుమంతుం బూజించిరి. ౬౬

మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు తనశూలంబు విఱుపఁబడుటను
జూచి కుపితుఁడై లంకామలయపర్వతంబుననుండి శిఖరంబుఁ బెకలించి
దానిచే సుగ్రీవు నేసెను. ౬౭

ఆసుగ్రీవుఁడు ఆపర్వతశిఖరంబుదెబ్బకు మూర్ఛిలియుద్ధంబున నేలఁ
బడెను. ఆదిచూచి రాక్షసులందఱు పరమసంతుష్టులయి సింహనాదంబులు
గావించిరి. ౬౮

ఆకుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబుఁ ఆశ్చర్యంబును భయంబును గల్గించుపరా
క్రమముగల వానరరాజు సుగ్రీవునొద్దకుఁబోయి యతనింబట్టి ప్రచండవా
యువు మేఘమును గొనిపోవుచుట్లు సుగ్రీవునిం గొనిపోయెను. ౬౯

మేరుపర్వతాకారుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున మహామేఘుఁ
డుడగు నాసుగ్రీవు నెత్తుకొనిపోవుచు ఉన్నతంబగు మహాశిఖరముగల మే
రుపర్వతంబుకరణిఁ జూడఁగొప్పెను. ౭౦

అంత వీరుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు అట్లు సుగ్రీవునెత్తుకొని రాక్షసశ్రే
ష్ఠులు నానావిధంబులంబొగడ వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడునుం బట్టువడు
ట కచ్చెరువొందిన దేవతల యాశ్చర్యస్వనులవిసుమం బోయెను. ౭౧

తత స్తు మాదాయ తదా స మేనే
హరీన్ద్ర మిన్ద్రోపమ మిన్ద్రవీర్యః. ౭౨
అస్మి న్హ్లాదే సర్వ మిదం హృతం స్యా
త్సరాఘవం సైన్య మి తీన్ద్రశత్రుః,
విస్రమ్భా ద్బాహిసీం దృష్ట్వా వానరాణాం తత స్తతః. ౭౩
కుమ్భకర్ణేన సుగ్రీవం గృహీతం చాపి వానరమ్,
హనూమాం శ్చి న్తయా మాస మతిమా న్మారుతాత్మజః. ౭౪
ఏవం గృహీతే సుగ్రీవే కింకర్తవ్యం మయా భవేత్,
యద్వై న్యాయ్యం మయా కర్తుం తత్కరిష్యామి సర్వథా.

భూత్వా పర్వతసఙ్కాశో నాశయిష్యామి రాక్షసమ్,
మయా హతే సంయతి కుమ్భకర్ణే
మహాబలే ముష్టివికీర్ణ దేహే. ౭౬
విమోచితే వానరపార్థివేచ
భవన్తు హృష్టాని ప్లవగా స్సమస్తాః,
అథవా స్వయ మప్యేమ మోక్షం ప్రాప్స్యతి పార్థివః. ౭౭
గృహీతోఽయం యది భవే త్త్రిదశై స్సాసురోరగైః,

మన్యే న తావ దాత్మానం బుధ్యతే వానరాధిపః. ౭౮
శైలప్రహారాభిహతి కుమ్భకర్ణేన సంయుగే,

అయం ముహూర్తా త్సుగ్రీవో లబ్ధసంజ్ఞో మహాహవే. ౭౯
ఆత్మనో వానరాణాంచ యత్పథ్యం తత్కరిష్యసి,
మయాతు మోక్షిత స్యాస్య సుగ్రీవస్య మహాత్మనః. ౮౦
అప్రీతిశ్చ భవే త్కష్టా కీర్తినాశశ్చ శాశ్వతః,

అంత నప్పుడు దేవేంద్రసమానపరాక్రముఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు దేవేంద్రసమానుఁడగు నాసుగ్రీవునెత్తుకొని "ఈసుగ్రీవుని హరించితిమేని రామలక్ష్మణులతోఁగూడ వానరసైన్యమునంతయు హరించినట్లగును." అని తలఁచెను. ౭౨

అంత వానరసైన్యమంతయుఁ బాఱుటయు సుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణునిచేఁ బట్టువడుటయుంజూచి బుద్ధిమంతుఁడును వాయుకుమారుఁడునగు హనుమంతుఁ డిట్లని యాలోచించెను. ౭౩ ౭౪

ఇట్లు సుగ్రీవుఁడుగూడఁ బట్టువడినాఁడే! ఇంక నేనేమిచేయఁగ్గునా? దేనిఁజేసిన యుక్తముగానుండునో నేను దానినే చేయుదునుగాని యుండుగానింపను. ౭౫

నేను బర్వతాకారరూపుఁడనై యాకుంభకర్ణు నశింపఁజేసెదను.

నేను యుద్ధంబున మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణునిఁ బిడికిటంబొడిచి భిన్నదేహుఁగావించి వధించి వానరరాజును విడిపింపఁగా నీవాసరులందఱు సంతోషంబు నొందుదురుగాక. ౭౬

ఆటుగాదేని ఈసుగ్రీవుని దేవతలను అసురులను ఉరగులను ఒక్కటియై వచ్చి పట్టుకొన్నను తానే విడిపించుకొన సమర్థుఁడు; ఇప్పుడేమి భయము? ౭౭

వానరరాజుసుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబునఁ గుంభకర్ణునిచేఁ బర్వతంబునఁగొట్టఁబడి మూర్ఛిలియున్నందునఁ దన్నుఁ దెలిసికొనఁజాలకున్నాఁడని తలఁచెదను. ౭౮

ఈసుగ్రీవుఁడు శీఘ్రంబున మూర్ఛదేఁతి యిమ్మహాయుద్ధమునందుఁ దనకును వానరులకును ఎద్ది హితమో దానింజేయును. ౭౯

నేను ఈసుగ్రీవుని విడిపింతునేని మహాపరాక్రమశాలియగు నీతనికి మనోదుఃఖమును శాశ్వతమయిన కీర్తిహానియుఁ గలుగును. ౮౦

తస్మా న్ముహూ ర్తం కాఙ్క్షే విక్రమం పార్థివస్య తు. ౬౧
భిన్నంచ వానరానీకం తావ దాశ్వాసయా మ్యహమ్,

ఇత్యేవం చిన్తయిత్వాతు హనూమా న్మారుతాత్మజః. ౬౨
భూయ స్సం స్తంభయామాస వానరాణాం మహాచమూమ్,
స కుమ్భకర్ణోఽథ వివేశ లఙ్కాం
స్మరన్న మాదాయ మహాకపిం తమ్. ౬౩
విమానచర్యాగృహగోపురస్థై
ర్వపుష్మద్భిరవ్యైర వకీర్యమాణః,
లాజగన్ధోదవర్షైర స్తు సిచ్యమాన శ్శనై శ్శనైః. ౬౪
రాజమార్గస్య శీతత్వా త్సంజ్ఞా మాప మహాబలః,

తత స్స సంజ్ఞా ముపలభ్య కృచ్ఛ్రా
ద్బలీయస స్తస్య భుజా న్తరస్థః. ౬౫
అవేక్ష్యమాణ పురరాజమార్గం
విచిన్తయామాస ముహు ర్మహాత్మా,
ఏవం గృహీతేన కథం ను నామ
శక్యం మయా సమ్ప్రతి కర్తు మద్య. ౬౬
తథా కరిష్యామి యథా హరీణాం
భవిష్య తీష్టం చ హితం చ కార్యమ్,
తతశ్చ కరాగ్రై స్సహసా సమేత్య
రాజా హరీణా మురసీన్ద్రశత్రుమ్. ౬౭
ఖరై శ్చ కర్ణా దశనై శ్చ నాసాం
దదంశ పార్శ్వేషుచ కుమ్భకర్ణమ్,

అంగువలన నేను సుగ్రీవునిపరాక్రమంబుమీఁదనే భారమువేసియూతఁడువచ్చునఱకు విచ్చిపాఱెడు వానరసేనల నాశ్వాసించుండెదను. అని హనుమంతుఁ డాలోచించెను. ౨౧

వాయుదేవుని కుమారుఁడగు హనుమంతుఁ డీప్రకారంబున నాలోచించి యవ్వానరసేనను పాతిపోకుండునట్లు నిలిపెను. ౨౨

అంత నాకుంభకర్ణుఁడును ఇట్టటుకదలుచున్న, యాసుగ్రీవు నెక్కొని మేడలపైనను జర్యాగృహములందును గోపురంబులందును నుండురాక్షసులు చల్లనిపుష్పంబులు చల్లఁ బేరోలగంబున లంకాపురిం బ్రవేశించెను. ౨౩

మహాబలుఁడగు సుగ్రీవుఁడు అట్లు తనపై వేలాలను సుగంధజలంబులను గురిపించుటఁజూచెను రాజమార్గము చల్లఁగా నుండుటఁజూచెను మూర్ఛదీఁతెను. ౨౪

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు సుగ్రీవుఁడు ఎట్టకేలకుఁ దెలివొంది ఆధికబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుని భుజంబుననుండి పలుమాఱు లంకాపురీరాజమార్గంబుఁ జూచుచు నిల్లని యాలోచించెను. ౨౫

ఇప్పు డిట్లు పట్టుబడియున్నాఁడ; నేనిప్పు డేమిప్రతీకారము చేయవచ్చును? వానరుల కేది యిష్టమును హితమునుగా నుండునో అలాగుసఁ జేసెదను. ౨౬

అంత వానరరాజుండగు సుగ్రీవుఁడు కఱకుగోళ్లచే శీఘ్రంబున దేవేంద్రశత్రుఁడగు కుంభకర్ణుని చెవులఁ గిల్లి పండ్లతో ముక్కుకొఱికి పార్శ్వభాగంబులందుఁ గొఱికిపెట్టెను. ౨౭

స కుమ్భకర్ణో హృతకర్ణనాసో
విదారితస్తేన విమర్దితశ్చ. ౮౬
రోషాభిభూతః క్షతజార్ద్రగాత్ర
స్సృగ్వ మావిధ్య విపేష భూమా,
స భూతలే భీమబలాభిపిష్ట
స్సురారిభి స్తై రభిహన్యమానః. ౮౯
జగామ ఖం వేగవ దభ్యుపేత్య
పునశ్చ రామేణ సమాజగామ,
కర్ణనాసావిహీన స్తు కుమ్భకర్ణో మహాబలః. ౯౦
రరాజ శోణితై స్సిక్తో గిరిర్గి ప్రస్రవణై రివ,

శోణితార్ద్రో మహాకాయో రాక్షసో భీమవిక్రమః. ౯౧
యుద్ధా యాభిముఖో భూయో మన శ్చక్రే మహాబలః,

అమర్షా చ్ఛోణితోద్గారీ బభూవే రావణానుజః. ౯౨
నీలాఞ్జనచయప్రఖ్య స్సన్ధ్య ఇవ తోయదః,

గతే తు తస్మిన్ సురరాజశత్రుర్గి
క్రోధా త్పరిదుద్రావ రణాయ భూయః ౯౩
అనాయుధోఽస్మీతి విచిన్త్య కాద్రో
ఘోరం తదా ముద్గర మాససాద,
తత స్సపుర్యా స్సహసా మహౌజా
నిష్క్రమ్య తద్వానరసైన్య ముగ్రమ్. ౯౪
బభఞ్జ రక్షో యుధి కుమ్భకర్ణర్గి
ప్రజా యుగాన్తాగ్ని రివ ప్రదీప్తః,

ఆకుంభకర్ణుఁడు ఆట్లు సుగ్రీవుఁడు తనముక్కుఁ జెవులను హరించి దేహమంతయుఁగాయములుగావించి పీడింపఁ బరమకుపితుఁడై దేహమంతయుఁ నెత్తురుగాఁ సుగ్రీవునిఁ బట్టుకొని చక్కఁగాఁగొట్టి నేలపైవేసి నలిపెను.

ఆసుగ్రీవుఁడు భయంకరబలుఁడగు కుంభకర్ణునిచేత నేలం బడవేసి పీనుకఁబడియుఁ వానరాక్షసులచే నానావిధంబులఁ బ్రహారింపఁబడియుఁ సరకు సేయక వేగంబున నాకాశంబున కెగసి రామునిఁజేరెను. ౮౬

ఆట్లుముక్కుఁ జెవులు వీడి వికృతాకారుఁడైన మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు నెత్తుటందోఁగుచు నెలయేఱులతోఁగూడిన పర్వతంబుకరణిం జూపట్టెను. ౮౭

ఆట్లు నెత్తుటం దోఁగుచున్నవాఁడును భయంకరాయుఁడును భయంకరపరాక్రముఁడును మహాబలశాలియునగు నాకుంభకర్ణుఁడు మరల యుద్ధమే చేసెదనని యుద్ధభూమితట్టు తిరిగెను. ౮౮

నీలాంజనరాశివలె నల్లనిదేహముగల యాకుంభకర్ణుఁడు దేహమంతయు నెత్తురుగాఁబుటంజేసి సంధ్యాకాలమునందలి మేఘముంబోలె నొప్పుమఁ బరమకుపితుఁడయ్యెను. ౮౯

ఆసుగ్రీవుఁడు తప్పించుకొనిపోయినంతనే దేవేంద్రశత్రువైన కుంభకర్ణుఁడు పరమకుపితుఁడై భయంకరాకారంబున మరల యుద్ధమునకుఁ బరుగెత్తుచు ఆయుధంబులేదని తలఁచిభయంకరమయిన యొకముద్గరముంగొనెను.

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు నాకుంభకర్ణుఁడు గ్రీష్మంబునఁ బట్టణంబువెలుపడి యవ్వానరసైన్యంబుఁజొచ్చి ప్రలయకాలాగ్నిహోత్రుఁడు ప్రజలనుంబోలె నవ్వానరసైన్యంబుల భక్షింపసాగెను. ౯౨

బుభుక్షిత శ్శోణితమాంసగృధ్నుః
ప్రవిశ్య తద్వానరసైన్య ముగ్రమ్. ౯౫
చుక్రోధ రక్షాంసి హరీ న్నిహన్తా
నృక్షాంశ్చ మోహా ద్వ్యాధి కుమ్భకర్ణః,
యుగాన్తే మృత్యు ర్హరతే యుగా న్తే
స భక్షయామాస హరీంశ్చ ముఖ్యాన్. ౯౬
ఏకం ద్వౌ త్రీ న్బహూ న్భక్షయన్తో వానరాన్ సహ రాక్షసైః,
సమాదా యైకహస్తేన ప్రచిక్షేప త్వర న్ముఖే. ౯౭
సంప్రస్రవం స్తదా మేద శ్శోణితం చ మహాబలః,
వధ్యమానో నగేన్ద్రాగ్రై ర్భక్షయామాస వానరాన్. ౯౮

తే భక్ష్యమాణా హరయో రామం జగ్ము స్తదా గతిమ్,

కుమ్భకర్ణో భృశం క్రుద్ధః కపీ న్ఖాద న్నిధావతి. ౯౯

శతాని సప్త చాష్టౌచ వింశ త్త్రింశ త్తథైవచ,
సంపరిష్వజ్య బాహుభ్యాం ఖాద న్నిపరిధావతి. ౧౦౦

తస్మి న్కాలే సుమిత్రాయాః పుత్రః పరబలార్దనః,
చుకోప లక్ష్మణః క్రుద్ధో యుద్ధం పరపురఞ్జయః. ౧౦౧

స కుమ్భకర్ణస్య శరాన్ శరీరే సప్తవీర్యవాన్,
నిచఖా నాశుదే చాన్యా న్నిససర్జచ లక్ష్మణః. ౧౦౨
అతిక్రమ్యచ సౌమిత్రిం కుమ్భకర్ణో మహాబలః,
రామ మే వాభిదుద్రావ దారయ న్నివ మేదినీమ్. ౧౦౩

కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున భయంకరాకారంబగు నవ్వానరసైన్యం బుఁజొచ్చి ఆఁకలిగొని రక్తమాంసంబులయం దాశగొని మోహంబునఁ దన వార లెదిరివారలని దెలియక రాక్షసులను బిశాచంబులనువానరులను ఎలుఁగు బంటులను భక్షించెను. ౯౫

ప్రలయకాలంబున మృత్యువు ప్రజలసంహరించునట్లు కుంభకర్ణుఁడు గొప్పగొప్ప వానరులనెల్లి భక్షించెను. ౯౬

ఆకుంభకర్ణుఁడు కుపితుఁడై వానరరాక్షసులనుబట్టి యేకకాలంబున ఒకరి నిద్దఱి మువ్వుర ననేకుల నొకచేతనెత్తి వేగంబున వేసుకొనుచుండెను.

మహాబలశాలియగు కుంభకర్ణుఁడు వానరులు పర్వతశిఖరంబులచే నెం తగొట్టినను ఆదిబ్బలను సరకుసేయక మేదస్సును నెత్తురును బుగ్గసందులనుం డి వెల్లువలుగాఁగాఁ బారు వానరుల భక్షింపుచుండెను. ౯౭

ఆవానరు లట్లు కుంభకర్ణునిచే భక్షింపఁబడుచు రాముని శరణు చొచ్చిరి.

కుంభకర్ణుఁడును బరమపితుఁడై వానరులను భక్షింపుచు వారివెంటం బరుగెత్తెను. ౯౯

కుంభకర్ణుఁడు వానరులను ఏడువందలును ఎనిమిదివందలును ఇరువది వందలును ముప్పదివందలనుగా చేతులంగ్రుచ్చియొత్తి భక్షింపుచుఁ బరు గెత్తెను. ౧౦౦

అప్పుడు శత్రుసైన్యము వధించువాఁడును శత్రుపట్టణంబుల జయించు వాఁడునగు సుమిత్రాపుత్రుఁడు లక్ష్మణుఁడు కుపితుఁడై యుద్ధంబు గావించెను. ౧౦౧

మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుఁడు కుంభకర్ణునిదేహముపై నేడు బాణంబుల నాటించి మరలఁ బెక్కు బాణంబులు దీసివిడిచెను. ౧౦౨

మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు సరకుగొనక యతిక్రమించి పాదాఘా తంబున భూమిపగులునట్లు దోఁప రామునిమీఁదికేపోయెను. ౧౦౩

అథ దాశరథీ రామో రౌద్ర మస్త్రం ప్రమోజయన్,
కుమ్భకర్ణస్య హృదయే ససర్జ నిశితాన్ శరాన్. ౧౦౪
తస్య రామేణ విద్ధస్య సహ సాభిప్రధావతః,
అఙ్గారమిశ్రాగ్ని క్రుద్ధస్య ముఖా న్నిశ్చేరు రర్చిషః. ౧౦౫
రామాస్త్రవిద్ధో ఘోరం వై నద న్రాక్షసపుఙ్గవః,
అభ్యధావత సంక్రుద్ధో హరీ న్నిద్రావయ న్రణే. ౧౦౬

త స్యోరసి నిమగ్నా శ్చ శరా బర్హ్మణవాససః,
హస్తా శ్చాపి పరిభ్రష్టా పపా తోర్వ్యాం మహాగదా. ౧౦౭
ఆయుధాని చ సర్వాణి విప్రకీర్య న్త భూతలే,
స నిరాయుధ మాత్మానం యదా మేనే మహాబలః. ౧౦౮
ముష్టిభ్యాం చరణాభ్యంచ చకార కదనం మహత్,
సభాన్తై రతివిద్ధాఙ్గః క్షతజేన సముక్షితః. ౧౦౯
రుధిరం ప్రతిసుస్రావ గిరిర్ధా ప్రస్రవణం యథా,

స తీవ్రేణ చ కోపేన రుధిరేణ చ మూర్ఛితః. ౧౧౦
వానరా న్రాక్షసా నృక్షా న్ఖాద న్నిపరిధావతి,

అథ శృఙ్గం సమావిధ్య భీమం భీమపరాక్రమః. ౧౧౧
చిక్షేప రామ ముద్దిశ్య బలవా న న్తకోపమః,

అప్రాప్త మన్తరా రామ స్స ప్తభి స్తై రజిహ్మగైః. ౧౧౨
శరై ర్బహ్వనచిత్రాఙ్గై శ్చిచ్ఛేద పురుషర్షభః,

తన్మేరుశిఖరాకారం ద్యోతమాన మివ శ్రియా. ౧౧౩

అంత దశరథకుమారుఁడగు రాముండు భయంకరాస్త్రం బొకటి సంధించి తీక్ష్ణబాణంబులఁ గుంభకర్ణునిఁబొమ్ము నాటవేసెను. ౧౦౪

అట్లు రామునిచే దెబ్బలుదిని కుపితుఁడై రామునిపైకిఁ బరుగెత్తుచున్న యాకుంభకర్ణుని నోటనుండి యగ్నిజ్వాలలు వెడలినవి. ౧౦౫

రాక్షసోత్తముఁడగు కుంభకర్ణుఁడు అట్లు రామునియస్త్రముచేఁ గొట్టఁబడి పరమకుపితుఁడై వానరులు భయంబునంబొంద యుద్ధంబున రాముఁ భిముఖంబుగాఁ బరుగెత్తెను. ౧౦౬

రాముఁడు తీక్ష్ణబాణంబులఁ గుంభకర్ణుపక్షంబు నాటవేయఁగానే, యతఁడు పరపశుఁడగుటయు అతనిచేతనుండి మహాగద నేలంబడినది. ౧౦౭

అ ట్లాతనిచేతనుండునట్టి యాయుధంబు లన్నియు నేలంబడినవి.

మహాబలశాలియగు నాకుంభకర్ణుఁడు తాను నిరాయుధుఁ డయ్యెనని తెలిసికొని, పిడికిళ్లను బాదంబులను మహాయుద్ధంబుగావించెను. ౧౦౮

అట్లు బాణంబులచే గాయములైన దేహముగలవాఁడై నెత్తుటం దోఁగుచు నాకుంభకర్ణుఁడు పర్వతంబు నెలయేటిని నేవించునట్లు రక్తంబు స్రవించెను. ౧౦౯

ఆకుంభకర్ణుఁడు అట్లు నెత్తుటందోఁగుచుఁ బరమకుపితుఁడై వానరులను రాక్షసులను భల్లూకంబులను భక్షించుచు యుద్ధరంగమున విహరించుచుండెను. ౧౧౦

అంత భయంకరపరాక్రముఁడును మహాబలశాలియు మృత్యువుం బోలినవాఁడునగు నాకుంభకర్ణుఁడు భయంకరాకారంబగు నొకపర్వతశిఖరం బెత్తి గిఱగిఱంద్రిప్పి రామునిపైవేసెను. ౧౧౧

పురుషశ్రేష్ఠుఁడగు రాముఁడు ఆపర్వతశిఖరమును నడుమునే కాంచనాలంకృతములను లక్ష్యంబు దప్పనివియుగసు సప్తబాణంబులచే ఖండించెను. ౧౧౨

మఱియు మేరుశిఖరాకారుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు కాంతిచే వెలుఁగుచు

ద్వేషతే వానరేన్ద్రాణాం పతమాన మపాతయత్,

తస్మి న్కాలే స ధర్మాత్మా లక్ష్మణో రామ మబ్రవీత్. ౧౧౪
కుమ్భకర్ణవధే యుక్తో యోగా న్పరిమృశ న్బహూన్,
నైవాయం వానరా న్రాజ! న్కాపి జానాతి రాక్షసాన్. ౧౧౫
మత్త శ్శోణితగన్ధేన స్వా న్పరాం శ్చైవ ఖాదతి,

సాధ్వేన మధిరోహన్తు సర్వే తే వానరర్షభాః ౧౧౬
యూథపా శ్చ యథా ముఖ్యా స్తిష్ఠ న్త్వస్య సమన్తతః,

అ ప్యయం దుర్మతిర్ఘ కాలే గురుభారప్రపీడితః. ౧౧౭
ప్రపత న్రాక్షసో భూమా నాన్యా న్హన్యాత్ ప్లవఙ్గమాన్,

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రస్య ధీమతః. ౧౧౮
తే సమారురుహు ర్హృష్టాఘ కుమ్భకర్ణం ప్లవఙ్గమాః,
కుమ్భకర్ణస్తు సంక్రుద్ధ స్సమారూఢాఘ ప్లవఙ్గమైః. ౧౧౯
వ్యధమానయా త్తా న్వేగేన దుష్టహా స్తీవ హా స్తిపాన్,

తా న్వ్యధమాన్వా నిర్ధుతా న్రామో దుష్టోఽయ మితిరాక్షసం౧౨౦
సముత్పతత వేగేన ధను రుత్తమ మాదదే,

క్రోధతామ్రేక్షణో వీరో నిర్దహ న్నివ చక్షుషా. ౧౨౧
రాఘవో రాక్షసం రోషా దభిదుద్రావ వేగితః,
యూథపా న్వ్యధమన్ సర్వా న్కుమ్భకర్ణభయార్దితాన్.

రెండుపండలవానరవీరులపై కడరుటయు రాముఁడదిచూచి యతనిబాణంబుల నేలంబడునట్లు గావించెను. ౧౧౩

అప్పుడు ధర్మాత్ముఁడగు లక్ష్మణుఁడు కుంభకర్ణుని వధించుటకై తగునట్టి యుపాయంబుల నాలోచించుచు నీమాటంజెప్పెను. ౧౧౪

రాముఁడా! ఈకుంభకర్ణుఁడు నెత్తురుచే మత్తుఁడైయున్నవాఁడు; ఇతనికి వానరులనిగాని రాక్షసులనిగాని తెలియదు; తనవారలను ఎదిరివారలను గూడఁ బట్టి తినుచున్నాఁడు. ౧౧౫

వానరవీరులందఱు చక్కఁగా నీకుంభకర్ణునిపై నారోహించినిలుతు గాక; ముఖ్యులగు సేనానాయకులును యథాయోగ్యముగా నీతని కడ నిందల నీకుండ గావింతురుగాక. ౧౧౬

ఇప్పుడు ఆట్లుగావింతురేని దుర్బుద్ధియగు నీకుంభకర్ణుఁడు నేలంబడి నదేగాక మహాభారముచేతనుఁ బీడింపఁబడి లేవలేనివాఁడై యింక వానరులం జంపకుండును. అని లక్ష్మణుఁడు చెప్పెను. ౧౧౭

ఆవ్వానరులు గాచకొమరుఁడగు లక్ష్మణునిమాటన విని సంతుష్టులయి కుంభకర్ణు నారోహించిరి. ౧౧౮

కుంభకర్ణుఁడు ఆట్లు వానరులు తనపై నారోహింపఁ బరమకుపితుఁడై వేగంబున దుష్టగజము మావటివారలను విదిలించినట్లు ఆవానరులనందఱను విదిలించివేసెను. ౧౧౯

రాముఁడు ఆట్లు కుంభకర్ణుఁడు వానరులసందఱ విదిలించివేయుటను జూచి యతఁడు దుష్టుఁడు వధ్యుఁడని యా త్తమంబగు ధనువుదీసికొని యతనిమీదికిఁ బోయెను. ౧౨౦

పరాక్రమవంతుఁడగు రాముఁడు కోపంబున నెఱ్ఱనైనకన్నుల నిప్పులు రాలఁ బరమవేగంబుగలవాఁడై కుంభకర్ణభయపీడితులగు వానరయూథపులు సంతోషంబునొంద కోపంబునఁ గుంభకర్ణునిమీఁది కడరెను. ౧౨౧,౧౨౨

స చాప మాదాయ భుజఙ్గకల్పం
దృఢజ్యముగ్రం తపనీయచిత్రమ్,
హరీన్ సమాశ్వాస్య సముత్పపాత
రామో నిబద్ధోత్తమతూణబాణః. ౧౩3

స వానరగణైస్తైస్తు వృతః పరమదుర్జయః,
లక్ష్మణానుచరో రామ స్సంప్రతస్థే మహాబలః. ౧౩౪

స దదర్శ మహాత్మానం కీరీటిన మరిన్దమమ్,
శోణితాప్లుతసర్వాఙ్గం కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్. ౧౩౫

సర్వాన్ సమభిధావన్తం యథా రుష్టం దిశాగజమ్,
మార్గమాణం హరీనుద్ధం రాక్షసైః పరివారితమ్. ౧౩౬

విన్ధ్యమన్దరసఙ్కాశం కాఞ్చనాఙ్గదభూషణమ్,
స్రవన్తం రుధిరం వక్త్రా ద్వర్షమేఘ మివోత్థితమ్. ౧౩౭

జిహ్వయా పరిలిహ్యన్తం శోణితం శోణితేక్షణమ్,
మృద్నన్తం వానరానీక కాలాన్తకయమోపమమ్. ౧౩౮

తం దృష్ట్వా రాక్షసశ్రేష్ఠం ప్రదీప్తానలవర్చసమ్,
విస్ఫారయామాస తదా కార్ముకం పురుషర్షభః. ౧౩౯
స తస్య చాపనిర్ఘోషా త్రుటితో రాక్షసర్షభః,
అమృష్యమాణ స్తం ఘోష మభిదుద్రావ రాఘవమ్. ౧౩౦
తత స్తు వాతోద్ధతమేఘకల్పం

ఆరాముఁడు మహాసర్పసమానంబును దృఢమయినయల్లెత్రాడుగలదియు భయంకరాకారంబును గాంచనాలంకృతంబునగు ధనుస్సునుదీసికొని యుత్తమంబులగు బాణంబులుగల అమ్ములపొదులను గట్టుకొని కుంభకర్ణునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౧౨౩

పరమగుర్జయుఁడునుమహాబలుఁడు నగురాముఁడు ఆవానరసమూహంబులు గొలువ, లక్ష్మణునితోఁగూడ యుద్ధంబునకు వెడలెను. ౧౨౪

ఆరాముఁడు, మహాకాయుఁడును గిరిబృహదుఁడును శత్రువు నడంగఁద్రొక్కువాఁడును నెత్తుటం దోఁగుచున్నవాఁడును మహాబలుఁడునగు కుంభకర్ణునిఁజూచెను. ౧౨౫

ఆట్లు వానరరాక్షసుల నందఱనుం దతీమికొట్టుచున్నవాఁడును కుపితంబగుదిగ్గజంబువలె గుర్వారుఁడైయున్నవాఁడును వానరులను వెదకివెదకి భక్షించుచున్నవాఁడును గుపితుండును రాక్షసులచేఁబరివేష్టితుండునగు కుంభకర్ణుని రాముఁడు చూచెను. ౧౨౬

వింధ్యమందరపర్వతాకారుఁడును బంగారుబొహుపురులుదాల్చినవాఁడును మేఘము వర్షముగురియునట్లు నోటనుండి నెత్తురు స్రవించుచున్నవాఁడునగు కుంభకర్ణుని రాముఁడు చూచెను. ౧౨౭

నాలుకచే నెత్తురు నాకుచున్నవాఁడును నెత్తురువలె నెఱ్ఱనికన్నులుగలవాఁడును వానరసేనను మర్దించుచున్నవాఁడును బ్రలయకాలంబువ సకలప్రజానాశకరుఁడగు యమునింబోలియున్నవాఁడు నగుకుంభకర్ణుని రాముఁడు చూచెను. ౧౨౮

పురుషశ్రేష్ఠుఁడగు రాముఁడు మండుచున్నయగ్నియుంబోలె వెలుఁగుచున్నరాక్షసోత్తముఁడగు నాకుంభకరునింజూచి ధనుస్సు సారించెను. ౧౨౯

రాక్షసోత్తముఁడగు కుంభకర్ణుఁడు రామునివింటిస్వనిని విని దానిసహింపఁజాలక పరమకుపితుఁడై రామునిమీఁదికిం బోయెను. ౧౩౦

అంత రాముఁడు యుద్ధంబున వాయుహతంబగు మేఘుంబుంబోలియు.

భుజఙ్గరాజో త్తమభోగబాహుమ్,
త మాపతన్తం ధరణీధరాభ
మువాచ రామో యుధి కుమ్భకర్ణమ్. ౧౩౧
ఆగచ్ఛ రక్షోధిప! మావిషాద
మవస్థితో ఽహం ప్రగృహీత చాపః,
అపేహి మాం శక్రసపత్న! రామం
మయా ముహూర్తా ద్భవితా విచేతాః. ౧౩౨

రామో ఽయ మితి విజ్ఞాయ జహాస వికృతస్వనమ్,
అభ్యధావత సంక్రుద్ధో హరీ న్ద్రా వయ ప్రణే. ౧౩౩
పాతయ న్నివ సర్వేషాం హృదయాని వనౌకసామ్,
ప్రహసన్వ వికృతం భీమం స మేఘస్తనితోపమమ్. ౧౩౪
కుమ్భకర్ణో మహాతేజా రాఘవం వాక్య మబ్రవీత్,
నాహం విరాధో విజ్ఞేయో న కబన్ధ ఖరో న చ. ౧౩౫
న వాలీ న చ మారీచ కుమ్భకర్ణో ఽహ మాగతః,

పశ్య మే ముద్గరం ఘోరం సర్వకాలాయసం మహత్. ౧౩౬
అనేన నిర్జితా దేవా దానవాశ్చ పురా మయా,

వికర్ణనాస ఇతి మాం నావజ్ఞాతుం త్వ మర్హసి. ౧౩౭
స్వల్పా ఽపి హి న మే పీడా కర్ణనాసా వినాశనాత్,
దర్శ యేక్ష్వాకుశార్దూల! వీర్యం గాత్రేషు మే లఘు. ౧౩౮
తత స్త్వాం భక్షయిష్యామి దృష్టపౌరుషవిక్రమమ్,

స్నవాఁడును వాసుకికరీరమువంటి చేతులుగలవాఁడును పర్వతకారుఁడునగు కుంభకర్ణుఁడు తనపైకి వచ్చుటంజూచి యిట్లని చెప్పెను. ౧౩౧

రాక్షసరాజుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! వెమ్ము; భయపడకుము; నేను ధనుర్ధరుఁడనైయున్నాను. చూడుము; ఇంద్రునిజయించినవాఁడనని యనుకోందువుకాఁబోలు; నేను రాముఁడను! ఇంద్రుఁడఁగాను; ఇంక స్వల్పకాలంబున నే నిన్ను వధించిపుచ్చెదను చూడుము. అని రాముఁడు కుంభకర్ణునితోఁ జెప్పెను. ౧౩౨

కుంభకర్ణుఁడు ఈతఁడే రాముఁడని యెఱిఁగి వికృతస్వరంబునం బకపకనవ్వుమఁ బరమకుపితుఁడై వానరులందఱు భయంబునం బాఱి వానరుల గుండెకాయలుపగుపట్లు రామునిమీఁదికిఁ బరుగెత్తెను. ౧౩౩

మహాపరాక్రమశాలియగు కుంభకర్ణుఁడు వికృతముగాను భయంకరముగాను మేఘగర్జనమువలె గంభీరంబుగాను నవ్వి రాముంజూచి యిట్లనియె.

నేను విరాధుఁడనుగాను కబంధుఁడఁగాను వాలినిగాను మారీచుఁడనుగాను; నీవు వాలిచే వధించితినని గర్వింపవలదు; నేను కుంభకర్ణుఁడ నచ్చినాను. ౧౩౪

ఇనుముతోఁ జేయఁబడిన భయంకరాకారంబగు నీమహాముద్గరముంజూడుము. దీనిచేతనే మున్ను నేను దేవతలను దానవులనుం జయించియున్నాను. ౧౩౫

నీవు ముక్కుచెవులుపోయినవాఁడనని నన్నుఁ జులుకనఁజూడవలదు. ముక్కుఁచెవులుపోవుటచే నా కింతమాత్రమును బాధలేదు. ౧౩౬

ఇక్ష్వాకువంశములలోఁ నుత్తముఁడవగు రాముఁడా! శీఘ్రంబున నీపరాక్రమమును నాదేహమునిమీఁదం జూపుము. అంత నీపౌరుషపరాక్రమంబులు దెలిసినపిమ్మట నిన్ను భక్షించి వేసెదను. అని కుంభకర్ణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౩౭

స కుమ్భకర్ణస్య వచో నిశమ్య
రామ స్సుపుఙ్ఖా న్నిససర్జ బాణాన్. ౧౩౯
తై రాహతో వజ్రసమప్రవేగై
ర్న చుక్షుభే న వ్యథతే సురారిః,
యై స్సాయకై స్సాలవరా నికృత్తా
వాలీ హతో వానరపుఙ్గవశ్చ. ౧౪౦
తే కుమ్భకర్ణస్య తదా శరీరే
వజ్రోపమా న వ్యథయాం ప్రచక్రుః,
స వారిధారా ఇవ సాయకాం స్తా
న్నిబన్ శరీరేణ మహేన్ద్రశత్రుః. ౧౪౧
జఘాన రామస్య శరప్రవేగం
న్యావిధ్య తం ముద్గర ముగ్రవేగమ్,
తత స్తు రక్షః కుపితజానులిప్తం
విత్రాసనం దేవమహాచమూనామ్. ౧౪౨
వివ్యాధ తం ముదర ముగ్రవేగం
విద్రావయామాస చమూం హరీణామ్,
వాయవ్య మాదాయ తతో వరాస్త్రం
రామస్తు ప్రచిక్షేప నిశాచరాయ ౧౪౩
సముద్గరం తేన జఘాన బాహుం
సకృత్తబాహు స్తుములం ననాద,
స తస్య బాహు ర్గిరిశృఙ్గకల్పః
సముద్గరో రాఘవ బాణకృత్తః. ౧౪౪
పపాత తస్మి న్హరిరాజసైన్యే
జఘాన తాం వానరవాహినీంచ,

ఆరామఁడు కుంభకర్ణఁడు చెప్పినమాటను విని దృఢములయిన పింజ లుగలబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. దేవశత్రుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు వజ్ర సమానంబులగు బాణంబులచే కొట్టఁబడినవాఁడయ్యు, ఎంతమాత్రము కలఁత నొందఁడయ్యె. ౧౩౯

ఏబాణంబులచే మున్ను సప్తసాలవృక్షంబులు ఛేదింపఁబడినవో వానరశ్రేష్ఠుఁడగు వాలియు విధింపఁబడెనో వజ్రసమానంబులగు నాబాణంబు లప్పుడు కుంభకర్ణునిమేన నేమియుఁ జేయుంజాలక పోయినవి. ౧౪౦

దేవేంద్రశత్రుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడు జలధారలంబోలె నాబాణం బులం గొన్నిటిని లీలమెయి గ్రహించుచు భయంకరవేగంబగు నాముద్గర మును గిఱగిఱఁద్రిప్పి కొన్నిబాణంబుల నివారించుకొనెను. ౧౪౧

అంత కుంభకర్ణుఁడు సెత్తురుచేఁ గప్పఁబడినదియు దేవసేనలకు భయం బుగలిగించునదియు భీకరాకారంబునగు నాముద్గరముతో వానరసేనలం దటిమెను. ౧౪౨

అంత రాముఁడు వాయవ్యాస్త్రంబుదీసి కుంభకర్ణునిపైవేసెను. ఆది ముద్గరసహితంబుగా కుంభకర్ణుని బాహువును ఖండించినది; అంత నతఁడు ఛిన్నబాహుఁడై యఱచెను. ౧౪౩

పర్వతశిఖరాకారంబగు నాకుంభకర్ణుని బాహువు ముద్గరసహితంబుగా రామాస్త్రంబుచే ఖండితంబై వానరసైన్యంబునంబడి యవ్వానరసైనికులం జం పినది. ౧౪౪

తే వానరా భగ్నహతావశేషాః
పర్యన్తమాశ్రిత్య తదా విషణ్ణాః. ౧౪౫
ప్రవేపితాజ్ఞా దదృశుస్సుఘోరం
నరేన్ద్రరక్షోధిప సన్నిపాతమ్,
స కుమ్భకర్ణోఽస్త్రనికృత్తబాహు
ర్హరీ న్నికృత్తాగ్ర ఇవాచలేన్ద్రాన్. ౧౪౬
ఉత్పాటయామాస కరేణ వృక్షం
తతో విదుద్రావ రణే నరేన్ద్రమ్,
స తస్య బాహుం సహసాలవృక్షం
సముద్యతం పన్నగభోగకల్పమ్. ౧౪౭
ఐన్ద్రాస్త్రయుక్తేన జఘాన రామో
బాణేన జామ్బూనదచిత్రితేన,
సకుమ్భకర్ణస్య భుజో నికృత్తః
పపాత భూమౌ గిరిసన్నికాశః. ౧౪౮
వివేష్టమానోఽభిజఘాన వృక్షాన్
శైలాన్ శిలా వానరరాక్షసాంశ్చ,
తం చిన్నబాహుం సమవేక్ష్య రామ
స్సమాపతన్తం సహసా నదన్తమ్. ౧౪౯
ద్వౌ వర్ధచన్ద్రౌ నిశితౌ ప్రగృహ్య
చిచ్ఛేద పాదౌ యుధి రాక్షసస్య,
తౌ తస్య పాదౌ ప్రదిశో దిశశ్చ
గిరీ న్సుహోం శ్చైవ మహార్ణవంచ. ౧౫౦
లఙ్కాంచ సేనాం కపి రాక్షసానాం
వినాదయన్తౌ వినిపేతతుశ్చ,

పరాజితులుకాఁగా వధింపఁబడఁగామిగిలినవానరు లప్పుడు గుఃఖితు
లయి సమీపముఁజేరి భయంబున గడగడవడఁకుచు మహాభయంకరంబగు రా మ
కుంభకర్ణుల ద్వంద్వయుద్ధముం జూచిరి. ౧౪౫

ఆట్లు వాయవ్యాస్త్రంబుచే నొకచేయి ఖండింపఁబడుటయుఁ గుంభ
కర్ణుఁడు ఖండితశిఖరంబగు మహాపర్వతంబుకరణి నొప్పుచు రెండవచేత నొక
వృక్షంబుఁ బెఱికి దానితో రామునిమీఁది కడరెను. ౧౪౬

ఆరాముఁడు కాంచనచిత్రితంబగు ఆస్త్రున నైంద్రాస్త్రంబుఁ గూర్చి
పన్నగాకారంబగు నాతని యితరబాహువునుగూడ సాలవృక్షసహితంబుగా
ఖండించివైచెను. ౧౪౭

పర్వతాకారంబగు నాకుంభకర్ణుని బాహువు ఖండితంబై గిఱగిఱందిరి
గుచుఁ బెక్కు-వృక్షంబులను బర్వతంబులను బాల్లను వానరులను రాక్షసు
లను జూర్ణంబగునట్లు నేఁ బడినది. ౧౪౮

రాముఁడు ఆట్లు కుంభకర్ణుఁడు రెండుచేతులనుండెగి యఱచుచు తన
పైకివచ్చుటంజూచి తీక్ష్ణంబులగు రెండర్ధచంద్రఅస్త్రములదీసి యతనిపాదంబు
లను ఛేదించివైచెను. ౧౪౯

ఆకుంభకర్ణునిపాదంబులు నేలంబడుధ్వని దిక్కు-లను విదిక్కు-లను
బర్వతంబులను గుహలను మహాసముద్రంబును లంకాపురియు వానరసేనయు
రాక్షససేనయుఁ నిండి చెలంగినది. ౧౫౦

నికృత్తబాహు ర్వినికృత్తపాదో
విదార్య వక్త్రం బడబాముఖాభమ్. ౧౫౧౧
దుద్రావ రామం సహసాఽభిగర్జ
న్రావు ర్యథా చన్ద్ర మి వా న్తరిక్షే,
అపూరయ త్తస్య ముఖం శితాగ్ర
రామ శ్శరై ర్హ్లా మపినద్ధవుఙ్జైః. ౧౫౧౨
సపూర్ణవక్త్రో న శశాక వక్తుం
చుకూజ కృచ్ఛ్రేణ ముమోహ చాపి,
అ థాదదే సూర్యసురీచికల్పం
స బ్రహ్మదణ్డా న్తకకాలకల్పమ్. ౧౫౧౩
అరిష్ట మైనం నిశితం సువుఙ్జం
రామ శ్శరం మారుతతుల్య వేగమ్,
తం వజ్రజామ్బూనదచారువుఙ్జం
ప్రదీప్తపూర్యధ్వలనప్రకాశమ్. ౧౫౧౪
మహేన్ద్రవజ్రాశనితుల్య వేగం
రామస్తి ప్రచిక్షేప నిశాచరాయ,
స సాయకో రాఘవ బాహుచోదితో
దిశ స్సర్వా భాసా దశ సంప్రకాశయన్. ౧౫౧౫
స ధూమవే ర్వాశ్వానరదీప్తదర్శనో
జగామ శక్రాశనివీర్యవిక్రమః,
స తం మహోపర్వతకూటసన్నిభం
ఉపృ త్తదంష్ట్రం చలచారుకుణ్డలమ్. ౧౫౧౬
చకర్త రక్షో ధిపతే శ్శిర స్తథా
యథైవ వృత్రస్య పురా పురన్దరః,

కుంభకర్ణుఁ డట్లు ఖండితపాణిపాదుఁడై బడబాముఖవిస్ఫూర్జంబగు నో
పదెఱుచుకొని గర్జించుచు రాహువుచంద్రునిమీఁదికిఁ బోవునట్లు రాఘవుని
మీఁది కతివేగంబునం బోయెను. ౧౪౧

రాముఁడు తీక్ష్ణంబులును గాంచనపుంఖంబులునగు అమ్ములఁ గుంభకర్ణు
నినోటినిండఁ గుప్పించెను. అతఁడు నోటినిండ అమ్ములు నిండి యుండుటం
జేసి మాటలాడఁజాలక యెట్టకేలకు ఆఱిచి మూర్ఛనొందెను. ౧౪౨

అంత రాముఁడు సూర్యప్రభంబును బ్రహ్మదండమువోలినదియు ప్రల
యకాలంబుసందలి యమునపు సరివచ్చునదియు శత్రువుల కశుభంబుగల్గించున
దియు నింద్రనిర్మితంబును కాంచనపుంఖంబును వాయువేగంబును తీక్ష్ణంబు
నగు దివ్యబాణంబుఁ దీసెను ౧౪౩

వజ్రకలితంబును గాంచనమయంబును సుందరంబుసగు పింజగలదియు
సూర్యాగ్ని తేజంబునుదేవేంద్రవజ్రాయుధసమానంబును బిడుసంబోలినదియు
నగు నాదివ్యబాణంబును రాముఁడు కుంభకర్ణునిపై వైచెను. ౧౪౪

దేవేంద్రుని వజ్రాయుధంబునకుంబోలె బలపరాక్రమంబులుగల యా
దివ్యఅమ్ము రామబాహుప్రయుక్తంబై సధూమంబగు జ్వలదగ్నిహోత్రం
బుపగిదిఁ దేజరిల్లుచుఁ దనకాంతిచే దశదిశలు వెలుఁగఁజేయుచుఁ గుంభకర్ణుని
మీఁదికిఁబడెను. ౧౪౫

మున్ను దేవేంద్రుఁడు వృత్రాసురుని శిరస్సు ఖండించునట్లు ఆదివ్య
అమ్ము మహోన్నతశిఖరాకారంబును పెద్దకోఱలుగలదియు చంచలంబులగు
సుందర కుండలముల నొప్పుచున్నదియు నగునాకుంభకర్ణుని శిరస్సునుఁ
ఖండించెను. ౧౪౬

కుమ్భకర్ణశిరో భాతి కుణ్డలాలఙ్కృతం మహత్. ౧౫౭
ఆదిత్యేఽభ్యుదితే రాత్రౌ మధ్యస్థ ఇవ చన్ద్రమాః,

తద్రామబాణాభిహతం పపాత
రక్షోగిరేర్గిరి సన్నికాశమ్. ౧౫౮
బభఞ్జ చర్యాగృహగోపురాణి
ప్రాకార ముచ్చైంత మపాతయచ్చ,
న్యపాతయత్తు స్కన్ధాగ్రాదథ స్కన్ధేన నిపాతయన్. ౧౫౯
ప్లవఙ్గమానాం కోటీశ్చ పతిత స్సన్పుష్ణాపతామ్,
త చ్ఛాతికాయం హిమసన్నికాశం
రక్షః స్తత స్తూయనిధౌ పపాత. ౧౬౦
గ్రాహా న్సరా న్సీనవరా న్భుజఙ్గా
న్మమర్ద భూమిం చ తదా నివేశ,
తస్మిన్పతే బ్రాహ్మణదేవశత్రౌ
మహాబలే సంయతి కుమ్భకర్ణే. ౧౬౧
చచాల భూ ర్భూమిధరాశ్చ సర్వే
హర్షాచ్చ దేవా స్తుములం ప్రణేదుః,
తతస్తు దేవర్షిమహర్షిపన్నగా
స్సరా శ్చ భూతాని సుపర్ణగుహ్యకాః. ౧౬౨
సయక్ష గన్ధర్వగణా నభోగతాః
ప్రహర్షితా రామపరాక్రమేణ,
తత స్తు తే తస్య వధేన భూరిణా
మనస్వినో నైర్ఋతరాజబాన్ధవాః. ౧౬౩
వినేదు రుచ్చై ర్వ్యథితా రఘూత్తమం
హరిం సమీక్ష్యైవ యథా సురార్దితాః,

రెండుకుండలములచే నలంకృతంబయి ఖండనవేగంబున నాకాశగతంబయియున్న కుంభకర్ణునిశిరస్సు రాత్రియం దుదయించిన పునర్వసునక్షత్రముల రెండిటినడుమనుండు చంద్రబింబమువలెఁ బ్రకాశించెను. ౧౫౭

పర్వతాకారంబగు నాకుంభకర్ణునిశిరస్సురాముబాణాహతి నేలంబడుటయు నప్పుడు దానిదెబ్బకు చర్యాగృహంబులును బురద్వారంబులును ప్రాకారంబును వితతిగి నేలంగూలినవి. ౧౫౮

మఱియు నాకుంభకర్ణుని కళేబరంబు పడుటకుఁ బుట్టు భయంబునం బరుగెత్తుచున్న వానరు లనేకకోట్లు నలిగిపోయిరి. ౧౫౯

అంత హిమవత్పర్వతాకారంబగు నాకుంభకర్ణునికళేబరంబు సముద్రంబునంబడి గ్రాహంబులను మత్స్యములనుసర్పంబులను మర్దించినేలంబొచ్చినది.

మహాబలశాలియగు నాకుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున నిహతుఁడగుటయు భూమియుఁ బర్వతంబులును జలించినవి; దేవతలు సంతోషంబునసింహనాదంబులు గావించిరి ౧౬౧

అంత దేవతలును దేవర్షులును మహర్షులును ఋషిగులును భూతంబులును గరుడగంధర్వకులును యక్షులును గంధర్వులును ఆకాశగతులయి రామునకుఁ బ్రశంసంబుఁజూచి యెంతయు సంతోషంబునొందిరి. ౧౬౨

అంత ధైర్యశాలులగు నారాత్మనులు మహాబలుఁడగు నాకుంభకర్ణుఁడునిహతుఁడగుటకుఁ బరమగుఃఖితులయి దేవతలు జయించినప్పుడు అసురులువిష్ణుంజూచి భయపడునట్లు రాముంజూచి పరమభీతులయి యుచ్చైర్నాదంబున రోదనంబుగావించిరి. ౧౬౩

సదేవలోకస్య తమో నిహత్య
సూర్యో యథా రాహుముఖా ద్విముక్తః. ౧౬౨
తథా వ్యభాసీద్భువి వానరౌఘే
నిహత్య రామో యుధి కుమ్భకర్ణమ్,
ప్రహర్ష మాయు ర్బహవస్తు వానరాః
ప్రబుద్ధపద్మప్రతిమై రివాననైః. ౧౬౩
అపూజయ న్రాఘవ మిష్టభాగినం
హతే రిపౌ భీమబలే దురాసదే,
స కుమ్భకర్ణం సురసఙ్ఘమర్దనం
మహత్సు యుద్ధేషు పరాజితశ్రమమ్. ౧౬౪
ననన్ద హత్వా భరతాగ్రజో రణే
మహాసురం వృత్ర మివామరాధిపః,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తమష్టితమ స్సర్గః. ౬౭.

అష్టషష్టితమ స్సర్గః.

కుమ్భకర్ణం హతం దృష్ట్వా రాఘవేణ మహాత్మనా,
రాక్షసా రాక్షసేన్ద్రాయ రావణాయ న్యవేదయన్. ౧
రాజన్! సకాలసఙ్కాశ స్సంయుక్తః కాలకర్మణా,
విద్రావ్య వానరీం సేనాం భక్షయిత్వాచ వానరాన్. ౨

ప్రతపిత్వా ముహూర్తంచ ప్రశాన్తో రామతేజసా,

కాయే నార్ధప్రవిష్టేన సముద్రం భీమదర్శనమ్. ౩
నికృత్తకర్ణోరుభుజో విశీర్ణ స్రుధిరం బహు,
రుద్ధ్వా ద్వారం శరీరేణ లఙ్కాయాః పర్వతోపమః. ౪

రామముఖవిముక్తుడగు సూర్యుడు దేవలోకమునఁ జీకటిని బోఁ గొట్టి ప్రకాశించునట్లు రాముఁడు వానరసమూహంబునడుమ యుద్ధంబునఁ గుంభకర్ణుని వధించి యెంతయు దివ్యతేజంబునఁ బ్రకాశించెను. ౧౬౪

వానరులందఱు భయంకరపరాక్రముఁడును దుర్జయుఁడు నగు కుంభకర్ణుఁడు నిహతుఁడగుటకు వికసితంబులగు కమలంబులంబోలు ముఖంబులతో నొప్పుచుఁ బరమసంతుష్టులయి కుంభకర్ణవధరూపంబగునిష్టసిద్ధినొందిన రాముని బూజించిరి.

భరతునియన్న యగురాముఁడు దేవసమూహములను మర్దించువాఁడును మహాయుద్ధంబుల నన్నిటిని ఆవలీలగా జయించినవాఁడునగు కుంభకర్ణుని యుద్ధంబున వధించి వృత్రాసురునివధించిన దేవేంద్రునిపగిది మిక్కిలియుఁ సంతోషంబు నొందెను. ౧౬౫

ఇది యఱువదియేడవసర్గము.

అఱువదియెనిమిదవసర్గము.

రాక్షసులు కుంభకర్ణుఁడు మహాపరాక్రమశాలియగు రాముని చేఁ జంపఁబడుటను జూచి రాక్షసాధీశ్వరుఁడును రావణునికిం దెలిపిరి. ౧

రాక్షసరాజాఁడవగు రావణుఁడా! మృత్యుసమానుండగు నాకుంభకర్ణుఁడు వానరసేననంతయు జయించియుఁ బెక్కువానరులనుభక్షించియుఁ దుదకు మరణంబునొందెను. ౨

కుంభకర్ణుఁడు తొంచెముసేపు పరాక్రమించి వానరులనెల్లఁ దపింపఁ జేసి రామతేజంబున వడఁగెను.

పర్వతాకారంబగు నాకుంభకర్ణునికళేబరము అధికముగా నెత్తురుగాఁ మొండెమునగము అగాధమగు సముద్రములోఁ బ్రవేశించి మిగతచూపట్టుచును తల లంకాద్వారంబు నడ్డగించియును భయంకరంబై యున్నది. ౩,౪

కుమ్భకర్ణ స్తవ భ్రాతా కాకుత్స్థశరపీడితః,
లగణ్డభూతో వికృతో దావదగ్ధ ఇవ ద్రుమః. ౫

తం శ్రుత్వా నిహతం సఙ్ఖ్యే కుమ్భకర్ణం మహాబలమ్,
రావణ శ్శోకసంతప్తో ముమోహ చ పపాత చ. ౬
పితృవ్యం నిహతం శ్రుత్వా దేవా న్తకనరా న్తకౌ,
త్రిశిరా శ్చాతికాయ శ్చ రురుదు శ్శోకపీడితాః. ౭
భ్రాతరం నిహతం శ్రుత్వా రామే ణాక్లిష్టకర్మణా,
మహోదరమహాపార్శ్వౌ శోకార్తా బభూవతుః. ౮
తతశ్చ కృచ్ఛ్రా త్సమాసాద్య సంజ్ఞాం రాక్షసపుఙ్గవః,
కుమ్భకర్ణవధా ద్దీనో విలలాప స రావణః. ౯
హా వీర! రిపుదర్పఘ్న! కుమ్భకర్ణ! మహాబల!,
త్వం మాం విహాయ వై దైవా ద్యాతో ఽసి యమసాదనమ్.

మమ శ్యా మనుధ్యాయ్య బాన్ధవానాం మహాబల!,
శత్రుసైన్యం ప్రతాపైక స్త్వం మాం సన్త్యజ్య గచ్ఛసి.౧౧

ఇదానీం ఖల్వహం నాస్మి యస్య మే దక్షిణోభుజః,
పతితో యం సమాశ్రిత్య నబిభేమి సురాసురాన్. ౧౨
కథ మేవం విధో ఘోరో దేవదానవదర్పహా,
కాలాగ్నిరుద్రప్రతిమో రణే రామేణ నై హతః. ౧౩
యస్య తే నర్జనిష్పేషో నకుర్యా ద్వ్యసనం సదా,
స కథం రామబాణా గ్నిం ప్రసుప్తో ఽసి మహీతలే. ౧౪

ఏతే దేవగణా స్సార్ధ మృషిభి ర్గగనే స్థితాః,

నీతమ్ముఁడు కుంభకర్ణుఁడు రామబాణంబులచే దావాగ్నిదగ్ధంబగు వృక్షంబుపగిది వికృతంబుగాఁ బిండాకారంబు నొందినాఁడు. అని రాక్షసులు రావణునకుం జెప్పిరి. ౫

రావణుఁడు మహాబలుఁడగు కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధంబున నిహతుఁడగుటకు బహుదుఃఖితుఁడై మూర్ఛనొంది సేలంబడెను. ౬

దేవాంతకుఁడును నరాంతకుఁడును త్రిశిరుఁడును అతికాయుఁడును పినతండ్రిచచ్చుటను విని దుఃఖపీడితులయి రోదనంబుగావించిరి. ౭

మహోదరమహాపార్శ్వులు తమసహోదరుఁడగుకుంభకర్ణుఁడు రాముని చే వధింపఁబడినాఁడని తెలిసి పరమదుఃఖితులయిరి. ౮

ఆంత రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు నారావణుఁడు ఎట్టకేలకు మూర్ఛదేఱి కుంభకర్ణవధంబు దలఁచుకొని దీనుఁడై యీప్రకారంబున విలపించెను ౯

అయ్యో! వీరుఁడవు, శత్రుగర్వం బడఁచువాఁడవు, మహాబలుఁడవు నగు కుంభకర్ణుఁడా! నీవు దైవగతంబున నిష్ఫుడు నన్నువిడిచి యమలోకంబు నొందినావుగదా. ౧౦

మహాబలుఁడవగు కుంభకర్ణుఁడా! నీవు నాదుఃఖమును బంధువులదుఃఖమునుం దీర్చుకయే యొక్కఁడవే శత్రువులంజయించి నన్నువిడిచిపెట్టి పోవుచున్నావేమి? ౧౧

నేను దేని నాశ్రయించి దేవాసురులకును భయపడనుందునో అట్టినా దక్షిణభుజము పడిపోయినందున నే నిష్ఫుడు వధింపఁబడితిని. ౧౨

ఇట్టి మహావీరుఁడును దేవదానవులగర్వం బడంచినవాఁడును కాలాగ్నిరుద్రసమానుఁడు నగుకుంభకర్ణుని యుద్ధమునరాముఁడెట్లు వధించినాఁడు?

నీకు వజ్రాయుధంబువేసిటును ఎంతమాత్రము నాయాసము గలిగింపఁజాలదు. అట్టినీవు ఎట్లు రామబాణంబులచేఁ బీడితుఁడవై సేలంబడి నిద్రించుచున్నావు? ౧౪

ఇదిగో దేవతలందఱు ఋషులతోఁగూడ నాకాశంబునందేరి యుద్ధం

నిహతం త్వాం రణే దృష్ట్వా నినదన్తి ప్రహర్షితాః. ౧౫

ధ్రువ మద్యైవ సంహృష్టా లబ్ధలక్ష్యా ప్లవఙ్గమాః,
ఆరోక్ష్యన్తి హి దుర్గాణి లఙ్కాద్వారాణి సర్వశః. ౧౬

రాజ్యేన నాస్తి మే కార్యం కిం కరిష్యామి సీతయా,
కుమ్భకర్ణవిహీనస్య జీవితే నాస్తి మే రతిః. ౧౭
యదహం భ్రాతృహన్తారం నహన్మి యుధి రాఘవమ్,
ననుమే మరణం శ్రేయో న చేదం వ్యర్థజీవితమ్. ౧౮
అద్యైవ తం గమిష్యామి దేశం యత్రానుజో మమ,
నహి భ్రాతౄన్ సముత్సృజ్య క్షణం జీవితు ముత్సహే. ౧౯
దేవా హి మాం హసిష్యన్తి దృష్ట్వా పూర్వాపకారిణమ్,
కథ మిన్ద్రం జయిష్యామి కుమ్భకర్ణ! హతే త్వయి. ౨౦

తదిదం మా మనుప్రాప్తం విభీషణవచ శ్శుభమ్,
యదజ్ఞానా న్మయా తస్య న గృహీతం మహాత్మనః ౨౧

విభీషణవచో యావ త్కుమ్భకర్ణప్రహస్తయోః,
వినాశోఽయం సముత్పన్నో మాం వ్రీడయతి దారుణః ౨౨

తత స్వాయం కర్మణశ్చ ప్రాప్తో విపాకో మమ శోకదః,
యన్మయా ధార్మిక శ్శ్రీమాన్ స నిరస్తో విభీషణః. ౨౩

ఇతి బహువిధ మాకులా న్తరాత్మా
కృపణ మతీవ విలప్య కుమ్భకర్ణమ్,

బున నిహతుఁడవగు నన్నుంజూచి పరమసంతోషంబున సింహనాదంబులుగా వించుచున్నారు. ౧౫

పరమసంతుష్టులగువానరులు ఆవసరంబుఁజూచుకొని యిప్పుడే యెట్టి వారికిని బొందవలవిగాని లంకాద్వారంబుల నారోహింతురు. ఇది నిశ్చయము. ౧౬

నాకు ఇంక రాజ్యముతోఁ బనిలేదు; ఇంక సీతతోఁ జేమిచేయఁగలను? కుంభకర్ణుని విడిచి నేను జీవించియుండఁజాలను. ౧౭

నేను నాతమ్మునింజంపిన రాముని యుద్ధంబున వధింపఁజాలనేని నాకును మరణంబే మంచి; ది వ్యర్థమయిన బ్రతు కెంతమాత్రము మంచిదిగాదు. ౧౮

ఇప్పుడే నాతమ్ముఁడు పోయినచోటికిఁ బోయెదను; నాతమ్మునివిడిచి నేను నిముషమయినను బ్రతికియుండనొల్లను. ౧౯

దేవతలు మున్ను తమ కపకారముగావించిన నన్నుంజూచి యిప్పుడు ఎగతాళిసేయుదురు; కుంభకర్ణుఁడా! నీవు హతుఁడవైతివే; ఇంక నేను దేవేంద్రు నెట్లు జయింతును? ౨౦

మహోత్కటుఁడను విభీషణుఁడు చెప్పిన మంగళకరంబగుమాట యిప్పుడు నాకు యథార్థముగా సంభవించినది; మున్ను అజ్ఞానంబున నతనిమాట వినలేతిని. ౨౧

ఇట్లు భయంకరముగా ప్రవాస్తుఁడును కుంభకర్ణుఁడును నాశంబునొందుటవలన విభీషణుఁడు చెప్పినమాటయిప్పు డింతయునామనస్సును బీడించుచున్నది. ౨౨

నేను మున్ను పరమధార్మికుఁడును శ్రీమంతుఁడునగు నావిభీషణునిం దతిమికొట్టితిని; అతప్పయొక్క ఫల మిది యీదుఃఖరూపంబున నాకనుభవంబునకు వచ్చినది. అని రావణుఁడు విలపించెను. ౨౩

రావణుఁడు కుంభకర్ణమరణంబువిని యీప్రకారంబున నానావిధంబులఁ దీనంబుగా మిక్కిలియు విలపించి యంత దుఃఖంబు సహింపఁజాలక

న్యవత దథ దశాననో భృశార్త
స్త మనుజ మిన్దగిరివుం హతం విదిత్వా. ౩౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టషష్టితమ స్సర్గః. ౬౮.

ఏ కో న స ప్త తి త మ స్స ర్గః.

ఏవం విలపమానస్య రావణస్య దురాత్మనః,
శ్రుత్వా శోకాభితప్తస్య త్రిశిరా వాక్య మబ్రవీత్. ౧
ఏవ మేవ మహావీర్యో హతో న స్తాత మధ్యమః,
నతు సత్పురుషా రాజ! న్విలపన్తి యథా భవాన్. ౨

సూనం త్రిభువనస్యాపి పరాక్రన్తం స్వమసి వ్రభో!,
సకస్మా త్కాగృకృత ఇవ శోచ స్యాత్మాన మీదృశమ్. 3

బ్రహ్మదత్తాఽస్తి మే శక్తిర్గ కవచ స్సాయకో ధనుః,
సహస్రఖరసంయుక్తో రథో మేఘస్వనో మహాన్. ౪

త్వయాఽసకృ ద్విశస్త్రేణ విశస్తా దేవదానవాః,
స సరాష్ట్రయుధసమ్పన్నో రాఘవం శాస్తు మర్హసి. ౫

కామం తిష్ఠ మహారాజ! నిర్గమిష్యా మ్యహం రణమ్,
ఉద్ధరిష్యామి తే శత్రూ న్గరుడగ పన్నగా నివ. ౬

శమ్బరో దేవరాజేన నరకో విష్ణునా యథా,
తథాఽద్య శయితా రామో మయా యుధి నిపాతితః. ౭

మూర్ఛితుఁడై నేలఁబడెను. ౨౪

ఇది యఱువదియొకమిదవసర్గము.

అఱువదితొమ్మిదవసర్గము.

త్రిశిరుఁడు ఇట్లు శోకాక్రాంతుఁడై విలపించుచున్న గురాత్ముఁడగు రావణుని విలాపంబు విని యిట్లని చెప్పెను. ౧

రావణుఁడా! మానడిమితండ్రియగు కుంభకర్ణుఁడు నీవుచెప్పిన ట్లమితపరాక్రమశాలి, సందేహములేదు! దైవయోగంబున హతుఁడయ్యె. అయితే నీయట్లు పెద్దలు ఎంతమాత్రము విలపింపరు ౨

రాక్షసనాయకుఁడనగు రావణుఁడా! నీవొక్కఁడవే ముల్లోకంబులను సాధింపఁజాలుదువు. అట్టి నీవు నిన్నుగుఱించి ప్రాకృతునియట్లు ఏల దుఃఖించెదవు? ౩

నీకు బ్రహ్మదేవుఁ డొసంగిన శక్తియు కవచంబును బాణంబును ధనుస్సు వేయిగుఱిదలతోఁ గూడినరథయు మేఘగర్జనంబువంటి ధ్వనిగలదియునగు మహారథంబునుం గలవు. ౪

ఒకప్పుడు నీవు ఆయుధంబులేమియు లేకయే దేవతలను దానవులనుం గూడ జయించియున్నావు, అట్టినీవు సమస్తాయుధంబులతోఁగూడి రామునిం జయింపఁగలవు. ౫

రాక్షసమహారాజుఁడవగు రావణుఁడా! నీ వూరకయుండుము. నేను యుద్ధమునకుఁ బోయెదను. గరుత్మంతుఁడు సర్పముల నశింపఁజేయునట్లు నీశత్రువులనందఱ నశింపఁజేసెదను. ౬

దేవేంద్రుఁడు శంబరాసురునింతోలె విష్ణుదేవుఁడు నరకాసురుంబోలె నేనిప్పుడు యుద్ధంబున రాముని బడవైచెదను, అని త్రిశిరుఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౭

శ్రుత్వా త్రిశిరసో వాక్యం రావణో రాక్షసాధిపః,
పునర్జాత మివాత్మానం మన్యతే కాలచోదితః. ౬
శ్రుత్వా త్రిశిరసో వాక్యం దేవాన్తకనరాన్తకౌ,
అతికాయశ్చ తేజస్వీ బభూవు ర్యుద్ధహర్షితాః. ౭
తతోఽహ మహ మిత్యేవ గర్జన్తో నైర్ఋతర్షభాః,
రావణస్య సుతా వీరా శ్చక్రతుల్యపరాక్రమాః. ౧౦

అన్తరిక్షగతా స్సర్వే సర్వే మాయావిశారదాః,
సర్వే త్రిదశదర్పఘ్నా స్సర్వే చరణదుర్జయాః. ౧౧

సర్వే సుబలసమ్పన్నా స్సర్వే విస్తీర్ణకీర్తయః,
సర్వే సమరమూసాద్య నగ్రాయుష్టే పరాజితాః. ౧౨
దేవైరపి సగన్ధర్వైస్సకిన్నరమహోరగైః,
సర్వేఽస్త్రవిదుషో వీరాం స్సర్వే యుద్ధవిశారదాః. ౧౩
సర్వే ప్రవరవిజ్ఞానా స్సర్వే లబ్ధవరా స్తథా,
సమ్మతాస్తదా భాస్కరతుల్యవర్చసైర్
వృతైర్వృత శ్శతబలప్రమర్దనైః. ౧౪
రరాజరాజా మఘువాన్యథామరైర్
వృతో మహాదానవదర్పనాశనైః,
స పుత్రాన్ సంపరిష్వజ్య భూషయిత్వా చ భూషణైః. ౧౫
ఆశీర్భిశ్చ ప్రశస్తాభిః ప్రేషయామాస సంయుగే,
యుద్ధోన్మత్తంచ మత్తంచ భ్రాతరౌ చాపి రావణః. ౧౬
రక్షణార్థం కుమారాణాం ప్రేషయామాస సంయుగే,
తేఽభివాద్య మహాత్మానం రావణం రిపురావణమ్. ౧౭
కృత్వా ప్రదక్షిణం సైవ మహాకాయాః ప్రతస్థిరే,

రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు త్రిశిరునిమాటను విని కాలచోదితుఁడ గుటంజేసి తన్నుఁ బున్జన్మమునొందినట్లు తలంచుకొనెను. ౬

రాక్షసశ్రేష్ఠులగు దేవాంతకుఁడును నరాంతకుఁడును పరాక్రమశాలి యగు నతికాయుఁడును త్రిశిరునిమాటను విని నేను యుద్ధంబునకుఁ బోయెదను నేను బోయెదను యుద్ధంబునకని యుద్ధోత్సాహంబున గర్జించిరి. ౯

రావణునిపుత్రులందఱు మహాపరాక్రమశాలులు, పరాక్రమంబున దేవేంద్రునకు సరిపెచ్చువారలు. ౧౦

రావణునికొడుకులందఱు ఆకాశగతులయి యుద్ధంబుసేయువారలు. అందఱు మాయలంబండితులు. అందఱు దేవతలగర్వం ఎడంచువారలు. అందఱును యుద్ధంబున జయింప నలవిగానివారలు. ౧౧

అందఱును మహాబలశాలులు. అందఱును అధికరూపయినకీర్తిగలవారలు. అందఱును యుద్ధమునందు గంధర్వులను గిన్నరులను మహోరగులును దేవతలును ఒక్కపెట్టనచ్చినను బరాజయము నొందనివారలు. ౧౨

అందఱును బండితులు, వీరులు అందఱుయుద్ధసమర్థులు అందఱును ఉత్తమమయిన శాస్త్రజ్ఞానముగలవారలు. అందఱును నిరబలంబుగలవారలు. ౧౩

అప్పు డారాక్షసరాజుండగు రావణుఁడుసూర్యతేజస్కులను శత్రుబలంబుల మర్దించువారలనగు కొడుకులచేఁ బరివేష్టితుఁడై దానవులగర్వం బఱచునట్టి దేవతలచేఁ బరివృతుఁడగు దేవేంద్రునిభంగిఁ బ్రకాశించెను.

ఆరావణుఁడుకొడుకులను గవుఁగిలించుకొని విభూషణంబుల నలంకరించి ప్రశస్తంబులగు నాశీర్వచనంబు లొసఁగి యుద్ధంబునకుఁ బంపెను. ౧౫

రావణుఁడు యుద్ధంబునఁ గొడుకులకు రక్షణార్థముగా తనతమ్ములయిన మహోదరమహాపార్శ్వులం బంపెను ౧౬

మహాకాయులగు నారాక్షసులు మహాత్ముఁడునుశత్రువులనేడ్పించువాఁడునగురావణునకు నమస్కరించి ప్రదక్షిణంబుచేసి యుద్ధంబునకుఁబోయిరి.

సర్వాయుధీభి ర్దగ్ధైశ్చ సనూలభ్య మహాబలాః. ౧౪
నిర్జగ్ము ర్వైనరృతశ్రేష్ఠా ష్ష డేతే యుద్ధకాఙ్క్షిణః,

త్రిశిరా శ్చాతికాయశ్చ దేవా నకనరా న్తకా ౧౫
మహోదరమహాపార్శ్వా నిర్జగ్ముర్ కాలచోదితాః,

తత స్సుదర్శనం నామ నీలజీమూతసంనిభమ్. ౧౦
ఐరావత కులే జాత మారురోహ మహోదరః,
సర్వాయుధసమాయు క్తం తూణీభి శ్చ స్వలంకృతమ్. ౧౧
రరాజ గజ మాస్థాయ సవి తే వా స్తమూర్ధని,

హయో త్తమసమాయు క్తం సర్వాయుధసమాకులమ్. ౧౨
ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠం త్రిశిరా రావణాత్మజః,
త్రిశిరా రథ మాస్థాయ విరరాజ ధనుర్ధరః. ౧౩
సవిద్యుదుల్క శ్శైలాగ్రే సేన్ద్రిచాప ఇవామ్బుదః,

త్రిభిర్ కిరీటై శ్శుభై త్రిశిరా స్సురథో త్తమే. ౧౪
హిమవా నివ శైలేన్ద్రి స్త్రిభిర్ కాఞ్చనపర్వతైః,

అతికాయో ఽపి తేజస్వీ రాక్షసేన్ద్రిసుత స్తదా. ౧౫
ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠం శ్రేష్ఠ స్సర్వధనుష్మతామ్,
సుచక్రాక్షం సుసంయు క్తం స్వనుకర్షం సుకూబరమ్. ౧౬
తూణీబాణాసనై ర్దీప్తం ప్రాసాసిపరిఘాకులమ్,

మహాబలశాలులను రాక్షసోత్తములీయార్యులను ఆయుధప్రహారంబు దెప్పించునట్టి యౌషధులను నానావిధసుగంధములను బూసికొని యుద్ధో త్సాహంబున వెడలిరి. ౧౪

త్రిశిరుఁడును అతికాయుఁడును దేవాంతకుఁడును నరాంతకుఁడును మహోదరుఁడును మహాపార్శ్వుఁడును ఈయార్యులను శూలచోదితులయి యుద్ధంబునకు వెడలిరి. ౧౫

అంత మహోదరుఁడు ఐరావతకులంబునఁ బుట్టినదియు నల్లనిమేఘం బుఁబోటిదియునగు గజంబు నారోహించెను. ౧౦

ఆమ్లహోదరుఁడు సమస్తాయుధములతోను అమ్లులపొదులతోను నొప్పుచున్నగజంబు నారోహించి యుంగు అస్తగిరియుంబు సూర్యునిపగిది వినాశోన్ముఖుఁడై యొప్పుచుండెను. ౧౧

రావణపుత్రుఁడగు త్రిశిరుఁడు ఉత్తమాశ్వంబులు పూన్చినదియు సమస్తాయుధంబులతోనుం గూడినది యునగు ఉత్తమరథము నారోహించెను.

కాంచనచిత్రంబగు ధనుస్సుం దాల్చి రథగతుఁడై యున్న త్రిశిరుఁడు మెఱపుతోను శూలములతోను ఇంద్రధనుస్సుతోనుంగూడి పర్వతశిఖరంబు పైనున్న మేఘంబుకైవడిఁ దోచెల్లెనొ. ౧౩

ఆత్రిశిరుఁడు ఆయుక్త రథమునందుఁ మూడుతలలంగును మూడుకిరీట ములుగలవాఁడై మూడుబంగారుశిఖరములుగల పెద్దతిరాజంబగు హేమపర్వతంబుకరణిఁ బ్రకాశించెను. ౧౪

ఆప్పుడు మహాపరాక్రమశాలియు దనుర్ధరులయందఱిలోను త్తముఁడు నగురాక్షసరాజపుత్రుఁడైన యతికాయుఁడు మించుచక్రములను కన్నులను గలదియు మిక్కిలియు దృఢంబును కాఁడిక్రిందఁదగిలించియు మ్రానితోఁగూడినదియు నొగతోఁగూడినదియు అమ్లులపొదులతోను ధనుస్సు లతోను నొప్పుచున్నదియు ఈఁటెలు ఖడ్గములు ఇనుపగుదియలు మొదలగు వానితో నిండియుండునదియునగు నుత్తమరథంబు నారోహించెను. ౧౫, ౧౬

స. కాఞ్చనవిచిత్రేణ మకుటేన విరాజతా. ౨౭
భూషణైశ్చ బహూ మేరుగి కిరణై రివ భాసయన్,
స రరాజ రథే తస్మి న్రాజసూనుర్మహాబలః. ౨౮
వృతో నైగృతయోధాగ్రై ర్వజ్రపాణి రివామరైః,

హాయ మున్చైశ్చశ్మశానగి ప్రఖ్యం శ్వేతం కనకభూషణమ్. ౨౯
మనోజవం మహాకాయ మాసురోహా నరాన్తకః,

గృహీత్వా ప్రాస ముల్కాభం విరరాజ నరాన్తకః. 30
శక్తి మాదాయ తేజస్వీ గుహా శ్శిఖిగతో యథా,
దేవాన్తక స్సుమూదాయ పరిఘం వజ్రభూషణమ్. 3౧
పరిగృహ్య గిరిం దోర్భ్యాం నవు ర్విష్ణో ర్విడమ్బయన్,

మహాపార్శ్వో మహాకాయో గదా మాదాయ వీర్యవాన్.
విరరాజ గదాపాణిగి కుబేర ఇవ సంయుగే,
ప్రతస్థిరే మహాత్మానో బలై రప్రతిమై ర్వృతాః. 33
సురా ఇ వాసురావత్యా బలై రప్రతిమై ర్వృతాః,
తా న్నరై శ్చతురంగై శ్చ రథై శ్చామ్బుదనిస్వనైః. 3౪
అనుజగ్ము ర్మహాత్మానో రాక్షసాగి ప్రవరాయుధాః,

తే విరేజు ర్మహాత్మానగి కుమారా స్సూర్యవర్చసః. 3౫
కిరీటిన శ్శ్రియా జుష్టా గ్రహాదీప్తా ఇవామ్బరే,

ప్రగృహీతా బభా తేషాం శస్త్రాణా మావళి స్సితా. 3౬
శారదాభ్రప్రతీకాశా హంసావళి రి వామ్బరే,

ఆయుతికాయుఁడు దేదీప్యమానంబగు బంగారుకిరీటంబుచేతను భూషణంబులచేతను కిరణంబులచేఁ బ్రకాశించు మేరుపర్వతంబుకైవడిఁ దేజరిల్లెను.

మహాబలశాలియగు రాక్షసరాజపుత్రుఁడాయుతికాయుఁడు దేవతలచే దేవేంద్రుఁడుంబోలె రాక్షసవీరులచేఁ బరివేష్టితుఁడై ఆరథంబున నెంతయుఁ బ్రకాశించుచుండెను. 27

నరాంతకుఁడు ఉచ్చైశ్శ్రవస్సుతో సమానమయినదియు కాంచన భూషణంబులచే నలంకృతంబును మనోవేగంబును మహాకాయంబునగు శ్వేతాశ్వంబు నారోహించెను. 28

నరాంతకుఁడు అశ్వగతుఁడైకొఁ బివిసంటి ప్రాసమును గ్రహించి నెమలినీఁదశక్తిధరుఁడైయుండు కుమారస్వామివలెఁ బ్రకాశించెను. 30

దేవాంతకుఁడు ఇజ్రములచే నలంకృతమయిన పరిఘమును జేతులంబట్టుకొని సముద్రమథనమున్నాడు మందరపర్వతమును బహించియుండు విష్ణుదేవునివలెఁ బ్రకాశించెను. 30

మహాకాయుఁడును మహాపరాక్రమశాలియు నగుమహాపార్శ్వుఁడు గద చేతంబట్టి యుద్ధంబున గదాధరుఁడగు కుబేరునిభంగిఁ బ్రకాశించెను.

దేవతలు గొప్పసేనలతోఁగూడి యమరావతినుండి తరలునట్లు మహాబలశాలులగు నారాక్షసవీరులుగొప్పసేనలంగూడి లంకాపురంబునుండివెడలిరి.

మహాబలశాలులగు రాక్షసులు ఉత్తమాయుధములందాల్చి కొందఱు గజంబులను గొందఱశ్వంబులను గొందఱు మేఘగర్జనమువంటి ధ్వనిగల రథంబులను నారోహించి యన్యోన్యసోదరాదుల వెంబడించి నడచిరి. 32

మహాబలశాలులును సూర్యునకుంబోలె బ్రకాశించుగలవారలును కాంతిమంతులునగు నారాక్షసకుమారులు ఆకాశంబున వెలుఁగుచుండు గ్రహంబులమాడ్కి దేజరిల్లుచుండిరి. 33

శారదమేఘంబులకైవడి ధవళంబుగానుండు నారాక్షసుల యాయుధపఙ్క్తి యాకాశంబునందీరిన హంసపఙ్క్తులపఙ్క్తివలెఁ బ్రకాశించినది.

మరణం వాపి నిశ్చిత్య శత్రూణాంవా పరాజయమ్. 32

ఇతి కృత్వా మతిం వీరా నిర్జగ్ముస్సంయుగార్థినః,

జగర్జుశ్చ ప్రణేదుశ్చ చిక్ష్వేలుశ్చాపి సాయకాన్. 33
జగృహుశ్చాపి తే వీరా నిర్యాన్తో యుద్ధదుర్మదాః,

హ్రేషితాస్ఫోటనినదైశ్చాల చ వసున్ధరా. 34
రక్షసాం సింహనాదైశ్చ పుస్ఫోటేవ తదామ్బరమ్,

తేఽభినిష్క్రమ్య ముదితా రాక్షస్యన్దా మహాబలాః. 80
దదృశుర్వానరానీకం సముద్యతశిలానగమ్,

హరయోఽపి మహోత్సాహా గదృశుస్తైన్నర్ఋతం బలమ్, 81
హస్త్యశ్వరథసమ్బాధం కిఙ్కిణీశతనాదితమ్,
నీలజీమూతసఙ్కాశం సముద్యతమహాయుధమ్. 82
దీప్తానలరవిప్రఖ్యైస్సర్వతో నైర్ఋతైర్వృతమ్,

తద్దృష్ట్వా బలమాయాన్తం లబ్ధలక్ష్యా ప్లవఙ్గమాః. 83
సముద్యతమహాశైలాస్సంప్రణేదుర్మహాబలాః,

అమృష్యమాణా రక్షాంసి ప్రతినర్దన్తి వానరాః 84
తత స్తముద్ఘుష్టరవం నిశమ్య
రక్షోగణా వానరయూథపానామ్,
అమృష్యమాణాశ్చ పరహర్ష ముగ్రం
మహాబలా భీమతరం వినేదుః. 85

ఆరాక్షసులు "శత్రువులనైనను జయింపవలెను, లేక యుద్ధంబున మరణంబునేని పొందవలెను" అని నిశ్చయించి పోయిరి. 32

పరాక్రమవంతులగు నారాక్షసులు ఈప్రకారము నిశ్చయించి యుద్ధార్థులయి వెడలిపోయిరి.

పరాక్రమశాలులును యుద్ధదుర్మదులునగు నారాక్షసులు యుద్ధభూమికిఁ బోవుచు గర్జించిరి, సింహనాదములు గావించిరి, శత్రువులను గుఱించి యాక్షేపవచనంబులాడిరి, బాణంబులం బట్టిరి. 33

అప్పుడు ఆరాక్షసుల యఱుపులచేతను భుజాస్ఫాలనధ్వనులచేతను భూమి చలనంబునొందెను; వారల సింహనాదంబులచే నాకాశంబు పగులునట్లుండెను. 34

మహాబలశాలులగు నారాక్షసవీరులు అట్లు పరమసంతోషంబున యుద్ధోత్సాహంబు గడలుకొనంబోయి పెనుతొట్లును వృక్షంబును బట్టుకొని యుద్ధసన్నద్ధంబై యున్న వానరసైన్యముం జూచిరి. 80

మహావీరులగు వానరులు గజాశ్వరథసంకీర్ణంబును రథంబులందలి చిఱుగంటలచే మ్రోగుచున్నదియు మహాయుధములు ధరించి యసంతేటను మండుచున్న యగ్నిహోత్రముతోను సూర్యునితోను సమానులయిన రాక్షసవీరులతోఁగూడి నల్లని మేఘంబువలె నచ్చుచున్నదియు నగు నారాక్షససైన్యమును జూచిరి. 81,82

మహాబలశాలులగు నవ్వానరులు నచ్చుచున్న యారాక్షససేనంజూచి తమపరాక్రమంబుఁ జూపుట కవకాశము ప్రాపకినదని సంతుష్టులయి మహాశ్లేలంబులంగొని సింహనాదంబులు చేసిరి. 83

వానరులు రాక్షసులంజూచి యోర్వఁజాలక గర్జించుచుండిరి. 84

అంత మహాపరాక్రమశాలులగు నారాక్షసులు వానరవీరుల సింహనాదధ్వనిని వారి సంతోషము సహించఁజాలక మఱియు భయంకరముగా గర్జించిరి. 85

తే రాక్షసబలం ఘోరం ప్రవిశ్య హరియూథపాః,
విచేరు రుద్యతై శ్శైలై ర్నగా శ్శిఖరిణో యథా. ౫౬

కేచి ద్దాకాశ మావిశ్య కేచి దుర్వ్యాం ప్లవఙ్గమాః,
రక్షాస్యన్యేషు సంక్రుద్ధా శ్చేరు ర్గుహ్యమశిలాయుధాః. ౫౭
ద్రుమాం శ్చ విపులస్కన్ధాన్ గృహ్య వానరపుఙ్గవాః,

తద్యుద్ధ మభవ ద్ఘోరం రక్షో వానరసంకులమ్. ౫౮

తే పాదపశిలా శ్శైలై శ్చక్రు ర్వృష్టి మనూపమామ్,
బాణౌఘై ర్వార్యమాణాశ్చ హరయో భీమవిక్రమాః. ౫౯

సింహనాదా న్వినేదు శ్చ రణే వానరరాక్షసాః,

శిలాభి శ్చూర్ణయామాసు ర్యాతుధానాన్ ప్లవఙ్గమాః. ౬౦
నిజఘ్ను స్సంయుగే క్రుద్ధా గికవచాభరణావృతాన్,
కేచి ద్రథగతా స్వీరా న్గజవాజిగతా నపి. ౬౧
నిజఘ్ను స్సహసాఽఽప్లుత్య యాతుధానాన్ ప్లవఙ్గమాః,
శైలశృఙ్గాచితాఙ్గాశ్చ ముష్టిభి ర్వాన్తలోచనాః. ౬౨
చేరుగి వేతు శ్చ నేదు శ్చ తత్ర రాక్షసపుఙ్గవాః,

రాక్షసాశ్చ శరై స్తీక్ష్ణై ర్బిభిదుగి కపికుఞ్జరాన్. ౬౩
శూలముద్గరఖడ్గై శ్చ జఘ్నుగి ప్రాసై శ్చ శక్తిభిః,
అన్యోన్యం పాతయామాసుగి పరస్పరజయైషిణః. ౬౪
రిపుశోణితదిగ్ధాఙ్గా స్తత్ర వానరరాక్షసాః,

అవానరవీరులు భయంకరాకారంబగు రాక్షససేనం బ్రవేశించి పర్వతంబులఁ బట్టుకొనియుండుటచే శిఖరంబులతోఁ గొప్పమన్న పర్వతంబులకరణిఁ బ్రకాశించిరి. ౪౬

తాళ్ళను వృక్షములను ఆయుధములుగాఁగొని యుద్ధంబు గావించునట్టి యావానరులు పెద్దపెద్దవృక్షంబులను గ్రహించి పరమక్రుద్ధులయి కొందతాకాశంబునొందియుఁ గొందఱుభూమిపైనుండియుఁ రాక్షససైన్యంబుల విహరించిరి. ౪౭

ఆప్పుడు రాక్షసులకును వానరులకును యుద్ధము భయంకరముగా జరిగెను. ౪౮

భయంకరపరాక్రమశాలులగు నావానరులు, రాక్షసులు ప్రయోగించుబాణసమూహములచే నెంతయుఁ వారింపఁబడియుఁ, నిలువక రాక్షసులపైవృక్షంబులను తాళ్లను బర్వతంబులను అసదృశముగాఁ గురిపించిరి ౪౯

వానరులును రాక్షసులును యుద్ధోత్సాహంబు గలుగుచు యుద్ధమునందు సింహనాదంబులుం గావించిరి

వానరులు రాక్షసులను తాలచేమోది చూర్ణముగావించిరి ౫౦

కొందఱు వానరులు యుద్ధంబున సంక్రుద్ధులయి పైకెగిరి రథంబులను గుఱ్ఱంబులను ఏనుఁగులను ఆరోహించియున్నకవచంబులఁ దొడిగినవారలను ఆభరణాలంకృతులు నగు పరాక్రమవంతులయిన రాక్షసులం జంపిరి. ౫౧

ఆయుద్ధంబున రాక్షసోత్తములు పయిఁబడియుండఁ పర్వతశిఖరముల తోఁగూడిన దేవాములఁగలవారలయి పిడికిటిపోటులచే బ్రెటికి వెడలిపిచ్చినకండ్లతోఁ దిరుగుచు నేలంబడి యఱచిరి. ౫౨

రాక్షసులు కఱకుబాణంబులను శూలంబులను ముద్గరంబులను ఖడ్గంబులను ప్రాసంబులను శక్తులను వానరోత్తముల వధించిరి ౫౩

ఆయుద్ధమునందు వానరులునురాక్షసులునుఒకరినొకరు జయింపఁగోరి దేహమంతయుఁ శత్రువులనెత్తుటందడియ నొండొరులం గొట్టుకొనిరి. ౫౪

తత శ్శైలై శ్చ ఖడ్గైశ్చ విసృష్టై ర్వానరాఋషైః. ౫౫
ముహూర్తే నావృతా భూమి రభవ చ్ఛోణితావ్లుతా,

వికీర్ణపర్వతాకారై రక్షోభి రరిమర్దనైః. ౫౬
ఆసీ ద్వసుమతీ పూర్ణా తదా యుద్ధమదాన్వితైః,
ఆక్షిప్తాః క్షిప్యమాణాశ్చ భగ్నశూలాశ్చ వానరైః. ౫౭
పున రన్యై స్తథా చక్రు రాసన్నా యుద్ధ మద్భుతమ్,

వానరా న్వానరై రేవ జఘ్ను స్తే రజనీచరాః. ౫౮
రాక్షసా న్రాక్షసై రేవ జఘ్ను స్తే హరియూథపాః,
ఆక్షిప్య చ శిలా స్తేషాం నిజఘ్నూ రాక్షసా హరీన్. ౫౯
తేషాం చాచ్ఛిద్య శస్త్రాణి జఘ్నూ రక్షాంసి వానరాః,

నిజఘ్ను శ్శైలశూలాస్తై ర్బిభిదు శ్చ పరస్పరమ్. ౬౦
సింహనాదా న్వినేదుశ్చ రణే వానరరాక్షసాః,

ఛిన్నవర్మతనుత్రాణా రాక్షసా వానరై ర్హతాః. ౬౧
రుధిరం ప్రస్రుతా స్తత్ర రససార మివ ద్రుమాః,

రథేన చ రథం చాపి వారణే నైవ వారణమ్. ౬౨
హయేన చ హయం కేచి న్నిజఘ్ను ర్వానరా రణే,
ప్రహృష్టమనస స్సర్వే ప్రగృహీత మనశ్శిలాః ౬౩
హరయో రాక్షసా జ్ఞఘ్ను ర్ముష్టిభిశ్చ బలోత్కటాభిః,

తద్యుద్ధ మభవ ద్ఘోరం రక్షో వానరసంకులమ్. ౬౪

అంత మహూర్తమాత్రంబున నాయుద్ధభూమియంతయు వానరరాక్షసులు ఒకరిపైనొకరు ప్రయోగించుకొనిన పర్వతంబులచేతను కత్తులచేతను నిండి నెత్తురు వెల్లువలయ్యెను. ౪౪

అప్పుడాయుద్ధభూమియంతయుఁ బర్వతాకారులును శత్రుమర్దనులును యుద్ధగర్వితులునగు రాక్షసులకళేబరంబులచే నిండినది ౪౬

వానరులు రాక్షసులను పైకెత్తిపడవేయుచు శూలాద్యాయుధంబులను విసిచి చికాకుపఱిచినను రాక్షసులు ఓడక వానరుల మీఁదికిఁబోయి చూపరుల కాశ్చర్యముగలుగునట్లు కాళ్ళంజేతులఁ బోరుగావించిరి. ౪౭

రాక్షసులు వానరులతోనే వానరులం గొట్టిరి, వానరులును రాక్షసులతోనేరాక్షసులం బ్రహారింపుచుండిరి. ౪౮

రాక్షసులు వానరులు ప్రయోగించుశిలల నొడిసిపట్టుకొని వానరులం బ్రహరించి వధించిపుచ్చిరి, వానరులును రాక్షసులచేతియాయుధంబులంబెఱికికొని రాక్షసులవధించిరి. ౪౯

వానరులను రాక్షసులును యుద్ధంబున పర్వతంబులచేతను శూలాద్యాయుధంబులచేతను పరస్పరము దేహంబు భేదిల్లి నెత్తురుగాఁ బుట్టునట్లు ప్రహరించుకొని సింహనాదంబులు గావించిరి ౫౦

ఆయుద్ధభూమియందు రాక్షసులు వానరులచేఁ గొట్టఁబడినవారలయి కవచంబులుపగిలి కత్తివాటు వేయఁబడినవృక్షములు పాలుగాఁబుట్టునట్లు నెత్తురుగాఁబోరి. ౫౧

కొందఱు వానరులు యుద్ధంబునందు రథంబును ఏనుఁగుచేత నేనుఁగును గుఱ్ఱంబుచేత గుఱ్ఱంబును విచిత్రంబుగాఁ బ్రహరించిరి. ౫౨

వానరులందఱును సంతుష్టహృదయులై బొబ్బలిడుచు స్థిరమయిన మనస్సుగలవారలై పెక్కుకొమ్మలు గలవృక్షములను శిలలునుం జేకొని రాక్షసుల వధించిరి. ౫౩

అప్పుడు రాక్షసులకును వానరులకును పోరు భయంకరంబయ్యె. ౫౪

తూరయన్తో రథాంచైవ భఞ్జన్తశ్చ నిశితైశ్శరైః,
రాక్షసా వానరేన్ద్రాణాం చిచ్ఛిదుశ్చ పాదపాన్ శిలాః. ౬౫

విక్షిప్తైశ్చ పరిఘాగ్రైశ్చ ద్రుమైశ్ఛిన్నైశ్చ సంయుగే,
హతైశ్చ కపిరక్షోభి ర్దుర్గమా వసుధాఽభవత్. ౬౬

తే వానరా గర్వితహృష్టచేష్టా
స్సన్దృశ్యమానాస్సహ రాక్షసైస్తైః
ర్నానాయుధా శ్చక్రు రదీనసత్త్వాః. ౬౭

తస్మిన్ప్రవృత్తే తుములే విమర్దే
ప్రహృష్యమాణేషు బలీముఖేషు,
నిపాత్యమానేషుచ రాక్షసేషు
మహర్షయో దేవగణాశ్చ నేదుః. ౬౮

తతో హనూమాం మారుతతుల్యవేగ
మారుహ్య శక్తిం నిశితాం ప్రగృహ్య,
నరాన్తకో వానరరాజసైన్యం
మహార్ణవం మీన ఇవావివేశ ౬౯

స వానరాన్ సప్తశతాని వీరః
ప్రాసేన దీప్తేన వినిర్బిభేద,
ఏకః క్షణే నేన్ద్రరిపు ర్మహాత్మా
జఘాన సైన్యం హరివృద్ధవానామ్. ౭౦

దదృశుశ్చ మహాత్మానం హయపృష్ఠే ప్రతిష్ఠితమ్,
చరన్తం హరిసైన్యేషు విద్యాధరమహర్షయః. ౭౧

స తస్య దదృశే మార్గో మాంసశోణితకర్దమః,

రాక్షసులు అర్ధచంద్రాకారబాణంబులచేతను బల్లెములచేతను తీక్ష్ణంబులగు నితరబాణంబులచేతను వానరోత్తములు ప్రయోగించువృక్షంబులను శిలలను ఛేదించిరి. ౬౫

యుద్ధమునందు విఱిగిపడిన పర్వతశిఖరంబులచేతను ఛిన్నంబులగు వృక్షములచేతను హతులయిన వానరరాక్షసులచేతనునిండి భూమిదుర్గమంబయ్యె.

మహాబలశాలులగు వానరులందఱు గర్వసంతోషంబులతోడ గూడినవారలయి యుద్ధభూమినొంది నిర్భయులయి రాక్షసులనానావిధాయుధంబులు పెతికికొనివానింగొని యూరాక్షసులతోడగూడ యుద్ధంబుగావించిరి.

ఇట్లు దొమ్మియుద్ధమునందు వానరులు సంతోషంబు నొందగ నయమును రాక్షసులు తోర్యడబడ భయమునుజూచి మహార్షులును దేవతలును సంతోషంబున నఱచిరి. ౬౮

అంతనరాంతకుడు వాయువేగంబగుశూలము నారోహించి తీక్ష్ణంబగు శక్తింగొని మహాసముద్రంబును మత్స్యంబు ప్రవేశించునట్లు వానరసైన్యమును ప్రవేశించెను. ౬౯

పరాక్రమవంతుడగు వానరాంతకుడు దీప్తంబగు శక్తిచే నేడు వందలవానరులను వధించెను; అట్లు మహాబలుడగు వానరాంతకుడొకడు తృణమాత్రంబున వానరసైన్యంబునుగొట్టి చీకాకుపఱిచెను. ౭౦

విద్యాధరులు మహార్షులు మున్నగువారలు గుట్టంబుపైఁ గూర్చుండి వానరసైన్యంబుల విహరించుచున్నమహాబలుఁడగు నరాంతకుం జూచిరి ౭౧

ఆనరాంతకునిమార్గము మాంసశోణితమయంబైచచ్చి నేలంబడియుండు

పతితైర్గి పర్వతాకారై ర్వానరై రభిసంవృతః. ౭౨
యావ ద్విక్రమితుం బుద్ధిం చక్రుర్గి ప్లవగవృష్ణవాః,
తావ దేతా నతిక్రమ్య నిర్భిభేద నరాన్తకః. ౭౩
జ్వలన్తం ప్రాస ముద్యమ్య సంగ్రామాగ్రే నరాన్తకః,
దదాహ హరిసైన్యాని వనానీవ విభావసుః. ౭౪
యావ దుత్పాటయామాసు ర్వృక్షాన్ శైలా న్వనౌకసః,
తావ త్ప్రాసహతాగ్ర్గి పేతు ర్వజ్రకృత్తా ఇ వాచలాః. ౭౫

దితీయు సర్వాను బలవా న్నిచచార నరాన్తకః,
ప్రమృష్నన్ సర్వతో యుద్ధే ప్రావృట్కాలే యథానిలః. ౭౬

న శేకు స్థావితుం వీరా న స్థాతుం స్పన్దితుం భయాత్,
ఉత్పతన్తం స్థితం యాన్తం సర్వా న్నివ్యాథ వీర్యవాన్. ౭౭

ఏకే నా న్తకకల్పేన ప్రాసే నాదిత్యతేజసా,
భిన్నాని హరిసైన్యాని నిపేతు ర్ధరణీతలే. ౭౮
వజ్రనిష్పేషసదృశం ప్రాస స్యాభినిపాతనమ్,
నశేకు ర్వానరా స్సోఢుం తే వినేదు ర్మహాస్వనమ్. ౭౯
పతతాం హరివీరాణాం యూథాని ప్రచకాశిరే,
వజ్రభిన్నాగ్రకూటానాం శైలానాం పతతా మివ. ౮౦
యే తు పూర్వం మహాత్మానగి కుమ్భకర్ణేన పాతితాః,
తే స్వస్థా వానరశ్రేష్ఠా స్సుగ్రీవ ముపతస్థిరే. ౮౧
విప్రేక్షమాణ స్సుగ్రీవో దదర్శ హరివాహినీమ్,
నరాన్తకభయత్రస్తాం విద్రవన్తీ మితస్తతః. ౮౨

పర్వతాకారులగు వానరులకళేబరంబులచే భయంకరంబై చూడనొప్పెను.

ఈవానరోత్తములు పరాక్రమింపఁ దలంచినంతలోనే నరాంతకుఁడు దానిందెలిసి వారలు ప్రయత్నించుటకుమున్నె వారల వధింపుచుండెను. ౭౩

నరాంతకుఁడు యుద్ధమధ్యంబున మండుచున్నట్లున్న ప్రాసంబుంబట్టుకొని దావానలంబువసంబుల దహించినట్లు వానరసైన్యంబులను దహించెను.

వానరులు పృథ్వింబులనుగాని పర్వతంబులనుగాని పెఱుకుసంతలో పలసే వారలు నరాంతకునిప్రాసంబుచే బొడువఁబడినవారలై వజ్రముచే ఛిన్నంబులగు పర్వతంబులకరణి నేలంగూలిరి. ౭౪

బలవంతుఁడగు నరాంతకుఁడు యుద్ధంబున వానరసేనలనన్నియు మర్దించుచు వర్షాకాలవాయువువలె ఎదురులేక అన్నిదిక్కులందును సంచరించుచుండెను. ౭౫

వానరవీరులు భయంబునంజేసి పరుగెత్తుటకుఁగాని నిలుచుటకుఁగాని కదలుటకుఁగాని యశక్తులైరి; పరాక్రమవంతుఁడగు నరాంతకుఁడు ఎగురుచున్నవానిని నిలుచున్నవానిని పోవుచున్నవాని నందఱను ఒక్కపెట్టఁగొట్టెను.

మృత్యువువంటిదియు సూర్యతేజంబునగు నాయొక్కప్రాసముచే వానరసైన్యములన్నియు భిన్నములయి నేలఁబడినవి. ౭౭

వానరులు వజ్రాయుధముయొక్క దెబ్బతో సమానమయిన యాప్రాసముయొక్కదెబ్బను సహింపఁజాలక మహాధ్వనిగలుగునట్లు ఆఱిచిరి. ౭౮

అప్పుడు వానరవీరులు నరాంతకునిచేఁ బ్రాసహతులై వజ్రాయుధముచే భిన్నములగు శిఖరములుగల పర్వతంబులపగిది నేలంబడిరి. ౭౯

మున్ను కుంభకర్ణునిచే మూర్ఛితులయిపడియుండిన మహాబలశాలులగు వానరోత్తములు ఈలోపల మూర్ఛదేఱి సుగ్రీవునియొద్ద నిలిచిరి. ౮౧

సుగ్రీవుఁడు నలుప్రక్కలంజూచి నరాంతకునిభయంబున ఇట్టటుపాఱుచున్న వానరసేనం జూచెను. ౮౨

విద్యుతాం వాహినీం దృష్ట్వా స దదర్శ నరాన్తకమ్,
గృహీత ప్రాస మాయాన్తం హయపృష్ఠే ప్రతిష్ఠితమ్. ౮౩
అథోవాచ మహాతేజా స్సుగ్రీవో వానరాధిపః,
కుమార మఙ్గదం వీరం శక్రతుల్యపరాక్రమమ్. ౮౪

గచ్ఛ త్వం రాక్షసం వీరో యోఽసౌ తురగ మాస్థితః,
త్రోభయన్తం హరిబలం క్షిప్రం ప్రాణై ర్వియోజయ. ౮౫

సభర్తృ ర్వచనం శ్రుత్వా నిష్పపా తాఙ్గద స్తతః,
అనీకా న్నేఘసంకాశా న్నేఘానీకా ని వాంశుమాన్. ౮౬

శైలసంఘాతసంకాశో వారిణా ముత్తమోఽఙ్గదః,
రరా జాఙ్గదసన్నద్ధ స్సధాతురివ పర్వతః ౮౭

నిరాయుధో మహాతేజా కేవలం నఖదంష్ట్రవాన్,
నరాన్తక మభిక్రమ్య వాలిపుత్రో ఽబ్రవీ ద్వచః. ౮౮

తిష్ఠ కిం ప్రాకృతై రేభి ర్హరిభి స్త్వం కరిష్యసి,
అస్మి న్వజ్రసమస్పర్శం ప్రాసం క్షిప మమోరసి. ౮౯
అఙ్గదస్య వచః శ్రుత్వా వ్రచుక్రోధ నరాన్తకః,
సందశ్య దశనై రోష్ఠం వినిశ్వస్య భుజఙ్గవత్. ౯౦
అభిగ మ్యాఙ్గదం క్రుద్ధో వాలిపుత్రంనరాన్తకః,
ప్రాసం సమావిధ్య తదాఙ్గదాయ,
సముజ్జ్వలన్తం సహ సోత్ససర్జ. ౯౧

ఆసుగ్రీవుఁడు ఆట్లు భయంబునం బరుగెత్తుచున్న తనసేనఁజూచి నుష్టంబుమీఁదఁగూర్చుండిప్రాసంబు చేఁబట్టినచ్చుచున్న నరాంతకుఁ గనెను.

అంతి మహాపరాక్రమశాలియు వానరరాజుండునగు సుగ్రీవుఁడు ఇంద్రునకుంబోలె మహాపరాక్రమంబుగల యువరాజుండగు నంగదుంజూచి యిట్లనిచెప్పెను. ౨౪

నీవు పోయి ఆదిగో నుష్టంబుపైఁ గూర్చుండి వానరసేననంతయుఁ జీకాకుపఱచుచున్న వీరుఁడగు నారాత్రసుని నిధింపుము. అని సుగ్రీవుఁ డంగదునితోఁ జెప్పెను. ౨౫

అంతి ఆయంగదుఁడు వానరరాజుమాటను విని మేఘసమూహమున నుండి సూర్యుఁడు వెడలివచ్చినట్లు మేఘాకారంబయిన వానరసైన్యమున నుండి వెడలెను. ౨౬

అనేకపర్వతముల సమూహమంతటియాకారముగల వానరోత్తముఁడగు నాయంగదుఁడు బాహుపురులు దాల్చియుండుటచేత నైరికధాతువులతోఁ గూడిన పర్వతంబుకరణిఁ బ్రకాశించెను. ౨౭

వాలికుమారుఁడైన నాయంగదుఁడు ఏయాయుధంబును దీసికొనక నఖదంతములుమాత్రమే యాయుధంబులుగాఁ గలవాఁడై నరాంతకుని యొద్దకుఁబోయి యిట్లని చెప్పెను. ౨౮

నిలుపుము; ఈయల్పవానరులతో నీకేమిపని? వజ్రసమానంబగు నీప్రాసమును నాపట్టంబుపైవేయుము. అని యంగదుఁడు నరాంతకునితోఁజెప్పెను.

నరాంతకుఁడు ఆంగదునిమాటను విని పండ్లచేఁ బెదవికొఱుకుకొని కృష్ణసర్పమువలె నిట్టూర్పులుపుచ్చుచు మిక్కిలియుఁ గుపితుఁడయ్యెను.

నరాంతకుఁ డట్లు కుపితుఁడై వాలిపుత్రుఁడగు నంగదునిమీఁదికిఁ బోయి మండుచున్నప్రాసమును గిఱగిఱఁద్రిప్పివేగంబున నంగదునిపై వేసెను.

సవాలివుత్త్రోరసి వజ్రకల్పే
బభూవ భగ్నో న్యపత చ్చ భూమౌ,
తం ప్రాస మాలోక్య తదా విభగ్నం
సుపర్ణకృత్తోరగభోగకల్పమ్. ౯౨

తలం సముద్యమ్య స వాలివుత్త్ర
స్తురఙ్గమం తస్య జఘాన మూర్ధ్ని,
నిమగ్నశాలు స్స్ఫటికాక్షితారో
నిష్పాద్యన్తజిహ్వోఽచలసన్నికాశః. ౯౩

స తస్య వాజీ నిపపాత భూమౌ
తలప్రహారేణ విశీర్ణమూర్ధా,
నరాన్తకస్య క్రోధవశం జగామ
హతం తురఙ్గం పతితంనిరీక్ష్య. ౯౪

సముష్టి ముద్యమ్య మహాప్రభావో
జఘాన శీర్షే యుధి వాలివుత్త్రమ్,
అథాఙ్గదో ముష్టివిభిన్నమూర్ధా
స్రుస్రావ తీవ్రం రుధిరం భృశోష్ణమ్. ౯౫

ముహుర్విజజ్వాల ముమోహ చాపి
సంజ్ఞాం సమూసాద్య విసిష్మియేచ,
అథాఙ్గదో వజ్రసమానవేగం
సంవర్త్య ముష్టిం గిరిశృఙ్గకల్పమ్. ౯౬

నిపాతయామాస తదా మహాత్మా
నరాన్తక స్యోరసి వాలివుత్త్రః,
సముష్టినిష్పిష్టవిభిన్నవక్షా
జ్వాలావమచ్ఛోణితదిగ్ధగాత్రః. ౯౭

ఆప్రాసము వజ్రసమానమగు నంగదునివక్షస్థలముదాఁకి విఱిగి నేలం బడెను.

వాలికుమారుఁడగు నాయంగదుఁడు గరుత్మంతునిచే ఖండింపఁబడు సర్పమువలె విఱిగిపడిన యాప్రాసముండ్రాచి యఱచేయినెత్తి యతనిగుఱ్ఱము నెత్తిమోఁదం గొట్టెను. ౯౨

పర్వతాకారమగు నారాంతకునిగుఱ్ఱము అంగదుని యఱచేతిదెబ్బకు తలపగిలి, దవడలు లోనికిఁబోయి, కంటిగ్రుడ్లు పగిలి, నాలుకవెలువడ నేలం గూలెను. ౯౩

మహాప్రభావుఁడగు నరాంతకుఁడు తనగుఱ్ఱము హతమై నేలంగూలు టనుఁజూచి పరమకుపితుఁడై పిడికిలినెత్తి యుద్ధంబున వాలిపుత్రుఁడగు నంగ దునితలపైఁ బొడిచెను. ౯౪

అంత నంగదుఁడు నరాంతకుని పిడికిటిపోటునకు తలపగిలి వేఁడినెత్తురు కార్చుచు పలుమాఱు మోహంబునొందియు మూర్ఛిల్లియు దుదకుఁ దెలివొంది నరాంతకునిబలమున కచ్చెరువు నొందెను. ౯౫

అంత మహాబలుఁడగు వాలికుమారుఁడైన యంగదుఁడు వజ్రముంబోలిన పర్వతశిఖరాకారంబగు పిడికిలి నలవరించి నరాంతకునిమొగ్గుపైఁ బొడిచెను. ౯౬

అనరాంతకుఁడు అంగదుని పిడికిటిపోటుచే మొగ్గుపగిలియు నలంగి యుఁ బైకుద్దమించు నెత్తురుదారలందోఁగుచు వజ్రాయుధముచే నణఁకఁబడిన

నరాన్తకో భూమితలే పపాత
యథాఽచలో వజ్రనిపాతభగ్నః,
అథాన్తరిక్షే త్రిదశోత్తమానాం
వనౌకసాం చైవ మహాప్రణాదః. ౬౬
బభూవ తస్మి న్నిహతేఽగ్రయోధే
నరాన్తకే వాలిసుతేన సఙ్ఖ్యే,
అథాబ్రవీ ద్రామమనగ్ర ప్రహర్షణం
సుదుష్కరం తత్కృతవా న్హి విక్రమమ్. ౬౭
విసిష్మియే సోఽమితవీర్యవిక్రమగ
స్సునశ్చ యు ద్ధే స బభూవ హర్షితః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకోనసప్తతితమ స్సర్గః. ౬౯.

సప్తతితమ స్సర్గః.

నరాన్తకం హతం దృష్ట్వా చుక్రుశు ర్నైరృతర్షభాః,
దేవా నక ష్మిమూర్ధాచ పౌలస్త్య శ్చ మహోదరః. ౧
ఆరుహ్యో మేఘసంకాశం వారణేన్ద్రం మహోదరః,
వాలిపుత్రం మహావీర్య మభిదుద్రా వవీర్యవాన్. ౨

భ్రాతృవ్యసనసంతప్త స్తదా దేవా న్తకో బలీ,
ఆదాయ పరిఘం దీప్త మబ్రవీద సమభిద్రవత్. ౩
రథ మాదిత్యసంకాశం యు క్తం పరమవాజిభిః,
అస్థాయ త్రిశిరా వీరో వాలిపుత్ర మథాభ్యయాత్. ౪

స త్రిభి ర్దేవదర్పఘ్నై ర్నైరృతై ర్నైరృతర్షభైః,

పర్వతముభంగి నేలంగూలెను. ౬౩

అంత పీరోత్తముఁడగు నానరాంతకుని అంగదుఁడు యుద్ధంబున వధింపఁగానే దేవతలును వానరులును గావించు సంతోషధ్వనులు నింగిముట్టి చెలంగినవి. ౬౪

అంత నంగదుఁడు రామునిమనస్సునకు సంతోషముగలుగునట్లుగా దుష్కరమయిన పరాక్రమంబు చేయుటఎలన మహాపరాక్రముఁడగు రాముఁడు ఆశ్చర్యమునొంది శ్లాఘించెను; ఆయంగదుఁడును సంతుష్టుఁడై మరల యుద్ధసన్నద్ధుఁడయ్యెను. ౬౫

ఇది యయిదవతొమ్మిదవసర్గము.

డెబ్బదియవసర్గము.

రాక్షసోత్తములగు దేవాంతకుఁడును త్రిశిరుఁడును మహోదరుఁడును నరాంతకుఁడు హతుఁడగుటను జూచి దుఃఖంబున నఱిచిరి. ౧

మహాపరాక్రమశాలియగు మహోదరుఁడు మేఘసమానంబగు నుత్తమయినయేనుఁగు నారోహించి మహాపరాక్రమశాలియగు వాలిసుతుఁడయిన యంగదునిం దఱిమెను. ౨

అట్లు బలవంతుఁడగు దేవాంతకుఁడు తోఁబుట్టువు హతుఁడగుటకు దుఃఖితుఁడై దేదీప్యమానంబగు పరిఘంబుగొని యంగదునిమీఁది కడరెను. ౩

అంత పీరుఁడగు త్రిశిరుండు సూర్యబింబమువలె వెలుఁగుచున్న యుత్తమాశ్వంబులు పూన్చిన రథంబునెక్కి వాలిపుత్రుఁడగు నంగదునిపైకిఁ బోయెను. ౪

ఆయంగదుఁడు అట్లు దేవతలగర్వంబు నణంచునట్టి రాక్షసోత్తములు మువ్వురు తనమీఁదికి వచ్చుటంజూచి పెద్దకొమ్మలుగల వృక్షంబు నొకటిఁ

వృక్ష ముత్పాటయామాస మహావిటప మజ్జదః. ౫
దేవా న్తకాయ తం వీర శ్చిక్షేప సహ సాఙ్గదః,
మహావృక్షం మహాశాఖం శక్రో దీప్తమి వాశనిమ్. ౬
త్రిశిరా స్తం ప్రచిచ్ఛేద శరై రాశీవిషోపమైః,
స వృక్షం కృత్త మాలోక్య ఉత్పపాత త దాఙ్గదః. ౭

స వవర్ష తతో వృక్షాన్ శైలాంశ్చ కపికుఞ్జరః,
తా న్సర్వాచిచ్ఛేద సంక్రుద్ధ స్త్రిశిరా నిశితై శ్శరైః. ౮

పరిఘాగ్రేణ తా న్సర్వా న్బభఞ్జ చ సురా న్తకః,
త్రిశిరా శ్చాఙ్గదం వీర మభిదుద్రావ సాయకైః. ౯

గజేన సమభిద్రుత్య వాలిపుత్రం మహోదరః,
జఘా నోరసి సంక్రుద్ధ స్తోమరై ర్వజ్రసన్నిభైః. ౧౦
దేవా న్తక శ్చ సంక్రుద్ధ పరిఘేణ త దాఙ్గదమ్,
ఉపగ మ్యాభిహ తా న్యశు వ్యపచక్రామ వేగవాన్. ౧౧

స త్రిభి ర్వైరృతశ్రేష్ఠై ర్యుగప త్సమభిద్రుతః,
న వివ్యథే మహాతేజా వాలిపుత్ర ప్రతాపవాన్. ౧౨

స వేగవా న్మహావేగం కృత్వా పరమదుర్జయః,
తలేన భృశ ముత్పత్య జఘా నాస్య మహాగజమ్. ౧౩

తస్య తేన ప్రహారేణ నాగరాజస్య సంయుగే,
పేతతు ర్లోచనే తస్య వినినాద స వారణః. ౧౪

బెల్లగించెను. ౪

వీరుఁడగు నంగదుఁడు దేవేంద్రుఁడు వజ్రాయుధమును ప్రయోగించు నట్లు పెద్దకొమ్మలుగల యామహావృక్షమునుశీఘ్రంబున దేవాంతకునిపైవై చెను. త్రిశిరుఁడు తీక్ష్ణంబులగు బాణంబులచే నావృక్షమును ఛేదించెను; అంగదుఁడు వృక్షంబు ఛేదింపఁబడుటను జూచి యంత నాకాశంబున కుద్గ మించెను. ౭

అంత వానరశ్రేష్ఠుఁడగు నాయంగదుఁడు వృక్షంబులను బర్వతంబు లను గురియఁ ద్రిశిరుఁడు సంక్రుద్ధుఁడై వానినన్నిటిని గఱుకుబాణంబుల ఖండించెను. ౮

దేవాంతకుఁడు పరిఘాగ్రంబున నంగదుఁడు ప్రయోగించువృక్షం బులఁ దట్టినేయుచుండెను. త్రిశిరుఁడు బాణంబులచే వీరుఁడగు నంగదుని నొప్పించెను. ౯

మహోదరుఁడు పరమకుపితుఁడై ఏనుఁగును అంగదునిమీఁదికిఁ దటి మి వజ్రసమానంబులగు తోమరంబులచే నంగదుని తొమ్మిదం గొట్టెను. ౧౦

వేగవంతుఁడగు దేవాంతకుఁడును క్రుద్ధుఁడై యప్పుడు అంగదుని మీఁదికిఁ బోయి శీఘ్రమునఁ బరిఘముతో నంగదునిం బ్రహరించి యవ కాశముగల్గుటకై వెనుకకుఁ బోయెను. ౧౧

మహాతేజుఁడును మహాపరాక్రమశాలియునగు వాలికుమారుఁడైన య య్యంగదుఁడు ఆ శ్లోకకాలమున మువ్వురు రాక్షసోత్తములచే నెదిరింపఁబడి యు నెంతమాత్రము వ్యథనొందలేదు. ౧౨

వేగవంతుఁడును బరమగుర్జయుఁడు నగు నాయంగదుఁడు మహావే గంబు నవలంబించి పైకెగిరి మహోదరుఁ డెక్కియున్న మహాగజంబు నఱ చేతం జఱచెను. ౧౩

యుద్ధంబున నాయంగదుని దెబ్బకు ఆమహోదరుని యేనుఁగుకన్నులు రెండును వీడిపడినవి; ఆయేనుఁగును ఱాఁచెను. ౧౪

విషాణం చాస్య నిష్కృష్య వాలిపుత్రో మహాబలః,
దేవా న్తక మభిప్లుత్య తాడయామాస సంయుగే. ౧౫
స విహ్వలితసర్వాఙ్గో వాతోద్ధూత ఇవ ద్రుమః,
లాఙ్గూలస స వర్ణంచ సుస్రావ రుధిరం ముఖాత్. ౧౬
అ థాశ్వాస్య మహాతేజాఽ కృచ్ఛ్రా ద్దేవా న్తకో బలీ,
ఆవిధ్య పరిఘం ఘోర మాజఘాన త దాఙ్గదమ్. ౧౭

పరిఘాభిహతశ్చాపి వానరేన్ద్రాత్మజ స్తదా,
జానుభ్యాం పతితో భూమా వున రే వోత్పపాత హ. ౧౮
త ముత్పత న్తం త్రిశిరా స్త్రిభి ర్బాణై రజిహ్మగైః,
ఘోరై ర్హరిపతేఽ పుత్త్రం లలాటేఽభిజఘాన హ. ౧౯
తతోఽఙ్గదం పరిక్షిప్తం త్రిభి రై న్ద్రృతవుఙ్గవైః,
హనూమా నపి విజ్ఞాయ నీల శ్చాపి ప్రతస్థతుః. ౨౦
తత శ్చక్షేప శై లాగ్రం నీల స్త్రిశిరసే తదా,
త ద్రావణసుతో ధీమా న్బిభేద నిశితై శ్శరైః. ౨౧

తద్బాణశతనిర్భిన్నం విదారితశిలాతలమ్,
సవిస్ఫులిఙ్గం సజ్వాలం నిపపాత గిరే శ్శిరః. ౨౨
తతో జృమ్భిత మాలోక్య హర్షా ద్దేవా న్తక స్తదా,
పరిఘే ణాభిదుద్రావ మారుతాత్మజ మాహవే. ౨౩

త మాపత న్త ముత్ప్లుత్య హనూమా న్మారుతాత్మజః,
ఆజఘాన తదా మూర్ధ్ని వజ్రకల్పేన ముష్టినా. ౨౪

శిరసి ప్రహర న్వీర స్తదా వాయుసుతో బలీ,

మహాబలశాలియగు నంగదుఁడు మహోదరుని యేనుఁగుదంతమును బెఱికి యుద్ధంబున దేవాంతకునిమీఁదికి దుమికి దానిచే నతనిం గొట్టెను.

ఆంత దేవాంతకుఁడు వాయువుచేఁ ద్రోయఁబడినవృక్షంబుపగిది నిశ్చేష్టుఁడైపడి నోటనుండి లత్తుకరసముఁబంటి నెత్తురుగ్రక్కెను. ౧౬

అంత మహాతేజుఁడును మహాబలుఁడు నగుదేవాంతకుఁ డెట్టకేలకు ఊఱటనొంది భయంకరాకారంబగు పరిఘంబు గిఱ్ఱగిఱంద్రిప్పి యంగదుఁ గొట్టెను. ౧౭

అప్పుడు వానరరాజపుత్రుఁడగు నంగదుఁడు పరిఘంబుచేఁ గొట్టఁబడియు మ్రోఁకాళ్ళు భూమియంట బోరగిలంబడి తత్క్షణంబున నే లేచెను. ౧౮

త్రిశిరుఁడు వానరరాజపుత్రుఁడగు నంగదుఁడు లేచుటంజూచి యతనిని భయంకరంబులగు మూఁడుబాణంబులచే నొసటంగొట్టెను. ౧౯

ఆంత అంగదునొక్కని ముగ్గురరాక్షసోత్తములు చుట్టుకొని యున్నారనితెలిసి హనుమంతుఁడును నీలుఁడును దోడ్పడిరి. ౨౦

ఆంత నీలుఁడు త్రిశిరునిమీఁద నొక్కపర్వతశిఖరంబు నేయ బుద్ధిమంతుఁడగు నారాయణపుత్రుఁడు కఱకుబాణంబులచే దానిం గునియలుగావించెను. ౨౧

ఆప్పర్వతశిఖరము త్రిశిరునిబాణంబులచే భిన్నమై తారాళ్ళన్నియుం బగిలి మిణుంగుఱులతోను జ్వాలలతో నొప్పుచు నేలంబడెను. ౨౨

ఆంత నప్పుడు దేవాంతకుఁడు ఆపర్వతశిఖరంబు తునియలయి పడుటంజూచి సంతోషంబున పరిఘంబుగొని యుద్ధంబున వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౨౩

ఆప్పుడు వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడు తనపైకి దేవాంతకుఁడు వచ్చుటంజూచి యతనిపైకెగిరి యతని శిరస్సునందు నజ్రతుల్యంబగు పిడికిటం బొడిచెను. ౨౪

ఆప్పుడు వీరుఁడును బలవంతుఁడునగు వాయుపుత్రుఁడైన హనుమం

నాదే నాకమ్పయ న్భైరవ రాక్షసాన్ స మహాకపిః. ౨౫

స ముష్టినిష్పిష్టవికీర్ణమూర్ధా
నిర్వ్యన్తదన్తాక్షివిలమ్బిజిహ్వః,
దేవా న్తకో రాక్షసరాజసూను
ర్గతాసు రుర్వ్యాం సహసా పపాత. ౨౬
తస్మిన్హతే రాక్షసయోధముఖ్యే
మహాబలే సంయతి దేవశత్రౌ,
క్రుద్ధస్త్రిమూర్ధా నిశితాగ్ర ముగ్రం
వవర్ష నీ లోరసి బాణవర్షమ్ ౨౭
మహోదరస్తు సంక్రుద్ధ కుఞ్జరం పర్వతోపమమ్,
భూయ స్సమధిరు హ్యాశు మన్దరం రశ్మిమా నివ. ౨౮

తతో బాణమయం వర్షం నీల స్సోర స్యపాతయత్,
గిరౌ వర్షం తటిచ్చక్రచాపవా నివ తోయదః. ౨౯

తత శ్శరాహ్మే రభివర్ష్యమాణో
విభిన్నగాత్రో రుధిరేణ సైన్యపాలః,
నీలో బభూ వాథ నిసృష్టగాత్రో
విష్టమ్భిత స్తేన మహాబలేన. ౩౦
తత స్తు నీలస్య ప్రతీలభ్య సంజ్ఞాం
శైలం సముత్పాట్య సవృక్షమణ్డమ్,
తత స్సముత్పత్య భృశోగ్రవేగో
మహోదరం తేన జఘాన మూర్ధ్ని. ౩౧

తుఁడు దేవాంతకుని శిరస్సుపై గుద్ది రాక్షసులందఱు భయంబున పడఁకునట్లు సింహనాదంబుచేసెను. ౨౫

రాక్షసరాజుండగు రావణునిపుత్రుఁడగు నాదేవాంతకుఁడు హనుమంతుని పిడికిటిపోటునకు తల పెనుప్రక్కలయి దంతములును నేత్రములును రాల నాలుక్రేలుకాడ గతప్రాణుఁడై శీఘ్రంబున నేలంగూలెను. ౨౬

రాక్షసవీరులలో నుత్తముఁడును మహాబలుఁడును దేవశత్రువునను నాదేవాంతకుఁడు యుద్ధంబున హతుఁడగుటనుజూచి త్రిశిరుఁడు కుపితుఁడై నీలునిపక్షస్థలంబుపై తీక్ష్ణంబులగు పెక్కుబాణంబులఁ గురిపించెను. ౨౭

మహోదరుఁడు మిక్కిలియుఁ గుపితుఁడై మందరపర్వతంబును సూర్యుఁడారోహించునట్లు పుకల నుతియొకపర్వతాకారమయిన యేనుఁగు నారోహించి యుద్ధంబునకు వచ్చెను. ౨౮

అంత మెఱపులసమూహములతోను ఇంద్రధనుస్సులతోను గూడిన మేఘము పర్వతంబుమీఁద వర్షంబుగురియించునట్లు ఆమహోదరుఁడు సమస్తభూషణంబులతో నొప్పుమధనుర్ధరుఁడై నీలునిపక్షస్థలంబునందు బాణవర్షంబు గురిపించెను. ౨౯

అంత వానరసేనానాయకుఁడగు నీలుఁడు మహాబలుఁడైన యమ్మహోదరునిచే నట్లు బాణంబువర్షంబుల నభిపర్షితుఁడై దేహమంతయుఁ గాయంబులయి శిథిలములయిన యవయవములతో ఇట్టట్టుకదలలేక స్తంభితుఁడయ్యెను. ౩౦

అంత భయంకరవేగుఁడగు నీలుఁడు కొంతపడికిం దెలివొంది వృక్షసమూహాలంకృతంబగు నొకపర్వతంబుఁ బెల్లగించి మహావేగంబున నెగసివచ్చి మహోదరుని తలమీఁదం గొట్టెను. ౩౧

తత స్స శైలేన్ద్రనిపాతభగ్నో
మహోదర స్తేన మహాద్విపేన,
విపోథితో భూమితలే గతాసుఃి
పపాత వజ్రాభిహతో యథాద్రిః. 32
పితృవ్యం నిహతం దృష్ట్వా త్రిశిరా శ్చాప మాదదే,
హనూమన్తం చ సంక్రుద్ధో వివ్యాధ నిశితై శ్శరైః. 33

స వాయుసూనుఃి కుపిత శ్చిక్షేప శిఖరం గిరేః,
త్రిశిరా స్తచ్ఛరై స్తీక్ష్ణై ర్బిభేద బహుధా బలీ. 34

తద్వ్యర్థం శిఖరం దృష్ట్వా ద్రుమవర్షం మహాకపిః,
విససర్జ రణే తస్మి న్రావణస్య సుతం ప్రతి. 35

తమాపతన్త మాకాశే ద్రుమవర్షం ప్రతాపవాన్,
త్రిశిరా నిశితై ర్బాణై శ్చిచ్ఛేద చ ననాద చ. 36
తతో హనూమా నుత్ప్లుత్య హయాం స్త్రిశిరస స్తదా,
విదదార నఖై ఃక్రుద్ధో నాగేన్ద్రం మృగరాడివ. 37
అథ శక్తిం సమాదాయ కాళరాత్రి మి వాన్తకఃి,
చిక్షే పానిలపుత్రాయ త్రిశిరా రావణాత్మజఃి. 38
దివఃక్షిప్తా మివోల్కాం తాం శక్తిం క్షిప్తా మసఙ్గతామ్,
గృహీత్వా హరిశార్దూలో బభఞ్జ చ ననాద చ. 39

తాం దృష్ట్వా ఘోరసంకాశాం శక్తిం భగ్నాం హనూమతా,
ప్రహృష్టా వానరగణా విసేదు ర్బలదా ఇవ. 40
తతఃి ఖడ్గం సముద్యమ్య త్రిశిరా రాక్షసో త్తమఃి,

అంత నమ్మహోదరుఁడు ఆపర్వతంబు దెబ్బకు తనయేనుఁగుతోఁగూడ దేహమంతయు విటీగి వజ్రాయుధహతంబగు పర్వతంబుకరణి గతప్రాణుఁడై నేలంగూలెను. 31

త్రిశిరుఁడు తనపినతండ్రియగు మహోదరుఁడు నిహతుఁడగుటం జూచి క్రుద్ధుఁడై ధనుస్సుగ్రహించి హనుమంతుని దీక్ష్ణబాణంబులం బ్రహరించెను. 33

ఆహనుమంతుఁడు కోపించి పర్వతశిఖరం బొకటి ప్రయోగించెను; బలవంతుఁడగు త్రిశిరుఁడు కఱకుబాణంబులఁ బెక్కుప్రయ్యలుగా దానిఁ దునియలుగావించెను. 3౪

హనుమంతుఁడు తాను ప్రయోగించిన పర్వతశిఖరంబు వ్యర్థంబగుటం జూచి యయ్యుద్ధంబున రావణపుత్రుఁడగు త్రిశిరునిపై వృక్షంబులఁ గురిపించెను. 3౫

మహాపరాక్రమశాలియగు త్రిశిరుఁడు వృక్షవర్షంబు వచ్చుటంజూచి దాని నాకాశంబుననే కఱకుబాణంబులచే ఛేదించి సింహనాదంబుచేసెను.

అంత నప్పుడు హనుమంతుఁడు క్రుద్ధుఁడై యెగిరిపోయి మహాగజంబును సింహము చీల్చినట్లు త్రిశిరునిగుఱ్ఱమును నఖంబులచేఁ జీల్చివేసెను.

అంత రావణపుత్రుఁడగు త్రిశిరుఁడు యముఁడు కాళరాత్రిబోలె శక్తింగొని వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతునిపై వేసెను. 3౮

వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు ఆకాశంబుననుండిపడు పెద్దకొఱవి కర్రవలెనున్న యాత్రిశిరుఁడు ప్రయోగించినశక్తిని తన్నుదితాఁకకమున్నే దానింబట్టి విటీచి సింహనాదంబు గావించెను. 3౯

ఆట్లు భీయంకరాకారమయిన యాశక్తిని హనుమంతుఁడు విటీచివేయుటంజూచి వానరులు సంతోషమునొంది మేఘంబులభంగి గర్జించిరి. ౪౦

అంత నప్పుడు రాక్షసవర్యుఁడగు త్రిశిరుఁడు ఖడ్గంబుదీసి విశాలం

నిజఘాన తదా వ్యూఢే వాయుపుత్రస్య వజ్రిసి. ౪౦
ఖడ్గప్రహారాభిహతో హనూమాన్మారుతాత్మజః,
అజఘాన త్రిశిరసం తలే నోరసి వీర్యవాన్. ౪౧
స తలాభిహత స్తేన ప్రస్రస్తహస్తాయుధో భువి,
నిపపాత మహాతేజా స్త్రిశిరా స్త్యక్తచేతనః. ౪౩
స తస్య పతతశ్ఛిన్నం సమాచ్ఛిద్య మహాకపిః,
ననాద గిరిసఙ్కాశ స్త్రాసయన్ సర్వనైర్ఋతాన్. ౪౪

అమృష్యమాణ స్తం ఘోష ముత్పపాత నిశాచరః,
ఉత్పత్యచ హనూమన్తం తాడయామాస ముష్టినా. ౪౫
తేన ముష్టిప్రహారేణ సంచుకోప మహాకపిః,
కుపితశ్చ నిజగ్రాహ కిరీటే రాక్షసర్షభమ్. ౪౬
స తస్య శీర్షాణ్యసినా శితేన
కిరీటజుష్టాని సకుణ్డలాని,
క్రుద్ధశ్చ ప్రచిచ్ఛేద సుతోఽనిలస్య
త్వష్టుశ్చ సుత స్యేవ శిరాంసి శక్రః. ౪౭
తా న్యాయతాక్షా ణ్యగసన్నిభాని
ప్రదీప్తనైకాన్వనర లోచనాని,
పేతు శ్శిరాం సీన్ద్రరిపో ర్ధరణ్యాం
జ్యోతీంషి ముక్తాని యథాఽర్కమార్గాత్. ౪౮
తస్మి న్హతే దేవరిపా త్రిశీర్షే
హనూమతా శక్రసరాక్రమేణ,
నేదుశ్చ సఙ్గాశ్చ ప్రచచాల భూమి
రక్షాం స్యథో దుద్రువిరే సమన్తాత్. ౪౯
హతం త్రిశిరసం దృష్ట్వా తథైవ చ మహోదరమ్,

బగు హనుమంతుని ఎత్తిస్తంభంబుపైఁ గొట్టెను ౪౧

పరాక్రమవంతుఁడగు వాయుకుమారుఁడు హనుమంతుఁడు ఖడ్గముచేఁ గొట్టఁబడినవాఁడై త్రిశిరునితోఁ మ్రుప్పై నఱచేతిం బ్రహారించెను ౪౨

మహాపరాక్రమశాలియగు నాత్రిశిరుఁడు హనుమంతుని యఱచేతిదెబ్బకు మూర్ఛితుఁడై చేతియాయుధంబు జాఱిపడ నేలంబడెను. ౪౩

పర్వతాకారుఁడగు నా హనుమంతుఁడు అట్లు మూర్ఛితుఁడై నేలంబడుచున్న త్రిశిరునిచేతి ఖడ్గంబు పెటికికొని సమస్తరాక్షసులును భయపడునట్లు సింహనాదంబుగావించెను. ౪౪

త్రిశిరుఁడు హనుమంతుని సింహనాదంబు సహింపక లేచి హనుమంతునిఁ బిడికిటపోటునం బొడిచెను. ౪౫

హనుమంతుఁడు ఆపిడికిపోటుసకుఁ బరమకుపితుఁడై రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు త్రిశిరునిగిరీటంబునుం బట్టుకొనెను. ౪౬

ఇంద్రుఁడు త్వష్టృపుత్రుఁడగు విశ్వరూపునితలలను ఖండించినట్లు ఆ హనుమంతుఁడు తీక్ష్ణంబగు నాఖడ్గంబుచే కిరీటకుండలాలంకృతంబులగు నా త్రిశిరునిశిరస్సుల మూఁడింటిని ఛేదించెను. ౪౭

మండుచున్న నిప్పువంటి నిడుదకన్నులుగలవియుఁ బర్వతాకారంబులునగు నా యింద్రశత్రువగు త్రిశిరునితలలుమూఁడును ఆకాశంబుననుండి నక్షత్రములు పడునట్లు నేలంబడినవి. ౪౮

దేవశత్రువయిన యా త్రిశిరుని దేవేంద్రపరాక్రముఁడగు హనుమంతుఁడు వధింపఁగానే వానరులందఱు సంతోషంబున సింహనాదంబులు గావించిరి. భూమి చలనంబునొందినది. రాక్షసులు భయపడి దిక్కులకుం బాఱిరి. ౪౯

అట్లు త్రిశిరుఁడును మహోదరుఁడును వధింపఁబడుటయు అంతక

హతౌ ప్రేక్ష్య దురాధర్షౌ దేవాన్తకనరాన్తకౌ. ౫౦
చుకోప పరమామర్షీ మత్తో రాక్షసపుఙ్గవః,

జగ్రాహ గిర్యగ్రసమీం ఘోరాం గదాం సర్వాయసీం శుభామ్.
హేమపట్ట పరిక్షిప్తాం మాంసశోణిత ఫేనిలామ్,
విరాజమానాం వపుషా శత్రుశోణిత రక్షితామ్. ౫౪
తేజసా సంప్రదీప్తాగ్రాం రక్తమాల్య విభూషితామ్,
దదాహేవ మహాపద్మ సార్వభౌమ భయావహామ్. ౫౩

గదా మాదాయ సంక్రుద్ధో మత్తో రాక్షసపుఙ్గవః,
హరీన్ సముభిదుద్రావ యుగాన్తాగ్ని రివ జ్వలన్. ౫౨
అథర్షభ స్సముత్పత్య వానరో రావణానుజమ్,
మత్తానీక ముపాగమ్య తస్థౌ తస్యాగ్రతో బలీ. ౫౫
తం పురస్తా త్స్థితం దృష్ట్వా వానరం పర్వతోపమమ్,
ఆజఘా నోరసి క్రుద్ధో గదయా వజ్రకల్పయా. ౫౬
స తయాఽభిహత స్తేన గదయా వానరర్షభః,
భిన్నవక్షా స్సమాధూత స్సుస్రావ రుధిరం బహు. ౫౭
స సంజ్ఞాం ప్రాప్య సుచిరా ద్వృషభో వానరర్షభః,
అభిదుద్రావ వేగేన గదాం తస్య మహాత్మనః. ౫౮
గృహీత్వా తాం గదాం భీమా మావిధ్య చ పునఃపునః,
మత్తానీకం మహాత్మానం జఘాన రణమూర్ధని. ౫౯

స స్వయా గదయా భగ్నో విశీర్ణదశనేక్షణః,
నిపపాత తతో మత్తో వజ్రాహత ఇవాచలః. ౬౦

మున్న దుర్ధర్షులయిన దేవాంతకుఁడును నరాంతకుఁడును హతులగుటయుఁ జూచి పరమకోపకుఁడగు రాక్షసోత్తముఁడైన మహాపార్శ్వుఁడు మిక్కిలియుఁ గోపమునొందెను. ౫౦

ఆమహాపార్శ్వుఁడు భయంకరాకారంబును అంతయు నినుముతోఁ జేయఁబడినదియు జయకరంబునుబంగారుకట్టులతోనొప్పుచున్నదియు మాంస శోణితములచేఁ బూయఁబడినదియుఁ గాంతిచేఁ బ్రకాశించుచున్నదియు శత్రు రక్తముచే నెట్టగానుండునదియు దేదీప్యమానమయిన యగ్రముగలదియు రక్తపుష్పమాలికలచే నలంకరింపఁబడినదియు నైరావతము పుండరీకము సార్వభౌమమను నీదిగ్గజంబులను భయంబుగల్గించునదియు నగు గదం గ్రహించెను.

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు నామహాపార్శ్వుఁడు పరమకుపితుఁడై గద చేతం గొని ప్రలయకాలానలునిపగిది మండుచు వానరులమీఁదికిఁ బోయెను. ౫౪

ఆంత బలవంతుఁడగు ఋషభుఁడు ఒక్కయెగురున రావణుని తమ్ముఁడగు మహాపార్శ్వునిజేరి యతనిముందట నిలిచెను. ౫౫

ఆమహాపార్శ్వుఁడు పర్వతాకారుఁడగు ఋషభుఁడు తనముందట నిలుచుటంజూచి కోపించి వజ్రసమానంబగు గదచేతనతనిమొత్తునఁ గొట్టెను.

వానరశ్రేష్ఠుఁడగుఋషభుఁడు అట్లు మహాపార్శ్వునిచేఁ గదతోఁ గొట్టఁబడినవాఁడై మొత్తుపగిలి యధికముగా నెత్తురుగాఁగ జలనంబు నొందెను.

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు ఋషభుఁడు ఎట్టకేలకు మూర్ఛదేటి వేగంబున మహాబలుఁడగు నామహాపార్శ్వుని గదమీఁదికిఁ బరుగెత్తెను. ౫౭

ఆఋషభుఁ డట్లు భయంకరాకారమయిన యాగదం బెటికికొని పలుమాఱు గిఱగిఱఁ ద్రిప్పి దానిచే యుద్ధంబున మహాబలుఁడగు మహాపార్శ్వుం గొట్టెను. ౫౮

ఆంత నామహాపార్శ్వుఁడు తనగదచేతనే కొట్టఁబడినవాఁడై దంత ములును నేత్రములును రాలి వజ్రాయుధహతంబగు పర్వతంబుపగిది నేలం గూలెను ౬౦

విశీర్ణనయనే భూమా గతసత్త్వే గతాయుషి,
పతితే రాక్షసే తస్మి న్నిద్రుతం రాక్షసం బలమ్. ౬౧
తస్మిన్హతే భ్రాతరి రావణస్య
తన్నైఋతానాం బల మున్నవాభమ్,
త్యక్తాయుధం కేవలజీవితార్థం
దుద్రావ భిన్నార్ణవసన్నికాశమ్. ౬౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తతితమ స్సర్గః. ౭౦.

ఏకసప్తతితమ స్సర్గః.

స్వబలం వ్యథితం దృష్ట్వా తుములం రోమహర్షణమ్,
భ్రాతృంశ్చ నిహతాన్ దృష్ట్వా శక్రతుల్యపరాక్రమాన్. ౧
పితృవ్యౌ చాపి సన్దృశ్య సముద్రే సన్నిషూదితౌ,
యుద్ధోన్మత్తంచ మత్తంచ భ్రాతరా రాక్షసర్షభౌ. ౨
చుక్రోప చ మహాతేజా బ్రహ్మదత్తవరో యుధి,
అతికాయోఽద్రిసఙ్కాశో దేవదానవదర్పహా. ౩

స భాస్కరసహస్రస్య సఙ్ఘాత మివ భాస్వరమ్,
రథ మాస్థాయ శక్రారి రభిదుద్రావ వానరాన్. ౪
స విస్ఫార్య మహ చ్చాపం కిరీటీ మృష్టకుణ్డలః,
నాదవిశ్రావయామాస ననాదచ మహాస్వనమ్. ౫

తేన సింహప్రణాదేన నాదవిశ్రావణేనచ,
జ్యాశబ్దేన చ భీమేన త్రాసయామాస వానరాన్. ౬
తే దృష్ట్వా దేహమాహాత్మ్యం కుమ్భకర్ణోఽయ ముత్థితః,
భయార్తా వానరా స్సర్వే సంక్రయ న్తే పరస్పరమ్. ౭

ఆమహాపార్శ్వుడు కన్నులు వీడిపడ గతబలుఁడై గతజీవితుఁడై నేలఁ బడినంతనే రాక్షససైన్యము భీతియంబునం బాఱెనది. ౬౧

ఆరావణుని తమ్ముఁడగు మహాపార్శ్వుఁడు హతుఁడుకాఁగానే సముద్రసమానమయిన రాక్షససైన్యము ఆయుధంబులువిడిచి బ్రతికిసంజాలునని చెల్లెలికట్టడాటిన సముద్రంబుపగిదిఁ బరుగెత్తినది. ౬౨

డెబ్బదియవసర్గము

డెబ్బదియొకటవసర్గము.

అట్లు తనుసైన్యమంతయుం కలంగి విచ్చి రోమహర్షణంబుగాఁ బాఱుటయుం దేవేంద్రప్రాక్రములగు తోఁబుట్టువులు విధింపఁబడుటయుం మఱియుం దనపినతండ్రులను రాక్షసోత్తములసయిన యున్నదమ్ములు మహోదరమహాపార్శ్వులు యుద్ధంబున నిహతులగుటయుంజూచి సుహాతేజుఁడు బ్రహ్మదేవు నివలన వరంబువడసినవాఁడును బర్వతాకారుఁడును మిక్కిలియుం యుద్ధంబున దేవదానవుల గర్వంబు సేయఁగలిగినవాఁడునగునతికాయుఁడు మిక్కిలియుఁ గోపంబునొందెను. ౧-౩

దేవేంద్రశత్రుసయిన యాయుష్యతికాయుఁడు వేయిసూర్యులంబోలె దేదీప్యమానంబయిన రథంబు నాలోహించి వానరులమీఁది కడరెను. ౪

కిరీటంబును స్వచ్ఛంబులగు కుండలంబులుఁ ధరించియున్న యాయతికాయుఁడు ఆల్లెత్రాటిధ్వనిగురు ధనుస్సుసారించి తనపేరెల్లెడల వినిపించు మహాధ్వనిగలుగునట్లు సింహనాదముచేసెను. ౫

ఆయతికాయుని సింహనాదమునకును బేరువినిపించుటపసు వానరులందఱు భీతులునొందిరి. ౬

ఆవానరులందఱు అతికాయుని మహాదేహమునుజూచి "ఖంధకర్ణుఁడే మరల లేచివచ్చినవాఁడు" అని భీతిపీడితులయి యొకరినొకరు ఆశ్రయించిరి. ౭

తే తస్య రూప మాలోక్య యథా విష్ణో స్త్రివిక్రమే,
భయం దావ్నరయూథా స్తే విద్రవన్తి తతస్తతః. ౯
తే తిష్ఠాయం సమాసాద్య నానరా మూఢచేతసః,
శరణ్యం శరణం జగ్ము ర్లఙ్కాణ్డా ర్జ మాహవే. ౧౮
తతో ఽభిగామం కాకుత్స్థో రథస్థం పర్వతోపమమ్,
దదర్శ ధిస్వినం రూఢా ద్గర్జన్తం కాలమేఘవత్. ౧౦

స లం స్పృష్ట్వా మహాత్మానం రాఘవస్తు విసిష్మియే,
వానరాన్ సా న్త్వయిత్వా ఽథ విభీషణ మువాచ హ. ౧౧
కో ఽసౌ సన్దహ్యతే సంకాశో ధనుష్మా న్మహారిలోచనః,
యు క్తో మాయుసహస్రేణ విశా లే న్యన్దనే స్థితః. ౧౨
య ఏష నిశితై శ్శూలై స్సన్తీక్ష్ణై ర్ముసలై ర్గదైః,
అర్చిష్మద్భి ర్వృతో భాతి భూతై రివ మహేశ్వరః. ౧౩

కాలజిహ్వో ర్జనాభి ర్య ఏషో ఽతివిరాజతే,
ఆవృతో రథశ క్తీభి ర్విద్యుద్భి రివ తోయదః. ౧౪

ధనూంషి చాస్య సజ్జాని హేమపృష్ఠాని సర్వశః,
శోభయన్తి రథశ్రేష్ఠం శక్రచాప ఇవామ్బరమ్. ౧౫

ఏష రక్షోగణాస్తూలో రణభూమిం విరాజయన్,
అభ్యేతి రథినాం శ్రేష్ఠో గతో నాదిత్యతేజసా. ౧౬
ధ్వజశ్చాస్యోర్ధ్వప్రతిష్ఠేన రాహు ణాభివిరాజతే,
సూర్యరశ్మినిభై ర్బాణై ర్దిశో దశ విరాజయన్. ౧౭

ఆవానరులు త్రివిక్రమావతారమునందలి విష్ణుదేవునిరూపమువలెనున్న యాఅతికాయుని రూపముంజూచి భయపడి ఇట్టట్లు పాఱిపోయిరి. ౮

ఆవానరులు అతికాయునింజూచి ఏమియుందోచక పరమభీతులై నిర్విణ్ణులైయుద్ధంబున శరణ్యుఁడగు లక్ష్మణునియున్న రాముని శరణుచొచ్చిరి.

అంత రాముఁడు రథగతుఁడును బర్వతాకారుఁడును ధనుర్ధరుఁడును ప్రలయకాలమేఘంబుకైవడి గర్జించుచున్నవాఁడునగు నతికాయుని దూరంబుననుండి చూచెను. ౧౦

రాముఁడు మహోత్సుఁడగు నాయతికాయుంజూచి యాశ్చర్యమునొంది వానరుల నాశ్వాసించి విభీషణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను ౧౧

వేయిగుఱ్ఱంబులుగట్టిన విశాలరథంబున నున్నాఁడే; ఈపర్వతాకారుఁడును ధనుర్ధరుఁడును సింహలోచనుఁడునగు వీరుఁడెవ్వఁడు? ౧౨

కాంతిమంతములగు శూలములచేతను బ్రాసములచేతను తోమరములచేతను బరివేష్టితుఁడై భూతంబులచేఁ బరివేష్టితుండగు రుద్రునికైవడిఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడే; ఈతఁ డెవ్వఁడు? ౧౩

మఱియు మృత్యువుయొక్క నాలుకలువలె రాజిల్లుచుండు శక్తుల తోఁగూడినవాఁడే; మెఱుపులతోఁగూడిన మేఘమువలె వెలుఁగుచున్నాఁడే; ఈతఁ డెవ్వఁడు? ౧౪

ఆన్నియు సజ్యంబులయి పృష్ఠభాగంబులఁ గాంచనాలంకృతంబులయియుండు నీతనిధనుస్సులను ఇంద్రధనుస్సు ఆకాశమునంబోలె రథమును ఎంతయు సలంకరించుచున్నవి ౧౫

ఈరథికోత్తముఁడు సూర్యతేజంబగురథంబునఁ గూర్చుండి యుద్ధభూమిని వెలుఁగఁజేయుచు వచ్చుచున్నాఁడే; ఈరాక్షససింహుఁ డెవ్వఁడు?

ఈరాక్షసోత్తముఁడు సూర్యకిరణంబులంబోని బాణంబులచే దశదిశలం బ్రకాశింపఁజేయుచు ధ్వజశిఖరంబున నుండురాహువుచే నెంతయు నొప్పుచున్నాఁడు. ౧౭

త్రిణతం మేఘనిర్హ్రాదం హేమపృష్ఠ మలంకృతమ్,
శతక్రతుధనుర్ధ్రఖ్యం ధను శ్చాస్య విరాజతే. ౧౪

స ధ్వజ స్సపతాకశ్చ నానుకర్షో మహారథః,
చతుస్సాదిసమాయుక్తో మేఘ స్తనితనిస్స్వనః. ౧౫

వింశతి ర్ధ్వజ చామ్లాశ్చ తూణ్యో ఽస్య రథ మాస్థితాః,
కార్ముకాని చ భీమాని జ్యాశ్చ కాఞ్చనపిఙ్గళాః. ౧౦
చాప్యచ ఖడ్గో రథగతో చర్మ్యష్టా చర్మ్యశోభితో,
చతుర్హస్త స్తరుయుతో వ్యక్తమ స్తదశోభతో. ౧౧

రక్తకణ్ఠగుణో ధీరో మహాపర్వతసన్నిభః,
కాళీ కాలమహాపక్ష్మో మేఘస్థ ఇవ భాస్కరః. ౧౨

కాఞ్చనాఙ్గదనద్ధాభ్యాం భుజాభ్యా మేష శోభతే,
శృఙ్గాభ్యా మివ తుఙ్గాభ్యాం హిమవా న్పర్వతో త్తమః. ౧౩

కుణ్డలాభ్యాం తు యస్యైత ద్భాతివక్త్రం శుభేక్షణమ్,
పునర్దీప్తస్య నరగతం పూర్ణం బిమ్బ మి వైన్దవమ్. ౧౪
ఆచక్ష్వ మే మహాబాహో! త్వ మేనం రాక్షసోత్తమమ్,
యం దృష్ట్వా వానరా స్సర్వే భయార్తా విద్రుతా దిశః. ౧౫

స పృష్టో రాజపుత్రేణ రామే ణామితతేజసా,
ఆచచక్షే మహాతేజా రాఘవాయ విభీషణః. ౧౬

ఆద్యంతములయందును మధ్యమునందును వంగియుండునదియు మేఘధ్వనివంటి జ్యాధ్వనిగలదియుఁ గాంచనాలంకృతంబును ఇంద్రధనుస్సుతో సరియయినదియునగు నీతనిచేతివిల్లును ఎంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౧౮

ఈతనిమహారథము ధ్వజపతాకలతోను ఆనుకర్షముతోనుంగూడి నలుగురుసారథులచేఁ దోలఁబడుచున్నదై, మేఘగర్జనమువంటి ధ్వనిగలదై యెంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నది. ౧౯

ఈతనిరథంబుపై నుప్పదియొనిమిదియస్త్రములపొదు లున్నవి; మఱియుభయంకరములయినధనుస్సులునుబంగారువన్నెగలఅల్లెత్రాళ్లునుపెక్కు లున్నవి.

నాలుగుచేతుల ప్రమాణముగలపిట్టలుగలవియుఁ బదిచేతుల నిడుపుగలవియు నగుఖడ్గములు రెండు రథంబున ఇతనిపార్శ్వభాగంబుల నలంకరించుచున్నవి. ౨౧

ఈతఁడు ఎఱ్ఱనిపుష్పమాలికను గంధమునదాల్చి ధీరుఁడై మహాపర్వతాకారుఁడై నీలవర్ణుఁడై మృత్యుపుత్రునంబోలె బెద్దనోరుగలవాఁడై మేఘచ్ఛన్నుఁడగు సూర్యునివగిదిఁ దేజరిల్లుచున్నాఁడు. ౨౨

ఈరాక్షసుఁడు బంగారుబాహుపురులచే నలంకృతములయిన యున్నతము లగుభుజములచే ఉన్నతములగు శిఖరములచే హిమవత్పర్వతమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నాఁడు. ౨౩

మహాబాహుఁడవగు విభీషణుఁడా! మంగళకరములగు నేత్రములుగల యొవ్వనిముఖము కుండలములు దాల్చియుండుటచే పూర్ణసునక్షత్రముల నడుమనుండు పూర్ణమగు చంద్రబింబమువలె నొప్పుచున్నదో మఱియు నెవ్వనిఁజూచి వానరులందఱు భయమునొంది పరుగెత్తుచున్నారో ఆట్టి యీరాక్షసోత్తముఁ డెవ్వఁడో నీవు నాకుఁ జెప్పుము. అని రాముఁడు విభీషణు నడిగెను. ౨౪, ౨౫

మహాతేజుఁడగు విభీషణుఁడు రావణోపరుఁడును తొలఁదిలేని తేజస్సుగలవాఁడునగు రాముఁ డడుగుటను విని రామున కిట్లని చెప్పెను. ౨౬

దశగ్రీవో మహాతేజా రాజా వైశ్రవణానుజః,
భీమకర్మా మహోత్సాహో రావణో రాక్షసాధిపః. 29
త స్యాసీ ద్వీర్యవా న్పుత్రో రావణప్రతిమో రణే,
వృద్ధసేవీ శ్రుతిధర స్సర్వాస్త్రవిదుపాం వరః. 30
అశ్వపృష్ఠే రథే నాగే ఖడ్గే ధనుషి కర్మణే,
భేదే సాన్త్వేచ దానేచ నయే మన్త్రేచ సమ్మతః. 31

యస్య బాహూ సమాశ్రిత్య లఙ్కా వసతి నిర్భయా,
తనయం ధాన్యమాలిన్యా అతికాయ మిమం విదుః. 30
ఏతే నారాధితో బ్రహ్మా తపసా భావితాత్మనా,
అస్త్రాణి చా ప్యవాప్తాని రిపవశ్చ పరాజితాః. 31
సురాసురై రవధ్యత్వం దత్త మస్మై స్వయంభువా,
ఏతచ్చ కవచం దివ్యం రథ శ్చోర్క భాస్వరః. 32
ఏతేన శతశో దేవా దానవాశ్చ పరాజితాః,
రక్షీతాని చ రక్షాంసి యక్షాశ్చాపి నిషూదితాః. 33
వజ్రం విష్టమ్భితం యేన బాణై రిన్ద్రస్య ధీమతః,
పాశ స్సలిలరాజస్య రణే ప్రతిహత స్తథా. 34
ఏషోఽతికాయో బలవా న్రాక్షసానా మథర్షభః,
రావణస్య సుతో ధీమా న్దేవదానవదర్పహా. 35
తదస్మి న్నీయతాం యత్నః క్షిప్రం పురుషపుఙ్గవ!,
పురా వానరసైన్యాని క్షయం నయతి సాయకైః. 36

తతోఽతికాయో బలవా న్సన్నివిశ్య హరివాహినీమ్,
విస్ఫారయామాస ధను ర్మనాద చ పునఃపునః. 37

మహాతేజుఁడును గుణోరునితమ్ముఁడును భయంకరకర్ముఁడును మహో త్సాహుఁడును రాక్షసేశ్వరుఁడునగు రాజు రావణుఁడున్నాఁడుగదా! 28

ఆరావణునకుఁ బరాక్రమవంతుఁడును యుద్ధంబున రావణునంతటి వాఁడును పృథ్వులనేపించువాఁడును విద్యావంతుఁడును సప్తాస్త్రవేత్తలలో నును త్తముఁడునుగుఱ్ఱమునైనను రథంబుమీఁదను గజంబుమీఁదను ధనుర్విద్య యందును గృషియందును సామదానభేదోపాయంబులయందును నీతియం దును ఆలోచనమునందును సమర్థుఁడని యెన్నికగన్నవాఁడునగు; పుత్రుఁ డున్నాఁడు. 29, 2F

ఇతఁడు ధాన్యమాలినిలోఁ బుట్టిన అతికాయుఁడ; ఇతని బాహుబలము నాశ్రయించియే లంకాపురి నిర్భయంబుగా నున్నది. 30

భావితాత్ముఁడగు నీయతికాయుఁడు తపస్సుచేసి బ్రహ్మదేవు నారా ధించి దివ్యాస్త్రంబులంబొంది శత్రువులను జయించినాఁడు. 3G

బ్రహ్మదేవుఁడు ఇయ్యతికాయునకు దేవాసురులచే వధ్యుఁడు గాకుం డుటయు ఇద్దివ్యకవచంబును సూర్యప్రకాశంబగు నీరథమును ఒసఁగెను. 3H

ఇయ్యతికాయుఁడు పెక్కుమార్లు దేవతలను దానవులను జయించి రాక్షసుల రక్షించి యున్నాఁడు; యక్షులను వధించియున్నాఁడు. 33

ఎవ్వండు యుద్ధంబున బాణంబులచే దేవేంద్రునివజ్రాయుధమును స్తంభింపఁజేసినాఁడో, ఆట్లు వరుణునిపాశమునుగూడఁ బ్రతిహతము గావించినాఁడో, అట్టిబలవంతుఁడును రాక్షసోత్తముఁడును బుద్ధిమంతుఁడును దేవ దానవులగర్వంబు సణంచువాఁడునురావణపుత్రుండునగు నతికాయుండితఁడు.

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా! కాఁబట్టి యీతనినిజయమయి శీఘ్రముగాఁ బ్రయత్నముచేయుము; లేనియెడ ఇంక బాణంబులచే వానర సైన్యములను నశింపఁజేయును అని విభీషణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. 3I

అంత బలవంతుఁడగు నతికాయుండు వానరసేనం బ్రవేశించి జ్యానా దంబు గావించి పలుమాఱు సింహనాదంబుచేసెను. 38

తం భీమవపుషం దృష్ట్వా రథస్థం రథినాం వరమ్,
అభిపేతు ర్మహాత్మానో యే ప్రధానా వనౌకసః. 3౮
కుముదో ద్వివిదో మైన్దో నీల శ్శరభ ఏవచ,
పాదపై ర్గిరిశృఙ్గై శ్చ యుగప త్సమభిద్రవన్. 3౯

తేషాం వృక్షాంశ్చ శైలాంశ్చ శరైర్గ కాఞ్చనభూషణైః,
అతికాయో మహాతేజా శ్చిచ్ఛే దాస్త్రవిదాం వరః. ౪౦

తాం శ్చైవ సర్వాన్ సహరీన్ శరైర్ స్సర్వాయసై ర్బలీ,
విద్ధ్వా థాభిముఖ స్సఙ్క్షే భీముకాయో నిశాచరః. ౪౧

తేఽర్దితా బాణవర్షేణ భిన్నగాత్రాగ్ర ప్లవఙ్గమాః,
న శేకు రతికాయస్య ప్రతికర్తుం మహారణే ౪౨

తతై ర్నన్యం హరీణాం త్రాసయామాస రాక్షసః,
మృగయూథ మివ క్రుద్ధో హరి ర్వ్యావనదర్పితః. ౪౩
స రాక్షసేన్ద్రో హరిసైన్యమధ్యే
నాగాధ్యమానం నిజఘాన కంచిత్,
ఉపేత్య రామం సధనుగ్ర కలాపీ
సగర్వితం వాక్య మిదం బభాషే. ౪౪
రథే స్థితోఽహం శరచాపపాణి
ర్నస్త్రాకృతం కంచన యోధయామి,
యద్యస్తి కశ్చి ద్వ్యవసాయయుక్తో
దదాతు మే శీఘ్ర మిహాద్య యుద్ధమ్ ౪౫
తత్తస్య వాక్యం బ్రువతో నిశమ్య

భయంకరాకారుండును రథగతుండును సారథిరోత్తము నతికాయుం
జూచి వానరులలోఁ బ్రధానులను బలవంతులు ఎనుర్గ్గురినిరి 3౮

కుముదుండును ద్వివిదుఁడును మైందుఁడును నీలుఁడును శరభుఁడును
పృక్షంబులును బర్వతశిఖరంబులును జేకొని ఒక్కపెట్ట నెదిరించిరి. 3౯

అస్త్రవేత్తలో నుత్తముఁడును మహాతేజుఁడునగు నతికాయుఁడు
ఆవానరులపృక్షములను బర్వతములను గాంచనాలంకృతములగు బాణములచే
నేదించెను ౪౦

బలవంతుఁడును భయంకరాకారుఁడునగు నాయతికాయుండు,
యుద్ధంబున నావానరుల కభిముఖుండై వారలనందఱను ఉక్కు బాణంబు
లచేఁ బ్రహరించెను. ౪౧

ఆవానరులు అతికాయుని బాణవర్షములచేఁ బీడితులయి దేహమంత
యు గాయములయి పరపశులయి ఆమహాయుద్ధంబున ఏమియు బనులుచే
యఁజాలకపోయిరి ౪౨

అతికాయుఁడు క్రుద్ధంబును యౌవనగర్వితంబునగు సింహము మృగ
సమూహమునుంబోలె ఆవానరసేననంతయుఁ జీకాకుపఱిచెను. ౪౩

రాక్షసశ్రేష్ఠుం డతికాయుండు, వానరసేనయంగు ఆయుధంబు చే
కొని తనపైకి యుద్ధంబునకు రానివాని నెవ్వానిని గొట్టనొల్లక ధనుస్సూటీరం
బులతో రాముసొద్దకుఁబోయి గర్వయుక్తంబుగా నిమాటం డెప్పెను. ౪౪

నేను రథంబున ధనుర్బాణధరుండనై యుద్ధంబునకు నిలిచియున్నాను.
భయంబునం బాఱునట్టి ఆల్పునితో నెవ్వనితోను యుద్ధంబు గావింపను.
ఇందు యుద్ధోత్సాహముగలవాఁ డెవ్వఁడో, ఆతఁడు నాకిప్పుడు యుద్ధంబొ
సంగుఁగాక. అని అతికాయుఁడు రామునితోఁ డెప్పెను. ౪౫

అతికాయుం డట్లు సగర్వంబుగా మాటలాడుటనువిని శత్రుసంత

చుక్రోప సౌమిత్రి రమిత్ర హన్తా,
అమృష్యమాణశ్చ సముత్పపాత
జగ్రాహ చాపం చ తతః స్మయిత్వా. ౪౬

క్రుద్ధ స్సౌమిత్రి రుత్పత్య తూణా దాశీ విష సాయకమ్,
పురస్తా దతికాయస్య విచకర్ష మహా ధనుః. ౪౭
పూరయన్ సమహీం శైలా నాకాశం సాగరం దిశః,
జ్యాశబ్దో లక్ష్మణ స్యోగ్ర స్త్రాసయ న్రజనీచరాన్. ౪౮

సౌమిత్రే ర్జ్యాపనిర్ఘోషం శ్రుత్వా ప్రతిభయం తదా,
విసిష్మియే మహా తేజా రాక్షసేన్ద్రో బలీ. ౪౯

అథాతికాయ స్సుపితో దృష్ట్వా లక్ష్మణ ముస్థితమ్,
ఆదాయ నిశితం బాణ మిదం వచన మబ్రవీత్. ౫౦
బాల స్త్వ మసి సౌమిత్రే! విక్రమే ష్వవిచక్షణః,
గచ్ఛ కిం కాలసదృశం మాం యోధయితు మిచ్ఛసి. ౫౧

నహి మద్బాహుసృష్టానా మస్త్రాణాం హిమవా నపి,
సోఢు ముత్సహతే వేగ మన్తరిక్ష మథో మహీ. ౫౨
సుఖప్రసుప్తం కాలాగ్నిం నిబోధయితు మిచ్ఛసి,
న్యస్య చాపం నివర్తస్వ మా ప్రాణా న్జిహి మద్గతః. ౫౩

అథవా త్వం ప్రతిష్టబ్ధో న నివర్తితు మిచ్ఛసి,
తిష్ఠ ప్రాణా న్పరిత్యజ్య గమిష్యసి యమక్షయమ్. ౫౪
పశ్య మే నిశితా న్బాణా నరిదర్పనిషూదనాన్,
ఈశ్వరాయుధసజ్కాశాం స్తప్తకాఞ్చనభూషణాన్. ౫౫

యగు లక్ష్మణుండు కోపించి యతఁడాడినమాట సోర్వఁజాలక యతనిముం దటికిఁబోయి యతని నెంతమాత్రము సరకుసేయక ధనుస్సును గ్రహించెను.

లక్ష్మణుఁడు క్రుద్ధుండై పోయి యమ్ములపొదినుండి బాణంబెత్తి యతి కాయునిముందట జ్యానాదంబుగఁగుర నమ్మహాధనుస్సు నాకర్షించెను. ౪౭

భయంకరంబగు నాలక్ష్మణుసజ్యానాదము భూమిని బర్వతంబుల నాకాశమును సముద్రమును దిక్కులను నిండి రాక్షసులనందఱ భయపఱచుచుఁ జెలంగెను. ౪౮

అప్పుడు భయంకరమయిన లక్ష్మణునిధనుర్ధ్వనినివిని మహాతేజుండును బలవంతుండునగు రాక్షసరాజపుత్రుండతికాయుండు ఎంతయు నాశ్చర్యము నొందెను. ౪౯

అంత నతికాయుండు, లక్ష్మణుండు ఏచ్చటంజూచి కుపితుండై తీక్ష్ణంబగుబాణంబు గ్రహించి యతనితో నిట్లనిచెప్పెను. ౫౦

లక్ష్మణుఁడా! నీవుపిన్నవాఁడవు; పరాక్రమకార్యములయం దసమర్థుఁడవు; కావున నీవు పొమ్ము; మృత్యువుతో సమానుఁడనైన నాతో యుద్ధము చేయ నేలవచ్చినావు? ౫౧

నాబాహువులచే విడువఁబడుస స్త్రీంబులవేగమును హిమవత్పర్వతము గూడ భూమ్యంతరిక్షములుగూడ నెంతమాత్రము సహింపఁజాలవు. ౫౨

సుఖముగా నిద్రించుచున్న ప్రలయకాలానలము నేల ప్రజ్వలింపఁ జేసెదవు? ధనుస్సును విడిచి పరలిపొమ్ము; నన్నెదిరించి ప్రాణంబులు పోఁగొట్టుకొనవలదు. ౫౩

అట్లుగాక నీవు నాకెదురునిలిచి మరలిపోవనొల్లవేని నిలువుము; ఇంక క్షణంబున నీప్రాణంబులు గొని నిన్ను యమపురికంపెదను. ౫౪

తీక్ష్ణంబులును శత్రుగర్వనాశనంబులును ఈశ్వరుని త్రిశూలంబు వంటివియుఁ గాంచనాలంకృతములునగు నాబాణంబులం జూడుము. ౫౫

ఏష తే సర్వసజ్జాశో బాణధి పాస్యతి శోణితమ్,
మగృరాజ ఇవ క్రుద్ధో నాగరాజస్య శోణితమ్. ౫౬

ఇత్యేవ ముక్త్వా సంక్రుద్ధ శ్శరం ధనుషి సందధే,
శ్రుత్వాఽతికాయస్య వచ స్సరోషం
సగర్వితం సంయతి రాజపుత్రః ౫౭
స సంచుకో పాతిబలో బృహచ్ఛ్రీ
రువాచ వాక్యంచ తతో మహార్థమ్,
న వాక్యమాత్రేణ భవా న్ప్రధానో
న కత్థనా త్సత్పురుషా భవన్తి. ౫౮
మయి స్థితే ధన్విని బాణపాణౌ
నిదర్శయ స్వాత్మబలం దురాత్మన్!,
కర్మణా సూచ యాత్మానం న వికత్థితు మర్హసి ౫౯
పౌరుషేణతు యో యుక్త స్సతు శూర ఇతి స్మృతః,

సర్వాయుధసమాయుక్తో ధన్వీ త్వం రథ మాస్థితః. ౬౦
శరై ర్వా యదివా పృష్ట్వై ర్దర్శయస్వ పరాక్రమమ్,

తత శ్శిర స్తే నిశితై శ్శరై ర్మయిహం శరైః. ౬౧
నూరుతధి కాలసంపక్వం వృన్తా త్తాళఫలం యథా,
అద్య తే మామకా బాణా స్తప్తకాఞ్చనభూషణాః. ౬౨
పాస్యన్తి రుధిరం గాత్రా ద్బాణశల్యా న్తరోత్థితమ్,

బాలోఽయ మితి విజ్ఞాయ న మావజ్ఞాతు మర్హసి ౬౩
బాలో వా యది వా వృద్ధో మృత్యుం జానీహి సంయుగే,

సర్పసమానంబగు నీ బాణము క్రుద్ధంబగు సింహము గజముయొక్కఁ నెత్తురుద్రావునట్లు నీ నెత్తురు ద్రాగఁగలదు. అని అతికాయుఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను ౪౬

అతికాయుండీప్రకారముసం జెప్పి వింట బాణంబు సంధించెను మహాబలుండును మహాతేజుండు సగు నాలక్ష్మణుండు యుద్ధంబున రోషగర్వంబులతోఁగూడిన అతికాయునిమాటనువిని పరమకుపితుండై యధిక మయినయుత్సాహముగల యీమాటం జెప్పెను. ౪౭

దురాత్మఁడా! ఈమాటమాత్రమున నీవధికుఁడవు కాఁజాలవు;ఎవ్వరును కార్యముచేయుటఎలన ఘోరులగుదురుగాని తమ్ముం దాము పొగడుకొనుటఎలన నెంతమాత్రము ఘోరులు కాఁజాలరు; నేను ధనుర్బాణంబులు దాల్చి నిల్చియుండఁగా నీబలంబుఁ జూపుము ౪౮

నీవు కార్యముచేసి నీస్వరూపము జూపుము; ఊరక నిన్నునీవె పొగడుకొనవలదు; ఎవ్వఁడు యుద్ధంబునఁ బోరుసంబుఁ జూపునో అతఁడె శూరుఁడు; ఊరక యాత్మశ్లాఘి యెంతమాత్రము శూరుఁడనిచెప్పఁబడఁడు ౪౯

నీవు సమస్తాయుధంబులధరించి ధనుర్ధరుండవై రథముమీఁద నున్నావు;బాణంబులచేతఁగాని లేక దివ్యాస్త్రములచేతఁగాని నీపరాక్రమంబుఁ జూపుము. ౬౦

ఆటుపిమ్మట వాయువు చక్కఁగాఁ బండిన తొటిపండును తొడిమనుండి రాల్చినట్లు, నేను బాణంబులచే నీశిరస్సును బడఁద్రోసెదను. ౬౧

ఇప్పుడు కాంచనభూషణంబులగు నాబాణంబులు నీదేహమునుండి బాణశల్యములచేఁ జేకుఁబడిన రంధ్రములనుండి పాఱు నెత్తురుం ద్రావఁగలవు. ౬౨

ఇతఁడు బాలుఁడని నన్నెంతమాత్రము తక్కువగా నెంచఁబలదు; నేను బాలుఁడనుగాని వృద్ధుఁడనుగాని యుద్ధంబున మృత్యువువంటివాఁడనని తలంచుము. ౬౩

బాలేన విష్ణునా లోకా స్త్రయశ్చ క్రాన్తా స్త్రివిక్రమే. ౬౪

లక్ష్మణస్య వచ శ్శ్రుత్వా హేతుమ త్పరమార్థవత్,
అతికాయశ్చ ప్రచుక్రోధ బాణం చో త్తమ మాదదే. ౬౫

తతో విద్యాధరా భూతా దేవా దైత్యా మహర్షయః,
గుహ్యకాశ్చ మహాత్మాన స్తద్యుద్ధం ద్రష్టు మాగమన్. ౬౬
తతోఽతికాయశ్చ కుపిత శ్చాప మారోప్య సాయకమ్,
లక్ష్మణాయ ప్రచిక్షేప సంక్షిప న్నివ చామ్బరమ్. ౬౭

తమాపత న్తం నిశితం శర మాశీవిషోపమమ్,
అర్ధచన్ద్రేణ చిచ్ఛేద లక్ష్మణశ్చ పరవీరహా. ౬౮
తం నికృ త్తం శరం దృష్ట్వా కృ త్తభోగ మి వోరగమ్,
అతికాయో భృశం క్రుద్ధశ్చ పఞ్చబాణా న్సమాదదే. ౬౯
తాన్ శరాన్ సమ్ప్రచిక్షేప లక్ష్మణాయ నిశాచరః,
తా నప్రాప్తాన్ శరై స్తీక్ష్ణై శ్చిచ్ఛేద భరతానుజః. ౭౦
స తాన్ ఛిత్త్వా శరై స్తీక్ష్ణై ర్లక్ష్మణశ్చ పరవీరహా,
ఆదదే నిశితం బాణం జ్వలన్త మివ తేజసా. ౭౧
తమాదాయ ధనుశ్శ్రేష్ఠే యోజయామాస లక్ష్మణః,
విచకర్ష చ వేగేన విససర్జ చ వీర్యవాన్. ౭౨
పూర్ణాయతవిసృష్టేన శరేణ నతపర్వణా,
లలాటే రాక్షసశ్రేష్ఠ మాజఘాన స వీర్యవాన్. ౭౩
స లలాటే శరో మగ్న స్తస్య క్రీమస్య రక్షసః,
దదృశే శోణితే నా క్తశ్చ పన్నగేన్ద్రశ్చ వాచలే. ౭౪

బాలుండగు విష్ణువు త్రివిక్రమావతారంబున ములోకంబులనుమూడ డుగులం ద్రొక్కలేదాయేమి? అని లక్ష్మణుండు అతికాయునితోఁ జెప్పెను.

యుక్తియుక్తంబును పరమార్థంబుగలదియునగు లక్ష్మణుండు చెప్పిన మాటనువిని యతికాయుండు పరమకుపితుండై యుత్తమంబగు బాణమును గ్రహించెను. ౬౧

అంత మహానుభావులగు విద్యాధరులును భూతంబులును దేవతలును దైత్యులును మహర్షులును గంధర్వులును అచ్చటికాయుద్ధంబుఁ జూడవచ్చిరి.

అంత నతికాయుండు కుపితుఁడై వింట బాణంబు సంధించి బాణ వేగంబున నడుమనుండు నాకాశంబు నెగురవేయువాఁడువలె లక్ష్మణు నిపై విడిచెను. ౬౨

శత్రువీరుల వధించునట్టి లక్ష్మణుండు తనపైకివచ్చుచున్న సర్పతుల్యం బగు వాతీక్ష్ణబాణమును అర్ధచంద్రబాణముచే ఛేదించెను. ౬౩

అతికాయుఁడు ఆబాణంబు ఖండింపఁబడి చిన్నశరీరంబగు సర్పముకై విడి నేలంబడుటనుజూచి పరమకుపితుఁడై తొయిదు బాణంబుల గ్రహించెను.

అతికాయుఁడు ఆబాణములను లక్ష్మణునిపై వేసెను; ఆబాణములు పైకిరాకమున్నె వానిని లక్ష్మణుండు కఱకుబాణంబుల ఛేదించెను. ౬౫

శత్రువీరుల వధించునట్టి లక్ష్మణుండు ఆబాణంబులను గఱకుబాణంబుల చే ఛేదించి తేజస్సుచే మండుచున్నట్లున్న యొకతీక్ష్ణబాణంబుఁ దీసెను.

మహోపాయక్రమశాలియగు లక్ష్మణుండు ఆబాణంబుదీసి వింటంగూర్చి యాకర్ణాంతము నాకర్షించి యతికాయునిపై విడిచెను. ౬౭

వీర్యవంతుఁడగు నాలక్ష్మణుండు ఆట్లాకర్ణాంతము నాకర్షించి నతపర్వంబగు నాబాణంబున అతికాయునిలలాటంబునం గొట్టెను. ౬౩

ఆబాణము భయంకరాకారుండగు నతికాయుని లలాటంబున నాటుకొని నెత్తుటందడిసి పర్వతంబుపైనుండు సర్పమువలెఁ జూడనొప్పెను. ౬౪

రాక్షసఢ ప్రచకమ్పేచ లక్ష్మణేషు ప్రవీడితః,
రుద్ర బాణహతం ఘోరం యథా త్రిపురగోపురమ్. ౭౫
చిన్తయామాస చాశ్వాస్య విమృశ్యచ మహాబలః,
సాధు బాణనిపాతేన శ్లాఘనీయోఽసి మే రిపుః. ౭౬

విధా యైవం విన మ్యాస్యం నియమ్యచ భుజా వుభౌ,
స రథోపస్థ మాస్థాయ రథేన ప్రచచారహ. ౭౭
ఏకం త్రీ న్బాణ్ణ సప్తేతి సాయకా న్రాక్షసర్షభః,
ఆదదే సన్దధేచాపి విచకర్షోత్ససర్జచ. ౭౮

తే బాణాఢ కాలసఙ్కాశా రాక్షసేన్ద్రధనుశ్చ్యుతాః,
హేమపుఙ్ఖా రవిప్రఖ్యా శ్చక్రు ర్దీప్త మి వామ్బరమ్. ౭౯

తత స్తా న్రాక్షసోత్సృష్టాన్ శిరోధా న్రాఘవానుజః,
అసమ్భ్రా న్తఢ ప్రచిచ్ఛేద నిశితై ర్బహుభి శ్శరైః. ౮౦

తాన్ శరా న్బహుధి సమ్భ్రా క్ష్య నికృత్తా న్రావణాత్మజః,
చుకోప త్రిదశేన్ద్రా రి ర్జగ్రాహ నిశితం శరమ్. ౮౧

స సంధాయ మహాతేజా స్తం బాణం సహ సోత్సృజత్,
తత సౌమిత్రి మాయాన్త మాజఘాన స్తనా న్తరే. ౮౨
అతికాయేన సౌమిత్రి స్తాడితో యుధి వక్షసి,
సుస్రావ రుధిరం తీవ్రం మదం మత్తఢివ ద్విపః. ౮౩
న చకార తదాత్మానం విశల్య సహసా విభుః,
జగ్రాహ చ శరం తీక్ష్ణ మస్త్రేణాపిచ సన్దధే. ౮౪

అతికాయుండు లక్ష్మణబాణముచే బీడితుండై రుద్రసిబాణముచే బీడితమయిన త్రిపురద్వారమువగిది ఎంతయుఁ జలించెను. ౭౫

మహాబలుండగు నాయతికాయుండు కొంతయూఱడిల్లి బలాబలంబు విమర్శించి లక్ష్మణుంజూచి "నీవిట్లు బాణప్రయోగంబు సేయుటచే నాకు మిక్కిలియు శ్లాఘనీయుఁడగు శత్రుఁడవగుచున్నావు" అని పొగడెను. ౭౬

ఆయతికాయుండిట్లు లక్ష్మణునితోఁ బెప్పి మొగంబుద్రిప్పి చేతులుసరిచేసికొని రథగతుండై విచిత్రప్రచారంబులఁ దిరిగెను. ౭౭

రాక్షసోత్తముఁడగు నాయతికాయుఁడు ఒకటి మూఁడు ఆయిదు ఏడు ఇట్లు బాణంబులం దీసి వింట సంధించి యాకర్షించి లక్ష్మణునిపైఁ బ్రయోగించెను. ౭౮

మృత్యుసమానంబులును కాంచనపుంఖములు సూర్యతేజంబులునగు సతికాయప్రయుక్తంబులయిన యీబాణంబులు ఆకాశంబును వెలుంగఁజేసినవి. ౭౯

అంత రామానుజుండగు లక్ష్మణుండు ఎంతమాత్రము తొట్రుపాటు నొందక అతికాయుండు ప్రయోగించిన బాణంబుల సన్నింటిని తీక్ష్ణంబులగు వెక్కు బాణంబుల ఖండించెను. ౮౦

దేవేంద్రశత్రుసగు రావణపుత్రుఁడతికాయుండు యుద్ధంబున నాబాణంబులన్నియు భిన్నంబులగుటంజూచి కుపితుండై తీక్ష్ణంబగు నొకదివ్యబాణముం దీసెను. ౮౧

మహాతేజుండగు నాయతికాయుండు ఆబాణంబును ధనుస్సున సంధించి వేగంబున విడిచెను; అది లక్ష్మణునివక్షస్స్థలంబుపై నాఁటెను. ౮౨

లక్ష్మణుండు యుద్ధంబున నతికాయునిచే వక్షంబునం బ్రహరింపఁబడినవాఁడై మదపుటేనుంగు మదజలంబు స్రవించునట్లు వేడినెత్తురుగ్రక్కెను.

సమర్థుండగు లక్ష్మణుఁడు శీఘ్రముగా దనదేహములోని బాణంబును బెఱికివేసి శౌచతీర్థుఁడై తీక్ష్ణంబగు నొకబాణంబు గ్రహించి దాని దివ్యాస్త్రమంత్రముతోఁ గూర్చెను. ౮౩

ఆగ్నేయేన తదా2స్త్రేణ యోజయామాస సాయకమ్,
స జజ్వాల తదా బాణో ధనుష్యస్య మహాత్మనః. ౮౫

అతికాయోఽపి తేజస్వీ సార మస్తం సమాదధే,
తేన బాణం భుజజ్ఞాథం హేమపుఙ్ఖ మయోజయత్. ౮౬
తత. స్తం జ్వలితం ఘోరం లక్ష్మణ శ్శర మాహితమ్,
అతికాయాయ చిక్షేప కాలదణ్డ మివా న్తకః. ౮౭

ఆగ్నేయే నాభిసంయుక్తం దృష్ట్వా బాణం నిశాచరః,
ఉత్ససర్జ తదా బాణం దీప్తం సూర్యాస్త్ర యోజితమ్. ౮౮
తా వుభా వమ్బుదే బాణా వన్యోన్య ముభిజఘ్నతుః,
తేజసా సమ్ప్రదీప్తాగ్రా క్రుద్ధా వివ భుజఙ్గమా. ౮౯
తా వన్యోన్యం వినిర్దహ్య పేతతు ర్ధరణీతలే,
నిరర్చిషౌ భస్మకృతౌ నబ్రాజేతే శరోత్తమా. ౯౦
తతోఽతికాయ స్సంక్రుద్ధ స్తృతీయ మైషీక ముత్సృజత్,
తత్సృచిచ్ఛేద సౌమిత్రి రస్త్ర మైన్ద్రేణ వీర్యవాన్. ౯౧
ఐషీకం నిహతం దృష్ట్వా రుషితో రావణాత్మజః,
యామ్యా నాస్త్రేణ సంక్రుద్ధో యోజయామాస సాయకమ్
తత స్తదస్త్రం చిక్షేప లక్ష్మణాయ నిశాచరః,
వాయవ్యేన తదస్త్రేణ నిజఘాన స లక్ష్మణః. ౯౩
అథైనం శరధారాభి ర్ధారాభి రివ తోయదః,
అభ్యవర్షత్సుసంక్రుద్ధో లక్ష్మణో రావణాత్మజమ్. ౯౪
తేఽతికాయం సమాసాద్య కవచే వజ్రభూషితే,
భగ్నాగ్రశల్యా సహసా పేతు ర్బాణా మహీతలే. ౯౫
తా న్దృష్ట్వా నభిసంప్రేక్ష్య లక్ష్మణ పరవీరహా,

లక్ష్మణుండు డాబాణంబును ఆగ్నేయాస్త్రమంత్రముచే నభిమంత్రించెను; అది మహాప్రభావుండగు లక్ష్మణుని ధనుస్సునందు దివ్యాస్త్రవిద్యా మంత్రితంబై యొంతయును వెలింగినది. ౫౫

మహాతేజుండగు నతికాయుండును సౌర్యాస్త్రంబు స్మరించి ఆయస్త్ర మంత్రముచేసవ్యతూల్యముగా గాంచనపుంఖంబునగు బాణమునభిమంత్రించెను. లక్ష్మణుండు ఆగ్నేయాస్త్రాభిమంత్రితంబై భయంకరాకారంబైతేజరిల్లుచున్న యాబాణమును యముఁడు కాలదండమునుంబోలె అతికాయునిపైఁ బ్రయోగించెను.

అతికాయుండు ఆగ్నేయాస్త్రయుక్తంబగుబాణంబు వచ్చుటంజూచి సూర్యాస్త్రాభిమంత్రితంబగుబాణంబును విడిచెను. ౫౭

ఆబాణములు రెండును ఆకాశంబున మహాతేజంబున వెలుంగుచు క్రుద్ధంబులగు సర్పములపగిది ఒండొంటం దాఁకినవి. ౫౯

ఆబాణంబులు రెండును ఒండొంటి దహించుకొనుటచే తేజంబులై భస్మీభూతంబులయి నేలంబడినవి. ౬౦

అంత అతికాయుండు కుపితుండై ఐషీకాస్త్రమును ప్రయోగించెను; పరాక్రమవంతుఁడగు లక్ష్మణుండు ఆయస్త్రము వింద్రాస్త్రముచేఁ గొట్టెను. రావణపుత్రుఁడగు నతికాయుండు తానుప్రయోగించిన యైషీకాస్త్రంబు ప్రతిహతంబగుటనుజూచి కుపితుఁడై యామ్యాస్త్రమంత్రించుచే బాణంబు నభిమంత్రించెను. ౬౨

అంత నతికాయుండు ఆయామ్యాస్త్రమును లక్ష్మణునిపైఁ బ్రయోగించెను; లక్ష్మణుండును వాయవ్యాస్త్రంబున దానింగొట్టెను. ౬౩

అంత లక్ష్మణుండు పరమకుపితుండై మేఘము వర్షమువర్షించునట్లు బాణవృష్టి యతికాయునిపైఁ గురిపించెను. ౬౪

ఆబాణములు అతికాయునింబొంది వజ్రభూషితంబగు నతనిమేనికవచంబు దాఁకి కొనలందుండు దుక్కుమేకులు విఱిగి నేలంబడినవి. ౬౫

శత్రువీరుల వధించువాఁడును మహాయశుండునగు లక్ష్మణుండు ఆబా

అథ్యవర్ష న్న హేషూణాం సహస్రేణ మహాయశాః. ౯౬

స వృష్యమాణో భాణౌఘై రతికాయో మహాబలః,
అవధ్యకవచ స్సఖ్యే రాఘవో నైవ వివ్యథే. ౯౭

న శశాక రుజం కర్తుం యుధి తస్య నరోత్తమః,

అథైన మభ్యుపాగమ్య వాయు ర్వాక్య మువాచహ. ౯౮
బ్రహ్మదత్తవరో హ్యేష అవధ్యకవచావృతః,
బ్రాహ్మేణాస్త్రేణ భిన్ద్యేన మేష వధ్యో హి నాన్యథా. ౯౯

అవధ్య ఏష వ్యాఖ్యేపా మస్త్రాణాం కవచీ బలీ,

తత స్తు వాయో ర్వచనం నిశమ్య
సౌమిత్రిరిన్ద్రప్రతిమానవీర్యః.
సమాధదే బాణ ముగ్రవేగం
తదాఖ్యాహ్ష మస్త్రం సహసా నియోజ్య,
తస్మిన్ మహాస్త్రే తు వియుజ్యమానే
సౌమిత్రిణా బాణవరే శితాగ్రే.
చిక్షేప చన్ద్రార్కమహాగ్రహాశ్చ
నక్షత్ర తత్రాస చచాల చోర్వీ,
తం బ్రహ్మణోఽస్త్రేణ నియుజ్య చాపే
శరం పుపుఙ్ఖం యమదణ్డకల్పమ్.
సౌమిత్రి రన్ద్రార్కి సుతస్య తస్య
ససర్జ బాణం యుధి వజ్రకల్పమ్,

ణములన్నియు వ్యర్థము లగుటంజూచి మఱల వేయిమహాబాణంబుల విడిచెను. ౯౬

మహాబలుండగు నాయతికాయుండు అభేద్యంబగుకవచము ధరించి యుండుటచే లక్ష్మణుండు బాణవర్షంబు లెంతవర్షించినను కొంచెమేని బాధ నొందలేదు. ౯౭

పురుషోత్తముడగు లక్ష్మణుండు యుద్ధంబున నయ్యతికాయు నెంత మాత్రము నొప్పింపఁజాలఁడయ్యె.

అంత వాయుదేవుఁడు లక్ష్మణుని యొద్దకువచ్చి యిట్లనిచెప్పెను. ౯౮

ఈయతికాయుఁడు బ్రహ్మదేవునివలన వరంబునొంది అభేద్యంబగు కవచము ధరించియున్నాఁడు; ఇతని బ్రహ్మాస్త్రంబుచే వధింపుము; వేఱు విధమున నితని వధింప నలవిగాదు. ౯౯

కవచధరుండును బలవంతుఁడునగు నితని ఇతరాస్త్రంబుల వధింపనలవి గాదు. అని వాయువు లక్ష్మణునకిఁ జెప్పెను.

అంత దేవేంద్రసమాన పరాక్రముఁడగు లక్ష్మణుఁడు వాయుదేవునివచనంబు విని శీఘ్రంబున బ్రహ్మాస్త్రమంత్రంబు జపించి మహావేగంబగు బాణమును ధనుస్సున సంధించెను. ౧౦౦

లక్ష్మణుఁడు తీక్ష్ణాగ్రంబగు నుత్తమబాణంబున బ్రహ్మాస్త్రంబు నభిమంత్రింపఁగానే చంద్రసూర్యులును ఇతరగ్రహంబులును భయంబునొందిరి; దిక్కులును ఆకాశంబును భూమియుఁ జలించినవి. ౧౦౧

లక్ష్మణుండు కాంచనపుంఖంబును వజ్రాయుధతుల్యంబును దేవేంద్రశత్రువగు రావణునికొమ్మునైన యతికాయునకు యమమూర్తివంటియమనగు నమ్మహాబాణంబును బ్రహ్మాస్త్రమంత్రంబుతో నభిమంత్రించి ధనుస్సున సంధించి విడిచెను. ౧౦౨

తం లక్ష్మణోత్సృష్ట మమోఘవేగం
సమాపతన్తం జ్వలనప్రకాశమ్.
సువర్ణజ్యోతిశ్చిత్రపుఙ్ఖం
తదాఽతికాయ స్సమరే దదర్శ,
తం ప్రేక్ష్యమాణ స్సహసాఽతికాయో
జఘాన బాణైర్నిశితైర్దశభిః.
స సాయక స్తస్య సువర్ణవేగ
స్తదాఽతికాయస్య జగామ పార్శ్వమ్,
త మాగతం ప్రేక్ష్య తదాఽతికాయో
బాణం ప్రదీప్తా న్తకకాలకల్పమ్.
జఘాన శక్త్యా వృషభగతాకుతాక్షై
ర్భూతైర్ఘ్నతా శ్చ వ్యవిపన్నచేతాః,
తా న్యాయుధా న్యద్భుతవిగ్రహాణి
మోఘాని కృత్వా స శరోఽగ్నిదీప్తః.
ప్రగృహ్య తా స్సైవ కిరీటజుష్టం
తతోఽతికాయస్య శిరో జహార,
తచ్ఛిర స్సశిరస్త్రాణం లక్ష్మణేన ప్రపీడితమ్.
పపాత సహసా భూమౌ శృఙ్గం హిమవతో యథా,
తం తు భూమౌ నిపతితం దృష్ట్వా విక్షిప్తభూషణమ్.
బభూవు ర్వ్యథితా స్సర్వే హతశేషా నిశాచరాః,

తే విమణ్ణముఖా దీనాశ్చ ప్రహారజనితశ్రమాః.
వినేదు రుచ్చై ర్బహవ స్సహసా విస్వరై స్స్వరైః,

తత స్తే త్వరితం యాతా నిరపేక్షా నిశాచరాః.

అప్పుడు యుద్ధంబున లక్ష్మణునిచే విడువఁబడి మిణుంగురులు గ్రక్కు-చు నగ్నిహోత్రంబుకెవడి వచ్చుచున్న యమోఘవేగంబును వజ్రఖచిత కాంచనపుంఖమునగు నాబాణమును అతికాయుండు చూచెను. ౧౦౩

అతికాయుఁడాబాణముఁ జూచుచునే వేగంబున దాని నశేకతీక్ష్ణ బాణంబులంగొట్టెను; అట్లుగొట్టినను గరుత్మంతునకుంబోలె మహావేగంబుగల యమ్మహాబాణం బప్పు డతికాయుని సమీపంబు నొందెను. ౧౦౪

అప్పు డతికాయుండు సకలలోకనాశకరుండగుయమునిగదిఁ బోలిల్లు చున్న యాబాణంబు వచ్చుటం జూచి యెంతమాత్రము భీతుండునొందక శక్తులచేతను అస్త్రములచేతను గదలచేతను గొడ్డళ్లచేతను శూలములచేతను హలముల చేతను దానింగొట్టెను. ౧౦౫

అమ్మహాస్త్రము భయంకరాకారంబులగు నయ్యాయుధంబులు సరకుగొనక అగ్నిహోత్రముపలె వెలుంగుచుంబోయి యయ్యతికాయుని కిరీటాలంకృతంబగుశిరస్సును ఖండించెను. ౧౦౬

కిరీటాలంకృతమగు నాయతికాయునిశిరస్సు లక్ష్మణబాణచ్ఛిన్నంబై హిమవత్పర్వతశిఖరంబునుండి దటాలున నేలంగూలెను. ౧౦౭

అట్లు భూషణంబులన్నియు నిట్టట్టుచెదరిపడ నేలంగూలిన యాయతికాయుం జూచినంతనె హతశేషులగు రాక్షసులందఱు పరమదుఃఖితులయిరి. ౧౦౮

ఆరాక్షసులందఱు దుఃఖితులయి గర్వంబడిగి యులసి నానరుఁగొట్టుదెబ్బల సహింపఁజాలక వికృతస్వరంబుగా నార్చుచున్నాదంబున రోదనంబు చేసిరి. ౧౦౯

అంత వాయసుండగు సతికాయుండు హతుండగుటచే నారాక్షసులం

పురీ మభిముఖా శీతా ద్రవన్తో నాయకే హతే,

ప్రహస్తయుక్తా బహవస్తు వానరాః
ప్రబుద్ధపద్మప్రతిమాననా స్తదా. ౧౧౧
అపూజయ న్లక్ష్మణ మిష్టభాగినం
హతే రిపౌ భీమబలే దురాసదే.

ఇతి శ్రీయుద్ధకాణ్డ ఏకసప్తతితమ స్సర్గః. ౭౧.

ద్విసప్తతితమ స్సర్గః

అతికాయం హతం శ్రుత్వా లక్ష్మణేన మహాత్మనా,
ఉద్విగ్న మగమ ద్రాజా వచనం చేద మబ్రవీత్ ౧
ధూమ్రాక్షం పరమామర్షీ ధస్వీ శస్త్రభృతాం వరః,
అకమ్పనం ప్రహస్తఞ్చ కుమ్భకర్ణ స్సుతా నవచ. ౨
ఏతే మహాబలా వీరా రాక్షసా యుద్ధకాఙ్క్షిణః,
జీతారం పరసైన్యానాం పరై ర్నిత్యపరాజితాః. 3

సిహతా సే మహావీర్యా రామే ణాక్లిష్టకర్మణా,
రాక్ష సాస్సుమహాకాయా నానాశస్త్రవిశారదాః. ౪

అన్యే చ బహవశ్శూరా మహోత్సాహా నిపాతితాః,

ప్రలయాగ్నిసమవీర్యేణ పుత్తే ణోన్మర్జితా మను. ౫
యా హి నో భ్రాతరా వీరా బద్ధా దత్తవరై శ్శరైః,

య స్సశక్యం సురై స్సర్వై రసురై ర్వా మహాబలైః. ౬

డఱు భయపడి యుద్ధంబువిడిచి పఱుగెత్తుచు లంకాభిముఖులయి త్వరితం బుగాఁ బోయిరి. ౧౧౦

అప్పుడు భయంకరబలుండును దురాసదుండునగుశత్రువు హతుండైన పిమ్మట వానరులందఱు సంతుష్టులయి వికసితకమలంబులపగిది ముఖంబు లలర విజయంబునొందినలక్ష్మణునిఁ బూజించిరి. ౧౧౧

ఇది డెబ్బదియొకటవసర్గము.

డెబ్బదిరెండవసర్గము.

రాక్షసరాజుఁడగు రావణుఁడు మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుండు అతికాయుని వధించినాఁడని విని పరమదుఃఖితుండై యిట్లని చెప్పెను. ౧

పరమకోపనుండును ధనుర్ధరుండును ఆయుధధారులలో నుత్తముఁడు నగు ధూమ్రాక్షుఁడును అకంపనుఁడు ప్రహస్తుఁడు కుంభకర్ణుఁడు ఈరాక్షసులు మహాబలపరాక్రమశాలులు; యుద్ధం బెప్పుడెప్పుడా యని తోరువారలు; శత్రుసైన్యముల జయించువారలు; శత్రువ్రతవలన ఎన్నఁడును బరాజయంబునొందియెఱుంగరు. ౨, ౩

మహాపరాక్రమశాలులు మహాకాయులు నానావిధాయుధపరిశ్రమములయందును బండితులునగు నారాక్షసులనుగూడ రాముండు వధించినాఁడు. ౪

ఇతరులును శూరులు మహాబలశాలులునగువారుపెక్కండ్రురాక్షసులు వధింపఁబడిరి.

ఖరాదులనువధించిన మహాపరాక్రమశాలుల నారామలక్ష్మణులనుగూడఁ బ్రసిద్ధబలపరాక్రముఁడగు నాపుత్రుం డింద్రజిత్తు వరలబ్ధంబులయిన దివ్యబాణంబుల బంధించినాఁడు. ౫

ఆబంధము మిక్కిలియు భయంకరమయినది; దానివిడిపించుటకు దేవ

మోక్తుం తద్బన్ధనం ఘోరం యక్షగన్ధర్వకిన్నరైః,

తన్నజానే ప్రభావైర్వా మాయయా మోహనేన వా. ౭
శరబన్ధా ద్విముక్తా తౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,

యే మోధా నిర్ధతా ఘోరా రాక్షసా మమ శాసనాత్. ౮
తే సర్వే నిహతా యుద్ధే వానరైస్సుమహాబలైః,

తం న పశ్యా మ్యహం యుద్ధే మోఽద్య రామం సలక్ష్మణమ్.
శాసయే త్సబలం వీరం ససుగ్రీవవిభీషణమ్,

అహో ను బలవా న్రామో మహదస్త్రబలం చ నై. ౧౦
యస్య విక్రమ మాసాద్య రాక్షసా నిధనం గతాః,
తం మన్యే రాఘవం వీరం నారాయణ మనామయమ్. ౧౧
తద్భయా ద్ధి పురీ లఙ్కా పిహితద్వారతోరణా,

అప్రమత్తైశ్చ సర్వత్ర గుప్తై రక్ష్యా పురీ త్వియమ్. ౧౨

అశోకవనికాయాం చ యత్ర సీతాఽభిరక్ష్యతే,
నిష్క్రమో వాప్రవేశో వా జ్ఞాతవ్య స్సర్వథైవ నః. ౧౩
యత్ర యత్ర భవే ద్దుర్గ మ్తత్ర తత్ర పునఃపునః,
సర్వత శ్చాపి తిష్ఠధ్వం సైన్యైస్సైన్యపరిస్కృతా బలైః. ౧౪
ద్రష్టవ్యం చ పదం తేషాం హానరాణాం నిశాచరాః,
ప్రదోషే వార్ధరాత్రే వా ప్రత్యూషే వాపి సర్వశః. ౧౫

లందఱకుఁగాని మహాబలశాలులగు నసురులకుఁగాని యక్షులకుఁగాని గంధర్వులకుఁగాని కిన్నరులకుఁగాని యలవిగాదు. ఒ

ఆస్పదమ్ములగు నా రామలక్ష్మణులు అట్టిబాణబంధమునసుండి విడిపించుకొనిరి; ఆది ప్రభావముచేతనో మాయచేతనో మోసముచేతనో నాకుఁదెలియదు. ౭

నాయాజ్ఞవలన వీరులగు వారులగు రాక్షసులెవరెవరు యుద్ధంబునకుఁ బోయినారో వారిలసందఱను యుద్ధంబున మహాబలశాలులగువానరులు వధించిపుచ్చిరి. ౮

ఇప్పుడు యుద్ధంబున మహావీరుండగు రామునిలక్ష్మణునితోఁ గూడ వానరసేనాసమేతంబుగా సుగ్రీవునితోను విభీషణునితోనుంగూడ వధింపఁ జాలినట్టివాఁ డెవ్వఁడును నాకగపడలేదు. ౯

రామునియెదుటంబడినంతనె రాక్షసులందఱు మరణమునొందిరాఁగా; ఆహా! రామునిబలమెంతగొప్పది! అతనియస్త్రములను ఎంతయధికము! ౧౦

మహావీరుఁడగు నారాముఁడు నాశరహితుండగు నారాయణుఁడే యని తలంచెదను; అతనిభయమువలన నెకదాలంకాపురిలోపలి వెలుపలివారిల్లి సన్నింటిని మూసుకొనియున్నాము. ౧౧

కావున రాక్షసులారా! మీరలు ఎంతమాత్ర మేమఱక మిక్కిలి గాపాడుకొనుచు లంకాపురి నతిజాగ్రత్తతో రక్షింపుచుండవలయును. ౧౨

సీతాదేవి నుంచియుండు సశోకవనికయందు ఎవ్వనిగాని మాకుఁ దెలియక లోపలికిఁగాని వెలుపలికిఁగాని యెంతమాత్రము పోనివ్వవలదు. ౧౩

మఱియు సేనాభాగము లెచ్చటెచ్చటనిలుపఁబడియున్నవో యచ్చటంతయు మీమీసేనలంగూడి మాటిమాటికి గస్తుతిరుగుచుండవలయును. ౧౪

రాక్షసులారా! సాయంకాలమునందుఁగాని యర్ధరాత్రమునందుఁగాని ప్రాతఃకాలమునందుఁగాని యేకాలమునందుఁగాని వానరులుచేయు కార్యములను చూచుచుండుఁడు. ౧౫

నావజ్ఞా తేషు కర్తవ్యా వానరేషు కదాచన,
ద్విషతాం బల ముద్యుక్త మాపత త్కిం స్థితం సదా. ౧౬

తత స్తే రాక్షసా స్సర్వే శ్రుత్వా లజ్జాధిపస్య తత్,
వచనం సర్వ మాతిష్ఠ న్యథావత్తు మహాబలాః. ౧౭
స తాన్ సర్వాన్ సమాదిశ్య రావణో రాక్షసాధిపః,
మన్యుశల్యం వహన్ దీనః ప్రవివేశ స్వమాలయమ్. ౧౮
తత స్సు సన్దీపితకోసవహ్ని
ర్నిశాచరాణా మధిపో మహాబలః,
తదేవ పుత్ర వ్యసనం విచిన్తయ
న్మహా ర్హశయ్యా మగమ న్నిశాయాన్. ౧౯
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్విసప్తతితమ స్సర్గః ౭౨.

త్రిసప్తతితమ స్సర్గః.

తతో హతా న్రాక్షసపుఙ్గవాం స్తా
దృష్ట్వా స్థితా త్రిశిరోతికాయాన్,
రక్షోగణా స్తత్ర హతావశిష్టా
స్తే రావణాయు త్వరితం శశంసుః. ౧
తతో హతాంస్తాన్ సహసా నిశమ్య
రాజా ముమో హా ప్రపరిప్లుతాక్షః,
పుత్రక్షయం భ్రాతృవధంచ ఘోరం
విచిన్త్య రాజా విపులం ప్రధ్యాత్వా. ౨
తత స్తు రాజాన ముదీక్ష్య దీనం
శోకార్ణవే సంపరిపుప్లువానమ్,

వానరులని యెంతమాత్రము వారల నల్పముగాఁ జూడవలదు; శత్రు సైన్యము యుద్ధముసేయుచున్నదా? లేక మనపైకి వచ్చుచున్నదా? లేక నిల్చి యూరకున్నదా? ఇట్లు ఎప్పుడు ఏలాగునమంచినదియుఁ దెలియువలెను. అని రావణుండు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను. ౧౬

అంత బలవంతులగు నారాక్షసులందఱు లంకారాజుండగు రావణుండుచెప్పినమాటను విని యతఁడానతిచ్చినచొప్పున అంతయుఁ గావించిరి.

రాక్షసరాజుండగురావణుండు ఆరాక్షసులందఱ కట్లాజ్ఞాపించి దుఃఖంబునం గుందుచు దీనుండై తనగృహంబునకుఁ బోయెను. ౧౭

అంత నప్పుడు మహాబలుండును రాక్షసేశ్వరుండునగు రావణుండు కోపంబున మండిపడుచు మాటిమాటికి నాపుత్రవ్యసనంబు దలంచుకొని నిట్టూర్పులు విడిచెను. ౧౮

ఇది డెబ్బదిరెండవసర్గము.

డెబ్బదిమూఁడవసర్గము.

అంత మహాశేషులగురాక్షసులు దేవాంతకుఁడు త్రిశిరుఁడు అతికాయుఁడు మొదలయినవారలు యుద్ధంబున హతులయినారని శీఘ్రంబున రావణునకుఁ జెప్పిరి. ౧

అంత రాక్షసరాజుండగు రావణుఁడు అతికాయాదులందఱు హతులయిరన్నసంగతివిని దుఃఖమునఁ గన్నులనీళ్లుగాఁ మూర్ఛిల్లి కొంతవడికిదేఱి భయంకరంబగు పుత్రనాశంబును తమ్ములచావును దలంచుకొని మిక్కిలియుఁ బగచెను. ౨

అంత రాక్షసోత్తముఁడును రావణకుమారుండునగు నింద్రజిత్తు దీనుండును దుఃఖసముద్రంబున మునింగియున్నవాఁడు నగురాక్షసరాజు

అథర్షభో రాక్షసరాజసూను
స్తమిన్ద్రజి ద్వాక్య మిదం బభాషే. 3
న తాత! మోహం ప్రతిగన్తు మర్హసి
యతేన్ద్రజి జ్జీవతి రాక్షసేన్ద్ర!,
నేన్ద్రారిబాణాభిహతో హి కశ్చి
త్సాధూన్ సమర్థ స్సురరే ఽభిపాతుమ్. ౪
సశ్యామ రామం సహ లక్ష్మణేన
మదాబ్బణసర్పిన్న నికీర్ణ దేహమ్.
గతాయుషం స్రుమితలే శయానం
శితై శ్శరై ర్గాచితసర్వగాత్రమ్. ౫
ఇమాం ప్రతిజ్ఞాం శృణు శక్రశత్రో
స్సుసశ్చితాం పౌరుషదైవయుక్తామ్,
అద్యైవ రామం సహ లక్ష్మణేన
సంహర్వయిష్యామి శరై రమోఘైః. ౬
అస్త్రేణ నిర్వైనసవీ విష్ణుమిత్ర
సాహ్యాశ్రయే ఽహం సురచిన్తనీయాన్,
ప్రక్షీణ మే విక్రమ మప్రమేయం
విష్ణో రివోగ్రం బలియజ్ఞ వాటే. ౭

స ఏవ ముక్త్వా త్రిదశేన్ద్రశత్రు
రాపృచ్ఛ్య రాజాన మదీనసత్త్వః,
సమాగురో హానిలతుల్యవేగం
రథం ఖరశ్రేష్ఠ సమాధియుక్తమ్. ౮
త మాస్థాయ మహాతేజా రథం హరిరథోపమమ్,
జగామ సహసా తత్ర యత్ర యుద్ధమరిన్దమః. ౯

రావణుంజూచి యిట్లని చెప్పెను. 3

రాక్షసేశ్వరుండవగు నాయనా! ఇంద్రజిత్తు బ్రతికియుండునప్పుడు నీవిట్లు గుఃఖంబు నొందవలదు; యుద్ధంబున నింద్రజిత్తుయొక్క బాణంబులచే గొట్టబడినవాడై యెట్టివాడును బ్రాణంబుల దక్కించుకొనినవాడు లేడు. 4

ఇప్పుడు రాముని లక్ష్మణునితోడగూడ బాణంబులచే భిన్నదేహుండై గతప్రాణుండై దేహమంతయు గుచ్చుకొనియుండు బాణంబులతో నేలంబడి యుండునట్లు గావించెదను చూడుము. 5

ఇంద్రజిత్తును నేను చక్కగా నిశ్చయించి పౌరుషదేవబలంబుల రెంటిలోనుండుప్రతిజ్ఞను జేయుచున్నాను వినుము; ఇప్పుడె రాముని లక్ష్మణుని ఆమోఘబాణంబులం దీర్చిపుచ్చెదను. 6

ఇప్పు డను దేవేంద్రుండును యముండును విష్ణుదేవుండును మిత్రుడును సాధ్యులును అశ్వినీదేవతలును అగ్నిహోత్రుడును జంద్రుడును సూర్యుడును బలిచక్రవర్తియూ కాలయంగుడ ద్రివిక్రమావతారపురుడగు విష్ణుదేవుని పరాక్రమముపంటి యప్రమేయంబగు నాపరాక్రమము జూడజాలరు. అని యింద్రజిత్తు రావణునితోడ జెప్పెను. 7

మహాబలుండగు నా యింద్రజిత్తు తండ్రియగు రావణునితో నీప్రకారమునం జెప్పి తండ్రియనుమతిం దీసికొని వాయుసమానవేగంబును నుత్తమంబులగు కంచుఱేగాడిదలు గట్టినదియునగు రథంబు నారోహించెను. 8

మహాతేజుండును శత్రువుల సణఁగఁద్రొక్కంజాలినవాడునగు నాయింద్రజిత్తు సూర్యరథమువలె వెలుంగుచున్న యాయరదంబు వెక్కి

తం ప్రస్థితం మహాత్మాన మనుజగ్మ ర్మహాబలాః,
సంహర్షమాణా బహవో ధనుష్మన్తో వరాయుధాః. ౧౦

గజస్కన్ధగతాః కేచి త్కేచి త్తురగవాజిభిః,
ప్రాసముద్గరనిస్త్రింశపరశ్వధగదాధరాః. ౧౧

సశఙ్ఖనినదైః పూర్ణై ర్భేరీణాం చాపి నిస్వనైః,
జగామ త్రిదశేన్ద్రోపి స్తూయమానో నిశాచరైః. ౧౨

సశఙ్ఖశశివర్ణేన చ్ఛత్రేణ రిపుసూదనః,
రరాజ ప్రతిపూర్ణేన సభ శ్చన్ద్రోమసా యథా. ౧౩

అవీజ్యత తతో వీరో హైమై ర్హేమవిభూషితైః,
చారుచామరముఖ్యై శ్చ ముఖ్య స్సర్వధనుష్మతామ్ ౧౪

తత స్తీవ్రై ర్హయైర్యుక్తా లఙ్కా సూర్యప్రతిమతేజసా,
రరా జాప్రతివీర్యేణ దైత్యా రివ కృతాత్మనా. ౧౫

స సంప్రాప్య మహాతేజా యుద్ధభూమి మరిన్దమః,
స్థాపయామాస రథం ప్రతి సమన్తతః. ౧౬

తత స్తు హుతభోక్తారం హుతభుక్సదృశప్రభః,
జుహావ రాక్షసశ్రేష్ఠో మన్త్రవద్విధివత్తదా. ౧౭

స హవి ర్లాజసంస్కారై ర్మాల్యగన్ధపురస్కృతైః,
జుహువే పావకం తత్ర రాక్షసేన్ద్రో ప్రతాపవాన్. ౧౮

యుద్ధభూమికిఁ బోయెను. ౯

మహాబలశాలులగు రాక్షసులు వెక్కుండ్రు పరమసంతోషంబున ధనుర్ధరులయి కొందఱు గజంబులను గొంద ఱశ్వంబులను ఆరోహించి ప్రాసంబులను ముద్గరంబులను ఖడ్గంబులను గొడ్డల్లను గదలను ధరించి యుద్ధమునకుఁ బోవుచున్న మహాబలుండగు నయ్యింద్రజిత్తువెంటం బోయిరి.

అయింద్రజిత్తు వెంటవచ్చు రాక్షసులు మహోధ్వని గలుగునట్లు శంఖములు పూరించియుఁ భేరులు వాయించియుఁ దన్నుఁ బ్రస్తుతింపరోల గంబునం బోయెను. ౧౨

శత్రుహంతయగు నయ్యింద్రజిత్తు నింపుచంగురునిచే నాకాశంబు ప్రకాశించునట్లు శంఖమువలెను చంద్రబింబమువలెను ధవళంబయిన ఛత్రముచే నెంతయుఁ బ్రకాశించెను. ౧౩

అంత సమస్తధనుర్ధరులలోను ముఖ్యుండైనను బరాక్రమవంతుండునగు నింద్రజిత్తును బంగారుదండములం గలవియు బంగారుశలాకలచే నలంకృతములునగు సుందరచామరంబులచే వీచిరి ౧౪

అంత సూర్యునిభంగి వెలుంగుచున్న ఎగురులేని పరాక్రమముగలవాఁడగు నాయింద్రజిత్తుచే సూర్యునిచే నాకాశమువలె లంకాపురి యెంతయుఁ బ్రకాశించినది ౧౫

మహాపరాక్రమశాలియగు శత్రువుల నడఁగఁద్రొక్కువాఁడునగు నాయింద్రజిత్తు యుద్ధభూమినొంది దివ్యరథమునొంగుటకై హోమమునేయు నుద్యుక్తుండై చుట్టును రాక్షసులఁ గావలియుంచెను. ౧౬

అంత నగ్నితో సమానమయినకాంతిగల రాక్షసోత్తముఁడగు నాయింద్రజిత్తు అప్పుడు యథాశాస్త్రముగా మంత్రపూర్వకముగా అగ్నిహోత్రమునందు హోమముగావించెను. ౧౭

అచ్చట మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసశ్రేష్ఠుండాయింద్రజిత్తు గంధమాల్యసహితంబుగా సంస్కృతంబులయిన హవిస్సులను శూలాలను అగ్ని

శస్త్రాణి శరపత్రాణి సమిధోఽథ విభీతకాః,
లోహితాని చ వాసాంసి స్రువం కాష్ణాయసం తథా. ౧౯

స తత్రాగ్నిం సమాస్తీర్య శరపత్రైర్ద్విజోత్తమైః,
ఛాగస్య కృష్ణవర్ణస్య గళం జగ్రాహ జీవతః. ౨౦

సకృ దేవ సముద్ధస్య విధూమస్య మహార్చిషః,
బభూవు స్సానిలిఙ్గాని విజయం యా న్యదర్శయన్. ౨౧

ప్రదక్షిణావర్తశిఖ స్తప్తకాఞ్చనభూషణః,
హవి స్తత్ప్రతిదగ్రాహ పావక స్సత్వయు మాస్థితః ౨౨
సోఽస్మై మాహారయామాస బ్రాహ్మ మిన్ద్రరిపు స్తదా,
ధను శ్చాత్మరథంచైవ సర్వం తత్రాధ్వ యున్నయత్. ౨౩
తస్మి న్నాహూ యుమానేఽస్త్రే హూయమానేచ పావకే,
సాష్టం గ్రహేన్దునక్షత్రై ర్వితత్రాస నభస్తలమ్. ౨౪

స పావకం పావకదీ ప్తతేజా
వహుత్వా నుహేన్ద్రప్రతిమప్ర భావః,
సచాపబాణాసిరథాశ్వసూతవి
ఘేఽన్వధేఽత్మాన ముచి న్త్యరూపః. ౨౫
తతో హయరథాకీర్ణం పతాకాధ్వజశోభితమ్,
నిర్యయౌ రాక్షసబలం నర్దమానం యుయుత్సయా. ౨౬

తేశరై ర్బహుభి శ్చిత్రై స్తీక్ష్ణవేగై రలంకృతైః,

హోత్రమునందు హోమముచేసెను. ౧౮

ఆహోమమునందు ఇంద్రజిత్తు ఎల్లనకుబదులు ఆయుధంబులను తాంబ్రపుల్లలుసమిత్తులను ఎఱ్ఱనివస్త్రములను సల్లయినపస్రువంబును ఉంచుకొనెను. ౧౯

ఆయుద్ధభూమియందు ఇంద్రజిత్తు తోమరంబులతోను ఎల్లతోను అగ్నిపరిస్తరణముగావించి బ్రతికియున్న సల్లనిమేకను బశువునుగాఁ బట్టి హోమముగావించెను. ౨౦

ఒక్కమాఱు సమిత్తులతో జ్వలింపఁజేయఁగానే యాయగ్నిహోత్రము విజయసూచకంబులగు చిహ్నములతో పొగలేక పెద్దపెద్దజ్వాలలు గలిగియుండినది. ౨౧

అగ్నిహోత్రుఁడు తానె ప్రదక్షిణముగాఁ జుట్టుజ్వాలలతోను మంచిబంగారుభూషణములతోను బ్రాహ్మణుఁడైనియాహవిస్సును బ్రతిగ్రహించెను.

అప్పుడు ఆయింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమును జపించి యమ్మహాస్త్రముచే తనరథము ధనుస్సు మొదలగువానన్నిటిని అభిమంత్రించెను. ౨౩

అట్లు ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమంత్రము జపించుటయు అగ్నిహోత్రముస హోమముగావించుటయు గ్రహములతోను జంద్రునితోను నక్షత్రములతోనుంగూడ నాకాశమంతయు భయంబునఁ జలించినది. ౨౪

అగ్నిహోత్రముసకుంబోలెఁ గాంతియును దేవేంద్రునకుంబోలెఁ బ్రభావము గలవాఁడును ఇట్టిదనిచెప్పరానికిక్కిగలవాఁడునగు నాయింద్రజిత్తు, ఆప్రకారమున నగ్నిహోత్రమునందు హోమముచేసి తాను ధనుర్బాణఖడ్గధాశ్వసారథిసహితంబుగా నాకాశంబున నంతర్ధానంబునొందెను. ౨౫

అంత గుఱ్ఱములతోను రథములతోను నిండియుండునదియుఁ బతాకాధ్వజంబులతో నొప్పుచున్నదియునగు నారాక్షససేన యుద్ధోత్సాహంబున గర్జించుచు వెడలెను. ౨౬

ఆరాక్షసులు కాంచనాలంకృతంబులును జిత్రవర్ణంబులును మహా

తోమరై రన్యశై శ్చాపి వానరా ఋష్ణు రాహవే. ౨౭

రావణిస్తు తతస్తి క్రుద్ధ స్తాన్ నిరీక్ష్య నిశాచరాన్,
హృష్టా భవన్తో యుధ్యన్తు వానరాణాం జిఘాంసయా. ౨౮

తత స్తే రాక్షసా స్సర్వే నర్దన్తో జయకాఙ్క్షిణః,
అభ్యవర్షం స్తతో ఘోరా వానరాన్ శరవృష్టిభిః. ౨౯
సతు నాళీకనారాచై ర్గదాభి ర్ముసలై రపి,
రక్షోభి స్సంవృత స్సఙ్ఖ్యే వానరా న్వీచకర్ష హ. ౩౦
తే వధ్యమానా స్సమరే వానరాణి పాదపాయుధాః,
అభ్యద్రవన్త సహితా రావణిం రణకర్కశమ్. ౩౧

ఇన్ద్రజిత్తు తతః క్రుద్ధో మహాతేజా మహాబలః,
వానరాణాం శరీరాణి వ్యధమ ద్రావణాత్మజః. ౩౨
శరై ర్నైకేన చ హరీ న్నవ పఞ్చ చ సప్త చ,
చిచ్ఛేద సమరే క్రుద్ధో రాక్షసాన్ సమ్ప్రహర్షయన్. ౩౩

స శరై స్సూర్యసఙ్కాశై ర్జాతరూపవిభూషితైః,
వానరాన్ సమరే వీరః ప్రసుమాథ సుదుర్జయః. ౩౪

తే భిన్నగాత్రా స్సమరే వానరా శ్శరపీడితాః,
పేతుర్మథితసంకల్పా స్సురై రివ మహాసురాః. ౩౫

తం తపన్తమి వాదిత్యం ఘోరై ర్బాణగభ స్తిభిః,
అభ్యధావన్త సంక్రుద్ధా స్సంయుగే వానరర్షభాః. ౩౬

వేగంబులునగు పెక్కు బాణంబులచేతనుదోమరంబుల చేతను అంకుశంబులచేతను యుద్ధంబున వానరులం బ్రహరించిరి. 22

అంత ఇంద్రజిత్తు కుపితుండై యీరాక్షసులంజూచి యిట్లని చెప్పెను. మీరలు సంతోషంబున యథేచ్ఛంబుగా యుద్ధంబుగావించి వానరులవధింపుడు. అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. 23

అంత నారాక్షసులందఱు జయముగోరినవారలయి గర్జించుచు భయంకరాకారులగు వానరులపై బాణవర్షంబులు గురిపించిరి. 24

ఆయింద్రజిత్తు యుద్ధంబున రాక్షససహితుండై బాణములచేతను గదలచేతను ముసలంబులచేతను వానరులను వధించెను. 30

ఆవానరులట్లు ఇంద్రజిత్తుచేఁ గొట్టఁబడినవారలయి వృక్షంబులుగొని యందఱు నొకటిగా యుద్ధకర్కశుఁడగు నింద్రజిత్తుమీఁదికిఁ బోయిరి. 31

అంత మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుఁడును రావణపుత్రుండునగు నింద్రజిత్తు కుపితుండై యవ్వానరులదేహములను జించి చెండాడెను. 32

ఆయింద్రజిత్తు యుద్ధంబునఁ గుపితుండై రాక్షసులు సంతోషంబు నొంద ఒక్కొక బాణంబునకు తొమ్మిదిమందిని ఆయిగురును వీర్దురను వానరులను ఖండించెను. 33

పరాక్రమవంతుండును గుర్జయుండునగు నింద్రజిత్తు యుద్ధంబున సూర్యసమానంబులును గాంచనాలంకృతంబులునగు బాణములచే వానరులను వధించెను. 34

ఆవ్వానరులు యుద్ధమున బాణపీడితులయి దేహమంతయు ఛిన్నమయి నెత్తురుగాఁ, జయమునం దాశవదలుకొని దేవతలచేఁ గొట్టఁబడిన యసురులుంబోలె నేలంబడిరి. 35

అంత నప్పుడు యుద్ధంబున మఱికొందఱు మేటివానరవీరులు కుపితులయి బాణంబులను కిరణంబులచే సూర్యునికైవడి దురాధర్షుండై వెలుంగు

తత స్తు వానరా స్సర్వే భిన్న దేహా విచేతసః,
వ్యథితా విద్రవన్తిస్మ రుధిరేణ సముక్షితాః. 32
రామ స్యార్థే పరాక్రమ్య వానరా స్త్యక్తజీవితాః,
సర్వన్త స్తేఽభివృత్తా స్తు సమరే సశిలాయుధాః. 33

తే ద్రుమైర్గి పర్వతాగ్రై శ్చ శిలాభిశ్చ ప్లవఙ్గమాః,
అభ్యవర్షన్త సమరే రావణిం పర్యవస్థితాః. 34
తద్ద్రుమాణాం శిలానాం చ వర్షం ప్రాణహరం మహత్,
వ్యపోహత మహాతేజా రావణి స్సమితింజయః 80

తతర్గి పావకసంకాశై శ్శరై రాశీవిషోపమైః,
వానరాణా మనీకాని బిభేద సమరే ప్రభుః. 81

అష్టాదశభిరై స్తీక్ష్ణై స్స విద్ధ్వా గన్ధమాదనమ్,
వివ్యాధ నవభి శ్చైవ నళం దూరా దవస్థితమ్. 82
స ప్తభి స్తు మహావీర్యో మైన్దం మర్మవిదారణైః,
షడ్భి శ్చ ద్వివిదం శైవ గజం వివ్యాధ సంయుగే. 83

జామ్బవన్తంతు దశభి ర్నీలం త్రింశద్భి రేవచ,

సుగ్రీవ మృషభం చైవ సోఽఙ్గదం ద్వివిదం తథా. 84
ఘోరై ర్దత్తవరై స్తీక్ష్ణై ర్నిష్పాణా నకరో త్తదా,

అన్యా నపి తదా ముఖ్యా న్వానరా న్బహుభి శ్శరైః. 85

చున్న యింద్రజిత్తుమీఁదికిఁ బోయిరి. 3౬

అంత నవ్వానరవీరులు ఇంద్రజిత్తుయొక్క బాణంబులచే భిన్నదేహులయి ధైర్యముమీఁది భయమునొంది నెత్తురువెల్లనలుగాఁగాఁ బరుగెత్తిరి.

అవ్వానరులు యుద్ధంబున రామకార్యార్థమయి పరాక్రమంబు విడిచి ప్రాణంబులపై నాశవిడిచి గర్జించును, వెనుతొల నాయుధములుగాఁ జేకొని వెనుదీయక యింద్రజిత్తుపైకిఁ బోయిరి. 3౭

ఆవానరులు యుద్ధంబున ఆక్షౌ గురునిలిచిన వారలయి వృక్షంబులను పర్వతశిఖరంబులను శిలలను ఇంద్రజిత్తుపై వర్షించిరి. 3౮

మహాతేజుండును యుద్ధంబున విజయంబు నొందువాఁడు నగు నా యింద్రజిత్తు ప్రాణంబుల హరించునట్టి భయంకరమయిన యీవృక్షశిలా వర్షంబును బాణములచేనివారించెను. ౪౦

అంత సమర్థుండగు నా ఇంద్రజిత్తు యుద్ధంబున అగ్నిసమానంబులును కూర్మ సన్నిభ్యంబులునగు బాణంబులఁ బ్రయోగించి వానరసైన్యంబుల భేదించెను. ౪౧

ఆయింద్రజిత్తుపదునెనిమిది కఱకుబాణంబులచే గంధమాదనుని గొట్టి దూరంబుననున్న సుషేణుని దొమ్మిదిబాణంబులం బ్రహరించెను. ౪౨

మహాపరాక్రమశాలియగు ఇంద్రజిత్తు, మరి సానమును భేదించునట్టి ఏడుబాణంబుల మైందునిఁ బ్రహరించి పిదపబాణంబుల గజాని నొప్పించెను. ౪౩

ఇంద్రజిత్తు జాంబవంతుని బదిబాణంబులను నీలుని ముప్పది బాణంబులను నొప్పించెను.

ఆప్పుడాయింద్రజిత్తు సుగ్రీవుని ఋషభుని అంగదుని ద్వివిదుని భయంకరములును ఘోరప్రభావములుగలవియు తీక్ష్ణంబులుగల బాణంబులచేత మూర్ఛితులం గావించెను ౪౪

ఆప్పుడు యింద్రజిత్తు పరమకుపితుండై ప్రళయకాలాగ్ని హోత్రుని

అర్దయామాస సంక్రుద్ధో కాలాగ్ని రివ మూర్చితః,

స శైలై స్సూర్యసఙ్కాశై స్సుముక్తై శ్శిఖిగామిభిః. ౪౬
వానరాణా మనీకాని నిర్మమన్థ మహారణే,

ఆకులాం వానరీం సేనాం శరజాలేన మోహితామ్. ౪౭
హృష్ట స్స ఐరయా ప్రీత్యా బదర్శ ఋతజోఽీతామ్,

పునరేవ మహాతేజా రాక్షసేన్ద్రాత్మజోబలీ. ౪౮
సంసృజ్య బాణవర్షం చ శస్త్రవర్షం చ దారుణమ్,
మమర్ద వానరానీక మిన్ద్రజి త్త్వరితో బలీ. ౪౯
స్వసైన్య ముత్సృజ్య సమేత్య తూర్ణం
మహారణే వానరవాహినీషు,
అదృశ్యమాన శ్శరజాలముగ్రం
బవర్ష నీలామ్బుధరో యధాఽమ్బు. ౫౦
తే శక్రజిద్బాణవిశీర్ణదేహా
మాయాహతా నిస్సర మున్నదన్తః,
రణే నిపేతు ర్హరయోఽద్రికల్పా
యథేన్ద్రబాహాభిహతా నగేన్ద్రాః. ౫౧
తే కేచిం సం బదృశు శ్శితాగ్రా
న్బాణా న్రణే వానరవాహినీషు,
మాయామయం చ సురేన్ద్రశత్రుం
న చాపృశం రాక్షస ముభ్యపశ్యన్. ౫౨
తత స్స రక్షోధిపతి ర్మహాత్మా
సర్వా దిశో బాణగణై శ్శితాగ్రైః,

పడువునం గ్రాలుచు ఇతరులగు మేటివానరులపుంగూడ పెక్కు బాణముల చేత నొప్పించెను. ౪౫

ఇంద్రజిత్తు అస్త్రయుద్ధంబున సూర్యసమానంబులును ఆకర్ణాంతము నాకర్షించి విడువఁబడినవియు మహా వేగంబులునగు బాణంబులచే వానర సైన్యంబులం జించి చెండాడెను. ౪౬

ఇంద్రజిత్తు వానరసేనయంతయుఁ దన బాణసమూహముచే మూర్ఛి తయయి నెత్తుటం దోఁగుచు నిశ్చేష్టయయి యుండుటనుఁజూచి మిక్కిలి యు సంతోషంబు నొందెను. ౪౭

మహాపరాక్రమశాలియు వేగవంతుండును బలవంతుండును వరదాస బలముగలవాఁడును రాక్షసరాజపుత్రుండునగు నింద్రజిత్తు మరల బాణంబు లను ఖడ్గాద్యాయుధంబులను గురిపించి వానరసేన నెంతయు నొప్పించెను.

అస్త్రయుద్ధంబున నింద్రజిత్తు తన సైన్యంబునువిడిచి వానరసైన్య ముఁజొచ్చి యదృశ్యుఁడై యాకాశగతుండైనల్ల నిమేషము జలమును వర్షిం చినట్లు వానరసేనలపై భీయంకరంబులగు బాణసమూహములను వర్షించెను.

అస్త్రయుద్ధంబునందు పర్వతాకారులగు నవ్వానరులు ఇంద్రజిత్తు ప్రయోగించు బాణవర్షంబులచే భిన్నదేహులయి మాయాబద్ధులయి వికృత స్వరముగా నఱచుచు దేవేంద్రునివజ్రాయుధముచే ఛిన్నంబులగు పర్వతంబు లభంగి నేలంగూలిరి ౪౮

ఆవ్వానరులు యుద్ధంబున కఱకుబాణంబులు వానరసేనలపైఁ బడు టనుమాత్రము చూచుచుండిరేకాని మాయచేఁ బ్రచ్ఛన్నుండైయున్న యింద్రజిత్తుమాత్రము వారలకుఁ గనుపడనేలేదు ౪౯

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడైన యాయింద్ర జిత్తు, సూర్యప్రకాశంబులగు కఱకుబాణంబులచే దిక్కులన్నియుఁ గప్పి

ప్రచ్ఛాదయామాస రవిప్రకాశాన్
ర్విషాదయామాస చ వానరేన్ద్రాన్. ౫౩
స శూలనిస్త్రింశపరశ్వధాని
వ్యావిధ్య దీప్తానలసన్నిభాని,
స విస్ఫులిఙ్గోజ్జ్వలపావకాని
ఙవర్ష తీవ్రం ప్లవగేన్ద్రసైన్యే. ౫౪
తతో జ్వలనసఙ్కాశై శ్శరైర్ వాయునరయూథపాః,
తాడితా శ్శక్రజిద్బాణైర్ ప్రఫుల్లా ఇవ కింశుకాః. ౫౫

తేఽన్యోన్య మభిసర్పన్తో నినదన్తశ్చ విస్వరమ్,
రాక్షసేన్ద్రాస్త్రనిర్భిన్నా నిపేతు ర్వానరర్షభాః. ౫౬
ఉదీక్షమాణా గగనం కేచిన్నేత్రేషు తాడితాః,
శరైర్ ర్వివిశు రన్యోన్యం పేతు శ్చ జగతీతలే. ౫౭
హనూమన్తం చ సుగ్రీవ మఙ్గదం గన్ధమాదనమ్,
జామ్బవన్తం సుషేణం చ వేగదర్శినమేవచ. ౫౮
మైన్దం చ ద్వివిదం నీలం గవాక్షం గజగోముఖౌ,
కేసరిం హరిలోమానంవిద్యుద్దంష్ట్రం చ వానరమ్. ౫౯
సూర్యాననం జ్యోతిముఖం తథా దధిముఖం హరిమ్,
పావకాక్షం నళం చైవ కుముదం చైవ వానరమ్. ౬౦
స్రాసై శ్శూలై శ్శితై ర్బాణై రిన్ద్రజి న్నస్తసంహితైః,
వివ్యాధ హరిశార్దూలాన్ సరాంస్తా న్రాక్షసో త్తమః. ౬౧
స వై గదాభి ర్హరియూథముఖ్యాన్
నిర్భిన్న్య బాణై స్తపనీయపుఙ్ఖైః,
ఙవర్ష రామం శరవృష్టిజాలై

వానరోత్తముల నొప్పించెను. ౪౩

ఇంద్రజిత్తు మండుచున్న యగ్నిహోత్రమువలెఁ గ్రాలుచున్న శూలంబులను ఖడ్గంబులను బరశ్వధంబులను మిణుంగురులురాల గిఱగిఱంద్రిప్పి వానరరాజసేవపైఁ బ్రయోగించెను. ౪౪

అంత వానరవీరులు అగ్నిసమానంబులను ఇంద్రజిద్బాణంబులం గొట్టఁబడిన వాలయి దేహాంతయు వెత్తురు వెల్లవలుగా చక్కఁగాఁ బూచిన మోదుగుచెట్లువలె నుండిరి. ౪౫

ఆవానరోత్తములు ఇంద్రజిత్తు బాణంబులచేఁ జిన్నదేహులయి ఒకరిపై నొకరు పడుచు వికృతస్వరంబుగా నఱచుచు నేలంగూలిరి ౪౬

కొందఱు తలయొత్తి యాకాశమును జూచుచు కన్నులయందు బాణంబులు నాటఁగా ఒకరిపై నొకరు పడుచు నేలంగూలిరి. ౪౭

రాక్షసోత్తముఁడగు నింద్రజిత్తు హనుమంతుని సుగ్రీవు నంగదుని గంధమాదనుని జాంబవంతుని సుషేణుని వేగదర్శిని మైందుని ద్వివిదుని గవాక్షుని గజుని గోముఖుని కేసరిని హరిలోముని విద్యుద్దంష్ట్రుని సూర్యాననుని జ్యోతిర్ముఖుని దధిముఖుని బావకాక్షుని నలుని గుముదుని ఈవానరోత్తముల నందఱను బ్రహ్మాస్త్రమంత్రముచే నభిమంత్రితంబులగు ప్రాసముల చేతను శూలములచేతను గఱకుబాణములచేతను మిక్కిలియు నొప్పించెను ౪౮-౬౧

ఆయింద్రజిత్తు ఆట్లు గదలచేతను గాంచన పుంఖములగు బాణముల చేతను వానరవీరుల నొప్పించి యంత రామలక్ష్మణులమీఁద సూర్యకిరణతుల్యంబులగు బాణంబులను కుప్పకుప్పగా వర్షించెను. ౬౨

స్సలక్ష్మణం భాస్కరరశ్మికల్పైః. ౬౨
స బాణవర్షై రభివృష్యమాణో
ధారానిపాతానివ తా నచిన్త్య,
సమీక్ష్యమాణశ్చ పరమాద్భుతశ్రీ
రామ స్తదా లక్ష్మణ మిత్యువాచ. ౬౩
అసౌ పునర్లక్ష్మణ! రాక్షసేన్ద్రో
బ్రహ్మాస్త్ర మాశ్రిత్య సురేన్ద్రశత్రుః,
నిపాతయిత్వా హరిసైన్య ముగ్ర
మస్మాన్ శరైర్ వర్షయతి ప్రసక్తః. ౬౪
స్వయమ్భువా చ తపసా మహాత్మా
ఖ మాస్థితోఽన్తర్హితభీమకాయః,
కథం ను శక్యో యుధి నష్టదేహో
నిహన్తు మద్యేన్ద్రజి దుర్వినాస్త్రైః. ౬౫
మన్యే స్వయమ్భూ ర్భగవా నచిన్త్యో
యస్సైన్యశస్త్రం ప్రథన శ్చ యోఽస్య,
బాణావపాతాం స్త్వ మి హోద్య ధీమన్!
మయూఖసాహ్వ్యగ్రమనా స్సహస్వ. ౬౬
ప్రచ్ఛాదయత్యేష హి రాక్షసేన్ద్రో
స్సరాన్ దిశస్సాయకవృష్టిజాలైః,
వీతశ్చ సర్వం ప్రతితాగ్ర్యహారం
న భ్రాజతే వానరరాజసైన్యమ్. ౬౭
ఆవాం తు దృష్ట్వా పతితౌ విసంజ్ఞౌ
నివృత్తయుద్ధా గతరోషహర్షా,
ధ్రువం ప్రవేక్ష్యత్యమరారివాస

అప్పుడు పరమాశ్చర్యకరశ్రీసంపన్నుండగు నారాయుండు, అప్రకారమున నింద్రజిత్తు తనపై పెక్కు బాణవర్షంబులు గురియుచున్నను జలవర్షమునుబలె దానిసరకునేయక లక్ష్మణుండు చిట్లనిచెప్పెను. ౬౩

లక్ష్మణుఁడా! మరల రాక్షసశ్రేష్ఠుండగు నీయింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమునాశ్రయించి యమ్మహాస్త్రప్రభావంబున భయంకరంబగు వానరసైన్యము సంతయు వధించి మనల బాణములచే నొప్పించుచున్నాఁడు. ౬౪

మహోత్సుండగు నింద్రజిత్తు ఇప్పుడు యుద్ధంబున బ్రహ్మదేవుని వరంబలంబునం జేసి ఆకాశంబునొంది యంతర్ధానుండై బ్రహ్మాస్త్రబలంబున మనల నొప్పించుచున్నాఁడు; ఆతండు మనకన్నులకగపడుటలేదు; కాఁబట్టి యిప్పు డతని వధింప నలవిగాదు. ౬౫

బుద్ధిమంతుఁడైనను లక్ష్మణుఁడా! ఇట్టినుహానీయమయిన యస్త్రంబునకు దేవతగాను కారణముగాను నుండు భగవంతుండగు బ్రహ్మదేవుని మహిమ యచింత్యమని తలంచెదను; కాఁబట్టి నీవును నాతోఁగూడ మనస్సునఁ గలఁతనొందక యిప్పుడు ఈబాణపాతంబుల నోర్చియుండుము. ౬౬

ఈయింద్రజిత్తు పెక్కు బాణవర్షంబులు పరఁగించి సమస్త దిక్కులను నీరంధ్రముగాఁ గప్పుచున్నాఁడు; ఈవానర సైన్యమంతయు నుత్తమ హూరులు పడుటవలన నెంతమాత్రము ప్రకాశింపకున్నది. ౬౭

ఈ యింద్రజిత్తు మనము యుద్ధము సేయఁజాలక మూర్ఛితులమయి శోపోత్సాహములు లేక నేలంబడియుండుటను చూచినంతనె జయలక్ష్మి యబ్బెనను సంతోషముతోఁ దప్పక లంకాపురికిఁ బోఁగలఁడు; ఇది నిశ్చ

మసా సమాదాయ రణాగ్రలక్ష్మీమ్. ౬౮
తతస్తు తా విస్ఫురితస్తజాలై
ర్భభూవతు స్తత్ర తదా విశస్తా,
స చాపి తౌ తత్ర విదర్శయిత్వా
ననాద హర్షా ద్యుధి రాక్షసేన్ద్రః. ౬౯
స తత్తదా వానరసైన్య మేవం
రా ణం చ సఖ్యే సహ లక్ష్మణేన,
విహాయయిత్వా సహసా వివేశ
పురీం దశగ్రీవభుజాభిగుప్తామ్. ౭౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రిసప్తతితమ స్సర్గః. 23.

చతుస్సప్తతితమ స్సర్గః.

తతో హతేషు ప్రవరేషు తేషు రణాగ్నే
ముమోహ సైన్యం హరిపుఙ్గవానామ్,
సుగ్రీవనీలాఙ్గదజామ్బవన్తో
నచాపి కించి త్ప్రతిపేదిరే తే. ౧
తతో విషణ్ణం సముపేక్ష్య సైన్యం
విభీషణో బుద్ధిమతాం వరిష్ఠః,
ఉవాచ శాఖామృగరాజవీరా
నాశ్వాసయ న్నప్రతిమై ర్వచోభిః. ౨
మాభైష్ట నా స్త్యత్ర విషాదకాలో
యదార్యపుత్రౌ వివశౌ విషణ్ణౌ,
స్వయమ్భువో వాక్య మథోద్వహన్తౌ
యతాదితా విస్ఫురితప్రజాలైః. 3
తస్మై తు దత్తం పరమాస్త్ర మేత

యము. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౬౮

అంత నచ్చట నాప్రకారమునసె యారామలక్ష్మణులు ఇంద్రజిత్తు బాణంబులచేఁ బీడితులయి పడియుండిరి; రాక్షసశ్రేష్ఠుండగు నాయింద్రజిత్తును అట్లు రామలక్ష్మణులు పడియుండుటంజూచి సంతోషంబుచే యుద్ధమధ్యంబున సింహనాదంబుచేసెను. ౬౯

ఆయింద్రజిత్తు ఆప్పుడుయుద్ధంబున అట్లువానరసైన్యమంతయు రామలక్ష్మణులను మూర్ఛనొందునట్లు చేసి శీఘ్రంబున రావణబాహుగుప్తంబగు లంకాపురిం బ్రవేశించెను. ౭౦

ఇది డెబ్బదిమూఁడవసర్గము.

డెబ్బదినాలుగవసర్గము.

అప్పుడు రామలక్ష్మణులు మూర్ఛితులగుటయుంజూచి వానరసేనయంతయుభయంబున మూర్ఛనొందెను; సుగ్రీవుఁడు నీలుఁడంగదుఁడు జాంబవంతుండు వీరలు మూర్ఛితులయి యుండుటవలన ఏసంగతియుం దెలియరైరి.

అంత బుద్ధిమంతులలోశ్రేష్ఠుండగు విభీషణుండు వానరసైన్యమంతయు భయవిహ్వలమయియుండుటంజూచి యసదృశంబులగుమాటలచే వానరవీరుల నాశ్వాసించుచు నిట్లని చెప్పెను. ౨

మీరులుభయపడవలదు; రామలక్ష్మణులు ఇంద్రజిద్బాణంబులంగొట్టఁబడి యవశులయి మూర్ఛితులయి యున్నారనిమీరెంతమాత్రమునుశంకింపవలదు; వారలు బ్రహ్మదేవునిమాటను గౌరవించుటకై యిట్లుభీనయించుచున్నారుగాని వేఱుగాదు. ౩

ఆయింద్రజిత్తునకు బ్రహ్మదేవుండు ఆమోఘవేగంబగు బ్రహ్మాస్త్రము

తస్వయమ్భువా బ్రాహ్మ మమోఘవేగమ్,
త న్మానయన్తో యుధి రాజపుత్త్రా
నిపాతితో కోఽత్ర విషాదకాలః. ౪
బ్రాహ్మ మస్త్రం తతో ధీమా న్మానయిత్వా తు మారుతిః,
విభీషణవచః శ్రుత్వా హనుమాం స్త మథా బ్రవీత్. ౫

ఏతస్మి న్నిహతే సైన్యే వానరాణాం తరస్వినామ్,
యో యో ధారయతే ప్రాణాం స్తంత మాశ్వాసయావహై. ౬

తావుభౌ యుగప ద్వీరౌ హనుమ ద్రాక్షసో త్తమౌ,
ఉల్కాహస్తౌ తదా రాత్రౌ రణభూమౌ విచేరతుః. ౭

భిన్నలాఙ్గూలహస్తోరుపాదాఙ్గుళిశిరోధరైః,
స్రవద్భిః క్షతజం గాత్రైర్గ ప్రసవద్భి స్తత స్తతః. ౮
పతితైర్గ పర్వతాకారై ర్వానరై రభిసఙ్కులామ్,
శస్త్రైశ్చ పతితై ర్దీప్తై ర్దదృశాతే వసున్ధరామ్ ౯

సుగ్రీవ మజ్గదం నీలం శరభం గన్ధమాదనమ్,
గవాక్షం చ సుషేణం చ వేగదర్శిన మాహుకమ్. ౧౦
మైన్దం నళం జ్యోతిముఖం ద్వివిదం పనసం తథా,
విభీషణో హనూమాంశ్చ దదృశాతే హతా న్రణే. ౧౧
సప్తషష్టి ర్వానరాణాం కోట్యో వానరాణాం తరస్వినామ్,
అవ్యగ్ర మక్షమశేషేణ వల్లభేన స్వయమ్భువః. ౧౨
సాగరౌఘనిభం భీమం దృష్ట్వా బాణార్దితం బలమ్,
మార్గతే జామ్బవ న్తం స్మ హనూమాన్ సవిభీషణః. ౧౩

నొసంగెను; రాజపుత్రులగు రామలక్ష్మణులు బ్రాహ్మణుని సమస్త స్త్రీజనమును గౌరవించుటకై నేలంబడియున్నారు; ఇందుకు దుఃఖింపనేల? అని విభీషణుండు చెప్పెను ౪౪

అంత బుద్ధిమంతుండగు వాయుపుత్రుండు హనుమంతుడు బ్రహ్మస్త్రీజనమును గౌరవించుటకై ముహూర్తకాలము బద్ధుడైయుండి యంత నదలించుకొని విభీషణునితోటనువిని యతనితో నిట్లని చెప్పెను. ౪౫

బలవంతులగు నీవానరులందరు పరిపడబడియున్నారు, ఇందు ఎవ్వరెవ్వరు ఇంకను బ్రాహ్మణులు చాల్చియున్నారో వారల సాశ్వాసింతము అని హనుమంతుడు విభీషణునితోడ చెప్పెను. ౪౬

ఆరాత్రియుం దట్లు వీరులగు హనుమంతుడును విభీషణుండును ఇద్దరును కొఱవికత్తులు ఖడ్గములు పట్టుకొని యుద్ధభూమియందు వానరవీరుల వెదకుచుం దిరిగిరి. ౪౭

ఆహనుమంతుడును విభీషణుడును కొందఱుతోరకలు దెగియుండ గొందఱు చేతులను గొందఱు తొడలను గొందఱు కాళ్లను కొందఱు వ్రేళ్లను కొందఱు మెడలను దెగి నెత్తురుగాయము ఇట్టటుపారుచు నేలంబడియున్న పర్వతాకారులగు వానరులచేతను దెదీప్యమానంబులయిపడియున్న యాయుధంబులచేత నిండియుండు యుద్ధభూమిం జూచిరి ౪౮, ౪౯

అంత వారలు యుద్ధంబునహతులయిపడియున్న సుగ్రీవసంగరుని నీలు నిశఠుని గంధమాదనుని గవాక్షుని సుషేణుని వేగదర్శిని ఆహుకుని మైందుని నలుని జ్యోతిర్ముఖుని ద్వివిదుని బనసుని ఇంక నితరులగు వానరవీరులనుం జూచిరి. ౫౦, ౫౧

ఇంద్రజిత్తు ఆబ్రహ్మాస్త్రముచే సాయాహ్నమున అయిదుగడియలలో ఆయుపదియేడుకోట్ల బలవంతులగు వానరవీరులను వధించెను. ౫౨

హనుమంతుడును విభీషణుడును, సముద్రసమానంబగు భయంకరమయిన యావానరసైన్యంబంతయు బాణపీడితమయి యుండుటంజూచి

స్వభావవిహితయా యుక్తం వృద్ధం శరశతైశ్చితమ్,
ప్రజాపతిసుతం వీరం శ్యామ మన్తమివ పావకమ్. ౧౪
దృష్ట్వా తమువసఙ్గమ్య పౌలస్త్యో వాక్య మబ్రవీత్,

కచ్చి దార్య శరైస్తీక్ష్ణైర్న ప్రాణా ధ్వంసితా స్తవ. ౧౫

విభీషణవచ శ్శ్రుత్వా జామ్బవా న్నృక్షపుఙ్గవ,
కృచ్ఛ్రగతభృశ్యర్దిర న్వాక్య మిదం వచన మబవీత్. ౧౬
నైర్ఋతేన్ద్ర! మహావీర్య! స్వేన తావ్ఞభిలక్షయే,
పీడ్యమాన శ్శితైర్బాణైర్న తావం పశ్యామి చక్షుషా. ౧౭

అక్షునా సుప్రజా యేన మాతరిశ్వా చ నైర్ఋత!,
హనూమా న్వానరశ్రేష్ఠ ప్రాణా న్ధారయతే క్వచిత్. ౧౮

శ్రుత్వా జామ్బవతో వాక్య మువా చేదం విభీషణ,

ఆర్యపుత్రా వతిక్రమ్య కస్తా త్పృచ్ఛసి మారుతిమ్. ౧౯

నైవ రాజని సుగ్రీవే నాఙ్గదే నాపి రాఘవే,
ఆర్య! సన్దర్శిత స్నేహో యథా వాయుసుతే పర. ౨౦

విభీషణవచ శ్శ్రుత్వా జామ్బవా న్వాక్య మబ్రవీత్,

జాంబవంతుని వెడలిరి. ౧౩

విభీషణుండు స్వభావంబునఁ బుసలివాఁడును జ్ఞానవృద్ధుండును పెక్కు బాణంబులచేఁ బీడింపఁబడుచున్నవాఁడును వీరుండునగు చల్లాయనగ్ని హోత్రుఁడలెనున్న బ్రహ్మపుత్రుని జాంబవంతునిఁజూచి సమీపంబునకుఁబోయి యిట్లని చెప్పెను. ౧౪

పూజ్యుఁడవగు జాంబవంతుఁడా! తీక్ష్ణబాణంబులచెబ్బకు నీప్రాణంబులు నశింపకున్నవిగదా! అని విభీషణుండు జాంబవంతునితోఁ జెప్పెను.

భల్లూకశ్రేష్ఠుండగు జాంబవంతుఁడు విభీషణునిమాటనువిని బహుకష్టంబున శబ్దము లుచ్చరింపుచు నీమాటం జెప్పెను. ౧౫

మహాపరాక్రమశాలివగు రాక్షసరాజుండవైన విభీషణుఁడా! నీకంఠధ్వని వలన నిన్నుఁ దెలిసికొంటిని; తీక్ష్ణబాణంబులఁ బీడింపఁబడుచుండుట వలన నిన్నుఁ గంటితోఁ జూడఁజాలకున్నాను. ౧౬

విభీషణుఁడా! ఎవ్వనిచేత ఆంజనయు వాయుపును మంచిసంతానము గలవారయిరో ఆట్టివానరోత్తముఁడగు హనుమంతుండు బ్రతికియున్నాఁడా యేమి? అని జాంబవంతుండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౧౭

విభీషణుండు జాంబవంతుండు చెప్పినమాటను విని యతనికిట్లని బదులుచెప్పెను.

రామలక్ష్మణులనుం గూడవిడిచి వాయుకుమారుండగు హనుమంతునేల యడుగుచున్నావు? ౧౮

పూజ్యుఁడవగు జాంబవంతుఁడా! నీవు వాయుకుమారుండగు హనుమంతునిపైఁ జూపినట్లు అధికస్నేహమును వానరరాజుండగు సుగ్రీవునందును గాని యువరాజుండగు నంగదునియందుఁ గాని రామునియందుఁ గాని చూపవైతివి; దీనికేమి కారణము? అని విభీషణుండు జాంబవంతునితోఁ జెప్పెను. ౧౯

జాంబవంతుఁడు విభీషణుండు చెప్పినమాటను విని యందుకు బదులిట్లని చెప్పెను.

శృణు నైరృతశార్దూల! యస్తా త్పృచ్ఛామి మారుతిమ్. ౧౧

తస్మి న్జీవతి వీరే తు హత మప్యహతం బలమ్,
హనుమ త్యుజ్ఝితప్రాణే జీవన్తోఽపి వయం హతాః. ౧౨

ధరతే మారుతి స్తాత! మారుతప్రతిమో యది,
వైశ్వానరసమో వీర్యే జీవితాశా తతో భవేత్. ౧౩

తతో వృద్ధ ముపాగమ్య నియమే నాభ్యవాదయత్,
గృహ్య జామ్బవతశ్చ పాదౌ హనూమా న్మారుతాత్మజః. ౧౪

శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం తథాఽపి వ్యథితేన్ద్రియః,
పున ర్జాతమి వాత్మానం మన్యతే నర్క్షపుఙ్గవః. ౧౫

తతోఽబ్రవీ న్మహాతేజా హనూమ న్తంస జామ్బవాన్,

ఆగచ్ఛ హరిశార్దూల! వానరాం స్త్రాతు మర్హసి. ౧౬

నాన్యో విక్రమపర్యాప్త స్త్వ మేషాం పరమ స్సఖా,

త్వత్పరాక్రమకాలోఽయం నాన్యం పశ్యామి కంచన. ౧౭

రాక్షసశ్రేష్ఠుడవగు విభీషణుఁడా! నేను అందఱను విడిచి వాయు పుత్రుండగు హనుమంతు నడిగినందుకుఁ గారణంబు చెప్పెదను వినుము. ౭౧

వీరుండగు నాహనుమంతుం డొక్కఁడుమాత్రము ప్రతికీయుండినట్లు యితే ఈ వానరసైన్యమంతయు హతమయినను భయములేదు; ప్రతికీయున్నచో; ఆహనుమంతుం డొక్కఁడు వాతుండైనచో మనమందఱమును ప్రతికీయున్నను జచ్చినవారలమే. ౭౨

నాయనా! వాయువంటివాఁడును బరాక్రమంబున నగ్నిహోత్రునకు సరిపచ్చువాఁడునగు వాయుపుత్రుండు హనుమాంతుండు ప్రాణంబులతో నుండుసేని యంత మాకు బ్రతుకుపై ఆశ కలుగును. అని జాంబవంతుండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౭౩

అంత వాయుదేవుని కుమారుండగు హనుమంతుండు వృద్ధుండగు జాంబవంతుని సమీపంబునకుఁ బోయి, శాస్త్రోక్తనియమంబున చరణపాదంబులం బట్టుకొని నమస్కరించెను. ౭౪

భల్లూకరాజుండగు జాంబవంతుండు ఆట్లు బాణంబులచేఁ బరమపీడితుండై యున్నను హనుమంతుని కంఠధ్వనిని వినఁగానే తాను బుసర్జిన్ముని యొందినట్లు తలంచెను. ౭౫

అంత మహాతేజుండగు నాజాంబవంతుండు హనుమంతుం జూచి యిట్లని చెప్పెను.

వానరోత్తముఁడవగు హనుమంతుఁడా! ఇట్లురమ్ము; నీవిప్పుడు గంధవానరులనందఱ రక్షింపవలయును. ౭౬

మఱియొక్కఁ డెవ్వఁడును ఇప్పుడు వానరుల రక్షింపఁజాలినవాఁడు లేఁడు; నీవు పరాక్రమంబునఁ బూర్ణుండవు; వీరలనుఁ జూలఁ గావలసినవాఁడవు, కావున నీవె రక్షింపవలయును.

నీవు పరాక్రమంబుఁ జూపవలసినకాలము వచ్చినది, మఱియొక్కఁ డెవ్వఁడును ఇట్టికాలమున ఇప్పుడు పరాక్రమించువాఁడు లేఁడు. ౭౭

ఋషివానరవీరాణా మనీకాని ప్రహర్షయ,
విశల్యాకురుచాప్యేతౌ సాదితౌ రామలక్ష్మణౌ. ౨౮
గత్వా పరమ మధ్వాన ముపర్యుపరి సాగరమ్,
హిమవన్తం నగశ్రేష్ఠం హనుమ! న్గన్తు మర్హసి. ౨౯
తతశ్చ కాఞ్చన మత్యుచ్చ మృషభం పర్వతోత్తమమ్,
కైలాసశిఖరం చాపి ద్రక్ష్యే స్యరిసిమోదన!. ౩౦
తయో శ్శిఖరయో ర్మధ్యే ప్రదీప్త మతులప్రభమ్,
సర్వౌషధియుతం వీర! ద్రక్ష్యే స్యౌషధిపర్వతమ్. ౩౧

తస్య వానరశార్దూల! చతస్రో మూర్ధ్ని సమ్భవాః,
ద్రక్ష్యే స్యౌషధయో దీప్తా దీపయన్త్యో దిశో దశ. ౩౨

మృతసంజీవినీం చైవ విశల్యకరణీ మపి,
సావర్ణ్యకరణీం చైవ సన్ధానకరణీం తథా. ౩౩
తా స్సర్వా హనుమ! న్గృహ్య క్షిప్రమాగన్తుమర్హసి,
ఆశ్వాసయ హరీ న్వీర రోగ్యేణ గన్ధవహాత్మజ. ౩౪

శ్రుత్వా జామ్బవతో వాక్యం హనూమా న్మారిపుఙ్గవః,
ఆపూర్యత బలోద్ధర్షై స్తోయవేగై రివార్ణవః. ౩౫

సపర్వతతటా గ్రస్థ పీడయ న్పర్వతోత్తమమ్,
హనూమా న్బభూవ తే వీరో ద్వితీయ ఇవ పర్వతః. ౩౬

హరిపాదవినిర్భగ్నో నిమసాద స పర్వతః,

భిల్లూక సైన్యములకును వానర సైన్యములకును సంతోషము గలుగఁ జేయుము, మూర్ఛితులగు నీరామలక్ష్మణులను గూడ సుఖితులం గావింపుము.

హనుమంతుఁడా! నీవు సముద్రంబుమీఁదుగా బహుదూరముపోయి పర్వతోత్తమంబగు హిమవత్పర్వతంబుసకుఁ బోవలయును. 32

శత్రువుల వధించునట్టి హనుమంతుఁడా! అంత నచ్చట నీవు ఆత్యుత్తమంబగు ఋషభమనుకాంచనశిఖరంబును గైలాసశిఖరంబును జూడఁగలవు.

వీరుండవగు హనుమంతుఁడా! ఆశిఖరంబుల రెంటినడుమను దేదీప్యమానంబును అసదృశమునయిన కాంతిగలదియు నగు సుపస్తోషధులతోనుం గూడిన ఓషధిపర్వతంబను శిఖరంబును జూడఁగలవు. 33

వానరశ్రేష్ఠుఁడవగు హనుమంతుఁడా! ఆ ఓషధిపర్వతముయొక్క శిఖరంబునందుఁ బుట్టినవియు దేదీప్యమానంబులును దశదిశల వెలుంగఁ జేయుమన్నవియు నగు నాలుగు దివ్యోషధులం జూడఁగలవు. 34

హనుమంతుఁడా! అవిశల్యకరణిని మృతసంజీవినిని సౌవర్ణకరణిని సంధానకరణిని నగు నాలుగు ఓషధులం దిసికొని నీవు శీఘ్రంబున రమ్ము 35

వాయుపుత్రుండవగు హనుమంతుఁడా! వానరుల మధ్యల బ్రతికించి వారల కూఁటఁ గల్గింపుము అని జాంబవంతుండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. 36

వానర శ్రేష్ఠుండగు హనుమంతుండు జాంబవంతునిమాటను వినఁగానే జలప్రవాహముల సముద్రము పొంగునట్లు, బలపరాక్రమములఁ బొంగుడయ్యెను. 37

పరాక్రమసంపన్నుఁడగు నాహనుమంతుఁడు ఉన్నతశిఖరంబుపైకి గుముకి పాదఘాతంబున నప్పర్వతోత్తమమును బీడించుచు రెండవపర్వతంబువలెఁ జూపట్టెను. 38

ఆపర్వతంబు హనుమంతుని పాదంబులచేఁ ద్రొక్కఁబడినపై మిక్కిలి

నశకాక తదాత్మానం సోఢుం భూశనిపీడితః. 32

తస్య పేతు స్సగా భూమా హారివేగా చ్చ జజ్వాలుః,
శృఙ్గాణి చ వ్యశీర్యన్త పీడితస్య హనూమతా. 3౮

తస్మిన్ సమ్భ్రియమాణే తు భగ్నద్రుమశిలాతలే,
న శేకు ర్వానరాః స్థాతుం ఘూర్ణమానే నగోత్తమే. 3౯

సా ఘూర్ణితమహాద్వారా ప్రభగ్నగృహగోపురా,
లఙ్కా త్రాసాకులా రాత్రౌ ప్రసుప్తే వాభవ త్తదా. ౪౦

పృథివీధరసఙ్కాశో నిపీడ్య ధరణీధరమ్,
పృథివీం తోయ మూసస సార్ణ వాం మారుతాత్మజః. ౪౧

ఆరురోహ తదా తస్మా ద్ధరి ర్మలయపర్వతమ్,
మేరుమన్దరసఙ్కాశం నానాప్రస్రవణాకులమ్ ౪౨
నానాద్రుమలతాకీర్ణం వికాసికమలోత్పలమ్,
సేవితం దేవగన్ధర్వై ర్మృష్టపుష్పఫలద్రుమమ్. ౪౩
విద్యాధరైః స్థానవద్భి ర్దత్తసోపహ రిక్రియమ్,
నానామృగగణాకీర్ణం బహుకన్దరశోభితమ్ ౪౪

సంస్థా నాకులాయాన్ తత్ర యథాగన్ధర్వకిన్నరాన్,
హనూమా న్నిఘసఙ్కాశో వవృధే మారుతాత్మజః. ౪౫

పదాభ్యాంతు శైల మాపీడ్య బలవాముఖవ న్ముఖమ్,

యుఁ బీడితంబై హనుమంతుని యాద్ధత్యమున కెంతమాత్రము నిలువఁజాల దయ్యెను. 32

హనుమంతుని వేగంబున నాత్రికూటపర్వతశిఖరమునందలి వృక్షం బులు చేలంబడి హనుమద్వేగజన్యమయినయగ్నిచే మండినవి; హనుమత్పద పీడనంబునంజేసి యప్పర్వతముయొక్క శిఖరములు చూర్ణములయినవి. 33

ఆట్లు పీడింపఁబడుచు వితిగినవృక్షంబులతోను శిలలతోను హనుమ ద్వేగంబునకు గడగడవడంకుచున్న యాత్రికూటపర్వతంబుపై వానరులు నిలు వఁజాలరైరి. 34

అప్పుడు రాత్రియంగు లంకాపురి హనుమంతునివేగంబునకు జనులం దఱు భయంబునొంద మహాద్వారంబులు చలింప గృహంబులు గోపురంబులు వితిగిపడ నర్తనముచేసినట్లుండినది. 80

పర్వతోత్కారుండగువాయుపుత్రుండు హనుమంతుఁడు ఆట్లు త్రికూట పర్వతంబును పీడించి సముద్రసహితంబుగా భూమియంతయుఁ జలనము నొందునట్లు గావించెను. 81

అంత హనుమంతుఁడు అచ్ఛటనుండి మేరుసుందరసమానమును నానా విధములయిన సలయేళ్లచే నొప్పుచున్నదియు నానావిధవృక్షములచే నిండినది యు వికసించినకమలంబులును కలువలును గలదియుఁ దేవగంధర్వులచేతను విద్యాధరులచేతను మహర్షులచేతను ఆప్సరసులచేతను సేవింపఁబడినదియు ఆఱు ఏడియోజనంబుల యాన్నత్యంబుగలదియు నానామృగసమూహములతో నొప్పుచున్నదియును పెక్కుగుహలు గలదియునగు లంకామలయపర్వతము నారోహించెను. 82-88

అచ్ఛట మేఘసమానుండగు వాయుకుమారుండు హనుమంతుఁడు, యక్షులును గంధర్వులును కిన్నరులును భయంబునంగలఁతిపడ దేహముం బెంచెను 85

ఆహనుమంతుఁడు పాదములచేఁ బర్వతమును ద్రొక్కుచు భయంక

విపృతోగ్రం ననా దోచైశ్చ స్త్రాసయ న్నివ రాక్షసాన్. ౪౬

తస్య నానద్యమానస్య శ్రుత్వా నినద మద్భుతమ్,
లఙ్కాస్థా రాక్షసా స్సర్వే నశేకు స్స్థాన్తిం భయాత్. ౪౭
నమస్కృత్వాఽథ రామాయ మారుతి ర్భీమవిక్రమః,
రాఘవార్థే పరంకర్మ సమీహత పరన్తపః. ౪౮

స పుచ్ఛ ముద్యమ్య భుజఙ్గకల్పం
వినమ్య పృష్ఠం శ్రవణే నికుఞ్చ్య,
విపృశ్య వక్త్రం బడబాముఖాభ
మాపుప్లువే వ్యోమని చణ్డవేగః. ౪౯
స వృక్షమణ్డాం స్తరసా జహార
శైలాన్ శిలాశ్చ ప్రాకృతానగాంశ్చ,
బాహూరువేగోద్ధతసన్నిణున్నా
స్తే క్షీణవేగా స్సలిలే నిపేతుః. ౫౦
స తౌ ప్రసార్యోరగభోగకల్పౌ
భుజౌ భుజఙ్గారినికాశవీర్యః,
జగామ మేరుం నగరాజ మగ్ర్యం
దిశశ్చ ప్రకర్షన్నివ వాయుసూనుః. ౫౧
స సాగరం ఘూర్ణితవీచిమాలం
తదా భృశంభ్రామిత సర్వసత్త్వమ్,
సమీక్షమాణ స్సహసా జగామ
చక్రం యథా విష్ణుకరాగ్రముక్తమ్. ౫౨
స పర్వతా న్వృక్షగణాన్ సరాంసి
నదీ స్తటాకాని పురో త్తమాని,

రంబగు బడబాముఖమువంటి నోరుదెఱచి రాక్షసులను భయపెట్టుటకై గట్టిగా నఱచెను. ౪౬

లంకయందలి రాక్షసులందఱు ఆట్లు భీకరంబుగా గర్జించిన హనుమంతునిగర్జననువిని భయంబున ఇట్టటుకదలక నిశ్చేష్టలయియుండిరి. ౪౭

అంత శత్రువులదపింపఁజేయువాఁడును భయంకరపరాక్రముఁడునగు హనుమంతుఁడు రామునకు నమస్కరించి రామకార్యార్థమయి ఇతరులకు సాధ్యముకానికార్యమును జేయఁగోరెను. ౪౮

భయంకరవేషుండగు హనుమంతుండు సర్పమువంటి తోఁకనెత్తి పీపునుపంచి చెవులనుముడుచుకొని బడబాముఖమువంటి నోరుదెఱచి యాకాశంబున కెగరెను. ౪౯

ఆహనుమంతుని బాహువులయొక్కయు తొడలయొక్కయు వేగంబుచే పృథ్వీసమూహంబులు పర్వతంబులు తొట్లు తుగ్గులగు వానరులు ఆకర్షింపఁబడి బహుదూరముపోయి యంతనష్టవేగంబులయిపడిసవి. ౫౦

గరుత్మంతునితో సమానమయిన పరాక్రమముగల వాయుపుత్రుండగు హనుమంతుఁడు భుజంగభోగసదృశములయిన బాహువులుసాఁచి దిక్కులనాకర్షించువాఁడువలెఁ బూపట్టుచు నుత్తమంబగు మేరుసమానమయినహిమవత్పర్వతంబునకుఁబోయెను. ౫౧

ఆహనుమంతుఁడు అప్పుడు కలంగిన యలలుగలదియును మిక్కిలియుఁ దిరుగుడుపొందిన సమస్తజంతువులు గలదియునగు సముద్రముంజూచుచు విష్ణుదేవునివాహనముచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన సుదర్శనంబుపగిది నతివేగంబునం బోయెను. ౫౨

వేగంబున తండ్రియగు వాయువుతో సమానుఁడగు హనుమంతుఁడు పర్వతంబులను వనంబులను సరస్సులను నదులను జెఱువులను బట్టణంబులను

స్సీతాన్ జనాన్తా నపి సంప్రపీడ్యా
జగామ వేగా త్పితృతుల్య వేగః. 13
ఆదిత్యపథ మాశ్రిత్య జగామ స గతక్లమః,
హనూమాన్ త్వరితో వీరఃి పితృతుల్యపరాక్రమః. 14

జవేన మహతా యుక్తో మారుతి స్తారుతో యథా,
జగామహరిశార్దూలో దిశ శ్శబ్దేన పూరయన్. 15
స్మర న్రామ్బవతో వాక్యం మారుతిర్వాతరంహసా,
దదర్శ సహసా గత్వా హిమవన్తం మహాకపిః. 16
నానా ప్రస్రవణోపేతం నానాకన్దరనిర్ఝరమ్,
శ్వేతాభ్ర చయసఙ్కాశై శ్శిఖరై శ్చారుదర్శనైః. 17
శోభితం వివిధై ర్వృక్షై రగమ త్పర్వతో త్తమమ్,

సతం సమాసాద్య మహానగేన్ద్ర
మతిప్రహృష్టో త్తమఘోరిశృఙ్గమ్. 18
దదర్శ పుణ్యాని మహాశ్రమాణి
సురర్షి సఙ్ఘో త్తమసేవితాని,
సబ్రహ్మకోశం రజతాలయంచ
శక్రాలయం రుద్రశరప్రమోక్షమ్ 19
హయాననం బ్రహ్మశిరశ్చ దీప్తం
దదర్శ వైవస్వతకీజ్యరాంశ్చ,
వజ్రాలయం వైశ్రవణాలయంచ
సూర్యప్రభం సూర్యనిబన్ధనంచ. 20
బ్రహ్మాసనం శబ్దరకార్ముకంచ
దదర్శ నాభించ వసున్ధరాయాః,

సమృద్ధంబులగు జనపదంబులనుం జూచుచు వేగంబునంబోయెను. ౧౩

పరాక్రమవంతుఁడును బరాక్రమంబునం దండ్రికి సరివచ్చువాఁడు నగు నాహనుమంతుఁడు ఆకాశంబున సెంతమాత్రము శ్రమలేక యతివేగంబునంబోయెను. ౧౪

వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు వాయువుంబోలె మహావేగంబున దిక్కులన్నియు శబ్దంబునం బూరించుచుఁ బోయెను. ౧౫

వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడు జూంబవంతునిమాటను మఱువక వాయువేగంబునంబోవుచు హిమవత్పర్వతంబుఁ జూచెను. ౧౬

ఆహనుమంతుఁడు నానావిధములయిన ప్రస్రవణంబులతోఁ గూడి నదియుఁ బెక్కుగుహలతోను నదులతోను నొప్పుచున్నదియు తెల్లనిశరన్మేఘసమానంబులగు సుందరములయిన శిఖరములను నానావిధవృక్షంబులతో సెంతయుఁ బ్రకాశించుచున్నదియునగు హిమవత్పర్వతముఁ జేరెను ౧౭

ఆహనుమంతుఁడు ఆత్యున్నతములును భయంకరములునగు నుత్తమశిఖరములతో నొప్పుచున్నయా హిమవత్పర్వతముఁజేరి యందుఁ దేవతలచేతను మహర్షులచేతను సేవింపఁ బడుచుండు పవిత్రములగు నాశ్రమములం జూచెను. ౧౮

ఆహనుమంతుఁడు బ్రహ్మకోశంబనుక్షేత్రమును కైలాసపర్వతమును దేవేంద్రుఁడు తపస్సుగావించిన స్థలమును రుద్రబాణమోక్షస్థానమును హయగ్రీవక్షేత్రమును బ్రహ్మకపాలమును యమకింకరులు విశ్రాంతార్థము నిలిచినస్థలమును సందర్శించెను. ౧౯

ఆహనుమంతుఁడు ఇంద్రునకు బ్రహ్మదేవుండు వజ్రము నొసంగినస్థానంబును సూర్యప్రకాశంబగు కుబేరస్థానంబును సూర్యనిబంధనక్షేత్రమును బ్రహ్మసనంబును శివధనుఃక్షేత్రంబును భూమినుండి పాతాళప్రవేశదంష్ట్రంబును జూచెను. ౨౦

కైలాస మగ్ర్యం హిమవచ్ఛిలాం చ
తథర్షభం కాఞ్చనశైల మగ్ర్యమ్. ౬౧
నన్దీప్తసర్వౌషధిసంప్రదీప్తం
దదర్శ సర్వౌషధిపర్వతేన్ద్రమ్,
సతం సమూహ్యానలశిఖ్దీప్తం
విసిష్మియే వాసవదూతసూనుః. ౬౨
ఆవృష్య తం చౌషధిపర్వతేన్ద్రం
తత్రౌషధీనాం విచయం చకార,
స యోజనసహస్రాణి సమతీత్య మహాకపిః. ౬౩
దివ్యౌషధిధరం శైలం న్యచర న్మారుతాత్మజః,

మహౌషధ్య స్తత స్సర్వా స్తస్మిన్ పర్వతసత్తమే. ౬౪
విక్షా యార్థిన మాయాన్తం తతో జగ్మ రదగ్నజమ్,

స తా మహౌత్తా మానుమా నపశ్యం
శ్చుకోప కోపాచ్చ భృశం ననాద. ౬౫
అమృష్యమాణోఽగ్నిసమానచక్షు
ర్హ్మహీధరేన్ద్రం ఇద మువాచ వాక్యమ్,
కిమేత దేవం సువినిశ్చితం తే
యద్రాఘవే నాసి కృతానుకమ్పః. ౬౬
వ శ్యస్య మద్బాహుబలాభిభూతో
విశీర్ణ మాత్మాన మథో నగేన్ద్ర!,
స తస్య శైలస్య సనగం సనాగం
సకాఞ్చనం ధాతుసహస్రజుష్టమ్. ౬౭
విశీర్ణకూటం జ్వలితాగ్రసానుం

ఆహనుమంతుఁడు ఉత్తమంబగు కైలాసపర్వతంబును హిమవచ్ఛిలను ఋషభపర్వతంబును గాంచనశృంగంబును గాత్రుల వెలుంగుచుండు సమస్తో షధులతోను నొప్పుచున్నట్టి పరోషధిపర్వతంబునుం జూచెను. ౬౧

వాయుపుత్రుఁడగు హనుమంతుఁడు అగ్నిహోత్రమునలె నోషధులచే వెలుంగుచున్న యయోధ్యాధిపర్వతంబును జూచి యాశ్చర్యంబు నొంది యాపర్వతరాజంబంతయుఁ దిరిగి యోషధుల వెదకెను. ౬౨

వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడు ఆట్లు పెక్కు వేలయోజనంబు లతిక్రమించి పోయి దివ్యోషధులుగల పర్వతంబుఁజేరి యచ్చట నోషధుల వెదకుచుం దిరిగెను. ౬౩

అంత ఆపర్వతోత్తమమునందుండు దివ్యోషధులు తెమ్ముఁ దీసికొని పోవుటకై హనుమంతుఁడు వచ్చినాఁడని యెఱింగి యంతర్ధానంబు నొంది నవి. ౬౪

మహోత్సుండైన హనుమంతుఁడు ఆయోషధులు ఆగపడకపోవుట వలనఁగోపించి కోపంబునఁ బెద్దయంకెవేసి కన్నుల నెఱ్ఱదనముగనుర పర్వత శ్రేష్ఠంబగు నయోధ్యాధిపర్వతమును జూచి యిట్లనిచెప్పెను. ౬౫

ఓషధిపర్వతమా! నీవు ఇట్లు రామునియందుఁగూడ దయలేకున్నావే! ఇదేనీనిశ్చయమాయేమి? ఆశ్లేషి బాహుబలమునినున్నుఁ బెల్లగించి చూర్ణము గావించెదను జూడుము. అని హనుమంతుఁడు ఓషధిపర్వతముతోఁ బెప్పెను.

ఆహనుమంతుం డంత వృక్షంబులతోను ఏమంగులతోను గూడినది యుబంగారుగనులతోఁగూడినదియు నానావిధములయిన గైరికధాతువులతో నొప్పుచున్నదియు గైరికధాతువులచేఁ బేజరిల్లుచున్న నెత్తములుగలదియునగు

ప్రగృహ్య వేగా త్సహ సోన్మమాథ,
స తం సముత్పాట్య ఖ ముత్పపాత
విత్రాస్య లోకాన్ ససురాసురేన్ద్రాన్. ౬౯
సంస్తూయమానగ ఖచరై రనేకై
ర్జగామ వేగా ద్గరుడోగ్రవేగః,
స భాస్కరాభ్యేన మనుప్రపన్న
స్తం భాస్కరాభం శిఖరం ప్రగృహ్య. ౭౯
బభౌ తదా భాస్కరసన్నికాశో
రవే స్సమీపే ప్రతిభాస్కరాభః,
స తేన శైలేన భృశం రరాజ
శైలోపమో గన్ధవహాత్మజస్తు. ౭౦
సహస్రధారేణ సపావకేన
చక్రేణ ఖే విష్ణు రివార్చితేన,
తం వానరాగ్ర్యా ప్రేక్ష్య వినేదు రుచ్చై
స్సు తానపి ప్రేక్ష్య ముదా ననాద. ౭౧
తేషాం సముద్ఘుష్టరవం నిశమ్య
లఙ్కాలయా ధ్వమతరం వినేదుః,
తతో మహాత్మా నిపపాత తస్మిన్
శైలోత్తమే వానరసైన్యమధ్యే. ౭౨
హర్యుత్తమేభ్య శ్శిరసాభినమ్య
విభీషణం తత్ర స సస్వజేచ,
తా వప్యుభౌ మానుషరాజపుత్రౌ
తం గన్ధమాఘ్రాయ మహౌషధీనామ్. ౭౩
బభూవతు స్తత్ర తదా విశల్యా
వుత్తస్థు రన్యే చ హరిప్రవీరాః,

సప్తపర్వతశిఖరంబును వేగంబుఁగొనిగొనితెచ్చుటకుఁ బట్టెవెల్లగించెను.

ఆహనుమంతుఁడు దేవతలతోను అసురులతోను దేవేంద్రునితోను సమస్తలోకంబును భయపడ అప్పర్వతశిఖరమును బెల్లగించి గరుత్మంతుండుఁబోలె భయంకరవేగుండై దేవతలందఱిచే పొగడఁబడుచు వేగంబునం బోయెను. ౬౮

అప్పుడు సూర్యసమానుండగు హనుమంతుఁడు సూర్యప్రభంబగు శిఖరంబు గ్రహించి యాకాశమునొంది సూర్యసమీపంబున రెండవసూర్యుని భంగిఁ బ్రకాశించెను. ౬౯

పర్వతాకారుఁడగు వాయుపుత్రుఁడైన హనుమంతుఁడు ఆపర్వతంబు చేతఁబట్టియుండుటవలన సహస్రధారంబును అగ్నిజ్వాలలతోఁ గూడినది యుసగు సుదర్శనంబు చేత ధరించి యుండు మహావిష్ణువువలె నెంతయుఁ బ్రకాశించెను. ౭౦

వానరులు ఆహనుమంతుండు పర్వతశిఖరంబు గొనివచ్చుటం జూచి సంతోషంబున గర్జించిరి; ఆ హనుమంతుఁడును వానరులంజూచి తనకార్య సిద్ధిఁ దెలుపుచు సంతోషంబున గర్జించెను; అతి భయంకరంబగు వారలగర్జన ధ్వనులను విని లంకానివాసులగు రాక్షసులు భయంబున నఱిచిరి ౭౧

అంత మహాప్రభావుఁడగు హనుమంతుఁడు ఆ త్రికూటపర్వతంబున వానరసేనామధ్యంబున ఓషధిపర్వత సహితంబుగా వ్రాలి ఆవ్వానరసేనయంగు వానరోత్తములకు సాష్టాంగముగ నమస్కరించి విభీషణుని గవుఁగిలించుకొనెను. ౭౨

అచ్చట నప్పుడు ఆరామలక్ష్మణులిద్దఱును ఆదివ్యౌషధుల గంధము నాఘ్రాణించి బాణబాధ విడిచి సుఖితులయిరి; మఱియు వానరవీరులును ఆగంధమును మూర్కొన్నమాత్రమున సుఖితులయి లేచిరి. ౭౩

సర్వే విశల్యా విరుజః క్షణేన
హరిప్రవీరా నిహతా శ్చ యే స్యుః. ౭౪
గన్ధేన తాసాం ప్రవరౌషధీనాం
సుప్తా నిశాన్తే ప్లవ సంప్రబుద్ధాః,
యదా ప్రభృతి లఙ్కాయాం యుధ్యన్తే కపిరాక్షసాః. ౭౫
తదా ప్రభృతి మానార్థ మాజ్ఞయా రావణస్యచ,
యే హన్యన్తే రణే తత్ర రాక్షసాః కపికుఞ్జరైః. ౭౬
హతాహతాస్తు క్షిప్యన్తే సర్వఏవ తు సాగరే,
తతో హరి ర్గన్ధవహాత్మజస్తు
తమౌషధీ శైల ముదగ్రవీర్యః. ౭౭
నినాయ వేగా ద్గిమవన్త మేవ
పునశ్చ రామేణ సమాజగామ.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుస్సప్తతితమ స్సర్గః. ౭౪.

పఞ్చసప్తతితమ స్సర్గః.

తతోఽబ్రవీన్మహా తేజా స్సుగ్రీవో వానరాధిపః,
అర్థ్యం విజ్ఞాపయం శ్చాపి హనూమన్త మిదం వచః. ౧
యతో హతౌ కుమ్భకర్ణౌ కుమారాశ్చ నిషూదితాః,
నేదానీ ముపనిర్హారం రావణో దాతు మర్హతి. ౨
యే యే మహాబలా స్సన్తి లఘవశ్చ ప్లవఙ్గమాః,
లఙ్కా మభ్యుత్పత న్త్వాశు గృహ్యోల్కాశ్చ ప్లవగర్షభాః. ౩

తతోఽస్తంగత ఆదిత్యే రౌద్రే తస్మి న్ముహూర్తకే,
లఙ్కా మభిముఖా స్సోల్కా జగ్ముస్తే ప్లవగర్షభాః. ౪

మఱియు మొదటనుండి యుద్ధంబున హతులయిపడి యుండు వానర వీరులు గూడ ఆదివ్యౌషధుల గంధము సోఁకినంతనె క్షణమాత్రంబున రాత్రి పరుండి నిద్రించినవారలు ప్రాతఃకాలంబున నిద్రలేచునట్లు బాణబాధ లేనివారలయి సుఖితులయి లేచిరి. ౭౪

లంకలో వానరులును రాక్షసులును యుద్ధముసేయ నారంభించినది మొదలు రాక్షసులు పెక్కండ్రు నిహతులయిరని యెవ్వరికిని తెలియకుండ వలయునని రావణునాజ్ఞవలన యుద్ధంబున వానరులచే హతులయిన రాక్షసులందఱు అప్పుడప్పుడె సముద్రమునం బడవేయఁబడిరి. ౭౫,౭౬

అంత మహాపరాక్రమశాలియగు వాయుకుమారుండు హనుమంతుండు ఆయోషధిపర్వతమును వేగంబున హిమవత్పర్వతంబుఁ జేర్చి మరల రాముని సన్నిధానముఁ జేరెను. ౭౭

డెబ్బదినాలుగవసర్గము.

డెబ్బదియైదవసర్గము.

అంత మహాతేజుండగు వానరరాజు సుగ్రీవుండు హనుమంతుం జూచి యీకాలంబునఁ జేయవలసిన కార్యంబుఁ దెలుపుచు నీమాటంజెప్పెను.

తమ్ముండు కుంభకర్ణుండును కొడుకులును యుద్ధంబున హతులగుటవలన ఇప్పుడు రావణుండు మరల యుద్ధంబునకు రాఁడు. ౨

మనవారలలో ఎవ్వరెవ్వరు మహాబలశాలులును వేగవంతులునో వారలిప్పుడు దివిటీలు చేకొని శీఘ్రంబున లంకాపురికిఁ బోవుదురు గాక. అని సుగ్రీవుండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౩

అంత సూర్యుం డస్తమించినవెనుక భయంకరమయిన యారాత్రి యందు ఆవ్వానరోత్తములు దివిటీలు చేతంగొని లంకాపురాభిముఖులయి పోయిరి. ౪

ఉల్కాహస్తైర్వానరగణైస్సర్వతస్సమభిద్రుతాః,
ఆరక్షస్థా విరూపాక్షం స్సహసా వివ్రదుద్రువుః. ౫
గోపురాట్టప్రతోలీషు చర్యాసు వివిధాసు చ,
ప్రాసాదేషుచ సంహృష్టా స్ససృజుస్తే హుతాశనమ్. ౬

తేషాం గృహసహస్రాణి దదాహ హుతభుక్తదా,
ప్రాసాదాగ్ర పర్వతాకారాగ్ర పతన్తి ధరణీతలే. ౭
అగరుర్దహ్యతే తత్ర వరంచ హరిచన్దనమ్,

ముక్తికా మణయ స్స్నిగ్ధావజ్రంచాపి ప్రవాళకమ్. ౮
క్షౌమంచ దహ్యతే తత్ర కౌశేయం చాపి శోభనమ్,

ఆవికం వివిధం చోర్ణం కాఞ్చనం భాణ్డ మాయుధమ్. ౯
నానావికృతసంస్థానం వాజిభాణ్డపరిచ్ఛదా,

గజగ్రైవేయకఞ్చ్యాశ్చ రథభాణ్డాశ్చ సంస్కృతాః. ౧౦
తనుత్రాణిచ యోధానాం హస్త్యశ్వానాంచ వర్మచ,

ఖడ్గా ధనూంషి జ్యా బాణా స్తోమరాఙ్కుశశక్తయః. ౧౧
లోమజం వాలజం చర్మ వ్యాఘ్రజం చాణ్డజం బహు,

ముక్తామణివిచిత్రాంశ్చ ప్రాసాదాంశ్చ సమన్తతః. ౧౨
వివిధా నస్త్రసంయోగా నగ్నిర్దహతి తత్ర వై,

దివిటీలచేకొని వానరవీరులు వచ్చి తమమఁగానే పురద్వారంబులఁ గావలియుండు రాక్షసులు భయంబున శీఘ్రంబుగాఁ బరుగెత్తిరి. ౫

ఆవానరులు సంతోషంబున ఎదురులేక పురద్వారంబులయందును గోటబురుజులయందును రాజవీథులయందును నానావిధములయిన యితర వీథులయందును ప్రాసాదములయందును నిప్పుఁ బెట్టిరి. ౬

అప్పుడు అగ్నిహోత్రము ఆరాక్షసుల గృహములను వేలకొలఁది దహించెను.

పర్వతములంతటి మేడలు దహింపఁబడి నేలం గూలినవి. ౭

ఆమేడలయందు ఆగరువును ఉత్తమంబగు హరిచందనంబును దహింపఁబడెను.

ఆమేడలయిందును మంచిసుందరములయిన ముత్తెములును వజ్రములును బవడములును తెల్లనారపట్టుచీరలును బట్టుచీరలును దహింపఁబడినవి. ౮

నానావిధసన్నివేశముగాఁ ప్రాసాదంబుల నుంచఁబడియుండిన శాలువలును కంబళములును బంగారుభూషణములును ఆయుధములును సుష్టుములకు వేయునలంకారములును దీనిమొదలగునవియు దహింపఁబడినవి. ౯

ఏనుంగుల కంఠభూషణములును నడుమునఁ గట్టెడు త్రాటిమోఁకులును జక్కఁగాఁ దోమఁబడిన రథాలంకారపదార్థములును వీరుల కవచములును ఇనుముతోను కాంస్యముతోను జేయఁబడిన గజకవచములును అశ్వకవచములును దహింపఁబడినవి. ౧౦

ఖడ్గములును ధనుస్సులును అల్లెత్రాళ్లును బాణంబులును తోమరంబులును అంకుశంబులును శక్తులును కంబళములును వింజామరలును పులిచర్మములును గస్తూరికాది సుగంధిద్రవ్యంబులుమ దహింపఁబడినవి. ౧౧

ఆలంకాపురియం దప్పుడట్లు అగ్నిహోత్రము ముత్తెములచేతను ఇంక నితరమణులచేతను అలంకృతములయిన ప్రాసాదములను నానావిధములయిన యాయుధసమూహములను దహించెను. ౧౨

నానావిధా న్గృహచ్ఛన్దా న్దదావా హృతభు క్తదా. ౧౩
ఆవాసా న్రాక్షసానాం చ సర్వేషాం గృహగర్ధినామ్,

హేమచిత్రతనుత్రాణాం స్రగ్దామామ్బరధారిణామ్. ౧౪
శీధుపానచలాక్షాణాం మదవిహ్వలగామినామ్,
కాన్తాలమ్బితవస్త్రాణాం శత్రుసంజాతమన్యునామ్. ౧౫
గదాశూలాసిహస్తానాం ఖాదతాం పిబతా మపి,
శయనేషు మహార్హేషు ప్రసుప్తానాం ప్రియై స్సహ. ౧౬
త్రస్తానాం గచ్ఛతాం తూర్ణం పుత్రా నాదాయ సర్వతః,
తేషాం శతసహస్రాణి తదా లఙ్కానివాసినామ్. ౧౭
అదహా త్పావక స్తత్ర జజ్వాల చ పునఃపునః,

సారవన్తి మహార్హాణి గంభీరగుణవన్తిచ. ౧౮
హేమచన్ద్రార్ధచన్ద్రాణి చన్ద్రశాలోన్నతానిచ,
రత్నచిత్రగవాక్షాణి సాధిష్ఠానాని సర్వశః. ౧౯
మణివిద్రుమచిత్రాణి స్పృశ స్తీవ దివాకరమ్,
క్రౌఞ్చబర్హిణనీనాం భూషణానాంచ నిస్వనైః. ౨౦
నాదితా న్యచలాభాని వేశ్మా న్యగ్ని ర్దదాహ సః,

బ్వలనేన పరీతాని తోరణాని చకాశిరే. ౨౧
విద్యుద్బిరివ నద్ధాని మేఘజాలాని ఘర్మగే,

అప్పుడు గృహస్థులగు రాక్షసుల నివాసస్థానములయిన స్వస్తికాది భేదముల నానావిధ విన్యాసముగాఁ గట్టఁబడిన గృహంబుల నన్నింటిని దహించెను. ౧౩

అప్పుడా లంకాపురియందు బంగారుతోఁ జేయఁబడిన కవచములు గల వారలును పుష్పమాలికలు నుత్తమవస్త్రములు దాల్చినవారలును పద్మ పానముచేఁ జంచలములయిన కన్నులు గలవారలును గైపుచేతఁ దొట్రుప డుచునున్న వారలును బ్రియురాండ్రచీరలంబట్టుకొని రతిలోలులై యున్న వా రలును శత్రువులపట్లఁ జాలఁ బౌరుషముగలవారలును గదలను శూలములను జేతులం దాల్చినవారలును మాంసాగుల భక్షించుచు క్షీరాగులు ద్రావుచున్న వారలును నుత్తమంబగు శయనంబులందుఁ బ్రియురాండ్రతోడం బరుండి యున్న వారలును భయపడి బిడ్డలం దీసికొని వేగంబున దశదిశలకుఁ బరుగె త్తుచున్న వాగులనగు లంకానివాసులయిన రాక్షసులను బెక్కులక్షలమందిని అగ్నిహోత్రము దహించి ప్రజ్వరిల్లెను ౧౪-౧౭

ఆయగ్ని సాధువంతంబులును ఉత్తమంబులును గంభీరంబులును సౌంద ర్యవంతంబులును బంగారుతోఁ జేయఁబడిన చంద్రాకారంబులును అర్ధచం ద్రాకారంబులుగ గలవియు పైమేడలచే నత్యున్నతంబులయి యుండుసవియు మణిచిత్రంబులయిన కిటికీలతో నొప్పుచున్న వియు శయ్యలతోను నానావి ధములయిన యాసనంబులతోను గూడినవియు రత్నఖచితంబులయి ప్రవా శమయంబులయి యుండుటవలనఁ జిత్రవర్ణంబులను బొన్నత్యంబున సూర్యుని స్పృశించునట్లు చూపట్టునవియుఁ గ్రౌంచపక్షులయొక్కయు నెమిళ్లయొక్కయు వీణలయొక్కయు ఆభరణంబులయొక్కయు ధ్వనులచే శబ్దాయమానంబులయి యున్నవియుఁ బర్వతాకారంబులునగు గృహంబు లను దహించెను. ౧౮-౨౦

నిప్పుదగిలి మండుచున్న లంకాపురి పురద్వారంబులు వర్షాకాలంబున మెఱపులతోఁ గూడిన మేఘసమూహంబులమాడ్కిఁ బ్రకాశించినవి ౨

జ్వలనేన పరీతాని నిపేతుర్భవనా న్యథ. ౨౨
వజ్రివజ్రహతా నీవ శిఖరాణి మహాగిరేః,
విమానేషు ప్రసుప్తాశ్చ దహ్యమానా వరాఙ్గనాః. ౨౩
త్యక్తాభరణసర్వాఙ్గా హాహేతి వ్యచుక్రుశుః,

తాని నిర్దహ్యమానాని దూరతశ్చ ప్రచకాశిరే. ౨౪
హిమవచ్ఛిఖరాణీవ దీప్తామధివనాని చ,

హర్మ్యాగ్రే ర్దహ్యమానైశ్చ జ్వాలావ్రజ్వలితై రపి. ౨౫
రాత్రౌ నా దృశ్యతే లఙ్కా పుష్పితై రివ కింశుకైః,

హస్త్యధ్యక్షై ర్గజై స్తుష్టైస్తుష్టైశ్చైవ తురఙ్గమైః. ౨౬
బభూవ లఙ్కా లోకాన్తే భ్రాన్తగ్రాహ ఇ వార్ణవః,

అశ్వాం ముక్తం గజో దృష్ట్వా క్వచి ద్భీతోఽపసర్పతి. ౨౭
భీతో భీతం గజం దృష్ట్వా క్వచి దశ్వో నివర్తతే,

లఙ్కాయాం దహ్యమానాయాం శుశుభే స మహార్ణవః. ౨౮
ఛాయాసంసక్తసలిలో లోహితోద ఇ వార్ణవః,

సా బభూవ ముహూర్తేన హరిభి ర్నిర్దిశా పురీ. ౨౯
లోక స్యాస్య తృతీయే యుగే ప్రదీప్తేవ వసున్ధరా,

అంత నాగృహంబులు నిప్పుచే దహింపఁబడినవై ఇంద్రుని వజ్రా యుధముచే ఛిన్నంబులగు మహాపర్వతశిఖరంబులభంగి నేలంగూలినవి. ౨౨

అప్పుడు విమానంబులయందుఁ బరుండి నిద్రించుచున్న యుత్తమ స్త్రీలు,నిప్పు తపదేహంబులఁ దగులఁగానె యాభరణంబుల ననింటిని దీసి పాఱవైచి గట్టిగా హాహాకారంబులు గావించిరి. ౨౩

అప్పు డగ్నిచే దహింపఁ బడుచున్న యవ్విమానంబులు రాత్రుల వెలుంగుచుండు నోషధుల సమూహంబులుగల హిమవత్పర్వత శిఖరంబులు వలె దూరంబున నుండువారలకుఁ జూపట్టినవి. ౨౪

ఆలంకాపురియం దారాత్రిని దహింపఁబడుచు జ్వాలాభీలంబులయి యుండినమేడలు చక్కఁగాఁ బుష్పించిన మోదుగుచెట్లువలె నెంతయుఁ బ్రకాశించినవి. ౨౫

అప్పుడు లంకాపురి యగ్నిభయంబున మావటీలు నశ్వరక్షకులు సేనుం గులను గుఱ్ఱంబులను గట్లుదెంచి విడిచిపెట్టఁగా భయసంభ్రమంబులం బరుగెత్తుచున్న యాగజతురంగంబులచేతఁ బ్రలయకాలంబునఁ దటంగంబుల యుద్ధతిఁ సంభ్రాంతంబులగు మొసట్లుగల సముద్రంబువలె నుండెను. ౨౬

ఏనుంగు,ఆశ్వసంరక్షకులచే విడువఁబడి యగ్నిభయంబునం బరుగెత్తు చున్న గుఱ్ఱముంజూచి భయపడి మఱియొకదిక్కునకుఁ బాఱెఁది; గుఱ్ఱం బును, భయపడి పరుగెత్తుచున్న యేనుంగుంజూచి తొనను భయపడి మఱియొ కప్రక్కకుఁ బరుగెత్తినది. ౨౭

లంకాపురి యట్లు దహింపఁబడుచుండఁగా దహింపఁబడుచున్న లంకాపురి ప్రతిబింబము జలంబుల సంక్రమించుటచే సముద్రంబు ఎఱ్ఱనిజ లముగలదివలెఁ బ్రకాశించినది. ౨౮

అట్లు వానరులు లంకాపురికి అగ్నిముట్టింపఁగానే మహోత్తమా త్రంబున నమ్మహాపురి భయంకరంబను మహాప్రలయంబునందు దందహ్యమా నమయిన భూమివలె నుండెను. ౨౯

నారీజనస్య ధూమేన వ్యాప్త స్యోచ్చై ర్వినేదుషః. 30
స్వనో జ్వలనతప్తస్య శుశ్రువే దశయోజనమ్,
ప్రదగ్ధకాయా నపరా న్రాక్షసా న్నిర్గతా న్బహిః. 31
సహ సాభ్యుత్పతన్తి స్మ హరయోఽథ యుయుత్సవః,

ఉద్ధుష్టం వానరాణాం చ రాక్షసానాం చ నిస్వనః. 32
దిశో దశ సముద్రం చ పృథివీం చానునాదయత్,

విశల్యౌ తు మహాత్మానౌ తావుభౌ రామలక్ష్మణౌ. 33
అసంభ్రాన్తౌ జగృహతు స్తదోత్తే ధనుషీ వరే,
తతో విస్ఫారయానస్య రామస్య ధనురుత్తమమ్. 34
బభూవ తుములశ్శబ్దో రాక్షసానాం భయావహః,
అశోభత తదా రామో ధనుర్విస్ఫారయన్మహత్. 35
భగవానివ సంక్రుద్ధో భవో వేదమయం ధనుః,

ఉద్ధుష్టం వానరాణాంచ రాక్షసానాం చ నిస్వనమ్. 36
జ్యాశబ్దస్తు తయోర్భీమో రామస్య శుశ్రువే,
వానరోద్ధుష్టఘోషశ్చ రాక్షసానాంచ నిస్వనః. 37
జ్యాశబ్దశ్చాపి రామస్య త్రయం వ్యాప్య దిశోదశ,
తస్య కార్ముకముక్తా శ్చ శరాస్తే పురగోపురమ్. 38
కైలాసశృఙ్గప్రతిమం వికీర్ణమపతద్భువి,
తతో రామశరా స్తృష్ణా విమానేషు గృహేషుచ. 39
సన్నాహో రాక్షసేన్ద్రాణాం తుములస్సమపద్యత,
తేషాంసన్నహ్యమానానాం సింహనాదం చ కుర్వతామ్. 40
శర్వరీ రాక్షసేన్ద్రాణాం రౌద్రీవ సమపద్యత,

పొగచేఁ జుట్టఁబడి యగ్నిచే దహింపఁబడుచు నుచ్చైర్నాదంబునఁ బో
దనంబు చేయుచున్న స్త్రీలయొక్కధ్వని పదియోజనంబులవఱకు వినఁబడెను.

అంత మఱికొందఱురాక్షసులు దహింపఁబడుచున్న దేహములతో
సహింపఁజాలక యెట్టకేలకుఁబురంబు వెలువడినంతనె యుద్ధోత్సాహసంపన్ను
లగువానరులు వారలను వేగంబున నెదుర్కొనిరి. 30

వానరుల సంతోషధ్వనులును రాక్షసులరోదనధ్వనులునుదశదిశలయం
దును సముద్రంబునందును భూమియందును ప్రతిధ్వనిగలుగునట్లు నిండి
చెలంగినవి. 31

అప్పుడు మహోత్సులగు నారామలక్ష్మణులు ఇద్దఱును బాణబాధలులేని
వారలయి ఏమఱుపాటులేక ఉత్తమంబులగు రెండుధనుస్సుల గ్రహించిరి.

అంత రాముండు ఉత్తమంబగు ధనుస్సు నారిసారింపఁగానే యాస్ఫో
ధ్వని తుములంబయి రాక్షసులకెంతయుభయంబుగలిగించినది. 32

అప్పుడు రాముండు సంక్రుద్ధుండై గొప్పధనుస్సును ధ్వనింపఁజేయుచు
క్రుద్ధుండై వేదోక్తమగు మహాధనుస్సును ధ్వనింపఁ జేయుచున్న భగవంతుఁ
డగు శివునిభంగిఁ బ్రకాశించెను 33

వానరులకోలాహలంబును రాక్షసులరోదనధ్వనిని ఈరెండుధ్వనులను
ఆణఁచివేసి రాముసిజ్యానాదంబు వినంబడినది 34

వానరుల కోలాహలధ్వనియును రాక్షసుల రోదనధ్వనియు రాముని
జ్యానాదంబును ఈమూఁడును దశదిశలను వ్యాపించి చెలంగినవి. 35

ఆరాముఁడు ప్రయోగించిన బాణంబులచేఁ గైలాసశిఖరసమానమగు
నాలంకాపురద్వారము పగిలి నేలంబడినది. 36

అంత రాక్షసులు విమానంబులయందును గృహంబులయందును రామ
బాణంబులఁజూచి యధికంబుగా యుద్ధసన్నాహము చేసిరి 37

అట్లా రాక్షసశ్రేష్ఠులు యుద్ధసన్నాహము నేయుచు సింహనాదంబు
లునేయఁగా నారాత్రి ప్రలయకాలరాత్రివలె నుండినది. 40

ఆదిష్టా వానరేన్ద్రేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మనా. ౪౧

ఆసన్నద్వారమాసాద్య యుధ్యధ్వం ప్లవగర్షభాః,

యశ్చ వో విపథం కుర్యాత్తత్ర తత్ర వ్యవస్థితః. ౪౨
స హన్తవ్యో హి సంక్షుభ్య రాజశాసనదూషకః,

తేషు వానరముఖ్యేషు దీప్తోల్కాజ్వలపాణిషు. ౪౩
స్థితేషు ద్వారమాసాద్య రావణం మన్యురావిశత్,
తస్య జృమ్భితవిక్షేపా ద్వాన్యమిశ్రా వై దిశో దశ.

రూపవానివ రుద్రస్య మన్యుర్ధాత్రే వ్యదృశ్యత,

స నికుమ్భం చ కుమ్భం చ కుమ్భకర్ణాత్మజా వుభౌ. ౪౫
ప్రేషయామాస సంక్రుద్ధో రాక్షసైర్బహుభిస్సహ,
యూపాక్షశోణితాక్షశ్చ ప్రజఙ్ఘశ్చ కమ్పన స్తథా. ౪౬
నిర్యయుశ్చ కుమ్భకర్ణిభ్యాం సహా రావణశాసనాత్,
శశాస నాదయన్ సర్వా న్రాక్షసాన్ సుమహాబలాన్. ౪౭

రాక్షసా గచ్ఛ తాత్రైవ జయధ్వం శీఘ్ర మేవచ,

తతస్తు చోదితాస్తేన రాక్షసా జ్వలితాయుధాః. ౪౮
లఙ్కాయా నిర్యయుర్వీరా వ్రణవన్తశ్చ పునఃపునః,
రక్షసాం భూషణస్థాభి ర్భాభి స్సాన్వితాశ్చ సర్వశః. ౪౯

మహాపరాక్రమశాలియగు సుగ్రీవుండు వానరోత్తముల కిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౪౧

వానరోత్తములారా! మీరలు రావణాంతఃపురంబునకు సమీపమున నుండు ద్వారంబుఁజేరి యుద్ధముచేయుఁడు.

మీలో నవద్యైస్థలంబులనుండువారలలో నెవ్వఁడు నీయాజ్ఞప్రకారము సడపడో, అతని రాజాజ్ఞ నుల్లంఘించినందుకై తత్క్షణంబున వధింపవలెను. అని సుగ్రీవుండు వానరుల కాజ్ఞాపించెను. ౪౨

మండుచున్న దివిటీలం జేతులఁ బట్టుకొని యవ్వానరశ్రేష్ఠులు ద్వారంబున నిలుచుండుటందాఁడఁగానే రావణునకుఁ గోపంబు వచ్చెను. ౪౩

ఆరావణుండు కోపావేశంబున విజృంభించి కాల్లఁజేతులు విదుర్చుటకు దశదిశలు వ్యాకులతఁజెందినవి. ౪౪

భయంకరాకారుండగు నా రావణుని యవయవములయందుఁ గోపము రూపముగలదివలె భయంకరంబయి చూపట్టినది.

ఆరావణుండు పరమకుపితుండై కుంభకర్ణునిపుత్రులగు నికుంభుని కుంభుని వీరల నిరువురను బెక్కండ్రరాక్షసులతోడంగూడియుద్ధంబునకంపెను.

రావణునాజ్ఞవలన యూపాక్షుండును శోణితాక్షుండును బ్రఘసుండును గంపనుండును కుంభనికుంభులతోఁగూడఁ బోయిరి. ౪౬

రావణుండు మఱియుఁ గోపంబున గట్టిగాసఱచుచు మహాబలశాలులగు నారాక్షసులనందఱంజూచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౪౭

రాక్షసులారా! మీరలిప్పుడెపోయి శీఘ్రంబున జయింపుఁడు. అని రావణుండు రాక్షసుల కాజ్ఞాపించెను.

అంత నుత్తమంబులగు నాయుధములు ధరించినవారలును బరాక్రమవంతులునగు నారాక్షసులు రావణునాజ్ఞనువిని మాటిమాటికి సింహనాదములు చేయుచు లంకాపురినుండి వెడలిరి. ౪౮

ఆవానరులచేతులనుండు నగ్నులకాంతులచేతను ఆరాక్షసుల భూషణ

చక్రు స్తే సప్రభం వ్యోమ హరయ శ్చాగ్నిభి స్సహ,
తత్ర తారాధిప స్యాభా తారాణాంచ తథైవ చ ౫౦
తయో రాభరణష్టాచ బలయో ర్ధ్వా మభాసయత్,
చన్ద్రాభ భూషణాభాచ గృహాణాం జ్వలతాంచ భా. ౫౧
హరిరాక్షససై న్యాని భ్రాజయామాస సర్వతః,

తత్ర చోర్ధ్వం ప్రదీప్తానాం గృహాణాం సాగరగ వునః. ౫౨
భాభి స్సంసక్తపాతాళ శ్చలోర్మి శ్శుశుభేఽధికమ్,

పతాకాధ్వజసంసక్త ముత్తమాసిపరశ్వధమ్. ౫౩
భీమాశ్వరథమాతఙ్గం నానాపత్తిసమాకులమ్,
దీప్తశూలగదాఖడ్గ ప్రానతోమరకార్ముకమ్. ౫౪
తద్రాక్షసబలం ఘోరం భీమవిక్రమపౌరుషమ్,
దదృశే జ్వలితప్రాసం కిఙ్కిణీశతనాదితమ్ ౫౫
హేమజాలాచితభుజం వ్యాక్షేప్తితపరశ్వధమ్,
వ్యాధూర్ణితమహాశస్త్రం బాణసంసక్తకార్ముకమ్. ౫౬
గన్ధమాల్యనుధూపైక సంమోదిత మహానిలమ్,
ఘోరం శూరజనాకీర్ణం మహాముధరనిస్వనమ్. ౫౭

తద్దృష్ట్వా బల మాయాన్తం రాక్షసానాం సుదారుణమ్,
సంచచాల స్సఞ్జ్ఞానాం బల ముచ్చై ర్మనాదచ. ౫౮
జవే నాప్లుత్య చ పున స్తస్థబలం రక్షసాం మహత్,
అభ్యయా త్పృతన్యరిబలం ఏతజ్ఞా ఇవ పావకమ్. ౫౯
తేషాం భుజపరామర్శ వ్యామృష్టపరిఘాణని,

ములకాంతులచేతను ఆచ్ఛటియాకాశంబంతయు ఎంతయు వెలింగినది. ౪౯

అప్పుడు ఉదయించిన చంద్రునికాంతియు నక్షత్రములకాంతియు అయ్యుభయసేనలయాభరణకాంతులును ఆకాశమువెలింగించినవి. ౫౦

చంద్రునికాంతిచేతను భూషణంబులకాంతిచేతను మండుచుండు గృహంబులకాంతిచేతను ఆవ్వానర రాక్షససేనలు మిక్కిలియుఁ బ్రకాశించినవి. ౫౧

అప్పుడు మతియు ఊర్ధ్వముఖంబుగా మండుచున్నగృహంబుల కాంతులచేత పాతాళంబుపైకు లోఁతుగల తటాకసంపలంబను సముద్రంబునుం దేజరిల్లెను. ౫౨

అప్పుడు భయంకరాకారంబగు రాక్షససైన్యము పట్టిసెక్కిములతోను రాజచిహ్నచిత్రితంబులగు సెక్కిములతోనుంగూడి భయంకరంబులగు సేనుంగులు గుఱ్ఱంబులు రథంబులుం గలిగి నానావిధ శస్త్రాయుధధరులగు పదాతులతో నొప్పుచు శూలంబులను గదలను ఖడ్గంబులను ప్రాసంబులను దోమరంబులను ధనుస్సులనుగత్తిగొడ్డళ్లను ధరించి మహాయుధంబుల గిఱగిఱం ద్రిప్పుచున్న మహావీరులతోఁ గూడి కాంచనాలంకృతంబులగు భుజంబులతో నొప్పుచు బాణంబులు సంధించిన ధనుస్సులుగలిగి రథంబులందలిచిఱు గంటలసొంపు గంధమాల్యంబులయొక్కయు వీరపాణంబుగాఁ ద్రావఁబడిన మద్యంబుయొక్కయు వాసనలగుబాళించుచుఁ బెనుగాలివీచ భయంకరంబయి మహాశూరులతోఁగూడినదై మహామేఘంబుమాడ్కి గర్జించుచు నెంతయుఁ జూడనొప్పెను. ౫౩-౫౮

వానరసైనికులు భయంకరాకారంబగు రాక్షససేనవచ్చుటంజూచి ఉచ్చైర్నాదంబుసగర్జింపుచుఁగదలెను. ౫౯

ఆరాక్షసులమహాసేనయు వేగంబునదుముకుచు శలభంబులు అగ్నిపైకి బోవునట్లు వానరసేనపైకిఁ బోయెను. ౬౫

ఎప్పుడును ఆరాక్షసులభుజములయందు రాపిడితగులుటవలన పావ

రాక్షసానాం బలం శ్రేష్ఠం భూయస్తర మశోభత. ౬౦

తత్రోన్మత్తా ఇవో త్పేతు ర్వానరో ఽథ యుయుత్సవః,
తరుశైలై రభిఘ్నన్తో ముష్టిభి శ్చ నిశాచరాన్. ౬౧
తథై వాపతతాం తేషాం కపీనా మసిభి శ్శితైః,
శిరాంసి సహసా జహ్రూ రాక్షసా భీమదర్శనాః. ౬౨
దశనై ర్వ్యాత కర్ణాశ్చ ముష్టినిష్కీర్ణమస్తకాః,
శిలాప్రహారభగ్నాఙ్గా విచేరు స్తత్ర రాక్షసాః. ౬౩

తథై వా వ్యపరే తేషాం కపీనా మభిలక్షితాః,
ప్రవీరా నభితో జఘ్నూ రాక్షసానాం తరస్వినామ్. ౬౪
తథై వా వ్యపరే తేషాంకపీనా మసిభి శ్శితైః,
హరివీరా న్నిజఘ్ను శ్చ ఘోరరూపా నిశాచరాః. ౬౫
ఘ్నన్త మన్యం జఘా నాన్యః పాతయన్త, మపాతయత్,
గర్హ్యమాణం జగర్హే ఽన్యో దశన్త మపరో ఽదశత్. ౬౬

జేహీ త్యన్యో దదా త్యన్యో దదామీ త్యపరః పునః,
కింక్లేశయసి తిష్ఠేతి త త్రాన్యోన్యం బభాషిరే ౬౭

విప్రలమ్బితవ స్త్రం చ విముక్తకవచాయుధమ్,
సముద్యతమహాప్రాసం యష్టిశూలాసిసంకులమ్. ౬౮
ప్రాణ ర్తత మహారౌద్రం యుద్ధం వానరరక్షసామ్,
వానరా న్దశసప్తేతి రాక్షసా జఘ్ను రాహవే. ౬౯

బెట్టఁబడినట్లు తళతళం బ్రకాశించుచుండు పరిఘంబులను వజ్రాయుధంబులనుం గలిగియుఁ బ్రమంబగు నారాక్షససేన యెంతయుం బ్రకాశించెను. ౬౦

అంత నప్పుడు వానరులు యుద్ధోత్సాహంబునఁ బిచ్చిపట్టినట్లు ఎగురుచుఁ బర్వతంబులచేతను బిడికిళ్లచేతను రాక్షసులం బ్రహరించిరి. ౬౧

భయంకరాకారులగు నారాక్షసులు తమపైకివచ్చినంతనె వారలకిరుస్సులను తీక్ష్ణంబుగు ఖడ్గంబులచేఁ దటాలున ఖండించిరి. ౬౨

ఆ యుద్ధమునందు రాక్షసులు కొందఱు వానరులచేఁ గొట్టికిపోయుఁబడిన చెవులుఁగలవారలను గొందఱు బిడికిటిపోటులచేఁ బగులఁగొట్టఁబడిన తలలుగలవారలను గొందఱు శిలాప్రహారంబుల విఱుపఁబడి తాలయములు గలవారలను ఆయిరి ౬౩

అట్లు వానరోత్తములు మఱికొందఱు బలవంతులగు రాక్షసులలోపల మేటులగువారలఁ బెక్కండ్రను వధించిపుచ్చిరి. ౬౪

అట్లే భయంకరాకారులగు రాక్షసులును గొందఱు ఆవ్యాపారులలో మేటులగు వీరులను తీక్ష్ణఖడ్గంబులచే వధించిపుచ్చిరి. ౬౫

ఆయుద్ధంబున ఒకఁడు తన్నుఁ గొట్టవచ్చినవానింగొట్టెను, మఱియొకఁడు తన్నుఁబడఁగోరియువానిం బడఁదోసెను, మఱియొకఁడు తన్ననిందించువాని నిందించెను; మఱియొకఁడు తన్నుఁగొఱుకువానిం గొఱికిపైచెను.

ఒకఁడు "నన్నుఁగొట్టు" మనియుఁ మఱియొకఁడు "ఇదిగో కొట్టుచున్నాఁ" డనియుఁ మఱియొకఁడు "ఇదిగోకొట్టైద" ననియుఁ మఱియొకఁడు "ఇట్లెందుకు కష్టపడెదవు? నాయెదుటనిలు" మనియుఁ నిట్లు ఆయుద్ధంబున ఒకరితోఁ నొకరు వీరాలాపంబులాడిరి ౬౭

అప్పుడు వానరరాక్షసులు కట్టువస్త్రములువీడ మేనికవచంబులను దొలఁగఁ జేతియాయుధంబులు జాఱిపడఁ బ్రాసయష్టిశూలఖడ్గంబులతోఁ యుద్ధంబుసేయఁ బోరు ఘోరంబయ్యె. ౬౮

ఆయుద్ధమునందు రాక్షసులు వానరులను పదుగురనుఁదీడుగురను ఇట్లు

రాక్షసా న్దళస ప్తేతి వానరా శ్చాభ్యపాతయన్,

విస్ర స్తకేశవసనం విధ్వ స్తకవచధ్వజమ్. ౭౦
బలం రాక్షస మాలమ్బ్య వానరాణి పర్యవారయన్,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షట్సప్తతితమ స్సర్గః.

షట్సప్తతిత మస్సర్గః.

ప్రవృత్తే సంకులే తస్మి న్ఘోరే వీరజనక్షయే,
అబ్రవీద్ధ కమ్పనం వీర మాసన్నద రణోత్సుకః. ౧

ఆహూయ సోఽబ్రవీ ద్ధకోపా త్తాడయామాస వేగితః,
గదయా కమ్పనం పూర్వం స చచాల భృశాహతః. ౨

స సంజ్ఞా ప్రాప్య తేజస్వీ చిక్షేప శిఖరం గిరేః,
అబ్రవీ త్తత్ప్ర హారేణ కమ్పనం పతితో భువి. ౩

హన్త కమ్పనం దృష్ట్వా శోణితౌఘో హతం రణే,
రథే నాభ్యపత త్తీవ్రం తత్రాజ్జద మభీతవత్. ౪
సోఽబ్రవీ దనిశం తత్ర రాక్షసా స్తదా వివ్యథ వేగితః,
శరీరదారణా సీక్ష్ణై ర్గదా కాలాగ్నిసమవిగ్రహైః. ౫

తూరతూర ప్రనారాచై ర్వత్సదన్తై శ్శిలీముఖైః,
కర్ణికల్యవిపాతైశ్చ బహుభి శ్చ శితై శ్శరైః. ౬
అబ్రవీ ద్ధ ప్రతివిద్ధాఙ్గో వాలివృత్తం ప్రతాపవాన్,

వధించిపుచ్చిరి, అట్లు వానరులును రాక్షసులను బహుపరను ఏడుపరను అట్లు వధించిపుచ్చిరి. ౬౯

తలవెండ్రుకలవీడి ఐశ్వర్యంబులు దొలగి కవచంబులు భిన్నంబులయి ధ్వజంబులు భగ్నంబులయి కలతనొందియున్న రాక్షససేనను వానరులు చుట్టుముట్టిరి. ౭౦

ఇది డెబ్బదియొదవసర్గము.

డెబ్బదియూఁతవసర్గము.

అట్లు నిరంతరంబుగా ననేకవీరుల నశింపఁ జేయునట్టి భయంకరమయిన యుద్ధంబగుటయు యుద్ధోత్సాహంబున నంగదుండు వీరుఁడగుకంపనుని మీఁదికిఁ బోయెను. ౧

ఆకంపనుఁడు కోపంబున మహాసేనుండై యంగదుని రమ్ము రమ్మని పిలిచి ముందటనిలచి బ్రహారింప నయ్యంగదుండును ఆదెబ్బచేఁ బీడితుండై మూర్ఛిల్లెను. ౨

మహాపరాక్రమశాలియగు నంగదుండు అంతం దెలివొంది ఒకపర్వతశిఖరంబుఁ బెకలించి కంపనునిపై నేయ నతండు మృతుండై నేలంగూలెను. ౩

అంత శోణితాక్షుండు కంపనుండు యుద్ధంబున హతుండగుటంజూచి నిర్భయంబుగా నంగదునిమీఁదికి రథంబుఁ దోలించెను. ౪

అప్పుడు శోణితాక్షుఁడు మహావేగంబున శరీరభేదనంబులును తీక్ష్ణంబులును ప్రలయకాలానల సమానంబులును మహాభయంకరంబులనగు బాణంబులచే నంగదునిఁ బ్రహారించెను. ౫

వాలికుమారుండును మహాపరాక్రమశాలియు మహాబలుండు నగు నంగదుండు శోణితాక్షుండు ప్రయోగించిన మంగలకత్తివంటి బాణంబుల చేతను అర్ధచంద్రాకారబాణంబులచేతను అంతయు నిమిషములోఁ జేయఁబడిన

ధనుర్గ్రస్తం రథం భూమా న్మమర్ద తరసా బలీ. ౭

శోణితాక్ష స్తతఃక్షిప్ర మసిచర్మ సమాదదే,
ఉత్పపాత దివం క్రుద్ధో వేగవా నవిచారయన్. ౮
తం క్షిప్రతర మాప్లుత్య పరామృశ్య శ్వాజ్జదో బలీ,
కరేణ తస్య తం ఖడ్గం సమాచ్ఛిద్య సనాదచ. ౯

త స్యాంసఫలకే ఖడ్గం నిజఘాన తతో ఽఙ్గదః,
యజ్ఞోపవీతవ చ్ఛేదం చిచ్ఛేద కపికుఞ్జరః. ౧౦
తం ప్రగృహ్య మహాఖడ్గం వినద్య చ పునఃపునఃు,
వాలిపుత్రో ఽభిదుద్రావ రణశీర్షే పరా సరీన్. ౧౧

ఆయసీం తు గదాం వీరఃు ప్రగృహ్యాకనకాఙ్గదః,
శోణితాక్ష స్సమావిధ్య త మే వానుపపాతహ. ౧౨

ప్రజఙ్ఘసహితో వీరో యూపాక్ష స్తు తతో బలీ,
రథో నాభియయా క్రుద్ధో వాలిపుత్రం మహాబలమ్. ౧౩

తయో ర్మధ్యే కపిశ్రేష్ఠ శ్శోణితాక్షప్రజఙ్ఘయోఃు,
విశాఖయో ర్మధ్యగతఃు పూర్ణచన్ద్రఇ వాభత్. ౧౪

అఙ్గదం పరిరక్షన్తౌ మైన్దో ద్వివిద ఏవ చ,

బాణంబులచేతను వత్సదంతాకారబాణంబులచేతను కంకపత్రాకారబాణంబులచేతిను నుభయపార్శ్వంబులఁ గర్ణంబులుగల బాణంబులచేతను సగము ఇనుముతోఁ జేయఁబడిన బాణంబులచేతిను గరవీరకత్రాగ్రసదృశంబులచేతను మఱియుం బెక్కు కఱకుబాణంబులచేతను దాడితుండై ఆశోణితాక్షుని యుత్తమంబగుధనుస్సును రథంబును బాణంబులను నుగ్గు గావించెను.

అంత శోణితాక్షుండు కుపితుండై వాలును డాలునుంగొని యెంత మాత్రము విచారముసేయక మహావేగంబున నాకాశంబునకు ఎగసెను. ఆ మహాబలుండైన నంగగుండు అతనికన్న నధికవేగంబున నాకాశంబున కుద్గమించి యాశోణితాక్షునిం బట్టుకొని యాతనిచేతి మహాఖడ్గంబు లాడిసి పెటికికొని సింహనాదంబు గావించెను. ౯

అంత వానరోత్తముఁడగు నంగగుండు ఆశోణితాక్షుని భుజశిఖరంబున ఖడ్గంబుచే యజ్ఞోపవీతంబులాగున ఛేదించెను. ౧౦

వాలికుమారుండగు నంగదుండు ఆమహాఖడ్గంబు గ్రహించి మాటి మాటికి సింహనాదంబులు సేయుచు యుద్ధంబున నిలిచి రాక్షసుల్ పైకిఁ బోయెను. ౧౧

బంగారు బాహుపురులు ధరించియుండు వీరుండగు శోణితాక్షుండును ఇనుపగదను గ్రహించి గిఱగిఱం ద్రిప్పుచు నాయంగదుని వెంబడించెను. ౧౨

ఆంత బలవంతుఁడును బరాక్రమశాలియునగు యూపాక్షుండు కుపితుండై ప్రజంఘుండు తోడ్పడ మహాబలశాలియగు నంగదునిపై రథంబుఁ దోలించెను ౧౩

వానరశ్రేష్ఠుఁడగు నంగదుఁడు ఆశోణితాక్ష ప్రజంఘుల వడిమి విశాఖానక్షత్రముల రెండింటి నడుమనుండు పూర్ణచంద్రునిభంగి దేజరిల్లెను. ౧౪

మైందుండును ద్వివిదుండును అంగదుని రక్షణార్థమయి యుద్ధము

తస్య తస్థతు రభ్యాశే శరస్పరదివృక్షయా. ౧౫
అభిపేతు ర్మహాకాయా రిప్రతియత్తా మహాబలాః,
రాక్షసా వానరా స్రోషా దసిచర్మగదాధరాః. ౧౬

త్రయాణాం వానరేన్ద్రాణాం త్రిభీ రాక్షసపుఙ్గవైః,
సంసక్తానాం మహాయుద్ధ మభవ దోమహార్ణవమ్. ౧౭

తే తు వృక్షాన్ సమాదాయ సంప్రచిక్షిపు రాహవే,
ఖడ్గేన ప్రతిచిచ్ఛేద తా న్వాలిజ్యో మహాబలః. ౧౮
రథా నశ్వాన్ద్రుమై శ్శైలై స్తే ప్రచిక్షిపు రాహవే,
శరాశ్చైవ ప్రతిచిచ్ఛేద తా న్యూపాక్షో నిశాచరః. ౧౯
సృష్టా న్విపివిదమైన్దాభ్యాం ద్రుమా నుత్పాట్య వీర్యవాన్,
బభఞ్జ గదయా మధ్యే శోణితాక్షగ ప్రతాపవాన్. ౨౦
ఉద్యమ్య విపులం ఖడ్గం పరమ ర్మనికృ న్తనమ్,
ప్రజఙ్ఘో వాలిపుత్రాయ అభిదుద్రావ వేగితః. ౨౧
తమభ్యాశగతం దృష్ట్వా వానరేన్ద్రో మహాబలః,
ఆజఘా నాశ్వకర్ణేన ద్రుమే ణాతిబల స్తదా ౨౨
బాహుం చాస్య సనిస్త్రింశ మాజఘాన స ముష్టినా,
వాలిపుత్రస్య ఘాతేన సపపాత క్షితా వసిః. ౨౩
తం దృష్ట్వా పతితం భూమా ఖడ్గ ముత్పలసన్నిభమ్,
ముష్టిం సంవర్తయామాస వజ్రకల్పం మహాబలః. ౨౪
లలాటే సమహావీర్య మఙ్గదం వానరర్షభమ్,
ఆజఘాన మహాతేజా స్సమహార్హం చచాల హ. ౨౫
స సంజ్ఞాం ప్రాప్య తేజస్వీ వాలివుత్రగ ప్రతాపవాన్,
ప్రజఙ్ఘస్యశిరగి కాయా త్ఖడ్గే నాపాతయ త్క్షితౌ. ౨౬

సేయఁగోరి యంగదుని సమీపంబున నిలిచిరి. ౧౫

భయంకరాకారులును మహాబలశాలులునగు నారాత్ససులు యుద్ధస న్నద్ధులయి కత్తులను డాలులను గదలను దాల్చి మహారోషంబున వానరులపై కడరిరి. ౧౬

అంగద ద్వివిద మైందులు ముప్పురు వానరోత్తములును బ్రజంఘు యూపాక్ష శోణితాక్షుల ముప్పురిరాక్ససులతోనుం దలపడ నప్పుడు రోమ హర్షణంబగు మహాయుద్ధంబయ్యెను. ౧౭

ఆవానరులు యుద్ధంబున రాక్ససులపై వృక్షంబులం దెచ్చి వేయ మహా బలశాలియగు ప్రజంఘుండు ఖడ్గంబున నావృక్షంబుల ఛేదించెను. ౧౮

ఆవానరులు యుద్ధంబున రథాశ్వంబులపై వృక్షంబులను బర్వతంబు లను వేయ యూపాక్షుండు బాణసమూహంబుల వాని నివారించెను. ౧౯

బలవంతుఁడును బరాక్రమశాలియు నగుశోణితాక్షుండు మైందద్వి విదులు ప్రయోగించిన వృక్షంబులును గదచే నడుమున భంజించి వైచెను.

ప్రజంఘుండు శత్రుమర్మస్థానంబుల ఛేదించునట్టి మహాఖడ్గంబుఁబట్టు కొని మహావేగంబున వాలికుమారుఁడగు నంగదునిపైకిఁ బోయెను. ౨౧

మహాబలపరాక్రమశాలియగు వానరశ్రేష్ఠుం డంగదుండు ఆప్పుడా ప్రజంఘుండు తనపైకి వచ్చుటంజూచి ఇనుమద్దిచెట్టుతో నతనిం గొట్టెను.

ఆయంగదుండు నుతీయఖడ్గంబుతోఁ గూడిన ప్రజంఘునిభుజంబును బిడికిటంబొడిచిన నాదెబ్బకు ఖడ్గం బతనిభుజంబుననుండి జాఱిపోలంబడెను.

మహాబలుండగు ప్రజంఘుండు నల్లకలువకాంతివంటి కాంతిగల ఖడ్గం బు నేలంబడుటనుజూచి వజ్రసమానంబగు పిడికిలి నలవరించెను. ౨౪

మహాపరాక్రమశాలియగు నాప్రజంఘుండు మహావీర్యుఁడయిన వానర శ్రేష్ఠు నంగదుని లలాటంబునంబొడువ నతండు కొంచెము మూర్ఛిల్లెను. ౨౫

మహాతేజుండును మహావీర్యుండునగు నాయంగదుండు అంతఁ గొంత వడికిఁ దెలివొంది ఖడ్గంబుచే ప్రజంఘునిశిరస్సును నేలం డొల్లనేసెను. ౨౬

సయూపాక్షోఽశ్రుపూర్ణాక్షః పితృవ్యే నిహతే రణే,
అపరుహ్య రథాత్తూర్ణం జగ్రాహోర్వీం మహాగదామ్. ౨౭

తమాపతన్తం సంప్రేక్ష్య యూపాక్షం ద్వివిదస్స్వరన్,
ఆజఘానోరసి క్రుద్ధో జగ్రాహ చ బలాద్బలీ. ౨౮

గృహీత్వా భ్రాతరం దృష్ట్వా శోణితాక్షో మహాబలః,
ఆజఘాన గదాగ్రేణ షట్సి ద్వివిదం తతః ౨౯
స గదాభిహతస్తేన సంచచాల మహాబలః,
ఉద్యతాం చ పున స్తస్య జహార ద్వివిదో గదామ్ ౩౦

వీక్ష్యన్నన్నన్తరే వీరో మైన్దో వానరయూథపః,
యూపాక్షం తాడయామాస తలే నోరసి వీర్యవాన్. ౩౧
తౌ శోణితాక్షయూపాక్షౌ ప్లవగాభ్యాం తరస్వినౌ,
చక్రతుస్సమరే తీవ్ర మాకర్షోత్పాటనం భృశమ్. ౩౨
ద్వివిదశ్శోణితాక్షంతు విదదారనఖైస్ముఖే,
నిష్పిపేషచ వేగేన క్షితౌ వివ్యథ వీర్యవాన్. ౩౩

యూపాక్షమభిసంక్రుద్ధో మైన్దో వానరయూథపః,
పీడయామాస బాహుభ్యాం సపపాత హతశ్చితౌ. ౩౪
మహాప్రవీరా వ్యథితా రాక్షసేన్ద్రచమూస్తదా,
జగామాభిముఖీ నాతు కుమ్భకర్ణసుతో యతః. ౩౫
ఆపతన్తీం చ వేగేన కుమ్భస్తాం సాన్వయే చ్చమూమ్,

అథోత్కృష్టం మహావీర్యై ర్లబ్ధలక్ష్యైర్ద్రు వప్లవఙ్గమైః. ౩౬

యుద్ధమునందఁ దనపితండ్రి ప్రజంఘుఁడు నిహతుండగుటంజూచి యూపాక్షుఁడు కన్నులనిండఁ గన్నీళ్లు గార్చుచు బాణంబులన్నియు ముగియుటంజేసి శీఘ్రంబున రథంబునసుండి డిగ్గి ఖడ్గంబు ధరించెను. ౨౭

బలవంతుండగుద్వివిదుండు యూపాక్షుండు పచ్చటంజూచి క్రుద్ధుండై వేగంబున నతని యొమ్మునం జఱచి బలాత్కారంబున నతనిం బట్టుకొనెను. ౨౮

అంత మహాబలశాలియగుశోణితాక్షుండుతమ్ముఁడు పట్టుపడుటంజూచి కోపంబున గదతో ద్వివిదునియొమ్మునం గొట్టెను. ౨౯

మహాబలుండగు ద్వివిదుండు శోణితాక్షునిగదవేటున కెంతయుఁ జలించి మఱియు నాశోణితాక్షుండు గొట్ట గదనెత్తుటయు దానినొడిసి పెట్టికొనెను. ౩౦

ఇంతలో మహాబలపరాక్రమశాలియగు మైందుండను వానరయూథపుఁడు యూపాక్షునియొమ్మున నఱచేతఁ గొట్టెను. ౩౧

బలవంతులగు నాశోణితాక్షయూపాక్షులు ఆయ్యుద్ధ్యంబున మైంద ద్వివిదులతోఁ దలపడి యొకరినొకరు లాగుకొనుచుఁ గొట్టుకొనిరి. ౩౨

పరాక్రమవంతుఁడగు ద్వివిదుండు గోళ్ళచే శోణితాక్షునిముఖంబంతయుఁ బీల్చి వేగంబున నేలపైఁగొట్టి యతనిదేహమంతియుఁ బిసికి ముద్దగావించెను. ౩౩

వానరశ్రేష్ఠుండగు మైందుండును బరమకుపితుండై యూపాక్షుని రెండుచేతులతోనుంగొట్ట నారాక్షసుండు హతుండై నేలంగూలెను. ౩౪

అప్పుడు అట్లు రాక్షసమహావీరులు చెక్కుండ్రుకూలుటయు ఆరాక్షస సేన భయపడి కుంభికర్ణునిమరుంచొందు స్థలంబున కభిముఖమై నడచెను.

కుంభుండు అట్లు వేగంబునఁ దనయొద్దను వచ్చుచున్న సేనకు ధైర్యంబుఁ జెప్పి యూఱడించెను.

అంత రాక్షసోత్తముండును మహాపరాక్రమశాలియునగు కుంభుండు,

నిపాతిత మహావీరాం దృష్ట్వా రక్ష శ్చమూం తతః,
కుమ్భ ప్రచక్రే తేజస్వీ రణే కర్మ సుదుష్కరమ్. 3౭

స ధనుర్ధన్వినాం శ్రేష్ఠ ప్రగృహ్య సుసమాహితః,
ముమో చాశీవిషప్రఖ్యాన్ శరాన్దేహవిదారణాన్. 3౮

తస్య త చ్ఛుభే భూయ స్సశరం ధను రుత్తమమ్,
విద్యుద్వై రావతార్చిష్మ ద్విస్తీయేన్ద్రధను ర్యథా. 3౯
ఆకర్ణాకృష్టము క్తేన జఘాన ద్వివిదం తదా,
తేన హాటకపుఙ్ఖేన పత్త్రిణా పత్త్రవాసినా. ౪౦
సహ సాభిహత స్తేన విప్రముక్తపద స్తదా,
నిపపా తాద్రికూటాభో విహ్వలన్ ప్లవగోత్తమః. ౪౧

మైన్ద స్తు భ్రాతరం దృష్ట్వా భగ్నం తత్ర మహాహవే,
అభిదుద్రావ వేగేన ప్రగృహ్య మహతీం శిలామ్. ౪౨
తాం శిలాంతు ప్రచిక్షేప రాక్షసాయ మహాబలః,
బిభేద తాంశి లాం కుమ్భ ప్రసన్నైర్న పఞ్చభి శ్శరైః. ౪౩

సన్ధాయ చాన్యం సుముఖం శర మాశీవిషోపమమ్,
అజఘాన మహాతేజా వక్షసి ద్వివిదాగ్రజమ్. ౪౪

సతు తేన ప్రహారేణ మైన్దో వానరయూథపః,
మర్మ ణ్యభిహత స్తేన పపాత భువి మూర్ఛితః. ౪౫
అథ్దో మూతులా దృష్ట్వా పతితౌ తు సహోదరౌ,
అభిదు ద్రావ వేగేన కుమ్భ ముద్యతకార్ముకమ్. ౪౬

రాక్షససేనలోని మేటివీరులు పెక్కండ్రు ఎనుబదిలేని మహాపరాక్రమశాలులగు వానరవీరులచే బడిపడబొమ్మటనుజూచి యుద్ధమునందు ఇతరులకుఁ జేయ నలవిగాని గొప్పకార్యము గావించెను. 32

విలుకాండ్రలో నుత్తముఁడగు కుంభుండు సమాహితుండై ధనుస్సుచేతంబట్టి కృష్ణసర్పసమానంబులగు దేహంబును భేదించునవియగు బాణంబులం బ్రయోగించెను. 33

బాణసహితంబగుచేఁ మెఱుపుతోఁ గూడినట్లు రాజిల్లుచున్నయుత్తమంబగు నాకుంభునిధనుస్సు రెండవయింద్రధనుస్సువోలెం బ్రకాశించెను.

అప్పుడు కుంభుఁడు బంగారుపింజగలదియు మెక్కలు గట్టినదియు నగు నాబాణంబును జెవినిండఁగ నాకర్షించి ద్వివిదునింగొట్టెను 35

పర్వతశిఖరాకారుండగు వానరశ్రేష్ఠుండు ద్వివిదుండు ఆబాణంబుచేఁ గొట్టఁబడి నాఁడై యసువులు తొట్రుపడఁ జలించి విహ్వలాంగుండై చేలంబడెను. 36

మైందుఁడు తనతమ్ముఁ డమ్మహాయుద్ధంబున భంగంబు నొందుటఁ జూచి గొప్పశిలం జేకొని వేగంబునఁ గుంభునిమీఁదికిఁ బోయెను. 37

మహాబలశాలియగు మైందుండాశిలను గుంభునిమీఁద నేసెను. ఆరాక్షసుండు మిక్కిలియుఁ దీక్ష్ణంబులగు సైగబాణంబులచే దాని వ్రయ్యలు గావించెను. 38

మహాపరాక్రమశాలియగు కుంభుండు సుందరమయిన ముఖము గలదియు సర్వతుల్యంబునగు మఱియొకబాణంబును వింట సంధించి ద్వివిదున్నయగు మైందునిమొమ్ము నాటఁజేసెను 39

ఆదెబ్బ వానరోత్తముఁడగు మైందుని మర్మస్థానంబునందవిలెను; ఆతండు దానికి మూర్ఛిల్లి చేలంబడెను 40

అంగదుండు మహాబలశాలులగు తన మేనమామ లిర్వురుఁ బడుటను జూచి ధనుర్ధరుండగు కుంభునిమీఁదికి వేగంబునం బోయెను. 41

తమాపతన్తం విజ్ఞాయ కుమ్భకర్ణం పఞ్చభి రాయసైః,
త్రిభి శ్చాన్యై శ్శితై ర్బాణై ర్హాతజ్ఞ మివ తోమరైః. ౫౭

సోఽజ్గదం వివిధై ర్బాణై ర్గదపాణిం కుమోభ్ మ వివ్యాధ వీర్యవాన్,
అకుణ్ఠధారై ర్నిశితై స్తీక్ష్ణైర్గ కనకభూషణైః. ౫౮

అజ్గదః ప్రతివిద్ధాజ్గో వాలిపుత్త్రో న కమ్పతే,
శిలాపాదపవర్షాణి తస్య మూర్ధ్ని వవర్షహ. ౫౯

స ప్రచిచ్ఛేద తాన్ సర్వా న్నిశితేన చ పుణ శ్శిలాః,
కుమ్భకర్ణాత్మజ శ్శ్రీమా న్వాలిపుత్త్రసమీరితాన్. ౬౦
ఆపతన్తం చ సంప్రేక్ష్య కుమోభ్ వానరయూథపమ్,
భగ్నో ర్వివ్యాధ బాణాభ్యా ముగ్రాభ్యా మివ కుఞ్జరమ్. ౬౧

తస్య సున్రావ రుధిరం పిహితే చాస్య లోచనే,

అజ్గదః పాణినా నేత్రే పిధాయ రుధిరోక్షితే ౬౨
సాల మాసన్న మేకేన పరిజగ్రాహ పాణినా,
సంపీడ్య చోరసి స్కన్ధం కరేణాభినిహత్య చ. ౬౩
కించి దభ్యవన మ్మైన మున్మథాథ యథా గజః,
తతస్తద్గిరికూటాభం వృక్షం మన్దరసన్నిభమ్. ౬౪
సముత్పాట్య తం వేగేన పశ్యతా ం సర్వరక్షసామ్,
నబిభేద శితై ర్బాణై స్సప్తభిర్గ కాయభేదనైః ౬౫
అజ్గదో వివ్యథే ఽభీక్ష్ణం నసాద చ ముమోహ చ,

అజ్గదం వ్యథితం దృష్ట్వా సీదన్త మివ సాగరే. ౬౬

కుంభుఁడు అంగదుండు వచ్చుటం జూచి యేనుంగును అంకుశంబు లచేతంబోలె వజ్రాంగదుని ఇనుపబాణంబుల యయిదింటిచేతను ఇతరములు యిరు కఱకుబాణంబుల మూఁడింటిచేతను బ్రహరించెను. ౪౭

మహాపరాక్రమశాలియగు నాకుంభుండు మహాతీక్ష్ణంబులును ఆమోఘంబులును ఆయోమయాంబులునగు బాణంబుల నంగదు నొప్పించెను. ౪౮

వాలికుమారుండగు నంగదుఁడు ఆట్లు కుంభునిచే నానావిధంబుల నొప్పింపఁబడియు నెగతమాత్రము చలింపక యాకుంభుని శిరస్సుమీఁద తాలను వృక్షంబులను గురిపించెను. ౪౯

క్రీనుండగు నాకుంభకర్ణకుమారుండు కుంభుండు అంగదుండు వేసిన వృక్షంబుల వన్నింటిని ఖండించి శిలలను భేదించి పుచ్చెను. ౫౦

మతియు సర్వానరోత్తముం డంగదుండు సమీపంబునకు వచ్చుటం జూచి కుంభుం డోపించి ఏనుంగును రొఁవికట్టలచేతంబోలె నతని కను భూములయంగు లెండ బాణంబులచేత నొప్పించెను ౫౧

ఆ యంగదుని నొసటనుండి నెత్తురుగాతి యతనికన్నులు మూత పడినవి.

అంగదుండు నెత్తురునేఁ దడుపఁబడుచుండు కన్నుల నొకచేత మూసి కొని రెండవచేత సమీపంబుననుండు వృక్షంబు గ్రహించెను. ౫౨

అంత ఆయంగదుఁడు ఆమ్ముచేత బోదను కదలించియు చేతిచేత పట్టుకొనియు కొంచెముఁగి ఈవృక్షమును ఏనుంగువలె విసిచెను ౫౩

ఇంద్రధ్వజ తుల్యంబును మందరపర్వతాకారంబునగు నావృక్షంబును విడువఁబోవుచున్న, యంగదునిఁ గుంభుండు సమస్తరాక్షసులును జూచుచుండఁగా మర్మభేదనంబుఁగు నేడు కఱకుబాణంబుల నొప్పించెను. ౫౪, ౫౫

అంగదుండు బాణంబులచేఁ బీడింపఁబడినవాఁడై యఱచి మూర్ఛిల్లెను.

వానరులందఱు వానరోత్తముండును శత్రువులకు గానివాఁడునగు

దురాసదం హరిశ్రేష్ఠం రామం యాన్యే న్యవేదయన్,

రామస్తు వ్యథితం శ్రుత్వా వాలిపుత్రం రణాజిరే. ౫౨
వ్యాదిదేశ హరిశ్రేష్ఠా న్హనూమత్ప్రముఖాన్ తతః,

తే తు వానరశార్దూలాః శ్రుత్వా రామస్య శాసనమ్. ౫౩
అభిపేతుస్సుసంక్రుద్ధాః కుమ్భ ముద్యతకార్ముకమ్,
తతో ద్రుమశిలాహస్తాః కోపసంరక్తలోచనాః ౫౪
పరిక్షిపన్తోఽభ్యపత న్నిజఘం వానరర్షభాః,

జామ్బవాంశ్చ సుషేణశ్చ వేగదర్శీచ వానరః ౬౦
కుమ్భకర్ణాత్మజం వీరం క్రుద్ధా స్సమభిదుద్రువుః,
సమీ క్ష్యాపతతస్తాంస్తు వానరేన్ద్రా న్మహాబలాన్. ౬౧
ఆవవార శరౌఘేణ నగే నేవ జలాశయమ్,

తస్య బాణపథం ప్రాప్య న శేకు రనివర్తితుమ్ ౬౨
వానరేన్ద్రా ముహూర్తాన్తో వేలా మివ మహోదధిః,
తాం స్తు వృష్ట్వా హరిగణాన్ శరవృష్టిభి రర్దితాన్. ౬౩
అభ్యధం పృష్ఠతరి కృత్వా భ్రాతృజం ప్లవగేశ్వరః,
అభిదుద్రావ వేగేన సుగ్రీవరి కుమ్భ మాహవే. ౬౪
శైలసానుచరం నాగం వేగవా నివ కేసరీ,
ఉత్పాట్య చ మహాశైలా నశ్వకర్ణా న్ధవా న్బహూన్. ౬౫
అన్యాంశ్చ వివిధా న్వృక్షాన్ చిక్షేప చ మహాబలః,

తాం ఛాదయ న్తీ మాకాశం వృక్షవృష్టిం దురాసదామ్. ౬౬

నంగదుండు సముద్రంబునం బడినట్లు యుద్ధంబున నొచ్చుటంజూచి రాము నకాసంగతి విన్నవించిరి. ౪౬

రాముండు వాలికుమారుండగు నంగదుండు యుద్ధరంగంబున నొచ్చి నాఁడని విన్నంతనె జాంబవంతుండు మున్నగు వానరోత్తముల నంగదుని సాహాయ్యంబునకుఁ బంపెను. ౪౭

ఆవ్వానరవీరులు రాము నాజ్ఞను శిరసావహించి పరమకుపితులయి ధనుష్పాణియగు కుంభునిమీఁదికిఁ బోయిరి. ౪౮

అంత నవ్వానరోత్తములు అంగద సంరక్షణార్థమయి వృక్షంబులను శిలలను దాల్చి కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱఁదనంబు గదురఁ గుంభునిమీఁదికిఁ బోయిరి. ౪౯

జాంబవంతుండును సుషేణుండును వేగదర్శియును వానరుండును క్రుద్ధులయి కుంభకర్ణపుత్రుండయిన కుంభునిమీఁదికిఁ బోయిరి. ౫౦

ఆకుంభుఁడు మహాబలశాలులగు నవ్వానరోత్తములు వచ్చుటంజూచి జలప్రవాహమును బర్వతముచేతంబోలె నవ్వానరులను బాణసమూహము చేత నివారించెను. ౫౧

మహాబలశాలులగు నవ్వానరవీరులు కుంభుని బాణంబుల బారింబడి చెలియలికట్టను దాఁకి సముద్రమువలె ముంగుమఁ బోఁజాలరైరి. ౫౨

వానరేశ్వరుండగు సుగ్రీవుండు ఆవ్వానరవీరులందఱు బాణవర్షంబుల నొచ్చుటంజూచి అన్నకుమారుండగు నంగదునిఁ బిఱుందనిడుకొని మహావేగంబగు సింహంబు పర్వతంబులం దిరుగు మహాగజంబుమీఁది కురుకునట్లు వేగంబునఁ గుంభునిమీఁది కడరెను. ౫౩,౫౪

మహాబలుండగు సుగ్రీవుండు గొప్ప పర్వతంబులను ఇనుమద్ది చెట్లను చండ్రచెట్లను ఇంక నసేకంబులగు నితరవృక్షంబులను బెఱికి కుంభునిమీఁద వైచెను. ౫౫

కుంభకర్ణుని కుమారుండగు కుంభుండు ఆకాశమునంతయు నావరించి

కుమ్భకర్ణాత్మజ శ్శీఘ్రం చిచ్ఛేద నిశితై శ్శరైః,

అభిలక్ష్యేణ తీవ్రేణ కుమ్భేన నిశితై శ్శరైః. ౬౭
ఆచితా స్తే ద్రుమా రేజు ర్యథా ఘోరా శ్శతఘ్నయః,

ద్రుమవర్షం తు సంఛిన్నం దృష్ట్వా కుమ్భేన వీర్యవాన్. ౬౮
వానరాధిపతి శ్శ్రీమా న్మహాసత్వో న విహ్యథే,

నిర్భిద్యమాన స్సహసా సహమాన శ్చ తాన్ శరాన్. ౬౯
కుమ్భస్య ధను రాక్షిప్య బభ జ్ఞోస్ట్రిధనుష్మథమ్,

అవప్లుత్య తత శ్శీఘ్రం కృత్వా కర్మ సుదుష్కరమ్. ౭౦
అబ్రవీ త్తం పితృష్వసారం కుమ్భం భగ్నశ్శృఙ్గమివ ద్విపమ్,

నికుమ్భాగ్రజ! వీర్యం తే బాణనేగవ దద్భుతమ్. ౭౧
సన్నతి శ్చ ప్రభావ శ్చ తవవా రావణస్యవా,

ప్రహ్లాదబలివృత్రఘ్న కుబేరవరుణోపమ!. ౭౨
ఏక స్త్వ మనుజాతోఽసి పితరంబలవృత్తతః,

త్వా మే వైకం మహాబాహుం చాపహస్త మరిన్దమమ్. ౭౩
త్రిదశా నాతివర్తన్తే జితేన్ద్రియ మి వాధయః,

విక్రమస్వ మహాబుద్ధే! కర్మాణి మమ పశ్యతః. ౭౪

భయంకరంబయి పడుచున్న యావృక్షముల వర్షమును దీక్ష్ణబాణంబుల ఛేదించెను. ఆఆ

ఆవృక్షములు కుంభుండు గుతిగప్పక ప్రయోగించిన బాణంబులచే వ్యాపింపఁబడినవై ఇనుపశలాకలతో నిండిన మహోయుధములువలెఁ బ్రకాశించినవి. ఆఒ

పరాక్రమవంతుండును మహాబలుండును శ్రీమంతుండునగు వానర రాజు నుగ్రీవుండు కుంభునిచేఁ దనవృక్షవర్షంబంతయు ఛేదింపఁబడినను ఎంతమాత్రము వ్యధ నొందఁడయ్యె. ఆఅ

ఆసుగ్రీవుఁడు కుంభునిచే బాణంబుల నొప్పింపఁబడుచును ఆబాణంబులసహించి యతనియొద్దకుఁ బోయి యింద్రధనుస్సువంటి యతనిధనుస్సును బట్టి విఱిచెను. ఆఈ

సుగ్రీవుఁడు ఆట్లు శీఘ్రంబున రథంబుమీఁదికి దుమికి ఇతరులకలవిగాని కార్యమును గావించి కుపితుండై కొమ్మువిఱిగిన యేనుంగువలె నున్న కుంభుని జూచి యిట్లనియెను. ఒం

నికుంభునియన్నవగు కుంభుఁడా! నీపరాక్రమమును బాణవేగంబును వినయంబును బ్రభావంబగు రావణుని పరాక్రమాదులుం బోలె మిక్కిలి యు నాశ్చర్యకరములుగా నున్నవి. ఒం

కుంభుఁడా! నీవు ప్రహ్లాదునితోను బలిచక్రవర్తితోను దేవేంద్రునితోను గుబేరునితోను యమునితోను సమానుఁడవు, నీవొకఁడవు బలవ్యాపారంబునఁ దండ్రింబోలి పుట్టినావు. ఒఒ

ధనుర్ధరుండవైన మహాబాహుండవు శతుర్విధాంతవగు నిన్నొక్కని మాత్రము జితేంద్రియుని మనోవ్యథలువలె ఎంతమాత్రము అతిక్రమింపఁజాలరు. ఒ3

మహాబుద్ధిశాలివగు కుంభుఁడా! నీవు జాగ్రుతుండఁగా యుద్ధంబునఁ బరాక్రమంబుఁ జూపుము. ఒళ

వరదానా త్పితృవ్య స్తే సహా తే దేవదానవాన్,
కుమ్భకర్ణస్తు వీర్యేణ సహా తే, చ సురాసురాన్. ౭౫

ధను షీన్ద్రజిత స్తుల్యగ్ం ప్రతాపే రావణస్యచ,
త్వ మద్య రక్షసాం లోకే శ్రేష్ఠోఽసి బలవీర్యతః. ౭౬

మహావిమర్దం సమరే మయా సహా త వాద్భుతమ్,
అద్య భూతాని పశ్యన్తు శక్రశమ్బరయో రివ. ౭౭
కృత మప్రతిమం కర్మ దర్శితం చాస్త్రకౌశలమ్,
పాతితా హరివీరాశ్చ త్వయా వై భీమవిక్రమాః. ౭౮
ఉపాలమ్భభయాచ్చాపి నాసి వీర! మయా హతః,
కృతకర్మా పరిశ్రాన్తో విశ్రాన్తం పశ్య మే బలమ్. ౭౯

తేన సుగ్రీవవాక్యేన సావమానేన మానితః,
అగ్నే ర్దాహ్యాహుత స్యేవ తేజ స్తస్యాభ్యవర్ధత. ౮౦
తతగ్ం కుమ్భస్తు సుగ్రీవం బాహుభ్యాం జగృ హే తదా,
గజావి వాహితమదా నిశ్వసన్తౌ ముహుర్ముహుః. ౮౧
అన్యోన్యగాత్రగ్రథితౌ కర్షన్తౌ వితరేతరమ్,
సధూమాం ముఖతో జ్వాలాం విసృజన్తౌ పరిశ్రమాత్. ౮౨
తయోగ్ం పాదాభిఘాతాచ్చ నిమగ్నా చాభవ న్మహీ,
వ్యాఘూర్ణితతరఙ్గ శ్చ చుక్షుభే వరుణాలయః. ౮౩

తతగ్ం కుమ్భం సముత్థాప్య సుగ్రీవో లవణామ్భసి,
పాతయామాసవేగేన దర్శయ న్బలదే స్తలమ్. ౮౪

నీవెత్తండ్రి రావణుండు వరదానంబువలన దేవాసురుల లోఁగొని యున్నాఁడు, నీతండ్రి కుంభకర్ణుండుమాత్రము దేహబలంబుచేతనే దేవాసురులను నోర్చుచున్నాఁడు. ౭౫

నీవు ధనుస్సున నింద్రజిత్తుతోను బరాక్రమంబున రావణునితోను సమానుండవు, నీవిప్పుడు లోకంబున బలపరాక్రమంబుల రాక్షసులలోఁ శ్రేష్ఠుఁడవు. ౭౬

ఇంద్రునకును శంబరునకునుం బోలె నీకును నాకును గలుగు మహాయుద్ధంబును ఇప్పుడు సమస్తభూతంబులును జూతురుగాక. ౭౭

నీవు అసమానమయిన కార్యముగావించినావు. అస్త్రసామర్థ్యమును జూపినావు, భయంకర పరాక్రములగు వానరవీరులం బడఁగొట్టినావు. ౭౮

పరాక్రమశాలివగు కుంభుఁడా! పెక్కండ్రతోఁ బోరి యలసినవాని వధించినాఁడని యపవాదము గలుగునను భయమువలన నేను నిన్నింకను వధింపలేదు, చాలఁ బనిచేసి యలసి యున్నావు, కొంత యలసట దీర్చుకొన్నపైని నాబలంబుఁ జూడుము. ౭౯

ఆకుంభుఁడు సుగ్రీవుండు అవమానగర్భంబుగా మాటలచే గౌరవించుటయు నేయిఁబోసిన యగ్నిహోత్రమువలెఁ దేజస్సున వృద్ధిఁ బొందెను.

అంతఁ కుంభుండు సుగ్రీవుని రెండుచేతులం బట్టెను.

అసుగ్రీవుండును కుంభుండును మదించిన యేనుంగులువలె పలుమాఱు నిట్టూర్పులు వుచ్చుచు ఒకరిదేహము నొకరుపట్టి యాకర్షించుకొనుచు క్రమంబునం జేసి నోటనుండి పొగతోఁగూడ నగ్నిజ్వాల విడుచుచుండిరి.

ఆసుగ్రీవకుంభుల పాదాఘాతంబున భూమి లోఁతుగా నణంగెను, సముద్రంబును గొప్పగొప్ప తరంగంబులు తిరుగుడుపడ నెంతయు క్షోభమునొందెను. ౮౩

అంత సుగ్రీవుండు కుంభునెత్తి సముద్రముయొక్క అడుగుచేలను జాపుటకైవలె వేగంబున సముద్రంబునం బడవైచెను. ౮౪

తతః కుమ్భనిపాతేన జలరాశి స్సముత్థితః,
విస్ఫూర్యమన్దరసఙ్కాశో విససర్ప సమన్తతః. ౮౫
తతః కుమ్భ స్సముత్పత్య సుగ్రీవ మభిపద్య చ,
ఆజఘా నోరసి క్రుద్ధో వజ్ర వేగేన ముష్టినా. ౮౬
తస్య చర్మ చ పుస్ఫోట బభూ సుస్రావ శోణితమ్,
స చ ముష్టి ర్మహా వేగః ప్రతిజఘ్నే ఽస్థిమణ్డలే. ౮౭
తదా వేగేన తత్రాసీ ద్దేహతః ప్రజ్వలితం ముహుః,
వజ్రనిష్పేషసంజాతా జ్వాలా మేరో ర్యథా గిరా. ౮౮

స తత్రాభిహత స్తేన సుగ్రీవో వానరర్షభః,
ముష్టిం సంవర్తయామాస వజ్రకల్పం మహాబలః. ౮౯
అర్చిస్సహస్రవికచం రవిమణ్డలసప్రభమ్,
స ముష్టిం పాతయామాస కుమ్భ స్యోరసి వీర్యవాన్. ౯౦

స తు తేన ప్రహారేణ విహ్వలో భృశతాడితః,
నిపపాత తదా కుమ్భో గతార్చి రివ పావకః. ౯౧
ముష్టి నాభిహత స్తేన నిపపా తాశు రాక్షసః,
లోహితాక్ష ఇ వాకాశా ద్దీప్తరశ్మి ర్యదృచ్ఛయా. ౯౨

కుమ్భస్య పతతో రూపం భగ్న స్యోరసి ముష్టినా,
బభౌ రుద్రాభిపన్నస్య యథా రూపం గవాంపతేః. ౯౩

తస్మి న్హతే భీమపరాక్రమేణ ప్లవఙ్గమానా మృషభేణ యుద్ధే,

అంత నమ్మహాసముద్రంబు కుంభుండుండుటకు పైకి వింధ్యమందరా కారంబుగా నుబ్బి యంతటనుం బ్రవహించెను. ఎ౫

అంతఁ గుంభుండు ఎగిరి సుగ్రీవునియొద్దకువచ్చి కుపితుండై వజ్ర మువంటి పిడికిట నతనిమొమ్మునం బొడిచెను. ఎ౬

ఆదెబ్బకు సుగ్రీవుని వక్షస్స్థలంబునందు జర్మముచీలెను గాని యమ్ము ట్టిపోటు ఆచ్చట యెముకనుదాఁకి ప్రతిహతంబయ్యెను. ఎ౭

అసుగ్రీవుని మొమ్ముసఁ గుంభునిపిడికిటి యెరయికవేగంబునం బుట్టిన జ్వాల మేరుపర్వతంబున వజ్రాయుధంబు నొరయికచేతం గలిగిన జ్వాలవలె నుండెను. ఎ౮

ఆప్పుడు మహాబలశాలియగు వానరోత్తముఁడు సుగ్రీవుండు కుంభు నిచేఁ గొట్టఁబడినవాఁడై కోపించి వజ్రసమానంబగు పిడికిలి నెలవరించెను.

పరాక్రమవంతుండగు వాసుగ్రీవుండు సూర్యమండలంబువలె సహ స్రకిరణంబులు గలిగి వెలుంగుచున్న యమ్ముష్టితోఁ గుంభుని మొమ్మునం బొడిచెను. ౯౦

ఆప్పుడు కుంభుండు ఆదెబ్బచేఁ బరమపీడితుండై యవయవంబుల స్వాధీనతదప్పి చల్లాతీన నిష్పువలె విగతప్రాణుండై నేలంగూలెను. ౯౧

కుంభుండు ఆపిడికిటిపోటుచే హతుండై యాదృచ్ఛికముగాఁ గాంతి మంతుండగు నంగారకుం డాకాశంబున నుండి నేలం బడునట్లు శీఘ్రంబున నేలంబడెను. ౯౨

మొమ్ముగ దెబ్బదగిలి నేలంగూలినట్టి కుంభునియాకార మప్పుడు రుద్రునిచేఁ బడఁద్రోయఁబడిన సూర్యుని రూపంబువలె నెంతయుఁ వెలిం గెను. ౯౩

అట్లు కుంభుండు యుద్ధంబున వాసశేంద్రుండగు సుగ్రీవునిచేత వధిం

మహీ సశైలా సవనా చచాల భయం చ రక్షాం స్యధికంవివేశ.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షట్ సప్తతితమ స్సర్గః. ౭౬.

సప్తసప్తతితమ స్సర్గః.

నికుమ్భా భ్రాతరం దృష్ట్వా సుగ్రీవేణ నిపాతితమ్,
వ్రదహ న్నివ కోపేన వానరేన్ద్ర మవైక్షత. ౧

తత స్సగ్రామసన్నద్ధం దత్తపఞ్చాఙ్గులం శుభమ్,
ఆదదే పరిఘం వీరో నగేన్ద్రశిఖరోపమమ్. ౨
హేమపట్టపరిక్షిప్తం వజ్రవిద్రుమభూషితమ్,
యమదణ్డోపమం భీమం రక్షసాం భయనాశనమ్. ౩

త మావిధ్య మహాతేజా శ్శక్రధ్వజసమం తదా,
వినినాద విసృత్వాస్యో నికుమ్భా భీమవిక్రమః. ౪

ఉరోగతేన నిష్క్రాణ భుజస్థై రబ్జదై రపి,
కుణ్డలాభ్యాంచ చిత్రాభ్యాం మాలయాచవిచిత్రయా. ౫
నికుమ్భా భూమతై ర్భాతి తేన స్మ పరిఘేణ చ,
యథేన్ద్రధనుషా మేఘ స్సవిద్యుత్ స్తనయిత్నుమాన్. ౬

పరిఘాగ్రేణ వుత్సృట వాతగ్రస్థి ర్మహాత్మనః,
ప్రజజ్వాల స ధూమ శ్చ విధూమ ఇవ పావకః. ౭

పఁబడి నేలంబడఁగానే పర్వతారణ్యసహితంబుగా భూమి గడగడపడంకెను, రాక్షసులును బరమభయంబు నొందిరి. ౯౪

డెబ్బదియాఱవసర్గము.

డెబ్బదియేడవసర్గము.

నికుంభుండు తన అన్న సుగ్రీవునిచేఁ బడుటం జూచి కోపంబున దహించువాఁడువలె చుఱచుఱ చూపుల వానరేశ్వరుండగు సుగ్రీవుం జూచెను. ౧

అంత వీరుండగు నికుంభుండు పుష్పమాలికలచే నలంకృతంబును బంచాంగుళముద్రితమై యఁబడియుండునదియు మంగళకరమును హిమవత్పర్వతశిఖరసమానంబును కాంచనపట్టాలంకృతంబును వజ్రములచేతను బవడములచేతను అలంకరింపఁబడినదియు యమదండంబువంటిదియు భయంకరాకారంబును రాక్షసులకు అభియం బొసంగునదియు నగు పరిఘంబుచేకొనెను.

ఆప్పుడు మహాతేజుండును భయంకర పరాక్రముండునగు నికుంభుండు ఇంద్రధ్వజ సమానంబగు నాపరిఘంబును గిఱగిఱం ద్రిప్పి కోరుదెఱచి సింహనాదంబు గావించెను. ౨

నికుంభుండు మొమ్మునుండు రత్నాల పదకములచేతను బాహువుల నుండు బాహుపురులచేతను జిత్రంబులగు కుండలంబులచేతను విచిత్రంబగు హారంబుచేతను ఇట్లు భూషణంబులచేతను ఆప్పరిఘాయుధముచేతను ఇంద్రధనుస్సులతోను మెఱుపులతోను గర్జనములతోనుం గూడిన మేఘమువలెఁ బ్రకాశించెను. ౩,౪

మహాబలుండగు నికుంభుండు పరిఘంబు గిఱగిఱం ద్రిప్పఁగా నాపరిఘంబున నాకాశంబుననుండు నావహాదివాయుసమూహంబు భేదిల్లుటయు నాపరిఘంబు మహాధ్వని సహితంబయి పొగలేని యగ్నిహోత్రముభంగిఁ బ్రజ్వరిల్లెను. ౭

నగర్యా విటపావత్యా గన్ధర్వభవనోత్తమైః,
సహ చైత్ర వనరావత్యా సర్వే శ్చ భవనై స్సహ. ౬
సతారగ్రహనక్షత్రం సచన్ద్రం సమహాగ్రహమ్,
నికుమ్భపరిభూభూర్ణం భ్రమతీవ నభస్థలమ్. ౭
దురాసద శ్చ సంజజ్ఞే పరిఘాభరణప్రభుః,
కపీనాం సనికుమ్భాగ్ని ర్యుగాన్తాగ్ని రివోత్థితః. ౮
రాక్షసా వానరా శ్చాపి న శేకు స్సన్నిధాతుం భయాత్,
హనూమాం స్తు విపు లోర్య స్తస్థౌ తస్యాగ్రతో బలీ.౯

పరిఘోపమబాహుస్తు పరిఘం భాస్కరప్రభమ్,
బలీ బలవత స్తస్య పాతయామాస వక్షసి. ౧౦

స్థిరే తస్మిన్ప్రసి వ్యూఢే పరిఘ శ్చ్యుతథా కృతః,
విశీర్యమాణ స్సహసా ఉల్కాశతమి వామ్బరే. ౧౩

స తు తేన ప్రహారేణ విచచాలమహాకపిః,
పరిఘేణ సమాధూతో యథా భూమిచలేచలః. ౧౪
స తదాభిహత స్తేన హనూమాన్ ప్లవగోత్తమః,
ముష్టిం సంవర్తయామాస బలే నాతిమహాబలః. ౧౫

తముద్యమ్యమహాతేజా నికుమ్భోరసి వీర్యవాన్,
అభిచిక్షేప వేగేన వేగవా న్వాయువిక్రమః. ౧౬

తతగ పుస్ఫోట చ ర్మాస్య ప్రసుస్రావ చ శోణితమ్,
ముష్టినా తేన సంజజ్ఞే జ్వాలావిద్యు దివోత్థితా. ౧౭

ఆనికుంభుని పరిఘాయుధవేగంబుచే గంధర్వగృహంబులతోఁగూడనల కూపట్టణంబును సమస్తసేనాగృహంబులతోఁగూడ నమరావతీనగరంబును ఆశ్వి న్యాదినక్షత్రములతోను ఇతరములయినచుక్కలతోను చంద్రాదిమహాగ్రహం బులతోనుంగూడిన యాకాశంబును జలించి గిఱగిఱందిరిగెను. ౯౯

పరిఘముచేతను ఆభరణంబులచేతను బ్రజ్వలించుచుండు నానికుంభాగ్ని వానరులకుఁ బ్రలయకాలాగ్నియోయనం దేఁతెచూడ నలవిగాకుండెను. ౧౦

ఆప్పుడు రాక్షసులును వానరులును భయంబున నిట్టట్టుకదలకుండిరి; బలవంతుండగు నీకహనుమంతుఁడు మాత్రము ఏమాత్రంబుఁ జలింపుచు నతని యెదుట నిలిచెను. ౧౧

పరిఘంబులవంటిచేతులుగలవాఁడును బలవంతుఁడునగు నానికుంభుఁ డు సూర్యబింబంబువలె వెలుంగుచున్నయాపరిఘంబును మహాబలుండగుహను మంతునిమీఁదన వేసెను. ౧౨

ఆపరిఘంబు వజ్రకఠినంబును విశాలంబునగు నాహనుమంతుని వక్షం బుబదగిలి నూఱువ్రయ్యలయి యాకాశంబున నూఱుకొఱవులకైవడి వెలుం గుచు నేలంబడెను. ౧౩

ఆహనుమంతుఁడు ఆపరిఘంబుదెబ్బకు భూకంపంబునఁ బర్వతంబువలె నెంతయుఁ జలనంబునొందెను. ౧౪

ఆప్పుడు మహాబలుఁడయిన వానరోత్తముఁడగు నాహనుమంతుఁడు నికుంభునిచే నట్లుకొట్టఁబడినవాఁడై కోపించి తనబలంబుకొలఁది పిడికిలి నలవ రించెను. ౧౫

మహాతేజుండును మహాపరాక్రముఁడును మహావేగుండును వాయువున కుంబోలె గమనంబు గలవాఁడునగు హనుమంతుఁడు ఆమ్లుష్టినెత్తి వేగంబున నికుంభుని యొమ్మునం బొడిచెను ౧౬

అందువలన నికుంభునినక్షస్థలంబునఁ జర్మంబుపీడి నెత్తురుకాఁబోనది. ఆపిడికిలిదెబ్బకు మెఱుపులాలె నతనియొమ్మున జ్వాలపుట్టినది. ౧౭

స తు తేన ప్రహారేణ నికుమ్భో విచచాలహ,
స్వస్థశ్చాపి నిజగ్రాహ హనూమన్తం మహాబలమ్. ౧౯
విచుక్రుశు స్తదా సర్వే భీమం లఙ్కానివాసినః,
నికుమ్భే నోద్యతం దృష్ట్వా హనూమన్తం మహాబలమ్. ౧౯

స తదా హ్రియమాణోఽపి కుమ్భకర్ణాత్మజేన హ,
ఆజఘ్నా నానిలసుతో వజ్రకల్పేన ముష్టినా. ౨౦
ఆత్మానం మోచయి త్వాథ ఖీతా నభ్యవపద్యత,
హనూమా నున్మమా థాశు నికుమ్భం మారుతాత్మజః. ౨౧
నిక్షిప్య పరమాయత్తో నికుమ్భం నిష్పిపేషహ,
ఉత్పత్య చాస్య వేగేన పపా తోరసి వీర్యవాన్. ౨౨

పరిగృహ్యచ బాహుభ్యాం పరిపృత్య శిరోధరామ్,
ఉత్పాటయామాస శిరో భైరవం నదతో మహత్. ౨౩

అథ వినదతి సాదితే నికుమ్భే
పవనసుతేన రణే బభూవ యుద్ధమ్,
దశరథసుతరాక్షసేన్ద్రిసూనో
ర్భృశతర మాగతరోషయో స్సుభీమమ్ ౨౪
వ్యపేతే తు జీవే నికుమ్భస్య హృష్టా
వినేదుర్గ్లవఙ్గాదిశ స్సస్వనుశ్చ,
చచాలేవ చోర్వీపఫాలేవచ ద్యౌ
ర్భయం రాక్షసానాంబలం చావివేశ ౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తసప్తతితమ స్సర్గః. ౭౭.

ఆనికుంభుండుఆడెబ్బకుమూర్ఛిల్లి కొంతపడికిఁదేఱి మహాబలశాలియగు హనుమంతుని రెండుచేతులతోనుం బట్టెను. ౧౪

అప్పుడు యుద్ధంబున నికుంభుండు మహాబలుండగు హనుమంతునిఁ బైకెత్తుటంజూచి రాక్షసులుసంతోషంబున భయంకరంబుగా సింహనాదంబు గావించిరి. ౧౫

అప్పుడు వాయుదేవునికుమారుండగుహనుమంతుఁడు నికుంభునిచేనట్లు వారింపఁబడుచున్నను ఆతని ప్రజ్ఞసమానంబగు పిడికిటంబొడిచెను. ౧౦

అంత వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడు తన్నువిడిపించుకొని నేల పైనిలిచి జాగుసేయక యీప్రకారంబున నికుంభుని వధించెను. ౧౧

పరాక్రమవంతుఁడగు హనుమంతుఁడు మహాప్రయత్నంబున నానికుంభుని నేలపైఁబడవైచి నలఁగఁగొట్టుటయొగాక వేగంబున నాకాశంబునకెగసి యతనిమ్మీఁదఁ బడెను. ౧౨

హనుమంతుఁడంతి రెండుచేతులను నికుంభునికంఠంబుఁబట్టిత్రిప్పి యతండు భయంకరంబుగా నఱచుచుండఁగా నతనిభీయంకరాకారంబగు శిరస్సు విఱిచివైచెను. ౧౩

ఆంత యుద్ధంబున హనుమంతునిచే నికుంభుండు ఆఱచుచుఁ జచ్చిన పిదప పరస్పరముపైనుహాక్రోధముగొందిన రామరావణులమకరాక్షునకును బరమ భయంకరమయిన యుద్ధం బయ్యెను. ౧౪

నికుంభుఁడు మృతిఁ బొందినంతనె వానరులందఱుఁ బరమసంతుష్టులయి దిక్కులం బ్రతిధ్వనులువొడమ సింహనాదంబులు గావించిరి; భూమి చలించినట్లుండినది; ఆకాశంబు పగిలినట్లుండెను, రాక్షసులందఱుఁ బరమభయంబునొందిరి. ౧౫

ఇది డెబ్బదియేడవసర్గము.

అష్టసప్తతితమస్సర్గః.

నికుమ్భం నిహతం శ్రుత్వా కుమ్భం చ వినిపాతితమ్,
రావణగి పరమామర్షీ ప్రజజ్వా లానలో యథా. ౧
నైరృతః క్రోధశోకాభ్యాం ద్వాభ్యాంతు పరిమూర్ఛితః,
ఖరపుత్రం విశాలాక్షంమకరాక్షు మచోదయత్. ౨

గచ్ఛ వుత్ర! మయాఽఽజ్ఞప్తో బలే నాభిసమన్వితః,
రాఘవం లక్ష్మణం చైవ జహి తాం శ్చ వనౌకసః. 3
రావణస్య వచ శ్శ్రుత్వా శూరమానీ ఖరాత్మజః,
బాఢ మి త్యబ్రవీ ద్ధృష్టో మకరాక్షో నిశాచరః. ౪
సోఽభివాద్య దశగ్రీవం కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణమ్,
నిర్జగామ గృహా చ్ఛుభ్రా ద్రావణ స్యా జ్ఞయా బలీ. ౫

సమీపస్థం బలాధ్యక్షం ఖరపుత్రోఽబ్రవీ దిదమ్,

రథశ్చానీయతాం శీఘ్రం సైన్యం చాహూయతాం త్వరాత్. ౬

తస్య తద్వచనంశ్రుత్వాబలాధ్యక్షో నిశాచరః,
స్యన్దనం చ బలం చైవ సమీపం ప్రత్యపాదయత్. ౭
ప్రదక్షిణం రథం కృత్వా ఆరురోహ నిశాచరః,
సూతం సంచోదయామాస శీఘ్రం మే రథ మావహ. ౮
అథ తాన్ రాక్షసాన్ సర్వా న్మకరాక్షోఽబ్రవీ దిదమ్,

యూయం సర్వే ప్రయుధ్యధ్వం పురస్తా న్మమ రాక్షసాః. ౯

డెబ్బదియెనిమిదవసర్గము.

రావణుండు నికుంభుఁడును గుంభుండును వధింపఁబడినారని విని పరమ కుపితుండై నిప్పులవలె మండిపడెను. ౧

రావణుండు క్రోధంబును దుఃఖంబును మనంబునఁ బెనంగొన ఖరుని కొడుకైన విశాలంబులగు కన్నులగల మకరాక్షుం జూచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౨

కొడుకా! నీవు నాయాజ్ఞచే సేనాసహితుండవై పోయి రాముని లక్ష్మణునిఅవ్వానరులను వధించి రమ్ము. అని రావణుం డాజ్ఞాపించెను. ౩

తాను మహాశూరుఁడని యహంకరించియుండు ఖరపుత్రుండు మకరాక్షుండు రావణునియాజ్ఞను విన్నంతినె సంతుష్టుండై మంచిదని చెప్పెను. ౪

బలవంతుఁడగు నామకరాక్షుండు రావణునకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారంబులు గావించి యతనియాజ్ఞను శుభ్రంబగు రాజగృహంబుననుండి వెడలెను. ౫

ఖరకుమారుండగు మకరాక్షుండు సమీపంబుననున్న సేనాపతిం జూచి యిట్లని చెప్పెను.

శీఘ్రముగా రథంబునుదెమ్ము, సేనయు శీఘ్రంబున వచ్చుసట్లు గావింపుము. అని మకరాక్షుండు సేనాధిపతితోఁ బెప్పెను. ౬

సేనానాయకుఁడును మకరాక్షునిమాటనువిని తత్క్షణంబున రథంబును సైన్యమును అటని సమీపంబునకుఁ దెచ్చెను. ౭

మకరాక్షుండు తనరథంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబుగావించియూరోహించి "రథంబు శీఘ్రంబుగాఁ దోలు" మని సూతున కాజ్ఞాపించెను. ౮

అంత మకరాక్షుండు ఆరాక్షససైనికుల నందఱం జూచి యిట్లనియెను.

రాక్షసులారా! మీరలందఱు నాముందటఁ జక్కఁగా యుద్ధము సేయుఁడు. ౯

అహం రాక్షసరాజేన రావణేన మహాత్మనా,
ఆజ్ఞప్త స్సుకరేహస్తం తా వుభౌ రామలక్ష్మణౌ. ౧౦
అద్య రామం వధిష్యామి లక్ష్మణం చ నిశాచరాః,
శాఖామృగం చ సుగ్రీవం వానరాం శ్చ శరో త్తమైః. ౧౧
అద్య శూలనిపాతై శ్చ వానరాణాం మహాచమూమ్,
ప్రమథిష్యామి సమ్ప్రాప్తః శుష్కేన్ధన మి వానలః. ౧౨

మకరాక్షస్య తచ్ఛ్రుత్వా వచనం తే నిశాచరాః,
సర్వే నానాయుధోపేతా బలవన్త స్సమాగతాః. ౧౩
తే కామరూపిణ స్సర్వే దంష్ట్రిణగి పిఙ్గలేక్షణాః,
మాతఙ్గా ఇవ నర్దన్తో ధ్వస్తకేశా భయానకాః. ౧౪

పరివార్య మహాకాయా మహాకాయం ఖరాత్మజమ్,
అభిజగ్ముస్తతో హృష్టా శ్చాలయన్తో వసున్ధరామ్. ౧౫

శఙ్ఖభేరీసహస్రాణా మాహతానాం సమన్తతః,
హ్రేషితాస్ఫోటితానాం చ తత శ్శబ్దో మహానభూత్. ౧౬

ప్రభగ్నోఽథ కరా త్తస్య ప్రతోద స్సారథే స్తదా,
పపాత సహసా చైవ ధ్వజ స్తస్య చ రక్షసః. ౧౭
తస్య తే రథయుక్తాశ్చ హయా విక్రమవర్జితాః,
చరణై రాకులై ర్భూమౌ దీనా స్సాస్రముఖా యయుః. ౧౮

ప్రవాతి పవన స్తస్మిన్ సపాంసుగి ఖరదారుణః,
నిర్యాణే తస్య రౌద్రస్య మకరాక్షస్య దుర్మతేః. ౧౯

రాక్షసరాజుండును మహాబలుండునగు రావణుండు ఆరామలక్ష్మణుల నిద్దఱను యుద్ధంబున వధింప నన్ను నియోగించినాఁడు. ౧౦

రాక్షసులారా! ఆరాముని లక్ష్మణుని వానరమాత్రుండగు సుగ్రీవుని ఇతరవానరులను ఇప్పుడు ఉత్తమబాణంబులచే వధించిపుచ్చెదను. ౧౧

ఇప్పుడు సేనచ్చటికిఁబోయి వానరమహాసేననంతయుఁ ఎండుకట్టెను నిప్పుదహించునట్లు శూలములచే వధించి దహించెదను. అని మకరాక్షుండు చెప్పెను. ౧౨

బలవంతులగు నారాక్షసులు మకరాక్షుండు చెప్పినమాటనువిని యుండు నానావిధాయుధంబులు ధరించి యుద్ధంబునకు వచ్చిరి. ౧౩

కామరూపులును గోఱులుగలవారలును బింగళవర్ణంబులగు కన్నులు గలవారలును తలలో వెండ్రుకలులేనివారును భయంకరాకారులునగు నారాక్షసులందఱు మత్తగజంబులుంబోలె గర్జించుచుండిరి. ౧౪

అంత మహాకాయులగు నారాక్షసులు భయంకరకాయుండగు ఖరుని కొడుకుమకరాక్షుంబరివేష్టించి పరమసంతోషంబున భూమిం జలింపఁజేయుచు యుద్ధభూమికిఁ నడచిరి. ౧౫

అంత నలుప్రక్కలనుంగొట్టఁబడిన భేరీలయొక్కయు బూరింపఁబడిన శంఖంబులయొక్కయు రాక్షసులుచేయు సింహనాదంబులయొక్కయు భుజాస్ఫాలనంబులయొక్కయు ధ్వని భయంకరంబుగా వినంబడెను. ౧౬

అంత నామకరాక్షుని సారథిచేతి మునికోలజాఱి నేలంబడెను. మకరాక్షుని ధ్వజంబును దటాలున నేలం బడెను. ౧౭

ఆమకరాక్షునిరథంబునకుఁ గట్టఁబడినయశ్వంబులు యుక్తముగానడుచుటనువిడిచి పాదంబులు దొట్రుపడ దీనంబులయి కన్నుల నీర్లుగార్చుచుఁ బోయినవి. ౧౮

భయంకరాకారుండును దుర్బుద్ధియునగు నామకరాక్షుండు బయలుదీఱునప్పుడు వాయువుదుమ్ముతోఁగూడి పరుషంబయి భయంకరంబుగావీచెను.

తాని దృష్ట్వా నిమిత్తాని రాక్షసా వీర్యవత్తమాః,
అచి న్త్య నిర్గతా స్సర్వే యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ. ౧౦
ఘనగజమహిషాజ్జతుల్యవర్ణా
స్సమరముఖే వ్వసకృ ద్గదాసిభిన్నాః,
అహమహ మితి యుద్ధకౌశలా స్తే
రజనిచరాధి పరిత స్సమున్నదన్తః. ౧౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టసప్తతితమ స్సర్గః. ౭౮.

ఏకోనాశీతితమ స్సర్గః.

నిర్గతం మకరాక్షం తే దృష్ట్వా వానరయూథపాః,
ఆప్లుత్య సహసా సర్వే యోద్ధుకామా వ్యవస్థితాః. ౧
తతశ్చ ప్రవృత్తం సుమహ త్తద్యుద్ధం రోమహర్షణమ్,
నిశాచరైశ్చ ప్లవఙ్గానాం దేవానాం దానవై రివ. ౨
వృక్షశూలనిపాతైశ్చ శిలాపరిఘపాతనైః,
అన్యోన్యం మర్దయన్తి స్మ తదా కపినిశాచరాః. ౩
శక్తిఖడ్గగదా కున్త స్తోమరైశ్చ నిశాచరాః,
పట్టసై ర్భిణ్డివాలైశ్చ బాణపాశైశ్చ స్సమన్తతః. ౪
పాశముద్గరదణ్డైశ్చ నిఘాతై శ్చాపరే తదా,
కదనం కపివీరాణాం చక్రు స్తే రజనీచరాః. ౫

బాణాహతై ర్దర్దితా శ్చాపి ఖరపుత్త్రేణ వానరాః,
సంభ్రాన్తమనస స్సర్వే దుద్రువు ర్భయపీడితాః. ౬
తా న్దృష్ట్వా రాక్షసా స్సర్వే ద్రవమాణా న్వలీముఖాన్,
నేదు స్తే సింహవ ద్ధృష్టా రాక్షసా జితకాశినః. ౭

మహాపరాక్రమశాలులగు నారాక్షసులందఱు ఆదుర్నిమిత్తంబులం జూచి వానిలెక్కింపక రామలక్ష్మణులంపు స్థలంబునకుం బోయిరి. ౨౦

మేఘముతోను ఏనుంగుతోను ఎనుబోతుతోను సమానమయిన దేహవర్ణముగలవారలును పలుమాఱు యుద్ధంబుముందట నిలిచి గదల ఖడ్గంబుల చేతను చెబ్బలుదిని యోర్చియుండువారలును యుద్ధంబునందు సమర్థులవగు నారాక్షసులు "నేనువధించెదను నేను వధించెదను" అని గర్జించుచుఁబోయిరి.

ఇది డెబ్బదియెనిమిదవసర్గము.

డెబ్బదితొమ్మిదవసర్గము.

ఆవ్వానరోత్తములందఱు యుద్ధంబునకు మకరాక్షుండు వెడలుటం జూచి యుత్సాహంబున నెగిరి యుద్ధసన్నద్ధులయి నిలిచిరి. ౧

అంత దేవతలు దానవులతోడంబోలె వానరులు రాక్షసులతోడం దలపడఁగా నప్పుడమ్మహాయుద్ధంబు రోమహర్షణంబయ్యె. ౨

ఆప్పుడు వానరులును రాక్షసులును వృక్షశూలంబులచేతను శిలాపరిఘంబులచేతను కొండొరులను మర్దించుకొనిరి ౩

ఆరాక్షసులలోఁగొందఱు ఈటెలచేతను ఖడ్గములచేతను గదలచేతను గుంతములచేతను దోమరంబులచేతను అడ్డకత్తులచేతను విడిచివాటుగుదియల చేతను ఏజ్రాయుధములచేతను మఱికొందఱురాక్షసులు పాశములచేతను ముద్గరములచేతను దండములచేతను నిశితాతంబులను నాయుధములచేతను వానరులతో యుద్ధంబు గావించిరి. ౪, ౫

వానరులందఱు మకరాక్షునిచే బాణంబులఁ గొట్టఁబడినవారలయి మనంబున సంభ్రమంబునొంది భయంబునం బాఱిరి. ౬

ఆరాక్షసులు వానరులందఱు భయంబునం బరుగెత్తుటంజూచి సంతోషంబున సింహనాదంబులు గావించుచు జయంబుచే బ్రకాశించుచుండిరి. ౭

విద్రవత్సు తదా తేషు వానరేషు సమన్తతః,
రామ స్తా న్వారయా మాస శరవర్షేణ రాక్షసాన్. ౬
వారితా న్రాక్షసా న్దృష్ట్వా ముకరాక్షో నిశాచరః,
క్రోధానలసమావిష్టో వచనం చేద మబ్రవీత్. ౯
తిష్ఠ రామ! మయా సార్ధం ద్వన్ద్వయుద్ధం దదామి తే,
త్యాజయిష్యామి తే ప్రాణాన్ ధనుర్ముక్తై శ్శితై శ్శరైః. ౧౦
యత్తదా దణ్డకారణ్యే పితరం హతవా న్మమ,
మదగ్రత స్సుకర్కశ్యం దృష్ట్వా రోషోఽభివర్ధతే. ౧౧

దహ్యన్తే శ్మశ మద్యాని దురాత్మ! న్మమ రాఘవ!,
యన్మయాఽసి న దృష్టస్త్వం తస్మి న్కాలే మహావనే. ౧౨
దిష్ట్యాసి దర్శనం రామ! మమ త్వం ప్రాప్తవా నిహ,
కాక్షితోఽసి క్షుధార్తస్య సింహస్యే వేతరో మృగః. ౧౩

అద్య మద్బాణవేగేన ప్రేతరా డ్విషయం గతః,
యే త్వయా నిహతా వీరా స్సహ తైశ్చ సమేష్యసి. ౧౪
బహు నాత్ర కిముక్తేన శృణు రామ! వచో మమ,
నశ్యన్తు సకలా లోకా స్త్వాం మాం చైవ రణాజిరే. ౧౫

అస్త్రే ణా వా గదయా వాపి బాహుభ్యాం వా మహాహవే,
అద్యైనం యేన వా రామ! తేనైవ యుధి వర్తతామ్. ౧౬

సకరాక్షవచ శ్శ్రుత్వా రామో దశరథాత్మజః,
అబ్రవీ త్స్మితపూర్వం వాక్యం ముత్తరో త్తరవాదినమ్. ౧౭
కత్థసే కిం వృథా రక్షో! బహూని వ్యసనాని తు,

అప్పుడు వానరులందఱుఁ బరుగెత్తుటయు రాక్షసులు వానరులం దఱుముటయుఁజూచి రాముండు ఆరాక్షసులను బాణవర్షంబున వారించెను రా

మకరాక్షుండు రాముండు రాక్షసులనునివారించుటంజూచి కోపంబున మండిపడుచు రామునితో నిట్లని చెప్పెను. ౯

రాముఁడా! నాతోఁగూడ నిలువుము; నీకు ద్వంద్వయుద్ధం బొసంగెదను; ధనుస్సుననుండి కఱకులయినబాణంబులచే నీప్రాణంబుల విడిపించెదను.

అప్పుడు నీవు దండకారణ్యంబున నాతండ్రినివధించినావు. కావున నీవు ఇప్పుడు మరల యుద్ధంబునకు నాయెదుట నిల్చుటం జూడఁగా నాకు మఱి మఱి కోపంబు వృద్ధిఁబొందుచున్నది. ౧౧

దురాత్ముండవగురాముఁడా! ఆకాలమునంగు దండకారణ్యంబున నిన్ను నేను జూడకపోతినే యని నాదేహమంతయు మఱిమఱి మండుచున్నది ౧౨

రామా! నాభాగ్యవశంబున నీవిచ్చట నాకంటంబడితివి; ఆఁకలిగొన్న సింహంబు ఇతరమృగంబులకుఁ గాచియుండునట్లు ఇన్నాళ్లు నీకుఁ గాచియుంటిని. ౧౩

ఇప్పుడు నిన్ను నాబాణంబులచే వధించి నీచే నిదివఱకు హతులయిన వీరులతోడంగూడ యమపురి కంపెదను. ౧౪

రాముఁడా! పెక్కుమాటలచేనేమిప్రయోజనము? నామాటనువినుము. యుద్ధభూమియందు నిన్నును నన్నును సమస్తలోకంబులనుండు వారలును జూతురుగాక ౧౫

రాముఁడా! దివ్యాస్త్రములచేతనుగాని గదలచేతనుగాని బాహువులచేతంగాని నీకు దేనియందభ్యాసమున్నదో దానిచేతనే యుద్ధంబుగావింపుము. అని మకరాక్షుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౬

దశరథకుమారుండగు రాముండు మకరాక్షుని మాటనువిని మిక్కిలి యుగ్రుడగుచు నవ్వుచున్న యమ్మకరాక్షుంజూచి నవ్వుమ ఇట్లనిచెప్పెను.

రాక్షసుఁడా! నీకు సాధింపనలవిగాని విషయమునందు వ్యర్థముగాఁ

న రణే శక్యతే జేతుం వినా యుద్ధేన వాగ్బలాత్. ౧౪

చతుర్దశసహస్రాణి రక్షసాం త్వత్పితాచ యః,
త్రిశిరా దూషణ శ్చైవ దణ్డకే నిహతా మయా. ౧౫
న్వశితా స్తవ మాంసేన గృధ్ర గోమాయువాయసాః,
భవిష్య న్త్యద్య వై పాప! తీక్ష్ణతుణ్డనఖాఙ్కురాః. ౧౦

రాఘవేణైవ ముక్తస్తు ఖరపుత్రో నిశాచరః,
బాణౌఘా నముచ త్తస్మై రాఘవాయ రణాజిరే. ౧౧
తాన్ శరాన్ శరవర్షేణ రామ శ్చిచ్ఛేద నైకధా,
నిపేతు ర్భువి తే చ్ఛిన్నా రుక్మపుఙ్ఖా స్సహస్రశః. ౧౨
త దుద్ధ మభవ త్తత్ర సమే త్యానోన్య మోజసా,
రక్షసగ ఖరపుత్రస్య సూనో ర్దశరథస్య చ. ౧౩

జీమూతయో రి వాకాశే శబ్దో జ్యాతలయో స్తదా,
ధనుర్ముక్త స్సనోత్కృష్ట శ్రూయతే చ రణాజిరే. ౧౪

దేవదానవగన్ధర్వాగ కిన్నరాశ్చ మహోరగాః,
అన్తరిక్షగతా స్సర్వే ద్రష్టుకామా స్తదద్భుతమ్. ౧౫
విద్ధ మనోన్యగాత్రేషు ద్విగుణం వర్ధతే పరమ్,
కృతప్రతికృతానోన్యం కురుతాం తౌ రణాజిరే. ౧౬

రామముక్తాంస్తు బాణౌఘాన్ రాక్షస స్త్వచ్ఛిన ద్రణే,
రక్షోముక్తాం స్తు రామో వై నైకధా ప్రాచ్ఛిన చ్ఛరైః. ౧౭

బెక్కు_మాటలేలప్రేలెదవు? యుద్ధముసందుఁ బోరిజయింపవలెనుగాని పట్టిమా
టలచే నెంతమాత్రము జయింప నలవిగాదు. ౧౪

నేనొకండను దండకారణ్యంబునఁ బదునాలుగువేలరాక్షసులను నీ
తండ్రిని ద్రిశిరుని దూషణుని వధించిపుచ్చినాను. ౧౫

పాపిష్ఠుఁడవగుమకరాక్షుఁడా! తీక్ష్ణంబులగుముక్కు_లును నఖంబులును
గలగద్దలును నక్క_లునుగాకులును ఇప్పుడు నీమాంసంబును దనివిదీరభుజింపఁ
గలవు. అని రాముండు మకరాక్షునితోఁ బెఁపెను. ౧౦

ఖరకుమారుండగు నామకరాక్షుండు రాముమాటనువిని కోపించి యుద్ధ
రంగంబున రామునిపై బాణసమూహములను బ్రయోగించెను. ౧౧

రాముఁడు బాణవర్షంబు గురిపించి బంగారు పింజలుగల మకరాక్షుని
బాణంబులను బెక్కు_తునకలుగా ఛేదింప నవి వేసవేలుగా నేలంబడినవి.

ఆప్పుడు ఖరపుత్రుఁడగు మకరాక్షుఁడును దశరథకుమారుఁడగు రాముఁ
డును బరాక్రమంబున నొండొరులందాఁకి యట్లు భయంకరంబుగా యుద్ధం
బు గావించిరి. ౧౩

ఆప్పుడు యుద్ధరంగంబున ధనుస్సునాననుండి యల్లెత్రాడును ఆత్తెమును
ఒరయుటచేతఁ బుట్టిన మహాశబ్దంబు ఆకాశంబున మేఘగర్జనంబువలె
నిండినది. ౧౪

దేవతలును దానవులును గిన్నరులును మహోరగులును ఆందఱును
ఆయ్యాశ్చర్యమును జూడఁగోరి యాకాశంబుఁ జేరిరి ౧౫

ఆ రామమకరాక్షులు యుద్ధంబున ఒకరు చేసినదాని కొకరు బదులు
చేయుచు ఆప్పటప్పటికి మఱిమఱి బలంబులు చూపుచు ద్విగుణంబుగాఁ
గొట్టుకొనిరి. ౧౬

మకరాక్షుండు యుద్ధంబున రాముఁడు ప్రయోగించిన బాణంబుల
ఛేదించెను; రాముఁడును మకరాక్షునిచేఁ బ్రయోగింపఁబడిన శరంబుల
బాణంబులచే నసేకవిధంబుల ఛేదించెను. ౧౭

బాణాష్టే ర్విహతా స్సర్వా దిశశ్చ ప్రదిశ స్తథా,
సంఛన్నా వసుధా సైవ సమన్తా న్న ప్రకాశతే. 27

తతశ్చ క్రుద్ధో మహాబాహు ర్ధను శ్చిచ్ఛేద రక్షసః,
అష్టాభి రథ నారాచై స్సూతం వివ్యాధ రాఘవః. 28
భిత్త్వా శరై రథం రామో రథాశ్వాన్ సమపాతయత్,
విరథో వసుధాష్ఠ శ్చ మకరాక్షో నిశాచరః. 30
త త్తిష్ఠ ద్వసుధాం రక్ష శ్శూలంజగ్రాహ పాణినా,
త్రాసనం సర్వభూతానాం యుగాన్తాగ్నిసమప్రభమ్. 31

విభాగ్యమ్యతు మహా చ్ఛూలం ప్రజ్వల త్త న్నిశాచరః,
స క్రోధా త్కాగ్నిహిణో త్తస్థౌ రాఘవాయ మహాహవే. 32
త మాపత న్తం జ్వలితం ఖరపుత్రకరా చ్ఛ్యుతమ్,
బాణైస్తు త్రిభి రాకాశే శూలం చిచ్ఛేద రాఘవః. 33

స చ్ఛిన్నో నైకధాశూలో దివ్యహాటకమణ్డితః,
వ్యశీర్యత మహో ల్కేవ రామబాణార్దితో భువి. 34
తచ్ఛూలం నిహతం దృష్ట్వా రామే ణాక్లిష్టకర్మణా,
సాధు సా ధ్వితి భూతాని వ్యాహర న్తి నభోగతాః 35

త ద్దృష్ట్వా నిహతం శూలం మకరాక్షో నిశాచరః,
ముష్టి ముద్యమ్య కాకుత్స్థం తిష్ఠతిష్ఠేతి చాబ్రవీత్. 36
స తం దృష్ట్వాఽఽపత న్తం వై ప్రహస్య రఘునన్దనః,
పావకాస్త్రం తతో రామ స్సందధే తు శరాసనే. 37
తే నాస్త్రేణ హతం రక్షో కాకుత్స్థేన తదా రణే,

దిక్కులు విదిక్కులు నన్నియు బాణమయంబులయ్యెను. భూమి యంతయు బాణంబులచేఁ గప్పఁబడుటంజేసి యొంతమాత్రము కానరాకుండెను. 27

అంత మహాబాహుండగు రాముఁడు కుపితుండై, మకరాక్షుని ధనుస్సును ఛేదించి మఱల నెనిమిది బాణంబుల సారథిని వధించెను 28

రాముఁడు బాణంబులచే రథంబును భేదించి గుఱ్ఱంబుల వధించెను. అంత మకరాక్షుఁడు విరథుఁడై నేల కుఱికెను. 30

మకరాక్షుఁ డట్లు నేలపై నిలుచుండి సమస్తభూతభయంకరంబును బ్రళయకాలానలంబుంబోలె జ్వలించుచుండునదియు నగు శూలంబు చేతం గొనెను. 31

ఆమకరాక్షుండు పరమకుపితుండై యమ్మహాయుద్ధంబున జ్వలించుచున్న యమ్మహాశూలంబు గిరగిరం ద్రిప్పి యారామునిపై వైచెను 32

రాముఁడు ఖరకుమారుఁడగు మకరాక్షునిచేతినుండి ప్రయోగింపఁబడి మండుచున్న యమ్మహాశూలంబును ఆకాశమునఁ నే మూఁడు బాణంబుల ఛేదించెను. 33

మంచి బంగారముచే నలంకృతమయిన యమ్మహాశూలంబు రాముని బాణంబులచే భిన్నమయి పెద్దకొండికట్టవలె మండుచు నేలంబడెను 34

ఎట్టికార్యమునేని బహులాఘవంబునం జేయునట్టి రాముఁడు ఆశూలంబును ఛేదించుటనుజూచి యాకాశంబున నున్న భూతంబులు సాధువాదంబులం బ్రశంసించినవి. 35

మకరాక్షుండు అమ్మహాశూలంబుగూడ వ్యర్థంబగుట జూచి ముష్టి నెత్తి రామునింజూచి నిలునిలుమని పలికెను. 36

రాముఁడు మకరాక్షుండు పిడికిలి నలవరించుకొని వచ్చుటం జూచి నవ్వి ధనుస్సున నాగ్నేయాస్త్రంబు సంధించి ప్రయోగించెను. 38

అప్పుడు యుద్ధంబున రాముం డాగ్నేయాస్త్రంబుఁ బ్రయోగింప

సంచిన్నహృదయం తత్ర పపాతచ మమార చ. 3౮
దృష్ట్వా తే రాక్షసా స్సర్వే మకరాక్షస్య పాతనమ్,
లఙ్కామే వాభ్యధావన్త రామబాణార్దితా స్తదా. 3౯
దశరథనృపపుత్రబాణవేగై
రజనిచరం నిహతం ఖరాత్మజం తమ్,
దదృశు రథ సురా భృశం ప్రహృష్టా
గిరి మివ వజ్రహతం శీతౌ వికీర్ణమ్. ౪౦

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకోనాశీతితమ స్సర్గః. ౭౯.

అ శీ తి త మ స్స ర్గః.

మకరాక్షం హతం శ్రుత్వా రావణ స్సమితింజయః,
క్రోధేన మహ తావిష్టో దన్తా న్కటకటాపయన్. ౧
కుపిత శ్చ తదా తత్ర కిం కార్య మితి చి న్తయన్,
ఆదిదే శాతిసంక్రుద్ధో రణా యేన్ద్రజితం సుతమ్ ౨

బహి వీర! మహావీర్యౌ భ్రా తరౌ రామలక్ష్మణౌ,
అదృశ్యౌ దృశ్యమానౌ వా సర్వథా త్వం బలాధికః. 3

త్వ మప్రతిమకర్మాణ మిన్ద్రం జయసి సంయుగే,
కిం పున ర్మానుషౌ దృష్ట్వా న వధిష్యసి సంయుగే. ౪

తథోక్తో రాక్షసేన్ద్రేణ ప్రతిగృహ్య పితు ర్వచః,
యజ్ఞభూమాస విధివ త్కావకం జుహు వేన్ద్రజిత్. ౫

నమ్మహాస్త్రంబు మకరాక్షుని వక్షస్థలంబుఁ బ్రవేశించుటయుఁ బతఁడు నేలంబడి మృతిఁ బొందెను. 36

అప్పుడు రాక్షసులందఱు మకరాక్షుండు నిహతుఁడగుటను జూచి రామబాణంబుల వేగంబు సహింపఁజాలక లంకాపురంబునకే పరుగెత్తిరి. 37

అంత దేవతలు దశరథమహారాజు కుమారుఁడగు రాముని బాణవేగంబుచే నిహతుఁడై వజ్రాహతంబగు పర్వతంబుభంగి నేలం గూలియున్న ఖరపుత్రుని మకరాక్షుని బహుమసంతోషంబునఁ జూచిరి. 40

ఇది డెబ్బదితొమ్మిదవసర్గము.

ఎనుబదియవసర్గము.

యుద్ధంబున జయముఁ జేసి వహించుచట్టి యారావణుండు మకరాక్షుండు మడియుటను వాతుండగుటవిని మహాకోపంబు నొంది పండ్లు కటకటం గొఱికెను. 1

అంత రావణుండట్లు కుపితుండై యచ్చట నాకాలంబునం జేయఁదగిన పని యొద్దియని తొంతడవు వాఁలోచించి కోపం బినుమడింపఁ దనకొమరు నింద్రజిత్తుంబిలిచి యుద్ధంబునకుఁ బొమ్మని యాజ్ఞాపించెను 2

వీరుఁడా! మహాపరాక్రమశాలులగు సన్నద్ధులను రామలక్ష్మణులను నీవు వధింపుము; నీవు మాయచే నదృశ్యుఁడవై యుద్ధముచేసినను లేకదృశ్యుఁడవై యుద్ధముచేసినను అన్నివిధములను నీవు బలముచే నధిగమించువు 3

సరిలేని పరాక్రమముగల యింద్రునంతటివానిని యుద్ధంబున నీవు జయించినావు; ఇంక ఈమనుష్యులనురామలక్ష్మణులను యుద్ధంబునఁ గన్నులం జూచియు వధింపఁజాలవాయేమి? తప్పక వధింతువు. అని రావణుండు ఇంద్రజిత్తునకుఁ జెప్పెను. 4

అట్లు రాక్షసేశ్వరుండగు రావణునిమాటను విని ఆయింద్రజిత్తు తండ్రియాజ్ఞను శిరసావహించి యాగకార్యములుచేయు ప్రదేశమునకుఁబోయి యచ్చట అగ్నిహోత్రమునందు యథావిధి హోమములు గావించెను. 5

జుహ్వత శ్చాపి తత్రాగ్నిం రక్షోఘ్నీషధరాః స్త్రియః,
ఆజగ్ము స్తత్ర సమ్భ్రాన్తా రాక్షస్యో యత్ర రావణిః. ౬

శస్త్రాణి శరపత్రాణి సమిధోఽథ విభీతకాః,
లోహితాని చ వాసాంసి స్రువం కార్ష్ణాయసం తథా. ౭

సర్వతోఽగ్నిం సమాస్తీర్య శరపత్రైస్సతోమరైః,
ఛాగస్య కృష్ణపర్ణస్య గళం జగ్రాహ జీవతః. ౮

సకృ దేవ సమిద్ధస్య విధూమస్య మహార్చిషః,
బభూవు స్తాని లిఙ్గాని విజయం దర్శయన్తి చ. ౯

ప్రదక్షీణావర్తశిఖ స్తప్తహాటకసన్నిభః,
హవి స్తత్ప్రతిజగ్రాహ పావకః స్వయ ముత్థితః. ౧౦

హు త్వాగ్నిం తర్పయిత్వాచ దేవదానవరాక్షసాన్,
ఆరురోహ రథశ్రేష్ఠ మన్తర్ధానగతిం శుభమ్. ౧౧

స వాజిభి శ్చతుర్భి శ్చ బాణై శ్చ నిశితై ర్వృతః,
ఆరోపితమహాచాప శ్శుశుభే స్యన్దనో త్తమః. ౧౨

జాజ్వల్యమానో వపుషా తపనీయపరిచ్ఛదః,
మృగై శ్చన్దార్ధచన్ద్రైశ్చ సరథ స్సమలంకృతః. ౧౩

జామ్బూనదమహాకమ్బు ర్దీప్తపావకసన్నిభః,

ఆరావణపుత్రుండింద్రజిత్తు హోమముచేయుటకు యాగభూమికిఁ బోఁగానే యచ్చట రాక్షసస్త్రీలు శీఘ్రంబున ఎట్టని శిరోవస్త్రంబులను బుత్విజులు ధరింపఁదగిన వస్త్రంబులను తీసికొనివచ్చిరి. ఒ

అప్పుడు ఇంద్రజిత్తు తోమరములు మున్నగు నాయుధములే దగ్ధలుగా నుంచుకొనెను. తొండ్రపుల్లలు సమిధలుగా గ్రహించెను; ఎట్టివస్త్రంబులను బుత్విజులచే ధరింపఁజేసెను; ఇనుపపాత్రలనే స్రుక్స్రువంబులుచేసుకొనెను.

ఆయింద్రజిత్తు తోమరములచేత అగ్నిహోత్రము నాలుగు ప్రక్కలను బరిస్తరణముగావించి హోమార్థమయి జీవించియున్న నల్లమేకయొక్క కంఠమును ఛేదించెను. ౮

అంతి నొక్కమాఱు జ్వలింపఁజేయఁగానే యయ్యగ్నిహోత్రము ధూమరహితమయి గొప్పజ్వాలలతో విజయసూచకములగు చిహ్నములుగలిగి యొప్పెను. ౯

అగ్నిహోత్రము కరఁగిన బంగారమువలె వెలుంగుచుఁ బ్రదక్షిణముగాఁ దిరుగుజ్వాలలతో నొప్పుచుఁ దనకుఁదానే యున్నతముగా జ్వలించి యాహవిస్సును గ్రహించెను. ౧౦

ఆ యింద్రజిత్తు అగ్నిహోత్రమునందట్లుహోమముచేసి దేవదానవ రాక్షసులకుఁ దర్శనముగావించి ఆహోమమహిమవలన అంతర్ధానశక్తినొందియున్న యుత్తమమయిరథము నారోహించెను. ౧౧

ఆయుత్తమమయిన రథము నాలుగుగుఱ్ఱములు పూన్పఁబడి తీక్ష్ణంబులగు బాణంబులచే నిండినవై యొక్కపెట్టఁబడి యుద్ధమునకు సిద్ధముగానుండు మహోధనుస్సుగలదై యొంతయుఁ బ్రకాశించెను. ౧౨

ఆరథము బంగారపుఁజోకుచేఁ కప్పఁబడి మృగాకారములుగాను చంద్రాకారములుగను అర్ధచంద్రాకారములుగను గావింపఁబడిన చిత్రరచనలచేత నలంకరింపఁబడి కాంతిచే మిక్కిలియుఁ బ్రకాశించెను. ౧౩

ఇంద్రజిత్తుయొక్కధ్వజము బంగారుతోఁ జేయఁబడిన యొకమహా

బభూవేన్ద్రజితఃకేతు ర్వైదూర్యసమలంకృతః. ౧౪

తేన చాదిత్యకల్పేన బ్రహ్మాస్త్రేణచ పాలితః,
స బభూవ దురాధర్షో రావణి స్సుమహాబలః. ౧౫

సోఽభినిర్యాయ నగరా దిన్ద్రజి త్సమితింజయః,
హు తాగ్నిం రాక్షసై ర్వృన్తై ర న్తరానగతోఽబ్రవీత్. ౧౬

అద్య హత్వా రణే యూ తౌ మిథ్యాప్రవ్రాజితౌ వనే,
జయం పిత్రే ప్రదాస్యామి రావణాయ రణార్జితమ్. ౧౭

అద్య నిర్వానరా మూర్వీం హత్వా రామం సలక్ష్మణమ్,
కరిష్యే పరమప్రీతి మితుల్యా న్వా న్తరధీయత. ౧౮

ఆపపాతాథ సంక్రుద్ధో దశగ్రీవేణ చోదితః,
తీక్ష్ణకార్ముకనారాచై స్తీక్ష్ణ స్సింహరిపూ రణే. ౧౯

స దదర్శ మహావీర్యా నాగా త్రిశిరసా వివ,
సృజన్తా విషజ్వాలాని వీరౌ వానరమధ్యగౌ. ౨౦

ఆహూ తౌ వితి సంచిన్త్య సజ్జం కృ త్వాథ కార్ముకమ్,
స న్తతా నేషుధారాభిః పర్జన్య ఇవ వృష్టిమాన్. ౨౧

వలయమునకుఁగట్టఁబడి వైదూర్యమణులచే నలంకృతంబై ప్రజ్వలించుచున్న యగ్నిహోత్రముకైవడిఁ బ్రకాశించెను. ౧౪

మిక్కిలియుఁ మహాబలుండగు రావణకుమారుం డాయింద్రజిత్తు సూర్యసమానంబై వెలుంగుచున్న యంతర్ధానశక్తిగల యారథశ్రేష్ఠముచేతను బ్రహ్మాస్త్రముచేతను సురక్షితుండై యెట్టివారికిఁ నెదిరింప వలవిగానివాఁడై యుండెను. ౧౫

యుద్ధమునందు జయముసే వహించునట్టి యాయింద్రజిత్తు నిర్మితదేవతాకములయిన మంత్రములచేత నగ్నియందుహోమముగావించి యంతర్ధానశక్తిం బొందినవాఁడై లంకానగరంబు వెలువడి యిట్లనియె. ౧౬

అడవియందుఁ గపటమునివేషంబు వేసికొనియున్న యారామలక్ష్మణులను ఇప్పుడు యుద్ధమునందు వధించి యుద్ధంబున జయంబును సంపాదించి నాతండ్రి రావణున కొసంగెదను. ౧౭

ఇప్పుడు రామలక్ష్మణులను వధించి భూమినున్న సమస్త వానరులను సంహరించి భూమియందు వానరులే లేనట్లుచేసి మాతండ్రికిఁ బరమప్రీతిగావించెదను. ఈప్రకారమున నాయింద్రజిత్తు పలికి యాపిమ్మట నంతర్ధానంబునొందెను. ౧౮

అంత యుద్ధంబునందు మిక్కిలియుఁ భయంకరుండగు నాయింద్రజిత్తు రావణు నాజ్ఞఁజొప్పునఁ దీక్ష్ణంబులగు బాణంబులతోను ధనుస్సుతోను రణరంగమునకు వచ్చెను. ౧౯

ఆయింద్రజిత్తు ఆవానరసేనామధ్యంబుననుండి బాణసమూహంబులు వర్షించుచున్న వారలను భుజములు శిరస్సులతో సమముగా నున్నతములయి యుండుటవలన మూఁడు తలల నాగములవలె నున్నవారలను మహాపరాక్రమశాలులను ఆరామలక్ష్మణులం జూచెను. ౨౦

ఆయింద్రజిత్తు ఆట్లు రామలక్ష్మణులంజూచి వీరే యారామలక్ష్మణులని నిశ్చయించి విల్లు మోపెట్టి వర్షాకాలమునందు మేఘము ఎడతెగక వర్షము గురియువిధంబున బాణములను సందులేనట్లు ప్రయోగించెను. ౨౧

స తు వై హాయసం ప్రాప్య సరథో రామలక్ష్మణౌ,
అచక్షుర్విషయే తిష్ఠ న్వివ్యాధ నిశితై శ్శరైః ౧౨

తౌ తస్య శరవేగేన పరీతౌ రామలక్ష్మణౌ,
ధనుషీ సశరే కృత్వా దివ్య మస్త్రం ప్రచక్రతుః. ౧౩

ప్రచ్ఛాదయ న్తౌ గగనం శరజాలై ర్మహాబలౌ,
త మస్తైర్వి సూర్యసజ్కాశై ర్నైన మపృచ్ఛతు శ్శరైః. ౧౪

సహి ధూమాన్ధకారం చ చక్రే ప్రచ్ఛాదయ న్నభః,
దిశ శ్చాన్తర్దధే శ్రీమా న్నీహారతమసా వృతాః. ౧౫

నైవ జ్యాతలనిర్ఘోషో నచ నేమిఖురస్వనః,
శుశ్రువే చరత స్తస్య న చ రూపం ప్రకాశతే. ౧౬

ఘనాన్ధకారే తిమిరే శరవర్ష మివాద్భుతమ్,
స వవర్ష మహాబాహు ర్నారాచశరవృష్టిభిః. ౧౭

స రామం సూర్యసజ్కాశై శ్శరై ర్దత్తవరో భృశమ్,
వివ్యాధ సమరే క్రుద్ధ స్సర్వగాత్రేషు రావణిః. ౧౮

ఆయింద్రజిత్తు తనపద్ధతినే యవలంబించి రథసహితంబుగా నాకాశ మార్గంబున నుండి యదృశ్యుండై రామలక్ష్మణులను దీక్ష్ణబాణంబుల నొప్పించెను. ౨౨

ఆయింద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బాణములచేఁ గప్పఁబడియున్న యారామలక్ష్మణులను ధనుస్సున బాణముల సంధించి యుత్తమ మయిన తమ యాస్త్రవిద్యానై పుణ్యముం జూపిరి. ౨౩

మహాబలసరీసృప్పులను రామలక్ష్మణులు ఆట్లు బాణసమూహంబుల నాకాశం బంతయుఁ గప్పివేసినను సూర్యసమానంబులను నాదివ్యాస్త్రం బులుగాని బాణంబులుగాని యాయింద్రజిత్తువకుఁ దగులనేలేదు ౨౪

శ్రీమంతుండగు నాయింద్రజిత్తు ధూమముగాని మంచుగాని యాకా శము నావరించినప్పుడు కలుగు చీఁకటివంటి గొప్పచీఁకటి పుట్టించి యాకా శంబునంతయు నాచ్ఛాదింపఁజేసిన ఆప్పుడు దిక్కులన్నియు మఱుఁగుపడి నందున ఎంతమాత్రము గుర్తించుటకు అలవిగానుండెను ౨౫

ఆయింద్రజిత్తు ఆట్లు ఎగురులేక సంచరించునప్పుడు ఆతఁడు బాణ ప్రయోగంబు సేయునప్పుడు కలుగవలసిన జ్యాతలంబుల ధ్వనిగాని రథం బు నడుచుటచే భూమిఘట్టనంబునఁ గలుగు చక్రనేమిధ్వనిగాని యశ్వ ఖురములధ్వనిగాని యెంతమాత్రము వినఁబడదయ్యె; ఆతని రూపంబును ఎంతమాత్రముం గాన రాదయ్యె. ౨౬

మహాబాహుఁడగు నాయింద్రజిత్తు దట్టముగా మహామేఘములు క్రమ్మినప్పుడు కలుగు పెనుజీఁకటివంటి చీఁకటిని గల్పించి యప్పుడు గొప్పజలవర్షము గురియువిధంబున ఆశ్చర్యకరంబుగా అచ్చము లోహము తోనే చేయఁబడిన యతిఘోరంబులగు బాణములం గురిసెను. ౨౭

రావణ పుత్రుండగు నాయింద్రజిత్తు బలబలంబున సభివృద్ధుండై యుద్ధంబునఁ బరమతపితుండై రాముని సమస్తావయవంబులను సూర్యసమా నంబులగు బాణంబులచే నొప్పించెను. ౨౮

తౌ హన్యమానౌ నారాచై ర్ధారాభి రివ పర్వతౌ,
హేమపుఙ్ఖా న్సరవ్యాఘ్రౌ లిగ్హా న్ముముచతు శ్శరాన్. 29

అన్తరిక్షే సమాసాద్య రావణిం కఙ్కపత్త్రిణః,
నికృత్య పతగా భూమౌ పేతు స్తే శోణితోక్షితాః. 30

అతిమాత్రం శరాఘాతై ర్వీడ్యమానౌ నరోత్తమౌ,
తౌ నిమూ న్సతతో భల్లై రనేకై ర్నిచకృ న్తతుః. 31

యతో హి దదృశాతే తౌ శరా న్నిపతత శ్శితాన్,
తత స్తు తౌ దాశరథీ ససృజా తే2స్త్ర ముత్తమమ్. 32

రావణి స్తు దివ స్సర్వా రథే నాతిరథ ర్షభ పతన్,
వివ్యాధ తౌ దాశరథీ లఘ్వస్త్రో నిశితై శ్శరైః. 33

తే నాతివిద్ధా తౌ వీరౌ రుక్మపుఙ్ఖై స్సుసంహితైః,
బభూవతు ర్దాశరథీ పుష్పితా వివ కింశుకౌ. 34

నాస్య వేద గతిం కశ్చి న్నచ రూపం ధనుశ్శరాన్,
న చాన్య ద్విదితం కించి త్సూర్యస్యే వా భ్రసంప్లవే. 35

పురుషశ్రేష్ఠులగు నారామలక్ష్మణులు ఏక్షధారలచేఁ గొట్టఁబడుపర్వతం బులభంగి బాణంబులచేఁ గొట్టఁబడుచునుం జలనంబునొందక కాంచనపుం ఖములగు తీక్ష్ణబాణంబులం బ్రయోగించిరి. 27

కంకపక్షీ యొక్కలుగట్టియున్న యాబాణములు ఆకాశమున రావణ పుత్రు నింద్రజిత్తుం దాఁకి యతని మర్మస్థానంబులు భేదించి నెత్తుటం దడిసి నవై నేలంబడినవి. 30

ఆట్లు పురుషోత్తములగు నారామలక్ష్మణులు బాణసమూహములచే నధికముగాఁ బీడింపఁబడుచు నాయింద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బాణంబులను నసేకబాణంబులచే ఖండించివైచిరి. 31

ఆరామలక్ష్మణులు తమ మీఁదికి నేవైపున నుండి తీక్ష్ణంబగు బాణం బులు పడుచున్నవో ఇంద్రజిత్తు కనఁబడకున్నందున నావైపును గనిపెట్టి యుత్తమములయిన బాణంబులు పరఁగించిరి. 32

శిక్షితముగా బాణప్రయోగము సేయువాఁడు ఏకకాలమునందుఁ బెక్కండ్రు విలుకాండ్రతోఁ బోరువాఁడైనను నాయింద్రజిత్తు మాయావ రబలంబునం జేసి యొక్కఁడో నిలువక రథముతోఁగూడ నన్నిదిక్కులకుం దిరుగుచు రామలక్ష్మణుల బాణంబులపుఁ బిక్కటి వారలను దీక్ష్ణబాణంబులచే మిక్కిలియు నొప్పించెను. 33

పరాక్రమవంతులగు నారామలక్ష్మణులు అట్లు ఆయింద్రజిత్తుచే నల్లె త్రాటిని బెనివఱకు లాగి విడువఁబడిన కాంచనపుంఖంబులగు బాణంబులచే నెంతయు నొప్పింపఁబడి దేహమంతయు నెత్తురు గాఱుటవలనఁ జక్కఁగాఁ బూచి యొట్టినిపూలతో నిండియుండు మోదుగుచెట్లవలె నొప్పుచుండిరి 34

ఆకాశంబును మేఘంబు లావరించినప్పుడు సూర్యనిశానాదులు ఎవ్వరికిని దెలియరాకుండునట్లు ఆయింద్రజిత్తుయొక్క స్థానముగాని రూప ముగాని ధనుర్బాణంబులు గాని యితర మేదిగాని ఆప్పుడు ఎంతమాత్ర మును ఎవ్వరికినిం దెలియరాదయ్యె. 35

తేన విద్ధాశ్చ హరయో నిహతా శ్చ గతాసవః,
బభూవు శ్శతశ స్తత్ర పతితా ధరణీతలే. 3౬
లక్ష్మణస్తు సుసంక్రుద్ధో భ్రాతరం వాక్య మబ్రవీత్,
బ్రాహ్మ మస్త్రం ప్రయోక్ష్యామి వధార్థం సర్వరక్షసామ్. 3౭

త మువాచ తతో రామో లక్ష్మణం శుభలక్షణం,

నైకస్య హేతో ర్బహూంసి పృథివ్యాం హన్తు మర్హసి. 3౮

అయుధ్యమానం ప్రచ్ఛన్నం ప్రాఞ్జలిం శరణాగతమ్,
పలాయన్తం ప్రమత్తం వా న త్వం హన్తు మిహార్హసి 3౯

అస్యైవ తు వధే యత్నం కరిష్యామో మహాబల!,
ఆదేక్ష్యామో మహావేగా నస్త్రా నాశీవిషోపమాన్. ౪౦

త మేనం మాయినం క్షుద్ర మస్త్రవిత్తరథం బలాత్,
రాక్షసం నిహనిష్యన్తి దృష్ట్వా వానరయూథపాః. ౪౧

య ద్యేష భూమిం విశతే దివం వా
రసాతలం వాపి నభస్థలం వా,
ఏవం నిగూఢోఽపి మమాస్త్రదగ్ధ
పతిష్యతే భూమితలే గతాసుః. ౪౨

ఇత్యేవ ముక్త్వా వచనం మహాత్మా

అప్పుడు ఆయింద్రజిత్తుచే కొట్టఁబడివాతులయిన వానరులు మృతులయి యాయుద్ధభూమియందు గుంపులుగుంపులుగాఁ బడిరి. 36

అప్పుడు లక్ష్మణుఁడు మాత్రము పరమకుపితుఁ డై యున్నను రాముం జూచి "నే నిప్పుడు బ్రహ్మాస్త్రమును బ్రయోగించి సమస్తరాక్షసులను వధించెదను" అని యీమాటం జెప్పెను. 37

అంత రాముఁడు మంగళకరంబులగు లక్షణంబులతో నొప్పుచున్న యాలక్ష్మణుం జూచి యిట్లని చెప్పెను.

ఒక్కని నిమిత్తమయి నీవు భూమియందలి సమస్తరాక్షసులను వధింపఁగోరుట యెంతమాత్రము యుక్తముకాదు. 38

యుద్ధము సేయక యుదాసీనుఁడై యున్నవానిఁగాని యుద్ధభయంబున డాఁగియున్నవానిఁగాని భయంబునం జేతులుమోడ్చుకొని యున్నవానిఁగాని శరణన్నవానిఁగాని భయంబునం బాఱిపోవుచున్న వానిఁగాని యేమఱియున్నవానిఁగాని నీ వెంతమాత్రము వధింపరాదు 39

మహాబలుండవగు లక్ష్మణుఁడా! ఈయింద్రజిత్తునే వధించుటకుం దగిన ప్రయత్నముగావింతము కృష్ణసర్పములంబోలిన మహావేగములగు దివ్యాస్త్రములం బ్రయోగింతము. 40

మాయలు నేర్చినవాఁడు నీచుండునగు రథసహితంబుగా నంతర్ధానంబు నొందియున్నవాఁడునగు నీయింద్రజిత్తును ఎట్లయినను గనిపెట్టి వానరోత్తములు తమబలంబుఁ బెంపుసం బట్టి వధింపఁగలరు. 41

ఈయింద్రజిత్తు భూవివరంబుఁ జొచ్చినను స్వర్గంబునకుఁబోయినను పాతాళంబుఁ బ్రవేశించినను ఆకాశంబునొందినను ఇట్లు ఊర్ధ్వలోకంబులలోఁ గాని యధోలోకంబులలోఁ గాని యేలోకంబుఁ జొచ్చినను వాని వ్యాప్తంబులచే దగ్ధుండై మృతుండై తప్పక నేలంగూలును. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. 42

మహానుభావుండును మహాబుద్ధిమంతుఁడునగు రఘుశ్రేష్ఠుఁడయిన

రక్షుప్రవీరైః ప్లవగర్షభైర్వృతః,
వధాయ రౌద్రస్య నృశంసకర్మణ
స్సదా మహాత్మా త్వరితం నిరీక్షతే. ౪౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽశీతితమ స్సర్గః.

ఏ కా శీ తి త మ స్స ర్గః.

విజ్ఞాయ తు మన స్తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః,
సన్నివృ త్యాహ హ త్తస్తా త్పరివేష పురీం తతః. ౧
ఇహానుస్మృత్య వధం తేషాం రాక్షసానాం తరస్వినామ్,
క్రోధతామ్రేక్షణ శ్చూరో నిర్జగామ మహాద్యుతిః. ౨

స పశ్చిమేన ద్వారేణ నిర్యయౌ రాక్షసైర్వృతః,
ఇన్ద్రజి త్తు మహావీర్యః పౌలస్త్యో దేవకణ్టకః. ౩

ఇన్ద్రజిత్తు తతో దృష్ట్వా భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
రథా యాశ్యవ్యతౌ సీరౌ మాయాం ప్రాదుష్కరో త్తదా. ౪

ఇన్ద్రజిత్తు రథే స్థాప్య సీతాం మాయామయీం తతః,
బలేన మహతాఽఽవృత్య తస్యౌ వధ మరోచయత్. ౫
మోహనార్థం తు సర్వేషాం బుద్ధిం కృత్వా స దుర్మతిః,
హన్తుం సీతాం వ్యవసితో వానరాభిముఖో యయౌ. ౬

తం దృష్ట్వా త్వభినిర్యాన్తం నగర్యాః కాననౌకసః,
ఉత్పేతు రభిసంక్రుద్ధా శ్శిలాహస్తా యుయుత్సవః. ౭

రాముఁడు ఇవ్విధంబునఁబెప్పి భయంకరుండును క్రూరకర్ముండునగు నాయిం
ద్రజిత్తును శీఘ్రముగా వధించుటకై యుపాయంబుచూచుచుండెను. ౪౩

ఇది యెనుబదియొకటవసర్గము.

ఎనుబదియొకటవసర్గము.

మహోత్సుఁడగు రాముని సంకల్పంబెఱింగి యాయింద్రజిత్తు యుద్ధంబు
పదలి యచ్చటనుండి లంకాపురంబుఁ బ్రవేశించెను. ౧

శూరుండును మహాతేజుండునగు నాయింద్రజిత్తు అంతలోన బలవం
తులగు కుంభకర్ణాదిరాక్షసులందఱు రాముని చే వధింపఁబడుటం దలంచుకొని
క్రోధంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱఁదనంబు గదురఁ మఱలఁ బురంబు వెలువడి యుర్వ
భూమికి వచ్చెను. ౨

మహాపరాక్రమశాలియు దేవతల హింసించువాఁడునగు నాయింద్ర
జిత్తు రాక్షససేనావరివేష్టితుండై లంకానగరపశ్చిమద్వారంబుననుండి వెలు
వడి వచ్చెను. ౩

అంత ఇంద్రజిత్తు వీరులగు రామలక్ష్మణులు యుద్ధసన్నద్ధులైయే యుం
డుటంజూచి తాను నికుంభిలాయాగమునేయుటకు వారలు యుద్ధప్రయత్నం
బు పదలి సుఖపరవశులయి యుండుటకై యప్పుడు మాయ గావించెను. ౪

అంత ఇంద్రజిత్తు మాయచే సీతాదేవిం జేసి గొప్పరాక్షససేన నడుమ
రథంబున నామాయాసీతనుంచి యామెను వధింపఁ దలంచెను. ౫

పరమదుర్మార్గుఁడగు నాయింద్రజిత్తు రామాగులనందఱను వంచిం
మోహముగొందింపఁదలంచినవాఁడై యమ్మాయాసీతను వానరులయెదుటం
జంపఁ గోరి వానరసేనాభిముఖుండై పోయెను. ౬

వానరవీరులు లంకానగరంబుననుండి మఱల నాయింద్రజిత్తు వచ్చు
టం జూచినంతనె పరమక్రుద్ధులయి యుద్ధోత్సాహంబుగదుర శిలలు చేతులఁ

హనూమా న్పురత స్తేషాం జగామ కపికుఞ్జరః,
ప్రగృహ్య సుమహ చ్ఛృఙ్గం పర్వతస్య దురాసదమ్. ౮
స దదర్శ హరాననాం సీతా మిన్ద్రజితో రథే,
ఏకవేణీధరాం దీనా ముపవాసకృశాననామ్. ౯
పరిక్లిష్టైకవసనా మమృజాం రాఘవప్రియామ్,
రజోమలాభ్యా మూలిఙ్గై స్సర్వగాత్రై ర్వరస్త్రియమ్. ౧౦

తాం నిరీక్ష్య ముహూర్తం తు మైథిలీ మధ్యనస్థ తు,
బభూ వాచిరవృష్టా హి తేన సా జనకాత్మజా. ౧౧

తాం దీనాం మలదిగ్ధాఙ్గీం రథస్థాం దృశ్య మైథిలీమ్,
బాష్పపర్యాకులముఖో హనూమా న్వ్యథితో ఽభవత్ ౧౨

అబ్రవీ త్తాంతు శోకార్తాం నిరానన్దాం తపస్వినీమ్,
సీతాం రథే స్థితాం దృష్ట్వా రాక్షసేన్ద్రసుతా శ్రితామ్. ౧౩
కిం సమర్థిత మన్యేతి చిన్తయన్ స మహాకపిః,

సహ తైర్వానరశ్రేష్ఠై రభ్యధావత రావణిమ్. ౧౪

తదా వానరబలం దృష్ట్వా రావణిః క్రోధమూర్ఛితః,
కృత్వా వికోశం నిస్త్రింశం మూర్ధ్ని సీతాం పరామృశత్. ౧౫

బూని యెదుర్కొనిరి. ౭

వానరబ్రహ్మండగు హనుమంతుఁడు భయంకరంబగు గొప్పపర్వతశిఖరంబు గ్రహించి యవ్వాసరుల యగ్రభాగంబున నడిచెను. ౮

ఆ హనుమంతుఁడు ఇంద్రజిత్తు రథంబున ఒక్కచేఁ జడగాఁ గట్టిన తలవెండ్రుకలు గలదై యుపవాసంబులచేఁ గృశించిన ముఖంబుకలదై ఎప్పుడును విడువక ధరించియున్న ఒక్కచే ఏకవేణియు మలినమయి యొప్ప ఎంత మాత్రము దేహసంస్కారము లేమింజేసి సమస్తావయవంబుల యందును జేరియుండు దుమ్ము ముసికియుఁ గలదై యానందంబు చెడి దీనురాలైయున్న రాముని ప్రియురాలి నుత్తమస్త్రీరత్నమును సీతాదేవిం గాంచెను. ౯,౧౦

ఆహనుమంతుండు అట్లు కొంతసేపు సీతం జూచి యతఁడు జనకాత్మజయగు నాసీతం జూచి స్వల్పకాలమే యగుటఁజేసి ఈమె సీతాదేవియని నిశ్చయించెను. ౧౧

హనుమంతుఁడు దీనురాలును మలినమయిన దేహముతోఁ గూడినది యయినను సీత ఇంద్రజిద్రథంబున నుండుట ంజూచి పరమదుఃఖితుండైకన్నీళ్లు విడిచెను. ౧౨

ఆహనుమంతుఁడు పరమదుఃఖితురాలును ఆనందవిహీనయయును శోచనీయయయినను నాసీతాదేవి క్రూరుండగు నింద్రజిత్తుయొక్క బలంబు నొంది నదై యతని రథంబున నుండుటఁజూచి ఇట్లు సీతాదేవిం దనసంభంబున నుంచి యిచ్చటికిం దెచ్చుట కీతని యభిప్రాయమేమిగా నుండునని యాలోచించి యిచ్చటివారల నడిగెను. ౧౩

అంత హనుమంతుఁడు అవ్వానరవీరులచేఁ బరివేష్టితుండై యింద్రజిత్తుమీఁదికిం బోయెను. ౧౪

ఇంద్రజిత్తు అట్లు వానరసేన తనమీఁదికి వచ్చుటం జూచి కుపితుఁడై యొరనుండి ఖడ్గంబుఁ దీసి దానిచేత నమ్మహాసీత శిరముం దడవెను. ౧౫

తాం స్త్రియం పశ్య తాం తేషాం తాడయామాస రావణిః,
క్రోశన్తీం రామరామేతి మాయయా యోజితాం రథే. ౧౬
గృహీతమూర్ధజాం దృష్ట్వా హనూమాన్ దైన్య మాగతః,
శోకజం వారి నేత్రాభ్యా ముత్సృజన్ తారుతాత్మజః. ౧౭

తాం దృష్ట్వా చారుసర్వాఙ్గీం రామస్య మహిషీం ప్రియామ్,
అబ్రవీ త్పరుషం వాక్యం క్రోధా ద్రక్షోధిపాత్మజమ్. ౧౮

దురాత్మ! న్నాత్మనాశాయ కేశపక్షే పరామృశః,
బ్రహ్మర్షీణాం కులే జాతో రాక్షసీం యోని మాశ్రితః. ౧౯

ధి క్త్వాం పాపసమాచారం యస్య తే మతి రీదృశీ,

నృశం! సానార్య! దుర్వృత్త! క్షుద్ర! పాపపరాక్రమ!. ౨౦
అనార్య స్యేదృశం కర్మ ఘృణా తే నాస్తి నిర్ఘృణ!,

చ్యుతా గృహాచ్చ రాజ్యాచ్చ రామహస్తాచ్చ మైథిలీ. ౨౧
కిం తవైషాఽపరాద్ధాహి యం జేనాం హన్తు మిచ్ఛసి,

సీతాం చ హత్వా న చిరం జీవిష్యసి కథంచన ౨౨
వధాస్త్రేణ కర్మణానేన మమ హస్తగతో వ్యసి,

ఇంద్రజిత్తు మాయచే రథంబునందు నిర్మితయయి రామారామా యని విలపించుచున్న సీతను ఆవానరులందఱు చూచుచుండఁగా దెబ్బలు గొట్టెను.

వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు ఇంద్రజిత్తు సీతాదేవి తలవెండ్రుకలం బట్టుటను జూచి దుఃఖితుండై కన్నులనుండి యశ్రుజలంబులను విడిచెను. ౧౭

హనుమంతుఁడు ఆట్లు సర్వాంగసుందరియు రాముని ప్రియభార్యయునగు సీతాదేవి యింద్రజిత్తు చేతిలోనం జిక్కి యవస్థపడుచుండుటం జూచి క్రుద్ధుండై రాక్షసేశ్వరపుత్రుఁడగు నింద్రజిత్తుం జూచి పరుషంబుగా నిట్లని చెప్పెను. ౧౮

దురాత్ముఁడా! నీవు బ్రహ్మర్షికులంబునఁబుట్టినవాఁడవయ్యు రాక్షసయోనికి సంబంధించినవాఁడవు. కావున దీనివలన ఆత్మనాశంబు గలుగునని తెలియక మహాపతివ్రతాశిరోమణియగు సీతాదేవి తలవెండ్రుకలం బట్టినావు. దీనం దప్పక నీవు నశింపఁగలవు. ౧౯

నీ కిట్టి పాపిష్ఠమయిన దురాచారమునందు బుద్ధి గలిగినది. కావున ఛీ! నీవు దహింపఁబడుదువు గాక.

క్రూరుఁడా! దుష్టుఁడా! దురాచారుఁడా! నీచుఁడా! పరాక్రమగర్వంబునఁ బాపము సేయువాఁడా! ని విప్పుడు చేసినకార్యము కేవలము దుర్మార్గుఁడు చేయవలసిన కార్యమే కాని వేఱొకటి కాదు. నిర్దయుఁడా! ఇట్టి నిందితకార్యము చేయునప్పుడు నీకు సిగ్గైన లేదు గదా! ౨౦

గృహంబు వదలి రాజ్యభ్రష్టయయి రక్షకుండగురామునిం బాసియున్న సీతాదేవిని వధింపఁగోరుచున్నావే! ఈమె నీవిషయమయి యేవిధముగా నేమి యపరాధంబు చేయుఁగలిగి చేసినది?. ౨౧

సీతను వధింతువేని నీవెంత సమర్థుండవైనను ఇంక బహుకాలము జీవింపఁజాలవు. నీవిట్టి సీతారూపమునుపమహాపకారంబు గావించుటచే వధార్హుండవై నాచేతం జిక్కినావే ఇంక బ్రతికిపోవు పెక్కడ? ౨౨

యే చ స్త్రీఘాతినాం లోకా లోకవధ్యేషు కుత్సితాః. ౨౩
ఇహ జీవిత ముత్సృజ్య ప్రేత్య తా న్ప్రతిపద్యసే,

ఇతి బ్రువాణో హనుమాన్ సాయుధై ర్హరిభి ర్వృతః. ౨౪
అభ్యధావత సంక్రుద్ధో రాక్షసేన్ద్రసుతం ప్రతి,

ఆపతన్తం మహావీర్యం తదనీకం వనౌకసామ్. ౨౫
రక్షసాం భీమవేగానా మనీకం తు న్యవారయత్,

స తాం బాణసహస్రేణ విక్షోభ్య హరివాహినీమ్. ౨౬
హరిశ్రేష్ఠం హనూమన్త మిన్ద్రజి త్పున్రత్యువాచ హ,

సుగ్రీవస్త్వం చ రామశ్చ యన్నిమిత్త మిహాగతాః. ౨౭
తాం హనిష్యామి వై దేహీ మద్వైన్యన తవ పశ్యతః,

ఇమాం హత్వా తతో రామం లక్ష్మణం త్వాం చ వానర!.
సుగ్రీవం చ వధిష్యామి తం చానార్యం విభీషణమ్,

న హన్తవ్యాస్త్రియ శ్చేతి యద్బ్రవీషి ప్లవఙ్గమ!. ౨౯
పీడాకర మమిత్రాణాం యత్తా స్యా త్కర్తవ్య మేవ తత్,

ఎవ్వడేని ఈలోకమునందుఁ దనకు శత్రువైనవానికి మాత్రమే వధ్యుండై యుండును. నీవట్లు కావు. పరమ దుర్మార్గుండవు లోకనిందితములైన కార్యములు చేయుటచేతి లోకమున కంతయు నను తాపము గల్గించుచున్నావు. కావున లోకంబున కంతయు వధ్యుండవగుచున్నావు. నీవిప్పుడు ఈలోకంబునందు జీవితంబు వదలి యాతనాశరీరంబు నొంది ఈచతుర్దశభువనంబులయందును స్త్రీహత్య చేసినవారలు ఏయత్నితలోకంబులం బొందుదురో ఆలోకంబులం బొందఁగలవు అని హనుమంతుఁడు ఇంద్రజిత్తునకుఁ జెప్పెను. ౭౩

హనుమంతుఁడు ఇవ్విధంబునఁ బరుషవచనంబులు పలుకుచు నాయుధంబులు ధరించి యుద్ధసన్నద్ధులయిన వానరులతోడం గూడి క్రుద్ధుండై యింద్రజిత్తుమీఁదికిం బోయెను. ౭౪

భయంకరమయిన పరాక్రమముగల రాక్షససేనయు ఆట్లు వచ్చుచున్న మహాపరాక్రమశాలి హనుమంతుని వానరసేనను ఆడ్డగించి యుద్ధము గావించెను. ౭౫

ఆయింద్రజిత్తు వేయి బాణంబులు ప్రయోగించి యవ్వానరసేన నంతయుఁ జీకాకు నొందించి వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుం జూచి యిట్లని బదులు చెప్పెను. ౭౬

ఎవ్వతె నిమిత్తముగా నీవును సుగ్రీవుఁడును రాముఁడును ఈలంకకు వచ్చినారలో ఆసీత నిప్పుడు నీవు కట్టెదుటం జూచుచుండఁగానే చంపివేసెదను. ౭౭

వానరుఁడా! మొదట నిప్పుడు ఈ సీతం జంపి యటుపిమ్మట రాముని లక్ష్మణుని నిన్నును సుగ్రీవుని దుర్మార్గుఁడయిన యావిభీషణుని వధించిపుచ్చెదను. ౭౮

వానరుఁడా! మఱియు నీవు స్త్రీలను వధింపరాదని చెప్పినావే ఆవిషయమయి చెప్పెదవినుము. శత్రువుల కేది బాధకరమో అదంతయు సవశ్యము

త మేవ ముక్త్వా రుదతీం సీతాం మాయామయీం తదా.౩౦
శితధారేణ ఖడ్గేన నిజఘా నేన్ద్రజి త్స్వయమ్,

యజ్ఞోపనీతమాన్గేణ భిన్నా తేన తపస్వినీ. ౩౧
సా పృథివ్యాం పృథుశ్రోణీ పపాత ప్రియదర్శనా,

తా మిన్ద్రజి త్స్వయం హత్వా హనూమ న్తముపాచ హ. ౩౨

మయా రామస్య పశ్యేమాం క్రోపేన చ నిషూదితామ్,
ఏషావిళస్తు వై దేహీ విఫలో వధ పరిశ్రమః. ౩౩

తతః ఖడ్గేన మహతా హత్వా తామిన్ద్రజి త్స్వయమ్,
హృష్ట స్సు రథ మాస్థాయ వినినాద మహాస్వనమ్. ౩౪

వానరా శ్శుశ్రువు శ్శబ్ద మదూరే ప్రత్యవస్థితాః,
వ్యదితాస్యస్య నదత స్తద్దుర్గం సంశ్రితస్య చ. ౩౫

తథా తు సీతాం వినిహత్య దుర్మతిః
ప్రహృష్టచేతా స్సు బభూవ రావణిః,
తం హృష్టరూపం సముదీక్ష్య వానరా
విషణ్ణరూపా స్సహసా ప్రదుద్రువుః. ౩౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకాశీతితమ స్సర్గః.

చేయఁదగినదేకాని వేఱుకాదు. సీతను వధించుటయుఁ శత్రువులకుఁ బీడాకరమగుటంజేసి కర్తవ్యమే. అని యింద్రజిత్తు హనుమంతునకుఁ జెప్పెను. 29

ఇంద్రజిత్తు హనుమంతున కవ్విధంబునం జెప్పి యప్పుడు మాయానిర్మితయయిన రోదనంబుసేయుచున్న సీతను దీక్ష్ణంబగు ఖడ్గంబుచేతం దన చేతులార నఱికెను. 30

సుందరములయిన పెద్దపిఱుందులుగలదియుఁ జూపరులకుఁ బ్రియంబొసంగునదియుఁ శోచనీయయయినసుసీతయాయింద్రజిత్తుఖడ్గంబువేఁటునకు యజ్ఞోపవీతంబు ధరించువిధంబున ఖండింపఁబడినదై నేలం బడెను. 31

ఆట్లు ఇంద్రజిత్తు ఆమ్మాయాసీతం దనచేతులార వధించి హనుమంతుం జూచి యిట్లని పలికెను. 32

నేను గోపంబున మీరాముని ప్రియభార్యయయిన సీతను వధించివేసి నాను జూడుము. ఈసీతయే మో వధింపఁబడినది ఇంక మీప్రయాసమంతయుం వ్యర్థము. అని యింద్రజిత్తు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. 33

ఆయింద్రజిత్తు ఆట్లుతనచేతులారగొప్పఖడ్గంబున సీతం దెగనఱికి సంతుష్టుండై రథమునెక్కుడియే మహోగ్రుని గలుగునట్లు వికృతంబుగా సింహనాదంబుగావించెను. 34

అప్పుడు సమీపంబున యుద్ధంబునకై నిలిచియున్న వానరు లందఱు ఇంద్రజిత్తు చోరరాని యారాక్షససేనామధ్యంబుననుండి వికృతంబుగా నోరుదెఱచి యఱచఁగా నాధ్వనిని విని రి. 35

దురాత్ముండగు వారావణపుత్రుం డింద్రజిత్తు ఆట్లు మాయాసీతను వధించి పరమసంతోషంబు నొందెను. వానరులందఱు ఆవిర్గతంబున మిక్కిలియు సంతుష్టుండైయున్న యయ్యింద్రజిత్తుం జూచి పరమదుఃఖితులయి యేమియుం దోచక పాఱిపోఁ నారంభించిరి. 36

ఇది యెనుబదియొకటవ సర్గము.

ద్వ్య శీ తి త మ స్స ర్గః.

శ్రుత్వా తు భీమనిర్హ్రాదం శక్రాశనిసమస్వనమ్,
పీడ్యమానా దిశ స్సర్వా దుద్రువు ర్వానరర్షభాః. ౧

తా నువాచ తత స్సర్వాన్ హనూమా న్మారుతాత్మజః,
విషణ్ణవదనాన్ దీనాం స్త్రస్తా న్విద్రవతశ్చ పృథక్. ౨

కస్మా ద్విషణ్ణవదనా విద్రవధ్వే ప్లవఙ్గమాః,
త్యక్తయుద్ధసముత్సాహా శ్శూరత్వం,క్వను వో గతమ్. ౩
పృష్ఠతో ఽనువ్రజధ్వం మా మగ్రతో యా న్తు మాహవే,
శూరై రభిజనోపేతై ర్యుక్తం హి నివర్తితుమ్. ౪

ఏవ ముక్తా స్సుసంహృష్టా వాయుపుత్త్రేణ వానరాః,
శైలశృఙ్గా ణ్యగాం శ్చైవ జగృహు ర్హృష్టమానసాః. ౫

అభిపేతు శ్చ గర్జన్తో రాక్షసానా మ్వినర్షభాః,
పరివార్య హనూమ న్త మన్వయు శ్చ మహాహవే. ౬
స తై ర్వానరముఖ్యై శ్చ హనూమాన్ సర్వతో వృతః,
బహుతాళన ఖి వార్చిష్మా నదహ చ్ఛత్రువాహినీమ్. ౭

స రాక్షసానాం కదనం చకార సుమహాకపిః,
వృతో వానరసై న్యేన కాలా న్తకయమోపమః. ౮

స తు కోపేన చావిష్టః శోకేన చ మహాకపిః,

ఎనుబదిరెండవసర్గము.

వానరోత్తములు విజృంభధ్వనితో సమానమయిన మహాభయంకరమగు నాయింద్రజిత్తు సింహనాదధ్వని విని భయంబున దిక్కులం జూచుచుఁ బాతిపోయిరి. ౧

అంత వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడు అట్లు భయపడి దుఃఖంబు మొగంబునం దోఁప దీనులయి నొకరికొకరి సంబంధములేక పాతిపోవుచున్న యవ్వానరవీరులం జూచి యిట్లనియె. ౨

వానరవీరులారా! ఇట్లు దుఃఖంబునొంది యుద్ధోత్సాహంబువదలి పాతిపోయెదరేల? మీశౌర్యమంతయు నిప్పు డెచటికిఁ బోయినది? ౩

నేను యుద్ధంబున ముందు నడచెదను. నన్ను వెంబడించి రండు. ఇది విఱుకుఁ బెక్కు యుద్ధంబుల జయంబు గొని పొగడ్తగన్న మీరులు యుద్ధంబు నుండి మరలుట యెంతమాత్రము యుక్తము గాదు అని హనుమంతుఁడు వానరులకుఁ జెప్పెను. ౪

అవ్వానరులు వాయుకుమారుండగు హనుమంతునివచనంబువిని సంతోషంబునొంది మేనం బులకలు వొడమఁ బర్వతశిఖరంబులను వృక్షంబులను జేతుల యుద్ధసన్నద్ధులయిరి. ౫

అంత నావానరవీరులు గర్జించుచు రాక్షసులమీఁదికిం బోయిరి. యుద్ధంబునందు హనుమంతు నందఱుఁ బరివేష్టించి వెంబడించి నడిచిరి ౬

ఆహనుమంతుఁడు అన్ని ప్రక్కలను అగ్నిజ్వాలలతో సమానులయిన యావానరవీరులచేఁ బరివృతుండై జ్వాలలతోఁగూడిన యగ్నిహోత్రునిభంగి శత్రుసైన్యంబులఁ దహించెను. ౭

ప్రలయకాలమునందుఁ బ్రపంచమునంతయు నశింపఁజేయునట్టి యముని బోలిన యమ్మహావానరవీరుఁడు హనుమంతుఁడు వానరసేనతోఁ గూడిన వాఁడై రాక్షసులతో మహాయుద్ధంబు గావించెను. ౮

వానరవీరుండగు నాహనుమంతుఁడు ఒకవైపు దుఃఖంబుచేతను బరి

హనూమా న్ప్లవగిరథే పాతయ న్మహతీం శిలామ్. ౯
తా మాపత న్తీం దృష్ట్వైవ రథ స్సారథినా తదా,
విధేయాశ్వసమాయు క్త స్సుదూర మపవాహితః. ౧౦

త మిన్ద్రజిత మప్రాప్యరథస్థం సహసారథిమ్,
వివేశ ధరణీం భిత్త్వా సా శిలా వ్యర్థ ముద్యతా. ౧౧

పాతితాయాం శిలాయాం తు రక్షసాం వ్యథితా చమూః,
నిపతన్త్యా చ శిలయా రాక్షసా మథితా భృశమ్. ౧౨

త మభ్యధావన్ శతశో నదన్త స్తి కాననౌకసః,

తే ద్రుమాం శ్చ మహావీర్యా గిరిశృఙ్గాణి చోద్యతాః. ౧౩
ఋషభ స్తీవ్ర జిత స్సఞ్జ్ఞో వానరా భీమవిక్రమాః,
వృక్షశైలమహావర్షం విసృజ న్తో ప్లవఙ్గమాః. ౧౪
శత్రూణాం కదనంచక్రు ర్నేదుశ్చ వివిధై స్స్వనైః,
వానరై స్తై ర్మహావీరై ర్వ్యద్ధోరూపా నిశాచరాః. ౧౫
వీర్యా దభిహతా వృక్షై ర్వ్యవేష్టన్త రణాజిరే,

స్వసైన్య మభివీ క్ష్యాథ వానరార్దిత మిన్ద్రజిత్. ౧౬
ప్రగృహీతాయుధగ క్రుద్ధ స్సరా నభిముఖో యయౌ,

స శరౌఘా నసస్రజన్ స్వసైన్యే నాభిసంవృతః. ౧౭
జఘాన కపిశార్దూలాన్ సుబహూ న్పతవిక్రమః,

తిపించుచు నాయింద్రజిత్తుశరంబుమీఁద మహాశిల నొక్కటిం బడవైచెను.

అప్పుడు సారథి భయంకరాకారంబుగా నచ్చుచున్న యమ్మహాశిలం జూడఁగానే నుశిక్షితములయి స్వాధీనములయిన గుఱ్ఱములు పూన్చియుండుటవలన నారథమును దక్షణమే బహుదూరము తప్పఁదోలుకొని పోయెను.

అమ్మహాశిల రథస్థితుండగు నింద్రజిత్తుపైఁగాని యతని సారథిపైఁగాని బడకపోవుటవలన వ్యర్థముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినదై భూమిని భేదించి పాతాళంబు నొందెను. ౧౧

హనుమంతుఁ డాశిలను ప్రయోగింపఁగానే రాక్షససేనయంతయు భయంబు నొందినది. అంత నా శిలపడుటచే రాక్షసులు పెక్కండ్రు మిక్కిలియు నలిగి మృతులైరి. ౧౨

వానరవీరులు గర్జనంబు సేయుచు గుంపులు గుంపులుగా నాయింద్రజిత్తుమీఁదికిఁ దటిమిరి.

మహాబలశాలులును మహాపరాక్రమశాలులునగు నావానరులు యుద్ధంబున నింద్రజిత్తుపై వృక్షంబులను బర్వతశిఖరంబులను ప్రయోగించిరి. ౧౩

అప్పుడు వానరవీరులు వృక్షంబులను బర్వతంబులను శత్రువులపై వర్షించుచు నానావిధస్వరంబుగా గర్జించుచు రాక్షసులతో యుద్ధము చేసిరి.

మహాపరాక్రమశాలులయిన యావానరవీరులు తమబలంబు లొలంది వృక్షంబులచేఁ గొట్టుటవలన భయంకరాకారులగు రాక్షసులు యుద్ధభూమిం బడి దేహంబు దెలియక పారిరి. ౧౪

అంత నింద్రజిత్తు తన సైన్యమంతయు వానరులచేఁ బీడింపఁబడి యుండుటం జూచి కుపితుండై ధనుర్ధరుండై వానరాభిముఖంబుగా నడచెను. ౧౫

ఇదివఱకుఁ బెక్కుమార్లు శత్రువులకుఁ దనపరాక్రమంబుఁ జూపియొడించియున్న యయ్యింద్రజిత్తు తనపైన్యంబులు తోడ్పడ బాణసమూహంబులఁ బరఁగించి వానరోత్తములం బెక్కండ్రను బధించెను. ౧౬

శూలై ర్భనిభి ర్ఘణ్టై ర్ఘట్టసైగి ర్భూటముద్గరైః. ౧౮
తే చాప్యనుచరా స్తస్య వానరా న్నఘ్ను రోజసా,

సస్కన్ధవిటపై స్సాలై శ్శిలాభి శ్చ మహాబలః. ౧౯
హనుమా న్భక్షయం చక్రే రక్షసాం భీమకర్మణామ్,

స నివార్య పరానీక మబ్రవీ త్తా న్హనూకసః. ౨౦
హనుమాన్ సన్నిపతధ్వం న న స్సాధ్య మిదం బలమ్,

త్యక్త్వా ప్రాణా న్నివేష్టన్తో రామప్రియచికీర్షవః. ౨౧
యన్నిమి త్తం హి యుధ్యామో హతా సా జనకాత్మజా,

ఇమ మర్థం హి విజ్ఞాప్య రామం సుగ్రీవ మేవచ. ౨౨
తౌ యత్ప్రతివిధాస్యేతే త త్కరిష్యామహే వయమ్,

ఇ త్యుక్త్వా వానరశ్రేష్ఠో వారయన్ సర్వవానరాన్. ౨౩
శనై శ్శనై రసంత్రస్త స్సబల స్సన్న్యవర్తత,

తతగ ప్రేక్ష్య హనూమ న్తం వ్రజన్తం యత్ర రాఘవః. ౨౪
స హోతుకామో దుష్టాత్మా గతశ్చైత్యనికుమ్భిలామ్,

నికుమ్భిలా మధిష్ఠాయ పావకం జపవా న్వేద్యజిత్. ౨౫

ఆయింద్రజిత్తు వెంబడియున్న రాక్షసులును వానరవీరులను శూలంబుల చేతను పిడుగులచేతను (పిడుగులు పడుసప్పుడు ఉపాయముచేత వానినార్పి సంగ్రహించి యా యుధములు గావించుకొందురు) ఖడ్గంబులచేతను పట్టసంబులను బాణంబులను ముద్గరంబులను దనుబలంబు కొలదిదీ బ్రహరించి వధించిరి. ౧౮

మహాబలుడగు హనుమంతుడు బోదెలతోను శాఖలతోనుం గూడిన వృక్షంబులను గొప్పశిలలను ఆయుధంబులుగా గొని భయంకరపరాక్రములగు రాక్షసులతో యుద్ధము గావించెను. ౧౯

ఆహనుమంతుడు అట్లు పరాక్రమంబున శత్రుసైన్యములం బాఱదోలి యావానరులంజూచి యిట్లనియె. మనకు సాధింపదగినది యీసైన్యము కాదు. సీతను సాధించుటకు వచ్చినామే కాని యీరాక్షసులను సాధించుటకు రాలేదు. కావున మరలిరండు. ౨౦

మనమందఱము రాముని ప్రియంబు సేయంగోరి యెవ్వతెనిమిత్తమయి ప్రాణంబులపై నాశలేక చేలం బడినను నిలువక యుద్ధము సేయుచున్నామో అట్టి జనకమహారాజు కూతురు సీతాదేవి వధింపబడినది. ౨౧

ఇంద్రజిత్తు సీతను వధించినాడను నీవృత్తాంతమును రామునకును సుగ్రీవునకును దెలిపి వారలు దీనికేమి బదులు గావింతురో మనమును దాని నాచేయుదము. ఇదే యుక్తమని హనుమంతుడు వానరులకుం దెల్పెను. ౨౨

వానరోత్తముడగు హనుమంతుడు ఇవ్విధంబున వానరులకుం దెల్పి సమస్తవానరులను యుద్ధంబునుండి మరలించి శత్రువున కెంతమాత్రము భయపడనివాడు కావున మెల్ల మెల్లగా సేనాసమేతుండై మరలి పోయెను. ౨౩

అంత దురాత్ముడగు నాయింద్రజిత్తు హనుమంతుడు రాముని యొద్దకుం బోవుటంజూచి తానును హోమము గావించుటకై చైత్యమునందు నికుంభిలయను దేవతాయతనమునకుం బోయెను. ౨౪

ఇంద్రజిత్తు నికుంభిలంజేరి అగ్నిహోత్రమునందు యథావిధి హోమము గావించెను. ౨౫

యజ్ఞభూమ్యాం తు విధివ త్పావక స్తేన రక్షసా,
హూయమానగ్ం ప్రజజ్వాల మాంసశోణితభు క్తదా. ౩౬

సోఽర్చిగ్భిరివనద్ధో దదృశే హోమశోణితతర్పితః,
సన్ధ్యాగత ఇ వాదిత్య స్సుతీవ్రోఽగ్ని స్సముత్థితః. ౩౭

అథేన్ద్రజి ద్రాక్షసభూతయే తు
జుహావ హవ్యం విధినా విధానవిత్,
దృష్ట్వా వ్యతిష్ఠన్త చ రాక్షసా స్తే
మహాసమూహేషు నయానయజ్ఞాః. ౩౮

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వ్యశీతితమ స్సర్గః.

త్ర్యశీతితమ స్సర్గః.

రాఘవ శ్చాపి విపులం తం రాక్షసనినాకసామ్,
శ్రుత్వా సజ్ఞాగ్మనిర్ఘోషం జామ్బవన్త మువాచ హ. ౧

సామ్య నూనం హనుమతా క్రియతే కర్మ దుష్కరమ్,
స్రూయతే హి యథా బీమ స్సమహా నాయుధస్వనః. ౨

తద్గచ్ఛ కురు సాహాయ్యం స్వబలే నాభిసంవృతః,
ఋక్షప్ర మృక్షపతే! తస్య కపిశ్రేష్ఠస్య యుధ్యతః. ౩

అప్పుడు యాగభూమియందు ఇంద్రజిత్తు అగ్నిహోత్రంబున యథావిధి మాంసమును నెత్తురును హోమము సేయుటయు నయ్యగ్నిహోత్రము, హుతములయిన మాంసశోణితంబుల వారగించి యెంతయుం బ్రజ్వలించెను. ౨౬

శోణితహోమముచేఁ దర్పితమయిన యయ్యగ్నిహోత్రము మిక్కిలియుఁ దీవ్రమయి ప్రజ్వలించుచు జ్వాలలచేఁ గప్పఁబడి యుండుటవలన సంధ్యాకాలమునందలి సూర్యునిభంగిఁ జూడనొప్పెను. ౨౭

అంత శాస్త్రోక్తవిధిం జక్కఁగాఁ దెలిసిన యయ్యింద్రజిత్తు రాక్షసులకు జయంబు గలుగుటకై యథావిధిగా హవిస్సు నగ్నిహోత్రంబున హోమముచేసెను. అప్పుడు అచ్చటనున్న రాక్షసమహామాత్యులయందు విధినిషేధములు చక్కఁగా నెఱింగిన పండితులయిన రాక్షసులు ఆహోమకర్మమున విధిలోపము గలుగకుండునట్లు చూచుచుండిరి. ౨౮

ఇది యెనుబదిరెండవసర్గము.

ఎనుబదిమూఁడవసర్గము.

రాముఁడు రాక్షసులును వానరులును గావించు సంయుద్ధమునం బుట్టిన మహాధ్వనినివిని యప్పుడు సమీపంబునంగాచియున్న జాంబవంతుండిట్లనియె. ౧

సౌమ్యుఁడవగు జాంబవంతుఁడా! వానరులుంతుఁ డిప్పుడు అసాధ్యమయిన యుద్ధము చేయుచున్నట్లున్నది. ఇదినిశ్చయము. ఎంగులవలన నన్నఁగాఁ అటువైపునకుండి భయంకరమయిన యాయుధములమహాధ్వని చెవులు బ్రద్దలగునట్లు వినవచ్చుచున్నది. ౨

జాంబవంతుఁడా! కావున నీవు సేనాసమేతుండవై యచటికి శీఘ్రంబుగా నరిగి యొక్కఁడె యుద్ధము సేయుచున్న వానరోత్తమునికి హనుమంతునకు సాహాయ్యము గావింపుము. అని రాముఁడు జాంబవంతునితోఁ జెప్పెను. ౩

ఋక్షరాజ స్తథో క్తస్తు స్వే నానీకేన సంవృతః,
ఆగచ్ఛ త్పశ్చిమద్వారం హనూమా న్యత్ర వానరః. ౪
అ థాయా న్తం హనూమ న్తం దద ర్శర్క్షపతిగ పథి,
వానరైగ కృతసఙ్గ్రామై శ్శ్వసద్భి రభిసంవృతమ్. ౫

దృష్ట్వా పథి హనూమాంశ్చ త దృక్షబల ముద్యతమ్,
నీలమేఘనిభం భీమం సన్నివార్య న్యవ ర్తత. ౬

స తేన హరిసై న్యేన సన్నికర్షం మహాయశాః,
శీఘ్రమాగమ్య రామాయదుగ్ధతో వాక్య మబ్రవీత్. ౭

సమరే యుధ్యమానానా మస్మాకం ప్రేక్షతాం పురః,
జఘాన రుదతీం సీతా మిన్ద్రజి ద్రావణాత్మజః. ౮

ఉదాభ్యన్తచి త్త స్తాం దృష్ట్వా నివణ్ణోఽహ మరిన్దమ!,
త దహం భవతో వృ త్తం విజ్ఞాపయితు మాగతః. ౯

తస్యతద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవ శ్శోకమూర్ఛితః,
నిపపాత తదా భూమా చ్ఛిన్నమూల ఇవ ద్రుమః. ౧౦
తం భూమా దేవసంకాశం పతితం ప్రేక్ష్య రాఘవమ్,
అభిపేతు స్సముత్పత్య సర్వతగ కపిస త్తమాః. ౧౧
అసిఞ్చన్ సలిలై శ్శీతం పద్మోత్పలసుగన్ధిభిః,
ప్రదహన్త మనాసాద్యం సహసా ఽగ్నిమి వోచ్ఛ్వసమ్. ౧౨

భల్లూకరాజు జాంబవంతుఁడు రామునాజ్ఞను విని తన సైన్యముతోఁ గూడ హనుమంతుఁడున్న పశ్చిమద్వారంబునకుఁ బోయెను. ౪౪

అంత యుద్ధంబు చేసి యలసి నిట్టూర్పులు పుచ్చుచున్న వానరులచేఁ బరివేష్టితుండై వచ్చుచున్న హనుమంతుని జాంబవంతుఁడు మార్గంబునఁ జూచెను. ౪౫

హనుమంతుఁడును నీలమేఘసమానంబును భయంకరాకారంబునగు భల్లూకసైన్యము సన్నద్ధమయి వచ్చుటను మార్గంబునం జూచి యాభల్లూకసైన్యంబునకును వెనుకకురావలసినదనిచెప్పి తాను రాము నొద్దకు శీఘ్రంబుగాఁ బోయెను. ౪౬

మహాయశుండగు హనుమంతుఁడు వానరసేనాసమేతుండై శీఘ్రంబున రాముసమీపంబునకుఁ బోయి రాముని జూచి దుఃఖితుఁడై యీమాటం జెప్పెను. ౪౭

యుద్ధంబున మేము పోరుచు ముందఱనుండి చూచుచుండఁగానే రావణకుమారుండగు నింద్రజిత్తు రోదనంబు సేయుచున్న సీతాదేవిని జంపి వేసెను. ౪౮

శత్రువుల నణఁగఁద్రొక్కఁ జాలినట్టి రాముఁడా! నేనట్లు సీతాదేవి వధింపఁబడుటం జూచి భ్రమమునొంది మిక్కిలియు దుఃఖితుఁడనైతిని గావున నాకేమి గావించుటకును దోఁచకున్నది ఆవృత్తాంతమును నీకుఁ జెప్పుటకై యిచటికి వచ్చితిని. అని హనుమంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను ౪౯

రాముఁడు హనుమంతుని మాటను విని పరమదుఃఖితుఁడై వేరు తెగనఱకఁగా వృక్షంబు నేలకూలునట్లు తటాలున భూమిపయిం బడెను. ౫౦

అట్లు దేవసమానుండగు రాముఁడు నేలఁబడుటనుజూచి వానరోత్తము లందఱు ఆయ్యో స్థలంబులనుండి యచటికిఁబరుగెత్తి వచ్చిరి. ౫౧

ఆవ్వానరవీరులం ముందుచున్న యగ్నిహోత్రము వలెఁ భూమింబడిన వాఁడయ్యును దేజస్సుచే నెవ్వరికిని సమీపించుట కలవిగాక యితరులదహిం

తం లక్ష్మణోఽథ బాహుభ్యాం పరిష్వజ్య సుదుఃఖితః,
ఉవాచ రామ మస్వస్థం వాక్యం హేత్వర్థసంహితమ్. ౧౩

శుభే వర్త్మని తిష్ఠన్తం త్వా మార్య విజితేన్ద్రియమ్,
అనర్థేభ్యో న శక్నోతి త్రాతుం ధర్మో నిరర్థకః. ౧౪

భూతానాం స్థావరాణాం చ జఙ్గమానాం చ దర్శనమ్,
యథాఽస్తి న తథా ధర్మస్తేన నాస్తీతి మే మతిః. ౧౫

యస్మై వ స్థావరం వ్యక్తం జఙ్గమం చ తథావిధమ్,
నాయ మర్థ స్తథా యుక్త స్స్వాద్విధో న విపద్యతే. ౧౬

చున్నట్లున్న యారామని మూర్ధ్నదేఱుటకై కమలంబులను గలువలను గలిసి యుండుటంజేసి సువాసనతో నొప్పుచున్న జలంబులు చల్లి తడిపిరి. ౧౨

అంత లక్ష్మణుండు అట్లు మిక్కిలియు శోకాక్రాంతుఁడై అస్వస్థుఁడై పడియున్నరామని బాహువులఁ గ్రుచ్చి కవుఁగిలించుకొని, ఆధార్తికుండగు రావణునకు సుఖమే గలుగుటయు ధర్మిష్ఠుండగు రామునకు వ్యసనంబులు గలుగుచునే యుండుటయు అంతం బోక రామునకు సీతావధరూపం బయినమహా నర్థంబును సంభవించుటయు ఈకారణంబులవలన కోపగుణపరవశుండై ధర్మ ము ఆప్రామాణికము హేతుయుక్తమును కేవలబలమె యాశ్రయణీయమని తలఁచి యుక్తియుక్తమయిన యీమాటం జెప్పెను. ౧౩

పూజ్యుఁడవగు రాముఁడా! నివు పితృవచనపరిపాలనాదిరూపమ యిన ధర్మమార్గమునంగూ డ్చుఱంయిగా నిలిచి హస్తగతమయిన రాజ్యమును బోఁగొట్టిన కైకేయీదశరథులయందును ఎంతమాత్రమును మనస్సునం గలు షబుద్ధిలేకుండుటవలన జితేంద్రియుండవై యున్నను నిన్ను ధర్మము నివ్యాస సంబులు నశింపఁజేసి రక్షింపఁజాలకున్నది కావున ఈధర్మము నిష్ప్రయోజ నము. అభ్యుదయఫలమువలనం గదా ధర్మమున్నదని యనుమానింపవలెను. అట్టిఫలము దానివలనఁ గలుగకయే యుండుటవలన ప్రమాణము లేకుండుటం జేసి ధర్మము శశవిషాణాగులుంబోలె నసత్యము. అట్లు అసత్యమయినది ని న్నెట్లు రక్షించును? ౧౪

ధర్మముగాని యధర్మముగాని కుండేటి కొమ్ము వంటిదని చెప్పినాను గదా! ఇఁక ధర్మముగాని యధర్మముగాని కలదని చెప్పువారిలు ఆవియున్న వనుటకుఁ బ్రమాణమేమి చెప్పఁగలరు? ప్రత్యక్షమా? అనుమానమా? ప్రత్య క్షమేమో కాదు. చరాచరరూపములయిన భూతములు ఎట్లు ప్రత్యక్షము గా మన కగపడుచున్నవో అట్లు ధర్మాధర్మములు ప్రత్యక్షముగా నగపడుట లేదు కావున ధర్మముగాని యధర్మముగాని లేనేలేదని నానిశ్చయము. ౧౫

స్థావరపదార్థము ఎట్లు ప్రత్యక్షముగా మనకు అగపడుచున్నదో అట్లే జంగమపదార్థముగూడ ప్రత్యక్షముగా నగపడుచున్నది. కావున ఉన్నదని

యద్యధర్మో భవేద్భూతో రావణో నరకం వ్రజేత్,
భవాంశ్చ ధర్మయుక్తో వై నైవ వ్యసన మాప్నుయాత్. ౧౬

తస్య చ వ్యసనాభావా ద్వ్యసనం చ గతే త్వయి,
ధర్మో భవ త్యధర్మ శ్చ పరస్పరవిరోధినౌ. ౧౭

*

యొప్పఁబడుచున్నవి. ఈధర్మము అట్లు స్రత్యక్షము కానందున ఉన్నదని చెప్పఁదగినది కాదు. అట్లు ధర్మమున్నట్లయితే నీయట్టి ధర్మాత్మునకు ఆపద గలుగకయే యుండవలెను. అట్లు గాకపోవుటవలన లేదనియె చెప్పవలెను.౧౬

ఇంక అనుమానమువలన సుధర్మముగాని యధర్మముగాని సిద్ధింపఁజాలదని చెప్పఁబడుచున్నది. ఆధర్మముండుట సత్యమయితే రావణుఁడు నరక మునొందవలెను. ధర్మముండుట సత్యమయితే ధార్మికుఁడవగు నీ వీ ప్రకారమున వ్యసనము బొందకుండవలెను; అనిష్టఫలము గల్గించుటవలనఁ బర స్త్రీహరణాదు లధర్మమనియుఁ ఇష్టఫలము గల్గించుటవలనఁ బితృవాక్యపరిపాలనాదులు ధర్మమనియుఁ ననుమానింపవలెను గదా! అట్లు రావణునందుఁ బర స్త్రీహరణాదులు అనిష్టఫలము గల్గింపవయ్యె; నీయందు పితృవాక్యపరిపాలనాగులు ఇష్టఫలము గల్గింపలేదు; సాధ్యమయిన ధర్మముగల నీయందు హేతువయిన అనిష్టఫలమును లేకుండుటం జేసి హేతువు స్వరూపా సిద్ధమగుటవలన అనుమానమునకుఁ బ్రసక్తియే లేదు కాఁబట్టి అనుమానమువలన నైనను ధర్మాధర్మములు సిద్ధించుటలేదు. ౧౭

అధర్మయుక్తుండైన రావణునకు ఎంతమాత్రము వ్యసనములేక సుఖముగానే యుండుటవలనను ధర్మయుక్తుండవగు నీకు వ్యసనమే గలుగుట వలనను ధర్మముగాని యధర్మముగాని అయ్యది యేయే స్వభావము గలదిగా శాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడియున్నదో యాయాస్వభావమునకు విరుద్ధముగానున్నది. ధర్మము అభ్యుదయఫల మనియు నధర్మము అనిష్టఫలమనియుఁ గదా శాస్త్రమునందుఁ జెప్పఁబడినది ధర్మముగల నీకు అభ్యుదయము గలుగక యనిష్టమె గలుగుచున్నది గావున ధర్మము శాస్త్రోక్తలక్షణమునకు విరుద్ధముచున్నది. అధర్మముగల రావణునకు అనిష్టమేమియుఁ గలుగక యభ్యుదయమె గల్గుటంజేసి అధర్మము శాస్త్రోక్త తల్లక్షణమునకు విరుద్ధమగుచున్నది. ఇట్లు నియతఫలములు గాక లక్షణవిహీనము లగుటవలనను యథోక్తలక్షణములయిన ధర్మాధర్మము లున్నవనుట కెంతమాత్రము సమకాశము లేదు. ౧౮

ధర్మే ణోపలభే ద్ధర్మ మధర్మం చాప్యధర్మతః,

యద్యధర్మేణ యుజ్యేయుర్మే షడ్వధర్మం ప్రతిష్ఠితః. ౧౯
యది ధర్మేణ యుజ్యేర న్నాధర్మరుచయో జనాః,
ధర్మేణ చరతాం ధర్మస్తథా నైషాం ఫలం భవేత్. ౨౦

యస్మా దధర్మా విభ్రన్తే యే షడ్వధర్మం ప్రతిష్ఠితః,
క్లిశ్యన్తే ధర్మశీలా శ్చ తస్మా దేతౌ నిరర్థకౌ. ౨౧

వధ్యన్తే పాపకర్మాణో యద్యధర్మేణ రాఘవ!,
సధర్మహతో ధర్మ స్సహతం కం సధిష్యతి. ౨౨

అథవా నిహితే నాయం హన్యతే హన్తి వా పరమ్,
విధి రాలిఖ్యతే నేన నస పాపేన కర్మణా. ౨౩

ధర్మాధర్మములు వాస్తవములై లక్షణ ప్రమాణములచే సిద్ధములే యయినట్లయి లేదు. ధర్మము గలవానికి ధర్మఫలమయిన సుఖమే గలుగవలెను. అధర్మము గలవానికి అధర్మఫలమయిన వ్యసనమే కలుగవలెను. ౧౮

ఎవ్వరు అధర్మము ననుష్ఠింతురో వారికిఁ దప్పక అధర్మఫలమయిన వ్యసనము గల్గుటయు, ధర్మము నెవరనుష్ఠింతురో వారికి ధర్మఫలమయి నసుఖమె తప్పక గలుగుటయు ఈ ప్రకారముగా నుండునట్లయి తేనే అప్పుడు ధర్మము ననుష్ఠించుటవలన సుఖము గలుగు ననియు అధర్మానుష్ఠానమువలన వ్యసనము గల్గునని యిముం జెప్పవచ్చును గాని యట్లుగానిచో నెంతమాత్రము వీలు లేదు. ౧౯-౨౦

ఇప్పుడు అధర్మమునే యాచరించు వారలకు ఇష్టసిద్ధి యగుటవల ననుధర్మము నాచరించువారికి వ్యసనములు గలుగుటవలనను ఈధర్మాధర్మ ములు వాస్తవములు కావు. ఇష్టానిష్టరూపములయిన కార్యముల వలనఁగాని కారణములయిన ధర్మాధర్మముల ననుమానింపవలెను. అట్టికార్యములు నియతములు కానందువలన వ్యాప్తి సిద్ధింపదు. కాఁబట్టి యనుమానమున కవకాశము లేదు. ౨౧

ఇంక ధర్మాధర్మములు కర్మస్వరూపములా? లేక కర్మమువలనం గలిగిన యతిశయరూపములా? కర్మస్వరూపములు కావు. ఎట్లనఁగా ధర్మా ధర్మములు కర్మరూపము లయినచో బ్రాహ్మణవధము మొదలయి పాపకర్మ ములు చేసినవారిలు ఆప్రాణవధాది పాపకర్మ రూపమయిన యధర్మము చేతఁ గదా బాధనొందవలెను. కర్మసామాన్యము క్షణిక మగుటవలన ఏ కర్మము సమాప్తముకాఁగానే నష్టమగుచున్నది కావున తత్కర్మరూపమయిన యధర్మమును నష్టము కావలెనుగదా! అట్లు నష్టమయిన యధర్మము ఎవ్వని నెట్లు బాధింపఁగలదు? నిష్ప్రయోజనమే యగును. ౨౨

ఇఁక అదృష్టరూపమయిన కర్మమువలనం గలిగిన యతిశయము ధర్మా ధర్మములందుకాని అదృష్టముచేతఁగదా కర్మ చేసినవాఁడు బాధింపఁబడఁ

అదృష్టప్రతికారేణ త్వయ్యక్తే నాసతా సతా,
కథం శక్యం పరం ప్రాప్తుం ధర్షే ణారివికర్శన!. ౩౪

యది స త్యాస్య తృతాం ముఖ్య! నాస త్యాస్య త్తవ కించన,
త్వయా యు దీదృశం ప్రాప్తం తస్తా త్తన్నోపపద్యతే. ౩౫

అథవా దుర్బలగి క్లిష్టో బలం ధర్మోఽనువర్తతే,
దుర్బలో హృతమర్యాదో న సేవ్య ఇతి మే మతిః. ౩౬

లయును. మొదట ఐధరూపమయిన కర్మముచేయుటకు ఈయదృష్ట రూపమయినవిధియే ప్రేరకమని చెప్పవలెను. ధర్మాధర్మములలో ఏది యెవ్వనియందు ఆధిక్యమగుచున్నదో ఆదియే అతనిప్రవృత్త్యంతరమునకును గారణమగునని సమ్మతముగదా! అట్లు ప్రవృత్త్యంతరమునకుఁ గారణములగు ధర్మాధర్మములు అదృష్టాతిశయరూపములఁగానే కారణములు కావలెను. అప్పుడు అదృష్టరూపమయిన విధియె కారణమగు పక్షమున ఆపాపకర్మఫలమును గూడ ఆవిధియె పొందవలెను. అట్లు పుణ్యకర్మఫలమును విధియె పొందవలెను. ప్రయోజ్యుఁడయిన కర్తకు ఎంతమాత్రమును వీకర్మము ఫలముతోను సంబంధముండఁ గూడదు. రాజుచేతఁ జేయింపఁబడిన కార్యము యొక్క ఫలము రాజునకే గలుగుంగాని భటున కెట్లు గలుగును? ౨౩

శత్రువులఁ గృశింపఁ జేయునట్టివాఁడా! మతియుకర్మజన్యాదృష్ట రూపములు ధర్మాధర్మములు ఫలప్రదములను పక్షమునందు అధర్మము ఫలము నొసంగుట స్వతంత్రముగానా? ఇతరాశ్రయమువలననా? స్వతంత్రముగాఁగాదు. ఆకర్మజన్యమయిన యదృష్టము యొక్క ఫలమేమో యెవ్వరికి సగపడదు. ఆయదృష్టము తానును ప్రత్యక్షమయినది కాదు. కేవలము అసద్భూతమని చెప్పఁదగినదిగానున్నది. అట్టి యదృష్టరూపమయిన ధర్మము స్వతంత్రముగా నెట్లు శ్రేయస్సు నొసంగఁగలదు? ౨౪

సత్పురుషులలో నుత్తముఁడ వగు రాముఁడా! ధర్మాధర్మములు వాస్తవముగా నుండునవియయి ఫలము గలిగించునవైనను నీవు సర్వధార్మికులలోను నుత్తముఁడవై యున్నావు కావున నీకు నేవిధమయిన బాధయుం గొంచె మేనియుఁ గలుగదు. అయితే ఇంతటి పరమధార్మికుఁడవు నీవుగూడ నిట్టి మహావ్యసనము నొందినావు కావున ధర్మాధర్మములు వాస్తవము లని చెప్పుట యెంతమాత్రము యుక్తముగా నుండలేదు. ౨౫

ధర్మము ఇతరమునాశ్రయించి యవఁగాఁబౌరుషమునాశ్రయించియే ఫలము నొసంగుచున్నదను పక్షమునందు ధర్మము తాను స్వతఃఫలము

బలస్య యది చే ద్ధర్మో గుణభూతగ పరాక్రమే,
ధర్మ ముత్సృజ్య వర్తస్వ యధా ధర్మే తథా బలే. ౨౫

అథ చే త్సత్యవచనం ధర్మగ కిల పరంతప!,
అనృత స్త్వ య్యకరుణగ కిం న బద్ధ స్త్వయా పితా. ౨౬

యది ధర్మో భవే ద్భూతో హ్యధర్మో వా పరన్తప!,
న స్మ హత్వా మునిం వజ్రీ కుర్యా దిజ్యాం శతక్రతుః. ౨౭

*

సంగడజాలక దుర్బలమయి యసమర్థమయి పౌరుషము నాశ్రయించుమన్న, దనిగదా చెప్పవలెను. అట్టి దుర్బలమయినదియు ముథోక్తఫలము నిచ్చునను నియమము లేనిదియునగు నీధర్మము నెంతమాత్రము నేవింపరాదు. అట్టి ధర్మమునకుడ గూడ ఆశ్రయణీయమయిన పౌరుషమునే యాశ్రయింపవలయు నని నానిశ్చయము. 80

అట్లు ధర్మము స్వతఃఫలము గలిగించుటకు నసమర్థమయి పౌరుషము నాశ్రయించుటవలన కార్యసాధనమునందు పౌరుషమే ప్రధానమనియు ధర్మము ఆపౌరుషమునకు అంగమొకానిస్వతంత్రము కాదనియు నేర్పడు చున్నది కదా. నీవిపుడు ప్రధానముగా ధర్మమునే యాశ్రయించి యుండు విధంబున ఇడక దుర్బలమును అస్వతంత్రమునగు నీధర్మమును బరిత్యజించి పౌరుషమునే ప్రధానముగా నవలంబింపుము 82

శత్రువులడ దపింపడజేయునట్టి రాజుడా! ధర్మమె దుర్బలము. నిష్ఫలము. ఆవాస్తవము ఆశ్రయింపడగినది కాదని నిరూపింపబడికదా! ఇంక నీవు ఆధర్మమునందును సత్యానృతమును ముఖ్యధర్మముగా భావించియున్నావుగదా! అట్లయినయెడ మొదట సమస్త సామంతప్రకృతి సమక్షమున నీకుడ బట్టంబుడగట్టెదనని ప్రతిజ్ఞచేసి పిమ్మట ఆమాటడ దప్పిపోవుటవలన నసత్యమాడిన వాడైనవాడును నిన్ను జ్యేష్ఠపుత్రుని పనంబునకుడ దఱుముటచే నీయందు నిర్దయుండును సగు నీతండ్రిని యప్పుడు సత్యము దప్పిన దోషంబునకు నీలబంధించి వేయవైతివి? 83

ధర్మముగాని యధర్మముగాని "దీనినే చేయవలెను దీనిడ జేయుడగూడదు" అని నిశ్చితమయినయెడ ప్రజాయుధధరుండును నూఱశ్వమేధములు చేసినవాడునగు దేవేంద్రుడుగూడ ఋషియయిన విశ్వరూపునిం జంపి యాగముచేయుడుగదా! ధర్మమేచేయవలెను. ఆధర్మము పరిత్యాజ్యమని నిశ్చితమయినయెడ విశ్వరూపుని వధింపకయజ్ఞమునుమాత్రమే యింద్రుడు చేసియుండును. ఆధర్మమునే యనుష్ఠింపవలెను ధర్మమునే విడువవలెనని నిశ్చితమయినయెడ యజ్ఞమునేయక విశ్వరూపవధమును మాత్రమె సేయును.

అధర్మసంశ్రితో ధర్మో వినాశయతి రాఘవ!,
సర్వ మేత వ్యథా కామం కాకుత్స్థ! కురుతే నరః. ౨౯

మమ చేదం మతం తాత! ధర్మోఽయు మితి రాఘవ!,
ధర్మమూలం త్వయా ఛిన్నం రాజ్య ముత్సృజతా తదా. ౩౦

అర్థేభ్యో హి వివృద్ధేభ్య స్సంవృత్తేభ్య స్తత స్తతః,
క్రియా స్సర్వాః ప్రవర్తన్తే పర్వతేభ్య ఇ వాపగాః. ౩౧

అర్థేన హి వియుక్తస్య పురుష స్యాల్పతేజసః,
ప్రత్యుచ్ఛిన్నన్తే క్రియా స్సర్వా గ్రీష్మే కుసరితో యథా. ౩౨

రెండును దేవేంద్రుఁడనుష్ఠించుటవలన ధర్మాధర్మములను రెంటినిగూడ ఆయ్యేకాలముల ననుసరించి యథేష్టముగా ననుష్ఠించుట యుక్తమనియుఁ వానికి ఆనుష్ఠేయపరిత్యాజ్యత్వ నియమము ఎంతమాత్రమును లేదనియుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. అందఱను ఈలాగునం గాకున్నను తృప్తిర్యధర్మ నిష్ఠుండగు నింద్రుఁడట్లనుష్ఠించుటఁజేసి తృప్తిర్యులకిదియొ యనుపపత్తీయము.

రాముఁడా! నియమంబున యుక్తోక్తముగా వేఱొవేఱ ఆధర్మము బరి త్యజించి ధర్మమునే యనుష్ఠించినయెడ ధర్మాధర్మములు రెండును గర్తకు నాశము కలిగించునవిగా వే యున్నవి. కావున మనుష్యుఁడు ఆట్టినియమం బు వదలి ధర్మాధర్మంబుల రెంటినిం గూడ కాలానుగుణముగా యథేష్టముగా నాచరింపవలెను. 30

రాముఁడా! ఇట్లు ఎప్పుడును ధర్మమే యనుష్ఠింపవలెనను పిచ్చినియ మంబువదలి ధర్మాధర్మములను రెంటినికాలానుగుణముగా నొకకాలమునకు వీది యుక్తమోదాని ననుష్ఠించుటయొ ధర్మము అఁగా మేలుగలిగించునదియని నాయభిప్రాయము. అప్పుడు నీవు రాజ్యమును వదలుటచేత నేను జెప్పిన యీధర్మవ్యుత్క్రమున కంతయు మూలకారణమయిన యర్థమును నశింపఁ జేసి కొంటివి కావున నీవు శోచనీయుఁడవైతివి. ఇఁక నీకెట్లు ధర్మఫలమయిన సుఖము కల్గును? 31

నదులు పర్వతంబులనుండి జన్మించుచున్నవిగాని ఇతరమునుండి జన్మిం పవు గదా! ఆప్రకారమునసే ధర్మమునకుఁ గారణములగు యజ్ఞాది సమస్త కర్మములు ప్రజలవలన షడ్భాగరూపమయిన పన్నుదీయుట మొదలయిన యుపాయములవలన సంప్రాప్తమయి క్రమముగా వృద్ధినొందిన ధనమువలనసే సాధ్యములగుచున్నవి గాని ధనములేనియెడ ఏకర్మమును ఎంతమాత్రము ననుష్ఠింపశక్యముగాదు. 32

వేసవికాలమునంగు చిన్ననదులు నీళ్లులేక యెండిపోవునట్లు ధనహీ నుఁడై యంతవలన నిస్తేజస్కుఁడై యుండువాని కర్మములన్నియు విచ్ఛి న్నము లగును. 33

సోఽయ మర్థం పరిత్యజ్య సుఖకామ స్సుఖైధితః,
పాప మారభతే కర్తుం తతో దోషః ప్రవర్తతే. 3౪

య స్సాక్ష్యా స్తస్య మిత్రాణి య స్సాక్ష్యా స్తస్య బాన్ధవాః,
య స్సాక్ష్యా స్స పుమా న్లోకే య స్సాక్ష్యా స్స చ పణ్డితః. 3౫

య స్సాక్ష్యా స్సచ విక్రాన్తో యస్సాక్ష్యా స్సచ బుద్ధిమాన్,
యస్సాక్ష్యా స్స మహాభాగో యస్సాక్ష్యా స్స మహాగుణః. 3౬

అర్థ స్త్యాగే పరిత్యాగే దోషాః ప్రవ్యాహృతా మయా
రాజ్య ముత్సృజతా వీర! యేన బుద్ధి స్త్వయా కృతా. 3౭

యస్సాక్ష్యా ధర్మకామార్థా స్తస్య సర్వం ప్రదక్షిణమ్,
అధనే నార్థకామేన నార్థ శ్శక్యో విచిన్వతా. 3౮

ధనమును ఐదలుటవలన ధర్మము లేకపోవుటమాత్రమే కాదు. ఆధర్మ దోషంబునుండగలుగును. ఎట్లనఁగా ధనమునుబోఁగొట్టుకొన్నవాఁడు పూర్వ ముధనమున్నపుడు సుఖముగా బ్రతికినవాఁడుకావున ధనమునఁబోఁగానే కష్టములసహింపజాలక సుఖముఁగోరి యాసుఖమునకు సాధనమయిన ధనమును సంపాదించుటకై దొంగతనము మొదలయిన పాపకర్మములఁ జేయనారంభించును. అందువలన అధర్మమునుం బొందును. 36

లోకంబున ఎవనికి ధనంబులు గలవో అతనికే అందఱును స్నేహితులగుదురు. దరిద్రుని, అతని స్నేహితులుగూడ ఐదలుదురు. ఎవనికి ధనమున్నదో అతనికే యందఱును బంధువులు ధనహీనుని అతని బంధువులుగూడ గణింపరు. ఎవనికిధనంబులుగలవో అతఁడె పుంస్త్వముగలవాఁడు ధనంబు లేనివారు స్త్రీప్రాయులె. ధనమెవ్వనికున్నదో అతఁడె పండితుఁడు. ధనహీనుఁడు పండితుఁడైనను అతని లోకులు మూర్ఖునిగాఁ దలంతురు. 37

ఎవ్వఁడు ధనవంతుఁడో అతఁడె పరాక్రమవంతుఁడు ధనహీనుఁడు ఎంతపరాక్రమవంతుఁడైనను ఆతనిలోకులు పిఱికివాఁ డందురు. ఎవనికి చిత్తముకలదో అతఁడే బుద్ధిశాలి. దరిద్రుఁడు ఎంతబుద్ధిమంతుఁడైనను ఆతని లోకులు బుద్ధిహీనుం డందురు. ఎవ్వఁడు ధనముగలవాఁడో అతఁడె మంచి యదృష్టముగలవాఁడు. దరిద్రునిగుఱదదృష్టవంతుఁడందురు. ధనముగలవాఁడే గొప్పగుణములు గలవాఁడును. దరిద్రుఁడు ఎంతగుణవంతుఁడైనను ఆతని గుణవిహీనుం డందురు. 38

అర్థమును ఐదలి నట్లయితే ఈదోషంబులు గలుగునని నేనిప్పుడు చెప్పినానుగదా! వీరుఁడా! నీవప్పుడు రాజ్యమును ఐదలినావే! ఆబుద్ధి నీకెందువలనఁ గలిగినది? 39

ధనముగలవానికి ధర్మకామము లన్నియు ననుకూలముగా సిద్ధించును ధనములేనివాఁడు శ్రేయస్సుపొందఁగోరి యెంతప్రయత్నముచేసినను అతనికి శ్రేయస్సును బొందుట యెంతమాత్రము సాధ్యముకాదు. 37

హర్షశ్చ కామశ్చ దర్పశ్చ ధర్మశ్చ క్రోధ శ్చ మో దమః,
అర్థా దేతాని సర్వాణి ప్రవర్తన్తే నరాధిప!. 3౯
యేషాం నశ్య త్యయం లోక శ్చరతాం ధర్మచారిణామ్,
నైవార్థా స్త్వయి న దృశ్యన్తే దుర్దినేషు యథా గ్రహాః. ౪౦

త్వయి ప్రవ్రజితే వీర! గురోశ్చ వచనే స్థితే,
రక్షసా పహృతా భార్యా ప్రాణైశ్చ ప్రియతరా తవ ౪౧

త దద్య విపులం వీర! దుఃఖ మిన్ద్రజితా కృతమ్,
కర్మణా వ్యపనేష్యామి తస్మా దుత్తిష్ఠ రాఘవ!. ౪౨

ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల! దీర్ఘ బాహో! దృఢవ్రత!,
కిమాత్మానం మహాత్మాన మాత్మానం నావబుధ్యసే. ౪౩

అయ మనఘ! తవోదితశ్చ ప్రియార్థం
జనకసుతానిధనం నిరీక్ష్య కష్టమ్,
సహాయగజరథాం సరాక్షసేన్ద్రాం
భృశ మిషుభి ర్వినిపాతయామి లఙ్కామ్. ౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్ర్యశీతితమ స్సర్గః.

*

రాజా! సంతోషము, కామము, గర్వము, ధనము, కోపము, శాంతి చాంతి ఇవన్నియు ధనమున్నవానియందే ప్రకాశము నొందును 37

ధనములున్నను వాని ననాదరణచేసి కేవలధర్మమును ఎంతయనుష్ఠించినను అట్టివారికి ఈలోకము నందలి సుఖ మెంతమాత్రము గలుగగు. అట్టి యైహికసుఖములకన్నిటికి సాధనములయిన ధనములు సూర్యాదిగ్రహములు దుర్దినమునందుఁగనఁబడినట్లు నీయంగుఁగనఁబడకున్నవి. ఇఁక నీకెట్లు సుఖము కలుగును? 80

వీరుఁడా! నీవుతండ్రిమాటను శిరసానహించి యూరువదలి వనవాసంబు సేయుము నిట్లు ధర్మనిష్ఠుఁడనైయున్నను ఆర్థము ననాదరణచేసి పదలుట వలన నీకుఁ బ్రాణంబులకన్న నధికముగాఁ బ్రీతిపాత్ర మయిన నీభార్యను రాక్షసుఁడు రావణుం డపహరించెను 81

వీరుండవగు రాముఁడా! అట్లు నీవు రాజ్యము ననాదరణచేయుటవలన సంప్రాప్తమయిన యింద్రజిత్తుచే గావింపఁబడినట్టియీసీతావధముచేఁ గలిగినయీదుఃఖమును ఇప్పుడు శౌర్యముచేఁ బోఁగొట్టెదను. లెమ్ము. 82

పురుషోత్తముఁడా! ముల్లోకంబులను సంహరింపఁజాలిన బలంబుగల మోఁకాళ్లనఱకు చేతులుకాఁ దీర్ఘములయిన బాహువులు గలవాఁడా! దృఢమయిన వ్రతముగలవాఁడా! లెమ్ము నీవు మహాప్రభావుఁడవనియుఁ బరమార్థవనియు నీకుఁ దెలియదా యేమి? 83

పాపరహితుండవగు రాముఁడా! నేనిప్పుడు సీతాదేవి మరణంబు విని నీకు దుఃఖముగలిగినదేయని కుపితుండనై ధర్మాధర్మములు అప్రామాణికములని చెప్పివానుగాని వేఱుగాదు. ఇప్పుడు గుత్తములతోను ఏనుంగులతోను రథంబులతోనుంగూడి రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణునితోనుం గూడ ఈలంకాపట్టణంబు నంతయు హతశేషంబున బాణంబులచే నాశము నొందించెదను. 84

ఇది యెనుబదిమూఁడవసర్గము.

చ తు ర శీ తి త మ స్స ర్గః.

రామ మాశ్వాసయా నేతు లక్ష్మణే భ్రాతృవత్సలే,
నిష్ప్ర గుల్మా స్సమ్పన్నా నే తత్రా ఽగచ్ఛ ద్విభీషణః. ౧

నానా ప్రహరణై ర్వీరై శ్చతుర్భి స్సచివై ర్వృతః,
నీలాఞ్జనచయా కారై ర్మాతఙ్గై రివ యూథపః. ౨

సో ఽభిగమ్య మహాత్మానం రాఘవం శోకలాలసమ్,
వానరాం శ్చైవ దదృశే బాష్పపర్యాకులేక్షణాన్. ౩

రాఘవం చ మహాత్మాన మిక్ష్వాకుకులనన్దనమ్,
దదర్శ మోహ మాపన్నం లక్ష్మణ స్యాఙ్క మాశ్రితమ్. ౪

ప్రీళితం శోకసంతప్తం దృష్ట్వా రామం విభీషణః,
అన్తర్గతేన దీనాత్మా 'కి మేత' దితి సో ఽబ్రవీత్. ౫

విభీషణముఖం దృష్ట్వా సుగ్రీవం తాంశ్చ వానరాన్,
లక్ష్మణో వాచ మన్దార్థ మిదం బాష్పపరిప్లుతః. ౬
హతా మిన్ద్రజితా సీతా మిహా శ్రుత్వైవ రాఘవః,
హానుచ్ఛ్వసనా తౌ స్మ్యా! తతో మోహ ముపాగతః. ౭

కథయ న్తం తు సౌమిత్రిం సంనివార్య విభీషణః,

ఎనుబదినాలవసర్గము.

లక్ష్మణుండట్లు వాత్సల్యంబున అన్నగారినాశ్వాసించుచుండఁగా విభీషణుండు సేనాభాగములను ఆయోధ్యాప్రదేశములనుంచి యారామలక్ష్మణులుండు స్థలమునకు వచ్చెను. ౧

గజయూథ పతియయిన గజశ్రేష్ఠము వీనుఁగులచేఁ బరివేష్టింపఁబడు నట్లు ఆవిభీషణుఁడు నల్లనికాటుకరాశివంటి యాకారము గలవారలును నానావిధములయిన యాయుధములు ధరించినవారలును వీరులునగు నలువురు మంత్రులచేఁ బరివేష్టితుండై వచ్చెను. ౨

ఆవిభీషణుఁడు వచ్చి మహాబలుండగు లక్ష్మణుండు దుఃఖపరవశుఁడై యుండుటయు వానరులందఱు కన్నుల నీళ్లుపెట్టుకొని దీనులయి యుండుట యుం జూచెను. ౩

అంత విభీషణుండు మహానుభావుండును ఇక్ష్వాకువంశమున కంతయు సంతోషంబు గలుగఁజేయువాఁడునగు రాముఁడును దుఃఖంబున మోహాబునొంది లక్ష్మణుని తొడపైఁ బరుండియుండుటం జూచెను ౪

ఆవిభీషణుఁడు రాముఁడు పరమదుఃఖితుఁ డై యుండుటం జూచి హృదయంబున దుఃఖమునొంది దీనుఁడై "యిట్లుండఁగ దుఃఖము నొంది యుండుటకుఁ గారణమేమి?" యని యడిగెను. ౫

లక్ష్మణుఁడు విభీషణుని ముఖంబుఁజూచినుగ్రీవుని ఆవానరుల నందఱి నుం గని కన్నుల నీళ్లుగాఁ మందవచనంబున నిట్లని చెప్పెను. ౬

సౌమ్యుఁడవగు విభీషణుఁడా! రాముఁడిప్పుడు ఇంద్రజిత్తు సీతను వధించి వేసినాఁడన్నసంగతిని హనుమంతుఁడు చెప్పఁగా విని దుఃఖాతిశయంబున మోహంబు నొందినాఁడు అని లక్ష్మణుఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

విభీషణుఁడు ఆట్లు చెప్పుచున్న లక్ష్మణునిఁ దనకు సమాచారమంతయుఁ దెలిసియుండుటవలన నడ్డగించి యిట్లని పలికెను.

మనుజేన్ద్రార్థయూపేన యదుక్తం తు హనూమతా. ౭
తదయుక్తమహం మన్యే సాగర స్యేవ శోషణమ్,

అభిప్రాయం తు జానామి రావణస్య దురాత్మనః. ౯
సీతాం ప్రతి మహాబాహో! న చ ఘాతం కరిష్యతి,

యాచ్యమాన స్సుబహుశో మయా హితచికీర్షణా. ౧౦
నైవ దేహీ ముహుర్ముహు స్సేతి న చ తత్కృతవా న్వచఃఽ,

నైవ సామ్నా న దానేన న భేదేన కుతో యుధా. ౧౧
సా ద్రష్టు మపి శక్యేత నైవ చాన్యేన కేనచిత్,

వానరా న్తోహయిష్యామి తు ప్రతియాత్ర స్సురాసురాన్. ౧౨
నైత్యం నికుమ్భిళాం నామ యత్ర హోమం కరిష్యతి,

హుతవా నుపయాతో హి దేవై రపి సవాసవైఃఽ. ౧౩
దురాధర్షో భవ త్యేవ సఙ్గ్రామే రావణాత్మజఃఽ,

మనుష్యనాథుఁడవగు రాముఁడా! హనుమంతుండిప్పుడు వాస్తవమని తలఁచి యేమాఁత్ర మెప్పినాఁడో అమాట యెంతమాత్రము యుక్తముకాదని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. సముద్రము నెండించుట యెట్లు శక్యముకాదో అట్లు సీతను వధించినాఁడని చెప్పుట యెంతమాత్రము యుక్తము కాదు. ఓ మహాశాహుఁడవగు రాముఁడా! దురాత్ముఁడగు రావణుని యభిప్రాయము నాకుఁ దెలియును. సీతను గుఱించి యెంతమాత్రము వధమంతటి కార్యము చేయనే చేయఁడు. ౯

నేను హితముఁగోరి సీతను రాముని కొసంగుమని యెంతయాచించినను రావణుఁడామాటనే వినలేదు. అట్లు సీతను పిడిచి యిందుటకే సన్నతిం పనివాఁడు వధించుటకు సమ్మతించునా? ౧౦

సామోపాయముసఁ గాని దానంబునఁ గాని భేదోపాయంబునఁ గాని దండోపాయంబునఁ గాని సీతం జూచుటకేని యిట్టివారికి నలవిగాదు రాక్షసులయందు మాయోపాయంబున కవకాశమే లేదుగదా! ఇఁక నింద్రజిత్తు సీతం దెచ్చి యెట్లు వధింపఁ గలఁడు? ౧౧

ఆయింద్రజిత్తు వానరులను మోసపుచ్చి నికుంభిలయను దేవాలయమునకు హోమముసేయుటకై పోయెను. ఏలయనఁగా ఇప్పుడు తానుదక్కా రావణునకు సహాయముగా యుద్ధముసేయఁగల వీరుఁ డెవ్వఁడును లంకలో లేకుండుటఁజేసి తాను హోమమారంభించునేని ప్రతియుద్ధము సేయువారలు లేక వానరులవలనఁ దనకు హోమవిఘ్నము గలుగు నని తలఁచి తనహోమ కార్యము నెఱవేఱుటకు వానరులు మీరలిందఱు గుఱుపరవశులరై యుద్ధము విషయమై యుత్సాహము లేకుండుటకై యిట్లు మాయచే సీతావధంబు చేసి పంచించి పోయెను. ౧౨

రావణపుత్రుఁడింద్రజిత్తు నికుంభిలయందు నిర్విఘ్నముగా హోమముగావించి మరలి వచ్చునేని దేవతలను దానవులునుఁజేరి యొకపెట్టయొత్తి వచ్చినను వారికిని యుద్ధంబున నతనియెదుట నిలఁవ శక్యము కాదు. ౧౩

తేన మోహయతా నూన మేషా మాయా ప్రయోజితా. ౧౪
విఘ్నం మన్వీచ్ఛతా తత్ర వానరాణాం పరాక్రమే,

ససైన్యా స్తత్ర గచ్ఛామో యావ త్తన్న సమ్యాపతే. ౧౫

త్య జేనుం నరశార్దూల! మిథ్యాసన్తాప మాగతమ్,
సీదతే హి బలం సర్వం దృష్ట్వా త్వాం శోకకర్శితమ్ ౧౬

ఇహా త్వం స్వస్థహృదయ స్తిష్ఠ స త్వసముచ్ఛ్రితః,
లక్ష్మణం ప్రేష యాస్మాభి స్సహా సైన్యానుకర్షి. ౧౭

ఏష తం నరశార్దూలో రావణిం నిశితై శ్శరైః,
త్యాజయిష్యతి తత్కర్మ తతో వధ్యో భవిష్యతిః. ౧౮

త సైన్యే నిశితా స్తీక్ష్ణాగ పత్రిపత్రాజ్జవాజినః,
పతత్రిణ ఇ వాసాద్య శ్శరాగ పాస్య స్తి శో. ౧౯

తం సందిశ మహాబాహో! లక్ష్మణం శుభలక్షణమ్,
రాక్షసస్య వినాశాయ వజ్రం వజ్రధరో యథా. ౨౦

మనుజవర! న కాలవిప్రకర్షో
రివునిధనం ప్రతి యక్షమోఽద్య కర్తుమ్,

ఆయిందర్జిత్తు వానరులు మహాపరాక్రమవంతులు నికుంభిలయందుఁ దాఁజేయుఁదలఁచు హోమకార్యమునకు విఘ్నముఁ గావింతురని తలంచి వానరులకు యుద్ధోత్సాహమేలేక దుఃఖపరవశులై యుండునట్లు వంచనము సేయుటకై యిట్లు మాయారూపమయిన సీతావధము చేసినాఁడు కాని వేఱుగాదు. ఇదినిశ్చయము. ౧౪

కావున ఆ హోమము సంపూర్ణముగా నెఱవేఱుటకుమునుపే యా నికుంభిలకు సైన్యసమేతంబుగాఁ బోవుదము. ౧౫

పురుషశ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా! ఈభ్రమముచేఁ గలిగిన సంతాపమును విడువుము. నీవిట్లు దుఃఖితుండవై పరితపించుచుండుటను జూచి సీసయంతయుఁ బరమదుఃఖము నొందియున్నది. ౧౬

నీవు ధైర్యము నొంది మనస్సున నెమ్మదిగలిగి యిచట నేయుండుము. మాతోడను సేనానాయకులయిన వానరవీరులతోడనుం గూడ లక్ష్మణునిఁ బంపుము. ౧౭

పురుషశ్రేష్ఠుఁడయిన యీలక్ష్మణుఁడు కఱకుటమ్ములు ప్రయోగించి యాయిందర్జిత్తును హోమకార్యమును వదలి యుద్ధమునకు వచ్చునట్లు గావించును అందువలన ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మవరప్రకారమున వధ్యుండగును.

చక్కఁగా సానఁబెట్టఁబడినందువలన మిక్కిలియు వాడిగలవియు పక్షీఅక్కల యీఁకలుగట్టి యుండుటవలన నధికమయిన వేగము గలవియు నగు నీలక్ష్మణుని బాణములు గద్దలు మొదలగు భూరిపక్షులుం బోలె నాయింద్రజిత్తు నెత్తురు ద్రావఁగలవు. ౧౯

మహాబాహుండవగు రాముఁడా! పూర్వము నముచివధార్థమయి దేవేంద్రుఁడు వజ్రాయుధమును ప్రయోగించినవిధంబున ఇప్పుడు నీవింద్రజిత్తును వధించుటకై శుభశీఘ్రుండగు లక్ష్మణుఁ బంపుము. ౨౦

పురుషశ్రేష్ఠుఁడా! శత్రువధము విషయమయి యిప్పు డెంతమాత్రము జాగుసేయుట యుక్తముకాదు కావున దేవశత్రువులు తారకాదులు తలపడి

త్వ మతిసృజ రిపో ర్వధాయ వాణీ
మనురరిపో ర్మథనే యథా మహేన్ద్రిః. ౧౧

సమా ప్తకర్మా హి స రాక్షసాధిపో
భ వత్యదృశ్య స్సమరే సురాసురైః,
యుయుత్సతా తేన సమా ప్తకర్మణా
భ వేత్సురాణా మపి సంశయో మహాన్. ౧౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతురశీతితమ స్సర్గః.

ప ఞ్చా శీ తి త మ స్స ర్గః

తస్య త ద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవ శ్శోకకర్శితః,
నోపధారయతే స్మ్య క్తం యదు క్తం తేన రక్షసా. ౧
తతో ధైర్య మవష్టభ్య రామగి పరపురంజయః,
విభీషణ మువాసీన మువాచ కపిసన్నిధౌ. ౨

నైర్ఋతాధిప తే! వాక్యం య దు క్తం తే విభీషణ!,
భూయ స్త చ్ఛ్రోతు మిచ్ఛామి బ్రూహి య త్తే వివక్షితమ్. 3

రాఘవస్య నచ శ్రుత్వా వాక్యం వాక్యవిశారదః,
య త్త త్పున రిదం వాక్యం బభాషే స విభీషణః. ౪
యథాఽఽజ్ఞ ప్తం మహాబాహో! త్వయా గుల్మనివేశనమ్,
త త్తథాఽనుష్ఠితం వీర! త్వద్వాక్యమన న్తరమ్. ౫

తా న్యనీకాని సర్వాణి విభక్తాని సమన్తతః,
విన్యస్తా యూథపా శ్చైవ యథా న్యాయం విభాగశః. ౬

నప్పుడు వారి వధింపుమని దేవేంద్రుఁడు దేవసేనాపతియగు కుమారస్వామి నాజ్ఞాపించినట్లు నీపుత్రుఁడయిన యింద్రజిత్తును వధించుటకై లక్ష్మణునాజ్ఞాపింపుము. ౨౧

రాక్షసశ్రేష్ఠుండగు నాయింద్రజిత్తు చేయు హోమకార్యము సమాప్తిఁ బొందునేని యతండు యుద్ధంబున సురాసురులకేని యదృశ్యుండగును. అతఁడు ఆహోమము నెఱవేర్చి యుద్ధమునకువచ్చినచో దేవతలకునుం బ్రాణసంశయము గలుగును. ౨౨

ఇది యొనుబదినాలవసర్గము.

ఎనుబదియైదవసర్గము.

రాముఁడు విభీషణునివచనంబు విని పరమదుఃఖితుఁడై యుండుట వలన నతఁడు చెప్పినమాటను జక్కఁగాఁదెలిసికొనఁజాలఁడయ్యెను. ౧

అంత శత్రుపట్టణంబుల జయించునట్టిరాముఁడు కొంతసేపటికి ధైర్యంబవలంబించి వానరులయొగుటం దనసమీపంబునఁ గూర్చుండియున్న విభీషణుం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౨

రాక్షసనాథుఁడవగు విభీషణుఁడా! నీవిప్పుడు చెప్పినమాట నాకుఁ జక్కఁగాఁదెలియులేదు. కావునమఱలవినఁగోరెదను.నీవుచెప్పఁదలంచుకొన్నది చక్కఁగాఁజెప్పుము.అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౩

మాటలు చెప్పుటయందు శ్రేష్ఠురియగు నావిభీషణుండు రాముఁడు చెప్పినది విని తాను మున్ను పలికినమాటను మఱల నిట్లని పలికెను. ౪

మహాభాహుండవు మహాపరాక్రమశాలివగురాముఁడా! నీవు సేనాభాగములనెట్లు విభాగముచేయుమని యాజ్ఞాపించితివో అప్రకారమునసె అంతయుం జేయఁబడినది. ౫

సైన్యముల నన్నింటిని అన్నిస్థలంబులందును విభజించి యొక్కొక్కఁడ నెందఱు నుంచవలయునో యాయాయిస్థలంబులనందఱి సేనానాయకుల

భూయస్తు మమవిజ్ఞాప్యం తచ్ఛ్రుణుష్వ మహాయశః!,

త్వ్ యయ్యకారణసన్తప్తే సన్తప్తహృదయా వయమ్. ౭
త్యజ రాజ! న్నిమం శోకం మిథ్యాసన్తాప మాగతమ్,

తదియం త్యజ్యతాం చిన్తా శత్రుహర్ష వివర్ధనీ. ౮
ఉద్యమగ క్రియతాం వీర! హర్ష స్సముపసేవ్యతామ్,
ప్రాప్తవ్యా యది తే సీతా హన్తవ్యా శ్చ నిశాచరాః. ౯
రఘునన్దన! వక్ష్యామి శ్రూయతాం మే హితం వచః,
సా ధ్వయం యాతు సౌమిత్రి ర్బలేన మహతా వృతః. ౧౦
నికుమ్భిళాయాం సంప్రాప్య హన్తుం రావణి మాహవే,
ధనుర్ఘణ్టలనిర్ఘోష్టై రాశీవిషవిషోపమైః. ౧౧
శరైర్హన్తుం మహేష్వాసో రావణిం సమితింజయః,

తేన వీరేణ తపసా వరదానా త్స్వయంభువః. ౧౨
అస్త్రం బ్రహ్మశిరగ ప్రాప్తం కామగా శ్చ తురంగమాః,

స ఏష సహసైన్యేన ప్రాప్తగ కల నికుమ్భిళామ్. ౧౩
యు ద్ధ్యత్తిష్ఠే త్కృతం కర్మ హతాన్ సర్వాం శ్చ విద్ధి నః,

నికుమ్భిళా మసంప్రాప్త మహుతాగ్నిం చ యో రిపుః. ౧౪
త్వా మాతతాయినం హన్యా దిన్ద్రజిత్తో స్స తే పథః.
వరో దత్తో మహాబాహో! సర్వలోకేశ్వరేణ వై. ౧౫

వేఱువేఱుగా నియమింపఁబడినారు. ౬

యశస్వీలివగు రామఁడా! మఱియును నేను విన్నవింపఁదలఁచిన విషయముం జెప్పెద వినుము.

నీవు నిష్కారణముగా నిట్లు దుఃఖించుటనాలకించి కైకేయిను దుఃఖము గలుగుచున్నది. ఇప్పుడు నీవు దుఃఖించుటకుఁ గారణమయిన సీతా విగ్రహము ఇంద్రజిత్తుయొక్క మాయయే గాని వాస్తవము కాదు కావున ఈదుఃఖమును బరిత్యాగమును జేయుము. ౭

వీరుఁడవగు రామఁడా! శత్రువులు సంతోషించులాగున నీవిట్లు చింత వహింపకుము. సంతోషం బవలంబించి యుద్ధప్రయత్నంబు గావింపుము. ౮

రామఁడా! నీకు సీతను బొందవలెనని యుఁ గోరికగలదేని నేను జెప్పినట్టి హితవచనంబు వినుము. ౯

ఈలక్ష్మణుండు నికుంభిలకుఁబోయి యుద్ధంబున నింద్రజిత్తును వధించుటకై గొప్పవానరసేనతోఁగూడ బయలుదేఱుఁగాక. ౧౦

మహాధనుర్ధరుండును బెక్కు యుద్ధముల జయమునొందియూరి తీరినవాఁడునగు లక్ష్మణుఁడు పుండలీకృతమయిన ధనుస్సునుండి వెడలునట్టి కృష్ణసర్పవిషమువంటి బాణంబుల నింద్రజిత్తును వధించుఁగాక. ౧౧

వీరుఁడగు నాయింద్రజిత్తు తపస్సుచేసి బ్రహ్మదేవుని వరమువల్ల బ్రహ్మశిరంబను మహాస్త్రంబును గాసుగమనంబులగురథంబును గుఱ్ఱంబులనుం బొందెను ౧౨

ఆయింద్రజిత్తు ఇప్పుడు సైన్యసమేతుండై నికుంభిల నొందియున్నాఁడుకావున ఆతఁడు చేయఁదలఁచిన హోమము సమాప్తమయి యతఁడు మఱలి వచ్చునేని మనమందఱమును వధింపఁబడినామనియే తలంపవలెను.

మహాబాహుఁడవగు రామఁడా! "నీవు నికుంభిలాహోమమునకుఁ బ్రయత్నించి హోమము పూర్ణముగాఁ గావింపక నికుంభిలంజేరక యుండునప్పుడు ఆయుధపాణివగు నీతోఁ బ్రవేశించి యుద్ధముసేయుఁగాక అతఁడె నిన్ను

ఇత్యేవం విహితో రాజ న్బభూవ స్తస్య సైన్యస్య ధీమతః,

వధా యేన్ద్రజితో రామ! సందిశస్వ మహాబల!. ౧౬
హతే తస్మి న్హతం విద్ధి రావణం ససుహృజ్జనమ్,

విభీషణవచ శ్శ్రుత్వా రాఘవో వాక్య మబ్రవీత్. ౧౭
జానామి తస్య రౌద్రస్య మాయాం సత్యపరాక్రమ!,

సహి బ్రహ్మాస్త్రవి త్తృప్తో మహామాయో మహాబలః. ౧౮
కరో త్యసంశ్యాన్ సఙ్గ్రామి దేవాన్ సవరుణా నపి,

త స్యా స్తిష్ఠే చరతో రథస్థస్య మహాయశః!, ౧౯
నగతి ర్జ్యాయతే తస్య సూర్య స్యే వాభ్ర సంప్లవే,

రాఘవస్తు రిపో ర్జ్ఞాత్వా మాయావీర్యం దురాత్మనః. ౨౦
లక్ష్మణం కీర్తిసంపన్న మిదం వచన మబ్రవీత్,

యదా వానరేన్ద్రస్య బలం తేన సరేణ సంవృతః. ౨౧
హనూమత్ప్రముఖై శ్చైవ యూథపై స్సహలక్ష్మణ!,
జామ్బవే నర్క్షపతినా సహాస్మా న్యేన సంవృతః. ౨౨
జహి తం రాక్షససుతం మాయాబలవిశారదమ్,

వధించువాఁడు. మజీయోవ్వఁడును నిన్నువధింపఁజాలఁడు'' అనిసమస్తలోక నాథుండగు బ్రహ్మదేవుఁడు ఇంద్రజిత్తునకు వరంబొసంగెను. ౧౫

రాముఁడా! ఇట్లు నికుంభిలాహోమమునకు విఘ్నము సేయువానిచే బుద్ధిమంతుఁడగు నాయింద్రజిత్తు వధింపఁబడుసట్లు బ్రహ్మదేవుండు నియమించెను.

మహాబలశాలివగురాముఁడా! కాఁబట్టి యిప్పుడు ఆయింద్రజిత్తును వధించుటకాజ్ఞ సేయుము. ఇంద్రజిత్తుహతుఁడయిన యెడ వెంటనెరావణుఁడును అతనిమిత్రులును హతులైరని తలంపుము. అని విభీషణుఁడు రాముని తోఁ జెప్పెను. ౧౬

రాముఁడు విభీషణుండు చెప్పినమాటను విని యతనితో నిట్లనియె.

ఎట్టిసమయమునందేని వ్యర్థముగాని పరాక్రమముగల విభీషణుఁడా! భయంకరుండగు నా యింద్రజిత్తుయొక్క మాయనాకుఁ దెలియును

ఆయింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రంబుగూడఁ దెలిసినవాఁడు, విద్వాంసుఁడు, మహామాయావి, మహాబలశాలి. యుద్ధంబున వరుణసహితులగు దేవతలనుం గూడ మూర్ఛిలంజేయును. ౧౭

కీర్తిసంపన్నుఁడవగు విభీషణుఁడా! ఆయింద్రజిత్తు రథారూఢుండై యాకాశంబున సంచరించుచుండఁగా మేఘసమూహంబున సూర్యునింబోలె నాతనిఁ గనుంగొనుట యశక్యము.అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

రాముఁడు దురాత్ముండగు నాయింద్రజిత్తు మాయాబలంబుగలవాఁడ గుటం దెలిసి యుండుట వలన నసేకయుద్ధంబులం గీర్తి వహించిన లక్ష్మణుం జూచి యిట్లని పలికెను. ౨౦

లక్ష్మణుఁడా! నీవు వానరరాజు సుగ్రీవుని సమస్తసైన్యముతోను హనుమంతుఁడు మొదలగు సేనానాయకులతోను సేనాసమేతుండగు భల్లూకనాథుండు జాంబవంతునితోనుంగూడ సన్నద్ధుండవై పోయి మాయావియు బలవంతుఁడుసగు నారాక్షస పుత్రు నింద్రజిత్తును వధింపుము. ౨౧-౨౩

అయం త్వాం సచివై స్సార్ధం మహోత్సారజసీచరః. ౨౩
అభిజ్ఞ స్తస్య చేశస్య పృష్ఠతో ఽనుగమిష్యతి,

రాఘవస్య వచ శ్శ్రుత్వా లక్ష్మణ స్సవిభీషణః. ౨౪
జగ్రాహ కార్ముకశ్రేష్ఠ మక్షయ్యదృఢసాయకమ్,
సన్నద్ధ కవచీ ఖడ్గీ సశరో హేమచాపధృక్. ౨౫
రామపాదా వుపస్పృశ్య ప్రహృష్ట స్సోఽభ్యవర్తత,

అద్య మత్కార్ముకోత్సృష్టా శ్శరా నిర్భిద్య రావణమ్. ౨౬
లఙ్కా మనుపరిష్యన్తి హంసాః పుష్కరిణీ మివ,

అద్యైవ తస్య రౌద్రస్య శరీరం మామకా శ్శరాః. ౨౭
విధమిష్యన్తి భిత్త్వా ఽఙ్గం మమ చాపగుణచ్యుతాః,

సఏవ ముక్త్వాదృష్టిమూ స్వీచ్ఛం భ్రాతు రగ్రతః. ౨౮
స రాక్షసవధాకాఙ్క్షీ లక్ష్మణ స్సత్వరితో ఽయయౌ,

సోఽభివాద్య గురోరి పాదా కృత్వా చాపి ప్రదక్షిణమ్. ౨౯
నికుమ్భిళా మభియయౌ సైన్యం రావణిపాలితమ్,

విభీషణేన సహితో రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్. ౩౦
కృతస్వస్త్యయనో భ్రాత్రా లక్ష్మణ స్సత్వరితో యయౌ,
వానరాణాం సహస్రైస్తు హనుమా న్బహుభి ర్వృతః. ౩౧
విభీషణ శ్చ నామాత్యై స్తదా లక్ష్మణ మన్వగాత్,

మహోత్సుండును రాక్షసుఁ డగుటచే మాయాతంత్రములు దెలిసినవాఁ డును విశేషించియా నిమ్మభిలా ప్రదేశము నెఱింగినవాఁడునగుసీవిభీషణుండు మంత్రిసహితుండై నీవెంటనె రాఁగలఁడు. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. 23

రామునాజ్ఞవిన్నంతనె మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుండును విభీ షణుండును ఉత్తమంబులగు ధనుస్సులను ధరించిరి. 24

లక్ష్మణుఁడు కవచము ధరించి ఖడ్గంబును గాంచనాలంకృతంబగు ధనుస్సును బాణంబులను గ్రహించి యుద్ధసన్నద్ధుఁడై యుద్ధంబు గలిగెనని సంతుష్టుండై రామునిపాదంబులకు మ్రొక్కి యిట్లని పలికెను. 25

ఇప్పుడు నాధనుస్సునుండి ప్రయోగింపఁబడిన బాణంబులు ఇంద్రజిత్తు దేహమును భేదించి తామర కొలనునహంసలు వ్రాలునట్లు లంకాపురంబునం బడఁగలవు. 26

ఇప్పుడె నా బాణంబులు ధనుర్గుణంబునుండి వెడలి భయంకరాకారుండగు వాయింద్రజిత్తుని శరీరంబును భేదించి రంధ్రములు చేసి యాతని వధింపఁగలవు. అని లక్ష్మణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. 27

యుద్ధోత్సాహంబున నధిక కాంతితో నొప్పుచున్న యాలక్ష్మణుండు అన్నయొద్దకు నీలాగునం బలికి ఇంద్రజిత్తును వధించుటకై వేగంబునం బోయెను. 28

లక్ష్మణుండట్లు అన్నపాదంబులకు మ్రొక్కి ప్రదక్షిణంబుచేసి యుద్ధార్థమయి యింద్రజిత్తు హోమముచేయునట్టి యానికుంభిలయను చైత్యవృక్షమునొద్దకుఁ బోయెను. 29

మహాపరాక్రమశాలియగు రాఘవోత్తముఁడైన లక్ష్మణుఁడురామునిమంగళాశీర్వాదంబునొంది విభీషణసహితంబుగా వేగంబునం బోయెను. 30

అప్పుడు అనేకవానరసహస్రపరివృతుండై హనుమంతుఁడును మంత్రిసహితుండై విభీషణుండును లక్ష్మణుని వెంబడించి నడచిరి. 31

సుహృతా హరిసైన్యేన సవేగ మభిసంవృతః. 32
ఋక్షరాజబలం చైవ దదర్శ పథి విస్థితమ్,

స గతాన్ దూర మధ్వానం సౌమిత్రి ర్మిత్రనన్దనః. 33
రాక్షసేన్ద్రబలం దూరా దసహ్య దూర్ధ్వహ మాస్థితమ్,

స తం ప్రాప్య ధనుష్పాణి ర్వాయూయోగ మరిన్దమః. 34
తస్థౌ బ్రహ్మవిధానేన విజేతుం రఘునన్దనః,

విభీషణేన సహితో రాజపుత్రః ప్రతాపవాన్. 35
అఙ్గదేన చ వీరేణ తథాఽనిలసుతేన చ.
వివిధ మమలశస్త్రభాస్వరన్త
ర్ధ్వజగహనం విపులం మహారథైశ్చ,
ప్రతిభయతమ మప్రమేయవేగం
తిమిర మివ ద్విషతాం బలం వివేశ. 36

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షడ్ఢ్యశీతితమ స్సర్గః.

షడశీతితమ స్సర్గః.

అథ తస్యా మవస్థాయాం లక్ష్మణం రావణానుజః,
ఉవాచ మహితం వాక్య మర్థసాధక మబ్రవీత్. 1

యు దేత ద్రాక్షసానీకం మేఘశ్యామం విలోక్యతే,
ఏత దాయోధ్యకాం శీఘ్రం కపిభిః పాదపాయుధైః. 2

అంత నాలక్ష్మణుఁడు వేగంబున గొప్పవానరసేన తన్నుఁబరివేష్టించి యుఁ దనవెంబడివచ్చుటకై సన్నద్ధుఁడై మార్గంబున నిలిచియున్న భల్లూకసైన్యంబునుం గాంచెను. 31

మిత్రులకు సంతోషము గలిగించునట్టి యాలక్ష్మణుఁడు దూరమార్గంబు పోయినపిమ్మట దూరంబున వ్యూహంబు పన్నియున్న రాక్షససైన్యముం గనెను. 33

శత్రువుల రూపు మాపువాఁడును ధనుర్ధరుండును నగు నాలక్ష్మణుండు బ్రహ్మదేవుఁడు వరం బొసంగిన నియమంబునంజేసి యానికుంభిలాప్రదేశంబున మాయావియగు నింద్రజిత్తును జయింప సన్నద్ధుఁడై నిలిచెను. 32

అప్పుడు మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుని విభీషణుఁడును వీరుండగునంగదుఁడును, వాయుపుత్రుండగు హనుమంతుఁడునుం బరివేష్టించిరి. 3౪

లక్ష్మణుఁడు నానావిధంబుగా విడిసియున్నదియు నిశ్శంబులగు నాయుధంబులచే వెలుంగుచున్నదియు లెక్కలేని ధ్వజములచే నలంకృతంబును గొప్పగొప్పరథంబులచేత (మహారథులగు వీరులచేత) నిండినదియు భయంకరారావంబును మహావేగంబునై చీఁకటివలె నల్లగా దట్టమైయున్న శత్రుసైన్యంబుఁ జొచ్చెను. 3౬

ఇది యెనుబదియొకటవ సర్గము.

ఎనుబదియొకటవ సర్గము.

అంత నప్పుడు రావణుని తమ్ముఁడగు విభీషణుఁడు లక్ష్మణుం జూచి రాక్షసులకుఁ గీడుగలిగించునదియుఁ దమకుఁ గార్యసాధకంబునగు నీమాటం జెప్పెను 1

ఇదిగో మేఘములవలె నల్లనైన రాక్షససైన్యముకనఁబడుచున్నదే, ఇంద్రజిత్తుయొక్క యాగము పూర్ణమగుటకుమున్నే శీఘ్రముగా నీరాక్షససైన్యమును వానరులు వృక్షములు మొదలగు నాయుధములతోఁ బ్రహరింతురుగాక. 2

అ స్యానీకస్య సుమహాంతో భేదనే యుత లక్ష్మణ!,
రాక్షసేన్ద్రసుతోఽస్యత్ర భిన్నే వ్యక్తో భవిష్యతి. 3
స తస్య విన్యాశనిప్రక్షేప్య శ్శరైర వకీర్య స్సరాన్,
అభిద్ర వాశు యావద్వై నైత త్కర్మ సమాప్యతే. ౪

జహి వీర! దు ష్టానం మాయాపర మధార్మికమ్,
రావణిం క్రూరకర్మాణం సర్వలోకభయావహమ్. ౫

విభీషణవచ శ్శ్రుత్వా లక్ష్మణ శ్శుభలక్షణఃసర్గము,
వవర్ష శరనస్థాని రాక్షసేన్ద్రసుతం ప్రతి. ౬

ఋక్షా శ్శార్దూలమృగా శ్చైవద్రుమా ద్రినఖ యోధినఃసర్గము,
అభ్యధావన్త సహితా స్తదానీక మవసిథినమ్ 7
రాక్షసాశ్చ శితై ర్బాణై ర్వసిభి శ్శక్తిభి రుత్తమైఃసర్గము,
ఉదయ్యుధై స్సమవర్త న్త కపిసై న్యజిఘాంసవఃసర్గము. ౮
స సంప్రహార స్తుములస్సంజజ్ఞే కపిరక్షసామ్,
శబ్దేన మహతా నాదయన్నైవసమన్తతఃసర్గము. ౯
శస్త్రై శ్చ బహుధాకారై శ్శితై ర్బాణై శ్చ వాహుపైఃసర్గము,
ఉద్యతై ర్గిరిశృఙ్గై శ్చ ఘోరై రాకాశ మావృతమ్. ౧౦

తే రాక్షసా వానరేషు వికృతాననభావాఃసర్గము,
నిపేతు ర్బహవ శ్శస్త్రాణి చక్రు స్తే సుమహా ద్భయమ్. ౧౧

లక్ష్మణుఁడా ! నీ వీసైన్యమును భేదింపుము. దీనిని భేదించినయెడ రాక్షసరాజకుమారుఁడు ఇంద్రజిత్తు కనఁబడును. 3

నీ విప్పుడు ఇంద్రజిద్వధార్థమయి వచ్చినాఁడవు కావున ఇంద్రజిత్తు చేయు కర్మము సమాప్తమగుటకు మున్నే ఇంద్రునివజ్రాయుధమువంటి బాణములం బ్రయోగించి యీసైన్యమును భేదింపుము. ౪

వీరుఁడవగు లక్ష్మణుఁడా ! చెడ్డబుద్ధిగలవాఁడును మాయావియు సంగర్వముచే యాచరించువాఁడును భూతికోటికి హింసచేయువాఁడును సమస్తలోకంబులకు భయంకరుండునగు నీయింద్రజిత్తును వధింపుము, అని విభీషణుఁడు చెప్పినమాటను విని రాక్షసేశ్వరునుమారుఁడగు నింద్రజిత్తుపై వర్షంబుగురియునట్లు బాణంబులు ప్రయోగించెను. ౬

జయావహంబులగు లక్ష్మణబాణంబులతో నొప్పుచున్న యా లక్ష్మణుఁడు విభీషణుఁడు చెప్పినమాటను విని రాక్షసేశ్వరునుమారుఁడగు నింద్రజిత్తుపై వర్షంబు గురియునట్లు బాణంబులు ప్రయోగించెను ౭

శస్త్రములను బర్వతములను శంఖంబులను ఆయుధములుగాఁ గొనిపోరు నట్టి భల్లూకంబులును వానరులును ఆరాక్షసునిపైఁ గవిసిరి ౮

రాక్షసులును దీక్ష్ణంబులగు బాణంబులను ఖడ్గంబులను శక్తులను తోమరంబులను ధరించి వానరులతోటి యుద్ధంబునకు సన్నద్ధులయిరి. ౯

అప్పుడు వానరులకును రాక్షసులకును గలిగిన తుములయుద్ధముచే లంకాపురంబునం దంతయు మహోధ్వని గలిగినది ౧౦

అప్పుడు ప్రయోగింపఁబడిన నానావిధాకారంబులగు నాయుధములును దీక్ష్ణబాణంబులును శస్త్రంబులును శత్రువులమీఁద వైచుటకై బైకెత్తఁబడిన భయంకరంబులగు పర్వతశిఖరములును ఆకాశంబు నిండి చెలంగినవి

ఆరాక్షసులు వికృతంబులయి భయంకరంబులగు ముఖంబులతోను చేతులతోను వానరులదేహంబులయందాయుధంబులుచొప్పించి మిక్కిలియు భయము గలిగించిరి. ౧౨

తత్రైవసకలై ర్వృక్షై ర్గిరిశృఙ్గైశ్చ వానరాః,
అభిజఘ్ను ర్నిజఘ్నుశ్చ సమరే రాక్షసర్షభాన్. ౧౨
ఋక్షవానరముఖ్యై శ్చ మహాకాయై ర్మహాబలైః,
రక్షసాం వధ్యమానానాం మహద్భయ ముజాయత. ౧౩
స మనీకం వినిర్ణం తు శ్రుత్వా శత్రుభి రర్దితమ్,
ఉదతిష్ఠత దుర్ధర్ష స్తత్కర్మ్మాణ్యననుష్ఠితే. ౧౪

వృక్షోన్ధకారా న్నిర్గత్య జాతక్రోధ స్స రావణిః,
ఆరురోహ రథం సజ్జం పూర్వయుక్తం సరాక్షసః. ౧౫

స భీమకార్ముకధరశ్ శాలమేఘసమప్రభః,
రక్తాస్యనయనః క్రుద్ధో బభౌ మృత్యుర్ని వాన్తకః. ౧౬

దృష్ట్వైవ తు రథస్థం తం పర్యవర్తత తద్బలమ్,
రక్షసాం భీమవేగానాం లక్ష్మణేన యుయుత్సతామ్. ౧౭

తస్మి న్కాలే తు హనుమా నుద్యమ్య సుదురాసదమ్,
ధరణీధరసఙ్కాశో మహావృక్ష మరిన్దమః. ౧౮
స రాక్షసానాం తత్సైన్యం కాలాగ్ని రివ నిర్దహన్,
చకార బహుభి ర్వృక్షై ర్నిసుంజ్ఞం యుధి వానరః. ౧౯
విధ్వంసయ న్తం తరసా వృక్షైస్తేన పవనాత్మజమ్,
రాక్షసానాం సహస్రాణి హనూమన్త మవాకిరన్. ౨౦
శితశూలధరా శ్శూరాస్ తే రసిభి శ్చాసిపాణయః,

అట్లు వానరులును యుద్ధంబునఁ గొమ్మలతోఁగూడిన వృక్షంబులతోఁ బర్వతశిఖరంబులతోను రాక్షసోత్తములం బ్రహరించి వధించిరి. ౧౨

రాక్షసులు మహాకాయులును మహాబలశాలులునగు భల్లూకవానరవీరులచే నానావిధంబుగా వధింపఁబడుచు సహింపలేక భయంబునొందిరి. ౧౩

అంతఁ దనసైన్యము శత్రుల్చులచే నిహతమయి భయము నొందుటను విని ఇంద్రాదులకును ధర్షింపనలవిగాని యింద్రజిత్తు హోమకార్యము సమాప్తిఁ బొందుటకుమున్నె నియమమునుండి లేచెను. ౧౪

ఇంద్రజిత్తు కుపితుండై అంధకారంబు వలెనున్న వృక్షసమూహమునుండి రాక్షససహితంబుగా వెలువడి ఆయుధసహితంబయి పూర్వమే గుఱ్ఱములు పూన్చియున్న రథము నారోహించెను ౧౫

ఆయింద్రజిత్తు భయంకరాకారంబగు ఘనున్ను చేతిఁబూని వర్షాకాల మేఘముంబోలిన దేహముతో నొప్పుచుఁ గోపంబున ముఖంబునం గన్నుల నెఱ్ఱదనంబు గరుర లోకనాశంబు సేయు మృత్యువుకరణిం జూపరులకు భయంబు గలిగించెను, ౧౬

ఆ యింద్రజిత్తు రథగతుఁడగుటను జూచినంతనె లక్ష్మణునితో యుద్ధంబునకు సన్నద్ధులై యున్న భయంకర వేషులగు నారాక్షసుల సైన్యమంతయు నింద్రజిత్తుం బరివేష్టించి నిలిచెను. ౧౭

అసమయమునందుఁ బర్వతాకారుఁడు శత్రుల్చుల వడంగఁ ద్రొక్కువాఁడునగు హనుమంతుఁడు ఒక భయంకరమయిన మహావృక్షంబెత్తి దానిచే నారాక్షసులం గొట్టి చెండాడి మఱలం బెక్కు వృక్షంబులచే నారాక్షస సైన్యం బంతయు మూర్ఛిలునట్లు గావించెను. ౧౮-౧౯

అట్లు వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతుఁడు మహావేగంబున రాక్షస సైన్యంబుల రూపుమాపుచుండుటఁ గని వేనవేలు రాక్షసులు హనుమంతుఁ జుట్టు ముట్టిరి. ౨౦

రాక్షసులు పర్వతాకారుఁడగు హనుమంతుం జుట్టుముట్టి తీక్ష్ణశూలం,

శక్తిభి శ్చ క్షివాస్తాశ్చ పట్టసైశ్చ పట్టసాయుధాః. ౨౧
పరిఘైశ్చ గదాభి శ్చచక్రై శ్చ శుభదర్శనైః,
శతశ శ్చ శతఘ్నీభి రాయసై రపి ముద్గరైః. ౨౨
ఘూరైశ్చ పరశ్వధై శ్చైవ భిణ్డివాలై శ్చ రాక్షసాః,
ముష్టిభి ర్వజ్రకల్పైశ్చ తలై రశనిసన్నిభైః ౨౩
అభి జగ్ముస్స మాసాద్య సమన్తా త్పర్వతోపమమ్,
తేషా మపి చ సంక్రుద్ధ శ్చకార కదనం మహత్. ౨౪

స దదర్శ కపిశ్రేష్ఠ మచలోపమ మిన్దజిత్,
సూదయన్త మమిత్రఘ్న మమిత్రా స్సవనాత్మజమ్. ౨౫

స సారథి మువా చేదం యాహి యత్రైష వానరః,
హియ మేష హి నశ కుర్యా ద్రాక్షసానా ముపేక్షితః. ౨౬

ఇత్యుక్త స్సారథి స్తేన యయౌ యత్ర స మారుతిః,
తమా స్సముదుద్ధర్షం స్థిత మిన్దజితం రథే. ౨౭

సోఽభ్యవేత్య శరా న్ఘోరా న్పట్టసాం శ్చ పరశ్వధాన్,
అభ్యవర్షత దుర్ధర్షః కపిమూర్ధ్ని స రాక్షసః. ౨౮

తాని శస్త్రాణి ఘోరాణి ప్రతిగృహ్య స మారుతిః,
సోఽబ్రవీ న్మహతా ఽఽవిష్టో వాక్యం చేద మువాచ హ. ౨౯
యుధ్యస్వ యది శూరోఽసి రావణాత్మజ! దుర్మతే!,
వాయుపుత్రం సమాసాద్య జీవ న్న ప్రతియాస్యసి. ౩౦

బు ంచొల్చినవానిని వాలంబులను, ఖడ్గపాణులు ఖడ్గంబు ల, ాలెలు ధరిం
చి వాతిని ఈలెలచేతిను బట్టిన భటులు పట్టిసంబులను మఱియుఁ బరిఘుం
బు ంచు గదలను వాడిగల చక్రంబులను ఆసేకింబులను శతఘ్నులచేతను నిను
పొగుడియలచేతిగ ా నుంకినంబులను పర్వతంబులను గ్రింకిగా ంబు లచేతను
ఆయాయాయుధ ంబులు గ్రహించినవారలు ఆయా యాయుధంబు లచేత బ్రహా
రించిరి. 10-23

హనుమంతుఁడు పొగు లుఁగుడై ఆరాక్షసుల యందఱను తన్నిరూ
ఢంయి మహాయుద్ధంబు గావించెను. 24

ఆయింద్రజిత్తు శిక్షుగ్రిపుల వధించునాఁడును బ్రహ్మాస్త్రాధీనుఁడైనఁ
బాఁకో త్తెముఁ ా హనుమంతుఁడు శత్రుగ్రిపుల రాక్షసులనందఱి సంహరింపు
చుండుఁ ను జూచెను. 25

ఆయింద్రజిత్తు సారథిం జూచి "యీ కపిహనుమంతుఁ నుపేక్షింప
రాదు. ఉపేక్షించినయెడ నితఁడు మనరాక్షసుఁ ల్ల సంహరించిపుచ్చును కావు
న నితనిపైఁ బ్రయోగింపఁ గొనిపొమ్ము" అని పలిచెను. 26

సారథి యింద్రజిత్తుని వచనంబు విని పరమగుహ్యుండగు నాయింద్ర
జిత్తు ఆరోహించియున్న రథమును హనుమంతునిమీఁదికిఁ దోలుకొని
పోయెను. 27

మహాతేజుఁడగు నా యింద్రజిత్తు హనుమంతుఁ యెద్దగుఁ బోయి
యతిశరము మీఁద బాణంబులను ఖడ్గంబులను పట్టిసంబులను బరశ్వథం
బులను వర్షించెను. 28

హనుమంతుఁడు భయంకరంబులగు నాయాయుధంబుల కన్నిటికిని
సహించి పరమక్రుద్ధుఁడై యింద్రజిత్తుం జూచి యీవిధనముఁ బలికెను.

దుష్టబుద్ధివగు నింద్రజిత్తా! నీవు పితామహునిగాక హరుండవే యగుదువేని
యుద్ధము సేయుము. వాయుకుమారుఁడగు హనుమంతు నెదుఱఁబడి మఱల
బ్రతికిఁ పోఁజాలవు. 30

భావాభ్యాం ప్రతియుధ్యస్వ యది మే ద్వన్ద్వ మాహవే,
వేగం సహస్వ దుర్బుద్ధే! తత స్త్వం రక్షసాం వరః. 30

హనుమన్తం జిఘాంసన్తం సముద్యతశరాసనమ్,
రావణాత్మజ మాచష్టే లక్ష్మణాయ విభీషణః. 31
య స్సువానవనిర్జేతా రావణస్యాత్మసమ్భవః,
స ఏష రథ మాస్థాయ హనుమన్తం జిఘాంసతి 32

తమప్రతి మసంస్థానై ర్బాణై ర్బాత్రువిదారణైః,
జీవితా న్తకరై ర్ఘోరై స్సౌమిత్రే! రావణిం జహి. 33

ఇత్యేవ ముక్తస్తు తదా మహాత్మా విభీషణే నారివిభీషణేన,
దదర్శ తంపర్వతసన్నికాశం రథే స్థితం భీమబలం సదస్తమ్. 34

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షడశీతితమ స్సర్గః.

సప్తాశీతితమ స్సర్గః.

ఏవ ముక్త్వా తు సౌమిత్రిం జాతహర్షో విభీషణః,
ధనుష్పాణిన మాదాయ త్వరమాణో జగామ సః. 1

అవిదూరం తతో గత్వా ప్రవిశ్య చ మహా ద్వనమ్,
దర్శయామాస తత్కర్మ లక్ష్మణాయ విభీషణః. 2

దుర్ధర్షుఁడా! నీవాయుధంబులు విడిచి బాహువులచేత నాతో యుద్ధముచేసి యుద్ధంబున నావేగంబు సహింతువేని యప్పుడు నీవు రాక్ష సోత్తముఁడవు అని హనుమంతుఁడు ఇంద్రజిత్తుతోఁ బెప్పెను. 30

విభీషణుఁడు ఇంద్రజిత్తు ధనుర్ధరుఁడై హనుమంతుని వధింపనున్నాఁ డని లక్ష్మణునితోఁ బెప్పెను. 31

దేవేంద్రుని జయించినవాఁడును రావణుని కుమారుఁడునగు ప్రసి ద్ధుఁడయిన యీయింద్రజిత్తు రథగతుఁడై హనుమంతుని వధింపఁ బోవుచు న్నాఁడు. ఉపేక్షింపవలదు. 33

లక్ష్మణుఁడా! నానావిధంబులగు నుత్తమములయిన యాకాశములు గలవియు శత్రుమర్మంబుల భేదింపనవియు జీవితనాశము సేయుసవియునగు క్రూరబాణంబులు ప్రయోగించి యీ యింద్రజిత్తును వధింపుము. అని విభీ షణుఁడు లక్ష్మణునితోఁ బెప్పెను. 34

అప్పుడు మహానుభావుఁడగు లక్ష్మణుఁడు శత్రుభయంకరుఁడైన విభీషణుఁడు పలికిన మాటను విని యుద్ధార్థియై నిలిచియున్నవాఁడును భయంకరమయిన పరాక్రమము గలవాఁడును బర్వతాకారుఁడు నగు భయంకరంబుగా గర్జించుచున్నవాని నింద్రజిత్తుం గాంచెను. 35

ఇది యెనుబదియాఱవసర్గము.

ఎనుబదియేడవసర్గము.

ఆ విభీషణుఁడు లక్ష్మణున కీప్రకారంబునఁ బెప్పి యిఁక నింద్రజి త్తు హతుండగునని సంతుష్టుఁడై ధనుర్ధరుఁడగులక్ష్మణునిఁ బిలుచుకొని వేగం బునం బోయెను. 1

విభీషణుఁ డంత లక్ష్మణునితోఁ గూడఁ గొంచెము దూరము పోయి యొకమహావనంబుఁ బ్రవేశించి యచట నింద్రజిత్తు హోమము సేయు స్థాన మును లక్ష్మణునకుఁ జూపెను. 2

నీలజీమూతసంకాశం న్యగ్రోధం భీమదర్శనమ్,
తేదస్వీ రావణభ్రాతా లక్ష్మణాయ న్యవేదయత్. ౩

ఇహోపహారగం భూతానాం బలవా న్రావణాత్మజః,
ఉపహృత్యాస్య తనుం సర్వా స్తన్నిగ్రాహ్యాను మభివర్తతే ౪
అగృహ్యస్య స్సర్వభూతానాం తతో భవతి రాక్షసః,
నిహన్తి సమరే శత్రూన్ బధ్నాతి చ శరోత్తమైః ౫
తదుపవిష్టం న్యగ్రోధం బలినం రావణాత్మజమ్,
విధ్వంసయ శరై స్తీక్ష్ణై స్సరథం సాశ్వసారథిమ్. ౬

తథే త్యుక్త్వా మహాతేజా స్సౌమిత్రి ర్మిత్రనన్దనః,
బభూ వావస్థిత స్తత్ర చిత్రం విస్ఫారయ న్ధనుః. ౭

స రథే నాస్థి తస్తేన బలవా న్రావణాత్మజః,
ఇన్ద్రజి త్కవచీ ధన్వీ సధ్వజ ప్రత్యదృశ్యత ౮

తమువాచ మహాతేజాః పౌలస్త్య మపరాజితమ్,
సమాహ్వయే త్వాం సమరే సమ్య గ్యుద్ధం ప్రయచ్ఛ మే ౯

ఏవ ముక్తో మహాతేజా మనస్వీ రావణాత్మజః,
అబ్రవీ త్పరుషం వాక్యం తత్ర దృష్ట్వా విభీషణమ్. ౧౦

మహాపరాక్రమశాలియగు రావణానుజుండు విభీషణుఁడు లక్ష్మణునకు మేఘుంబువలె నల్లగాఁ జూపరులకు భయంకరంబయి యున్న నికుంభిలా స్థానమయిన న్యగ్రోధవృక్షంబుఁ జూపెను. 3

బలశాలియగు రావణకుమారుం డింద్రజిత్తు ఈశ్వరలంబునకై భూతంబులకు బలియొసఁగి యటుపిమ్మట యుద్ధమునకు వచ్చును. ౪

అంత నాయింద్రజిత్తు సమస్తభూతంబులకును అదృశ్యుఁడై యుద్ధంబున శత్రువుల వధించును. తీక్ష్ణబాణంబుల బంధించును. ౫

ఈ యింద్రజిత్తు న్యగ్రోధ వృక్షంబుఁ బ్రవేశించినచో నటుపిమ్మట రథాశ్వ సారథి సహితంబుగా సదృశ్యుండగును గావున నతఁడు న్యగ్రోధంబుఁ బ్రవేశింపకమున్నె బలవంతుఁడగు నీయింద్రజిత్తును రథాశ్వసారథిస హితంబుగాఁ దీక్ష్ణబాణంబుల వధింపుము. అని విభీషణుఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౭

మహానుభావుఁడును మిత్రులకు సంతోషంబు సేయువాఁడునగు లక్ష్మణుఁడు వల్లె యని పలికి యాన్యగ్రోధమూలంబునఁ గాంచనచిత్రంబగు ధనువు సారింపుచు యుద్ధార్థమై నిలిచియుండెను. ౭

అంత మహాబలుఁడగు రావణపుత్రుఁడా యింద్రజిత్తుకవచంబు దొడిగి ధనుర్ధరుండై యగ్నివలె వెలుంగుచున్న ధ్వజాలంకృతంబగు రథంబు నొందిన వాఁడై లక్ష్మణు నెదుటఁ గనఁబడెను. ౮

మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుఁడు ఆదివఅకుఁ బరాజయంబొయెఱుంగని పుల స్త్యవంశోద్భవుండగు నాయింద్రజిత్తునుం జూచి "నిన్ను యుద్ధమునకుఁ బిలుచుచున్నాను. నాకు మంచియుద్ధం బొసంగుము" అని పలికెను. ౯

పరాక్రమవంతుఁడు దృఢమయిన నిశ్చయము గలవాఁడనగు నింద్రజిత్తు లక్ష్మణుని వాక్యంబు విని యచట విభీషణుఁడు నుండుటం జూచి పరుషంబుగా నతనితో నిట్లనియె. ౧౦

ఇహ త్వం జాతసంవృద్ధ స్నాతో దాశరథేర్గృహే,
కథం ద్రుహ్యసి పుత్రస్య పితృవ్యో మమ రాక్షస!. ౧౧

న భ్రాతృత్వం న సౌహార్దం న జాతి స్తవ దుర్మతే!,
ప్రమాణం న చ సౌదర్యం న ధర్మో ధర్మదూషణ!. ౧౨

శోచ్యస్త్వ మసి దుర్బుద్ధే! నిన్దనీయ శ్చ సాధుభిః,
య స్స్వం స్వజన ముత్సృజ్య పరభృత్యత్వ మాగతః. ౧౩

నైత చ్చిత్తిలయా బుద్ధ్యా త్వం వేత్సి మమాన్తరమ్,
క్వచ స్వజనసంవాసః క్వచ నీచపరాశ్రయః. ౧౪

గుణవా న్వా పరజన స్స్వజనో నిర్గుణోఽపివా,
నిర్గుణ స్స్వజన శ్శ్రేయా న్యః పరః పరమేవ సః. ౧౫

య స్స్వపక్షం పరిత్యజ్య పరపక్షం నిషేవతే,
స స్వపక్షే క్షయం ప్రాప్తే పశ్చా త్తైర్నైవ మన్యతే. ౧౬

నిరనుక్రోశతా చేయం యాదృశీ తే నిశాచర!,
స్వజనేన త్వయా శక్యం పరుషం రావణానుజ!. ౧౭

*

విభీషణుఁడా! నీవును రాక్షసుఁడవు, కులాభిమానంబేని చూడవైతివి. ఇంతియగాక ఇవటనే నీవు పుట్టిపెరిగినవాఁడవు మఱియుఁ నాతండ్రికిఁ దమ్ముండవు. నాపినతండ్రివిగానుండి పుత్రుఁడనైన నావిషయమయి ద్రోహంబెట్లు గావించెదవు? ౧౧

దురార్గుండవు అధర్మిష్ఠుండవగు విభీషణుఁడా! నీకు బంధుత్వముగాని స్నేహముగాని కులముగాని తోడఁబుట్టుఁదనముగాని ధర్మముగాని ప్రమాణము కాదు. ౧౨

దురార్గుఁడా! నీవు స్వజనమును బడలి శత్రువులకు భృత్యుఁడవైతివి కావున నీవు బంధుస్నేహులకు శోచనీయుఁడవును, సత్పురుషులకు నింద్యుఁడవు నైతివి. ౧౩

స్వజనులలో గొప్పగా నుండుటకును నీచముగా శత్రువుల నాశ్రయించుటకును ఎంతో తారతమ్యమున్నది. నీబుద్ధి చెడినది కావున ఆది నీకుఁ దెలిసిరాలేదు. ౧౪

పెఱవారు గుణవంతులయి తమవారు గుణహీనులగుదురుగాక. గుణహీనులయినను దమవారినే యాశ్రయింపవలెను. ఎప్పటికిని బరాయివాఁడు పరాయివాఁడే గాని తనవాఁడు గాఁడు. ౧౫

ఎవ్వఁడు తనవారిని బడలి శత్రువుల నాశ్రయించునో ఆతఁడు తనవారందఱు వశించిన వెనుక తా నాశ్రయించిన శత్రువులచేతనె బాధింపఁబడును. ౧౬

రాక్షసుఁడవు రావణుని తమ్ముఁడవగు విభీషణుఁడా! నా హోమమునకు విఘ్నముగా లక్ష్మణుని న్యగ్రోధమూలమునకుఁ దీసికొనివచ్చినావే. బంధుఁడవు కావున నిర్దయుఁడవై యింత కఠినముగా నీవు నాకపకారము చేసినావు కాని మఱియెవ్వఁడును జేయఁడు. (ఇట్లు నిర్దయుఁడవై యింత కఠినముగానీవు బంధుండనగు నావిషయమయి యపకారము సేయుట యెంత మాత్రము యుక్తము కాదు) అని యింద్రజిత్తు విభీషణునితోఁ జెప్పెను.

ఇత్యుక్తో భ్రాతృపుత్రేణ ప్రత్యువాచ విభీషణః,

అజానన్నివ మచ్ఛీలం కిం రాక్షస! వికత్థసే. ౧౮
రాక్షసేన్ద్రసుతాసాధ్వీ! పారుష్యం త్యజ గౌరవాత్,

కులే యద్మ ప్రసూతో రక్షసాం క్రూరకర్మణామ్. ౧౯
గుణోఽయుం ప్రథమో నృణాం తన్మే శీలమరాక్షసమ్,

న రమే దారుణే నాహం న చాధర్మేణ వై రమే. ౨౦
భ్రాత్రా విసమశీలేన కథం భ్రాతా నిరస్యతే,

ధర్మా తృష్ణాతశీలం హి పురుషం పాపనిశ్చయమ్. ౨౧
త్యక్త్వా సుఖ మవాప్నోతి హస్తా దాశీవిషం యథా,

హింసాపరస్వాహరణే పరదారాభిమర్శనమ్ ౨౨
త్యాజ్య మాహు ర్గురాచారం వేశ్మ ప్రజ్వలితం యథా,

పరస్వానాం చ హరణం పరదారాభిమర్శనమ్. ౨౩
సుహృదా మతిశఙ్కాచ త్రయో దోషాః క్షయావహాః,

మహర్షీణాం వధో ఘోర స్సర్వదేవై శ్చ విగ్రహః. ౨౪
అభిమానశ్చ కోపశ్చ వైరిత్వం ప్రతికూలతా,
ఏతే దోషా మమ భ్రాతు ర్జీవితైశ్వర్యనాశనాః. ౨౫
గుణా స్సచ్ఛాదయామాసుర్గి పర్వతా నివ తోయదాః,

విభీషణుఁడు అన్నకొడుకు ఇంద్రజిత్తు చెప్పిన మాటను విని యతని కిట్లు బదులు చెప్పెను.

రాక్షసరాజకుమారుఁడా! దుష్టుడా! నీవు నాస్వభావంబు చెలిసియుఁ చెలియనివాఁడవువలె నెందు కిట్లు మాటలాడుచున్నావు? నేను పినతండ్రి నిట్లు గావించినానను కారణముచేతను నీవు పరుషవచనము లాడవలదు. ౧౬

నేను క్రూరులగు రాక్షసులయింటఁ బుట్టిన వాఁడనైనను సత్పురుషుల యుత్తమస్వభావముచెలె నాస్వభావము సాత్త్వికమే కాని రాక్షస స్వభావము కాదు. ౧౭

క్రూరమయిన కార్యముగాని యధర్మముగాని మొదలుండియే నాకెంతమాత్రము ఇష్టముగాదు. లేనియెడ స్వభావము భిన్నమగుటచేతను మాత్రమె నాయున్నను నేను ఎట్లు బదలుగుదును? ౧౮

ధర్మమును బదలినవాఁడును బాపమునే నేయనిశ్చయించిన వాఁడును నగు పురుషుని సహవాసముచేతనఁ దనమును బాపముగలుగును గావున యోగ్యుఁడగువాఁడు చేతికిఁ జుట్టుకొనిన సన్నముచెదలునట్లు ఆగుణార్థునింబరిత్యజించి సుఖంబు నొందవలయును. ౧౯

హింస, పరధనమును హరించుట, పరస్త్రీగమనము ఈదురాచారములు గలవానిని మండిపోవునట్టి గృహమునుబదలువట్లు తక్షణంబబదలివేయవలయును నని పెద్దలు చెప్పెదరు. ౨౦

పరధనముల హరించుటయుఁ బరస్త్రీలఁ బొందుటయుఁ హితముఁగోరు స్నేహితుల నమ్మకుండుటయుఁ నీమూఁడుదోషంబులు పురుషుని నశింపఁ జేయును. ౨౧

మహర్షులను గూర్చిరముగా నధించుటయుఁ సమస్తదేవతలతోను యుద్ధముసేయుటయుఁ గర్వము దీర్ఘకోపము బద్ధవైరము గలిగియుండుటయుఁ బరశ్రేయస్సును ద్వేషించుటయుఁ ఐశ్వర్యంబును జీవితంబును నశింపఁజేయునట్టి యీదోషంబులు నాయున్నయందుండుటవలన నివి మేఘంబులు పర్వతముల

దోషై రేతైర్ధ పరిత్యక్తో మయా భ్రాతా పితా తవ. ౨౬

నేయ మస్తి పురీ లఙ్కా న చ త్వం న చ తే పితా,
అతిమానీ చ బాలశ్చ దుర్వినీత శ్చ రాక్షస!. ౨౭.

బద్ధ స్త్వం కాలపాశేన బ్రూహి మాం యద్య దిచ్ఛసి,
అద్య తే వ్యసనం ప్రాప్తం కిం మాం త్వ మిహ వక్ష్యసి. ౨౮

ప్రవేష్టుంన త్వయా శక్యో న్యగ్రోధో రాక్షసాధమ!,
ధర్షయిత్వా చ కాకుత్స్థో న శక్యం జీవితుం త్వయా. ౨౯

యుధ్యస్వ నరదేవేన లక్ష్మణేన రణే సహ,
హత స్త్వం దేవతాకార్యం కరిష్యసి యమక్షయే. ౩౦
నిదర్శయ స్వాత్మబలం సముద్యతం
కురుష్వ సర్వాయుధ సాయకవ్యయమ్,
న లక్ష్మణ స్సైన్యత హీ బాణగోచరం
త్వ మద్య జీవ స్సబలో గమిష్యసి ౩౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తాశీతితమ స్సర్గః.

అ ష్టా శీ తి త మ స్స ర్గః.

విభీషణవచ శ్శ్రుత్వా రావణశ్చ క్రోధమూర్ఛితః,
అబ్రవీ త్పరుషం వాక్యం వేగే నాభ్యుత్పపాత హ. ౧
ఉద్యతాయుధనిస్త్రింశో రథే సుసమలఙ్కృతే,
కాలాగ్నియు క్తే మహతి స్థితశ్చ కాలా న్తకోపమః. ౨

నాపరింమనట్లు లతనిసుగుణంబుల సన్నింటి నాచ్ఛాదించినవి. ౪౫

నీతండ్రి నాయన్నను రావణుని నేనీదోషంబులుఁగలవాఁడగుటవలనఁ విడిచినాను. ౪౬

రాక్షసుఁడా! ఇఁకశీఘ్రంబునఁ ఈలంకాపురంబునందలి రాక్షసులను గర్వితుండవు గుమ్మఁడవగునీవును నీతండ్రిరావణుఁడును నశింపఁబోయెదరు. ౪౭

నీవు మృత్యుపాశంబునం దగులుకొంటివి. నన్నేమియునఁగోరెదవో అవన్నియుఁ జెప్పుము. నీయంతకాలము ప్రాప్తమయినప్పుడు నన్ను నిందించుటచే నేమిప్రయోజనము? ౪౮

రాక్షసాధముఁడా! స్వర్గోపవృత్తంబుఁ బ్రవేశించుటయిఁక నీకలవిగాదు మాయాసీతావధముచేఁ గకుత్స్థవంశసంభవులను రామలక్ష్మణుల నవమానపఱిచినావు కావున నీఁక జీవించుటకును నీకు శక్యము గాదు. ౪౯

మనుష్యనాగుఁడైన లక్ష్మణునితో యుద్ధంబు సేయుము. వాతుండవై యాకసములోనికంబున ఘనుఁడవగుచు లాజ్ఞాపించు పనులు సేయుచుండెదవు ౫౦

నీబలమంతయుఁజూపుము. సమస్తములయిన యాయుధంబులను బాణంబులను ప్రయోగించి కాఁజేయుము, నీవేమిచేసినను ఇప్పుడు లక్ష్మణుని బాణము బారింబడి నీవేమి నీసైనికులేమి యెంతమాత్రము జీవించి పోఁజాలరు. అని విభీషణుఁడు ఇంద్రజిత్తుతోఁ జెప్పెను. ౫౧

ఇది యెనుబదియేడవసర్గము.

ఎనుబదియెనిమిదవసర్గము.

ఇంద్రజిత్తు విభీషణుని వచనంబు విని పరమక్రుద్ధుండై భద్రాయుధములుచేపట్టి చక్రఁగానలంకృతంబయిసగుట్టిములు పూర్చిన మహారథంబుపైఁ బ్రలయకాలమునందలి యమునిభంగి భీకరాకారుండై వెలుంగుచు ఆతిదీర్ఘంబును విశాలంబును మహావేగంబును సారవంతంబును భయంకరంబునగు

మహాప్రమాణ ముద్యమ్య విపులం వేగవ ద్దృఢమ్,
ధను ర్భీమం పరామృశ్య శరాం శ్చామిత్రనాశనాన్. 3
తం దదర్శ మహేష్వాసో రథే సుసమలఙ్కృతః,
అలఙ్కృత మమిత్రఘ్నం రాఘవ స్సానుజం బలీ ౪
హనుమత్ప్లవ మాసీన ముదయస్థరవిప్రభమ్,

ఉవా చైనం సమారబ్ధ స్సామిత్రిం సవిభీషణమ్. ౫
తాం శ్చ వానరశార్దూలా
వశ్యేధ్వం మే పరాక్రమమ్,
అద్య మత్కార్ముకోత్సృష్టం శరవర్షం దురాసదమ్. ౬
ముక్తం వర్షమి వాకాశే వారయిష్యథ సంయుగే,
అద్య మో మాపకా భాణా మహా కార్ముకనిస్సృతాః ౭
విధమిష్యన్తి గాత్రాణి తూలా శి మి వానలః,
తీక్ష్ణసాయకనిర్భిన్నాన్ తూ శక్తిభిర్మో మరైః. ౮
అద్య మో గమయిష్యామి సర్వా నేవ యమక్షయమ్,

ఛీపత శ్శరవర్షాణిఛీ ప్రహస్తస్య మే యుధి ౯
జీమూత స్యేవ నదతశ్చ కఃస్థాస్యతి మమాగ్రతః,

రాత్రియుద్ధే మయా పూర్వం వజ్రకల్పనిసమై శ్శరైః. ౧౦
శాయితో స్థో మయా భూమా విసంజ్ఞా సపురస్సరా,
స్మృతి స్మ చేఽస్తి వా మన్యే స్వప్నం వా యమసాదనమ్ ౧౧
ఆశీవిష మివ క్రుద్ధం యన్మాం యోద్ధుం వ్యవస్థితః,

ధనుస్సును శత్రువుల ఛేదించునట్టి తీక్ష్ణబాణంబులను గ్రహించి విభీషణుని కభిముఖంబుగాఁ బోయి పరుషవచనంబుల పలికెను. ౧-౩

రథారూఢుండై చక్కఁగా నలంకృతుండైయున్నవాఁడును గొప్ప ధనుస్సు ధరించినవాఁడును బలవంతుఁడునగు నిందర్శిత్తు స్వతేజస్సుచేత నీ యలంకృతుండును శత్రువులం దప్పకవధించువాఁడును హనుమంతుని వీఁపుసం గూర్చుండి యుదయపర్వతంబుపై నున్న సూర్యునిభంగి వెలుంగుచున్న వాఁడునగు రామానుజుని లక్ష్మణుంజూచెను. ౪

ఇంద్రజిత్తు సంరంభంబున లక్ష్మణుని విభీషణుని ఆవానరవీరులనుం జూచి యిట్లని పలికెను. ౫

ఇఁక నాపరాక్రమంబుఁజూడుఁడు. ఇప్పుడు యుద్ధంబున ఆకాశం బునం గురియు వర్షమువంటిదైన యెట్టివారికి సమీపింప నలవిగాని నాధనుర్ముక్తబాణవర్షంబు నెట్లువారింపఁగలరో చూచెదను. ౬

ఇప్పుడు నాబాణంబులు మహాగ్నులనుండి వెడలినవై దూది నగ్ని త్రోత్రము దహించునట్లు మీదేహములను దహింపఁగలవు. ౭

ఇప్పుడు మిమ్ము అందఱను దీక్ష్ణబాణంబులచేతను శూలంబులచేతను ఈటెలచేతను యష్టులచేతను దోమరంబులచేతను వధించి యమలోకంబున కంపెదను. ౮

అధికమయిన హస్తలాఘవముగల నేను యుద్ధంబున బాణవర్షంబులు గురియుచు మేఘంబువలె గర్జించుచుండఁగా నాయెదుట నెవఁడు నిలువఁగ లఁడు? ౯

మున్ను రాత్రియుద్ధమునకు మీయిద్దఱను మితోడనవచ్చినవారలను వజ్రాశనులవంటి బాణములచే మూర్ఛితులయి నేలంబడునట్లు గావించినాను.

కుపితంబయిన పాములవంటివాఁడనయిన నాతోమఱల యుద్ధము నేయ వచ్చినావు కావున నీవు ఆరాత్రియుద్ధమును మఱచిపోతివో లేక నీకు మర ణకారమే ఆసన్న మాయెనో ఆని తలంచెదను. ఆని యింద్రజిత్తు లక్ష్మణుని

తచ్ఛ్రుత్వా రాక్షసేన్ద్రస్య గర్జితం లక్ష్మణస్తదా. ౧౨
అభీతవదనగ్ం క్రుద్ధో రావణిం వాక్య మబ్రవీత్,

ఉక్తశ్చ దుర్గమగ్ం పారగ్ం కార్యాణాం రాక్షస! త్వయా. ౧౩
కార్యాణాంకర్మణాం పారం యో గచ్ఛతిస బుద్ధిమాన్,

స త్వ మర్థస్య హీనార్థో దురవాప్యస్య కేన చిత్. ౧౪
వచో వ్యాహృత్య జానీషే కృతార్థోఽస్మీతి దుర్మతే',

అనర్థానగ్ం నాశ మసు స్వయూ చరిత స్తదా. ౧౫
తస్యాచారితో మూర్ఖో నైష పీడనిషేవితః,

యథా బాణపథం ప్రాప్య స్థితోఽహం తవ రాక్షస! ౧౬
దర్శయ సాధ్వస శ్చేష్టో వాచా త్వం కిం విశిష్యతే,

ఏవ ముక్తో ధనుర్భీమం పరామృశ్య మహాబలః. ౧౭
ససర్జ నిశితా న్బాణా నిన్ద్రజి త్సమితింజయః,

తే నిసృష్టా మహావేగా శ్చరా స్సన్నతపోపమాః. ౧౮
సంప్రాప్య లక్ష్మణం పేతు శ్చ్వసన్త ఇవ పన్నగాః,

తోఁ జెప్పెను. ౧౧

అప్పుడు లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తు చెప్పిన మాటను విని యెంతమాత్రమును ముఖంబున భయవికారంబు నొందక కపిపతుఁడై యతనితోఁ నిట్లని చెప్పెను. ౧౨

రాక్షసుఁడా! నీవు మమ్ము యమునింటికిఁ బంపుట మొదలగు నీకు నెఱవేర్ప నలవికాని కార్యములను నెఱవేర్చునట్లు నోటం జెప్పినావే కాని చేసినవాఁడవు కావు. ఎవఁడు వ్యర్థముగా బీరములు పలుకక కార్యసిద్ధిని సాధించునో అతఁడు బుద్ధిపంతుఁడు గాని నీవు కావు. ౧౩

దుష్టబుద్ధీ! నీవు ఎందుకును గొఱగాని వాఁడవు. అట్టి నీవు ఎట్టివానికిని సాధ్యముగానట్టి గమ్ము జయించుటయను ప్రయోజనమును గుఱించి చేతఁగాని వాఁడవయినను జయించెద మనుమాట మాత్రము చెప్పి దానంగృతార్థుఁడ వయినట్లు తలంచెదవు ౧౪

ఆప్పుడు రాత్రియుద్ధములోఁగు నీవు మాయఁ గనఁబడకే యంతెర్పా తుండవై యుద్ధము చేసితివే అది దొంగలుచేయుపనిగాని వీరులుచేయఁ దగినది కాదు. ౧౫

రాక్షసుఁడా! నే నప్పుడు నీ ప్రాణమునకు లక్ష్యమువై నీయెదుట నిలిచియున్నాను గదా! ఇప్పుడు ఆపగా క్రమును జక్కఁగాఁ జూపుము వ్యర్థముగా నిన్ను నీవే పొగడుకొనుచు చేత నేమి ప్రయోజనము? అని లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తుతోఁ జెప్పెను. ౧౬

మహాబలుండును దెక్కొయుద్ధంబుల జయించిన వాఁడునగు నింద్రజిత్తు లక్ష్మణుని మాటను విని భయంకరంబగు ధనుస్సు సారించి తీక్ష్ణబాణంబులఁ బ్రయోగించెను ౧౭

మహావేగంబులును సర్పముయొక్క విషముపలె భయంకరంబులును క్రుద్ధసర్పములు పలె నతితీక్ష్ణంబులునగు నాయింద్రజిత్తు ప్రయోగించిన బాణంబులు లక్ష్మణుని దేహంబున నాటినవి. ౧౮

శరైర్ రతిసహావేగైర్ రోషగా న్నారణాత్మజః. ౯౯
సౌమిత్రి మిన్దీజి ద్యుద్ధే వివ్యాధ శుభలక్షణమ్,

సశరైర్ రతివిద్ధాఙ్గో రుధిరేణ సముక్షితః. ౧౦
శుశుభే లక్ష్మణ శ్శ్రీమా న్నిర్ధూను ఇవ పావకః,
ఆస్రజిత్త్వాత్మనగి కర్మ ప్రసమీ క్ష్యాధిగమ్యచ. ౧౧
వినద్య సుమహానాదమిదం వచన మబ్రవీత్,
పత్రిణ శ్శితధారా స్తే శరా నుత్కర్మకచ్యుతాః. ౧౨
ఆదాస్యన్తేఽద్య సౌమిత్రే! జీవితం జీవితా న్తగాః,

అద్య గోమాయుసఙ్ఘా శ్చ శ్యేనసఙ్ఘా శ్చ లక్ష్మణ!. ౧౩
గృధ్రా శ్చ నిపతన్తు త్వాం గతాసుం నిహతం మయా,
ఉత్తిష్ఠస్థం సదాఽఽనార్యం రామగి పరమదుర్మతిః. ౧౪
భ్రాతరం భ్రాతర మద్యైన త్వాం ద్రక్ష్యతి మయా హతమ్,

విశి స్థకనచం భూమా వ్యపవిద్ధశరాసనమ్. ౧౫
హృతో త్తమాఙ్గం సౌమిత్రే! త్వా మద్య నిహతం మయా,

ఇతి బ్రువాణం సంరబ్ధం సరుషం రావణాత్మజమ్. ౧౬
హేతుమ దావ్యా మస్యర్థం లక్ష్మణగి ప్రత్యువాచ హ,

వాగ్బలం త్యజ దుర్బుద్ధే క్రూరకర్మాఽసి రాక్షస!. ౧౭
అథ కస్తా దృశ స్యేత శ్శంపాద యసుకర్మణా,

యుద్ధంబున వేగవంతుడగు రావణకుమారుండు మిక్కిలియుం నుంచ రాంగుఁడగు లక్ష్మణుని దేహంబునంగు మహావేగంబులగు నానేక బాణంబులు చొప్పించెను. ౧౯

శ్రీమంతుఁడగు నాలక్ష్మణుండు దేహంబంతయు బాణంబులు దగులుటచేత నెత్తుటం దడుపఁబడి పొగలేని యగ్ని కైవడిం బ్రకాశించెను. ౨౦

ఇంద్రజిత్తు తాను గావించిన కార్యముచే లక్ష్మణుఁడు నొచ్చుటం గని మహాధ్వని గలుగునట్లు సింహనాదంబు చేసి యిట్లని చెప్పెను. ౨౧

లక్ష్మణుఁడా! యెక్కిలు గట్టినయియు తీక్ష్ణంబులును ప్రాణనాశంబు నేయునయియు నగు వానినుర్వ్యంబులగు బాణంబులు ఇప్పుడు నీప్రాణంబులు గొనఁగలవు. ౨౨

లక్ష్మణుఁడా! ఇప్పుడు నాచేనిహతుఁడనైన నీదేహము నక్కిలకును డేగలకును గద్దలకును ఆహార మగుఁగాక. ౨౩

మిక్కిలియుం గురాత్ముఁడగు రాముఁడు నిజసోదరుండనియైన క్షత్రియాధముఁడఫు దుష్టుఁడఫు భీరుఁడనగు నీవు ఇప్పుడు నాచే నిహతుఁడవగుటను జూడఁగలఁడు. ౨౪

లక్ష్మణుఁడా! నేను నిన్ను వధించి నీతలను గొనిపోఁగా గవచము భిన్నమయి భూమిపయిఁ బాఱవేయఁబడిన ధనుస్సుతోఁగూడిన నీమొండెము నిప్పుడు రాముఁడు చూడఁ గలఁడు. అని ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౨౫

ఇట్లు వేగిరపాటునం బరుషంబుగాఁ బలుకుచున్న రావణకుమారు నింద్రజిత్తుంజూచి లక్ష్మణుండు యుక్తియుక్తంబును మహార్థంబునగు వాక్యంబున నిట్లనియె. ౨౬

దుర్బుద్ధివగు రాక్షసుఁడా! ఇట్లు నోటబీరంబులు పలుకుటను వదలుము. నీవుసమర్థుఁడవేని యిప్పుడామాటను నోటం జెప్పుటచే నేమిప్రయోజనము? బాహుబలంబునం గార్యంబు నెఱవేర్చిచూపుము. ౨౭

అకృత్వా కత్థసే కర్మ కిమర్థ మిహ రాక్షస. ౨౪
కురు తత్కర్మయే నాహం శ్రద్దధ్యాం తవ కత్థనమ్,
అనుక్త్వా పరుషం వాక్యం కించిద ప్యనవక్షిపన్. ౨౫
అవికత్థన్వధిష్యామి త్వాం పశ్య పురుషాధమ!,

ఇత్యుక్త్వా పఞ్చ నారాచా నాకర్ణం పూరితాన్ శితాన్. ౩౦
నిజఘాన మహావేగా న్లక్ష్మణో రాక్షసోరసి,

సువర్ణవాజితా బాణా జ్వలితా ఇవ పన్నగాః. ౩౧
నైరృతోర స్యభాసన్త సవితూ రశ్మయో యథా,

స శరైర్ రావణ స్తేన సరోషో రావణాత్మజః. ౩౨
సుప్రయుక్తై స్త్రిభి ర్బాణైర్ ప్రతివివ్యాధ లక్ష్మణమ్,

స బభూవ తదా భీమో నరరాక్షససింహయోః. ౩౩
వినర్ద న్తుములో యుద్ధే పరస్పరజయైషిణోః,

ఉభౌ హి బలసంపన్నౌ ఉభౌ విక్రమశాలినౌ. ౩౪
ఉభావపి సువిక్రాన్తౌ సర్వశస్త్రాస్త్రకోవిదౌ,
ఉభౌ పరమదుర్జేయౌ వతుల్యబలతేజసౌ. ౩౫

యుయుధాతే తదా వీరౌ గ్రహౌ వివ నభోగతౌ,

బలవన్తౌ వి వాభీతౌ యుధి తౌ దుష్ప్రధర్షణౌ. ౩౬
యుయుధాతే మహాత్మానౌ తదా కేసరిణా వివ,

రాక్షసుఁడా! పనిచేయక యిచ్చట నిన్ను నీవే పొగడుకొనుటవలన నేమిగలదు? నేను నీమాటను సత్యమట్లు కార్యముగావించి చూపుము. 29

పురుషాధముఁడవగు నింద్రజిత్తా! నేను బరుషవచనంబు లాడకయ కొంచెమేని నిన్నాక్షేపింపకయు ఆత్మస్తుతిచేసి కొనకయ నిన్నిప్పుడు వధించి పుచ్చెదను. చూడుము. అని లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తుతోఁ బెల్పెను 2౯

ఇట్లు పలికి లక్ష్మణుఁడు మహావేగంబులుఁ దీక్ష్ణంబులునగునైదుబాణం బులను ఆజ్ఞాత్రాడు చెవివఱకు నాకర్షించి యింద్రజిత్తు వక్షస్థలంబున నా టెను. 30

మంచి యెక్కములు కట్టియుండుటచే మహావేగంబులగు నాబాణంబులు క్రూరసర్పంబులుంబోలె జ్వలించుచు నారాక్షసుని వక్షంబున సూర్యకిరణం బులకరణి వెలింగినవి. 31

రావణకుమారుండు లక్ష్మణునిచే బాణంబులంబ్రహరింపఁబడిన వాఁడై కోపించి మూఁడుబాణంబులఁ గుఱిదప్పక చెవివఱకు లాగి లక్ష్మణునిపయిం బ్రయోగించెను. 32

అప్పుడు యుద్ధంబున మనుష్యశ్రేష్ఠుఁడగు లక్ష్మణుఁడును రాక్షసశ్రే ష్ఠుఁడగునింద్రజిత్తును ఒకరినొకరు జయింపఁగోరి యొండొరులపైఁ జేయు బాణప్రయోగము భయంకరంబయి యొప్పెను. 33

ఇంద్రజిల్లక్ష్మణులు ఇద్దఱును బలవంతులు మహాపరాక్రమశాలులు సమస్తాయుధములయందు నేర్పరులు సమస్తదివ్యాస్త్రంబులు దెలిసిన వారలు జయింపనలవిగాని వారు సరిలేని బలపరాక్రమంబులు గలవారు కావున ఒకరి నొకరు సమముగాఁ బోరిరి. 34-35

అప్పుడు వీరులగు నింద్రజిల్లక్ష్మణులు ఆకాశంబున గ్రహములు పోరి నట్లు యుద్ధము చేసిరి.

అప్పుడు యుద్ధంబున నెట్టివారికిని సెదిరింపనలవిగానివారలను మహాప రాక్రమశాలులు నగు నాయింద్రజి ల్లక్ష్మణులు ఎంతమాత్రము భయము

బహూ నవసృజన్తౌ హి మార్గణౌఘాన్ నవస్థితౌ. 32
నరరాక్షససింహౌ తౌ ప్రహృష్టౌ వధ్యయుధ్యతామ్.

సుసంప్రహృష్టౌ నరరాక్షసోత్తమౌ
జయైషిణౌ మార్గణచాపధారిణౌ,
పరస్పరం తౌ ప్రవవర్షతుర్భృశం
శరౌఘధారేణ బలాహకావివ. 33
అభిప్రవృద్ధౌ యుధి యుద్ధకోవిదౌ
శరాసిచణ్డౌ శితశస్త్రధారిణౌ,
అభీక్ష్ణమాపివ్యథతుర్మహాబలౌ
మహావనే శమ్బరవాసవావివ.

ఇతి శ్రీయుద్ధకాణ్డేఽష్టాశీతితమ స్సర్గః.

ఏకోననవతితమ స్సర్గః.

తత శ్శరం దాశరథి స్సన్ధా యామిత్రకర్శనః,
ససర్జ రాక్షసేన్ద్రాయ క్రుద్ధ స్సర్పమివ శ్వసన్. 1

తస్య జ్యాతలనిర్ఘోషం స శ్రుత్వా రావణాత్మజః,
వివర్ణవదనో భూత్వా లక్ష్మణం సముదైక్షత. 2
తం వివర్ణముఖం దృష్ట్వా రాక్షసం రావణాత్మజమ్,
సౌమిత్రిం యుద్ధసంయుక్తం ప్రత్యువాచ విభీషణః. 3
నిమిత్తాన్యనుపశ్యామి యాన్యస్మిన్ రావణాత్మజే,
త్వరతేన మహాబాహో! భగ్న ఏష న సంశయః. 4

నొందక వృత్రుండును దేవేంద్రుఁడును బోరినట్లు సింహములు పోరినట్లుపోరిరి.

మనుష్యశ్రేష్ఠుఁడగు లక్ష్మణుఁడును రాక్షసోత్తముఁడగు నింద్రజిత్తును వెనుదీయక వెక్కు_బాణసమూహంబుల నొండొరులపయిం బ్రయోగించుచు సంతోషంబునం బోరిరి. 32

లక్ష్మణుఁడును ఇంద్రజిత్తును ధనుర్బాణంబులు ధరించి మిక్కు_లి సంతుష్టులయి యొండొరుల జయించు తమకంబున మేఘములు జలమువర్షించునట్లు ఒకరిపై నొకరు బాణసమూహంబులు ప్రయోగించిరి. 33

యుద్ధంబునం బండితులును ఖడ్గబాణంబులు మొదలగుతీక్ష్ణములయిన యాయుధములు ధరించియున్నవారలును మహాబలశాలులునగు నా యింద్రజిల్లక్ష్మణులు యుద్ధంబుననినుమడించిన శౌర్యంబుతో శంబరుండును ఇంద్రుఁడునుంబోలె నొకరితో నొకరుపోరిరి. 34

ఇది యెనుబదియొనిమిదివసర్గము.

ఎనుబదితొమ్మిదవసర్గము.

అంత శత్రునాశనుండగు లక్ష్మణుండు కుపితుండయి కృష్ణసర్పంబువోలె నిట్టూర్పులు నిగుడించుచు నొకదివ్యబాణంబు వింటం గూర్చి యింద్రజిత్తునిపైఁ బ్రయోగించెను. 1

రావణకుమారుఁడు లక్ష్మణునియల్లెత్రాటిధ్వనినివిని భయంబునందెల్లఁ బాతిన మొగంబుతో లక్ష్మణుం జూచెను. 2

విభీషణుఁడు భయంబున నింద్రజిత్తుని మొగంబు వెల్లనగుటంజూచి యుద్ధంబునం దేకాగ్రుండై యున్న లక్ష్మణుం జూచి యిట్లనియెను. 3

మహాబలంబులగు బాహువులు గల లక్ష్మణుఁడా! ఇంద్రజిత్తునందుఁ గలిగిన ముఖవైవర్ణ్యము మొదలగు నిమిత్తంబులం జూడఁగా నితఁడు భంగము నొందెనని స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది కావున నీవు శీఘ్రంబున వీని వధింపుము. అని విభీషణుఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. 4

తత స్సన్ధాయ సౌమిత్రి ర్బాణా నగ్నిశిఖోపమాన్,
ముమోచ నిశితాం స్తస్మి న్ సర్పానివ మహావిషాన్. ౫

శక్రాశనిసమస్పర్శై ర్లక్ష్మణే నాహత శ్శరైః,
ముహూ ర్తమభవ న్మూఢ స్సర్వసంతుభితేన్ద్రియః. ౬

ఉపలభ్య ముహూ ర్తేన సంజ్ఞాం ప్రత్యాగతేన్ద్రియః,
దద ర్శావస్థితం వీరం పితరో దశరథాత్మజమ్. ౭

సోఽభిచక్రామ సౌమిత్రిం రోషా త్సంరక్తలోచనః,
అబ్రవీ చ్చైనం మాసాద్య వున స్స పరుషం వచః. ౮
కిం న స్మరసి తద్యుద్ధేప్రథమే మత్పరాక్రమమ్,
నిబద్ధ స్త్వం సభ్రాత్రా యదా భువి విపేష్టసే. ౯
యువాం ఖలు మయా యుద్ధే శక్రాశనిసమైశ్శరైః,
శాయితౌ ప్రథమం భూమా వసంజ్ఞా సపురస్సరౌ. ౧౦

స్మృతి ర్వా నాస్తి తే మన్యే వ్యక్తం వా యమసాదనమ్,
గన్తు మిచ్ఛసి యస్మా త్త్వం మాం ధర్షయితు మిచ్ఛసి. ౧౧

యది తే ప్రథమే యుద్ధే న దృష్టో మత్పరాక్రమః,
అద్య తే దర్శయిష్యామి తి ష్ఠేదానీం వ్యవస్థితః. ౧౨

ఇ త్యుక్త్వా స ప్తభి ర్బాణై ర్విభివ్యాథ లక్ష్మణమ్,
దశభి స్తు హనూమన్తం తీక్ష్ణధారై శ్శరో త్తమైః. ౧౩
తత శ్శరశతే నైవ సుప్రయుక్తేన వీర్యవాన్,

అంత లక్ష్మణుండు అగ్నిజ్వాలలుంబోలె వెలుంగుచున్నవియు సర్పం బులుం బోలె మహావిషంబులనగు తీక్ష్ణబాణంబులనో వింట సంధించి యింద్ర జిత్తుపైఁ బ్రయోగించెను ౫

ఇంద్రజిత్తు ఇంద్రుని వజ్రాయుధమువంటి బాణముల లక్ష్మణునిచే నొప్పింపఁబడి ముహూర్తకాలము సకలేంద్రియంబుల జ్ఞానంబు దప్పి మూర్ఛనొందెను. ౬

వీరుండగు రావణపుత్రుఁడు ముహూర్తంబునకుఁ దెలివొంది తనయొ గుట యుద్ధంబునకు నిరీక్షించుచు నిలిచియున్న వీరుఁడగు దశరథకుమారుం గనెను. ౭

ఆయింద్రజిత్తు కోపంబునం గన్నుల నెఱ్ఱదనంబు గదుర లక్ష్మణుని మీఁదికిఁ బోయి యతని సమీపించి మఱలఁ బరుషంబుగా నిట్లనియె. ౮

నీవు నీయన్నయు బాణంబులచే బద్ధులరయి నేలం బడి పాఁటలు చుంటిరే; ఆమొటియుద్ధమునందలి నాపరాక్రమమును మఱచిపోతివా యేమి?

ముందు యుద్ధంబున నేను మీయన్నదమ్ముల నిర్వురను మీపరివారము లను వజ్రాయుధ సమానములగు బాణములచే మూర్ఛితులం జేసి నేలం బడు వట్లు గావించినాను గదా! ౧౦

ఆట్లు నాపరాక్రమము దెలిసియు నీవు న న్నెదిరింప వచ్చుటంజూ డఁగా బుద్ధిలేనివాఁడ వని గాని లేక యమలోకమునకుఁ బోవ నాశగొని యున్నావని గాని స్పష్టముగాఁ దోఁచుచున్నది. ౧౧

మొదటియుద్ధమపుడు నాపరాక్రమమును నీవు చూడకున్నయెడ ఇప్పు డు నీకుఁ జూపెదను. ఓడక నిలిచి యుద్ధము సేయుము. అని యింద్రజిత్తు లక్ష్మణునితోఁ బెఱ్ఱనె. ౧౨

ఈప్రకారంబునం బలికి యయ్యింద్రజిత్తు లక్ష్మణు నేడు బాణంబు లను వానుమంతుని దీక్ష్ణంబులగు పది యుత్తమబాణంబులను నొప్పించెను.

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడగు నింద్రజిత్తు లక్ష్మణాది విషయము కన్న

క్రోధా ద్ద్విగుణసంరబ్ధో నిర్బిభేద విభీషణమ్. ౧౪

తద్దృష్ట్వా స్తద్గతా కర్మ కృతం రామానుజ స్తదా,
అచిన్తయిత్వా ప్రహసన్నైత త్కించి దితి బ్రువన్. ౧౫

ముమోచ స శరా న్ఘోరాన్ సంగృహ్య నరపుఙ్గవఃన,
అభీతవదనఃన క్రుద్ధో రావణిం లక్ష్మణో యుధి. ౧౬
నైవం రణగతా శ్శూరాఃన ప్రహరన్తి నిశాచరా!,
లఘువ శ్చాల్పవీర్యా శ్చ సుఖా హీమే శరా స్తవ. ౧౭

నైవం శూరా స్తు యుధ్యన్తే సమరే జయకాఙ్క్షిణఃన,

ఇత్యేవం తం బ్రువాణ స్తుశరవర్షై రవాకిరత్. ౧౮

తస్య బాణై స్సువిధ్వస్తం కవచం హేమభూషితమ్,
వ్యశీర్యత రథోపస్థే తారాజాల మి వామ్బరాత్. ౧౯

విధూతవర్మా నారాచై ర్బభూవ స కృతవ్రణఃన,
ఋన్దీజి తుమరే వీరఃన ప్రరూఢ ఇవ సానుమాన్. ౨౦

తత శ్శరసహస్రేణ సంక్రుద్ధో రావణాత్మ జఃన,
బిభేద సమరే వీరం లక్ష్మణం భీమవిక్రమఃన. ౨౧
వ్యశీర్యత మహా ద్దివ్యం కవచం లక్ష్మణస్య చ,
కృతప్రతికృతాన్యోన్యం బభూవతు రభిద్రుతౌ. ౨౨

నిను మడిగోపంబున ఆకర్ణపూరితంబులగు నూఱు బాణంబులచే విభీషణు నొప్పించెను. ౧౪

ఇంద్రజిత్తు గావించిన కార్యముం జూచి లక్ష్మణుఁడు దాని సరకు సేయక సవ్వుచు, "ఈ బాణములు కొంచెమేని బాధింప కున్నవి" అని పలికెను. ౧౫

పురుషోత్తముఁడగు నాలక్ష్మణుఁడు ఎంతమాత్రము భయము నొందక కుపితుఁడై భయంకర బాణంబులు దీసి యింద్రజిత్తుపైఁ బ్రయోగించెను. ౧౬

రాక్షసుఁడా! నీ బాణములు ఎంతమాత్రము బలము లేనందునఁ దేలికగాను బాధలేక సుఖముగా నున్నవి. యుద్ధంబున శూరులు ఎచటనేనియు నింత చులకనగాఁ బ్రహరింపరు. ౧౭

యుద్ధంబున జయముఁ గోరునట్టి శూరులు మాత్రము ఈప్రకారమున యుద్ధము సేయరు. అని లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తుతోఁ బెనెను.

లక్ష్మణుఁడిట్లు పలుకుచునే యింద్రజిత్తుపై బాణవర్షంబులు గురిసెను.

బంగారముచే నలంకృతంబయిన యీ యింద్రజిత్తు కవచము లక్ష్మణ బాణంబులచేఁ దునకలుగా ఖండింపఁబడి ఆకాశంబునుండి నక్షత్రంబులు రాలునట్లు రథంబుపై రాలెను. ౧౯

యుద్ధంబునఁ గవచంబు భిన్నమయి బాణంబులచే మిక్కిలి వ్రణంబులు దగులుటంజేసి వీరుఁడగు నాయింద్రజిత్తు పర్వతంబువోలెఁ గొంతదడవు నిశ్చలుండై యుండెను. ౨౦

అంత భయంకర పరాక్రముఁడగు నింద్రజిత్తు యుద్ధంబునం బరమక్రుద్ధుండై వీరుఁడైన లక్ష్మణుని వేయి బాణంబులచే నొప్పించెను. ౨౧

శ్రేష్ఠంబును పారపంతంబునగు లక్ష్మణుని కవచమునూడ భిన్నమయ్యెను; అట్లు ఇంద్రజిల్లక్ష్మణులు ఒకరు చేసినదానికి మఱియొకరు బదులు చేయుచు నొండొరులం దలపడి పోరిరి. ౨౨

అభీక్ష్ణం నిశ్వసన్తౌ తౌ యుధ్యేతాం తుములం యుధి,
శరసంకృత్తసర్వాఙ్గౌ సర్వతో రుధిరోక్షితౌ. ౨౩

సుదీర్ఘకాలం తౌ వీరా వన్యోన్యం నిశితైః శరైః,
తతక్షతుర్మహాత్మానా రణకర్మవిశారదా. ౨౪
బభూవతుశ్చాత్మజయే యత్తౌ భీమపరాక్రమా,
తౌ శరాఘైస్తదా కీర్ణా నికృత్తకవచధ్వజౌ. ౨౫
స్రవన్తౌ రుధిరం చోష్ణం జలం ప్రస్రవణా ఇవ,

శరవర్షం తతోఘోరం ముఞ్చతో ర్భీమనిస్వనమ్. ౨౬
సాసారయోరి వాకాశే నీలయోరి కాలమేఘయోః,
తయోరథ మహా న్కాలో వ్యత్యయా ద్యుద్ధ్యమానయోః. ౨౭

న చతౌ యుద్ధవై ముఖ్యం శ్రమం వా ప్యుపజగ్మతుః,

అస్త్రాణ్యస్త్రవిదాం శ్రేష్ఠౌ దర్శయన్తౌ పునఃపునః. ౨౮
శరా నుచ్చావచాకారా నన్తరిక్షే బబన్ధతుః,

వ్యపేతశ్రమ మస్యన్తౌ లఘు చిత్రం చ సుష్ఠు చ. ౨౯
ఉభౌ తు తుములం ఘోరంచక్రతు ర్నరరాక్షసౌ,

తయోరి పృథక్పృథ గ్భీమ శ్శస్త్రయుద్ధే తలనిస్వనః. ౩౦
ప్రకమ్పయన్నజనం ఘోరో నిర్ఘాత ఇవ దారుణః,

స తయోర్భిదతే శబ్ద స్తదాసమరసక్తయోః. ౩౧

ఇంద్రజిల్లక్ష్మణులు దేహమంతయు బాణములచే గాయములు చేయఁ బడి నెత్తుటందడుపఁబడిన వారలయి యధికముగా నిట్టూర్పులు నిగుడించుమఁ బోరిరి. 93

మహాపరాక్రమశాలులు యుద్ధమునందు నేర్పుగలవగు నాయింద్ర జిల్లక్ష్మణులు బహుకాలమువఱకు నొకరి నొకరు తీక్ష్ణబాణంబుల నొప్పించిరి. ఆప్పుడు భయంకర పరాక్రములగు నాయింద్రజిల్లక్ష్మణులు ఒకరిపై నొకరులు బాణసమూహంబులు పరఁగించుచు ఒండొరులకవచంబులను ధ్వజంబులను ఖండించి సెలయేళ్లు జలంబు స్రవించునట్లు వేడినెత్తురు స్రవించుచు జయంబు నొందుటకై ప్రయత్నంబునఁ బోరిరి. 94

ప్రలయకాలంబున నల్లని మేఘంబులు ధారలుగా వర్షంబు గురియునట్లు ఆయింద్రజిల్లక్ష్మణులు ఒకరిపై నొకరు భయంకరముగా భయంకర ధ్వని గలుగునట్లుగా బాణవర్షంబులు గురియుచు బహుకాలము యుద్ధము చేసిరి 95-98

ఆట్లు బహుకాలము యుద్ధము చేయుచున్నను ఆ యింద్రజిల్లక్ష్మణులకు విసుగుగాని శ్రమముగాని యెంతమాత్రము గలుగ లేదు.

సమస్తదివ్యాస్త్రంబులు నేర్చినవారిలో నుత్తములగు నాయింద్రజిల్లక్ష్మణులు ఒకరిపై నొకరు దివ్యాస్త్రంబులు ప్రయోగింపుచు ఆకాశంబు నిండునట్లు నానావిధములైన బాణంబులం బరఁగించిరి. 99

రాక్షసుండును రఘువీరుఁడును ఒక బాణమేని వ్యర్థముగానట్లుగా నాశ్చర్య కరంబగు లాఘవ వేగంబునఁజక్కఁగా నొండొరులపై బాణములు ప్రయోగించుచు భయంకరంబుగా యుద్ధముగావించిరి. 9

ఆయింద్రజిల్లక్ష్మణుల జ్యాతలధ్వని ఉభయసైనికులను వెఱపించుచు పిడుగు పడునప్పుడు గలుగు ధ్వనివలె భయంకరంబై వేఱువేఱుగా వినంబడినది. 10

ఆప్పుడు ఆయింద్రజిల్లక్ష్మణులు యుద్ధము సేయుచుండఁ గా ఆకాశం

సుఘోరయో ర్నిష్టనతో ర్గగనే మేఘయో రివ,

సువర్ణపుఙ్ఖై ర్బాణౌఘైర్బలవద్భి ర్మృత్యుసన్నిభైః. 31
ప్రసున్రువా తే రుధిరం కీర్తిమన్తౌ జయైషిణౌ,

తే గాత్రయో ర్నిపతితా రుక్మపుఙ్ఖా శ్శరా యుధి. 33
అసృజన్తౌ వినిష్పత్య వివిశు ర్ధరణీతలమ్,
అన్యే సునిశితై ర్బాణై ర్గాఢాశే సంబభూవిరే. 3౪
బభిద్యు శ్చిచ్ఛిదు శ్చాన్యే తయో ర్బాణా స్సహస్రశః,

స బభూవ రణో ఘోర స్తయో ర్బాణసమా కులః 3౫
అగ్నిభ్యా మివ దీప్తాభ్యాం సత్రే కుశమయ శ్చ యః,

తయో రపి కృతవ్రణౌ దేహౌ శుశుభా తే సుహృత్తమోః. 3౬
సపుష్పా వివ నిమ్నత్రై పనే శాల్మలికింశుకౌ,

చక్రతు స్తుములం ఘోరం సన్నిపాతం ముహుర్ముహుః 3౭
ఇన్ద్రజిల్లక్ష్మణ శ్చైన పరస్పరవధైషిణౌ,
లక్ష్మణో రావణిం యుద్ధే రావణి శ్చాపి లక్ష్మణమ్ 3౮
అన్యోన్యం తా వభిఘ్నన్తౌ న శ్రమం ప్రత్యపద్యతామ్,
బాణజాలై శ్శరీరస్థై రవగాఢై స్తరస్వినౌ. 3౯
శుశుభా తే మహావీర్యౌ ప్రరూఢా వివ పర్వతౌ,

బున గర్జించుచున్న భయంకరంబులగు మేఘములయొక్క ధ్వనివంటి మహా ధ్వని వినంబడినది. 30

అధికమయిన కీర్తిగల వారలును జయము నొందవలెనని పట్టుదలతో యుద్ధము సేయుచున్నవారలును బలవంతులు నగు నింద్రజిత్తును లక్ష్మణుండును బంగారు పింజలుగల బాణంబులచే గాయంబులు నొందుటచేసి వారిదే హంబులనుండి యధికంబుగా నెత్తురు గాతీసది. 31

యుద్ధంబునఁ గాంచనాలంకృతంబులగు బాణంబులు రాక్షస రిపు వీర దేహంబులం జొచ్చి నెత్తురుతోఁగూడ వెడలి భూమిం బ్రవేశించినవి.

ఆ వీరులు ప్రయోగించిన కొన్ని బాణంబులు ఆకాశంబునఁ దీక్ష్ణం బులగు నాయుధంబులం దాఁకినవి. మఱికొన్ని యితరబాణంబులను వేనవే లుగా ఖండించినవి. 32

ఆయుద్ధము చూపఱుంకు భయంకరంబై యొప్పినది. అందు ఇంద్రజి ల్లక్ష్మణులు ప్రయోగించునట్టి బాణసమూహము యజ్ఞముసందు జ్వలించుచు న్నగార్హ పత్యావహనీయాగ్నిహోత్రంబులతోఁ గూడిన దర్భసమూహము వలె నొప్పెను. 33

మహాపరాక్రమశాలులగు నాపోరుల దేహములు గాయములు దగిలి యుండుటవలన వినంబున నెఱ్ఱని పుష్పములతో నిండి యాకులే లేకయున్న బూరుగు మోదుగు చెట్టులంబోలె బ్రకాశించినవి 34

రావణుని కొడుకును దశరథునిపుత్రుఁడ ను ఒకరినొకరు ఐదింపఁ గోరి నవారలయి మాటిమాటికి భయంకరముగునట్లు యుద్ధము గావించిరి. 35

యుద్ధంబున లక్ష్మణుఁడు రావణపుత్రుని రావణపుత్రుఁడు లక్ష్మణుని బల స్వరము నొప్పించుచుఁ బోరినను ఎంతమాత్రము శ్రమము నొందరైరి. 36

వేగవంతులు మహాబలశాలులు నగు నావీరులు బాణసమూహములు దేహంబునం గ్రుచ్చుకొని యుండుటవలన వ్యథములు మొలిచిన పర్వతం బులకరణిం బ్రకాశించిరి. 37

తయో రుధిరసిక్తాని సంవృతాని శరైర్భృశమ్ ౧౦
బభ్రాజు స్సర్వగాత్రాణి జ్వలన్త ఇవ పావకాః,
తయో రథ మహా న్కాలో వ్యత్యయాద్యుధ్యమానయోః.౧౧
న చతౌ యుద్ధవై ముఖ్యం శ్రమం వా ప్యుపజగ్మతుః.

అథ సమరపరిశ్రమం నిహన్తుం
సమరముఖే వ్యజితస్య లక్ష్మణస్య,
ప్రియహిత ముపపాదయ న్మహౌజా
స్సురర ముపేత్య విభీషణో ఽవతస్థే. ౧౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ఏకోననవతితమ స్సర్గః.

న వ తి త మ స్స ర్గః.

యుధ్యమానా తు తౌ దృష్ట్వా ప్రసక్తౌ నరరాక్షసౌ,
ప్రభిన్నా వివ మాతఙ్గౌ పరస్పరవధైషిణౌ. ౧
తౌ ద్రష్టుకామ స్సఙ్గ్రామే పరస్పరగతౌ బలీ,
శూర స్స రావణభ్రాతా తస్థౌ సఙ్గ్రామమూర్ధని. ౨
తతో విష్ఫారయామాస మహా ద్ధను రవస్థితః,
ఉత్ససర్జ చ తీక్ష్ణాగ్రా న్రాక్షసేషు మహాశరాన్. ౩

తే శరా శ్శిఖిసంకాశా నిపతన్తో స్సమాహితాః,
రాక్షసా న్దారయామాసు ర్వజ్రా ణీవ మహాగిరీన్. ౪
విభీషణ స్యానుచరా స్తేఽపి శూలాసిపట్టసైః,
చిచ్ఛిదు స్సమరే వీరా న్రాక్షసా న్రాక్షసో త్తమాః. ౫
రాక్షసై స్తైర్ధ పరిక్షత స్స తదా తు విభీషణః,
బభౌ మధ్యే ప్రవృష్టానాం కలభానా మివ ద్విపః. ౬

బాణంబులచేఁ గప్పఁబడి సెత్తుటం దడిసియున్న యావీరుల యవయవములు జ్వలించుచున్న యగ్నిహోత్రంబులభంగి వెలింగెను. ౪౦

అంత నారాయణకుమారుఁడును దశరథపుత్త్రుఁడును బెద్దకాలము యుద్ధముసేయుచున్నను వారికియుద్ధముపై వినుగుగాని శ్రమముగాని యొంతమాత్రము గలుగదయ్యెను. ౪౧

అంత మహాపరాక్రముఁడగు విభీషణుఁడు యుద్ధముఖంబుల సెవ్వరిచేతను జయింపఁ బడవిగాని లక్ష్మణునకు యుద్ధాయాసము దీఱుటకై ఆతనికి సంతోషంబును హితంబును గల్గునట్లు యుద్ధరంగముముందట నిచ్చి నిలిచెను.

ఇది యెనుబదితొమ్మిదవ సర్గము

తొంబదియవసర్గము

బలవంతుఁడు శూరుఁడునగు విభీషణుఁడు యుద్ధంబున మదపుజేసుంగులంబోలె నొండొరులం దాఁకి యొకరినొకరు జయింపఁ గోరి పోరుచున్న యా లక్ష్మణేంద్రజిత్తులం జూడఁగోరి వారలం జూచినపిమ్మటఁ దానును యుద్ధంబుసేయుటకై యుద్ధభూమి సన్నిభాగంబున నిలిచెను. ౧-౨

అంత నవ్విభీషణుఁడు యుద్ధరంగంబున నిలిచి గొప్పధనుస్సుగొని మహాధ్వని గలుగునట్లు నారిసారించి రాక్షసులపైఁ దీక్ష్ణబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. ౩

ఆబాణంబులు అగ్నివలె మండుచు గుఱిదప్పక రాక్షసులం దాఁకి వజ్రాయుధము పర్వతములను ఛేదించునట్లు రాక్షసులను ఛేదించినవి ౪

రాక్షసోత్తములగు విభీషణుని సచివులును యుద్ధంబున శూల ఖడ్గాద్యాయుధంబులచేత రాక్షసులను వధించిరి ౫

అప్పుడు తనసచివులగు రాక్షసులనడుమనున్న యవ్విభీషణుఁడు మదించిన యేనుఁగుగున్నలి నడుమ నుండు మదపుటేనుంగువలెఁ జూడ

తత స్సంచోదయానో వై హరీ వ్రక్షోరణప్రియాన్,
ఉవాచ వచనం కాలే కాలజ్ఞో రక్షసాం వరః. ౬

ఏకోఽయం రాక్షసేన్ద్రస్య పరాయణ మివ స్థితః,
ఏత చ్ఛేషం బలం తస్య కిం తిష్ఠత హరీశ్వరాః!. ౭

అస్మిన్నివిహతే పాపే రాక్షసే రణమూర్ధని,
రావణం వర్జయిత్వా తు శేష మస్య బలం హతమ్. ౮
ప్రహస్తో నిహతో ఽరో నికుమ్భ శ్చ మహాబలః,
కుమ్భకర్ణ శ్చ కుమ్భ శ్చ ధూమ్రాక్షశ్చ నిశాచరః. ౯
జమ్బుమాలీ మహామాలీ తీక్ష్ణవేగోఽశనిప్రభః,
సుప్తఘ్నో యజ్ఞకోపశ్చ వజ్రదంష్ట్ర శ్చ రాక్షసః. ౧౦
సంహ్రాదీ వికటో నిఘ్న స్తపనో దమ ఏవచ,
ప్రఘూసరి ప్రఘస శ్చైన వ్రజఙ్ఘోఽజఙ్ఘ ఏవచ ౧౧
అగ్ని కేతుశ్చ దుర్ధర్షో రశ్మి కేతుశ్చ వీర్యవాన్,
విద్యుజ్జివహ్వో ద్విజిహ్వశ్చ సూర్యశత్రుశ్చ రాక్షసః. ౧౨
అకమ్పన స్సుపార్శ్వ శ్చ చక్రమాలీ చ రాక్షసః,
కమ్పన స్సప్తవన్తో తే దేవా న్తకనరా న్తకా. ౧౩
ఏతా న్నిహ తాన్తిబలా న్బహూ న్రాక్షసస త్తమాన్,
బాహుభ్యాం సాగరం తీర్త్వా లఙ్కాం గోష్పదం లఘు ౧౪

ఏతావదేవ శేషం వో జేతవ్య మిహ వానరాః,

నొప్పెను. ౬

అంత నేకాలంబున నేది చేయఁదగినదో ఆదంతయుఁ దెలిసిన వాఁడ గురాక్షసోత్తముఁడు విభీషణుండు రాక్షసులతో యుద్ధముసేయు నుత్సుకులయి యున్న వానరులకు మతియు నుత్సాహంబు గల్గులకై యీకాలంబునం జెప్పవలసిన రీతిని ఇట్లనిపలికెను. ౭

వానరవీరులారా! ఈయింద్రజిత్తు బకఁడె యిఁక రావణునకుగతి; రావణుని సైన్యములో నీతఁడొకఁడె శూరుఁడు మిగిలియున్నాఁడు; మీర లేల యీతని నుపేక్షించెదరు? ౮

దుష్టుఁడగు నీయింద్రజిత్తు యుద్ధంబున హతుండగునేని రావణుం డొకఁడు దక్కఁ దక్కినరాక్షసుని బలమంతయు హతమయినట్లగుచున్నది.

వీరుండగు ప్రహస్తుఁడు హతుఁడయ్యె; మహాబలుఁడు నికుంభుఁడును వధింపఁబడిరి; కుంభకర్ణుండును నిహతుఁడయ్యె; మతియుఁ గుంభుఁడు, ధూమ్రాక్షుఁడు, జంబుమాలి, మహామాలి, తీక్ష్ణకేశుండు, ఆశనిప్రభుఁడు, సుప్తఘ్నుఁడు, యజ్ఞకోపుఁడు, వజ్రదంష్ట్రుండు, సంహ్రాది, వికటుఁడు, నిఘ్నుఁడు, లేపనుఁడు, దముండు, ప్రఘానుఁడు, ప్రఘసుఁడు, ప్రజంఘుఁడు, జంఘుఁడునను నీరాక్షసవీరులం బొరిగొంటిరి; దుర్ధర్షుండగు నగ్నికేతుని, బరాక్రమశాలియగు రశ్మికేతునిఁ బరిమార్చితిరి; మతియుం విద్యుజ్జిహ్వుండును, సూర్యశత్రుఁడును, అకంపనుఁడును, సుపార్శ్వుఁడును, జక్రమాలియుఁ, గంపన్నిడు లోనుగాఁగల రాక్షస ప్రధానుల ననేకులం బొరిపుచ్చితిరి; బల వంతులగు దేవాంతక నరాంతకులనుగూడ వధించి పుచ్చితిరి. ౧౦-౧౪

మీరలు మహాబలశాలులగు నీరాక్షసవీరులఁ బెక్కండ్ర రూపుమాపి సముద్రమును భుజములచే నీఁది దాఁటినవారలయితిరి; ఇఁక స్వల్పమయిన గోష్పదమంతటి యీయింద్రజిద్వధము మీ కెంతమాత్రము? ఉపేక్షింపక సాఁజపేర్చుఁడు. ౧౫

వానరులారా! బలగర్వితులగు రాక్షసులనందఱ వధించినారు; ఇఁక

హతా స్సర్వే సమాగమ్య రాక్షసా బలదర్పితాః ౧౬
అయుక్తం నిధనం కర్తుం పుత్రస్య జనితుర్మమ,
ఘృణా మపాస్య రామాశ్చే నివాన్యాం భ్రాతు రాత్మజమ్.౧౭
హన్తా కాసస్య మే బాష్పం చక్షు శ్చైవ నిరుధ్యతి,
శమేవై మహాబాహు ర్లక్ష్మణ శ్శమయిష్యతి. ౧౮
వానరా ఘ్నత సంభూయ భృత్యా నస్య సమీపగాన్,

ఇతి తే నాతియశసా రాక్షసే నాభిచోదితాః. ౧౯
వానరేన్ద్రాభిహృషి రే లాఙ్గూలాని చ విక్షిపుః,
తత స్తే కపిశార్దూలాః క్ష్వేళ న్తశ్చ ముహుర్ముహుః. ౨౦
ముముచు ర్వివిధా న్నాదా న్మేఘా న్దృష్ట్వేవ బర్హిణః,

జామ్బవా నపి తై స్సార్ధ్వ స్సువేయూధై రపి సంవృతః. ౨౧
అశ్మభి స్తాడయామాస నఖై ర్దన్తైశ్చ రాక్షసాన్,
నిఘ్నన్త మృక్షాధిపతిం రాక్షసా స్తే మహాబలాః. ౨౨
పరిపప్రు ర్భయం త్యక్త్వా త మనేకవిధాయుధాః,
శరైర్ఘ పరశుభి స్తీక్ష్ణైర్ఘ పట్టసై ర్ఋష్టితోమరైః. ౨౩
జామ్బవన్తం మృధే జఘ్ను ర్నిఘ్నన్తం రాక్షసీం చమూమ్,

స సమ్ప్రహార స్తుములస్సంజజ్ఞే కపిరక్షసామ్. ౨౪
దేవాసురాణాం క్రుద్ధానాం యథా భీమో మహాస్వనః,
హనూమా నపి సంక్రుద్ధస్సాల ముత్పాట్య వీర్యవాన్. ౨౫
రక్షసాం కదనం చక్రే సమాసాద్య సహస్రశః,

శేషము నీయింద్రజిత్తు నొకనిమాత్రమె మీరు వధింపవలసినది. ౧౬

రామునికార్యముకొఱకు నేను అన్నకొడుకునైనను వధించిపుత్తును గాని, దండ్రిని చేసే నాకొడుకు నింద్రజిత్తును వధించుట యుక్తముగాదు.

నే నింద్రజిత్తును వధింపఁగోరినంత నా కన్నులం గన్నీరు క్రమ్మువన్నది; కావున నతని మహాబాహుఁడగు నీ లక్ష్మణుఁడే వధించుఁ గాక. ౧౭

వానరులారా! మీరలందఱుఁజేరి యీ యింద్రజిత్తునకి సాహాయ్యార్థమయి వచ్చిన సైన్యమును వధింపుఁడు. అని విభీషణుఁడు వానరులతోఁ జెప్పెను.

వానరవీరులు కీర్తిశాలియగు నావిభీషణుని ప్రోత్సాహవచనంబు విని సంతోషంబు నొంది వాలంబు లూడించిరి. ౧౯

అంత నావానరోత్తములు విభీషణునిప్రోత్సాహకవచనములచేమేఘంబులం బూచిన మయూరంబులు పలెఁ బ్రహృష్టులయి నానావిధంబులుగా సింహనాదంబులు గావించిరి. ౨౦

జాంబవంతుఁడును సుషేణవానరులను తనభల్లూకసైన్యముంగూడి శిలలచేతను నఖములచేతను దంతములచేతను రాక్షసుల నొప్పించెను. ౨౧

మహాబలశాలులగు రాక్షసులు అట్లు ప్రహరించుచున్న భల్లూకనాథుండగు జాంబవంతుని నానావిధంబులగు నాయుధములతోఁ జుట్టుముట్టిరి. ౨౨

ఆరాక్షసులు అప్పుడు యుద్ధంబున రాక్షససైన్యమును వధించుచున్న జాంబవంతునిపై బాణంబులను గొడ్డళ్లను ఆడ్డకత్తులను యష్టులను దోమరంబులను ప్రయోగించి నొప్పించిరి. ౨౩

ఆ వానరరాక్షసుల దొమ్మియుద్ధము క్రుద్ధులగు దేవానురులయుద్ధము వలె మహోధ్వని గలిగి భయంకరంబై యుండినది. ౨౪

మహాపరాక్రమశాలి యగు హనుమంతుఁడును మిక్కిలియుఁ గోపించి సాలం బొకటి పెకలించి రాక్షససేనం బొచ్చి భయంకరంబుగా యుద్ధము చేసెను. ౨౫

స దశ్వా తుములం యుద్ధం పితృవ్య స్యేన్ద్రజి ద్యుధి. ౨౬
లక్ష్మణం పరవీరఘ్నం పున రే వాభ్యధావత,
తౌ ప్రయుద్ధౌ తదా వీరౌ మృధే లక్ష్మణరాక్షసౌ. ౨౭
శరౌఘా నభివర్షన్తౌజఘ్నతు స్తౌ పరస్పరమ్,
అభీక్ష్ణ మన్తర్దధతు శ్శరజాలై ర్మహాబలౌ ౨౮
చన్ద్రాదిత్యౌ వి వోష్ణాన్తే యథా మేఘై స్తరస్వినౌ,

న హ్యాదానం న సన్ధానం ధనుషో వా పరిగ్రహః. ౨౯
న విప్రమోక్షో బాణానాం న వికర్షో నవిగ్రహః,
న ముష్టి ప్రతిసన్ధానం న లక్ష్యప్రతిపాదనమ్. ౩౦
అదృశ్యత తదౌ స్తత్ర యుధ్యతోరి పానిలాఘువాత్,

చాపవేగవినిర్ముక్తబాణజాలై స్సమన్తతః. ౩౧
అన్తరిక్షే ఽభిసంఛన్నే న యూపాణి చకాశిరే,

లక్ష్మణో రావణిం ప్రాప్య రావణి శ్చాపి లక్ష్మణమ్ ౩౨
అవ్యవస్థా భవ త్యుగ్రా తాభ్యా మన్యోన్యవిగ్రహే,

తాభ్యా ముభాభ్యాం తరసా విసృష్టై ర్విశిఖై శ్శితైః. ౩౩
నిరన్తర మి వాకాశం బభూవ తమసావృతమ్,

తైరి పతద్భి శ్చ బహుభి స్తదౌ శ్శరశతై శ్శితైః. ౩౪
దిశశ్చ ప్రదిశశ్చైవ బభూవు శ్శరసంకులాః,
తమసా సంవృతం సర్వ మాసీ ద్భీమతరం మహత్. ౩౫
అ స్తం గతే సహస్రాంశౌ సంవృతం తమ సేవ హి,

ఇంద్రజితుండు అట్లు పినతండ్రి విభీషణునకుఁ గావలసినంత యుద్ధమునొసంగి మఱల శత్రువీరులం బొరిగొనునట్టి లక్ష్మణుమీఁది కడరెను. ౨౬

ఆయ్యుద్ధంబున వీరులును యుద్ధంబునందు సమర్థులునగు నాలక్ష్మణేంద్రజితులు బాణవర్షంబులు గురియుచు నొకరినొకరు నొప్పించిరి. ౨౭

వర్షర్తువునందు చంద్రసూర్యులు మేఘములచే మఱుఁగుపడునట్లు మహాబలశాలులును వేగవంతులునగు నాయింద్రజిల్లక్ష్మణులు బాణసమూహములచేఁ బలుమాఱు అంతర్ధానము నొందుచుండిరి. ౨౮

అచట నాయింద్రజిల్లక్ష్మణులు పోరునప్పుడు వారివాస్తలాఘవ విశేషంబునఁజేసి అమ్ములపొదినుండి బాణంబులఁ దీయుటగాని వింట సంధించుటగాని ధనుస్సును బట్టుటగాని బాణములఁ బ్రయోగించుటగాని చెవివఱకు వాకర్షించుటగాని వారిమేనియందునికిగాని వింటిని వారిని బిడికిట నమర్చుటగాని గుఱి దప్పక వేయుటగాని యెంతమాత్రము గనఁబడదయ్యె. ౨౯-౩౦

ధనుస్సుచే వేగంబునం బ్రయోగింపఁ బడుచున్న బాణసమూహములు ఆకాశమంతటను గప్పుటంజేసి బాణంబులుదక్క మఱి యేవస్తువును గానఁ బడదయ్యె. ౩౧

అప్పుడు లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తు మీఁదికిని ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణుమీఁదికిని అడరి, వార లొండొరులతోఁ బోరుచుండఁగా "లక్ష్మణుఁడింద్రజిత్తును గొట్టునో ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణుఁగొట్టునో" అనుభేదము దెలియఁబడదయ్యెను.

వారలిర్వురు ఒండొరులపయి వేగంబునం బ్రయోగించిన బాణంబులు ఎంతమాత్రము సందులేనట్లు నిండియుండుటంజేసి యాకాశమంతయుఁ జీఁకటిక్రమ్మినట్లుండినది. ౩౨

అట్లు ఇంద్రజిల్లక్ష్మణుల కఱకుబాణంబులు లెక్కకుమీఱి వ్యాపించుటఁజేసి దిక్కులును విదిక్కులును బాణపూర్ణంబులయి యొప్పెను. ౩౩

సూర్యుండస్తమించినప్పుడు చీఁకటిచే గప్పఁబడు విధంబున నపుడు సమస్తంబును దమస్సునఁ గప్పఁబడి మిక్కిలియు భయంకరంబై

రుధిరౌఘమహానద్యో ప్రావర్తన్తసహస్రశః. 3౬
క్రవ్యాదా దారుణా వాశ్చ శివాశ్చీవు రీమునిస్వనమ్,

న తదాసీం పవౌ వాయు ర్న చ జజ్వాల పావకః. 32
స్వస్థస్థస్తు లోకేభ్య ఇతి జజల్పు స్తే మహర్షయః,

సంపేతు శ్చాత్ర సంప్రాప్త గన్ధర్వా స్సహ చారణైః. 3౮

అథ రాక్షససింహస్య కృష్ణా న్నానకభూషణాన్,
శరై శ్చతుర్భి స్సౌమిత్రి ర్వివ్యాథ చతురో హయాన్. 3౯

తతో ఽపరేణ భల్లేన సితేన నిశితేన చ,
సంపూర్ణాయతముక్తేన సుపత్రేణ సువర్చసా. ౪౦
మహేన్ద్రాశనికల్పేన సూతస్య నిచరిష్యతః,
స తేన బాణాశనినా తలశ్చాసునాదినా. ౪౧
లాఘవా ద్రాఘవ శ్శ్రీమాన్ శిరసి కాయా దపాహరత్,

స యన్తరి మహాతేజా హతే మణ్డోదరీసుతః. ౪౨
స్వయం సారథ్య మకరో త్సున శ్చ ధను రస్పృశత్,

త దద్భుత మభూ త్తత్ర సామర్థ్యం పశ్యతాం యుధి. ౪౩

హయేషు వ్యగ్రహ స్తం తం వివ్యాథ నిశితై శ్శరైః,

యుండెను. 3౫

ఆప్పుడు నెత్తురు వెల్లువలు గొప్పనదులుగా వేలకొలఁది ప్రవహించినవి. భయంకరములయిన మాంసాహారములయిన క్రూరజంతువులు భయంకరముగా నఱచినవి. 3౬

ఆప్పుడు భయంబున వాయువు వీవకుండెను; అగ్ని జ్వలింపలేదు; మహర్షులును భయంబునొంది "లోకంబులు ఈ యుద్ధంబుచే నశింపక మంగళంబు నొందుఁగాక" యని పలికిరి. 3౭

యుద్ధముఁ జూడవచ్చియున్న గంధర్వులును చారణులును భయంబునందలఁగి పోయిరి. 3౮

అంత లక్ష్మణుఁడు రాక్షససింహుఁడగు నింద్రజిత్తుని కాంచనాలంకృతంబులగు నల్లనిగుఱ్ఱంబులను నాల్గింటిని నాలుగుబాణంబుల నొప్పించెను. 3౯

ఆపిమ్మట శ్రీమంతుఁడగు లక్ష్మణుఁడు లాఘవంబున దేదీప్యమానంబును దీక్ష్ణమును సుపత్రంబును గాంతిమంతంబునగు మఱియొక కత్తివాతియమ్ము దీసి చెవివఱకు నాకర్షించి దేవేంద్రు ఐజ్రాయుధమువంటిదియు జ్యాఘాతధ్వనిచే ధ్వనించుచు బిడుగువలె భయంకరముగాఁ జూపట్టుచున్నదియునగు బాణంబుచే నింద్రజిద్రథంబు విచిత్రగతులం ద్రిప్పుచున్న సారథితలఁ బల్లాడించెను. ౪౦-౪౧

సారథి హతుండగుటయు మహాతేజుండగు నామందోదరీసుమారుండింద్రజిత్తు తానే సారథ్యముచేసికొనుచు ధనువు గ్రహించి యుద్ధంబునుం గావించెను. ౪౨

ఆయ్యుద్ధమునందు ఆట్లు తా నొకఁడె సారథ్యంబునుం జేసికొనుచు యుద్ధంబుపేయుచున్న యింద్రజిత్తు సామర్థ్యంబునకుఁ జూపరులచ్చెరువందిరి 4౩

లక్ష్మణుఁడు ఇంద్రజిత్తుచేతులు సారథ్యవ్యాపారంబునఁదగిలియుండు

ధను ర్వ్యథ పున ర్వ్యగ్రే హయేషు ముముచే శరాన్. ౪౪

ఛిద్రేషు తేషు బాణేషు సౌమిత్రి శ్శీఘ్రవిక్రమః,
అర్దయామాస బాణౌఘై ర్వివరస్థ మభీతవత్. ౪౫

నిహతం సారథిం దృష్ట్వా సమరే రావణాత్మజః,
ప్రజహా సమరోద్ధర్షం విషణ్ణ స్సబభూవ హ. ౪౬

విషణ్ణవదనం దృష్ట్వా రాక్షసం హరియూథపాః,
తతశ్చ పరమసంహృష్టా, లక్ష్మణం చాభ్యపూజయన్. ౪౭
తతశ్చ ప్రమాథీ శరభో రభసో గన్ధమాదనః,
అమృష్యమాణా శ్చత్వారి శ్చక్రు ర్వేగం హరీశ్వరాః. ౪౮

తే చాస్య హయముఖ్యేషు తూర్ణ ముత్ప్లుత్య వానరాః,
చతుర్షు సుమహావీర్యా నిపేతు ర్భీమవిక్రమాః. ౪౯

తేషా మధిష్ఠితానాం తై ర్వానరైః పర్వతోపమైః,
ముఖేభ్యో రుధిరం రక్తం హయానాం సమవర్తత. ౫౦

తే హయా నుథితా భగ్నా వ్యసవో ధరణీం గతాః,

తే నిహత్య హయాం స్తస్య ప్రమథ్య చ మహారథమ్. ౫౧
పున రుత్పత్య వేగేన తస్థు ర్లక్ష్మణపార్శ్వతః,
హతాశ్వా దవప్లుత్య రథా న్మథితసారథేః ౫౨
శరవర్షేణ సౌమిత్రి మభ్యధావత రావణిః.

నపుడు నాతని వాఁడియమ్ములనొప్పించెను; ఆతండు ధనువుధరించి బాణము లేయుచుండునపుడు గుఱ్ఱంబులపై బాణములేసెను. ౪౪

బాణములు ప్రయోగించుటయందు మిక్కిలియు లాఘవముగల లక్ష్మణుండు ఆట్లు రంధ్రములుకనిపెట్టి నిర్భయుండై యింద్రజిత్తును బాణసమూహంబులచే మిక్కిలియు నొప్పించెను. ౪౫

రావణకుమారుండు యుద్ధంబునఁ దనసారథిహతుండగుటయుఁ దాను సారథ్యముసేయు రంధ్రము కనిపెట్టి లక్ష్మణుఁడు తన్ను నొప్పించుటయుం జూచి యుద్ధగర్వంబు పదలి దుఃఖితుండయ్యెను. ౪౬

వానరవీరులు ఇంద్రజిత్తు చొగంబునదుఃఖంబుగని పరమసంతుష్టులయి లక్ష్మణునిం గొనియాడిరి. ౪౭

అంతఁ బ్రమాథియు శరభుండును రభసుండును గంధమాదనుండు నను వానరవీరులు నల్వురు ఇంద్రజితుని యాటోపంబు సహింపక పరాక్రమించిరి. ౪౮

భయంకరమయిన పరాక్రమముగలయానల్వురు వానరవీరులు ఇంద్రజితుని రథంబునకుఁ బూన్చిన యుత్తమంబులగు నాలుగు గుఱ్ఱంబులమీఁదను మహావేగంబునం బడిరి. ౪౯

పర్వతంబు లంతటి యవ్వానరవీరులు పైఁబడఁగానే యా యశ్వంబులు సహింపఁజాలక విహ్వలంబులయి ముఖంబులనుండి యెట్టని నెత్తురు గ్రక్కినవి. ౫౦

ఆగుఱ్ఱంబులు అవ్వానరులవేగంబునకు నలఁగి యవయవంబులు విఱిగి విగతప్రాణంబులయి నేలం గూలినవి.

ఆవానరవీరులు ఇంద్రజిత్తు గుఱ్ఱంబులను వధించి యతని దివ్యరథంబునువిఱిచి మఱల వేగంబున వచ్చి లక్ష్మణుని పార్శ్వంబున నిలిచిరి. ౫౧

ఆయింద్రజిత్తు సారథియుహయంబులును వధింపఁబడుటవలన, రథంబు పదలి నేలకు డిగ్గి బాణవర్షంబు గురియించు లక్ష్మణునిపైఁబోయెను. ౫౨

తతో మహేన్ద్రప్రతిమ స్సలక్ష్మణః
పదాతినం తం నిశితై ర్శరో త్తమైః,
సృజన్త మాజౌ నిశితాన్ శరో త్తమా
న్భృశం తదా బాణగతై ర్న్య వారయత్. ౧౩

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే నవతితమ స్సర్గఃస్.

ఏ క న వ తి త మ స్స ర్గఃస్.

స హతాశ్వో మహా తేజా భూమా తిష్ఠ న్నిశాచరః,
ఇన్ద్రజి త్పరమక్రుద్ధ స్సంప్రజజ్వాల తేజసా. ౧
తౌ ధన్వినా జిఘాంసన్తా వన్యో న్య మిషుభి ర్భృశమ్
విజయే నాభినిష్క్రాన్తౌ వనే గజవృషా వివ. ౨

నిబర్హ్యా య్య శ్చానో న్యం తే రాక్షసవనౌకసః,
భర్తారం న జహు ర్యుద్ధే సంపత న్త స్తత స్తతః. ౩
తత స్తా న్రాక్షసాన్ సర్వా న్హర్షయ న్రావణాత్మజః,
స్తువానో హర్షణా శ్చ ఇదం వచన మబ్రవీత్. ౪
తమసా బహులే నేమా స్సంసక్తా స్సర్వతో దిశః,
నేహ విజ్ఞాయతే స్వో వా పరో వా రాక్షసో త్తమాః. ౫

ధృష్టం భవన్తో యుధ్యన్తు హరీణాం మోహనాయ వై,
అహం తు రథ మాస్థాయ ఆగమిష్యామి సంయుగమ్. ౬

తథా భవ న్తః కుర్వన్తు యథేమే కాననౌకసః,
న బుద్యేయు ర్ధరాత్మానః ప్రవిష్టే నగరం మయి. ౭

అంతనప్పుడు వృత్రాసురుని వధించిన మహేంద్రునితోసమానుఁడగు లక్ష్మణుఁడు తనపై వాఁడితూపులు పరఁగించుచుఁ బదాతియయివచ్చుచున్న, యయ్యింద్రజిత్తును దీక్షణంబులు నుత్తమంబులునగు పెక్కు బాణంబులు ప్రయోగించి నిలిపెను. ౪౩

ఇది తొంబదియవసర్గము.

తొంబదియొకటవసర్గము.

అట్లు విరథుండై నేలపై నిలుచున్న మహాతేజుండగు నింద్రజిత్తు పరమకుపితుఁడై తేజస్సుచే జ్వలించుచుండెను. ౧

ధనుర్ధరులగు నా లక్ష్మణేంద్రజితులు బాణంబులచే నొకరినొకరు వధింపఁగోరిన వారలయి యడవియందు మదగజంబులం బోలె విజయార్థమయి యొండొరుల నెగరొక్కనిరి ౨

రాక్షసులును వానరులును యుద్ధంబున నాలుగుప్రక్కలను సంచరించుచు ఒకరి నొకరు వధించుచుఁ దమతనుయెడయని విడువక పోరుచుండిరి.

అంత రావణకుమారుం డింద్రజిత్తు ఆరాక్షసులనందఱను సంతోషంబుగల్గునట్లు వారలం గొనియాడుచు సంతోషంబున నిట్లని పలికెను. ౪

రాక్షసవీరులారా! సమస్తవిక్రమంబులను జీఁకటి దట్టముగా న్యాపించియున్నది. కావున నిపుడు యుద్ధంబునఁ దనవాఁడనిగాని శత్రువనిగాని భేదము తెలియకున్నది. ౫

మీరలు ఈవానరులకు వేసు బోయినసంగతి తెలియనుండునట్లు చక్కఁగా యుద్ధము సేయుచుండుఁడు. నేనిఁతలో రథము నారోహించి యుద్ధమునకు వచ్చెదను. ౬

నేను బట్టణంబులోనికిఁ బోవుచుండఁగా దురాత్ము లగునీవానరులు నాకడ్డమువచ్చి నన్నుఁబోనీక యుద్ధమాచేయకుండునట్లు మీర లిచట వారలను మోసపుచ్చవలయును. అని యింద్రజిత్తు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౭

ఇత్యుక్త్వా రావణసుతో వఞ్చయిత్వా వనౌకసః,
ప్రవివేశ పురీం లఙ్కాం రథహేతోః రమిత్రహా. ౬

స రథం భూషయిత్వా తు రుచిరం హేమభూషితమ్,
ప్రాసాసిశరసంపూర్ణం యుక్తం పరమవాజిభిః. ౯
అధిష్ఠితం హయజ్ఞేన సూతేన హ్యాప్తదేశినా,
ఆరురోహ మహాతేజా రావణిస్సమితింజయః. ౧౦

స రాక్షసగణైర్గుప్తైర్వృతో మన్త్రోదరీసుతః,
నిర్యయౌ నగరాత్తూర్ణం కృతాన్తబలచోదితః. ౧౧
సోఽభినిష్క్రమ్య నగరాద్దిగ్భిర్భైరవవీరహా,
అభ్యయాద్భైరవైస్సైన్యైర్లక్ష్మణం సవిభీషణమ్. ౧౨

తతో రథస్థమాలోక్య సౌమిత్రీ రావణాత్మజమ్,
వానరాశ్చ మహావీర్యా రాక్షసశ్చ విభీషణః. ౧౩
విస్మయం పరమం జగ్ముర్లాఘవాత్తస్య ధీమతః,

రావణిశ్చాపి సంక్రుద్ధో రణే వానరయూథపాన్. ౧౪
పాతయామాస బాణౌఘైశ్శతశోఽథ సహస్రశః,
స మణ్డలీకృతధనూ రావణిస్సమితింజయః. ౧౫
హరీన్నభ్యహనత్క్రుద్ధః పరం లాఘవమాస్థితః,

తే హన్యమానా హరయో నారాచైర్భీమవిక్రమాః. ౧౬
సౌమిత్రిం శరణం ప్రాప్తాః ప్రజాపతిమివ ప్రజాః,

శత్రువుల వధించువాఁడగు రావణకుమారుఁ డింద్రజిత్తు సైనికులకవ్వి ధంబునం జెప్పి వానరుల వంచించి రథముఁదెచ్చుటకై లంకాపురంబునకుఁ బోయెను. ౮౪

మహాతేజుండును శత్రుసమూహంబుల జయించిన వాఁడునగు నయ్యింద్రజిత్తు సుందరంబును గాంచనాలంకృతంబును అసంఖ్యంబులయిన ప్రాసంబులచేతను ఖడ్గంబులచేతను నిండినదియు ను త్తమాశ్వంబులు పూన్చినది యు నశ్వంబులలక్షణంబుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసినవాఁడును రథినకుహితంబుఁ జెప్పువాఁడునగు సారథి గలదియునగు రథంబును ధ్వజాదులచే నలంకరించి దాని నారోహించెను. ౯-౧౦

మందోదరీపుత్రుండగు నింద్రజిత్తు మృత్యువశంగతుం డగుటంజేసి రాక్షసవీరుల నశేషులంగూడి లంకాపురంబునుండి మఱల వెడలివచ్చెను. ౧౧

శత్రువీరుల వధించునట్టి యయ్యింద్రజిత్తు వేగవంతంబులగు గుఱ్ఱంబులు పూన్చిన యరదంబుచేఁ బట్టణంబువెలుపలికి లక్ష్మణవిభీషణులపైకిఁ బోయెను. ౧౨

ఆంత లక్ష్మణుండును మహాపరాక్రమశాలులగు వానరులును విభీషణుండును, యుద్ధభూమి సున్నపై యుండి తమ కెంతమాత్రము దెలియనీక యతిశీఘ్రముగా నగరంబునకుఁ బోయి రథగతుండై వచ్చిన యింద్రజిత్తుం జూచి వాని లాఘవంబునకు ఆశ్చర్యము నొందిరి. ౧౩

ఇంద్రజిత్తుండును బహుసుపితుండై యుద్ధంబున బాణసమూహంబులు పరఁగించి లెక్కలేనివానరవీరులను బడఁద్రోసెను. ౧౪

శత్రుసమూహముల జయించునట్టి యింద్రజిత్తుండు కుపితుండై తన యధికమయిన హస్తలాఘవంబుఁ జూపుచు ధనుస్సు నుండలాకారంబై యొప్ప వానరుల వధింపసాగెను. ౧౫

భయంకరపరాక్రములగు నవ్వానరులు ఆట్లింద్రజిత్తుచే బాణంబుల వధింపఁబడుచు సహింపఁజాలక ప్రజలు ప్రజానాథుండగు బ్రహ్మదేవుని

తత స్సమరకోపేన జ్వలితో రఘునన్దనః. ౧౬
చిచ్ఛేద కార్ముకం తస్య దర్శయన్పాణిలాఘవమ్,
సోఽన్య త్కార్ముక మాదాయ సజ్జం చక్రే త్వర న్నివ. ౧౭
తద ప్యస్య త్రిభి ర్బాణై ర్లక్ష్మణో నిరకృన్తత,
అథైనం ఛిన్నధన్వాన మాశీవిషవిషోపమైః. ౧౮
వివ్యా థోరసి సౌమిత్రి రావణిం షడ్భి ర్శరైః,

తే తస్య కాయం నిర్భిద్య మహాకార్ముకనిస్సృతాః. ౧౯
నివేతు ర్ధరణీం బాణా రక్తా ఇవ మహోరగాః,
స భిన్నవర్మా రుధిరం వమ న్స్వక్తేణ రావణిః. ౨౦
జగ్రాహ కార్ముకం శ్రేష్ఠం దృఢజ్యం బలవ త్తరమ్,

స లక్ష్మణం సముద్దిశ్య పరం లాఘవ మాస్థితః. ౨౧
వవర్ష శరవర్షాణి వర్షాణీవ పురన్దరః,
ముక్త మిన్ద్రజితా తత్తు శరవర్ష మరిన్దమః. ౨౨
అవారయ దసమ్భ్రాన్తో లక్ష్మణ స్సుదురాసదమ్,

దర్శయామాసచ తదా రావణిం రఘునన్దనః. ౨౩
అసమ్భ్రాన్తో మహాతేజా స్త దద్భుత మి వాభవత్,

తత స్తూ రాక్షసాన్సర్వాం స్త్రిభి రేకైక మాహవే. ౨౪
అవిధ్య త్వరమక్రుద్ధ శ్శీఘ్ర మస్త్రంప్రదర్శయన్,
రాక్షసేన్ద్రసుతం చాపి బాణౌఘై స్సమతాడయత్. ౨౫

శరణుచొచ్చినట్లు తమనాథుండగు లక్ష్మణుని శరణుచొచ్చిరి. ౧౬

అంత లక్ష్మణుండు యుద్ధంబునందుఁగోపంబునమండిపడి తనవా స్తలా ఘవంబుఁజూపుచు నింద్రజిత్తునిచేతి ధనుస్సును ఖండించెను. ౧౭

ఇంద్రజిత్తు వా స్తలాఘవంబుగనుర నొండు విల్లుగొని వారియొక్కొ పెట్టుటయు లక్ష్మణుండు దానినిగూడ మూఁడుబాణంబుల ఛేదించెను. ౧౮

అంత లక్ష్మణుఁడు ఇవ్విధంబున ధనుస్సు ఛేదించి మతియుంనయ్యింద్ర జిత్తుని వక్షంబున సర్పవిషముపలెఁ బ్రాణాంతికరంబులగు నైదుబాణంబుల నొప్పించెను. ౧౯

ఆబాణంబులు లక్ష్మణుని గొప్పధనుస్సునుండివెడలికవై ఇంద్రజిత్తుని దేహంబుదూఁతి నెత్తుటం దడిసి యొయ్యనిసర్పంబులపగిది నేలంబడినవి. ౨౦

అయ్యింద్రజిత్తు బాణవేగంబునఁగవచంబుభిన్నమగులయుఁనోట నెత్తు రుగ్రక్కుచు దృఢమయిన యల్లెత్రాడుగలదియుఁసారివంతంబునగు మఱియొ కయుత్తమమయిన ధనుస్సుగ్రహించెను. ౨౧

ఆరావణపుత్రుఁడంత నధికమయిన హస్తలాఘవం బవలంబించి ఇంద్రుండు వర్షంబులు గురియునట్లు లక్ష్మణునిపై బాణవర్షంబులు గురిసెను. శత్రుభులనడంగఁ ద్రొక్కునట్టియాలక్ష్మణుండు ఎట్టివారికేని సమీపిం పనలవిగాని యయ్యింద్రజిత్తుని బాణవర్షమును ఎంతమాత్రము తొట్రుపా టునొందకయ బాణంబులచే నివారించెన. ౨౨

మహాపరాక్రమశాలియగు లక్ష్మణుండు అప్పుడు ఎంతమాత్రము సంభ్రమంబునొందక యింద్రజిత్తునకుఁ దన పరాక్రమంబు దేటపడునట్లు విక్రమించెను. ఆయ్యది యెంతయుఁ గడ్డితంబై చూపట్టెను ౨౩

అంత లక్ష్మణుండు యుద్ధంబునం బరమక్రుద్ధుండై తనబాణప్రయోగ మునందలి లాఘవంబుఁజూపుచు వారాత్మసులనందఁ నొక్కొకనిమూఁడేసి బాణంబులఁ బ్రహరించి రావణకుమారునిఁగూడఁ బెక్కుబాణంబుల నొప్పిం చెను. ౨౪-౨౫

సోఽతివిద్ధో బలవతా శత్రుణా శత్రుతాపినా,
అసక్తం ప్రేషయామాస లక్ష్మణాయ శరాన్బహూన్. ౨౬

తా న ప్రాప్తా శితై ర్బాణై శ్చిచ్ఛేద రఘునన్దనః,

సారథేరస్య చరణౌ రథినో రథినాం వరమ్. ౨౭
శిరో జహార ధర్మాత్మా భల్లేనానతపర్వణా,

అనూతా స్తేహయా స్తత్ర రథ మూహు ర్విహ్వలాః. ౨౮
మణ్డలా న్యభిధావన్త స్తదద్భుత మి వాభవత్,

అమర్షవశ మాపన్న స్సౌమిత్రి ర్దృఢవిక్రమః. ౨౯
ప్రత్యవిధ్య ద్ధయాం స్తస్య శరై ర్విత్రాసయ న్రణే,

అమృష్యమాణ స్తత్కర్మ రావణస్య సుతో బలీ ౩౦
వివ్యాధ దశభి ర్బాణై స్సౌమిత్రిం త మమర్షణమ్,
తే తస్య వజ్రప్రతిమా శ్శరా స్సన్నవిపోపమాః ౩౧
విలయం జగ్ము రాహత్య కవచం కాఞ్చనప్రభమ్,

అథైనమబ్రవీ ద్వాక్యం లక్ష్మణం రావణాత్మజః. ౩౨
లలాటే లక్ష్మణం బాణై స్సుపుఙ్ఖై స్త్రిభి రిన్ద్రజిత్,
అవిధ్య త్పరమక్రుద్ధ శ్శీఘ్రా స్త్రం చ ప్రదర్శయన్. ౩౩
తైశ్చ పృషత్కై ర్లలాటస్థై శ్శుశుభే రఘునన్దనః,
రణాగ్రే సమరశ్లాఘీ త్రిశృఙ్గ ఇవ పర్వతః. ౩౪

ఆరాక్షసుఁడు అట్లు బలవంతుఁడును శత్రుహంతయునగు లక్ష్మణునిచే నధికముగా నొప్పింపఁబడినవాఁడై కోపించి లక్ష్మణునిమీఁద సందులేనట్లు పెక్కు బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౨౭

ఆరాక్షసుఁడు ప్రయోగించిన బాణంబులు తన్నుఁదగులకమున్ను నడుమనె వానిలక్ష్మణుఁడు తీక్ష్ణబాణంబుల ఖండించెను.

అంతియుగాక ధర్మాత్ముఁడును రథికోత్తముఁడునగు లక్ష్మణుఁడు యుద్ధంబునందు నున్నగా సంస్కరింపఁబడిన గణుపులుగల కర్ణివాతిబాణంబున నాయింద్రజితుని సారథిశిరంబు డొల్లసేసెను ౨౮

ఆయుద్ధంబున సారథి హతుఁడయ్యెను ఇంద్రజిద్రథమునకుఁ బూన్చిన గుఱ్ఱములు ఎంతమాత్రము తెప్పుదారిఁబోక చూపరులాశ్చర్యపడునట్లు మండలాకారంబుగా రథంబును ద్రిప్పుచుండినవి. ౨౯

చలసములేని పరాక్రమముగల లక్ష్మణుఁడు యుద్ధంబునఁ గ్రోధవశంగతుండై లోకంబులు తల్లడిల్ల నాయింద్రజిత్తుని గుఱ్ఱంబులను బాణంబులచే నొప్పించెను. ౩౦

బలవంతుఁడగు రావణాత్మజుఁడు లక్ష్మణుని యాటోపంబు సహింపక కుపితుఁడగు లక్ష్మణునిపైఁ బదిబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. ౩౧

వజ్రతుల్యంబులును సర్పవిషంబువలె నతి క్రూరంబులునగు నింద్రజిత్తుని బాణంబులు లక్ష్మణుని మేనం దొడిగిన కాంచనప్రభమగు నభేద్యకవచంబుఁ దాఁకి భగ్నము లయ్యె. ౩౨

రావణునికొడుకు లక్ష్మణుండు అభేద్యమయిన కవచంబుఁ దొడిగియున్నాఁడనితెలిసి పరమకుపితుఁడై తనశీఘ్రంబుగా బాణంబులు ప్రయోగించు శక్తిం జూపుచుఁ గాంచనపుంఖములగు మూఁడుబాణంబులు లక్ష్మణునిలలాటంబు గాడ సేసెను. ౩౩-౩౪

యుద్ధప్రియుఁడగు లక్ష్మణుఁడు లలాటంబున మూఁడుబాణములు గ్రుచ్చుకొనియుండుటవలన యుద్ధాగ్రంబున మూఁడుశిఖరములుగలపర్వతము

స తదా వ్యర్దితో బాణై రాక్షసేన మహామృధే,
త మాశు ప్రతివివ్యాధ లక్ష్మణ షడ్భి ర్శరైః. 3౬
విక్ర మ్యేన్ద్రజితో యుద్ధే వదనే శుభకుణ్డలే,

లక్ష్మణేన్ద్రజితౌ వీరా మహాబలశరాసనౌ 3౭
అన్యోన్యం జఘ్నతు ర్బాణై ర్విశిఖై ర్భీమవిక్రమౌ,

తత శ్శోణితదిగ్ధాఙ్గౌ లక్ష్మణేన్ద్రజితా వుభౌ. 3౮
రణే తౌ రేజతు ర్వీరౌ పుష్పితౌ వివ కింశుకౌ,
తౌ పరస్పర మభ్యేత్య సర్వగాత్రేషు ధన్వినౌ. 3౯
ఘోరై ర్విన్యధతు ర్బాణైరి కృతభావా వుభౌ జయే,

తత స్సౌమిరకోపేన సంయుక్తో రావణాత్మజః ౪౦
విభీషణం త్రిభి ర్బాణై ర్విన్యాధ వదనే శుభే,
అథోమ్ముఖై స్త్రిభి ర్విద్ధ్వా రాక్షసేన్ద్రం విభీషణమ్. ౪౧
ఏకై కేనాభివివ్యాధ తాన్ సర్వా న్హరియూథపాన్,

తస్యై దృఢతరం క్రుద్ధో జఘాన గదయా హయాన్. ౪౨
విభీషణో మహాతేజా రావణే స్సుదురాత్మనః,
స హతాశ్వా దవప్లుత్య రథా న్నిహతసారథేః. ౪౩
రథశక్తిం మహాతేజా ఇతృవ్యాయ ముమోచ హ,

తా మాపత న్తీం సంప్రేక్ష్య సుమిత్రానన్దవర్ధనః. ౪౪
చిచ్ఛేద నిశితై ర్బాణై ర్దశధా సాఽపత ద్భువి,

వలెఁ జూడ నొప్పెను. 3౫

లక్ష్మణుఁడపుడు యుద్ధంబున రాక్షసునిచే బాణంబుల నొప్పింపఁబడి యంతక శీఘ్రముగా ధనుస్సు నాకర్ణాంతము నాకర్షించి యింద్రజిత్తుని సుందరములయిన బోఁగులతో నొప్పుచున్న ముఖంబున ఆయిదు బాణంబుల నేసెను. 3౬

శూరులును మహాపరాక్రమశాలులునగు నాలక్ష్మణేంద్రజిత్తులు సార వంతంబులగు ధనుస్సులు ధరించి కరవీరపత్రాది నానావిధాగ్రంబులగు బాణంబులచే నొండొరుల నొప్పించిరి. 3౭

యుద్ధంబున శూరులగు లక్ష్మణేంద్రజిత్తు లిద్ధఱును నెత్తుటం దడిసిన వారలై చక్కఁగా బుష్పించిన పలాశవృక్షంబులభంగిం బ్రకాశించిరి.

ధనుర్ధరులగు నాలక్ష్మణేంద్రజితు లుభయులును జయంబు నొందఁగో రికతో నొండొరుల నెదిరించి సమస్తాయవంబులందును భయంకరంబులగు బాణంబుల నొప్పించిరి. 3౮

అంత రావణకుమారుఁడు యుద్ధంబునఁ గోపరసంబుప్పొంగ విభీషణుని ముఖంబున మూఁడుబాణంబులు వేసెను. ౪౦

మఱియు నతఁడు రాక్షసేంద్రుండగు విభీషణుని మూఁడుబాణముల నొప్పించి యీవానరవీరుల నందఱను ఒక్కొక్కని నొక్కొక బాణంబున నొప్పించెను. ౪౧

మహాపరాక్రమశాలియగు విభీషణుఁడు ఆయింద్రజిత్తునిపై మిక్కి లియుఁ గోపించి దురాత్ముఁడగు నతనిగుఱ్ఱంబులను గదచే వధించిపుచ్చెను.

మహాతేజుఁడగు నయ్యింద్రజితుఁడు గుఱ్ఱంబులను సారథియు వధిం పఁబడుటవలన రథంబునుండి వేలకు లంఘించి రథమునకు వేసియున్న శక్తిం గొని పినతండ్రి విభీషణునిపై వేసెను. ౪౩

సుమిత్రాదేవి కుమారుఁడు లక్ష్మణుఁడు ఆరథశక్తి విభీషణునిమీఁదికి వచ్చుటంజూచి నడుమనె తీక్ష్ణబాణంబుల ఛేదింప నదిపదిపటియు లయి

తస్మై దృఢధనుర్గ క్రుద్ధో వాతాఖ్యాయ విభీషణః. ౪౫
వజ్రస్పర్శసమా న్బాణాఞ్చ సస ర్జోరసి మార్గణాన్,

తే తస్య కాయం నిర్భిద్య రుక్మపుఙ్ఖా నిమిత్తగాః. ౪౬
బభూవు ర్లోహితా దిగ్ధా రక్తా ఇవ మహోరగాః,

స పితృవ్యాయ సంక్రుద్ధ ఇన్ద్రజి చ్ఛర మాదదే. ౪౭
ఉత్తమం రక్షసాం మధ్యే యమదత్తం మహాబలః,

తం సమీక్ష్య మహాతేజా మహేషుం తేన సంహితమ్. ౪౮
లక్ష్మణో వ్యాదదే బాణ మన్యం భీమపరాక్రమః,
కుబేరేణ స్వయం స్వప్నే స్వస్త్యే దత్తం మహాత్మనా. ౪౯
దుర్జయం దుర్విషహ్యంచ సేన్ద్రై రపి సురాసురైః,
తయో స్తే ధనుషీ శ్రేష్ఠే బాహుభిః పరిఘోపమైః. ౫౦
వికృష్యమాణే బలవ త్తౌ క్ష్వేడాఞ్చ వివ చుక్రూజతుః,

తా భ్యాం తౌ ధనుషీ శ్రేష్ఠే సంహితౌ సాయకో త్తమా. ౫౧
వికృష్యమాణౌ పీరాభ్యాం భృశం జజ్వలతుర్గ శ్రియా,

తౌ భాసయన్తా వాకాశం ధనుర్భ్యాం విశిఖా చ్యుతౌ. ౫౨
ముఖేన ముఖ మాహత్య సన్నివేతతు రోజసా,

సన్నిపాత స్తయో శ్చాపి చ్ఛరయో ర్ఘోరరూపయోః. ౫౩

సేలం బడెను. ౪౪

దృఢమయిన ధనుస్సు ధరించిన విభీషణుఁడు తోపించి విరథుఁడై యున్న నయ్యింద్రజితుని వక్షంబున వజ్రసారంబులగు పంచబాణంబులఁ బ్రయోగించెను. ౪౫

కాంచనపుంఖంబులును లక్ష్యంబు దప్పనివియునగు నా బాణంబులు ఇంద్రజితుని మేను భేదించి నెత్తుటం దడిపి యొట్టని గొప్పసర్పంబులభంగిఁ జూపట్టినవి. ౪౬

రాక్షసమధ్యంబున మహాబలుఁడగు నయ్యింద్రజిత్తు క్రుద్ధుఁడై పిన తండ్రి విభీషణునిపై శేయులకై యముఁడొసంగిన యుత్తమంబగు బాణంబుఁ దీసెను. ౪౭

ఇంద్రజిత్తు అట్లు గొప్పబాణంబును సంధించుటఁజూచి మహాతేజుఁడు భయంకరపరాక్రముఁడు నగు లక్ష్మణుఁడును మున్ను తనకుఁ గుబేరుఁడు భవిష్యద్వృత్తాంతంబుఁ దెలిసి స్వప్నంబున నొసంగినదియు ఇంద్రాది దేవాసురులకుఁగూడ జయింపను సహింపను ఆలవిగానిదియు నగు మతీయొక దివ్యబాణంబు గ్రహించెను. ౪౮-౪౯

అప్పు డుత్తమంబులగు నాలక్ష్మణేంద్రజితుల ధనువులు ఇరుపగుది యలవంటి వారి బాహువులచే నాకర్షింపఁబడుచుఁ గ్రౌంచపక్షులు కూయునట్లు ధ్వనించినవి. ౫౦

ఆయుత్తమబాణంబులు శూరులగు నాలక్ష్మణేంద్రజితులచే మహాధనుస్సున సంధించి యాకర్షింపఁబడుచు కాంత్యతిశయంబునం జేసి మిక్కిలియు జ్వలించినవి. ౫౧

ఆదివ్యబాణంబులు ధనుస్సులనుండి వెడలి నిజప్రకాశంబున నాకాశంబునంతయుఁ బ్రకాశింపఁజేయుచుముఖము ముఖముందాఁకియొండొంటితో నొరసికొన్నవి. ౫౨

భయంకరాకారంబులగు నమ్మహాబాణంబులు ఒండొంటిం దాఁకు

స ధూమవిస్ఫులిఙ్గశ్చ తజ్జోఽగ్ని ర్దారుణోఽభవత్,

తౌ మహాగ్రహసంకాశా వన్యోన్యం సన్నిపత్య చ. ౫౪
సఙ్గామే చ తదా యాన్తౌ మేదిన్యాం వినిపేతతుః,
శరాపతిహతౌ దృష్ట్వా తౌ వుభౌ రణమూర్ధని. ౫౫
ప్రీతిమన్తౌ జాతరోషౌ చ లక్ష్మణేన్ద్రజితౌ తదా,
సుసంరబ్ధ స్తు సౌమిత్రి ర్బ్రహ్మం వారుణ మాదదే. ౫౬

రౌద్రం మహేన్ద్రజి ద్యుద్ధే వ్యసృజ ద్యుధి నిష్ఠితః,
తేన తద్విహతం త్వస్త్రం వారుణం పరమాద్భుతమ్. ౫౭

తతశ్చ క్రుద్ధో మహాతేజా ఇన్ద్రజి త్సమితింజయః,
ఆగ్నేయం సందధే దీప్తం స లోకం సంక్షిపన్నివ. ౫౮

సౌరేణాస్త్రేణ తద్వీరో లక్ష్మణః ప్రత్యవారయత్,

అస్త్రం నివారితం దృష్ట్వా రావణిశ్చక్రోధమూర్ఛితః. ౫౯
ఆసురం శత్రునాశాయ ఘోర మస్త్రం సమాదదే,

తస్యాశ్చాపా ద్వినిష్పేతు ర్బాణస్యరాః కూటముద్గరాః. ౬౦
శూలాని చ ముసుణ్ఢ్యశ్చ గదాః ఖడ్గాః పరశ్వథాః,

తద్దృష్ట్వా లక్ష్మణ స్సంఖ్యే ఘోర మస్త్ర మథాసురమ్. ౬౧
అనార్యం సర్వభూతానాం సర్వశత్రువినాశనమ్,
మాహేశ్వరేణ ద్యుతిమాం స్తదస్త్రం ప్రత్యవారయత్. ౬౨

టయు వానియొరయికం బుట్టినయగ్ని ధూమముతోను మిణుంగుఱుల తోను గూడి యందఱికును భయంబు గలిగించెను. ౪౩

ఆమ్ముహూర్తాణంబులు మహాగ్రహంబులుంబోలె నొండొంటిందాకి యుద్ధంబున విచిత్రగతులం బోరి శాంతంబులై నేలం బడినవి. ౪౪

అప్పుడు లక్ష్మణేంద్రజితు రిద్దఱును యుద్ధగంగంబునఁ దమ దివ్యబాణంబులు ప్రతిఘాతము లగుటం గని సిగ్గును గోపంబునుం బొందిరి. ౪౫

అంత లక్ష్మణుఁడు మిక్కిలి త్వరపడి వారుణాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను. ౪౬

పృత్రాసురుని వధించిన దేవేంద్రునిఁగూడ యుద్ధంబున జయించిన రావణకుమారుఁడు పోరం జలింపక రౌద్రాస్త్రంబు నేయుటయు దానిచే నవ్వారుణాస్త్రంబు చూపరుల కాశ్చర్యంబు గలుగునట్లు ప్రతిహతంబయ్యె.

అంత మహాతేజుఁడును శత్రుసమూహంబుల జయించువాఁడునగు నింద్రజిత్తు కుపితుఁడై లోకంబులన్నియు సంహరించుటకో యన దేదీప్యమానమగు నాగ్నేయాస్త్రంబు ధనుస్సున సంధించెను ౪౭

పరాక్రమవంతుఁడగు లక్ష్మణుఁడు ఆయాగ్నేయాస్త్రంబును సౌరాస్త్రంబున నివారించెను.

ఇంద్రజిత్తుండు వేసిన యాగ్నేయాస్త్రంబు నివారితమగుటం గని పరమప్రద్ధుఁడై శత్రువినాశార్థమయి మహాభయంకరంబగు వానరాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను. ౪౯

ఆయాస్త్రప్రభావమువలన ఇంద్రజిత్తుని ధనుస్సునుండి దేదీప్యమానంబులగు బాణములు ముద్గరంబులు శూలములు ముసలంబులు గదలు ఖడ్గంబులు బరశ్వధంబులు నసంఖ్యంబుగా వెడలినవి. ౫౦

అంత మహాతేజుఁడగు లక్ష్మణుఁడుభయంకరంబగునయ్యాస్త్రంబు సమస్తభూతంబులకును నివారింప నలవిగాకుండుటయు సమస్తశత్రువులనిపుంజేయుటయుఁ దెలిసి మాహేశ్వరాస్త్రంబున దాని నివారించెను. ౫౧,౫౨

తదాసీ న్ముతుములం యుద్ధం సంబభూ వాద్భుతోపమమ్,
గగనస్థాని భూతాని లక్ష్మణం పర్యవారయన్. ౬౩

భైరవాభిరుతే భీమే యుద్ధే వానరరక్షసామ్,
భూతై ర్బహుభి రాకాశం విస్తృతై రావృతం బభౌ. ౬౪

ఋషయః పితరో దేవా గన్ధర్వా గరుడోరగాః,
శతక్రతుం పురస్కృత్య రరక్షు ర్లక్ష్మణం రణే. ౬౫

అథాన్యం మార్గణశ్రేష్ఠం సంధే రాఘవానుజః,
వృతాశనసమస్పర్శం రావణాత్మజదారణమ్. ౬౬

సుపత్ర్మి మనువృత్తాఙ్గం సుపర్వాణం సుసంస్థితమ్,
సువర్ణవికృతం పీర శ్శరీరా న్తకరం శరమ్. ౬౭
దురావారం దుర్విషహ్యం రాక్షసానాం భయావహమ్,
ఆశీవిషవిషప్రఖ్యం దేవసంఘై స్సమర్చితమ్. ౬౮
యేన శక్రో మహాతేజా దానవా నజయ త్ప్రభుః,
పురా దైవాసురే యుద్ధే వీర్యవా న్హరివాహనః. ౬౯
తత్ర దన్త్ర్మి మస్త్రం సౌమిత్రి స్సంయుగే ష్వపరాజితమ్,
శరశ్రేష్ఠం ధనుశ్రేష్ఠే నరశ్రేష్ఠోఽభిసందధే. ౭౦

సంధా యామిత్రదళనం విచకర్ష శరాసనమ్,
సజ్య మాయమ్య దుర్ధర్షం కాలో లోకక్షయే యథా. ౭౧

సంధాయధనుషి శ్రేష్ఠే వికర్ష న్నిద మబ్రవీత్,
లక్ష్మీవా న్లక్ష్మణో వాక్య మర్థసాధక మాత్మనః. ౭౨

అంత నాలక్ష్మణేంద్రజితుల యుద్ధము భయంకరంబై యసదృశంబై యొప్పె నప్పుడు ఆకాశంబున నున్నభూతంబు లన్నియు లక్ష్మణుం బరివే ష్టించి నిలిచినవి. ౬౩

అప్పుడు వానరులును రాక్షసులును భయంకరముగా భయంకర మయి నధ్వనితోఁ బోరుచుండఁగా సమస్తభూతంబులును ఆకాశంబుఁజేరి యాశ్చ ర్యపడి చూచుచుండినవి. ౬౪

అప్పుడు మహర్షులును బితరులును వేల్పులును గంధర్వ గరుడోరగా గులును దేవేంద్రసహితులయి అస్త్రమహాయుద్ధంబున నెంతమాత్రము బాధగల గకుండ లక్ష్మణుని రక్షించిరి. ౬౫

అంత రాముని తమ్ముఁడగు లక్ష్మణుఁడు ఆగ్నిహోత్రమువంటిదియు రావణకుమారుని వధించునదియు నగు నుత్తమమయిన మఱియొక బాణంబు ధనుస్సున సంధించెను. ౬౬

పరాక్రమవంతుఁడుఁ బురుషశ్రేష్ఠుండు నగు లక్ష్మణుండు చక్కఁ గా నొక్కటిగట్టినదియు వర్తులమయినదియు సుందరములయిన గణుపులు గలదియు సుందరమయిన యాకారముగలదియు కాంచనచిత్రితంబును ప్రా ణాంతికరంబును నివారింపనసహింపనుఅలవిగానిదియు రాక్షసులకు భయంక రంబును సర్వవిధంబులచే సతికూర్చిరంబును సమస్తదేవతలచేతను బూజితంబును మఱియు మున్ను దేవాసురయుద్ధంబున మహాతేజుండును మహాపరాక్రమ శాలియునగు పచ్చని సుత్తుంబులుగల దేవేంద్రుఁడు సమస్తదానవుల దేనం జ యించెనో అట్టియైంద్రాస్త్రంబు చే నభిమంత్రితంబును యుద్ధంబులందుఁ బరా జయంబులేనియుసగు నుత్తమంబైనబాణమును మహాధనుస్సున సంధించెను.

లక్ష్మణుండు అట్లు శత్రునాశనంబగు దివ్యబాణంబుసంధించి ప్రళయ కాలంబునందు లోకవినాశార్థమయి యముండువలె గుర్ధర్షంబగు ధనుస్సును పంచి యాకర్షించెను ౬౭

లక్ష్మీసంపన్నుండగు లక్ష్మణుఁడు బాణంబు వింటసంధించి యాకర్ణాం తమునాకర్షింపుచుఁ దనకుఁ గార్యసాధకంబగులాగున నీవచనంబుఁబలికెను.

ధర్మాత్మా సత్యసన్ధశ్చ రామో దాశరథి ర్యది,
పౌరుషే చాప్రతిద్వన్ద్వ స్త్రైలోక్యం జహి రావణిమ్. ౨౩

ఇత్యుక్త్వా బాణ మాకర్ణం వికృష్య త మజిహ్మగమ్,
లక్ష్మణ స్సమరే వీర స్సస జేన్ద్రజితం ప్రతి. ౨౪
ఐన్ద్రాస్త్రేణ సమాయోజ్య లక్ష్మణ స్పరవీరహా,

స శిర స్సశిరస్త్రాణం శ్రీమజ్జ్వలితకుణ్డలమ్. ౨౫
ప్రమ థ్యేన్ద్రజితశ్చ కాయా త్పాతయామాస భూతలే,

తద్రాక్షసతనూజస్య ఛిన్నస్కన్ధం శిరో మహత్.
తపనీయనిభం భూమా దదృశే రుధిరోక్షితమ్, ౨౬
హత స్తు నిపపా తాను ధరణ్యాం రావణా త్మజః. ౨౭
కవచీ సశిరస్త్రాణో విధ్వ స్తస్సశరాసనః,
చుక్రుశు స్తే తత స్సర్వే వానరా స్సవిభీషణాః. ౨౮
హృష్యన్తో నిహతే తస్మి న్దేవా వృత్రవధే యథా,

అథా న్తరిక్షే దేవానా మృషీణాం చ మహాత్మనామ్. ౨౯
అభిజఘ్నే చ సన్నాదో గన్ధర్వాప్సరసామపి,
పతితం త మభిజ్ఞాయ రాక్షసీ సా మహాచమూః. ౩౦
వధ్యమానా దిశో భేజే హరిభి ర్జితకాశిభిః,
వానరై ర్వధ్యమానా స్తే శస్త్రా ణ్యుత్సృజ్య రాక్షసాః. ౩౧
లఙ్కా మభిముఖా స్సస్రు ర్నష్టసంజ్ఞాశ్చ ప్రధావితాః,
దుద్రువు ర్భయసంవిగ్నా భీతా రాక్షసా శ్చతురో దిశః. ౩౨
త్యక్త్వా ప్రహరణాన్ సర్వే పట్టసాసిపరశ్వథాన్,

భాణమా! దశరథసుహారాజమానుఁడగు రాముఁడు ధర్మంబువిడు పనివాఁడును బ్రతిజ్ఞ దప్పనినాఁడును బౌరుషంబున నెగ్గు లేనివాఁడు నగునేని నీ వీయింద్రజితుని వధింపుము. అని లక్ష్మణుఁడు పలికెను. ౭౩

యుద్ధంబున వీరుండును శత్రువీరులవధించువాఁడును లక్ష్మీసంపన్నుండును నగు లక్ష్మణుఁడు ఆదివ్యబాణంబునుఁ గూర్చి యివ్విధంబునఁ బలికి యమ్మహాబాణంబును జేవివఱకు నాకర్షించి యైంద్రాస్త్రంబుతో నభిమంత్రించి యింద్రజిత్తునిపై ప్రయోగించెను. ౭౪

ఆమహాబాణము బొమికిడముతోఁ గూడినదియు శ్రీమంతంబును సుందరంబులగు పోఁగులతో నొప్పుచున్నదియునగు నింద్రజితుని శిరస్సును ఖండించి దేహమునుండి నేలం బడఁద్రోసెను. ౭౫

కాంచనప్రభంబగు నొప్పుదైన యాయింద్రజిత్తునిశిరస్సు మొండె మునుండి ఖండింపఁబడి నెత్తుటందోఁగుచు భూమిపయిం బడఁబడెను. ౭౬

రావణకుమారుం డింద్రజిత్తు అట్లు నిహతుండై కవచంబుతోను శిరస్త్రాణంబుతోను ధనుస్సుతోనుం గూడ నేలంగూలెను. ౭౭

అప్పుడు వృత్రాసురుఁడు హతుండయినపుడు దేవతలుంబోలె ఇంద్రజిత్తు నిహతుండు కాఁగానే విభీషణుఁడు వానరులు నందఱును సంతోషంబున సింహనాదంబులు చేసిరి. ౭౮

అంత నాకాశంబున దేవతలును మహోత్సులగు ఋషులును గంధర్వులును అప్సరసలును సంతోషంబున మహోత్సవని గావించిరి. ౭౯

రాక్షససైనికులు ఇంద్రజిత్తు పడుటంజూచి జయమునొందిన వానరులు మఱియు వధింపనారంభించుటవలన సహింపఁజాలక దిక్కులకుంబఱచిరి.

రాక్షసులు వానరులచే వధింపఁబడుచు వారికోల్లలకు సహింపఁజాలక సంజ్ఞదప్పి ఆయుధంబుల వదలి లంకాభిముఖంబుగాఁ బరుగెత్తిపోయిరి.

రాక్షసులందఱును భయమునొంది అడ్డకత్తులు కత్తులు పరశ్వధంబులు మున్నుగనాయుధంబులు విడిచి అనేకవిధంబుల గుంపులు గుంపులుగాఁ బరు

కేచి ల్లఙ్కాం పరిత్రస్తాః ప్రవిష్టా వానరార్దితాః. ౮౩
సముద్రే పతితాః కేచి త్కేచి త్పర్వత మాశ్రితాః,

హత మిన్ద్రజితం దృష్ట్వా శయానం సమరక్షితౌ ౮౪
రాక్షసానాం సహస్రేషు నకశ్చి త్ప్రత్యదృశ్యత,
యథాఽ స్తం గత ఆదిత్యే నావతిష్ఠన్తి రశ్మయః. ౮౫
తథా తస్మి న్నిపతితే రాక్షసా స్తే గతా దిశః,
శా న్తరశ్మి ర్వాదిత్యో నిర్వాణ ఇవ పావకః. ౮౬
స బభూవ మహా తేజా వ్యపా స్త గతజీవితః,

ప్రశా న్తపీడాబహులో వినష్టారిః ప్రతాపవాన్. ౮౭
బభూవ లోకపతితే రాక్షసేన్ద్రసుతే తదా,

హర్షం చ శక్రో భగవాన్ సహ సర్వై స్సురర్షభైః. ౮౮
జగామ నిహతే తస్మి న్రాక్షసే పాపకర్మణి,
ఆకాశే చాపి దేవానాం శుశ్రు వే దున్దుభిస్వనః. ౮౯

నృత్యద్భి రప్సరోభిశ్చ గన్ధవైై శ్చ మహాత్మభిః,

వవృషుః పుష్పవర్షాణి తదద్భుత మభూ త్తదా. ౯౦
ప్రశశంసు ర్హతే తస్మి న్రాక్షసే క్రూరకర్మణి,

శుద్ధా ఆపో దిశ శ్చైవ జహృషు ర్దైత్య దానవాః. ౯౧

గతిరి. ౮౨

ఆట్లు వానరులచే నొప్పింపఁబడి భీయంబునం గొందఱు రక్కసులు లంకానగరంబుఁ జొచ్చిరి. కొందఱు మున్నీటంబడిరి. మఱికొందఱు పర్వతంబునకుఁ డాఁగిరి. ౮౩

ఇంద్రజిత్తు హతుఁడై యుద్ధభూమింబడుటను జూచినంతనె లెక్కకు మీఱినరాక్షసులలో నొకఁడైనను నిలువక యందఱును భీతిపోయిరి.

సూర్యుఁడస్తమించినవెనుకఁ గిరణంబులుపోవునట్లు ఇంద్రజిత్తుండు హతుఁడుకాఁగానే రాక్షసులందఱు దిక్కులకుఁ భీతిపోయిరి ౮౫

హతుఁడై కొంతసేపుఆవయవములు విదిలించుచుండి ప్రాణములు మేనువదలుటంజేసి నిశ్చేష్టుండైన మహాతేజుండగు నాయింద్రజితుని కళేబరము కిరణములులేనిసూర్యునిభంగిఁ జల్లాతీన యగ్నికైవడిఁ జూపట్టెను. ౮౬

రాక్షసరాజగుమారుండు ఇంద్రజిత్తు మృతుఁడుకాఁగానే లోకమునందు సమస్తభోధలుదొలంగి సమస్తారిష్టంబులుఁబాని సూర్యుఁడు చక్కఁగాఁ బ్రకాశించెను. ౮౭

పాపిష్ఠుండగు నాయింద్రజిత్తు నిహతుఁడుకాఁగానే భగవంతుఁడగు దేవేంద్రుండును సమస్తదేవతలును సంతోషంబు నొందిరి. ౮౮

ఆకాశమందు దేవతలు సంతోషంబున వాయించిన దుందుభిధ్వనియు వినవచ్చెను. ౮౯

మఱియు మహోత్సులగు గంధర్వులును నప్సరసలునునృత్యముసేయ నాధ్వనియు వినంబడినది

క్రూరకార్యములు చేయునట్టి యాయింద్రజితుఁడు హతుఁడైనప్పుడు దేవతలు సంతోషంబునఁ బుష్పవర్షంబులు గురిపించి లక్ష్మణునిఁ బ్రశంసించిరి. ఆది యపు డద్భుతంబై యుండెను. ౯౦

అప్పుడు జలంబులును దిశలును నిర్మలములయ్యె దైత్యులును దానవులును సంతసంబు నొందిరి. ౯౧

ఆజగ్ముర్గ పతితే తస్మిన్ సర్వలోకభయావహే,
ఊచుశ్చ సహితా స్సర్వే దేవగన్ధర్వదానవాః. ౯౦
విభ్రరా శ్శాన్తకలుషా బ్రాహ్మణా విచరన్తిత,

తతోఽభ్యనన్ద న్సంహృష్టా స్సురే హరియూథపాః. ౯౧
త మప్రతిబలం దృష్ట్వా హతం నైరృతపుఙ్గవమ్,

విభీషణో హనూమాంశ్చ జామ్బవాం శ్చర్క్ష యూథపః. ౯౨
విజయే నాభినన్దన్త స్తుష్టువు శ్చాపి లక్ష్మణమ్,
ఋషభన్తశ్చ నదన్తశ్చ గర్జన్తశ్చ ప్లవఙ్గమాః. ౯౩
లబ్ధలక్ష్యా రఘుసుతం పరివా ర్యోపతస్థిరే,

లాఙ్గూలాని ప్రవిధున్వన్త శ్చోత్పతన్తశ్చ వానరాః ౯౪
లక్ష్మణో జయతీ త్యేవం వాక్యం విశ్రావయం స్తదా,

అన్యోన్యం చ సమాశ్లిష్య కపయో హృష్టమానసాః. ౯౫
చక్రు రుచ్చావచగుణా రాఘవాశ్రయజా కథాః.
తదసుకర మథాభిపేక్ష్య హృష్టారి
ప్రియసుహృదో యుధి లక్ష్మణస్య కర్మ,
పరమ ముపలభ్య నన్దగి ప్రహర్షం
వినిహత మిన్ద్రరిపుం నిశమ్య దేవాః. ౯౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకనవతితమ స్సర్గః.

సమస్తలోకంబులకును భయంబు గలిగించుచుండిన యయ్యింద్రజిత్తుఁడు హతుఁడుకాఁగానే దేవతలు గంధర్వులు దానవులు వచ్చి యందఱు నుండిరి "యిఁక బ్రాహ్మణులు ఏబాధయులేక సుఖముగా విహరింతురుగాక" యని వచించిరి. ౯౨

అప్పుడు వానరవీరులు అసదృశబలుఁడగు రాక్షసశ్రేష్ఠుం డింద్రజిత్తు యుద్ధంబున నిహతుఁ డగుటను జూచి సంతుష్టులయి లక్ష్మణునిం గొనియాడిరి. ౯౩

విభీషణుఁడును హనుమంతుఁడును భల్లూకనాథుండగు జాంబవంతుఁడును జయంబుగలుగుటకుఁ బరమసంతుష్టులయి లక్ష్మణుం బొగడిరి ౯౪

వానరులు తాము కోరిన యింద్రజిద్వధము సిద్ధించుటఁజేసి సంతోషంబున సింహనాదంబులు సేయుచు నానావిధంబుల నతిమదగర్జించుచు లక్ష్మణుం బరివేష్టించి కొలిచియుండిరి. ౯౫

అప్పుడు వానరులు సంతోషాతిశయంబున శిలలు మొదలగువాని వాలములచేఁ గొట్టి పగులఁగొట్టుచు "లక్ష్మణోజయతి" (లక్ష్మణుఁడు సర్వోత్కర్షంబున నున్నాఁడు) అని యిట్లు చాటించిరి ౯౬

వానరులు పరమసంతుష్టులయి యొకరి నొకరు కవుఁగిలించుకొనుచు లక్ష్మణునిఁ గుతించి నానావిధంబుగా స్తోత్రవచనంబులు పలుకుచుండిరి ౯౭

దేవతలు ఇంద్రజిత్తు నధిపఁబడెనని చారణముఖంబున విని సంతుష్టులయి అయోధ్యభూమికిఁబోయి యెట్టివారికిని అసాధ్యమయిన (సమస్తలోకంబులకును బ్రాణప్రతిష్ఠాకరమయిన) యింద్రజిద్వధమును సర్వలోకప్రియమనోహరుఁడగు లక్ష్మణుండె గావించినవాఁడని తెలిసి మిక్కిలియు సంతోషించిరి. ౯౮

ఇది తొంబదియొకటవసర్గము

ద్వి న వ తి త మ స్స ర్గః.

రుధిరక్లిన్నగాత్రస్తు లక్ష్మణ శ్శుభలక్షణః,
బభూవ హృష్ట స్తం హత్వా శక్రజేతార మాహవే. ౧

తత స్సజామ్బవన్తంచ హనుమన్తం చవీర్యవాన్,
సన్నివర్త్య మహా తేజాస్తాంశ్చ సర్వాన్వనౌకసః. ౨
ఆజగామ తత స్తీవ్రం యత్ర సుగ్రీవరాఘవౌ,
విభీషణ సహష్టభ్య హనూమన్తం చ లక్ష్మణః. ౩
తతో రామ మభిక్రమ్య సామిత్రి రభివాద్య చ,
తస్థౌ భ్రాతృసమీపస్థ ఇన్ద్రో స్యేన బృహస్పతిః. ౪

నిష్టన న్నివ చాగమ్య రాఘవాయ మహాత్మనే,
ఆచచక్షే తదా వీరో ఘోర మిన్ద్రజితో వధమ్. ౫

రావణే స్తు శిర శ్ఛిన్నం లక్ష్మణేన మహాత్మనా,
న్యవేదయత రామాయ తదా హృష్టో విభీషణః. ౬

శ్రుత్వైవ తత్తు మహాపిరో లక్ష్మణే నేన్ద్రజిద్వధమ్,
ప్రహర్ష మతులం లేభే రామో వాక్య మువాచహ. ౭
సాధు లక్ష్మణ! తుష్టో ఽస్మి కర్మణా సుకృతం కృతమ్,
రావణే ర్హి వినాశేన జిత మిత్యవధారయ. ౮

సతం శిర స్యుపాఘ్రాయ లక్ష్మణం లక్ష్మివర్ధనమ్,
లజ్జమానం బలా త్స్నేహా దజ్ఞ మూరోష్య వీర్యవాన్. ౯

తొంబది రెండవసర్గము.

నెత్తుటం దడుపఁబడియున్న మంగళకరంబులగు లక్ష్మణులు గల లక్ష్మణుఁడు యుద్ధంబున నింద్రుని జయించినట్టి యమ్మహాబలుని వధించి యానందంబు నొందెను. ౧

అంత మహాబలుఁడును మహాతేజుఁడునగు లక్ష్మణుఁడు జాంబవంతుని హనుమంతుని మతియు నితరవానరుల నందఱను గుంపుగాఁ బిలుచుకొని యుద్ధపారవశ్యంబున విభీషణ హనుమంతుల నవలంబించి యుద్ధభూమినుండి రామసుగ్రీవులయొద్దకు శీఘ్రముగాఁ బోయెను. ౨,౩

అంత లక్ష్మణుఁడు రామునకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారములు చేసి యింద్రుని సమీపంబున బృహస్పతియుండునట్లు రాముని సమీపంబున నిలుచుండెను. ౪

అప్పుడు వీరుఁడగు లక్ష్మణుఁడు రాముని సమీపంబునకు వచ్చి సంతోషాతిశయంబునఁజేసి యవ్యక్తోత్సరంబుగాఁ బలుకుచు మహోత్సుఁడగు రామునితో ''ఇంద్రజిత్తు హతుఁడయ్యె'' నని చెప్పెను. ౫

అప్పుడు విభీషణుఁడు సంతుష్టుఁడై ''ఇంద్రజిత్తు హతుఁడయ్యెఁగాని యతని శిరస్సునుమాత్రము మహోత్సుఁడగు లక్ష్మణుఁడు ఛేదించెను'' అని రామునకు విన్నవించెను. ౬

మహాపరాక్రమశాలియగు రాముఁడు లక్ష్మణుఁడింద్రజితుని వధించి నాఁడన్న మాటను విన్నంతనె పరమసంతోషమునొంది యీమాటఁ జెప్పెను.

లక్ష్మణా! నీవుచేసిన కార్యమునకు మిక్కిలియు సంతోషించినాను. గొప్పపని గావించినావు. వీలయినఁగా ఇంద్రజితుఁడు పడుటచే మనకింక రావణుఁడును హతుఁడైనట్లె నిశ్చయింపవచ్చును. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౮

వీర్యవంతుఁడగు రాముఁడు లక్ష్మీవర్ధనుఁడగు లక్ష్మణుని శిరంబున మూర్కొని యతఁడు సిగ్గుపడి యొదిగియుండుటయు స్నేహంబున బలాత్కా-

ఉపవేశ్య తం ముత్సఙ్గే పరిష్వజ్యావపీడితమ్,
భ్రాతరం లక్ష్మణం స్నిగ్ధం పునరపి పునరుదైక్షత. ౧౦
శల్యసంపీడితం శస్తం నిశ్శ్వసన్తం తు లక్ష్మణమ్,
రామస్తు దుఃఖసంతప్తస్తదా నిశ్శ్వసితో భృశమ్ ౧౧
మూర్ధ్ని చైనముపాఘ్రాయ భూయస్సంస్పృశ్య చ త్వరన్,
ఉవాచ లక్ష్మణం వాక్యమశ్రూణ్యస్య ప్రమృజన్. ౧౨

కృతం పరమకల్యాణం కర్మ చుమ్బరకర్మణా,

అద్యమన్యే మహాబాహో హత్వేన్ద్రజితం యుధి. ౧౩
అద్యాహం విజయీ శత్రూ మహాబాహే తస్మిన్దురాత్మని,

రావణస్య నృశంసస్య దిష్ట్యా వీర! త్వయా రణే. ౧౪
ఛిన్నౌ హి దక్షిణౌ బాహూ సహి తస్య వ్యపాశ్రయః,

విభీషణమనూమద్భ్యం కృతం కర్మ మహాద్భుతమ్. ౧౫
అహోరాత్రైస్త్రిభిర్వీరరక్షసాం నిపాతితః,

నిరమిత్రాం కృతోఽస్మ్యద్య నిరాస్యస్యతి హి రావణః. ౧౬
బలవ్యాహేన మహతా శ్రుత్వా పుత్రం నిపాతితమ్,

తం పుత్రవధసన్తప్తం నిరాస్తం రాక్షసాధిపమ్. ౧౭
బలే నావృత్య మహతా నివనిష్యామి దుర్జయమ్,

త్వయా లక్ష్మణ!నాథేన సీతా చపృథివీ చ మే. ౧౮

రముగా నుత్సంగంబునఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని గాఢముగాఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి స్నేహాతిశయంబునఁ దమ్ముని మాటిమాటికిఁ జూచెను. ౯౯౦

అప్పుడు పురుషోత్తముఁడగు రాముఁడు ఆట్లు లక్ష్మణుఁడు బాణము లచేఁ బీడితుండై దేహాంతర్యయ గాయములుదగిలి నిట్టూర్పులు నిగుడించు చుండుటను జూచి పరమదుఃఖితుండై నిట్టూర్పులువుచ్చుచుఁ దమ్ముని శిరం బు మూర్కొని వేగిరపాటున మాటిమాటికి నతనిదేహంబు దడవుదు మంచి మాటల నాశ్వాసించి యిట్లని పలికెను. ౧౧౧౭

ఇతరుల కసాధ్యములయిన కార్యములుచేయువాఁడవు కావున నీవు ఈయింద్రజిత్తునివధించి నాకు మిక్కిలియుఁ మంగళంబు గలిగించినావు.

కొడుకు నిహతుఁడయ్యెఁ గావున నిఁక రావణుఁడును యుద్ధంబున నిహతుఁడైనట్లే తలంచెదను. ఇప్పుడు దురాత్ముండగు మనశత్రు వాయింద్రజి త్తుఁడు హతుఁడయ్యెఁ గావున నిఁక నాకు విజయము సిద్ధము. ౧౨

వీరుఁడా! నీవు ఇంద్రజిత్తుని వధించుటవలన శూరుఁడగు రావణుని కుడిభుజమును వేఁడు యుద్ధంబున ఛేదించినవాఁడవైతివి. ఎట్లనఁగా వా యింద్రజిత్తె రావణునకు ముఖ్యమయిన యవలంబము. ౧౩

విభీషణుఁడును హనుమంతుఁడును యుద్ధంబున మిక్కిలియుఁ బరా క్రమముఁ గావించినారు. ఇట్లు మూఁడహోరాత్రములకు మహాప్రయాసం బున వీరుఁడగు నింద్రజిత్తును వధించినారు. ౧౪

ఇప్పుడు ఇంద్రజిత్తును వధించుటచేత నాకు శత్రువు లందఱు నశిం చినట్లు గావించినావు. ఇఁక రావణుఁడును కొడుకు పడుటను విని గొప్పసై న్యముతో యుద్ధమునకు వెడలిరాఁగలఁడు. ౧౫

కొడుకు హతుఁడగుటకుఁ బరితపించుచు దుర్జయుండగు రాక్షసరాజు రావణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలివచ్చినంతినె గొప్పవానరబలంబుతోఁ బోదివి యాతని వధించి పుచ్చెదను. ౧౬

లక్ష్మణుఁడా! నాచుఁడవు నీవు యుద్ధంబున నింద్రజిత్తును వధించుట

న దుష్పాపా హతే త్వస్మి న్భక్రజేతరి చాహవే,

స తం భ్రాతర మాశ్వాస్య పరిష్వజ్య చ రాఘవః. ౯౯
రామ స్సుషేణం ముదిత స్సమీక్ష్యేద మబ్రవీత్,
సళల్యోఽయం మహాప్రాజ్ఞ సౌమిత్రి ర్మిత్రవత్సలః. ౧౦౦
యథా భవతి సుస్వస్థ స్తథా త్వం సముపాచర,

విశల్యగ క్రియతాం క్షిప్రం సౌమిత్రి. స్సవిభీషణః. ౧౧

ఋక్షవానరసైన్యానాం శూరాణాం ద్రుమయోధినామ్,
యే చా ప్యన్యేఽత్ర యుధ్యన్తి సళల్యా వ్రణిన స్తథా. ౧౨
తేఽపి సర్వే ప్రయత్నేన క్రియన్తాం సుఖిన స్త్వయా,

ఏవ ముక్త స్తు రామేణ మహాత్మా హరియూథపః. ౧౩
లక్ష్మణాయ దదౌ న స్త స్సుషేణగ పరమౌషధిమ్,
స తస్యా గన్ధ మాఘ్రాయ విశల్య స్సుఖపద్యత. ౧౪
తదా నిర్వేదన శ్చైవ సంయూఢవ్రణ ఏవచ,

విభీషణముఖానాం చ సుహృదాం రాఘవాజ్ఞయా. ౧౫
సర్వవానరముఖ్యానాం చికిత్సాం స తదాఽకరోత్,
తతగ ప్రకృతి మాపన్నో హృతళల్యో గతవ్యథః. ౧౬
సౌమిత్రి ర్ముదిత స్తత్ర క్షణేన విగతజ్వరః.

తథైవ రామగ స్లవగాధిప స్తదా

ఏలన నీకు వానికి సీతను భూమిని బొందుట యెంతమాత్రము కష్టముగాదు. అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ బెప్పెను. ౧౮

రఘువంశమునందుఁబుట్టిన రాముఁడు ఆట్లు తమ్ము నాశ్వాసించి యూ లింగనముచేసికొని సంతప్తాంతరంగుఁడై సుషేణుని బిలిచి యిట్లనియె ౧౯

వైద్యశాస్త్రంబునందు మహాపండితుఁడవైన సుషేణుఁడా! మిత్రుల యం దధికప్రీతిగల యీలక్ష్మణుని దేహమంతయు బాణములు గ్రుచ్చుకొని బాధించుచున్నవి. ఈతఁడు బాణబాధవిడిచి సుఖంబునొందునట్లు నీవు చికిత్సగావింపుము. ౨౦

శీఘ్రముగా లక్ష్మణునకును విభీషణునకును మేనం గ్రుచ్చుకొన్న బాణముల విడదీసి సుఖము గల్గునట్లు చికిత్సచేయుము. ౨౧

మఱియు శూరులును వృత్తంబులచేఁ బోరువారలునగు భల్లూక వీరుల లోను వానరవీరులలోను యుద్ధంబున మేన నమ్ములు గ్రుచ్చుకొని గాయములు దగిలినవార లెవరెవరు గలరో వారలందఱకును శీఘ్రంబున నీవిపుడు సుఖంబు గల్గునట్లుసేయుము. అని రాముఁడు సుషేణునితోఁ బెప్పెను. ౨౨

మహాబుద్ధిశాలియగు వానరవీరుఁడు సుషేణుఁడు రాముఁడు చెప్పిన మాటను విని లక్ష్మణునికి ఒకదివ్యౌషధిని వాసన చూపెను ౨౩

ఆలక్ష్మణుఁడు ఆయౌషధి నాఘ్రాణించినంత ఆతనిదేహంబునం గ్రుచ్చుకొన్న బాణంబులు పీడి వేదనయుడిగి గాయములు మాని సుఖమునొందెను. ౨౪

అంత సుషేణుఁడు రాము నానతిచొప్పున విభీషణుండు మున్నగు మిత్రవర్గమునకును సమస్తవానరవీరులకును చికిత్సగావించెను. ౨౫

అంత నప్పుడు లక్ష్మణుండు తృణమాత్రంబున దేహమునందు బాణములు విడదీయఁబడఁజేసి తాపంబును వేదనయు పదలి యెప్పటియట్ల సంతోషము నొందెను. ౨౬

అప్పుడు రాముఁడును వానరరాజు సుగ్రీవుండును విభీషణుండును

విభీషణ శ్చర్క్షపతి శ్చ జామ్బవాన్,
అవేక్ష్య సౌమిత్రి మరోగ ముత్థితం
ముదా స్ససైన్యా స్సుచిరం జహర్షి రే. ౨౬
అపూజయ త్కర్మ స లక్ష్మణస్య
సుదుష్కరం దాశరథి ర్మహాత్మా,
హృష్టా బభూవు ర్ముదితా యూథపేన్ద్రా
విపాతితం శక్రజితం నిశమ్య. ౨౭

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వినవతితమ స్సర్గః.

త్రి న వ తి త మ స్స ర్గః.

తతశ్చ పాల స్తస్యసచివా శ్శ్రుత్వా చేన్ద్రజితం హతమ్,
ఆచచక్షు రభిజ్ఞాయ దశగ్రీవాయ సవ్యథాః. ౧

యుద్ధే హతో మహారాజ లక్ష్మణేన త వాత్మజః,
విభీషణసహాయేన మిషతాం నో మహాద్యుతిః. ౨

శూర శ్శూరేణ సంగమ్య సంయుగే ష్వపరాజితః,
లక్ష్మణేన హత శ్శూరశ్చ పుత్ర స్తవ మహేన్ద్రజిత్. 3

గత స్స పరమా న్లోకాన్ శరై స్సంతాప్య లక్ష్మణమ్,

స తం ప్రతిభయం శ్రుత్వా వధం పుత్రస్య దారుణమ్. ౪
ఘోర మిన్ద్రజిత స్సంఖ్యే కర్మ్మలం చావిశ న్మహత్,

భల్లూకనాథుఁడగు జాంబవంతుఁడును సైనికులును లక్ష్మణుఁడు రోగము వదలి సుఖముగాసంతోషంబుతో లేచుటందాచి బహుకాలమువఱకు సంతోషింపుచుండిరి. ౭౭

మహోత్సుఁడగు రాముఁడు లక్ష్మణుఁడు ఇతరుల కజేయుఁడగు నింద్రజిత్తును వధించుటను గుఱించి యెంతయును శ్లాఘించెను. వానరవీరులను యుద్ధంబున నింద్రజితుండు హతుఁడయ్యెనని విని సంతసంబునొందిరి. ౭౮

ఇది తొంబదిరెండవసర్గము.

తొంబదిమూఁడవసర్గము.

అంత నింద్రజిత్తుతోఁగూడ యుద్ధంబునకు వచ్చి యచటచటం దమసైన్యంబులతో యుద్ధము సేయుచుండిన రావణసచివులు ఇంద్రజిత్తు హతుఁడయ్యెనని విని తాము స్వయముగాఁ బోయి చూచి దుఃఖితులై దశగ్రీవునకుఁ దెలిపిరి. ౧

మహారాజవగు రావణుఁడా! మహాతేజుఁడగు నీకొడుకు ఇంద్రజిత్తును యుద్ధంబున మేమందఱము చూచుచుండఁగా లక్ష్మణుఁడు విభీషణుని సాహాయ్యంబున వధించెను. ౨

యుద్ధంబులందుఁ బరాజయుమే యెఱుంగని శూరుండ్రిద్రజిత్తును అట్టి శూరుఁడగు లక్ష్మణుఁడును యుద్ధముచేసిచేసి తుదకు దేవేంద్రుని జయించిన శూరుఁడు నీకొడుకు ఇంద్రజిత్తు లక్ష్మణునిచే వధింపఁబడెను. ౩

ఆయింద్రజిత్తు లక్ష్మణుని బాణంబులచే మిక్కిలియు నొప్పించి యుద్ధంబున హతులగు వీరులు పొందు నుత్తమలోకంబులఁ బొందెను. అని సచివులు రాక్షసరాజుతోఁ జెప్పిరి.

ఆరావణుఁడు యుద్ధంబునఁ దనపుత్త్రుఁడు నిహతుఁడయ్యె ననుభయంకరంబును దుఃఖకరంబును దుస్సహంబునగు వార్తను విన్నంతనె మూర్ఛ నొందెను. ౪

ఉపలభ్య చిరా త్సంజ్ఞాం రాజా రాక్షసపుఙ్గవః. ౩
పుత్రశోకార్దితో దీనో విలలా పాకులేన్ద్రియః,

హా రాక్షసచమూముఖ్య! మమ వత్స! మహారథ!. ౪
జి తేన్ద్రం కథ మద్య త్వం లక్ష్మణస్య వశం గతః,

నను త్వ మిషుభిర్ క్రుద్ధో భిన్ద్యార్ కాలా న్తకావపి. ౫
మన్దర స్యాపి శృఙ్గాణి కింపున ర్లక్ష్మణం యుధి,

అద్య వై వస్వతో రాజా భూయో బహుమతో మమ. ౬
యే నాద్య త్వం మహాబాహో! సంయు క్తర్ కాలధర్మణా,
ఏవ పన్థా స్సయోధానాం సర్వామరగణే ష్వపి. ౭

యర్ కృతే హన్యతే భర్తు స్సు వుమాన్ స్వర్గ మృచ్ఛతి,

అద్య దేవగణా స్సర్వే లోకపాలా స్తథర్షయః. ౧౦
హత మిన్ద్రజితం శ్రుత్వా సుఖం స్వప్స్యన్తి నిర్భయాః,
అద్య లోకా స్త్రయర్ కృత్స్నా పృథివీ చ సకాననా. ౧౧
ఏకే నేన్ద్రజితా హీనా శూ న్యేవ ప్రతిభాతి మే,

అద్య నైరృతకన్యానాం శ్రోష్యా మ్యన్తర్పురే రవమ్. ౧౨

రాక్షసోత్తముఁడగు రావణుఁడు దీర్ఘకాలంబునకుఁ జెలియొంది పుత్ర దుఃఖముచేఁ బీడితుఁడై దీనుఁడై విహ్వలంబులయిన యింద్రియంబులతో చిలపించెను. ×

అయ్యో! రాక్షసేన కంతయు ముఖ్యుఁడా! నాచిన్నికొమరుఁడా! పదునొకండువేలమంది విలుకాండ్రతో నందఱకు నన్నురూపులయి పోరు వాఁడా! నీవు దేవేంద్రునిఁగూడ జయించినావే; ఇప్పుడు లక్ష్మణున కిట్లు లోఁబడితివి?. ౬

నాయనా! నీవు కోపించినచో యముని మృత్యువును మందరశిఖరం బులనేని బాణంబుల భేదింతువే; ఇఁక యుద్ధంబున నీకు లక్ష్మణుం డెంత మాత్రము? ౮

మనోబాహుఁడా! నీవిప్పుడు మరణంబు నొంది యమునితోఁ జేరి నావు కావున ఆయముఁడు నాకిప్పుడు మిక్కిలియుఁ గావలసినవాఁడయ్యెఁ.

ఇట్లు యుద్ధంబున హతుఁడై మృతిఁబొందుట సమస్తశూరులకును ముఖ్యముగా నపేక్షణీయము. మనుష్యులకు మాత్రమే కాదు; సమస్తదేవతల కును ముఖ్యముగాఁ గోరఁదగినది; కావున నిన్నుగుఱించి దుఃఖించుట యుక్తముగాదు. ౯

ఎవఁడు తన రెండయని కార్యార్థియయి హతుఁడగునో ఆతఁడు స్వర్గము నొందఁగలఁడు. కావున స్వామి కార్యార్థియయి హతుఁడవై స్వర్గ మునొందినా వగుటవలనను నీవు శోచ్యుఁడవు కావు.

ఇఁక సమస్తదేవతలును దిక్పాలురును మహర్షులును ఇంద్రజిత్తు హతుఁడయ్యెనని విని నిర్భయులై సుఖముగా నిదురపోవఁ గలరు. ౧౦

ఇప్పుడు మూఁడు లోకంబులును ముఖ్యముగా నానావిధారణ్య సహితమగు సమస్తభూమండలమును ఒక యింద్రజిత్తులేని కారణంబున నాకు శూన్యములుగాఁ దోఁచుచున్నవి. ౧౧

ఇఁక బ్యూహసహాయుఁడు యూథపతి మరణదుఃఖితములైన యూఁడ

కరేణుసంఘస్య యథా నినాదం గిరిగహ్వరే,

యౌవరాజ్యం చ లఙ్కాం చ రక్షాంసి చ పరంతప!. ౧౩
మాతరం మాం చ భార్యాం చ క్వ గతోఽసి విహాయ నః,

మమ నామ త్వయా వీర గతస్య యమసాదనమ్. ౧౪
ప్రేతకార్యాణి కార్యాణి విపరీతే హి వర్తసే,

స త్వం జీవతి సుగ్రీవే రాఘవే చ సలక్ష్మణే. ౧౫
మమ శల్య మనుద్ధృత్య క్వ గతోఽసి విహాయ నః,

ఏవమాది విలాపార్థం రావణం రాక్షసాధిపమ్. ౧౬
ఆవివేశ మహా న్కోపగ పుత్రవ్యసనసంభవః,
ప్రకృత్యా కోపనం హ్యేనం పుత్రస్య పున రాధయః. ౧౭
దీప్తం సందీపయామాను ర్ఘృతే ఽర్క మివ రశ్మయః,

లలాటే భ్రుకుటీభి శ్చ సంగతాభి ర్వ్యరోచత. ౧౮
యుగాన్తే సహ నక్రై స్తు మహోర్మిభి రి వోదధిః,

కోపా ద్విజృమ్భమాణస్య వక్రా ద్వ్యక్త మభిజ్వరన్. ౧౯
ఉత్పపాత సధూమోఽగ్ని ర్వృత్రస్య వదనా దివ,

సపుత్రవధసంతప్త శ్శూరగ శ్క్రోధవశం గతః. ౨౦
సమీక్ష్య రావణో బుద్ధ్యా వై దేహ్య రోచయ ద్వధమ్,

మఁగులుంబోలె ఇంద్రజిద్వధదుఃఖితలై యంతిపురంబున రోదనంబుసేయు రాక్షసకన్యల యార్తధ్వనిని వినఁగలను. ౧౨

శత్రువులఁ దపింపఁజేయువాఁడా! నీవు యీవిరాజ్యంబును లంకను రాక్షసులను తల్లిని దండ్రిని భార్యనువదలి యిట్లుమమ్ముందఱను వదలి యెందుఁ బోతివి? ౧౩

వీరుఁడా! నేను మృతిఁబొందితే నీవుగదా నాకు ప్రేతకార్యములు చేయవలసినవాఁడవు. అట్లుగాక విపరీతముగా నీకు నేను జేయునట్లు గావించితివి. ౧౪

ఇదివఱకు నాయాపదలన్నియుఁ దీర్చుచుండినట్టి నీవు ఇప్పుడు సుగ్రీవుని రాముని లక్ష్మణుని వధింపక వారలు బ్రతికి యుండఁగానే నాయాపదను బోఁగొట్టకయె మమ్ము వదలి యెచటికిఁ బోయినావు? అని రావణుఁడు విలపించెను ౧౫

రాక్షసరాజు రావణుఁడు ఈప్రకారము విలపించుచుఁ బరమదుఃఖితుఁడై పుత్రమరణంబునఁజేసి మితిలేని కోపంబు నొందెను. ౧౬

స్వభావంబునఁ దీక్ష్ణకిరణుఁడగు సూర్యుని వేసవికాలంబునఁ గిరణంబులు మఱియుఁ దీక్ష్ణనిఁగాఁ జేయునట్లు స్వభావంబుచేతనె కోపనుండగు రావణుని పుత్రశోకము మఱియుఁ గుపితునిఁగాఁ జేసెను. ౧౭

అప్పుడు రావణుని పదిమోగంబులం బన్నిన బొమముళ్ళు ప్రలయకాలంబున సముద్రంబునందు మకరంబులతోఁ గూడిన గొప్పకెరటాళ్ళవలె నొప్పినవి. ౧౮

అప్పుడు రావణుఁడు కోపంబున నావులింత విడువఁగా నతని నోటినుండి పూర్వము వృత్రాసురుని ముఖమునుండి వెడలినట్లు ప్రకాశముతో జ్వలించుచు ధూమసహితమయిన యగ్ని వెడలెను. ౧౯

అట్లు పుత్రవధంబుచేఁ బరితపింపుచు శోకుండగు నా రావణుఁడు క్రోధవశంగతుఁడై బుద్ధితోఁ గర్తవ్యంబు నాలోచించి సీతాదేవిని వధింపవలె

తస్య ప్రకృత్యా రక్తే చ రక్తే క్రోధాగ్నినాపి చ. ౨౧
రావణస్య మహాఘోరే దీప్తే నేత్రే బభూవతుః,

ఘోరం ప్రకృత్యా రూపం తత్తస్య క్రోధాగ్నిమూర్ఛితమ్. ౨౨
బభూవ రూపం క్రుద్ధస్య రుద్ర స్యేన దురాసదమ్,

తస్య క్రుద్ధస్య నేత్రాభ్యాం ప్రపతన్నాస్రబిన్దవః. ౨౩
దీప్తాభ్యా మివ దీపాభ్యాం సార్చిషః స్నేహబిన్దవః,

దన్తా న్నిష్పతితస్తస్య ప్రాయతే దశనస్వనః.
యన్త్ర స్యాపేష్యమాణస్య మహతో దానవై రివ,

కాలాగ్ని రివ సంక్రుద్ధో యాం యాం దిశ మువైక్షత. ౨౫
తస్యాం తస్యాం భయత్రస్తా రాక్షసా స్సంవిలిల్యిరే,

తత మస్తక మివ క్రుద్ధం చరాచరచికీర్షయా. ౨౬
వీక్షమాణం దిశ స్సర్వా రాక్షసా నోపచక్రముః,

తతస్తు పరమసంక్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః. ౨౭
అబ్రవీ ద్రక్షసాం మధ్యే సంస్తమ్భయితు మాహవే,
మయా వర్షసహస్రాణి చరిత్వా దుశ్చరం తపః. ౨౮
తేషు తేష్వవకాశేషు స్వయంభూర్భగవా నితోషితః,
తస్యైవ తపసో వ్యుష్టా ప్రసాదా చ్చ స్వయంభువః. ౨౯
నాసురేభ్యో న దేవేభ్యో భయం మమ కదాచన,

వని తలంపు గొనెను. ౨౦

స్వభావముచేతనె యెట్టిగా నున్నయారావణుని కన్నులు అప్పుడు నిప్పువంటి క్రోధముచే మఱియు నెట్టనివై మహాభయంకరంబులయి ప్రజ్వలించినవి. ౨౧

స్వభావముచేతనె భయంకరంబగు వారావణుని యాకారంబు అపుడు కోపాగ్నిచే వ్యాప్తమగుటంజేసి మఱియు భయంకరంబై కుపితుండగు రుద్రునిరూపమువలె దురాసదంబై యుండెను. ౨౨

మండుచున్న దీపములనుండి మంటతోనూ నెబిందువులుపడునట్లు కుపితుండగురావణుని నేత్రంబులనుండి జ్వాలలతోఁగూడ నశ్రుబిందువులు పడినవి. ౨౩

ఆరావణుఁడు పండ్లు కొఱుకునపుడు ఆదంతధ్వని బలవంతులగు రాక్షసులచేఁ ద్రిస్వరబడుచున్న తిలయంత్రముయొక్కధ్వనివలె భయంకరముగా వినంబడెను. ౨౪

సంక్రుద్ధుండగు నా రావణుఁడు కాలాగ్నియంబోలె భీకరాకారుండై యేయేదిశం జూచు నాయా దిక్కునన్న రాక్షసులందఱు భయంబున నతనియొఁ కటంబడ నోడి చాటుసనుఁ బోయిరి. ౨౫

అట్లు కుపితుండై ప్రలయకాలంబునఁ జరాచరంబుల సంహరించునట్టి యంతకునిభంగి భయంకరాకారుఁడై యన్నివైపులం జూచుచున్న యారావణునిసమీపంబునకు రాక్షసులు భయంబునం బోవఁజాలరైరి. ౨౬

అంతఁ బరమకుపితుఁడగు రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు రాక్షసులను యుద్ధంబునకుఁ బురికొల్పుటకై రాక్షసులనడుమ నిట్లని పలికెను. ౨౭

నేను పెక్కువేల సంవత్సరంబులు దుష్కరంబగు తపముగావించి అయ్యోయవకాశంబులందుఁ బెక్కుమార్లు బ్రహ్మదేవుని సంతోషపఱిచినాను.

ఆతపస్సులయొక్క మహిమవలనను మఱియు బ్రహ్మదేవునియనుగ్రహమువలనను నాకునొకప్పుడును దేవతలవలనను అసురులవలనను ఎంతమాత్ర

కవచం బ్రహ్మదత్తం మే యదాదిత్యసమప్రభమ్. 30
దేవాసురవిమర్దేషు న భిన్నం వజ్రశక్తిభిః,

తేన మా మద్య సంయుక్తం రథస్థ మిహ సంయుగే. 31
ప్రతియాతో ద్యమా మాక్షా స్సౌదపి పురన్దరః,
యత్తదాభిప్రసన్నేన సశరం కార్ముకం మహత్. 32
దేవాసురవిమర్దేషు మమ దత్తం స్వయంభువా,
అస్య తూర్ణశతైర్భీమం ధనుర్దుష్ప్రాప్య కాం మమ. 33
రామలక్ష్మణయోర్వేద వధాయ పరమాహవే,
స పుత్రవధసంతప్త శ్చుక్రోధ పరిగర్హయన్ 34
సమీక్ష్య రావణో బుద్ధ్యా సీతాం హన్తుం వ్యవస్యత,
ప్రత్యవేక్ష్య తు తాం క్రూరాం స్సుఘోరో ఘోరదర్శనః. 35
దీనో దీనస్వరాన్ సర్వాం స్తానువాచ నిశాచరాన్,

మాయయా మమ వత్సేన వఞ్చనార్థం వనౌకసామ్. 36
కించి దేవ హతం తత్ర సీతేయ మితి దర్శితమ్,

తదిదం తథ్య మేవాహం కరిష్యే ప్రియ మాత్మనః 37
వై దేహీం నాశయిష్యామి క్షుద్రబన్ధు మనువ్రతామ్,

ఇత్యేవ ముక్త్వా సచివా న్ఖడ్గ మాశు పరామృశత్. 38

ఉద్ధృత్య గుణసంపన్నం విమలామ్బరవర్చసమ్,
నిష్పపాత స వేగేన సభార్య స్సచివై ర్వృతః. 39

ము భయములేదు. ౨౯

నాకు బ్రహ్మదేవుండొసంగిన నూర్యుఁడుంబోలె వెలుంగునట్టి కవచం బున్నదే ఆది దేవాసురులతో యుద్ధంబు సేయునపుడు ఏజ్రాయుధముచేఁ గూడ భిన్నముగాదయ్యె. ఇఁక నీమనుష్యబాణము లెంతమాత్రము. ౩౦

ఇప్పుడు నే నాకవచంబు ధరించి రథగతుండనై యుద్ధంబునకుఁబోఁ గా నన్నెవ్వఁడెదిరింపగలఁడు. సాక్షాద్దేవేంద్రుఁడుగూడ నెదిరింపఁజాలఁడు.

మున్ను దేవాసురులతో యుద్ధమునేయునపుడు బ్రహ్మదేవుఁ డనుగ్ర హించి నాకు బాణసహితంబగు నొప్పదనువొసంగినాఁడే, ఇప్పుడు మహా యుద్ధంబున రామలక్ష్మణుల వధించులకొఱకు భయంకరంబగు నాధనువును బెక్కు-వాద్యధ్వనులతో నెత్తితెండు. ౩౨,౩౩

పుత్రవధముచేఁ బరమదుఃఖితుండును గ్రుద్ధుండును ఘూర్ణింపనగు నారావణుండు మనస్సున నాలోచించి సీతను వధింపవలెనని నిశ్చయించెను.

కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱఁదనంబు గఱుపఁ జూపులకు భయంబుగలి గించుచుదుఃఖితుఁడై యారావణుఁడు దుఃఖితులయిన తనయొగుటనున్న రాక్షసుల నందఱం జూచి యిట్లని పలికెను. ౩౪

నాకుమారుఁడు బాలుం డింద్రజిత్తు వానరుల నంచించుటకొఱకు దేనినో యొకదానిని వధించి దానిని మాయచే "ఈ బిడసీత" యని వానరు లకుఁ జూపినాఁడు. ౩౫

నేను ఆసీతావధము నిపుడు యథార్థముగానే చేసి సంతోషంబు నొం దెదను. తత్ప్రతీకారార్థముఁడగు రామునం దనురాగము విడువకున్న సీత నిపుడె వధించి పుచ్చెదను. ౩౬

రావణుఁడు ఇవ్విధంబున సచివులను రాక్షసులతోఁ జెప్పి శీఘ్రంబున ఖడ్గంబు గ్రహించెను. ౩౭

ఆరావణుఁడు పుష్పమాలికాలంకృతంబును స్వచ్ఛమయిన యాకా శమువలె నిర్మలమయినదియు నగు ఖడ్గంబు గ్రహించి భార్యలచేతను మంత్రు

రావణగ వుత్రశోకేన భృశ మాకులచేతనః,
సంక్రుద్ధగ ఖడ్గ మాదాయ సహసా యత్ర మైథిలీ. ౪౦
వ్రజ న్తం రాక్షసం ప్రేక్ష్య సింహానాదం ప్రచుక్రుశుః,
ఊచు శ్చాన్యోన్య మాశ్లిష్య సంక్రుద్ధం ప్రేక్ష్య రాక్షసాః. ౪౧

అథైనం తా వుభా దృష్ట్వా భ్రాతరా ప్రవ్యథిష్యతః,

లోకపాలా హి చత్వారగ క్రుద్ధే నానేన నిర్జితాః. ౪౨
బహవ శ్శత్రవ శ్చాన్యే సంయుగేషు నిపాతితాః,

త్రిషు లోకేషు రత్నాని భుఞ్జ్కే చాహృత్య రావణః. ౪౩
విక్రమే చ బలేచైవ నా స్యస్య సదృశో భువి,

షేషాం సంకల్పమానానా మశోకవనికాం గతామ్. ౪౪
అభిదుద్రావ వై దేహీం రావణగ క్రోధమూర్ఛితః,

వార్యమాణ స్ససంక్రుద్ధ స్సన్నృభి ర్హితబుద్ధిభిః. ౪౫
అభ్యధావత సంక్రుద్ధగ ఖే గ్రహో రోహిణీ మివ,

మైథిలీ రక్ష్యమాణా తు రాక్షసీభి రనిన్దితా. ౪౬
దదర్శ రాక్షసం క్రుద్ధం నిస్త్రింశవరధారిణమ్,

చేతను బరివేష్టింపఁబడినవాఁడై వేగంబునం బోయెను ౬౯

రావణుఁడు ఆట్లు పుత్రశోకంబున మిక్కిలియుఁ విహ్వలుఁడై పరమ కుపితుఁడై ఖడ్గంబుగొని సీతయున్న స్థలంబునకుఁ బోయెను ౭౦

లంకాపురంబునందలి రాక్షసులు రావణుఁడు పోవుటఁ జూచి సింహనాదంబులు గావించిరి. రావణుఁడు క్రుద్ధుఁడగుటనుజూచి యింకఁ దమకు జయంబు గలుగునను సంభ్రమంబునం జేసి యొండొరుఁ గవుఁగిలించుకొని యొకరితో నొకరు ఇట్లని చెప్పుకొనిరి. ౭౧

ఇప్పుడు రామలక్ష్మణు లిద్దఱు గ. భయంకరాకారుఁడగు రావణుఁ జూచి భయంబు నొందఁగలరు.

మున్ను ఈరావణుఁడు కుపితుఁడై లోకపాలురను దేవేంద్ర యమ వరుణ కుబేరులఁ జయించినవాఁడు కాఁడా! మఱియుఁ బెక్కు యుద్ధంబుల నితరులనుగూడ ననేకశత్రువులఁ వధించినవాఁడు కాఁడా? ఈరామలక్ష్మణు లీతని కెంతమాత్రము? ౭౨

మఱియుఁ రావణునకు భోగార్థమయి ముల్లోకములనుండి శ్రేష్ఠములగు వస్తువులు కప్పము గావచ్చుచున్నవి. పరాక్రమంబునఁ గాని బలంబునఁ గాని యీతనికి సరియయినవాఁడు భూలోకంబునఁ లేఁడు. అని రాక్షసులు చెప్పుకొనిరి. ౭౩

ఆరాక్షసులు ఆట్లు ఒకరితో నొకరు మందలించుచుండఁగానే రావణుఁడు కోపంబున దేహముదెలియక ఆశోకవనంబున నున్న సీతాదేవి మీఁదికిఁ బరుగెత్తెను. ౭౪

ఆట్లు పరమకుపితుఁడగు రావణుఁడు తనమేలుగోరనట్టి స్నేహితులు పల దని యెంతవారించినను నిలువక యాకాశంబునఁ గుపితుఁడగు నంగారకుఁడు రోహిణిమీఁదికిఁ బోవునట్లు సీతమీఁదికిఁ బోయెను. ౭౫

కావలియున్న రాక్షసస్త్రీలమధ్యంబున నున్న కల్యాణగుణసంపన్నయగు సీతాదేవియుఁ గుపితుఁడై ఖడ్గంబు గొనివచ్చుచున్న రావణుఁ

తం నిశామ్యసనిస్త్రింశం వ్యథితా జనకాత్మజా. ౪౭
నివార్యమాణం బహుశ స్సుహృద్భి రనువర్తినమ్,
సీతా దుఃఖసమావిష్టా విలప న్తీద మబ్రవీత్. ౪౮
యథాయం మాం మభిక్రుద్ధ స్సమభిద్రవతి స్వయమ్,
వధిష్యతి సనాథాం మాం మనాథా మివ దుర్మతిః ౪౯

బహుశ శ్చోదయా మాస భర్తారం మాం మనువ్రతామ్,
భార్యా భవ రమస్వేతి ప్రత్యాఖ్యాతో ధ్రువం మయా. ౫౦

సోఽయం మ మానుపస్థానే వ్యక్తం నైరాశ్య మాగతః,
క్రోధమోహసమావిష్టో నిహన్తుం మాం సముద్యతః. ౫౧
అథ వా తౌ నరవ్యాఘ్రౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
మన్నిమిత్త మనార్యేణ సమరేఽద్య నిపాతితౌ. ౫౨

అహో ధి గ్మన్నిమిత్తోఽయం వినాశో రాజపుత్రయోః,

అథవా పుత్రశోకేన అహత్వా రామలక్ష్మణౌ. ౫౩
విధమిష్యతి మాం రౌద్రో రాక్షసః పాపనిశ్చయః,

హనూమతోఽప్రియదార్వాక్యం న కృతం క్షుద్రయా మయా. ౫౪
యదహం తస్య పృష్ఠేన తదా యాయా మనిన్దితా,
నాద్యైవ మనుశోచేయం భర్తు రర్థ్యగతా సతీ. ౫౫

మన్యే తు హృదయం తస్యాః కౌసల్యాయాః ఫలిష్యతి,

జూచెను. ౪౬

జనకమహారాజపుత్రికయగు సీత అట్లు ఖడ్గధరుఁడై స్నేహితులు వలదు వలదని బహువిధంబుల వారించినను నిలువక తనమీఁదికిఁ వచ్చుచున్న రావణుఁ జూచి దిగులుపడి పరమగుఃఖంబున నిట్లని విలపించెను. ౪౭,౪౮

గురాత్ముఁడగు నీరావణుఁడు కుపితుఁడై నామీఁదికిఁ బరుగెత్తి వచ్చుట:జూడఁగా వీఁడు నాధసహితురాలనగు నన్ను అనాథనువలె వధింపఁదలఁచినట్లున్నది. ౪౯

ఈ రావణుఁడు వెనిమిటియందె బద్ధభావనైయున్న నన్ను "నాకు భార్యవై నాతోరమింపు" మని యనేకవిధంబులఁ బ్రేరించెను. అయితే నే నతనిమాటను జెవినుంచక స్థిరంబుగాఁ దిరస్కరించినాను. ౫౦

నే నంగీకరింపకుండుటవలన నీరావణుఁడు నిరాశుఁడై కోపంబును మోహంబును గలవాఁడై నన్ను వధించుటకు వచ్చినాఁడు; స్పష్టము. ౫౧

లేక పురుషోత్తములయిన యన్నదమ్ము లారామలక్ష్మణులను నా నిమిత్తమయి దురాత్ముఁడగు నీ రావణుఁ డిప్పుడు యుద్ధంబున వధించియుండునేమో. ౫౨

అయ్యో! నానిమిత్తమయి రామలక్ష్మణులకు వినాశంబు గలిగినచో; అట్టిపాపిష్ఠురాలనగు నేను దహింపఁబడుదును గాక.

లేక క్రూరుఁడును బాపకార్యములు నేయుటయందు వెనుదీయనివాఁడునగు రావణుఁడు పుత్రశోకముచేఁ బీడింపఁబడినవాఁడై రామలక్ష్మణుల వధింపఁజాలక అందుకుబదులు నన్ను వధింపఁ దలఁచినాఁడో. ౫౩

మూఢురాలను నేను హనుమంతుఁడు చెప్పినమాటనైనను వినకపోతిని.

ఎవ్వరిచేతను ఏవిధముగానైనను నింద యొందఁగనట్టినేను అప్పుడు హనుమంతుని వీపుపైఁ గూర్చుండి పోయియుండునేని ప్రియునియంకంబుఁ జేరియుండును గావున ఇప్పుడిట్లు దుఃఖపడకుందును. ౫౪

ఒకఁడెకొదుకుగలకౌసల్య కొమకు యుద్ధంబున మాతుండగుటను

ఏకపుత్రా యదా పుత్రం వినష్టం శ్రోష్యతే యుధి. ౫౫
సా హి జన్మ చ బాల్యం చ యౌవనంచ మహాత్మనః,
ధర్మకార్యాణి రూపం చ గుణతో సంస్మరిష్యతి. ౫౬
నిరాశా నిహతే పుత్రే దత్త్వా శ్రాద్ధ మచేతనా,
అగ్నిం వాఽరోక్ష్యతే నూన మథవాపి ప్రవేక్ష్యతి. ౫౭

ధిగస్తు కుబ్జా మసతీం మన్థరాం పాపనిశ్చయామ్,
యన్నిమిత్త మిదం దుఃఖం కౌసల్యా ప్రతిపత్స్యతే. ౫౮

ఇత్యేవం మైథిలీం దృష్ట్వా విలపన్తీం తపస్వినీమ్,
రోహిణీ మివ చన్ద్రేణ వినా గ్రహవశం గతామ్ ౫౯
ఏతస్మి న్నన్తరే తస్య అమాత్యో బుద్ధిమాన్ శుచిః,
సుపార్శ్వ నామ మేధావీ రాక్షసో రాక్షసేశ్వరమ్. ౬౦
నివార్యమాణం సచివై రిదం వచన మబ్రవీత్,

కథం నామ దశగ్రీవ! సాక్షా ద్వైశ్రవణానుజ!. ౬౧
హన్తు మిచ్ఛసి వై దేహీం క్రోధా ద్ధర్మ మపాస్య హి,

వేదవిద్యావ్రతస్నాత స్సత్కర్మనిరత స్సదా. ౬౨
స్త్రియాఽ కస్మా ద్వధం వీర! మన్యసే రాక్షసేశ్వర!,

మైథిలీం రూపసంపన్నాం ప్రత్యవేక్షస్వ పార్థివ!. ౬౩
త్వమేవ తు స హాస్యాభీ రాఘవే క్రోధ ముత్సృజ,
అభ్యుత్థానం త్వ మద్యైవ కృష్ణపక్షచతుర్దశీమ్. ౬౪

వినఁగానే యీమెహృదయంబు తప్పక పగులునని తలంచెదను. ౪౬

ఆకౌసల్య మహాత్ముఁడగు రామునియొక్క జన్మంబును బాల్యమును యౌవనంబును ధర్మబుద్ధియుఁ దలంచి తలంచి రోదనంబు సేయుఁగలదు.

కౌసల్య, పుత్రుండుహతుండగుటవిని ఆతనికిశాస్త్రోక్తకార్యముచేసి ప్రసంచమునఁ దానపదలి మూర్ఛనొంది అగ్నిలోఁగాని జలములంగాని పడి ప్రాణంబులు విడలఁగలగు; నిశ్చయము. ౪౭

కుబ్జయగు మంథర నిమిత్తమునఁగదా కౌసల్యకు ఈమహాదుఃఖము సంభవించినది; ఆట్టి దుష్టురాలును పాపిష్ఠయునగు మంథర దహింపఁబడుఁగాక. అని సీత విలపించెను. ౪౮

ఇవ్విధంబున విలపించుచు శోచనీయ యయినదానిని, చంద్రుఁడు లేనపుడు అంగారకపీడితంగతయగు రోహిణివలె నున్నదానిని సీతంజూచి యింతలో రావణుని మంత్రులలో నొకండు బుద్ధిమంతుఁడును బరిశుద్ధుఁడును మేధావియు నగువాఁడు సుపార్శ్వుండను రాక్షసుఁడు ఇతరమంత్రులెంత వారించినను వినక సీతపైకిఁ బోవ్రచున్న రావణునింజూచి యీ మాటం బలికెను. ౪౯,౫౧

రావణుఁడా! నీవు సాక్షాత్కైరునితమ్ముఁడవు. మహాకులప్రసూతుఁడవు. ఆట్టినీవు ధర్మమునుపదలి కేవల క్రోధమునకు లోఁబడి సీతను ఎట్లు బాధింపఁగోరెదవు? ౫౨

శూరుఁడవు, సమస్తరాక్షసేశ్వరుఁడవు, సర్వవేదములను సమస్తవిద్యలను ఆధ్యయనించి ప్రతస్నాతుఁడవైనవాఁడవు, ఎల్లప్పుడును విహితకర్మంబుల నన్నింటిని దప్పక యాచరించుచున్నవాఁడవు; ఆట్టి నీవు ఇప్పుడు స్త్రీవధము సేయఁదలఁచినావేమి? ౫౩

రాజా! రూపవతియగు సీత నీయధీనయగువిధీమున్ జూడుము. ఈ కోపమును నీవు మాతోఁగూడ రామునందే చూపుము. ౫౪

నీవు నేఁడు కృష్ణపక్ష చతుర్దశియందె యుద్ధమునకుఁ బ్రయాణము

కృత్వా నిర్వ్యాహ్యమావాస్యాం విజయాయ బలైర్వృతః.

శూరో భీమా న్రథీ ఖడ్గీ రథప్రవర మాస్థితః. ౬౬
హత్వా దాశరథిం రామం భవా న్భవ్యతి మైథిలీమ్.

స తద్దురాత్మా సుహృదా నివేదితం
శ్చ స్సుధర్మ్యం ప్రతిగృహ్య రావణః,
గృహం జగా మాథ తత శ్చ వీర్యవా
న్భవన స్సభాం చ ప్రయయౌ సుహృద్వృతః. ౬౭
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రినవతితమ స్సర్గః. ౯౩.

చతుర్నవతితమ స్సర్గః.

స ప్రవిశ్య సభాం రాజా దీనగ పరమదుగ్ధితః,
నిషసా దాసనే ముఖ్యే సింహగ క్రుద్ధ ఇవ శ్వసన్. ౧

అబ్రవీచ్చ సతాన్ సర్వా న్బలముఖ్యా న్మహాబలః,
రావణః ప్రాఞ్జలి ర్వాక్యం పుత్ర వ్యసనకర్శితః. ౨

సర్వే భవన్త స్సర్వేణ మా స్యశ్వేన సమావృతాః,
నిర్యాన్తు రథసఙ్ఘశ్చ పాదాతై శ్చోపశోభితాః. ౩

ఏకం రామం పరిక్షిప్య సమరే హన్తు మర్హథ,
వర్షన్త శ్శరవర్షేణ ప్రావృట్కాల ఇ వామ్బుదాః. ౪

అథవాఽహం శరై స్తీక్ష్ణై ర్భిన్నగాత్రం మహారణే,

చేసి రేపు అమావాస్యయందు సమస్తసైన్యపరివృతుఁడవై రామలక్ష్మణుల జయించుటకుఁ బొమ్ము. ౬౫

వీరుఁడవు బుద్ధిమంతుఁడవు మహారథుఁడవు ఖడ్గాది సాధనసంపత్తి గలవాఁడవు నను నీవు ఉత్తమ రథారూఢుండవై దశరథపుత్రుఁడగు రాముని వధించి సీతాదేవిని బొందఁగలవు. అని సుపార్శ్వుఁడు రావణునకుఁ జెప్పెను. ౬౬

దురాత్ముఁడును బరాక్రమవంతుఁడునగు వారావణుఁడు స్నేహితుఁడగు సుపార్శ్వుఁడు చెప్పిన ధర్మబంధము మాట నంగీకరించి గృహంబునకుఁ బోయి సుహృత్పరివేష్టితుఁడై మరల సభామండపంబుఁ బ్రవేశించెను. ౬౭

ఇది తొంబదిమూఁడవసర్గము.

తొంబదినాలుగవసర్గము.

ఆరావణుఁడు సభలోనికిఁ బోయి దీనుఁడై మిక్కిలియు దుఃఖితుఁడై కుపితంబగు సింహమువలె నిట్టూర్పులు విడుచుచు ఉత్తమంబగు సింహాసనంబునఁ గూర్చుండెను. ౧

మహాబలశాలియగు నా రావణుఁడు పుత్రదుఃఖంబునఁ గ్రుంగినవాఁడగుటంజేసి తన సేనాధ్యక్షులను వారల నందఱంజూచి చేమోడ్పు గీలించి యిట్లని పలికెను. ౨

మీరలందఱును సమస్తమయిన సేనుంగులు గుఱ్ఱంబులు రథములు పదాతులు మొదలగు సైన్యముతోఁ గూడినవారలై యుద్ధంబునకు వెడలుఁడు. ౩

మీరు యుద్ధంబునందు రామునొకనినే చుట్టుముట్టి వర్షాకాలమేఘంబులు వర్షము గురియునట్లు బాణములు ప్రయోగించి యతనివధింపవలెను. ౪

మీచేత రాముఁడు హతుఁడు గాకపోయినను వేఁడు యుద్ధంబున మీచేఁ దీక్ష్ణబాణంబుల శరీర మర్మస్థానంబులు భేదింపఁబడుటంజేసి హీన

భవద్భి శ్చోక్త మేవైత న్నిహన్తాస్మి రామం లోకస్య పణ్యతః. ౪

ఇత్యేత ద్రాక్ష సేన్ద్రస్య వాక్య మాదాయ రాక్షసాః,
నిర్యయు స్తే రథై శ్శీఘ్రై ర్నానాసీకై స్సుసంవృతాః. ౫

పరిఘా న్పట్టసాం శ్చైవ శరఖడ్గపరశ్వథాన్,
శరీరా న్తకరాన్ సర్వే చిక్షిపు ర్వానరా న్ప్రతి. ౬
వానరాశ్చ ద్రుమాన్ శైలా న్రాక్షసా న్ప్రతిచిక్షిపుః,

ససర్జ్జా మో మహాన్ భీమ స్సూర్య స్యోదయనం ప్రతి. ౭
రక్షసాం వానరాణాంచ తుములస్సమపద్యత,
తే గదాభి ర్విచిత్రాభిః ప్రాసై ఃఖడ్గైః పరశ్వథైః. ౮
అన్యోన్యం సమరే జఘ్ను స్తదా వానరరాక్షసాః,

ఏవం ప్రవృత్తే సఙ్గ్రామే హ్యదూ ర్ధ్వం సుమహా న్ర్వజః ౯
రక్షసాం వానరాణాంచ శా న్తం శోణితవిస్రవైః,

మాతఙ్గరథకూలాశ్చ వాజిమత్స్యా ధ్వజద్రుమాః. ౧౦
శరీరసఙ్ఘాటవహాః ప్ర సస్రు శ్శోణితాపగాః,

తత స్తే వానరా స్సర్వే శోణితౌఘపరిప్లుతాః. ౧౧
ధ్వజవర్మరథా నశ్యా న్నానా ప్రహరణానిచ,
ఆప్లుత్యాప్లుత్య సమరే రాక్షసానాం బభఞ్జిరే. ౧౨
కేశా న్కర్ణలలాటాంశ్చ నాసికాశ్చ స్తవఙ్గమాః,
రక్షసాం దశనై స్తీక్ష్ణై ర్నఖై శ్చాపి వ్యకర్తయన్. ౧౩

బలుండైన రాముని సమస్తలోకంబులు చూచుచుండఁగా రేపు నేను సులభముగా వధించెదను. అని రావణుఁడు సేనాముఖ్యులకుఁ జెప్పెను. ౪

రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు చెప్పిన యీమాటను శిరసావహించి యారాక్షసులు వేగవంతంబులగు రథంబుల నారోహించి నానావిధ సైన్య సమేతులయి వెడలిరి. ౫

ఆ రాక్షసులందఱును ప్రాణాంతకరంబులగు పరిఘంబులను కర్తుల నడ్డకర్తుల శూలంబులఁ బరశ్వధంబులను వానరులమీఁదఁ బ్రయోగించిరి. ౬

వానరులును రాక్షసులమీఁద వృక్షంబులఁ బర్వతంబులం బ్రయోగించిరి.

అట్లు భయంకరంబును గుములంబుసగు రాక్షసవానరుల యమ్మహాయుద్ధంబు నూర్ధ్వదశసమయంబునఁ బ్రారంభమయ్యెను. ౭

అప్పుడు వానరులును రాక్షసులును యుద్ధంబున ఒండొరులపయి విచిత్రంబులగు గదలను ప్రాసంబులను ఖడ్గంబులను గండ్రగొడ్డళ్లను ప్రయోగించిరి. ౮

ఇవ్విధంబున రాక్షసవానరులు భయంకరంబుగాఁబోర నయ్యుద్ధంబున విపరీతంబుగాఁ బరాగంబుచేఁగుటయు నది రక్తప్రవాహంబులచే శాంతమయ్యె. ౯౦

అప్పుడు రక్తప్రవాహనదులు ప్రవహించుటయు వందు గజరథంబులు తీరంబులుగాను శుష్టంబులు మత్స్యములుగాను ధ్వజములు వృక్షములుగాను గళేబరంబులు తెప్పలుగాను గాసంబడినవి. ౯౧

ఆంత నావానరులు నెత్తురు ప్రవాహములం బడుపఁబడినవారలయి యుద్ధంబున రాక్షసుల ధ్వజంబులను గవచంబులను రథములను శుష్టములను నానావిధాయుధములను ఎగిరిపోయిరి విటిచివేసిరి. ౯౨,౯౩

వానరులు రాక్షసుల తలవెండ్రుకలను నాసల్లను ముక్కులను దీక్షణంబులగు దంతంబులం గొఱికియు గోళ్లం గీటియు నాప్పించిరి. ౯౪

ఏకైకం రాక్షసం సఙ్ఖ్యే శతం వానరయూథపాః,
అభ్యధావన్త ధలినం వృక్షం శకునయో యథా. ౧౫
తథా గదాభి ర్దుర్ధర్షైః ప్రాసైః ఖడ్గైశ్చ పరశ్వధైః,
నిజఘ్నుర్వానరా స్తీవ్రా స్రాక్షసాః ప్లవగోపమాః. ౧౬

రాక్షసై ర్వధ్యమానానాం వానరాణాం మహాచమూః,
శరణ్యం శరణం యాతా రామం దశరథాత్మజమ్. ౧౭
తతో రామో మహాతేజా ధనురాదాయ వీర్యవాన్,
ప్రవిశ్య రాక్షసం సైన్యం శరవర్షం ప్రవర్షతి. ౧౮

ప్రవిష్టం తు తదా రామం మేఘా స్సూర్యమి వామ్బరే,
నాభిజగ్ము ర్మహాఘోరం నిర్దహన్తం శరాగ్నినా. ౧౯

కృతా న్యేవ ముఘోరాణి రామేణరజనీచరాః,
రణే రామస్య దదృశుర్న కర్మా ణ్యసుకరాణిచ. ౨౦

చాలయన్తంమహాసేనం విధమన్తం మహారథాన్,
దదృశు స్తేన వై రామం వాతం వనగతం యథా. ౨౧

ఛిన్నం భిన్నం శరైర్దగ్ధం ప్రభగ్నం శస్త్రపీడితమ్,
బలం రామేణ దదృశు ర్నరామం శీఘ్రకారిణమ్. ౨౨

ఫలపంతంబగు వృత్తమును పెక్కుపత్తులు చుట్టుకొనునట్లు యుద్ధంబున నొకరాక్షసుని నూర్గురు వానరులు మార్కొని యుద్ధంబు గావించిరి.

పర్వతంబులంతటి మేనులుగల రాక్షసులను అట్లు భయంకరాకారులగు వానరులను గొప్పగదలచే మోదియు నీటులచేఁ బొడిచియు గత్తులచే నటికియుఁ బరశ్వధంబులచేఁ దెక్కియు నొప్పించిరి. ౧౬

అట్లు వానరులు రాక్షసులచే బధింపఁబడుచు విషణ్ణులయి సమస్తలోకశరణ్యుండగు దశరథకుమారుని రాముని శరణు చొచ్చిరి. ౧౭

వానరులు శరణుచొచ్చుటయు మహాతేజుండును మహాపరాక్రమశాలియు నగు రాముఁడు, ధనుస్సు చేతంబూని రాక్షససైన్యముఁబొచ్చి బాణంబులు వర్షించెను. ౧౮

అప్పుడు రాముఁడు, రాక్షస సైన్యంబుఁ బ్రవేశించినంత మహాభయంకరాకారుఁడై నిప్పువంటి బాణంబుల వర్షించుటయు గ్రీష్మర్తువునందు మేఘములు సూర్యుని సమీపింపఁజాలనట్లు ఆరాక్షసులు రాముసెమట నిలువఁజాలరైరి. ౧౯

యుద్ధంబున రాముని హస్తలాఘవాతిశయంబునఁ జేసి మహాభయంకరంబులను ఇతరుల కశక్యంబులునగు రామునికార్యంబులను రాక్షసులు అవి చేసియయినపిమ్మటఁ జూచిరిగాని చేయునప్పుఁడు చూడఁజాలరైరి. ౨౦

ఏసంబునం బెనుగాలి గొట్టినపుడు దానికార్యములయిన కొమ్మలాడుటయు వృక్షంబులు విఱుగుటయు మొదలగునవి యుగపడుచేగాని వాయువేమో యుగపడవల్లు రాముఁడు రాక్షససైన్యంబుఁబొచ్చి బాణవర్షంబులు గురియఁగా సంచారలాఘవంబునఁజేసి రాక్షసులకు ఆతనికార్యములు సైన్యములు భయంబునం బరుగెత్తుటయు మహారథంబులు విఱుగుటయు నగపడినవేకాని రాముండేమో యెంతమాత్రము కానంబడఁడయ్యె. ౨౧

ఆరాక్షసులు రామునిచే నొకవైపున ఖండింపఁబడియు ఒకవైపునఁ బగులఁగొట్టఁబడియు ఒకవైపున బాణములచే రూపుదెలియనట్లు చేయఁ

ప్రహర న్తం శరీరేషు న తే పశ్య న్తిలాఘవమ్,
ఇన్ద్రియార్థేషు తిష్ఠన్తం భూతా త్మాన మివ ప్రజాః. ౩౩

వేష మా న్తి గజానీక మేమహా న్తి మహారథాన్,
వేష మా న్తి శరై స్తీక్ష్ణై ర్వధా తి న్వాజిభి స్సహ. ౩౪
ఇతి తే రాక్షసా స్సర్వే రామస్య సదృశా న్రణే,
అన్యోన్యం కుపితా జఘ్ను స్సా దృశ్యా ద్రాఘవస్య తే. ౩౫

న తే దదృశిరే రామం దహ న్త మరివాహినీమ్,
మోహితా శ్చ పరమాస్త్రేణ గాన్ధర్వేణ మహాత్మనా. ౩౬
తే తు రామసహస్రాణి రణే పశ్య న్తి రాక్షసాః,
పునః పశ్య న్తి కాకుత్స్థ మేక మేవ మహాహవే. ౩౭
భ్రమ న్తీం కాఞ్చనీం కోటిం కార్ముకస్య మహాత్మనః,
అలాతచక్రప్రతిమాం దదృశు స్తే న రాఘవమ్. ౩౮

శరీనాభి స్సత్వార్చి ర్బ్రహ్మదణ్డ నేమికార్ముకమ్,
జ్యాఘోషతలనిర్ఘోషం తేజో బుద్ధిగుణప్రభమ్. ౩౯

బడియుఁ ఒకవైపునఁ దుత్తునియలు చేయఁబడియుఁ నొకవైపున బాణపీడితం బయ్యు నున్న సైన్యంబుఁ జూచిరేగాని శీఘ్రకారి యగు రాము సెంతమా త్రముఁ జూడఁజాలరైరి. ౨౨

పామరులగువారలు ఇంద్రియ విషయములయిన శబ్దస్పర్శరూపరస గంధములు ననుభవించుచు ఆశబ్దాదులయందు ఉపాదాన చైతన్యరూపంబున నవస్థితుఁడగు సర్వవ్యాపకుండయిన పరమాత్మను దెలియఁజాలనట్లు ఆరాక్ష సులు రాముఁడేయుఁ దెబ్బల ననుభవించిరేకాని తమదేహంబులం బ్రహరించు చున్నరాముం జూడఁజాలరైరి. ౨౩

రాముఁడు అతిశీఘ్రముగా సంచరించుచు రాక్షససైన్యముల వధించు చ్చుండుటనుగన అతఁడు మెఱుపువలె నెచట నగపడునో అచటనున్నరా సుని రామునిఁగా భ్రమించి "వీఁడుగో రాముఁడు ఏనుంగుల జంపుచు న్నాఁడు. వీఁడుగో మహారథంబుల నుఱుము సేయుచున్నాఁడు. వీఁడుగో కఱనుటమ్ములఁ బదాతులను గుమ్మంబులను వధించుచున్నాఁడు" అని యఱచుచు ఆరాక్షసులు రాముఁడున్నచోటనుండుటవలనఁగలిగిన సాదృశ్యంబుచేసి యొకరినొకరు రామునిఁగా భ్రమించి కుపితులయి యొండొరులచే వధించుకొనిరి. ౨౪,౨౫

ఆరాక్షసులు మహాప్రభావంబగు గాంధర్వాస్త్రముచే మోహితులగు టంజేసి శత్రుసైన్యంబు దహించుచున్నరాముం జూడఁ జాలరైరి. ౨౬

ఆరాక్షసులకు రాముఁడు ఆస్ఫూర్జమహాయుద్ధంబునఁ బెక్కుసహస్రం బుల రాములైతోఁచెను; మఱల నప్పుడే యొక్కఁడుగానే గానంబడును. ౨౭

రక్కసులు రాముఁడు మండలాకారగతి విశేషంబులం దిరుగునపుడు తిరుగుచున్నది కావునఁ ద్రిప్పఁబడుచున్న కొఱవికట్టెవలెనున్న మహానుభా వుఁడగు నారాముని ధనుస్సుయొక్క కాంచనమయమైన యగ్రముంజూచి రేకాని రాముం గానరైరి. ౨౮

ఆస్ఫూర్జ యుద్ధంబున శరీరమె నాభిగా బలంబె జ్వాలగా బాణంబు లరంబులుగా ధనుస్సు సేమిగా జ్యాతలధ్వనిఘోషంబుగాఁ బరాక్రమంబును

దివ్యాస్త్రగుణపర్యన్తం నిఘ్నన్తం యుధి రాక్షసాన్,
దదృశూ రామచక్రం త శ్చక్రలచక్ర మివ ప్రజాఃశ్లో. 30

అనీకం దశసాహస్రం రథానాం వాతరంహసామ్,
అష్టాదశసహస్రాణి కుఞ్జరాణాంతరస్వినామ్. 31
చతుర్దశసహస్రాణి సారోహాణాం చ వాజినామ్,
పూర్ణేశతసహస్రే ద్వే రాక్షసానాం పదాతినామ్. 32
దివస స్యాష్టమే భాగే శరైర గ్నిశిఖోపమైఃశ్లో,
హతా న్యేకేన రామేణ రక్షసాం కామరూపిణామ్. 33
తే హతాశ్వా హతరథా శ్ఛిన్నా విమథితధ్వజాఃశ్లో,
అభిపేతుర్ధ పురీం లఙ్కాం హతశేషా నిశాచరాఃశ్లో. 34

హతైర్గజపదాత్యశ్వై స్తస్య దభూవ రణాజిరమ్,
ఆక్రీడమివరుద్రస్య క్రుద్ధస్య సుమహాత్మనఃశ్లో. 35

తతో దేవా స్సగన్ధర్వా స్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయఃశ్లో,
సాధు సా ధ్వితి రామస్య తత్కర్మ సమపూజయన్. 36
అబ్రవీచ్చ తదా రామ స్సుగ్రీవం ప్రత్యనన్తరమ్,
విభీషణం చ ధర్మాత్మా హనూమన్తంచ వానరమ్. 37

జామ్బవన్తం హరిశ్రేష్ఠం మైన్దం ద్వివిద మేవ చ,
ఏత దస్త్రబలం దివ్యం మమ వా త్ర్యమ్బకస్య వా. 38

నిహత్య తాం రాక్షసవాహినీం తు

బుద్ధియుఁ బ్రకాశంబుగా దివ్యాస్త్రంబులప్రభావంబు ధారగా రాక్షసుల వధించుచు సుదర్శనచక్రంబువలెనున్న రాముని జ్యోతిశ్చక్రంబునుంబోలెఁ బ్రజలు సందర్శించిరి. 30

వాయువేగంబులగు రథములు ఏడుకోట్ల యిరువదితొమ్మిదిలక్షలును బలవంతంబులగు మదగజంబులు పదుమూడుకోట్ల పండ్రెండు లక్షల యిరువదివేలును రౌతులతోఁగూడిన యశ్వంబులు పదికోట్ల యిరువదిలక్షల యఱువది వేలును పదాతులు నూటనలువదియొకకోట్ల యెనుబది లక్షలును కామరూపులగు రాక్షసుల యీచతురంగబలములు రామునిచే నిప్పులంటిబాణంబుల మూడుమ్ముక్కాలుగడియలోపల వధింపఁబడినవి. 31-33

అంత హతశేషులగు రాక్షసులు హతంబులగు వశ్వంబులతోను భిన్నంబులగురథంబులతోను దుత్తునియలగు ధ్వజంబులతోను భగ్నోత్సాహులయి లంకాపురంబునకుఁ బోయిరి. 34

హతంబులగు పెక్కుకోట్లయేనుఁగులతోను బదాతిసైన్యంబులతోను గుట్టంబులతోను గూడియుండుటఁజేసి యయ్యుద్ధభూమి ప్రళయకాలంబునఁ గ్రుద్ధుండగు మహాత్ముండయిన రుద్రునిక్రీడాస్థానంబువలె భయంకరంబై యుండెను. 35

అంత దేవతలును గంధర్వులును సిద్ధులును మహర్షులును రాముండు గావించిన యమహాకార్యంబునుం సాధువాక్యంబులం బ్రశంసించిరి 36

అప్పుడు ధర్మాత్ముఁడగురాముండు తనసమీపంబుననున్న సుగ్రీవుని విభీషణుని హనుమంతుని జాంబవంతుని మైందద్వివిదులనుంజూచి యీమాట నుండెవ్వెను. 37

ఇట్లు బాణములు ప్రయోగించుట యెవ్వరికిని శక్యముగాదు. ఈయస్త్రబలంబునాకును శివునకునుమాత్రమే గలదుగాని మఱియెవ్వరికిని లేదు. అని రాముఁడు సుగ్రీవాదులకుఁ జెప్పెను. 38

అప్పుడు దేవేంద్రతుల్యుండును మహాత్ముండును దివ్యాస్త్రంబుల,

రామ స్తదా శక్ర సమో మహాత్మా,
అస్త్రేషు శస్త్రేషు జితక్లమశ్చ
సంస్తూయతే దేవగణైర్మహర్షిభిః. 37

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుర్నవతితమ స్సర్గః. ౯౪.

పఞ్చనవతితమ స్సర్గః

తాని తాని సహస్రాణి సారోహాణాం చ వాజినామ్,
రథానాం తప్తనిర్వర్ణానాం సధ్వజానాం సహస్రశః. ౧
రాక్షసానాం సహస్రాణి గదాపరిఘమోధినామ్,
కాఞ్చనధ్వజచిత్రాణాం శూరాణాం కామరూపిణామ్. ౨
నిహతాని శరైస్తీక్ష్ణైస్తప్తకాఞ్చనభూషణైః,
రావణేన ప్రయుక్తాని రామే ణాక్లిష్టకర్మణా. 3

దృష్ట్వా శ్రుత్వాచ సమ్భ్రాన్తా హతశేషా నిశాచరాః,
రాక్షసీశ్చ సమాగమ్య దీనా శ్చిన్తాపరిప్లుతాః. ౪

విధవా హతపుత్రా శ్చ క్రోశన్త్యో హతబాన్ధవాః,
రాక్షస్య స్సహసంగమ్య దుఃఖార్తాః పర్యదేవయన్. ౫

కథం శూర్పణఖా వృద్ధా కరాళా నిర్ణతోదరీ,
ఆససాద వనే రామం కన్దర్ప మివ రూపిణమ్. ౬
సుకుమారం మహాసత్త్వం సర్వభూతహితే రతమ్,

తం దృష్ట్వా లోకనిర్వ్యాపా హీనరూపా ప్రకామితా ౭

బ్రయోగించుటయుండుగాని యితరాయుధంబులఁ బ్రయోగించుటయుండుఁగాని యొంటిమాత్రము నలసటలేనివాఁడనగు రాముఁడు ఆరాక్షససేనను వధించినందుకు దేవతలందఱు సంతుష్టులై అతనినెంతయుం బ్రస్తుతించిరి 3౯

ఇది తొంబదినాలుగవసర్గము.

తొంబదియైదవసర్గము.

రావణుఁడుపంపిన సైన్యంబులనంతయుఁ బెక్కువేల రాతులతోఁ గూడినగుట్టంబులను వేనవేల ధ్వజాలంకృతంబులయిన యుగ్గిఱ్ఱంబులను కాంచనరథంబులను హయులును గదలతోను బరిఘంబులతోనుం బోరువారును రథశిఖరంబులనుంచఁబడిన బంగారుపెక్కేముల కాంతులు తగులుటంజేసి చిత్రములయిన నల్లనిమేనులుగలవారలును గామరూపులునగు పెక్కువేలమంది రాక్షసులను రాముండు అనాయాసంబునఁ గాంచనభూషితంబులగు కఱకుటమ్ములచే వధించిపుచ్చెను. ౧-3

హతశేషులగు రాక్షసులు యుద్ధభూమినుండి వెనుకకుం బాఱిపచ్చిన వారలును లంకాపురంబున నున్నవారలను ఆల్లు రామునిచేతి మూలబలము వధింపఁబడుటను గనియు వినియు రాక్షసస్త్రీలతోఁ జేరి దీనులయి చింతాక్రాంతులయిరి. ౪

రాక్షసస్త్రీలు యుద్ధంబున రామునిచే హతుండగు పెనిమిటిగలవారలును హతపుత్రులను బంధువులు చచ్చినవారలును గుంపుగాఁజేరి పరమదుఃఖితులయి యొండొరుల్చేర్చాదంబున రోదనంబుచేసిరి. ౫

ఈశూర్పణఖ ముసలిది, వికృతరూపిణి; వ్రేలుకాడుచున్న కడుపుగలది; ఈచిడవనంబున సశరీరుండగు మన్మథుం డనందగినవాఁడును సుకుమారుండును సమస్తభూతహితంబు గోరువాఁడునగు రామునొద్దకు ఎట్లుపోయినది? ౬

సమస్తలోకములచేతను నిందనీయురాలగు కురూపిణి యీశూర్పణఖ,

కథం సర్వగుణై ర్హీనా గుణవన్తం మహౌజసమ్,
సుముఖం దుర్ముఖీ రామం కామయామాస రాక్షసీ. ౯

జన స్యాస్యాల్పభాగ్యత్వా ద్వలినీ శ్వేతమూర్ధజా,
అకార్య మపహాస్యంచ సర్వలోకవిగర్హితమ్. ౧౦
రాక్షసానాం వినాశాయ దూషణస్య ఖరస్యచ,
చకా రాన్వతిరూపా సా రాఘవస్య ప్రధర్షణమ్.

తన్నిమిత్త మిదం వైరం రావణేన కృతం మహత్,

వధాయ నీతా సా సీతా దశగ్రీవేణ రక్షసా. ౧౧
నచ సీతాం దశగ్రీవః స్పృశ్నోతి జనకాత్మజామ్,
బద్ధం బలవతా వైర మక్షయం రాఘవేణ చ. ౧౨
వైదేహీం ప్రార్థయానం తం విరాధం ప్రేక్ష్య రాక్షసమ్,
హత మేకేన రామేణ పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్. ౧౩

చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణామ్,
నిహతాని జనస్థానే శరై రగ్నిశిఖోపమైః. ౧౪
ఖర శ్చ నిహతస్సఙ్ఖ్యే దూషణ స్త్రిశిరా స్తథా,
శరై రాదిత్యసఙ్కాశై ర పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్. ౧౫

హతో యోజనబాహు శ్చ కబన్ధో రుధిరాశనః,
క్రోధా న్నాదం నదన్ ఘోర పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్. ౧౬

ఆరాముండాది మోహించినదనుట యాశ్చర్యము! ౭

శూర్పణఖ గుణహీనురాలు, రాముఁడో గుణవంతుఁడు;ఈబీడ వికార పుముఖముగలది, రాముఁడు మహాతేజుఁడును సుముఖుండు, ఈమె రాక్షసి, ఆతండు మనుష్యోత్తముఁడు; ఈబీడ ఆట్టిరాము నెట్లుకామించెను? ౮

ముసలితనముచేత ముడుతలును దెల్లనివెండ్రుకలును గలదియు రామున కంతమాత్రము అనురూప గానిదియునను శూర్పణఖ, మేము నిర్భాగ్యుల మగుటవలన ఖరదూషణులును మతియు సమస్తరాక్షసులును వినాశంబు గొంగుటకై చేయురానిదియుఁ బరిహాస్యాస్పదంబును సమస్తలోకనిందితంబు నగు రామునందలి మోహంబు గావించెను. ౯,౧౦

ఆశూర్పణఖనిమిత్తమయి రావణుఁడు రామునితో నీమహావైరంబు పెట్టుకొనెను

రావణుఁడు తనవధంబునకై సీతంగొనితెచ్చి బలవంతుఁడగు రామునితోఁ దిరుగులేని విరోధము నుంచుకొన్నాఁడేగాని జనకమహారాజపుత్రియగు సీతయే మో యీరావణునకు స్వాధీన యగుటలేదు. ౧౧,౧౨

మున్నుసీత నపహరింపఁగోరిన విరాధుని రాముం డొక్కఁడే వధించినాఁడనుటయె మాకిప్పుడు రామునకే జయంబు గలుగుననుటకు నిదర్శనము చాలును. ౧౩

రాముండు జనస్థానంబునఁ బదునాలుగువేల భయంకర పరాక్రమముల గు రాక్షసులను అగ్నిజ్వాలాభీకరంబులగు బాణంబులచే వధించెను ౧౪

రాముండు యుద్ధముసందు సూర్యసమానంబులగు బాణంబులచేత ఖరుని దూషణుని త్రిశిరుని వధించి పుచ్చెను.రాముఁడే జయంబునొందుననుటకు ఆదృష్టాంతమే చాలును. ౧౫

మతియు మాంసశోణితంబులే యాహారంబుగాఁగలవాఁడును గ్రోధంబున భయంకరంబుగా నఱచువాఁడును ఆమడదూరము నిడుపులయిన బాహువులుగలవాఁడునగు నాకబంధునిఁగూడ రాముఁడువధించెను; రాముఁడే

జఘాన బలినం రామ స్సహస్రనయనాత్మజమ్,
వాలినం మేరుసఙ్కాశం పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్. ౧౬

ఋశ్యమూకే వసన్ శైలే దీనో భగ్నమనోరథః,
సుగ్రీవ స్థాపితో రాజ్యే పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్. ౧౭

ధర్మార్థసహితం వాక్యం సర్వేషాం రక్షసాం హితమ్,
యుక్తం విభీషణే నోక్తం మోహా త్తస్య న రోచతే. ౧౮

విభీషణవచ స్తథ్యం కుర్యా ద్యది స్మ ధనదానుజః,
శ్మశానభూతా దుఃఖార్తా నేయం లఙ్కాపురీ భవేత్. ౧౯

కుమ్భకర్ణం హతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాబలమ్,
అతికాయంచ దుర్ధర్షం లక్ష్మణేన హతం పునః. ౨౦
ప్రియం చేన్ద్రజితం పుత్రం రావణో నావబుధ్యతే,

మమ పుత్రో మమ భ్రాతా మమ భర్తా రణే హతః. ౨౧
ఇత్యేవం స్మ్రియతే శబ్దో రాక్షసీనాం కులేకులే,

రథా శ్చాశ్వాశ్చ నాగాశ్చ హతా శ్శతసహస్రశః. ౨౨
రణే రామేణ శూరేణ రాక్షసాశ్చ పదాతయః,

రుద్రో వా యదివా విష్ణు ర్మహేన్ద్రో వా శతక్రతుః. ౨౩
హన్తి నో రామరూపేణ యది వా స్వయ మన్తకః,

జయంబునొందు సనుటకు ఆదృష్టాంతమే చాలును. ౧౬

మహాబలుఁడును మేరుపర్వతం బంతటివాఁడునగు దేవేంద్రకుమారుని వాలినిగూడ రాముఁడువధించెను. రాముఁడే జయంబు నొందఁగలఁడనుటకు ఆదృష్టాంతమే చాలును. ౧౭

దీనుఁడై నిరాశుండై శత్రుభయంబున ఋశ్యమూకపర్వతంబున డాఁగియున్న సుగ్రీవునిఁగూడ రాముఁడు వానరరాజ్యంబున కధిపతిఁగాఁ జేసెను. రాముఁడే జయంబునొందుననుటకు సదృష్టాంతమె చాలును. ౧౮

విభీషణుండు చెప్పిన మాట, ధర్మార్థంబులు రెండును గలిగించునది. సమస్తరాక్షసులకును హితకరము. యుక్తియుక్తము. మోహంబునం జేసి రావణుఁడు కదిత్రోచలేఁడు. ౧౯

కుబేరానుజుండగు రావణుండు విభీషణుఁడు చెప్పిన చొప్పునఁ గాఁ వించియుండునేని లంకాపుర మంతియు శ్మశానము వలెఁ బీనుఁగులతో నిండి యిట్లు ఆర్తనాదంబులతోఁ గూడినదికాదు. ౨౦

మహాబలుండగు కుంభకర్ణుండు రామునిచే వధింపఁబడుటను వెట్టివారి కిని ఎదిరింప నలవిగాని యతికాయుండును ప్రియసుతుండగు నింద్రజితుం డును లక్ష్మణునిచే వధింపఁబడుటను వినియు నింకఁ రావణుఁడు రామప్ర భావంబుఁ దెలియకున్నాఁడు? ౨౧

"యుద్ధంబున నాకొడుకు హతుఁడయ్యె. నాసోదరుఁడు హతుఁడ యయ్యె. నాపెనిమిటి హతుఁడయ్యె" నని లంకాపురంబున రాక్షసజనులు ప్రతియింటను రోదనము సేయుచున్నారు. ౨౨

శూరుఁడగురాముఁడు రథంబులను గుఱ్ఱంబులను ఏనుఁగులను బదా తులను లక్షలులక్షలుగా యుద్ధంబున వధించినాఁడు. ౨౩

రుద్రుఁడో విష్ణువో దేవేంద్రుఁడో లేక యముఁడో రామరూపం బునఁబుచ్చి మావారలను వధించుచున్నాఁడుగాని రాముఁడు మనుష్యమాత్రుఁ డు కాఁడు. ౨౪

హతప్రవీరా రామేణ నిరాశా జీవితే వయమ్. ౨౫
అపశ్యన్తో భయ స్యాన్త మనాథా విలపామహే,

రామహస్తా ద్దశగ్రీవ శ్శూలో దత్తమహావరః. ౨౬
ఇదం భయం మహాఘోర ముత్పన్నం నావబుధ్యతే,
నదేవా నచ గన్ధర్వా న పిశాచా న రాక్షసాః. ౨౭
ఉపసృష్టం పరిత్రాతుం శక్తా రామేణ సంయుగే,
ఉత్పాతా శ్చాపి దృశ్యన్తే రావణస్య రణేరణే. ౨౮
కథయిష్యన్తి రామేణ రావణస్య నిబర్హణమ్,
పితామహేన ప్రీతేన దేవదానవరాక్షసైః. ౨౯
రావణ స్యాభయం దత్తం మానుషేభ్యో నయాచితమ్,

తదిదం మానుషం మన్యే ప్రాప్తం నిస్సంశయం భయమ్. ౩౦
జీవితా న్తకరం ఘోరం రక్షసాం రావణస్యచ,

పీడ్యమానా స్తు బలినా వరదానేన రక్షసా. ౩౧
దీప్తై స్తపోభి ర్విబుధాగ్ర పితామహ మపూజయన్,

దేవతానాం హితార్థాయ మహాత్మా వై పితామహః. ౩౨
ఉవాచ దేవతా స్సర్వా ఇదం తుష్టో మహా ద్వచః,
అద్య ప్రభృతి లోకాం స్త్రీన్ సర్వే దానవరాక్షసాః. ౩౩
భయేన ప్రావృతా నిత్యం విచరిష్యన్తి శాశ్వతమ్,

దైవతైస్తు సమాగమ్య సర్వై శ్చేన్ద్రపురోగమైః. ౩౪
వృషధ్వజ స్త్రిపురహా మహాదేవగ్ర ప్రసాదితః,

మహావీరులగు మావారందఱు రామునిచే నిహతులగుటంజేసి మేము జీవితమునందు ఆశవదలి యీభయంబునకంతమెగానక యనాథలమయి విల పించుచున్నాము. 31

శూరుండగు రావణుఁడు వరబలంబున గర్వితుండు గావున దనకిప్పు డు రామునివలనఁ గలిగిన మహాభయంబు నెఱుంగఁడు. 32

దేవతలుగాని గంధర్వులుగాని పిశాచంబులుగాని రాక్షసులుగాని యుద్ధంబున రామునిబారిం బడినవాని రక్షింపఁజాలరు. 33

రావణుని పక్షమునఁ బ్రతియుద్ధంబునను ఉత్పాతంబులు ఆగపడు చున్నవి; ఆవే రాముఁడు రావణునివధించునని సూచించుచున్నవి. 34

బ్రహ్మదేవుఁడు రావణుని తపస్సునకు మెచ్చి యతనికి దేవతలవలనఁ గాని దానవులవలనఁగాని రాక్షసులవలనఁగాని భయంబులేదని వరంబొసం గెను; ఆపుడు రావణుండు మనుష్యులవలన నభయము యాచింపఁడయ్యె.

మనుష్యులవలన నభయంబు నప్పుడు యాచింపకుండుటవలన ఇప్పుడు రావణునకు రాక్షసులకును మనుష్యునివలనఁ బ్రాణాంతకరమయిన ఘోరం బగు నీభయంబు గలిగినది, సందేహములేదు.

దేవతలు బ్రహ్మదేవుఁడొసంగిన వరంబులవలన మఱియు బలవంతుఁ డగు రావణునిచేఁ బీడింపఁబడి యోర్వలేక బ్రహ్మదేవునంతవాఁడై యత్యుగ్రం బగు తపము గావించిరి. 36

మహానుభావుండగు బ్రహ్మదేవుండు సంతుష్టుఁడై దేవతలకు మేలుగలు గుటకై దేవతలంజూచి మహార్థంబగు నీమాటం బెప్పెను. 37

ఇది మొదలు సమస్తరాక్షసులును వారలతోఁ జేరిన దానవులును ఎల్ల ప్పుడును మూడు లోకంబులందును మీకెవ్వరికిని బాధసేయక భయంబుతో సంచరింపఁగలరు. అని బ్రహ్మదేవతలకు సమాధానముఁ జెప్పెను. 38

దేవేంద్రుఁడు మొదలగు దేవతలు బ్రహ్మదేవునివలన నంతగాఁ దమ మనోరథము నెఱవేఱకపోవుటంజేసి అందఱు నొకటిగాఁజేరి వృషభధ్వజుం

ప్రసన్న స్తు మహాదేవో దేవా నేత ద్వచో ఽబ్రవీత్. 3౫
ఉత్పత్స్యతి హి తాత్థం వో నారీ రక్షఃక్షయావహా,

ఏషా దేవైర్ ప్రయుక్తాతు ధ్రువం దానవా న్పురా 3౬
భక్షయిష్యతి నస్సీతా రాక్షసఘ్నీ సరాక్షసాన్,

రావణ స్యాపనీతేన దుర్వినీతస్య దుర్మతేః. 3౭
అయం నిష్ఠానకో ఘోర శ్శోకేన సమభిప్లుతః,

తం నపశ్యామహే లోకే యో న శ్శరణదో భవేత్. 3౮
రాఘవే ణోపసృష్టానాం కాలే నేవ యుగక్షయే,
నా స్తి నశ్శరణం కశ్చి ద్భయే మహతి తిష్ఠతామ్. ౩౯
దవాగ్ని వేష్టితానాం హి కరేణూనాం యథా వనే,
స్వాప్తకాలం కృతం తేన బాలస్యేన మహాత్మనా. ౪౦
యత ఏవ భయం దృష్టం తమేవ శరణం గతః.

ఇతీవ సర్వా రజనీచరస్త్రియ
పరస్పరం సంపరిరభ్య బాహూన్,
విషేదు రాక్రా భయభారపీడితా
వినేదు రుచ్చై శ్చ తదా సుదారుణమ్. ౪౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షణ్ణవతితమ స్సర్గః. ౯౬.

మును త్రిపురాసురులను గూడ వధించినవాఁడును గగు మహాదేవుని శివునిఁగుఱించి తపస్సు గావించిరి. 37

అంత మహాదేవుఁడు ప్రసన్నుఁడై దేవతలఁజూచి యిట్లనిపలికెను.

రాక్షస వినాశంబు గలిగించునట్టి స్త్రీ యొక ర్తుక జన్మింపఁగలదు. ఆవిశేషమున మీకు హితంబుగలఁగును. అని మహాదేవుఁడు దేవతలతోఁ జెప్పెను.

కాఁబట్టి సమస్తరాక్షసులకు వినాశంబు గలుగుటకై దేవతలచేఁ బంపఁబడిన యీసీత మున్ను ఆఁకలి దానవులను నశింపఁజేసినట్లు రావణుని తోఁగూడ మమ్మందఱను భక్షించివేయఁగలదు. 38

దుర్వినీతుఁడు గుర్బుద్ధియునగు రావణుఁడు చేసిన దుష్కార్యమునం జేసి యిట్లు మేమందఱము దుఃఖించి భయంకరమయినవినాశము నొందఁబడనీ యచ్చెను. 39

ప్రళయకాలంబునఁ బ్రజలు యమునిబారిం బడినట్లు ఇప్పుడు రామునిబారిం బడిన మమ్ము ఘోరాపదనుండి రక్షించునట్టి పురుషుం గానము.

దానానలజ్వాలలచేఁ బరిపేష్టితమయిన వనమున నున్న ఆఁడేనుఁగుల కుంభోలె ఈమహాపదలోనున్న మాకు ఇప్పుడు ఎవ్వండును రక్షకుండులేఁడు.

మహోత్సాహుఁడును బుల్స్త్యమహర్షి మనుమఁడునగు నవ్విభీషణుఁడు యుక్తమయిన పనియే గావించినాఁడు. ఎవ్వఁడు మనకు భయముచేయుచున్నాఁడో అట్టి రాముని శరణుపొంది సుఖముగా నున్నాఁడు. అని యారాక్షసస్త్రీలు విలపించిరి. 40

ఆప్పుడు ఇవ్విధంబున రాక్షసస్త్రీలందఱు ఒకరినొకరు బాహువులతోఁ గవుఁగిలించుకొని మిక్కిలియు భయంబు నొందినవారలయి దీనలయి దుఃఖింపుచు నుచ్చైర్నాదంబున భయంకరంబుగా రోదనంబు గావించిరి.

ఇది తొంబదియైదవసర్గము.

*

షణ్ణవతితమ స్సర్గః.

ఆప్తానాం రాక్షసీనాం తు లఙ్కాయాం వై కులేకులే,
రావణస్య కరుణం శబ్దం శుశ్రావ పరిదేవితమ్. ౧

స తు దీర్ఘం వినిశ్వస్య ముహూర్తం ధ్యాన మాస్థితః,
బభూవ పరమక్రుద్ధో రావణో భీమదర్శనః. ౨

సందశ్య దశనై ర్ఓష్ఠం కోపసంరక్తలోచనః,
రాక్షసై రపి దుర్ధర్షస్కాలాగ్ని రివ మూర్ఛితః. ౩

ఉవాచ చ సమీపస్థా న్రాక్షసా న్రాక్షసేశ్వరః,
భయావ్యక్తకథాం స్తత్ర నిర్దహ న్నివ చక్షుషా. ౪
మహోదరం మహాపార్శ్వం విరూపాక్షం చ రాక్షసమ్,

శీఘ్రం వదత సైన్యాని నిర్యాతేతి మమాఽజ్ఞయా. ౫

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాక్షసా స్తేభయార్దితాః,
చోదయామాసు రవ్యగ్రా న్రాక్షసాం స్తా న్మహాజ్ఞయా. ౬

తే తు సర్వే తథేత్యుక్త్వా రాక్షసా ఘోరదర్శనాః,
కృతస్వ స్త్యయనా స్సర్వే రణా యాభిముఖా యయుః. ౭
ప్రతిపూజ్య యథాన్యాయం రావణం తే నిశాచరాః,
తస్థుః ప్రాఞ్జలయ స్సర్వే భర్తు ర్విజయకాఙ్క్షిణః. ౮

తొంబదియాఱవసర్గము.

ఆట్లు లంకాపురియందుఁ బ్రతిగృహంబునందును రాక్షసస్త్రీలు దుఃఖితలయి కరుణంబుగా రోదనంబు సేయ రావణుండును ఆధ్వనిని వినెను. ౧

ఆరావణుఁడు దీర్ఘంబుగా నిట్టూర్పులు విడిచి కొంతసేపు ఏమియుఁ దోఁచక చింతాగ్రస్తుండై యుండి యంతఁ బరమకుపితుఁడై భయంకరాకారుండయ్యెను. ౨

ఆరావణుఁడు దంతములచేఁ బెదవినిగొఱికి కోపంబున మటియుఁ నెఱ్ఱనైన కన్నులుగలవాఁడై లోకమంతయు వ్యాపించిన ప్రలయకాలానలంబు వలె భయంకరాకారుండై రాక్షసులకునుగూడఁ జేటిచూడ నలవిగాకుండెను. ౩

అపుడు రాక్షసరాజగు రావణుండు, భయంబునందడఁబడుచు సస్పష్టంబుగా మాటలాడుచున్న సమీపస్థులగురాక్షసులను మహోదరుండును మహాపార్శ్వుండును విరూపాక్షుండును మున్నగువారలంజూచి చూపులదహించువాఁడువలె నిట్లనిపలికెను. ౪

శీఘ్రముగా యుద్ధంబునకు వెడలవలెనని నాయాజ్ఞయయినదని సైన్యములకుఁ జెప్పుఁడు. అని రావణుండు చెప్పెను. ౫

ఆరాక్షసులు రావణునిమాటనువిని రావణునికోపంబునకు భయపడుచు అతని యాజ్ఞచొప్పున రాజకార్యంబునగ్గదు ఎంతమాత్రము సేమముపాటు లేనట్టి రాక్షసులకుఁ జెప్పిరి. ౬

భయంకరాకారులగు నారాక్షసులు అట్లయిన రావణునివలన మంగళాశాసనంబు నొంది యందఱును యుద్ధాభిముఖులయి పోయిరి. ౭

ఆరాక్షసులందఱు వారివారియోగ్యతకుఁ దగునట్లు రావణునకి నమస్కారాదులుగావించి రావణుని జయంబుగోరుచు చేమోల్పులుగీలించి నిలుచుండిరి. ౮

అథోవాచ ప్రహస్యైతా న్రాక్షసాధిపమూర్ఛితః,
మహోదరమహాపార్శ్వౌ విరూపాక్షం చ రాక్షసమ్. ౯
అద్యబాణైర్ధనుష్మన్తౌ ర్యుగాన్తాదిత్యసన్నిభైః,
రాఘవం లక్ష్మణంచైవ నేష్యామి యమసాదనమ్. ౧౦
ఖరస్య కుమ్భకర్ణస్య ప్రహస్తేన్ద్రజితోస్తథా,
కరిష్యామి ప్రతీకార మద్య శత్రువధా దహమ్. ౧౧

నైవా న్తరిక్షం న దివో న నదీర్నాపి సాగరాః,
ప్రకాశత్వం గమిష్యన్తి మద్బాణజలదావృతాః. ౧౨

అద్య వానరముఖ్యానాం తానీ యూథాని భాగశః,
ధనుషా శరజాలేన విధమిష్యామి పత్త్రిణా ౧౩

అద్య వానరసైన్యాని రథేన పవనౌజసా,
ధనుస్సముద్రా దుద్ధూతై ర్ధమిష్యామి శరోర్మిభిః. ౧౪
ఆలోకపద్మనక్త్రాణి పద్మ కేసరవర్చసామ్,
అద్య వ్యూహశటాకాని గజవ త్పరిమథా మ్యహమ్. ౧౫

సశైలై రద్య వదనై స్సక్షీర్ష్యై వానరయూథపాః,
మణ్డయిష్యన్తి వసుధాం సనాథై రివ పఙ్కజైః. ౧౬

అద్య యుద్ధప్రచణ్డానాం హరీణాం ద్రుమయోధినామ్,
ముక్తో నైకేషుణా యుద్ధే భేత్స్యామి చ శతం శతమ్. ౧౭

హతో భర్తా హతో భ్రాతా యాసాం చ తనయా హతాః,

అంత రావణుండు పరమకుపితుండై నవ్వి మహోదరమహాపార్శ్వ
లను విరూపాక్షుఁడిం జూచి యిట్లని చెప్పెను. ౯

ఇప్పుడు రామలక్ష్మణులను ధనుర్ముక్తంబులైన ప్రలయకాల సూర్య
నితో సమానంబులగు బాణంబులచే వధించి యమపురి కంపెదను. ౧౦

నే నిప్పు డాయుద్ధంబున శత్రువులవధించి యింతకుమున్ను వారిచేఖ
రుండుకుంభకర్ణుండు ప్రహస్తుండు నింద్రజితుండు వధింపఁబడిసందుకుఁ బ్రతీ
కారంబు గావించెదను. ౧౧

నాబాణంబులగు మేఘములచే నాచ్ఛాదితములయి యాకాశమును
దిక్కులను నగులను సముద్రంబులను వెల్తురులేక చీఁకటితోఁ గూడియుం
డఁగలవు. ౧౨

ఇప్పుడు ధనుస్సునసుండి పత్త్రివంతంబులగు బాణంబులు సమూహం
బులు సమూహంబులుగాఁ బ్రయోగించి యవ్వానరసైన్యంబులను గుంపులు
గుంపులుగా వధించిపుచ్చెదను. ౧౩

ఇప్పుడు రథంబను వాయువేగంబుచే ధనుస్సను సముద్రమునుండి లే
చిన బాణములకల్లోలే వానరసైన్యంబుల వధించెదను. ౧౪

కొంచెము వికసించిన కమలంబులుగల తెట్టాకంబులను మదగజము
కలఁచునట్లు కొంచెమువికసించిన కమలంబులవంటి ముఖములుగల యవ్వాన
రసేనలం గలంచెదను. ౧౫

ఇప్పుడు యుద్ధభూమి బాణసహితంబుగాఁ దెగిపడిన వానరేంద్ర
ముఖంబులచే వ్యాప్తమయి కాడలతోఁగూడిన కమలంబులతోఁ గూడినట్లు
కమణీయము గాఁగలగు. ౧౬

ఇప్పుడు యుద్ధంబున మహాపరాక్రమశాలులను వృక్షములతోఁ బో
రువారలనగు నవ్వానరులను ఒకొక బాణముచే నూర్గురను నూర్గురనుగా వధిం
చెదను. ౧౭

యుద్ధంబున నెవ్వరెవ్వరికి భర్తలు సోదరులు కొడుకులు మాతులయి

వధే నాద్య రిపో స్తానాం కరో మ్యాస్రప్రమార్జనమ్. ౧౫

అద్య మద్బాణనిర్భిన్నై ర్గతచేతనైః,
కరోమి వానరై ర్యుద్ధే యత్నా వేష్యతలాం మహీమ్. ౧౬
అద్య గోమాయవో గృధ్రా యేచ మాంసాశినోఽపరే,
సర్వాం స్తాం స్తర్పయిష్యామి శత్రుమాంసై శ్చ రార్దిభైః. ౧౭
కల్ప్యతాం మే రథ శ్శీఘ్రం ఖీప్ర మానీయతాంధనుః,
అనుప్రయాన్తు మాం సర్వే యేఽవశిష్టా నిశాచరాః. ౧౮

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మహాపార్శ్వోఽబ్రవీ ద్వచః,
బలాధ్యక్షాన్ స్థితాం స్తత్ర బలం సంహర్షయా మితి. ౧౯

బలాధ్యక్షా స్తు సంరబ్ధా రాక్షసాం స్తా న్బలా ద్బలాత్,
చోదయ న్తగ పరియయు ర్లఙ్కా యాం తు మహాబలాః. ౨౦
తతో ముహూర్తా న్నిష్పేతూ రాక్షసా భీమదర్శనాః,
నర్దన్తో భీమవదనా నానాప్రహరణై ర్భృజైః. ౨౧
అసిభిగ పట్టసై శ్శూలై ర్గదాభి ర్ముసలై ర్ముష్టిభిః,
శక్తిభి స్తీక్ష్ణధారాభి ర్మహద్భిగ కూటముద్గరైః. ౨౨
యష్టిభి ర్విమలై శ్చక్రై ర్నిశితై శ్చ పరశ్వధైః,
భిణ్డివాలై శ్శతఘ్నీభి రన్యై శ్చాపి వరాయుధైః. ౨౩
అథానయ ద్బలాధ్యక్ష స్సత్వరో రావణాజ్ఞయా,
ద్రుతం సూతసమాయు క్తం యుక్తాష్టతురగం రథమ్. ౨౪

ఆరురోహ రథం భీమో దీప్యనూనం స్వతేజసా,

వారో, అట్టి రాక్షసస్త్రీలకందఱికిని ఇప్పుడు శత్రువును వధించి దుఃఖనివారణము గావించెదను. ౧౪

ఇప్పుడు యుద్ధంబున బాణంబులచే వానరులనువధించి వారికళేబరంబులచే భూమినిగప్పి చక్కఁగా నగపడనట్లు గావించెదను. ౧౫

మాంసాహారంబులగు నక్కలు గద్దలు మొదలగు జంతువులకన్నిటికిని ఇప్పుడు బాణంబులచే మాంసములనొసంగి తృప్తిగావించెదను. ౧౬

శీఘ్రంబుగా నారథంబాయత్తంబుసేయుఁడురయాక. నాధనువు తెత్తురుగాక. మతీయు నిప్పటికి ఆవశిష్టులగు రాక్షసులు నావెంబడి వత్తురుగాక. అని రావణుండు రాక్షసులతోఁ జెప్పెను. ౧౭

మహాపార్శ్వుఁడు రావణుఁడు చెప్పినమాటనువిని యచలనున్న సేనాధ్యక్షులంజూచి "శీఘ్రంబుగా సైన్యంబులందెండు" అని యాజ్ఞాపించెను. ౧౮

మహాబలశాలులగు నా సేనాధ్యక్షులు, అతివేగంబున లంకాపురియందుఁ బ్రత్యగహంబును దిరిగి రాక్షసులనందఱం బిలిచిరి ౧౯

అంత ముహూర్తంబునకు భయంకరమయిన ముఖముగలరాక్షసులు ఖడ్గంబులను ఆడ్డకత్తులను శూలంబులను గదలను రోఁకర్లు హుళంబులను దీక్ష్ణంబులగు బల్లెములను సమ్మెటలను గుదియలను ఇనపకట్టెలను నిర్మలంబులగు చక్రంబులను దీక్ష్ణంబులగు గండగొడ్డల్లను విడిచిపాటు గుదియలను శతఘ్నులను మొదలగు నాయుధంబులు భుజంబులందాలిచి చూపరులకు భయంబు గలిగించుచు వెడలిరి. ౨౪-౨౫

అంత రావణునాజ్ఞచొప్పున సేనాధ్యక్షుఁడు సారథిసహితంబును ఎనిమిదిగుఱ్ఱంబులు పూన్చినదియు సగు రథంబును త్వరితంబుగాఁ గొని వచ్చెను. ౨౬

భయంకరుండగు రావణుఁడు తేజంబుచే దేదీప్యమానంబగు నారథము నారోహించెను.

తతస్తు ప్రయాత స్సహసా రాక్షసై ర్బహుభి ర్వృతః. ౨౯
రావణ స్స త్వగామాశు భార్యా ద్వారయన్నివ మేదినీమ్,
రావణే నాభ్యనుజ్ఞాతే మహాపార్శ్వమహోదరౌ. ౩౯
విరూపాక్షశ్చ దుర్ధర్షో రథా నారురుహు స్తదా,
శేతు హృష్టా వినర్దన్తో భిన్దన్త ఇవ మేదినీమ్. ౩౦
నాదం ఘోరం విముఞ్చన్తో నిర్యయు ర్జయకాఙ్క్షిణః,

తతో యుద్ధాయ తేజస్వీ రక్షోగణబలై ర్వృతః. ౩౧
నిర్యయౌ పుష్పకరథ మారూ ఢాన్తకయమోపమః,

తతస్తు ప్రజ్వలన్నాశ్వైన రథేన స మహారథః. ౩౨
ద్వారేణ నిర్యయౌ తేన యత్ర తౌ రామలక్ష్మణౌ,
తతో నష్టప్రభ సూర్యో దిశశ్చ తిమిరావృతాః. ౩౩
ద్విజాశ్చ నేదు ర్ఘోరాశ్చ సంచచా లేవ మేదినీ,

నవర్ష రుధిరం దేవ శ్చస్తనలు స్తుములాని పఫి. ౩౪
ధ్వజాగ్రే న్యపత న్గృధ్రో వినేదు శ్చాశివం శివాః,
నయనం చాస్ఫుర ద్వామం సనో బాహు రకమ్పత. ౩౫
వివర్ణవదనం చాసీ త్కిఞ్చి ద్దభ్రక్షయత స్వరః,
తతో నిమ్నతతో యుద్ధే దశగ్రీవస్య రక్షసః. ౩౬
రణే నిధనశంసీని రూపా ణ్యాతాని జజ్ఞి రే,

అన్తరిక్షే తపా తోల్కా నిర్ఘాతసమనిస్వనా. ౩౭
వినేదు రశివా గృధ్రా వాయసై రనునాదితాః,

ఆంత రావణుండు పెక్కండ్రు రాక్షసులు పరివేష్టింప బలాతిశయాం బునంజేసి భూమిని భేదించుచీతిదోప వేగంబునం బయనమయ్యెను. ౨౮

ఆప్పుడు మహాపార్శ్వుడును మహోదరుడును దుర్ధర్షుండగు విరూపాక్షుండును రావణునమతినొంది రథములు నారోహించిరి. ౨౯

ఆమహోదర మహాపార్శ్వ విరూపాక్షులును సంతుష్టులయి భూమి భేదిల్లునట్లు భయంకరంబుగా సింహనాదంబులచే గర్జించుచు జయంబునొం దఁగోరి వెడలిరి. ౩౦

ఆంత మహాతేజుఁడగు రావణుఁడు రాక్షససైన్యములచేఁ బరివేష్టితుఁడై ధనుర్ధరుఁడై ప్రలయకాలంబున సమస్త జీవరాసుల నశింపఁజేయు యమునిభంగి జ్వలించుచు యుద్ధంబునకు వెడలెను. ౩౧

ఆంత నమ్మహారథుఁడు వేగవంతంబులగు గుఱ్ఱంబులుపూనిచిన రథంబు నారోహించి రామలక్ష్మణులున్న యుత్తరద్వారంబున నిర్గమించెను. ౩౨

ఆప్పుడు సూర్యుండు కాంతి హీనుఁడయ్యె. దిక్కులందుఁ జీఁకట్లు క్రమ్మినవి. భయంకరములగు పక్షులఱచినవి. భూమియుఁ జలనము నొంది నట్లుండెను. ౩౩

మేఘము నెత్తురువర్షముగురిసెను. గుఱ్ఱములు మార్గంబునం దడఁబడినవి. ధ్వజాగ్రంబున గద్దలు వ్రాలెను. నక్కలు భయంకరముగా నఱచినవి.

ఆరావణుని యెడమకన్ను అదరినది. ఎడమచేయి యదరెను. ముఖము తెల్లఁబాయెను. కంఠస్వరము తగ్గెను. ౩౪

ఆయుత్తరద్వారము నుండి రావణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలు నప్పుడు యుద్ధంబున నతనికి మరణము గలుగునని సూచించునట్టి యీ దుర్నిమిత్తంబులు గలిగెను. ౩౫

పిడుగుపడినట్లు మహాధ్వనితో నాకాశమునుండి పొగలేని నిప్పుపడినది. ఆమంగళకరంబులగు గద్దలును కాకులునుజేరి యఱచినవి. ౩౬

ఏతా నచి న్తయ న్హోరా నుత్పాతాన్ సముపస్థితాన్. 3౮
నిర్యయౌ రావణో మోహా ద్వధార్థీ కాలచోదితః,
తేషాం తు రథఘోషేణ రాక్షసానాం మహాత్మనామ్. 3౯
వానరాణా మపి చమూ ర్యుద్ధాయై వాభ్యవర్తత,
తేషాం తు తుములం యుద్ధం బభూవ కపిరక్షసామ్. ౪౦
అన్యోన్య మాహ్వయానానాం క్రుద్ధానాం జయ మిచ్ఛతామ్,
తతః క్రుద్ధో దశగ్రీవ శ్శరైః కాఞ్చనభూషణైః. ౪౧
వానరాణా మనీకేషు చకార కదనం మహత్,
నికృత్తశిరసః కేచి ద్రావణేన బలీముఖాః. ౪౨
కేచి ద్విచ్ఛిన్నహృదయాః కేచి చ్ఛిన్నత్రివర్జితాః,
నిరుచ్ఛ్వాసా హతాస్తత్ర కేచి త్తత్రై వాప్యేషు దారితాః.౪౩
కేచి ద్విచ్ఛిన్నశిరసః కేచి చ్ఛత్రుర్వివర్జితాః.

దశాననః క్రోధవివృత్తనేత్రో
యతో యతో ఽభ్యేతి రథేన సఞ్జ్యే,
తత స్తత స్తస్య శరప్రవేగం
సోఢుం న శేకు ర్హరివుజ్గవా స్తే. ౪౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షణ్ణవతితమ స్సర్గః. ౯౬.

సప్తనవతితమ స్సర్గః

తథా తైరపి కృత్తగాత్రై స్తు దశగ్రీవేణ మార్గణైః,
బభూవ వసుధా తత్ర ప్రకీర్ణా హరిభి స్తదా. ౧
రావణ స్యాప్రసహ్యం తం శరసంపాత మేకతః,
నశేకు స్సహితుం దీప్తం పతఙ్గా జ్వలనం యథా. ౨
తే ఽర్దితా నిశితై ర్బాణైరపి క్రోశన్తో వివ్రదుద్రువుః,

రావణుఁడు మృత్యుప్రేరితుఁ డగుటంజేసి యిట్లు సంభవించిన యీ చుర్నిమి త్తంబులను సరికునేయుక మోహంబున బధంబునొందుటకై వెడలెను.

మహాబలులగు నారాక్షసుల రథధ్వనినివిని వానరసేనయు యుద్ధంబు నకు ఎగురుమొగమై నిలిచెను. 3౯

ఆవానరులు రాక్షసులను ఓండొరుల జయింపఁగోరి కుపితులయి స్పర్ధచే నొకరినొకరు పిలుచుచుఁ దుములంబుగా యుద్ధమొనరించిరి. ౪౦

అప్పుడు రావణుఁడు వానరసైన్యంబులం బ్రవేశించి కాంచనపుంఖం బులగు బాణంబులు ప్రయోగింపుచు గొప్పయుద్ధంబు గావించెను. ౪౧

రావణుఁడప్పుడు కొందఱివానరుల తలలఖండించెను. కొందఱి గుండె కాయల బ్రద్దలు గావించెను. కొందఱి చెవులుం దెగవేసెను. ౪౨

రావణుని బాణములచేఁ గొందఱు వానరులు ఊర్పులులేక హతులయి పడిరి. కొందఱు పార్శ్వములందు భేదింపఁబడిరి. కొందఱికిఁ దలలుపగిలినవి. కొందఱికి కన్నులుపోయినవి. ౪౩

యుద్ధంబున రావణుఁడు రథగతుఁడై క్రోధంబునంగన్నులు భయం కరంబుగాఁ దిరుగ నెందెందుఁబోవునో అయ్యోస్థలంబులందంతయు వానరవీ రులతనిబాణవేగంబు సహింపఁజాలరైరి. ౪౪

ఇది తొంబదియాఱవసర్గము.

తొంబదియేడవసర్గము.

అప్పుడు రావణునిబాణంబులచే నవ్విధంబునానావిధంబుగాఁ బ్రోటు దిని పడినవానరుల కళేబరంబులచే నచటియుద్ధభూమియంతయు నిండినది ౧

శలభంబులు మండుచున్న యగ్నిని సహింపఁజాలనట్లు వానరులు మహాహంబులగు రావణునిబాణవేగమును సహింపఁజాలరైరి. ౨

ఆవానరులు కులకుటుమ్బులం బీడింపఁబడినవారలై , యోర్వఁజాలక

పావకార్చి స్సమావిష్టా దహ్యమానా యథా గజాఃమ.

ప్లవఙ్గానా మనీకాని మహాభ్రా ణీవ మారుతఃర,
సయయూ సమరే తస్మిన్నిర్ఘ మ న్రావణశ్శరైఃర

కదనం తరసా కృత్వా రాక్షసేన్ద్రో వసేకసామ్,
ఆససాద తతో యుద్ధే రాఘవం త్వరిత స్తదాఋ
సుగ్రీవ స్తా న్కపీ న్దృష్ట్వా భగ్నా న్ద్రవతో రణే,
సుత్మే సుషేణం నిక్షిప్య చక్రే యుద్ధే-ద్భుతం మనఃఙ

ఆత్మన స్సదృశం వీర స్స తం నిక్షిప్య వానరమ్,
సుగ్రీవో-భిముఖ శ్శత్రుం ప్రతస్థే పాశపాయుధఃచ

పార్శ్వతశ్చ పృష్ఠత శ్చాస్య సర్వే యూథాధిపా స్సైన్యమ్,
అనుజగ్ము ర్మహాశైలా న్వివిధాం శ్చ మహాద్రుమాన్ ఛ

స నదన్ యుధి సుగ్రీవ స్సైరేణ మహతా మహాన్,
పాతయ న్వివిధాం శ్చాన్యా న్దృగా మోత్తమరాక్షసాన్. ఎ

మమన్థ చ మహాకాయా న్రాక్షసా న్వానరేశ్వరఃజ
యుగా న్తసమయే వాయుగి ర్ప్రవృద్ధా నగమానివ. ౧౦

రాక్షసానా మనీకేషు శైలవర్షం ప్రవర్షహ,
అశ్మవర్షం యథా మేఘగి పతీసంఘేషు కాననే. ౧౧

అగ్నిచే దహింపఁబడుచున్న జ్వాలలు మేనులం దగులు కొన్న గజంబులు పెలె నఱచుచు బరుగెత్తిరి. 3

వాయువు మహామేఘంబులం బాఱఁదోలునట్లు ఆ యుద్ధంబున నారా వణుఁడు గొప్పగొప్ప వానరసైన్యంబులను బాణంబులం బాఱఁదోలుచుఁ బోయెను. ౪

అప్పుడు రాక్షసనాథుఁడు రావణుఁడు అల్లు వానరులతో నమ్మహా యుద్ధంబు గావించి యంత యుద్ధము సేయుటకై రామునిమీఁదికిఁ బోయెను.

సుగ్రీవుఁడు వానరులు యుద్ధంబునఁ బరాజితులయి పఱుగెత్తుచుండు టంజూచి సేనాసంరక్షణమునకు సుషేణు నియమించి అందఱు నాశ్చర్య పడునట్లు యుద్ధము సేయఁబూనెను. ౫

వీరుఁడగు వానుగ్రీవుఁడు సేనాసంరక్షణమునకు బలపరాక్రమంబులఁ దనకు సమానుఁడగు సుషేణునుంచి వృక్షంబుచేతం బూని శత్రుమీఁదికిఁ బోయెను. ౬

వానరేశ్వరుఁడగు సుగ్రీవుండు యుద్ధమునకు బయలుదేఱుటయు గొప్ప గొప్ప యూథపతులగు వానరవీరులు తా మె సుగ్రీవునకు యుద్ధోపకర ణార్థమయి పర్వతంబులను నానావిధంబులగు వృక్షంబులనుం గొని యతని పార్శ్వంబులందును వెనుకను వెంబడించి నడిచిరి. ౭

మహాకాయుఁడగు వానుగ్రీవుఁడు యుద్ధంబున మహాధ్వనితో గర్జిం చుచు నానావిధులయిన రాక్షసుల నసికుల వధించి మేటి రాక్షసుల మీఁదికిఁ బోయెను. ౮

భయంకరాకారుఁడగు వానరనాథుఁడు సుగ్రీవుఁడు ప్రలయకాలం బున వాయువు ఉన్నతంబులగు వృక్షంబులం బడవైచునట్లు గొప్పరాక్షసులం బడఁదోచెను. ౯౦

ఆడవియందు మేఘము పక్షీసమూహములపై తాళ్లింగురియునట్లు సుగ్రీవుఁడు రాక్షససేనలపయిఁ బర్వతంబులం గురిసెను. ౯౧

కపిరాజవిముక్తై స్తై శ్శైలవర్షైస్తు రాక్షసాఃవికీర్ణశిరసగ్గవేతు ర్నిక్కృత్తా ఇవ పర్వతాఃఅథ సంక్షీయమాణేషు రాక్షసేషు సమన్తతఃసుగ్రీవేణ ప్రభగ్నేషు పతత్సు నినదత్సుచవిరూపాక్ష స్స్వకం నామ ధనుస్వీ విశ్రావ్య రాక్షసఃరథా దాప్లుత్య దుర్ధర్షో గజస్కన్ధ ముపారుహత్స తం ద్విరద మాస్థాయ విరూపాక్షో మహారథఃవివద న్భీమనిర్హ్రాదం వానరా నభ్యధావత.సుగ్రీవే స శరా ఘోరా న్విససర్జ చమూముఖేస్థాపయామాస చోద్విగ్నా న్రాక్షసాన్ సంప్రహర్షయన్

స తు విద్ధ శ్శితై ర్బాణై ర్గ కపీన్ద్రై స్తేన రక్షసాచుక్రోధ చ మహాక్రోధో వధే చాస్య మనో దధేతతగ్గ పాదప ముద్ధృత్య శూల స్సంప్రధనో హరిఃఅభిపత్య జఘా నాస్య ప్రముఖే తు మహాగజమ్.

సతు ప్రహారాభిహత స్సుగ్రీవేణ మహాగజఃఅపాసర్ప ద్ధనుర్హస్తాత్రం నిశసాద ననాదచ.గజా త్తు మథితా త్తూర్ణ మవక్రమ్య సవీర్యవాన్రాక్షసోఽభిముఖ శ్శత్రుం ప్రత్యుద్గమ్య తతగ్గ కపిమ్.ఆర్షభం చర్మ ఖడ్గంచ ప్రగృహ్య లఘువిక్రమఃభర్తయన్నివ సుగ్రీవ మాససాద వ్యవస్థితమ్.సహి త స్యాభిసంక్రుద్ధగ్గ ప్రగృహ్య విపులాం శిలామ్,విరూపాక్షాయ చిక్షేప సుగ్రీవో జలదోపమామ్.

వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు గురిసిన పర్వతవర్షములంజేసి రాక్షసులు తలలు తుత్తునియలుగాఁ బగిలి ప్రజ్ఞాయుధముచే ఛేదింపఁబడిన పర్వతంబుల పగిది నేలంగూలిరి. ౧౨

అంత రాక్షసులందఱు సుగ్రీవునిచే దెబ్బలుదిని హింసింపఁబడుచుఁ బడుటయు ఆఱుచుటయుఁజూచి దుర్ధర్షుఁడగు విరూపాక్షుఁడు ధనుర్ధరుఁడై తిన్నపేరు చాటింపుచు రథమునుండి యెగిరి సమీపంబుననున్న మదగజముపైఁ బూర్ఛండెను. ౧౩,౧౪

మహారథుండగు నా విరూపాక్షుఁడు ఆమదపుటేనుఁగు నెక్కి భయంకరంబుగా సింహనాదంబు సేయుచు వానరులపై కడరెను. ౧౫

ఆవిరూపాక్షుఁడు వానరసేనాముఖంబునన్న సుగ్రీవునిపై భయంకరంబులగు బాణంబులం బ్రయోగించి భయంబునం బరుగెత్తుచున్న రాక్షసులకు భయంబుదీర్చి సంతోషంబు గావించెను. ౧౬

వానరరాజైన సుగ్రీవుఁడు ఆట్లు విరూపాక్షునిచే బాణంబులు నొప్పింపఁబడి పరమకుపితుఁడై యతని వధింపఁ దలంచెను. ౧౭

అంత సారథిని జక్కఁగాఁ బ్రవారించువాఁడునగు సుగ్రీవుండు వృక్షంబు పెల్లగించి విరూపాక్షునిమీఁదికిఁ బోయి దానితో నతని యేనుఁగును ముఖమునం గొట్టెను. ౧౮

ఆమదగజంబు సుగ్రీవుని వ్రేటునకు ధనుస్సంతదూరము వెనుకకుఁ బాఱి యఱచుచు మృతినొందెను. ౧౯

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడును శీఘ్రంబుగా నడచువాఁడునగు నా విరూపాక్షుఁడు హతంబగు నాయేనుఁగుపైనుండి శీఘ్రంబున డిగ్గి వాలుం బలుకయుఁగొని శత్రువున కభిముఖుఁడై స్థిరంబుగానున్న సుగ్రీవునిమీఁదికి ఆతని బెదరించువాఁడువలె నాటోపంబునం బోయెను. ౨౦,౨౧

ఆసుగ్రీవుఁడు విరూపాక్షునిపైఁ గోపించి మేఘమువలె నున్న విశాలంబగు మహాశిలందీసి విరూపాక్షునిపై వేసెను. ౨౨

సతాం శిలా మాపత న్తీం దృష్ట్వా రాక్షసపుఙ్గవః,
అపక్రమ్య సువిక్రాన్తః ఖడ్గేన ప్రాహర త్తదా. ౨౩

తేన ఖడ్గప్రహారేణ రక్షసా బలినా హతః,
ముహూ ర్త మభవ ద్వీరో విసంజ్ఞ ఇవ వానరః. ౨౪
స తదా సహ సోత్పత్య రాక్షసస్య మహాహవే,
ముష్టిం సంవ ర్త్య వేగేన పాతయామాస వక్షసి ౨౫
ముష్టిప్రహారాభిహతో విరూపాక్షో నిశాచరః,
తేన ఖడ్గేన సంక్రుద్ధ స్సుగ్రీవస్య చమూముఖే. ౨౬
కవచం పాతయామాస పద్భ్యా మభిహతో ఽపతత్,
స సముత్థాయ పతితః కపి స్తస్య వ్యసర్జయత్. ౨౭
తలప్రహార మశనే స్సుమానం భీమనిస్వనమ్,
తలప్రహారం తద్రక్ష స్సుగ్రీవేణ సముద్యతమ్. ౨౮
నైపుణ్యా న్మోచయి త్వైనం ముష్టి నోర స్యతాడయత్,
తత స్సుసంక్రుద్ధతర స్సుగ్రీవో వానరేశ్వరః ౨౯
మోక్షితం చాత్మనో దృష్ట్వా ప్రహారం తేన రక్షసా,
స దద ర్శాన్తరం తస్య విరూపాక్షస్య వానరః. ౩౦
తతో న్యపాతయ త్తీక్ష్ణా చ్ఛక్తి దేశే మహా త్తలమ్,

మహేన్ద్రాశనికల్పేన తలే నాభిహతః క్షితౌ. ౩౧
పపాత రుధిరక్లిన్న శ్శోణితం చ సముద్యమన్,
స్రోతోభ్య స్తు విరూపాక్షో జలం ప్రస్రవణా దివ. ౩౨
వివృ త్తనయనం కోపా త్పఞ్చేనం రుధిరాప్లుతమ్,
దదృశు స్తే విరూపాక్షం విరూపాక్షతరం కృతమ్. ౩౩

ఆప్పుడు పరాక్రమవంతుఁడగు నారాత్మసోత్తముఁడు విరూపాక్షుఁడు ఆమ్మహాశిల వచ్చుటంజూచి తప్పించుకొనుటకై కొంతప్రక్కకు చాఁటి ఖడ్గంబుచే సుగ్రీవునిఁ బ్రహరించెను. 23

వీరుఁడగు సుగ్రీవుఁడు బలవంతుఁడయిన యావిరూపాక్షుని కత్తిదెబ్బకు కొంచెమునేపు మూర్ఛ నొందినట్లు విహ్వలుండయ్యెను. 24

అంత నమ్మహాయోద్ధంబున సుగ్రీవుఁడు శీఘ్రంబున లేచి వేగంబునం బిడికిలి నలవరించి విరూపాక్షుని ఱొమ్మునం బొడిచెను. 25

సేనాముఖంబున శత్రులు పిడికిటం బొడువఁబడినవాఁడై యవ్విరూపాక్షుండుకోపించి యాఖడ్గంబున సుగ్రీవుని కవచంబును ప్రక్కలుగావించెను. సుగ్రీవుం డాదెబ్బకుఁ గాళ్లుచాఁచుకొని నేలంబడెను. 26

అంత సుగ్రీవుండులేచి వజ్రాయుధముతో సమానమయినదియు మహాధ్వనిగలదియునగు నఱచేతిదెబ్బతో నావిరూపాక్షుని గొట్టఁబోయెను. 27

విరూపాక్షుఁడు సామర్థ్యంబున సుగ్రీవుని యఱచేతి చఱపును దప్పించుకొని సుగ్రీవుని వక్షస్థలంబునఁ బిడికిటం బొడిచెను. 28

అంత వానరనాథుండగు సుగ్రీవుండు తనదెబ్బను విరూపాక్షుండు తప్పించుకొని తన్నుఁగొట్టుటంజూచి కోపించి యావిరూపాక్షుం డేమఱి యుండుటం గనెను. 29, 30

అంత సుగ్రీవుండు కోపంబున నావిరూపాక్షుని నొసటను అఱచేతం గొట్టెను.

దేవేంద్రవజ్రాయుధమువంటి సుగ్రీవునియఱచేతి ప్రహారంబునకు అవ్విరూపాక్షుండు పర్వతంబు సెలయేళ్లనుండి జలంబు విడుచునట్లు నవరంధ్రంబుల నెత్తురుగ్రక్కుచు నెత్తుటం దడుపఁబడినవాఁడై నేలంగూలెను.

అట్లు క్రోధావేశంబునందేసి కంటిగ్రుడ్లు త్రిప్పుచు నోట నురుగుగా ఆ నెత్తుటందోఁగుచు స్వభావంబునఁ బై వికృతనేత్రంబులుగలిగి మఱియు వికృతములయిన నేత్రములతోనున్న యవ్విరూపాక్షుని వానరులును రాక్షసులును జూచిరి.

స్ఫురన్తం పరివర్తన్తం పార్శ్వేన రుధిరోక్షితమ్,
కరుణం చ వినర్దన్తం వదనేన కపర్షభమ్. 34

తథా తు తౌ సంయతి సంప్రయుక్తౌ
తరస్వినౌ వానరరాక్షసానామ్,
బలార్ణవౌ సస్వనతుల్యభీమం
మహార్ణవౌ ద్వావివ భిన్నవేలౌ. 35
వినాశితం ప్రేక్ష్య విరూపనేత్రం
మహాబలం తం హరిపార్థివేన,
బలం సమస్తం కపిరాక్షసానా
మున్మత్తగఙ్గాప్రతిమం బభూవ. 36

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తనవతితమ స్సర్గః. ౯౭.

అష్టనవతితమ స్సర్గః.

హన్యమానే బలే తూర్ణ మన్యోన్యం తే మహామృధే,
సర సీవ మహోర్మౌ సోపశీనే బభూవతుః. ౧
స్వబలస్య విరూపాక్షవధేనచ,
బభూవ ద్విగుణం క్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః. ౨
ప్రక్షీణం తు బలం దృష్ట్వా వధ్యమానం వలీముఖైః,
బభూవాస్య వ్యథా యుద్ధే ప్రేక్ష్య దైవవిపర్యయమ్. ౩
ఉవాచ చ సమీపస్థం మహోదర మరిందమమ్,

అస్మిన్కాలే మహాబాహో! జయాశా త్వయి మే స్థితా. ౪

ఆట్లు వేదనచేఁ జెక్కి ఎగిరియెగిరిపడుచుఁ బ్రక్కకుఁ బొరలుచు వీను వారికి దుఃఖము గలుగునట్లు బొబ్బలు పెట్టుచున్న శత్రువు నవిరూపాక్షుని వానరులు చూచిరి. 32

ఆట్లు వానరులలో బలవంతుఁడయిన సుగ్రీవుఁడును రాక్షసులలో బలవంతుఁడగు విరూపాక్షుఁడును బలసముద్ధులయి యుద్ధంబున నొండొరులమారొక్కని చెలియలికట్ట నతిక్రమించిన రెండు మహాసముద్రములు ఘోషించునట్లు భీయంకరముగా సింహనాదములు గావించిరి. 33

వానరరాజయిన సుగ్రీవుండు మహాబలుని విరూపాక్షుని వధించుటను జూచి వానరసైనికులు సంతోషంబునను రాక్షససైనికులు క్రోధదుఃఖంబులను గంగాప్రవాహమువలె నుప్పొంగి యొకరిమీఁద నొకరు పడి పోరిరి.

ఇది తొంబదియేడవసర్గము

తొంబదియెనిమిదవసర్గము.

అమ్మహాయుద్ధంబున నొండొంటి వధించుచు వానర రాక్షససైన్యములు రెంటిను గొప్పవేసవియగ్గపుఁ గొలంకులు నీరుశోషించునట్లు క్షీణించినవి. 1

రాక్షసేశ్వరుఁడగు రావణుఁడు ఆట్లు తన సైన్యంబు నశించి విరూపాక్షుఁడు హతుఁడైనందుకు రెండింతలుగా కోపమునొందెను. 2

యుద్ధంబున తనసైన్యము వానరులచే హతమై నశించుటను జూచి యట్లుతనకు దైవము విపరీతమగుటంగని మనంబున వ్యథనొందెను. 3

అంత రావణుఁడు సమీపంబుననున్న శత్రుహంతయగు మహోదరుం జూచి యిట్లనిపలికెను.

మహాబాహుఁడవగుమహోదరుఁడా! ఈకష్టకాలంబున నీవలననె నాకు జయంబు గలుగవలెను. 4

జహి శత్రుచమూం వీర! దర్శ యాద్య పరాక్రమమ్,
భర్తృపిణ్డస్య కాలోఽయం నిర్దేష్టుం సాధు యుధ్యతామ్. ౫

ఏవ ముక్త స్తథే త్యుక్త్వా రాక్షసేన్ద్రో మహోదరః,
ప్రవివే శారిసేనాం తాం పతఙ్గ ఇవ పావకమ్. ౬
తత స్సకదనం చక్రే వానరాణాం మహాబలః,
భర్తృవాక్యేన తేజస్వీ స్వేన వీర్యేణ చోదితః. ౭

వానరా శ్చ మహాసత్త్వా ప్రగృహ్య వివులా శ్శిలాః,
ప్రవి శ్య శారిబలం భీమం జఘ్ను స్తే రజనీచరాన్. ౮
మహోదర స్తు సంక్రుద్ధ శ్శరై ర్వా కాఞ్చనభూషణైః,
చిచ్ఛేద పాణిపాదోరూ న్వానరాణాం మహాహవే. ౯

తత స్తే వానరా స్సర్వే రాక్షసై ర్దర్దితా భృశమ్,
దిశో దశ ద్రుతా వీర కేచి త్తే కచి త్తుస్థి మాశ్రితాః. ౧౦
ప్రభగ్నాం సమరే దృష్ట్వా వానరాణాం మహాచమూమ్,
అభిదుద్రావ సుగ్రీవో మహోదర మనన్తరమ్. ౧౧
ప్రగృహ్య వివులాం ఘోరాం మహీధరసమాం శిలామ్,
చిక్షేప స మహాతేజా స్తద్వధాయ హరీశ్వరః. ౧౨
తా మాపత న్తీం సహసా శిలాం దృష్ట్వా మహోదరః,
అసమ్భ్రా న్త స్తతో బాణై ర్నిర్బిభేద దురాసదామ్. ౧౩

రక్షసా తేన బాణాస్తై ర్నికృత్తా సా సహస్రధా,
నిపపాత శిలా భూమా గృధ్రచక్ర మి వాకులమ్. ౧౪

పరాక్రమవంతుఁడవగు మహోదరుఁడా! ఇప్పుడు శత్రుసేనను వధించి పరాక్రమంబుఁ జూపుము. స్వామివైన నాయన్నంబు దిన్నందుకుఁ బ్రత్యుపకారము సేయుఁ సమయమిదే. చక్కఁగా యుద్ధము సేయుము. అని రావణుఁడు మహోదరునితోఁ జెప్పెను. ౫

రాక్షసశ్రేష్ఠుండగు మహోదరుఁడు రావణునిమాటనువిని యట్లేయని యియ్యకొని శలభ మగ్నిని జొచ్చునట్లు శత్రుసైన్యముం బ్రవేశించెను. ౬

ఆంత అధికమయిన బలంబును పరాక్రమంబును గల యమ్మహోదరుండు స్వామివాక్యంబు శిరసావహించి తనపరాక్రమంబు దోఁచఁ వానరులతో యుద్ధంబు గావించెను. ౭

బలవంతులగు నవ్వానరులును గొప్పగొప్పశిలలు గైకొని భయంకరంబగు రాక్షససేనంజొచ్చిరి. రక్కసులను వధించిరి. ౮

అమ్మహాయుద్ధంబున మహోదరుమును గోపించి కాంచనాలంకృతంబులగు బాణంబులు ప్రయోగించి వానరులహస్తములఁ బాదంబుల నూరువులను ఖండించెను. ౯

ఆంత వానరులందఱు రాక్షసులుగావించు మహాబాధఁ గోర్వలేక కొందఱు దశదిశలకుఁ బాఱిరి కొందఱు సుగ్రీవునాశ్రయించిరి. ౧౦

సుగ్రీవుండు అట్లు వానరసైనికులు పరాజయంబునొంది పాఱుటం జూచి తనసమీపంబుననున్న మహోదరునిమీఁదికిఁ బోయెను. ౧౧

మహాతేజుండగు వానరేశ్వరుఁడు సుగ్రీవుండు మహోదర వధార్థమయి పర్వతంబంతటి భయంకరంబగు గొప్పశిలందీసి యతనిపైఁ వేసెను. ౧౨

ఆంత మహోదరుండు తనపైకి వచ్చుచున్న భయంకరమయిన యమ్మహాశిలం గని యెంతమాత్రము తొట్రుపాటునొందక వేగంబున బాణములచే దానిఖండించెను. ౧౩

అమ్మహాశిల మహోదరుని బాణములచే వేయిపఱియలుగా ఖండింపఁబడి చెల్లాచెదరయిన గద్దలసమూహము నేలకు వ్రాలునట్లు నేలంబడెను. ౧౪

తాం తు భిన్నాం శిలాం దృష్ట్వా సుగ్రీవశ్చ కోపమూర్ఛితః,
సాల ముత్పాట్య చిక్షేప రాక్షసే రణమూర్ధని. ౧౫
శరైశ్చ విదదారైనం శూరశ్చ పరపురఞ్జయః,

స దదర్శ తతశ్చ క్రుద్ధశ్చ పరిఘం పతితం భువి. ౧౬

ఆవిధ్య తు స తం దీప్తం పరిఘం తస్య దర్శయన్,
పరిఘాగ్రేణ వేగేన జఘా నాస్య హరోత్తమాన్. ౧౭

తస్తా ద్ధతహయా దీర్ఘా స్సోఽవప్లుత్య మహారథాత్,
గదాం జగ్రాహ సంక్రుద్ధో రాక్షసోఽథ మహోదరః. ౧౮
గదాపరిఘహస్తౌ తౌ యుధి వీరౌ సమీయతుః,
నర్దన్తౌ గోవృషప్రఖ్యౌ ఘనా ఇవ సవిద్యుతౌ. ౧౯

తతశ్చ క్రుద్ధో గదాం తస్మై చిక్షేప రజనీచరః,
జ్వలన్తీం భాస్కరాభాసాం సుగ్రీవాయ మహోదరః. ౨౦
గదాం తాం సుమహాఘోరా మాపతన్తీం మహాబలః,
సుగ్రీవో రోషతామ్రాక్ష స్సముద్యమ్య మహాహవే. ౨౧
ఆజఘాన గదాం తస్య పరిఘేణ హరీశ్వరః,
పపాత స గదోద్భిన్నః పరిఘ స్తస్య భూతలే. ౨౨

తతో జగ్రాహ తేజస్వీ సుగ్రీవో వసుధాతలాత్,
అయం ముసలం ఘోరం సర్వతో హేమభూషితమ్. ౨౩

సుగ్రీవుడు తాను ప్రయోగించినశిల యట్లు వృక్షములగుటంజూచి కుపితుడై రణరంగంబున వృత్తంబొకటి పెల్లగించి మహోదరునిపై వైచెను.

శత్రుపట్టణంబుల జయించునట్టి శూరుండగు నమ్మహోదరుండు బాణంబుల నావృత్తమునుగూడ ఛేదించెను.

ఆట్లు వృత్తముగూడ వ్యర్థమగుటయు సుగ్రీవుండు కుపితుండై పరిఘమొకటి నేలం బడియుండుటం గాంచెను. ౧౬

సుగ్రీవుడు దేదీప్యమానంబగు నాపరిఘంబుగొని తన హస్తలాఘవంబు మహోదరునకుం దెలియఁజూపుచు దానిగిరగిరంద్రిప్పి దానిశిఖరముచే వేగంబున నతనిగుఱ్ఱంబులం గూల్చెను. ౧౭

అంతఁ బరాక్రమశాలియగు నమ్మహోదరుఁడు గుఱ్ఱములు వోయిన యమ్మహారథమునుండి నేలకుదీకి పరమకుపితుండై గద చేతంగొనెను. ౧౮

పరాక్రమశాలులగు నామహోదరుండును సుగ్రీవుడును దేదీప్యమానంబులగు గదయుఁ బరిఘంబును ధరించియుండుటంజేసి మెఱుపులతోఁ గూడినమేఘంబులకైవడి నొప్పుచు యుద్ధంబున ఱంబోతులుంబోలె నొండొరులం దాఁకిరి. ౧౯

అంతి మహోదరుఁడు కుపితుఁడై సూర్యునిభంగి జ్వలించుచున్నతన చేతిగదను సుగ్రీవునిపై వైచెను. ౨౦

ఆమ్మహాయుద్ధంబున మహాబలశాలియగు వానరేశ్వరుఁడు సుగ్రీవుఁడు భయంకరమయిన మహోదరుని గద తనపైకివచ్చుటంజూచి కోపంబునఁ గన్నుల నెఱ్ఱదనంబుగదురఁ బరిఘంబుగొని దానిచే నాగదంగొట్టెను ౨౧

గదాపరిఘంబులు రెండును ఒండొంటిం దాఁకి భిన్నములయి నేలం బడినవి. ౨౨

అంతఁ బరాక్రమవంతుండగు సుగ్రీవుఁడు నేలపైఁ బడియున్న బంగారుకట్లచే నలంకరింపఁబడిన భయంకరమయిన యినుపరోఁకలి నెత్తుకొనెను. ౨౩

స త ముద్యమ్య చిక్షేప సోఽప్యన్యాం వ్యాక్షిప ద్గదామ్,
భిన్నా వన్యోన్య మాసాద్య పేతతు ర్ధరణీతలే. ౨౪

తతో భగ్నప్రహరణౌ ముష్టిభ్యాం తౌ సమీయతుః,
తేజోబలసమావిష్టౌ దీప్త వివ హుతాశనౌ. ౨౫
జఘ్నతు స్తౌ తదా న్యోన్యం నేదతు శ్చ పునఃపునః,
తలైశ్చాన్యోన్య మాహత్య పేతతు ర్ధరణీతలే. ౨౬
ఉత్పతతు స్తత స్తూర్ణం జఘ్నతు శ్చ పరస్పరమ్,
భూజై శ్చిక్షిపతు ర్వీరా వన్యోన్య మపరాజితౌ. ౨౭

జగ్మతు స్తౌ శ్రమం వీరౌ బాహుయుద్ధే పరంతపౌ,

ఆజహార తదా ఖడ్గ మదూరపరివర్తినమ్. ౨౮
రాక్షస శ్చర్మణా సార్ధం మహావేగో మహోదరః,
తస్థౌ వచ మహాఖడ్గం చర్మణా పతితం సమా. ౨౯
జగ్రాహ వానరశ్రేష్ఠ స్సుగ్రీవో వేగవత్తరః,
తౌ తు రోషపరీతాఙ్గౌ నర్దన్తౌ వభ్యధావతామ్. ౩౦
ఉద్యతాసీ రణే హృష్టౌ వుభౌ శస్త్రవిశారదౌ,

దక్షిణం మణ్డలం చోభౌ సుతూర్ణం సంపరీయతుః. ౩౧
అన్యోన్య మభిసంక్రుద్ధౌ జయే ప్రణిహితౌ వుభౌ,

స తు శూరో మహావేగో వీర్యశ్లాఘీ మహోదరః ౩౨
మహాచర్మణి తం ఖడ్గం పాతయామాస దుర్మతిః,

ఆసుగ్రీవుఁడు ఆముసలమునెత్తి మహోదరునిపై నేసెను. మహోదరుండును మఱియొకగదను బ్రయోగించెను ఆరెండును ఒండొంటిఁదాఁకి భిన్నములయి నేలంబడినవి. 27

ఆంత ఆయుధములు భగ్నములగుటయుఁ బలపరాక్రమంబులఁజెంపున నాసుగ్రీవ మహోదరులు పిడికిటిపోటులతో నొండొరులం దాఁకి పోరిరి.

ఆప్పుడు ఆమ్మహోదరసుగ్రీవులు మాటిమాటికి బొబ్బలుపెట్టుచు ఒండొరులంగొట్టుకొనుచు నఱచేతుల నొండొరులంజఱచి నేలపయింబడిరి.

ఆంత ఎప్పుడును బరాజయంబునొందనిపీరులగు నమ్మహోదరసుగ్రీవులు శీఘ్రింబునలేచి యొండొరులం బ్రహరింపుచు నొకరి నొకరు భుజంబుల నెత్తివిసరివైచిరి. 28

పరాక్రమవంతులును శత్రువులం బొరిగొనువారలునగు నమ్మహోదరసుగ్రీవులు అట్లు బాహుయుద్ధంబు చేసిచేసి యలసటనొందిరి.

అంత మహావేగుండగు మహోదరుఁడు సమీపంబున నేలంబడియున్న ఖడ్గంబును బలుకయుఁ గ్రహించెను. 29

మహోదరునికిన్న మఱియుఁ వేగవంతుండగు వానరోత్తముఁడు సుగ్రీవుండును అట్లు నేలంబడియున్న మహాఖడ్గంబును డాలును గ్రహించెను. 30

ఆయుధవిద్యాయందుఁ బండితులగు నమ్మహోదరసుగ్రీవులు ఖడ్గములుదాల్చి యుద్ధంబువిషయమయి సంతోషంబుగదుర రోషంబుప్పొంగ గర్జించుచు నొండొరుల మార్కొనిరి 31

ఆమహోదరసుగ్రీవులు ఒండొరులపైఁ గోపంబుపహించి యొకరి నొకరుజయించు తమకంబున శీఘ్రగతులఁ బ్రదక్షిణంబుగాను అప్రదక్షిణంబుగాను మండలంబులు దిరుగుచుఁ బోరిరి. 32

శూరుండును వేగవంతుఁడునగు నమ్మహోదరుఁడు పరాక్రమగర్వంబునంజేసి నూత్నబుద్ధికాఁదగుకాపున ఖడ్గంబును గుటిదప్పి సుగ్రీవునిచేతి డాలుమీఁదవేసెను. 33

లగ్న ముత్కర్షతః ఖడ్గం ఖడ్గేన కపికుఞ్జరః. 33
జహార సశిరస్త్రాణం కుణ్డలోపహితం శిరః,

నికృత్తశిరస స్తస్య పతితస్య మహీతలే. 34
శబ్దలం రాక్షసేన్ద్రస్య దృష్ట్వా తత్ర న తిష్ఠతే,
హత్వా తం వానరై స్సార్ధం ననాద ముదితో హరిః. 35
చుక్రోధ చ దశగ్రీవో బభౌ హృష్ట శ్చ రాఘవః,

విషణ్ణవదనా స్సర్వే రాక్షసా దీనచేతసః. 36
విద్రవన్తి తత స్సర్వే భయవిత్ర స్తచేతసః,
మహోదరం తం వినిపాత్య భూమౌ
మహాగిరేః కీర్ణ మివైక దేశమ్,
సూర్యాత్మజ స్తత్ర రరాజ లక్ష్మ్యా
సూర్య స్సంతేజోభి రివా ప్రధృష్యః. 37
అథ విజయ మవాప్య వానరేన్ద్రో
సుమరముఖే సురసిద్ధయక్షసఙ్ఘైః,
అవనితలగతైశ్చ భూతసఙ్ఘై
ర్హర్ష సమాకులితైః స్తుతో మహాత్మా. 38

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టనవతితమ స్సర్గః. ౯౮.

ఏకోనశతతమ స్సర్గః.

మహోదరే తు నిహతే మహాపార్శ్వో మహాబలః,
సుగ్రీవేణ సమిత్యుక్త్వా క్రోధా త్సంరక్తలోచనః. 1
అభ్యదస్య చమూం భీమాం తీక్ష్ణై ర్భయమాసా సాయకైః,

అంత మహోదరుఁడు పలుకయుందుఁ గ్రుచ్చుకొన్న ఖడ్గంబు లాగు మండఁగా నింతలో వానరోత్తముఁడు సుగ్రీవుఁడు బొమిడికముతోఁగూ డినచియుఁ గుండలాలంకృతంబునగు నతనితలం దెగవ్రేసెను. 33

ఆట్లు మహోదరుఁడు తల దెగి నేలంబడుటను జూచి రావణునిసేన యచట నిలువక పరుగెత్తెను. 34

మహోదరుఁ డధించి సుగ్రీవుఁడు సంతోషంబున వానరులతోఁ గూడ సింహనాదంబు గావించెను. రావణుఁడు విడిచూచి కుపితుఁడయ్యెను. వాముఁడు ప్రహర్షణంబునొందెను. 35

అంత రాక్షసులందఱు దీనులయి ముఖములు వెలవెలం బోవ దుఃఖితులయి భయంబునఁ బరుగెత్తిరి. 36

ఆవానరసేనయందు సూర్యకుమారుఁడగు సుగ్రీవుఁడు మహాపర్వతం బయొక్క కొంతభాగమును బడఁద్రోయునట్లు అమ్మహోదరుని నేలంబడ వైచి సూర్యుఁడు తనతేజస్సుచేఁ బ్రకాశించునట్లు జయలక్ష్మిచే సెంతయు నొప్పెను. 37

అంత యుద్ధంబున విజయంబు నొంది వెలుంగుచున్న మహాపరాక్రమశాలియగు వానరేశ్వరు సుగ్రీవుని, ఆకాశంబునందలి దేవతలును యక్షులును సిద్ధులును భూమియందలి ప్రాణిసంఘంబులును బరమసంతోషంబునం బ్రస్తుతించిరి. 38

ఇది తొంబదియొకనిమిదవసర్గము.

తొంబదితొమ్మిదవసర్గము.

సుగ్రీవునిచే మహోదరుఁడు హతుఁడగుటఁజూచి మహాబలుఁడగు మహాపార్శ్వుండు కోపంబునం గన్నులఁ గెంపుగదుర భయంకరమయిన యొంగదుని సైన్యముఁజొచ్చి బాణంబులచే నొప్పించెను. 1

స వానరాణాం ముఖ్యానా ముత్తమాఙ్గాని సర్వశః. ౨
పాతయామాస కాయేభ్యః ఫలం వృన్తా ది వానిలః,
కేషాం చి దిషుభి ర్బాహూన్ సక్థ్నాం శ్చిచ్ఛేద రాక్షసః. ౩
వానరాణాం సుసఙ్కుద్ధో పార్శ్వం కేషాం వ్యదారయత్,

తేఽర్దితా బాణవర్షేణ మహాపార్శ్వేన వానరాః. ౪
విషాదవిముఖా స్సర్వే బభూవు ర్గతచేతసః,
నిరీక్ష్య బల ముద్విగ్న ముద్ధతో రాక్షసార్దితమ్. ౫
వేగం చక్రే మహాబాహు స్సముద్ర ఇవ పర్వణి,

ఆయసం పరిఘం గృహ్య సూర్యరశ్మిసమప్రభమ్. ౬
సమరే వానరశ్రేష్ఠో మహాపార్శ్వే వ్యపాతయత్,

స తు తేన ప్రహారేణ మహాపార్శ్వో విచేతనః. ౭
ససూత స్స్యన్దనా త్తస్మా ద్విసంజ్ఞో ప్రాపత ద్భువి,
స ఋక్షరాజ స్తేజస్వీ నీలాఞ్జననగోపమః. ౮
నిష్పత్య సుమహావీర్య స్సాన్వ చూక్ష్యహా స్తేఘసన్నిభాత్,
ప్రగృహ్య గిరిశృఙ్గాభాం క్రుద్ధ స్స విపులాం శిలామ్. ౯
అభ్యా ఞ్జిఘాన తరసా స్యన్దనం చ బభఞ్జ తమ్,

ముహూర్తా ల్లబ్ధసంజ్ఞస్తు మహాపార్శ్వో మహాబలః. ౧౦
అఙ్గదం బహుభి ర్బాణై ర్భాయ స్తం ప్రత్యవిధ్యత,

జామ్బవ న్తం త్రిభి ర్బాణై స్తాడయా మాస వక్షసి. ౧౧
ఋక్షరాజం గవాక్షం చ జఘాన బహుభి శ్శరైః,

ఆమహాపార్శ్వుఁడు వాయువు ఫలంబులను దొడిమలనుండి పడఁద్రోయునట్లు మేటినారవీరులతలలను మేనులనుండి బాణంబులచేఁ బడవైచెను.

ఆమహాపార్శ్వుండు పరమకుపితుఁడై కొందఱి వానరులయొక్క బాహువులను కొందఱి స్కంధములను కొందఱి డొక్కలను బాణంబులచే ఛేదించెను. 3

ఆవానరులందఱు ఆట్లు మహాపార్శ్వునిచే బాణవర్షంబుల నొప్పింపఁబడి యోర్వఁజాలక గుఱిఖంబునంజేసి యుద్ధవిముఖులయి మూర్ఛితులయిరి.

మహాబాహుండగు నంగగుఁడుతన సైన్యము విరూపాక్షునివలననొచ్చి భయంబు నొందియుండుటంగని సముద్రము పర్వకాలంబున నుప్పొంగునట్లు మహావేగంబు గావించెను. ४

హనూరోత్తముఁడగు నంగగుఁడు యుద్ధంబున బంగారు కట్లు వేసియుండుటంజేసి సూర్యకిరణంబులంబోలి వెలుంగుచున్న యినుపగుదియుందీసి మహాపార్శ్వునిపయిం బడవైచెను 5

చుర్తాత్తుండగు నమ్మహాపార్శ్వుండు ఆదెబ్బకు సారథి సహితంబుగా మూర్ఛితుఁడై యరదంబునుండి నేలంబడెను 6

మహాబలుఁడును కాటుకరాశివలె నల్లని మేనుగలవాఁడును మహాపరాక్రమశాలియునగు గవాక్షుఁడును జాంబవంతుఁడును మేఘుంబువలె నల్లగానున్న తమ భల్లూకసైన్యమునుండి వెడలి క్రుద్ధులై బర్హితశిఖరసమానంబగు గొప్పశిలం జేకొని వేగంబున మహాపార్శ్వుని గుఱ్ఱంబులను గూల్చి రథంబును నుగ్గుగావించిరి. ౭,౮

మహాబలశాలియగు మహాపార్శ్వుండు అంతఁ గొంతవడికి దెలివొంది యయ్యంగదునిపైఁ బెక్కుబాణములు ప్రయోగించి మిక్కిలియు నొప్పించెను. ౧౦

ఆమహాపార్శ్వుండు భల్లూకేశ్వరుఁడగు జాంబవంతుని వక్షంబునందు మూఁడుబాణంబులను గవాక్షునిఁ బెక్కుబాణంబులను నొప్పించెను. ౧౧

జాగ్రతం గవాక్షం చ స దృష్ట్వా శరపీడితో. ౧౨
జగ్రాహ పరిఘం ఘోరం మద్గరః క్రోధమూర్ఛితః,

త మాయాన్తర్గత ప్రకుపితో రాక్షసస్య తమాయసమ్. ౧౩
దూరస్థితస్య పరిఘం రవిరశ్మిసమప్రభమ్,
బాహ్యాభ్యాం భుజాభ్యాం సజ్జమ్యా భ్రామయిత్వా చ వేగవాన్.
మహాబాహుర్మహాసత్త్వ చిక్షేప వధార్థం వాలిన స్సుతః,
స తు క్షిప్తో బలవతా పరిఘ స్తస్య రక్షసః. ౧౪
ఫేనుచ్చ సశరం హస్తా చ్ఛిరస్త్రాణం చా ప్యపాతయత్,

తం సమాసాద్య వేగేన వాలిపుత్రో ప్రతాపవాన్. ౧౫
తలే నాభ్యహన త్క్రుద్ధః కర్ణమూలే సకుణ్డలే,

స తు స్రుద్ధో మహావేగో మహాబాహుర్మహాద్యుతిః. ౧౬
కరేణైకేన జగ్రాహ సుమహా న్తం పరశ్వధమ్,

తం తైలధౌతం విపులం శైలసారమయం దృఢమ్. ౧౭
రాక్షసః సమసుద్ధో వాలిపుత్రే న్యపాతయత్,

తేన వామాంసఫలకే భృశం ప్రత్యవపాదితమ్. ౧౮
అఙ్గదో మోహయామాస సరోష స్స పరశ్వధమ్,

సవీరో వజ్రసఙ్కాశ మఙ్గదో ముష్టి మాత్తనః. ౧౯
సంవర్తయ త్సుసంక్రుద్ధః పితృతుల్యపరాక్రమః,

ఆట్లు జాంపంతుఁడైను గవాక్షుఁడును బాణములచే నొంపఁబడుటఁ
జూచి యంగదుఁడు పరమకుపితుఁడై భయంకరాకారంబగు పరిఘంబు
గ్రహించెను. ౧౨

వేగవంతుఁడగు వాలికుమారుఁ డంగదుఁడు కోపించి మహాపార్శ్వుని
వధార్థమయి యాతఁడు దూరంబునున్నవాఁడు కావున సూర్య కిరణంబులు
వలె బంగారుకట్లతోఁ బ్రకాశించుచున్న యాయినుపగుదియనుబట్టి రెండు
చేతులతోను గిరగిరం ద్రిప్పి యతనిపైఁ బడవైచెను. ౧౩,౧౪

బలవంతుఁడగు నంగదుని బాహుపునసుండి వెడలి యమ్మహాపరిఘము
మహాపార్శ్వునిచేతి బాణసహితమైన ధనుస్సును అతని శిరస్సున నుండు
బొమిడికమునుం బడవైచెను. ౧౫

అంతి మహాపరాక్రమశాలియగు వాలికుమారుఁడైన యంగదుఁడు
వేగంబున మహాపార్శ్వుని సమీపంబునకుఁబోయి కుండలాలంకృతంబగు
నతని కర్ణమూలంబున నఱచేతిం జఱచెను. ౧౬

అధికమయిన వేగముగలవాఁడును అధికమయిన కాంతిగలవాఁడునగు
మహాపార్శ్వుఁడు కోపించి భయంకరమయిన గండ్రగొడ్డలిని చేతిం
గొనెను. ౧౭

ఆట్లు పరమకుపితుఁడై యమ్మహాపార్శ్వుండు ప్రతిదినమును నూనె
పూయఁజుండుటవలన నతి తీక్ష్ణంబై స్వచ్ఛంబై పడ్వతిసారమువలె నతి కఠి
నమయి దృఢమయియున్న యా పరశ్వధమును అంగదునిపై వేసెను. ౧౮

అమ్మహాపార్శ్వుఁడు ఆట్లు అంగదుని యెడమభుజశిఖరంబుమీఁద
నప్పరశ్వధంబుఁ బూని వేగంబున నేయుటయు అంగదుఁడు కుపితుఁడై
లాఘవంబున వ్రేటు దప్పించుకొనెను. ౧౯

తన తండ్రియయినవాలితో సమానమయిన పరాక్రమంబుగల శూరుఁ
డగు నయ్యంగదుఁడు కోపించి వజ్రాయుధమువంటి యతికఠినమయిన పిడి
కిలి యలపరించెను. ౨౦

రాక్షసస్య స్తనాభ్యాశే మర్మజ్ఞో హృదయం ప్రతి. ౧౧
ఇన్ద్రాశనిసమస్పర్శం స ముష్టిం విన్యపాతయత్,

తేన తస్య నిపాతేన రాక్షసస్య మహామృధే. ౧౨
పఫాల హృదయం చాశు స పపాత హతో భువి,
తస్మి న్నిపతితే భూమౌ తతై స్సన్యం సంప్రచుక్షుభే. ౧౩
అభవ చ్చ మహానో ర్ధ స్సమరే రావణస్య తు,

వానరాణాం చ హృష్టానాం సింహనాద శ్చ పుష్కలః ౧౪
స్ఫోటయ న్నివ శబ్దేన లఙ్కాం సాట్టాలగోపురామ్,
మహేన్ద్రేణేవ దేవానాం నాద స్సుమభవ త్తదా. ౧౫

అథేన్ద్రశత్రు స్త్రిదివాయయూనాం
సనోకసాం శైన మహా స్వనాదమ్,
శ్రుత్వా సరోషం యుధి రాక్షసేన్ద్రః
పున శ్చ యుద్ధాభిముఖో ఽభవత్తే. ౧౬
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకోనశతతమ స్సర్గః. ౯౯.

శ త త మ స్స ర్గః.

మహోదరమహాపార్శ్వౌ హతౌ దృష్ట్వా తు రాక్షసౌ,
తస్మి న్శ్చ నిహతే వీరే విరూపాక్షే మహాబలే. ౧
ఆవివేశ మహానో ర్ధో రావణం తు మహామృధే,
నూతం సంచోదయామాస వాక్యం చేద మువాచ హ. ౨

నిహతానా మమాత్యానాం వృద్ధస్య నగరస్యచ,
దుఃఖ మేకో ఽపనేష్యామి హత్వా తౌ రామలక్ష్మణౌ. 3

ఆయ్యంగదుఁడు జీవస్థానంబులు చక్కఁగాఁ దెలిసినవాఁడు కావున మహాపార్శ్వుని ఎక్కస్సలంబున గుండెకాయసరిగా దేవేంద్రుని ప్రజ్ఞాయుధముతో సమానమయిన పిడికిటం బొడిచెను. ౨౧

ఆమహాయుద్ధంబున ఆయ్యంగదుని పిడికిటిపోటునకు మహాపార్శ్వుఁడు గుండెకాయ పగిలి ప్రాణంబులు వీడి నేలంగూలెను. ౨౨

ఆమహాపార్శ్వుఁడు నేలం గూలఁగానే యారాక్షసేన యంతయు భయమునొందెను; అప్పుడు యుద్ధంబున రావణునకు మిక్కిలియుఁ గోపంబు గలిగెను. ౨౩

ఆప్పుడు వానరులు సంతుష్టులయి కోలాబురుజులతోను బురద్వారంబులతోను లంకాప్రాంతంబంతయుఁ బగులునో యన్నట్లు మహోచ్ఛ్వనిగా సింహనాదంబు గావించిరి; దేవేంద్రునితోఁగూడ దేవతలును సంతోషంబున మహానాదంబు గావించిరి. ౨౪,౨౫

దేవేంద్రశత్రుసమానుఁడయిన రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణుఁడు ఆట్లు దేవేంద్ర సహితంబుగా దేవతలును వానరులును సంతోషంబునఁ గావించిన మహాధ్వనిని వినికోపించి మరల యుద్ధంబున కభిముఖుఁడై నిలిచెను. ౨౬

ఇది తొంబదితొమ్మిదవసర్గము.

నూటయవసర్గము.

రావణుఁడు మహాబలశాలియగు పెద్ద దివ్యరూపాక్షుఁడు హతుఁడగుటయు మహోదరుఁడును మహాపార్శ్వుఁడును బడుటయుం జూచి యమ్మహాయుద్ధంబునఁ బరమకుపితుఁడయ్యెను. ౧

ఆరావణుఁడు సారథిని రథముదోలుమనిచెప్పి యీ వచనముం బలికెను. ౨

ఇదిగో నేను ఇప్పుడు రామలక్ష్మణులను వధించి యిదివఱకు హతులయిన మంత్రులకును వానరసేనచే ముట్టడింపఁబడియున్న పట్టణంబునందలి

రామవృక్షం రణే హన్మ సీతావృప్సఫలప్రదమ్,
ప్రశాఖా యస్య సుగ్రీవో జామ్బవా న్ముముదో నళః. ౪
మైన్దశ్చ ద్వివిద శ్చైవ హ్యఙ్గదో గన్ధమాదనః,
హనూమాం శ్చ సుషేణ శ్చ సర్వేచ హరియూథపాః. ౫
స దిశో దశ ఘూషేణ రథ స్స్యన్దిరథో మహాన్,
నాదయన్ ప్రయయౌ తూర్ణం రాఘవం చాభ్యవర్తత. ౬

పూరితా ఖేన శబ్దేన సనదీగిరికాననా,
సంచచాల మహీ సర్వా సనగా హామృగద్విపా ౭

తామసం స మహాఘోరం చకా రాస్త్రం సుదారుణమ్,
నిర్దహా కపీన్ సర్వాం స్తే ప్రవేతు స్సమన్తతః. ౮

ఉత్పపాత రజో ఘోరం హై రభ్రైన్ని స్సంప్రభావిభైః,
న హి తత్సహితుం శేకు రృక్షాహ్మణా నిర్మితం స్వయమ్. ౯

తా న్యనీకా న్యనేకాని రావణస్య శరో త్తమైః,
దృష్ట్వా భగ్నాని శతశో రాఘవగి పర్యవస్థితః ౧౦

తతో రాక్షసశార్దూలో విద్రావ్య హరివాహినీమ్,
స దదర్శ తతో రామం తిష్ఠన్త మపరాజితమ్. ౧౧
లక్ష్మణేన సహా భ్రాత్రా విష్ణునా వాసవం యథా,
ఆలిఖ న్త మివాకాశే మనస్వభ్య మహా ధనుః. ౧౨
పద్మపత్రవిశాలాక్షం దీర్ఘబాహు మరిన్దమమ్,

జనులకును గుఃఖనివారణంబు గావించెదను. 3

ప్రస్పృత్వంబునను సుగ్రీవుండు జాంబవంతుఁడు సుషేణుఁడు నలుండు మైందద్వివిదులు అంగదుండు గంధమాదనుండు హనుమంతుఁడు సుషేణుఁడు మొదలగు వానరవీరులందఱు చిన్నబాఱుచున్నారో, ఆట్లు సీతయును పుష్ప ఫలంబుల నొసంగుచట్టి రామప్రశ్నంబు నిపుడు యుద్ధంబున ఖండించెదను.

పెక్కు విలుకాండ్రతోఁ బోరునట్టిమహావీరులలో నా తెమ్ముఁడగు వారావణుఁడు రథధ్వనిచే దశదిశలును ధ్వనింప శీఘ్రంబున రాము నిమ్మాదికిఁ బోయెను. 2

ఆమహాధ్వనిచేఁ బూరితమయి నగులతోను బర్వతంబులతోను అరణ్యంబులతోను వరాహంబులతోను జింకలతోను గజంబులతోనుంగూడిన భూమియంతయుఁ జలనంబునొందెను. 3

ఆరావణుఁడు మహాభయంకరంబును లోకనాశనంబునగు తామసాస్త్రంబు ప్రయోగించుటయు వానరులందఱు ఆయస్త్రవేగంబునే దగ్ధులై పడ నారంభించిరి. 4

ఆ తామసాస్త్రము సాక్షాద్బ్రహ్మదేవుఁడు నిర్మించినదికావున వానరులు దాని సహింపఁ జాలక భయంబునొంది పరుగెత్తుటయు ఆంగదాదిన సప్తులు భయంకరముగాఁ బరాగంబు రేఁగెను. 5

ఆట్లు వానరసైన్యములు ఆకేకములు లెక్కసేయక రావణునిబాణంబులచే నంగము నొంగుటం జూచి రాముండు యుద్ధమునకు సన్నద్ధుండయ్యెను. 10

రావణుండట్లు వానరసైన్యంబుఁ బాఱఁదోలి యంత ఎప్పుడును బరాజయము లేనివాఁడును దమ్ముఁడు లక్ష్మణునితోఁ గూడి నిలుచుండి విష్ణు సహితుండైన దేవేంద్రుఁ భంగి సోపద్రవమున్నవాఁడును అత్యున్నతేంబనుగనువు చేఁదు బూనినవాఁడగుటచే వాకాశంబు నొరయునట్లు చూపట్టుచున్నవాఁడును దామరపూఁతీకులుంబోలె విశాలసుందరంబులగు నయనంబులవాఁడును

తతో రామో మహాతేజా స్సౌమిత్రిసహితో బలీ. ౧౩
వానరాం శ్చ రణే భగ్నా న్రావణ స్సంచ రావణమ్,
సమీక్ష్య రాఘవో హృష్టో మధ్యే జగ్రాహ కార్ముకమ్. ౧౪

విస్ఫారయితు మారేభే తత స్స ధనురుత్తమమ్,
మహావేగం మహానాదం నిర్భిన్ద న్నివ మేదినీమ్. ౧౫
రావణస్య చ బాణౌఘై రామవిస్ఫారితేన చ,
శబ్దేన చాక్షిపా స్తే తు పేతుశ్చ శతశ స్తదా. ౧౬

తయో శ్శరపథం ప్రాప్తో రావణో రాజపుత్రయోః,
స బభూవ యుథా రాహు స్సమీపే శశిసూర్యయోః. ౧౭
త మిచ్ఛన్ప్రథమం హన్తుం లక్ష్మణో నిశితై శ్శరైః,
ముమోచ ధనురాయమ్య శరా నగ్నిశిఖోపమాన్. ౧౮

తా న్సూక్ష్మమాత్రా నాకాశే లక్ష్మణేన ధనుష్మతా,
బాణా న్బాణైర్మహాతేజా రావణ శ్ర్పత్యవారయత్. ౧౯
ఏక మేకేన బాణేన త్రిభి స్త్రీన్ దశభి ర్దశ,
లక్ష్మణస్య ప్రచిచ్ఛేద దర్శయ న్పాణిలాఘవమ్. ౨౦

అథాతిక్రమ్య సౌమిత్రిం రావణ స్సమితింజయః,
ఆససాద తతో రామం స్థితం శైల మివాచలమ్. ౨౧
స సన్ధాయ రామ మాసాద్య కోధసంరక్తలోచనః,
వ్యసృజ చ్ఛరవర్షాణి రావణో రాఘవోపరి. ౨౨

మ్రో కాళ్లవఱకు వ్రేలుకాడు దీర్ఘబాహువులు గలవాఁడును శత్రుహంత యైనట్టి రాముం గాంచెను. ౧౧,౧౨

అంత మహాతేజుండును బలవంతుఁడును లక్ష్మణసహితుండునగు రాముండు యుద్ధంబున వానరులు భయంబున నోడుటయు రావణుఁడు తనయొద్దకు వచ్చుటయుం జూచి రావణునిఁజేఁ బోరఁగలిగెనని సంతుష్టుండై ధనుస్సును సడుమంబట్టెను. ౧౩,౧౪

అంత రాముఁడు మహావేగంబగు శస్త్రసంధానమును నారిసారింపుటయు ఆస్త్రహస్తుని భూమిని భేదించునట్లు భయంకరంబాయె నొప్పెను. ౧౫

ఆప్పు డా రావణుని బాణప్రయోగంబులను రాముని ధనుర్విస్ఫార ణంబునలను బుట్టిన వ్వనికి వానరులును రాక్షసులును బెక్కండ్రు గుంపులు గుంపులు గాఁ బడిరి. ౧౬

అరావణుఁడు రామలక్ష్మణులయొద్దఁ బట్ట నిలిచినప్పుడు అమావాస్యయం దుఁ జంద్రసూర్యుల సమీపంబునన్నట్లు రాహువులాఁ బ్రకాశించెను ౧౭

లక్ష్మణుఁడు వెనుదగ్గఁ దాను గాఁపుఁదనిలోఁ గఱకుసమ్ములం బోరఁ గోరి ధనువు నాకర్ణించి యతనిపై నగ్నిజ్వాలాసమానంబులగు బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౧౮

లక్ష్మణుఁడు ప్రయోగించి యంతనే యా బాణంబులను మహాపరాక్రమ శాలియగు రావణుఁడు ఆకాశంబునఁ బాణంబులచే నివారించెను. ౧౯

రావణుఁడు తనహస్తలాఘవంబుకలిమిఁ జూపుచు లక్ష్మణుని బాణం బుల నొక బాణంబు నొకబాణంబునను మూటిని మూటను బదింటినిబదిం టను ఇట్లెన్ని బాణంబుల కన్ని బాణంబులేసి ఖండించెను. ౨౦

అంత శత్రుసమూహంబుల జయింపనట్టి రావణుఁడు లక్ష్మణునతిక్ర మించి పర్వతంబువలె నిశ్చలుండై నిలుచున్నరాముసమీపదిశకుఁ బోయెను ౨౧

రావణుఁడట్లు రాముసమీపంబునొంది కోపంబునం గన్నుల నెఱ్ఱజే సెనంబుగఁగురి రాముసమీప బాణవర్షంబులు గురిసెను. ౨౨

శరధారా స్తతో రామో రావణస్య ధనుశ్చ్యుతాః,
దృష్ట్వైవ వాపతత శ్శీఘ్రం భల్లాన్ జగ్రాహ సత్వరమ్ ౧౩

తాన్ శరౌఘాం స్తతో భల్లై స్తీక్ష్ణై శ్చిచ్ఛేద రాఘవః,
దీప్యమానా న్మహోఘోరా న్ముక్తా నాశీవిషా నివ. ౧౪

రాఘవో రావణం తూర్ణం రావణో రాఘవం తదా,
అన్యోన్యం వివిధై స్తీక్ష్ణై శ్శరై రభివవర్షతుః. ౧౫

చేరతు శ్చ చిరం చిత్రం మణ్డలాం స్తవ్యమార్గణమ్,
బాణవేగా శ్చుముక్తా స్తై రన్యోన్య మపరాజితైః. ౧౬

తయో ర్భుజాన్ విశేషేణ ముఖం వక్షం తథోరసీ,
రాక్షయో స్సాయకముచో ర్యమా న్తకనికాశయోః. ౧౭

సన్నతం వివిధై ర్బాణై ర్బిభేద గగనం తదా,
ఘనై రివాతవాపాయే విద్యున్మాలాపసూకులైః. ౧౮
గవాక్షీత మివ నాకాశం బభూవ శరవృష్టిభిః,

మహావేగై స్సుతీక్ష్ణాగ్రై ర్గృధ్రపత్రై స్సువాజితైః. ౧౯
శరాన్ధకారం తౌ ప్రేమం చక్రతు స్తుములం తదా,
గతైర్ వ్యం తనే చాపి మహామేఘా వి నోత్థితౌ. ౩౦

బభూవ తుములం యుద్ధ మనోన్యధకాఙ్క్షిణోః,

అంత రావణునిచేఁ బ్రయోగింపఁబడి జలధారలవలె నిరంతరంబుగా వేగంబున వచ్చుచున్న బాణంబులంజూచి రాముఁడు శిక్షింబున నమ్ముల పొదినుండి కత్తివాతిబాణంబులం దీసెను. ౨౩

అంత రాముఁడు దేదీప్యమానంబులయి కుపితెంబులను సర్పంబులపగిది మహాభయంకరంబులయిన యా బాణంబులను తీక్ష్ణంబులగు భల్లంబులచే ఖండింపెను. ౨౪

ఆప్పుడు రాముడు రావణునిమీఁదను రావణుఁడు రామునిమీఁదను ఇట్లిర్వురు ఒకరిమీఁది నొకరు నానావిధములగు కఱకుబాణములను వేగంబున వర్షించిరి. ౨౫

ఆప్రతిహతులగు నారామరావణులు ఒకరిబాణంబుల నొకరు నివారించుచు బహుకాలమునఅతి చిత్రముగా సవ్యాపసవ్యవ్యపండితులంబులు దిరుగుచుఁ బోరిరి. ౨౬

ఆట్లు రామరావణులు ప్రళయకాలమనంగుఁ బ్రజలం బొరిగొనుయములుంబోలె భయంకరాకారులయి బాణంబులు ప్రయోగింపుచుఁ బోరుచుండుటంజూచి సమస్తభూతంబులును భయంబు నొందినవి. ౨౭

వర్షాకాలంబున మెఱుపులతోఁ గూడిన మేఘంబులు నిండునట్లు ఆకాశంబుఁ గవ్వడు నానావిధబాణంబులు నిండియుండినవి. ౨౮

ఆకాశంబున బాణంబులు నిండి నడుమ నెవ్వఁడు నవకాశములుండుటచేఁ గిటికీలు సర్వంచినట్లుండెను.

సూర్యుఁడస్తమించినవెనుక గొప్పమేఘంబులు ధారలుగా వర్షించి మఱియుఁ జీఁకటిగాఁ జేయునట్లు ఆప్పుడా రామరావణులు మహోగ్రులయి మిక్కిలియుఁ దీక్ష్ణంబులను మంచి గద్దలవలెఁ గట్టినవియునగు బాణంబులు దట్టముగాఁ బ్రయోగించి యుద్ధంబంతయుఁ గాఢాంధకారము కలిగి భయంకరమగునట్లు గావించిరి. ౨౯, ౩౦

ఆపుడు రావణుఁడును రాముఁడును ఒకరినొకరు వధింపఁగోరి

అనాసాద్య మహిస్త్వం చ వృత్రవాసవయోరివ. 30

ఉభౌ హి పరమేష్వాసౌ ఉభౌ శస్త్రవిశారదౌ,
ఉభౌ వస్త్రవిదాం ముఖ్యౌ ఉభౌ యుద్ధే విచేరతుః. 31

ఉభౌ హి యేన వ్రజతస్తేన తేన శరోర్మయః,
ఊర్మయో వాయునావిద్ధా జగ్ముస్సాగరయోరివ. 32

తతస్స సంసక్తమహాస్త్ర మాణయో లోకరావణః,
నారాచమూలాం భుజగస్య లలాటే ప్రత్యముఞ్చత. 33
రౌద్రచాపప్రయుక్తాం తాం నీలోత్పలదళప్రభామ్,
శిరసా ధారయన్ రామో న వ్యథాం ప్రత్యపద్యత. 34

అథ మన్త్రా నభిజప్య రౌద్ర మస్త్ర ముదీరయన్,
శరా న్యూభ్యః సృమరాదాయ రాఘవ కోదణ్డసమన్వితః 35
ముమోచ చ సుహో రాజా శ్చాప మాయమ్య వీర్యవాన్,
తే మహా మేఘసఙ్కాశే కవచే పతితా శ్శరాః 36
అ భేద్యే రాక్షసేన్ద్రస్య న వ్యథాం జనయం స్తదా,
పున రే నాథ తం రామో రథస్థం రాక్షసాధిపమ్. 37
బలాత్పరమసంక్రుద్ధో వివ్యాధ స్త్రకుశలో రణే,

తే భిత్త్వా బాణరూపాణి పఞ్చశీర్షా ఇవోరగాః. 38
క్షతజోత్థో వివిశు శ్చాస్యం రావణ ప్రతికూలితాః,

నిహత్య రాఘవ స్సాస్త్రం రావణగ క్రోధమూర్ఛితః 39

పృత్తుఁడును ఇంగ్రుఁడుంబోలె వినాశంకరంబుగాఁ బోరిరి. ఆయ్యిద్ధంబు ఎవ్వరికిని సమాపింప నలవిగానిదియు నచింత్యంబు నయ్యె. 30

ఆరామ రావణులు ఇద్దఱును గొప్ప విలుకాండ్రు. ఇద్దఱును సమస్తాస్త్రసంగ్రములందును సమర్థులు. ఇద్దఱును దివ్యాస్త్రములు దెలిసినవారిలోనుత్తములు కావున ఇద్దఱును యుద్ధంబున సమానముగా విహరించిరి 31

రామరావణులు లిద్దఱును రోషసంరక్తలోచనులగుచు ఆయాస్త్రపుసమండి సముద్రంబుల వాయువేగంబునఁ దరంగంబులు లేచునట్లు బాణపరులు వెడలుచుండిరి. 33

ఆంత లోకంబుల నేడ్పించునట్టి రావణుఁడు బాణప్రయోగంబునందు లాఘవంబున రాముని లలాటమునందు బాణపఙ్క్తిని జొప్పించెను 33

రాముఁడు రావణునిచే భయంకరమయిన మహాధనుస్సునం బ్రయోగింపఁబడిన నల్లగులువల రేపులం బోలియున్న యా బాణంబులు తనశిరస్సున నాటియున్నను ఎంతమాత్రము వ్యాధకొందఁడయ్యెను. 3౪

ఆంత మహాతేజుఁడును మహాపరాక్రమశాలియునగు రాముఁడు కుపితుఁడై రౌద్రాస్త్రమంత్రంబుల జపింపుచుఁ బెక్కు బాణంబులందీసి గ్నవు నాకర్షించి రావణునిపయిం బ్రయోగించెను. 3౬

ఆబాణంబులు మహామేఘసమానంబగు రావణుని యభేద్యకవచముం దాఁకి యతని కెంతమాత్రము బాధ కలిగింపవయ్యె. 3౭

ఆంత యుద్ధంబున సమస్తాస్త్రంబులందును బండితుఁడగు రాముఁడు మరల రథగతుఁడగు రావణుని లలాటంబు నుద్దేశించి యుత్తమాస్త్రంబుచే నభిమంత్రించి బాణంబులం బ్రయోగించెను 3౮

ఆబాణములు రావణునిచే నివారింపఁబడినవై రావణ ప్రయుక్తంబులగు బాణంబుల భేదించి కుపితంబులయి యూర్వులు పుచ్చుచున్న యయిదు తలల పాములభంగి భూమిం జొచ్చినవి. 3౯

రావణుఁడు రాముఁడు ప్రయోగించిన యస్త్రంబు నివారించి కుపి

ఆసురం సుమహాఘోరం మస్త్రం ప్రాదుశ్చకార హ,
సింహవ్యాఘ్రముఖాం శ్చాన్యా న్కఙ్కముఖా నపి. ౪౧
గృధ్రకాకముఖాం శ్చాపి శృగాలవదనాం స్తథా,
భూతాన్మృగముఖాం శ్చాన్యా న్వ్యాదితాస్యా న్భయానకాన్.
సృష్ట్వాన్యా న్రౌద్రమాసాంశ్చ ససర్జ నిశితాన్ శరాన్,

శక్తి ముద్గరముఖాం శ్చాన్యా న్పరశుముఖసంస్థితాన్. ౪౩
శ్యేనసమ్పాతసంస్పర్శాం శ్చక్రరాశీవిభానానాన్,
ఏతా నన్యాం శ్చ మాయాపీ ససర్జ నిశితాన్ శరాన్. ౪౪
రామం ప్రతి మహాతేజాః క్రుద్ధ స్సర్ప ఇవ శ్వసన్,

ఆసురేణ సమావిష్ట స్తేజసా రాఘవానుజః ౪౫
సస జ్ఞాస్త్రం మహాఘోరం సర్వాస్త్ర పావకం పావకోపమః,

అగ్నిచక్ర ముఖా న్బాణాం స్తథా సూర్యముఖా నపి. ౪౬
చన్ద్రార్ధచన్ద్రసంకాశాం శ్చ ధూమకేతుముఖా నపి,
గ్రహానక్షత్రసంకాశాం శ్చ మహోల్కాముఖసంస్థితాన్. ౪౭
విద్యుజ్జిహ్వోపమాం శ్చాన్యాన్ ససర్జ నిశితాన్ శరాన్,

తే రావణశరా ఘోరా రామవాస్త్రసమావృతాః. ౪౮
విలయం జగ్ము రాకాశే జగ్ము శ్చైవ సహస్రశః,

తం దస్త్రం నిహతం దృష్ట్వా రామే ణాక్లిష్టకర్మణా. ౪౯

తుడై సుభీషణంకరమయిన యాసురాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను. ౪౦

ఆయాస్త్రము ప్రయోగించుటయు నందు సింహముఖంబులును వ్యాఘ్రముఖంబులును గంకాస్యంబులను కాకవక్త్రంబులును గృధ్రశ్యేనవదనంబులను నక్రముఖంబు గలవియు తోడేళ్ళ మొగంబు గలవియు నోరుదెఱచుకొని భయంకరంబులయిన యయిగుతలల యుగ్రసర్పంబుల యాకారము గలవియునగు నసేకంబులు తీక్ష్ణబాణంబులు వెడలినవి. ౪౧, ౪౨

మహాసురాస్త్రమశాలియు మాయావియునగు నాగాపుఁడు క్రుద్ధుండై సర్పంబు వలె నూర్పులు నిగుడించుచు ఆయాస్యసురాస్త్ర ప్రభావంబునఁజేసి గాఢభీషణముఖంబులును వాతాపవదనంబులును భుజకవక్త్రంబులును గుక్కుటముఖంబులును మకరాస్యంబులును సాధారణసర్వముల మోములు గలవియునగు బాణంబులను మఱియుం నితీక్ష్ణములయిన పెద్దకొఱుకులను రామునిపయిం బ్రయోగించెను. ౪౩, ౪౪

ఆప్లయాస్యసురాస్త్రంబు మారోఁచియు నాగ్నేయమయిన యుత్సాహము గలవాఁడును అగ్నిస్తుల్యుండు నగు రాముండు వెనుదీయక ఆగ్నేయాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను. ౪౫

ఆయాగ్నేయాస్త్ర ప్రభావంబున అగ్నిముఖంబులును సూర్యవదనంబులును చంద్రుఁడొక్కయు నర్ధచంద్రుఁడొక్కయు ముఖంబుగలవియు ధూమకేతువక్త్రంబులను గ్రహంబులయొక్కయు నక్షత్రంబులయొక్కయు ముఖములు గలవియుఁ గొఱవికత్తుల మొగంబు గలవియు మెఱపులతో సమానంబులునగు బాణంబులును మఱియు నితరంబులగు తీక్ష్ణబాణంబులును వెడలినవి. ౪౬, ౪౭

భయంకరంబులగు రావణప్రయుక్తంబులయిన యయ్యాసురాస్త్ర బాణంబులు రాముని యాగ్నేయాస్త్రంబుఁ దాఁకి యాకాశంబునసే వేయిపఱియలుగా భగ్నంబులయినవి. ౪౮

అపుడు ఎంతమాత్రము శ్రమముగొందక యొట్టి దుష్కరకార్యము

హృష్టా నేదు స్తత స్సర్వే కపయ॥ కామరూపిణ॥,
సుగ్రీవప్రముఖా వీరా॥ పరివార్య తు రాఘవమ్. ౫౦
తత స్తదస్త్రం వినిహత్య రాఘవ॥
ప్రసహ్య తద్రావణబాహునిస్సృతమ్,
ముదాన్వితో దాశరథి ర్మహాహవే
వినేదు రుచ్చై ర్ముదితా॥ కపీశ్వరా॥ ౫౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే శతతమ స్సర్గః. ౧౦౦.

ఏకోత్తరశతతమ స్సర్గః.

తస్మి న్ప్రతిహతే౽స్త్రే తు రావణో రాక్షసాధిపః,
కోపం చ దివ్యగుణం చక్రే కోపా చ్చాస్త్ర మనన్తరమ్ ౧

మయేన విహితం రౌద్ర మన్య దస్త్రం మహాద్యుతిః,
ఉత్సృష్టుం రావణో ఘోరం రాఘవాయ ప్రచక్రమే ౨
తత శ్శూలాని నిశ్చేరు ర్గదా శ్చ ముసలా॥ చ,
కాఙ్క్షా దీప్తముఖా నీవ వజ్రసారాణి సర్వశః. ౩
ముద్గరా॥ కూటపాశా శ్చ దీప్తా శ్చాశనయ స్తథా,
నిష్పేతు ర్వివిధా స్తీక్ష్ణా వాతా ఇవ యుగక్షయే. ౪

తదస్త్రం రాఘవ శ్శ్రీమా నుత్తమాస్త్రవిదాం వరః,
జఘాన పరమాస్త్రేణ గాన్ధర్వేణ మహాద్యుతిః. ౫

తస్మి న్ప్రతిహతే౽స్త్రే తు రాఘవేణ మహాత్మనా,
రావణ॥ కోపతామ్రాక్ష స్సాన మస్త్ర ముదైరయత్. ౬
తత శ్చక్రాణి నిష్పేతు ర్భాస్వరాణి మహాన్తి చ,

వేనిగావించునట్టిరాముండు ఆయ్యాసురాస్త్రంబు నివారించుటంజూచి తామరూపులగు సుగ్రీవాదివానరవీరులందఱు సంతోషంబున రాముం బరివేష్టించి నాదంబు గావించిరి. ౪౯,౫౦

ఆమ్లహోయుద్ధంబున రాముఁడు రావణునిచేఁ బ్రయుక్తంబగు నయ్యాసురాస్త్రంబు ప్రతిహతముగావించి సంతోషంబు నొందెను. వానగోత్తములును బరమసంతుష్టులయి యుచ్చైర్నాదంబునఁ గోలాహలంబు గావించిరి.

ఇది నూఱవసర్గము.

నూటయొకటవసర్గము.

రక్కసుల వేఁడియైన రావణుఁడు ఆయ్యాస్త్రంబు ప్రతిహతం బగుటంజూచి యినుమడిగాఁ గోపంబునొంది మఱల మఱియొకయస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను. ౧

మహాతేజుండగు దశకంఠుండు మయుఁడు సంపాదించిన మఱియొక భయంకరమయిన రౌద్రాస్త్రంబును రామునిమీఁదఁ బ్రయోగించెను. ౨

అంత దేదీప్యమానంబులును వజ్రాయుధమునకుంబోలె సారంబుగలవియునగు శూలంబులును గదలును ముసలంబులును ధనువునుండి వెడలినవి. ౩

ప్రళయకాలంబున మహావాయువులు వెడలునట్లు నానావిధంబులును దీక్ష్ణంబులునగు గుదియలును కపటపాశంభులును వజ్రంబులును భయంకరంబుగా మహావేగంబున వెడలినవి. ౪

శ్రీమంతుఁడును మహాతేజుఁడును 'దివ్యాస్త్రంబులు నేర్చినవారిలోనుత్తముండునగు రాముఁడు గాంధర్వాస్త్రముచే నారౌద్రాస్త్రమును ప్రతిహతము గావించెను. ౫

మహానుభావుండగు రాముఁడు ఆరౌద్రాస్త్రంబును నివారించినంత రావణుఁడు కుపితుండై కన్నులం గెంపుదోఁప సౌరాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను.

అంత భయంకరమయిన పరాక్రమముగలవాఁడును బుద్ధిమంతుఁడు

కార్ముకా ద్భీమవేగస్య దశగ్రీవస్య ధీమతః. ౭

తైః రాసీ ద్గగనం దీప్తం సంపతద్భి రితస్తతః,
పతద్భి శ్చ దిశో దీప్తా శ్చన్ద్రసూర్యగ్రహై రివ. ౮

తాని చిచ్ఛేద బాణౌఘై శ్చక్రాణి స తు రాఘవః,
ఆయుధాని విచిత్రాణి రావణస్య చమూముఖే. ౯

తదస్త్రం తు హతం దృష్ట్వా రావణో రాక్షసాధిపః,
వివ్యాధ దశభి ర్బాణై రామం సర్వేషు మర్మసు. ౧౦

సవిద్ధో దశభి ర్బాణై ర్మహాకార్ముకనిస్సృతైః,
రావణేన మహాతేజా న ప్రాకమ్పత రాఘవః. ౧౧

తతో వివ్యాధ గాత్రేషు సర్వేషు సమితింజయః,
రాఘవస్తు సుసంక్రుద్ధో రావణం బాహుభి శ్శరైః. ౧౨

వితస్థి న్నన్తరే క్రుద్ధో రాఘవ స్సానుజో బలీ,
లక్ష్మణ స్సాయకాన్ సప్త జగ్రాహా పరవీరహా. ౧౩

తైః స్సాయకై ర్మహావేగై రావణస్య మహాద్యుతిః,
ధ్వజం మనుష్యశీర్షం తు తస్య చిచ్ఛేద నైకధా. ౧౪

సారథే శ్చాపి బాణేన శిరో జ్వలితకుణ్డలమ్,
జహార లక్ష్మణ శ్శీఘ్రం నైఋతస్య మహాబలః. ౧౫

నగురావణుని మహాధనుస్సునుండి దేదీప్యమానంబులగు గొప్పగొప్ప చక్రాయుధములు వెడలినవి. 8

ఆ దేదీప్యమానములగు చక్రంబులచే అంతరిక్షంబునుండి పడుచున్న, చంద్రసూర్యులచేతను గ్రహంబులచేతనుం బోలె ఆకాశంబులును దిశలును బ్రకాశించినవి 9

రాముఁడు సేనాముఖంబున రావణప్రయుక్తంబులగు నాచక్రంబులను మఱియుఁ జిత్రంబులగు నితరాయుధంబులను బాణసమూహంబుల ఖండించెను. 10

రక్కసులకుఁ బ్రభువయినరావణుఁడు ఆసారాస్త్రంబుగూడఁ బ్రతిహతమగుటంజూచి రాముని సమస్తమర్మస్థానములయందును బదిబాణములు చొప్పించి నొప్పించెను. 11

రావణుని మహాధనుస్సునుండి వేయఁబడిన యాపదిబాణంబులచే నొప్పింపఁబడినను రాముఁడు మహాప్రభావుఁడగుటంజేసి యెంతమాత్రము చలనము నొందఁడయ్యె. 12

అంత శత్రుసమూహంబుల జయించునట్టి రాముఁడు బరమకుపితుఁడై రావణుని సమస్తావయవంబులందును బెక్కుబాణంబులం జొప్పించి నొప్పించెను. 13

అట్లు రావణునిఁ బ్రహరించి రాముండు కొంత విశ్రమించియుండునంతలో రాముని తస్తుండును శత్రువీరులవధించుచానందమును బలవంతుండగు లక్ష్మణుఁడు వీడుబాణంబులం దీసెను. 14

మహాతేజుండగు లక్ష్మణుండు మహావేగంబులయిన యాబాణంబులచే మనుష్యనిలలవ్రాసియున్న రావణునిధ్వజంబును బెక్కుతునియలుగా ఖండించెను. 15

కాంతిమంతుండునుమహాబలశాలియునగు లక్ష్మణుండంతనొక్కబాణంబున రావణునిసారథియొక్కకుండలాలంకృతంబగుశిరంబుఁ దెగవేసెను.

తస్య బాణైశ్చ చిచ్ఛేద ధనుర్ధజకరోపమమ్,
లక్ష్మణో రాక్షసేన్ద్రస్య పఞ్చభి ర్నిశితై శ్శరైః. ౧౬
నీలమేఘనిభాం శ్చాస్య సదశ్వా న్పర్వతోపమాన్,
జఘా నాప్లుత్య గదయా రావణస్య విభీషణః. ౧౭

హతాశ్వే వేగవా న్రథా దవప్లుత్య మహారథాత్,
క్రోధ మూహారయ త్తీవ్రం భ్రాతరంప్రతి రావణః. ౧౮

తత శ్శక్తిం మహాశ కిర్దీప్తాం దీప్తశనీ మివ,
విభీషణాయ చిక్షేప రాక్షసేన్ద్రో ప్రతాపవాన్. ౧౯
అప్రాప్తా మేవ తాం బాణై స్త్రిభి శ్చిచ్ఛేద లక్ష్మణః,
అ థోదతిష్ఠ త్తన్నాదో వానరాణాం తదా రణే. ౨౦

సా పపాత త్రిధా చ్ఛిన్నా శ క్తిర కాశ్చనమాలినీ,
సవిస్ఫులిఙ్గా జ్వలితా మహోల్కే వ దివ శ్చ్యుతా. ౨౧

తత స్సంభావితతరాం కాలే నాపి దురాసదామ్,
జగ్రాహ విపులాం శ క్తిం దీప్యమానాం స్వతేజసా. ౨౨

సా వేగితా బలవతా రావణేన దురాసదా,
బభ్వాల సుమహోల్కాభా శక్రాశనిసమప్రభా. ౨౩

వితస్థి న్న న్తరే వీరో లక్ష్మణ స్తం విభీషణమ్,
ప్రాణసంశయ మాపన్నం తూర్ణ మభ్యవపద్యత. ౨౪
తం విమోక్షయితుం వీర శ్చాప మాయమ్య లక్ష్మణః,

లక్ష్మణుండు అయిదుతీక్ష్ణబాణంబులచే రాక్షసనాథుండగుదశకంఠుని యొక్క ఏనుంగుతుండమువంటి మహోధనుస్సును దునియలు గావించెను. ౧౬

ఆంత లక్ష్మణుం డూరకుండుటయు విభీషణుండు మార్కొని నీల మేఘసమానంబులను బర్వతాకారంబులనగు రావణునియుత్తమాశ్వంబులను గదచే వధించెను. ౧౭

మహావేగుండగు రావణుండు గుఱ్ఱంబులు హతంబులగుటయు వేగంబున రథమునుండి నేలకు లంఘించి తమ్ముండగు విభీషణునిపై మహోగ్రోధంబు వహించెను. ౧౮

ఆంత మహాబలుండును మహాతేజుండునగు రావణుండు దేదీప్యమానంబయి వజ్రాయుధముపలె వెలుంగుచున్నశక్తిని విభీషణునిపైఁ బడవైచెను. లక్ష్మణుండు ఆశక్తి విభీషణునినిమిత్తంబు రాకమున్నే దానిమూడు బాణంబుల ఛేదించెను. అంత నప్పుడు యుద్ధంబున రాక్షసులు హాహాకారంబుల మహోధ్వనిగావించిరి. ౧౯

కాంచనమాలాలంకృతంబగు నాశక్తి మూడు తునియలుగా ఛేదింపఁబడినదై మిణుంగురులు చెదర జ్వలింపుచు నాకాశంబునుండి పెద్దలోయి పడునట్లు నేలంబడెను. ౨౧

ఆంత నారావణుండు పూర్వశక్తికన్నను మతియుఁ బూజ్యమానంబును యమునికిఁగూడ సమీపింప నలవిగానిదియు నిజతేజంబున వెలుంగుచున్నదియునగు మహాశక్తిని గ్రహించెను. ౨౨

ఎట్టివారికిని చేతఁజూడ నలవిగానిదియు దేవేంద్రుని వజ్రాయుధముతో సమానంబునగు నమ్మహాశక్తిని బలవంతుండగు రావణుండు గిరగిరఁ ద్రిప్పుటయు నదిజ్వలింపుచు మహాభయంకరంబై చూపట్టెను. ౨౩

ఇంతలో వీరుండగు లక్ష్మణుండు విభీషణుండిట్లు ప్రాణసందేహమునొందుటంగని శీఘ్రంబునం బోయి యతనికడ్డము నిలచెను. ౨౪

పరాక్రమవంతుండగు లక్ష్మణుండు విభీషణుని దప్పించుటకై ధనుస్సు

రావణం శక్తిహస్తం వై శరవర్షై రవాకిరత్. ౩౫
కీర్యమాణ శ్శరాఘోణ విసృష్టేన మహాత్మనా,
న ప్రహర్తుం మన శ్చక్రే విముఖీకృతవిక్రమః. ౩౬

మోహితం భ్రాతరం దృష్ట్వా లక్ష్మణేన స రావణః,
లక్ష్మణాభిముఖ స్తిష్ఠ న్నిదం వచన మబ్రవీత్. ౩౭
మోహిత స్తే బలశ్లాఘీ! న్యస్తాదేవం విభీషణః,
విముచ్య రాక్షసం శక్తి స్తవ యాయం వినిపాత్య తే. ౩౮
ఏషా తే హృదయం భిత్త్వా శక్తి ర్లోహితలక్షణా,
మద్బాహుపరిఘోత్సృష్టా ప్రాణా నాదాయ యాస్యతి. ౩౯

ఇ త్యేవ ముక్త్వా తాం శక్తి మప్రతిఘుష్టాం మహాస్వనామ్,
మయేన మాయావిహితా మమోఘాం శత్రుఘాతినీమ్. ౩౦
లక్ష్మణాయ సముద్దిశ్య జ్వలన్తీ మివ తేజసా,
రావణ శ్చరమక్రుద్ధ శ్చిక్షేప చ ననాద చ. ౩౧

సా క్షిప్తా భీమవేగేన శక్రాశనిసమస్వనా,
శక్తి రభ్యపత ద్వేగా ల్లక్ష్మణం రణమూర్ధని. ౩౨

తా మనువ్యాహర చ్ఛక్తి మాపత న్తీం స రాఘవః,
స్వస్త్యస్తు లక్ష్మణా యేతి మోఘా భవ మతోద్యమా. ౩౩

రావణేన రణే శక్తిః క్రుద్ధే నాశీవిషోపమా,
ముక్తా శూరస్య భీతస్య లక్ష్మణస్య మమజ్జ సా. ౩౪

నాకర్షించి శక్తిచేకం బూని యున్నరావణునిపై బాణవర్షంబులు గురిసెను.

మహాబలుండగు లక్ష్మణుండు రావణునిపై బాణవర్షంబులు గురియుట వలన రావణునకు విభీషణునిచెసఁ జేయియాడించుట కవకాశము లేకపోవుట చేత విభీషణునిఁ బ్రహరింపఁ జాలఁడయ్యె. 2౧

ఆరావణుండు తనతమ్ముని విభీషణుని లక్ష్మణుండు దప్పించుటనుజూచి లక్ష్మణున కభిముఖుండై నిలుచుండి యీమాటం బలికెను. 2౨

బలగర్వితుండవగు లక్ష్మణుఁడా! ఇట్లునీవు విభీషణునిఁ దప్పించితివి కావున నిఁక విభీషణునివిడిచి యీశక్తిని నీమీఁదనె పడవైచెదను. 2౩

ఈమహాశక్తి యిసుపగుదియువంటి నాబాహువుచే వేయఁబడినదై నీహృదయంబు భేదించి చెత్తురుచేఁ దడుపఁబడినదై నీప్రాణంబులు గొనిపోఁ గలదు. అని రావణుండు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. 2౪

ఇవ్విధంబునం బలికి రావణుండుపరమకోపితుండై ఎనిమిదిఘంటలతో మహాధ్వనిగలుగునట్లు మ్రోఁగుచున్నదియు భయంకరచే మాయాబలంబుననిర్మింపఁబడినదియు ఏశత్రువుపై నెప్పుడుప్రయోగించినను ఎంతమాత్రమున్యర్థము గాక శత్రువధంబు సేయునదియు నిజతేజంబునం బ్రజ్వలించుచున్నదియు నగు నమ్మహాశక్తిని లక్ష్మణునిపైఁ బ్రయోగించి సింహనాదము గావించెను.

ఆట్లు యుద్ధంబున భయంకరమయిన పరాక్రమంబుగల యారావణుఁడు శక్తిని ప్రయోగించుటయు నది దేవేంద్రుని వజ్రాయుధముంబోలె మహాధ్వనితో వేగంబున లక్ష్మణునిమీఁదికిడరెను. 2౭

రాముండు ఆదిచూచి "లక్ష్మణునకు మంగళంబుఁ గాక" యని మంగళానుశాసనంబు గావించి యాశక్తి నుద్దేశించి "లక్ష్మణవధరూపమయిన నీయుద్యోగంబు విఫలమయి నీవు వ్యర్థుఁవగుదువుగాక" యని పలికెను 2౮

సర్వసమానంబగు నాశక్తి యుద్ధంబున నట్లు కుపితుఁడగు రావణునిచేఁ బ్రయోగింపఁబడినదై యెంతమాత్రము భయంబుకొందక నిశ్చలుఁడై నిలుచున్న లక్ష్మణుని వక్షమును శీఘ్రంబునఁ జొచ్చెను. 2౯

న్యపత శ్చా మహావేగా లక్ష్మణస్య మహోరసి,
జిహ్వో ల్బణగరాజస్య దీప్యమానామహాద్యుతిః. 3౫

తతో రావణవేగేన సుదూర మవగాఢయా,
శక్త్యా నిర్భిన్నహృదయశ్చ పపాత భువి లక్ష్మణః. 3౬
తదవస్థం సమీపస్థో లక్ష్మణం ప్రేక్ష్య రాఘవః,
భ్రాతృస్నేహా న్మహాతేజా విషణ్ణహృదయోఽభవత్. 3౭

స ముహూర్త మనుధ్యాయ బాష్పవ్యాకులలోచనః,
బభూవ సంరబ్ధతరో యుగా న్తఇవ పావకః. 3౮

న విషాదస్య కాలోఽయ మితి సంచిన్త్య రాఘవః,
చక్రే సుతుములం యుద్ధం రావణస్య వధే ధృతః. 3౯
సర్వాయుధైర్న యుమతా లక్ష్మణం సన్నిరీక్ష్య చ,
స దదర్శ తతో రామ శ్శక్త్యా భిన్నం మహాహవే. ౪౦
లక్ష్మణం రుధిరాదిగ్ధం సపన్నగ మి వాచలమ్,
తామపి ప్రహితాం శక్తి రావణేన బలీయసా. ౪౧
యత్నత స్తై ర్హరిశ్రేష్ఠా నశేకు రవమర్దితుమ్,
అర్దితా శ్చైన బాణౌఘైః ప్రహస్తేన రక్షసా. ౪౨

సౌమిత్రిం సా వినిర్భిన్య ప్రవిష్టా ధరణీతలమ్,
తాం కరాభ్యాం పరామృశ్య రామ శ్శక్తిం భయావహామ్. ౪౩
బభఞ్జ సమరే క్రుద్ధో బలవా న్వీచకర్ష చ,
తస్య నిష్కర్షత శ్శక్తిం రావణేన బలీయసా. ౪౪

మహావేగంబును మహాకాంతితో వెలుంగుచున్నదియునను నాశక్తి సర్వరాజయిన యాదిశేషుని నాలుకవలె భయంకరాకారంబయి విశాలంబగు లక్ష్మణుని వక్షంబునం బొచ్చెను 3౫

అంత లక్ష్మణుఁడు రావణుని బాహువేగంబున నాశక్తి బహుదూర మునాటి వక్షంబు భేదించుటయు సేలంబడెను. 3౬

అప్పుడు సమీపంబుననున్న మహాతేజుఁడగు రాముఁడు లక్ష్మణుఁ డట్టి యవస్థనొందుటఁజూచి తమ్ముని యందలి స్నేహంబున దుఃఖితుఁ డయ్యెను. 3౭

రాముండు కన్నులఁ గన్నీళ్ళుగాఁ గొంతసేపు ఏమియుఁదోఁచక చింతనొంది యంతఁ బ్రలయకాలానలంబుకైవడి మహావేగంబు వహించెను. 3౮

రాముండు "దుఃఖమునకిది సమయము గా"దని యాలోచించి రావణునివధింప నిశ్చయించి లక్ష్మణుని సర్వప్రయత్నములఁ గనిపెట్టి చూచుచు రావణునితో మహాయుద్ధము గావించెను. 3౯

అంత శక్తిచే భిన్నుఁడై నెత్తుటిదోఁగుచు సర్వంబుతోఁగూడిన పర్వతంబువలెఁ జూడసగుచున్న లక్ష్మణుని రాముండు గాంచెను 4౦

ఆ వానరోత్తములు ఆశక్తియొక్క దార్ఢ్యమువలన మాత్రమెగాక అతివేగముగా బాణములు ప్రయోగించుటవలన రావణునిచే బాణసమూహంబుల నొప్పింపఁబడినవారలు నగుటవలన బలవంతుఁడగు నారావణుఁడు ప్రయోగించిన యాశక్తిని ఎంతప్రయత్నించినను ఎంతమాత్రము విఱువఁజాలరైరి. 4౧,4౨

ఆమహాశక్తి లక్ష్మణుని భేదించి భూమింబడినది.

బలవంతుఁడగు రాముఁడు యుద్ధంబునఁ గుపితుఁడై భయంకరాకారంబగు నమ్మహాశక్తిని రెండుచేతులంబట్టి పెంచి విఱిచివైచెను. 4౩

రాముండు ఆశక్తిని పెంచుచుండఁగా మహాబలుఁడగు రావణుఁడు

శరా స్సర్వేషు గాత్రేషు పాతితా మర్మభేదినః,

అచిన్తయిత్వా తా న్బాణాన్ సమాశ్లిష్య చ లక్ష్మణమ్. ౪౫
అబ్రవీచ్చ హనూమన్తం సుగ్రీవం చైవ రాఘవః,

లక్ష్మణం పరిపాల్యేహ తిష్ఠధ్వం వానరోత్తమాః!. ౪౬

పరాక్రమస్య కాలోఽయం సంప్రాప్తో మే చిరేప్సితః,
పాపాత్మాఽయం దశగ్రీవో వధ్యతాం పాపనిశ్చయః. ౪౭
కాఙ్క్షితస్తోకక స్యేవ ఘర్మాన్తే మేఘదర్శనమ్,

అస్మిన్ముహూర్తే న చిరా ద్భస్మత్వం ప్రతిపత్స్యతే మయి వః. ౪౮
అరావణ మరామం వా జగ ద్ద్రక్ష్యథ వానరాః!,

రాజ్యనాశం వనే వాసం దణ్డకే పరిధావనమ్. ౪౯
వైదేహ్యా శ్చ పరామర్శం రక్షోభి శ్చ సమాగమమ్,
ప్రాప్తం దుఃఖం మహాఘోరం క్లేశం చ నిరయోపమమ్ ౫౦
అద్య సర్వ మహం త్యక్ష్యే నిహత్వా రావణం రణే,

యదర్థం వానరం సైన్యం సమానీత మిదం మయా. ౫౧
సుగ్రీవ శ్చ కృతో రాజ్యే నిహత్వా వాలినం రణే,
యదర్థం సాగరఞ్చ క్రాన్త స్సేతు ర్బద్ధశ్చ సాగరే. ౫౨
సోఽయ మద్య రణే పాప శ్చక్షుర్విషయ మాగతః,

చక్షుర్విషయ మాగమ్య నాయం జీవితు మర్హతి. ౫౩

రాముని సమస్తావయవంబులందును మర్మస్థానంబులు భేదించునట్టి కఱకుటమ్ములం బ్రయోగించెను. ౪౪

రాముఁడు ఆరావణుఁడేయు బాణంబుల సరకునేయక లక్ష్మణుని గవుఁగిలించుకొని హనుమంతుని సుగ్రీవుని నితరవానరపీరులనుంజూచి యిట్లని పలికెను. ౪౫

వానరోత్తములారా! ఇచట మీరు లక్ష్మణునిఁ బరివేష్టించి కాచియుండుఁడు. ౪౬

బహుకాలముగాఁ గోరుచున్న చాతకపక్షికి వర్షాకాలంబున మేఘుఁడగపడినట్లు బహుకాలముగాఁ గోరుచుండిన నాకిప్పుడు పరాక్రమంబునకు సమయము లబ్ధమయినది. కావునఁ బాపాత్ముఁడును పాపకార్యంబులు సేయువాఁడునగు రావణు నిప్పుడు తప్పక వధింపవలెను. ౪౭

వానరులారా! మీయొద్దట సత్యముగాఁ బ్రతిజ్ఞ సేయుచున్నాను. ఇఁక శీఘ్రంబునఁ మీరు ప్రపంచంబున రావణుఁడుగాని రాముఁడుగాని హతుఁడగుటఁ జూడఁగలరు. ౪౮

రాజ్యభ్రంశంబును వనవాసంబును దండకారణ్యంబున నుండుటయు సీత యితరునిచే స్పృశింపఁబడి రాక్షసుచేతఁ జిక్కుటయు నివి మొదలయిన భయంకరమగు దుఃఖమును, లక్ష్మణునిఁ గొట్టుటవలన గలిగిన నరకసమానంబగు క్లేశంబును సమస్తంబు నిపుడు యుద్ధంబున రావణుని వధించి పదలిపెట్టెదను. ౪౯, ౫౦

ఎవనికిఁగా నేను యుద్ధంబున వాలినివధించి సుగ్రీవుని వానరరాజుగావించి యీవానరసైన్యము నిచటికిఁ దెచ్చినానో మఱియుఁ నెవనికిఁగా సముద్రంబున సేతువునిర్మించి సముద్రంబు దాఁటి యిచటికి వచ్చినామో అట్టి పాపిష్ఠుఁడు ఈరావణుఁడు ఇపుడు యుద్ధంబున నాదృష్టిపథంబున నున్నాఁడు. ౫౧, ౫౨

దృష్టియందు విషముగల సర్పముకంటం బడినవాఁడు జీవింపనట్లు,

దృష్టిం దృష్టివిషస్యేవ సర్పస్య మమ రావణః,
స్వస్థాః పశ్యతు దుర్ధర్షా యుద్ధం వానరపుఙ్గవాః!. ౫౨
ఆసీనాః పర్వతాగ్రేషు మమేదం రావణస్య చ,

అద్య రామస్య రామత్వం పశ్యన్తు మమ సంయుగే. ౫౩
త్రయో లోకాస్సగన్ధర్వా స్సదేవా స్సర్షిచారణాః,

అద్య కర్మ కరిష్యామి యల్లోకాస్సచరాచరాః. ౫౪
సదేవాః కథయిష్యన్తి యావద్భూమిర్ధరిష్యతి,
సమాగమ్య సదాలోకే యథా యుద్ధం ప్రవర్తితమ్. ౫౫

ఏవముక్త్వా శితైర్బాణైస్తప్తకాఞ్చనభూషణైః,
ఆజఘాన దశగ్రీవం రణే రామస్సమాహితః ౫౬
అథ పఞ్చభిరాశుగైర్మర్మస్థలేష్వపి రావణః,
అభ్యవర్షత్తదా రామం ధారాభిరివ తోయదః. ౫౭

రామరావణముక్తానా మన్యోన్యమభినిఘ్నతామ్,
శరాణాం చ శరాణాం చ బభూవ తుములస్స్వనః ౬౦
తే భిన్నాశ్చ వికీర్ణాశ్చ రామరావణయోశ్శరాః,
అన్తరిక్షే ప్రదీప్తాగ్రా నిపేతుర్ధరణీతలే ౬౧

తయోర్జ్యాతలనిర్ఘోషా రామరావణయోర్మహాన్,
త్రాసన స్సర్వభూతానాం సబభూవాద్భుతోపమః. ౬౨
సకీర్యమాణశ్శరజాలవృష్టిభి
ర్మహాత్మనా దీప్తధనుష్మతాధితః,

నాదృష్టిపథంబుసంబడిన యీ రావణుఁడు జీవింపఁజాలఁడు. ౪౩

ధర్షింప నలవిగాని వానరోత్తములారా! మీరలు పర్వతాగ్రంబులం గూర్చుండి స్వస్థముగా నాకును రావణునకును జరగఁ బోవు యుద్ధమును జూచుచుండుఁడు. ౪౪

దేవర్షి గంధర్వచారణులును మూడు లోకంబులందున్న వారలును ఇప్పుడు యుద్ధంబున రాముఁడను నేను ఎంతటివాఁడనో చూతురుగాక. (లేక నేను రాముఁడనని తెలిసికొందురుగాక.) ౪౫

జంగమస్థావరంబులతోఁగూడిన దేవతలు మొదలగు పస్తు స్తజనులును గుంపుగాఁజేరి యిప్పుడు యుద్ధంబు జరగిన విధంబును భూమియుండు దనుకఁ జెప్పుకొనుచుండులాగున నిప్పుడు యుద్ధము గావించెదను అని రాముఁడు వానరులతోఁ జెప్పెను. ౪౬,౪౭

ఇవ్విధంబుసంబలికి రాముండు యుద్ధాభిముఖుండై కాంచన పుంఖంబులగు కఱకుటమ్ములు రావణుని నొప్పించెను. ౪౮

ఆంత మేఘము జలధారలు గురియునట్లు, రావణుఁడు రామునిపై దేదీప్యమానంబులగు బాణంబులు ముసలంబులు మొదలగు సనేకాయుధములం గురిసెను. ౪౯

రాముఁడును రావణుఁడును ఒండొరులపై బాణములఁ బ్రయోగింపఁగా నాబాణములు నాబాణములందాఁకు ధ్వని యధికంబై చెలంగెను.

కొనలందు దేదీప్యమానంబులయి యున్న యారామరావణబాణంబులు ఒకటిచే నొకటి ఖండితములయి విచ్చలవిడిగా నాకాశమునుండి క్రేలంబడినవి. ౫౧

ఆరామరావణుల జ్యాతలధ్వని సమస్తభూతంబులకును భయంకరంబై యాశ్చర్యావహమయి నింగిముట్టి చెలంగెను. ౫౨

అంత నారావణుఁడు అట్లు మహాధనుర్ధరుఁడును మహాబలశాలియు నగు రాముని బాణవర్షంబులకు నొచ్చి పరమపీడితుఁడై వాయుహతంబగు

భయా త్పరిదుద్రావ సమేత్య రావణో
యథాఽనిలే నాభిహతో బలాహకః. 83

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౧.

ద్వ్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

శక్త్యా వినిహతం దృష్ట్వా రావణేన బలీయసా,
లక్ష్మణం సమరే శూరం రుధిరౌఘపరిప్లుతమ్. ౧
స దశ్వా తుములం యుద్ధం రావణస్య దురాత్మనః,
విసృజన్నేవ బాణౌఘాన్ సుషేణం వాక్య మబ్రవీత్. ౨
ఏష రావణవీర్యేణ లక్ష్మణశ్చ పతితః క్షితౌ,
సర్పవ ద్వేష్టతే వీరో మమ శోక ముదీరయన్. 3

శోణితార్ద్రమిమం వీరం ప్రాణై రిష్టతరం మమ,
పశ్యతో మమ కా శక్తి ర్యోద్ధుం పర్యాకులాత్మనః. ౪

అయం స సమరశ్లాఘీ భ్రాతా మే శుభలక్షణః,
యది పఞ్చత్వ మాపన్నశ్చ ప్రాణై ర్మే కిం సుఖేన చ. ౫

లజ్జతీవ హి మే వీర్యం భ్రశ్యతీవ కరా ద్ధనుః,
సాయకా వ్యవసీదన్తి దృష్టి ర్భ్రమ్యవశం గతా. ౬

అవసీదన్తి గాత్రాణి స్వప్నయానే నృణా మివ,
చిన్తా మే వర్ధతే తీవ్రా ముమూర్షా చోపజాయతే. ౭
భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా రావణేన దురాత్మనా,

మేఘంబుకైవడి భయంబునఁ బరుగెత్తెను. ౬౩

ఇది నూటయొకటవసర్గము.

నూటరెండవసర్గము.

అట్లు బలవంతుఁడగు రావణునిచేఁ యుద్ధంబున శక్తిచేఁ బ్రహరింపఁబడి నెత్తురు వెల్లువలచేఁ దడిసియున్న శూరుండగు లక్ష్మణుఁ జూచి రాముండు దురాత్ముండగు రావణునితో గొప్పయుద్ధంబు గావించి బాణంబులఁ విడుచుచునే సుషేణుఁజూచి యీమాటం బలికెను. ౧,౨

పరాక్రమవంతుఁడగు నీలక్ష్మణుఁడు రావణునిచేఁ గొట్టఁబడి భూమిం బతితుఁడై సర్వమువలెఁ బొరలుచుండుటచే నాకు మిక్కిలియుఁ దుఃఖముగలుగుచున్నది. ౩

నాకుఁ బ్రాణంబులకన్నను ప్రియుఁడగు వీరుఁడు లక్ష్మణుండిట్లు నెత్తుటం దడిసియుండుటను జూచుచు విహ్వలంబగు మనంబుతోఁ నే నెట్లుయుద్ధము గావింతును? ౪

యుద్ధంబున్నఁ గీర్తివహించినవాఁడును మంగళలక్షణములు గలవాఁడును అట్టి సద్గుణ నిధియగు నాతమ్ముం డితఁడు ఒకవేళ మృతుండగుచోని నాకుఁ బ్రాణంబులేల? సుఖమేల? ౫

నాయెడుటనె నాతమ్ముఁడు హతుఁడయ్యెనని నాపరాక్రమము సిగ్గుపడినట్లు వెనుదీయుమన్నది. ధనుస్సు చేతినుండి క్రిందఁబడునట్లున్నది. బాణంబులు బలహీనంబులయినవి. కన్నుల నీళ్ళు నిండుటవలన ఏమియుఁ గనఁబడదు. ౬

దురాత్ముఁడగు రావణునిచే హతుఁడగు లక్ష్మణుఁజూడ స్వప్నములందు నడచునప్పుడు కాళ్ళు వెనుకకు లాగునట్లు నాకు ఆవయవములు దుర్బలంబులయి చేయఁదలంచిన పని చేయఁజాలకున్నవి. అధికముగా చింతగలుగుచున్నది ప్రాణంబులపై నాశవదలినది. అని రాముఁడు సుషేణునితోఁ జెప్పెను.

విసిశ్వస న్తం దుఃఖా ర్తం మర్మ ణ్యభిహతం భృశమ్. ౬
రాఘవో భ్రాతరం దృష్ట్వా ప్రియం ప్రాణం బహిశ్చరమ్,
దుఃఖేన మహతా ఽఽవిష్టో ధ్యానశోకపరాయణః. ౯
పరం విషాద మాపన్నో విలలా పాకులేన్ద్రియః,

న హి యుద్ధేన మే కార్యం నైవ స్వార్థై ర్న సీతయా. ౧౦
భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా లక్ష్మణం రణపాంసుషు,

కిం మే రాజ్యేన కిం స్వార్థై ర్యుద్ధే కార్యం న విద్యతే. ౧౧
యత్రాయం నిహత శ్శేతే రణమూర్ధని లక్ష్మణః,
దేశేదేశే కళత్రాణి దేశేదేశే చ బాన్ధవాః. ౧౨
తం తు దేశం న పశ్యామి యత్ర భ్రాతా సహోదరః,

ఇత్యేవం విలప న్తం తం శోకవిహ్వలితేన్ద్రియమ్. ౧౩
విషేష్టమానం కరుణ ముచ్ఛ్వస న్తం పునఃపునః,
రామ మాశ్వాసయ న్వీర స్సుషేణో వాక్య మబ్రవీత్. ౧౪

న మృతో ఽయం మహాబాహో! లక్ష్మణో లక్ష్మివర్ధనః,
న చాస్య వికృతం వక్త్రం నాపి శ్యావం న నిష్ప్రభమ్. ౧౫

సుప్రభంచ ప్రసన్నంచ ముఖ మస్యాభిలక్ష్యతే,
పద్మో త్తకతలౌ హస్తౌ సుప్రసన్నేచ లోచనే. ౧౬

ఏవం న విద్యతే రూపం గతాసూనాం విశాం పతే!,
దీర్ఘాయుషస్తు యే మర్త్యా స్తేషాంతు ముఖ మీదృశమ్. ౧౭

గురాత్ముడగు రావణునిచే మర్మస్థానంబునఁ జక్రంబుగాఁ గొట్టఁబడి పీడితుఁడై నిట్టూర్పులు పుచ్చుచున్న తమ్ముని లక్ష్మణుఁజూచి రాముఁడు పరమదుఃఖితుఁడై యేమియుఁదోఁచక మనోవ్యథ నొందెను. ౮,౯

ఆ రాముఁడు అట్లు మిక్కిలియు దుఃఖమునొంది యింద్రియముల స్వాధీనత దప్పి యిట్లని విలపించెను.

నాతమ్ముండు లక్ష్మణుఁడు ఇట్లుయుద్ధంబున హతుండై దుమ్ముమీఁదఁ బడియున్నాఁడే ఇంక నాకుయుద్ధంబు చేతగాని ప్రాణంబులచేఁగాని సీత చేఁగాని యేమి ప్రయోజనము? ౧౦

లక్ష్మణుఁ డుయుద్ధంబున హతుండైపడియున్నాఁడే! నాకు రాజ్యంబు వలగు. ప్రాణంబులతోనుంబనిలేదు, యుద్ధంబుతోను నాకేమియుఁ బనిలేదు ప్రతిదేశమువంగునుగాఁబలసిన భార్యలుదొరకుగురు. ప్రతిదేశమునందునుకావలసినమిత్రులును దొరకుగురు కూడఁబుట్టినవాఁడు దొరకునట్టి దేశము మాత్రము ఏదియులేదు. అని రాముఁడు విలపించెను. ౧౨

ఇట్లు విలపించుచు దుఃఖాతిశయంబున నింద్రియంబులస్వాధీనతదప్పి చూచువారలును దుంఖమునొంద వేలంబోరులు నాటినాటికి నిట్టూర్పులు నిగుడించుచున్నరాముని వీరుండగు సుషేణుండు ఉచితవాక్యంబుల నాశ్వాసింపుచు ఇట్లని పలికెను. ౧౩,౧౪

మహాబాహుండవగు రాముఁడా! లక్ష్మీవర్ధనుఁడగు నీలక్ష్మణుఁడు మృతుండుకాఁడు. ఏలయనఁగా ఈతనిముఖంబు వికృతముగాని వివర్ణముగాని కాంతిహీనముకాని కాదు. ౧౫

ఈలక్ష్మణునిముఖముమంచికాంతిగలిగిప్రసన్నముగానున్నది. ఆఱుచేతులు ఎట్టిదామరపూవువలె నెట్టిగానున్నవి. నేత్రంబులును ప్రసన్నంబులయియున్నవి. ౧౬

రాజా! మృతులయినవారలకు ఇట్టిరూపముండదు. ఇట్టి లక్షణములుగలమనుష్యుడు దీర్ఘాయుష్కులుగానుండువారలకుమాత్రమె కలిగియుండును.౧౭

నాయం ప్రేతస్య మాపన్నో లక్ష్మణో లక్ష్మివర్ధనః,
మావిషాదం కృథా వీర! సప్రాణోఽయ మరిన్దమః. ౧౮
ఆఖ్యాస్యతే ప్రసుప్తస్య స్వ స్తగాత్రస్య భూతలే,
సోచ్ఛ్వాసం హృదయం వీర! కమ్పమానం ముహుర్ముహుః.

ఏ. ముక్తాస్తు వాక్యజ్ఞ స్సుషేణో వానరం వచః,
హనుమ న్త మువాచేదం హనుమ న్త మభిశ్వరన్. ౧౦

సౌమ్య! శీఘ్ర మితో గత్వా శైల మోషధిపర్వతమ్,
పూర్వం తే కథితో యోఽసౌ వీర! జామ్బవతా శుభః. ౧౧
దక్షిణేశిఖరే తస్య జాతా మోషధి మానయ,
విశల్యకరణీం నామ విశల్యకరణీం శుభామ్. ౧౨
సవర్ణకరణీం చాపి తథా సంజీవనీ మపి,
సన్ధానకరణీం చాపి గత్వాశీఘ్ర మిహాఽనయ. ౧౩
సంజీవనార్థం వీరస్య లక్ష్మణస్య మహాత్మనః.

ఇత్యేవ ముక్తో హనుమాన్గత్వా చౌషధిపర్వతమ్. ౧౪
చిన్తా మభ్యగమ చ్ఛీఘ్రా నజానంస్తాం మహౌషధీమ్,
తస్య బుద్ధి స్సముత్పన్నా మారుతే రమితౌజసః. ౧౫

ఇద మేవగమిష్యామి గృహీత్వా శిఖరం గిరేః,
అస్మి న్హి శిఖరే జాతా మోషధిం తాంసుఖావహామ్. ౧౬
ప్రతర్కా దగగచ్ఛామి సుషేణో మాం యథాఽబ్రవీత్,

వీరుడవగురాముడా! లక్ష్మీవర్ధనుడగునీలక్ష్మణుడుమృతుంబొందకాడు. శత్రువుల నధించినట్టి యీతడు బ్రతికియున్నాడు. నీవుగుఱించుపవలగు.

పరాక్రమశాలివగు రాముడా! మూర్ఛితుడై నేలంబడియున్న యీలక్ష్మణుడు బ్రతికియున్నవాడని మాటిమాటికి గదలుచున్న యతని హృదయంబువలనఁ దెలియుచున్నది అని సుషేణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౯

చక్కగా మాటలాడుటకుఁ దెలిసినవాఁడగు సుషేణుండు రాముని తోనిట్లుపలికి యంతి శీఘ్రంబునఁ బ్రళస్తనులయిన చెక్కిలిమీఁదిభాగము లుగల (జ్ఞానవంతుఁడైన) హనుమంతుని జూచి యిట్లని పలికెను. ౨౦

సౌమ్యుఁడవు శూరుఁడవగుహనుమంతుఁడా! నీకుమున్ను జాంబవంతుఁడుచెప్పిన మంగళకరంబగు సోషధిపర్వతంబునకు నీవిచటనుండిపోయి దాని దక్షిణశిఖరంబునంబుట్టిన దివ్యౌషధిం దీసి కొనిరమ్ము. ౨౧

నీవు మహావీరుండును సుహృత్తుండునగు లక్ష్మణుని బ్రతికించుటకొఱకు శీఘ్రంబునంబోయి బాణములు నాటఁగా మేనంగ్రుచ్చుకొన్న యలుంగుల పీడఁదీయునట్టి శుభమయిన విశల్యకరణి సువర్ణకరణి సంజీవకరణి సంధాన కరణియు ననుమూలికలంగొనిరమ్మని సుషేణుఁడు హనుమంతునకుఁ జెప్పెను. ౨౨-౨౩

శ్రీమంతుఁడగు హనుమంతుఁడు ఆదివ్యౌషధిపర్వతంబుఁ జేరి యమ్మహౌషధిస్వరూపము తెలియనందునఁ గొంత చింతకొందెను. ౨౪

కొలదిలేని పరాక్రమంబుగల వాయుపుత్రుండగు హనుమంతుఁడు ఆపిమ్మట నివ్విధంబున నాలోచించెను. ౨౫

ఈపర్వతముయొక్క శిఖరమునే తీసికొనిపోయెదను.

సుషేణుఁడు నాతోఁజెప్పిన విధంబుఁబట్టి యూహింపఁగా లక్ష్మణునకు సుఖము గలిగించునట్టి యమ్మహౌషధియీశిఖరమునందే పుట్టియున్నదని తెలియవచ్చుచున్నది. ౨౬

అగృహ్యాయది గచ్ఛామి విశల్యకరణీం మహామ్. 28
కాలాత్యయేన దోషస్స్యాద్వైక్లబ్యంచ మహద్భవేత్,

ఇతి సంచిన్త్య హనుమాన్గిరిం గత్వా మహాబలః. 29
ఆసాద్య పర్వతశ్రేష్ఠం త్రిధా ప్రకమ్ప్య గిరేశ్శిరః,
ఫుల్లనానాతరుగణం సముత్పాట్యమహాబలః. 30
గృహీత్వా హరిశార్దూలో హస్తాభ్యాం సమతోలయత్,
స నీల మివ జీమూతం తోయపూర్ణం నభిస్థలాత్. 31
ఆపపాత గృహీత్వాతు హనుమాన్ శిఖరం గిరేః.

సమాగమ్య మహావేగ స్సన్నన్యస్య శిఖరం గిరేః. 32
విశ్రమ్య కించి ద్ధనుమాన్ సుషేణ మిద మబ్రవీత్,

ఓషధిం నావగచ్ఛామి తా మహం హరిపుఙ్గవ!. 33
త దిదం శిఖరం కృత్స్న మగిరే స్తస్యా హృతం మయా,

ఏవం కథయమానం తం ప్రశస్యప్లవనాత్మజమ్. 34
సుషేణో వానరశ్రేష్ఠో జగ్రా హౌషధ్యాపట్ట చౌషధీమ్,
విస్మితా స్తు బభూవు స్తే రణే వానరరాక్షసాః. 35
దృష్ట్వా హనుమతః కర్మ సురైరపి సుదుష్కరమ్,
తత స్సంహృ ద్యితా త్వాతా మౌషధీం వానరో త్తమః. 36
లక్ష్మణస్య దదా నస్త స్సుషేణ స్సుమహాద్యుతేః,

నేను నాకువిశల్యకరణి యేదో తెలియలేదని యమ్మహౌషధిం దీసికొ వకయె పోవుదు నేల పోయితెలిసికొని మఱలవచ్చి తీసికొనిపోవునంతలోఁ గాలాత్యయమయి లక్ష్మణుని బ్రతికించుట తప్పిపోయి మహాహానిసంభవించు ను. ఆది హనుమంతుం డాలోచించెను. 26

మహాబలశాలియగు వానరశ్రేష్ఠుండు హనుమంతుఁడు ఇవ్విధంబున నాలోచించి శీఘ్రమునంబోయి యుప్పర్వతంబుఁజేరి దానిశిఖరంబును ముమ్మా ఱుకదలించి వికసితపుష్పంబులగువృక్షములతోఁగూడఁ బెకలించి చేతులతో నెత్తుకొ నెను 27-28

ఆకాశంబున జ్వలపూర్ణమయినమేఘమును వాయువు దీసికొని పచ్చు నట్లు ఆహనుమంతుఁడు ఆపర్వతశిఖరమును దీసికొని యాకాశమార్గంబున వచ్చెను. 30

ఆహనుమంతుఁడట్లు మహావేగంబున రామాగులయొద్దకు వచ్చి యుచ టఁబర్వత శిఖరంబుంచి కొంత విశ్రమించి సుషేణుంజూచి యిట్లని పలి కెను 31

వానరోత్తమ సుషేణుఁడా! నీవుచెప్పిన మూలికయేదో నాకుఁ గుఱుతుతెలియలేదు. కావున నేను ఓషధిపర్వతమునందలి యీదక్షిణ శిఖరమునంతయుఁ దెచ్చినాను. అని హనుమంతుఁడు సుషేణునితోఁ జెప్పెను 32

వానరోత్తముఁడగు సుషేణుఁడు ఇవ్విధంబునఁ జెప్పుచున్న హను మంతుఁ బ్రశంసించి యమ్మహౌషధిం బెల్లగించి యొత్తెను. 33

యుద్ధభూమి నున్న వానరులును రాక్షసులును దేవతలక్రైనను జేయ నలవిగాని హనుమంతుని కార్యమును జూచి యందఱు నాశ్చర్యపడిరి. 34

అంత వానరశ్రేష్ఠుండగు సుషేణుఁడు ఆమ్మహౌషధినిలిపి మహా తేజుఁడగు లక్ష్మణుని ముక్కునం బిడిచెను. 35

సశల్యస్తాం సమూహాయ లక్ష్మణం పరవీరహా. 36
విశల్యో విరుజ శ్శీఘ్రం ముదతిష్ఠ న్మహీతలాత్,

త ముత్థితం తే హరయో భూతలా త్పేదిరే లక్ష్మణమ్. 37
సాధుసాధ్వితి సుప్రీతా స్సుషేణం ప్రత్యపూజయన్,
ఏహ్యేహీ త్యబ్రవీ ద్రామో లక్ష్మణం పరవీరహా. 38
సస్వజే చైనమాగాఢం చ బాష్పపర్యాకులేక్షణః,

అబ్రవీచ్చ పరిష్వజ్య సౌమిత్రిం రాఘవ స్తదా. 39
దిష్ట్యా త్వాం వీర! పశ్యామి మరణా త్తున రాగతమ్,

న హి మే జీవితే నార్థ స్సీతయా చాపి లక్ష్మణ! 40
కో హి మే విజయే నార్థ స్త్వయి పఞ్చత్వ మాగతే,

ఇత్యేవం వదత స్తస్యరాఘవస్య మహాత్మనః. 41
ఖన్న శ్శిథిలయా వాచా లక్ష్మణో వాక్య మబ్రవీత్,
తాం ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిజ్ఞాయ పురా సత్యపరాక్రమ!. 42
లఘుగ కశ్చి ది వాసథ్యో నైనం వక్తుమిహార్హసి,

న హి ప్రతిజ్ఞాం ఖర్వన్తి వితథాం సాధవోఽనఘ!. 43
లక్షణం హి మహ త్త్వస్య ప్రతిజ్ఞాపరిపాలనమ్,

నైరాశ్య ముపగన్తుం తే తదలంమత్కృతేఽనఘ!. 44
వధేన రావణ స్యాస్య ప్రతిజ్ఞా మనుపాలయ,

ఆయుధము నలుఁగు గ్రుచ్చుకొని భూధరమండిన శత్రువీరవంతయగు లక్ష్మణుఁడు ఆమూలిక నాఘ్రాణించి నంతనె ఆలుఁగువీడి యెంతెమాత్రము బాధలేనివాఁడై శిఖ్రంబున నేలపైనుండి లేచెను. 3౬

మృతుఁడయి పుణ్య భూమినుండి లేచిన లక్ష్మణుఁజూచి యవ్వానరులు సుషేణుని సాధువాక్యంబులం బ్రశంసించిరి. 3౭

శత్రువీరుల వధించునట్టి రాముఁడు లక్ష్మణుని రాయస్తుని పిలిచి కన్నులనిండ నానంద బాష్పంబులతో స్నేహాతిశయంబునఁజేసి గాఢముగాఁ గవుఁగిలించు కొనెను. 3౮

రాముండిట్లు కౌగిలించి లక్ష్మణునితో నిట్లుపలికెను. 3౯

వీరుఁడవగు లక్ష్మణుఁడా! నీవు మృతుఁడవయ్యు భాగ్యవశంబున మఱి లబ్ధుకం గంటిని.

లక్ష్మణుఁడా! నీవు మృతుఁడనే యయినయెడ నా ప్రాణంబులు, సీత, యిఁక నాకుఁ బనిలేదన్నదు, ఇఁకనాకు యుద్ధంబున నేవిజయంబేల? అని రాముఁడు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౪౦

మహోత్సుఁడగు రాముఁడు ఇట్లు చెప్పుచుండఁగా లక్ష్మణుఁడు దుఃఖితుండై నోరు తొట్రుపడ రామునితో నీమాటఁ జెప్పెను. ౪౧

ఎట్టికాలమునంగును స్వార్థముకాని పరాక్రమముగల రాముఁడా! నీవప్పుడు రావణునివధించి విభీషణునకు లంకారాజ్యం బొసంగెదవని ప్రతిజ్ఞ చేసి యిప్పుడు బలహీనుఁడైన యల్పునియట్లు నీవివ్వింబునఁ జెప్పవలదు.

పాపరహితుఁడవగు రాముఁడా! సత్పురుషులు తాము గావించిన ప్రతిజ్ఞను వ్యర్థము గావింతురా? చేసినప్రతిజ్ఞ దప్పక నెఱవేర్చుట గదా గొప్పతనమునకు లక్షణము. ౪౩

పాపరహితుఁడవగు రాముఁడా! నానిమిత్తమయి నీవు దుఃఖముచే నిరాశపడుట చాలును. ఇఁక నిపుడు రావణుని వధించి నీప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చుము. ౪౪

న జీవన్ న్యాస్యతే శత్రు స్తవ బాణపథం గతః. ౪౫
నర్దత స్తీక్ష్ణదంష్ట్రస్య సింహ స్యేవ మహాగజః,

అహం తు వధ మిచ్ఛామి శీఘ్ర మస్య దురాత్మనః. ౪౬
యావ దస్తం న యాత్యేష కృతకర్మా దివాకరః.

యది వధ మిచ్ఛసి రావణస్య సఙ్ఖ్యే
యది చ కృతాం త్వమి హేచ్ఛసి ప్రతిజ్ఞామ్. ౪౭
యది తవ రాజవరాత్మజాభిలాషః
కురు చ వచో మమ శీఘ్రమద్య వీర!.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వ్యుత్తరశతతమ స్సర్గః ౧౦౨.

త్ర్యుత్తరశతతమ స్సర్గః

లక్ష్మణేన తు తద్వాక్య ముక్తం శ్రుత్వా స రాఘవః,
సందధే పరవీరఘ్నో ధను రాదాయ వీర్యవాన్. ౧
రావణాయ శరా న్ఘోరా న్విససర్జ చమూముఖే

అథాన్యం రథ మాస్థాయ రావణో రాక్షసాధిపః ౨
అభ్యద్రవత కాకు స్థస్యా ర్ణవ మివ భాస్కరమ్,
దశగ్రీవో రథస్థస్తు రామం సంయుగమూర్ధని ౩
ఆజఘాన మహాఘోరై ర్ధారాభి రివ తోయదః,

దీప్తపావకసఙ్కాశై శ్శరై రగ్నిసమప్రభైః. ౪
నిర్బిభేద రణే రామో దశగ్రీవం సమాహితః,

కఱకుగోఱలతో గర్జించుచున్న సింహము కంటబడిన మదపుటేనుంగు జీవింపఁజాలనట్లు నీబాణమునకు గురియయిన శత్రువెంతమాత్రము జీవించి పోఁజాలఁడు. ౪౫

నేనుమాత్రము సూర్యుఁడు సంచారము మానించి యస్తమించునంతలో గురాత్ముఁడగు నీరావణుఁడు శిక్షార్హుఁడుగా హతుఁడు గావలెనని కోరుచున్నాను. ౪౬

వీరుఁడవగు రాముఁడా! నీవు రావణుని యుద్ధంబున వధింపఁ గోరుచునే నీవు విభీషణునిసుఁ గావించిన ప్రతిజ్ఞనెఱిఁగించి దలంతువేని రాజశ్రేష్ఠుఁడగు జనకమహారాజసూనుయైన సీతను బొందుటయుఁ నిశ్చయముగనే నేను జెప్పిన మాటను శిక్షార్హునఁ గావింపుము. ఆపిలస్త్యుఁడు రాముతోఁ జెప్పెను. ౪౭

ఇది నూటరెండవసర్గము.

నూటమూఁడవసర్గము.

మహాకార్ముకుఁడగు లక్ష్మణుఁడు శత్రుసంహారుఁడగువాఁడునగు రాముఁడు లక్ష్మణుఁడు చెప్పినమాటనువిని ధనువును నెత్తి సంధించెను. ౧

ఆరాముఁడు నేనాముఖంబులనురావణునిపై భయంకరంబులగు బాణంబులంబ్రయోగించెను

ఇంతలో రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణుఁడు మఱియొకరథమారోహించి రాహువుసూర్యునిమీఁదికిఁదరునట్లు రామునిమీఁదికిఁ బోయెను ౨

రథగతుండైయున్న రావణుఁడు మేఘము జలధారలు కురియునట్లురామునిపై మిక్కిలియు భయంకరములయిన వజ్రసారములగుబాణంబులం బ్రయోగించి నొప్పించెను. ౩

రాముఁడు యుద్ధంబునసమర్థుండగురావణునిపై మంచునున్ననిప్పులవంటి కాంచనపుంఖంబులగు బాణంబులఁ జేసి నొప్పించెను. ౪

భూమౌ స్థితస్య రామస్య రథస్థస్య చ రక్షసః. ౫
న సమం యుద్ధ మిత్యాహు ర్దేవగన్ధర్వదానవాః,
తతః కాఞ్చనచిత్రాఙ్గ కిఙ్కిణీశతభూషితః. ౬
తరుణాదిత్యసఙ్కాశో వైడూర్యమయకూబరః,
సదశ్వైర్ధ కాఞ్చనాపీడై ర్యుక్త శ్శైవ్యశ్చకీర్ణకైః. ౭
హరిభి స్సూర్యస జ్కాశై ర్హేమజాలవిభూషితైః,
రుక్మవేణుధ్వజ శ్రీమా న్రథో జాదథో వరః. ౮
దేవరాజేన సందిష్టో రథ మాగుహ్య మాతలిః,
అభ్యవర్తత కాకుత్స్థ మవతీర్య తివిష్టపాత్. ౯

అబ్రవీచ్చ తదా రామం సప్రహృష్టో దృఢే స్థితః,
ప్రాఞ్జలి ర్వాతలి ర్వాక్యం మహాస్త్రాణ్యస్య వారిధిః. ౧౦
సహాస్త్రాణ్య కాకుత్స్థ! థోఽయం విజయాయ తే.
దత్త స్తవ మహేన్ద్రేణ శ్రీమాన్ శత్రునిబర్హణ!. ౧౧
ఇద మైన్ద్రం మహా చ్చాపం కవచం చాగ్నిసన్నిభమ్,
శరా శ్చాదిత్యసంకాశా శ్శక్తిశ్చ విమలాశితా. ౧౨

ఆరు హ్యేమం రథం వీర! రాక్షసం జహి రావణమ్,
మయా సారథినా రాజ! న్మహేన్ద్రే ణేవ దానవాన్. ౧౩

ఇత్యుక్త స్సంపరిక్రమ్య రథం సమభివాద్యచ,
ఆరురోహ తదా రామో లోకా న్లక్ష్మ్యా విరాజయన్ ౧౪

తద్బభూ వాద్భుతం యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్,

రాముఁడు భూమిపైనుండియుఁ రావణుండు రథగతుండయ్యు యుద్ధము సేయుటసరికాదని దేవతలును గంధర్వులును దానవులును దలంచిరి.

అంత దేవేంద్రునిసారథియగు మాతలి దేవేంద్రునిపనుపున బంగారము చేఁజిత్రితంబును అనేకకుములయిన ఘంటలచేనలంకృతమునుబాలసూర్యునివలె వెలుంగుచున్నదియు వైడూర్య మణితోఁజేయఁబడినసౌగంధికలదియు శరన్నిశాకాంచనాలంకారములుగలదియు దేహమంతయుఁగాంచనాభరణములచేనలంకృతములును చెల్లని విజాగములతోఁ గూడినదియు హరితవర్ణంబులయినయుత్తమాశ్వంబులు పూన్చినదియు సువర్ణదండధ్వజంబును శ్రీమంతంబునగు దేవేంద్రరథమునారోహించి దానిందీసికొని స్వర్గమునుండి డిగ్గి రాముని యెద్దమ వచ్చెను. ౯

అంత దేవేంద్రునిసారథియగుమాతలి మునితోఁలఁజేకొని రథంబుననున్న వాఁడై చేమోడ్పుగీలించి రామునితోనిట్లని పలికెను ౧౦

మహాబలుఁడవు శ్రీమంతుఁడవు శత్రుపక్షవధించువాఁడవగురామఁడా! నీకువిజయంబు గలుగునుగాక దేవేంద్రుఁడు ఈరథంబును నీతోసంగెను. ౧౧

పతియగు గొప్పదగు నీయింద్రధనుస్సునుపప్పనంటి యీశరచంబును సూర్యసమానంబులగు బాణంబులను నిర్మలంబును దీప్తంబునగు శక్తిని ఇంద్రుండునీతోసంగెను. ౧౨

పరాక్రమశాలివగురామఁడా! మున్ను దేవేంద్రుఁడు రథమునారోహించి నేను సారథినైయుండఁగా దానవులనువధించినట్లు నీవిపుడు నేను సారథినైయుండఁగా నీయురదము నారోహించి రావణునివధింపుము. అని మాతలి రామునితోఁ జెప్పెను ౧౩

అప్పుడురాముఁడు మాతలివాక్యమువిని అమ్మహారథమునకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారంబు గావించి తనదేహకాంతిచే లోకంబుల వెలుంగఁజేయుచు నారథము నారోహించెను ౧౪

అంత మహాబాహుండగు రామునకును రావణునకును జూపరులకు ఆశ్చ

రామస్యచ మహాబాహో రావణస్య చరక్షసః. ౧౫
సగాన్ధర్వేణ గాన్ధర్వం దైవం దైవేన రాఘవః,
అస్త్రం రాక్షసరాజస్య జఘాన పరమాస్త్రవిత్. ౧౬

అస్త్రంతు పరమం ఘోరం రాక్షసం రాక్షసాధిపః,
ససర్జ పరమక్రుద్ధః పునరేవ నిశాచరః ౧౭
తే రావణధనుర్ముక్తా శ్శరాఃకాఞ్చనభూషణాః,
అభ్యవర్తన్త కాకుత్స్థం సర్వా భూత్వా మహావిషాః. ౧౮
తే దీప్తవదనా దీప్తం వమన్తో జ్వలనం ముఖైః,
రామమే వాభ్యవర్తన్త వ్యాదితాస్యా భయానకాః. ౧౯
తై ర్వాసుకీసనుస్సర్పై ర్దీప్తభోగై ర్మహావిషైః,
దిశశ్చ సంతతా స్సర్వాః ప్రదిశశ్చ సమాకృతాః ౨౦
తా న్దృష్ట్వా పన్నగా న్రామస్సమాపతత ఆహవే,
అస్త్రం గారుత్మతం ఘోరం ప్రాదుశ్చక్రే భయావహమ్. ౨౧
తే పతగా శరా ముక్తా ఽక్షపుచ్ఛా శ్శిఖిప్రభాః,
సుపర్ణాశ్చ కాఞ్చనా భూత్వా విచేరు స్సర్వశత్రవః. ౨౨

తే తాన్ సర్వాన్ శరాన్సర్వా న్సుపర్ణరూపా న్మహాబలాన్,
సువర్ణరూపా రామస్య విశిఖాః కామరూపిణః. ౨౩

అస్త్రే ప్రతిహతే క్రుద్ధో రావణో రాక్షసాధిపః,
అభ్యవర్షత్తదా రామం ఘోరాభి శ్శరవృష్టిభిః. ౨౪
తతశ్శరసహస్రేణ రామ మక్లిష్టకారిణమ్,
అర్దయిత్వా శరాఘేణ మాతలిం ప్రత్యవిధ్యత ౨౫

శ్యకరంబును గరుర్వాటుగలిగించునట్టియుఁగు మహోద్ధంబయ్యె. ౧౫

సమస్తములయిన దివ్యాస్త్రంబులందెలిసి పట్టి యారాముఁడు రావణుఁడు ప్రయోగించిన గాంధర్వాస్త్రమును గాంధర్వాస్త్రముచేతను దైవాస్త్రమును దైవాస్త్రముచేతను నివారించెను. ౧౬

రాక్షసరాజయిన రావణుఁడు పరమకుపితుఁడై మఱియుఁబరమభయంకరమయిన రాక్షసాస్త్రమును బ్రయోగించెను. ౧౭

కాంచనపుంఖంబులును నారాణంబులు రావణునిధనమున్నుండి వెడలి తీక్ష్ణమయినవిషముగల సర్పములయి రామునిమీఁదికిఁబడరినవి. ౧౮

ఆసర్పములు మండుచున్న నోళ్ళతో నోరుదెఱచుకొని నోళ్ళనుండి మండుచువెడలిభయంకరాకారంబులయి రామునిమీఁదికిఁవచ్చినవి. ౧౯

వాసుకితో సమానంబులును జ్వలించుచున్న పడగలుగలవియు మహావిషములునగు నాసర్పములు దిక్కులను విదిక్కులను వ్యాపించిచెలంగినవి.

యుద్ధంబున రాముండు తనమీఁదికి వచ్చుచున్న యమ్మహాసర్పంబులం జూచి తీక్ష్ణంబును భయంకరంబుగునాయుడాస్త్రంబును బ్రయోగించెను. ౨౧

కాంచనపుంఖంబులును అగ్నిసమానంబులునగు నారామబాణంబులు ధనుర్ముక్తంబులయి సర్వశత్రువులయినకాంచనవర్ణంబులగు గరుడపక్షులయి విహరించినవి. ౨౨

గరుడరూపధరంబులైన కామరూపంబులగు నారామబాణంబులు సర్వరూపంబులయినమహావేగంబులగునారావణబాణంబులనన్నింటిని సంహరించెను. ౨౩

రాక్షసరాజయిన రావణుఁడు తనయస్త్రంబు ప్రతిహతమగుటంజూచి కుపితుఁడై భయంకరములయిన బాణవర్షంబులురామునిపయిఁగురిసెను. ౨౪

అంత నారావణుఁడు శ్రమములేకయె యెంతటికార్యమునేని చేయునట్టి రాముని వేయిబాణంబుల నొప్పించి పెక్కుబాణంబుల మాతలింబ్రహరించెను. ౨౫

చిచ్ఛేద కేతు ముద్దిశ్య శరేణై కేన రావణః,

పాతయిత్వా రథోపస్థేరథా త్తోత్తుం చ కాఙ్క్షినమ్. ౧౬
ఐన్ద్రా నపి జఘా నాశ్వాన్ శరజాలేన రావణః.
తి ద్రవన్తస్తే సుమహా శ్చర్మ రావణస్య దురాత్మనః. ౧౭
విషేదు ర్దేవగన్ధర్వాదానవా శ్చారణై స్సహ
రామ మా ర్తం తదా దృష్ట్వా సిద్ధా శ్చ పరమర్షయః ౧౮
స్థితా వానరేన్ద్రాశ్చ బభూవు స్సవిషణ్ణాః,
రామచన్ద్రమసం దృష్ట్వాగ్ర స్థం రావణరాహుణా. ౧౯
ప్రజాసంక్షయం చ నక్షత్రం రోహిణీం శశినఙ్గ ప్రీయామ్,
సమాక్రమ్య బుధ స్తిష్ఠా ప్రజానా మశుభావహమ్. 30
స ధూమవరిసృత్తాగ్నిఙ్గ ప్రజ్వల న్నివ సాగరమ్,
ఉత్పాతజ ముదా రుద్ధ స్సన్ధ్యాశ మివ దివాకరమ్ 31

శస్త్రవర్ష స్సుసమహా మన్దరశ్మి ర్దివాకరః,
అదృశ్యత శరబన్ధాన్ధ స్సంసక్తో ధూమకేతునా. 3౨
కోసలానాం చ నక్షత్రం వ్యక్త మిన్ద్రాగ్నిదైవతమ్,
ఆక్ర మ్యాంగారక స్తిష్ఠా విశాఖా మపి చాంబరే. 33
తస్యాస్యో వింశతిభుజఙ్గ ప్రగృహీతశరాసనః,
అదృశ్యత దశగ్రీవో మైనాక ఇవ పర్వతః. 3౪
నిరస్యమానో రామస్తు దశగ్రీవేణరక్షసా,
నాశక్నో దభిసంధాతుం సాయకా న్రణమూర్ధని. 3౫

సకృత్వా భ్రుకుటీంక్రుద్ధఙ్గ కించి త్సంరక్తలోచనః,

ఆంతె దశకంఠుఁడు ఇంద్రశత్రువు యొక్క ధ్వజము మీఁద నొక బాణమువేసి దానిం బడఁద్రోసెను.

దశగ్రీవుఁడు ఆట్లు ధ్వజము నరథముమీఁదఁ బడవేసి యంతఁబెక్కు బాణంబులచే నింద్రుని గుఱ్ఱంబుల నొప్పింపఁజేసెను. ౨౬

దేవతలును గంధర్వులును దానవులును జారణులు దురాత్ముఁడగుదశగ్రీవుఁడు గావించిన యాగొప్పకార్యమునుజూచి విషణ్ణులయిరి. ౨౭

సిద్ధులును మహర్షులును విభీషణ సహితంబుగా వానరవీరులును రాముఁ డార్తుండగుటనుజూచి యందఱును గుఱుఖమునొందిరి. ౨౮

బుధుఁడు రోహిణీనక్షత్రముకొందినపుడు జగత్పీడ గలుగునని జ్యోతిశ్శాస్త్రప్రసిద్ధము. ౨౯, ౩౦

ఆరావణుఁడు అప్పుడు క్రుద్ధుఁడై ధూమసహితంబుగా జ్వలించు మన్నసముద్రమువలె భయంకరాకారుఁడై సూర్యకిరణాకు వ్యాపించువాఁడు వలెఁ జూపట్టెను. ౩౧

సూర్యుఁడును గాఢతిమిరుఁడై కత్తివలె శ్యామలవర్ణుఁడై కబంధాకారమయిన ధూమకేతువుఁగూడినవాఁడై యతికూర్మఁడై కనఁబడెను. ౩౨

ఆకాశంబున ఇక్ష్వాకువంశపురాజుల నక్షత్రమయిన ఇంద్రాగ్నిదైవత్యంబగువిశాఖానక్షత్రంబును అంగారకుఁ డాక్రమించెను. ౩౩

రావణుఁడు పదితలలతోను ఇరువదిభుజంబులతోను ధనుర్ధరుండై మేనాకపర్వతముంబోలెఁ జూడనొప్పెను. ౩౪

యుద్ధంబున రావణుఁడు ఆత్యుగ్రుఁడై యిరువదిచేతులతోను బాణంబులఁ బ్రయోగించి విజృంభించుటయు రామునకు వింట బాణంబులు సంధించుటకైనను ఆకాశంబులేక చేతులాడవయ్యె. ౩౫

మొదలే కుపితుఁడైయున్నరాముఁడు ముఖంబున బొమముడియొప్పఁ

జగామ సుమహాక్రోధం నిర్దహన్నివ చక్షుషా. 3౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్ర్యుత్తరశతతమస్సర్గః. ౧౦౩.

చతురుత్తరశతతమస్సర్గః.

తస్య క్రుద్ధస్య వదనం దృష్ట్వా రామస్య ధీమతః,
సర్వభూతాని విత్రేసుర్గ్ర హాశ్చకమ్పిరే చ మేదినీ ౧
సింహశార్దూలవాన్ శైల స్సంచచాల చలద్ద్రుమః,
బభూవచాతిక్షుభిత స్సముద్ర స్సరితాం పతిః. ౨
ఖరాశ్చ ఖరనిర్ఘోషా గగనే పరుషాఘనాః,
ఔత్పాతికాని నర్దన్త స్సుమన్తా న్పరిచక్రముః. ౩

రామం దృష్ట్వా సుసంక్రుద్ధ ముత్పాతాంశ్చ సుదారుణాన్,
విత్రేసుస్సర్వభూతాని రావణస్యాభవద్భయమ్. ౪

విమానస్థా స్తదా దేవా గన్ధర్వా శ్చమహోరగాః,
ఋషిదానవదైత్యాశ్చ గరుత్మన్త శ్చ ఖేచరాః. ౫
దదృశు స్తే మహాయుద్ధం లోకసంవర్తసంస్థితమ్,
నానాప్రహరణై ర్భీమై స్తూర్ణమో స్సంప్రయుధ్యతోః. ౬
ఊచు స్సురాసురాస్సర్వే తదా విగ్రహ మాగతాః,
ప్రేక్షమాణా మహా ద్యుద్ధం వాక్యం భక్త్యా ప్రహృష్టవత్. ౭

దశగ్రీవం జయే త్యాహు రసురా స్సమవస్థితాః,

దేవా రామ మథోచు స్తే త్వం జయేతి పునఃపునః. ౮

గన్నులచెట్టిదనంబుగనురఁ జూపులఁబ్రపంచమును దహించువాఁడువలె వత్స్యగ్రీవుఁడై మహాకోపంబు వహించెను. 3½

ఇది నూటమూఁడవసర్గము.

నూట్నాలుగవసర్గము.

మిత్రుండయిన బుద్ధిమంతుఁడగునారాముని ముఖంబుఁజూచి సమస్తభూతములును భయమునొందినవి. భూమియుఁ గంపమునొందెను 1

సింహములతోను బులులతోనుఁగూడిన పర్వతము, వృక్షంబులు కదలఁ జలమునొందెను. నదీపతి యగుసముద్రమును క్షోభంబునొందెను. 2

ఆకాశంబున ఘోరమయిన ధ్వనిగల పక్షులును బరుషములగు మేఘంబులును మహోత్పాత సూచకమయిన ధ్వనులఁజేయుచు నంతటను వివరించినవి. 3

రాముఁడు పరమక్రుద్ధుఁడగులయమ భయంకరములగు నుత్పాతములు పొడముటయుఁజూచి, సమస్తభూతంబులును భయంబునొందినవి; రావణుఁడును భయపడెను. 4

అపుడు శూరులగు నారామరావణులు నానావిధ భయంకరాయుధములఁ జిత్రంబుగాఁ బోరుటయుఁ లోక ప్రళయ భీకరంబయిన యమ్మహాయుద్ధమును దేవతలును గంధర్వులును మహోరగులును మహర్షులును దానవులును దైత్యులును విమానగతులయి యాకాశంబునుండి చూచుచుండిరి. 4½

అప్పుడు సురలును అసురులును మిక్కిలియుఁ నపేక్షతో సమ్మహాయుద్ధంబుఁజూచుచు దేవతలు రామపక్షపాతమునను అసురులు రావణపక్షపాతమునను ఒకరితో నొకరు కలహించి సంతోషంబున నీమాటం బలికిరి. 5

అసురులు, రావణుఁడైదే బక్షపాతముగలవారలయి రావణునకుజయంబు గలుగుఁగాక యని పలికిరి.

అంత నాదేవతలును నీకు జయంబు గలుగుఁగాక యని పలుమాఱు

ఏతస్మిన్నన్తరే క్రోధా ద్రాక్షువస్య సరావణః,
ప్రహర్తుకామో దుష్టాత్మా స్పృశన్ స్పృహరణం మహత్. ౯

వజ్రసారం మహానాదం సర్వశత్రునిబర్హణమ్,
శైలశృఙ్గనిభైర్ భీమైశ్చితం కృష్ణాయసైర్ దృఢైః. ౧౦
సధూమమివ తీక్ష్ణాగ్రం యుగాన్తాగ్నిచయోపమమ్,
అతిరౌద్ర మనాధృష్యం కాలేనాపి దురాసదమ్. ౧౧
త్రాసనం సర్వభూతానాం దారణం భేదనం తథా,
ప్రదీప్తమివ రోషేణ శూలం జగ్రాహ రావణః. ౧౨

తచ్ఛూలం పరమక్రుద్ధో మధ్యే జగ్రాహ వీర్యవాన్,
అనేకైస్సమరే శూరైర్ రాక్షసైర్ పరివారితః. ౧౩

సముద్యమ్య మహాకాయో ననాద యుధి భైరవమ్,
సంరక్షనయనో రోషా త్సప్తసైన్య మభిహర్షయన్. ౧౪

పృథివీం చాన్తరిక్షం చ దిశశ్చోపదిశస్తథా,
ప్రాకమ్పయత్తదా శబ్దో రాక్షసేన్ద్రస్య దారుణః. ౧౫

అతినాదస్య నాదేన తేన తస్య దురాత్మనః,
సర్వభూతాని విత్రేసు ర్నాగరశ్చ ప్రచుక్షుభే. ౧౬

స గృహీత్వా మహావీర్య శ్శూలం తద్రావణో మహత్,

రామాంజూచి పచించిరి. ౬

ఈసమయమందురాత్ముడగు రావణుఁడు రామునిపైఁ గ్రోధంబున రాముని బ్రహరింపఁగోరినవాఁడై మహాభయంకరమయిన యాయుధంబు నొకటి దీసెను. ౯

రావణుఁడు రోషావేశంబున మండిపడుచు నజ్రాయుధంబునకుఁ బోలె సారంబుగలదియు మహాధ్వనితోఁ గూడినదియు సమస్తశత్రులసంహరించు నదియు పర్వతశిఖరాకారములయిన శిఖరములు గలదియుఁ జూపరులకు భయంకరంబును గొంచెము శ్యామలవర్ణముతోఁగలసి ప్రకాశముగలుగుటచేధూమ సహితం బగు నగ్నివలె నున్నదియుఁ బ్రళయకాలాగ్ని సమూహంబుంబోలె మహాభయంకరంబును ఎట్టివారికిని అప్రధృష్యమును యమునికైనను జెనక నలవిగానిదియు సమస్తభూతంబులకును భయంకరంబును అంపమువలెఁ జీల్చు నదియు గొడ్డలివలె భేదించుసదియు నగు మహాశూలంబును గ్రహించెను. ౧౦

ఆట్లు పరమకుపితుండయి మహాపరాక్రమశాలియగు రావణుఁడు యుద్ధంబున శూరులఁబెక్కుండ్రు రాక్షసులు దన్నుపరివేష్టించి కొలువ నమ్మ హాశూలంబును సడుమంబట్టెను ౧౩

మహాకాయుఁడగు దశగ్రీవుఁడు యుద్ధంబునందు రోషావేశముఁ గన్నులం గెంజాయగదుర నమ్మహాశూలంబునెత్తి తనసైన్యంబంతయు సంతో షించునట్లు భయంకరముగా సింహనాదంబు గావించెను. ౧౪

అప్పుడు నిశాచరేంద్రుఁడగుదశగ్రీవునియొక్క భయంకరమయిన సింహనాదధ్వనికి భూమియు నంతరిక్షంబును దిక్కులును విదిక్కులును ఆద రెను. ౧౫

గొప్పకంఠధ్వనిగల దురాత్ముఁడగు నాదశగ్రీవుని సింహనాదమునకు సమస్తభూతంబులును భయంబునొందినది; సముద్రంబును సంక్షోభంబు నొందెను. ౧౬

మహాపరాక్రమశాలియగు నాదశగ్రీవుఁడు అట్లు అమ్మహాశూలంబు

వినద్య సుమహానాదం రామం పరుష మబ్రవీత్. ౧౫

శూలోఽయం వజ్రసార స్తే రామ! రోషా న్మయోద్యతః,
తవ భ్రాతృసహాయస్య సద్యశ్చ ప్రాణా న్హరిష్యతి ౧౬
రక్షసా మద్య శూరాణాం నిహతానాం చమూముఖే,
త్వాం నిహత్య రణశ్లాఘి! న్కరోమి తరసా సమమ్. ౧౭
తి ష్ఠేదానీం నిహన్మి త్వా మేష శూలేన రాఘవ!,

ఏవ ముక్త్వా స చిక్షేప తచ్ఛూలం రాక్షసాధిపః. ౧౮

తద్రావణకరా న్ముక్తం విద్యుజ్జ్వాలాసమాకులమ్,
అభ్యగచ్ఛన్మహానాదం వియద్గత మశోభత. ౧౯

తచ్ఛూలం రాఘవో దృష్ట్వా జ్వలన్తం ఘోరదర్శనమ్,
ససర్జ విశిఖా న్రామ శ్చాప మాయమ్య వీర్యవాన్. ౨౦

ఆతప్తం శరజాలేన వారయామాస రాఘవః,
ఉత్పతన్తం యుగాన్తాగ్నిం జలౌఘై రివవాసవః. ౨౧

నిర్దహన్తం స తా న్బాణా న్రామకార్ముకనిస్సృతాన్,
రావణస్య మహాశూలశ్చ పతఙ్గా నివ పావకః. ౨౨
లా న్దగ్ధ్వా భస్మసాద్భూతాన్ శూలసంస్పర్శచూర్ణితాన్,
సాయకా న్వరిష్ఠా న్రాఘవశ్చ క్రోధ మాహరత్. ౨౩
స తాం మాతలినా నీతాం శక్తిం వాసవనిర్మితామ్,
జగ్రాహ పరమక్రుద్ధో రాఘవో రఘునన్దనః. ౨౪

గ్రహించి మహాధ్వనిగర్జించినట్లుసింహనాదముగావించి రామునింజూచి పరుష ముగా నిట్లనిపలికెను. ౧౫

రాముఁడా! నీతోఁజాలకై నేనిప్పుడు రోషంబున నెత్తిన వజ్రసారం బగునీశూలంబు ఈక్షణంబున నిన్ను నీతమ్ముని వధింపఁగలదు. ౧౬

యుద్ధగర్వితుఁడవగు రాముఁడా! నిన్ను ఇప్పుడు శీఘ్రంబున వధించి ఇదివఱకు మానేనలోహతులయిన వీరులకు రాక్షసులతోఁ జేర్చివేసెదను.

రాముఁడా! కొంచెము నిలుపుము. ఇప్పుడే శూలంబున నిన్ను వధించి పుచ్చెదను. అని రావణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను.

నిశాచరనాథుఁడగు దశగ్రీవుఁడు ఇవ్విధంబునఁజెప్పి యాశూలం బుఁ బ్రయోగించెను. ౧౦

ఆశూలము రావణుని హస్తంబునుండి వెడలినదై మెఱుపులతోను జ్వా లలతోనుఁగూడి ఎనిమిదిఘంటలతో మహాధ్వనికలదై యాకాశంబున నెం తయుఁ బ్రకాశించెను. ౧౧

పరాక్రమవంతుఁడగు రాముఁడు జ్వలించుచు భయంకరాకారంబై వచ్చుచున్న యమ్మహాశూలంబుఁజూచి ధనుస్సు నాకర్షించి బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౧౨

ప్రళయకాలమునందుఁ బ్రజ్వలించుచున్న యగ్నిని ఇంద్రుడు జల ప్రవాహంబులచే వారించునట్లు రాముఁడు తనపైకివచ్చుచున్న యాశూల మును బాణసమూహములచేవారించెను. ౧౩

రాముఁడు ప్రయోగించిన బాణంబులు రావణుని యమ్మహాశూలంబు పైఁబడి యగ్నింబడిన శలభంబులగతి దగ్ధములయ్యెఁ. ౧౪

రాముఁడు తనబాణంబులు ఆంతరిక్షంబుననే శూలంబు దాఁకిమూఁ డంబులయి దగ్ధములగుటంజూచి మిక్కిలియుఁ గోపమునొందెను. ౧౫

రఘువంశమునం బుట్టినవారి సంతోషమెఱిఁగినట్టి యారాముఁడు అట్లు పరమకుపితుఁడై తనకు మాతలి దెచ్చియిచ్చిన దేవేంద్రనిర్మితంబయిన మహా

సా తోలితా బలవతా శక్తిర్ఘణ్టాకృతస్వనా,
నభశ్చ ప్రజ్వాలయామాస యుగాన్తోల్కేవ సప్రభా. ౨౫

సా ఊష్మా రాక్షసేన్ద్రస్య తస్మిన్ శూలే పపాత హ,
భిన్న శ్శక్త్యా మహాన్ శూలో నిపపాత హతద్యుతిః. ౨౬
నిర్బిభేద తతో బాణై ర్వాయు నసుత మహాజవాన్,
రామ స్తీక్ష్ణై ర్మహావేగై ర్వజ్రకల్పై ర్శిలైత్ శ్శరైః. ౨౭

నిర్బిభేదోరసి తతో రావణం నిశితై శ్శరైః,
రాఘవశ్చ పరమాయత్తో బలాచ్చే పత్రిభి స్త్రిభిః. ౩౦

స శరైర్భిన్నసర్వాఙ్గో గాత్రప్రసృతశోణితః,
రాక్షసేన్ద్ర స్సమూహస్థశ్చ పుల్లాశోక ఇవా బభౌ. ౩౧

స రామబాణైర భివిద్ధగాత్రో
నిశాచరేన్ద్రో ఋతజార్ద్రగాత్రః,
జగామ ఖేదం చ సమాజమధ్యే
క్రోధం చ చక్రే సుభృశం తదానీమ్. ౩౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతురుత్తరశతతమ స్సర్గః.

పఞ్చోత్తరశతతమ స్సర్గః.

స తేన తు తథా క్రోధా త్కాకుత్స్థే నార్దితో రణే,
రావణ స్సమరశ్లాఘీ మహాక్రోధ ముపాగమత్. ౧

శక్తినిఎత్తెను. 22

అమ్మహాశక్తి బలనంతుఁడగు రాముఁడెత్తి గిరగిరఁద్రిప్పుటయు ఆది కుంటలచే మ్రోఁగుచు దేదీప్యమానంబై ప్రలయకాలమందలి కొఱివిపలె యాకాశంబునంతయుఁ బ్రకాశింపఁజేసెను. 23

ఆమహాశక్తి ప్రయోగింపఁబడినదై రావణుని శూలంబు దాఁకుటయు నమ్మహాశూలంబు విఱిగి కాంతిహీనంబయి నేలంగూలెను. 24

అంత, రాముఁడు, క్రూరంబులును మహావేగంబులును నిజసారంబులు నగు శబ్దాయమానంబులైన (నానావిధములయిన) కడఁకు బాణంబులం బ్రయోగించి మహావేగంబులగు నాదశగ్రీవునశ్వంబుల నొప్పించెను 25

అంత రాముఁడు, తనబాణప్రయోగలాఘవం బేర్పడి రావణునితోఁ బ్రళయం బెకు_కడఁకుటమ్ములను లలాటంబున మూఁడుబాణంబులం బ్రయోగించి నొప్పించెను. 30

యుద్ధమధ్యంబున రావణుని దేహమంతయుఁ బాణంబులఁ ఛేదింపఁబడిసెత్తురు కాఁటం బొత్తిల్లుటయు నయ్యాతుధానేంద్రుండు వికసించిన యశోకవృక్షముపలెఁ జూడనొప్పెను. 31

అప్పుడు యుద్ధమధ్యంబున, నిశాచరేంద్రుఁడగు నాదశముఖుఁడు రామబాణంబులచేఁ దద్దయు నభిహతుఁడై దేహమంతయుఁ సెత్తురు దడియఁగొంతఖిన్నుండయ్యె నంతలో మహాక్రోధంబు వహించెను. 32

ఇది నూటనాలుగవసర్గము.

నూటయైదవసర్గము.

యుద్ధగర్వితుఁడగు నారావణుఁడు ఆట్లు రాముఁడు యుద్ధమునందుఁ గోపంబునఁ దన్నుఁ బాణంబుల నొప్పించుటయుఁ బరమక్రుద్ధుఁడయ్యెను. 1

స దీప్తనయనో రోషా చ్చాప మాయమ్య వీర్యవాన్,
అభ్యధ్యయు స్తుసఙ్క్రుద్ధో రాఘవం పరమాహవే. ౨

బాణధారాసహస్రైస్తై స్సతోయద ఇ వామ్బరాత్,
రాఘవం రావణో బాణై స్తటాక మివ పూరయత్. 3

పూరిత శ్శరజాలేన ధనుష్మ క్తేన సంయుగే,
మహాగిరిరి వాకమ్ప్యగ కాకుత్స్థో న ప్రకమ్పతే. ౪
స శరై శ్శరజాలాని వారయన్ సమరే స్థితః,
గభ స్తిని వ సూర్యస్య ప్రతిజగ్రాహ వీర్యవాన్. ౫

తత శ్శరసహస్రాణి ఘోరప్రహస్తో నిశాచరః,
నిచఖా నోరసి క్రుద్ధో రాఘవస్య మహాత్మనః. ౬
స శోణితసమాదిగ్ధ స్సమరే లక్ష్మణా గ్రజః,
బభ్రాజ ఫుల్ల ఇ వారణ్యే సుమహా న్కింశుకద్రుమః. ౭

శరాభిఘాతసంరబ్ధ స్సోఽపి జగ్రాహ సాయకాన్,
కాకుత్స్థ స్సమహా తేజా యుగాంతాదిత్య తేజసః. ౮

తతోఽన్యోన్యం సుసంరబ్ధా వుభా తౌ రామరావణౌ,
శరాన్ధకారే సమరే నోపాలక్ష్యతాం తదా. ౯

తతగ్ర్కోధసమావిష్టో రామో దశరథాత్మజః,
ఉవాచ రావణం వీగ ప్రహస్య పరుషం వచః. ౧౦
మమ భార్యా జనస్థానా దజ్ఞానా ద్రాక్షసాధమ!,

ఆట్లు పరమకుపితుఁడై పరాక్రమశాలియగు నాదశముఖుఁడు కోపంబున నేత్రంబులు జ్వలింప సమ్మహాయుద్ధంబున ధనుస్సు నాకర్షించి బాణంబులేసి రామునొప్పించెను. ౨

ఆకాశమునుండి మేఘము చెఱువునిండునట్లు ధారలుగా నధికవర్షము సురియువిధంబున, ఆరావణుఁడు రాముని దేహంబంతయు నిండుసట్లు వెక్కు-బాణంబులఁ బ్రయోగించెను. ౩

రాముఁడు ఆట్లు యుద్ధంబున బాణవర్షంబుల నొప్పింపఁబడియు నిశ్చలంబగు మహాపర్వతంబువలె నెంతమాత్రము చలనము నొందఁడయ్యెఁ. ౪

పరాక్రమశాలియగు రాముఁడు యుద్ధంబున బాణంబులచే బాణసమూహంబులను వారించుచు నిలిచియుండఁగా రావణబాణంబులను సూర్యకిరణంబులనుంబోలె సహించెను. ౫

అంత నిశాచరేంద్రుఁడు కుపితుఁడై తనవాస్త్రలాఘవంబేర్పడ, మహాపరాక్రమశాలియగు రామునిమీఁదుగ వెక్కు-వేఁ బాణంబులు కుప్పించెను.

అప్పుడు యుద్ధంబు లక్ష్మణుఁడు మున్నయగు రాముఁడు దేహమంతయుఁ నెత్తుఱుం దడిసి నుండుఁ గాండేసి యుగక్షయంబున వికసించిన గొప్పపలాశవృక్షమువలెఁ జూడనొప్పెను. ౭

మహాతేజుఁడగు నారాముఁడును, రావణుఁడు బాణంబులచే నొప్పించుచును కుపితుఁడై ప్రళయకాలసూర్యులంబోలె సత్యగ్రములయిన బాణంబుల నెత్తెను. ౮

అంత రామరావణులిర్వురును మహానేగంబున నొండొరులపై బాణంబులనేయుటయు బాణంబులచే సూర్యరశ్మిచెలియుక యంధకారంబుగలుగ సయ్యుద్ధంబును గాంచలోకత్రికంబు కవబడలేకి. ౯

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడగు దశరథపుత్రుఁడు రాముఁడు కుపితుఁడై రావణుంజూచి నవ్వి పురుషంబుగా నిట్లని పలికెను. ౧౦

రక్కసులలో నధముఁడవగు దశముఖుఁడా! నీవు జనస్థానంబునఁ

హృతా తే విపులా యస్మా త్తస్మా త్త్వం నాసి వీర్యవాన్.౧౧

మయా విరహితాం దీనాం వ ర్తమానాం మహావనే,
వైదేహీం ప్రసభం హృత్వా శూరోఽహ మితి మన్యసే. ౧౨

స్త్రీషు శూర! వినాథాసు సదారాభిమర్శక!,
కృత్వా కాపురుషం కర్మ శూరోఽహ మితి మన్యసే. ౧3

భిన్నమర్యాద! నిర్లజ్జ! చారిత్రే మ్లేచ్ఛసన్నిభ!,
దర్పా న్మృత్యు ముపాదాయ శూరోఽహ మితి మన్యసే ౧౪

శూన్యే ధనదభ్రాత్రా బలా న్నముదితేన చ,
న్యాసనీయం యశస్యంచ కృతం కర్మ మహా త్త్వయా. ౧౫

ఉత్పత్తే ర్నాభిజన్నస్య సర్వస్వ స్యాహితస్య చ,
కర్మణశ్చ ప్రహ్వ హీనానీం త స్యాసద్య సుమహా త్ఫలమ్ ౧౬
శూరోఽహ మితి చాత్మాన మనగచ్ఛసి దుర్మతే!,
నైవ లజ్జాస్తి చే త్సీతాం చోరవ ద్వ్యపకర్షతః. ౧౭

యది మత్సన్నిధౌ సీతా ధర్షితా స్యా త్త్వయా బలాత్,
భ్రాతరం తు ఖరం పశ్యే శ్ఛిదా మత్సాయకై ర్హతమ్. ౧౮

దిష్ట్యాసి మమ దుష్టాశ్మన్! చక్షుర్విషయ మాగతః,
అద్య త్వాం సాయకై స్తీక్ష్ణై ర్నయామి యమసాదనమ్ ౧౯

బెనిమిటి సమీపంబున లేకపోవుటవలన వివశురాలగు నాభార్యను నాకుఁ దెలియనట్లు రహస్యముగా హరించినావు కావున నీవు పరాక్రమవంతుఁడవు గావు. ౧౧

నన్ను ఎడఁబాసి దీనురాలై మహారణ్యమధ్యంబున నున్న సీతను నీవు బలాత్కారంబున నపహరించి ''నేను శూరుఁడ'' నని వృథాగర్వించి యున్నావు. ౧౨

పితికివాఁడా! పరస్త్రీలం జేపట్టువాఁడా! నీవు నాథుల నెడఁబాసిన స్త్రీం విషయమయి గుర్వార్లు నీచులు చేయుఁదగిన కార్యము గావించి మరల ''నేను వీరుఁడ'' నని వృథాగర్వము వహించి యున్నావు ౧౩

శాస్త్రమర్యాద నతిక్రమించినవాఁడా! సిగ్గు విడిచినవాఁడా! సదాచారములను వదలినట్టి గుర్వార్హుఁడా! గర్వమునలన నీవే నీకు మృత్యువు దెచ్చుకొంటివి, ఇంకను ''నేనుశూరుఁడ'' నని వృథా గర్వము వదలకున్నావు ౧౪

శూరుఁడవు కులీనుఁడవు తేజోబలము మొదలగుసమస్తబలముల చేతను సమృద్ధుఁడవు నీవు సీతాపహారము గావించుటచే సత్పురుషులచే శ్లాఘనీయంబును యశస్కరంబునగు గొప్పకార్యము చేసినవాఁడవె తివి! ౧౫

నీవు గర్వాతిరేకముచేఁ గావించిన నిందితంబును క్రీడు గలిగించునది యునగు కాలమునొక్క మహాఫలమును ఇప్పుడనుభవింపుము ౧౬

దుర్బుద్ధీ! నేను శూరుఁడనని నిన్ను నీవు మెచ్చుకొనుచున్నావే; ఆప్పుడు సీతను నేనులేని సమయముఁజూచి దొంగవలె నపహరించినప్పుడు నీకు సిగ్గే గలుగలేదుగదా! ౧౭

నీవు నాయెదుటనే యట్లు సీతను బలాత్కారంబునం గొని పోఁజూతువేని యప్పుడె నీవు నాబాణంబులచే హతుఁడవై సీతమ్మఁ బురునితోఁ జేరియుందువు. ౧౮

దురాత్ముఁడవగు రావణుఁడా! భాగ్యవశంబున నీవిపుడు నాకంటి యెదుటంబడితివి; ఇఁక నిన్నుఁ దీక్ష్ణబాణంబుల యమపురి కంచెదను. ౧౯

అద్య తే మచ్ఛరై ర్భిన్నం శిరో జ్వలితకుణ్డలమ్,
క్రవ్యాదా వ్యపకర్షన్తు విక్షిప్తం రణపాంసుషు. ౧౦

నిప తోష్యసి గృధ్రా స్త్వే ఘోరే ఘోరే ప్రసస్య రావణ!,
పిబన్తు రుధిరం తస్యా దానవశల్యా న్తరోత్థితమ్. ౧౧

అస్య మద్బాణభిన్నస్య గతాసోర్ధ పతితస్య తే,
కర్షన్త్వాన్త్రాణి పతగా గరుత్మన్త ఇ వోరగాన్. ౧౨

ఇత్యేవం సంయన్ వీరో రామశ్శత్రునిబర్హణః,
రాక్షసేన్ద్రం సమీపస్థం శరవర్షైర వాకిరత్. ౧౩

బభూవ ద్విగుణం విర్యం బలం హర్షశ్చ సంయుగే,
రామ స్యాస్యబలం దృష్ట్వా శత్రో ర్నిధనకాఙ్క్షిణః ౧౪

ప్రాదుర్బభూవు రస్థానాని ఘోరాణి విదితాత్మనః,
ప్రహర్షా చ్చ ముహూతేజా శ్శత్రుహా స్తవోఽభవత్. ౧౫
శుభా న్యేతాని చిహ్నాని విజ్ఞా యాత్మగతా నిసః,
భూయ ఏ వార్దయ ద్రామో రావణం రాక్షసా న్తకృత్. ౧౬

హరీణాం చాశ్మనికరై ర్శ్మశనవృక్షై శ్చ రాఘవ,
హన్యమానో బభీమో విఘూర్ణహృదయోఽభవత్. ౧౭

యదా చ శస్త్రం నాలేభే నష్కర్ష చ్ఛరాసనమ్,
నాస్య ప్రత్యక్షతో దీర్ఘం విక్లబే నాన్తరాత్మనా. ౧౮

ఇప్పుడు నాబాణములచే ఖండితమయి యుద్ధభూమియందు గుమ్మ పైఁబడిన దీప్తకుండల సహితమగు నీ శిరస్సును నక్కలు మొదలగునవి యీడ్చుకోనిపోవుఁగాక. ౨౦

రావణుఁడా! నీవు హతుండవై చేలఁబడినపిమ్మట గద్దలు నీయొమ్ముపై వ్రాలి బాణముల యాలుఁగులు దూఱుటవలనఁ గలిగిన రంధ్రంబులనుండి స్రవించురక్తమును దప్పిదీఱఁ ద్రావునుగాక. ౨౧

ఇప్పుడు నీవు నాబాణంబులచే ఖండింపఁబడి మృతుఁడవై నేలం బడఁగానే గరుడపక్షులు సర్పంబుల నాకర్షించునట్లు గద్దలు నీప్రేవులనాకర్షించుఁగాక. అని రాముఁడు రావణునితోఁ జెప్పెను. ౨౨

పరాక్రమవంతుఁడైనను శత్రువుల వధించువాఁడునగు రాముఁడు ఇవ్విధంబునఁ జెప్పుచుఁ దనసమీపంబున నున్న నిశాచరేంద్రునిమీఁద బాణవర్షంబులు గురిసెను. ౨౩

శత్రువధంబుగోరి యుద్ధంబు సేయుచున్న యారామునకు అప్పుడు వీర్యంబును బలంబును ఉత్సాహమును దివ్యాస్త్రబలంబును రెండింతలుగా నతిశయించెను. ౨౪

ఆత్మవైత్తయగు రామునకప్పుడు సమస్తములయిన దివ్యాస్త్రంబులును ప్రత్యక్షంబునఁ బ్రాదుర్భవించెను; అంత మహాతేజుఁడగురాముఁడు ఉత్సాహాతిశయంబునఁజేసి మఱియు హస్తలాఘవంబు నెఱపెను. ౨౫

రాక్షసులయూపమాపునట్టి రాముఁడు ఇట్లు శుభచిహ్నములు గలుగుటకు మిక్కిలియు నుత్సాహంబు నొంది రావణుని మఱియు నొప్పించెను.

వానరులు ప్రయోగించు శిలావర్షంబులచేతను రామునిబాణవర్షంబుల చేతను నొప్పింపఁబడినవాఁడై రావణుఁడు ఏమియుఁ దోఁచక భ్రాంతచిత్తుఁడయ్యెను. ౨౬

రావణుఁడు అట్లు భ్రాంతచిత్తుఁడై మనను స్వాధీనత దప్పి ఆయుధంబులు ప్రయోగింపక ధనుస్సు నాకర్షింపక రాముం డేయుబాణంబులకు

క్షిప్తా శ్చాపి శరా స్తేన శస్త్రాణి వివిధాని చ,
రావణార్థాయ వర్తన్తే మృత్యుకాలేభివర్తతః. 29
సూత స్తు రథనేతా ఽస్య తదవస్థం సమీక్ష్య తమ్,
శనై ర్యుద్ధా దసంభ్రాన్తో రథం త స్యాపవాహయత్. 30

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షఢ్యో త్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౬.

షడుత్తరశతతమ స్సర్గః.

స తు మోహా త్తుసంక్రుద్ధ శ్శ కృతా నబలచోదితః,
క్రోధసంరక్తనయనో రావణ స్సూత మబ్రవీత్. ౧

హీనవీర్య మి వాశక్తం పౌరుషేణ విసర్జితమ్,
భీరుం లఘు మి వాసత్త్వం విహీన మివ తేజసా. ౨
విముక్త మివ మాయాభి ర్వైరి వ బహిష్కృతమ్,
మా మవజ్ఞాయ దుర్బుద్ధే! స్వయా బుద్ధ్యా విచేష్టసే. 3
కిమర్థం మా మవజ్ఞాయ మచ్ఛన్ద మనవేక్ష్య చ,
త్వయా శత్రో స్సమక్షం మే రిపోఽయ ముపవాహితః. ౪
త్వయాఽద్య హీ మ మానార్య! చిరకాలసమార్జితమ్,
యశో వీర్యం చ తేజశ్చ ప్రత్యయశ్చ వినాశితః. ౫

శత్రోర్గ ప్రఖ్యాతవీర్యస్య రఙ్గనీయస్య విక్రమైః,
పశ్యతో యుద్ధలుబ్ధోఽహం కృతగ కాపురుష స్వయా. ౬

యస్త్వం రథ మిమం మోహా న్న చోద్వహసి దుర్మతే!,
సతోఽయం ప్రతితరో మే పరేణ త్వ ముపస్కృతః. ౭

బదులేయకుండుటయు రాను ప్రయుక్తములగు బాణంబులను ఇతరాయుధములును రావణుని నొప్పించుటయు రావణుఁడు ఏమియుఁ జేయఁజాలక మరణంబు నొందునట్లుండుటయుఁ జూచి, రావణుఁడు ఇట్టియవస్థనొందుటవలన సతిని రథంబుఁ దోలునట్టి సారథి సంభ్రమంబు నొందక యుద్ధభూమినుండి రథమును మెల్లఁగాఁ దొలఁగఁ దోలుకొని పోయెను. అర-30

ఇది నూటయొకటవసర్గము.

నూటయొకటవసర్గము.

ఆంత రావణుఁడు మృత్యుప్రేరితుండగుటవలన ఆజ్ఞానంబునఁ గపి తుఁడై కోపంబునఁ గనుల నెఱ్ఱఁదనంబు దోఁప సారథిఁజూచి యిట్లని పలికెను. ౧

ఓరి దుర్బుద్ధీ! బలహీనుఁడనియు నశక్తుండనియుఁ బౌరుషము లేనివాఁడనియుఁ బిఱికియనియు నల్పుఁడనియు ధైర్యము లేనివాఁడనియుఁ బరాక్రమము లేనివాఁడనియు మాయలు దెలియనివాఁడనియు దివ్యాస్త్రంబులు నేర్వనివాఁడనియు నన్ను లక్ష్యముసేయక నీవు నీకుఁదోచినట్లాడుచున్నావు. ౨,౩

నా యభిప్రాయంబుఁ జూడక నన్నులక్ష్యముచేసి శత్రువు సమక్షమున సారథమును నీవేల తోలఁగఁ దోలుకొనివచ్చితివి? ౪

గుర్తార్థుఁడా! నేను బహుకాలముగా సంపాదించిన నాయాశస్సును బలమును పరాక్రమంబును రావణుఁడు యుద్ధంబున వెనుదీయుఁడను జనుల నమ్మకంబును ఇప్పుడు నీవు పోఁగొట్టితివి. ౫

పరాక్రమముచే మెప్పించఁ దగినవాఁడును బ్రసిద్ధమయిన పరాక్రమము గలవాఁడునగు శత్రువు చూచుచుండఁగా నీవు యుద్ధప్రియుఁడనగు నన్నుఁ బిఱికివానిఁగాఁ జేసితివి. ౬

దుష్టబుద్ధీ! నీవు రథమును శత్రువున కెదురుగాఁ దోలకుండుటను జూడఁగా శత్రువులు నీకేమోయిచ్చి నిన్ను వశీకరించినట్లు నాకు సత్య

న హ్యేత ద్విద్యతే కర్మ సుహృదో హితకాఙ్క్షిణః,
రిపూణాం సదృశం హ్యేత న్మ త్ప్రియేత స్వనుష్ఠితమ్. ౮

నివర్తయ రథం శీఘ్రం యావ న్మాఽభ్యుపైతి మే రిపుః,
యది వాఽభ్యుపితో వాసి స్మర్యస్తే యది వా గుణాః. ౯

ఏవం పరుష ముక్తస్తు హితబుద్ధి రబుద్ధినా,
అబ్రవీ ద్రావణం సూతో హితం సానుసయం వచః. ౧౦

న భీతోఽస్మి న మూఢోఽస్మి నోపజప్తోఽస్మి శత్రుభిః,
న ప్రమత్తో నసన్న్యస్తో విస్మృతా న చ సత్క్రియా ౧౧

మయా తు హితకామేన యశ శ్చ పరిరక్షతా,
స్నేహ ప్రసన్నమనసా ప్రియ మి త్యప్రియం కృతమ్. ౧౨

నాస్మిన్నర్థే మహారాజ! త్వం మాం ప్రియహితే రతమ్,
కశ్చి ల్లఘు రివానార్యో దోషతో గన్తు మర్హసి. ౧౩

శ్రూయతాం త్వభిధాస్యామి యన్నిమి త్తం మయా రథః,
నదీవేగ ఇ వామ్భో భి స్సంయుగే వినివర్తితః. ౧౪

శ్రమం త వావగచ్ఛామి మహతా రణకర్మణా,

మయిన యూహగలుగుచున్నది. ౭

ఇది శత్రువులు చేయఁదగినపనిగాని వాఁడేలు గోరునట్టి మిత్రుఁడు చేయఁదగినపనిగాదు; నీవిట్లు దుష్కార్యముసేయుట యెంతమాత్రము యుక్తము గాదు. ౮

నీవు నాయొద్ద బహుకాలమున్నా వనునది నీమనసులోనున్నను నేను నీకుఁ గావించినయుపకారములతలంపు నీకుఁ గలిగియున్నను శత్రువై వన్ను వెడకికొని రాకమునుపె శీఘ్రంబున రథమును మఱలించి శత్రువున కభిముఖముగాఁ దోలుము. అని రావణుఁడు సారథితోఁ జెప్పెను. ౯

రావణుని మేలుగోరునట్టి సారథిబుద్ధిహీనుండను రావణుఁడు చెప్పిన పరుషవచనంబులవిని రావణునింజూచి అతని నాక్షేపింపుచు హితకరంబగు నీవచనముఁ బల్కెను. ౧౦

నేను భయమునొందినవాఁడను గాని మూఢుఁడను గాని శత్రువుల బలస లంచముఁ దీసికొని వారలతోఁ జేరినవాఁడను గాని యేమఱుపాటు నొందినవాఁడను గాని నీయందు స్నేహములేనివాఁడను గాని నీవు నాకుఁ గావించిన సత్కారములు మఱచినవాఁడను గాని కాను. ౧౧

మఱియేమన్నను, నేను నీహితముఁగోరి నీకీర్తి సురక్షితముగా నుండుటకై నీయందలి స్నేహంబున నిర్మలమయిన మనస్సుతో నీకుఁ బ్రియముగా నుండునని హితము గావించితిని; అది నీకిపు డప్రియమయినది. ౧౨

మహారాజా! మహానుభావుఁడవగు నీవు ఆయోగ్యుఁడు వల్వఁదునను వానివిధంబున నీసంతోషంబును నీహితంబుసే కోరునట్టి నాయందు ఈవిషయమయి దోషంబు తలంపవలదు. ౧౩

చంద్రోదయముచేఁ బొంగిన సముద్రజలములు నదీవేగమును మఱలించునట్లు నేను యుద్ధమునుండి రథమును మఱలించినందుకుఁ గారణముఁ జెప్పెదను వినుము. ౧౪

వీరుఁడవగు రావణుఁడా! నీవు అప్పుడు చాలసేపు మహాయుద్ధంబుచేసి

నహి తే వీర! సౌముఖ్యం ప్రహర్షం వోపధారయే. ౧౫

రథోద్వహనఖిన్నాశ్చ త ఇమే రథవాజినః,
దీనా ఘర్మపరిశ్రాన్తా గావో వర్షహతా ఇవ ౧౬

నిమిత్తాని చ భూయిష్ఠం యాని ప్రాదుర్భవన్తి నః,
తేషు తేష్వభిపన్నేషు లఘుయా మ్యప్రదక్షిణమ్. ౧౭
దేశకాలౌ చ విజ్ఞేయౌ లఘుణా నీక్షితాని చ,
దైన్యం ఖేదశ్చ హర్షశ్చ రథినశ్చ బలాబలమ్. ౧౮
స్థలనిమ్నాని భూమేశ్చ సమాని విషమాణి చ,
యుద్ధకాలశ్చ విజ్ఞేయో పర స్యాన్తరదర్శనమ్. ౧౯
ఉపయానాపయానే చ స్థానం ప్రత్యపసర్పణమ్,
సర్వం మే తద్రథశ్రేన జ్ఞేయం రథకుటుమ్బినా. ౨౦

తవ విశ్రమహేతోశ్చ తవైషాం రథవాజినామ్,
కౌద్రం వర్జయతా ఖేదం క్షమం కృత మిదం మయా. ౨౧
న మయా స్వేచ్ఛయా వీర! రథోఽయ మపవాహితః,

భర్తృస్నేహపరీతేన మయేదం యత్కృతం ప్రభో!. ౨౨

ఆజ్ఞాపయ యథా తత్త్వం వక్ష్య స్యరినిషూదన!,
తత్కరిష్యా మ్యహం వీర! గతాన్యుజ్యేన చేతసా. ౨౩

యులసట నొందితివి; నీయందు యుద్ధము విషయమయి సాముఖ్యముగాని యుత్సాహముగాని లేకపోయినది. ౧౫

ఈరథాశ్వంబులు రథము లాగిలాగి యలసి దీనంబులయి యొండతొఁ కునకు మిక్కిలియుఁ జెమట పట్టుటవలన సంచికర్షంబునం దడిసిన గోవు లుంబోలె నుండినవి. ౧౬

మనసేనలలో నేయేనిమిత్తంబు లధికముగాఁ గలుగునో అవన్నియు మనకుఁ బ్రతికూలముగానే గలుగుచుండినవి. ౧౭

సారథియగువాఁడు దేశకాలంబులును శుభాశుభనిమిత్తంబులును తన రథికునియొక్కయు నెదిరియొక్కయు అభిప్రాయంబులును తన రథి కునియొక్క యుత్సాహోనుత్సాహంబులును ఆలసటయు బలాబలంబులును భూమియొక్క మిట్టపల్లములు సమప్రదేశంబులు విషమప్రదేశంబులును యుద్ధంబునకు సహాయాసమయంబులును ఎదిరియొక్క ఛిద్రంబులును మతి యు రథమును ఎదిరికి సమీపముగాఁ దోలుటయుఁ బొర్వ్యమునకుఁ దోలుట యు స్థిరంబుగా నిలుపుటయు ఎదిరి కభిముఖముగానే వెనుకకుఁ దిరుగుటయు ఇవన్నియుఁజక్కఁగాఁ దెలిసి రథంబు నడపవలెను. ౧౮-౨౦

శూరుఁడవగు రావణుఁడా! నీకును ఈరథము గుఱ్ఱంబులకును విశ్రాంతి గలుగుటకయ్యెను గొప్ప ఆపాయ మేమియుఁ గలుగకుండుటకై యును యుక్తముగాఁ దలంచి యిట్లు రథము తొలంగఁదోలితినే గాని నిమిత్తము లేకయో నాస్వేచ్ఛగాఁ జేసినవాఁడను గాను. ౨౧

రాజా! నేనేమి గావించితినో ఆది స్వామివైన నీయందలి స్నేహ ముచేతనే చేసితినిగాని వేఱు గాదు. ౨౨

శత్రువుల వధించునట్టి వీరుండవగు రావణుఁడా! ఇప్పు డాజ్ఞాపిం పుము; నీవెట్లు ఆజ్ఞాపించెదవో అదేప్రకారమున నెంతమాత్రము జవదాఁ టక నీయాజ్ఞను మనసార నెఱవేర్చి నీఋణంబు దీర్చుకొ నెదను. అని సారథి రావణునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

సంతుష్ట స్తేన వాక్యేన రావణ స్తస్య సారథేః,
ప్రశ స్యైనం బహువిధం యుద్ధలుబ్ధోఽబ్రవీ దిదమ్. ౪౪

రథం శీఘ్రం మిమం సూత! రాఘవాభిముఖం కురు,
నాహత్వా సమరే శత్రూ న్నివర్తిష్యతి రావణః. ౪౫

ఏవ ముక్త్వా తత స్తుష్టో రావణో రాక్షసేశ్వరః,
దదౌ తస్మై శుభం హ్యేకం హస్తాభరణ ముత్తమమ్. ౪౬

శ్రుత్వా రావణవాక్యం తు సారథి స్సంన్యవర్తత,

తతో ద్రుతం రావణవాక్యచోదితః
ప్రచోదయామాస హయాన్ స సారథిః. ౪౭
స రాక్షసేన్ద్రస్య తతో మహారథః
తదానీం రామస్య రణాగ్రతోఽభవత్.
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షడుత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౬.

సప్తోత్తరశతతమ స్సర్గః.

తతో యుద్ధపరిశ్రాన్తం సమరే చిన్తయా స్థితమ్,
రావణం చాగ్రతో దృష్ట్వా యుద్ధాయ సముపస్థితమ్. ౧
దైవతైశ్చ సమాగమ్య ద్రష్టు మభ్యాగతో రణమ్,
ఉపాగ మ్యాబ్రవీ ద్రామ మగస్త్యో భగవా న్ఋషిః. ౨
రామ! రామ! మహాబాహో! శృణు గుహ్యం సనాతనమ్,
యేన సర్వా నరీ న్వత్స! సమరే విజయిష్యసి. ౩
ఆదిత్యహృదయం పుణ్యం సర్వశత్రువినాశనమ్,

రావణుఁడు సారథిచెప్పిన మాటకు సంతుష్టుఁడై యాసారథిని అనేక విధములుగాఁ బ్రశంసించి యుద్ధంబునేయ నాళగడలుకొన నతనితోఁ నిట్లని పలికెను. ౨౪

సారథీ! ఈరథమును శీఘ్రమున రామున కభిముఖముగాఁ దోలుము, రావణుఁ డెప్పుడైనను యుద్ధంబున శత్రువుల బధింపక మఱలిరాఁడు. అని రావణుండు సారథితోఁ జెప్పెను. ౨౫

రాక్షసనాథుఁడగు రావణుఁడు సారథితో నివ్విధంబునం బలికి సారథి విషయంబున సంతుష్టుఁడై యతనికి సుందరమయిన యుత్తమమగు నొక హస్తాభరణము నొసంగెను. ౨౬

సారథియు రావణునివచనంబువిని యతఁ డాజ్ఞ చొప్పున రథమును మఱలించి యుద్ధాభిముఖముగాఁ దోలుకొనిపోయెను.

అంత నాసారథి రావణునాజ్ఞ చొప్పున శీఘ్రముగా గుఱ్ఱంబులఁ దోలుటయు నమ్మహారథంబు క్షణంబునకు యుద్ధంబున రామున కభిముఖంబుగా నిలిచెను. ౨౭

ఇది నూటయాఱవసర్గము.

నూటయేడవసర్గము.

అంత యుద్ధంబుఁజూచుటకై దేవతలతోఁగూడ వచ్చియున్నభగవంతుఁడును త్రికాలజ్ఞుండునగు నగస్త్యమహర్షి రాముఁడు యుద్ధంబున నలసట నొంది మఱల యుద్ధంబునకువచ్చి తనముందట నిలుచున్న రావణుం గని చింతనొంది యుండుటం జూచి రామునియొద్దకువచ్చి యిట్లని పలికెను.౧,౨

రామా! రామా! మహాబాహుఁడా! నాయనా! నీవేస్తోత్రమున సమస్తశత్రువులను యుద్ధంబునజయింపఁగలవోఅట్టిపరమరహస్యంబునుసనాతనంబును బవిత్రంబును సమస్తశత్రువుల నశింపఁజేయునదియు జయప్రదంబును

జయావహం జపే న్నిత్య మక్షయ్యం పరమం శివమ్. ౪
సర్వమఙ్గళమఙ్గళ్యం సర్వపాపప్రణాశనమ్,
చిన్తాశోకప్రశమన మాయుర్వర్ధన ముత్తమమ్. ౫

రశ్మిమన్తం సముద్యన్తం దేవాసురనమస్కృతమ్,
పూజయస్వ వివస్వన్తం భాస్కరం భువనేశ్వరమ్. ౬

సర్వదేవాత్మకో హ్యేష తేజస్వీ రశ్మిభావనః,
ఏష దేవాసురగణా న్లోకా న్పాతి గభస్తిభిః. ౭

ఏష బ్రహ్మా చ విష్ణు శ్చ శివ స్స్కన్దః ప్రజాపతిః,
మహేన్ద్రో ధనదః కాలో యమ స్సోమో హ్యపాంపతిః. ౮

పితరో వసవ స్సాధ్యా హ్యశ్వినౌ మరుతో మనుః,
వాయు ర్వహ్నిః ప్రజాప్రాణ ఋతుకర్తా ప్రభాకరః. ౯

నిత్యంబును ఆత్మీయమయిన ఫలముగలదియు పరమమంగళప్రదంబును సమస్తమంగళంబులకును మంగళంబును సమస్తపాపనాశనంబును ఆధివ్యాధిహారంబును ఆయుర్వృద్ధికరంబును సర్వస్తోత్రంబులలోను ఉత్తమంబునగు పరబ్రహ్మప్రతిపాదకమయిన ఆదిత్యహృదయం బనుస్తోత్రమును నీకుపదేశించెదను వినుము. 3-1

నీవు నువ్విష్ణుండగుటచేఁ బ్రళయకిరణములు గలవాఁడును (అంతరంగభక్తులచే నుపాసింపఁ బడువాఁడును) ఉదయమును బొందుచున్నవాఁడును దేవాసురులచే నమస్కృతుండును ఇతరతేజస్సుల నన్నిటిని బరిభవించునట్టి మహాతేజస్సుగలవాఁడును జంద్రసూర్యప్రభృతులకును తేజమునొసంగువాఁడునగు సమస్తలోకనియామకుఁడు బరమాత్మను ఇమ్మహాస్తోత్రముచే నారాధింపుము. 2

ఆదిత్యమండలాంతర్వర్తియగు నీపురుషుండు సమస్తదేవతలకు నాత్మభూతుండు తనతేజస్సుచే సమస్తతేజస్సులను దిరస్కరించువాఁడు; కిరణంబుల సమస్తలోకంబులకు ఉత్పత్తిస్థితిసంహారంబులు సేయువాఁడు (భక్తులకు మోక్షంబునొసంగువాఁడు) ఈతఁడె కిరణంబులచే వర్షాదులుగల్గించి దేవాసుర ప్రభృతిసమస్తలోకంబులను రక్షించును. 2

ఈతఁడే సమస్తదేవతలును శరీరముగాఁగలవాఁడు. ఇతఁడు బ్రహ్మ. ఇతఁడెవిష్ణువు. ఇతఁడేశివుఁడు. ఇతఁడేకుమారుఁడు. ఇతఁడే నవప్రజాపతులును. ఇతఁడె దేవేంద్రుండును. ఇతఁడె కుబేరుండును ఇతఁడే మృత్యువు. ఇతఁడే యముఁడు. ఇతఁడె చంద్రుఁడు. ఇతఁడె వరుణుఁడు. 3

ఇతఁడె పితృదేవతలు. ఇతఁడె అష్టవసువులు. ఇతఁడెసాధ్యులు. ఇతఁడె యశ్వినీదేవతలు. ఇతఁడె మరుత్తులు. ఇతఁడే మనువు ఇతఁడేవాయువు. ఇతఁడెయగ్ని. ఇతఁడెప్రాణము ఇతఁడె ఋతంతొదిబుతువులకుఁ గారణమయిన సూర్యుఁడు (సమస్తభక్తులచేతను బొందఁబడువాఁడు, సమస్తకార్యములకును ప్రేరకుఁడు సూర్యుఁడు). 4

ఆదిత్య స్సవితా సూర్యఃఖగఃపూషా గభస్తిమాన్,
సువర్ణసదృశో భానుర్హిరణ్యరేతా దివాకరః. ౧౦

హరిదశ్వ స్సహస్రార్చి స్సప్తసప్తిర్మరీచిమాన్,
తిమిరోన్మథన శ్శమ్భు స్త్వష్టా మార్తాణ్డ అంశుమాన్. ౧౧

హిరణ్యగర్భ శ్శిశిర స్తపనో భాస్కరో రవిః,
అగ్నిగర్భోఽదితేఃపుత్ర శ్శఙ్ఖ శ్శిశిరనాశనః. ౧౨

వ్యోమనాథ స్తమోభేదీ ఋగ్యజుస్సామపారగః,
ధనవృష్టి రపాం మిత్రో వింధ్యవీథీ ప్లవఙ్గమః ౧౩

ఆతపీ మణ్డలీ మృత్యుఃపిఙ్గళ స్సర్వతాపనః,
కవి ర్విశ్వో మహాతేజా రక్త స్సర్వభవోద్భవః. ౧౪

నీవు ఆదితియొక్క పుత్త్రుడవు. జగత్తును గలిగించువాడవు. ఆకాశమునఁ దిరుగువాడవు. జగత్తును బోషించువాడవు. ప్రశస్తములయిన కిరణములు గలవాడవు మంచిపర్ణములు అవఁగా ఱెక్కలుగలవాడవు. తపింపఁజేయువాడవు. బంగారముతో సమానుఁడవు. ప్రకాశించువాడవు. బంగారువికారమయిన శేతస్సుగలవాడవు. పగటిని జేయువాడవు. ౧౦

నీవు ఆకుపచ్చనివన్నెగల గుఱ్ఱములు గలవాడవు. వేయికిరణములు గలవాడవు సప్తయను గుఱ్ఱముగలవాడవు. ప్రశస్తకిరణములు గలవాడవు. చీఁకటిని బోఁగొట్టువాడవు. సుఖము గలిగించువాడవు సమస్తనామరూపములను సంహరించువాడవు బ్రహ్మాండము మృతముకాఁగా బుట్టినవాఁడవు ప్రకృష్టకిరణములు గలవాఁడవు. ౧౧

నీవు బంగారువికారమైన అండము గర్భమందుఁగలవాడవు చల్లనివాడవు తపింపఁజేయువాడవు. ప్రకాశము సేయువాడవు శబ్దించువాడవు. పగటియందు అగ్నిగర్భమందుఁ గలవాడవు. ఆదితిదేవియొక్క కొడుకవు. ప్రళయకాలంబున నిర్వ్యాపారముగా శాంతుఁడవగువాడవు. మంచును బోఁగొట్టువాడవు. ౧౨

నీవు ఆకాశమునకుఁ బ్రభుఁడవు. చీఁకటిని బోఁగొట్టువాడవు. (రాహువును భేదించువాడవు) ఋగ్వేదము యజుర్వేదము సామవేదము అను వేదములయొక్క పారమును బొందినవాడవు. అధికమయిన వృష్టిగలవాఁడవు జలములకు స్నేహితుఁడవు. వింధ్యపర్వతమునొక్క మార్గమునందు అనఁగా ఆకాశమార్గమునందు శీఘ్రముగాఁ బోవువాడవు. ౧౩

నీవు ఎండగలవాడవు. గుండ్రమైన ఆకారముగలవాడవు శత్రులను జంపువాడవు (ఉదయకాలమందు) గోరోజనపు వన్నెగలవాడవు. (మధ్యాహ్నమునందు) సమస్తమును తపింపఁజేయువాడవు. వ్యాకరణము మొదలయిన సమస్తశాస్త్రములను ప్రవర్తింపఁ జేసినవాడవు. సమస్తమును నిర్వహించువాడవు అధికములైన కాంతులుగలవాడవు. భక్తులయందు రాగముగలవాడవు. సమస్తములైన కార్యములకు కారణభూతుఁడవు. ౧౪

నక్షత్రగ్రహతారాణా మధిపో విశ్వభావనః,
తేజసామపి తేజస్వీ ద్వాదశాత్మన్నమోఽస్తు తే. ౧౫

నమ ఊర్వాయ గిరయే పశ్చిమే గిరయే నమః,
జ్యోతిర్గణానాం పతయే దినాధిపతయే నమః. ౧౬

జయాయ జయభద్రాయ హర్యశ్వాయ నమో నమః,
నమో నమ స్సహస్రాంశో! ఆదిత్యాయ నమో నమః. ౧౭

నమ ఉగ్రాయ వీరాయ సారఙ్గాయ నమో నమః,
నమః పద్మప్రబోధాయ మార్తాణ్డాయ నమో నమః. ౧౮

నీవు ఆశ్వినాద్యి నక్షత్రములకు గ్రహములకు సాధారణ నక్షత్రములకును. నాథుఁడవు. ప్రపంచమును నిలుపువాఁడవు. తేజస్సులలో అధిక తేజస్సు గలవాఁడవు. నగు పండ్రెండుమూర్తులు గలవాఁడా! నీకొఱకు నమస్కారము. ఆగుఁగాక. ౧౫

తూర్పుకొండపైనున్న నీకునమస్కారము. పడమటికొండపైనున్న నీకు నమస్కారము. (తూర్పుపడమటి కొండలయందు ఆంతర్యామివైన నీకు నమస్కారము) జ్యోతిర్గణములకు నాథుఁడవగు నీకు నమస్కారము. ముక్తులగు వారలకుఁ బ్రాప్యస్థానమవగు నీకు నమస్కారము దిసమును జేయునట్టినీకునమస్కారము (సూర్యమండలాంతర్యామివగు నీకు నమస్కారము). ౧౬

ఆ ప్రతిహతశుయిన పరాక్రమముగలవాఁడవగు నీకునమస్కారము గావించెదను (భక్తులకు సంసారజయంబుగల్గించువాఁడవైన నీకు నమస్కారము చేసెదను). జయంబును మంగళంబును ఒసంగువాఁడవైన నీకువందనము గావించెదను. హరితవర్ణముగు గుఱ్ఱములగూర్చునియం దంతర్యామివైన నీకుఁ బ్రణతి యొనర్చెదను (నునోహరములగు గరుడవృషభాది వాహనములుగలనీకు మ్రొక్కెదను) వేయికిరణంబులుగల సూర్యునియం దంతర్యామివైనవాఁడా! (మితిలేనిమహాతేజముగలవాఁడా! నీయంశములయిన సమస్తజీవులకు నాధారభూతుఁడా!) నీకుఁ బ్రణామంబుగావించెదను. ఆదిత్యమండలంబునయోగులచేఁ జూడఁబడునట్టి నీ కభివందనముచేసెదను. ౧౭

ఉపాసకులు కానివారలకు భయంకరుఁడవైన నీకు నమస్కారము. సర్వప్రాణులనుత్తత్తూర్వకర్తానుసూపంబుగాఁ గర్మయంగుఁ బ్రేరించువాఁడవైన నీకునమస్కారము. శీఘ్రముగా నడచువాఁడవైన (సారథిమును గ్రహించువాఁడవైన ఓంకార ప్రతిపాద్యుఁడవైన హంసావతారరూపుఁడవైన) నీకు నమస్కారము. కమలములను వికసింపఁజేయువాఁడవైన (భక్తులహృదయకమలమును సదావికసింపఁజేయువాఁడవైన) నీకునమస్కారము బ్రహ్మాండము ప్రలయము నొందినపుడు మరల సృజించుటకై యున్నవాఁడవైన నీకు నమస్కారము. ౧౮

బ్రహ్మేశానాచ్యుతేశాయ సూర్యాయాదిత్యవర్చసే,
భాస్వతే సర్వభక్షాయ రౌద్రాయ వపుషే నమః. ౧౯

తమోఘ్నాయ హిమఘ్నాయ శత్రుఘ్నాయామితాత్మనే,
కృతఘ్నఘ్నాయ దేవాయ జ్యోతిషాం పతయే నమః. ౨౦

తప్తచామీకరాభాయ వహ్నయే విశ్వకర్మణే,
నమస్తమోభినిఘ్నాయ రుచయే లోకసాక్షిణే. ౨౧

నాశాయ చైవ సృష్టానాం భూతానాం తదేవ సృజతి ప్రభుః,

బ్రహ్మ విష్ణు శివులకును నియామకుఁడవయి పరబ్రహ్మరూపుఁడవయిన నీకునమస్కారము. సమస్తప్రాణులను ఆయుష్యకర్మంబులందుఁ బోషించువాఁడవైన నీకు నమస్కారము. సూర్యమండలమునందుఁ దేజోరూపుఁడవయిన నీకు నమస్కారము. సమస్తతేజస్సులకును కారణమయిన మహాతేజస్సుగలవాఁడవయిన నీకు నమస్కారము. ప్రళయకాలమున సమస్తమును సంహరించువాఁడవయిన నీకు నమస్కారము. అప్పుడు భీయంకరమయిన యాకారముగలవాఁడవయిన నీకు నమస్కారము. ౧౯

అంధకారమును బోఁగొట్టువాఁడవయిన (అజ్ఞానమునుబోఁగొట్టువాఁడవయిన) నీకు నమస్కారము. భక్తులకు శీతోష్ణాదిద్వంద్వములసహించుసామర్థ్యమునొసంగువాఁడవయిన నీకునమస్కారము. ఆశ్రితులశత్రువులను బధించువాఁడవైన (శత్రువులయిన యింద్రియములను జయించుశక్తిని భక్తులకుఁ బ్రసాదించువాఁడవయిన) నీకు నమస్కారము. దేశవస్తుకృత త్రివిధపరిచ్ఛేదశూన్యుఁడవయిన (అపరిమితమహిమగలవాఁడవయిన) నీకు నమస్కారము. సమస్త పాపులను విశేషించి కృతఘ్నులను శిక్షించువాఁడవయిన నీకు నమస్కారము. సృష్టిస్థితిసంహారములచేఁ గ్రీడించువాఁడవైన (స్వయంప్రకాశుఁడవయిన) నీకు నమస్కారము. చంద్రసూర్యాది సమస్తజ్యోతిర్వర్గమునకును బ్రకాశము నొసంగుటచే నాథుఁడవయిన నీకు నమస్కారము. ౨౦

మేలిబంగారువంటి మేనుగలవాఁడవైననీకు నమస్కారము. అగ్నిరూపుఁడవైన (సమస్తలోకములకును ఆధారభూతుఁడవైన) నీకు నమస్కారము. అంధకారమును నశింపఁజేయువాఁడవైన (అజ్ఞానమును నశింపఁజేయువాఁడవైన) నీకు నమస్కారము. సమస్తమునందును బ్రకాశరూపుఁడవైన (స్వయంప్రకాశరూపుఁడవైన) నీకు నమస్కారము. లోకులు చేయు సమస్తకర్మములకును సాక్షీభూతుఁడవైన నీకు నమస్కారము. ౨౧

సర్వలోకనియామకుఁడయిన యీదేవుండే సమస్తప్రపంచమును ప్రల

పాయ త్యేష తప త్యేష వర్ష త్యేష గభస్తిభిః. ౨౨

ఏష సుప్తేషు జాగర్తి భూతేషు పరినిష్ఠితః,

ఏష చైవాగ్నిహోత్రం చ ఫలం చైవాగ్నిహోత్రిణామ్. ౨౩

వేదాశ్చ క్రతవశ్చైవ క్రతూనాం ఫల మేవచ,

యాని కృత్యాని లోకేషు సర్వ ఏష రవిర్ప్రభుః. ౨౪

ఏన మాపత్సు కృచ్ఛ్రేషు కాన్తారేషు భయేషుచ,
కీర్తయ న్పురుషః కశ్చి న్నావసీదతి రాఘవ!. ౨౫

పూజయ స్వైన మేకాగ్రో దేవ దేవం జగత్పతిమ్,
ఏత త్త్రిగుణితం జప్త్వా యుద్ధేషు విజయిష్యసి. ౨౬

అస్మిన్ క్షణే మహాబాహో! రావణం త్వం వధిష్యసి,

ఏవ ముక్త్వా తదాఽగస్త్యో జగామ చ యథాగతమ్. ౨౭

యకాలంబున సంహరించును. మరల నా ప్రపంచమునె సృజియించును. ఈతఁ డె కిరణములచేఁ దాపము కల్గించి శోషిల్లం జేయును. వర్షంబును గురియించును. 22

భూతంబులు నిద్రించియున్నప్పుడును ఇతఁడు ఆభూతంబుల యున్నిటియంగును అంతర్యామిత్వంబున వ్యాపించినవాఁడై మేలుకొనియుండును.

ఆగ్నిహోత్రమును అగ్నిహోత్రముయొక్క ఫలమును ఈసుహోపురుషుఁడే. 23

ఇతఁడె వేదములు. ఇతఁడె యజ్ఞములు. యజ్ఞములచేఁ బొందఁదగిన ఫలమును ఇతఁడె.

మఱియు లోకంబున నేయేకర్మములు చేయఁబడుచున్నవో వానికన్నిటికిని సర్వాత్మకుఁడయిన సూర్యమండలాంతర్వర్తియగునీహిరణ్మయపురుషుఁడు నియామకుఁడును ఫలప్రదాతయు. 24

రాముఁడా! ఇందు వర్ణాశ్రమాద్యధికారినియమములేదు. ఎవ్వఁడైనను ఆపదలుగలిగినపుడుగాని కష్టమువచ్చినపుడుగాని అడవిమార్గంబులం గాని యితరభయంబులు గల్గినపుడు గాని యీ యాదిత్యహృదయస్తోత్రమును బఠించినచో నతఁడు ఆపదలం బాసి నిర్భయుండై సుఖము నొందగలఁడు.

నీవు మనసునిశ్చలముగానిలిపి దేవతలకును దేవుండును జగన్నాథుఁడు నగునీదేవుని యియ్యాదిత్యహృదయస్తోత్రంబునం బూజింపుము. ఈయాదిత్యహృదయస్తోత్రమును మూఁడుమాఱులు జపింతువేని యుద్ధంబులందు జయమునొందఁగలవు. 25

మహాబాహుఁడవగు రాముఁడా! నీ వీయాదిత్యహృదయమును జపింపుము. నిశ్చయముగనె రావణుఁవధింపఁగలవు. అని యగస్త్యుఁడు రామునకుఁ జెప్పెను.

అంత నగస్త్యమహర్షి యివ్విధంబునఁ బల్కి తా వచ్చినదారిం బోయెను. 26

ఏత చ్ఛ్రుత్వా మహా తేజా నష్టశోకోఽభవ త్తదా,
ధారయామాస సుప్రీతో రాఘవ ప్రయతాత్మవాన్. ౨౬

ఆదిత్యం ప్రేక్ష్య జప్త్వా తు పరం హర్ష మవా ప్తవాన్,
త్రి రాచమ్య శుచి ర్భూత్వా ధనురాదాయ వీర్యవాన్. ౨౭

రావణం ప్రేక్ష్య హృష్టాత్మా యుద్ధాయ సముపాగమత్,
సర్వయత్నేన మహతా వధే తస్య ధృతోఽభవత్. ౩౦
అథ రవి రవద న్నిరీక్ష్య రామం
ముదితమనాఘ పరమం ప్రహృష్యమాణః,
నిశిచరపతిసంక్షయం విదిత్వా
సురగణమధ్యగతో వచ స్త్వరేతి. ౩౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౭.

అష్టోత్తరశతతమ స్సర్గః.

స రథం సారథి ర్హృష్టఘ పరసైన్యప్రధర్షణమ్,
గన్ధర్వనగరాకారం సముచ్ఛ్రితపతాకినమ్. ౧
యుక్తం పరమసంపన్నై ర్వాజిభి ర్హేమమాలిభిః,
యుద్ధోపకరణైఘ పూర్ణం పతాకాధ్వజమాలినమ్. ౨
గ్రసన్త మివ చాకాశం నాదయన్తం వసున్ధరామ్,
ప్రణాశం పరసైన్యానాం స్వసైన్యానాం ప్రహర్షణమ్. ౩
రావణస్య రథం శీఘ్రం చోదయామాస సారథిః,

తమాపతన్తం సహసా స్వనవన్తం మహాస్వనమ్. ౪

అప్పుడు మహాతేజోఁడగు రాముఁడు ఇమ్మహాస్తోత్రమును విన్నంతనె మనసునందలి చింతలుదలి పరమసంతుష్టుఁడై పరిశుద్ధుఁడయినపనస్సుతో ఆదిత్యహృదయప్రతిపాద్యుఁడగు దేవదేవుని ధ్యానించెను. 27

రాముఁడు ఆచమనముచేసి శుచి యయి సూర్యునిజూచుచు (ఆదిత్యమండలాంతర్వర్తి పరమాత్మను ధ్యానముచేయుచు) ముమ్మాఱు ఆదిత్యహృదయస్తోత్రమునుజపించి యినుమడికొయినపరాక్రమంబుగలవాఁడై పరమహర్షంబునొంది ధనుస్సు చేతం బట్టెను. 28

రాముఁడు ఆంత రావణుంజూచి సంతుష్టుఁడై సమస్తప్రయత్నంబుల నతనివధింప నిశ్చయించి యుద్ధంబు సేయుటకై సమీపించెను. 30

ఆంత సూర్యునుండిలాంతర్గతుఁడయిన హిరణ్మయుండగు నమ్మహాపురుషుఁడు తన్ను దేవతాసమూహంబు పరిషేవించి కొలువ పరమసంతుష్టుఁడై పులకితదేహుండై రామునకుం బొడసూపి రామునిఁజూచి "రాక్షసరాజయినరావణుఁ నాశమునొందఁగలఁడని యెఱుంగుము. త్వరపడుము" అనిపలికెను.

నూటయేడవ సర్గము.

నూటయొకనిమిదవసర్గము.

అంత మాతలి సంతుష్టుఁడై శత్రుసైన్యంబులం గలఁచి నశింపఁ జేయునది యు స్వసైన్యంబులకు సంతోషంబుగల్గించునది యు గంధర్వనగరము లెల నాశ్చర్యావహంబును ఉన్నతములయిన పెక్కుధ్వజములు గలది యు మిక్కిలియు వేగవంతంబులయిన కాంచనభూషితంబులగు గుఱ్ఱంబులతోఁ గూడినది యు యుద్ధసాధనములయిన యాయుధములతో నిండినది యు అత్యున్నతంబగు నవయవమున నాకాశంబును గ్రసించునట్లు చూపట్టునది యు భూమి యంతయు ధ్వనించునట్లు మహాధ్వని గలది యునగు రావణునిమహారథమును శీఘ్రముగాఁ దోలెను. 1, 3

సకేంద్రుఁడగు రామచంద్రుఁడు అట్లు రాక్షసేంద్రుఁడగురావణుని

రథం రాక్షసరాజస్య సరరాజో దదర్శ హ,

కృష్ణవాజిసమాయుక్తం యుక్తం రౌద్రేణ కర్మణా. ౫౫
తటిత్పతాకాగహనం దగ్ధ్వా తేన్ద్రాయుధాయుధమ్,
శరధారా విముఞ్చన్తం ధారాసార మివామ్బుదమ్. ౬
తం దృష్ట్వా మేఘసంకాశ మాపతన్తం రథం రిపోః,
గిరే రవ్రజ్రభిగ్నస్య దీర్యత స్సదృశస్వనమ్. ౭
విస్ఫారయన్తం వేగేన బాలచన్ద్రనిభం ధనుః,
ఉవాచ మాతలిం రామ స్సహస్రాక్షస్య సారథిమ్. ౮
మాతలే! పశ్య సంరబ్ధ మాపతన్తం రథం రిపోః,
యథా పరమ్యం పతతా వేగేన మహతా పునః. ౯
సమరే హన్తు మాత్మానం తథా తేన కృతా మతిః,

త దప్రమాద మాతిష్ఠన్ ప్రత్యుద్గన్మ రథం రిపోః. ౧౦
విధ్వంసయితు మిచ్ఛామి వాయు ర్మేఘ మి వోత్థితమ్,

అవిక్లబ మసంభ్రాన్త మవ్యగ్రహృదయేక్షణమ్. ౧౧
రశ్మిసంచారనియతం ప్రచోదయ రథం ద్రుతమ్,

కామం న త్వం సమాధేయ పురందరరథోచితః. ౧౨
యుయుత్సు రహ మేకాగ్రః స్మారయే త్వాం నశిక్షయే,

పరితుష్ట స్స రామస్య తేన వాక్యేన మాతలిః. ౧౩
ప్రచోదయామాస రథం సురసారథిస త్తమః,

మహారథంబు ఘంటలు మొదలగువానిచే మ్రోయుచు మహాధ్వనితో వచ్చుటం జూచెను. ౪

నల్లనగుట్టలు పూర్చినదియు రౌద్రాకారంబున వెలుంగుచున్నదియు మెఱుపులనంటి ధ్వజంబులును ఇంద్రధనుస్సులనంటి మహాధనుస్సును గలిగి బాణంబులు వర్షించుచు మహావర్షంబు గురియుమేఘంబువలె నున్నదియు నగు రావణుని మహారథంబు వచ్చుటంజూచి రాముండు వజ్రాయుధాభి హతంబయి పగులునట్టి పర్వతంబుశబ్దించు మహాధ్వనివంటి ధ్వనిగల్గునట్లు మండలాకారమయిన ధనుస్సును శబ్దింపఁజేయుచు దేవేంద్రసారథియయిన మాతలింజూచి యిట్లనిపలికెను. ౫-౮

మాతలీ! శత్రువుయొక్క రథము వేగముగా వచ్చుచున్నది చూడుము. ఈ రావణుండు ఇప్పుడు మరల వచ్చునపుడు వేగంబున సవ్యప్రదక్షిణం బుగా వచ్చుచున్నాఁడు కావున నితఁడు యుద్ధంబున హతుఁడగుట నిశ్చ యము. ౯

ఇట్లవుటంజేసి నీవు వేగుజుపాటునొందక క్రమంబుగా రావణురథ మును కభిముఖంబుగా మనయురదంబు దోలుము; వాయువు ఆకాశంబునం గ్రమ్మిన మేఘముం బాఱఁదోలునట్లు నీ నితిని వధించిపుచ్చెదను ౧౦

నీవు భయంబునొందక ప్రమత్తుండవుగాక మనస్సునంగాని దృష్టి యందుగాని కలఁతనొందక పగ్గంబులఁ గ్రమంబుగాలాగుచు రథంబు శీఘ్రంబుగా నడపుము. ౧౧

నీవు దేవేంద్రునంతటివానిరథమునకు సారథ్యమునేయువాఁడవు కావున నీకు శ్రమవిషయ మంతగాఁ జెప్పనలసినదిలేదు. వాస్తవమే. అయినను నేనుయుద్ధ మునేయుసమయంబు కావున జాగరూకుండవై నీకు జ్ఞాపకపఱచెదనుగాని ఉపదేశించువాఁడనుగానను. అని రాముండు మాతలితోఁ జెప్పెను. ౧౨

శ్వేతసారథిశ్రేష్ఠుండగు నమ్మాతలిరాముని మాటనువిని పరమసంతుష్టుఁ డై రథంబు దోలెను. ౧౩

అపసవ్యం తతశ్చ కుర్వన్ రావణస్య మహారథమ్. ౧౪
చక్రోత్థితైస్తేన రజసా రావణం వ్యధమానయత్,

తతశ్చ క్రుద్ధో దశగ్రీవస్తామ్రవిష్ఫారితేక్షణః. ౧౫
రథప్రతిముఖం రామం సాయకైరవధూనయత్,
ధర్షణామర్షితో రామో ధైర్యం రోషేణ లమ్భయన్. ౧౬
జగ్రాహ సుమహావేగమైన్ద్రం యుధి శరాసనమ్,
శరాంశ్చ సుమనోజ్ఞాగ్ర్యాన్ సూర్యరశ్మిసమప్రభాన్. ౧౭

తదో పోథం మహద్యుద్ధ మన్యోన్యవధకాఙ్క్షిణోః,
పరస్పరాభిముఖయోర్దృప్తయోరివ సింహయోః. ౧౮

తతో దేవాస్సగన్ధర్వా స్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః,
సమేయుర్ద్రష్టుం రావణరామయోర్యుద్ధకాఙ్క్షిణః. ౧౯
సముత్పేతుర్ రథోత్పాతా దారుణా రోమహర్షణాః,
రావణస్య వినాశాయ రాఘవస్య జయాయ చ. ౨౦

ఎవర్ష రుధిరం దేవో రావణస్య రథోపరి,
వాతా మణ్డలినస్తీక్ష్ణా హ్యపసవ్యం ప్రచక్రమురు. ౨౧
మహద్గృధ్రకులం చాస్య భ్రమమాణం నభస్థలే,
యేన యేన రథో యాతి తేన తేన ప్రధావతి. ౨౨
సంధ్యయా చావృతా లజ్జా జపాపుష్పనికాశయా,
దృశ్యతే సంప్రదీప్తేవ దివసేఽపి వసుంధరా. ౨౩
సనిర్ఘాతా మహోల్కాశ్చ సంప్రచేరుర్మహాస్వనాః,
విషాదయన్తో రక్షాంసి రావణస్య తదాఽహితాః. ౨౪

అంత సమ్మాతలి రావణుని రథంబు సప్రదక్షిణంబుగాఁ జేయుచుఁ దనయురదంబుఁ బ్రదక్షిణంబుగాఁ బఱపి చక్రోద్ధతికి రేఁగినదుమ్ముచే రావణుని చలించునట్లు చేసెను. ౧౪

అంత రావణుండు కుపితుఁడై కన్నులం గెంజాయగఁగుర నుటమి చూచుచు తనరథంబున కభిముఖుండై నిలిచినరాముని బాణంబులఁ బ్రహరించెను.

మహాపరాక్రమశాలియగురాముఁడు అట్లు ధర్షించుటకుఁ గుపితుండై రోషావేశంబున ధైర్యం బినుమడింప యుద్ధంబున మాతలి దెచ్చియిచ్చిన మహావేగంబగు సైంద్రధనుస్సును సూర్యకిరణ సమానములయిన తీక్ష్ణబాణములనుం గ్రహించెను. ౧౬,౧౭

అంతఁ బరస్పరాభిముఖములయి యొకదానినొకటి ఐదింపఁగోరి చెలరేఁగినమత్తేంబులగు సింహాములకైవడి నారామరావణు లయుద్ధము సేయ నారంభించిరి. ౧౮

అంత దేవతలును గంధర్వులును సిద్ధులును మహర్షులును రావణునివినాశంబుఁ గోరినవారలుకావున ఆరామరావణుల యుద్ధంబుఁ జూడనిచ్చిరి. ౧౯

అంత రావణుని మరణంబును రాముని జయంబును సూచించునట్టి భయంకరములును గనుత్పాటు గలిగించునవియునగు మహోత్పాతంబులు చూపట్టినవి. ౨౦

రావణునియురదముమీఁద మేఘము నెత్తురు వర్షించెను. భయంకరములయిన నుడిగాడ్పులు ప్రదక్షిణముగాఁ జుట్టినవి. ౨౧

గద్ద లనేకంబులు ఆకాశంబున గుంపుగా రావణురథము వీయేమార్గంబునంబోవునో ఆయామార్గంబున వెంబడించి తిరిగెను. ౨౨

పగటియందుఁగూడ లంకాపురియంతయు సంధ్యారాగంబు క్రమ్ముటవలన లంకాభూమియంతయు మండుచున్నట్లు గానంబడెను. ౨౩

పిడుగులును పెద్దరొదలును మహాధ్వనులతోఁ బడినవి. అవి రావణునివినాశంబు సూచించుటంజేసి రాత్రులు దిగులొందిరి. ౨౪

రావణశ్చ యత స్తత్ర సంచచాల వసుంధరా,
రక్షసాం చ ప్రహరతాం గృహీతా ఇవ బాహవః. ౨౫

తామ్రారపీతా శ్శితా శ్చైవతారపతితా సూర్యరశ్మయః,
దృశ్యన్తే రావణ స్యాగ్రే పర్వత స్యేవధాతవః. ౨౬

గృధ్రై రనుగతా శ్చాస్య సమన్తాత్ జ్వలనం ముఖైః,
ప్రణేదు ర్భుఖి చిఖ్ఖి న్యస్య సంరబ్ధ మశివం శివాః. ౨౭
ప్రతికూలం పవౌ వాయూ రణే పాంసూన్ సమాకిరన్,
తస్య రాక్షసరాజస్య కుర్వ న్దృష్టిం విలోసవమ్. ౨౮
నిపేతు రిన్ద్రాశనయ స్సనిర్ఘాతా చాస్య సనుస్థతః,
దుస్విషహ్యాస్వనా ఘోరా వినా జలధరస్వనమ్. ౨౯

దిశశ్చ ప్రదిశ స్సర్వా బభూవు స్తిమిరావృతాః,
పాంసువర్షేణ మహతా దుర్దర్శం చ నభోఽభవత్. ౩౦
కుర్వ న్తస్యగ కలహం ఘోరం శారికా స్తద్రథం ప్రతి,
నిపేతు శ్శతశ స్తత్ర దారుణం దారుణారుతాః. ౩౧
జఘునేభ్య స్సృక్కిణీంశ్చ నేత్రేభ్యోఽశ్రూణి సన్తతమ్,
ముముచు స్తస్య తురగా స్తుల్య మగ్నించ వారిచ. ౩౨
ఏవంప్రకారా బహవ స్సముత్పాతా భయానహాః,
రావణస్య వినాశాయ దారుణా స్సంప్రజజ్ఞిరే. ౩౩
రామ స్యాపి నిమిత్తాని సామ్యాని చ శుభానిచ,
బభూవు ర్జయశంసీని ప్రాదుశ్చక్రాని సర్వశః. ౩౪
నిమిత్తాని చ సామ్యాని రాఘవస్య జయాయ చ,
దృష్ట్వా పరమసంహృష్టో హతం మేనే చ రావణమ్. ౩౫

రావణుఁడున్నవైపున భూమి చలనంబునొందెను.

రాక్షసులు యుద్ధంబునఁ బ్రహరించునపుడు వారిచేతులు పట్టుకొని పోయినట్లుండెను. ౨౫

సూర్యకిరణంబులు తెల్లగాను నల్లగాను ఎఱ్ఱగాను బీతివర్ణంబుగాను రావణునిదేహంబునం బ్రసరించి పర్వతంబుపైనుండు గైరికధాతువులంబోలెఁ బ్రకాశించినవి. ౨౬

నక్కలు గర్దభతోఁగూడినవై భోళ్ళ నిష్ప్రగ్రక్కుచు రావణుని మొగంబుఁజూచి భయంకరముగా నఱచుచు నమంగళంబు సూచించినవి. ౨౭

యుద్ధంబున రెచ్చుగాలిరేఁగి రాక్షసరాజయిన రావణునికిఁ గన్నులగ పడకుండునట్లు గుమ్ముచల్లుచుఁ బ్రతిహతంబుగా వీచెను ౨౮

ఎంతమాత్రము మేఘములేకయు రావణునిసైన్యంబునవంతటను భయంకరాకారంబులును సహోపఘాతని మహోధ్వని గలవియ్యెను ఘోషవులును బిడుగులును బడినవి. ౨౯

దిశలును విదిశలును ఆంతటను జీఁకట్లుక్రమ్మినవి. పరాగములు వర్షించుటచేత నాకాశంబునఁ గన్నెత్తిచూచి నలవికాదయ్యె 30

ఆయుద్ధమున గోరింకలు భయంకరముగా యుద్ధంబునేయుచు భయంకరముగాఁ గూయుచు నారథముమీఁదఁజూచుచులకు ప్రేఁగెవాలినవి 31

రావణుని గుఱ్ఱములు జఘనంబులనుండి అగ్నికణములను నేత్రంబులనుండి కన్నీళ్ళను ఇట్లు ఆగ్నిఁ జలమును సమముగా నెడతెగక విడలినవి

ఇట్లు భయంకరంబులును వినాశసూచకంబులునగు పెక్కు దుర్నిమిత్తములు సంజాతంబుఁయి రావణవినాశంబుసూచించినవి. 33

మఱియు నల్లు రామునకు విజయసూచకములును భయనాశనంబులును మంగళకరములు సగు ననేకశుభనిమిత్తంబులును ఆంతటం గానంబడెను.

రాముఁడు తనకుజయసూచకములగు శుభనిమిత్తంబులు దోఁచుటయు రావణునకు వినాశసూచకములగు దుర్నిమిత్తములు దోఁచుటయుంజూచి

తతో నిరీక్ష్యాత్మగతాని రాఘవో
రణే నిమిత్తాని నిమిత్తకోవిదః,
జగామ హర్షంచ పరాం చ నిర్వృతిం
చకార యుద్ధే వ్యధికం చ విక్రమమ్. 3౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౮.

నవోత్తరశతతమ స్సర్గః.

తతస్తు ప్రవృత్తం సుక్రూరం రామరావణయోస్తదా,
సుమహద్ఘోరరూపం యుద్ధం సర్వలోకభయావహమ్. ౧

తతో రాక్షససైన్యంచ హరీణాంచ మహాబలమ్,
ప్రగృహీతప్రహరణం నిశ్చేష్టం సమతిష్ఠత. ౨

సంప్రయుద్ధా తతో దృష్ట్వా బలవన్నరరాక్షసా,
వ్యాక్షిప్తహృదయా స్సర్వే పరం విస్మయ మాగతాః. 3

నానాప్రహరణైర్వ్యగ్రైర్భుజైర్వీస్తృతబుద్ధయః,
తస్థుః ప్రేక్ష్య చ సంగ్రామం నాభిజఘ్నుశ్చ పరస్పరమ్. ౪

రక్షసాం రావణం చాపి వానరాణాంచ రాఘవమ్,
పశ్యతాం విస్మితాక్షాణాం సైన్యం చిత్రమి వాబభౌ. ౫

తౌ తు తత్ర నిమిత్తాని దృష్ట్వా రావణరాఘవౌ,
కృతబుద్ధీ స్థిరామర్షౌ యుయుధాతే హ్యభీతవత్.
జేతవ్య మితి కాకుత్స్థో మర్తవ్య మితి రావణః,

పరమసంతోషంబునొంది రావణుఁడు హతుఁడయ్యె ననియు సీత లభించెనని యుఁదలంచెను. 3౫

ఆంత శకునంబుల గుణాగుణంబులు చక్కఁగా నెఱింగినట్టి యారాముఁడు తనవిజయంబు సూచించునట్టి భుభనిమిత్తంబులం జూచి పరమసంతుష్టుండై పులకితశరీరుండై యుద్ధంబున నధికముగాఁ బరాక్రమించెను. 3౬

ఇది నూటయొనిమిదనసర్గము.

నూటతొమ్మిదవసర్గము.

ఆంత రామురావణులును మిక్కిలియుఁ దీక్షణంబును సమస్తలోకంబులకును భయంకరంబునగు భూరిద్వంద్వయుద్ధమొయ్యె. ౧

ఆంత ఆయుధములధరించి యుద్ధసన్నద్ధములయిన వానరరాక్షససేనలు రామరావణయుద్ధంబుఁ జూచుచు యుద్ధంబునందలి నిశ్చేష్టముగానుండెను ౨

అప్పుడు రాముండును రావణుండును భూరితంబుగా యుద్ధముసేయు నారంభించుటయు నిరువాఁగువారలును చేయుననిపిడిచి ఆయ్యద్భుతంబుఁ జూచుచుండిరి 3

ఆసైనికులు అట్లద్భుతాకారమైనయుద్ధంబునుజూచి యాశ్చర్యము నొంది ప్రహరింప సాయుధంబుగాఁ బైకెత్తినచేతులతోనే యొకరి నొకరెదిరింపక చూచుచుండిరి. ౪

రాక్షసులు రావణుని జూచుచును వానరులు రామునిఁజూచుచును అద్భుతరసమున్నలయి యెప్పపాటు మఱచి నిశ్చలులయి యుండుటవలన నయ్యిరువాఁగును చిత్తరువైన వ్రాయఁబడినదివలె నొప్పెను. ౫

రామరావణులును ఆశకునంబులన్నియుంజూచి నిశ్చయముతో స్థిరమయిన కోపంబెసఁగ సిద్ధయుంబుగాఁబోరిరి ౬

అప్పుడు రాముండు జయము తప్పకగలుగుననియు రావణుండు తప్పక

ధృతా స్సవీర్యసర్వస్వం యుద్ధేఽదర్శయతాం తదా. ౬

తతఃక్రుద్ధో దశగ్రీవ శ్శరాన్ సంధాయ వీర్యవాన్,
ముమోచ ధ్వజ ముద్దిశ్య రాఘవస్య రథే స్థితమ్. ౭
తే శరా స్తు మనాసాద్య పురందరరథధ్వజమ్,
రథశ క్తిం పరామృశ్య నిపేతు ర్ధరణీతలే. ౮
తతో రామోఽపి సంక్రుద్ధ శ్చాప మాయుమ్య వీర్యవాన్,
కృతప్రతికృతం కర్తుం మనసా సంప్రచక్రమే. ౯
రావణధ్వజ ముద్దిశ్య ముమోచ నిశితం శరమ్,
మహోరగ మివాసహ్యం జ్వలన్తం స్వేన తేజసా. ౧౦

జగామ స మహీం ఛిత్త్వా దశగ్రీవధ్వజం శరః,
స నికృత్తోఽపత ద్భూమౌ రావణస్య రథధ్వజః. ౧౧
ధ్వజ స్యోన్మథనం దృష్ట్వా రావణస్తు మహాబలః,
సంప్రదీప్తోఽభవ త్తీవ్రం సమన్తా త్పరిదహ న్నివ. ౧౨
స రోషవశ మాపన్న శ్శరవర్షం మహా స్వనమ్,
రామస్య తురగాన్ దీప్తై శ్శరై ర్వివ్యాధ రావణః. ౧౩
తే విద్ధా హరయ స్తత్ర నాస్ఖలన్నాపి బభ్రముః,
బభూవు స్సువ్యథహృదయా భిన్నాశ్చై రివాహితాః. ౧౪

తేషా మసమ్భ్రమం దృష్ట్వా వాజినాం రావణ స్తదా,
భూయ ఏవ సుసంక్రుద్ధ శ్శరవర్షం ముమోచహ. ౧౫
గదాశ్చ పరిఘాం శ్చైవ చక్రాణి ముసలానిచ,
గిరిశృఙ్గాణి వృక్షాంశ్చ తథా తోమరపరశ్వథాన్. ౧౬

మరణంబు గలుగుననియు ఉభయులును నిశ్చయించి తమ పరాక్రమం బంతయు యుద్ధంబునం జూపిరి. ౭

అంతఁ బరాక్రమశాలియగురావణుండు బాణంబులవింటికిఁ సంధించి రాముని రథంబుననున్న ధ్వజముపయిఁ బ్రయోగించెను. ౮

ఆబాణంబులు దృఢమయిన దేవేంద్రుని యరిదంబు దాఁకి ధ్వజము దాఁకకయే వ్యర్థంబులయి నేలంబడినవి. ౯

అంతఁ బరాక్రమవంతుఁడగు రాముండు పరమకుపితుఁడై ధనువు నాకర్షించి రావణునిచేఁతకు బగులుగావింప మనంబునం దలంచెను. ౧౦

రాముఁడు మహోసర్పమునలె నతితీక్ష్ణమును గుస్సుంబుపు తేజస్సుచే జ్వలించుచున్నదియునగు నొక్క దివ్యబాణంబును రావణుని ధ్వజమ్మైఁ బ్రయోగించెను ౧౧

ఆబాణము రావణునిధ్వజమును ఖండించి భూమిం బ్రవేశించెను; రావణుని రథధ్వజము ఱట్లు ఖండిత మయి నేలంగూలెను ౧౨

మహాబలశాలియగు రావణుండు ఱట్లు తెగినధ్వజమును ఖండించుటను జూచి రాముని యాటోపంబుసహింపక కోపించి యగ్నివలె మండిపడెను

ఆరావణుఁడు ఱట్లు కుపితుఁడై నొప్ప బాణవర్షంబు గురియుచు రాముని యశ్వముల మేనులందుఁ దీక్ష్ణబాణంబులఁ గుప్పించెను. ౧౪

ఱట్లు ఆసృష్టంబులు బాణంబుల నొప్పింపఁబడియు నెంతమాత్రమును జలనముగాని తడబాటుగాని పొందవయ్యెఁ; తావుగతూఁబ్లం గొట్టబడినవి వలె స్వస్థములయి యుండిరవి. ౧౫

ఆపుడు రావణుఁడు తప్తబాణప్రహారంబులకు ఆయ్యుత్తమాశ్వంబులు తలంగకుండుటంజూచి మఱియుఁ గుపితుఁడై మరల బాణావర్షంబు గురిసెను.

ఆరావణుఁడు గదలను ఇనుపగుదియలను జక్రములను ముసలంబులను బర్వతశిఖరంబులను వృక్షములను శూలంబులను గండగొడ్డండ్లను ఆనేకంబుల రామునిరథముపయిం బ్రయోగించెను ౧౭

మాయావిహిత మేతత్తు శస్త్రవర్ష మపాతయత్,
తుములం త్రాసజననం భీమం భీమప్రతిస్వనమ్. ౧౪

తత స్సర్వ మభవ దన్ధ్యే నైకశస్త్రసమయం మహత్,
విముచ్య రాఘవరథం సమన్తా ద్వానరే బలే. ౧౫
సాయకై ర న్తరిక్షంచ చకా రాశు నిరన్తరమ్,
సహస్రశ స్తతో బాణా నృక్షా న్తమభయోద్యమః. ౧౦
ముమోచచ దశగ్రీవో నిస్సఙ్గే నా న్తరాత్మనా,
వ్యాయచ్ఛమానం తం దృష్ట్వా సత్వరం రావణం రణే. ౧౧
ప్రహస న్నివ కాకుత్స్థ స్సంబభే సాయకాన్ శితాన్,

స ముమోచ తతో బాణా న్రణే శతసహస్రశః. ౧౨
తా న్దృష్ట్వా రావణ శ్చక్రే స్వశరై ర్ఘ ణం నిర న్తరమ్,

తత స్తాభ్యాం ప్రముక్తేన శరవర్షేణ భాస్వతా. ౧౩
శరబద్ధ మి వాభాతి ద్వితీయం భాస్వ దమ్బరమ్,

నానిమిత్తో ఽభవ ద్బాణో నాతిభేత్తా న నిష్ఫలః. ౧౪

అన్యోన్య మభిసంహత్య నిపేతు ర్ధరణీతలే,
తథా విసృజతో ర్బాణా న్రామరావణయో ర్మృధే. ౧౫
ప్రాయుధ్యతా మవిచ్ఛిన్నా వస్యన్తౌ సవ్యదక్షిణమ్,
చక్రతు స్తు శరాఘ్నౌ స్తౌ నిరుచ్ఛ్వాస మి వామ్బరమ్. ౧౬

ఆరావణుండట్లు మాయాబలంబునంజేసి భయంకరం బయినదియు భయంకరమయిన ప్రతిధ్వని గలదియునగు నానావిధాయుధవర్షము గురిపించెను. ౧౮

యుద్ధమునందు బహువిధశస్త్రమయమైన యాసృహావర్షము రామబాణనివారితమగునంజేసి గామురథంబు ఖదలి వానరసైన్యముపయిం బడెను.

అంత రావణుఁడు ఎడతెగని యుత్సాహముతోఁ గూడినవాఁడై మనంబున నొండుదలంపక వేనవేలుగ బాణంబులఁ బ్రయోగించి ఆకాశమంతయు ఎంతమాత్రము సందులేక బాణములచే నిండినదిగాఁ గావించెను. ౧౯

రావణుఁడు యుద్ధంబున నత్యాపత్తితో మహోత్సాహంబున బాణములు ప్రయోగించుటంజూచి రాముండు నవ్వుచుఁ దీక్ష్ణబాణంబులు ధనుస్సున సంధించెను. ౨౧

అంత రాముఁడు యుద్ధంబుఁగ లక్షలులక్షలుగా బాణంబులేయుటయు రావణుం డవిచూచి ఆకాశంబంతయు ఎంతమాత్రము సందులేక తన బాణములచే నిండునట్లు చెక్కు బాణంబు లడరించెను. ౨౨

అంత నారామరావణులు ప్రయోగించిన దేదీప్యమానంబగు బాణవర్షముచే నిండి యొప్పినదై యాకాశము బాణమయంబగు మఱియొకయాకాశముపగిదిఁ జూడనయ్యె. ౨౩

ఒకబాణముగాని లక్ష్యములేక వేయఁబడినదిగాని లక్ష్యము నతిక్రమించి యొండుస్థలముభేదించునదిగాని నిష్ప్రయోజనమయినదిగాని గలుగదయ్యె. ౨౪

అట్లు అద్భుతంబుగా యుద్ధంబున బాణంబు లేయుచున్న యారామరావణుల బాణంబులు ఒండొంటిందాఁకి నేలంబడినవి. ౨౫

ఆ రామరావణులు సవ్యాపసవ్యక్రమంబుల నవిచ్ఛిన్నంబుగా బాణములు పరఁగించి యాకాశంబంతయు నూర్పువిడుచుటకేని యవకాశము లేనట్లు బాణముల నిండించిరి. ౨౬

రావణస్య హయాన్ రామో హయాన్ రామస్య రావణః,
జఘ్నతుస్తౌ తథాఽన్యోన్యం కృతానుకృతకారిణౌ. ౭౭

ఏవం తౌ తు సుసంక్రుద్ధౌ చక్రతుర్యుద్ధ ముద్ధతమ్,
ముహూర్త మథవ ద్యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్. ౭౮

ప్రయుధ్యమానౌ సమరే మహాబలౌ
శితైశ్శరైర్ రావణలక్ష్మణాగ్రజౌ,
ధ్వజావపాతేన స రాక్షసాధిపో
భృశం ప్రచుక్రోధ తదా రఘూత్తమే. ౭౯
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే నవోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౦౯.

దశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

తౌ తదా యుధ్యమానౌ తు సమరే రామరావణౌ,
దదృశుస్సర్వభూతాని విస్మితే నాన్తరాత్మనా. ౧
అర్దయన్తౌ తు సమరే తదాన్యోన్యస్య స్యన్దనోత్తమౌ,
పరస్పర మభిక్రుద్ధౌ పరస్పర మభిద్రుతౌ. ౨
పరస్పరవధే యుక్తౌ ఘోరరూపౌ బభూవతుః,
మణ్డలాని చ వీథీశ్చ గతప్రత్యాగతాని చ. ౩
వర్మయన్తౌ బహువిధాం సూతసారథ్యజాం గతిమ్,
అర్దయ న్రావణం రామో రాఘవం చాపి రావణః. ౪
గతివేగం సమాపన్నౌ ప్రవర్తననివర్తనే,

తీక్షణైశ్శరజాలాని తదాన్యోన్యస్య స్యన్దనోత్తమౌ. ౫
చేరతుస్సంయుగమహీం నానారూపౌ బలాహకౌ యథా,

రాముఁడు రావణునశ్వంబులం బ్రహరింపఁగా రావణుఁడు రాముని హయంబుల నొప్పించెను. అట్లు ఇరువుర్రు ఒకరుచేసినందుకు మఱియొకరు బగులుచేయుచు ఒండొరులను నొప్పించిరి. ౨౭

ఇవ్విధంబున నారామరావణులు పరమక్రుపితులయి యుగ్మతిముగా యుద్ధముగావించి రప్పుడు ముహూర్తకాలము నానావిధంబును రోమహర్షణంబునగు యుద్ధమయ్యె. ౨౮

అట్లు రామరావణులు ఒండొరులపయిం గతిపటుత్వము లడరించుచు బోరుచుండునప్పుడు రాక్షసరాజుసరావణుఁడు తనధ్వజంబు పడఁద్రోసి పంగున రాముపయి మిక్కిలియుఁ గినుకపహించెను. ౨౯

నూటతొమ్మిదివ సర్గము.

నూటపదియవసర్గము.

ఆయుష్మంబు నట్లగ్నితాకారంబుగాఁ బోరుచున్న యా రామరావణులను సమస్తభూతంబులును వెఱఁగుపడి చూచుచుండిరి. ౧

అథస్థలగు నారామరావణులు అట్లు ఒండొరులపైఁ గోపించి యొకరి నొకరు వధింపంబూని యొండొరుల నొప్పించుచుండఁగాఁ గాయత్రమధుంబులు ఒకదానినొకటి యెదుర్కొని సారథులచాతుర్యంబునఁజేసి మండలాకారంబులు వీథులు గతప్రత్యాగతంబులు మొదలగు నానావిధగతులం జూపుచు భయంకరాకారంబులయి పోరిచెను. ౨, ౩

రాముఁడు రావణునినొప్పించుచు రావణుఁడు రామునినొప్పించుచు ఇరువురును బాణప్రయోగమునందును బాణముల మఱలించుటయందును సుహస్తవేగంబుఁ జూపిరి. ౪

ఆ రామరావణు లట్లవిచ్ఛిన్నముగా బాణపరంపరలు పరఁగించుచుఁ జెలంగుటయుఁ వారలరథములు రెండును యుద్ధభూమియందు జలధారలు

దర్శయిత్వా తథా తౌతు గత్వింబహువిధాం గతిమ్ ॥ ౬
పరస్పరం స్వాభిముఖౌ పునరేవాపతస్థతుః,
ధునతం ధనురేణ రథయోర్వ్యక్తం వక్తేవ వాజినామ్. ౭
పతాకాశ్చ పతాకాభిస్సమేయుఃస్మితయోస్సదా,

రావణస్య తతో రామో ధనుర్ముక్తైశ్శితైశ్శరైః. ౮
చతుర్భిశ్చతురో దీప్తైర్హయాన్సంక్షిప్యసర్పయత్,

సంక్రుద్ధమభిమానోన్నో హయానామభసర్పతే. ౯
ముమోచ నిశితాన్బాణాన్రాఘవాయ నిశాచరః,
సోఽతివిద్ధో బలవతా దశగ్రీవేణ రాఘవః. ౧౦
జగామ న వికారంచ నచాపి వ్యథితోఽభవత్,

చిచ్ఛేద చ పునర్బాణాన్వజ్రపాతసమస్వనాన్. ౧౧
సారథిం వజ్రహస్తస్య సముద్దిశ్య నిశాచరః,
మాతలేస్తు మహావేగాశ్శరీరే పతితాశ్శరాః. ౧౨
న మూర్త్యమపి సమ్మోహం వ్యథాం వా ప్రదదుర్యుధి,
తయా ధర్షణయా క్రుద్ధో మాతలేర్న తథాఽఽత్మనః. ౧౩
చకార శరజాలేన రాఘవో విముఖం రిపుమ్,

వింశతం త్రింశతం షష్టిం శతశోఽథ సహస్రశః, ౧౪
ముమోచ రాఘవో వీర స్సాయకాన్ స్యన్దనే రిపోః,

గురియించున్న మేఘంబులకైవడి జూడనొప్పెను. ౫

ఆరథంబు లట్లు యుద్ధంబున నానావిధగతులం జూపి మరల నొండొంటి కభిముఖముగా నిలిచినవి. ౬

ఆప్పుడు ఆరథములు పరస్పరము కాఁడికాఁడితోను ధ్వజములు ధ్వజములతోను గుఱ్ఱములముఖములు ముఖములతోను గడసియుంచినట్లు నిలిచి పోలిచెను. ౭

ఆంతరా ముఁడు ధనువు నాకర్షించి దేదీప్యమానంబుఁగు నాలుగు వాఁడిబాణములేసి తనరథాశ్వముల కిడ్డముగానిలిచినరావణునశ్వంబులనాల్గింటిని ఆవలికిఁ దోలెను. ౮

ఆరావణుఁడు తనగుఱ్ఱంబుల నావలికిఁ దొలగించుటకుఁ గుపితుఁడై రామునిపయిఁ గఱకుటమ్ములం బఱపెను. ౯

రాముఁడు అట్లు బలవంతుఁడగురావణునిచే మిక్కిలియు నొప్పింపఁ బడినను భాగ్యవంతుఁడు గాని ఆంతర్వేదనలనఁ గలుగు నంగవికారముఁగాని యెంతమాత్రము బొందఁడయ్యె. ౧౦

ఆంత రావణుఁడు దేవేంద్రుని పారథియగు మాతలిపై పిడుగుపడినం తటి మహాధ్వనిగల బాణంబులం బ్రయోగించెను. ౧౧

మాతలికి యుద్ధంబున మహావేగంబులగు నాబాణంబులు దేహంబుపై బడినను కొంచెమైనను కలఁతగాని నొప్పిగాని కలుగదయ్యె. ౧౨

రాముఁడు రావణుఁడు తన్ను నొప్పించుట కంతగాఁ గోపము నొంద లేదుగాని మాతలిని నొప్పించినందుకుమాత్రము పరమకుపితుఁడై పెక్కు బాణములు పఱఁగించి యుద్ధంబున రావణునిఁ దనయెదుట నిలువలేక కొంత లొలఁగునట్లు కావించెను. ౧౩

పరాక్రమవంతుఁడగు రాముఁడు ఆంత నిరువదియమ్ములను ముప్పది బాణంబులను ఆఱువదితూపులను నూఱు నూఱు శరంబులను వేయివేయి సాయకంబులను ఇట్లు నానావిధంబుగా నసంఖ్యబాణంబుల రావణునియర దంబుపైఁ బ్రయోగించెను. ౧౪

రావణోఽపి తతఃక్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః. ౧౫
గదాముసలసర్వేణ రామం ప్రత్యుద్యయౌ రణే,
తత్ప్రవృత్తం మహాయుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్. ౧౬

గదానాం ముసలానాం చ పరిఘాణాం చ నిస్వనైః,
శరాణాం పుఙ్ఖపాతైశ్చ క్షుభితా స్సప్తసాగరాః. ౧౭

క్షుబ్ధానాం సాగరాణాం చ పాతాళతలవాసినః,
వ్యథితాః పన్నగా స్సర్వే దానవాశ్చ సహ ప్రభోః. ౧౮
చకమ్పే మేదినీ కృత్స్న స్సశైలవనకాననా,
భాస్కరో నిష్ప్రభశ్చాసీ న్ననవౌ చాపి మారుతః. ౧౯
తతో దేవా స్సగన్ధర్వా స్సిద్ధా శ్చ పరమర్షయః,
చిన్తా మాపేదిరే సర్వే సకిన్నరమహోరగాః. ౨౦
స్వస్తి గోబ్రాహ్మణేభ్యోఽస్తు లోకా స్తిష్ఠన్తు శాశ్వతాః,
జయతాం రాఘవ స్సఙ్ఖ్యే రావణం రాక్షసేశ్వరమ్. ౨౧

ఏవం జపన్తోఽపశ్యం స్తే దేవా స్సర్షిగణా స్తదా,
రామరావణయో ర్యుద్ధం సుఘోరం రోమహర్షణమ్. ౨౨
గన్ధర్వాప్సరసాం సఙ్ఘా దృష్ట్వా యుద్ధ మనూపమమ్,
గగనం గగనాకారం సాగర స్సాగరోపమః. ౨౩
రామరావణయో ర్యుద్ధం రామరావణయో రివ,
ఏవం బ్రువన్తో దదృశు స్తద్యుద్ధం రామరావణమ్. ౨౪
తతఃక్రుద్ధో మహాబాహూ రఘూణాం కీర్తివర్ధనః,
సంధాయ ధనుషా రామః క్షురమాశీవిషోపమమ్. ౨౫
రావణస్య శిర శ్ఛిన్ద చ్ఛీఘ్రమజ్వలితకుణ్డలమ్,

అంత రాక్షసరాజు రావణుఁడు స్థిరంబుగా రథంబున నున్నవాఁడై కోపించి గదలను ముసలంబులను వర్షించి రాముని నొప్పించెను. ౧౫

అంత నయ్యుద్ధంబు తుములంబై చూపరులకు గగుర్పాటుగలిగించు సదై భయంకరంబై యొప్పెను. ౧౬

రావణుఁడేయునట్టి గదలు ముసలంబులు పరిఘంబులు మొదలగు వాయుధములయొక్క వేగధ్వనికిని బాణపుంఖముల పాటునకును సప్తసాగరంబులును ఘూర్ణిల్లెను. ౧౭

అట్లు మహాసముద్రంబులు క్షోభిల్లుటయుఁ బాతాళవాసులగు సురగంబులు దానవులును వేలకోలంగులవారలు అందఱును దిగులొందిరి. ౧౮

పర్వతంబులతోను వనంబులతోనుం గూడ భూమియంతయుఁ జలనంబునొందెను; సూర్యుఁడు కాంతిహీనుండయ్యెను; వాయువు వీచఁడయ్యెను.

అంత దేవతలును గంధర్వులును సిద్ధులును గిన్నరులును మహోరగంబులను పరమర్షులను ఆందఱును భయమునొందిరి. ౨౦

గోవులకును బ్రాహ్మణులకును క్షేమంబగుఁగాక; లోకములు శాశ్వతముగా నుండుఁగాక; రాముఁడు యుద్ధంబున రాక్షసరాజును రావణుని జయించుఁగాక. అని దేవతలును ఋషులును జపముగావించిరి. ౨౧

అప్పుడు దేవతలను మహర్షులను ఇవ్విధంబున జపంబు సేయుచు మహాభయంకరమును రోమహర్షణంబునగు రామరావణయుద్ధంబుఁ జూచిరి.

గంధర్వులును అప్సరసలును ఆసన్నశంబగు రామరావణుల యమ్మహాయుద్ధంబుఁజూచి "ఆకాశమువంటిది ఆకాశమే, సముద్రమువంటిది సముద్రమే, అట్లు రామరావణయుద్ధమువంటిది రామరావణ యుద్ధమేగాని వేఱేగానము." అని యాశ్చర్యమునొంది పలికిరి. ౨౩,౨౪

అంత మహాబాహుఁడును రఘువంశపు రాజుల యశస్సును వృద్ధినొందించువాఁడునగు రాముఁడు కుపితుఁడై సర్పమువలె నతి తీక్ష్ణమయిన బాణంబును వింటసంధించి కుండలముతో నొప్పుచున్న శ్రీమంతంబగు రావణుని

తచ్ఛిరశ్చ పతితం భూమౌ దృష్ట్వా లోకై స్త్రిభి స్తదా. ౨౬
తస్యైవ సదృశం చాన్య ద్రావణ సోత్థితం శిరః,
తత్తృతీయం శ్రీప్రహస్తేన రామేణ శ్రీప్రకారిణా. ౨౭
ద్వితీయం రావణశిర శ్ఛిన్నం సంయతి సాయకైః,

ఛిన్నమాత్రంతు తచ్ఛీర్షం పున రన్యత్ స్మ దృశ్యతే. ౨౮
తదప్యశనిసజ్కాశై శ్ఛిన్నం రామేణ సాయకైః,

ఏవ మేకశతం ఛిన్నం శిరసాం తుల్యవర్చసామ్. ౨౯
నశ్యైవ రావణ స్యాన్తో దృశ్యతే జీవితక్షయే,
తత స్సర్వాస్త్రవి ద్వీరశ్చ కౌసల్యానన్దవర్ధనః. ౩౦
మార్గణై ర్బహుభి ర్యుక్త శ్చిన్తయామాస రాఘవః,

మారీచో నిహతో యైస్తుఖరో యైస్తు సదూషణః. ౩౧
క్రోఞ్చారణ్యే విరాధ స్తు కబన్ధో దణ్డకావనే,
త ఇమే సాయకా స్సర్వే యుద్ధే ప్రత్యయికా మమ. ౩౨
కిన్ను తత్కారణం యేన రావణే మన్దతేజసః,

ఇతి చిన్తాపర శ్చాసీ దప్రమత్తశ్చ సంయుగే. ౩౩
ఇవర్ష శరవర్షాణి రాఘవో రావణోరసి,
రావణోఽపి తతశ్చ క్రుద్ధో రథస్థో రాక్షసేశ్వరః. ౩౪
గదాముసలవర్షేణ రామం ప్రత్యర్దయ ద్రణే,
తత్పపాత మహాద్యుద్ధం తుములం రోమహర్షణమ్. ౩౫

శిరముం ద్రుంచెను. ౨౫

ఆప్పుడు భూమింబడిన యాశిరస్సును ముల్లోకంబులును జూచినవి.

ఆ శిరస్సువంటిదే మఱియొకశిరస్సు రావణునకు మొలిచెను.

ఆరావణుని మరలఁబుట్టిన శిరస్సునుగూడ యుద్ధంబున శీఘ్రముగాఁ బనిచేయుఁ చేతులు గలవాఁడును శీఘ్రముగాఁ జేయువాఁడునగు రాముండు శీఘ్రముగా బాణంబుల ఛేదించెను. ౨౭

ఆశిరస్సును ఖండించులోపలనె మఱియొకశిరస్సు కలఁబడినది. ౨౮

రాముఁడు ఆశిరస్సునుగూడ వజ్రసమానంబులగు బాణముల ఖండించెను.

ఇట్లు రావణుని శిరస్సులను నూటయొక్కమాఱు రాముఁడు ఛేదించినను రావణుండేమో మరణమునొందనేలేదు. ౨౯

ఆంత సమస్తాస్త్రంబులు దెలిసినవాఁడును అనేక దివ్యబాణంబులు గలవాఁడును వీరుండునగు కాసల్యాపుత్త్రుఁడు రాముఁడు ఇవ్విధంబున మనంబునం జింతించెను. ౩౦

మున్ను ఏబాణంబుల మారీచుం జంపితినో ఏశరంబుల ఖరదూషణుల వధియించితినో మఱియుఁ దండకారణ్యంబున విరాధునిఁ గ్రౌంచారణ్యంబునఁ గబంధుని ఏబాణంబులఁ బారిపుచ్చితినో, ఆట్టి ఎప్పుడును వ్యర్థములు కాక యుద్ధంబున విశ్వసనీయములయిన యీనాబాణంబులన్నియు నిప్పుడు రావణునందు వ్యర్థము లయినందుకుఁ గారణమేమి? అని రాముఁడు చింతించెను. ౩౧,౩౨

రాముండిట్లు చింతనొందినను యుద్ధంబున నెంతమాత్రమేపుఱక, రావణునిపయిఁ బాణవర్షంబులు గురిసెను. ౩౩

అంత రథగతుండయిన రాక్షసరాజు రావణుండును గోపించి యుద్ధంబున రామునిపయి గదలను ముసలంబులను వర్షించి నొప్పించెను. ౩౪

ఆట్లు రామరావణులు ఆగ్రహావేశంబున రథసహితంబుగా నాకాశం

అన్తరిక్షే చ భూమౌ చ పునశ్చ గిరిమూర్ధని,

దేవదానవయక్షాణాం పిశాచోరగరక్షసామ్. 3౬
పశ్యతాం తన్మహా ద్యుద్ధం సర్వరాత్ర మవర్తత,
"సప్తరాత్ర మవర్తత" ఇతి పాఠాంతరమ్.

నైవ రాత్రం నదివసం నముహూర్తం నచ క్షణమ్. 3౭
రామరావణయో ర్యుద్ధం విరామ ముపగచ్ఛతి,

దశరథసుతరాక్షసేన్ద్రయో
ర్జయ మనవేక్ష్య రణే స రాఘవస్య. 3౮
సురవరరథసారథి ర్మహాన్
రణగత మేన మువాచ వాక్య మూశు.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే దశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౦.

ఏకాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

అథ సంస్మారయామాస రాఘవం మాతలి స్తదా,

అజాన న్నివ కిం వీర! త్వ మేన మనువర్తసే. ౧

విసృ జాస్త్ర మథాయ త్వ మస్త్రం పైతామహం ప్రభో!,
వినాశకాలసి కథితో య స్సురై స్సోఽద్య వర్తతే. ౨

*

బున కెగసియు నేలకుడిగియుఁ ద్రికూటశిఖరంబునకు దాఁటియు నసేకభం గులం బోరుటయు నయ్యుద్ధంబు భయంకరంబై చూపరులకు గగుర్పుగలి గించునదై యొప్పెను. 3౫

దేవతలును దానవులును యక్షులును విశాచములు నురగంబులును రాక్షసు లును జూచుచుండఁగా నమ్మహాయుద్ధము ఘోరయుద్ధంబై పర్తిం చెను. (పాఠాంతరపత్రమందు) ఆమహాయుద్ధము ఆరంభమొందలు కడవఱకు వీడురాత్రులు పర్తిల్లెను. 3౬

రాత్రియందుఁగాని పగటియందుఁగాని యొక ముహూర్తమాత్రము గాని క్షణకాలముగాని విరామము లేక రామరావణులు ఘోరంబుగా యు ద్ధముగావించిరి. 3౭

మహాబుద్ధిగల దేవేంద్రసారథియగు నమ్మాతలి రామరావణులు యుద్ధం బుసేయుచుండుటయు రామునకు జయంబు గలుగకుండుటయుం జూచి యుద్ధంబుసేయుచున్నరామునితో శీఘ్రంబున నిట్లనలికెను. 3౮

ఇది నూటపదవసర్గము.

నూటపదునొకండవసర్గము.

అంత నమ్మాతలి రామునకు రావణవధసమయంబు దెలియ జ్ఞాప కముసేయుచు నిట్లనిపలికెను.

వీరుఁడా! నీవుగూడ నేమియుఁ దెలియనట్లు ఈరావణునిఁ దెగఁజూ డక యితని నుపేక్షించుచున్నావేమి? ౧

సమర్థుడవగు రాముఁడా! ఈరావణుండు ఎప్పుడు నశించునని దేవ తలుచెప్పిరో, ఆసమయం బిపుడువచ్చినది కావున నీతఁడు హతుఁడగునట్లు ఇతనిపయి నిప్పుడు బ్రహ్మాస్త్రంబుఁ బ్రయోగింపుము. అని మాతలి రాము నకుఁ జెప్పెను. ౨

తత స్సంస్మారితో రామ స్తేన వాక్యేన మాతలేః,
జగ్రాహ స శరం దీప్తం నిశ్వసన్త మివోరగమ్. 3
య మస్మైప్రథమం ప్రాదా దగస్త్యో భగవా నృషిః,
బ్రహ్మదత్తం మహాబాణ మమోఘం యుధి వీర్యవాన్. ౪
బ్రహ్మణా నిర్మితం పూర్వ మిన్ద్రార్థ మమితౌజసా,
దత్తం సురపతేర్ణ పూర్వం త్రిలోకజయకాఙ్క్షిణః. ౫
యస్య వాజేషు పవనః ఫలే పావకభాస్కరౌ,
శరీర మాకాశమయం గౌరవే మేరుమన్దరౌ. ౬
జాజ్వల్యమానం వపుషా సుపుఙ్ఖం హేమభూషితమ్,
తేజసా సర్వభూతానాం కృన్తం భాస్కరవర్చసమ్ ౭
సధూమ మివ కాలాగ్నిం దీప్త మాశీవిషం యథా,
పరనాగాశ్వబృన్దానాం భేదనం ఘోరప్రకారిణమ్ ౮
ద్వారాణాం పరిఘాణాంచ గిరీణా మపి భేదనమ్,
నానారుధిరసిక్తాఙ్గం మేదోదిగ్ధం సుదారుణమ్. ౯
వజ్రసారం మహానాదం నానాసమితిదారణమ్,
సర్వవిత్రాసనం భీమం శ్వసన్త మివ పన్నగమ్ ౧౦
రక్షోగృధ్రబలానాంచ గోమాయుగణరక్షసామ్,
నిత్యం భక్షప్రదం యుద్ధే యమరూపం భయావహమ్. ౧౧
నన్దనం వానరేన్ద్రాణాం రక్షసా మపనాదనమ్,
వాజితం వివిధై ర్వాజై శ్చారుచిత్రై ర్ధరుత్తమైః. ౧౨
త ముత్తమేషుం లోకానా మిక్ష్వాకుభయనాశనమ్,
ద్విషతాం కీర్తిహరణం ప్రహర్షకర మాత్మనః. ౧౩

అభిమన్త్ర్య తతో రామ స్తం మహేషుం మహాబలః,
వేదప్రోక్తేన విధినా సన్దధే కార్ముకే బలీ. ౧౪

అంత రాముఁడు మాతలిచే బోధితుఁడై దేదీప్యమానంబును నిట్టూర్పు లు వుచ్చుచున్న, యుగ్రసర్పంబువలె నున్నదియు మున్ను ముల్లోకంబుల జయింపఁగోరిన దేవేంద్రునకు మహాప్రభావుండగు బ్రహ్మదేవునిచే నిర్మించి యొసంగఁబడినదియు వాయువునకుంబోలె వేగంబును అగ్నిసూర్యులకుంబోలె వాఁడిమియు ఆకాశంబునకుంబోలె వ్యాపకత్వంబును మేరుమందర పర్వ తంబులకుంబోలె గురుత్వంబుగలదియుఁ బ్రజ్వరిల్లుచున్న యుగాకారంబు గలదియుఁ గాంచనమయంబగు పుంఖంబుగలదియు సమస్త భూతంబుల సారాంశములు గ్రహించి నిర్మింపఁబడినదియు సూర్యునిభంగి భాసిల్లు చున్నదియు నొక్కలతోఁ గూడియుండుటఁజేసి భూమసహితంబగు ప్రల యకాలానలంబువలెఁ జూపట్టుచున్నదియు నతిశీఘ్రంబున శత్రువుల గజం బులను గుఱ్ఱంబులను వధించునదియుఁ బురద్వారంబులను పరిఘలను బర్వత ంబులను భేదించునదియు నానావిధమయిన యాసుమలరుధిరంబు చవిచూచిన దియు మేదోదిగ్ధంబును వజ్రంబునకుంబోలె దార్ఢ్యంబుగలదియు మహానాదం బును నానావిధములయిన కపటయుద్ధంబులనుగూడ రూపడంచునదియు సమ స్తభూతంబులకును భయంకరంబును గంకపక్షులకును గృధ్రంబులకును సక్క- లకుక్కపిశాచరక్షోగణంబులకును నిత్యంబు నాహారంబొసంగునదియుయుద్ధంబున యమునికైవడి సర్వలోకవినాశంకరంబును నానదేవతలకు సంతోషంబును రాక్ష సులకు వినాశంబును గల్గించునదియు సుందోపసుందులను జిత్రవర్ణంబులనగు గరుత్మంతుని పక్షములు గట్టినదియు సమస్తలోకంబులలో నుత్తమమయిన బాణంబును ఇట్లొక్కసంశయభేదులగు రాజులభయంబు నశింపఁజేయునదియు మున్ను తనకు (రామునకు) భగవంతుఁడగు సగస్త్యమహర్షి బ్రహ్మదేవునిచే నిందునకొసంగఁబడినదియు యుద్ధంబునమోహంబునగు నెద్దాని నొసంగె నట్టి మహాబాణంబును శత్రుభయంబు హరించి తనకుఁ బ్రహర్షంబు నొసంగునదియునగు దివ్యశరంబును గ్రహించెను. 3-13

అంత మహాబలశాలియగు రాముఁడు వేదచోదితంబగు విధానంబున నద్దివ్యబాణము నభిమంత్రించి ధనువున సంధించెను. 14

తస్మిన్ సన్ధీయమానేతు రాఘవేణ శరోత్తమే,
సర్వభూతాని విత్రేసు శ్చచాల చ వసున్ధరా. ౧౫
స రావణాయ సంక్రుద్ధో భృశ మాయమ్య కార్ముకమ్,
చిక్షేప పరమాయత్త స్తం శరం మర్మఘాతినమ్. ౧౬

స వజ్ర ఇవ దుర్ధర్షో వజ్ర బాహువిసర్జితః,
కృతా న్త ఇవ చావార్యో న్యపత ద్రావణోరసి. ౧౭
స విసృష్టో మహావేగ శ్శరీరా న్తకర శ్శరః,
బిభేద హృదయం తస్య రావణస్య దురాత్మనః. ౧౮
రుధిరా క్తస్స వేగేన జీవితా న్తకర శ్శరః,
రావణస్య హర న్నాశు నివేశ ధరణీతలమ్. ౧౯

స శరో రావణం హత్వా రుధిరార్ద్రీకృతచ్ఛవిః,
కృతకర్మా నిభృతవ త్పునరా గమనమ్. ౨౦

తస్య హస్తా ద్ధత స్యాశు కార్ముకం తన్నసాయకమ్,
నిపపాత సహ ప్రాణై ర్భ్రశ్యమానస్య జీవితాత్. ౨౧
గతాసు రీషువేగస్తు నైరృతేన్ద్రో మహాద్యుతిః,
పపాత స్యన్దనా దూర్ధ్వమూ ర్ధ్వో వజ్రహతో యథా. ౨౨

తం దృష్ట్వా పతితం భూమా హతశేషా నిశాచరాః,
హతనాథా భయత్రస్తా స్సర్వతో స్సంప్రదుద్రువుః. ౨౩
నర్దన్త శ్చాభిపేతు స్తా న్వానరా ద్రుమయోధినః,

దశగ్రీవవధం దృష్ట్వా విజయం రాఘవస్య చ. ౨౪

రాముఁడమ్మహాబాణంబు సంధింపఁగానే సమస్తభూతంబులును భయమునొందినవి, భూమివడంకెను. ౧౫

రాముఁడు పరమకుపితుండై బలంబుకొలందిని ధనుస్సును జెవిఱకు నాకర్షించి మర్మభేదనంబగు నమ్మహాబాణమును రావణునిపయిఁ బ్రయోగించెను. ౧౬

ఆమ్మహాశరంబు దేవేంద్రుఁడు ప్రయోగించిన వజ్రాయుధంబుపగిదిఁ గల్పాంతయమునికైవడి దుర్ధర్షంబై రావణునివక్షంబుఁ జొచ్చెను. ౧౭

మహావేగంబునశత్రువులప్రాణంబులు గొనునదియునగు నబ్బాణంబు దుర్బుద్ధియగు రావణునివక్షంబు దాఁకి వీఁపున నుచ్చిపోయెను. ౧౮

ప్రాణనాశకరంబగు నబ్బాణంబు రావణునితొమ్మిదూటి వేగంబున నతనిప్రాణంబులు హరించి నెత్తుటందడిసినదై వెలువడి భూమిం బ్రవేశించెను. ౧౯

ఆమ్మహాబాణము రావణుం బొరిగొని నెత్తురుచే నెఱ్ఱనై ఉద్దిష్టమయిన కార్యమును నెఱవేర్చిన దగుటంజేసి నిశ్చలముగా నుండునట్లు మరల నమ్ములపొదిం జొచ్చెను ౨౦

అట్లు రావణుఁడు హతుఁడై విగతజీవితుం డగుటయు నతనిచేతనున్న ధనుస్సు పట్టువదలి బాణసహితంబుగా నేలంబడెను ౨౧

భయంకరమయిన పరాక్రమముగలవాఁడును మహాతేజుఁడునగు రాక్షసరాజు రావణుఁడు ప్రాణములువెడలినంతనె వజ్రాయుధముచే హతుఁడైన వృత్రుఁడుంబోలె నరదంబునుండి నేలంగూలెను. ౨౨

అంత హతశేషులగు రాక్షసులు రావణుఁడు పడుటంజూచి తమనాథుఁడు హతుఁడగుటఱిగి నెఱిచి దిక్కులకుం బాఱిరి. ౨౩

వానరులును వృక్షహస్తులయి సింహనాదంబులు సేయుచు నారాక్షసులం దఱిమిరి.

ఆహతశేషులగు రాక్షసులు రావణుఁడు హతుఁడగుటయు రాముఁడు

అర్దితా వానరై ర్హృష్టై ర్లఙ్కా మభ్యపత న్భయాత్,
గతాశ్రయత్వా త్కరుణై ర్బాష్పప్రస్రవణై ర్ముఖైః. ౨౫

తతో వినేదు స్సంహృష్టా వానరా జితకాశినః,
వదన్తో రాఘవజయం రావణస్య చ తద్వధమ్. ౨౬

అ థా న్తరిక్షే వ్యనద త్సైన్య స్త్రిదశదున్దుభిః,
దివ్యగన్ధవహ స్తత్ర మారుత స్సుసుఖం ననౌ. ౨౭
నిపపా తా న్తరిక్షాచ్చ పుష్పవృష్టి స్తదా భువి,
కిరన్తీ రాఘవరథం దురవాపా మనోరమా. ౨౮
రాఘవ స్తవసంయుక్తా గగనేఽపిచ శుశ్రువే,
సాధుసాధ్వితి వా గర్వ్యా దేవతానాం మహాత్మనామ్. ౨౯

ఆవివేశ మహాహర్షో దేవానాం చారణై స్సహ,
రావణే నిహతే రౌద్రే సర్వలోకభయఙ్కరే. ౩౦
తత స్సకామం సుగ్రీవ మభ్యగం చ సుహృబలమ్,
చకార రాఘవ స్ప్రీతో హత్వా రాక్షసపుఙ్గవమ్ ౩౧

తతశ్చ ప్రజగ్ముః ప్రశమం మరుద్గణా
దిశశ్చ ప్రసేదు ర్విమలం నభోఽభవత్,
మహీ చ కమ్పే న చ మారుతో ననౌ
స్థిరప్రభ శ్చా ప్యభవ ద్దివాకరః ౩౨
తతస్తు సుగ్రీవవిభీషణాదయ
స్సుహృద్విశేషా స్సహలక్ష్మణా స్తదా,

విజయంబు నొందుటయుం జూచి వానరులు ప్రహర్షోత్సాహంబులు గలుగ వెనుదగిలి నొప్పింపుటయు నాధుండులేని వారలగుటంజేసి ముఖంబులం గన్నీరొలుక వెఱచియిచి లంకాభిముఖములయి పాఱిరి. ౨౪,౨౫

ఆట్లు రాక్షసులు పాఱుటయు జయంబునొందిన వానరులు పరమ సంతోషంబు నొందినవారలయి రామునిజయంబు రావణవధంబు నుగ్గడింపుచు సింహనాదంబులు గావించిరి. ౨౬

అంత నంతరిక్షంబున మంగళసూచకంబగు దేవదుందుభిధ్వనియు దివ్యగంధము గుబాళింప వాయువు సుఖంబుగా వీచెను. ౨౭

అప్పుడు అంతరిక్షమునుండి రామునిరథము నంతయుఁ బుష్పములచే నించుచు గుర్ల భంబయిన పుష్పవృష్టి యిద్ధరిత్రిబుగాఁ గురిసెను. ౨౮

భూమియందు వానరులు గావించు ప్రశంసలు మాత్రమెగాక ఆకాశంబునందును మహానుభావులగు దేవతలు రాముని నానావిధంబులం బ్రస్తుతింపుచు సాధువాక్యంబులం బ్రశంసించిరి. ఆవాక్యంబులును భూమియందు వినంబడెను. ౨౯

క్రూరుఁడు సమస్తలోకంబులకును హింసకుండైన రావణుఁడు హతుండగుటవలన దేవతలును జారణులును బరమసంతోషంబు నొందిరి. ౩౦

అంత రాముఁడు రాక్షసేంద్రునివధించి తొనును సంతుష్టుఁడై సుగ్రీవునియొక్కయు మహాబలుఁడగు నంగదునియొక్కయు గోర్కులు నెఱవేర్చుటంజేసి వారలను సంతోషపఱిచెను. ౩౧

అంత దేవతలకష్టము తొలంగెను. దిశలు ప్రసన్నంబులయ్యెను. ఆకాశము నిర్మలంబయ్యెను. రామరావణయుద్ధమప్పుడు కలుగుచుండిన భూకంపమా నిలిచెను. వాయువు వీఁదొడంగెను. సూర్యుండును నిర్మలుఁడై వెలింగెను. ౩౨

అంత నపుడు సుగ్రీవుఁడును విభీషణుఁడును మఱియు నితరులయిన మిత్రులును లక్ష్మణసహితంబుగా యుద్ధంబున రాముఁడు జయంబు నొందు

సమేత్య హృష్టా విజయేన రాఘవం
రణేఽభిరామం విధినాఽభ్యపూజయన్. 33
స తు నిహతరిపుః స్థిరప్రతిజ్ఞః
స్సుజనబలాభియుతో రణే రరాజ,
రఘుకులనృపనన్దనో మహౌజా
స్త్రిదశగణై రభిసంవృతో యథేన్ద్రః. 34

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ఏకాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

ద్వాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

భ్రాతరం నిహతం దృష్ట్వా శయానం రామనిర్జితమ్,
శోకవేగపరీతాత్మా విలలాప విభీషణః. 1
వీర! విక్రాన్త! విఖ్యాత! వినీత! నయకోవిద!,
మహాహ్న శయనోపేత! కిం శేషేఽద్య హతో భువి. 2
విక్షిప్య దీర్ఘౌ నిశ్చేష్టౌ భుజా పఞ్చశభూషితౌ,
మకుటే నాపవృత్తేన భాస్కరాకారవర్చసా. 3

తదిదం వీర! సంప్రాప్తం మయా పూర్వం సమీరితమ్,
కామమోహాపరీతస్య యత్తే న రుచితం వచః. 4

యన్న దర్పా త్ప్రహస్తో వా నేన్ద్రజి న్నాపరే జనాః,
న కుమ్భకర్ణోఽతిరథో నాతికాయో నరాన్తకః. 5
న స్వయం త్వ మమన్యేథా స్తస్యోదరో ఽయ మాగతః,

గత స్సేతు స్సునీతానాం గతో ధర్మస్య విగ్రహః. 6

టకుఁ బరమసంతుష్టులయి యందఱును జయంబు నొంది ప్రియదర్శనుఁడై యున్న రాముండొరి వారివారియోగ్యతకుం దగునట్లు ప్రశంసించిరి. 33

మహాతేజుఁడగు రాముఁడును యుద్ధంబున శత్రువును వధించి ప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చి మిత్రులచేతను వానరసేనలచేతను బరివేష్టితుఁడై దేవగణంబులచేఁ బరివేష్టితుఁడగు దేవేంద్రునిపగిదిం బ్రకాశించెను. 34

ఇది నూటపదునొకండవసర్గము.

నూటపండ్రెండవసర్గము.

రామునిచే నిహతుఁడై యుద్ధభూమింబడియున్న యన్ననుఁజూచి విభీషణుఁడు పరమదుఃఖితుఁడై యిట్లనివిలపించెను. 1

రావణుఁడా! నీవు శూరుఁడవు; పరాక్రమంబున వినుతికెక్కినవాఁడవు; సమస్తాస్త్రంబుల నేర్చినవాఁడవు; రాజనీతియందుఁ బండితుఁడవు, లోకోత్తరంబగు శయనంబునఁ బవ్వళింపఁ దగినవాఁడవే; ఇట్లు వాతుఁడవై వీరపురుషులచే భూషితంబులగు దీర్ఘంబులయిన భుజంబులను నిశ్చలంబుగాఁజాఁచి రథంబునుండి పడుటవలనఁ గొంచెముకదలిన సూర్యతేజంబగు కిరీటంబుతో భూమిం బడియున్నావేమి? 2, 3

వీరుఁడా! ఈవిధంబుగాఁ బరిణమించునని నేను మున్నే నీకుఁ జెప్పితిని. మన్మథమోహితుఁడవగుటంజేసి యది నీవు వినవైతివి. నేను చెప్పిన విధంబుననే యిపుడాఫలం బనుభవించితివి. 4

సీతాహరణమంతటి మహాపాపకర్మము గావించి ప్రవాస్తుఁడుగాని యింద్రజితుఁడుగాని యితరరాక్షసులుగాని కుంభకర్ణుఁడుగాని యతికాయుఁడుగాని నరాంతకుఁడుగాని నీవుగాని గర్వంబువలన నెంతమాత్రము పరకుసేయరైతిరి, ఆఫల మిపుడు ప్రాప్తమయినది. 5

సమస్తనీతులును దెలిసినవాఁడు గతించెను ధర్మముయొక్క యాకారమే

గత స్సత్త్వస్య సంక్షేపః ప్రస్తావానాం గతి ర్గతా,

ఆదిత్యః పతితో భూమా మగ్న స్తమసి చన్ద్రమాః. ౪
చిత్రభానుః ప్రశాన్తార్చి ర్వ్యవసాయో నిరుద్యమః,
అస్మి న్నిపతితే భూమా పిరే శత్రుభయాం వరే. ౫

కిం శేష మివ లోకస్య హతవీరస్య సాంప్రతమ్,
రణే రాక్షసభర్తారే ప్రసుప్త ఇవ పాంసుషు. ౬

ధృతిప్రవాళః ప్రసహ్యోగ్రవృక్ష
స్తపోబల శ్శౌర్యనిబద్ధమూలః,
రణే మహా న్రాక్షసరాజవృక్ష
స్సమ్మర్దితో రాఘవమారుతేన. ౧౦
తేజోవిషాణః కులవంశవంశః
కోపప్రసాదాపరగాత్రహస్తః,
ఇక్ష్వాకుసింహావగృహీతదేహ
స్సుప్తః క్షితౌ రావణగన్ధహస్తీ. ౧౧
పరాక్రమోత్సాహవిజృమ్భితార్చి
ర్నిశ్వాసధూమ స్సబలప్రతాపః,
ప్రతాపవాన్ సంయతి రాక్షసాగ్ని
ర్నిర్వాపితో రామపయోధరేణ. ౧౨
సింహర్క్షలాఙ్గూలకకుద్విషాణః
పరాభిజి ద్గన్ధనగన్ధహస్తీ,
రణోవృష శ్చాపలకర్ణచక్షుః

యనందగినవాఁడు నశించెను. సమస్తలోకములందును అందఱికన్నను బలవంతుఁడనఁబడినవాఁడు మృతిఁబొందెను. అందఱికిని స్తోత్రపాత్రమైనవాఁడు పడెను. ౬

ఆయుధము ధరించినవారిలో నుత్తముఁడైన వీరుఁడు ఈరావణుఁడు నేలఁబడుటవలన సూర్యుఁడు భూమింబడినట్లయ్యె చంద్రుఁడు అంధకారములో మునిఁగినట్లయినది. అగ్ని చల్లాఱినట్లయినది. ఇఁక నింతటివాఁడు లేనందున నుత్సాహశక్తియె ఆశ్రయము లేఁదయ్యె. ౭,౮

రాక్షసశ్రేష్ఠుఁడగు రావణుఁడు యుద్ధంబున హతుఁడై పరాగంబులఁబడియుండునపుడు ఇట్టి మహాపీఠం గోలుపోయిన ప్రపంచంబునందు ఇఁక నేమి మిగిలియున్నది? సమస్తము శూన్యముగానే తోఁచుచున్నది. ౯

ధైర్యమె చిగురుగాను సహనమె పుష్పముగాను తపస్సె దార్ఢ్యముగాను శౌర్యమె దృఢమయిన వేఱుగాను గల గొప్పవైన రావణుఁడను వృక్షమును యుద్ధంబున రాముఁడను వెనుగాలి వితీచివైచెను. ౧౦

పరాక్రమమె విషాణములుగాను బిత్తిపితామహాదివర్గమె వీపుగాను కోపమె శరీరము పళ్ళాద్భాగముగాను అనుగ్రహమె పూర్వభాగముగానుగల రావణుండను మత్తగజము రాముఁడను సింహముచే హతమయి నేలం గూలినది. ౧౧

పరాక్రమోత్సాహంబులు జ్వాలలుగా నిట్టూర్పుధూమంబుగా నిజబలంబె వేఁడిమిగా మహాతేజంబుగలిగి యొప్పుచున్న రావణుండను నగ్నిని యుద్ధంబున రాముఁడను మేఘము చల్లార్చెను ౧౨

రాక్షసులు తోఁకయు మూపురమును గొమ్ములునుగాఁ గలిగి శత్రుల బాధించుననియు గర్వంబున మదపుటేనుంగువంటిదియు విషయాభిలాషమె చెవులును గన్నులునుగాఁ గలదియునగు రావణుండను నాఁబోతును రాముఁ

ఇత్యేవమాగతవ్యథమహాత్మా విభీషణస్సర్వమ్ ౧౩
వదన్తం హేతుమద్వాక్యం పరిమృష్టార్థనిశ్చయమ్,
ఉవాచ లోకసమ్పూజ్య మిత్యుదీర్ణం విభీషణమ్. ౧౪
న్యాయం విసృష్టో నిశ్చేష్టస్సమరే చణ్డవిక్రమః,
అత్యుత్సృతమహోత్సాహం పతితోఽయం మమేజ్జితః. ౧౫

నైవం విసృష్టాశ్శోచ్యన్తే క్షత్త్రధర్మవవస్థితాః,
వృద్ధిం సంజనయన్త్యేతే నిపతన్తి రణాజిరే. ౧౬
యేన సేనాగ్ర్యస్థమోలోకాస్త్రాసితా యుధి ధీమతా,
తస్మిన్నార్తసమాయుక్తో నకాలజ్ఞ పరిశోచితుమ్ ౧౭

నైకాన్తవిజయో యుద్ధే భూతపూర్వస్తు కదాచన,
పరైర్వా హన్యతే వీరస్తాన్వా హన్తి సంయుగే. ౧౮

ఇయం హి పూర్వైస్సన్దిష్టా గతిః క్షత్త్రియసమ్మతా,
క్షత్త్రియో నిహతస్సఙ్ఖ్యే నశోచ్య ఇతి నిశ్చయః ౧౯

తదేవం నిశ్చయం దృష్ట్వా తత్త్వమాస్థాయ విజ్వరః,
యదిహానన్తరం కార్యం కల్పయం తదనుచిన్తయ. ౨౦

తమిక్ష్వాకువాక్యం విక్రాన్తం రాజపుత్రం విభీషణః,
ఉవాచ శోకసంతప్తో భ్రాతుర్హితమనన్తరమ్. ౨౧

యోఽయం విమర్దేషు నభగ్నపూర్వ

డను వ్యాఖ్యకు సంధించిపుచ్చెను. అని విభీషణుఁడు విన్నవించెను. ౧౩

ఇట్లు పరమగుఃఖితుఁడై యుఁ క్రియుక్తంబుగాఁ బలుకుచున్న యుక్తాయుక్తంబులు తెలిసిన విభీషణుఁజూచి రాముఁ డిట్లని పలికెను. ౧౪

ఈ రావణుఁ డా పరాక్రమింపక పితికివలె నశింపలేదు. యుద్ధంబున భయంకరమయిన పరాక్రమంబుతో మహోత్సాహంబునంబోరి నిర్భయంబుగా హతుఁడయ్యెను. ౧౫

పరలోకసుఖంబు గోరి శూరధర్మము ననలంబించి యిట్లు యుద్ధంబున నిర్భయులయి హతులయిన మహాపురుషులను గుఱించి గుఃఖింపరాదు. ౧౬

యుద్ధంబున దేవేంద్రసహితంబుగా ముల్లోకంబులను ఎవ్వనికి వెఱచునో అట్టి మహాపరాక్రమశాలి యుశస్సంపన్నుండగు రావణుఁడు కాలధర్మము నొందినపుడు గుఃఖించుట యుక్తము గాదు. ౧౭

యుద్ధమునందు జయమే గెలుపునను నిశ్చయము ఒకప్పుడును లేదు. శూరుఁడగువాఁడు యుద్ధంబున శత్రువులనైనను వధించును. తానైనను వారలచే హతుఁడగును. అతనికి రెండును సమానములే. ౧౮

ఇట్లు యుద్ధంబున మృతిఁబొంది విరస్వర్గమునొందుట ప్రాచీనులచే నుపదేశింపఁబడిన శూరసమ్మతమయినమార్గము. యుద్ధంబున హతుఁడైనశూరునిగుఱించి అతఁడు వీరస్వర్గము నొందినవాఁడు కావున సంతాపమాత్రము గుఃఖింపనాదని శాస్త్రనిర్ణయము. ౧౯

ఆట్లవుటంజేసి నీ వీసిద్ధాంతంబు చెలిసి పుట్టినవానికి మరణంబు దప్పదను పరమార్థముం దలఁచి యిఁక నిపుడు చేయవలసినకార్యంబులనుగుఱించి యాలోచింపుము. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

ఆట్లు పరాక్రమవంతుఁడగు రాజకుమారుఁడు రాముఁడు పలుకుటయు నవ్విభీషణుఁడు గుఃఖితుఁడై యన్నకు శీఘ్రంబుగా నప్పుడు సేయవలసిన హితంబు సేయఁగోరి రామునితో నిట్లని చెప్పెను. ౨౧

సముద్రంబు చెలియలికట్టను దాఁకి భగ్నంబగునట్లు ఇపుడు యుద్ధం

స్సుహృద్భి స్సుమేతైశ్చ స్సహ వానరసేన,
భవన్త మాసాద్య రణే విధగ్నో
వేలాం సముపాసాద్య యథా సముద్రః. ౧౨
అనేన దత్తాని సుపూజితాని
భుక్తాశ్చ భోగా నిభృతాశ్చ భృత్యాః,
ధనాని మిత్రేషు సమర్పితాని
వైరాణ్యమిత్రేషు చ యాపితాని. ౧౩

ఏషో హితాగ్నిశ్చ మహాతపాశ్చ
వేదాన్తగతి కర్మసు చాగ్ర్యవీర్యః,
ఏతస్య యత్ప్రేతగతస్య కృత్యం
తత్కర్తు మిచ్ఛామి తవ ప్రసాదాత్. ౧౪

స తస్య వాక్యై ర్గతికర్మయుక్తై ర్మహాత్మా
సంబోధిత స్సాధు విభీషణేన,
ఆజ్ఞాపయామాస నరేన్ద్రసూను
స్సువర్చీయ మాధాన మదీనసత్త్వః. ౧౫
మరణాన్తాని వైరాణి నిర్వృత్తం నరి ప్రయోజనమ్,
క్రియతా మస్య సంస్కారో మమా ప్యేష యథా తవ. ౧౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ద్వాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

బున నిన్నుదాకి పరాజితుఁడై హతుఁడయిన యీరావణుఁడు మున్నుఁ బేపొం
ద్రసహితంబుగా దేవతలెత్తినచ్చినను యుద్ధంబులం బరాజయంబొందుఁగఁడు.

ఈరావణుఁడు పెక్కుదానంబులు గావించినవాఁడు. గురుదేవతాగు
లం జక్కఁగాఁ బూజించినవాఁడు. సమస్తభోగంబుల ననుభవించినవాఁడు
భృత్యులఁ జక్కఁగాఁ బోషించినవాఁడు. మిత్రులకు యథేష్టంబుగా ధన
ము లొసంగినవాఁడు. శత్రువులయందు విరోధంబు సాధించి వారల రూప
డంచినవాఁడు. 13

ఈ రావణుఁడు ఆహితాగ్ని యయి యగ్నిహోత్రము తప్పక నేయు
చుండినవాఁడు మహాతపస్సంపన్నుఁడుసమస్తవేదములనధ్యయనించినవాఁడు.
మిక్కిలియుఁ గర్తయుఁడు కావునఁ బ్రేతత్వమునొందిన యితనికిఁ బ్రేతత్వ
విముక్తికై చేయవలసిన యూర్ధ్వదైహికమును నీయనుగ్రహము నొంది
చేయఁగోరుచున్నాను, అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. 14

అట్లు విభీషణుఁడు దుఃఖితుఁడై, పెక్కువిధంబుల బోధించుటయు
మహానుభావుఁడును మహాబలుఁడునగు రాజపుత్త్రుఁడు రాముండు, రావణునకు
స్వర్గప్రదంబగు నిత్యకర్మంబు గావింప నియోగించెను. 15

మరణముపఱకే వైరము ప్రవర్తించును. ఆపిమ్మట వైరముతో నేమి
ప్రయోజనము? మనకార్యంబును సెఱవేఱినది. ఇఁక నీతనికి సంస్కారము
గావింపుము. ఇతఁడు నీకెట్లు బంధువో ఇఁక వాకును అట్లు బంధువేగాని
వేఱొఁకఁడు. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. 16

ఇది నూటపండ్రెండవసర్గము.

త్రయోదశోత్తరశతతమస్సర్గః.

రావణం నిహతం శ్రుత్వా రాఘవేణ మహాత్మనా,
అస్తగిరురా ద్విసిష్పేతూ రాక్షస్యశ్శోకకర్శితాః. ౧
వార్యమాణా స్సుబహుశో వేష్టన్త్యః క్షితిపాంసుషు,
విముక్తకేశ్యో దుఃఖార్తా గావో వత్సహతా ఇవ. ౨
ఉత్తరేణ వినిష్క్రమ్య ద్వారేణ సహ రాక్షసైః,
ప్రవిశ్యాయోధనం ఘోరం విచిన్వన్త్యో హతం పతిమ్. ౩
రాజపుత్రేతి వాదిన్యో హానాథేతి చ సర్వశః,
పరిపేతుర్గతబన్ధ్వాశ్చాం మహీం శోణితకర్దమామ్. ౪

తా బాష్పపరిపూర్ణాక్ష్యో భర్తృశోకపరాజితాః,
కరేణ్వ ఇవ నర్దన్త్యో వినేదుర్భృతయూథపాః. ౫
దదృశుస్తం మహావీర్యం మహాకాయం మహాద్యుతిమ్,
రావణం నిహతం భూమౌ నీలాఞ్జనచయోపమమ్. ౬

తాగతిం సహసా దృష్ట్వా శయానం రణపాంసుషు,
నిపేతుస్తస్య గాత్రేషు ఛిన్నా వనలతా ఇవ ౭

బహుమానా త్పరిష్వజ్య కాచి దేనం రురోద హ,
చరణౌ కాచి దాలిఙ్గ్య కాచి త్కణ్ఠేఽవలమ్బ్య చ. ౮

ఉద్ధృత్యచ భుజౌ కాచి దూర్ధ్వమా స్య పరివర్తతే,
హతస్య వదనం దృష్ట్వా కాచి న్మోహ ముపాగమత్. ౯
కాచి దఙ్కే శిరస్కృత్వా రురోద ముఖ మీక్షతీ,
స్నాపయన్తీ ముఖం బాష్పై స్తుషారై రివ పఙ్కజమ్. ౧౦

నూటపదుమూఁడవసర్గము.

మహాపరాక్రమశాలియగు రామునిచేఁ రావణుఁడు హతుఁడయ్యెనని విని రావణభార్యలైన రాక్షసకాంతలు పరమదుఃఖితులయి యెంత వారించినను విలపించి భూమిం బొరలుచు వెండ్రుకలు విరియుంబోసికొని దూఁదెంచిన గోపులపగిది దుఃఖంబునం బొక్కుచు నంతఃపురమునుండి వెడలివచ్చిరి.

ఆరాక్షసస్త్రీలు రాక్షససహితంబుగా ను త్తరద్వారంబున వెడలి భయంకరంబగు యుద్ధభూమిం బ్రవేశించి హతుఁడగు నాథుం గలసినవెదకుచు "రాజపుత్త్రుఁడా" యని రాముని, "నాథుఁడా" యని రావణునిం జోరొత్తి విలపించుచుఁ గబంధంబులచే భయంకరంబై నెత్తురుబురదలతోఁ గూడియున్న యుద్ధభూమినంతటం దిరిగిరి. 3,౪

ఆరావణభార్యలు భర్తృవధశంబునఁ బరమదుఃఖితలయి కన్నీరొలుక గోదనంబు నేఁగుచు యూథపతింబాసిన యాఁడేనుఁగులపగిది నటించిరి.

ఆరాక్షసస్త్రీలు మహాపరాక్రమశాలియు మహాకాయుఁడును మహాతేజుఁడును వల్లనికాటుపరాశిఁబోలె నొప్పుచు హతుఁడై భూమింబడియున్నవాఁడునగు పెనిమిటిని రావణుం జూచిరి. ౬

ఆంతఁ రావణభార్యలు యుద్ధభూమియందుఁ బరాగంబులం బడియున్న పెనిమిటింజూచి విషాదలయి తెగిన ఏనలతలకైవడి పతని దేహముపయింబడిరి. ౭

ఒకానొకసతి ప్రేమాతిశయంబునఁ బెనిమిటిశరీరముఁ గౌఁగిటం జేర్చి రోదనము సేయుచున్న మఱియొకతె పాదములం గవుఁగిలించుకొని యేడ్చెను మఱియొకర్తు కంఠాలింగనము గావించి విలపించెను. ౮

ఒకకాంత పెనిమిటి భుజంబుల నెత్తికొని భూమిం బొరలాడెను. మఱియొకమానిని హతుండగు పెనిమిటిమొగంబుఁజూచి మూర్ఛనొందెను. ౯

ఒకానొకయాఁడుది, తనప్రియుఁడగు రావణునిశిరస్సును ఆంకంబునంజేర్చి యుత్తమముఖంబుఁ జూచుచు, హిమజలంబునుంబోలెఁ గన్నీళ్ల సతని ముఖంబుఁ దడుపుచు రోదనంబు చేసెను. ౧౦

ఏవ మార్తాగ పతిం గృహ్యాస్త్రా రావణం నిహతం భువి,
చుక్రుశు ర్బహుధా శోకా దూభయ స్తాగ పర్య దేవయన్. ౧౧

యేన విత్రాసిత శ్శక్రో యేన విత్రాసితో యమః,
యేన నైశ్ర్రవణో రాజా పుష్పకేణ విమోజితః. ౧౨
గన్ధర్వాణా మృషీణాంచ సురాణాంచ మహాత్మనామ్,
భయం యేన మహా ద్దత్తం సోఽయం శేతే రణే హతః. ౧౩
అసురేభ్య స్సురేభ్యో వా పన్నగేభ్యోఽపి వా తధా,
న భయం యో విజానాతి తస్యేదం మానుషా గృయమ్. ౧౪

అనధ్యో దేనతానాం య స్తథా దానవరక్షసామ్,
హతో సోఽయం రణే శేతే మానుషేణ పదాతినా. ౧౫

యో న శక్య స్సురై ర్హన్తుం న యక్షై ర్నాసురై స్తథా,
సోఽయం కపిచ్ది వాసథ్యో మృత్యుం మర్త్యేన లమ్భితః. ౧౬

ఏవం వదన్త్యో బహుధా గురుదు స్తస్య తాః స్త్రియః,
భూయ ఏవ చ దుగఖార్తా విలేపు శ్చ పునగపునః. ౧౭
అశ్రుణ్వతా చ సుహృదాం సతతం హితవాదినామ్,
నురణా యూహృతా సీతా ఘాతితాశ్చ నిశాచగా. ౧౮

ఏతా స్సమ మిదానీం తే వయ మాత్మాచ పాతితాః,

బ్రువాణోఽపి హితం వాక్య మిష్టో భ్రాతా విభీషణః. ౧౯
భృష్టం పరుషితో మోహా త్తస్యయా ఽహిత్వధకాక్షిణా,

ఆ రావణభార్యలు వివాతుండై భూమిం బడియున్న తమపెనిమిటిని రావణుంజూచి దుఃఖితలయి రోదనము గావించిరి; మతీయు వారలు అంత కంతకు శోకం బగ్గలంబగుచుఁ బరవళ్లయి యార్క్రందించిరి. ౧౧

ఎవ్వనికి దేవేంద్రుండు వెఱచు నెవ్వనికి యముఁడు భయపడు నెవ్వండు కుబేరుజయించి పుష్పకవిమానంబు హరించె మతీయు నెవ్వనివలన గంధర్వులు మహర్షులు మహాప్రభావులగు వేల్పులు భయంబుగొంది రిమ్మహావీరుఁడు రావణుం డిపుడు సొరిగూలి నేలంబడియున్నాఁడు. ౧౨,౧౩

అసురులవల్లనఁ గాని సురలవలనఁ గాని యక్షులవలనఁ గాని యెవ్వం డెంతమాత్రము భీతుం బొందుంగడో, ఆట్టిహీరుం డిపుడు మనుష్యునివలన భయము గొందెను! ౧౪

ఎవ్వండు దేవతలను దానవులను రాక్షసులను సరగునేయుఁడో, ఆట్టి యీరావణుం డిపుడు యుద్ధంబున రథాదివాహనములు లేక కాలినడతతో వచ్చిన మనుష్యునిచేఁ జచ్చి పడియున్నాఁడు! ౧౫

దేవతలు గాని యక్షులు గాని యసురులు గాని యెవ్వనివిధింపఁజాల రైరో, ఆట్టివీరుం డీరావణుండు చక్రాశోకబ్రహ్మనియమ్ములు, మనుష్యమాత్రునిచే హతుండయ్యెనా! అని రావణభార్యలు రోదనము గావించిరి. ౧౬

ఆ రావణభార్యలు ఇట్లు రావణుని క్రిందుం బుగ్గడింపుచు రోదనంబు చేసి మరల ముఖం బగ్గలంబుగా మాటిమాటికి విలపించిరి ౧౭

నీవు ఎప్పుడును నిహీనుఁడు నేరోరునట్టి మిత్రులు ఎంతచెప్పినను వినక నీతిందెచ్చితివి దానంజేసి నీవును హతుఁడవైతివి. రాక్షసులును హతులయిరి. ౧౮

ఇప్పుడు, మేమును రాక్షసులును నీవును మనమందఱము నేకకాలంబున హతులయితిమి

నీయందుఁ బ్రీతికలవాఁడును నీతిమ్ముడునగు విభీషణుండు, నీకు హితంబు బోధించినను, నీవు కాలవశంగతుండవై యజ్ఞానంబున వతనిఁ బరుష

యది నిర్యాతితా తే స్యా త్సీతా రామాయ మైథిలీ. ౧౦
నన స్స్యా ద్వ్యసనం ఘోర మిదం మూలహరం మహత్,
పృథ్వీ మోఘాం చ దద్యాత్సీతా రామో మిత్రకులం భవేత్. ౧౧
వయం చావిధవా స్సర్వా స్సకామా న చ శత్రవః,

త్వయా పున ర్మృషంసేన సీతాం సంయుగ్ధతా బలాత్. ౧౨
రాక్షసా నయ మాత్మాచ త్రాణం తుల్యం నిపాతితమ్,

న కామకారగి కామం వాతం రాక్షసపుఙ్గవ. ౧౩
దైవం చేష్టయతే సర్వం హతం దైవేన హన్యతే,

వానరాణాం వినాశోఽయం రక్షసాం చ మహాహవే. ౧౪
తవ చైవ మహాబాహో దైవయోగా దుపాగతః,

నైవాత్మనా న కామేన విక్రమేణ నచాజ్ఞయా. ౧౫
శక్యా దైవగతి ర్లోకే నివర్తయితు మార్యకా,

విలాపు లేవం దీనా స్తా రాక్షసాధిపయోషితః. ౧౬
కురర్య ఇవ దుఃఖార్తా బాష్పపర్యాకులేక్షణాః
ఇతి శ్రీమద్రామాయణే యుద్ధకాణ్డే త్రయోదశోత్తరశతతమ స్సర్గఃసర్గము.

చతుర్దశోత్తరశతతమ స్సర్గఃసర్గము.

తాసాం విలపమానానాం తదా రాక్షసయోషితామ్,
జ్యేష్ఠా పత్నీ ప్రియా దీనా భర్తారం సముదైక్షత. ౧

వచనంబులు పలికి యవమానించితివి ౧౯

నీవు రామునకు సీత నొసంగియేయుంచువేని, మాకు నీతోఁగూడ సర్వము నశింపఁ జేయుసట్టి భయంకరమయిన యీ వ్యసనంబు గలుగకుండును. నీత్ముఁడైన విభీషణునికోరికయుఁ గావించినట్లగును. రాముండు మనయింటికిఁ గూరిమిమిత్రుండగును. మేముందఁ బుమాను విధవలము గాకుందుము. మహశత్రువులకోర్కియు ఫలింపకుండును. ౨౦, ౨౧

నీ వట్లు గావింపక క్రూరబుద్ధిచో బలాత్కారంబున సీతం దెచ్చి పెట్టుటంజేసి, యీ రాక్షసజనము నీవు మేము మున్నగ మేకకాలంబున వధింపఁబడితిమి. ౨౨

రాక్షసోత్తముఁడా! లేక, నీవే స్వేచ్ఛచే నంతయుఁ గావించినావను టయుక్తముగాదు దైవప్రేరణమునఁ జేసమస్తంబును చేయుఁబడును; దైవముచే హతుఁడైనవాఁడే శత్రువుచే హతుఁడగుంగాని యితరుఁడు గాఁడు.

మహాబాహుండవగు రావణుఁడా! వానరులకును రాక్షసులకును నీకును ఇమ్మహాయుద్ధంబున వినాశంబు దైవ సుకల్పంబునఁ గలిగినదిగాని వేఱు కారణమునఁగాదు. ౨౪

లోకంబున దైవము సంకల్పించినపిదప, ఆర్థబలంబునఁగాని స్వేచ్ఛచేతంగాని పరాక్రమంబునంగాని రాజాజ్ఞచే గాని యది యెంతమాత్రము త్రిప్పఁ దలవిగాదు. అని, యారావణభార్యలు విలపించిరి. ౨౫

ఇవ్విధంబున నా రావణుని భార్యలు దీనలయి, దుఃఖపీడితులయి కన్నీళ్లుగార్చుచుఁ, గ్రౌంచపక్షులుంబోలె రోదనంబు గావించిరి ౨౬

ఇది నూటపదుమూఁడవసర్గము

నూటపదునాలుగవసర్గము.

ఆరాక్షసస్త్రీలందఱు నవ్విధంబున విలపించుచుండఁగా, వారిలో రావణున కత్యంతప్రియురాలును జ్యేష్ఠభార్యయునగు మందోదరి దైన్యంబు

దశగ్రీవం హతం దృష్ట్వా రామే ణాచి న్త్యకర్మ ణా,
పతిం మన్దోదరీ తత్ర కృపణా పర్య దేవయత్. ౨
నను నామ మహాభాగ తవ వైశ్రవణానుజ,
క్రుద్ధస్య ప్రముఖే స్థాతుం త్రస్య త్యపి పురన్దరః. 3
ఋషయశ్చ మహీ దేవా గన్ధర్వా శ్చ యశస్వినః,
నను నామ తవోద్వేగా చ్చారణాశ్చ దిశో గతాః. ౪
సోఽహం మానుషమాత్రేణ రామేణ యుధి నిర్జితః,
న వ్యపత్రపసే రాజ న్నిమమిదం రాక్షసర్షభ. ౫

కథం త్రైలోక్య మాక్రమ్య శ్రియా వీర్యేణ చాన్వితమ్,
అనిగృహ్యం జఘాన త్వాం మానుషో వనగోచరః. ౬

మానుషాణా మవిషయే చరతశ్చ కామరూపిణః,
వినాశ స్తవ రామేణ సంయుగే నోపపద్యతే. ౭

న చైత త్కర్మ రామస్య శ్రద్దధామి చమూముఖే,
సర్వేణ స్సముపేతస్య తవ వై నాభిసుర్మవమ్. ౮

యదైవ చ జనస్థానే రాక్షసై ర్బహుభి ర్వృతః,
ఖర స్తవ హతో భ్రాతా తదైవాసౌ న మానుషః. ౯

యదైవ నగరీం లఙ్కాం దుష్ప్రవేశాం సురై రపి,
ప్రవిష్టో హనుమా న్వీర్యా త్తదైవ వ్యథితా వయమ్. ౧౦

నొంది పెనిమిటింజూచెను. ౧

మండోదరి, యచట మహాప్రభావుండగు రామునిచేత హతుండై పడి యున్న భర్తను రావణుండంజాచి దీనురాలయి విలపించెను. ౩

ఆయ్యా! మహాభోగుఁడా! కుబేరునితమ్ముఁడా! నీవు కోపముగొందిన పుడు నీయెదుటు నిలుచుటకు దేవేంద్రుండేనియుం భయంబు నొందుచుగదా!

ఆయ్యా! నీకు భయపడి మహర్షులును బ్రాహ్మణులును మహాయక్షులగు గంధర్వులును జారణులును దిక్కులకుం బాఱిరిగదా! ౪

రాక్షసోత్తముఁడవయిన దశగ్రీవుఁడా! అట్టి త్రిలోకంబుల జయించినట్టి నిన్ను మనుష్యమాత్రుఁడు రాముఁడు యుద్ధంబున జయించెనే! ఇందుకు లజ్జ నొందకున్నావేమి? ౫

పరాక్రమంబున ముల్లోకంబుల జయించి త్రైలోక్య రాజ్యలక్ష్మిచే నెంతయుఁ దేజరిల్లుచు దేవేంద్రాదులకెని యోర్వరాని మగఁటిమిగల నిన్ను అడవిమనుష్యుఁడు యుద్ధంబున నెట్లు వధించెనో ఆశ్చర్యముగా నున్నది. ౬

మనుష్యులకుఁ బొంద నలవిగాని దేశమున నుండువాఁడవు కామరూపివగు నీవు యుద్ధంబున రామునిచే హతుఁడవైతివనుఁ దలంతెమాత్రము నమ్మఁదగినది గాదు. ౭

బలపరాక్రమంబులతోను సహాయవర్గంబులతోను సంపన్నుండవైన నిన్ను యుద్ధంబున వధించుట మనుష్యమాత్రుఁడైన రాముని కార్యముగా నాకుఁ దోఁచలేదు. ౮

జనస్థానంబున నసేకరాక్షసులతోఁ గూడిన నీతమ్ముని ఖరుని వధించు బలవంతుఁడనే యీరాముఁడు మనుష్యమాత్రుఁడు గాఁడని స్పష్టముగాఁ దెలిసినది ౯

దేవతలకుఁగూడ ప్రవేశింప నలవిగాని యీలంకానగరము లోపలికి హనుమంతుఁడు వీర్యంబు పెంపున వచ్చినప్పుడె మేము రాముఁడు మనుష్యమాత్రుఁడుగా నుండఁడని తెలిసి దిగులొందితిమి. ౧౦

యదైవ నానారై ర్ఘోరై ర్బద్ధస్నేహ ర్మహార్ణవే,
తదైవ హృదయే నావాం శేజే రామ మమానుషమ్. ౧౧
అథవా రామరూపేణ కృతాన్త స్స్వయ మాగతః,
మాయాం తవ వినాశాయ విధా యాప్రతిశర్కితామ్. ౧౨
అథవా వాసవేన త్వం ధర్షితోఽసి మహాబల,
వాసవస్య కుత శ్శక్తి స్త్వాం ద్రష్టు మపి సంయుగే. ౧౩

వ్యక్త మేష మహాయోగీ పరమాత్మా సనాతనః,
అనాదిమధ్యనిధనో మహతశ్చ పరమో మహాన్. ౧౪
తమసశ్చ పరమో ధాతా శఙ్ఖచక్రగదాధరః,
శ్రీవత్సవక్షా నిత్యశ్రీ రజయ్య శ్చాక్షయోతో ధ్రువః. ౧౫

మానుషం వపు రాస్థాయ విష్ణు స్సత్యపరాక్రమః,
సురై ర్వశ్చ పరిత్రాతో దేవై ర్వానరత్వ ముపాగతైః. ౧౬
సర్వలోకేశ్వర స్సాక్షా ల్లోకానాం హితకామ్యయా,
సరాక్షసపరీవారం హతవాం స్త్వాం మహాద్యుతిః. ౧౭

ఇన్ద్రియాణీవురా జిత్వా జితం త్రిభువనం త్వయా,
స్మరద్భి రివ తిదై ర్వర మిన్ద్రియై రేవ నిర్జితః. ౧౮

క్రియతా మవిరోధ శ్చ రాఘవేణేతి యన్మయా,

భీయంకరాకారులగు వానరులు ఇమ్మహాసముద్రంబునకు సేతువఁగట్టిన పుడె నేను రాముఁడు మనుష్యమాత్రుఁడు కాఁడని మనస్సునం దలఁచితిని.

అట్లుగాదేని యాముఁడే నిన్ను వధించుటకై యాచింత్యమయిన మాఱుచే రామరూపంబుదాల్చి నీమీఁదికి వచ్చియుండును. ౧౨

మహాబలశాలివగు రావణుఁడా! లేక దేవేంద్రుండు వచ్చి నిన్నువధించియుండును; అదిసరిగాదు. యముఁడుగాని యింద్రుఁడుగాని యుద్ధంబున నీయెదుట నిలుచుటకైనను సమర్థులుకారు. ౧౩

ఈరాముండు మనుష్యుఁడు గాఁడు. ఇత డులోకరక్షణపరుండగు పరమాత్మ. ఎల్లప్పుడు నుండువాఁడు. జన్మవృద్ధి నాశములు లేనివాఁడు. తఱుగు బఱుగు మాటయు లేనివాఁడు. బ్రహ్మేంద్రాగులకన్నసధికుఁడు. ప్రకృతి నతిక్రమించినవాఁడు. సమస్తప్రపంచమును సృజించువాఁడు (పోషించువాఁడు). శంఖచక్రగదలను ధరించియుండువాఁడు. దక్షిణబాహుబున శ్రీవత్సంబను రక్తవర్ణమౌన్నత్యకారమయిన చిహ్నముగలవాఁడు. నిత్యానపాయిని యగు లక్ష్మీదేవితోఁ గూడినవాఁడు గావున ఎట్టివారికిని జయింపనలవిగానివాఁడు. అని స్పష్టముగాఁ దెలియఁచున్నది. ౧౪,౧౫

మహాతేజుఁడును ఎట్టిశత్రువులనుసంగును ధర్షింపనలవిగాని పరాక్రమంబు గలవాఁడునగు విష్ణువు, సమస్తలోకంబులకును నాథుఁడు గావున లోకంబులకు హితంబు గఁగుటకై తాను మనుష్యరూపంబున నవతరించి వానరరూపంబున నవతరించిన సమస్తదేవతలతోను గూడినవాఁడైవచ్చి నిన్ను సర్వరాక్షససహితంబుగా వధించెను గాని వేఱుగాదు. ౧౬,౧౭

నీవు మున్ను ఇంద్రియములను జయించి మల్లోకంబులను జయించితివి. ఇప్పుడు ఆయింద్రియము లపవ్వారంబు దలఁచి నిన్నుజయించినవో అన్నట్లుగా నీవు ఇంద్రియములకు లోఁబడినవాఁడవగుటవలన శత్రువుచే హతుఁడవైతివి. ౧౮

"రామునితోటి పగవాఁడు, అతనితోఁ సంధిగావింపుము" అని నేనెన్ని

ఉచ్యమానో న గృహ్ణాసి తస్యేయం వుష్టి రాగతా. ౯౯
అకస్మా చ్చాభికామోఽసి సీతాం రాక్షసపుఙ్గవ,
ఐశ్వర్యస్య వినాశాయ దేహస్య స్వజనస్య చ. ౧౦౦

అరున త్కాన్య విశిష్టాం తాం రోహిణీం శ్చాపి దుర్మతే,
సీతాం ధర్షయతా మాన్యాం త్వయా హ్యసదృశం కృతమ్. ౧౧

వసుధాయా శ్చ వసుధాం శ్రియః శ్రీం భర్తృపత్నీలామ్,
సీతాం సర్వానవద్యాఙ్గీ మరణ్యే విజనే శుభామ్. ౧౨
ఆనయిత్వా తు తాం దీనాం చద్మనాఽత్తస్వదూషణ,
అప్రాప్య చైవ తం కామం మైథిలీ సఙ్గమే కృతమ్. ౧౩
పతివ్రతాయా స్తపనా నూనం దగ్ధోఽసి మే ప్రభో,

తదైవ యన్న దగ్ధస్త్వం ధర్షయం స్తనుమధ్యమామ్. ౧౪
దేవా బిభ్యతి తే సర్వే సేన్ద్రా స్సాగ్నిపురోగమాః,

అవశ్యం మేవ లభతే ఫలం పాపస్య కర్మణః. ౧౫
ఘోరం పర్యాగతే కాలే కర్తా నా స్త్యత్ర సంశయః,

శుభకృ చ్ఛుభ మాప్నోతి పాపకృ త్పాప మశ్నుతే. ౧౬
విభీషణ స్సుఖం ప్రాప్త స్త్వం ప్రాప్తశ్చ పాప మీదృశమ్,

సన్తస్యన్యాశ్చ ప్రమదా స్తుభ్యం రూపే ణాభ్యధికా స్తతః. ౧౭

మాట్లు చెప్పినను నీకు వినవైతివే, దానిఫలమిపుడు అనుభవింపుము అని పలికినది.

రాక్షసోత్తముఁడా! నీవు ఏకారణమునులేకయో సీతయందింతమో వాము వహించితివి; దావంజేసి నీయైశ్వర్యంబును నీబంధుఫులును నశించుట యగాక నీవును నాశంబు నొందితివి. ౨౦

ఓరాత్తుఁడా! అనుచుతీదేవికన్నను రోహిణీదేవికన్నను భాతివ్రత్యంబున నధికురాలు పూజనీయయునగు సీతాదేవిం జెఱపట్టితివే యది యెంత మాత్రము యుక్తమవునా? ౨౧

నాదు నాథుఁడా! నీభార్యలమయినమమ్ము సౌందర్యములేనివారలను గాఁ దలంచినవాఁడా! నీవు భూదేవికన్నను అధికముగా నోరిమిగలదియు లక్ష్మీదేవికన్న నధికముగా సంపదగలదియు సుహాపతివ్రతయు సర్వాంగసుందరియుఁ గల్యాణస్వరూపిణియు దీనురాలునగు నాసీతాదేవిని నిర్దయంబున నరణ్యంబునుండి కపటోపాయంబునం గొనివచ్చి సీతాసంగమంబంగు నీకుంగల కోరికి దీనకమున్నె పతివ్రతయగు నాసీతాదేవి తపఃప్రభావంబుచే దహింపఁ బడితివి; ఇదినిశ్చయము. ౨౨,౨౩

నీవు మహాపతివ్రతయగు సీతాదేవిఁ స్పృశించినపుడు అత్యంబునసనె దగ్ధుఁడవు కావైతివి కావున నీయాప్తస్నేహంబునకు ఇంద్రాగ్నిసహితంబుగా దేవతలందఱు వెఱఁగందుచున్నారు. ౨౪

పాపకర్మముగావించినవాఁడు సమయముప్రాప్తించినపుడు తానుగావించినకర్మములయొక్క ఘోరమయిసఫలమును దప్పక యనుభవించుటను విషయమందుఁ ఎంతమాత్రము సందియములేదు. ౨౫

సుకృతముచేసినవానికి సుఖముగలుగును;పాపముగావించినవానికిదుఃఖముసంభవించును, విభీషణుఁడు రామాశ్రయణరూపమయిన మంచిగావించినాఁడు కావున సుఖమునొందెను,నీవో పాపముగావించితివి కావున ఇట్టికష్టమునొందితివి. ౨౬

ఆసీతకన్నను అధికమయిన సౌందర్యముగల స్త్రీలు నీకుఁ బెక్కండ్రు

అనబ్ధవశ మాపన్న స్త్వం తు మోహా న్న బుధ్యసే,

న కులేన న రూపేణ న దాక్ష్యేణ మైథిలీ. 29
మయాఽధికా వా తుల్యావా త్వం తు మోహా న్న బుధ్యసే,

సర్వథా సర్వభూతానాం నా స్తి మృత్యు రలక్షణః. 29
తవ తావ దయం మృత్యు ర్మైథిలీకృశలక్షణః,
నీతానిమి త్తజో మృత్యు స్త్వయా దూరా దుపాహృతః 30

మైథిలీ సహ రామేణ విశోకా వివరిష్యతి,
అల్పపుణ్యా త్వహం భూరే పతితా శోకసాగరే. 30
కైలాసే మన్దరే మేరౌ తథా చైత్రరథే వనే,
దేవోద్యానేషు సర్వేషు విహృత్య సహితా త్వయా. 3౯
విమానే నానురూపేణ యా యా మ్యతులయా శ్రియా,
పశ్యన్తీ వివిధా న్దేశాం స్తాంస్తాం శ్చిత్రన్నగమ్బరా. 33
భ్రంశితా కామభోగేభ్య స్సాఽస్మి వీర! వధా త్తవ,

సైవాన్యే వాస్మి సంవృత్తాధిగ్రాజ్ఞాం చణ్డాలాః శ్రియః. 3౪

హారాజన్ సుకుమారం తే సుభ్రు సుత్వ కృమున్నసమ్,
కీర్తిశ్రీద్యుతిభి స్తుల్య మిన్దుపద్మదివాకరైః. 3౫
కిరీటకూటోజ్జ్వలితం తామ్రాస్యం దీప్తకుణ్డలమ్,
మదవ్యాకులలోలాక్షం భూత్వా యత్వానభూమిషు. 3౬

గలరు, ఆయినను నీవు సీతవిషయమయి మన్మథునకుండవై మోహితుఁడవైతివి కావున నీకుఁ దోఁచలేదు. 28

కులంబునంగును సౌందర్యంబునంగును చాతుర్యంబునంగును సీతనా కన్నవధికురాలుగాని లేక నాకు సమానురాలుగాని యెంతమాత్రముగాదు, నీవు మోహితుండవు పగటవలన ఇది నీకుఁ దోఁచలేదు. 29

ఎచ్చటను ఏప్రాణికిని నిమిత్తములేక మరణము గలుగదు, ఆట్లునీకును సీతాదేవిని దెచ్చుట కారణముగా నీమరణము గలిగెను. 30

నీవు సీతనపహరించి తెచ్చుటచే దూరముననుండి మృత్యువును సీతా మూలంబునఁ గొని తెచ్చుకొంటివి. 30

సీత గుఁఖముఁబాసి రామునితోఁగూడి సుఖంబున విహరింపఁగలగు. నందభాగ్యునకు నేనుమాత్రము ఇట్లు తుదలేనిగుఁఖసముద్రములోఁ బడితిని.

వీరుఁడా! నేను సుందరము లయిన మూల్యంబులను వస్త్రంబులను ధరించి నీతోఁగూడి నసదృశమును లక్ష్మితో సొప్పుచు నుత్తమంబగు విమానంబు నారోహించి కైలాసపర్వతంబునంగును సుందరశైలమునంగును మేరుమహీధరమునంగును క్షీరధవనంబునంగును దేవతల యుద్యానంబులయన్నిటియంగును యథేష్టంబుగా విహరించి నానావిధంబులయిన యాయా దేశంబులఁ జూచుచు సుఖముగా సంచరించుచుంగునే, ఆట్టి నాకు ఇప్పుడు నీవు హతుఁడవగుటవలనఁ గామోపభోగంబు లన్నియు నశించెను. 31, 33

ఆట్టి సమస్తభోగంబు లనుభవించుచుండిన నే నిపుడు సాధారణయయిన యితరస్త్రీవలె ఎంతమాత్రమును భోగము లేనిదానయైతిని గావున ఇంత చంచలములయిన రాజసంపదలు దహింపఁబడుఁగాక. 32

రాక్షసరాజా! నాదునాథుఁడా! సుకుమారంబును సుందరములయిన కనుబొమలుగలదియు స్నిగ్ధమయిన చర్మముగలదియు ఉన్నతమయిన ముక్కుగలదియుఁ బ్రసన్నతయందు చంద్రునితోను సౌందర్యంబునఁ గమలముతోను తేజంబున సూర్యునితోను సమానమయినదియు గిరీటాలంకృతంబును

వివిధస్రగ్ధరం చారు వల్గుస్మితకథం శుభమ్,
తదేవాద్య తవేదం హి వక్త్రం న భ్రాజతే ప్రభో. 32
రామసాయకనిర్భిన్నం సిక్తం రుధిరవిస్రవైః,
విశీర్ణమేదో మస్తిష్కం రూక్షం స్యన్దనరేణుభిః. 33

హా పశ్చిమా మే సంప్రాప్తా దశా వైధవ్యకారిణీ,
యా మయాఽఽనీ న్న సంబుద్ధా కదాచి దపి మన్దయా. 34
పితా దానవరాజో మే భర్తా మే రాక్షసేశ్వరః,
పుత్రో మే శక్రనిర్జేతా ఇత్యేవం గర్వితా భృశమ్. ౪౦

దృప్తారిమర్దనాశ్మారాగప్రఖ్యాతబలపౌరుషాః,
అకుతశ్చి ద్భయానా థాసమేత్యాసీ న్మతి ర్దృఢా. ౪౧

తేషా మేవం ప్రభావానాం యుష్మాకం రాక్షసర్షభ,
కథం భయ మసంబుద్ధం మానుషా దివ మాగతమ్. ౪౨

స్నిగ్ధవైడూర్యనీలనీలం తు ప్రాంశుశైలోపమం మహత్,
కేయూరాబ్జదవైడూర్యముక్తాదామస్రగుజ్జ్వలమ్. ౪౩
కాన్తం విహారే మ్వధికం దీప్తం సజ్జ్యామభూమిషు,
భాస్వాభరణభాభి ర్య ద్విద్యుద్భి రివ తోయదః. ౪౪
తదే వాద్య శరీరం తే తీక్ష్ణై ర్నైకై ర్శరై ర్చితమ్,

ఎఱ్ఱని పెదవులుగలదియు కుండలంబులతో నొప్పుచున్నదియునగు నీముఖము మున్ను పానభూములందుఁ గైపుచే ఘూర్ణితములయిన కన్నులతో నొప్పుచు నానావిధములయిన మాల్యంబులం ధరించి సుందరమయి మధురమయిన చిఱునగవుముంగుగా మాటలాడుచు మంగళకరంబై ప్రకాశించునుగదా! అట్టి నీముఖంబిపుడు రామబాణంబులచే భేదింపఁబడినదగుటంజేసి నెత్తుటం దడిసి మేదస్సుచేతను మెదటిమాంసంబుచేతను వ్యాకీర్ణంబై రథపరాగంబు లచేఁ గప్పఁబడి యెంతమాత్రము ప్రకాశములేకున్నది.

అయ్యో! నీవు మృతుఁడవైతివి, నేను విధవనైతిని, ఇట్టి యవస్థ వచ్చునని మూఢులగు నా కెప్పుడును దోఁచినది కాదు. 3౯

"నా తండ్రి మయుఁడు, దానవరాజు సాధిత్తరాక్షసరాజు, నాకొడుకు యింద్రజితుఁడు దేవేంద్రుని జయించిన మేటి" యని నేనధికముగా గర్వించియుంటిని. ౪౦

"నన్ను రక్షింపవలసిన నాతండ్రిపెనిమిటి కొడుకులు బలగర్వితులగు శత్రువుల వధించువారలు. శూరులు. బహుయుద్ధంబుల జయించి బలపరాక్రంబుల వినుతికెక్కినవారలు. ఎవ్వని వలనను ఎందును భయము లేనివారలు" అని నేను గట్టిగాఁ దలఁచియుంటిని. ౪౧

రాక్షసోత్తమఁడా! అట్టి ప్రసిద్ధులగు మహాప్రభావులవలను మీకు, స్వప్నమువంటైన దలంచియుండని యింతటికష్టము ఒకమనుష్య మాత్రుని వలన నెట్లుసంభవించెనో ఆశ్చర్యముగా నున్నది. ౪౨

నీ శరీరము ఇంద్రనీలమణివలె స్నిగ్ధనీలవర్ణంబయి ఉష్ణతప్తమైనం బంతటిదై బంగారుబాహుపురులతోను వైడూర్యఖచితంబులగు బాహుపురులతోను ముక్తాహారంబులతోను మాల్యంబులతోనుం గూడినదై విహారసమయంబుల నతిరమణీయంబయి యుద్ధభూములందు వీరోద్రేకంబున భాసమానంబయి మెఱుపులచే మేఘంబువలె నాభరణకాంతులచే నెంతయు భాసిల్లుచుండును. ఆదేహమిపుడు తీక్ష్ణబాణంబుల నిండియుండుటంజేసి స్పృశిం

పున ర్దుర్లభ సంస్పర్శం పరిష్వక్తుం న శక్యతే. ౪౫
శ్వావిధ శ్శలలై ర్భక్ష్యై ర్బ్రాహ్మణై ర్లలితై ర్నిరన్తరమ్,
స్వర్పితై ర్మర్మసు భృశం సంఛిన్న స్నాయుబన్ధనమ్. ౪౬
క్షీతౌ నిపతితం రాజన్ శ్యావందుధిరసచ్ఛవి,
వజ్రప్రహారాభిహతో విక్షీర్ణ ఇవ పర్వతః. ౪౭
హా స్వప్న స్సత్యమేవేదం త్వం రామేణ కథం హతః,
త్వం మృత్యోరపి మృత్యు స్సన్భయకథంమృత్యువశం గతః. ౪౮

త్రైలోక్యవసుభోక్తారం త్రైలోక్యోద్వేగదం మహత్,
జేతారం లోకపాలానాం క్షోప్తారం శంకరస్యచ ౪౯
దృప్తానాం నిగ్రహీతార మావిమృక్తపరాక్రమమ్,
లోకక్షోభయితారంచ నాదైర్భూతవిరావిణమ్. ౫౦
ఓజసా దృప్తవాక్యానాం వక్తారం రిపుసన్నిధౌ,
స్వయూథభృత్యసర్గాణాం గోప్తారం భీమకర్మణామ్. ౫౧
హన్తారం దానవేన్ద్రాణాం యజ్ఞానాంచ సహస్రశః,
నివాతకవచానాంచ సంగ్రహీతార మీశ్వరమ్. ౫౨
నైకయజ్ఞవిలోప్తారం త్రాతారం స్వజనస్యచ,
ధర్మవ్యవస్థాభేత్తారం మాయా స్రష్టార మాహవే. ౫౩
దేవాసురనృకన్యానా మాహర్తారం తత స్తతః,
శత్రుస్త్రీశోకదాతారం నేతారం స్వజనస్యచ. ౫౪
లఙ్కాద్వీపస్య గోప్తారం కర్తారం భీమకర్మణామ్,
అస్మాకం కామభోగానాం దాతారం రథినాం వరమ్. ౫౫
ఏవంప్రభావం భర్తారం దృష్ట్వా రామేణ పాతితమ్,
స్థిరాఽస్మ్యహం దేహ మిమం ధారయామి హతప్రియా. ౫౬

చుటకేనియు నశక్యంబయి యెంతమాత్రము కవుఁగిలింప నలవిగాకున్నది.

రాక్షసరాజా! ఆట్టి నీశరీరము ఇప్పుడు ఏగుపంది మేన శలలంబులుం డునట్లు మర్మస్థానంబులఁ బ్రయోగింపఁబడిన తీక్ష్ణబాణంబులచే నిరంతర ముగా వ్యాప్తంబయి నరములముళ్లుతెగి నెత్తుటందడిసి కపిశవర్ణంబయినేలం బడి ఏజ్రాయుధప్రహారంబునకు నేలంగూలిన పర్వతంబువలె నున్నది.

అయ్యో! నీవు మృతిఁబొందుట స్వప్నమయి యుండునా? స్వప్నము గాదు ఇదిసత్యముగానే యున్నది. అయితే నిన్ను రామఁడెట్లు వధింపఁజాలెను? నీవు మృత్యువునుగూడ వధింపఁజాలినవాఁడవే, నీవు మృత్యువున కెట్లు లోఁబడితివి? రా

ముల్లోకంబులందలి రత్నంబులన్నియు ననుభవించువాఁడు ముల్లోకంబులను మహాభయంబు గలిగించినవాఁడు సమస్త లోకపాలుర జయించిన వాఁడు కైలాసాచలంబు నెత్తినవాఁడు బలగర్వితుల శిక్షించినవాఁడు యుద్ధంబులఁ బరాక్రమించినవాఁడు లోకంబులన్నియుఁ జీకాకుపఱిచిన వాఁడు సమస్తభూతంబుల నణఁపించినవాఁడు శత్రువుల సరకుసేయక వీర్యం బుపెంపున గర్వోక్తులు పలుకువాఁడు లోకములకు భయంబు గలిగించునట్టి తన సైనికులను భృత్యులను ఆపదలు పొరయకుండ రక్షించువాఁడు వేనవే లుగా దానవులను యుక్తులకు వధించినవాఁడు నివాతకవచులను నసురులను భయపడి తనసఖ్యంబు గోయునట్లు గావించినవాఁడు ముల్లోకములకును నియామకుఁడు వెన్నుఁడు శుంభనిశుంభులకు విఘ్నంబు గావించినవాఁడు స్వజన మునకుఁ గష్టంబులఁ దొలఁగించి యిష్టంబుల నొసంగి కాపాడినవాఁడు ధర్మమర్యాద నతిక్రమించినవాఁడు యుద్ధంబునఁ బెక్కుమాయలు పన్ను వాఁడు ఆదిత్యోష్ణములనుండి దేవకన్యల నసురకన్యల రాజకన్యల మనుష్యక న్యల బలిమిఁగొనివచ్చినవాఁడు శత్రువుల వధించి వారిస్త్రీలకు దుఃఖము గలి గించినవాఁడు లంకాద్వీపనాథుఁడు శివప్రీత్యర్థమయి తనశిరస్సుల నగ్ని యందు వ్రేల్చుట మున్నగు భయంకరములయిన కర్మంబులఁ గావించిన

శయనేషు మహార్హేషు శయితాస్వి రాక్షసేశ్వర!,
ఇహ కస్మా త్పరిసుప్తోఽసి ధరణ్యాం రేణుపాటలః. ౫౭

యదా మే తనయ శ్శస్తో లక్ష్మణే నేన్ద్రజి ద్యుధి,
తదా న్యభిహతా తీవ్ర మస్య త్వస్మి న్నిపాతితా ౫౮

నాహం బన్ధుజనై ర్హీనా హీనా నాథేన తు త్వయా,
విహీనా కామభోగై శ్చ శోచిష్యే శాశ్వతీ స్సమాః. ౫౯

ప్రపన్నో దీర్ఘ మధ్వానం రాజ న్మధ్యాసి దుర్గమమ్,
నయ మా మపి దుర్ధర్షాం న జీవిష్యే త్వయా వినా. ౬౦

కస్మా త్త్వం మాం విహా యేహ కృపణాం గన్తు మిచ్ఛసి,
దీనాం విలపితై ర్నాంకిం వా మాం నాభిభాషసే ౬౧

దృష్ట్వా న ఖల్వసి క్రుద్ధో మామి హానవమన్యితామ్,
నిర్గతాం నగరాద్వా తా త్పద్భ్యా మేవాగతాం ప్రభో. ౬౨
వశ్యేష్టదార మార్తం మే భ్రష్టలజ్జ మవమన్యితామ్,
బహి ర్నిష్పతితాన్ సర్వా న్మధ్యం దృష్ట్వా వనుష్యసి. ౬౩

వాడు మాకందఱకు గామితభోగంబుల నొసంగినవాడు సర్వరథికులలోను త్తముఁడు. ఇట్టి మహాప్రభావముగల భర్త రామునిచే హతుఁడై పడియుండుటఁజూచియు నేను బ్రమిటించిపోసి యింకను జీవించియున్నాను గావున నేను వజ్రశిలనుగాని వేయుగాను ౪౯-౫౬

రాక్షసరాజా! నీవు ఉత్తమమునగు శయసంబులఁ బరుండియుండుటవే, ఇప్పుడిచట దేహమంతయుఁ బరాగముదగిలి యెొఱ్ఱనయగునట్లు నేలపైఁ బరుండియున్నావేమి? ౫౭

నా కొడుకును ఇంద్రజిత్తును యుద్ధంబున లక్ష్మణుఁడు వధించినపుడే నామనసు మిక్కిలియుం దుఃఖంబునఁ గ్రుంగినది, ఇప్పుడు ఇఁక నీవుపాతుఁడవగుటకు నా ప్రాణంబులే పోఁగలవు. ౫౮

నీవు జీవించియుండినచో నాబంధువులు హతులయిరని నాకు దుఃఖము లేదు; నానాథుఁడవు నీవు నన్ను విడిచిపోతివి కావునవే యిఁక నసేక సంవత్సరములు కామోపభోగములు వదలి అపారమగుదుఃఖము ననుభవించుచుండఁగలను. ౫౯

రాజా! ఎవ్వరికిని బొందనఁవిగాని బహుదూరమయిన స్థానమునకు (పితస్సన్నిధానమునకు) బోఁదలఁచినావు, దుఃఖితనగు నన్నుగూడఁ గొనిపొమ్ము, నన్నువదలి నీవెంతమాత్రము జీవింపఁజాలవు. ౬౦

నీవు ఇట్లు పరమదుఃఖితవై విలపించుచున్న దీనను భాగ్యహీననగు నన్ను ఒంటిమెయివిడిచి పోయెదవేల? మఱియుం నాకుబదులయినను బలుకవేమి? ౬౧

నాథుఁడా! ముసుఁగుగూడ లేక పట్టణద్వారంబు వెలువడి యిచటికి వడచి వచ్చిన నన్నుఁ జూచి నీవు కోపపడవేమి? ౬౨

భార్యలందఱు మిక్కిలియుఁ బ్రీతిగలవాఁడా! నీభార్యలందఱు ముసుఁగులు వదలి యంతఃపురంబువిడిచి యిచటికివచ్చి యున్నారు చూడుము. వారలమీఁదఁ గోపపడవేల? ౬౩

అయం క్రీడాసహాయస్తే నాథ! లాలస్యతే జనః,
నచైన మాశ్వాసయసే కింవా న బహుమన్యసే. ౬౪

యా స్త్వయా విధవా రాజ! న్కృతా నైకాగ్ర కులస్త్రియః,
పతివ్రతా ధర్మపరా గురుశుశ్రూషణే రతాః. ౬౫
తాభి శ్శోకాభితప్తాభి ర్మ్మ ప్తగ పరవశం గతః,

త్వయా విప్రకృతాభి ర్య త్తదా శప్తం తదా గతమ్. ౬౬

ప్రవాద స్సత్యవీవా యం తాన్ ప్రతి ప్రాయశో నృప,
పతివ్రతానాం నాకస్మా త్పత న్త్యశ్రూణి భూతలే. ౬౭

కథంచ నాసుతే రాజ! న్లోకా నాక్రమ్య తేజసా,
నారీచౌర్య మిదంక్రూర కృతం శౌణ్డీర్యమాసినా. ౬౮
అపనీ యాశ్రమా ద్రామం యన్మృగచ్ఛద్మనా త్వయా,
ఆనీతా రామపత్నీ సా తత్తే కాతర్యలక్షణమ్. ౬౯

కాతర్యం చ నతే యుద్ధే కదాచి త్సంస్మ గా మ్యహమ్,
తత్తు భాగ్యవిపర్యాసా న్మానం తే పక్వలక్షణమ్. ౭౦
అతీతానాగతార్థజ్ఞో వర్తమానవిచక్షణః,
మైథిలీ మాహృతాం దృష్ట్వా ధ్యాత్వా నిశ్వస్య చాయతమ్.
సత్యవా క్స మహాభాగో దేవనో మే యదబ్రవీత్,
సోయం రాక్షసముఖ్యానాం వినాశగ పర్యుపస్థితః. ౭౨
కామక్రోధసముత్థేన వ్యసనేన ప్రసజ్జినా,

నీకు సమస్తక్రీడానుభములయందును సహాయముగా నుండిన నీభార్యలందఱు నిట్లు అనాథలై విలపించుచున్నారే, నీవు వీరలనాశ్వాసించుటగాని యాదరించుటగాని గావింపకున్నావేమి? ౬౪

రాక్షసనాథుఁడా! నీవు మున్ను పతివ్రతలును ధర్మపరాయణలునగురు ఋషిపాపపరులు నగు స్త్రీలం బెక్కండ్రను వారిభర్తలవధించి విధవలం జేసినావే, వారలు దుఃఖితులయి నిన్ను శపియించుటం జేసి నీవిట్లు శత్రువశంబునఁ జిక్కితివి. ౬౫

పతివ్రతలగు నాకులవనితె లప్పుడు నీచే దుఃఖితులయి గావించిన శాపముయొక్కఫలము ఇపుడు ప్రాప్తమయినది. ౬౬

రాజా! "పతివ్రతలు దుఃఖించి కన్నీళ్లువిడుచుట వ్యర్థముకాదు ఆదుఃఖమునకు నిమిత్తమయినవానికిఁ జేటుగలిగించును" అను నీలోకము సందుఁ దఱుచుగా వాడఁబడునానుడి నీవిషయమయి తప్పకసత్యమయినది

రాజా! పరాక్రమంబున ముల్లోకంబులను జయించిన శూరాగ్రేసరుఁడవయిన నీవు నీచమయిన యీస్త్రీచౌర్యమును ఎట్లు గావించితివి? ౬౮

నీవు కపటోపాయంబున మాయాకల్పితమయిన మృగంబుచే రాముని ఆశ్రమంబువదలి దూరమపోవునట్లు గావించి రాముని భార్యయగు సీతం గొనివచ్చితివే, ఆందువలన నీవు పిట్టికివైతివని తెలియుచున్నది ౬౯

నీ వెప్పుడును యుద్ధంబున భయపడినదిలేదు. కావున నిపుడు నీకం దెచ్చుటయందు భయపడుట నీవినాశకాలము లక్షణమెగానివేఱుగాదు. ౭౦

భూత భవిష్యద్వర్తంబులు తెలిసినవాఁడును ఏర్తమానమయిన యర్థమునుఁ బరిశీలింప సమర్థుఁడును సత్యవాదియు మహాభాగుండు నగు నాపిన్నమ్మ యగు విభీషణుఁడు నీవు సీతందెచ్చుటనుజూచి కొంతసేపు చింతించి సట్టూర్పునిగుడించి చెప్పినవిధంబుసనె యిప్పుడు నీదు కామక్రోధంబులఁ బ్రసక్తమయిన వ్యసనంబునంజేసి సమస్తరాక్షసవీరులకును వినాశంబు వాటిల్లినది. ౭౧,౭౨

నిర్వృత్త స్త్వయా కృతే ఽనర్థ స్సోఽయం మూలహరో మహాన్.
త్వయా కృత మిదం సర్వ మనాథం రక్షసాం కులమ్
నహి త్వం శోచితవ్యో మే ప్రఖ్యాతబలపౌరుషః. ౭౪
స్త్రీ స్వభావా త్తు మే బుద్ధిర్ విలాపాన్ప్రతి వర్తతే,

సుకృతం దుష్కృతంచ త్వం గృహీత్వా స్వాం గతిం గతః.
ఆత్మానమనుశోచామి త్వద్వియోగేన దుర్గతా,

సుహృదాం హితకామానాం న శ్రుతం వచనం త్వయా. ౭౬
భ్రాతౄణాంచాపి కార్పణ్యా న్న హితం ముక్తంత్వయాఽనఘ!,
హితప్రార్థయుక్తం విధివత్ శ్రేయస్కర మదారుణమ్. ౭౭
విభీషణేన యాభిహితం నకృతం హేతుమ త్త్వయా,

మారీచకుమ్భకర్ణాభ్యాం వాక్యం మయి పితు స్తదా. ౭౮
న శ్రుతం వీర్యమత్తేన తస్యేదం ఫల మీదృశమ్,
నీలజీమూతసఙ్కాశ! పీతామ్బర శుభాఙ్గద!. ౭౯
స్వగాత్రాణి వినిక్షిప్య కిం శేషే రుధిరాప్లుతః,
ప్రసుప్త ఇవ శోకార్తాం కిం మాం నప్రతిభాషసే ౮౦

మహావీర్యస్య సతతస్య సంయుగేష్వపలాయినః,
యాతుధానస్య దాహిత్రీం కించ మాం నాభ్యుదీక్షసే. ౮౧

ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ కిం శేషే ప్రాప్తే పరిభవే నవే,
అస్య వై నిర్భయాం లఙ్కాం ప్రవిష్టా సూర్యరశ్మయః.

సర్వమును వేఱుతోఁగూడ నశింపఁజేయునట్టి యిమ్మహానర్థము నీవాన
ఏచ్చినది. ఈరాత్రసకులమునంతయుఁ నీవు అనాథముగాఁ గావించితివి ౬౩

బలపరాక్రమంబుల వినుతి కెక్కిన హీనుండవయిన నీవు యుద్ధం
బున మాతుఁడవగుటకు నేను దుఃఖింపవలసినదిలేదు అయితే ఆఁడుదాన
నగుటంజేసి యిట్లు మనసునిల్పలేక దుఃఖపడుచున్నాను ౬౪

నీదుపుణ్యపాపంబులం దీసికొని నీవు నీస్థానంబుఁజేరితివి. కావునన
న్నుఁగుతించి దుఃఖింపఁబనిలేదు. నీవంటినాథునిఁ బాసితిని కావున నన్ను
గుతించియే దుఃఖించుచున్నాను. ౬౫

పాపరహితుఁడా! నీవు నీహితముగోరినట్టి మిత్రులు చెప్పిన మాటను
వినవైతివి. నీతజ్ఞులు చెప్పిన హితవచనములు గూడ వినవైతివి. ౬౬

విభీషణుఁడు నీహితముగోరి యథాశాస్త్రంబుగా యుక్తియుక్తంబుగా
నర్థవంతంబుగా సామవచనంబుల నెంతచెప్పినను అతనివాక్యంబును గ్రహిం
పక వ్యర్థము గావించితివి. ౬౭

ఆప్పుడు మారీచుండును శుంభకర్ణుఁడును నాతండ్రియుఁ జెప్పినవచ
నంబులను నీవు వీర్యగర్వంబున వినవైతివి. దారిద్ర్యమిట్లు ప్రాప్తమయ్యెఁ.

నీలమేఘవర్ణుఁడా! పసపుపుట్టంబు దాల్చినవాఁడా! సుందరములగు
బాహుపురులచే నొప్పుచున్నవాఁడా! ఇట్లు నెత్తుటందోఁగుచు చేతులుఁ
గాళ్లుఁ జాఁచుకొని నిద్రించినట్లు పడియున్నావేమి? నేనింత దుఃఖించుచు
న్నను మాటాడలుకవేమి? ౬౯,౭౦

మహాపరాక్రమశాలి సమర్థుఁడు యుద్ధంబున వెన్నుఁ జూపనివాఁడు
నగు మాల్యవంతుని (లేక సుమాలి) దౌహిత్రినైననన్నుఁ గన్నెత్తిచూడ
వేమి? ౭౧

నీవు పడుటంజేసి భయము లేదని యిపుడు సూర్యకిరణములు నిర్భ
యముగా లంకం బ్రవేశించినవి. ఇట్టి నూతనమయిన యవమానము వచ్చి
నపుడు పరుండియుండదగునా? లెమ్ము లెమ్ము. ౭౨

యేన నూదయసే శత్రూన్ సమరే సూర్యవర్చసా,
వజ్రో వజ్రధరస్యేవ సోఽయం తే సతతార్చితః. ౮౩
రణే శత్రుప్రహరణో హేమజాలపరిష్కృతః,
పరిఘో ఘ్నవకీర్ణ స్తే బాహై శ్చిన్న స్సహస్రధా. ౮౪

ప్రియా మి ఓ పసూహ్య త్వం శేషే సురమేదినీమ్,
అప్రియా మివ కస్మాచ్చ మాం నేద్య స్వభిభాషితుమ్. ౮౫

ధిగస్తు హృదయం యస్యా మమేదం న సహస్రధా,
త్వయి పఞ్చత్వ మాపన్నే ఫలతే శోకపీడితమ్ ౮౬

ఇత్యేవం విలప న్నేవ బాష్ప వ్యాకులలోచనా,
స్నేహాదసక్తన్నహృదయా దేవీ మోహ ముపాగమత్. ౮౭

కస్మాలాభిహతా సన్నా బభౌ సా రావణోఽరసి.
సంధ్యానుర క్తబలధే దీప్తా విద్యుది వాసితే. ౮౮

తథాగతాం సముత్పత్య సపత్నీ స్తా భృశాతురాః,
పర్యవస్థాపయామాసూ రుదన్త్యో రుదతీం భృశమ్. ౮౯

న తే సువిదితా దేవి! లోకానాం స్థితి రధ్రువా,
దశావిభాగపర్యాయే రాజ్ఞాం చఞ్చలయా శ్రియా. ౯౦

యుద్ధంబున నీకు శత్రుసంహారంబునకు ముఖ్యసాధనమును సూర్య నివలె వెలుంగుచదియు దేవేంద్రుని ఐశ్వర్యసంపదవంటిదియు నీచే నిత్యమును బూజింపఁబడిచదియుఁ బోరంబగతురఁ గూల్చునదియుఁ గాంచనాలంకృతంబుసగు నీసరిఘము రామబాణంబులచే వేయిపత్తియలుగా ఖండింపఁబడినచై నేలంబడియున్నది. త3,త4

నీవు ప్రియురాలినిం బోలె యుద్ధభూమిని గాఁగిలించి పరుండియున్నావే, ఆప్రియనువలె నన్ను మాత్రము విడిచి నాతోఁ బలుకకున్నావేమి? త5

నీవు మరణము నొందినపిమ్మటఁ గూడ నాహృదయము దుఃఖాతిశయముసఁ వేయిపత్తియలుగాఁ బగులకున్నదే, ఇట్టి పాపాత్మురాలను నేను సకలలోకములందును నిందనీయనయితిని. అని మండోదరి విలపించెను. త6

రాణియగు మండోదరి ఇవ్విధంబునఁ గన్నీళ్లొలుక రోదనంబుసేయుచునే స్నేహాతిశయంబున మతియుఁ దుఃఖంబు దుస్సహంబగుటయు మూర్ఛనొందెను. త7

దుఃఖముచేఁ గృశించి మూర్ఛితయయిన యామండోదరి నెత్తురుచే నెఱ్ఱనైన నీలవర్ణమయిన రావణుని వక్షంబునం బడినచై సంధ్యారాగంబుచే నెఱ్ఱనైన నీలమేఘంబునందు వెలుంగు మెఱపుదీఁగవలె నొప్పెను. త8

అట్లు మండోదరి రోదనంబు సేయుచు మూర్ఛిలి మృతుండగు ప్రియునివక్షంబుపైఁ బడుటయు ఆమెచవతులు మిక్కిలియుఁ దొందరగా వచ్చి రోదనంబుసేయుచు నాబిడను లేవనెత్తి యూర్వాసించిరి. త9

దేవీ! ప్రాణులశరీరములు బాల్యము కౌమారము యౌవనము వార్ధక్యము మరణము అను నవస్థలుగలిగి మాఱుచుండునేకాని స్థిరములు కావనియు రాజులయొక్క సంపదలు సశ్వరములనియు నీకుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసియేయున్నదే, ఇందుకు వగవనేల? అని చవతులు మండోదరి నూర్వాసించిరి. ఁ0

ఇత్యేవ ముచ్యమానా సా సశబ్దం ప్రరురోద హ,
స్నాపయన్తీ త్వభిముఖా స్తనా వస్రాముబిన్ద్రవైః. ౯౦
ఏతస్మి న్నన్తరే రామో విభీషణ మువాచహ,

సంస్కారక్రియతాం భ్రాతుః స్త్రియ శ్చైతా నివర్తయ. ౯౧

తం ప్రశ్రిత స్తతో భావం శ్రుతవాక్యో విభీషణః,
విమృశ్య బుద్ధ్యా ధర్మజ్ఞో ధర్మార్థసహితం వచః. ౯౨
రామ స్సైవానువృత్త్యర్థ ముత్తరం ప్రత్యభాషత,

తస్యోక్తధర్మవ్రతం క్రూరం నృశంస మనృతం తథా. ౯౩
నాహ మస్మోఽస్మి సంస్కర్తుం పరదారాభిమర్శినమ్,

భ్రాతృరూపో హి మే శత్రు రేష సర్వాహితే రతః. ౯౪
రావణో నార్హతే పూజాం పూజ్యోఽపి గురుగౌరవాత్,

నృశంస ఇతి మాం కామం వక్ష్యన్తి మనుజా భువి. ౯౫
శ్రుత్వా తస్య గుణా న్సర్వే వక్ష్యన్తి సుకృతం పునః,

ఇట్లు చతుర్లూఅడించుటయు నమ్ముండోదరి నున్నతంబులగు స్తనంబులపై నశ్రుజలధారలు గురియుచు మహాధ్వనితో రోదనంబు చేసెను. ౯౧

ఇట్లు రావణభార్యలు రోదనముసేయుచుండగా రాముడు విభీషణుంజూచి యిట్లనియెను.

ఈ స్త్రీల నందఱి బురంబునకుఁ బంపి నీవు అస్మకు ఉత్తరక్రియలు గావింపుము. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ జెప్పెను ౯౨

అంత ధర్మజ్ఞుండును వినయసంపన్నుండునగు విభీషణుఁడు రాముని వాక్యంబువిని యందలి ధర్మంబును ఔచిత్యంబును బుద్ధితో విమర్శించి మున్ను తానైయే రామునితో రావణునకు సంస్కారము గావించెదనని చెప్పినవాఁడు కావున నిది యభిప్రాయంబు ననుసరించియో రాముఁడట్లు పలికెనో యేమోయని సంశయించి రామునభిప్రాయంబుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసికొని దానినే యనుపర్తింప నిశ్చయించినవాఁడై రాముంజూచి యిట్లని యిట్లు రాముఁడు చెప్పెను. ౯౩

ఈ రావణుఁడు ధర్మమును వ్రతంబులను వదలినవాఁడు, క్రూరుఁడు, ప్రాణిహింసనుఁడు, సత్యహీనుఁడు, మఱియుఁ బరస్త్రీగమనముచేసినవాఁడు, ఇట్టివానికి సంస్కారము గావింప నే నర్హుండఁగాను. ౯౪

ఈరావణుఁడు నాకు అస్మరూపము వహించిన శత్రువేగాని వేఱు గాఁడు; మఱియుఁ సమస్తప్రాణులకును కీడుచేయువాఁడు; కావున ఇతఁడు నాకు జ్యేష్ఠుఁడగుటచే పూజింపవలసినవాఁడయినను గ్రూరాచారములను బట్టి యెంతమాత్రము పూజకర్హుండు కాఁడు. ౯౫

నేను జ్యేష్ఠునకు సంస్కారము గావింపకుండుటకు భూమియందలి మహాజనులు నన్ను దుర్జనుండని నిందింతురు; అయితే ఈతఁడు గావించిన లోకపీడలను ఇతనిదుర్గుణంబులను విందురేని "విభీషణుఁడు రావణునికి సంస్కారము చేయకుండుట యుక్తమే" యని నన్నుశ్లాఘింపఁగలరు. అని విభీషణుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౯౬

తచ్ఛ్రుత్వా పరమప్రీతో రామో ధర్మభృతాం వరః. ౯౭
విభీషణ మువాచేదం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్,

తవాపి మే ప్రియం కార్యం తత్ప్రభావాచ్చ మే జితమ్. ౯౮
అవశ్యం తు హితం వాచ్యో మయా త్వం రాక్షసేశ్వర,

అధర్మాన్నృతసంయుక్తం కామం త్యేష నిశాచరః ౯౯
తేజస్వీ బలవాన్ శూర స్సంయుగేషు చ నిత్యశః,

శతక్రతుముఖై ర్దేవై శ్శాశ్వతీయ తేన పరాజితః. ౧౦౦
మహోత్సాహో బలసంపన్నో రావణో లోకరావణః,

మరణాన్తాని వైరాణి నివృత్తం నగి ప్రయోజనమ్. ౧౦౧
క్రియతా మస్య సంస్కారో మమాప్యేష యథా తవ,

త్వత్సకాశా ద్విశేషేణ సంస్కారంవిధిపూర్వకమ్. ౧౦౨
ప్రాప్తు మర్హతి ధర్మజ్ఞ! త్వం యశోభా గ్భవిష్యసి,

రాఘవస్యవచ శ్శ్రుత్వా త్వరమాణో విభీషణః. ౧౦౩
సంస్కారే ణానుయాపేణ యోజయామాసరావణమ్,

చితాం చన్దనకాష్ఠానాం పద్మకోశీరసంవృతామ్. ౧౦౪
బ్రాహ్మ్యా సంవేశయాం చక్రు రాజ్ఞా స్తరణావృతామ్,

మాటలు చెప్పుటయందు సమర్థుడును ధర్మమును రక్షించువారలలో నుత్తముడు (ధన్యార్థులలో నుత్తముడు) నగురాముడు విభీషణునిమాటను విని పరమసంతుష్టుడై మాటలాడుటయందు సమర్థుడగు నావిభీషణుం జూచి యిట్లని పలికెను. ౯౭

రాక్షసనాథుడా! నీవును నాకు ప్రియముఁ జేయవలసినవాఁడవు, నీసాహాయ్యమువలననె నాకీవిజయము గలిగినది కావున నేనును నీకు హిత మయినమాటనే చెప్పవలసినవాఁడను. ౯౮

ఈరావణుఁడు అధర్మంబును అసత్యంబును ఆవలంబించినవాఁడు వాస్తవమె, అయితే మహాపరాక్రమశాలియు బలవంతుఁడును యుద్ధంబులం బరాజయంబెఱుంగని మహావీరుఁడునుగా నున్నాఁడు. ౯౯

ఈతఁడు దేవేంద్రుఁడు మున్నగు దేవతలవలననుఁ బరాజయం బెఱుంగఁడని వినుచున్నాము మహాప్రభావుండు బలవంతుఁడు సమస్తలో కంబులకును భయము గలిగించినవాఁడు. ౧౦౦

చచ్చినపిమ్మట వైరము వహింపరాదు. ఇదిగాక మనపనియుఁ నెఱవేఁ ఱినది. కావున నితని ఔర్ధ్వదైహిక క్రియ గావింపుము ఇఁక నీకితం డెట్లుబంధువో నాకు నట్లుబంధువేగాని వేఱుగాఁడు. నాకే బంధువగునప్పుడు నీకు బంధువని చెప్పనేల? ౧౦౧

ధర్మము దెలిసినవాఁడా! అట్లగుటంజేసి యీరావణుఁడు నీచేతనుండి శాస్త్రచోదితమయిన యౌర్ధ్వదైహికమును బొందుటకుఁ దగినవాఁడే, అట్లు ఇతనికి సంస్కారము గావించుటవలన నీకునుఁ గీర్తిరాఁగలదు. అని రాముఁడు విభీషణునకుఁ జెప్పెను. ౧౦౨

రాముండట్లు పలికినంతనె విభీషణుండు వేగిరపడి, రావణునకు యథా యోగ్యంబుగా సంస్కారంబు గావించెను. ౧౦౩

అంత బుత్విజులు పద్మకము వెట్టివేళ్లుమొదలగు గంధద్రవ్యంబులతోఁ గూడఁ జందనకాష్ఠంబులచేఁ జితినిఁజేర్చి దానిపైఁదెల్లనివెండ్రుకలుగల జింక చర్మమును గప్పిరి. ౧౦౪

వర్తతే వేదవిహితో రాజ్ఞో వై పశ్చిమగ క్రతుః. ౧౦౫
ప్రచక్రుస్తు రాక్షసేన్ద్రస్య పితృమేధ మనుక్రమమ్,
వేదిం చ దక్షిణప్రాచ్యాం యథాస్థానం చ పావకమ్ ౧౦౬
పృషదాజ్యేన సంపూర్ణాం స్రువం సర్వే ప్రచిక్షిపుః,

పాదయో శ్శకటం ప్రాదు రన్తకూరోష్ట్ర ఖరూక్షలమ్. ౧౦౭

దారుపాత్రాణి సర్వాణి అరణిం చోత్తరారణిమ్,
దత్త్వా తు ముసలంచాస్య వ్యథాస్థానం విచక్షణాః. ౧౦౮
శాస్త్రదృష్టేన విధినా మహర్షివిహితేన చ,
తత్ర మేధ్యం పశుం హత్వా రాక్షసేన్ద్రస్య రాక్షసాః. ౧౦౯
పరిస్తరణికాం రాజ్ఞో ఘృతాక్తాం సమవేష్టయన్,
గన్ధైర్మాల్యైశ్చ వలంకృత్య రావణం దీనమానసాః. ౧౧౦
విభీషణసహాయాస్తే వనస్థైశ్చ వివిధైరపి,
లాజైశ్చావకరన్తి స్మ బాష్పపూర్ణముఖాస్తదా. ౧౧౧
దదౌ చ పావకం తస్య విధియుక్తం విభీషణః,

స్నాత్వా చైవార్ద్రవస్త్రేణ తిలాన్దూర్వాభిమిశ్రితాన్. ౧౧౨
ఉదకేన చ సంమిశ్రా న్పిణ్డాయ విధిపూర్వకమ్,
ప్రదాయ చోదకం తస్మై మూర్ధ్నా చైనం నమస్యచ. ౧౧౩
తాః స్త్రియోఽనునయామాస సాన్త్వై ర్ముక్త్వా పునఃపునః,
గమ్యతా మితి తా స్సర్వా వివిశుర్నగరీం తదా. ౧౧౪
ప్రవిష్టాసు చ సర్వాసు రాక్షసీషు విభీషణః,
రామపార్శ్వ ముపాగమ్య తదాఽతిష్ఠ ద్విసీతవత్. ౧౧౫

అంత రావణునికి వేదవిహితమయిన యంత్యేష్టినిగావించి యథా శాస్త్రముగాఁ బితృమేధసంస్కారమును నెఱవేర్చిరి. ౧౦౫

ఋత్విజులు చితకుఆగ్నేయదిశయందు వేదినిగల్పించి యా వేదియందుఁ బఱపర గార్హపత్యంబును దూర్పున నాహవనీయమును దక్షిణాగ్ని నిట్లు త్రేతాస్థానంబులఁ బ్రేతాగ్నులనుస్థాపించిరి; అంత పెరుగుతోఁగలిసినయాజ్యముతో నిండిన హోమపాత్రమునుంచిరి. ౧౦౬

ఋత్విజులు, రావణునిపాదంబులపై సోమలతనుదెచ్చు శకటంబును తొడలనడుమ యజ్ఞార్థము ఎడ్లుదంచు రోలును ఉంచిరి. ౧౦౭

పండితులయిన ఋత్విజులు సమస్తములయిన దారుపాత్రములను అరణిని ఉత్తరారణిని రోఁకలిని ఇతరపాత్రలను ఆగ్నేయస్థానములనుంచి వేదములయందును స్మృతులయందును జోదితమయిన విధానంబునఁ బవిత్రంబగు కృష్ణవర్ణమైనగోవునువధించి హోమముగావించి దానిచర్మము చేతిలోఁ దడిపి రాక్షసరాజయిన రావణునకుఁ గప్పిరి. ౧౦౮,౧౦౯

అప్పుడు, ఆరాక్షసులు విభీషణసహితులై రావణుని గంధమాల్యంబుల చేతను నానావిధవస్త్రంబులచేతను అలంకరించి గుఱ్ఱమున ముఖమునిండఁ గన్నీళ్లు గార్చుచు చితపైఁ బేలాలుచల్లిరి. ౧౧౦,౧౧౧

అంత విభీషణుఁడు రావణునకు మంత్రయుక్తంబుగా నగ్ని సంగెను.

ఆవిభీషణుండు స్నానము గావించి తడివస్త్రంబుతో భూమియందు చూర్ణలును నువ్వులును నీళ్లనుంచి యందుఁ బ్రేతావాహనము చేసి రావణునకు ఉదకదానంబు గావించి సాష్టాంగముగా నమస్కరించి రావణభార్యల నాశ్వాసించి "నగరంబునకుఁ బోం" డని పలుమాఱు సాంత్వవాక్యంబునఁ దెప్పటయు నంతి వారలందఱు లంకానగరంబునకుఁ బోయిరి ౧౧౪-౧౧౫

ఆ రాక్షసస్త్రీలందఱు పట్టణమునకుఁ బోయినపిదప, విభీషణుఁడు రామునియొద్దకువచ్చి యతనిపాదద్వయంబుస సవినయముగా నిలిచెను. ౧౧౫

రామోఽపి సహ సైన్యేన ససుగ్రీవ స్సలక్ష్మణః,
హర్షం లేభే రిపుం హత్వా యథా వృత్రం శతక్రతుః. ౧౧౬

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుర్దశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౪.

పఞ్చదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

తే రావణవధం దృష్ట్వా దేవగన్ధర్వదానవాః,
జగ్ముస్సైన్యస్సైన్యస్య విమానైస్తే కథయన్తశ్శుభాః కథాః. ౧

రావణస్య వధం ఘోరం రాఘవస్య పరాక్రమమ్,
సుయుద్ధం వానరాణాం చ సుగ్రీవస్య చ మన్త్రితమ్. ౨
అనురాగం చ వీర్యం చ సౌమిత్రేర్లక్ష్మణస్య చ,
కథయన్తో మహాభాగా జగ్ముర్హృష్టా యథాగతమ్. ౩

రాఘవస్తు రథం దివ్యమిన్ద్రదత్తం శిఖిప్రభమ్,
అనుజ్ఞాయ మహాభాగో మాతలిం ప్రత్యపూజయత్. ౪

రాఘవేణాభ్యనుజ్ఞాతో మాతలి శ్శక్రసారథిః,
దివ్యం తం రథ మాస్థాయ దివ మేవారురోహ సః. ౫
తస్మిం స్తు దివ మారూఢే సురసారథిసత్తమే,
రాఘవః పరమప్రీత స్సుగ్రీవం పరిషస్వజే. ౬

పరిష్వజ్య చ సుగ్రీవంలక్ష్మణేన ప్రచోదితః,
పూజ్యమానో వరిశ్రేష్ఠై రాజగామ బలాలయమ్. ౭

రాముండును అట్లుశత్రువధంబుగావించి వృత్రాసురునివధించిన దేవేంద్రునియట్లు సకలసైన్యసమేతుండై సుగ్రీవలక్ష్మణ సహితంబుగాఁ బరమసంతోషంబునొందెను. ౧౧౬

ఇది నూటపదునాలుగవసర్గము.

నూటపదునైదవసర్గము.

అంత యుద్ధంబుఁజూడవచ్చిన దేవతలును గంధర్వులును దానవులును రావణుఁడు హతుఁడగుటంజూచి తమతమవిమానంబుల నారోహించి సంతోషంబున స్వయ్యో మంచిమాటలం జెప్పుకొనుచుఁ దమతమలోకంబులకుం బోయిరి.

మహోత్సవమున వా దేవదానవగంధర్వులు సంతుష్టులయి భయంకరమయి రావణవధంబును రామునిపరాక్రమాతిశయంబును వాసరులు గావించిన మహాయుద్ధంబును సుగ్రీవుని మంత్రంబును లక్ష్మణునకు రామునందుంగలస్నేహంబును మఱియు నతనిపరాక్రమంబును నట్టి సుపుత్రుం బడసిన సుమిత్రాదేవిభాగ్యంబును బ్రశంసించి చెప్పుకొనుచుఁ దమతమ నెలవులకుం బోయిరి. ౨, ౩

మహానుభావుండగు రాముండు మాతలినిగౌరవించి యగ్నిపలె జేదీప్యమానంబగు దేవేంద్రుండుపంపిన దివ్యమయిన రథమును గొనిపొమ్మని పలవిచ్చెను. ౪

దేవేంద్రసారథియగు నమ్మాతలి రామునానుజ్ఞ నొంది, ఆదివ్యరథముందీసికొని స్వర్గంబునకుఁ బోయెను. ౫

ఆదేవేంద్రసారథియయిన మాతలిస్వర్గమునకుఁ బోయినపిదప రాముండు ఇంతజయంబును సుగ్రీవునిసాహాయ్యంబునం గలిగినది కావునఁ బరమసంతోషంబున సుగ్రీవునిఁ గాఁగిలించుకొనెను. ౬

రాముండు అట్లు సుగ్రీవుని గాఢాలింగనంబున గౌరవించి లక్ష్మణుండు శిబిరమునకుఁ బోదమని ప్రేరింప వానరోత్తములచేఁ బూజింపఁబడుచు శిబిరంబునకుఁ బోయెను. ౭

అబ్రవీచ్చ తదా రామ స్సమీపపరివర్తినమ్,
సౌమిత్రిం సత్యసంపన్నం లక్ష్మణం దీప్తతేజసమ్. ౯
విభీషణ మిమం సౌమ్య! లఙ్కాయా మభిషేచయ,
అనురక్తం చ భక్తం చ సుమ త్రై వోపకారిణమ్. ౯

ఏష మే పరమగ కామో యదీమం రావణానుజమ్,
లఙ్కాయాం సౌమ్య! పశ్యేయ మభిషిక్తం విభీషణమ్. ౧౦

ఏవ ముక్తస్తు సౌమిత్రి రాఘవేణ మహాత్మనా,
తథేత్యుక్త్వా తు సంహృష్ట స్సానవర్షం ఘట మాదదే ౧౧
తం ఘటం వానరేన్ద్రాణాం హస్తే దత్త్వా మనోజవాన్,
ఆదదేశ మహాసత్త్వాన్ సముద్రసలిలానయే. ౧౨

ఇతి శిష్యం తతో గత్వా వానరా స్తే మహాబలాః,
ఆగతా స్తజ్జలం గృహ్య సముద్రా ద్వానరో త్తమాః. ౧౩
తత స్తే వికటం ఘటం గృహ్య సంస్థాప్య పరమాసనే,
ఘటేన తేన సౌమిత్రి రభ్యషిఞ్చ ద్విభీషణమ్. ౧౪
లఙ్కాయాం రక్షసాం మధ్యే రాజానం రామశాసనాత్,
విధినా మన్త్రదృష్టేన సుహృన్గణసమావృతమ్ ౧౫
అభ్యషిఞ్చ త్స ధర్మాత్మా శుద్ధాత్మానం విభీషణమ్,
త స్యామాత్యా జహృషిరే భక్తా యే చాస్య రాక్షసాః ౧౬
దృష్ట్వాఽభిషిక్తం లఙ్కాయాం రాక్షసేన్ద్రం విభీషణమ్,
స తద్రాజ్యం మహా త్వాప్య రామద త్తం విభీషణః ౧౭
ప్రకృతి స్సాన్త్వయిత్వా చ తతో రామ ముపాగమత్,

అంత రాముండు తనసమీపంబున నిజతేజస్సుచే జ్వలించుచున్న సత్య వాదియగు సుమిత్రాపుత్రు లక్ష్మణుంజూచి యిట్లనిపలికెను. ౪

సౌమ్యుఁడా! నాయందు స్నేహంబుగలవాఁడును భక్తిగలవాఁడును నాకుపకారంబు గావించినవాఁడునగు నీవిభీషణునకు ముందు లంకారాజ్యం బునకుఁ బట్టాభిషేకంబు గావింపుము. ౯

సౌమ్యుఁడా! రావణునితమ్ముఁడగు నీవిభీషణుఁడు లంకారాజ్యంబు నకుఁ బట్టాభిషిక్తుఁడగుటనెపుడెపుడు జూడంగల వనియున్నాను, ఇదినాదు ముఖ్యమయినకోరిక. అని రాముండు లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను. ౧౦

అట్లు నుహోత్తుఁడగు రామునివచనంబువిని లక్ష్మణుఁడు ఆశ్లేయని పలికి పరమసంతోషంబున బంగారు కలశంబుల రావించెను. ౧౧

లక్ష్మణుఁడు సువర్ణకలశంబులను వానరవీరుల పేమునసనిచ్చి సముద్ర జలంబులు దెచ్చుటకు మనస్సునకుంబోలె మహావేగంబుగలవారిలును మహాబల శాలులునగు వానరుల నియోగించెను. ౧౨

అట్లు లక్ష్మణుం డాజ్ఞాపింపఁబం జేసి మహాబలశాలులగు నవ్వాన రోత్తములు పోయి శీఘ్రంబున సముద్రమునుండి యుదకంబు గొనివచ్చిరి.

అంత లక్ష్మణుండు విభీషణుని సింహాసనంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టి ఒక కలశంబెత్తి దానితో నతని కభిషేకము గావించెను ౧౪

ధర్మాత్ముఁడగు నాలక్ష్మణుఁడు రామునాజ్ఞచొప్పున లంకాసగరమునం దు మిత్రులచేఁ బరిక్షిప్తుండయిన విభీషణునకు సమస్తరాక్షసనుగ్యంబునఁ బట్టాభిషేకంబు గావించెను. ౧౫

విభీషణుఁడు పట్టాభిషిక్తుఁడై రాక్షసరాజనుటంజూచి విభీషణుని మంత్రులను విభీషణునకుభక్తులయినరాక్షసులును సంతోషించిరి. ౧౬

విభీషణుఁడు అట్లు రాము సమ్మగ్రహంబునం జేసి యమ్మహారాజ్యంబు నొంది ప్రజలనందఱి సాంత్వవాక్యంబుల నలరించి యంతి మఱల రాముని యొద్దకు వచ్చెను. ౧౭

అక్షతా న్మోదకా న్లాజా న్దివ్యా స్సుమనస స్తదా. ౧౪
ఆజహ్రు ర్రథ సంహృష్టా గి పౌరా స్తస్మై నిశాచరాః,

స తా న్గృహీత్వా దుర్ధర్షో రాఘవాయ న్యవేదయత్. ౧౫
మఙ్గల్యం మఙ్గళం సర్వం లక్ష్మణాయ చ వీర్యవాన్,

కృతకార్యం సమృద్ధార్థం దృష్ట్వా రామో విభీషణమ్. ౧౦
ప్రతిజగ్రాహ తత్సర్వం త స్మైవ ప్రియకామ్యయా,

తత శ్శైలోపమం వీరం ప్రాఞ్జలిం పార్శ్వతః స్థితమ్. ౧౧
అబ్రవీ ద్రాఘవో వాక్యం హనుమ న్తం ప్లవఙ్గమమ్,
అనుమాన్య మహారాజ మిమం సౌమ్య! విభీషణమ్. ౧౨
గచ్ఛ సౌమ్య! పురీం లఙ్కా మనుజ్ఞాప్య యథావిధి,
ప్రవిశ్య రావణగృహం విజయే నాభినన్దన చ. ౧౩
వై దేహ్యై మాం కుశలినం ససుగ్రీవం సలక్ష్మణమ్,
ఆచక్ష్వ జయతాం శ్రేష్ఠ! రావణంచ మయా హతమ్. ౧౪

ప్రియ మేత దుదాహృత్య మైథిల్యా స్త్వం హరీశ్వర!,
ప్రతిగృహ్యా చ సందేశ ముపావర్తితు మర్హసి ౧౫
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షణ్ణవదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౬

షోడశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

ఇతి ప్రతిసమాదిష్టో హనూమా న్మారుతాత్మజః,
ప్రవివేశ పురీం లఙ్కాం పూజ్యమానో నిశాచరైః. ౧
ప్రవిశ్య చ మహాతేజా రావణస్య నివేశనమ్,

అంత నపుడు పౌరులను రాక్షసులు అక్షతలును మోదకంబులును బేలాలును దివ్యములగు పుష్పంబులును మంగళార్థమయి ఆవిభీషణునకు సమర్పించిరి. ౧౮

పరాక్రమశాలియు నెదిరింప నలవిగాని వాడునగు నవిభీషణుఁడు పౌరులు దెచ్చిన వస్తువులనన్నింటిని బరిగ్రహించి తాను రామునకును లక్ష్మణునకును మంగళప్రదములయిన దివ్యవస్తువులను సమర్పించెను ౧౯

రాముఁడు ఆట్లు కృతార్థుఁడై పూర్ణమనోరథుఁడై వచ్చిన విభీషణుండంజూచి తనకు భోగేచ్ఛ లేక పోయినను విభీషణునికి సంతోషము గలుగుటకై యే ఆవస్తువుల నన్నింటిని బ్రతిగ్రహించెను. ౨౦

అంత దనపార్శ్వభాగంబునఁ జేతులుమోడ్చి నిలుచున్న పర్వతాకారుఁడు, మహాపరాక్రమశాలి హనుమంతునింజూచి యిట్లనిపలికెను ౨౧

సౌమ్యుఁడవగు హనుమంతుఁడా! నీవు రాక్షసమహారాజగు నీ విభీషణునియనుమతినొంది లంకాపురంబునకుఁ బొమ్ము ౨౨

శత్రువుల జయించువారలలో నుత్తముఁడవయిన హనుమంతుఁడా! నీవు రావణుని గృహమునకుఁబోయి "విజయముగలుగుఁగాక" యని సీతసభసందించి నేను సుగ్రీవలక్ష్మణసహితంబుగా నున్నవాఁడనియు రావణుఁడు నాచే నిహతుఁడయ్యె ననియు నాబిడకుం జెప్పుము. ౨౩,౨౪

వానరోత్తముఁడా! నీవు సీతకు ఈ పిల్లుపచసంబుఁ జెప్పి యామె వద్దనుండి సమాచారమడిగితెలిసికొని మరలిరమ్ము ౨౫

ఇది నూటపదునాలుగవసర్గము.

నూటపదునాలుగవసర్గము.

రాముఁడిట్లు ఆజ్ఞాపింప వాయుపుత్రుండు హనుమంతుఁడు రాక్షసులచేఁ బూజింపఁబడుచు లంకానగరంబుఁ బ్రవేశించెను. ౧

మహాపరాక్రమశాలియగు నాహనుమంతుఁడు రావణగృహమునకుం

దదర్శ మృజయా హీనాం సాతజ్ఞా మివ రోహిణీమ్. ౨
వృషమూలే నిశానన్దాం రాక్షసీభి స్సమావృతామ్,

నిభృతశ్చ ప్రణతశ్చ ప్రహ్వ స్సోఽభిగ మ్యాభివాద్యచ. 3

దృష్ట్వా త మాగతం దేవీ హనూమ న్తం మహాబలమ్,
తూష్ణీ మా స్త తదాదృష్ట్వా స్మృత్వా ప్రముదితాఽభవత్. ౪

సౌమ్యం దృష్ట్వా ముఖం తస్యా హనుమాన్ ప్లవగో త్తమః,
రామస్య వచనం సర్వ మాఖ్యాతు ముపచక్రమే. ౫

వైదేహీ! కుశలీ రామ స్సహా సుగ్రీవలక్ష్మణః,
విభీషణసహాయ శ్చ హరీణాం సహితో బలైః. ౬
కుశలం చాహ సిద్ధార్థో హతశత్రు రరిన్దమః,

విభీషణసహాయేన రామేణ హరిభి స్సహ. ౭
నిహతో రావణో దేవి! లక్ష్మణస్య నయేనచ,
పృష్ట్వాచ కుశలం రామ స్తీర స్థాం రఘునన్దనః. ౮
అబ్రవీ చ్ఛ్రవమపి్రీతిం కృతార్థే నా న్తరాత్మనా,
ప్రియ మాఖ్యామి తే దేవి! తా్వం తు భూయ స్సభాజయే. ౯

దిష్ట్యా జీవసి ధర్మజ్ఞే! జయేన మమ సంయుగే,
లబ్ధో నో విజయ స్సీతే! స్వస్తా భవగతవ్యథా. ౧౦

రావణశ్చ హత శ్శత్రు ర్లఙ్కా చేయం వశే స్థితా,

బోయి యచ్చట నొకచెట్టుక్రింద రాక్షసస్త్రీపరివృతయయి సంతోషహీన యయి దేహసంస్కారమునదలి కూర్చిరగ్గహపీడితయగు రోహిణివలెనున్న సీతాదేవిం జూచెను. ౩

హనుమంతుఁడు సీతాదేవి సమీపంబునకుఁ బోయి తనపేరుఁ గీర్తించుచు నమస్కారము గావించి నిశ్చలుఁడై వినయావనమ్రుఁడై నిలిచియుండెను.

అట్లు వచ్చిన మహాబలుఁడగు హనుమంతుండుఁ జూచి సీతాదేవి మొదట గుఱుతు పెట్టఁదగులక యూరకుండెనుగాని పిమ్మటఁ జక్కఁగాఁ జూచి మున్ను వచ్చిపోయిన హనుమంతుఁడని తెలిసి సంతోషంబునొందెను. ౪

వానరోత్తముఁడగు హనుమంతుఁడు తన్నుఁ జూచి సీతాదేవి ప్రసన్నయగుటంగని రాముండు చెప్పిపంపిన వాక్యమునంతయుఁ జెప్ప నారంభించెను. ౫

సీతాదేవీ! రాముఁడు సుగ్రీవునితోను విభీషణునితోను గూడిన వాఁడై వానరసేనాసహితంబుగా లంకసమీప మున్నవాఁడు. ౬

శత్రువుల వధించునట్టి రాముఁడు ఇప్పుడు శత్రువును గీటడించి కృతకృత్యుఁడై తనక్షేమమును నీతోఁ జెప్పుమనెను.

దేవీ! విభీషణుని తోడ్పాటునను వానరవీరుల సాహాయ్యంబునను లక్ష్మణుని నీతిబలంబునను రాముఁడు రావణుని వధించెను. ౭

పరాక్రమవంతుఁడగు రఘుపతియుఁడు శత్రువును వధించినవాఁడగుటం జేసి పరమసంతుష్టుఁడై కృతార్థుఁడై నీక్షేమంబడిగి నీతోనిట్లు చెప్పుమనెను.

నాదుదేవీ! నీకుఁ బ్రియవార్తం జెప్పెదను, నీకు మిక్కిలియు సంతోషము గలిగించెదను. ౯

పాతివ్రత్యధర్మము చెలిసినట్టి సీతా! నాభాగ్యవశంబున జీవించియున్నావు. నాపరాక్రమమువలన యుద్ధమున మనకు విజయంబుగలిగినది. నీవింక దుఃఖమువదలి స్వస్థముగా నుండుము. ౧౦

శత్రువయిన రావణుఁడును హతుఁడయ్యె. లంకానగరము మనవశ

మయా హ్యలబ్ధనిద్రేణ దృఢేన తవ నిర్జయే. ౧౧
ప్రతిజ్ఞైషా సునిస్తీర్ణా బద్ధ్వా సేతుం మహోదధౌ,

సంభ్రమశ్చ న గన్తవ్యో వర్తన్త్యా రావణాలయే. ౧౨
విభీషణవిధేయం హి లఙ్కైశ్వర్య మిదం కృతమ్,
త దాశ్వసిహి విశ్వస్తా స్వగృహే పరివర్తసే. ౧౩
అయం చాభ్యేతి సంహృష్ట స్తవేన్దర్శనసముత్సుకః,

ఏవ ముక్తా సముత్పత్య సీతా శశినిభాననా. ౧౪
ప్రహర్షే ణావరుద్ధా సా వ్యాజహార న కించన,

అబ్రవీచ్చ హరిశ్రేష్ఠ స్సీతా మప్రతిజల్పతీమ్. ౧౫
కిను చిన్తయసే దేవి! కిను మాం నాభిభాషసే,

ఏవ ముక్తా హనుమతా సీతా ధర్మే వ్యవస్థితా. ౧౬
అబ్రవీ త్పరమప్రీతా హర్ష గద్గదయా గిరా,
ప్రియ మేత దుపశ్రుత్య భర్తు ర్విజయసంశ్రితమ్. ౧౭
ప్రహర్షవశ మాపన్నా నిర్వాక్యాఽస్మి హనూన్తరమ్,
న హి పశ్యామి సదృశం చిన్తయన్తీ ప్లవఙ్గమ!. ౧౮
మత్ప్రియాఖ్యానక స్యేహ తవ ప్రత్యభినన్దనమ్,

మయినది.

నేను నిన్ను శత్రుహస్తంబునుండి విడిపించుటకై దృఢచిత్తుండనై నిద్దురయయినను బొందక సముద్రంబునకు సేతువుగట్టి రావణుని వధింపవలె నన్న యీప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చితిని. ౧౧

ఈలంకానగరమంతయు నిపుడు విభీషణుని యధీనమయినది కావున నీవు రావణునియింట నున్నావని యెంతమాత్రము భయపడవలదు ౧౨

నీవు స్వగృహంబున నెట్లుండునో యున్నావుగాని వేఱుగాదు కావున భయంబువదలి స్వస్థముగా నుండుము ఈవిభీషణుఁడును నిన్నుఁజూడఁగోరినవాఁడై సంతోషంబున నిదిగో రాఁగలడు. అని రాముఁడు తానుచెప్పినట్లు నీతోఁ జెప్పుమనెను. ౧౩

చంద్రబింబమువంబోలు ముఖంబుగల యాసీతాదేవి ఈవాక్యంబువిని సంతోషంబునలేచి యానందంబు మితియు నతిశయించుటవలన నేమియుఁ బలుకఁజాలక యూరకుండెను. ౧౪

ఆట్లు సీత తనతోమాఱుపలుకకుండుటఁజూచి వానరవీరుఁడగు హనుమంతుఁడు "దేవీ! ఏమియాలోచించెదవు; నాతో బదులుపలుకవేమి?" యని యడిగెను. ౧౫

మహాపతివ్రతయగు సీతాదేవి హనుమంతునిమాట నాలకించి పరమసంతోషంబునొంది సంతోషాతిశయంబునఁజేసి డగ్గుత్తికతో నిట్లనిపలికెను. ౧౬

నేను నాభర్తవిజయము నొందెనను నీప్రియవచనమును విన్నంతనె యధికసంతోషంబు నొందుటవలన శ్రుతకాలము మాటలాడఁ జాలనైతిని.

వానరుఁడా! నాకు ఇట్టి ప్రియవార్తను జెప్పినందుకు నిన్ను ఆందుకుఁ దగునట్లుగాఁ బ్రశంసించుటకై యెంతయాలోచించినను ఈలోకమందంతటను సరియయిన,ఆంతకు సదృశమయినవాక్యమె యగపడలేదు. ఏవిధముగాఁ బ్రశంసించినను నీవు చెప్పిన ప్రియవచనమునకుఁ దక్కువగానే తోఁచుచున్నది. ౧౭

న చ పశ్యామి తత్తోన్యత్ పృథివ్యా మపి వానర!. ౧౯
సదృశం మత్ప్రియాఖ్యానే తవ దాతుం భవే త్సమమ్,

హిరణ్యం వా సువర్ణం వా రత్నాని వివిధాని చ. ౨౦
రాజ్యం వా త్రిషు లోకేషు నైతదర్హతి భాషితుమ్,

ఏవ ముక్తస్తు వైదేహ్యా ప్రత్యువాచ ప్లవఙ్గమః. ౨౧
గృహీతప్రాఞ్జలి ర్వాక్యంసీతాయాగ్ర ప్రముఖే స్థితః,
భర్తుర్గ ప్రియహి తే యుక్తే! భర్తు ర్విజయకాఙ్క్షిణి!. ౨౨
స్నిగ్ధ మేవం విధం వాక్యం త్వమే వార్హసి భాషితుమ్,

తవైత ద్వచనం సౌమ్యే! సారవ త్స్నిగ్ధ మేవ చ. ౨౩
రత్నోత్తమా ద్వివిధా చ్చాపి దేవరాజ్యా ద్విశిష్యతే,

అర్థతశ్చ మయా ప్రాప్తా దేవరాజ్యాదయో గుణాః. ౨౪
సాతశత్రుం విజయినం రామం పశ్యామి సుస్థితమ్,

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మైథిలీ జనకాత్మజా. ౨౫
తత శ్శుభతరం వాక్య మువాచ పవనాత్మజమ్,
అతిలక్షిణసమ్పన్నం మాధుర్యగుణ భూషితమ్. ౨౬
బుద్ధ్యా హ్యాప్తాభిధా యుక్తం త్వమే వార్హసి భాషితుమ్,

శ్లాఘసీయోఽనిలస్య త్వం పుత్రగ పరమధార్మికః. ౨౭

బలం శౌర్యం శ్రుతం సత్త్వం విక్రమో దాక్ష్య ముత్తమమ్,

సౌమ్యుఁడా! ఇంతేగాదు, నీకేదైన సమూల్యవస్తువు నిచ్చియైనను సంతోషపఱచుటకును వీలులేదు. నీవు చెప్పిన ప్రియవచనమునకుఁ దగినట్లుగా నీ కివ్వఁదగినవస్తువు మూల్లోకంబులందును గానంబడదు. ౧౯

వెండి బంగారు నానావిధరత్నంబులునుగాని త్రైలోక్యాధిపత్యముగాని నీవు చెప్పిన ప్రియవచనమునకుఁ దగినదని యెంతమాత్రము చెప్పఁదగినది కాదు. అని సీత హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౨౦

హనుమంతుఁడు సీతాదేవి వచనమువిని, సీతాదేవి సమ్ముఖమున నిలుచుండి చేతులు చక్కఁగామోడ్చి యిట్లని యుత్తరముఁ జెప్పెను. ౨౧

పెనిమిటియొక్క ప్రియమును హితమును జయమును గోరుదానా! ఇట్టిప్రీతియుక్తమయిన వచనముఁ బలుకుట నీకేతగును గాని యొకరికి సాధ్యముకాదు ౨౨

సౌమ్యురాలా! మహాతాత్పర్యము గలదియుఁ బ్రీతితోఁ జెప్పఁబడినదియునగు నీవాక్యమె నాకు నానావిధములగు మణిసమూహములకన్నను మాత్రమెగాదు దేవేంద్రపదవికన్నను అధికము. ౨౩

శత్రుఘ్నుని వధించి విజయముతోఁది తేజరిల్లుచున్న రాముఁ జూచినాఁడ; ఇంతకులనన నాకుఁ బరమార్థముగా దేవరాజ్యాదిసంపదలు సమస్తములును గలిగినవి అని హనుమంతుఁడు సీతాదేవితోఁ జెప్పెను. ౨౪

జనకమహారాజు కొమారితయగు సీతాదేవి హనుమంతుని వాక్యంబువిని యతనిఁజూచి మిక్కిలియుఁ మధురముగ నీమాటం బలికెను ౨౫

ఇట్లు సమస్తలక్షణములు గలిగి విస్మయంతనె శ్రవణానందము గలుగునట్లు మధురముగా గ్రహణధారణాది సమర్థమయిన బుద్ధితో మాటలాడుటకు నీవే సమర్థుఁడవుగాని మఱియొకఁడు కాఁడు. ౨౬

నీవు ధార్మికులలో నుత్తముఁడవు. నీయట్టివానిఁ బుత్రుఁగాబడసిన వాయువు మిక్కిలియుఁ భాగ్యవంతుఁడు. ౨౭

బలము యుద్ధోత్సాహము శాస్త్రపరిజ్ఞానము దేవాదార్ఢ్యము పరాక్ర

తేజః క్షమా ధృతిః స్థైర్యం వినీతత్వం నసంశయః. ౨౯
ఏతే చాన్యేచ బహవో గుణా స్త్వ య్యేవ శోభనాః,

అథోవాచ పునస్సీతా మసమ్భ్రాన్తో వినీతవత్. ౩౮
ప్రగృహీతాఞ్జలి ర్హ్రీతా త్రీతాయాగి వ్రముఖే స్థితః,

ఇమా స్తు ఖలు రాక్షస్యో యది త్వ మనుమన్యసే. 3౦
హన్తు మిచ్ఛా మ్యహం సర్వా యాభి స్త్వం తర్జితా పురా,

క్లిశ్యన్తీం పతిదైవాం త్వా మశోకవనికాం గతామ్. 3౧
ఘోరరూపసమాచారాగి క్రూరాగి క్రూరతరేక్షణాః,
రాక్షస్యో దారుణకథా ఏర మేత త్ప్రియచ్ఛ మే. 3౨

ముష్టిభిగి పాణిభి స్సర్వా శ్చరణై శ్చైవ శోభనే!,
ఇచ్ఛామి వివిధై ర్ఘోరై ర్హన్తు మేతా స్సుదారుణాః. 3౩
ఘోరై ర్జ్ఞానుప్రహారై శ్చ దశనానాంచ పాతనైః,
భక్షణైగి కర్ణ నాసానాం కేశానాం లుఞ్చనై స్తథా. 3౪
నఖై శ్శస్త్రముఖైశ్చ దారణై ర్లఞ్చనై ర్భక్షణైః,
నిపాత్య హన్తు మిచ్ఛామి తవ విప్రియకారిణీః. 3౫
ఏవం ప్రకారై ర్బహుభి ర్విప్రకారై ర్భయశస్వినీ!,
హన్తు మిచ్ఛా మ్యహం దేవి! త వేమాగి కృతకిల్బిషాః. 3౬

మము చతురత ఇతరులకుఁ దిరస్కరింప నలవిగాకుండు సామర్థ్యము ఆప రాధసహనము ప్రభావము కారణ మున్నపుడును కలఁత పడకుండుట వినయంబు ఇవి మొదలగు నుత్తమములైన మంగళగుణములన్నియు నీయందె యొప్పుచున్నవి; ఇందుకు సందేహములేదు. నేను లేనిగుణముల నారోపించి స్తోత్రము సేయుదానను గాను. అని సీత హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౨౮

అంత నాహనుమంతుఁడు పరమసంతుష్టుఁడై సంభ్రమంబునొందక చేమోడ్పుగీలించి సవినయంబుగా సీతాదేవియెదుట నిలిచి సీతాదేవిఁజూచి సంతోషంబున మరల నిట్లనిపలికెను. ౨౯

నీ వనుజ్ఞ యొసంగుదుఁకాని నిన్ను మున్ను క్రూరవాక్యంబులం దర్జించిన యీరాక్షసస్త్రీల నందఱను వధింపవలెనని యీ కోరిక మాత్రము నాకుఁ గలదు. ౩౦

పతివ్రతవగు నీవు పెనిమిటినిబాసిన దుఃఖంబుతో నశోకవనంబునఁ గృశించుచుండఁగా భయంకరాకారలునుభయంకరములయిన వడతలుగలవారలును దయాహీనులను క్రూరంబులయిన చూపులు గలవారలునగు నీ రాక్షసస్త్రీలు నిన్నుఁజూచి దారుణములయినమాటలు పలికినారు; కావున వీరల వధింపవలెనని యున్నది; నాకీవర మొసఁగుము. ౩౧,౩౨

మంగళస్వరూపిణివగు సీతా! నీకప్రియము గావించిన భయంకరాకారలగు నీరాక్షసస్త్రీలను బిడికిళ్లం బొడిచియుఁ జేతులం జఱచియుఁ బాదములం దన్నియు మ్రోఁకాళ్ల మోఁదియుఁ బండ్లురాలఁ గొట్టియుఁ జెవులు ముక్కులు గొఱికియు వెండ్రుకలం బెఱికియుఁ దీవ్రములైన సఖంబులం జీల్చియు నెగిరి మీఁద దుమికియుఁ బడఁద్రోసి కొట్టియు నానావిధ ప్రహారంబుల వధింపఁగోరెదను. ౩౩-౩౫

కీర్తిసంపన్నురాలవగు సీతాదేవీ! నీకృపకారముగావించిన యీరాక్షస వనితలను ఈవిధముగా నానావిధముగఁ బ్రహరించి వధింపఁగోరుచున్నాను. అని హనుమంతుఁడు సీతతోఁ జెప్పెను. ౩౬

ఏవ ముక్తా హనుమతా వై దేహీ జనకాత్మజా,
ఉవాచ ధర్మసహితం హనూమన్తం యశస్వినీ. 32
రాజసంశ్రయవశ్యానాం కుర్వన్తీనాం పరాజ్ఞయా,
విధేయానాం చ దాసీనాం కగి కుర్యే ద్వానరోత్తమ!. 3౮

భాగ్యవైషమ్యయోగేన పురా దుశ్చరితేన చ,
మయైతత్ప్రాప్యతే సర్వం స్వకృతం హ్యుపభుజ్యతే. 3౯

ప్రాప్తవ్యంతు దశాయోగాన్మయైతదితి నిశ్చితమ్,
దాసీనాం రావణస్యాహం మర్షయామీహ దుర్బలా. ౪౦

ఆజ్ఞప్తా రావణేనైతా రాక్షస్యో మాం మతర్జయన్,
హన్తేతస్మిన్న కుర్యుర్హి తర్జనం వానరోత్తమ!. ౪౧
అయం వ్యాఖ్యుసమాపేతు పురాణో ధర్మసంస్థితః,
బుద్ధేన గీతశ్లోకో మే తం నిబోధ ప్లవంగమ!. ౪౨

న పరగి పాప మాదత్తే పరేషాం పాపకర్మణామ్,
సమయో రక్షితవ్య స్తు సన్త శ్చారిత్రభూషణాః. ౪౩

పాపానాం వా శుభానాం వా వధార్హాణాం ప్లవంగమ!,

యశస్సంపన్నురాలును జనకమహారాజపుత్రియునగు సీతాదేవి ఆంజనేయుని వచనంబువిని యతనింజూచి ధర్మంబుగా నిట్లనిపలికెను. ౩౭

ఈరాక్షసస్త్రీలు రావణునిచాసీజనము, రాజసేవ నాశ్రయించి జీవించువారలు కావున రావణునాజ్ఞ చొప్పునఁ గావించినారు. ఆట్లుచేయకున్న బండింపఁబడుదురు. వీరలపయిఁ గోపపడుట యెంతమాత్రము యుక్తము కాదు. ౩౮

నాయొక్క భాగ్యవై పరీత్యముపలనను నేనుమున్ను గావించిన పాప విశేషముపలనను నాకీకష్టమంతయు వచ్చిపడికాని వేఱుగాదు. మున్ను చేసిన కర్మముయొక్క ఫలము ఇప్పుడు అనుభవింపక తప్పునా? ౩౯

పూర్వము గావించిన కర్మముయొక్క ఫలమును ననుభవింపవలసిన సమయముపచ్చుటంజేసి యీకష్టమంతయు నే ననుభవింపవలసివచ్చెనని నా నిశ్చయము. కావున నె రావణదానులయిన ఈరాక్షసస్త్రీలయందు శిక్షీంపుటకు ఏదోషమును లేకుండుటవలన నేను వీరితర్జనాదుల క్షమించుచున్నాను.

రావణుఁడు ఆజ్ఞాపించుటంజేసి యీరాక్షసవనితలు నన్ను ఆట్లుబాధించిరి. ఆతఁడు మాతుఁడైనపిదప నీక నన్ను ఏమియుఁ జేయురుగదా! ౪౧

వానరుఁడా! ఈరాక్షసస్త్రీలు స్వతంత్రించియే నన్నుబాధించియున్నను, దానికై వారలకుఁ బ్రత్యుపకారము గావించుట యుక్తముగాదు. ఈవిషయమై ఒకభల్లూకము పురాతనమును ధర్మయుక్తంబునగు నీశ్లోకమును ఒకవ్యాఘ్రమునకుఁ జెప్పెను. దానిం జెప్పెద వినుము. ౪౨

ప్రాజ్ఞుఁడగువాఁడు తనకపకారము చేసినవాని కెంతమాత్రము ప్రత్యపకారముచేయఁడు; అపకారము చేసినవానికిఁగూడ నుపకారమె చేయవలెను గాని ప్రత్యపకారము నెంతమాత్రము చేయరాదనుట సత్పురుషుల యాచారము; అది యవలంబింపవలెను. చరిత్రమె సత్పురుషులకు భూషణము. అని భల్లూకము వ్యాఘ్రముతోఁ జెప్పెను. ౪౩

హనుమంతుఁడా! పాపులయిననుసరె, సాధువులయిననుసరె; అపరాధము

కార్యం కరుణ మార్యేణ నకశ్చి న్నాపరాధ్యతి. ౮౮

లోకహింసావిహారాణాం రక్షసాం కామరూపిణామ్,
కుర్వతా మపి పాపాని నైవకార్య మశోభనమ్. ౮౯

ఏవ ముక్తస్తు హనుమాన్ సీతయా వాక్యకోవిదః,
ప్రత్యువాచ తత స్సీతాం రామపత్నీం యశస్వినీమ్. ౯౦

యుక్తా రామస్య భవతీ ధర్మపత్నీ యశస్వినీ,
ప్రతిసందిశ మాం దేవి! గమిష్యే యత్ర రాఘవః. ౯౧

ఏవముక్తా హనుమతా వై దేహీ జనకాత్మజా,
అబ్రవీద్ధృష్టమిచ్ఛామి భర్తారం వానరోత్తమ!. ౯౨
తస్యా స్తద్వచనం శ్రుత్వా హనూమా న్మారుతాత్మజః,
హర్షయ న్నైథిలీం వాక్య ముపా చేదం మహాద్యుతిః ౯౩
పూర్ణచన్ద్రాననం రామం ద్రక్ష్యే స్యా క్యే! సలక్ష్మణమ్,
స్థిరమిత్రం హతామిత్రం శచీన త్రిదశేశ్వరమ్. ౯౪

తా మేవ ముక్త్వా రాజస్తీం సీతాం సాహ దివ శ్రియమ్,

గావించి పధార్మలయినపుడు సత్పురుషుఁడైనవాఁడు వారియెడఁ గారుణ్యమే గావింపవలయును. ఇది నామతము. వారిశిక్షించుట నాకు సమ్మతముగాదు. అపరాధము గావించినవారిని దండింపవలెనేయందువేమో, లోకంబున నపరాధము సేయనివాఁడెవ్వఁడు? ౪౪

రాక్షసులు తమజాతిస్వభావంబునంజేసి కామరూపులయి లోకహింసయె వినోదముగాఁగలవారలయి నానావిధముగాఁ బాపములు సేయువారలేయయినను వారికి బాధగలిగించుట నాకుసమ్మతముగాదు అని సీతాదేవి హనుమంతునితోఁ బలికెను. ౪౫

మాటలు చెప్పుటయందుఁ బండితుండు పవనసుతుండు సీతాదేవి యానతిచ్చినవచనంబువిని యంత రామునిభార్యయు యశస్సంపన్నయునగు నాసీతాదేవింజూచి యిట్లని బదులుపలికెను ౪౬

నీవు రామునకుఁ దగినధర్మపత్నివి దయ పాతివ్రత్యము మొదలగు సద్గుణములం గీర్తిపహించినదానవు నాకు బదులుసమాచారము చెప్పింపుము. నేను రాముఁడున్న స్థలమునకుఁ బోయెదను. అని హనుమంతుఁడు సీతాదేవితోఁ బల్కెను. ౪౭

జనకమహారాజుకూఁతయగు సీతాదేవి యిట్లుపలికిన హనుమంతునివచనంబువినియతినించూచి "నానాగ్నుని రామునించూడఁగోరదను" అనిపలికెను.

సీతాదేవి పలికిన వచసంబువిని మహాతేజుండగు వాయుసుతుండు హనుమంతుఁడు సీతాదేవికి సంతోషంబు గలుగునట్లు ప్రమాణం బిచ్చెను.

పూజనీయురాలవగు సీతా! శచీదేవి యసురులజయించివచ్చిన దేవేంద్రుం జూచినట్లు సమస్తశత్రువులనువధించి క్షేమంబుగనున్న మిత్రులతోను గూరిమితమ్ముఁడు లక్ష్మణునితోనుం గూడినవాఁడై నిండుచందురుంబోలివెలుఁగుచున్న ముఖంబుచే శోభితుఁడగు రాముని ఆశ్చర్యము చూడఁగలవు. అని హనుమంతుండు సీతాదేవితోఁ బలికెను. ౫౦

సాక్షాన్మహాలక్ష్మివలె వెలుంగుచున్న యాసీతాదేవితో నివ్విధంబునం

ఆజగామ మహావేగో హనూమాన్ యత్ర రాఘవః. ౫౧

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షోడశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౬.

సప్తదశోత్తరశతతమ స్సర్గఃసర్గము.

స ఉవాచ మహాప్రాజ్ఞ మభిగమ్య స్లవంగమః,
రామం వచన మర్థజ్ఞో వరం సర్వధనుష్మతామ్. ౧

యన్నిమిత్తోఽయ మారమ్భ కర్మణాం చ ఫలోదయః,
తాం దేవీం శోకసంతప్తాం మైథిలీం ద్రష్టు మర్హసి. ౨

సా హి శోకసమావిష్టా బాష్పపర్యాకులేక్షణా,
మైథిలీ విజయం శ్రుత్వా తవ హర్ష ముపాగమత్. ౩
పూర్ణకా త్పృథివ్యా చ్చాహ ముత్తో విశ్వ స్తయా తయా,
భర్తారం ద్రష్టు మిచ్ఛామి కృతార్థం సహలక్ష్మణమ్. ౪

ఏవముక్తో హనుమతా రామో ధర్మభృతాం వరః,
అగచ్ఛ త్సహసా ధ్యాన మిమ ద్బాష్పపరిప్లుతః. ౫

దీర్ఘ ముష్ణం వినిశ్వస్య మేదినీ మవలోకయన్,
ఉవాచ మేఘసఙ్కాశం విభీషణ ముపస్థితమ్. ౬

బలికి హనుమంతుఁడు రాముఁడున్న ప్రదేశంబునకు మహావేగంబున నేగు చెంచెను. ౪౧

ఇది నూటపదునాఱవసర్గము.

నూటపదునేడవసర్గము.

కార్యంబుసాధించు నుపాయంబులెఱింగిన యీహనుమంతుఁడు, మహా పండితుఁడును సమస్తశాస్త్రార్థకుశలులలో నుత్తముఁడునగు రామునొద్దకుఁబోయి యీవచనంబుఁ జెప్పెను. ౧

ఎవ్వనిమిత్తము ఈప్రయత్నమంతయుఁ గావింపఁబడెనో ఎవ్వతె క్కై నేతుబంధము మొదలగుకార్యములు ఫలపర్యంతము చేయఁబడెనో అట్టి సీతాదేవిని బరమదుఃఖితయయియున్నదానిం జూడుము. ౨

దుఃఖితయయి కన్నుల నీళ్లుగార్చుచున్నయీసీతాదేవి నీవుజయంబు నొందితి వన్నసమాచారంబువిన్నంతనె సంతోషంబు నొందెను. ౩

ఆచిడ పూర్వమునన్నుఁ దెలిసియున్నకారణంబున నాయందు నమ్మకం బుగలిగి, నాతో ''రావణునివధించి విజయంబునొంది కృతార్థుండయిన రాముని లక్ష్మణసహితంబుగాఁ జూడఁగోరెదను'' అని చెప్పెను. అని హను మంతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను ౪

ధార్మికులలో నెల్ల నుత్తముఁడగు రాముఁడు హనుమంతుని వచనంబు విని తిటాలునఁ గొంచెము గన్నీరొలుక ''బహుకాలము రావణు నింటనుండిన సీతను బరిగ్రహించినయెడ లోకాపవాదంబుగలుగును; నిర్దోషియగు నాచిడను బరిత్యజించిన దోషంబువాటిల్లు. ఏమి సేయువచ్చును?'' అని చింత నొం దెను. ౫

అంత రాముఁడు వేడినిట్టూర్పులు నిగుడించి భూమింజూచుచు సమీ పంబున మేఘుంబువలె నల్లని మేనుతోనున్న విభీషణునిం జూచి యిట్లని పలికెను. ౬

దివ్యాఙ్గరాగాం వైదేహీం దివ్యాభరణభూషితామ్,
ఇహ సీతాం శిరస్స్నాతా ముపస్థాపయ మాచిరమ్. ౬

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ త్వరమాణో విభీషణః,
ప్రవిశ్యాన్తఃపురం సీతాం స్త్రీభిస్సాన్త్వభిరచోదయత్. ౭

దివ్యాఙ్గరాగా వైదేహీ! దివ్యాభరణభూషితా,
యాన మారోహభద్రం తే భర్తా త్వాం ద్రష్టు మిచ్ఛతి. ౮

ఏవ ముక్తాతు వైదేహీ ప్రత్యువాచవిభీషణమ్,
అస్నాతా ద్రష్టు మిచ్ఛామి భర్తారం రాక్షసాధిప!. ౯

తస్యా స్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రత్యువాచ విభీషణః,
యదాహ రాజా భర్తా తే తత్తథా కర్తు మర్హసి. ౧౦

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా మైథిలీ సతి దేవతా,
భర్తృభక్తివ్రతా సాధ్వీ తథేతి ప్రత్యభాషత. ౧౧

తత స్సీతాం శిరస్స్నాతాం యువతీభి రలంకృతామ్,
మహార్హాభరణోపేతాం మహార్హామ్బరధారిణీమ్. ౧౨
ఆరోప్యశిబికాం దీప్తాం పరార్ధ్యామ్బరసంవృతామ్,
రక్షోభి ర్బహుభి ర్గుప్తా మాజహార విభీషణః. ౧౩

నీవు సీతను అభ్యంగస్నానముచేయించి మంచిమైపూఁతచేతను ఉత్తమంబులగు భూషణంబులచేతను అలంకృతంగావించి యిచటికి శీఘ్రంబుగాఁ దోడ్కొనిరమ్ము. ౭

విభీషణుండంత రాముని ఆజ్ఞను శిరసావహించి త్వరపడినవాఁడై అలంకరంబ్రజేయించి యంతఃపురమునకుఁబోయి తన స్త్రీలచే సీతాదేవి కిట్లనిచెప్పించెను. ౮

సీతాదేవీ! నీవుచక్కఁగా స్నానముగావించి దివ్యమయిన యంగరాగం బలఁదుకొని ఉత్తమములయిన యాభరణంబులుదాల్చి వాహనంబారోహింపుము. నీకు మంగళంబగుఁగాక. నిపెనిమిటి నిన్నుఁ జూడఁగోరుచున్నాఁడు. అని విభీషణుఁడు దనస్త్రీలముఖంబున సీతతోఁ బెప్పెను. ౯

విభీషణుఁడు స్త్రీముఖంబునం బెప్పినమాటనువిని సీతాదేవి యతినిం జూచి "రాత్సరాజా! నేను ఇదివఱకునున్నట్లు స్నానము సేయకయే నాభర్తను జూడఁగోరెదను" అనిపలికెను. ౧౦

విభీషణుండు సీతచెప్పినమాటను విని "అట్లుగారాదు, నీభర్తయురాజునుగావున రాముఁడెట్లు చెప్పినంచినాఁడో నీవదియట్లేగావింపుము" అని స్త్రీముఖంబున బఁదలు చెప్పెను. ౧౧

అవ్విభీషణుని వచనంబు విని సీతమిటిసె దేవునిగా భావించినదియుఁ బతివ్రతయు ముఖ్యమయిన పతివ్రతాగణములయందు నుత్తమగుణసంపన్నయు నగు సీతాదేవి "యట్టులగావించెదను" అని విభీషణునకుఁ బ్రత్యుత్తరం బొసంగెను. ౧౨

అంత విభీషణుండు సీతాదేవికి శిరస్స్నానముసేయించి స్త్రీలచే సంగరాగకుసుమాదులచే సలంకారము సేయించి యుత్తమమయిన యాభరణంబులు దొడిగించి దివ్యమయిన వస్త్రముకట్టించి యామెను శ్రేష్ఠమయిన వస్త్రముచేఁ గప్పఁబడి దేదీప్యమానమై పెక్కండ్రు రాక్షసులచే రక్షింపఁబడుచున్న పల్లకి యందుఁ గూర్చుండఁబెట్టి రామునియొద్దకుఁ దోడుకొనివచ్చెను. ౧౩,౧౪

సోఽభిగమ్య మహాత్మానంజ్ఞాత్వాపి థ్యాన మాస్థితమ్,
ప్రణతశ్చప్రవృత్తశ్చ ప్రాప్తం సీతాం న్యవేదయత్. ౧౫

తా మాగతా ముపశ్రుత్య రక్షోగృహచిరోషితామ్,
హర్షో దైన్యం చ రోషశ్చ త్రయం రాఘవ మావిశత్. ౧౬

తతస్తు పార్శ్వగతం దృష్ట్వా సవిమర్శం విచారయన్,
విభీషణ మిదం వాక్య మహృష్టం రాఘవోఽబ్రవీత్. ౧౭

రాక్షసాధిపతే! సౌమ్య! నిత్యం మద్విజయే రత!,
వైదేహీ సన్నికర్షం మే శీఘ్రం సముపగచ్ఛతు. ౧౮

స తద్వచన మాజ్ఞాయ రాఘవస్య విభీషణః,
తూర్ణ ముత్సారణే యత్నం కారయామాస సర్వతః. ౧౯
కఞ్చుకోష్ణీషిణ స్తత్ర వేత్రజర్ష్టిధరాణయః,
ఉత్సారయన్తస్తి పురుషా స్సమన్తా త్పరిచక్రముః. ౨౦

ఋక్షాణాం వానరాణాంచ రాక్షసానాంచ సర్వశః,
బృన్దా న్యుత్సార్యమాణాని దూర ముత్ససృజు స్తదా. ౨౧

తేషా ముత్సార్యమాణానాం సర్వేషాం ధ్వనిరుత్థితః,
వాయు నోద్ధూర్తమానస్య సాగర స్యేవ నిస్వనః. ౨౨

విభీషణుండు సీతతోవచ్చుటందెలిసియుఁ జింతంగూరియున్న మహీను భావుండగు రామునొద్దకుఁబోయి విభీషణుండు ''సీతందోడ్కొ—నివచ్చితి'' నని విన్నవించెను. ౧౫

అట్లు రాక్షసునింటఁ జిరకాలముండినసీతాదేవి వచ్చినదని విన్నఁతనె రామునకు ''ఎట్లకేలకు సీతాదేవిం జూడఁగలిగెగదా'' యని సంతోషంబును ఈబిడ నెట్లు విడువనగునని దైన్యమును ఇట్లు చిరకాలము రాక్షసు నింట నుండి వచ్చినదాని నెట్లు పరిగ్రహింప వచ్చునని కోపమును భ్రుమూఁడును గలిగెను. ౧౬

అంతి రాముఁడు కొంతతడవు మనంబుల నాలోచించి తనపార్శ్వ భాగంబున నున్నవానిఁ దనయాకారభేదంబుఁ గని సంతోషహీనుండైయున్న వాని విభీషణుంజూచి యీమాటంబలికెను. ౧౭

రాక్షసరాజా! సౌమ్యుఁడా! ఎల్లప్పుడును నావిజయముఁజే గోరు వాఁడా! శీఘ్రంబున సీతను నాసమీపంబునకుఁ దోడుకొనిరమ్ము. అని రాముఁడు విభీషణునితోఁ బలికెను. ౧౮

అవ్విభీషణుఁడు రామునభిప్రాయంబుఁ దెలిసి శీఘ్రంబున వచ్చుటిజను లనందఱి దూరంబుగాఁ ద్రోయుటకుఁ దగినపురుషుల నియమించెను. ౧౯

చొక్కా—యలును శిరోవేష్టనములును దాల్చినవారలును ఎల్లప్పుడును బెత్తముఁబట్టుటఁజేబయషమయిన హస్తములుగలవారలునగు పురుషులు వేత్ర హస్తులయి జనుల నచటినుండితఱుముచు నాస్థలంబంతటనుం దిరిగిరి. ౨౦

ఆప్పుడు పురుషు లట్లు బెత్తములచేఁ దొలఁగఁ దోలుటయుఁ భల్లూక వీరులును వానరులును రాక్షసులును గుంపులు గుంపులుగా నావలికిఁ దొలంగి చనిరి. ౨౧

ఆచటివారల నందఱను దొలఁగించునపుడు పుట్టినధ్వని వాయువేగం బునకు క్షోభిల్లుచున్న సముద్రముయొక్క ధ్వనివలె భయంకరంబై వినఁ బడెను. ౨౨

ఉత్తారయమాణాం స్తాన్దృష్ట్వా సమన్తా జ్జాతసమ్భ్రమాన్,
దాక్షిణ్యా త్తదనుష్ఠాచ్చ వారయామాస రాఘవః. 13

సంరబ్ధ శ్చాబ్రవీ ద్రామ శ్చక్షుషా ప్రదహన్నివ,
విభీషణం మహాప్రాజ్ఞం సోపాలమ్భ మిదం వచః. 14

కిమిర్థం మా మనాదృత్య క్లిశ్యతేఽయం త్వయా జనః,
నివర్త్యతాం ముహూర్తం జనోఽయం స్వజనో మమ. 15

న గృహాణి న వస్త్రాణి న ప్రాకారా స్థిరస్థ్రియాః,
నేదృశా రాజసత్కారా వృత్త మావరణం స్త్రియాః. 16

వ్యసనేషు న కృచ్ఛ్రేషు న యుద్ధేషు స్వయంవరే,
న క్రతౌ న వివాహే చ దర్శనం దుష్యతి స్త్రియాః. 17

సైషా యుద్ధగతా సైవ కృచ్ఛ్రేచ మహతి స్థితా,
దర్శనేఽస్యా న దోష స్స్యా న్మత్సమీపే విశేషతః. 18

త దానయ సమీపం మే శీఘ్ర మేనాం విభీషణ!,
సీతా పశ్యతు మా మేషా సుహృ ద్గణవృతం స్థితమ్. 19

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ సవిమర్శో విభీషణః,

ఆచ్చటి వానరులు మున్నగువారలందఱు రాజపురుషులు తఱుముట వలనఁ దొలఁగిపోవుటకు వేగిరపాటుతో శ్రమపడుచుండుటంజూచి రాముఁడు వానరులందలి దాక్షిణ్యంబునం జేసి సహింపక "త్రోయవలదు" అని నివారించెను. 23

రాముఁడు కోపంబున వేగిరపాటుగదురఁ గన్నుల నిప్పులురాల మహాపండితుఁడగు విభీషణుం జూచి తిరస్కారపూర్వకముగా నిట్లని పలికెను. 24

నీవు నన్నుఁగూడ వలక్ష్యముచేసి యీజనమునంతయు నెందుకిట్లు శ్రమపఱిచెదవు? వీరలఁ దొలఁగించుప్రయత్నమునిలుపుము, ఈజనమంతయు నాస్వజనమకాని వేఱుకాదు. 25

స్త్రీకిసదాచారమే యావరణముగాని గృహంబులు వస్త్రంబులు ప్రాకారంబులు తెరలు మఱియు నిట్టిరాజమర్యాదలు ఎంతమాత్రము ఆవరణములు కావజాలవు. 26

బంధువులు మృతిఁబొందుట మొదలయిన దుఃఖసమయములయందును రాజ్యక్షోభము మొదలయిన యాపదలయందును యుద్ధభూములయందును స్వయంవరమునందును యజ్ఞమునందును వివాహమునందును స్త్రీ పరపురుషులకగపడుట దోషము గాదు. 27

ఈసీత యిప్పుడు యుద్ధభూమి నుండుటవలనను త్రియవియోగము మొదలయిన మహాకష్టమునొందిన దగుటవలనను ఈబిడనుజూచుట దోషము గాదు. విశేషించి నేను సమీపంబున నుండినపుడు ఈబిడనుజూచుట దోషమే కాదు. 28

విభీషణుఁడా! ఆట్లగుటంజేసి యీసీతను శీఘ్రముగా నా సమీపంబునకుఁ దెమ్ము. మిత్రసమూహములచేఁ బరివేష్టితుండనైయున్న నన్ను ఈబిడచూచుటకాక. అని రాముండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. 29

విభీషణుఁడు రామవాక్యంబువిని విచారంబుగూరిన మనంబుతో విన

రామ స్యోపానయ త్సీతాం సన్నికర్షం వినీతవత్. 30
తతో లక్ష్మణ సుగ్రీవౌ హనూమాంశ్చ స్లష్టమమ్,
నిశమ్య వాక్యం రామస్య బభూవు ర్వ్యథితా భృశమ్. 3౧

కళత్రనిరపేక్షైశ్చ ఇంగితై రస్య దారుణైః,
అపీశ్ఠ మివ సీతాయాం తర్కయ న్తి స్మ రాఘవమ్. 3౨

లజ్జయా త్వవలీయ న్తీ స్వేషు గాత్రేషు మైథిలీ,
విభీషణే నానుగతా భర్తారం సాఽభ్యవ ర్తత. 33
సా వస్త్రసంరుద్ధముఖీ లజ్జయా జనసంసది,
రురోద సాసాద్య భర్తార మార్యపుత్రే తి భాషిణీ. 3౪

విస్మయాచ్చ ప్రహర్షాచ్చ స్నేహాచ్చ పతిదేవతా,
ఉదైక్షత ముఖం భర్తు స్సౌమ్యం సౌమ్యతరాననా. 3౫

అథ సమపనుద న్మనోగతక్లమం సా
సుచిర మమృష్ట ముదీక్ష్య వై ప్రియస్య,
వదన ముదితపూర్ణచన్ద్రకా న్తం
విమలశశాఙ్కనిభాననా తదానీమ్. 3౬
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తదశోత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౧౭.

అష్టాదశోత్తరశతతమ స్సర్గః.

తాం తు పార్శ్వస్థితాం ప్రహ్వాం రామ స్సంప్రేక్ష్య మైథిలీమ్

యంబున సీతాదేవిని రాముని సమీపంబునకుఁ దోడ్తెచ్చెను. 30

అంతలో లక్ష్మీదేవియును సుగ్రీవుఁడు మహాపరాక్రమంతుఁడును బుద్ధిమంతుఁడు నైన రాముని మాయోపాయంబు సీతచే నసూయాగమము గనఁబడకుండునును గనిపెంచి మిక్కిలియు దుఃఖించుచుండిరి 31

ఎట్లనిన రామలక్ష్మణ సుగ్రీవహనుమంతులు భూమండలంబు దిరుగుచున్నపుడు రావణుండు సీతాపహరణంబాయెనని యెఱింగినవారలు గావునఁ గొంతసేపటికి రాముఁడు సీతాదేవిని లేకుండుటఁ జూచి 32

అప్పుడు రాముఁడు భీతుఁడై బెంబడింపఁబడ్డచేఁ దనయవయవంబు సంకోచించుచుండుటకు నిమిత్తమేమియో యని పలుకుచు బోయెను. 33

అట్లు సమీపంబునకుఁ బోయి గృహంబు గాంచి జనకసుతాదేవి యున్నది కాదని నిశ్చయించి వ్యాకులంబున మోహమూర్ఛిల్లి యని పలుకుచు రోదనంబు గావించెను. 34

వెనుకటివలెఁ గాక తనకు నుపకారంబు సేయుచుండు బ్రహస్పతి మొదలుగాఁ గల యాసీతాదేవి నుద్ధరించుట బ్రహస్పతి ముఖముతో నాడుచున్న బ్రహస్పతిని బెనుమిటియుఁ బుట్టినవానిని బ్రియుఁడు జూడఁగండనో యని యూహించుచు 'బహుకాలము మచూడని ప్రియుసం జూచుచున్నామగదా' యని సంతోషంబునను బ్రియుఁడందు స్వభావంబుఁ గల స్నేహంబునను జూచెను 35

అంతి సులుపు స్వచ్ఛమయిన చంద్రబింబమువంటి మోమును యా సీతాదేవి యుదయించిన నుండువంగురునిఁబోలెఁ గనుదోయియు మున బహుకాలము చూడకున్న ప్రియముఖంబుఁ జూచి తనమనస్సునందలి మహాదుఃఖంబు విడిచి సంతోషంబు నొందెను. 36

ఇది నూటపదునేడవసర్గము.

నూటపదునెనిమిదవసర్గము.

రాముఁడు తనపార్శ్వంబున లజ్జచే నమ్రయయియున్నసీతంజూచి

హృదయాన్తర్గతక్రోధో వ్యాహర్తు ముపచక్రమే. ౧

ఏషాసి నిర్జితా భద్రే! శత్రుం జిత్వా మయా రణే,
పౌరుషాద్య దనుప్రాప్తం తదేత దుపపాదితమ్. ౨

గతోఽస్మ్యస్తం మమర్షస్య ధర్షణా సంప్రమార్జితా,
అవమానశ్చ శత్రుశ్చ మయా యుగప దుద్ధృతౌ. ౩

అద్య మే పౌరుషం దృష్టమద్య మే సఫలః శ్రమః,
అద్య తీర్ణప్రతిజ్ఞత్వాత్ప్రభవామీహ చాత్మనః. ౪

యా త్వం విరహితా నీతా చలచిత్తేన రక్షసా,
దైవసంపాదితో దోషో మానుషేణ మయా జితః. ౫

సమ్ప్రాప్తమవమానం య స్తేజసా న ప్రమార్జతి,
కస్తస్య పురుషార్థోఽస్తి పురుష స్యాల్పతేజసః. ౬
లఙ్ఘనంచ సముద్రస్య లఙ్కాయా శ్చావమర్దనమ్,
సఫలం తస్య తత్క్లాఘ్యం మహత్కర్మ హనూమతః. ౭

యుద్ధే విక్రమతశ్చైవ హితం మన్త్రయతశ్చ మే,
సుగ్రీవస్య ససైన్యస్య సఫలోఽద్య పరిశ్రమః. ౮

నిర్గుణం భ్రాతరం త్యక్త్వా యో మాం స్వయ ముపస్థితః,
విశేషణస్య చ త్యక్తస్య సఫలోఽస్య పరిశ్రమః. ౯

నంతనె హృదయంబున కోపంబు జ్వలింప నివ్విధంబునం బలుక నారం భించెను. ౧

మంగళరూపిణివగునీతా! ఇదిగో నిన్ను యుద్ధంబున శత్రువును వధించి సాధించితిని. పౌరుషంబుఫలనఁ జేయఁదగినదేమో యది చక్కఁగాఁ జేయఁబడినది. ౨

కోపయొక్క ఫలము నొందితిని. శత్రువుచేసిన తిరస్కారమునకు ఏడులు గావించితిని. నేను అవమానంబును దానిఁగావించిన శత్రువును గూడ ఒక్కపెట్ట నిర్మూలము గావించితిని. ౩

ఇపుడు నాపౌరుషంబు గనుఁగొంటిని. నాశ్రమం బిపుడు సఫల మయ్యె. ప్రతిజ్ఞను నెఱవేర్చినవాఁడనైతిఁ గావున నిప్పుడు నాకునేను స్వతంత్రుఁడనైతిని. ౪

నేను లేనప్పుడు చపలచిత్తుఁడగు రావణుఁడు నిన్నపహరించిన కార ణంబున దైవముచేఁ బ్రాప్తించిన యవమానమును నేను ఇపుడు పురుషప్ర యత్నంబునఁ బోఁగొట్టితిని. ౫

అవమానము ఐచ్చినప్పుడు ఎవ్వఁడు దానిఁ బౌరుషంబునఁ బోఁగొ ట్టఁడో, అట్టితేజోహీనుండగు పురుషునకు ఏపురుషార్థంబునుం గలుగదు. ౬

హనుమంతుఁడు సముద్రంబు లంఘించుటయు లంకాపురి దహించు టయు శ్లాఘనీయములయిన యీ యతని కర్మములన్నియు నిప్పుడు సఫలము లయినవి. ౭

యుద్ధంబునఁ బరాక్రమంబు సూపుచు నాహితంబు నారయుచు నానరసేనాసహితంబుగా నాకు సాహాయ్యంబు గావించిన సుగ్రీవుని ప్రయాసంబును ఇపుడు సఫలమయ్యె. ౮

గుణహీనుండయిన యన్నను ఐదలి తినంతం దాను నాయొద్దకువచ్చి చేరినభక్తుఁడు విభీషణుని ప్రయాసంబును ఇప్పుడు సఫలంబయ్యె. అని రాముఁడు సీతఁజూచి పలికెను. ౯

ఇత్యేవం బ్రువత స్తస్య సీతా రామస్య తద్వచః,
మృగీ యోత్ప్లుత్య సహసా బభూవా దాశ్రమ స్థితా. ౧౦

పశ్యత స్తాంతు రామస్య భూయ ఏవాథ స్త్రీవ్యథా,
ప్రభూతా రాజ్యనాశస్య వాపద్దేవ దీప్యత. ౧౧

స బద్ధ్వా భ్రుకుటీం చక్రే తీవ్ర క్రోధసమన్వితః,
అబ్రవీ ల్లక్ష్మణం రామ స్సంరక్తనయనో మహాన్. ౧౨

యత్కర్తవ్యం మనుష్యేణ ధర్షణాం పరిమార్జతా,
తత్కృతం సకలం సౌమ్య
శత్రుమాస్థా మృత్యుతః. ౧౩

నిష్ప్లవా జీవలోకస్య, మనసో భావితాత్మనా
అగస్త్యేన దురాధర్షా మునినా సత్యవాదినా. ౧౪

విదిత శ్చాస్తు తే భద్రే! యోఽయం సంగమ ఆశ్రమే,
స తీర్ణ స్సుహృదాం వాక్య న్న స్వ్యభిచారిణాం కృతః. ౧౫

రక్షితా తు మయా వృత్త ముపవాదం చ సర్వశః,
ప్రఖ్యాత స్యాత్మవంశస్య న్యగ్రోధం చ పరిరక్షితా. ౧౬

ప్రాప్తచారిత్ర సందేహా మమ ప్రతిముఖే స్థితా,
దీప్తో నేత్రాతురస్యేవ ప్రతికూలాసి మే కృష్ణమ్. ౧౭

అల్లు రాముఁడు అతికఠినంబుగాఁ దనయఁదెంతమాత్రము ప్రీతిలేని మాటలు పలుకుటను విని లేఁదివలె వికసితాంబుజము చేత్రంబులు గల్గి ప్రియ ముఖంబుఁ జూచుచుండిన సీతాదేవి పరమాకులితయయి కన్నుల జలధారలు స్రవించెను. ౧౦

మొగలె మంచుపన్న ప్రవాహంబు అధికముగా నేయిదోసిన నది మతి యుజ్వలించుచున్నట్లు మెఱయఁదలఁపితఁడగు రాముఁడు శోకాన్వితయగు సీతంజూడఁ గానే మతిశయించు గోపము బ్బిద్ధమొందెను. ౧౧

ఆరామము వ్రక్కలు చేయుచున్నట్లు చెలువున బోరుముడిపుటించి తిర్య గ్వీక్షణంబులఁ జూచుచు ఖరుని బాణములు నాఁగలాత్మలు చూడఁదగినవిధమున సీతం జూచి యిట్లని పరుషవచనంబులాడెను. ౧౨

సీతా! స్త్రీస్వభావమున మనోహరమును దోషాచ్ఛాదనగోచరమైన పురు షుఁడు నీవిసేయుచున్న మోసంబు ఆదంతిటఁగా గావించినాను.

తపోబలంబున నాకు జ్ఞాన సంపన్నుఁడగు అగస్త్యమహర్షి వాతాపీ ల్వలులచే నాస్త్రాంతేవాసుఁడు ప్రాశస్త్యలోకమనఁ బరిఢవిల్లుచున్న దక్షిణ దిక్కును అవాతాపీ ల్వల సంహారంచి జయించిన విధంబున నీవు రావణుఁ వెపహరించిన నిన్ను శోధించి పెంపుగ రావణునివధించి సాధించితిని. ౧౩

భాగ్యవతీ! నీవిపుడు చేసిన అపరాధంబు తోడ్పాటున గుర్తించుగావించి జనుము నొందినిన్ను, ఇదంతయు నీలో అంద చేయలేదని యెఱింగి యుండుము. ౧౪

సదాచారమును రక్షించుటకయి లోకాపవాదంబును ప్రసిద్ధమయిన నావంశంబునమీఁద గలిగిన అకీర్తిని బరిహరించుటకైయును నేనింతదూరము యుద్ధముగావించి నిజమందిరమునకుఁ దెచ్చుకొంటిని గాని చేయు కారణమున గాదు.

పతివ్రతా సంపత్తివిరాజమానయి సందేహము గలిగి యుండునపుడు గూడ నాకన్నులకు నిలిచియున్న నీవు నేత్రరోగము గలవానికి దీపమువలె నాకెంతయు బ్రతిపాలనై యున్నావు. ౧౫

తద్గచ్ఛవ్యాభ్యనుజ్ఞాతా యథేష్టం జనకాత్మజే!,
ఏతా దశ దిశో భద్రే కార్య మస్తి న మే త్వయా. ౧౭
కథ ఘుమా స్థా కులే జాతః స్త్రియం పరగృహోషితామ్,
తేజస్వీ పున రాదద్యా త్సుహృల్లేఖ్యేన చేతసా. ౧౮

రావణాఙ్కపరిభ్రష్టాం దృష్టాం దుష్టేన చక్షుషా,
కథం త్వాం పున రాదద్యాం కులం వ్యపదిశన్ మహత్. ౧౯

తదర్థం నిర్జితా మే త్వం యశశ్చ ప్రత్యాహృతం మయా,
నాస్తి మే త్వ య్యభిష్వఙ్గో యథేష్టం గమ్యతా మితః. ౨౧

ఇతి ప్రత్యాహృతం భద్రే!మయైత త్కృతబుద్ధినా,

లక్ష్మణే భరతే వా త్వం కురు బుద్ధిం యథాసుఖమ్. ౨౨

సుగ్రీవే వానరేన్ద్రే వా రాక్షసేన్ద్రే విభీషణే,
నివేశయ మన స్సీతే! యథావా సుఖ మాత్మనః. ౨౩

నహి త్వాం రావణో దృష్ట్వా దివ్యరూపాం మనోరమామ్,
మర్షయేత చిరం సీతే! స్వగృహే పరివర్తినీమ్. ౨౪

భాగ్యవతివగు జనకపుత్రీ! ఆల్లగుటంజేసి ఆనుజ్ఞనొసంగితిని; ఈదళదిశలందును నీయిష్టమయిన స్థలంబునకుఁ బొమ్ము, నాకు నీతోఁ బనిలేదు.

బహుకాలము పరునియింట నివసించినభార్యను సత్కులంబునఁ బుట్టినవాఁడు అందుఁ బరాక్రమవంతుఁడునగు పురుషుఁడు ఎవ్వఁడు అధికప్రీతితో గ్రహించును? ౧౯

ఇంతకాలము రావణు నంకమునసుండి యిప్పుడు దిగివచ్చినదానవు. రావణునిచే మన్మథాతురంబగు దృష్టిం జూడఁబడినదానవు (లేక సమస్తజనులచేతను 'చెడినదానవు' అని తలంపఁబడిన దానవు) నగు నిన్ను గొప్పకులంబునఁ బుట్టినవాఁడను ఆకులంబునకుఁ గీర్తి దేవలసినవాఁడనగు నేను మరల నెట్లు గ్రహింపవచ్చును? ౨౦

అవమానమును బోఁగొట్టుకొనుట కొఱకు నిన్ను మరల జయించి నాను గాని వేఱు కారణమునఁగాదు, పోయిన కీర్తిని మరల సంపాదించితిని; నాకు నీయం దాసక్తి యెంతమాత్రములేదు, నీయిష్టము వచ్చుచోటికిఁ బొమ్ము ౨౧

భాగ్యవంతురాలా! నేనిమాటను జక్కఁగా నాలోచించియే చెప్పుచున్నానుగాని వేఱుగాఁ దలంపవలదు.

నీవు నీకిష్టులసుఖమో ఆట్లు నీయాత్మపోషణార్థమయి లక్ష్మణునియొద్దఁగాని భరతునియొద్దఁగాని యుండి జీవింపుము. ౨౨

సీతా! లేక వానరరాజయిన సుగ్రీవునియొద్దఁగాని రాక్షసరాజయిన విభీషణునియొద్దఁగాని లేక నీకెచట సుఖమని తోఁచునో అచటఁగాని యుండి యాత్మపోషణంబుఁ గావించుకొనుము. ౨౩

సీతా! దివ్యమయిన రూపముగలదానవు, మనోహరాంగివి, గత్యంతరములేక తనయింటనే యున్నదానవునగు నిన్నుఁజూచుచుఁ జపలుండగు రావణుఁడు ఇంతకాలము మన్మథబాధ సహించి యూరకయుండియుండునా? నాకుఁదోచలేదు. అని రాముఁడు సీతతోఁ బరుషవచనములు పలికెను. ౨౪

తతః ప్రియార్హశ్రవణా తదప్రియం
ప్రియాదుపశ్రుత్య చిరస్య మైథిలీ,
ముమోచ బాష్పం సుభృశం ప్రవేపితా
గజేన్ద్రిహస్తాభిహతేవ వల్లకీ. ౨౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టాశీత్యుత్తరశతతమ: సర్గ:. ౧౦౮.

ఏకోనవింశత్యుత్తరశతతమ సర్గ:

ఏవ ముక్తాతు నైదేహీ పుణ్యం రోమహర్షణమ్,
సాధుసాధ్వితి సోత్క్రోశం పౌరజానపదోఽబ్రవీత్. ౧

సా తత్ర సన్నిధౌపూర్వం పీత్వా జనపదాన్ మహీ
ప్రవిశాస్వేతి చార్థ్యాభిర్వాగ్భిరూర్ధ్వం ప్రచోదితా. ౨

ప్రవిశన్తీం తతో దృష్ట్వా మాతరం జనకాత్మజా,
వాగ్భిర్లోకస్య సర్వస్య పౌరజానపదస్య చ. ౩

తతో బాష్పపరిక్లిష్టం ప్రసమీక్ష్య సీతాం మాతరమ్,
శనైర్జగామ వామా చ తాం దృష్ట్వా సుబలా తదా. ౪
కిం ను సా సుభృశం వాక్యం మిథిలాధిపతేర్ గృహే
రుదన్తం శ్రావయత్యేనం స్నుషా పూర్వమనన్తరమ్. ౫

న తథాస్మి మహాబాహో యథా త్వం మన్యసే చ్యుతి,
ప్రత్యక్షం గచ్ఛ మే యేన చారిత్రే నైవ మే శఙ్కా. ౬

అ ప్పుడు ఎల్ల ప్పుకును ఎల్ల జనులుసెలసరు బ్రియమువచనంబులే వినఁదగి నట్టి పథస్థసాధ్వి యగుసీతాదేవి నభమున కాకాశమునకు ప్రీతివియోగంబున నాసావి గ్రహస్థంబు లనుగనించి క్షీణించి తుదకుఁ బ్రియసహగమనంబునఁ బ్రియమువచ నామృతంబు పీనుఁగుగోరఁ దనుకింమనెహ నట్టిప్రియుని సుఖంబునుండి నట్టి ప్రియుఁడా ప్రీతిమిని యదగమంబు కరంబుగ్రేతువనఁ గంపించు సల్ల క్షీణకైవడి గగనమునందును ఆ స్రుదారలు నిడిచెను. ౫౫

ఇది సూ॥పెరుగు నెనిమిదవసర్గము.

నవమసర్గము

ఇట్లు సీతాదేవి శోకించుచుండ నామెయందుఁ గల ప్రేమచేత నామెకు ధైర్యంబుగ మాటలు చెప్పుచున్నట్లు హనుమంతుఁడు పలుకులు వినిపించెను సీతాదేవి పరమసంతోషమునఁ బొంది యిట్లనియె. ౧

ఇదివఱకే నీవు నాయందు ప్రేమగలవాఁడవని బలుమాఱుచెప్పితివి. ఇప్పుడు నీవు మహా జనసమ్మర్దంబున నిన్ను నేఁ జూడఁజాలకుండ నుంటిని. ఇంతకంటె నాకు దుఃఖము లేదు. ౨

ఇట్లు పలుకుచున్న సీతాదేవి యొద్దకే హనుమంతుఁడు మఱల వచ్చి యామెకు నమస్కరించి యిట్లనియె. 3

అంత నాదేవి కిట్లనుచుండఁ బ్రియుఁడు నాకు నీవు చెప్పినట్లు నీ వియోగమునఁ బొందిన దుఃఖమును నీవు పొందకుము. ఇంక నీ వెంతమాత్రమును విచారింపకుము. ౪

నీయందు రామచంద్రుఁడు ప్రేమగలవాఁడు. ప్రేమగలవాఁడు బలిష్ఠుఁడనియు నీవు చెప్పుచున్నావు. నేను నీ దుఃఖమును మాన్పుటకు నిన్ను చూచుటకు వచ్చియుంటిని. శ్రీరామ కటుసమాచారమును నిన్నటివాఁడ నైన నన్నేల యిటీకెదవు? ౫

సుహృద్భావముఁ జూపుచు రామచంద్రుఁడా! నీవుపయిన్నఁ దనమనస్సు నేమీ యుంచుకొందలేదు. వీనిపైనఁ గ్రమ్మఱ నుంచుఁడని నేను వీరోపాయంబులు చేసితిని. నీవు నమ్మకము గలుగుటకై నాపట్ల విశ్వాసము పుట్టుటకై నాయందుఁ బెట్టి చెప్పియున్నాను. ౬

పృథక్స్త్రీణాం ప్రచారేణ జాతిం తాం పరిశఙ్కసే,
పరిత్యజేమాం శఙ్కాంతు యది తేఽహం పరీక్షితా. ౬

యద్ధ్యహం గాత్రసంస్పర్శం గతాస్మి వివశా ప్రభో!,
కామకారో న మే తత్ర దైవం తత్రాపరాధ్యతి. ౭

మదధీనం తు యత్తస్మే హృదయం త్వయి వర్తతే,
పరాధీనేషు గాత్రేషు కింకరిష్యామ్యనీశ్వరా. ౮

సహ సంవృద్ధభావాచ్చ సంసర్గేణ చ మానద!,
యద్ధ్యహం తే న విజ్ఞాతా హతా తేనాస్మి శాశ్వతమ్. ౯

ప్రేషితస్తే యదా వీరో హనుమా ననలోకకృత్,
లఙ్కాస్థాఽహం త్వయా వీర! కిం తదా న విసర్జితా. ౧౦
ప్రత్యక్షం వానరేన్ద్రస్య త్వద్వాక్యసమసన్తరమ్,
త్వయా సంత్యక్తయా వీర! త్యక్తం స్యాజ్జీవితం మయా. ౧౧

న వృథా తే శ్రమోఽయం స్యాత్సంశయే న్యస్య జీవితమ్,
సుహృజ్జనపరిక్లేశో న చాయం నిష్ఫలస్తవ. ౧౨

త్వయాతు నరశార్దూల! క్రోధమే వానువర్తతా,
లఘునేవ మనుష్యేణ స్త్రీత్వమేవ పురస్కృతమ్. ౧౩

దుష్టలగు స్త్రీలు కొందఱు దుర్వృత్తిఁ గావింతురని స్త్రీజాతినం తయు నట్టిదిగాఁ దలంచెదవు. నీవు నాస్వభావమును జక్కఁగా నెఱుంగుదు వేని నావిషయమయి యీసందేహంబు విడువుము. ౭

నాథుఁడా! రావణుఁడు నన్నుపహరించునపుడు అతనిదేహస్పర్శము నాకుఁగలిగెనని యందువేమో అప్పుడు నేను బరాధీనురాలను నేనాదేహస్పర్శము నొల్లకయయుంటిని గావున ఆతప్పు దైవమునదేగాని నాదిగాదు. ౮

ఇతరులకు గ్రహింప నశక్యమయి నాయధీనమయిన నామనస్సుమాత్రము నీయందయుండినది. ఆస్వతంత్రురాలనై యున్నపుడు బలాత్కారమున ఇతరులకు గ్రహింప నశక్యములయిన యంగకంబుల విషయమయి నే నేమినేయఁగలను? ౯

హనుమంతుఁడా! ఇద్దఱము ఒకరితో నొకరుకూడఁబెరిఁగి యంతకాలము నొకరినొక రెడఁబాయక యుండుటవలననె నీపునాస్వభావము దెలియకపో యినపక్షమున ఇఁకనేనిచేతనుం దెలియదు. కావున నేను మిక్కిలియు వాత నైతిని. ౧౦

వీరుఁడా! నీవు నన్ను వెదకుటకై వీరుండగు వానుమంతుంబంపితివే, అప్పుడె నేను లంకలోను; నినచటను నుండునప్పుడె నన్నేల విడువనైతివి.

వీరుఁడా! నీవప్పుడె నన్ను విడిచియుండుదువేని ఆసమూహారంభమును మా మంతునివలన విన్నవెంటనె నేను నీచే విడువఁబడిన దాననని తెలిసి వాన రోత్తముఁడగు హనుమంతుని సమక్షమునసె ప్రాణంబులు విడిచియుందును.

అట్లయియుండునేని ప్రాణసందేహము గల్గించునట్టి (నాప్రాణమును సంశయములోనుంచి) యింత యుద్ధము వ్యర్థముగాఁ జేయనవసినదే నీకు లేక పోవును, నీమిత్రులకును ఇంతదూరము నిష్ప్రయోజనముగా శ్రమపడవలసి నదే లేకపోవును. ౧౩

పురుషోత్తమఁడా! నీవు అల్పపురుషునియట్లు నీకోపమునే యనుసరించి తివి, యుక్తాయుక్తంబులు వివేకింపక స్త్రీజాతిసంతయు నొకటిగానే భావించి పలికితివికాని నాశీలంబు దలంపవైతివి ౧౪

అపదేశేన జనకా న్మోత్పత్తి ర్వసుధాతలాత్,
మమ వృత్తంచ వృత్తజ్ఞ! బహు తేన పురస్కృతమ్. ౧౫

నప్రమాణీకృతర్షి పాణి గ్రాహ్యే బాలేన పీడితః,
మమ భక్తిశ్చ శీలంచ సర్వం తే చృష్ఠతర్షి కృతమ్. ౧౬

ఏవం బ్రువాణా సుదతీ రామ్మగద్గదభాషిణీ,
అబ్రవీ ల్లక్ష్మణం సీతా దీనం ధ్యానపరం స్థితమ్. ౧౭

చితా మే రుచు సౌమిత్రే! స్యాసమ వ్యసనస్య భేషజమ్,
మిథ్యోపహూతాపవాదా నాహంజీవితు ముత్సహే. ౧౮

అప్రీతస్య గురో ర్భక్తి స్స్వకార్యం జనసంసది,
వినాశమా మే గతిర్గన్తుం ప్రవేక్ష్యే జ్వలనాత్మానమ్. ౧౯

ఏవ ముక్తస్తు వైదేహ్యా లక్ష్మణర్ష రుదాహృతమ్,
అనున్నశ మాపన్నో నాసు మాపన మిష్టవత్. ౨౦
స విష్టాయ సుతీవ్రేణ దుఃఖేనా మిత స్మృతిమ్,
చితాం చకార సౌమిత్రి స్మైథిలా మమ్య వీర్యవాన్. ౨౧

అధోముఖం తదా రామం శ్లేష్మై కృత్వా ప్రదక్షిణమ్,
ఉపాసర్పత వైదేహీ దీప్యమానం హుతాశనమ్. ౨౨

ప్రణమ్య దేవతాభ్యశ్చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ మైథిలీ,

సదాచారము దెలిసినవాఁడా! నేను జనకుఁడు బుట్టినట్లు న్యాయమ కాని నా స్వభావము భూమిం బుట్టుటయు నాదు శుశ్రూషయు సదాచార మును గూడ నీవు ఆలోచింపవైతివి. ౧౫

నీవు చిన్ననాఁటి యుండినపుడు నాచిన్నతండ్రిని నన్నిచ్చి సాత్కీ కముగా వివాహము చేసికొనుమనుచు నాకుఁ బ్రమాణ మాచరించి, నాపు నియోగంబగు భిక్షి నాకమ్ము ఆంతయు నీకిపుడు వ్యర్థమయ్యెఁ. అని సీతాదేవి రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౬

సీతాదేవి రాముఁ బిల్వ లంబువం బుకిఁ గోదనంబు నేయుఁడని వెన్ను తీకియుడమని చెలులను వచ నీయుఁడై చీరి పరుఁడై లుచు లక్ష్మణుం జూచి యిట్లని పలికెను. ౧౭

లక్ష్మణా! తొ ట్టి మనము జేసిన సాయమయందు చతిఁగొన్నచ్చు. దా నింతోఁ బిచ్చి వాఁడవు నాకు విడిచెదను. నన్ను ప్రియుని మిథ్యాపనాదము నొందియుఁకు జీవింపఁగోఁ ను ౧౮

నాయందాతి ప్రయోజనమునంబుటయును ప్రీతియొందకి పెనుమిటినన్ను వ హోమ ధూ ప్రదీప సంగుల బోధ్యులఁ జేసినవుడు నాకు ఆగ్నిఁజొ ర్చుటకన్న మతఁడేయొగతి యేమియు నాది? అని సీతాదేవి లక్ష్మణునితోఁ జెప్పెను ౧౯

లక్ష్మణుఁడు నాదమును టి లక్ష్మణుండు సీతాదేవినిఁ బంపి చిత్తము దై స్యంబు నొందినవాఁడై యా మనిచెలుగంబుచాయఁ జూచెను. ౨౦

అంత మహాపురుషక్రియాశాలియగు లక్ష్మణుండు, రాముని యాకారంబు వలన నది రామునకు నభీష్టమంచని తెలిసికొని రాముని యంగీకారంబు మీఁద చిత్తంబిచ్చెను. ౨౧

అప్పుడు సీతాదేవి తలనంచియొని యున్న రామునకు మెల్లఁగా ద్రవ ణంబు గావించి జాజ్వల్యమానమై యున్న యగ్నిహోత్రము నొద్దకు వచ్చెను. ౨౨

సీతాదేవి దేవతలను బ్రాహ్మణులను సమస్కరించి యగ్నిసమీ

బద్ధాఞ్జలిపుటా చేద మువా చాగ్నిసమీపతః 13
యథా మే హృదయం నిత్యం నాపసర్పతి రాఘవాత్,
తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతగ పాతు పావకః. 14

యథా మాం శుద్ధచారిత్రాం దుష్టాం జానాతి రాఘవః,
తథా లోకస్య సాక్షీ మాం సర్వతగ పాతు పావకః. 15

కర్మణా మనసా వాచా యథా నాతిచరా మ్యహమ్,
రాఘవం సర్వధర్మజ్ఞం తథా మాం పాతు పావకః. 16

ఆదిత్యో భగవా న్వాయు ర్దిశ శ్చన్ద్ర స్తథైవచ,
అహశ్చాపి తథా సన్ధ్యే రాత్రిశ్చ పృథివీ తథా. 17
యథాఽన్యేఽపి విజానన్తి తథా చారిత్ర సంయుతామ్,

ఏవ ముక్త్వాతు వైదేహీ పరిక్రమ్య హుతాశనమ్. 18
వివేశ జ్వలనం దీప్తం నిస్సఙ్కో నాన్తరాత్మనా,

జన స్స సుమహాం స్త్రస్తో బాలవృద్ధసమాకులః. 19
దదర్శ మైథిలీం తత్ర ప్రవిశ న్తీం హుతాశనమ్,
సా తప్తసవహేమాభా తప్తకాఞ్చనభూషణా. 20
పపాత జ్వలనం దీప్తం సర్వలోకస్య సన్నిధౌ,

దదృశు స్తాం మహాభాగాం ప్రవిశ న్తీం హుతాశనమ్. 21
సీతాం కృతాన్త్రయో లోకాగ పుణ్యా మాజ్యహుతీ మివ,

పంబుఁజేరి చేమోడ్పుగీలించి యీమాటంబలికెను. ౨౩

నామనస్సు ఒకానొకప్పుడును రామునిఁదక్క మఱే యితరపురుషునందుఁ జలింపదనుట వాస్తవమయినచో నేని లోకమునకంతయు సాక్షీభూతుఁడైన యీయగ్నిహోత్రుఁడు నన్నన్నివిధంబుల రక్షించుఁగాక. ౨౪

నేను బరిశుద్ధమయిన నడవడిగలదానినేయయి నాయందు రామునకుం దోఁచినదోషము ఆవాస్తవమే యయినయెడ సమస్తలోకంబులును గావించు పుణ్యపాపంబులకు సాక్షీభూతుండగు నగ్నిహోత్రుండు నన్నన్ని విధంబుల రక్షించుఁగాక. ౨౫

నేను మనసునను గర్మంబునను వాక్కునను రామునతిక్రమింపకయుం డొండుపురుషులంజూడకయుం నుందునేని సమస్తలోకసాక్షియగు నీయగ్నిహోత్రుఁడు నన్ను రక్షించుఁగాక. ౨౬

భగవంతుఁడగు సూర్యుండును వాయువును దిక్కులును జంద్రుండును బవలు రాత్రియుం బ్రాతస్సాయంసంధ్యలును భూమియు మఱియు నితరదేవతలును నన్నుఁ బాతివ్రత్యముగలదానిఁగా నంగీకరింతురేని యీయగ్నిహోత్రుఁడు నన్ను రక్షించుఁగాక. అని సీతాదేవి పలికెను. ౨౭

సీతాదేవి యివ్విధంబునం బలికి యయ్యగ్నిహోత్రమునకుఁ బ్రదక్షిణంబు గావించి శరీరమందెంతమాత్రమాసక్తిలేనిదై మండుచున్నయగ్నిలోఁ బ్రవేశించెను. ౨౮

బాలవృద్ధులతోఁ గూడిన యచ్చటనుండు మహాజన సమూహమంతయుఁ భయాకులితంబయి సీతాదేవి యగ్నిం బ్రవేశించుటను జూచెను. ౨౯

తప్తకాంచనవర్ణయు బంగారుభూషణంబులు ధరించినదియునగు సీతాదేవి సమస్తలోకంబులు సూచుచుండ జ్వలించుచున్న యగ్నిహోత్రంబునం బడెను. ౩౦

మహాభాగ్యసంపన్నయగు సీతాదేవి పావనమయిన యాజ్యాహుతియట్లు అగ్నింబడునపుడు మూఁడులోకంబులుం జూచినవి. ౩౧

ప్రచుక్రుశుః ప్రియం సర్వే స్థాం దృష్ట్వా హావ్యవాహనే 34
పతిస్థాం సంస్కృతాం దృష్ట్వా వైదేహీం ధూమకేతనే,

దదృశుస్తాం స్థితాం లోకా మైథిలీం జ్వలనాత్మజామ్. 35
శరదీవ నభస్థానం పూర్ణచన్ద్రప్రభాం కలామ్,

తస్యాం మగ్నం విశాలాక్షం తదా వాక్యమువాచ హ సర్వేషామ్. ౪౮
గతిమతాం వానరాణాం చ సంబుధ్యన్ వాయుదేవతాః
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే ఏకోనవింశత్యధికశతతమ సర్గః.

వింశత్యుత్తరశతతమ సర్గః.

ఇతో హి సుమహత్ కర్మ రామస్య క్లిష్టకారిణః,
దదాన్యా మహాభాగం ధర్తాత్మా బాహ్మణాయ ప్రతిపాదయత్. ౧

తతో వైశ్రవణో రాజా యమశ్చాప్యమరప్రభౌ,
సహస్రాక్షో మహేన్ద్రశ్చ వరుణశ్చ సరిందమః. ౨
మహర్షిణా సమేత్యాథ త్రిదశా గోప్తారో వృషధ్వజస్య,
కర్తా సర్వస్య లోకస్య బ్రహ్మా బ్రహ్మవిదాం వరః. ౩
ఏతే సర్వే సమాగమ్య విమానైః సూర్యసన్నిభైః,
ఆగమ్య నగరీం లఙ్కాం సమభిజగ్ముశ్చ రాఘవమ్ ౪
తత సుహస్తాస్తరణానే ప్రగృహ్య విపులా స్రుచాన్,
అబ్రువన్ స్రిశిరశ్శ్రేష్ఠం ప్రాఞ్జలిం రాఘవం స్థితమ్. ౫

కర్తా సర్వస్య లోకస్య శ్రేష్ఠో జ్ఞానవతాం వరః,
ఉపేక్షసే కథం సీతాం పతస్థాం హావ్యవాహనే. ౬

స్త్రీలందఱు యుజ్జ్వంబున శుంత్రపూర్వకముగా వేల్వ్యబడు నిరంత రాజ్యధారవలె యాసీత వెనుమంటలతో మండుచున్న యగ్నిం బడుటను జూచి యార్క్రందనంబు గావించిరి. 3౨

స్వర్గమునందును భూలోకంబునందును పాతాళంబునందు నుండునట్టి దేవతలును గంధర్వులును దానవులును మహర్షిశాపంబున స్వర్గంబునుండి భూమింబడు దేవతవోలె నగ్నియందుఁ బడుచున్న యాసీతా నేవించూచిరి. సీత యగ్నిప్రవేశము సేయుసప్పుడు రాక్షసులును వానరులును ఆశ్చర్యంబు గలుగునట్లు మహోధ్వనిచే హాహాకారంబులు గావించిరి. 3౪

ఇది నూటపందొమ్మిదవసర్గము.

నూటయిరువదవసర్గము.

అంత ధర్మాత్ముఁడగు రాముఁడు సమస్తజనుల హాహాకారంబులు వినుచునె దుఃఖితుఁడై కన్నులనిండ నీళ్లుగాఁ గొంతసేపు చింతాక్రాంతుఁడై యుండెను. ౧

అంత రాజరాజుకుబేరుండును శత్రుసంహర్తయగు యముండును సహస్రాక్షుండగు దేవేంద్రుఁడును శత్రువుల వధించునట్టి వరుణుండును శ్రీమంతుండును వ్యుష్ణ్వాండునగు ముక్కంటియయిన యీశ్వరుండును సమస్తలోకంబులను సృజించువాఁడగు బ్రహ్మవేత్తలలో శ్రేష్ఠుండునగు బ్రహ్మదేవుండును వీరలందఱు సూర్యసమానంబులగు విమానంబులచే లంకాపురికిఁ జేరి రామునియొద్దకు వచ్చిరి. ౨-౪

అంతి నా బ్రహ్మాదిదేవతలు తమయెదుటఁ జేతులుమోడ్చి నిలుచున్న రాముంజూచి కంకణాద్యాభరణంబులతో నొప్పునట్టి తమదీర్ఘబాహువులం బైకెత్తి యిట్లనిపలికిరి. ౫

నీవు సమస్తలోకంబులకును గర్తవు. సర్వోత్తముఁడవు. జ్ఞానవంతులలో నెల్ల మేటియయినవాఁడవు. ఇట్టినీవు సీతయగ్నిలోఁబడుచుండఁగా నెట్లుపేక్షించుచుంటివి? ౬

కథం దేవగణశ్రేష్ఠ మాత్మానం నావబుధ్యసే,

ఋతధామా వసుగి పూర్వం వసూనాం త్వం ప్రజాపతిః. 2

త్రయాణాం త్వం హి లోకానా మాదికర్తా స్వయంప్రభుః,
రుద్రాణా మష్టమో రుద్ర స్సాధ్యానా మసి పఞ్చమః. 3

అశ్వినా చాపి తే కర్ణా చన్ద్రసూర్యా చ చక్షుషీ,
అస్తే చాదౌ చ లోకానాం దృశ్యసే త్వం పరంతప!. 4

ఉపేన్ద్రసే చ వై దేహీం మానుషగి ప్రాకృతో యథా,

ఇత్యుక్తో లోకపాలై స్తై స్సామీ లోకస్య రాఘవః. 10
అబ్రవీ త్త్రిదశశ్రేష్ఠా న్రామో ధర్మభృతాం వరః,

ఆత్మానం మానుషం మన్యే రామం దశరథాత్మజమ్. 11
యోఽహం యస్య యత శ్చాహం భగవాం స్తద్బ్రవీతుమే,

ఇతి బ్రువాణం కాకుత్స్థం బ్రహ్మా బ్రహ్మవిదాం వరః. 12
అబ్రవీ చ్ఛృణు మే రామ! సత్యం సత్యపరాక్రమ!,

భవా న్నారాయణో దేవశ్శ్రీమాం శ్చక్రాయుధో విభుః. 13
ఏకశృఙ్గో వరాహ స్తవం భూతభవ్యసపత్నజిత్,

సమస్తదేవతలలోను నీవ యుత్తముండ వన్న సంగతి నీకేయెట్లుతెలియ కపోయెను?

నీవు మున్ను ఆష్టవసువులలో ప్రజాపతియను ధరాధామయను పేరు గల వసువుగా నుంటివి. ౭

నీవేగదా ముల్లోకములకు వాదికర్తవు పరమస్వతంత్రుడవు. సర్వని యామకుడవు. అష్టరుద్రమూర్తులలో నెనిమిదవమూర్తియయిన మహాదేవుడవు. సాధ్యులలో వీర్యవంతుడనంబడు నైదవవాడవు. ౮

శత్రువులం దపింపఁజేయునట్టి రాముఁడా! నీకు అశ్వినీదేవతలు చెవులును, చంద్రసూర్యులు నేత్రములునై యుందురు.లోకములసృష్టికిముం దును నాశమునకుఁ బిమ్మటను నీవొక్కండవె గానంబడుదువు. ౯

అట్టి సర్వేశ్వరుడవు సర్వశక్తివి సర్వజ్ఞుడవు నీవు ఏమియుఁ దెలి యని మనుష్యనిమిత్తుల్లు సీతాదేవి యగ్నిలోఁ బడుమండఁగా నెట్టులూరక యుంటివి? అని బ్రహ్మదేవుఁడు మున్నగువారలు రామునితోఁజెప్పిరి.

లోకనాథుడును ఎల్లధార్మికులలో నుత్తముండును (ఎల్లధనుర్ధరు లలో నుత్తముఁడు) నగు రఘుపీరుఁడు రాముండు ఆలోకపాలురవచనంబు విని సర్వదేవోత్తములగు వారలఁజూచి యిట్లనిచెప్పెను. ౧౦

నేను దశరథసుమారుఁడగు రాముఁడనయియె తలంచుచున్నాను; నేను బరమార్థంబున నెవ్వఁడను, ఏసంబంధంబున ఎందుకొఱకు ఇచటఁ బుట్టితినో ఆవిషయమునంతయుఁ నాకుధీగవంతుఁడగు బ్రహ్మదేవుండు చెప్పవలయును. అని రాముఁడుపలికెను. ౧౧

ఇట్లు రాముఁడు అడుగుటయు బ్రహ్మవేత్తలలో నగ్రగణ్యుండగు బ్రహ్మదేవుఁడు ఆతనిఁజూచి యిట్లనియె; సత్యపరాక్రముఁడవగు రాముఁడా! నేను యథార్థంబుఁ జెప్పెదను వినుము. ౧౨

నీవు సాక్షాన్నారాయణుఁడవు, స్వయంప్రకాశస్వరూపుఁడవు(సృష్టి స్థితిసంహారములు లీలగాఁగలవాఁడవు), ఎల్లప్పుడును లక్ష్మితోఁగూడియుండు వాఁడవు (సర్వాధికుండవు), సుదర్శనచక్రం బాయుధముగాఁ దాల్చియుం

అక్షరం బ్రహ్మ సత్యం చ మధ్యే చాన్తేచ రాఘవ!. ౧౪
లోకానాం త్వం పరో ధర్మో విష్వక్సేన శ్చతుర్భుజః,

శార్ఙ్గధన్వా హృషీకేశ శ్పురుషశ్చ పురుషోత్తమః. ౧౫
అజితశ్చ ఖడ్గధృ ద్విష్ణుశ్చ కృష్ణ శ్చైవ బృహద్బలః,

సేనానీ ర్గ్రామణీ శ్చ త్వం బుద్ధి స్స త్త్వం క్షమా దమః. ౧౬
ప్రభవ శ్చా ప్యయశ్చ త్వము పేన్ద్రో మధుసూదనః,

ఇన్ద్రకర్మా మహేన్ద్ర స్త్వం పద్మనాభో రణా న్తకృత్. ౧౭
శరణ్యం శరణంచ త్వా మాహు ర్దివ్యా మహర్షయః,

సహస్రశీర్ష్ణో వేదాత్మా శతజిహ్వో మహాశ్వభ్రః. ౧౮
త్వంత్రయాణాం హి లోకానా మాదికర్తా స్వయంప్రభుః,

సిద్ధానా మపి సాధ్యానా మాశ్రయ శ్చాసి పూర్వజః. ౧౯

గువు, సర్వలోకవ్యాపకుఁడవు, ఒకకొమ్మగల ఆదివరాహమూ ర్తివి. లోక కంటకులగువారలను ఇదివఱకుండినవారిని ఇఁక రాఁబోవువారిని సంహరించు వాఁడవు (కాలాత్మకుఁడవు, లోకకంటకుల సంహరించువాఁడవు). ౧౩

రాముఁడా! నీవు నాశములేనిదియు సర్వవ్యాపకమును బ్రణవ వాచ్య మును సత్యమును నిత్యమునగు బ్రహ్మమువు, లోకములకంతయుఁ బరమప్రా ప్యుఁడవు, సర్వలోకస్వామివి, నాలుగుచేతులుగలవాఁడవు. ౧౪

నీవు శార్ఙ్గమను ధనువు దాల్చువాఁడవు, సమస్తేంద్రియములకు నియం తవు, పురుషుఁడవు, పురుషోత్తముఁడవు, ఎప్పుడును బరాజయంబొందనివాఁ డవు, నందకంబను ఖడ్గంబు ధరించువాఁడవు, వ్యాపనశీలుండవు, భూమికి భారంబుఁబాపి యూఱట గల్గించువాఁడవు. మహాబలంబుగలవాఁడవు, ౧౫

నీవు సేనసేనల నడపించి దేవకార్యముల నిర్వహించువాఁడవు. ప్రాణి వర్గంబునకుఁ దత్తత్కర్మానుగుణ ఫలంబుల నొసంగువాఁడవు, బుద్ధి చిత్తాహంకృ త్తును యింద్రియనిగ్రహము వీటిని గల్గించువాఁడవు, ప్రపంచము నీయందఁ బుట్టును. నీయందలయము నొందును. నీవు యింద్రునిమ్ముఁడవు. నీవ మధు వను నసురఁ బధించినవాఁడవు. ౧౬

నీవు విశ్వేశ్వరుఁడవు, ఈశ్వరులకును ఈశ్వరుఁడవు, నాభి యందు నాయుత్పత్తిస్థానమయిన కమలముగలవాఁడవు, యుద్ధంబున శత్రు వులసంహరించువాఁడవు, నీవ శరణుసొంద సర్వాండవనియు శత్రుకుండవనియు దివ్యులగు సనక్కాదిమహర్షులు పలికిరి. ౧౭

ఆనంతములయిన శాఖలను శిఖరములు గలదియు ఆనేకములయిన విధులను నాలుకలుగలదియు బూజనీయంబును సమస్తకర్మజాలబోధకంబు నగు వేదమునీవే, నీవే ముల్లోకంబులను మొదలు సమష్టిగా సృజించినవాఁ డవు. నీవ సమస్తప్రాణులను ప్రేరింతువుగాని నీకు వేఱేమఱియొకఁడు ప్రేర కుఁడులేఁడు. ౧౮

ఆరాధింపఁదగిన సమస్తదేవతలును నీయందయుందురు. ముక్తులు నిన్నే

త్వం యజ్ఞ స్త్వం వషట్కార స్త్వ మోంకారగ పరంతపః,
ప్రభవం నిధనం వా తే నవిదుగ కో భవా నితి. ౧౦

దృశ్యసే సర్వభూతేషు బ్రాహ్మణేషు చ గోషు చ,
దిక్షు సర్వాను గగనే పర్వతేషు వనేషుచ. ౧౧

సహస్రచరణ శ్శ్రీమాన్ శతశీర్ష స్సహస్రదృక్,
త్వం ధారయసి భూతాని వసుధాం చ సపర్వతామ్. ౧౨

అన్తే పృథివ్యా స్సలిలే దృశ్యసే త్వం మహోరగః,
త్రీ న్లోకా న్ధారయ న్రామ! దేవగన్ధర్వదానవాన్. ౧౩

అహం తే హృదయం రామ! జిహ్వా దేవీ సరస్వతీ,
దేవా గాత్రేషు రోమాణి స్థితా స్తే బ్రహ్మణగ ప్రభో!. ౧౪

నిమేష స్తే భవే ద్రాత్రి రున్మేష స్తే భవే ద్దివా,
సంస్కారా స్తేఽభవ న్వేదా న తదస్తి త్వయా వినా. ౧౫
జగ త్సర్వం శరీరం తే స్థైర్యం తే వసుధాతలమ్,
అగ్నిగ కోపగ ప్రసాద స్తే సోమ శ్శ్రీవత్సలక్షణః. ౧౬

త్వయా లోకా స్త్రయగ క్రాన్తాగ పురాణే విక్రమై స్త్రిభిః,

పొందుదురు. సృష్టికిముందును ఉన్నవాఁడవు నీవొకఁడవే. ౧౯

నీవుయజ్ఞరూపుఁడవు, నీవు''ఏషట్, ఆహ్వాయ, అస్తుశ్రౌషట్, యజ, యేయజామహే'' అనువానిచే నారాధ్యుఁడవు, నీవ ప్రణవళబ్దవాచ్యుఁడవు, మహాతపస్సు గావించిన వారుమాత్రము నిన్నెఱుంగుదురు. నీవు ఉత్పత్తినాశములు లేనివాఁడవు, నీవెవ్వఁడవో వేదములుగూడ నెఱుంగవు.

నిన్ను యోగులు సమస్తభూతంబులయందును విశేషించి గోబ్రాహ్మణులయందును సమస్తదిశలయందును ఆకాశమునందుపర్వతంబులయందును వనంబులయందును జూతురు. నీవు లేని దేదియులేదు. ౨౧

నీవు లెక్కలేనిపాదములును, లెక్కలేనిశిరస్సులును, లెక్కలేనికన్నులును గలిగి యంతటను అన్నిరూపములతో వ్యాపించి యన్నిటిని సాక్షీగాఁ జూచుచున్నవాఁడవు, నీవ పర్వతసహితంబగు నీభూమిని ఇతరమహాభూతంబులను మోయుచున్నవాఁడవు. ౨౨

రాముఁడా! దైవందిన ప్రళయమునందు జలమధ్యంబున నాదిశేషశాయివై దేవతలుగంధర్వులు దానవులు నివసించులోకంబులను స్వర్గభూమి పాతాళంబుల మూడింటిని ఉదరంబున ధరించుచుచున్న మార్కండేయుఁడు కనుంగొనుదురు. ౨౩

సర్వలోక నాథుఁడవగు రాముఁడా! విరాడూర్ధ్వపురుషుఁడవగునీకు బ్రహ్మదేవుఁడను నేను వ్యాదత్యముగాను సరస్వతీదేవి నాలుకగాను దేవతలందఱు నీదేహమునందు రోమములుగాను అగుదుము. ౨౪

నీవు అప్పమూసిన రాత్రియవును. నీవుకన్నుదెఱచినం బవలవును. నీయూర్పులె వేదములయినవి నీవు లేనిది ఏదియులేదు. ౨౫

ఈజగత్తంతయు నీకు శరీరమవును. ఎట్లనఁగా నీకాతిన్యాంశమె భూమి. నీతోపమెయగ్ని. నీ ప్రసన్నతయె లక్ష్మీకరమయిన గుఱుతుగల చంద్రుఁడు. ౨౬

నీవు పూర్వము త్రివిక్రమావతారంబునొంది మూడడుగులచే ముల్లో

మహేన్ద్రశ్చ కృతో రాజా బలిం బద్ధ్వా మహాసురమ్. ౨౭

సీతా లక్ష్మీ ర్భవా న్విష్ణు ర్దేవగ కృష్ణగ ప్రజాపతిః,
వధార్థం రావణ స్యేహ ప్రవిష్టో మానుషీం తనుమ్. ౨౮

తదిదం నగ కృతం కార్యం త్వయా ధర్మభృతాం వర!,
నిహతో రావణో రామ! ప్రహృష్టో దివ మాక్రమ. ౨౯

అమోఘం బలవీర్యం తే అమోఘ స్తే పరాక్రమః,
అమోఘందర్శనం రామ నచ మోఘ స్తవ స్తవ. ౩౦

అమోఘా స్తే భవిష్యన్తి భక్తిమన్త శ్చ యే నరాః,

యే త్వాం దేవం ధ్రువం భక్తగ పురాణం పురుషో త్తమమ్ ౩౧
ప్రాప్నువన్తి సదా కామా నిహ లోకే పరత్రచ,

ఇమ మార్షం స్తవం నిత్య మితిహాసం పురాతనమ్. ౩౨
యే నరాగ కీర్తయిష్యన్తి నా స్తి తేషాం పరాభవః

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౨౦.

కంబుల నాక్రమించి యసురరాజయిన మహాబలినిబంధించి దేవేంద్రుని దేవలోకంబునకు రాజు గావించితివి. ౨౭

సీత సాక్షాల్లక్ష్మీదేవి, నీవు సృష్టిస్థితిలయకారణుండును భూనిర్వృతిప్రదుండును సర్వలోకనాథుండునగు విష్ణుడవు. రావణునివధించుటకై భూలోకంబున మనుష్యశరీరంబున నవతరించితివి. ౨౮

ఎల్లధార్మికులలో నుత్తముడవగు (సమస్తధనుర్ధరులలో నుత్తముడవగు) రాముడా! నీవు ఎందుకుగా నవతరించితివో ఆ మాకార్యమేమో గావించితివి. రావణుని వధించినావు. ఇక సంతుష్టుండవై వైకుంఠమునకు రమ్ము. ౨౯

రాముడా! నీబలంబును బరాక్రమంబును అమోఘములు. నీదర్శనంబుగావించినవారు సమస్తకర్మంబులు నశించి మోక్షంబునొందుదురు నిన్నుగీర్తించుటయు స్తుతించుటయు మహాఫలప్రదములు. ౩౦

నీయందు నిరంతరము భక్తిగల మనుష్యులు ఎంతమాత్రము ఆడ్డి లేక తమతమ యభిమతంబుల నొందగలరు.

పురాతనుండవు పురుషోత్తముడవునగు నీయందు నిశ్చలముగా భక్తియుంచినవారలు, ఈలోకంబున నవిచ్ఛిన్నముగా సమస్తభోగంబుల ననుభవించుచుండి దేహావసానంబునఁ బరలోకంబునందు దివ్యభోగంబులం బొందఁగలరు. ౩౧

వేదసిద్ధంబును బురాతనంబునగు నితిహాసరూపమయిన యీస్తోత్రమును ఎవ్వరు నిత్యంబుఁగీర్తింతురో వారలకు ఎప్పుడును బరాభవంబుగలుగదు. అని బ్రహ్మదేవుండు రామునితోఁబలికెను. ౩౨

ఇది నూటయిరువదవసర్గము.

ఏకవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

ఏత చ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం పితామహసమీరితమ్,
అబ్రవీ న్నాదాయ వై దేహీ ముత్పపాత విభావసుః. ౧
స విధూయ చితాం తాం తు వై దేహీం హవ్యవాహనః,
ఉత్తస్థౌ మూ ర్తిమా నాశు గృహీత్వా జనకాత్మజామ్. ౨

తరుణాదిత్యసఙ్కాశాం తప్తకాఞ్చనభూషణామ్,
రక్తామ్బరధరాం బాలాం నీలకుఞ్చితమూర్ధజామ్. 3
అక్లిష్టమాల్యాభరణాం తథారూపాం మనస్వినీమ్,
దదౌ రామాయ వై దేహీ మఙ్కే కృత్వా విభావసుః. ౪

అబ్రవీచ్చ తదా రామం సాక్షీ లోకస్య పావకః,

ఏషా తే రామ! వై దేహీ పాపమస్యా న విద్యతే. ౫

నైవ వాచా న మనసా నానుధ్యానా న్న చక్షుషా,
సువృత్తా వృత్తశౌణ్డీర! న త్వా మతిచచారయ. ౬

రావణే నాపనీతైషా వీర్యోత్సిక్తేన రక్షసా,
త్వయా విరహితా దీనా వివశా నిర్జనా ద్వనాత్. ౭

నూటయిరువదియొకటవసర్గము.

బ్రహ్మదేవుండు రామునితోఁ బలికిన శుభంబగు నీ మాటనువిని అగ్ని హోత్రుండు సీతాదేవి నంకంబున నెత్తుకొని చితినుండి లేచివచ్చెను. ౧

అయ్యగ్నిహోత్రుఁడు చితిని జెల్లాచెదరు గావించి మానుషాకారం బునొంది జనకమహారాజపుత్రియగు సీతం దీసికొని శీఘ్రంబున నావిర్భవిం చెను. ౨

బాలసూర్యునివలె వెలుంగుచున్నదియు మంచిబంగారు భూషణంబులు ధరించినదియు ఎఱ్ఱనిచీరఁ గట్టినదియు ముందటికన్న యౌవనంబు నొంది నట్లున్నదియు నల్లనికుటిలములయిన కేశములు గలదియు ఎంతమాత్రము కం దువొందని పూలమాలికతో నొప్పుచున్నదియు నగ్నిప్రవేశంబునకు మున్ను ధరించి యుండిన యవ్విధంబునసె యెంతమాత్రము సెడకున్న మాల్యాభరణ వస్త్రాంగరాగాదులచే వెలుంగుచున్నదియుఁ బ్రసన్నమయిన మనస్సుగలదియు నగు సీతాదేవిని దనయంకంబున నుంచికొని యగ్నిహోత్రుండు రామున కొసంగెను. ౩

అప్పుడు లోకములు గావించు సమస్త శుభాశుభ కర్మంబులను సాక్షీరూపి చూచుచుండునట్టి యగ్నిహోత్రుండు రాముం జూచి యిట్లని పలికెను.

రాముఁడా! ఇదిగో నీపత్నియగు సీత; ఈబిడయెంతమాత్రము పాప మెఱుఁగదు. ౪

సదాచారవంతుఁడను పేరునకుఁ గొఱత గలుగఁగూడదని ప్రియు రాలిచేతనుగూడ నగ్నిప్రవేశము నేయించినట్టి సర్వోత్తముఁడా! ఈసీత వాక్కు—చేఁగాని మనసుచేఁగాని సంకల్పముచేఁగాని కంటిచేఁగాని నిన్నుఁ దప్ప మఱి యొండుపురుషు నెంతమాత్రము దలఁచినదికాదు. ౫

నీవులేనప్పుడు ఈబిడదీనయయి పరవశయయి యుండఁగాఁ బరాక్ర మగర్వితుండగు రాక్షసుఁడు రావణుఁడు నిర్జనంబగు వసంబునుండి యీసీత

రుద్ధా చాన్తఃపురే గుప్తా త్వచ్చిత్తా త్వత్పరాయణా,
రక్షితా రాక్షసీ స్సఙ్ఘై ర్వికృతై ర్ఘోరదర్శనైః. ౯

ప్రలోభ్యమానా వివిధం భర్త్స్యమానా చ మైథిలీ,
నాచింస్తయత తద్రక్షః స్త్వద్గతే నాన్తరాత్మనా. ౧౦

విశుద్ధభావాం నిష్పాపాం ప్రతిగృహ్ణీష్వ రాఘవ!,
న కిఞ్చి దభిధాతవ్య మహం మాజ్ఞాపయామి తే ౧౦

తతః ప్రీతమనా రామ స్శ్రుత్వైతద్వచనం వరః,
దధ్యౌ ముహూర్తం ధర్మాత్మా బాష్పవ్యాకులలోచనః. ౧౧

ఏవ ముక్తో మహాతేజా ధృతిమాన్ద్రుఢవిక్రమః,
అబ్రవీ త్త్రిదశశ్రేష్ఠం రామో ధర్మభృతాం వరః. ౧౨

అవశ్యం త్రిషు లోకేషు న సీతా పాప మర్హతి,
దీర్ఘకాలోషితా హీయం రావణాన్తఃపురే శుభా. ౧౩
బాలిశశ్ఛలు కానూత్తా రామో దశరథాత్మజః,
ఇతి వక్ష్యన్తి మాం సన్తో జానకీ మవిశోధ్య హి. ౧౪

అనన్యహృదయాం భక్తాం మచ్చిత్తపరివర్తినీమ్,
అహం మన్యువగచ్ఛామి మైథిలీం జనకాత్మజామ్. ౧౫

నపహరించెను. 2

రావణుండు ఈసీతను అంతఃపురంబుసనుంచి విశ్వతోంగులును జూప రులకు భయంబు గలిగించువారలుసగు రాక్షసస్త్రీలఁ బెక్కండ్రఁ నీవిడకుఁగా ఏలియుంచి యెంతనిర్బంధించినను ఈబిడ నిన్నేపరమగతిగాభావించి నీయుం దె మనస్సునుంచి యుండెను. 3

రావణుండు ధనకనకవస్తువాహనరాజ్యాదు లిచ్చెదనని యెంత ప్రలో భించినను నిన్నుఁ చంపెదనని మొదలుగా నెంతబెదరించినను ఈసీత మనస్సున నిన్నె ధ్యానించుచుండెం గాని రావణు నెంతమాత్రము తలంచినదికాదు.

రాముఁడా! పరిశుద్ధమయిన హృదయముగలది పాపరహితయగు నీ సీతం బ్రతిగ్రహింపుము. నామాటకు బదులుచెప్పఁగూడదు నేను నీకాజ్ఞా పించెదను. అని యగ్నిదేవుఁడు రామునితోఁ బెప్పెను. 10

అంత ధర్మాత్ముండును మాటలుచెప్పుటయందు సమర్థుండుసగు రాముం డు అగ్నివచనంబువిని తనభార్యా నిర్దోషురాలని ఏకాకాణించుటకుఁ బరమ ప్రీతుండై యట్టి దానను ఇన్నిమాటలాడి యగ్నిప్రవేశంబు సేయునట్లు గా వించితిఁగదాయని కన్నుల నీళ్లుగాఁ గొంతసేపు చింతించుచుండెను. 11

మహాప్రభావుండును గాంతిమంతుండును దృఢమయిన పరాక్రమం బు గలవాఁడును బుద్ధిమంతుండునగు రాముండు అగ్నివచనంబు విని దేవ శ్రేష్ఠుండగు నగ్నిఁజూచి (బ్రహ్మదేవుంజూచి) యిట్లని పలికెను. 12

ముల్లోకంబులందును సీత పాపము లేని దనుట వాస్తవమె. అయితే సదాచారసంపన్న యగు నీబిడ రావణునింట బహుకాల ముండినది. 13

నేను సీతను బరిశోధింపకయ గ్రహించియుందునేని పెద్దలు నన్ను "దశరథమహారాజంతటివానికిఁ బుట్టి రాముండు మూఢుఁడును గాముకుఁ డునేగాని యెంతమాత్రము ధర్మచింతగలవాఁడుకాఁడయ్యె" అనినిందింతురు.

జనకమహారాజునకుఁ గూమార్తెయయిన దానికిఁగూడ ఆచారము మతి యొకరు చెప్పవలెనా? సీత నాయందె మనస్సుంచినదనియు నాయందు

ప్రత్యయార్థంతు లోకానాం త్రయాణాం సత్యసంశ్రయః,
ఉపేక్షే చాపి వైదేహీం ప్రవిశ స్తీం హుతాశనమ్. ౧౬

ఇమా మపి విశాలాక్షీం రక్షితాం స్వేన తేజసా,
రావణో నాతివర్తేత వేలా మివ మహోదధిః. ౧౭

న హి శక్త స్సదుష్టాత్మా మన సాపి హి మైథిలీమ్,
ప్రధర్షయితు మప్రాప్తాం దీప్తా మగ్నిశిఖా మివ. ౧౮

నేయ మర్హతి చైశ్వర్యం రావణా న్తఃపురేశ్వరీ,
అనన్యా హి మయా సీతా భాస్కరేణ ప్రభా యథా. ౧౯

విశుద్ధా త్రిషు లోకేషు మైథిలీ జనకాత్మజా,
న హి హాతుమియం శక్యా కీర్తి రాత్మవతా యథా. ౨౦

అవశ్యం తు మయా కార్యం సర్వేషాం వో వచ శ్శుభమ్,
స్నిగ్ధానాం లోకమాన్యానా మేవం చ బ్రువతాం హితమ్. ౨౧

ఇతీద ముక్త్వా విదితం మహాబలై
ర్ప్రశస్యమాన స్స్వకృతేన కర్మణా,
సమేత్య రామశ్చ ప్రియయా మహాబల
స్సుఖం సుఖార్హోఽనుబభూవ రాఘవః. ౨౨

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః. ౧౨౧.

మిక్కిలియు భక్తిగల దనియు నామనస్సు ననుసరించునదియే కాని యెంత మాత్రము స్వతంత్రవ్యాపారము లేనిదనియు నాకునుం దెలియును. ౧౫

అయితే నేను సత్యమునే యవలంబించినవాఁడను గావున సత్యము చక్కఁగాఁ బయలుపడుటకై యును ముల్లోకంబులవారికిని నమ్మకము గల్గుటకై యును సీత యగ్నిం బ్రవేశించుచుండఁగా నుపేక్షించుచుంటిని ౧౬

నిజప్రభావంబుచేతనె సురక్షితయయి యున్న విశాలాక్షియగు సీతనుగూడ రావణుండు అతిక్రమింపఁజాలునా! సముద్రంబు చెలియలికట్ట నతిక్రమింపఁజాలనట్లు ఎంతమాత్రము అతిక్రమింపఁజాలఁడు. ౧౭

చెనకుటకేని యులవిగాని యీ సీతను దురాత్ముండగు రావణుండు మనస్సుచేనైనను అతిక్రమింపఁ జాలఁడు. మండుచున్న యగ్నిజ్వాలను ఎవ్వఁడుస్పృశించును? ౧౮

సర్వమంగళగుణములుగల సీత రావణాంతఃపురమునందలి యైశ్వర్యము నెంతమాత్రము కోరదు. ఏలయనఁగా సూర్యునికంటెఁ గాంతిభిన్నకానట్లు సీత నాకన్న నెంతమాత్రము భిన్నగాదు. ౧౯

ముల్లోకంబులయందును అందఁతీకన్నఁ బరిశుద్ధురాలగు జనకమహారాజపుత్రియీసీతను బరిత్యజించుటకు బుద్ధిమంతునకు గీర్తిని విడువళక్యము గానట్లు నాకెంతమాత్ర మళక్యముగాదు. ౨౦

మీరు లోకపూజ్యులరు. నాయందు స్నేహముగలవారలు. నాకు ఇట్లు హితం బుపదేశించుచున్నవారలు. అట్టి మీయందఁతినవచనంబు నాకు శ్రేమకరము కావున నే నవళ్యము అట్టులాచరింపవలెను. అని రాముఁడుపలికెను.

మహాబలశాలియు సుఖము ననుభవింపనే దగినవాఁడునగు రాముఁడు ఇవ్విధంబున శాస్త్రీయంబగు వచనంబుఁబలికి మహాబలసంపన్నులగు నాబ్రహ్మదులు దాను గావించిన కార్యంబునకుఁ దన్నుఁ బ్రస్తుతింపఁ బ్రియురాలిం గూడి సుఖంబునొందెను. ౨౨

ఇది నూటయిరువదియొకటవసర్గము.

ద్వావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

ఏత చ్ఛ్రుత్వా శుభం వాక్యం రాఘవేణ సుభాషితమ్,
ఇదం శుభతరం వాక్యం వ్యాజహార మహేశ్వరః. ౧

పుష్కరాక్ష! మహాబాహో! మహావక్షో!పరంతప!,
దిష్ట్యా కృత మిదం కర్మ త్వయా శస్త్రభృతాం వర!. ౨

దిష్ట్యా సర్వస్య లోకస్య ప్రవృద్ధం దారుణం తమః,
అపావృత్తం త్వయా సంఖ్యే రామ! రావణజం భయమ్. ౩

ఆశ్వాస్య భరతం దీనం కౌసల్యాం చ యశస్వినీమ్,
కైకేయీంచసుమిత్రాంచ దృష్ట్వా లక్ష్మణమాతరమ్. ౪

ప్రాప్య రాజ్య మయోధ్యాయాం నన్దయిత్వా సుహృజ్జనమ్,
ఇక్ష్వాకూణాం కులే వంశం స్థాపయిత్వా మహాబల!. ౫

ఇష్ట్వా తురగమేధేన ప్రాప్య చానుత్తమం యశః,
బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం దత్త్వా త్రిదివం గన్తు మర్హసి. ౬

ఏష రాజా విమానస్థో పితా దశరథ స్తవ,
కాకుత్స్థ! మానుషే లోకే గురు స్తవ మహాయశాః. ౭

ఇన్ద్రలోకం గత శ్శ్రీమాం స్త్వయా పుత్త్రేణ తారితః,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా త్వమేన మభివాదయ. ౮

మహాదేవవచశ్శ్రుత్వా కాకుత్స్థ స్సహలక్ష్మణః,
విమానశిఖరస్థస్య ప్రణామ మకరో త్పితుః. ౯

నూటయిరువదిరెండవసర్గము.

రాముఁడు పలికిన యాశుభవాక్యంబునిని శివుఁడు రామునిఁజూచి యంతకన్న శుభంబగు నీమాటంబలికెను. ౧

కమలంబులవంటి కన్నులు గలవాఁడా! ఆజానుబాహుఁడా! విశాలంబగు వక్షంబుగలవాఁడా! శత్రువుల వధింపువాఁడా! ఆయుధంబు పట్టినవారిలో నెల్ల నుత్తముఁడా! భాగ్యవశంబున నీవీరావణుని వధించితివి. ౨

రాముఁడా! సమస్తలోకంబులకును గల్గిన రావణభయంబును గాఢాంధకారంబును నీవిప్పుడు భాగ్యవశంబునఁ జేసి యుద్ధంబున రావణునివధించి పోఁగొట్టితివి. ౩

మహాబలుఁడవగురాముఁడా! నీవు ఆయోధ్యకుఁబోయి సుఖితుఁడై నీరాకకెదురు సూచుచున్న భరతునాజ్ఞాపించి యశస్వినియగు కౌసల్యను గైకేయిని లక్ష్మణమాత్రయగు సుమిత్రను సందర్శించి రాజ్యంబునఁ బట్టాభిషిక్తుండవై బంధువులనెల్ల సంతోషపఱచి యిక్ష్వాకులంబునకు సంతానంబు గలిగించి పుత్రవంతుఁడవై యశ్వమేధంబున సురల సంతృప్తులంజేసి స్థిరంబగు కీర్తిగొంది బ్రాహ్మణులకుఁ గావలసిన ధనంబొసంగి యంత వైకుంఠంబు గొందుము. ౪-౬

రాముఁడా! మనుష్యలోకంబున నీకుఁ దండ్రియయినవాఁడును మహాయశస్సంపన్నుఁడునగు దశరథమహారాజు ఇదిగో స్వర్గంబునుండి విమానారూఢుండవై వచ్చియున్నాఁడు చూడుము. ౭

శ్రీమంతుఁడగు నీ దశరథమహారాజు, కుమారుఁడవగు నీచే నసత్యుఁడో పంబు వొరయకుండునట్లు చేయుఁబడినవాఁడై యింద్రలోకంబునొందెను. నీవును నీతమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁడును ఇతనికి సమస్కారము గావింపుఁడు. అని శివుఁడు రామునితోఁజెప్పెను. ౮

శివుఁడు పలికినదివిని రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును విమానశిఖరంబుననున్న తండ్రి దశరథమహారాజునకు నమస్కారంబు గావించిరి. ౯

దీప్యమానం స్వయా లక్ష్మ్యా విరజోమ్బరధారిణమ్,
లక్ష్మణేన సహభ్రాత్రా దదర్శ పితరం విభుః. ౧౦

హర్షేణ మహతావిష్టో విసూనస్థో మహీపతిః,
ప్రాణైర్ప్రియతరం దృష్ట్వా పుత్రం దశరథ స్తదా. ౧౧
ఆరో హ్యఙ్కం మహాబాహు ర్వరాసనగతర్ప్రభుః,
బాహుభ్యాం సంపరిష్వజ్య తతో వాక్యం సమాదరే. ౧౨
న మే స్వర్గో బహుమత స్సంమానశ్చ సురర్షిభిః,
త్వయా రామ! విహీనస్య సత్యం ప్రతిశృణోమి తే ౧౩

అద్య త్వాం నిహతామిత్రం దృష్ట్వా సంపూర్ణమానసమ్,
నిస్తీర్ణవనవాసం చ వీక్షి కాసీ త్పరా మను. ౧౪

కై కేయ్యా యాని చోక్తాని వాక్యాని వదతాం వర!,
తవ ప్రవ్రాజనార్థాని స్థితాని హృదయే మమ. ౧౫

త్వాం తు దృష్ట్వా కుశలినం పరిష్వజ్య సలక్ష్మణమ్,
అద్య దుఃఖా ద్విముక్తోఽస్మి నీహారా దివ భాస్కరః. ౧౬

తారితోఽహం త్వయా పుత్ర! సుపుత్రేణ మహాత్మనా,
అష్టావక్రేణ ధర్మాత్మా తారితో బ్రాహ్మణో యథా. ౧౭

ఇదానీం తు విజానామి యథా సౌమ్య! సురేశ్వరైః,
వధార్థం రావణ స్యేదం విహితం పురుషోత్తమ!. ౧౮

లోకనాథుఁడగు రాముఁడును లక్ష్మణుఁడును దన దివ్యదేహలక్ష్మిచే వెలుంగుచు దివ్యములయిన ఏప్రంబుల ధరించియున్న తండ్రినిదశరథుని సందర్శించిరి. ౧౦

అప్పుడు విమానంబునం దుత్తమాసనంబునఁ గూర్చుండియున్న మహాభాహుండగు దశరథమహారాజు తనకు ప్రాణంబులకన్నఁ బ్రియుండయిన కొడుకును రామునింజూచి తనయంకంబునంజేర్చి రెండుచేతులం గ్రుచ్చి కవుఁగిలించి యంత నీమాటంబలికెను. ౧౧,౧౨

రాముఁడా! నిన్ను విడిచియుండుటవలన నాకు ఈస్వర్గసౌఖ్యములు గాని యీదేవస్త్రీలు గావించు గౌరవముగాని యెంతమాత్రము సంతోషము గలిగింపకున్నవి. ఇదిసత్యము. నీకుఁ బ్రతిజ్ఞచేఁ జెప్పుచున్నాను. ౧౩

ఇప్పుడు శత్రువుల వధించి వనవాసప్రతిజ్ఞ సంపూర్ణముగా నెఱవేర్చి పరమసంతుష్టుండవైన నిన్నుఁజూడఁగా నాకుఁ బరమప్రీతియగుచున్నది. ౧౪

మాటలు చెప్పువారిలో నుత్తముఁడా! నిన్ను అడవికిఁ బంపుమని కైకేయి యేయేమాటలు చెప్పినదో అవియన్నియు నింకన్నామనసునుండి నన్ను బాధించుచునే యున్నవి. ౧౫

లక్ష్మణసహితంబుగా క్షేమంబున నున్న నినుఁజూచి కౌఁగిలించుకొన్నపిమ్మట ఇప్పుడు ఆనుఃఖమునుండి మంచునుండి సూర్యుఁడు విడువఁబడునట్లు విడువఁబడితిని. ౧౬

పుత్త్రుఁడా! మున్ను అష్టావక్రుఁడు తనతండ్రియగు నేకపాదుని జనకసభయందు వరుణపుత్త్రుండగు వందిచే వాదంబునఁ బరాజితుండై యున్న వానిని దాను వాదంబున వందినిజయించి తిరింపఁజేసినట్లు మహోత్తుఁడగు నీవు సత్యపాశబద్ధుండనగు నన్నుఁ దరింపఁజేసితివి. ౧౭

సౌమ్యుఁడవు పురుషోత్తముఁడవగు రాముఁడా! దేవతలె రావణవధంబు గావలెనని యప్పుడు నీపట్టాభిషేకమునకు విఘ్నము మొదలయినవి గావించిరని నాకిప్పుడు తెలిసినది. ౧౮

సిద్ధార్థా ఖలు కౌసల్యా యా త్వాం రామ! గృహాగతమ్,
వనా న్నివృత్తం సంహృష్టా ద్రక్ష్యత్యరిషూదన!. ౧౯

సిద్ధార్థాః ఖలు తే రామ! నరా యే త్వాం పురీం గతమ్,
జలార్ద్రా మభిషిక్తంచ ద్రక్ష్యన్తి వసుధాధిపమ్. ౨౦

అనురక్తేన బలినా శుచినా ధర్మచారిణా,
ఇచ్ఛామి త్వా మహం ద్రష్టుం భరతేన సమాగతమ్. ౨౧
చతుర్దశసమా స్సౌమ్య! వనే నిర్యాపితా స్త్వయా,
వసతా సీతయా సార్ధం లక్ష్మణేన చ ధీమతా. ౨౨
నివృత్తవనవాసోఽపి ప్రతిజ్ఞా సఫలా కృతా,
రావణంచ రణే హత్వా దేవా స్తే పరితోషితాః. ౨౩
కృతం కర్మ యశ శ్లాఘ్యం ప్రాప్తం తే శత్రుసూదన!,
భ్రాతృభి స్సహ రాజ్యస్థో దీర్ఘమాయు రవాప్నుహి. ౨౪

ఇతి బ్రువాణం రాజానం రామగ ప్రాఞ్జలి రబ్రవీత్,

శుభ ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ! కైకేయ్యా భరతస్యచ. ౨౫
సపుత్రాం త్వాం త్యజా మీతి యదుక్తా కైకయీ త్వయా,

స శాపగ కైకయీం ఘోర స్సపుత్రాం న స్స్పృశే త్పితో!. ౨౬

శత్రువుల వధించునట్టిరాముఁడా! కౌసల్య వనంబునసుండి గృహంబు నకు వచ్చిన నిన్నుఁజూచి సంతోషంబు నొందఁగలదు కావున ఆబిడకృతార్థు రాలు. ౧౯

రాముఁడా! వనంబునుండి పురమునకుఁబోయి పట్టాభిషిక్తుండయి యభిషేకజలంబుల తడితో సప్పుడ భూనాథుండనై యలరుచున్ననిన్నుఁ జూడఁగలమనుష్యులందఱు కృతార్థులు. ౨౦

నీయంగు భక్తిగలవాఁడు బలవఁతుండు పరిశుద్ధుండు ధార్మికుండునగు భరతునితో సమాగతుండవైన నిన్నుఁ జూడఁగోరెదను. ౨౧

సౌముఁడా! నీవు సీతతోను బుద్ధిమంతుండగు లక్ష్మణునితోనుంగూడ నరణ్యంబున వాసముసేయుముఁ బదునాలుగేండ్లునుం గడిపితివి. ౨౨

నీవు వననాసంబు నెఱవేర్చితివి నీప్రతిజ్ఞను సఫలము గావించుకొంటివి. యుద్ధంబున రావణునివధించి దేవతలనందఱ సంతోషపఱిచితివి. ౨౩

శత్రువుల వధించునట్టి రాముఁడా! చేయవలసినకార్యము చేసితివి. శ్లాఘనీయమయిన కీర్తిఁబొందితివి. ఇఁక రాజ్యంబునంగుఁ బట్టాభిషిక్తుండవై దీర్ఘాయుస్సు నొంది తమ్ములతోఁగూడ సుఖముగానుండుము. అని దశరథుండు రామునకుఁ జెప్పెను. ౨౪

దశరథమహారాజు ఇవ్విధంబున వానతిచ్చుటయుఁ రాముండు చేమోడ్పుగీలించి యతనితో నిట్లనియెను.

సమస్తసంపర్ణంబులును దెలిసినవాఁడా! నీవు "రామునివనవాసంబు నకుఁ బంపుమన్న పత్నమునకు నిన్ను నీకొడుకును గూడఁ బరిత్యజించెదను" అని కైకేయితో శపథముచేసితివే, ఇప్పుడు కైకేయియందును భరతునియందును అనుగ్రహము సేయుము. ౨౫

రాజా! భయంకరమయిన యీశాపము, కైకేయిని ఆమెకొడుకు భరతుని దాఁకకుండునట్లు అనుగ్రహింపుము. అని రాముఁడు తండ్రితోఁబలికెను. ౨౬

స తథేతి మహారాజో రామ ముక్త్వా కృతాఞ్జలిమ్,
లక్ష్మణం చ పరిష్వజ్య పున ర్వాక్య మువాచ హ. 29

రామం శ్రుత్వా తథా భక్త్యా వై దేహ్యా సహ సీతయా,
కృతా మమ మహాప్రీతిర్గ ప్రాప్తం ధర్మఫలం చ తే. 30
ధర్మం ప్రాప్స్యతి ధర్మజ్ఞ యశశ్చ వివులం భువి,
రామే ప్రసన్నే స్వర్గం చ మహిమానం తథైవ చ. 31

రామం శ్రుత్వా భద్రం తే సుమిత్రానన్దవర్ధన!,
రామ స్సర్వస్య లోకస్య శుభే వ్యభిరత స్సదా. 30

ఏతే సేన్దాశ్చ త్రయో లోకా స్సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః,
అభిగమ్య మహాత్మాన మర్చన్తి పురుషో త్తమమ్. 31

ఏత త్తదు క్తమవ్యక్త మక్షరం బ్రహ్మనిర్మితమ్,
వేదానాం హృదయం సౌమ్య! గుహ్యం రామః పర న్తపః. 32

అవాప్తధర్మచరణం యశశ్చ వివులం త్వయా,
రామం శ్రుత్వా తథా భక్త్యా వై దేహ్యాసహ సీతయా. 33

స తథోక్త్వా మహాబాహు ర్లక్ష్మణం ప్రాఞ్జలిం స్థితమ్,
ఉవాచ రాజా ధర్మాత్మా వై దేహీం వచనం శుభమ్. 34

కర్తవ్యో నతు వై దేహి! మన్యు స్త్యాగ మిమం ప్రతి,

ఆదశరథమహారాజు తనయెదుటఁ జేతులుమోడ్చియున్న రాముండాచి 'యట్లేయవుఁగాక' యని యంగీకరించి లక్ష్మణునిఁ గౌఁగిటంజేర్చి మరల నిట్లనియెను. 32

నీవు సీతకును రామునకును శుశ్రూషచేయుటవలన నాకుఁ బరమ సంతోషంబు గావించినవాఁడ వైతివి నీవును గొప్పపురుషార్థము నొందితివి.

ధర్మముఁ దెలిసినవాఁడా! రాముఁడు ప్రసన్నుండగునేని ధర్మంబును భూమియందు విశాలమయినకీర్తియు స్వర్గంబును(సుఖమును) గొప్పతనంబును నీకుఁ గలుగును. 34

సుమిత్రాపుత్రుఁడా! నీవు రామునకు శుశ్రూషగావించుచుండుము. దాన నీకు మంగళంబుగలుగును. రాముఁడు సమస్తలోకంబులకును ఎల్లప్పుడును హితంబు నేయువాఁడు. 30

ఈదేవేంద్రుఁడు మున్నగు ముల్లోకంబులవారును సిద్ధులును మహర్షులును మహానుభావుండును పురుషోత్తముండు నగు రాముని సేవించి పూజించుచున్నారు. 31

సౌమ్యుఁడా! చిత్తశుద్ధిలేనివారలకుఁ దెలియరానిదియు నాశరహితమును వేదముల ముఖ్యతాత్పర్య భూతంబును (సమస్త దేవతలయందును ఆంతర్యామియై యున్నదియు) రహస్యంబు నగు బ్రహ్మమే యీ రామరూపంబున నవతరించినది ఈయర్థము బ్రహ్మాదులు ఎఱిగియించిరిగదా! 33

నీవు రామునికిని సీతకును భక్తితో శుశ్రూష చేయుటవలన గొప్ప ధర్మంబునుం బొందితివి. దిగంతి విశ్రాంతమయిన కీర్తినిఁ బొందితివి. అని దశరథుండు లక్ష్మణునితోఁ బల్కెను. 33

మహాబాహుండును ధర్మాత్ముండునునగు నాదశరథుఁడు తనముందటఁ జేతులుమోడ్చికొని నిలువఁబడియున్న లక్ష్మణున కివ్విధంబునంబల్కి యంత సీతాదేవిఁజూచి యిట్లు శుభంబగువచనమును బలికెను. 34

సీతా! రాముండిప్పుడు నిన్ను నిందించి "పరిత్యజించినా" నని చెప్పి

రామేణ త్వద్విశుద్ధ్యర్థం కృత మేత ద్ధితైషిణా. 3౫

న త్వం సుభ్రు! సమాధేయా పతిశుశ్రూషణం ప్రతి,
అవశ్యం తు మయా వాచ్య మేష తే దైవతం పరమ్. 3౬

ఇతి ప్రతిసమాదిశ్య పుత్రౌ సీతాం తథా స్నుషామ్,
ఇన్ద్రలోకం విమానేన యయౌ దశరథో జ్వలన్. 32

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేద్వావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

ప్రతిపద్యాథ తే కాకుత్స్థే సుహృన్ద్గిర సాకలాసనః,
అబ్రవీ త్పరమప్రీతో రాఘవం ప్రాఞ్జలిం స్థితమ్. ౧

అమోఘం దర్శనం రామ! తవ వాస్మాకం పరంతప!,
ప్రీతియుక్తాః స్మ తేన త్వం బ్రూహి యన్మన సేచ్ఛసి. ౨

ఏవ ముక్తస్తు కాకుత్స్థప్రత్యువాచ కృతాఞ్జలిః,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా సీతయా సహ భార్యయా. 3

నందుకై నీవు కోపమునేయవలదు; చారిత్రము పరిశుద్ధముగా నుండుటకై నీ మేలు గోరియే రాముండు నీపారిశుద్ధ్యము వెల్లడియగుటకు ఇట్లు గావించినాఁడుగాని వేఱుగాదు. 3౫

సుందరములయిన కనుబొమలు గలసీతా! పెనిమిటికి శుశ్రూష నేయవలెనని నీకొకరు చెప్పవలసినదిలేదు. అయినను నేను మామను జెప్పవలసిన వాఁడను గావున నీ కిప్పుడు చెప్పెదను. ఈరాముఁడె నీకుఁ బరదేవత. అని దశరథుఁడు సీతతోఁ జెప్పెను. 3౬

దశరథుండు ఇవ్విధంబునఁ గొడుకులగు రామలక్ష్మణులకును గోడలయిన సీతకును జెప్పి విమానంబుతోఁ దేజరిల్లుచు నింద్రలోకంబునకుఁ బోయెను. 3౭

ఇది నూటయిరువదిరెండవసర్గము.

నూటయిగువదిమూఁడవసర్గము.

దశరథుఁడు మఱలి స్వర్గమునకుఁ బోయినపిమ్మటఁ బాకాసురుని వధించినట్టి దేవేంద్రుండు పరమసంతుష్టుండై తనమ్రోల బద్ధాంజలిపుటుండై నిలుచున్న రాముండిట్లనియెను. ౧

శత్రువులవధించునట్టి రాముఁడా! దశరథుని పుత్రకామేష్టికాలమునందు మేమునిన్ను సందర్శించుట,నీవు రావణుని వధించుటవలన సఫలమయినది. (నీదర్శనము మాకు వ్యర్థముగాదు; మహాఫలప్రదము)(అర్థాంతరపక్షమునందు: నీవు ఇప్పుడు మమ్ముఁజూచుట వ్యర్థముకారాదు) మేమునంతోషించినాము. అంగువలన నీవు మనసునఁ గోరుదానిం జెప్పుము. అని యింద్రుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౨

రాముండు దేవేంద్రుని మాటవిని తమ్ముఁడు లక్ష్మణునితోను భార్యయగు సీతతోనుంగూడినవాఁడై చేతులు మోడ్చి దేవేంద్రునితో నిట్లని బదులు పలికెను. 3

యది ప్రీతి స్సముత్పన్నా మయి సర్వేనుశేశ్వర!,
వక్ష్యామి కురు తే సత్యం వచనం వదతాం వర!. ౪

మమ హేతోర్ధి పరాక్రాన్తా యే గతా యమసాదనమ్,
తేసర్వే జీవితం ప్రాప్య సముత్థిష్యన్తు వానరాః. ౫
మత్కృతే విప్రయుక్తా యే పుత్రైర్ద్దారైశ్చ వానరాః,
మత్ప్రియే ష్వభియుక్తాశ్చ నమృత్యుం గణయన్తిచ. ౬
త్వత్ప్రసాదా త్సమేయు స్తేవర మేత దహం వృణే,

నీరుజో నిర్వ్రణాం శ్చైవ సంపన్నబలపౌరుషాన్. ౭
గోలాఙ్గూలాం స్తథై వర్క్షా న్దిష్టు మిచ్ఛామి మానద!,

అకాలేచాపి ముఖ్యాని మూలాని చ ఫలానిచ. ౮
నద్యశ్చ విమలా స్తత్ర తిష్ఠేయు ర్యత్ర వానరాః,

శ్రుత్వా తు వచనం తస్య రాఘవస్య మహాత్మనః. ౯
ముహేన్ద్రిః ప్రత్యువా చేదం వచనం ప్రీతిలక్షణమ్,
మహా నయం వర స్తాత!త్వయోక్తో రఘునన్దన!. ౧౦
దిష్ట్యా యా నో క్తపూర్వం హి తస్తా దేత ద్భవిష్యతి,

సముత్థాస్యన్తి హరయో యే హతా యుధి రాక్షసైః. ౧౧
ఋషభశ్చ సవాగోపుచ్ఛా నికృత్తాననబాహవః,

సమస్తదేవతలకును రాజా! మాటలాడువారిలో నుత్తముఁడా! నీకు నాయందుఁ బ్రీతిగలిగినయెడ నాయిష్టముఁ జెప్పెదను నీవాప్రకారంబునం జేసి నీమాటను సత్యంబు గావింతుము.

నానిమిత్తమయి పరాక్రమించి యుద్ధంబున మృతిఁబొందిన వానరులందఱును మరల బ్రతికి లేచునట్లు గావింపుము.

ఎవ్వరు మరణమునేని సరకునేయక నాకుఁ బ్రియము లైనకార్యములు చేసి కొడుకులను భార్యలనుబాసి మృతులయిరో, వారలందఱు మఱల నుజ్జీవితులయి వారిభార్యాపుత్త్రులతోఁ జేయునట్లు ననుగ్రహింపుము. నీ వరము నేను గోరుచున్నాను.

ఆశ్రితులకు సమ్మానము గలిగించునట్టివాఁడా! వానరవీరులను భల్లూకవీరులను బ్రాణంబులతోలేచి ఎంతమాత్రము బాధలేక గాయములు లేనివారలయి యెప్పటియట్ల బలపరాక్రమ సంపన్నులయి యుండం జూడఁగోరుచున్నాను.

వానరులు నివసించు స్థలంబులందుఁ గాలంబు గానియప్పుడుగూడ ఉత్తమములయిన ఫలమూలంబులు గలుగవలెను నదులు నిర్మలమయిన జలము గలిగి యుండవలెను. అని రాముఁడు ఇంద్రునితోఁ బలికెను.

మహానుభావుండగు రాముండు పలికిన వచనంబువిని దేవేంద్రుండు సంతుష్టుండై యిట్లని బదులుపలికెను.

నాయనా! రఘువంశమువారినెల్ల సంతోషింపఁ జేయునట్టివాఁడా! కాళ్ళుం జేతులు మొదలగు నవయవంబులు నుగ్గై లోకాంతరగతులయిన వానరుల మరల బ్రతికింపవలెను గావున నీవడిగినవరము మిక్కిలియుం గొప్పదిఁ అయినను నేనెప్పుడును జెప్పినమాటఁదప్పినదిలేదు. కావున నీవడిగినట్లు కాఁగలదు.

రాక్షసులచే యుద్ధంబునఁ గాళ్లుం జేతులు తలలు దెగి హతులయిన గోలాంగూలంబులును భల్లూకంబులును వానరులునుమరల బ్రతికి లేవఁగలరు.

నీరుజో నిర్వ్రణా శ్చైవ సంపన్నబలపౌరుషాః. ౧౨
సముత్థాస్యన్తి హరయ స్సుప్తా నిద్రాక్షయే యథా,
సుహృద్భి ర్బాన్ధవై శ్చైవ జ్ఞాతిభి స్సువ్రజై రపి. ౧౩
సర్వ ఏవ సమేష్యన్తి సంయుక్తాః పరయా ముదా,
అకాలే వుష్పశబలాః ఫలవన్తశ్చ పాదపాః. ౧౪
భవిష్యన్తి మహీపాస్వ నదన్యశ్చ సలిలాయుతాః,

సప్రాణైశ్చ ప్రథమం గాత్రై స్సంవృత్తై ర్నిర్వ్రణైః పునః ౧౫
తత స్సముత్థితా స్సర్వే సుప్తే్వవ హరివుజ్జవాః.

బభూవు ర్వానరా స్సర్వే కి మేత దితి విస్మితాః ౧౬

తే సర్వే వానరా స్తస్తై రాఘవా యాభ్యవాదయన్,

కాకుత్స్థం పరివూర్ణార్థం దృష్ట్వా సర్వే సురోత్తమాః ౧౭
ఊచుస్తే ప్రథమం స్తుత్వా స్తవార్హం సహలక్ష్మణమ్,

గచ్ఛాయోధ్యా మితో వీర! విసర్జయ చ వానరాన్!. ౧౮
మైథిలీం పాలయ స్వైనా మనురక్తాం తపస్వినీమ్,

శత్రుఘ్నంచ మహాత్మానం మాతృ స్సర్వాః పరంతప!. ౧౯
భ్రాతరం పశ్య భరతం త్వచ్ఛోకా ద్వ్యథితారిణమ్,

అభిషేచయ చాత్మాయ్యతా హరాం న పౌర్ణ ప్రశ్న. ౨౦

వానరులందఱు గాయము లేనివారలయి యెంతమాత్రము బాధలేక నిద్రించినవారలు మేలుకొని లేచినట్లు లేవఁగలరు. ౧౭

వానరవీరులందఱును బరమసంతుష్టులయి తమస్నేహితులతోను బంధువులతోను దాయాదులతోను స్వజనంబులతోను జేరి సుఖముగా నుండఁగలరు.

మహాధనుర్ధరుఁడవగు రాముఁడా! ఈవానరులున్న స్థలమునందు నాకాలమునందుఁగూడ వృక్షములు పూలును మంచిపండ్లునుం గలిగి యుండఁగలవు. నదులు నిర్మలమయిన జలము గలిగియుండఁగలవు. అని యింద్రుఁడు రాముని తోఁ జెప్పెను. ౧౪

అంత నింద్రుఁడు వరమిచ్చుటకుమున్ను గాయములతోఁ జచ్చిపడి యుండిన వానరవీరులందఱు గాయములువాసిన శరీరములతోఁ గూడినవారలయి నిద్రించి లేచినట్లు ప్రాణంబులతో లేచిరి. ౧౫

మృతిఁబొందకయె యుండిన వానరులందఱు చచ్చినవారలు మరల లేచుటంజూచి యిదియేమి! యని యాశ్చర్యము నొందిరి. ౧౬

మరల జీవించిన వానరులందఱు లేచివచ్చి రామచంద్రునకు నమస్కారంబు గావించిరి.

ఆదేవోత్తములందఱు అట్లు రాముఁడు సమస్తాభీష్టంబులఁ బొందియలరుటంగాంచి మొదట నానావిధంబుగాఁ బ్రస్తుతించి లక్ష్మణసహితుఁడగు స్తోత్రార్హుండైన యతనింజూచి పలికిరి. ౧౭

వీరుఁడా! నీ విచ్చటనుండి యయోధ్యకుఁబోయి యీవానరుల వారివారి నెలవులకుఁ బోనెల వొసంగుము. నీయం దనురక్తులైనం దపస్సంపన్నయు (శోచనీయయు) నగు నీ సీతాదేవి నాశ్వాసింపుము. ౧౮

శత్రువుల వధించినట్టి రాముఁడా! నీ తల్లులనందఱను మహోత్సుఁడగు శత్రుఘ్నుని నిన్నుఁబాసిన దుఃఖముచేఁ దాపసవ్రతము దాల్చియున్న నీతమ్ముని భరతునింజూచి యాశ్వాసింపుము. ౧౯

అయోధ్యకుఁబోయి పట్టాభిషేకంబు గావించుకొని పట్టణమునందలి

ఏవ ముక్త్వా త మామన్త్ర్య రామం సౌమిత్రిణా సహ,
విమానై స్సూర్యసఙ్కాశై ర్హృష్టా జగ్ము స్సురా దివమ్ ౧౧

అభివాద్య చ కాకుత్స్థ స్సర్వాం స్తాం స్త్రిదశేశ్వరాన్,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వాస మాజ్ఞాపయ త్తదా ౧౨
తత స్తు సా లక్ష్మణరామపాలితా
మహోచమూ ర్హృష్టజనా యశస్వినీ,
శ్రియా జ్వల న్తీ విరరాజ సర్వతో
నిశా ప్రణీతేవ హి శీతరశ్మినా. ౧3
ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్ర్యోవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

తాం రాత్రి ముషితం రామం సుఖోత్థిత మరిన్దమమ్,
అబ్రవీ త్ప్రాఞ్జలి ర్వాక్యం జయం పృష్ట్వా విభీషణః. ౧

స్నానాని చాఙ్గరాగాణి వస్త్రా ణ్యాభరణానిచ,
చన్దనాని చ దివ్యాని మాల్యాని వివిధాని చ. ౨
అలఙ్కారవిద శ్చేమా నార్యః పద్మనిభేక్షణాః,
ఉపస్థితా స్త్వాం విధివ త్స్నాపయిష్యన్తి రాఘవ!. 3
ప్రతిగృహ్ణీష్వ తత్సర్వం మదనుగ్రహకామ్యయా,

ఏవ ముక్త స్తు కాకుత్స్థః ప్రత్యువాచ విభీషణమ్. ౪

ప్రజల సంతోషపెట్టుము. అని దేవతలు రామునితోఁబలికిరి. ౭౦

ఇవ్విధంబునంబలికి దేవతలు రామలక్ష్మణులయొద్ద సెలవొంది సంతుష్టులయి సూర్యప్రకాశమానములగు విమానముల నారోహించి స్వర్గమునకుఁ బోయిరి. ౭౧

రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడునుం దానును ఆదేవోత్తములకందఱకును నమస్కరించి వానరులనందఱ విశ్రమింపుఁడని యాజ్ఞాపించెను ౭౨

అంత విజయంబునొంది సంతుష్టులగు సైనికులతో నొప్పుచున్న యమ్మహావానరసేన రామలక్ష్మణ పాలితంబయి తేజరిల్లుచుఁ జంద్రునిచేఁ బ్రకాశితంబగు శుక్లపక్షరాత్రిచందంబున నెంతయుం నొప్పెను. ౭౩

ఇది నూటయిరువదిమూఁడవసర్గము.

నూటయిరువదినాలుగవసర్గము.

అంత బ్రహ్మాదులు పోయినపిమ్మట నారాత్రియంతయుం సుఖముగా నిద్దురించి మేలుకొన్నవాఁడును శత్రువుల నడఁగఁద్రొక్కినట్టివాఁడునగు రాముండుచి విభీషణుఁడు చేతులుమోడ్చి మొదల జయుంబడిగి యిట్లని పలికెను. ౧

రామఁడా! స్నానయోగ్యంబులగు జలంబులు మైపూఁతలు వస్త్రంబులు భూషణంబులు దివ్యగంధంబులు నానావిధ మాల్యంబులునుం దెచ్చియున్నాను. చక్కఁగా నలంకరింపనేర్చినవారలును గమలంబులవంటి కన్నులుగలవారలునగు ఈకాంతలునీపుఁ జక్కఁగా స్నానము సేయింతురు ౨,౩

వీనినంతయుం నంగీకరించి నన్నుఁగ్రహింపుము. అని విభీషణుండు రామునితోఁ బలికెను.

రాముఁడు విభీషణుని వాక్యంబువిని యతనిఁజూచి యిట్లని బుధులు చెప్పెను. ౪

హరీన్ సుగ్రీవముఖ్యాం స్త్వం స్నానే నాభినిమన్త్రయ,

సతు తామ్యతి ధర్మాత్మా మమ హేతో స్సుమోచితః. ౫
సుకుమారో మహాబాహుః కుమార స్సత్యసంశ్రవః,

తం వినా కైకయీపుత్రం భరతం ధర్మచారిణమ్. ౬
న మే స్నానం బహుమతం వస్త్రా ణ్యాభరణానిచ,
ఇత ఏవ పథా శీఘ్రం ప్రతిగచ్ఛామి తాం పురీమ్. ౭
అయోధ్యా మాగతో హ్యేష పన్థాది పరమదుర్గమః,

ఏవ ముక్తస్తు కాకుత్స్థం ప్రత్యువాచ విభీషణః. ౮
అహ్నా త్వాం ప్రాపయిష్యామి తాం పురీం పార్థివాత్మజ,

పుష్పకం నామ భద్రం తే విమానం సూర్యసన్నిభమ్. ౯
మమభ్రాతుః కుబేరస్య రావణే నాహృతం బలాత్,

హృతం నిర్జిత్య సఙ్గ్రామే కామగం దివ్య ముత్తమమ్. ౧౦
త్వదర్థే పాలితం చైత త్తిష్ఠ త్యతులవిక్రమ!,

తదిదం మేఘసఙ్కాశం విమాన మిహ తిష్ఠతి. ౧౧

సుగ్రీవుఁడు మొదలగు వానరవీరులచే నీవు స్నానార్థముగాఁ బిలు
వుము.

ఏలయనఁగా భర్తృడును ఆజానుబాహుఁడును సుకుమారశరీరుం
డును సుఖంబనుభవించుటకుమాత్రమె తగినవాఁడునగు కుమారుఁడయిన
యీభరతునియందె నామనస్సున్నది. ఆతఁడు ''పదునాలుగేండ్లు నిండిన
పిమ్మట మఱునాఁడు నేను నిన్నుఁజూడకుండునేని అగ్నిఁబొత్తును'' అని
ప్రతిజ్ఞ గావించినవాఁడు, ప్రతిజ్ఞ దప్పనివాఁడు, నారాకకై యెదురు
చూచుచుఁ బరితపించుచున్నాఁడు. ౫

ధార్మికుఁడగు కైకేయికొడుకైన యీభరతుని విడిచియున్నప్పుడు
నాకు స్నానమేల? ఏప్రాభరణాదులేల? ౬

అతిదూరమగుటచే దుర్గమంబైన యయోధ్యకుఁ బోవునట్టి యీ
మార్గంబునే యవలంబించి నేనిప్పుడె యయ్యయోధ్యకుఁ బోయెదను. అని
రాముండు విభీషణునితోఁ బలికెను. ౭

రామునివచనంబువిని విభీషణుండు డతనితోఁ మరల నిట్లని పలికెను. ౮

రాఘవోత్తముఁడా! ఒకదినములోపల నిన్ను అయోధ్యానగరంబునకుఁ
జేర్చెదను.

నీకు మంగళమగుఁగాక; నాయన్నయగు కుబేరునిదైనసూర్యసమానం
బగు పుష్పకంబను విమానంబును రావణుండు బలాత్కారంబున నపహరించి
తెచ్చెను. ౯

ఆసదృశమయిన పరాక్రమముగలరామాఁడా! రావణుండు యుద్ధం
బునఁ గుచేసి జయించి ఇచ్చకువచ్చిన స్థలంబులకెల్లఁ బోఁగలదియు స్వర్గం
బున నిర్మితంబయినదియు నుత్తమంబునగు నీపుష్పకంబును దీసికొనివచ్చెను;
ఇయ్యది యిప్పుడు కుబేరుఁడువచ్చినను అతనికియ్యక నీనిమిత్తమయి నిలిపి
యుంచియున్నాను. ౧౦

మేఘంబువలె నాకాశమునందు మహావేగంబున సంచరించునదైన

తేన యాస్యసి యానేన త్వ మయోధ్యాం గతజ్వరః,

అహం తే యద్యనుగ్రాహ్యో యది స్మరసి మే గుణాన్. ౧౨
వస తావ దిహ ప్రాజ్ఞ! యద్యస్తి మయి సౌహృదమ్,

లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా వై దేహ్యాచాపి భార్యయా. ౧౩
అర్చిత స్సర్వకామైస్త్వం తతో రామ! గమిష్యసి,

ప్రీతియుక్తస్య మే రామ! ససైన్య స్ససుహృద్గణః. ౧౪
సత్క్రియాం విహితాం తావ ద్గృహాణ త్వం మయోద్యతామ్,

ప్రణయాద్బహుమానాచ్చ సౌహృదేన చ రాఘవ!. ౧౫
ప్రసాదయామి ప్రేష్యోఽహం సఖ ల్వాజ్ఞాపయామి తే,

ఏవ ముక్తస్తతో రామ ప్రత్యువాచ విభీషణమ్. ౧౬
రక్షసాం వానరాణాం చ సర్వేషాం చోపశృణ్వతామ్,
పూజితోఽహం త్వయా సౌమ్య! సాచివ్యేన పరంతప!. ౧౭
సభ్రాత్మనా చ చేష్టాభి స్సౌహృదే నోత్తమేన చ,

సఖ ల్వేత న్నకుర్యాం తే వచనం రాక్షసేశ్వర. ౧౮
తం తు మే భ్రాతరం ద్రష్టుం భరతం త్వర తే మనః,
మాం నివర్తయితుం యోఽసౌ చిత్రకూట ముపాగతః. ౧౯
శిరసా యాచతో యస్య వచనం న కృతం మయా,

యీ పుష్పకవిమానంబిచటనున్నది; నీవీవిమానంబు నారోహించి శీఘ్రంబున నయోధ్యాపురిం జేరఁగలవు; పరితాపపడకుము. ౧౧

పండితుఁడా! నీకుఁ దెలియనిదేమియున్నది? నేను నీకు ననుగ్రహింపఁదగినవాఁడనగుదునేని, నాయుధక్ష్యాదినుండుటలు నీమనసునకుఁ దెలిసియున్నయెడ నాయందు నీకు స్నేహముగలదేని నీవిచట నిలువవలెను. ౧౨

రాముఁడా! నీవు నీతమ్ముఁడగు లక్ష్మణునినీ భార్యయగు సీతనుంగూడి నేను గావించు భూషణాంబరదానాదిసపుస్తపూజలంగైకొని యటుపిమ్మటం బొమ్ము. ౧౩

రాముఁడా! నేను ప్రీతిపూర్వకముగాఁ జేయునదియు మున్నెయత్నించి యున్నదియునగు నాసత్కారమును నీవు సైన్యంబులతోను మిత్రసమూహంబులతోనుం గూడిననాఁడవై యంగీకరింపవలెను. ౧౪

రాముఁడా! నాయందలి ప్రేమవలన నాప్రార్థనను నీవు అంగీకరింతువనియు నీవు నాకుఁ గావించు లాలనంబువలనను నీయందలిభక్తివలనను ధైర్యముగానిన్ను నీభృత్యమాత్రుఁడనైన నేనువేఁడుకొనుచున్నానుగాని యాజ్ఞాపించువాఁడను గాను. అని విభీషణుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౫

విభీషణుండుచెప్పినమాటనువిని రాముండు రాక్షసులును వానరులును ఎల్లవారు వినుచుండఁగా విభీషణునితో నిట్లనిపలికెను. ౧౬

శత్రువులవధించువాఁడా! సౌమ్యుఁడా! నీవు గావించినసాహాయ్యము యుద్ధంబున నీవుచేసిన పరాక్రమములు నీయుత్తమమయిన భక్తి వీనిచేతనే నేను నీచేఁ బూజితుఁడనైతిని. ౧౭

రాక్షసరాజా! నీమాటను నేనెప్పుడైననుజేయకుందునా? అయితే నన్ను వనవాసంబునుండి మఱలించి యయోధ్యకుఁ దోడ్కొనిపోవుటకై యెవ్వఁడు చిత్రకూటపర్వతమునకు వచ్చినాఁడో, ఎవ్వండు అయోధ్యకువచ్చి రాజ్యంబు నంగీకరింపుమని నన్ను ఎంతదూరము సాష్టాంగపాతపూర్వకముగా యాచించినను నే నంగీకరింపనైతినో, అట్టిపరమభక్తుండు నాతమ్ముండగుభరతునిం జూడవలెనని నామనస్సు పరితపించుచున్నది. ౧౮,౧౯

కౌసల్యాం చ సుమిత్రాం చ కైకేయీం చ యశస్వినీమ్. ౧౦
గురూంశ్చ సుహృదశ్చైవ పౌరాంశ్చ తనయైస్సహ,

ఉపస్థాపయ మే క్షిప్రం విమానం రాక్షసేశ్వర!. ౧౧
కృతకార్యస్య మే వాసగ కథంస్విద్ది హ సమ్మతః,

అనుజానీహి మాం సౌమ్య! పూజితోఽస్మి విభీషణ!. ౧౨
మన్యు ర్మనుష్యాన్ కర్తవ్య స్స్మరితం క్షాఽనుమానయే,

రాఘవస్య వచగ శ్రుత్వా రాక్షసేన్ద్రో విభీషణః. ౧౩
తం విమానం సమాదాయ తూర్ణం ప్రతి నివర్తత,
తతగ కాఞ్చనచిత్రాఙ్గం వైడూర్యమయవేదికమ్. ౧౪
కూటాగారైగ పరిక్షిప్తం సర్వతో రజతప్రభమ్,
పాణ్డురాభిగ పతాకాభి ర్ధ్వజైశ్చ సమలంకృతమ్. ౧౫
శోభితం కాఞ్చనైర్హారైర్హేమపద్మవిభూషితమ్,
ప్రకీర్ణం కిఙ్కిణీజాలై ర్ముక్తామణిగవాక్షితమ్. ౧౬
ఘణ్టాజాలైగ పరిక్షిప్తం సర్వతో మధురస్వనమ్,

యన్త్రోరుశిఖరాకారం నిర్మితం విశ్వకర్మణా. ౧౭
బహుభి ర్భూషితం రమ్యై ర్ముక్తారజతసన్నిభైగ,
తలై స్స్ఫటికచిత్రాంగై ర్వైడూర్యైశ్చ వరాసనైగ. ౧౮
మహార్హాస్తరణోపేతై రుపపన్నం మహాధనైగ,
ఉపస్థిత మనాధృష్యం త ద్విమానం మనోజవమ్. ౧౯

ఇంతియగాదు, కౌసల్యను సుమిత్రను కీర్తిమతియగు కైకేయిని వసిష్ఠాది గురువులను స్నేహితులను బిడ్డలతోఁగూడిన పట్టణవాసిజనులనుం జూడవలె ననియుఁ నామనస్సు పరితపించుచున్నది. ౨౦

రాక్షసరాజా! నాకొఱకు శీఘ్రముగా నా పుష్పకవిమానంబు రావింపుము; పదునాలుగేండ్లు వనవాసంబును గావించి జయింపబడఁ జరితుం డట్లు ప్రతిన చేసియుండినపుడు నే నిచట నెట్లుండఁగలఁచ్చును? ౨౧

సౌమ్యుఁడవగు విభీషణుఁడా! నాకనుజ్ఞయొసంగుము; ఈపుష్పకవానంబుచేతనే పూజితుండవైతివి; నీవు రోషపడఁబలదు (నీవుచుఃఖపడఁబలదు), నాకు శీఘ్రముగాఁ బోవ ననుమతియొసంగుము. అని రాముండు విభీషణునితోఁ బలికెను. ౨౨

అంత రామవాక్యంబువిని రాక్షసేశ్వరుండగు విభీషణుండు బంగారముతోఁ జేయఁబడిన చిత్రములయిన భాగములుగలదియుఁ వైడూర్యమణితోఁ జేయఁబడిన తిన్నెలుగలదియుఁ మంటపంబులతో నొప్పుచున్నదియుఁ నంతట స్వచ్ఛమయినకాంతిచేఁ దేజరిల్లుచున్నదియుఁ తెల్లని పట్టి ధ్వజములచేతను జిత్తరువులు వ్రాసిన ధ్వజంబులచేతను అలంకరింపఁబడినదియుఁ బంగారు మేడలతోఁ గూడినదియుఁ వ్రేలుకాడుచున్న బంగారు కమలంబులచే నలంకృతంబును నాలుగుప్రక్కలం గింకిణీజాలంబులతోఁ నాలుగుమూలల ఘంటాజాలంబులతోనుంగూడియుండుటంజేసి మనోహరముగా ధ్వనించుచున్నదియుఁ ముక్తామణులతోఁ జేయఁబడిన కిటికీలుగలదియునగు నాపుష్పకవిమానముం దీసికొని శీఘ్రముగా రామునొద్దకువచ్చెను. ౨౩-౨౬

విశ్వకర్మనిర్మితంబును మేరుశిఖరంబంతటి యాకారంబుగలదియుఁ ముత్తెములుంబోలె రజతంబువలె నిర్మలప్రభంబులగు పెక్కు హర్మ్యంబులతోఁ నొప్పుచున్నదియుఁ స్ఫటికవికారము లయిన చిత్రములగు స్థలంబులుగలదియుఁ నుత్తమములగు నాస్తరణములతోఁ గూడినవై యధికమయిన విలువగలవయిన వైడూర్యవికారంబులగు నుత్తమాసనంబులతోఁ గూడినదియుఁ ఎదుర

నివేదయిత్వా రామాయ తస్థౌ తత్ర విభీషణః,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

షడ్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

ఉపస్థితం తు తం దృష్ట్వా పుష్పకం పుష్పభూషితమ్,
అవిదూరస్థితో రామం ప్రత్యువాచ విభీషణః. ౧

సతు బద్ధాఞ్జలిర్ వ్రహ్వో వినీతో రాక్షసేశ్వరః,
అబ్రవీత్తత్ర రామోపేతర్ కిం కరోమీతి రాఘవమ్. ౨

తమబ్రవీన్మహాతేజా లక్ష్మణ స్సోపబృంహితమ్,
విమృశ్య రాఘవో వాక్య మిదం స్నేహపురస్కృతమ్. ౩

కృతప్రయత్నకర్మాణో విభీషణవనౌకసః,
రత్నైశ్చ రత్నార్థైశ్చ వివిధైర్ భూషణైశ్చాపి పూజయ. ౪

సహైభిర్ వజితా లఙ్కా నిర్జితా రాక్షసేశ్వర!,
హృష్టైర్ ప్రాణభయం త్యక్త్వా సఙ్గ్రామే వ్యనివర్తిభిః. ౫

తత ఇమే కృతకర్మాణర్ పూజ్యన్తాం సర్వవానరాః,
ధనరత్నప్రదానేన కర్మాపాం సఫలం కురు. ౬

లేని గమనంబు గలదియు మనమునకుంబోలె వేగంబుగలదియునగు నా పుష్పకవిమానంబును విభీషణుండు తెచ్చి శ్రీరామునకు సమర్పించి యచ్చోనిలుచుండెను. ౨౭-౨౯

నూటయిరువదినాలుగవ సర్గము.

నూటయిరువదియైదవసర్గము.

పుష్పమాల్యములచే నలంకృతంబగు నా పుష్పకవిమానంబు రామునకుంజూపి విభీషణుండు రామునిసమీపంబున నిలుచుండి యతనితో నిట్లని పలికెను. ౧

అంత రాక్షసేశ్వరుండగు నవ్విభీషణుండు చేతులుమోడ్చి వినయసమ్మోత్తమాంగుండై యాదరాతిశయంబునంజేసి వేగపాటుగదుర రామునింజూచి "ఇంకనేనేమి సేయువలెను" అని యడిగెను. ౨

మహాపరాక్రమశాలియగు రాముండు ఆలోచించి లక్ష్మణుండుమాత్రము సమీపంబున నిలుచుండగా సవ్విభీషణుంజూచి స్నేహపూర్వకంబుగా నిట్లని పలికెను. ౩

విభీషణుఁడా! ఈకార్యము నంతయుఁ దగినప్రయత్నముచేసి సాధించినవారలు వానరులు. కావున నీవు వీరలను రత్నంబులను వస్త్రాదులను ఆభరణంబులను ఒసంగి సంతోషపఱుపుము. ౪

రాక్షసరాజా! ఇదివఱకు సురలకుఁగూడ జయింప నలవిగాకుండిన యీలంకాపురిని యుద్ధంబున వెనుదీయని మహాశూరులగు నీవానరులు ప్రాణభయంబునుం బరిత్యజించి యుత్సాహంబుతో యుద్ధంబు సేయుటలన మనము జయింపఁగలిగినాముగాని వేఱుగాదు. ౫

ఇట్లుకార్యమును సాధించినట్టి యీవానరులనందఱను బూజింపుము, ధనమును రత్నముల నొసంగి వీరలు పడిన ప్రయాసమును సఫలముగావింపుము. ౬

ఏవం సమ్మానితా శ్చే మే మానార్హా మానద! త్వయా,
భవిష్యన్తి కృతజ్ఞేన నిర్వృతా హరియూథపాః. ౬

త్యాగినం సంగ్రహీతారం సానుక్రోశం యశస్వినమ్,
సర్వే త్వా మవగచ్ఛంతి తత స్సంబోధయా మ్యహమ్. ౭

హీనం రతిగుణై స్సర్వై ర్విభీషణ మూహావే,
త్యజన్తి నృపతిం సైన్యా స్సంవిగ్నా స్తం నరేశ్వరమ్. ౮

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ వానరాం స్తా న్విభీషణః,
రత్నార్థై స్సంవిభాగేన సర్వానే వాభ్యపూజయత్. ౯

తత స్తా న్పూజితా న్దృష్ట్వా రత్నై ర్వస్త్రైశ్చ యూథపాన్,
ఆరురోహ తతో రాము స్తద్విమాన మనుత్తమమ్. ౧౧
అజ్ఞా నాదాయ వైదేహీం లజ్జమానాం యశస్వినీమ్,
లక్ష్మణేన సహ భ్రాత్రా విక్రాన్తేన ధనుష్మతా. ౧౨
అబ్రవీచ్చ విమానస్థం పూజయన్ సర్వవానరాన్,
సుగ్రీవం చ మహావీర్యం కాకుత్స్థ స్సవిభీషణమ్. ౧౩

మిత్రకార్యం కృత మిదం భవద్భి ర్వానరో త్తమాః,
అనుజ్ఞాతా మయా సర్వే యథేష్టం ప్రతిగచ్ఛత. ౧౪

యత్తు కార్యం వయస్యేన సుహృదా వా పరంతప!,

ఆశ్రితులకు గారవము నొసంగునట్టి విభీషణుఁడా! నీవు కృతజ్ఞత గలిగి పూజార్హులగునీవానరుల నిట్లుపూజింతువేని వీరలందఱు నీవిషయమయి పరితోషంబు నొందుదురు. ౭

ఆట్లు గావింతువేని నీవు దాతవనియు దానాదులచే జనులవశపఱచు కొనువాఁడవనియు దయాపరుఁడవనియు యశస్సంపన్నుండవనియు నిన్ను, ఆందఱును దలంతురు; కావున నేను ఇంతదూరము నీకు బోధించు చున్నాను. ౮

రాజయినను క్రోధమునే యవలంబించి హింసించుచుఁ బ్రీతికరము లయిన యాచార్యాది ప్రసాదగుణములే లేనివాఁడయినపక్షమున సైనికులు విసుగునంజేసి యుద్ధకాలంబున నతనిఁ బరిత్యజింతురు. అని రాముండు విభీషణునితోఁ జెప్పెను. ౯

ఇట్లు రాముండు పలుమాటలనుచని విభీషణుండు ఆవ్వానరవీరులకంద అకును యథాయోగ్యముగా మణుల ధనంబుల నొసంగి సమ్మానంబు గావించెను. ౧౦

అంత సవ్వానరులందఱు మణికనకవస్త్రాదులచే సమ్మానితులవుటం జూచి రాముండు అంత లజ్జించుచున్నయశస్సంపన్నుఁడగు సీత వంకంబునంజేకొని, పరాక్రమవంతుండగు తమ్ముఁడు లక్ష్మణుండు ధనుర్ధరుండై వెనువెంట నారోహింప సర్వోత్తమంబగు నాపుష్పకవిమానంబు నారోహించెను. ౧౧,౧౨

రాముండు ఆట్లు విమానంబు నారోహించినవెంటనెసమస్తవానరులను మహాపరాక్రమశాలియగు సుగ్రీవుని విభీషణునింజూచి వారలసమ్మానించుచు నిట్లనిపలికెను. ౧౩

వానరశ్రేష్ఠులారా! మీరలు మిత్రుఁడనగు నాకార్యమును గావించి నారలు, మీకనుమతి యొసంగితిని; మీయిష్టముచొప్పునమీమీస్థలంబులకు బొండు. ౧౪

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి సుగ్రీవుఁడా! మిత్రుఁడును బంధువు

కృతం సుగ్రీవ! తత్సర్వం భవతాఽధర్మభీరుణా. ౧౫

కిష్కిన్ధాం ప్రతియా హ్యాశు స్వైస్సైన్యై రాభిసంవృతః,

స్వరాజ్యే వసలఙ్కాయాం మయా దత్తే విభీషణ!. ౧౬
న త్వాం ధర్షయితుం శక్తా స్సేన్ద్రాఅపి దివౌకసః,

అయోధ్యాం ప్రతియాస్యామి రాజధానీం పితుర్మమ. ౧౭
అభ్యనుజ్ఞాతు మిచ్ఛామి సర్వాం శ్చామన్త్రయామి వః,

ఏవ ముక్తా స్తు రామేణ వానరా స్తే మహాబలాః. ౧౮
ఊచుర్ధి ప్రాఞ్జలయో రామం రాక్షస శ్చ విభీషణః,
అయోధ్యాంగన్తు మిచ్ఛామ స్సర్వా న్నయతు నోభవాన్. ౧౯
ఉద్యుక్తా విచరిష్యామో వనాని నగరాణిచ,

దృష్ట్వా త్వా మభిషేకార్ద్రం కౌసల్యా మభివాద్యచ. ౨౦
అచిరే ణాగమిష్యామ స్సానన్నృహా న్నృపతే సుత!,

ఏవ ముక్త స్తు ధర్మాత్మా వానరై స్సవిభీషణైః. ౨౧
అబ్రవీ ద్రాఘవః శ్రీమాన్ ససుగ్రీవవిభీషణాన్,

ప్రియా త్ప్రియతరం లబ్ధం యదహం ససుహృజ్జనః. ౨౨
సర్వై ర్భవద్భి స్సహితః ప్రీతిం లప్స్యే పురీం గతః,

నైనవాఁడు ఏమిచేయవలెనో నీవు ఆధర్తమునకు వెఱచి ఆదియంతయుఁ గావించినావు. ౧౫

నీవు నీసేనలతోఁగూడ శీఘ్రంబునఁ గిష్కింధకుఁబోయి సుఖముగానుండుము.

విభీషణుఁడా! నీవు నేనొసంగిన రాక్షసరాజ్యంబు ననుభవింపుచు లంకానగరంబున సుఖముగా నుండుము. దేవేంద్రసహితముగా వచ్చిన దేవతలకైనను నిన్నెదిరింప నలవిగాదు. ౧౬

నే నిఁక నాతండ్రిరాజధానియగు నయోధ్యకుఁ బోయెదను. మీరు నా కనుమతి యొసంగవలెను. మిమ్ముందఱను వీడ్కొనుచున్నాను. అని రాముఁడు వానర సుగ్రీవ విభీషణులతోఁ బలికెను. ౧౭

మహాబలశాలులగు నాసుగ్రీవాదివానరులును విభీషణుండును రాముని వచనంబువిని చేతులు మోడ్చినవారలయి రాముండుచి యిట్లనిపలికిరి. ౧౮

మేమును ఆయోధ్యకు రాఁగోరుచున్నాము. నీవు మమ్ముందఱను దోడ్కొనిపోనలెను ఆచ్చటిజనులకెంతమాత్రము భారములేకుండునట్లు వనంబులందును నగరములందును ఎచ్చరికతో సంచరించెదము. ౧౯

దశరథమహారాజకుమారుఁడా! మేము నీవు పట్టాభిషిక్తుండవగుటనుఁ జూచి గౌసల్యాదేవికి నమస్కరించి శీఘ్రముగానే మాయింట్లకుఁ జేరెదము. అని వానరులును విభీషణుండును రాముని తోఁబలికిరి. ౨౦

ఆట్లు విభీషణుఁడును సుగ్రీవుఁడును వానరులందఱును ప్రార్థించుటయుఁ భరతుఁడును శ్రీమంతుఁడునగు రాముఁడు వారల నందఱంజూచి యిట్లని పలికెను. ౨౧

నేను ఆయోధ్యకుఁబోయి యచట నాభరతాది బంధువులతోఁగూడిన వాఁడనై మీయందఱితోఁడనుంగూడి సంతోషంబునొందఁగలను గావున మఱిమఱి పరమసంతోషముగలిగినది. ఎట్లనఁగా సీతాసమాగమమున సంతోషము, భరతదర్శనంబుననంతకన్న సంతోషము, మిమ్ము ఆందఱంగూడియయోధ్యకుఁబోవుటవలన మఱియు సంతోషము కలిగినది. ౨౨

క్షిప్ర మారోహ సుగ్రీవ! విమానం వానరైర్ సహ. ౩౩
త్వం మధ్యారోహ సామాత్యో రాఘవేన్ద్ర! విభీషణ!,

తత స్తత్పుష్పకం దివ్యం సుగ్రీవ స్సహసేనయా. ౩౪
అధ్యారోహ త్వరన్ శీఘ్రం సామాత్యశ్చ విభీషణః,

తే ప్లవగాధిపేషు సర్వేషు కౌబేరం పర మాసనమ్. ౩౫
రాఘవే ణాభ్యనుజ్ఞాత ముత్పపాత విహాయసమ్,

యయౌ తేన విమానేన హంసయుక్తేన భాస్వతా. ౩౬
ప్రహృష్టశ్చ ప్రతీతశ్చ బభౌ రామ కుబేరవత్,

తే సర్వే వానరా హృష్టా రాక్షసాశ్చ మహాబలాః. ౩౭
యథానుఖ మసమ్బాధం దివ్యే తస్మి న్నుపావిశన్,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షఞ్చవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

షడ్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

అనుజ్ఞాతం తు రామేణ తద్విమాన మనుత్తమమ్,
ఉత్పపాత మహామేఘ శ్శ్వసనే నోద్ధతో యథా. ౧

పాతయిత్వా తత శ్చక్షు స్సర్వతో రఘునన్దనః,
అబ్రవీ న్మైథిలీం సీతాం రామ శ్శశినిభాననామ్. ౨

సుగ్రీవుఁడా! నీవును వానరులును శీఘ్రముగాఁ బుష్పకము నారోహింపుఁడు. రాక్షసరాజవయిన విభీషణుఁడా! నీవు నీమంత్రులతో శీఘ్రంబున నారోహింపుము. అని రాముండు సుగ్రీవ విభీషణ వానరులతోఁ జెప్పెను. ౨౬

అంత సుగ్రీవుండును వానరసైనికులును శీఘ్రంబుగాఁ బోవునదియు దివ్యంబునగు నాపుష్పకవిమానంబును శీఘ్రంబున నారోహించిరి విభీషణుఁడు అతనిమంత్రులను ఆరోహించిరి. ౨౭

ఆవానరులును సుగ్రీవుండును విభీషణుండును ఆరోహించినవెనుక కుబేరునిదగు పుష్పకవిమానంబు రామునిచే ననుజ్ఞాతంబై యాకాశంబున కెగసెను. ౨౮

రాముండు,హంసప్రతిమలతోఁగూడి ప్రకాశించుచున్న యాపుష్పక విమానంబునంబోవుచు సంతుష్టుండై దేవగంధర్వాదులచేఁ బ్రస్తుతింపఁబడుచున్నవాఁడునై కుబేరునియట్లు చూడనొప్పెను. ౨౯

దివ్యమగు నాపుష్పకము ఆపేక్షించినంత యవకాశముగలది గావున మహాబలశాలులగు నా వానరులును రాక్షసులును సంతుష్టులయి యావిమానంబున నెంతమాత్రము ఇఱుకులేక యొకరికొకరు స్పృశింపకుండ సుఖముగాఁ గూర్చుండియుండిరి. ౩౦

నూటయిరువదియైదవ సర్గము.

నూటయిరువదియాఱవసర్గము.

సర్వోత్తమమయిన యా పుష్పకవిమానము రామునానుమతి యయినంతనె వాయువేగంబునకు మహామేఘంబు పోవునట్లు ఆకాశంబున నతివేగంబునం బోయెను. ౧

అంత రఘువంశంబునఁ బుట్టినవారినెల్ల సంతోషింపఁజేయునట్టి రాముండు అన్నివైపులం జూపులు హరఁగించి చంద్రబింబమువంటి మోముతో

కైలాసశిఖరాకారే త్రికూటశిఖరే స్థితామ్,
లఙ్కా మిత్రస్వ వై దేహి! నిర్మితాం విశ్వకర్మణా. 3
ఏత దాయోధనం పశ్య మాంసశోణితకర్దమమ్,
హరీణాం రాక్షసానాంచ సీతే! విశసనమమహత్. ౪
అత్రద త్తపర శ్శేతే ప్రమాథీ రాక్షసేశ్వరః,
తవ హేతో ర్విశాలాక్షి! రావణో నిహతో మయా. ౫

కుమ్భకర్ణోఽత్ర నిహతఃప్ర హస్తశ్చ నిశాచరః,
ధూమ్రాక్షశ్చాత్ర నిహతో వానరేణ హనూమతా. ౬

విద్యున్మాలీ హత శ్చాత్రసుషేణేనమహాత్మనా,

లక్ష్మణే నేన్ద్రజి చ్చాత్ర రావణి ర్నిహతోరణే ౭
అఙ్గదే నాత్ర నిహతో వికటో నామ రాక్షసః,

విరూపాక్షశ్చ దుర్ధర్షో మహాపార్శ్వమహోదరౌ. ౮
అకమ్పనశ్చ నిహతో బలినోఽన్యే చరాక్షసాః,

అత్రమన్దోదరీ నామ భార్యా తం పర్యదేవయత్. ౯
సపత్నీనాం సహస్రేణ సాస్రేణ పరివారితా,

ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సముద్రస్య వరాననే. ౧౦
యత్ర సాగర ముత్తీర్య శాం రాత్రి ముషితా వయమ్,

నొప్పుచున్న జనకమహారాజపుత్రియగు సీతంజూచి యిట్లని పలికెను. ౨

సీతా! లంకాపురి కైలాసశిఖర సమానంబగు త్రికూటశిఖరంబుపై నున్నది చూడుము. దీని విశ్వకర్త నిర్మించెను. ౩

సీతా! మాంసముచేతను రక్తముచేతను బురదగానుండు నీ యుద్ధభూమింజూడుము. వానరులును రాక్షసులును బెక్కండ్రిందు హతులయిరి. ౪

విశాలంబులగు నేత్రంబులుగలదానా! బ్రహ్మవలన వరంబునొందిన వాడును లోకహింసకుంబినగు రాక్షసరాజయిన రావణుడు నీనిమిత్తమయి నాచే నిహతుడై యిచటబూడిదయయి పడియున్నాడు చూడుము. ౫

ఈస్థలంబునఁ గుంభకర్ణుడు నాచే హతుఁడయ్యె. ఇచటఁ బ్రహస్తుడను రాక్షసుఁడు నీలునిచేఁ జంపఁబడెను. ఇచట హనుమంతునిచే ధూమ్రాక్షుఁడు వధింపఁబడెను. నిరూపించి చూడుము. ౬

మహాపరాక్రమశాలియగు సుషేణుడు విద్యున్మాలిని వధించినస్థలం బిది చూడుము.

ఈస్థలంబున లక్ష్మణుండు రావణునికొడుకయిన యింద్రజిత్తుని వధించెను, ఈస్థలంబున నంగదుండు వికటుండను రాక్షసుని వధించెను.

ఇచట మహాపరాక్రమశాలియగు విరూపాక్షుఁడు హతుఁడయ్యె. ఇచట మహాపార్శ్వుడును మహోదరుఁడును హతులయిరి. ఈస్థలంబునకంపనుఁడు వధింపఁబడియె. ఈయెడ బలవంతులగు రాక్షసులు ఇతరులు కొందఱు వధింపఁబడిరి. ౭

రావణుని భార్యయగు మండోదరి రోదనంబు సేయుచున్న వేయిమందిచపతులతోఁ గూడినదై రావణుఁడు మృతుఁడగుటకు రోదనంబు గావించిన స్థలంబిది. ౯

సుందరమగుముఖముగలదానా! ఇదిగో ఈసముద్రతీరంబుఁజూడుము. ఇచట మేము సముద్రముదాఁటి యీరాత్రియంతయు నివసించితిమి. ౧౦

ఏష సేతు ర్మయా బద్ధ స్సాగరే సలిలార్ణవే. ౧౧
తవ హేతో ర్విశాలాక్షి! నళ సేతు స్సుదుష్కరః,

పశ్య సాగర మక్షోభ్యం వై దేహి! వరుణాలయమ్. ౧౨
అపార మభిగర్జన్తం శబ్దఘు క్షినిషేవితమ్,

హిరణ్యనాభం శైలేన్ద్రం కాఞ్చనం పశ్య మైథిలి! ౧౩
విశ్రమార్థం హనుమతో భిత్త్వా సాగర ముత్థితమ్,

ఏత త్కుక్షౌ సముద్రస్య స్కన్ధావారనివేశనమ్. ౧౪

ఏతత్తు దృశ్యతే తీర్థం సాగరస్య మహాత్మనః,
సేతుబన్ధేతి ఖ్యాతం త్రైలోక్యే నాభిపూజితమ్. ౧౫
ఏత త్పవిత్రం పరమం మహాపాతకనాశనమ్,

అత్ర పూర్వం మహాదేవ ప్రసాద మకరో త్ప్రభుః. ౧౬

అత్ర రాక్షసరాజోఽయ మాజగామ విభీషణః,

ఏషా సా దృశ్యతే సీతే! కిష్కిన్ధా చిత్రకాననా. ౧౭
సుగ్రీవస్య పురీ రమ్యా యత్ర వాలీ మయా హతః,

అథ దృష్ట్వా పురీం సీతా కిష్కిన్ధాం వాలిపాలితామ్. ౧౮
అబ్రవీ త్ప్రశ్రితం వాక్యం రామం ప్రణయసాధ్వసా,

విశాలంబులగు నయనంబులు గలదానా! సగరచక్రవర్తిచే ద్రవ్వంపఁబడిన సముద్రునంగు నీసమిత్తమయి నేనులనిచే గట్టించిన గుప్తరంబగు సేతు విదిగో చూడుము ౧౧

సీతా! కలఁడటను ఆవిగానిదియుఁ బొరములేనిదియుఁ వరుణునిస్థానంబును శంఖశుక్తులతో నొప్పుచున్నదియునై గర్జిల్లుచున్న యిమ్మహాసముద్రముం జూడుము. ౧౨

సీతా! హనుమంతుఁడు సముద్రంబు దాఁటునపుడు ఆతఁడు విశ్రమించుటకై సముద్రంబు భేదించిలేచిన కాంచనమయంబగు నీమైనాకపర్వతంబుఁ జూడుము. ౧౩

సముద్రమధ్యంబున సేతువుపయి స్థలంబున వానరసేనయంతయుఁ విడిసియుండినది. ౧౪

మహానుభావుఁడగు సముద్రునందు సేతుబంధమును నీతీర్థముఁ జూడుము ఇది ముల్లోకంబులచేతనుం బూజితమయినది. ౧౫

ఇమ్మహాతీర్థము పవిత్రమయినది, సమస్తతీర్థములలోను త్తమమయినది. ఇందు స్నానముచేసినయెడ మహాపాతకములు నశించును.

ఇచట సేతుబంధము సేయుటకుమున్ను లోకనాథుండగు మహేశ్వరుండు నాకుఁ గార్యసిద్ధి యగునట్లు అనుగ్రహించెను. ౧౬

స్థలంబునన రాక్షసరాజయిన యీవిభీషణుఁడు నాయొద్దకు వచ్చెను.

సీతా! ఇదిగో చిత్రములయినయడవులుగలదియుఁ సుందరమయినదియుఁ నగు సుగ్రీవుని రాజధాని కిష్కింధాపురి కానఁబడుచున్నది. చూడుము. ఇది నేను వాలినివధించినస్థలము. అని రాముఁడు సీతతోఁ జెప్పెను. ౧౭

అంతసీతాదేవి పూర్వము వాలిచేఁ బాలితమయియుండిన కిష్కింధానగరముఁ బొడగాంచి రాముంజూచి ప్రేమయుఁ భయంబునుంగదుర సవినయంబుగా నిట్లనిపలికెను. ౧౮

సుగ్రీవప్రియభార్యాభి స్తారాప్రముఖతో నృప. ౧౯
అన్యేషాం వానరేన్ద్రాణాం స్త్రీభిః పరివృతా హ్యహమ్,
గన్తు మిచ్ఛే సహాయోధ్యాం రాజధానీం త్వ యానఘ!. ౨౦

ఏవముక్తోఽథ వై దేహ్యా రాఘవః ప్రత్యువాచ తామ్,
ఏవ మస్త్వితి కిష్కిన్ధాం ప్రాప్యసంస్థాప్య రాఘవః. ౨౧
విమానం ప్రేషయ్య సుగ్రీవం వాక్య మేత దువాచ హ,
బ్రూహి వానరశార్దూల! సర్వా న్వానరవృద్ధాన్. ౨౨
స్వదారసహితా స్సర్వే హ్యయోధ్యాం యాన్తు సీతయా,

తథా త్వమపి సర్వాభిఃస్త్రీభి స్సహ మహాబల!. ౨౩
అభిత్వరస్వ సుగ్రీవ!గచ్ఛామః ప్లవగేశ్వర!,

ఏవ ముక్తస్తు సుగ్రీవో రామే ణామితతేజసా. ౨౪
వానరాధిపతి శ్శ్రీమాం స్తైశ్చ సర్వై స్సమన్వితః,
ప్రవి శ్యాన్తఃపురం శీఘ్రం తారా ముద్వీక్ష్య భాషత. ౨౫

ప్రియే! త్వం సహ నారీభి ర్వానరాణాం మహాత్మనామ్,
రాఘవే ణాభ్యనుజ్ఞాతా మైథిలీ ప్రియకామ్యయా. ౨౬

త్వర త్వ మభిగచ్ఛామో గృహ్య వానరయోషితః,
అయోధ్యాం దర్శయిష్యామ స్సర్వా దశరథస్త్రియః. ౨౭

సుగ్రీవస్య వచ శ్శ్రుత్వా తారా సర్వాఙ్గశోభనా,
ఆహూయ చాబ్రవీ త్సర్వా వానరాణాంతు యోషితః. ౨౮

పాపరహితుఁడవగు రాజా! తారమొదలయిన సుగ్రీవుని ప్రియభార్యలతోను ఇతరులగువానరోత్తముల యుందతిభార్యలతోనుఁ గూడినదానవై నేను నీతో రాజధానియగు నయోధ్యం బ్రవేశింపవలెనని కోరుచున్నాను. అని సీతాదేవి రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౯,౨౦

అంత రాముఁడు సీతావాక్యంబువిని యాబిడంజూచి "నీయిష్టప్రకారమగుఁగాక" యనిపలికి కిష్కింధంజేరఁగాఁ బుష్పకంబు నిలిపి సుగ్రీవుం జూచి యిట్లనియెను. ౨౧

వానరోత్తముఁడవగు సుగ్రీవుఁడా! వానరులందఱుఁ దమతమ భార్యలతోఁ గూడిసవారలయి యయోధ్యకు రావలెనని సీత కోరుచున్నది కావున నవ్విధంబు గావింపుఁడని వానరవీరులకందఱకుం జెప్పుము. ౨౨

మహాబలుండవు వానరేశ్వరుండవగు సుగ్రీవుఁడా! అట్లు నీవు భార్యలనందఱం దీసికొనిరమ్ము. జాగు సేయకుము. శీఘ్రముగాఁ బోవలెను. అని రాముఁడు సుగ్రీవునితోఁ జెప్పెను. ౨౩

శ్రీమంతుఁడు సమస్తవానరవీరులచేఁ బరిపృతుండునగు వానరరాజు సుగ్రీవుఁడు కొలఁదికిమీఱిన పరాక్రమంబుగల రాముని వచనంబువిని శీఘ్రంబునఁ గిష్కింధకుఁ బోయి యంతఃపురంబుఁజొచ్చి యచటఁ జారంజూచి యిట్లనిపలికెను. ౨౪,౨౫

ప్రియురాలా! నీవును మహాపరాక్రమశాలులగు నితరవానరుల భార్యలును దనతోఁగూడ నయోధ్యకు రావలెనని సీతాదేవికోరెను గావున రాముండాప్రకారముసేయుటకై యాజ్ఞాపించెను. ౨౬

నీవు జాగుసేయవలదు. వానరభార్యలనందఱం బిలుచుకొనిపోవుదము. ఆ అయోధ్యానగరమునుజూచి దశరథభార్యలనందఱను సందర్శించి వత్తము. అని సుగ్రీవుఁడు తారతోఁ జెప్పెను. ౨౭

తార సుగ్రీవువచనంబువిని సమస్తావయవంబులందును అలంకరించుకొని వానరభార్యలనందఱం బిలిచి యిట్లని పలికెను. ౨౮

సుగ్రీవేణాభ్యనుజ్ఞాతా గన్తుం సర్వైశ్చ వానరైః,
మమచాపి ప్రియం కార్యమయోధ్యాదర్శనేన చ. 29
ప్రవేశం చాపి రామస్యపౌరజానపదైస్సహ,
విభూతిం చైవ సర్వాసాం స్త్రీణాం దశరథస్యచ. 30

తారయా చాభ్యనుజ్ఞాతాస్సర్వా వానరయోషితః,
నైపథ్యం విధివూర్వేణ కృత్వాచాపిప్రదక్షిణమ్. 31
అధ్యారోహ న్విమానం తత్సీతా దర్శనకాఙ్క్షయా,

తాభి స్సహోత్థితం శీఘ్రం విమానం ప్రేక్ష్య రాఘవః. 32
ఋశ్యమూకసమీపేతు వైదేహీం పున రబ్రవీత్,

దృశ్యతేఽసౌ మహాన్ సీతే! సవిద్యు దివ తోయదః. 33
ఋశ్యమూకో గిరిశ్రేష్ఠో ధాతుభి ర్బహుభిర్వృతః,

అత్రాహం వానరేన్ద్రేణ సుగ్రీవేణ సమాగతః. 34
సమయశ్చ కృత సీతే! వధార్థం వాలినో మయా,

ఏషా సా దృశ్యతే పమ్పా నళినీ చిత్రకాననా. 35
త్వయా విహీనో యత్రాహం విలలాప సుదుఃఖితః,
అసాద్య స్త్రీరే మయా దృష్టా శబరీ ధర్మచారిణీ. 36
అత్ర యోజనబాహుశ్చ కబన్ధో నిహతో మయా,

దృశ్యతే చ జనస్థానే సీతే! శ్రీమా న్వనస్పతిః. 37

మీరలు మీమీభర్తలతో నయోధ్యకు రావలెనని సుగ్రీవుండానతిచ్చెను. మీరలు నాతోఁగూడ నయోధ్యకు వచ్చి యందలివిశేషములంజూచి నాకును సంతోషంబుగావింపవలెను. పౌరులును జానపదులును ఎదుర్కొన రాముఁడు పేరోలగంబున నయోధ్యాపురిం బ్రవేశించుటను దశరథభార్యల యందతియైశ్వర్యంబును గన్నులారం జూచిన్ని త్తము. అని తార వానరస్త్రీలకుఁ జెప్పెను. 29, 30

అంత వానరభార్యలందఱు తారయనుమతి యయినంతనె యథావిధి మంగళాచరణపూర్వకంబుగా సలంకారంబు గావించుకొని సీతాదేవింజూచు కోరికి మనంబున ముప్పిరిగొన సవ్వినూనంబునకు బ్రదక్షిణంబగునట్లుగాఁ బోయి తారాసహితంబుగా నారోహించిరి. 31

రాముఁడు, తార మున్నగు వానరస్త్రీలు ఆరోహించినవెనుక సవ్వినూనంబు శీఘ్రముగా నాకాశమున కెగసిపోవుచుండుటం జూచి ఋశ్యమూకసమీపంబుఁజేరఁగానే సీతంజూచి యిట్లనిపలికెను. 32

సీతా! పన్నగోత్తమంబగు నీఋశ్యమూకగిరి కాంచనధాతువులచేఁ బరిపూతమయి రాణించుచున్న మేఘపుంజంతోఁగూడిన మేఘమునలె నొప్పుచున్నది చూడుము. 33

సీతా! ఈఋశ్యమూకంబుపైనే నామను వానరరాజయిన సుగ్రీవునకును సఖ్యసంబు గలిగెను, ఇచటనే నేను వాలినివధించుటకై ప్రతిజ్ఞ గావించితిని. 34

ఇదిగో సుందరములయిన యీడవులుగల పంపాసరస్సున్నది చూడుము. ఇచట నేను నిన్నుఁ బాసియున్నంగుఱఁ బరితపించుచు విలపించితిని. ఈపంపాసరస్సుతీరంబున నేను దాపసియయిన శబరింజూచితిని. 35

ఈస్థలంబున నేను యోజనదీర్ఘంబులయిన బాహువులుగల కబంధుఁడనువానిం జంపితిని.

అధికమయిన విలాసముగలసీతా! ఏవృత్తము సమీపంబున హింసకుం

యత్ర యుద్ధం మహా దృష్ట్వా తవ హేతోర్విలాసిని!,
రావణస్య నృశంసస్య జటాయోశ్చ మహాత్మనః. 3౮

ఖరశ్చ నిహతో యత్ర దూషణశ్చ నిపాతితః,
త్రిశిరాశ్చ మహావీర్యో మయా బాణైర్ విజిత్యాహవే. 3౯
ఏత తదాశ్రమపద మస్మాకం వరవర్ణిని!,
పర్ణశాలా తథా చిత్రా దృశ్యతే శుభదర్శనా. ౪౦
యత్ర త్వం రాక్షసేన్ద్రేణ రావణేన హృతా బలాత్,

ఏషా గోదావరీ రమ్యా ప్రసన్నసలిలాశివా. ౪౧
అగస్త్యస్యాశ్రమో హ్యేష దృశ్యతే పశ్య మైథిలి!,

దీప్తశ్చైవాశ్రమో హ్యేష సుతీక్ష్ణస్య మహాత్మనః. ౪౨

వైదేహి! దృశ్యతే చాత్র శరభఙ్గాశ్రమో మహాన్,
ఉపయాత సహాస్రాక్షో యత్র శక్రో పురందరః. ౪౩

అస్మిన్దేశే మహాకాయో విరాధో నిహతో మయా,
ఏతే హి తాపసావాసా దృశ్యన్తే తనుమధ్యమే!. ౪౪
అత్రిర్ గకులపతి ర్యత్র హూర్యవై శ్వానరప్రభః,

అత్র సీతే! త్వయా దృష్టా తాపసీ ధర్మచారిణీ. ౪౫
అసౌ సుతను! శైలేన్ద్రో శ్చిత్రకూటగ ప్రకాశతే,
యత్র మాం కైకయీపుత్రగ ప్రసాదయితు మాగతః. ౪౬

డగు రావణునకును మహోత్సుండగు జటాయువునకును మహాయుద్ధంబు జరగెనో, జటాయువునకును వాసస్థానమయిన యుత్తమంబగు అవటప్పృష్ఠంబు జనస్థానంబునఁ గానఁబడుచున్నది చూడుము. 32,33

ఉత్తమవనితవగు సీతా! చనుఖరుని దూషణుని మహాపరాక్రముఁడగు త్రిశిరుని గతిదప్పని బాణముల వేసలంబున వధించితినో, అట్టిమనయాశ్రమపదం బిదిగో కానఁబడుచున్నది చూడుము. 34

ఇదిగో సుందరంబును మంగళకరంబునగు మనపర్ణశాలండగుము. ఇచటనే రాత్ససేంద్రుండగు రావణుండు బలాత్కారంబున ని న్నపహరించెను. 40

సీతా! రమణీయంబును నిర్మలమయిన జలముగలదియు మంగళకరియు నగు నీగోదావరినదిం జూడుము. ఇదిగో అగస్త్యమహర్షియాశ్రమము కానఁబడుచున్నది. 41

మహాప్రభావుండగు సుతీక్ష్ణునియాశ్రమము నదిగో దేదీప్యమానంబయి యున్నది చూడుయు. 42

సీతా! వేయికన్నులఁ గలవాఁడును, శత్రుపురంబుల భేదించినవాఁడు నగు దేవేంద్రుండెచటికి వచ్చినాఁడో అట్టినుహానీయంబగు శరభంగాశ్రమము ఇచటఁ గానఁబడుచున్నది చూడుము. 43

ఈస్థలంబునఁ మహాకాయుండగు విరాధుండు నాచేఁ జచ్చెను.

సన్నని కౌసుగలదానా! సూర్యాగ్నులవలె మహాతేజుండగు శరభంగ మహర్షి యొచటనున్నాఁడో, ఆయుష్యాశ్రమములు ఇవిగో యుగపదు చున్నవి. 44

సీతా! ఇచటనే నీవు పుణ్యధార్మికయగునసూయాదేవిం జూచితివి.

సుందరమయిన మేఖలగలదానా! ఇదిగో పర్వతశ్రేష్ఠంబగు చిత్రకూటంబు ప్రకాశించుచున్నది చూడుము నన్ను రాజ్యంబఁగీకరింపుమని వేఁడుటకై కైకేయీకుమారుండగు భరతుం డిచటికి వచ్చినాఁడు. 45

ఏషా సా యమునా దూరా ద్దృశ్యతే చిత్రకాననా,

భరద్వాజాశ్రమో యత్ర శ్రీమా నేవ ప్రకాశతే. ౪౭

ఏషా త్రిపథగా గఙ్గా దృశ్యతే వరవర్ణిని,
నానాద్విజగణాకీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా. ౪౮

శృఙ్గిబేరపురం చైత ద్గుహో యత్ర సమాగతః,
ఏషా సా దృశ్యతే నౌకే! సనియూ స్యాపమాలినీ. ౪౯
నానానరుశతాకీర్ణా సంప్రపుష్పితకాననా,

ఏషా ఽ దృశ్యతే యోధ్యా నఙ్గధానీ ఽ ఽ ౫౦
అయోధ్యాం కురు వైదేహి! ప్రణా ఽ ఽ పుణ్యరాశిభిః,

తత స్తే హనుమా స్సర్వే ఽ వప్లవన్భీ మ్ముదాన్వితాః. ౫౧
ఉత్పేతుశ్చోత్పతన్తశ్చ దదృశు స్తాం పురీం శుభదర్శనామ్,
తతస్తే రాఘవం పాణ్డురమార్తా స్సమవేక్ష్యసీదం
విశాలాక్షో ఽయం పురవరాజ్జనకులామ్. ౫౨
పురీ మయోధ్యాం దదృశుర్ముదా ప్లవఙ్గమాస్తదా
పురీం మహేన్ద్రస్య యథా ఽమరావతీమ్.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే షడ్వింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

ఆల్లదిగో యమునానది సుందరములయిన యడవులతో దూరంబునం గనఁబడుచున్నది.

భరద్వాజమహర్షి యాశ్రమంబున్న శృంగిబేరపురంబు ప్రదేశ మిదిగో భాసిల్లుచున్నది. ౪౩

ఏనితారక్ష్మా! నానావిధపక్షిసమూహముచే నేవితంబయి తీరంబులం జక్కఁగాఁబూచినయడవులతో నొప్పుమన్న యాకాశభూపాతాళంబులం బొందుటచేఁ ద్రిపథగ యనంబడు గంగానది యిదిగో కానఁబడుచున్నది. ౪౪

ఇదిగో శృంగిబేరపురము, ఇచటనే గుహుఁడు మనయొద్దకు వచ్చెను. నీవా! తీరంబులందుఁ జక్కఁగాఁ బుష్పించిన నానావిధములగు పెక్కు వృక్షములలో నొప్పారుచున్నదియాఁ దీవ్రప్రభేశంబులు గలిగి యజ్ఞంబులు నే యఁబడి యుండుటవల్లఁ బొగ్గు యూపస్తంభములతోఁ గూడినదియు మనుమన యయోధ్యానగరమిపంబున నున్న సరయూనది యిదిగో కన్పఁబడు చున్నది. ౪౫

మా నాథుఁడవగు రామచంద్రుఁడు యాగములు చేయుయోధ్యానగరికిఁ గారఁ బడుచున్నది చూడు. నీవా! అయోధ్యకు మమ్ము సుఖంబున నిచ్చివారి వావున మిక్కిలి వరుసకాఁడవయితివి. అని రామచంద్రుఁడు సీతతోఁ బలికెను. ౪౬

అని పలికి వారలు రామానుజుఁడగు లక్ష్మణుఁడు ఆనందమునులేచి చూచు వారలకు మరల నిర్మలమయిన మనస్కులయోధ్యానగరిం బూజించిరి. ౪౭

అంత వృద్ధులయిన బ్రాహ్మణులతోఁ గూడినవారయిన త్రోటిస్నేహుల గృహంబులలోనుండి మరునాఁటి పగటి వేళ మొదలు వీనులకు ఆధికముగాఁ గలదియగు నవ్యయోధ్యాపురిని వానరులు సందర్శించిరి. ౪౮

ఇది నూటయిరువదియాఱవసర్గము.

సప్తవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

పూర్ణే చతుర్దశే వర్షే పఞ్చమ్యాం లక్ష్మణాగ్రజః,
భరద్వాజాశ్రమం ప్రాప్య ననన్దే నియతో మునిమ్. ౧

సోఽపృచ్ఛ దభివా ద్యైనం భరద్వాజం తపోధనమ్,

శ్రుతోఽ పి కచ్చి ద్భగవన్! సుభిక్షా నా మయం పురే ౨
కచ్చి చ్చ యుక్తో భరతో జీవన్త్యపి చ మాతరః,

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ భరద్వాజో మహామునిః. ౩
ప్రత్యువాచ రఘుశ్రేష్ఠం స్మితపూర్వం ప్రహృష్టవత్,

పఞ్చ దిగ్ధ స్తు భరతో జటిల స్త్వాం ప్రతీక్షతే. ౪
పాదుకే తే పురస్కృత్య సర్వం చ కుశలం గృహే,

త్వాం పురా చీరవసనం ప్రవిశన్తం మహావనమ్. ౫
స్త్రీతృతీయం చ్యుతం రాజ్యా ద్ధర్మకామంచ కేవలమ్,
పదాతిం త్యక్తసర్వస్వం పితు ర్వచనకారిణమ్. ౬
సర్వభోగైః పరిత్యక్తం స్వర్గచ్యుతమి వామరమ్,
దృష్ట్వా తు కరుణా పూర్వం మమాఽ ద్యేమిలోచనే! ౭
కై కేయీ వచనే యుక్తం వన్యమూలఫలాశినమ్,

నూటయిరువదియేడవసర్గము.

చైత్రశుద్ధ పంచమియందు రాముండు వనవాసంబునకై యయోధ్య విడిచినవాఁడుకావున మరల నాచైత్రశుద్ధచతుర్థికి బదునాలుగేండ్లు నిండినపిమ్మట శుద్ధపంచమియందు లక్ష్మణాగ్రజుండగు రాముండు భరద్వాజాశ్రమంబుఁజేరి భక్తితో నమ్మహామునికి నమస్కారము గావించెను. ౧

రాముండు తపమే ధనముగాఁగల భరద్వాజమహర్షికి నమస్కరించి యతనినివ్విధంబున నడిగెను.

భగవంతుఁడా! అయోధ్యానగరంబున సుభిక్షమును ఆరోగ్యముగానున్నసంగతిని వింగువాయేమి? భరతుండు చక్కగాఁ బ్రజాపాలనంబు సేయుచున్నాఁడా? మాతల్లులందఱును సుఖముగ నున్నారాయేమి? అని రాముండు భరద్వాజు నడిగెను. ౨

ఇట్లు రాముండడుగఁగానే భరద్వాజమహర్షి రాముని మరలం జూడఁగలుగుటకు సంతుష్టుండై శ్రుతిసంశయమునఁ బుట్టినవారిలో నెల్ల నుత్తముఁడగు రాముంజూచి "ఇతఁడుసర్వజ్ఞుండై యుండిన్నడుగుచున్నాఁడు" అనిచిత్తమున నవ్వు మోమునం జేర్చి నిట్లనియెను. ౩

భరతుఁడో దేహసంస్కారము లేకపోవుటఁజేసి మృతికిఁదోఁగూడిన దేవముతోఁజటాధారియయి నీపాదుకల ముందిడికొని ప్రజాపాలనము సేయుచు నీరాక కెదురుచూచుచున్నాఁడు; గృహమున సమస్తమును క్షేమముగానున్నది. ౪

శత్రుసమూహంబుల జయించునట్టి రాముఁడా! నీవు మున్నుతండ్రి యాజ్ఞను బాలింపవాఁడవై క్లేశియై వెచసంబు శిరసావహించి సీతాలక్ష్మణసహితుండవై పురాతనములైన నారచీరలను ధరించి రాజ్యంబుఁబాసి భార్యంబుత్రిమై యవలంబించి సర్వస్వంబును విడిచి సమస్తభోగంబులనుం బరిత్యజించి అడవియందుఁగుబుట్టిన ఫలమూలంబులె యాహారంబుగాఁ గొనుచుఁగాలినడకి నడిచి మహారణ్యంబుఁ బ్రవేశింపవచ్చినప్పుడు నిన్నుఁజూడఁగానే వాకు మిక్కిలియు దుఃఖమయ్యెను. ౫-౭

సాంప్రతం సుసమృద్ధార్థం సమిత్రగణబాన్ధవమ్. ౬
సమాసాద్య విజితారిం త్వాం మమ ప్రీతి రనుత్తమా,

సర్వం చ సుఖదుఃఖం తే విదితం మమ రాఘవ!. ౯

యత్త్వయా విపులం ప్రాప్తం జనస్థానవధాదికమ్,
బ్రాహ్మణార్థే నియుక్తస్య రక్షితు స్సర్వతాపసాన్. ౧౦
రావణేన హృతా భార్యా బభూవేయ మనిన్దితా,
మారీచదర్శనం చైవ సీతోన్మథన మేవచ ౧౧
కబన్ధదర్శనం చైవ సమాప్తిగమనం తథా,
సుగ్రీవేణచ యే సఖ్యం యచ్చ వాలీ హత స్త్వయా. ౧౨
మార్గణం చైవ వైదేహ్యాః కర్మ వాతాత్మజస్య చ,
విదితాయాం చ వైదేహ్యాం నళసేతు ర్యదా కృతః ౧౩
యథావా దీపితా లఙ్కా సపుత్రామాత్యబన్ధవైః,

సపుత్రబాన్ధవ మ్మూఢం సబలం సమహామతిమ్. ౧౪
యథా విభీషణ స్సమ్యక్ త్వయా సమ్పరిపూజితః,
సఖ్యమభ్యర్థ్య చాస్మాభి ర్యథా ప్రాప్తశ్చ సోఽనఘ!. ౧౫
సర్వం సుమైథిలి దివ్యదృష్టిం తపసా ధృత్వానఘే!,
అహం సమస్తం తే వక్ష్యే నిఖిలం శుభలక్షణే వర!. ౧౬
అక్షుణ్ణ మస్య గృహ్యస్య సుయోధ్యాం పునరాగమిష్యసి,

తస్య తద్భిరసా వాక్యం ప్రతిగృహ్య నృపాత్మజః. ౧౭
బాష్పమిశ్రేవ సంహృష్టో ధీమా న్వాక్య మథాబ్రవీత,
అకాలే ఫలినో వృక్షా స్సర్వే చాపి మధుస్రవాః. ౧౮

ఇప్పుడో కార్యసిద్ధినొంది శత్రువులజయించి స్నేహితులను బంధువులనుంగూడి క్షేమంబుగా వచ్చిన నిన్నుఁజూడఁగా నాకుఁబరమసంతోషంబు గలుగుచున్నది. ౬

రాముఁడా! నీకు వనవాసకాలంబునంగలిగిన సుఖదుఃఖములంతయు నాకుఁ దెలిసియున్నది. ౭

ధర్మమునం దధికప్రీతిగల రాముఁడా! నీవు వనస్థానంబున ఖరాదిరాక్షసుల వధించుటయు మహాస్థలు యాచించుటవలన నీవిల్లు రాక్షసులవధించి సమస్తమునుల రక్షించుచుండఁగా ఆనిందిత యయిన నీభార్యను రావణుండపహరింపఁ దలంచుటయు మారీచుండు జింకరూపంబున వచ్చుటయు రావణుండు సీత నపహరించుటయు నీవుకబంధుంజూచి వధించుటయు పంపాసరస్సునకుఁ బోవుటయు సుగ్రీవునితో సఖ్యంబు గావించుటయు వాలిని వధించుటయు వానరులు సీతాదేవిని వెదకుటయు హనుమంతుఁడు సముద్రంబు దాఁటి లంకయందుఁ బెక్కురాక్షసులవధించి సీతం గాంచుటయు సీతావృత్తాంతము దెలిసినమీఁద నలనిచే సముద్రమునకు సేతువుకట్టం బడుటయు వానరవీరులుత్సాహమునొంది లంకను దహించుటయు దేవకంటకుండగు రావణుండు పుత్రమిత్రబంధుసహితంబుగా సైన్యసమేతంబుగా యుద్ధంబున నీచే వధింపఁబడుటయు బ్రహ్మాదులు నీయొద్దకు వచ్చుటయు నీకు ఇంద్రుండు వరంబొసంగుటయు ఈవృత్తాంతములంతయు నేను దపోబలంబున నెఱింగితిని. ౧౦-౧౫

ఆయుధంబు ధరించినవారిలో నుత్తముఁడా! నేనును ఇచటనీకు వరంబొసంగెదను ఆడుగుము. ఇప్పుడు నాకావించుపూజంగైకొని రేపు అయోధ్యకుఁబొమ్ము అని భరద్వాజుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౬

బుద్ధిమంతుండగు రాఘవోత్తముఁడు రాముండు భరద్వాజమహర్షివచనంబును శిరసావహించి ఆక్షణ మనిపలికి యీవరము వడిగెను. ౧౭

భగవంతుఁడవగు భరద్వాజుఁడా! నేనయోధ్యకుఁ బోవుమార్గంబున

ఫలా న్యమృతకల్పాని బహూని వివిధానిచ,
భవన్తు నూనారే భగవ! న్నయోధ్యాం ప్రతిగచ్ఛతః. ౯౯

తథేతి చ ప్రతిజ్ఞాతే వచనా త్సమన న్తరమ్,
అభవ న్నాగపా స్తత్ర స్స్వర్గసాదవసన్నిభాః. ౧౦

నిమ్నలాశ్ఛలిన శ్చాస న్నివుప్పాశ్చ పుష్పశాలినః,

తుష్టా స్సమగ్రపత్తా స్తే నగా శ్చైవ మధుస్రవాః. ౧౧
సర్వతో యోజనా త్రీణి గచ్ఛతా మభవం స్తదా,

తతశ్చ ప్రహృష్టాశ్చ ప్లవగర్షభా స్తే
బహూని దివ్యాని ఫలాని చైవ. ౧౨
కామా దుపాళ్ఞన్తి సహస్రశ స్తే
ముదాన్వితా స్స్వర్గజితో యథైవ,

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే సప్తవింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

అష్టావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

అయోధ్యాం తు సమాలోక్య చిన్తయామాస రాఘవః,

చిన్తయిత్వా హనూమన్త మువాచ ప్లవగోత్తమమ్. ౧

జానీహి కచ్చి త్సుఖలీ జనో నృపతిమన్దిరే,

వృక్షము లన్నియు కాలముగానియప్పుడు గూడ ఫలవంతంబులయి మధువు స్రవించుచుండవలెను. ఫలంబు లమృతంబువంటి రుచిగలిగి యనేకంబులు గాను నానావిధంబులుగా నుండవలెను. అని రాముండు భరద్వాజమహర్షిని వరంబడిగెను. ౧౭,౧౯

అమ్మహర్షి యట్లేయని ప్రతిజ్ఞ సేయుటయు ఆయనయామాట చెప్పినంతనె యచటివృక్షములన్నియు స్వర్గమునందలి కల్పవృక్షములవలె సర్వకామసమృద్ధంబులై యొప్పినవి. ౨౦

అంతకుమున్ను ఫలింపకుండిన వృక్షంబులు ఫలవంతంబు లయినవి. పుష్పింపనివి పుష్పించినవి.

అప్పుడు ఆవానరులయోధ్యకుఁ బోవునప్పుడు మార్గంబున నెటుచూచినను మూడామడలవఱకు ఎండియుండిన వృక్షములన్నియుఁ బత్రంబులతోఁ బండినవై తేనియ స్రవింపసాగినవి. ౨౧

అంత నవ్వానరోత్తములు మేనంబులకలంకురింపఁ బరమసంతోషంబు నొంది దివ్యంబులగు నాఫలంబులను యథేష్టంబుగా వేలకొలంది భక్షించుచు స్వర్గంబుననుండువారలుంబోలె నానందంబునొందిరి. ౨౨

ఇది నూటయిరువదియేడవసర్గము.

నూటయిరువదియెనిమిదవసర్గము.

రాముండు అయోధ్యం దలంచుకొని మనంబునఁ గొంతదడ వాలోచించెను.

రాముండిట్లాలించి వానరోత్తముండగు హనుమంతుం బిలిచియిట్లని పలికెను. ౧

ఆయోధ్యలో రాజుగారి నగరిలో మాతల్లులు మొదలగువారలందఱు క్షేమముగా నున్నసంగతిం దెలిసికొనుము.

శృఙ్గిబేరపురం ప్రాప్య గుహం గహనగోచరమ్. ౨
నిషాదాధిపతిం బ్రూహి కుశలం వచనా న్మమ,

శ్రుత్వా తు మాం కుశలిన మనోగం నిగతజ్వరమ్. 3
భవిష్యతి గుహ: పీత స్సమ మాత్మసమ స్సఖా,

అయోధ్యాయాశ్చ తే మార్గం ప్రవృత్తిం భరతస్య చ. ౪
నివేదయిష్యతి పీతో నిషాదాధిపతి ర్గుహ:,
భరతస్తు త్వయా వాచ్య: కుశలం వచనా న్మమ. ౫
సిద్ధార్థం శంస మాం తస్మై సభార్యం సహలక్ష్మణమ్,

హరణం చాపి వైదేహ్యా రావణేన బలీయసా. ౬
సుగ్రీవేణ చ సంసర్గం వాలినశ్చ వధం రణే.
మైథిల్యన్వేషణం చైవ యథా చాధిగతా త్వయా. ౭
లబ్ధ్వా యిత్వా మహాతోయ మాపగాపతి మవ్యయమ్,
ఉపయానం సముద్రస్య సాగరస్య చదర్శనమ్. ౮
యథా చ కారిత స్సేతు: రావణశ్చ యథా హత:,
వరదానం మహేన్ద్రేణ బ్రహ్మణా వరుణేన చ. ౯
మహాదేవప్రసాదా చ్చ పిత్రా మమ సమాగమమ్,
ఉపయాతం చ మాం సౌమ్య! భరతస్య నివేదయ. ౧౦
సహ రాజ్ఞా సరాజ్ఞేన హరీణాం ప్రవరేణ చ,.
ఏత చ్ఛ్రుత్వా య మాకారం భవతే భరత స్తదా. ౧౧
సచ తే వేదితవ్యస్సా న్న స్సర్వం యచ్చాపి మాం ప్రతి,

జిత్వా శత్రుగణా న్రామ: ప్రాప్య చానుత్తమం యశ:. ౧౨

నీవు నామాటప్రకారమున శృంగిబేరపురమునకుఁ బోయి యచట వనచరుండును నిషాదరాజునగు గుహుం జూచి యతనికి క్షేమంబుఁ జెప్పుము. ౭

నేను రోగమేమియుం లేక శత్రువుల జయించి క్షేమముగ వచ్చినానని విన్నంతనె గుహుండు మిక్కిలియుం సంతోషంబు నొందఁగలఁడు ఆతఁడు నాకు ఎంతమాత్రము భేదములేని (నాహృదయమునంటి) (నాప్రాణమునంటి) స్నేహితుఁడు. ౮

బోయల రాజయిన గుహుండు అయోధ్యకుఁ బోవు మార్గంబును భరతుని వృత్తాంతమును నీకు సంతోషంబునం జెప్పఁగలఁడు. ౯

నావచనంబువలన భరతునకును నాక్షేమంబుఁ జెప్పుము. నేను వనవాసవ్రతంబు నెఱవేర్చి సీతాలక్ష్మణసహితంబుగా క్షేమంబున వచ్చినానని యీ సతినికిఁ జెప్పుము. ౧౦

సౌమ్యుఁడవగు హనుమంతుఁడా! సీతను బలవంతుఁడగు రావణుండపహరించుటయుం నేను సుగ్రీవునితో సఖ్యంబు గావించుటయుం యుద్ధంబున వాలిని వధించుటయుం వానరులు సీతను వెదకుటయుం నీవు ఆంతములేని జలము గలదియుం నదీపతి యగు సముద్రంబు దాటి సీతం గాంచుటయుం అందఱును సముద్రమునొద్దకుఁ బోవుటయుం సముద్రుండు నాకు దర్శనం బొసంగుటయుం సముద్రంబున సేతువుఁ బరిష్కరించుటయుం నేను రావణునివధించుటయుం బ్రహ్మవరదానమునుండి దేవేంద్రుఁడు నాకు వరంబొసంగుటయుం నాకు మహేశ్వరానుగ్రహంబుసంజేసి నాతండ్రిసమాగమంబు గల్గుటయుం నేను రాక్షసరాజయిన విభీషణునితోను వానరరాజయిన సుగ్రీవునితోను వచ్చుటయుం భరతునకుఁ జెప్పుము. ౧౧-౧౩

ఈవృత్తాంతమంతయుం వినినప్పుడు భరతునిముఖంబున నేమి యాకారంబుదోఁచునో నావిషయమయి యేమియింగితంబు బయలుపడునో దానినంతయుం నీవు జాగ్రత్తతో గ్రహింపవలెను. ౧౪

రాముండు శత్రువులనందఱం జయించి యుత్తమంబగు కీర్తినొంది

ఉపయాతి సముద్ధార్థ స్సహ మిత్రై ర్మహాబలైః,

జ్ఞేయా స్సర్వే చవృత్తాన్తా భరత స్యేఙ్గితానిచ. ౧౩
తత్త్వేన ముఖవర్ణేన దృష్ట్యా వ్యాభాషణేన చ,

సర్వకాలసముద్ధం హి మా స్వయోధ్యారథసంకులమ్. ౧౪
పితృపైతామహం రాజ్యం కస్య నావర్తయే న్మనః,

సంగత్యా భరత శ్శ్రీమా న్రాజ్యార్థీ చే త్స్వయం భవేత్. ౧౫
ప్రశాన్తు వసుధాం కృత్స్నా మఖిలాం రఘునన్దనః,

తస్య బుద్ధిం చ విజ్ఞాయ వ్యవసాయం చ వానర!. ౧౬
యావ న్నదూరం యాతాః స్మ క్షిప్ర మాగన్తు మర్హసి,

ఇతి శ్రుతిసమాదిష్టో హనుమా న్మారుతాత్మజః. ౧౭
మానుషం ధారయ న్రూప మయోధ్యాం త్వరితో యయౌ,

అథోత్పపాత వేగేన హనుమా న్మారుతాత్మజః. ౧౮
గరుత్మా నివ వేగేన జిఘృక్షు స్సుబలో త్తమమ్,
లఙ్ఘయిత్వా పితృపథం భుజగేన్ద్రాలయం శుభమ్. ౧౯
గఙ్గాయమునయో ర్మధ్యం సన్నిపాత మతీత్య చ,
శృఙ్గిబేరపురం ప్రాప్య గుహ మాసాద్య వీర్యవాన్. ౨౦
స వాచా శుభయా హృష్టో హనూమా నిద మబ్రవీత్,

సమస్తార్థంబుల నొందినవాఁడై మహాబలశాలులను స్నేహితులతోఁగూడ వచ్చుచున్నాఁడు. అని భరతునితోఁ జెప్పుము. ౧౨

ఈవచనముఁజెప్పి భరతుని ముఖవర్ణంబువలనను దృష్టివలనను మాట వలనను ఏమియూహింపనగునో ఆవృత్తాంతములు ఇంగితములు అన్నియు యథార్థముగాఁ దెలిసికొనిరమ్ము. ౧౩

సమస్తకాలంబులను సమృద్ధంబును ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు సమృద్ధముగాఁగలదియుఁ గులక్రమాగతంబునను రాజ్యంబును అనుభవించుచుండునప్పుడు ఎంతధార్మికుఁడైనను దానివిడుచుటకష్టము. ౧౪

శ్రీమంతుఁడును రఘువంశమునందుఁ బుట్టినవారికి సంతోషంబు గలిగించువాఁడునగు భరతుఁడు బహుకాల మనుభవించుచుండినంగునఁ దాఁజే రాజ్యంబు నపేక్షించునేని ఎంతమాత్రము కొఱఁతలేక సర్వసమృద్ధంబైన సమస్తభూమిని అతిఁడై పాలించుచుండుఁగాక. ౧౫

హనుమంతుఁడా! నీవు భరతునియభిప్రాయంబును నిశ్చయంబును దెలిసికొని యతఁడు రాజ్యంబు నపేక్షించునేని మేము దూరము వచ్చుటకు మాన్పి మాయొద్దకురమ్ము అని రాముఁడు హనుమంతునితోఁజెప్పెను. ౧౬

వాయుపుత్త్రుండయిన హనుమంతుఁడు ఇవ్విధంబున రామునాజ్ఞను గ్రహించి మనుష్యరూపంబు నొందినవాఁడై వేగంబున నయోధ్యాపురికిఁ బోవ నుద్యోగించెను. ౧౭

అంత గరుత్మంతుఁడు మంచిసర్పముపైకి వేగంబున నెగసిపోవునట్లు వాయుకుమారుండగు హనుమంతుఁడు వేగంబున నాకాశమునకెగసిపోయెను.

పరాక్రమవంతుఁడగు నా హనుమంతుఁడు అట్లు తన తండ్రిచూర్ణంబయిన యాకాశమునకు లంఘించి నానావిధ మహాసర్పములకు నివాసస్థానమయిన మంగళకరంబగు గంగా యమునా సంగమంబు నతిక్రమించి శృంగిబేరపురంబునకుఁ బోయి గుహునిఁజూచి సంతుష్టుండై శుభంబగు వచనంబున నిట్లనిపలికెను. ౧౮, ౧౯

సఖా తు తవ కాకుత్స్థో రామ స్సత్యపరాక్రమః. ౧౧
సహసీత స్స సౌమిత్రి స్స త్వాం కుశల మబ్రవీత్,
పశ్చిమా మద్య రజనీ ముషిత్వా వచనా న్మునేః. ౧౨
భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞాతం ద్రక్ష్యే స్వ దైవ రాఘవమ్,

ఏవ ముక్త్వా మహా తేజా స్సంప్రహృష్టతనూరుహః. ౧౩
ఉత్పపాత మహా వేగో వేగవా నవిచారయన్,

సోఽపశ్య ద్గ్రామతీర్థంచ నదీం వాలుకిసీం తథా. ౧౪

గోమతీం తాం చ సోఽపశ్య ద్గోమం సాలవనం తథా,
ప్రజాశ్చ బహుసాహస్రాః స్ఫీతాఞ్జనపదా నపి. ౧౫

స గత్వా దూర మధ్వానం త్వరితశ్చ కపికుఞ్జరః,
ఆససాద ద్రుమా న్ఫుల్లా న్నన్దిగ్రామసమీపగాన్. ౧౬
స్త్రీభి స్సపుత్రైర్వృద్ధైశ్చ రమమాణై స్సలంకృతాన్,
సురాధిప స్యోపవనే యథా చైత్రరథే ద్రుమాన్. ౧౭

శ్లోకమాత్రే త్వథోధ్యాయా శ్చీరకృష్ణాజినామ్బరమ్,
దదర్శ భరతం దీనం కృశ మాశ్రమవాసినమ్. ౧౮
జటిలం మలదిగ్ధాఙ్గం భ్రాతృన్యసనకర్శితమ్,
ఫలమూలాశినం దా న్తం తాపసం ధర్మచారిణమ్. ౧౯

నీసఖుఁడు సత్యపరాక్రముఁడగు రాముఁడు సీతాలక్ష్మణసహితుఁడై నన్ను నీకుఁ దనతోనుంబు సెప్పఁబంచెను. ౨౧

రాముఁడు భరద్వాజమహర్షి పనుపునంజేసి యీపంచమితిథిరాత్రి భరద్వాజాశ్రమంబునఁ గడపి యెల్లి నూర్యోదయంబున నమ్మహర్షియానుజ్ఞ నొంది బయలుదేఱి రాఁగలఁడు; శీఘ్రంబునఁ నెయతనిఁ జూడఁగలవు అని హనుమంతుఁడు గుహునకుఁ జెప్పెను. ౨౨

మహాపరాక్రమశాలియు సధికమయిన వేగముగలవాఁడునగు హనుమంతుఁడు సకలలోకానందము గలిగింపుచుట్టి రామాగమనవృత్తాంతమును భరతునితోఁ దనకుఁ జెప్పఁగలిగెనని సంతోషంబునం బులకాంకిత శరీరుండై మహావేగంబు నవలంబించి మార్గశ్రమంబు సరకుసేయుక (మార్గమునందలి వన గిరినదీపురసౌందర్యాగ్రులు గణింపక) యూకాశమార్గంబునం బోయెను. ౨౩

ఆహనుమంతుఁడు మార్గంబునం బరశురామతీర్థంబును వాలకినీనది నిం గాంచెను. ౨౪

ఆహనుమంతుఁడు గోమతీనదిని దయంకరంబగు సాలవృక్షవనంబును బెక్కు వేల సంఖ్యగలజనంబులను నానావిధ సస్యంబులచే సమృద్ధములయిన గ్రామములనుం గాంచెను. ౨౫

నానాగరోత్తముండగు హనుమంతుండు వేగంబున బహుదూరంబు పోయి క్రీడించుచున్న స్త్రీబాలవృద్ధజనులచే నలంకృతంబయి దేవేంద్రుని నందనోద్యానంబునఁ గుశేరుని చైత్రరథంబునకుండు వృక్షంబులవలె సర్వసమృద్ధంబులయి యొప్పుచున్నవియుఁ జక్కఁగా బుష్పించినవియునగు నందిగ్రామప్రాంతవృక్షంబుల సమీపంబునకుఁ బోయెను. ౨౬, ౨౭

ఆయోధ్యానగరంబునకు రెండుగడియుల దూరంబున నాశ్రమంబు నంగు నివసించుచున్నవాఁడును వల్కలంబులను గృష్ణాజినంబులను గట్టుపవ్రంబుగా ను త్తరీయంబుగాఁ దాల్చినవాఁడును బదునాలుగు సంవత్సరములు పూర్ణములయ్యె నింక రాముఁడు రాలేదేయని దీనుఁడైయున్నవాఁడును

సమున్నతజటాభారం వల్కలాజినవాససమ్,
నియతం భావితాత్మానం బ్రహ్మర్షిసమతేజసమ్. 30
పాదుకే తే పురస్కృత్య శాసనం వై వసున్ధరామ్,
చాతుర్వర్ణ్యస్య లోకస్య క్షేమకారం సర్వతో భయాత్. 31
ఉపస్థిత మమాత్యైశ్చ శుచిభిశ్చ పురోహితైః,
బలముఖ్యైశ్చ యుక్తైశ్చ కాషాయామ్బరధారిభిః. 32

న హి తే రాజపుత్రం తం చీరకృష్ణాజినామ్బరమ్,
పరిభోక్తుం వ్యవస్యన్తి పౌరా వై ధర్మవత్సలాః. 33

తం ధర్మమివ ధర్మజ్ఞం దేహవన్తమి వాపరమ్,
ఉవాచ ప్రాఞ్జలి ర్వాక్యం హనూమా న్మారుతాత్మజః. 34

వసన్తం దణ్డకారణ్యే యం త్వం చీరజటాధరమ్,
అనుశోచసి కాకుత్స్థం స త్వాం కుశల మబ్రవీత్. 35

ప్రియ మాఖ్యామి తే దేవ! శోకం త్యక్త్వసి దారుణమ్,
అస్మి న్మహూర్తే భ్రాత్రా త్వం రామేణ సహ సఙ్గతః. 36

నిహత్య రావణం రామః ప్రతిలభ్య చ మైథిలీమ్,
ఉపయాతి సమృద్ధార్థ స్సహ మిత్రై ర్మహాబలైః. 37

భ్రాతృదుఃఖంబునఁ గృశించినవాఁడును ఉన్నతమయిన జటాభారంబు ధరించియున్నవాఁడును దేహసంస్కారములేమిఁబోసి దేహమంతయు మురికితోఁగూడినదిగా నున్నవాఁడును ఫలమూలంబులే యాహారంబుగాఁగొనుచున్నవాఁడును జితేంద్రియుండును దపస్సంపన్నుండును బ్రహ్మర్షియుంబోలెఁ దేజస్సంపన్నుండును రాముండొసంగిన యుపాదుకలం బురస్కరించుకొని భూమిం బాలించుచున్నవాఁడును జతుర్వర్ణంబులకును ఏభయంబును బొరయకుండ సంరక్షణము సేయుచున్నవాఁడును గాషాయవస్త్రంబులు ధరించి యుపహితులయి పరిశుద్ధులయియున్న మంత్రులుం బురోహితులు సేనాధ్యక్షులుం గొలువఁ జేరోలగంబున నున్నవాఁడుసగు భరతుని హనుమంతుఁడు చూచెను. 30-3

మంత్రులు మున్నగు వారలును గాషాయవస్త్రము ధరించుట కేమి కారణమనఁగా రాజపుత్రుండగు భరతుఁడు నారచీరయుఁ గృష్ణాజినంబును ధరించియుండఁగాఁ బరమధార్మికులగు మంత్రి ప్రభృతిపౌరులు ఆభరతుని విడిచి మంచివస్త్రములు మొదలయిన భోగముల ననుభవింప నొల్లరని 33

వాయుసూనుఁడగు హనుమంతుఁడు సమస్తపర్ణంబులుం దెలిసినవాఁడును మూర్తిహించిన రెండవపర్ణదేవతయనం దగియున్నవాఁడు నగు నాభరతుండూచి చేతులు మోడ్చి యిట్లనిపలికెను. 3౪

దండకారణ్యంబున వల్కలంబులను గట్టుకొని జటాధారియయి యున్న యొవ్వనుఁగుఁదెంచి నీవిట్లు దుఃఖించుచున్నావో ఆరాముఁడు తన జ్యేష్ఠమును నీకుఁ జెప్పవాఁడై నన్నుఁ బంచెను. 3౫

రాజా! నీకుఁ బ్రియవార్త జెప్పెదను నీ యీ భయంకరమయిన దుఃఖమంతయుఁ నాశమునొందఁగలదు. ఈముహూర్తంబునందే నీవు నీయన్నయగు రామునింగూడి సుఖంబు నొందఁగలవు 3౬

రాముండు రావణునివధించి సీతాదేవిని మరలనొంది సమస్తార్థంబులుం బొందినవాఁడై మహాబలశాలులగు మిత్రులతో వచ్చుచున్నాఁడు. 3౭

లక్ష్మణశ్చ మహాతేజా వైదేహీ చ యశస్వినీ,
సీతా సమగ్రా రామేణ మహేన్ద్రేణ యథా శచీ. 3౮

ఏవ ముక్తో హనుమతా భరతో భ్రాతృవత్సలః,
పపాత సహసా హృష్టో హర్షా న్నోహం జగామ హ. 3౯

తతో ముహూర్తా దుత్థాయ ప్రత్యాశ్వస్యచ రాఘవః,
హనూమ న్తమువా చేదం భరతగ ప్రియవాదినమ్. ౪౦
అశోకజై ర్ప్రీతిమద్భిగ కపి మాలిఙ్గ్య సంభ్రమాత్,
సిషేచ భరత శ్శీఘ్రమా శ్వపుల్లై ర్నాస్రబిన్దుభిః. ౪౧

దేవో వా మానుషో వా త్వ మనుక్రోశా దిహాగతః,
ప్రియాఖ్యానస్య తే సౌమ్య! దదామి బ్రువతగ ప్రియమ్. ౪౨
గవాం శతసహస్రం చ గ్రామాణాంచ శతం పరమ్,
నుకుణ్ఠలా శ్శుభాచారా భార్యాగ కన్యాశ్చ షోడశ. ౪౩
హేమవర్ణా స్సునాసోరూ శ్శశిసౌమ్యాననాః స్త్రియః,
సర్వాభరణసంపన్నా స్సంపన్నాగ కులజాతిభిః. ౪౪

నిశమ్య రామాగమనం నృపాత్మజగ
కపి ప్రవీరస్య త దద్భుతోపమమ్,
ప్రహర్షితో భరతమదిమృష్యాఽభవ
త్సునశ్చ హర్షా దివ మబ్రవీ ద్వచః. ౪౫

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డేఽష్టావింశత్యుత్తరశతతమ స్సర్గః.

దేవేంద్రసహితయగు శచీదేవివలె రామసహితయయి సమృద్ధార్థయయిన సీతాదేవియును మహాతేజుండగు లక్ష్మణుండును వచ్చుచున్నారు. అని హనుమంతుండు భరతునితోఁ జెప్పెను. ౩౮

రామునంగు అధికప్రీతికల భరతుఁడు హనుమంతునివలన రామాగమన వృత్తాంతమును విన్నంతనె తటాలున మహాసంతోషాతిశయంబు వలన మూర్ఛిలి నేలంబడెను. ఆశ్చర్యము! ఇఁక రాముఁడే తటాలున వచ్చినచో నేమవునో! ౩౯

అంతిఁ గొంతెడికిఁ దెలివొంది శీఘ్ర భరతుఁడు ప్రియవార్తంజెప్పిన హనుమంతుంజూచి యిట్లనిపలికెను. ౪౦

శ్రీమంతుఁడగు భరతుఁడు అంతసంభ్రమంబున హనుమంతుం గౌఁగిలించుకొని చెల్లగు ప్రవినుతుల్ సల్పి యానందబాష్పంబులతని నేహమంతయుఁ దడిపెను ౪౧

సౌమ్యుఁడా! నీవువాపై దయగలిగి యిచటికిఁ బ్రియవార్తను జెప్పుటకువచ్చిన దేవతవో లేక మనుష్యుఁడవో తెలియఁజాలదు. నీవు ఇట్టి పరమప్రియముఁ జెప్పినవాఁడవే తివి కావున నీకు లక్ష్మగోఫలను నూఱు ఉత్తములయిన గ్రామంబులను గుండలాది సమస్తాభరణాలంకృతలు మంచియాచారము గలవారిలను బంగారమువంటి మేనుగలవారిలను సుందరములయిన నానాకరుయు తోడలును మొదలయిన యవయవములు చక్కగలవారలు చంద్రునివంటి మోముగలవారలు సత్కులంబున బుట్టినవారలు మంచిజాతియందు జన్మించి వారలు వివాహమాడఁ దగినవారలునగు పదునాఱుగురఁ గన్యకలను ఒసఁగెదను అని భరతుఁడు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను ౪౨-౪౪

రాజపుత్రుఁడగు భరతుఁడు హనుమంతునివలన నాశ్చర్యకరంబగు రామాగమనవృత్తాంతమును విని "రామునిఁ జూడఁ గలిగెఁగదా" యని పరమసంతుష్టుఁడై మరల హర్షాతిశయంబున హనుమంతునితో నిట్లనిపలికెను.

ఇది నూటయిరువదితొమ్మిదవసర్గము.

---

*

ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః

బహూని నామ వర్షాణి గతస్య సుమహా ద్వనమ్,
శృణో మ్యహం ప్రీతికరం మమ నాథస్య కీర్తనమ్. ౧

కల్యాణీ బత గా థేయం లౌకికీ ప్రతిభాతి మే,
ఏతి జీవ న్తమానన్దో నరం వర్షశతా దపి. ౨

రాఘవస్య హరీణాం చ కథ మాసీ త్సమాగమః,
కస్మి న్దేశే కి మాశ్రిత్య తత్త్వ మాఖ్యాహి పృచ్ఛతః. 3

స పృష్టో రాజపుత్త్రేణ బృస్యాం సముపవేశితః,
ఆచచక్షే తత స్సర్వం రామస్య చరితం వనే. ౪

యథా ప్రవ్రాజితో రామో మాతు ర్దత్తో వర స్తవ,
యథాచ పుత్రశోకేన రాజా దశరథో మృతః ౫
యథా దూతై స్త్వ మానీత స్తూర్ణం రాజగృహా త్ప్రభో!,
త్వయాఽయోధ్యాం ప్రవిష్టేన యథా రాజ్యం నచేష్టితమ్ ౬
చిత్రకూటం గిరిం గత్వా రాజ్యే నామిత్రకర్శనః,
నిమన్త్రిత స్త్వయా భ్రాతా ధర్మ మాచరతా సతామ్. ౭
స్థితేన రాజ్ఞో వచనే యథా రాజ్యం విసర్జితమ్,
ఆర్యస్య పాదుకే గృహ్య యథాఽసి పునరాగతః ౮
సర్వ మేత న్మహాబాహో! యథావ ద్విదితం తవ,
త్వయి ప్రతిప్రయాతే తు యద్వృత్తం తన్నిబోధ మే. ౯

నూటయిరువదితొమ్మిదవసర్గము.

పెక్కు సంవత్సరంబులు మహారణ్యంబున నివాసము సేయుచుండిన నానాథుఁడు రాముఁడు వచ్చుచున్నాఁడన్న సంతోషకరమయిన వార్తను ఇప్పటికి వినఁగంటినిగదా! ౧

ఇందువలన ''మనుష్యుఁడు బ్రతికియున్నయెడ నూఱు సంవత్సరముల కైనను తప్పక యానందంబు నొందును'' అను నీజనవార్త యథార్థమనియె నాకుఁ దోఁచుచున్నది. ౨

రామునకును వానరులకును సమాగమ మెట్లుగలిగినది? ఎచటఁగలిగినది? ఎందుకొఱకుఁ గలిగినది? ఆడిగెదను గావున యథార్థముగాఁ జెప్పుము అని భరతుండు హనుమంతునితోఁ జెప్పెను. ౩

ఇట్లు భరతుండు అడిగి ఒకబుప్యాసనంబుపై హనుమంతుం గూర్చుండఁబెట్టుటయు నంత హనుమంతుఁడు అరణ్యంబున జరిగిన రామునిచరిత్రము నంతయు భరతునకుఁ జెప్పెను. ౪

మహాబాహుఁడవు శత్రువుల వధించువాఁడవగు భరతుఁడా! నీతల్లి కైకేయికి దశరథుండు వరం బొసంగుటయు రాముండు వనంబునకుఁ బంపఁ బడుటయుఁ బుత్రశోకంబున దశరథుండు మృతుండగుటయు దూతలు నిన్ను రాజగృహంబుననుండి అయోధ్యకుఁ దోడ్కొనివచ్చుటయు నీవు అయోధ్యకువచ్చి రాజ్యం బంగీకరింపమియు సత్పురుషులయాచారము సంలంబించి నీవు చిత్రకూటపర్వతమునకుఁబోయి రాజ్యంబు వహింపుమని రాముం బ్రార్థించుటయు రాముఁడు దండ్రియాజ్ఞనుబట్టి రాజ్యంబు నొల్లమియు నీవు రాముని పాదుకలు గ్రహించి మరలివచ్చుటయు ఈ సమాచారమంతయు నీకుఁ జక్కఁగాఁ దెలిసియున్నది ౫-౮

నీవు పాదుకలఁదీసికొని తిరిగివచ్చినతరువాతజరగినవృత్తాంతముఁ జెప్పెదను. వినుము. ౯

అపయాతే త్వయి తదా సముద్యాన్తృమృగద్విజమ్,
పరిద్యూన మి వాత్యర్థం తదద్వనం సముపద్యత. ౧౦

తద్ధస్తిసృదితం ఘోరం సింహవ్యాఘ్రమృగాయుతమ్,
ప్రవివేశాథ విజనం సుసుహృద్గణకాననమ్. ౧౧

తేషాం వుగస్తా ద్బలవా న్సచ్ఛతాం గహనే వనే,
నినదన్ సుమహానాదం విరాధ ప్రత్యదృశ్యత. ౧౨

త ముత్థిప్య మహానాద మూర్ధ్వబాహు సుధోముఖమ్,
నిఖాతే ప్రతీపన్తి స్మ నదన్తమివ కుఞ్జరమ్. ౧౩

తతస్తౌ తస్య దుష్కరం కర్మ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ,
సాయాహ్నే శరభఙ్గస్య రమ్యే ఆశ్రమ ఆయతుః. ౧౪

శరభఙ్గోదివం ప్రాప్తే రామ స్సత్యపరాక్రమః,
అభివాద్య మునీన్ సర్వా న్జ్ఞానస్థాన ముపాగమన్. ౧౫

తతస్తి వశ్చా చూచ్ఛర్పణఖా రామపార్శ్వ ముపాగతా,

తతో రామేణ సందిష్టో లక్ష్మణ స్సహ సోత్థితః. ౧౬
ప్రగృహ్య ఖడ్గం చిచ్ఛేద కర్ణనాసం మహాబలః,
చతుర్దశ సహస్రాణి రక్షసాం భీమకర్మణామ్. ౧౭
హతాని యస్తా తత్ర రాఘవేణ మహాత్మనా,

నీవు పాడుకలు తీసికొనిపోయినపిమ్మట నీసైన్యముఁజూచుటచే మృగంబులను బక్షులను భయంబునొంది కలఁతపడియుండుటనెలన నవ్వనంబు పరితాపము నొందినట్లుండెను ౧౦

అంత రాముండు ఆడవి యేనుంగులచేఁ ద్రొక్కుఁబడిన తీఁగెలఁ మొదలగువానితో నొప్పినదియు సింహంబులు పులులు మృగంబులుగలిగి భయంకరం బయినదియు విజనంబును అతి విస్తీర్ణంబు నగు దండకారణ్యంబునకుఁ బోయెను. ౧౧

ఆసీతారామలక్ష్మణులు విజనంబగు నరణ్యంబునఁ బోవునప్పుడు బలవంతుండగు విరాధుండను రాక్షసుఁడు మహాధ్వనిగా నఱచుచు వారికడ్డపడెను. ౧౨

వారలు అట్లు అఱచుచు పచ్చిన యావిరాధుని చేతులు ఊర్ధ్వముగా నుండునట్లు చేతులుం గాళ్లుపట్టి తలక్రిందుగానెత్తి గర్జించుచున్న మదగజమును బూడ్చునట్లు పల్లములోఁ బడవైచి పూడ్చిరి. ౧౩

అంతం దోఁబుట్టువులయిన యారామలక్ష్మణులు ఆట్లు దేవతలకును అజేయుఁడైన విరాధుఁ బూడ్చివైచి నాటిదినము సాయంకాలమునందు రమణీయమయిన శరభంగమహాముని యాశ్రమంబునకుఁ బోయిరి. ౧౪

శరభంగమహర్షి శరీరమును పదలినపిమ్మట సత్యపరాక్రముఁడగు రాముఁడు అచ్చటికి పచ్చిన మహర్షుల కందఱుం బ్రణమిల్లి జనస్థానంబుఁ జేరెను. ౧౫

అంతఁ గొంతకాలమునకు శూర్పణఖయను రాక్షసి రామునిసమీపంబునకు పచ్చెను.

అంత రాముఁ డాజ్ఞాపింప మహాబలుండగు లక్ష్మణుండు శీఘ్రంబున లేచి ఖడ్గంబుదీసి యారాక్షసి ముక్కుఁ జెవుల ఛేదించి వైచెను. ౧౬

మహాప్రభావుండగు రాముండు జనస్థానంబున నుండునపుడు లోకభయంకరులగు రక్కసులఁ బదునాలుగువేలమందిని వధించెను ౧౭

ఏకేన సహ సంగమ్య రణే రామేణ సంగతాః. ౮౪
అహ్న శ్చతుర్థభాగేన నిశ్శేషా రాక్షసాధి కృతాః,

మహాబలా మహావీర్యా స్తపసో విఘ్న కారిణః. ౮౫
నిహతా రాఘవే ణాజౌ దణ్డకారణ్యవాసినః,
రాక్షసాశ్చ వినిష్పిష్టాధి ఖరశ్చ నిహతో రణే. ౮౬

తత స్తే నార్దితా బాలా రావణం సముపాగతా,

రావణానుచరోఘూరో మారీచో నామ రాక్షసః. ౮౭
లోభయామాస వై దేహీం భూత్వా రత్నమయో మృగః,

అదైన మబ్రవీ ద్రామం వై దేహీ గృహ్యతా మయమ్. ౮౮
అహో మనోహరధి కాన్త! ఆశ్రమో నో భవిష్యతి,

తతో రామో ధనుష్పాణి ర్ధావ న్త మనుధావతి. ౮౯
న తం జఘాన ధావ న్తం శరేణ నతపర్వణా,

అథ సౌమ్య! దశగ్రీవో మృగం యాతేతు రాఘవే. ౯౦
లక్ష్మణే చాపి నిష్క్రాన్తే ప్రవివే శాశ్రమం తదా,

జగ్రాహ తరసా సీతాం గ్రహధి ఖే రోహిణీ మివ. ౯౧

ఆ పదునాలుగువేల రాక్షసులును ఒకటిగాజేరి రామునిపైకివచ్చిరి. రాముండొక్కడె వారలనెదుర్కొని యుద్ధముచేసి మూడుగడియలలో వారల నందఱి నిశ్శేషముగా రూపుమాపెను. ౧౮

తపోవిఘ్నంబు గావించుచు దండకారణ్యంబుననున్న మహాబలాఢ్యులు మహావీర్యులగు నారాక్షసులనందఱి రాముండు యుద్ధంబున వధించెను.

రాముండు యుద్ధంబున నాపదునాలుగువేల రాక్షసులను రూపుమాపి వారలకు నాయకుండగు ఖరునిం జంపెను. ౧౯

అట్లు రామునిచే విరూపగావింపఁబడిన మూర్ఖయగు శూర్పణఖ ఖరాదులు హతులగుటంజూచి యంత రావణునియొద్దకుఁబోయి చెప్పసాగెను.

రావణుని యనుచరుఁడు భయంకరాకారుఁడైన మారీచుండను రాక్షసుఁడు రత్నమయమయిన మృగముయొక్క రూపముధరించి సీతాదేవి ముందట సంచరించి యామెకు ఆశపుట్టించెను ౨౧

అంత సీతాదేవీ రామునింజూచి ఈమృగంబును బట్టితెమ్ము. ఇది మన యాశ్రమంబున నుండినయెడ మనయాశ్రమంబెంతయు రమణీయంబై చూపరులమనము నాకర్షించుచుండును. ౨౨

అంత రాముండు ధనుర్ధరుండై యమ్మాయామృగంబు వెంటందఱుము కొనిపోయెను అంత నది చిక్కక పరుగెత్తుటంజూచి యది రాక్షసమాయయని తలఁచి చక్కఁగా చెక్కఁబడినవగుటచే నున్నగానున్నగణుపులుగల బాణముచే దానివధించెను. ౨౩

శ్యామ్యుఁడవగు భరతుఁడా! అంత రాముండు బింకమెంటఁ బోవుటయుఁగొంతదడవునకు లక్ష్మణుండును అతనియొద్దకుఁబోవుటయు నప్పుడు రావణుండు సమయంబుజూచి రామునాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించెను. ౨౪

ఆరావణుండు అంగారకగ్రహ మాకాశమున రోహిణినిబట్టునట్లు బలాత్కారంబున సీతాదేవిం బట్టుకొనెను. ౨౫

భ్రాతుకామం తతో యుద్ధే హత్వా గృధ్రం జటాయుషమ్,
ప్రగృహ్య సీతాం సహసా జగా మాశు స రావణః. ౨౬
తత స్తద్భుతసఙ్కాశాః స్థితాః పర్వతమూర్ధని,
సీతాం గృహీత్వా గచ్ఛన్తం వానరాః పర్వతోపమాః. ౨౭
దదృశు ర్విస్మితా స్తత్ర రావణం రాక్షసాధిపమ్,
ప్రవివేశ తతో లఙ్కాం రావణో లోకరావణః. ౨౮

తాం సువర్ణపరిక్రాన్తే శుభే మహతి వేశ్మని,
ప్రవిశ్య మైథిలీం వాక్యై స్సాన్త్వయామాస రావణః. ౨౯
తృణవద్భాషితం తస్య తం చ నైరృతపుఙ్గవమ్,
అచిన్తయ న్తి వై దేహీ అశోకవనికాం గతా. ౩౦
న్యవర్తత తతో రామో మృగం హత్వా మహావనే,

నివర్తమానఞ్చ శకున్తో దృష్ట్వా గృధ్రం ప్రనన్యదే. ౩౧

గృధ్రం హతం తదా దృష్ట్వా రామఞ్చ ప్రియసఖం పితుః,
మార్గమాణ స్తు వై దేహీం రాఘవ స్సహలక్ష్మణః. ౩౨
గోదావరీ మనుప్రాప్య దదర్శోద్దేశాం శ్చ పుష్పితాన్,
ఆసేదతు ర్మహారణ్యే కబన్ధం నామరాక్షసమ్. ౩౩

తతఞ్చ కబన్ధవచనా ద్రామ స్సత్యపరాక్రమః,
ఋశ్యమూకం గిరిం గత్వా సుగ్రీవేణ సమాగతః. ౩౪
తయో స్సమాగమా త్పూర్వం ప్రీత్యా హార్దో వ్యజాయత,

భ్రాత్రా నిరస్తఞ్చ క్రుద్ధేన సుగ్రీవో వాలినా పురా ౩౫

ఆ రావణుండు సీతను రక్షించుటకై యడ్డపడిన జటాయువును గృధ్ర రాజును బోరఁజంపి బలాత్కారంబున సీతం దీకొని వేగంబునంబోయెను.

ఆంతఁ బ్యాపారాగులు నసమానులునగు వానరులు ఋశ్యమూకపర్వతంబుపైనుండి సీత నపహరించుకొనిపోవుచున్న రాక్షసనాథుఁడగు రావణుని ఆశ్చర్యపడి చూచిరి. 32

ఆంతి లోకములనన్నింటిని బాధించి యణఁచినట్టి రావణుఁడు సీతతో లంకాపురిం బ్రవేశించెను. 33

రావణుఁడు సీతకు బంగారపు పూఁతగల సుందరమయిన విశాలమంది రంబున నునిచి మంచిమాటల నాశ్వాసించెను. 34

సీతాదేవి యారావణునిమాటలు తృణంబుగాఁ దలఁచి యతని సరకు సేయకపోవుటయు రావణుండామెను ఆశోకవనంబున నుంచెను 35

అంతి రాముం డమ్మహారణ్యంబున నాకాంచనమృగంబును వధించి యాశ్రమంబునకు వచ్చెను.

రాముండాశ్రమంబునకువచ్చి సీతంగానక మాతుఁడైన జటాయువుం జూచి గాఢము నొందెను. 36

రాముఁడు లక్ష్మణసహితుఁడై తనతండ్రికిఁ గూరిమి చెలికాఁడగు జటాయువునకు సంస్కారంబుగావించి సీతాదేవిని వెదకుచు గోదావరీనదీ తీరంబునందును బుష్పితంబులగు వనప్రదేశంబులందును సంచరించెను. 37

ఆరామలక్ష్మణులు మహారణ్యంబునఁ బోవుచుఁ గబంధుండను రాక్షసుంగాంచిరి. 38

అంతి సత్యపరాక్రముఁడగు రాముఁడు కబంధునివచనంబున ఋశ్యమూకపర్వతంబునకుఁబోయి యచట సుగ్రీవునితో సమాగమంబు నొందెను.

ఆరామ సుగ్రీవులు పరస్పరము సమాగమునొందుటకు మున్నె ఒకరి మీఁద నొకరికి స్నేహముగలిగి మనంబున సఖ్యంబు నపేక్షించియుండిరి.

మున్ను ఆన్న తమ్ముఁడవలిక్రుద్ధుండై సుగ్రీవుని రాజ్యంబు వెడలఁగొట్టి నాఁడు. 39

ఇతరేతరసంవాదా త్ప్రగాఢం ప్రణయ స్తయోః,

రామస్య బాహువీర్యేణ స్వరాజ్యం ప్రత్యపాదయత్. 31

వాలినం సమరే హత్వా మహాకాయం మహాబలమ్,
సుగ్రీవ స్థ్సాపితో రాజ్యే సహిత స్సర్వవానరైః 32

రామాయ ప్రతిజానీతే రాజపుత్ర్యా శ్చ మార్గణమ్,

ఆదిష్టా వానరేన్ద్రేణ సుగ్రీవేణ మహాత్మనా. 33
దశకోట్యం స్తవజ్ఞానాం సర్వాం ప్రస్థాపితా దిశః,
తేషాం నో విప్రకృష్టానాం విన్ధ్యేపర్వతస త్తమే. 34
భృశం శోకాభితప్తానాం మహా న్కాలో2త్యవర్తత,

భ్రాతా తు గృధ్రరాజస్య సంపాతి ర్నామ వీర్యవాన్. 80
సమాఖ్యాతి స్మ వసతిం సీతాయా రావణాలయే,
సో2హం శోకపరీతానాం దుఃఖం తద్జ్ఞాతినాం నుదన్. 81
ఆత్మవీర్యం సమాస్థాయ యోజనానాం శతం ప్లుతః,

తత్రాహ మేకా మద్రాక్ష మశోకవనికాం గతామ్. 82
కౌశేయవస్త్రాం మలినాం నిరానన్దాం దృఢవ్రతామ్,

తయా సమేత్య విధివ త్పృష్ట్వా సర్వ మనిన్దితామ్. 83
అభిజ్ఞానం చ మే దత్త మర్చిష్మాన్ స మహామణిః,

ఆరామసుగ్రీవులు పరస్పరము సంభాషింప వారిస్నేహము అంతకంతకు అతిశయించినది.

రాముని భుజపరాక్రమంబు చెప్పున సుగ్రీవుడు మరలం దనరాజ్యంబునొందెను. 3౬

రాముడు మహాకాయుడును మహాబలశాలియునగు వాలిని యుద్ధంబున వధించి సుగ్రీవుని సమస్తవానరసమేతుం గావించి వానరరాజ్యంబున కధిపతింజేసెను. 3౭

అంత సుగ్రీవుండు సీతాదేవిని వెదకించెదనని రామునితోఁ బ్రతిజ్ఞ గావించెను.

మహాపరాక్రమశాలియగు వానరేంద్రుఁడు సుగ్రీవుఁడు సీతాదేవిని వెదకుటకై పదికోట్లవానరవీరుల నాజ్ఞాపించి నాలుగుదిక్కులకుం బంపెను.

అట్లు సీతాదేవిని వెదకుటకై పంపఁబడినవారిలో మేము పర్వతోత్తమంబగు వింధ్యంబునందె బహుదూరముపోయి దారితెలియక పరమదుఃఖితులమయియుండఁగా మాకుఁ బెద్దకాలము అతిక్రమించినది 3౯

జటాయువుయొక్క అన్నయయిన పరాక్రమవంతుఁడగు సంపాతి సీతాదేవి లంకయందు రావణునింట నున్నదని మాకుఁ జెప్పెను. ౪౦

అప్పుడు నేను బంధువులగు వానరులందఱు పరమదుఃఖితులయియుండుటంజూచి వారిదుఃఖంబు నివారించుటకై నాదుబలంబు నవలంబించి నూఱుయోజనంబుల వైశాల్యముగల సముద్రంబు దాఁటితిని. ౪౧

ఆరావణునిగృహంబున ఆశోకవనంబను వనంబునందు మున్ను గట్టిన పట్టుపుట్టంబుతో మలినాంగియై సంతోషంబు దక్కి పాతివ్రత్యవ్రతమును మాత్రము దృఢముగా నవలంబించినదై యొక్కతె యయియున్న సీతాదేవిం జూచితిని. ౪౨

నేను యథావిధిగా నాసీతాదేవిని సందర్శించి యనిందితురాలగునా మెను సమస్తవృత్తాంతము నడిగి తెలిసికొని స్తుతుంచి నాచేత రాముఁడిచ్చి

అభిజ్ఞానం మణిం లబ్ధ్వా చరితార్థోఽహ మాగతః. ౪౪

మయోచ వున రాగమ్య రామ స్యాక్లిష్టకర్మణః,
అభిజ్ఞానం మయా దత్త మర్చిష్మాన్ స మహామణిః. ౪౫

శ్రుత్వాతు మైథిలీం హృష్ట స్త్వాశ్వసంచేచ జీవితమ్,
జీవితాన్త మనుప్రాప్తగ పీత్వాఽమృత మి వాతురః. ౪౬

ఉద్యోజయిష్య న్నుద్యోగం దధ్యౌ కాపం వధే మనః,
జిఘాంసు రివ లోకాన్తే సర్వాన్ లోకా న్స్వభావసుః. ౪౭

తత స్సముద్ర మాసాద్య నళం సేతు మకారయత్,
అతర త్కపివీరాణాం వాహినీ తేన సేతునా. ౪౮

ప్రహస్త మవధీ న్నీలః కుమ్భకర్ణం తు రాఘవః,
లక్ష్మణో రావణసుతం స్వయంరామస్తు రావణమ్. ౪౯

సళక్రేణ సమాగమ్య యమేన వరుణేన చ,
మహేశ్వరస్వయమ్భూభ్యాం తథా దళరథేన చ. ౫౦
తైశ్చ దత్తవరః శ్రీమా న్ఋషిభి శ్చ సమాగతః,
సురర్షిభి శ్చ కాకుత్స్థో వరా న్లేభే పరన్తపః. ౫౧
స తు దత్తవరః ప్రీత్యా వానరైశ్చ సమాగతః,
పుష్పకేణ విమానేన కిష్కిన్ధా మభ్యుపాగమత్. ౫౨

పంపిన కాంతిమంతంబగు మహామణితోఁ గూడిన యంగుళీయకమును ఆమెకు ఒసంగితిని ౪౩

నేను మరల సీతాదేవినొద్దనుగూడ గుఱుతుకై యొకరత్నము దీసికొని కృతార్థుఁడనై వచ్చితిని. ౪౪

నేను మరలవచ్చి ఎవ్వరికిని ఎంతమాత్రము దుఃఖముగలిగింపని రామునిసందర్శించి యాయనకు గుఱుతుగా సీతాదేవియొసంగిన కాంతిమంతంబగు నమ్మహనీయరత్నము నిచ్చితిని. ౪౫

రోగంబుపైకొని ప్రాణంబులు వెడలఁ బోవునప్పుడు అమృతపానంబునంజేసి రోగి మరలజీవించునట్లు రాముండు సీతాక్షేమంబువిని సంతుష్టుఁడై జీవితంబుపయి నాశవహించెను. ౪౬

రాముం డంత లంకాగమన ప్రయత్నంబుచేసి మనంబున రావణుని వధించుతమకంబు మిన్నులగొనఁ బరమోద్ధతుఁడై మున్లోకంబుల దహించుటకై నాఁటిన ప్రలయకాలాగ్నివలె వర్ధిల్లెను. ౪౭

అంత రఘువీరుఁడు సముద్రంబుఁజేరి నభంబునిచే సముద్రములో సేతువు కట్టించెను. ఆసేతువుమీఁదనె వానరసైన్యమంతయు సముద్రమునుదాఁటెను. ౪౮

రాక్షస సేనానాయకుఁడయిన ప్రహస్తుని నీలుఁడు వధించెను. కుంభకర్ణుని రాముఁడు పరిమార్చెను. ఇంద్రజిత్తును లక్ష్మణుఁడు పరిమార్చెను. రావణుని రాముండె వధించెను. ౪౯

అంత దేవేంద్రుండును యముండును వరుణుండును శివుండును బ్రహ్మయు స్వర్గస్థుండను దశరథుండును శత్రువుల వధించినవాఁడను శ్రీమంతుండునగు రామునొద్దకువచ్చి యతనికి వరములొసంగిరి. ఋషులును దేవర్షులును వచ్చి రామునకు వరములిచ్చిరి ౫౦,౫౧

రాముఁడట్లు దేవతలవలన వరములు వడసి వానిచే యుద్ధమున మృతులయిన వానరుల మరల బ్రతికించి వారలతోనుం గూడినవాఁడై సంతుష్టుండై పుష్పకవిమానం బారోహించి కిష్కింధాపురికి వచ్చెను. ౫౨

తం గఙ్గాం పున రాసాద్య వసన్తం మునిసన్నిధౌ,
అవిఘ్నం పుష్యయోగేన శ్వో రామం ద్రష్టు మర్హసి. ౨౩

తత స్తు సత్యం హనుమద్వచో మహా
న్నిశమ్య హృష్టో భరతః కృతాఞ్జలిః,
ఉవాచ వాణీం మనసః ప్రహర్షిణీం
చిరస్య పూర్ణః ఖలు మే మనోరథః. ౨౪

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డ ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః.

త్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః.

శ్రుత్వా తు పరమానన్దం భరత స్సత్యవిక్రమః,
హృష్ట మాజ్ఞాపయామాస శత్రుఘ్నం పరవీరహా. ౧

దైవతాని చ సర్వాణి చైత్యాని నగరస్య చ,
సుగన్ధమాల్యై ర్వాదిత్రై రర్చన్తు శుచయో నరాః. ౨

సూతాః స్తుతిపురాణజ్ఞా స్సర్వే వైతాళికా స్తథా,
సర్వే వాదిత్రకుశలా గణికా శ్చాపి సఙ్ఘశః. ౩
అభినిర్యాన్తు రామస్య ద్రష్టుం శశినిభం ముఖమ్,

భరతస్య వచః శ్రుత్వా శత్రుఘ్నః పరవీరహా. ౪
విష్టీ రనేకసాహస్రా శ్చోదయామాస వీర్యవాన్,

సమీకురుత నిమ్నాని విషమాణి సమాని చ. ౫

ఆ రాముండు ఇప్పుడు మరల గంగాతీరంబునొంది భరద్వాజాశ్ర మంబునందు భరద్వాజ సన్నిధానంబున నున్నాఁడు. కేపు పుష్యనక్షత్రం బున నీవతని నిర్విఘ్నంబుగాఁ జూడఁగలవు. అని హనుమంతుఁడు భరతు నితోఁ జెప్పెను. ౪౩

ఆంత భరతుండు సత్యంబును మహార్థంబునగు హనుమంతు వచనంబు విని పరమసంతుష్టుఁడై చేమోడ్పుగావించి "బహుకాలంబునకు నామనోర థంబీడేఱెను" అని సంతోషకరంబగు వచనంబుపలికెను. ౪౪

నూటయిరువదితొమ్మిదనసర్గము.

నూటముప్పదవసర్గము.

సత్యసంధాక్రముఁడును శత్రువీరులవధించువాఁడనగు భరతుఁడు పర మానందకరంబగు హనుమంతువచనంబు విని సంతోషంబున (సంతుష్టుఁ డగు) శత్రుఘ్నుంజూచి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౧

స్నానాదులం బరిశుద్ధులయి పురుషులు సమస్తవేషతిలను బట్టణమం దలి చతుష్పథములందు ధూపములను మంచివాసనగల గంధములచేతను పుష్పమాలిక లచేతను వాద్యములచేతనుం బూజింతురుగాక. ౨

స్తోత్రములంగను బురాణకథలందును బండితులయిన స్తుతిపాఠకులును పురంబుననుండు వైతాళికులందును వాద్యంబులు వాయించుటయంగు నేర్పుగలవారిలందఱును గుంపులుగుంపులుగా వేశ్యలను చంద్రసుందరం బగు రామునిముఖంబుఁ జూచుటకు బయలుదేఱుగురుగాక. అని భరతుఁడు శత్రుఘ్నున కాజ్ఞాపించెను. ౩

భరతు నాజ్ఞ విని శత్రువీరుల సధించువాఁడును మహాపరాక్రమశా లియునగు శత్రుఘ్నుఁడు కూలివాండ్రను బెక్కువేలసుందిని బిలిపించి యిట్లని యాజ్ఞాపించెను. ౪

నందిగ్రామమునుండి యయోధ్యవఱకు పల్లములఁగు మట్టివోసినయు

స్థలాని చ నిరస్యన్తాం నన్దిగ్రామా దితఃి పరమ్,

సిఞ్చన్తు పృథివీం కృత్స్నాం హిమశీతేన వారిణా. ౬
తతోఽభ్యనకీర న్త్యన్యే లాజైఃి పుష్పైశ్చ సర్వశః,
సముచ్ఛ్రితపతాకా స్తు సర్వాయఃి పురవరోత్తమే ౭
శోభయన్తు చ వేశ్మాని సూర్య స్యోదయనం ప్రతి,

స్రగ్దామభి ర్ముక్తపుష్పైః సన్నద్ధైఃి పఞ్చవర్ణకైఃి. ౮
రాజమార్గ మసమ్బాధం కిరన్తు శతిశో నరాఃి,

రాజదారా స్తథాఽమాత్యా స్సైన్యా స్సేనాగణాజ్ఞనాఃి. ౯
బ్రాహ్మణాశ్చ స రాజన్యాఃి శ్రేణీముఖ్యా స్తథా గణాఃి,

ధృష్టిర్జయన్తో విజయ స్సిద్ధార్థో హ్యర్థసాధకఃి. ౧౦
అశోకో మన్త్రపాలశ్చ సుమన్త్ర శ్చాపి నిర్ఋయుఃి,
మత్తైర్నాగసహస్రైశ్చ శాతకుమ్భవిభూషితైఃి. ౧౧

అపరే హేమకక్ష్యాభి స్సగజాభిరకరేణుభిఃి,
నిర్ఋయు స్తురగాక్రాన్తై రథైశ్చ సుమహారథాఃి. ౧౨

శక్తిష్టిసహస్రాణాం సర్వజానాం పతాకినామ్,
తురగాణాం సహస్రైశ్చ ముఖ్యై ర్ముఖ్యనరాన్వితైఃి. ౧౩
పదాతీనాం సహస్రైశ్చ వీరాణి పరివృతా యయుఃి,

మిట్టపల్లములను సరిచేసియు మిట్టలను ద్రవ్వి యొత్తివేసియు భూమియుం
తయు సముముగాఁ జేయువలెను ౫

మఱికొందఱు భూమినంతటను మంచువంటి చల్లనినీళ్ళచేఁ దడిపి
యంత నంతటను బేలాలును బూలునుం జల్లఁగురు గాక. ౬

సూర్యోదయమగునంతిలోపల సువ్యవస్థితంబులలోను ఉత్తమయిన
యయోధ్యాపురంబునందు మార్గంబులను ధ్వజంబులచే నలంకరింతురుగాక
గృహంబులకును జక్కఁగా నలంకారము సేయుదురు గాక. ౭

ఆ నేపులు మనుష్యులచేరి విశాలంబగు రాజమార్గంబుచందంతును
పుష్పతోరణములు గట్టియు విపణులు చల్లి రు సుగంధంబులు చిలికియు
అయిదువన్నెలుగల చూర్ణములచే ముగ్గులు పెట్టియు నలంకారము గావింపవ
లెను. ఆని శత్రుఘ్నుండు పనిచాండ్రకు నాజ్ఞాపించెను. ౮

రాజభార్యలను మంత్రులను సైనికులను సైనికభార్యలను బ్రాహ్మ
ణులను తక్కిన ప్రజలను సమూహాములలో నుత్తమోత్తములైనవారిని ఆసమూ
హములవారును రామదర్శనంబునకై వెడలిరి ౯

ధృష్టియు జయంతుఁడును విజయుండును సిద్ధార్థుండును ఆర్యసాధకుఁ
డును ఆశోకుఁడును మంత్రపాలుఁడును సుమంత్రుఁడును కాంచనాభరణా
లంకృతంబులయిన మత్తగజంబులయుత్తమాశ్వంబులు వేసవేలుగా ముంగు
నువెనుకను అలంకరింప బ డుచుండఁదేతెరి. ౧౦,౧౧

కొందఱు రాజబంధువులు నడుమునకు బంగారపు మొలనూఁటినవియు
మకరాకృతులతోఁ గూడినవిరూపనకు నాఁడేనుంగుల నారోహించి వెడలిరి.
మఱికొందఱు మహోక్షములు సుందరాశ్వములు పూర్ణరథముల నారోహించి
బయలుదేఱిరి. ౧౨

శక్తులను అస్త్రములను బ్రాసములను జేతులందాల్చిన పదాతులు వెక్కు
వేలమందియు ధ్వజాద్యలంకృతములను నుత్తమాశ్వముల నారోహించిన గుఱ్ఱ
పుజోగులలో నుత్తములయినవారిని వెక్కువేలమందియుఁ బరివేష్టింప వీరు
లునడచిరి. ౧౩

తతో యానా న్యుపాకూఢా స్సర్వా దశరథస్త్రియః. ౧౪
కౌసల్యాం ప్రముఖే కృత్వా సుమిత్రాం చాపి నిర్యయుః,
కైకేయ్యా సహితా స్సర్వా నన్దిగ్రామ ముపాగమన్. ౧౫

కృత్స్నం చ నగరం తత్తు నన్దిగ్రామ ముపాగమత్,

అశ్వానాం ఖురశబ్దేన రథనేమిస్వనేన చ. ౧౬
శఙ్ఖదున్దుభినాదేన సఞ్చచాలేవ మేదినీ,

ద్విజాతిముఖ్యై ర్గర్హ్యాత్మా శ్రేణీముఖ్యై స్సనైగమైః. ౧౭
మాల్యమోదకహస్తైశ్చ మన్త్రిభి ర్భరతో వృతః,
శఙ్ఖభేరీనినాదైశ్చ వన్దిభి శ్చాభినన్దితః. ౧౮
ఆర్యపాదా గృహీత్వా తౌ శిరసా ధర్మకోవిదః,
పాణ్డురం ఛత్ర మాదాయ శుక్లమాల్యోపశోభితమ్. ౧౯
శుక్లేచ వాలవ్యజనే రాజార్హే హేమభూషితే,
ఉపవాసకృశో దీన శ్చీరకృష్ణాజినామ్బరః. ౨౦
భ్రాతు రాగమనం శ్రుత్వా శతూర్వం హర్ష మాగతః,
ప్రత్యుద్యయౌ తతో రామం మహాత్మా సచివై స్సహ. ౨౧

సమీక్ష్య భరతో వాక్య మువాచ పవనాత్మజమ్,
కచ్చి న్నఖలు కాపేయీ సేవ్యతే చలచిత్తతా. ౨౨

అంత దశరథునిభార్యలందఱు పల్లకీల నారోహించి కౌసల్యను సుమిత్రను ముందిడికొని బయలువెడలిరి ౧౪

కైకేయీసహితంబుగా దశరథుని భార్యలందఱు నందిగ్రామంబునకు వచ్చిరి. ౧౫

అయ్యయోధ్యానగరములోనుండు సమస్తప్రజలును అపుడు నందిగ్రామమునకు వచ్చిరి.

అంతఁ జతురంగసైన్యంబులు నడచుసప్పుడు గుఱ్ఱంబుల ఖురధ్వనులును రథనేమిధ్వనులును శంఖభేరీనినాదంబులును భూమిం బెకలించునో యన్నట్లు చెలరేఁగినవి. ౧౬

అంతఁ బరమధార్మికుండును సమస్తధర్మంబులుం దెలిసినవాఁడును మహానుభావుండును ఉపవాసంబులు సేయుచుఁ గృశించియున్నవాఁడును నారచీరలును కృష్ణాజినంబులును ధరించియున్నవాఁడును ఎల్లప్పుడును దుఃఖితుండై యే యున్నవాఁడైను ఆంతఃపురమున్న రాము నాగమనంబు వానిమంతువలన విని సంతోషంబు చూచినవాఁడునగు భరతుండు, బ్రాహ్మణోత్తములును నైగములును ఆయోధ్యాసమూహంబులఁ దలమనుష్యులయినవారలును బరివేష్టించి నడువ, మంత్రులు మూల్యంబులను గుడుములును జేకొని వెంబడింప శంఖభేరీధ్వనులు పోరుకలఁగ స్తుతిపాఠకులు గావింపు స్తోత్రధ్వనులతియిల్ల రామపాదుకలు దలమోఁచుకొని తెల్లనిమూల్యములచే నలంకృతంబగు శ్వేతచ్ఛత్రంబును కాంచనదండముతో నొప్పుచున్న రాజచిహ్నంబులగు ధవళచామరంబులను దీసికొని మంత్రిసహితంబుగా రాము నెదుర్కొనఁ బోయెను. ౧౭-౨౧

భరతుఁడు కొంతదడవు నిరీక్షించి వాయుపుత్రుండగు హనుమంతుం జూచి యిట్లనిపలికెను.

నీవు వానరులకు సాధారణమయిన చిత్తచాపలమునొంది రాముఁడు వచ్చుచున్నాఁడని చెప్పితివాయేమి? ౨౨

నహి పశ్యామి కాకుత్స్థం రామ మార్యం పరంతపమ్,
కచ్చి న్న ఖలు దృశ్యన్తే వానరాణి కామరూపిణః. 13

అథైన ముక్తో వచనే హనుమా నిద మబ్రవీత్,
అర్థం విజ్ఞాపయ న్నేవ భరతం సత్యవిక్రమమ్. 14

సదా ఫలా న్మూలసమితాన్ పృథూన్ స్రోప్య మధుస్రవాన్,
భరద్వాజప్రసాదేన మత్తభ్రమరనాదితాన్. 15

తస్య చైష వరో దత్తో వాసవేన పరంతప!,
ససైన్యస్య తథాఽఽతిథ్యం కృతం సర్వగుణాన్వితమ్. 16

నిస్సృన శ్రూయతే భీమణి ప్రహృష్టానాం వనౌకసామ్,
మన్యే హానరసేనా సా నదీం తరతి గోమతీమ్ 17

రజోవర్షం సముద్భూతం పశ్య వాలుకిసీం ప్రతి,

మన్యే సాలవనం రమ్యం లోలయ న్తి ప్లవంగమాః. 18

తదేత ద్దృశ్యతే దూరా ద్విపులం చన్దనసన్నిభమ్,

ఏలయనఁగాకకుత్స్థవంశమునఁ బుట్టినవాఁడును బూజనీయుండును శత్రువుల వధించువాఁడునగు రాముండింకను అగపడలేదే? కామరూపులగు వానరులును ఇంకఁ గాలేదే యేమి? అని భరతుండు హనుమంతునితోఁ బెల్పెను. ౨౩

అంత భరతునివాక్యంబు విని హనుమంతుఁడు సత్యపరాక్రముఁడగు భరతునకు రాముండును వానరులును వచ్చుటకు ఆలస్యమగుటకుఁ గారణమును దెలుపుచు నిట్లనిపలికెను. ౨౪

భరద్వాజు ననుగ్రహంబునంజేసి వృక్షంబులన్నియు నెల్ల ప్పుడు ఫలములు గలవై పుష్పించినవై తుమ్మెదలు మదించి వాదంబులఁ జేయుం దేనియలు స్రవించుచుండుటఁబలన వానరులందఱు పరమానందంబు నొందియున్నారు. ౨౫

శత్రువులఁ దపింపఁజేయునట్టి భరతుఁడా! వానరులున్నచోట వృక్షంబులన్నియు నకాలంబునను ఫలించియుండునట్లు దేవేంద్రుండును రామునకు వరమొసఁగెను. అట్లు భరద్వాజమహర్షియు వృక్షంబులన్నియు నిపుడు పుష్పించియు ఫలించియుఁ దేనియలు గాఁజుండునట్లు అనుగ్రహించి, రామునకును సమస్తవానరసైన్యములకును సర్వసమృద్ధమయిన విందు గావించెను. ౨౬

వానరులు సంతోషంబునం గావించు భీయంకరమయిన కోలాహల ధ్వనియల్లదె వినంబడుచున్నది. అవ్వానరసేన యిప్పుడు గోమతీనదిని దాఁటుచుండునని తలంచెదను. ౨౭

వాలుకినీనదియందు దుమ్ము రేఁగినది చూడుము. వానరులు వాలుకినీనది దాఁటుచుందురని తలఁచెదను.

వానరులు ఇప్పుడు రమణీయమగు సాలవనంబున వృక్షంబులు కదలించుచు విహారముసేయుచుందురని తలంచెదను. ౨౮

నిర్మలంబును చంద్రునివలె వెలుంగుచున్నదియు బ్రహ్మదేవునిచే మన

విమానం పుష్పకం దివ్యం మనసా బ్రహ్మనిర్మితమ్. ౨౯
రావణం బాన్ధవై స్సార్ధం హత్వా లబ్ధం మహాత్మనా,

తరుణాదిత్యసంకాశం విమానం రామవాహనమ్. ౩౦
ధనదస్య ప్రసాదేన దివ్య మేత న్మనోజవమ్,

ఏతస్మి న్భ్రాతరా వీరా వై దేహ్యా సహ రాఘవౌ. ౩౧
సుగ్రీవశ్చ మహాతేజా రాక్షసశ్చ విభీషణః,

తతో హర్షసముద్భూతో నిస్వనో దివ మస్పృశత్. ౩౨
స్త్రీబాలయువవృద్ధానాం రామోఽయ మితి కీర్తితే,

రథకుఞ్జరవాజిభ్య స్తేఽవతీర్య మహీం గతాః. ౩౩
దదృశు స్తం విమానస్థం నరా స్సోమ మివామ్బరే,

ప్రాఞ్జలి ర్భరతో భూత్వా ప్రహృష్టో రాఘవోన్ముఖః. ౩౪
స్వాగతేన యథార్హేణ తతో రామ మపూజయత్,

మనసా బ్రహ్మణా సృష్టే విమానే భరతాగ్రజః. ౩౫
రరాజ పృథుదీర్ఘాక్షో వజ్రపాణి రివాపరః,

తతో విమానాగ్రగతం భరతో భ్రాతరం తదా. ౩౬
వవన్దే ప్రయతో రామం మేరుస్థ మివ భాస్కరమ్,

తతో రామాభ్యనుజ్ఞాతం తద్విమాన మనుత్తమమ్. ౩౭

సంకల్పమాత్రంబున నిర్మింపఁబడినదియు రాముఁడు రావణుని బంధుసహితం
బుగా వధించి సంపాదించినదియునగు నాదివ్యమయిన పుష్పకవిమానం బది
గో దూరంబునఁ గానఁబడుచున్నది. 29

ఇప్పుడు రామునకు వాహనమయిన బాలసూర్య ప్రకాశంబునొందివ్యం
బును మనోవేగంబునను నీపుష్పకవిమానము బ్రహ్మదేవు ననుగ్రహంబునఁ గు
బేరునకు లభించెను. 30

సీతాదేవియు వానరులగు రామలక్ష్మణులను మహాపరాక్రమశాలియగు
సుగ్రీవుండును రాక్షసరాజు విభీషణుండును ఇవ్విమానంబునం గూర్చుండి
యున్నారు. ఆని హనుమంతుండు భరతునితోఁ జెప్పెను. 31

అంత "ఇదిగో రాముండు వచ్చినాఁడు" ఆని మాటపుట్టినంతనె స్త్రీ
లు బాలురు యౌవనవంతులు వృద్ధులఁ సంతోషంబునం గావించుకోలాహల
ధ్వని నింగిముట్టి చెలంగెను. 32

ఆమనుజులందఱు రథములు ఏనుంగులు గుఱ్ఱములు మున్నగు వాహన
ములనుండి డిగ్గి నేలపై నిలుచుండి ఆకాశంబునఁ జంద్రుండు శోభిల్లినట్లు
పుష్పకవిమానంబునం దేజరిల్లుచున్నరాముం జూచిరి 33

అంత భరతుఁడు పరమసంతోషంబున రామునకెదురుగా నిలిచి చేతు
లుమోడ్చి "ప్రతిజ్ఞాదప్పక మాకందఱకు శుభంబగలుగునట్లు విజయం చేసి
తివి" ఆని రాముని గొనియాడి పూజించెను 34

భరతాగ్రజుండగు రాముండు విశాలములును దీర్ఘములునగు నేత్రం
బులతోఁ గూడినవాఁడై బ్రహ్మమానససృష్టి యయిన యద్దివ్యవిమానంబునం
గూర్చుండి రెండవదేవేంద్రునిపగిది శోభిల్లెను. 35

అంత సప్పుడుభరతుండు మేరుపర్వతంబుపైనుండుసూర్యుని నమస్కా
రించునట్లు పుష్పకవిమాన శిఖరంబునన్న రామునఁబరిశుద్ధమయిన హృద
యంబుతో నమస్కరించెను. 36

అంత హంసప్రతిమలతోఁ గూడినదియు మహావేగంబును ఉత్తమంబు

హంసయుక్తం మహావేగం నిష్పపాత మహీతలే,
ఆరోపితో విమానం తద్భరత స్సత్యవిక్రమః ౩౬
రామ మాసాద్య ముదితశ్చ పున రేవాభ్యవాదయత్,

తం సముత్థాప్య కాకుత్స్థ శ్చిర స్యాక్షీపథం గతమ్. ౩౭
అఙ్కే భరత మారోప్య ముదితశ్చ పరిషస్వజే,

తతో లక్ష్మణ మాసాద్య వై దేహీం చాభ్యవాదయత్. ౪౦
అభివాద్య తతః ప్రీతో భరతో నామ చాబ్రవీత్,
సుగ్రీవం కైకయీపుత్రో జామ్బవన్తం తథాఽఙ్గదమ్ ౪౧
మైన్దం చ ద్వివిదం నీల మృషభం పరిషస్వజే,
సుషేణం చ నళం చైవ గవాక్షం గన్ధమాదనమ్. ౪౨
శరభం పనసం చైవ భరతశ్చ పరిషస్వజే,
తే కృత్వా మానుషం రూపం వానరాశ్చ కామరూపిణః. ౪౩
కుశలం సర్వమపృచ్ఛం స్తే ప్రహృష్టా భరతం తదా,

అ థాబ్రవీ ద్రాజపుత్ర స్సుగ్రీవం వానరర్షభమ్. ౪౪
పరిష్వజ్య మహాతేజా భరతో ధర్మ్మణాం వరః,

త్వ మస్మాకం చతుర్ణాం తు భ్రాతా సుగ్రీవ! పఞ్చమః. ౪౫
సౌహృదా జ్జాయతే మిత్ర ముపకారోఽరిలక్షణమ్,

విభీషణంచ భరత స్సాన్త్వం వాక్య మథాబ్రవీత్. ౪౬

దిష్ట్యా త్వయా సహాయేన కృతం కర్మ సుదుష్కరమ్,

నగు నవ్విమానంబు రామునసుమతిమోద నేలకు వ్రాలెను. ౩౭

సత్యపరాక్రముఁడగు భరతుని రాముండు పుష్పకవిమానంబుపై నె క్కించుటయు నతండు రామునిసమీపంబునొంది సంతుష్టుండై మరల రాము నకు నమస్కారంబు గావించెను. ౩౮

రాముండు బహుకాలమునకుఁ గన్నులకుఁబండువుగా సందృష్టుఁడైన తమ్ముని భరతునిఎత్తి తనతొడపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని పరమానందంబునఁ గవుఁగిలించుకొనెను. ౩౯

అంత భరతుండు లక్ష్మణుని సంభావించి సీతాదేవికి సమస్కరించి సం తోషంబునం దననామధేయంబుగూడ వచించెను. ౪౦

భరతుండు సుగ్రీవుని జాంబవంతుని అంగదుని మైందద్వివిదులను న లుని బుషభుని గౌఁగిలించుకొని సంభావించెను. ౪౧

భరతుండు సుషేణుని నలుని గవాక్షుని గంధమాదనుని శరభుని బన సుని గౌఁగిటంజేర్చి యాదరించెను. ౪౨

కామరూపులగు వానరులందఱు భరతసమాగమంబునకుఁ జ్నె మనుష్య రూపంబు ధరించియుండిరిగావున భరతునిఁజూచి వారలు పరమసంతుష్టులయి క్షేమంబడిగిరి. ౪౩

అంత మహాతేజుండగు భరతుఁడు వారలలో వెల్లనుత్తముండును రాచకొను రుండు నగుభరతుఁడు వానరోత్తముని సుగ్రీవుని మరలఁ గౌఁగిలించుకొని యతనితో నిట్లని పలికెను. ౪౪

సుగ్రీవా! నీవు మాకులపురుషుడవు అయిదవతోడంబుట్టువైతివి; లో కంబున నుపకారము గావించినవాఁడు మిత్రుఁడగును; అపకారముచేసినవాఁ డు శత్రువగును అని భరతుఁడు సుగ్రీవునితోఁ బలికెను. ౪౫

అంత భరతుండు విభీషణునిఁ జూచి సామవచనంబున నిట్లని పలికెను. ౪౬

మాభాగ్యవశంబున నీవు రామునకు సహాయుండవై గొప్పకార్యము

శత్రుఘ్నశ్చ తదా రామ మభివాద్య సలక్ష్మణమ్. ౪౭
సీతాయా శ్చరణౌ పశ్చా ద్వినయా దభ్యవాదయత్,
రామో మాతరి మాసాద్య విషణ్ణాం శోకకర్శితామ్. ౪౮
జగ్రాహ ప్రణతస్య పాదౌ మనో మాతుశ్చ ప్రసాదయన్,

అభివాద్య సుమిత్రాంచ కైకేయీంచ యశస్వినీమ్. ౪౯
స మాతృశ్చ తత స్సర్వాశ్చ పురోహిత ముపాగమత్,

స్వాగతం తే మహాబాహో! కౌసల్యానన్దనన్దన!. ౫౦
ఇతి ప్రాఞ్జలయ స్సర్వే నాగరా రామ మబ్రువన్,

తా న్సర్వాఞ్జలిసహస్రాణి ప్రగృహీతాని నాగరైః. ౫౧
ఆరోహా నీవ పద్మాని తపర్మ భరతాగ్రజః,
పాదుకే తే తు రామస్య గృహీత్వా భరత స్స్వయమ్ ౫౨
చరణాభ్యాం సచేన్ద్రస్య యోజయామాస ధర్మవిత్,

అబ్రవీచ్చ తదా రామం భరత స్సకృతాఞ్జలిః. ౫౩

ఏత త్తే రక్షితం రాజ న్రాజ్యం నిర్యాతితం మయా,

అద్య జన్మ కృతార్థం మే సంవృత్తశ్చ మనోరథః. ౫౪
యత్త్వాం పశ్యామి రాజాన మయోధ్యాం పున రాగతమ్,

గావించితివి. అని భరతుండు విభీషణునితోఁ బలికెను.

ఆస్వాదు భరతుండును రామునకును లక్ష్మణునకును నమస్కారము గావించి పిమ్మట సీతాదేవిపాదములకు సవినయంబుగాఁ బ్రణమిల్లెను. ౪౭

రాముండు పరమదుఃఖితురాలును దుఃఖంబుచేఁ గృశించియున్నది యగు తనతల్లి కౌసల్యయొద్దకుఁబోయి మున్నామె పోవలదన్నను వినక తానరణ్యమునకుఁ బోయెంగావున నిపుడామె మనసునకుఁ బ్రసాదంబు గలుగునట్లు యామెపాదంబులుపట్టి నమస్కారము గావించెను. ౪౮

రాముండు సుమిత్రకును కీర్తిశాలినియగు కైకేయికిని దక్కిన తల్లుల కందఱికిను నమస్కరించి యంతఁబురోహితుండగు వసిష్ఠమహర్షికి నమస్కారంబు గావించెను. ౪౯

పౌరులందఱు రాముండూచి చేతులుమోడ్చి "మహానుభావుఁడా! కౌసల్యాదేవి యానందంబును వృద్ధిఁబొందించునట్టి సుపుత్రుఁడా! నీకు స్వాగతమగుఁగాక" అనిపలికిరి ౫౦

తానసూయెగ్గలాలెనన్న యాపౌరులు గావించిన పెక్కువేల చేమోడ్పులను రాముండు చూచి యాదరించెను ౫౧

సమస్తసద్గర్హములుం దెలిసిన భరతుండు మున్ను తనయొద్ద రాముండొసంగిన పాగుకిలను దీసి మనుజనాథుండగు రాముని పాదంబులకుఁ దానే తగిలించెను. ౫౨

ఆస్వాదు భరతుండు అంజలిబంధంబు గావించి రాముతోఁ నిట్లని పలికెను ౫౩

రాజా! నేను ఇల్లడగా రక్షించుచుండిన నీరాజ్యమును ఇదిగో నీకప్పగించినాను

నీవు మరల నయోధ్యకువచ్చి రాజుగా నుండుటను జూచుచున్నాను గావున ఇపుడు నాజన్మము కృతార్థమయినది. ఇపుడు నాకోర్కులు నెఱవేఱినవి. ౫౪

అవేక్షతాం భవా న్కోశకోష్ఠాగారం పురం బలమ్. ౫౫
భవత స్తేజసా సర్వం కృతం దశగుణం మయా,

తథా బ్రువాణం భరతం దృష్ట్వా తం భాగ్యవత్సలమ్. ౫౬
ముముచు ర్వానరా బాష్పం రాక్షసశ్చ విభీషణః,

తతగ్ం ప్రహర్షా ద్భరత మఙ్క మారోప్య రాఘవః. ౫౭
యయౌ తేన విమానేన సస్నే హ్యో భరతాశ్రమమ్,

భరతాశ్రమ మాసాద్య సస్నే హ్యో రఘవ స్తదా. ౫౮
అవతీర్య విమానాగ్రా దవతస్థే మహీతలే,
అబ్రవీ త్తు తదా రామ స్తద్విమాన మనుత్తమమ్. ౫౯

వహ వైశ్రవణం దేవ మనుజానామి గమ్యతామ్,

తతో రామాభ్యనుజ్ఞాతం తద్విమాన మనుత్తమమ్. ౬౦
ఉత్తరాం దిశ మాగమ్య జగామ ధనదాలయమ్,
పురోహిత స్సాత్మసమస్య రాఘవో
బృహస్పతే శ్శక్ర ఇ వామరాధిపః. ౬౧
నిపీడ్య పాదా పృథగాసనే శుభే
సహైవ తేనోపవివేశ రాఘవః.

ఇతి శ్రీమద్యుద్ధకాణ్డే త్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః.

---

*

నీవు బొక్కసంబును ధాన్యశాలను బట్టణంబును సైన్యమును జూచుకొనుము; నీప్రభావంబున సమస్తమును నీవు పోయినప్పటికిఁ బదంతలుగా వృద్ధిఁబొందియున్నవి. అని భరతుండు రామునితోఁ జెప్పెను. ౫౫

భరతుండు అన్నయందుఁ బరమభక్తితో నట్లు పలుకుటంజూచి వానరులందఱు కన్నీరువిడిచిరి. రాక్షసుఁడయిన విభీషణుండుగూడ కన్నీరు విడిచెను. ౫౬

అంత రాముండు సంతోషంబున భరతునంకంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని సకలసైన్యసమేతంబుగా నాపుష్పకవిమానంబుతోనె నందిగ్రామంబునకుఁ బోయెను. ౫౭

రాముండు నందిగ్రామంబుఁ జేరినపిదప సైన్యసమేతంబుగాఁ బుష్పక విమానంబుపయినుండి భూమికి దిగెను. ౫౮

రాముం డప్పుడు సర్వోత్తమంబగు నప్పుష్పకవిమానంబును జూచి యిట్లనిపలికెను. ౫౯

నీవిఁక గుహేరునకు వాహనముగా నుండుము. నీకనుజ్ఞ యొసంగెదనుహొమ్ము. అని రాముండు పుష్పకముతోఁ బలికెను.

అంత సర్వవిమానోత్తమంబగు నాపుష్పకవిమానము రాముననుజ్ఞనొంది ఉత్తరదిగ్భాగాభిముఖంబయి పోయి కుబేరుభవనంబుఁ జేరెను. ౬౦

దేవేంద్రుండు బృహస్పతిచరణంబులకుఁ బ్రణమిల్లునట్లు రాముండు తనకనురూపుండయిన పురోహితుఁడు వసిష్ఠుని పాదంబులకు నమస్కరించి యతఁడునుండానును సుందరములయిన వేఱువేఱాసనంబుల నేకకాలంబునం గూర్చుండిరి. ౬౧

ఇది నూటముప్పదవసర్గము.

---

*

ఏకత్రింశదుత్తరశతతమ స్సర్గః

శిర స్యఞ్జలి మాధాయ కై కేయ్యానన్దవర్ధనః,
బభాషే భరతో జ్యేష్ఠం రామం సత్యపరాక్రమమ్. ౧

పూజితా మామికా మాతా దత్తం రాజ్య మిదం మమ,
తద్దదామి పున స్తుభ్యం యథా త్వ మదదా మమ. ౨

ధుర మేకాకినా న్యస్తా మృషభేణ బలీయసా,
కిశో రీవ గురుం భారం నవోఢు మహ ముత్సహే. ౩

వారివేగేన మహతా భిన్న స్సేతు రివ క్షరన్,
దుర్బన్ధన మివం మన్యే రాజ్యచ్ఛిద్ర మసంవృతమ్. ౪

గతిం ఖర ఇ వాశ్వస్య హంస స్యేవ చ వాయసః,
నా న్వేతు ముత్సహే రామ! తవ మార్గ మరిన్దమ!. ౫

యథా చారోపితో వృక్షో జాత శ్చాన్తర్నివేశనే,
మహాంశ్చ సుదురారోహో మహస్కన్ధప్రశాఖవాన్. ౬
శీర్యేత పుష్పితో భూత్వా న ఫలాని ప్రదర్శయన్,
తస్య నానుభవే దర్థం యస్య హేతో స్సరోప్యతే. ౭
ఏ షోపనూ మహాబాహో! త్వ మర్థం వేత్తు మర్హసి,

నూటముప్పదియొకటవసర్గము.

భరతుండు శిరస్సునం జేమోడ్చిపుటించి కైకేయియుం బరమానందం బున శొప్పచుండ అన్నయు సత్యపరాక్రముఁడునగు రాముండిట్లని యిట్లని పలికెను. ౧

నీవు రాజ్యంబు పరిత్యజించి వనవాసంబు సంగీకరించుటచే నాతల్లిని సంతోషపఱిచితివి నాకును సురాజ్యంబు నొసంగితివి నీవివిధంబున నానిర్దశ నిల్లడిగారాజ్యంబునుంచితివో అదేప్రకారమున రాజ్యంబునుమరలనీకొసంగి నాభాగ్యమును నివారించుకొనుమిన్నాను. ౨

నీవు నాయొద్దనుంచిన న్యాసమును నీవు కోరినప్పు డియ్యనిచ్చుసంగు వేమో, బలిష్ఠంబగు నొకగొప్పయెద్దు లాగుమోయుబరువును దూడపైవేసిన యెడ నాదూడ మోయఁజాలనట్లు, మహాతేజుండవగు నీవువహింపఁదగిన యీరాజ్యభారమును నాపయినుంచితే నాకు వహింపశక్తిలేదు ౩

జలప్రవాహముసకుఁ దెగి కాఁబడిన నీటికట్ట,గడ్డియాకు మండెలు వేసి యడ్డగింపనిచో నిలువనట్లు, బహుచ్ఛిద్రంబులుగల రాజ్యము గుప్తమం త్రాది సాధనములచే రక్షింపనియెడ నిలువఁజాలదు. అంతటికార్యమునకు నేను జాలుదునా? ౪

శత్రువుల రూపుమాపుసట్టి రాముఁడా! ఉత్తమాశ్వముపలె గర్దభము పరుగెత్తఁజాలనట్లు నాసములేఁగాకయెనుఁదఁజాలవట్లు నీవలె రాజ్యభారము వహింప నేను సమర్థుండనుగాను. ౫

మహాబాహుండవగు రాముఁడా! ఇంటిలోపల నొకవృక్షమునాటితే ఆది పెద్దదై దొంగలకారోహింప నలవిగానిదిగా గొప్పస్కంధమును గొమ్మ లునుగలిగి పుష్పించినదై ఫలింపకయె నశించినయెడ నావృక్షము ఎందుకు నాటఁబడినదో, ఆఫలమునాటినవానికిఁ గలుగకయెపోవునుగదా! దశరథమహా రాజు మహాతపస్సుచేసి పుత్రకామేష్ట్యాగులచే నిన్నుఁబొందఁగా నీవుపెద్దవై ఘనమహాపరాక్రమశాలివై శత్రువులకజేయుఁడవై బంధుమిత్రాది సంపన్నుఁ

యది వస్తాన్న మనుజేన్ద్ర! త్వం భక్తాన్భృత్యాన్న శాధి హి. ౬

జగ దవ్యభిషిక్తం త్వా మనుపశ్య తు సర్వతః,
ప్రతపన్న మివాదిత్యం మధ్యాహ్నే దీప్తతేజసమ్. ౯
తూర్యసఙ్ఘాతనిర్ఘోషైర్గ కాఞ్చీనూపురనిస్వనైః,
మధురైర్గీతశబ్దైశ్చ ప్రతిబుధ్యస్వ రాఘవ!. ౧౦

యావ దావర్తతే చక్రం యావతీ చ వసున్ధరా,
తావ త్త్వ మిహ సర్వస్య స్వామిత్వ మనువర్తయ. ౧౧

భరతస్య వచః శ్రుత్వా రామగ పరపురఞ్జయః,
తథేతి ప్రతిజగ్రాహ నిపసా దాసనేపుభే. ౧౨

తత శ్శత్రుఘ్నవచనా న్నివృణాః శ్శస్త్రవర్ధకాః,
సుఖహాస్తా స్సుశీఘ్రాశ్చ రాఘవం పర్యుపాసత. ౧౩

పూర్వంతు భరతే స్నానే లక్ష్మణేచ మహాబలే,
సుగ్రీవే వానరేన్ద్రే చ రాక్షసేన్ద్రే విభీషణే. ౧౪
విశోధితజట స్స్నాత శ్చిత్రమాల్యానులేపనః,
మహార్హవసనో రామ స్తస్థౌ తత్ర శ్రియా జ్వలన్. ౧౫

*

డవై సమస్తకల్యాణగుణంబులుం గలిగి యలరారుచున్నావు అట్టి నీవు కుల క్రమాగతమయిన రాజ్యపరిపాలనము చేసి భక్తులము భృత్యులమగుమమ్ముఁగా పాడవేని ము న్నుదాహరించిన నృత్తముచందమగును. ఈయభిప్రాయమును నీవు యెఱుంగుము. ఇ-ర

ఇప్పుడు పట్టాభిషిక్తుండవై మధ్యాహ్నసూర్యునిపగిది మహాతేజఃప్రతాపములతో వెలుఁగుచున్న నిన్ను లోకమంతయుఁ జూచునుగాక. ఈ రాముఁడా! వానావిధవాద్యధ్వనులును నర్తనము గావించు స్త్రీల యొక్కి కాంచీనూపుర ధ్వనులును స్తుత్యధ్వనులును రమణీయంబులగు గీతా ధ్వనులును వీనులకు విందుసేయ మేలుకొనుము. ౧౦

జ్యోతిశ్చక్ర మెంతకాలము తిరుగుచుండునో భూమియెంతవఱకుఁ గాపుఁగలదో నీవు అంతకాలము ఇచటసమస్తరాజ్యమును పాలింపు చుండుము. అని భరతుఁడు రామునితోఁ జెప్పెను. ౧౧

శత్రుపట్టణంబుల జయించునట్టి రాముండు భరతుని వచనంబువిని అం గీకరించెను. ఆదివఱకు లంచుండియుండిన భరతుండును అంతశుభమయిన యాసనమునం గూర్చుండెను. ౧౨

ఆంత శత్రుఘ్నుఁడు పనుపునం జేసి సమర్థులను సుఖముగాఁ బట్టాభి షేకమహోత్సవమును అతిక్రమింపకుండ శీఘ్రముగాఁ జేయుఁగలిగినవారలునగు గడ్డము మీసములను గత్తిరించి సంస్కరించుట్టి క్షౌరికులు రామునకును భర తునకును లక్ష్మణునకును శత్రుఘ్నులను గత్తిరించి సంస్కరించిరి. ౧౩

మొదట భరతుఁడు స్నానముచేసెను అంత మహాబలుండగు లక్ష్మ ణుఁడు స్నానముగావించెను అంత వానరరాజు సుగ్రీవుండును రాక్షసరాజు విభీషణుండును మంగళస్నానము నొందినపిదప, రాముండు జటలువిడదీసి సరిచేయఁబడిన తలవెండ్రుకలుగలవాఁడై స్నానంబుగావించి నానావిధ పుష్పమాలికలచేతను సుగంధకర్పూర కస్తూరీ కుంకుమాది మిళితమయిన చంద నముచేతను అలంకృతుఁడై ఉత్తమమయిన పీతాంబరములు ధరించి మహాతే జస్సుచే జ్వలించుచు సింహాసనముపయిఁ గూర్చుండెను. ౧౪,౧౫

ప్రతికర్మ చ రామస్య కారయామాస వీర్యవాన్,
లక్ష్మణస్య చ లక్ష్మీవా నిక్ష్వాకుకులవర్ధనః. ౧౬

ప్రతికర్మ చ సీతాయా స్సర్వా దశరథస్త్రియః,
ఆత్మనైవ తదా చక్రు ర్మనస్స్వినో మనోహరమ్. ౧౭
తతో వానరపత్నీనాం సర్వాసా మేవ శోభనమ్,
చకార యత్నా త్తాసల్యా ప్రహృష్టా పుత్రలాలసా. ౧౮

తత శ్శుభ్రువచనా త్సుసూక్ష్మో నామ సారథిః,
యోజయిత్వాఽభిచక్రామ రథం సర్వర్తుశోభనమ్ ౧౯

అర్కమణ్డలసఙ్కాశం దివ్యం దృష్ట్వా రథోత్తమమ్,
ఆరురోహ మహాబాహూ రామ స్సత్యపరాక్రమః. ౨౦

సుగ్రీవో హనుమాం శ్చైవ మహేన్ద్రసదృశద్యుతీ,
స్నాతౌ దివ్యనిభై ర్వస్త్రై ర్భజతు శ్శుభకుణ్డలౌ ౨౧

వరాభరణసంపన్నా యయు స్తా శుభకుణ్డలాః,
సుగ్రీవపత్న్య స్సీతా చ ద్రష్టుం నగర ముత్సుకాః. ౨౨

అయోధ్యాయాం తు సచివా రాజ్ఞో దశరథస్య యే,
పురోహితం పురస్కృత్య మన్త్రయామాసు రగ్నయః. ౨౩

అశోకో విజయ శ్చైవ సుమన్త్రశ్చైవ సఞ్జయాః,
మన్త్రయ న్తి స్మ వృద్ధస్య మృద్ధస్యర్థం నగరస్యచ. ౨౪

మహాపరాక్రమశాలియు శ్రీమంతుఁడును ఇక్ష్వాకువంశమును వృద్ధిఁ బొందించువాఁడునగు శత్రుఘ్నుండు అంత రామునకును లక్ష్మణునకును భరతునకును హారకేయూరాద్యాభరణములు దొడిగించి యలంకారము సేయించెను.

అంత నప్పుడు సీతాదేవికి నుంచి మనస్సులకు దశరథభార్యలు అందఱును జేరి తామేచేతులలార మనోహరమయిన యలంకారము గావించిరి.౧౭

అంతఁ గౌసల్యాదేవి కొడుకుసంతం దధికప్రీతిగలది కావునఁ బరమసంతోషంబున రామమిత్రులయిన వానరుల భార్యలకందఱకును బ్రయత్నపూర్వకముగా మనోహరమయిన యలంకారము గావించెను. ౧౮

అంత శత్రుఘ్ను నాజ్ఞానుసంపన్నుండగు సుమంత్రుండను సారథి యన్నియంగములును రమణీయకములుగాఁగల యుత్తమమయిన రథమును ఉత్తమాశ్వంబులు పూన్చితెచ్చెను. ౧౯

ఆజానుబాహుండును ఎట్టికాలమునంగును వ్యర్థముకాని పరాక్రమముగలవాఁడునగు రాముఁడు సూర్యుండస్తమించునాలకు దేదీప్యమానమయి యుత్తమరథంబువచ్చినంజూచి దాని నారోహించెను. ౨౦

సుగ్రీవుండును హనుమంతుండును స్నానముచేసి స్వస్థులనందలి వస్త్రములతో సమానములయిన వస్త్రములు ధరించి సుందరములయిన కుండలములతో దేవేంద్రునివగిది భాసిల్లుచు అయోధ్యాభిముఖులయి పోయిరి ౨౧

సుగ్రీవుని భార్యలను సీతాదేవియు, సుత్రిమాభిరణభూషితలయి సుందరములయిన కుండలంబులు దాల్చినవారలయి యయోధ్యానగరంబుఁ జూచు వేడుకతోఁ బోయిరి ౨౨

దశరథునిమంత్రులు ముందియయోధ్యకుఁ బోయి పురోహితుఁడగు వసిష్ఠునితో శ్రీరామపట్టాభిషేకమునకుఁ గావలసిన వస్తువులం గుఱించి యాలోచించిరి ౨౩

అశోకుఁడును విజయుండును సుమంత్రుండునంజేరి వీవిధముగాఁ బట్టాభిషేకము చేసినయెడ రామునకును సగిపినకును వృద్ధికరముగ నుండు నో అవిధమునుగుఱించి వసిష్ఠునితో నాలోచించిరి. ౨౪

సర్వమే వాభిషేకార్థం జయార్థస్య మహాత్మనః,
కర్తు మర్హథ రామస్య యద్య న్మఙ్గళపూర్వకమ్. 27

ఇతి తే మన్త్రిణ స్సర్వే సన్దిశ్య తు పురోహితమ్,
నగరా న్నిర్యయు స్తూర్ణం రామదర్శనబుద్ధయః. 28
హరియు క్తం సహస్రాక్షో రథ మిన్ద్రి ఇ వానఘుః,
ప్రయయౌ రథ మాస్థాయ రామో నగర ముత్తమమ్. 29

జగ్రాహ భరతో రశ్మీన్ శత్రుఘ్న శ్ఛత్ర మాదదే,
లక్ష్మణో వ్యజనం తస్య మూర్ధ్ని సమ్పర్యవీజయత్. 30
శ్వేతంచ వాలవ్యజనం జగ్రాహ పురతః స్థితః,
అపరం చన్ద్రసఙ్కాశం రాక్షసేన్ద్రో విభీషణః. 31
ఋషిస్సఙ్ఘై స్తదాకాశే దేవైశ్చ సమరుద్గణైః,
స్తూయమానస్య రామస్య శుశ్రువే మధురధ్వనిః. 32

తత శ్శత్రుంజయం నామ కుఞ్జరం పర్వతోపమమ్,
ఆరురోహ మహాతేజా స్సుగ్రీవశ్చ ప్లవఙ్గర్షభః. 33
నవ నాగసహస్రాణి యయు రాస్థాయ వానరాః,
మానుషం విగ్రహం కృత్వా సర్వాభరణభూషితాః. 34
శఙ్ఖశబ్దప్రణాదైశ్చ దున్దుభీనాం చ నిస్వనైః,
ప్రయయౌ పురుషవ్యాఘ్రో స్తాం పురీం హర్ష్యమాలినీమ్. 35

వధూశతై స్తై స్సమాయాన్తం రాఘవం సపురస్సరమ్,
విరాజమానం వపుషా రథే నాతిరథం తదా. 36

మహోత్తుండగు రామునకుఁ బట్టాభిషేకము గావించుటకై మంగళ కరములు జయప్రదములునైనవాని నన్నిటిని మీరుచక్కఁగాఁ గావింపుఁడు అని మంత్రులు వసిష్ఠునకుఁ జెప్పిరి. ౨౪

ఆమంత్రులందఱు వసిష్ఠమహర్షి కివ్విధంబునఁ జెప్పి యంతరామునిం జూడఁగోరినవారలయి మరల రామునకెగ్గుగాఁ బోయిరి. ౨౫

పచ్చని గుఱ్ఱములతోఁగూడిన రథము నారోహించి వేయికన్నులగల దేవేంద్రుండు పోవునట్లు రాముఁడు ఉత్తమమయిన రథము నారోహించి యయోధ్యానగరాభిముఖుఁడై పోయెను. ౨౬

రామునకు భరతుఁడు ఛత్రంబులుపట్టి సారథ్యంబు గావించెను. శత్రుఘ్నుండు ఛత్రంబుఁబట్టెను. లక్ష్మణుఁడు ముందునిలుచుండి రామునిశిరస్సు పయి విసనకఱ్ఱతో విసరుచుఁ బెల్లనివింజామరను బట్టెను రాక్షసరాజు విభీషణుఁడు చంద్రబింబ సమానంబగు మఱియొకతెల్లవింజామరం బట్టెను.

అప్పుడు ఆకాశంబున ఋషులును వాయుగణంబులును దేవతలును రాముఁడు గావించిన కావణవాది కర్మములం బ్రస్తుతింప నాధ్వని మధురంబై విసంబడిసది. ౩౦

అంత మహాతేజుఁడును వానరోత్తముండునగు సుగ్రీవుండు పర్వతాకారమయిన శత్రుంజయమను మదగజము నారోహించిపోయెను. ౩౧

వానరవీరులు మనుష్యరూపమును దాల్చినవారలయి నానావిధాభరణములచే నలంకృతులయి తొమ్మిదివేల యేనుంగుల నారోహించి పోయిరి.

పురుషోత్తముఁడగు రాముఁడు శంఖధ్వనులును జనులుప్రహర్షంబునం గావించు కోలాహలధ్వనులును భేరీభాంకారంబులును బోరుకొన వాద్యపఙ్క్తులతో నొప్పుచున్న యయోధ్యాపురికిఁ బోయెను. ౩౩

ఆంత నప్పుడు అయోధ్యకుఁబోయియుండి మరల రామునెదుర్కొనవచ్చిన సుమంత్రాదిమంత్రులు పరివార సమేతంబుగా రథముపయి వచ్చుచున్నవాని నిజదేహకాంతిచే దేదీప్యమానుండగునాని సర్వరథికశ్రేష్ఠుని రామునిం గాంచిరి. ౩౪

తే వర్ధయిత్వా కాకుత్స్థం రామేణ ప్రతినన్దితాః,
అనుజగ్ముర్మహాత్మానం భ్రాతృభిః పరిచారితమ్. 31

అమాత్యైర్బ్రాహ్మణైశ్చైవ తథా ప్రకృతిభిర్వృతః,
శ్రియా విరురుచే రామో నక్షత్రైరివ చన్ద్రమాః. 32

సపురోగామిభిర్మన్త్రైర్వృద్ధైర్వేదవిదాం వరైః,
ప్రవ్యాహారద్భిర్ముదితైర్బ్రహ్మఘోషాన్ యయౌ వృతః. 33

అక్షతం జాతరూపం చ గావశ్చ కన్యాస్తథా ద్విజాః,
నగరాన్నైగమాస్తూర్ణం రామస్య పురతో యయుః. 34

సఖ్యం చ రామసుగ్రీవే ప్రభావంచానిలాత్మజే,
వానరాణాం చ తత్కర్మ రాక్షసానాం చ తద్బలమ్. 35
విభీషణస్య సంయోగమాచచక్షే చ సుస్త్రీణామ్,

శ్రుత్వా తు విస్మయం జగ్ముర్నరాయోధ్యాపురవాసినః. 36

ద్యుతిమానేత దాఖ్యాయ రామో వానరసంవృతః,
హృష్టపుష్టజనాకీర్ణా మయోధ్యాం ప్రవివేశ హ. 37

తతో హ్యభ్యుచ్ఛ్రయ నైవారి పతాకాస్తే గృహే గృహే,

ఐక్ష్వాకాధ్యుషితం రమ్యం నరసింహ పితుర్గృహమ్. 38

మఱియు నెవరు వాల్మీకిమహర్షి విరచితమయిన శ్రీరామదివ్యచరిత్ర ప్రతిపాదకమైన యీసంహితను భక్తితో నితరులచే వ్రాయించుటలో తామును వ్రాయుటలో వారలు సత్యలోకంబున సమస్తైశ్వర్య సంపన్నులయి సర్వపూజితులయి సర్వభోగంబుల ననుభవించి తుదను స్వర్గలోకంబున (వైకుంఠజీవున) పునరావృత్తిరహితముగా నివసింపుచుందురు. ౧౧౮

ఇది నూటముప్పదియొకటవసర్గము.

యుద్ధకాండము సమాప్తము.

చెన్నపురి: 'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము.—1925.

సంస్కృతగ్రంథములు.

	ప్రతి	రూ	అ
కార్తీకమాహాత్మ్యము, చక్కనికూర్పు		0	6
బాలరామాయణము, సటీక		0	3
పద్మపురాణాంతర్గతమాఘపురాణము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము		2	0
శ్రీమద్రామాయణము, సుందరకాండము, మూలమాత్రము		1	0
డిటో ఉత్తరకాండము మేలుప్రతి	...	1	4
శ్రీమద్రామాయణము, వ్యాఖ్యానచతుష్టయవిశిష్టము, 2సంపుటములు		15	0
శ్రీమద్రామాయణము, బాలకాండము తాత్పర్యసహితము	...	2	0
డిటో అయోధ్యాకాండము ,,	...	2	0
డిటో అరణ్యకాండము ,,	...	2	0
డిటో కిష్కింధాకాండము ,,	...	2	8
డిటో సుందరకాండము ,,	...	2	0
డిటో యుద్ధకాండము ,,	..	4	0
డిటో ఉత్తరకాండము ,,	...	2	8
అమావాస్యతర్పణము.	...	0	1
ఆపస్తంబగృహ్యసూత్రము	..	0	3
ఆంధ్రద్రావిడసంధ్యాసందనము	...	0	2
ఋగ్వేదపూర్వప్రయోగాదర్శము	...	2	0
ఋగ్వేదశ్రాద్ధప్రయోగము	...	0	4
ఋగ్వేదసంధ్యావందనము, సటీక	...	0	2
తిథిమంత్రములు, (ఆగాధ్యులది)	...	0	2
దేవతార్చన, చిన్నసైజు	...	0	1
పంచసూక్తములు, సస్వరము	...	0	2
పంచోపనిషత్తులు, తైత్తిరీయము, సస్వరము	...	0	12
,, ,, బ్రహ్మమేధసహితము	...	0	4
పితృతర్పణము, చిన్నసైజు	...	0	1
బ్రహ్మయజ్ఞము, సస్వరము	...	0	2
మహాన్యాసము, చిన్నసైజు	...	0	6

		ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
మంత్రప్రశ్నములు, సస్వరము	...	0	6
మంత్రపుష్పము, సటీక	...	0	1
యజుర్వేదము, ఆరణ్యకము, సస్వరము	...	3	0
యజ్ఞోపవీతధారణవిధి	...	0	2
యజుర్వేదసంధ్యావందనము, మూలము	...	0	2
యజుర్వేదసంధ్యావందనము, పురుషసూక్తము, శ్రీసూక్తము, ఆంధ్ర టీకాసహితము	...	0	4
యజుర్వేద ఆబ్దికమంత్రములు	...	0	6
యజుఃపూర్వప్రయోగచంద్రిక, సస్వరము	...	2	0
రుద్రము, పురుషసూక్తముపైగైరాలు	...	0	2
శ్రీవైష్ణవశ్రాద్ధప్రయోగము	...	0	4
వ్రతరత్నాకరము, ప్రథమభాగము	...	0	10
,, ద్వితీయభాగము	...	1	2
వ్రతచూడామణి, 360 వ్రతములు	...	2	0
సూర్యనమస్కారము, చిన్నసైజు	...	0	1
ఆయుర్ధరత్నసిద్ధాంజనము	...	0	12
కాలామృతము, సటీక; మేలుప్రతి	...	1	4
గౌళిశాస్త్రము, తెనుగు	...	0	2
జలార్గళశాస్త్రము, సటీక	...	0	4
ముహూర్తదర్పణము, సటీక	...	0	14
నక్షత్రచూడామణి, చక్కనిప్రతి	...	0	6
సర్వార్థచింతామణి, మేలుప్రతి	...	0	12
లఘుతౌచకము, సాంధ్రతౌల్పిర్యము	...	0	12
భృగుసూత్రములు ,,	...	0	6
భావార్థచంద్రిక ,,	...	0	8
వృద్ధిపరాశరము ,,	...	0	10
కేరళప్రశ్నము ,,	...	0	
సనత్కుమారగృహవాస్తువు ,,	...	0	

		ప్రతి	1-కి	రూ.	ఆ.
అష్టకవర్గ, సాంధ్రితాత్పర్యము		...	0	4
మయవాస్తువు	,,	...	0	3
వాస్తుసర్వస్వము	,,	...	0	4
వసమాల (వర్షఫణి)	,,	...	0	3
స్వప్నశాస్త్రము	,,	...	0	3
సాముద్రికశాస్త్రము సటీక		...	0	4
శకునశాస్త్రము, [శిఖినరసింహశతకము]		...	0	4
సారావళి, సాంధ్రితాత్పర్యము		...	3	0
ఆపస్తంబప్రవరకాండము, సటీక		...	0	3
ఆశ్వలాయనప్రవరకాండము	,,	...	0	2
ఆశౌచనిర్ణయము [తెనుఁగు]		...	0	3
దేవలస్మృతి, సాంధ్రిటీక		...	0	3
పరాశరస్మృతి	,,	...	0	12
బుధస్మృతి, సాంధ్రితాత్పర్యము		...	0	2
బృహస్పతిస్మృతి	,,	...	0	3
వృద్ధపరాశరస్మృతి,	,,	...	0	2
శంఖలిఖితస్మృతి	,,	...	0	2
అపరోక్షానుభూతి, సాంధ్రితాత్పర్యము		...	0	
అద్వైతపంచరత్నము	,,	...	0	
అద్వైతోపదేశపంచరత్నములు		...	0	
అద్వైతానుభూతి	,,	...	0	2
ఆత్మబోధము, సటీక, చక్కనికూర్పు		...	0	4
ఆత్మపూజ, ఆంధ్రితాత్పర్యసహితము		...	0	1
ఆత్మవిద్యావిలాసము	,,	...	0	6
ఆత్మానాత్మవివేకము	,,	...	0	4
ఉత్తరగీతా, సటీక, చిన్నసైజు		...	0	12

ప్రకరణము, సవ్యాఖ్యానము	...	1	4
ము, ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము	...	0	2
,, తెనుగుపచనము	...	0	2
మాత్రములు, మూలము	...	0	3
,, తెనుఁగుపచనము	...	12	0
,, మూలమును మాత్రము	...	0	6
ఆంధ్రితాత్పర్యసహితము	...	1	4
,, చిన్నసైజు		0	10
విబిసెంటుగారి ఇంగ్లీషు తర్జుమాతో		0	8
శాంకరభాష్యము, మేలుప్రతి		1	8
శ్రీరామచంద్ర సరస్వతీకృత ఆంధ్రటీకాతాత్పర్య సహితము, మత్త్రియ భాష్యములనుండి ఆకరికఅంశములించుచేర్చి భానుక్రమణికతో ముద్రింపఁబడినది		2	12
హారపంచకము, సాంధ్రతాత్పర్యము		0	2
శాంతస్తోత్రపంచకము ,,		0	4
గీతా, సాంధ్రతాత్పర్యము, చిన్నసైజు		0	12
శాస్త్రకము ,, ,,		0	2
రిమిడేస్తవము, సటీక, చక్కనికూర్పు		0	4
తబిందూపనిషత్తు, సాంధ్రతాత్పర్యము		0	2
తారకోపనిషత్తు ,,		0	2
శిఖోపనిషత్తు ,,		0	2
ఆత్మబోధోపనిషత్తు ,,		0	2
అరుణేయ్యుపనిషత్తు ,,		0	3
శావాస్యోపనిషత్తు ,,		0	4
ఐతరేయోపనిషత్తు ,,		0	8
కేనోపనిషత్తు ,,		0	
కైవల్యోపనిషత్తు ,,			

కృష్ణోపనిషత్తు, సాంధ్రతాత్పర్యము
గరోభోపనిషత్తు ,,
జాబాల్యోపనిషత్తు , ...
తైత్తిరీయోపనిషత్తు ,, ...
ద్వాదశోపనిషత్తులు, తెనుఁగుపచనము ...
ఆథర్వణవేదీయ ప్రాణాగ్నిహోత్రోపనిషత్తు ...
నిరాలంబోపనిషత్తు, సాంధ్రతాత్పర్యము ...
పరమహంసోపనిషత్తు ,, ...
బ్రహ్మోపనిషత్తు ,, ...
ముక్తికోపనిషత్తు ,, ...
మండలబ్రాహ్మణోపనిషత్తు ,, ...
యోగతత్త్వోపనిషత్తు ,, ...
వజ్రసూచికోపనిషత్తు ,, ...
వాసుదేవోపనిషత్తు ,, ...
శారీరకోపనిషత్తు ,, ...
స్కందోపనిషత్తు ,, ...
సర్వసారోపనిషత్తు ,, ...
భర్తృహరి సుభాషితము, ఆట్టపైండు ...
డిట్టో కాలిపోపైండు ...
భాషామంజరి, సటీక, చక్కనికూర్పు
భారవి, సవ్యాఖ్యానము, 9 సర్గలు
భోజచరిత్ర, టీకాతాత్పర్యసహితము
మాఘము, సవ్యాఖ్యానము, 6 సర్గలు
, 3 సర్గలు, సటీకతాత్పర్యసహితము
మేఘసందేశము, సటీక
రఘువంశము, 10 సర్గలు, సవ్యాఖ్యానము

వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్
292, ఎస్ప్లనేడ్, చెన్నపు